

Flori Bruqi

Olimpi shqiptar

(Pikëpamje/kritikë/vlerësime/poetikë...)

Biblioteka

Feniksi

Redaktor

Naim Kelmendi

Recensent

Skënder Mulliqi

Disajni

Çajup Kajtazi

RUGOVA ART

Prishtinë
2009

Flori Bruqi

Fjala e redaktorit

PIKËPAMJE NGA OLIMPI I MENDIMIT SHQIPTAR

Vepra "Olimpi shqiptar" është edhe një kontribut tjetër i mendimit intelektual dhe vështrimit, pikëpamjes dhe mendimit kritik, të shkrimtarit dhe publicistit, Flori Bruqi. Autor i shumë veprave, ai na del para lexuesit edhe me këtë vepër në publicistikë, si çdoherë me veprat e tij në këtë fushë, i arrirë, përmbledhës, i veçuar dhe i shenjuar. Pas veprës paraprake, "Guxim shqiptar", që tek lexuesi shqiptar, si në Kosovë ashtu edhe në Shqipëri, nuk mbeti pa jehonën e vet, tash Flori Bruqi vjen para lexuesit tonë me një tjetër vepër hiç më pak të rëndësishme se kjo që e theksuam. Madje, kjo e tashmja: "Olimpi shqiptar", në dukje të parë, mbase nënkuptohet si vazhdimësi e "Guximit shqiptar", por kjo na del disi më e veçuar për nga kuantiteti dhe kualiteti, për nga seleksionimi dhe vizioni conceptual i librit, poashtu dhe për nga tematika dhe për nga seleksionimi i lëndës së këtij libri. Nisur nga botimet elektronike, si tek libri "Guxim shqiptar", në vebfaqen "Floart Press", Flori Bruqi ka ditur të veçojë në këtë vebfaqe letërsi të mirëfillët, polemika të nivelit intelektual e shkencor, shkrime e veçime të tjera nga shumë fusha letrare dhe të publicistikës. Me sajimin e librit "olimp shqiptar" autori sinjifikon një pikë kulmore të asaj lënde që përfshinë brenda kjo vepër dhe, pikërisht këtë synon autori t'ia ofrojë lexuesit. E tërë lënda, kuptohet, më parë e botuar në vebfaqen e njohur "Floart Press", është lëndë e zgjedhur dhe e përzgjedhur nga kriteret e mirëfillta letrare, që përbëjnë një prezentim zhanresh të ndryshme, duke u nisur nga poezia, me autorë të zgjedhur shqiptarë, polemika për çështje të veçanta, çështje me tematikë psikologjike, analiza dhe veçime nga letërsia botërore, kuptohet sipas përzgjedhjes së autorit, por edhe autorë e figura të letërsisë, publicistikës dhe jetës bujlike shqiptare, që në një formë o në një tjetër, kanë shënuar pika kulmore në jetën dhe dijen shqiptare. Të tilla figura në këtë vepër i gjejmë, nga bota letrare: Esad Mekulin, Azem Shkrelin, Din Mehmetin, Fatos Arapin, Arshi Pipën, Martin Camajn, Anton Pashkun, Agim Vincën, Sabri Hamitin, Besnik Mustafajn, Naim Kelmendin, Abdullah Konushevcin, Fahredin Shehu, Iljaz Prokshin, Albana Lifschin, Rajmonda Moisiu etj, nga ajo studimore si Rexhep Qosjen, Idriz Ajetin, Jup Kastratin, gjithashtu për jetën dhe veprën e nobelistes shqiptare Nënë Terezën, pastaj për figurat madhore të kohës sonë, legjendën e luftës, rezistencës dhe trimërisë shqiptare Adem Jasharin, atë të presidentit historik të Kosovës, Ibrahim Rugovën, atë të shkrimtarit tashmë me famë botërore Ismail Kadare, si dhe mjaftë tema të tjera me interes të veçantë... Edhe me këtë vepër diktohet mëtimi i autorit Flori Bruqi që

të seleksionojë kategori, vlera dhe çështje që shenjojnë nivele të arrira në botën e kulturës shqiptare, dhe këtë ai arrinë ta bëjë me sukses, me një shije të hollë dhe të zgjedhur. Me zellin dhe sensin e tij prej intelektualit të kujdesshëm, ai pothuajse i vë shenjën pikante mendimit të analizës letrare, prezentimit, vështrimit, krijimit, debatit, recensionit dhe shtjellimeve tematike, që ngrit brenda këtyre vështrimeve dhe tematikës në këtë vepër...

Naim Kelmendi

PJESA E PARË: POETË SHQIPTARË

Azem Shkreli (1938-1997)

Azem Shkreli zë vend në krye të poezisë moderne shqiptare. Krah as cilësisë, poezia e Shkrelit, shënoi kthesë në rrjedhat e poezisë në Kosovë: e zgjeroi spektrin tematik, e subjektivizoi dhe intimizoi heroin lirik, dhe çka është më me peshë, solli një ndjesi të re, të mprehtë, ndaj gjuhës, ndaj fjalës. Kështu, ajo i hapi rrugë bindshëm poezisë së viteve pesëdhjetë, të ngarkuar me patosin e euforisë kolektive.

Azem Shkreli lindi më 1938 në Rugovë të Pejës. Shkollën fillore e kreu në vendlindje, ndërsa në Prishtinë ai vazhdoi shkollën e mesme për të vazhduar Fakultetin Filozofik, degën e Gjuhës dhe Letërsisë Shqipe. Për shumë vjet, ai ka qenë kryetar i Shoqatës së Shkrimtarëve të Kosovës, drejtor i Teatrit Krahinor në Prishtinë, dhe themelues e drejtor i Kosova Filmit. Vdiq në pranverën e vitit 1997.

Ka botuar këto vepra në poezi: *Bulzat* (1960), *Ëngjujt e rrugëve* (1963), *E di një fjalë prej guri* (1969), *Nga bibla e heshtjes* (1975), *Pagëzimi i fjalës* (1981), *Nata e papagajve* (1990), *Lirikë me shi* (1994), *Zogj dhe gurë* (1997). Në prozë: *Karvani i bardhë* (1961), *Sytë e Evës* (1975), *Muri përfundi shqipeve*, *Shtatë nga ata*, si dhe dramën: *Fosilet* (1968), *Varri i qyqës* (1983) etj. Poezitë e tij janë përkthyer në shumë gjuhë të huaja.

Shfaqja e Azem Shkrelit si poet, përpos që përputhej me ardhjen e talentit të fuqishëm, shënonte njëkohësisht kthesën e parë drejt hapjes dhe modernizimit të poezisë shqipe të pasluftës. Shkreli u ngjiti natyrshëm në kulmet e poezisë së sotme shqiptare dhe këtë vend ai e konsolidoi dhe e përforcoi nga njëra vepër poetike në tjetrën, deri në atë të fundit, që e la dorëshkrim, "*Zogj dhe gurë*", botuar më 1997.

Veprimtaria në poezi dhe në prozë e Azem Shkrelit, në fund të viteve pesëdhjetë dhe në fillim të gjashtëdhjetave, shënon kthesë cilësore dhe kthesë në praktikën krijuese letrare. Gjatë viteve pesëdhjetë, si gjimnazist, Azem Shkreli, ka mundur të lexojë nga letërsia e kohës në gjuhën shqipe një poezi tematikisht të kufizuar, me strukturë dhe sajim artistik gjuhësor pa origjinalitetin e duhur. Në prozë gjendja ishte edhe më e varfër. Me përjashtim të ndonjë emri, (Hivzi Sulejmani) ajo pak prozë e autorëve jo fort të talentuar, kryesisht trajtonte tematikën e luftës dhe të fitores përmes rrëfimit klishe bardh e zi dhe të metodës së realizmit socialist. Kështu, Azem Shkreli, shënoi kthesën e parë më të rëndësishme në poezi, në radhë të parë, duke e çliruar Unin lirik intim nga ai kolektiv, duke selitur në të temën e dashurisë për vendlindjen dhe duke portretizuar njeriun e trullit rugovas, me ngjyrimet e traditës dhe të lashtësisë, dashurinë për vashën,

lirikën peizazhiste, etj. Nga ana tjetër thyerjen e parë të madhe në letërsinë shqiptare, kosovare, Shkreli e bëri me romanin "Karvani i bardhë" si edhe me tregimet e përfshira në vëllimin "Sytë e Evës", që qëndrojnë ndër më të realizuarat në prozën tonë të shkurtër...

Azem Shkreli(1938-1997) zë vend në krye të poezisë aktuale shqiptare. Krahas cilësisë, poezia e Shkrelit shënoi kthesë në rrjedhat e poezisë në Kosovë: e zgjeroi spektrin tematik, e subjektivizoi dhe intimizoi heroin lirik dhe çka është më me peshë, solli një ndjesi të re, të mprehtë ndaj gjuhës, ndaj fjalës. Kështu, ajo i hapi rrugë bindshëm poezisë së viteve pesëdhjetë, të ngarkuar me patosin e euforisë kolektive.

Lirikat e para

Vendlindja, natyra dhe njeriu i Rugovës së Dukagjinit, portreti shpirtëror i tij, do të jenë frymëzimi kryesor i poezisë së Azem Shkrelit të shtrira brenda viteve gjashtëdhjetë. Frymëzimi që ngjizet mbi këtë hapësirë e që është kthim i shpeshtë i poetit, nuk është konvencional e aq më pak pozë: nuk ka në të patetikë malli dhe mallëngimi që djeg, "më të bukurin vend"... Bota e vendlindjes së poetit është e pranishme si botë e njerëzve, si besim dhe parim etik, si ashpërsi dhe krenari, si individualitet i papërsëritshëm me hapësirat e tjera, si filozofi jetësore, si raport ndaj lindjes, jetës, vdekjes, dashurisë, si raport ndaj dasmës dhe festës, ndaj punës dhe natyrës, ndaj zotit dhe, sidomos ndaj fjalës. Në këtë frymë janë poezitë e ciklit "Këngë për vete" të shkruara në fund të viteve pesëdhjetë dhe që, së bashku me një tufë poezish të tjera, do t'i emërtojmë si autoportret poetik. Tek poezitë e ciklit "Dukagjinçe" mund të përmendim disa poezi portrete të vendlindjes që shënojnë kulmin artistik të poetit si: "Dukagjinge", "Vdekja e Malësorit", "Bregu i mollës", "Shkëmbi", "Lumi" etj. Te poezia "Vdekja e malësorit", përmes përqasies poetike vihen pranë e pranë tri majat: e malit, e lisit dhe e Malësorit. S'ka lot, s'ka kujë në këtë vdekje, se atëherë rrëzohen lisat, shemben majat dhe shterrin krojet. Dhe, s'ka vdekje këtu: vetëm se harroi perëndimin dita në sytë e Malësorit, ndërsa mendimi i vrugët dhe i ftohtë ndër vetulla, është ai që shquhet. Ndërsa poezia "Bregu i mollës" edhe si strukturë vargu, si frymëzim dhe poetikë, është realizuar fare ndryshe nga poezia e mësipërme. Ajo është konceptuar si një rrëfim që rrjedh përnjëherë dhe furishëm, thuajse pa të lënë rast të marrësh frymë. Është njëri nga kthimkërkimet më dramatike të poetit pas gjurmëve të dikurshme që, përfundimisht i ka fshirë koha. Të pashlyera, të njëjta në atë kthim janë vetëm retë shtegtare, të

përvetshme në shtegtimin e tyre, sfiduese përballë shtegtimit kalimtar, përballë gjurmëve të fshira pamëshirshëm. Në këtë kontekst mund të përmendet dhe poezia "Lumi", i cili sikur merr pjesë në këtë komplot kundër poetit, po dhe ai fsheh diç të kaltër dhe të urtë në thellësitë e veta, por që s'do ta thotë. Nga vargjet e poezisë "Shkëmbi", reflekton njëjzëzimi maksimal në mes të portretit, natyrës së vendlindjes dhe individualitetit të Unit lirik.

Lirikat e dashurisë

Dashurinë për vashën, poezia e Azem Shkrelit e ka emocion, dhembje të brendshme, të pazëshme. Fjala është për një cikël jovëllimor poezish, të zëna dhe të lindura, mbase nga një dashuri e pafat e poetit, që përjeton dramë dhimbjesh të thella. Vasha para një udhëkryqi dramatik zgjedh largimin përfundimtar. Vargjet e lindura nga ky detaj jetësor, ngarkohen kryesisht vetëm me një refleks emocional: dhimbjen e poetit pas ndarjes. Edhe për përmasat e emocionit, për figurën, portretin e vashës, poeti gjen ndonjë detaj të rrallë që s'është qëllim në vete, por në funksion të tendosjes dramatike të folësit lirik. Dhembjen e kësaj plage autori parapëlqen ta mbajë të heshtur, vetëm për vetveten dhe, kur ajo kërcënon të dalë jashtë kontrollit, e ndrydh brenda, si një therrje, plagë fizike. Në këto poezi ndjehet gjendja shpirtërore e poetit, supozohen rrethanat, mjedisi, si dhe një ecuri kronologjike se si dhe kur kanë lindur poezitë e ciklit në fjalë, që asnjëra nuk ka datë. Fillimi do të ishte si një "Këngë e heshtur", një takim e gëzim rasti, poashtu pa bujë, lindja e këngës si një "takim pa hiri", përthithës në çast, por, njëkohësisht i mbështjellë dhe i përcjellë me një parandjenjë të kobshme që pëshpërit si Korbi i Po-së: do ta dua pa e parë. Pason pastaj periudha e një dhimbjeje që therr thellë, duke u përplasur brenda gjirit të vet në një vetmi absolute të Unit lirik. Kjo fazë lidhet me bredhien e ankthshme të poetit përmes tri lirikave: "Liqeni", "Nata në kështjellë" dhe "Në Shën Naum". Liqeni që depërton andej dhe këtej kufirit mbase dhe mund të ofrojë një sinjal, një hollësi për vashën, por ai, indiferent, luan me valët dhe, sikur s'është më as syri i tij as loti i saj, dhe Unit folës në çast, i vjen të zbresë në fundin e tij. Nuk ka ngjyrim patetik, as vaj ngushëllues në këtë dëshirë, ide e mendim, qoftë i një Basti fluturues, i një jehone të largët. I tillë është një trevargësh nga cikli i lirikës së realizuar si autoportret, konkretisht nga poezia me titull "ç'ka mësova unë", -Me qeshë pelim me vuajtë, Me dashtë si me vdekë, Me vdekë si me luejtë. Dashuria dhe vdekja, në poezinë e Azem Shkrelit, nuk janë një fjalë goje. Përkundrazi, ato qëndrojnë pranë e pranë, fare natyrshëm.

Poezia "Në Shën Naum", është një tjetër faqe e bredhjeve të poetit rreth e rreth liqenit që e ndan aq mizorisht. Vargjet e poezisë "Nata në kështjellë", vinë si një fund dite e plumbtë, si një thirrje për strehim qetësues, si një refleks për ta heshur, për ta vënë në gjumë dhembjen. E kjo nuk ndodh. Përkundrazi, dhembja roit e përçudnuar, dhe poeti, për ta mposhtur, ther faqen e shkëmbit me gishtat e duarve. Poezia-kurorë e ciklit, pa dyshim është "Në vend të përshëndetjes". Para kësaj, një si këndellje, vërehet që në vargjet e poezisë "Para elegjisë", ku uni lirik sikur e parandjen jehonën e qëndrimit nëpër kohët që vinë. Por, përmes vargjeve të poezisë "Në vend të përshëndetjes", poeti do të shpërthejë si klithje dhe anatëmë. Në këtë poezi antologjike vihet re një përplasje e brendshme udhëkryqesh, përplasje përjashtuese, emocione në momente të kundërta, që rrjedhin furishëm. Vërehet një konflikt dramatik: aq sa zëri lirik përpëlitet të çlirohet nga kjo magjepsie totale, që kullon dhimbje e ankth. Aq më shumë e ndien ai praninë e saj, të shikimit të saj, "në shtegballin e vet". Ndjehet se stuhia në këtë poezi, turret si e verbër, herë në një drejtim e skajshmëri, herë në të kundërtin.

Lirikat atdhetare

Azem Shkreli është një nga lirikët më modernë në llojin e poezisë patriotike. Nuk ka eufori në atë poezi, as përbetime e dëshmi atdhetarizmi që, në këtë fund shekulli janë aq me tepriçë në poezinë tonë. Brenda këtij harku tematik poeti me guxim denoncon cenet dhe veset shqiptare, dje dhe sot, duke e ruajtur besimin në substancën e shëndoshë të qenies. Ndjenja e atdhedashurisë shtrihet gati në tërësinë e veprës poetike të Azem Shkrelit. Ajo dallohet thekshëm tek frymëzimet poetike të ngjizura nga drama kosovare dhe shqiptare, sidomos të viteve nëntëdhjetë. Në këtë tematikë sidomos shquhen dy veprat e fundit të poetit, "Lirikë me shi" dhe "Zogj dhe gurë". Nga tërësia e vargjeve atdhetare reflektohet një urti e thithur nga e kaluara, nga tradita dhe lashtësia historike, nga bota shpirtërore kolektive, që i sfidon krizat aktuale morale dhe shpirtërore të shqiptarëve. Si poezi atdhetare, pjesërisht mund të konsiderohen edhe ato përsiatëse, të llojit "Meshë" apo "Dhiatë e re". Tek e para përmes një loje fjalësh që, vetëm duke i ndërruar vendet, tek tri vargjet e poezisë, shquhet zëri, në frymë biblike, i vendosur, i prerë në mbrojtje të Dheut dhe qëndrimi shpirtëror e intelektual i poetit ndaj tij. Ajo që e dallon poetin nga shumica e autorëve të lirikës patriotike aktualisht është ndjenja ndaj fjalës dhe e shqiptimit poetik të përmbajtur në emocione; është ndjenja e masës, ndjenja për të mos u rrëmbyer nga brohoritja kolektive në çastet dramatike për fatin e kombit, siç janë

vitet nëntëdhjetë. Këto tipare sidomos shquhen tek vëllimi i parafundit i poetit "Lirikë me shi". Në këtë kontekst, do të veçojmë poezinë e poetit të lënë në dorëshkrim e që lidhet me ngjarjet e pranverës shqiptare të vitit 1997: "Këngë e turpshme".

Cikli i kësaj lirike, në këtë përzgjedhje prezantohet me poezitë "Psalm për Kosovën", "Origjina", "Arkeologji", "Meshë", "Sogje", "Zgjim", "Motiv optimist", "Ndërtimi i kullës", të cilat dallohen për shtresime të rralla gjuhësore e poetike

Lirikat refleksive

Në lirikën e Azem Shkrelit nuk mund të bëhet diferencim i prerë ndërmjet llojeve të lirikës. Substanca përsiatëse, refleksive është e pranishme dhe tek poezitë atdhetare dhe tek ato historike, intime, të vendlindjes, etj. Cilido qoftë frymëzimi poetik, në ecje, gjatë artikulimit gjuhësor të poezisë, vargu ngarkohet me reflekse kategorish nga ekzistenca dhe metafizika. Çdo dukuri në këtë poezi është në lidhje me tërësinë e universit dhe ka kuptimin apo pakuptimësinë e kësaj tërësie. Në këtë lirikë është më i pranishëm synimi për të shtruar pyetje, përmes të cilave ndriçohen kategori metafizike të rëndësishme, jepen sugjerime të tërthorta drejt përgjigjeve që asnjëherë nuk janë të prera, përfundimtare. Rëndom, në atë pjesë të lirikës ku substanca filozofike është më e theksuar, mbesin të hapura dilemat, udhëkryqet në jetë, duke e nxitur dhe pasuruar spektrin asociativ e meditativ të lexuesit. Lindja e kësaj pjese të lirikës, lidhet me çaste dëshpërimi me çaste zhgënjimi poetik nga ligjshmëria e gjithësisë, nga njerëzit, ku s'pushon të gjallërojë një besim, sado i largët ndjehet ai, sia ndodh tek vargjet e poezive "Ajo që s'e them", "Pagëzim i fjalës", "Kafshë e zezë", "Këngë e vrugut"... Një dëshpërim e zhgënjim i thellë i ditëve të fundit të poetit vërehet tek poezia "Përsëndetje me miq", ndërsa poezia pak më e gjatë "Letër një miku" lidhet me një brengë më të hershme të poetit. Vargjet tek të cilat rrezaton dhe besimi e shpresa për ndreqjen e botës dhe të njerëzve, pra dhe të shqiptarëve, janë më të shpeshta në këtë rreth tematik. Në çaste të tilla të rralla, poeti parapëlqen të tërhiqet, të strehohet tek hapësirat e pastra, të virgjëra, siç ndodh me llojin e poezisë "Motive të verdha". Poezitë më të arrirra të kësaj natyre lidhen me trajtat e heshtjes dhe të fjalës, me përthyerjet e tyre në kontekste të ndryshme, qofshin këto sfiduese dhe provokuese, të përditshme dhe të përjetshme. Përskohet, në këtë cikël lirik, urtia e fjalës dhe e heshtjes, kriza dhe shansi i tyre në

rrethana të ndryshme, forca njëherëshe dhe shkatërruese e tyre. Përmes fjalë-heshtjes, në lirikën e vet mendimtare, poeti portretizon kohën e fjalamanëve dhe të heshtakëve aktualë, portretizon njerëzit, bartësit e përditshëm të tyre. Po ashtu brenda këtij rrethi frymëzues Azem Shkreli arriti majat e artit poetik, për arsye se vetë natyra krijuese e tij është më pranë dhe më e prirur drejt meditimeve filozofike. Në këtë fushë, është pa dyshim poeti më i fuqishëm në letërsinë e sotme shqiptare.

Bregu i Mollës

*Kurrgjë s'qenka kurrgjë
Si e kemi lënë njëherë unë e Lami
As Lugu i Helmit as hijet Bregut të Mollës
Ku mollët veç i kujtonim të kuqe
E na kuqeshin faqet gjithë verën e lume
As mrizi degëbigë mes të cilave
Rrinte dielli në dymbëdhjetepesë
Kurrgjë s'qenka kurrgjë as ai zjarri i rnadh
Që ra shi i mbarë e na e fiku
Që ra shi i mlrë e na e fiku se digjen malet
Se digjen more malet e na flet Shaban Syla
Kurrgjë s'qenka kurrgjë
Si e kemi lënë njëherë unë e Lami o zot
Po kush i paska prekur
Po kush i paska prishur e ndërruar të gjitha
Si të mos kishin qenë asnjëher këtejpari
Unë e Lami me delesykat me bukë e djathë
Në gjeth paje dhe me fyell
Kurrgjë s'qenka kurrgjë
Si e kemi lënë njëherë unë e Lami
As Shpella e Bli Hunit as turra e gurëve
Mbi të cilën hypnim të rritemi as lisat as
Gurra e Magjupit Ujëhollë
Gurra e Magjupit ujëmirë
Ku pinim në fletë kërsane
As gjollat e kuqe as
Kurrgjë s'qenka kurrgjë*

*Si e kemi lënë njëherë unë e Lami
Veç toka e vjetër dhe era
Veç toka e vjetër dhe retë përherë shtegtarë
Të më thonë se rrodhi këtyre lugjeve koha
Rrodhi si s'rrodhi dhe asgjë nuk gjeti
Pos dy pushkëve të vogla shtogu lidhë me tojë
Ose të më thonë
Të gjitha janë këtu të gjitha janë
Pos fëminisë suaj e barit të njomë e qingjave*

Dukagjinçe

*Po vinë argatët
Të heshtur. Të muzgët. Po vinë*

*Po vini. Err e terr
Brodhi arave të tyre dita*

*Po vinë. E poqën
Diellin e bakërt të bukës*

*Po vini. Po vinë
Me bimët mugullore ndër muskuj*

*Po vinë. Ditë argëtare
Grua që do t'ua mbash mend farën*

Këngë e vrugët

*Mëtim i truar fshihu te pendimi
S'ka ndëshkim për mëkatet nga ligështia
Ky rrëmbim i çmendur është i imi
Apo lindi befas trimëria*

Nga të errëtat e gjakut. S'di po fryma

*Kërkon shkakun t'i vijë era dhe
Diç të kësaj koke do t'pëshpërisë bryma
Ime ndoshta. Do të jetë fjalë e re*

*Bari të egër. Fjollë e saj nga rrashta
Do të përvidhet me dhunë e pa hir
Sikur ç'linda. Do të kundrojë përjashta
I gjelbër e i qetë do të jem më i mirë*

*Dhe voglushë të verdhë do të therrin ditën
Me vaje të hollë dhe do të pushojnë së qari
Kur të kuptojnë se për nën këmbë u rriten
Dheu im. E hiri im. E bari.*

Kafsha e zezë

*Heshtja det i lëkundur dhe vetimët
Fshikin terrin trupi i saj përdridhet
Ku janë njerëzit. Nga janë nisir bimët
Një lingua leh e s'ik as lidhet*

*Ulurin përmotshëm mbase së ligës
Ja ndjen erën diku në gjakun tim
Ai rrëmbimit të vet i turret digë
Rreptas pastaj etur merr gufim*

*Tej durimit dhimshëm. Të trazuara
Ngrihen grevë të pabërat duan dëshmi
Protestojnë. Gjithë gjërat e ndaluara
Bredhin mëllefit të vet me zhauri*

*Dhe leh kafshë e zezë e s'ik as lidhet
Heshtja det i lëkundur dhe vetimët
Fshikin terrin trupi i saj përdridhet
Ku janë njerëzit. Nga janë nisir bimët*

*Ja që kështu na qenka kafshë e dehur
Mëtimi. Pastaj vetëm cuklat kur të na mbeten
Do thonë: Ai me fjalë e ajo me të lehur
Të rrojnë se njerëzisht e hëngrën veten
Të pastë ndjesë harrimi hero i herave tjera*

Motive të verdha

*Po ikim nga gjaku im motive të verdha
Po ikim nga gjaku ose një herë tjetër
Po lindim mes bimëve tjera*

*Aty e tej janë poshat
Shtatgjata të vendlindjes janë delet
Të bardhat dele blegërore dhe bari
I njomë i qumështit po ikim
Nga gjaku im aty e tej janë zogjt
Pupëlvogël zogjt pupëlgjelbër dhe krojet
Të cementat kroje ujëlotti aty e tej
Janë vashat më të egrat vasha
Të bukurisë që falet dhe vetima
Po ikin nga gjaku im motive të verdha
Aty e tej nuk vdesin vetëm sytë
Na ngjethen dhe gishtat na ngjethen e fjalët
Po ikim nga gjaku im më mirë po ikim
Nga gjaku ose një herë tjetër
Një herë tjetër po lindim mes bimëve tjera*

Vdekja e malësorit

*Asnjë kokë përkulur
Se ja rrëxoni lisat*

*Asnjë gjëmë mësë guri
Se ja shembni majet
Asnjë lot asnjë
Se ja shteroni krojet*

*Në sytë e tij vetëm
Harroi prendimin dita*

*Ç'mendim i vrugët
Ç'mendim i ftohtë ndër vetulla
Lum ky çfarë vdekje*

Para elegjisë

*Një ditë do t'i marrësh në gji,
gjethet e rëna të stinëve të tua
dhe do të kërkosh kot veten,
shtigjeve të harruara të një moshe
e nuk do të kesh më as flokë ere,
as shikim ylberi ta matësh fillin
dhe fundin e mashtrimit tënd të shkurtër.*

*Një ditë do t'i shpalosh vjetët tua
si pajën e nuses së vdekur
e do të numrosh fluturat e shkuara
t'agsholeve t'prenduara
e s'do të kesh më as zjarr në buzë,
as lot në sy të qeshën ngrohtë,
të qajsh rrejshëm dhe t'i mahnitësh
djelmoshat.*

*Një ditë dot'i hash buzët e tua,
gjurmët e tua do t'i pështysh
dhe secilin muzg do ta pagëzosh
me nganjë pendim që dhemb
e s'do te kesh me as sy deti,
as hap te hedhur sorkadheje
te shohesh si t'perqeshin gonxhet
dhe te ikesh prej hijes sate.*

*Ruaju, moj se vashat me te bukura
i vret bukuria e vet !*

Katër këshilla vetes

*Mos u bëj poet nëse s'mund të lindësh
me seicilin varg, të lindësh me seicilën fjalë!*

*Ngrehu mbi veten në dot t'rrokësh frerët e erërave,
të shkelësh shpërgajt e mërisë dhe shtrëngatat e gjakut tënd !*

*N'se dashurohesh, dashurohu n'flakë e n'valë,
jo ne sy të kaltër, se bëhesh det i çmendur pendimi !*

*Mos u bëj poet nëse s'mund të vdesësh
për secilën varg, të vdesësh për secilën fjalë !*

Nënat

(Shokut tim për nënën)

*Ato lahen në gazin
tonë e në lotët e tyre.*

Bëhen rojë murane

te krojet e shtera të gjirit.

*Në ballin tonë përherë
u bëjnë dritë shejt gishtat.*

*Ditët na i prarojnë dhe rrugët
me nga një bekim më t'mirin.*

*Me rrëmetën e krrusur t'moteve
na ruajnë nga hijet e liga.*

*Një ditë shkojnë si të shkonin,
të mos vijë më vdekja.*

*E s'na kërkojnë asgjë,
pos një grusht dhe mbi krye.*

*Shkojmë. E sa herë vdes nënë,
vdes nënëmira ime.*

Në rrugë

*Tash jam diku larg teje, larg vedi
dhe - ku me dijtë kah më tresin
udhëkryqet e shumta t'jetës ?!*

*Jam ba përshëndetje e harrueme e kalimtarëve,
jam ba lot e kangë !*

*jam ba betim i rrugëve dhe rreze e shkreput
majë gurit !*

*Tash jam diku larg teje, larg vedi
dhe - ku me dijtë ku sosin
fijet e këputuna t'kësaj kange?*

*Jam ba pre shitimi i syve zjarr,
jam ba bekim e namë,
jam ba zog e re n'krah t'agsholeve t'bardha!*

*Tash jam diku larg teje, larg vedi
dhe - ku me dijtë kah m'tresin
udhëkryqet e shumta t'jetës ?!*

Liqeni

*Flas me ty,
ti hesht e luan me valë.*

*Ti s'je më syri
im as loti i saj.*

*Flas me ty,
ti shikon pulëbardhat.*

*Për Shën-Naumin
paske zemër t'gjerë.*

*Flas me ty,
ti kotesh mrekuillie.*

*Më vjen të zbres në fund t'fundit,
të vdes i gjelbër me alat !*

Këngë e turpshme

*Këngë e turpshme
Sonte
Qava sonte për ty*

Arbëri
Nuk më vjen turp
Pse qava
Me vjen turp pse s'munda
Të bëj tjetër
Nga turpi qava
(F.B) 11:17 PD Posted by FLOART-PRESS at

Agim Vinca (1947-jeton)

Agim Vinca lindi më 22 maj 1947 në Veleshtë të Strugës (Maqedoni). Shkollën fillore e kreu në vendlindje, ndërsa të mesmen në Strugë. Studimet për gjuhë dhe letërsi shqipe i kreu në vitin 1970, në Fakultetin Filozofik të Universitetit të Prishtinës, ku edhe magjistroi dhe doktoroi. Është profesor ordinar në Fakultetin e Filologjisë të Universitetit të Prishtinës, ku ligjeron Letërsinë e sotme shqipe. Agim Vinca është njëri nga poetët e njohur bashkëkohorë shqiptarë dhe njëri ndër studiuesit e dalluar të letërsisë shqipe. Agim Vinca merret edhe me përkthime letrare. Jeton dhe punon në Prishtinë.

Tituj të veprave

Feniksi (poezi, 1972)
Bregu i mallit (poezi, 1975)
Në vend të biografisë (poezi, 1977)
Aspekte të kritikës sonë (studim, 1977)
Qasje (kritikë, 1980)
Buzëdrinas (poezi, 1981)
Struktura e zhvillimit të poezisë së sotme shqipe (1945-1980) (monografi historiko-letrare, 1985)
Iz savremene albanske poezije u Jugoslaviji (antologji, Sarajevë, 1985)
Arna dhe ëndrra (poezi, 1987)
Orët e poezisë (kritikë letrare, 1990)
Populli i pandalur (publicistikë, 1992)
Alternativa letrare shqiptare (kritikë letrare, 1995)
Kohë e keqe për lirikën (poezi, 1997)
Shqiptarët mes mitit dhe realitetit (publicistikë, 1997)

Dri' (poezi, përzgjedhje, Tiranë, 1999)

Sonet i vetmuar (poezi të vjetra dhe të reja, 2001)

Kurs i teorive letrare. Prej antikës deri te postmodernizmi (libër teorik, 2002)

Panteoni i ideve letrare (libër teorik, 2003)

Fije të pakëputura (sprova letrare dhe kulturore, 2004)

Kënga e hapur (antologji e komentuar, 2005)

Psalmet e rrënjës (poezi, 2007)

Agim Vinca është njëri prej intelektualëve që kurrë nuk iu nda kërkesave të popullit dhe gjithnjë qëndroi pranë tyre, ndërsa luftën për çlirimin kombëtar e zhvillonte në dy fusha: përmes shkrimeve polemizuese dhe bisedave në rrethe të ngushta e të zgjeruara.

Agim Vinca është një hallkë që i është shtuar zinxhirit të shkurtër të vargut të intelektualëve tanë, dhe kjo hallkë, në bashkëveprim me të tjerat, e mundëson zgjatjen e këtij zinxhiri të dijetarëve të shquar shqiptarë. Në këto hallka, që krijojnë zinxhirin, secila dallohet për nga mënyra e punës, qasja, serioziteti... por, ajo që Agim Vincën e dallon prej shumë intelektualëve të tjerë është guximi intelektual. Të ndalemi e të analizojmë vetëm për një çast: po sikur të gjithë intelektualët (në poste të rëndësishme e pa to) të kishin reaguar siç reagues Rexhep Qosja, Adem Demaçi, Agim Vinca, Ukshin Hoti, Sadri Fetiu e disa të tjerë, sot Kosova do ta kishte një fizionomi më të dëshiruar si për popullin tonë po ashtu edhe për botën e civilizuar Perëndimore. Andaj, qëllimisht u tha “zinxhiri i shkurtër intelektual”, ngase në kohët më të vështira, kur rrezikohej jeta dhe familja (pa e cekur postin), Agim Vinca e disa të tjerë me tërë forcën intelektuale dhe shpirtërore e mbronin atë që të tjerët na e cenonin. Fjala e një intelektualit gjithnjë ka pasur peshë më të madhe si në popullin tonë po ashtu edhe për analistët e huaj që i përcillnin rrjedhat dinamike të proceseve politike që asokohe zhvilloheshin në Kosovë. Po të analizohen shkrimet publicistike të Agim Vincës, botuar në gazetat e asaj kohe dhe përmbledhur në librin “Populli i pandalur”, do të shohim guximin intelektual të tij. Vetë titulli është sa provokues po aq edhe domethënës. Titulli i këtij libri na jep të kuptojmë se armiku me të gjitha masat e rrepta ndëshkuese përpiquej t’ia ndalonte popullit tonë lirinë, por populli nuk kishte asnjë forcë ta ndalonte. Populli ishte si një lumë i rrëmbyeshëm që nuk pyeste për aparatin shtetëror okupues dhe rrëzoi të gjitha pengesat për të shkuar në drejtim të lirisë. Mirëpo, populli kishte nevojë për përkrahje të bijve të tij të shkolluar, ngase në ta i kishte varur të gjitha shpresat dhe në mungesë të përkrahjes morale nga ana e intelektualëve populli mbetej dhe ndjehej si një fëmijë jetim. Një deklaratë konstruktive e një intelektualit zgjonte ndjen-

jat kombëtare dhe masa ndizej në kërkim të asaj që i mungonte-Lirisë. Agim Vinca ishte njëri prej intelektualëve që kurrë nuk iu nda kërkesave të popullit dhe gjithnjë qëndroi pranë tyre. Lufta intelektuale, edhe përmes polemikave. Në të gjitha shkrimet publicistike do të vërehet pezmi i një intelektual, i cili e sfidon një sistem të tërë okupues. Përmes polemikave, Agim Vinca zhvillon një luftë intelektuale dhe në çdo vend godet disa sahanlëpirës të sistemit, të cilët si ushunjëza pinë dhe ushqehen me gjakun e popullit. Në polemikat e tij ashpër i sulmon intelektualët maqedonas dhe serbë, të cilët donin të shkatërronin çdo gjë shqiptare, kurse intelektualë të tillë, që e orientonin popullin serb dhe maqedonas, kishte shumë.

Ky libër publicistik përmban një mori letrash e artikujsh, në të cilët shohim shpirtin e ndezur të Agim Vincës kundër padrejtësive që u bëheshin shqiptarëve, madje edhe shpifjeve të ndryshme të kurdisura nga organet kompetente të asaj kohe kundër personalitetit të Agim Vincës. Ishin shpifje banale, të pabaza, e shpesh të falsifikuara, vetëm e vetëm që t'i ulej besueshmëria në popull dhe t'i zbehej guximi personal për të kërkuar atë që e kërkonte populli. Shikuar nga largësia kohore e ngjarjeve që kanë ndodhur, disave do t'u duket gjë normale dhe asgjë me rëndësi, por për një moment të vihemi në pozitën e Agimit dhe në kohën kur iu bënë akuzat nga sistemi okupues dhe po të jemi objektiv do të filloni të rrëqetheni. Kudo forca policore, kudo hafije të veshur me kostume e pa kostume, kudo veshë që dëgjonin e sy që shikonin çdokënd që kishte ide çlirimtare. Këta sy e veshë, këto forca policore ushqim të përditshëm kishin rrahjet, burgosjet dhe natyrisht vrasjet. Edhe kur Agim Vinca nuk dinte çka kishte folur e me kënd kishte biseduar, ata e dinin. Po Agimi ruhej dhe gjithnjë kërkonte drejtësinë, e cila mbështetjen e kishte në popull. Aty ku të tjerët ngurronin e ngurronin, Agim Vinca i hynte rrezikut herë përmes shkrimeve, herë përmes bisedave në rrethe të ngushta e të besueshme. Sikur shkrimet të mos i mjaftonin, Agim Vinca do të dalë të bisedojë edhe me diasporën shqiptare, e ndër të tjera edhe në kryeqytetin e Evropës, Brukselin.

Në klubin "Idriz Seferi", në Bruksel, Agim Vinca për një kohë të gjatë ka vëzhguar në heshtje dhe ka dëgjuar hallet dhe problemet që bashkatdhetarët e atjeshëm i ekspozonin. E, ata flisnin për luftën, për rezistencën që duhej bërë, për mallin e më të dashurve që vite e ndoshta dekada të tëra nuk i kishin takuar, për mospraninë e tyre as në gëzime, as në pikëllime, në lindje, dasma dhe vdekje të më të afërmeve. Agim Vinca dëgjonte e në sy të tij shihej dhembja dhe krenaria. Dhembjen e përjetonte bashkë me të mërguarit dhe krenohej që kishte djem, të cilët ishin të gatshëm të vdesin për atdheun.

Agim Vinca u tha atyre se duhet dashur atdheu, për atdheun duhet sakrifikuar

edhe jetën. U foli Agim Vinca për situatën në Kosovë, për vështirësitë dhe se liria nuk vjen pa derdhur gjak. Dhe, shumë vjet më vonë, Agim Vinca mësoi se dikush prej tyre iu bashkëngjiti luftës së UÇK-së, e dikush prej tyre ra në altar in e lirisë. Agim Vincës do t'i shpëtonin dy pika loti për dëshmorët e luftës dhe do t'i kujtoheshin fjalët që atë mbrëmje ua tha bashkatdhetarëve në Bruksel.

Poet i spikatur dhe studiues i dalluar

Agim Vinca është një intelektual që luftën për çlirimin kombëtar e zhvillonte në dy fusha: përmes shkrimeve dhe bisedave në rrethe të ngushta e herë të zgjeruara. Prej këtyre dy fushave, Agim Vinca do të jetë më i suksesshëm në krijimtarinë artistike, pasi mund të radhitët si ndër poetët më të spikatur bashkëkohorë shqiptarë dhe si një studiues shumë i dalluar i letërsisë sonë. Mbi 500 njësi bibliografike, ku mund të gjejmë: recensione, ese, kritika, trajtesa, studime, polemika dhe shkrime të tjera publicistike janë treguesi më i mirë se Agim Vinca ka një opus të gjerë. Poezitë dhe shkrimet e tjera janë përkthyer dhe botuar në gjuhën hebraike, vietnameze, maqedonase, kroate, sllovene, polake, ruse, frënge, italiane, gjermane, angleze, turke, arabe etj. Agim Vinca është autor i disa përmbledhjeve me poezi, i cili është i prezantuar në panorama dhe antologji të ndryshme të poezisë shqipe. Rexhep Qosja ka shkruar: "Poezia e Agim Vincës trajton një spektër të gjerë temash dhe motivesh të lidhura me jetën e banorëve të vendlindjes, me historinë kombëtare dhe përpjekjet e pareshtura të njerëzve tanë për të fituar lirinë dhe për të ruajtur identitetin, por edhe me botën shpirtërore të njeriut të sotëm në përgjithësi të gjendur në vorbullën e kohës dhe të qytetërimit modern. Këto dhe preokupime të tjera poetike, Vinca përpiqet t'i shprehë në vargjet e tij përmes një gjuhe dhe ndjeshmërie moderne poetike". Kurse për vargun poetik të Agim Vincës, poetesha N. Lako në këngëtimin poetik të Agim Vincës e sheh një lidhje të ngushtë me traditat më të mira të poezisë shqipe që nga Naimi e Lasgushi e deri te poetët më të spikatur bashkëkohorë. Bazuar në veprimtarinë kombëtare, letrare dhe studiuese, shumica e njerëzve, madje edhe intelektualë, gjatë bisedës me Agim Vincën pa vetëdije do të kemi përshtypjen se jemi duke biseduar me njërin prej anëtarëve të Akademisë së Shkencave dhe të Arteve të Kosovës. Jo, do të mbesim të zhgënjyer, sepse Agimi nuk është anëtar i ASHAK-ut. Në Francë të nominohesh anëtar i akademisë, përveçse duhet të pritët që njëri nga anëtarët të vdesë (sepse numri është i caktuar) dihet se duhet të dallohesh me punën intelektuale më shumë se çdokush tjetër, si dhe të kesh edhe atdhedashuri. Akademia është truri i të gjitha proceseve zhvillimore të një shteti. Agim Vinca tri herë ishte i propozuar që të prano-

hej anëtar i ASHAK-ut, por që të tria herët mungonte ngritja e gishtave të disa anëtarëve të tjerë dhe Agimi mbetej me shpresë se një ditë do të vetëdijesohen edhe të pavetëdijshmit. Po në Akademinë tonë nuk ka të pavetëdijshëm, sepse aty i kemi mendjet më të ndritshme dhe më përparimtare të mbarë shqiptarisë, do të thonë disa. Është e vërtetë se Kosova kurrë nuk e ka bërë diferencimin se prej cilit territor vjen njeriu i ditur, por ka edhe disa me tituj shkencorë që i “fituan” duke i vjedhur e duke i kopjuar punimet e tyre që presin një vend në Akademi. Të shpresohet se një ditë ASHAK-u do ta forcojë krahun e tyre edhe me Agim Vincën, i cili me punën e tij do të jetë një përkrahës dhe studiues i mirë në këtë institucion ...

Fillim i një poeme për familjen Jashari

*Vdesin në këmbë duke kënduar.
Dhe jetojnë këmbëkryq në këngë.*

Psalm për Jusuf Gërvallën

*Qiellit të vrugët të Kosovës
Me shenjën e shenjtë në krye
Fluturon kanjushë e verdhë
Fluturon e s'bie!
1999*

Glosë për Çamërinë

*Ne shumë pak kemi kënduar për Ty!
(Jo pse s'të kemi dashur, jo pse s'të kemi
njohur).
Pak kemi kënduar...
Po në zemër një vend gjithmonë e kemi ruajtur
për Ty;
një vend bosh, e dashur,
Çamëri!
1992*

Paradoks

*Kur fola, më thanë: hesht!
Kur heshta më thanë: fol!
Folehesht, heshtefol qe jeta ime.*

Këngë strugane

*Ti dhe lundra lëvorashe
të dyja me hapa vashe
Ti dhe ky gjoli mavi
keni po të njëjtit sy
Ti dhe e bukura valë
më flisni të njëjtat fjalë.*

Mora rrugën për Qafëthanë

*Mora rrugën për Qafëthanë:
Shqipëri –nënë!
Shqipni-nanë!
Pesëdhjetë vjet pa u parë:
Ëndërrbukur, zhgëndërrvlarë!
Ec e jakë Jug-Veri:
Shqipëri-nënë!
Nanë-Shqipni!*

Psalm për Shën Naumin

*Je tepër i bukur
për të qenë i vërtetë
E tepër mëkatar*

*për të qenë i shenjtë
Një mallkim i kaltër
ç'po të fle në sy
I mjeri unë për ty!*

Betimi (Anno Domini 1999)

*Jam fis me fjet e barit
Jam fis me lisat e malit
Jam fis me valët e detit
Jam fis me vajin e poetit
Më plaçin sytë e ballit
U bëfsha shkumb prej mallit
Trupi më dysh m'u çaftë
M'u thaftë krahu i djathtë
E qiellëza në gojë
U bëfsha lojë e plojë
Mos shtifsha gjumë në sy,
Nëse të harroj ty!
E zjarr e hi reshtë mbi mua
Në mos u kthefsha në viset e tua!*

Trokitje

*Tearca, Tanusha, Tetova
Trandshëm trokasin te porta.
Njerëz, vini dorën në zemër
Zemra fillon tek aorta!*

Botuar:Floart-Press:26.12.2008

Fatos Arapi (1923-jeton)

Fatos Arapi lindi në qytetin e Vlorës(1923).Po atje ai kreu shkollën e mesme, ndërsa studimet e larta i ndoqi në Bullgari (Sofje) në fakultetin e Matematikës dhe të Ekonomisë. Ka punuar shumë vjet gazetar dhe pedagog në Fakultetin Histori Filologji të Tiranës. Disa herë ka fituar çmime kombëtare e ndërkombëtare për poezi. Vepra e Fatos Arapit është e pasur në llojet e zhanret e ndryshme që ai lëvroi. Përveç poezisë ku ai qëndron në rreshtat e parë, Fatos Arapi ka shkruar edhe disa novela: Patat e egra, 1969; Cipa e borës, 1985; Gjeniu pa kokë, 1999 etj; disa romane: Dhjetori i shqetësuar,1970; Shokët,1977; Deti në mes,1986; disa drama: Partizani pa emër,1962; Qezari dhe ushtari i mirë Shvejck, në front diku,1995; ka bërë disa përkthime: Këngë për njeriun, Nikolla Vapcarov, 1981; Poezi, Pablo Neruda, 1989; Safo, 1990; Antologji e poezisë turke etj; si dhe ka shkruar një numër të madh artikujsh e studimesh të ndryshme. Poezitë e para Fatos Arapi i botoi në gjysmën e dytë të viteve pesëdhjetë, dhe, përkatësisht në vitet 1962 e 1966 botoi vëllimet "Shtigje poetike" dhe "Poezia dhe vjersha". Që në hapat e parë ai paralajmëroi një zë të vëçantë në artikulin gjuhësor të botës dhe të njeriut, një vizion të vetin mbi realitetin.Filimet poetike të Fatosit do të jenë tematikisht të rrudhura e të reduktuara, duke u kushtëzuar nga rrethanat politike të kohës. Në frymën e hovit ndërtimor dhe të entuziazmit për çlirimin e vendit, që mbizotëronte brenda parimeve krijuese të realizmit socialist poeti shpaloste besimin se Shqipëria ecte drejt një rruge të re, të lirë, dhe ky besim bënte të përballohej më lehtë durimi dhe sakrifica. Brenda këtij vizioni, Fatos Arapi shpesh do t'i përqeshë e përbuzë burokratët dhe demagogët, si në poezinë "Antiburokratike", apo do të sjellë disa veçanti përmbajtësore dhe ekspresive si në poezinë "Pse erdha në jetë". Siç shihet, poeti i thurr ode lirisë dhe "mejtimit të lirë" siç e quan ai. është synim dhe ideal madhor, pas të cilit poeti magjepset dhe përbetohet.Parë nga kjo perspektivë vetë çensurimi, mund të bëhen interpretime të shumëfishta: se shoqëria e re është ajo që sjell dhe garanton lirinë, apo, se poeti sikur e ndien të rrezikuar lirinë, prandaj del në kundërshtim të brendshëm me kohën e vet. Cilido nga interpretimet duhet marrë parasysh dhe për faktin e leximit zyrtar të poezisë. Por, edhe në rrafsh të artikulimit gjuhësor, në përzgjedhjen e figurës dhe të figuracionit, Arapi do të kërkojë mundësi të reja në thurjen e vargut dhe artikulin e fjalës. Është ndjerë e hutuar mbase dhe vetë çensura përballë vërshimit të figurshëm në stilin "Nata shkon shaluar mbi kurriz të maleve", "Nata e ngarkuar me alarme...", te poema mjaft e ndjerë dhe e suksesshme e asaj kohe "Alarme të përgjakura". Në fillim të viteve shtatëdhjetë, e sidomos me veprën e botuar

më 1972 "Më jepni një emër", besimi dhe entuziazmi mbi të nesërmen e sigurtë sikur fillon të meket. Do të vërehet kjo në dy rrafshë: në përsiatjet për idenë e ekzistencës, (në çastet e dëshpërimit personal) dhe, në prirjen e figurshmërisë së mbyllur, për të mos qenë deri në fund i lexueshëm. E tillë mund të jetë dhe poezia, titullin e së cilës mban vëllimi "Më jepni një emër". Vërehet se shumë dilema shqetësuese fshihen nëpër vargje, shumë çështje dhe kategori vihen para pikëpyetjeve, ose të paktën shumë çështje të ekzistencës mbesin të hapura...Dhe pikërisht gjatë viteve shtatëdhjetë, syri zyrtar do të dalë publikisht me alarmin nga rreziku i një poezie të tillë. Qoftë në frymën e entuziazmit dhe të besimit të fillimit, qoftë në kuadër të shenjave të para për zvetënimin e këtij besimi, poezia e Fatos Arapit për gjatë gjysmë shekulli arriti ta ruajë tërësinë e qëndrueshme estetike dhe etike. Në planin tematik, poezia e tij nuk e vuri poezinë në shërbim të politikës së ditës.Në rrafshin e shprehjes, ai vazhdoi të jetë origjinal duke e zgjeruar hapësirën krijuese dhe artikulimin figurativ. Zakonisht vetëm me një lëvizje, me një shpërthim befasues, poezia e Fatos Arapit sugjeron thellësi dhe hapësira universale përfytyrimi, duke e vendosur objektivin poetik brenda konteksteve të reja ekzistenciale, ku shquhet mprehtësia e mendimit. Edhe figura, prandaj del përherë e re, çuditërisht e freskët, e ngarkuar me përmbajtje dhe ndjeshmëri të papërsëritshme.Është një gjuhë poetike e aftë ta ndjekë e ta artikulojë të fshehurën, të padukshmen, të ndrydhurën në mjedisin që e rrethon, me tërë tragjedizmin, trishtimin dhe egërsinë bashkë.Mund të thuhet se figura në poezinë e Fatos Arapit është ndër më efikasat dhe ekspresivet në poezinë bashkëkohore shqiptare. Në mpleksjen ndërvarëse: nga njëra anë realiteti, nga ana tjetër imagjinata, emocioni dhe intelekt, lind kjo lirikë.Prandaj lexuesi i Floart-Press-it e gjen, e zbulon veten me ndjesinë se dhe ai kështu e përjeton botën përreth, por nuk ka mundur ta formulojë ashtu. Nga përplasja e poetit: (imagjinata, emocioni, filozofia) me realitetin, reflektohet synimi drejt përsosjes së njeriut. Gjatë viteve shtatëdhjetë Arapi boton ciklin e poezive mbi Skënderbeun, figura e të cilit është sfidë e përhershme frymëzimi poetik nëpër shekujt letrarë të shqipes.Që nga Jeronim De Rada e këndej, krijuesit më të mëdhenj kombëtarë kanë realizuar kryevepra të frymëzuar nga fryma dhe epoka e Gjergj Kastriot Skënderbeut. Fatos Arapi edhe në këtë rreth tematik vjen i veçantë: cikli i tij mbi Skënderbeun e sjell shpirtin e kohës së heroit, si shtresim-themel të poezisë, që mbi të të fokusojë refleksë kohore dhe hapësinore bashkëkohore, të afërta dhe të gjithëkohshme.Ndjehet sidomos shtresimi ironik aludiv lidhur me hipokrizinë dhe prapaskenat diplomatike të të mëdhenjve që kurdisen, si dje-sot, në shpinë të më të vegjëlve...Nga ky cikël mund të veçojmë vargjet e poezisë "Ishim ne" ku hasen rrënjët e thella të qenies, të shpirtit dhe të tokës arbërore para dhe pas Skënderbeut. Duke ligjëruar nga perspektiva e epokës

dhe e figurës së Skënderbeut, poeti do të thotë: ishim ne ata që do të niseshim përjetësisht nëpër udhët e përgjakura, tragjike të lirisë duke e lënë të hapur këtë rrugë dhe në të ardhmen. Në vitin 1991 Fatosi botoi poezinë "Atdheu" që sjell një imazh e ndjeshmëri lidhur me emocionet patriotike, të pazakonta deri atëherë në këtë temë. Atdheu shpalohej me ngjyra dramatike, tendosje emocionale shpërthyes që hedhin dritë në tri dimensionet e kohës: në të kaluarën, të tanishmen dhe të nesërmen.

Në vend që të jetë vetëm dashuri, atdheu është dhimbje dhe pikëllim. Është kryqi që e mban në shpinë dhe që të mban mbërthyer, është premtimi që të bëhet posa lind dhe tani ai ka sy të trishtuar, është dashuri që vdes e dashuri që të çmend, është buka e uritur, është ëndërr, ankth e shpresë e sflitur, është varr, varr i hapur... Atdheu në këtë poezi shpaloset përmes epiteteve me ngarkesë emocionale, lëvizëse zik-zake që përjashtohen dhe prapë plotësohen mes vetes, duke qëndruar pranë e pranë.

Katër katrenat mbyllen efektshëm në një distik:

*Atdheu yt i vogli, i vogli
Ai hyjnor i pavdekshmi - loti.*

Kjo lirikë dashurie e botuar në fillim të dhjetëvjetshit të fundit të shekullit, është parashenjë e shtresuar thellë në botën poetike të Arapit që do të shpaloset si spektër i begatë i shpirtit dhe i filozofisë së tij. Nga ky cikël do të përmendim poezinë e botuar më 1999: "Kjo ndodhte në Madrid", që mund të emërtohet edhe si refleksive meqë bashkëfrymojnë nuancat e ekzistencës si: jeta-vdekja, shpresa-tragjizmi, malli-pikëllimi, mishërim pas Dheut - fati i përjetshëm i lindur. Ajo ka 22 vargje të sistemuara në më shumë njësi. Ideja se mund ta braktiste a të jetë i braktisur nga Atdheu është trishtuese.

Fuqia tërheqëse e vëmendjes e ndjek këmba-këmbës poetin nëpër botë; ajo është magji e gjithëpushtetshme. E njëjta ndjenjë dhe i njëjti zjarr dashurie është dhe te poezia "Duke u nisur për Zyrih". Edhe këtu, emocioni është ngasje dykahëse: e afërt-e largët, e ngrohtë-e ftohtë, për të mos thënë, e adhuruar-e urrejtur. Ky është Atdheu në poezinë e Fatos Arapit, as vetëm hyjnor, i adhuruari, as vetëm trishtimi, dhimbja, vrasësi... është fati, është përcaktimi sovran që nuk të ndërrohet e as e ndërrohet dot, që nuk ta falin e as e fal dot.

Me veprat poetike të botuara gjatë viteve 90, Arapi duket sikur fillon një projekt të ri poetik që përmes një vizioni global depërton thellë në botën dhe realitetin shqiptar.

Fokusohet një kohë e turbullt, e egërsuar, me rrjedha tmerrësisht të paqarta dhe të paparashikueshme. Është poezi e frymëzuar nga reflekse ekzistenciale të ak-

tualitetit shqiptar. Vëllimet me poezi "Ku shkoni ju statuja" dhe "Dafina nën shi" (91) shënojnë një fazë kalimtare drejt këtij projekti poetik. Pesë vëllimet që do të pasojnë dhe që shtrihen brenda dhjetëvjetëshit të fundit të shekullit: "Ne pikëlimi i dritave" (1993), "Më vjen keq për Jagon" (1994), "In Tenebris" (1996), "Gloria viktis" (1998) dhe "Më duhet një gjysëm ëndrrë" (1999), e shpalojnë në dritë të plotë lirikun e madh, duke e vendosur atë në krye të këtij zhanri letrar të shqipes. Brenda këtyre pesë veprave, e sidomos tri të fundit, shquhet lirika refleksive, e dritëhijeve metafizike, që në çaste dëshpërimi të plotë i përshkon dhe timbri i absurdit. Nxiten shqetësime madhore për qenien tonë kolektive, ndër më të guximshmet në lirikën shqiptare sot. Këto shqetësime e nxitin domosdoshmërinë e njeriut për njohje dhe vetënjohje, të shtrirë kjo në kohën dhe hapësirën shqiptare dhe në atë universale. Më mbresëlënëset nga lirikat meditative janë (ato të emëruara) si: cikli i Tiranës dhe ato mbi ciklin Vllasi. Të parat janë vargje të frymëzuara nga dritëhijet e mjedisit urban të qytetit të poetit, Tiranës, nga ngjyra dhe shija e përditshmërisë. Në poezinë e Arapit gjatë dhjetëvjetëshit të fundit, Tirana do të shndërrohet në figurë që ngërthen në vete një kohë nga më dramatiket, të ngarkuar me tonet më ekstreme ekzistenciale për qenien kolektive. Kështu, herë në funksion të metaforës, herë në atë të simbolit, Tirana do të jetë vatër dhe burim i pashtershëm i vibrimeve trishtuese të botës krijuese. Pikërisht brenda këtij cikli tematik që shënon kurorën krijuese të poetit, do të gjejmë të fokusuar artistikisht shpirtin e parehatuar shqiptar të kohës, me një energji të paartikulluar, gjysmë të egër, në një kërkim të ethshëm e dramatik të vetes, me një vullnet gjysëm të verbër, si agresion dhe vetëagresion. Këtë kohë të ngarkuar me dhembje, trishtim dhe shpresa, tiranase dhe shqiptare, lexuesi do ta përjetojë si "dokument" të fuqishëm historik. Në poezinë "Koha" poeti bën disa pyetje me vlerë historike e njerëzore: E ka nga marrëzia koha shqiptare, që, si një mëz i harbuar shkumbon mbi shqiptarët si pa i vënë re ata? As do t'ia dijë fare për orën e ndalur, orën zero, siç do të thotë poeti me një rast tjetër? A nuk i sheh ajo, lazdrania, fatet shqiptare që s'lëvizin, m'u si mushka para gremisë? Koha shqiptare është në një kërkim apo vetëkërkim dramatik të vetvetes? Poezia më karakteristike që ngjizet në këtë krahurë shqiptare, por njëkohësisht ka një besim të thellë në të ardhmen, është poezia "Gloria viktis" (vargjet janë shkruar gjatë janarit 1997, në Tiranë dhe Vlorë). Është Odë humbësve; janë humbësit që gabojnë duke u nisur verbërisht në beteja të reja, kështu derisa të çlirohen nga ngasja e hidhur e brendshme dhe ta pastrojnë pastaj tërë hapësirën tiranase dhe shqiptare. janë pra, ata që gabojnë dhe nisin lojën tragjike e të përgjakshme. Mos janë pikërisht këta, humbësit e përhershëm, shpëtimi shqiptar? Edhe me kusht që të mbyten, vetë bashkë me të tjerët, por, me kusht që uji të lëvizë, të mos shndërrohet përfundimisht në kënetë ... është mesazhi i poetit.

Gjatë vitit 1996, F.Arapit shkroi vargjet mbase më të zymta deri më sot në portretizimin e kohës shqiptare (In tenebris). Vargjet e poezisë kanë strukturë dhe perspektivë epistore, si letër shkruar Vllasit në Had (Vllas Arapi, vëllai i poetit, i vrarë në mënyrë misterioze pas mbarimit të Luftës së Dytë Botërore). Poeti e ngushëllon të mos ndjeië keqardhie, të mos ndjejë mall për botën e njerëzve të kësaj, sepse "këtu drita prej terri është". Dhe ja, përsëri, në kuadër të këtij trishtimi, një artikullim i përsosur poetik: në bebëz të syrit na është eklipsuar hëna duke u kërcënuar, si çark i ngrehur që mund të shpërthejë në çdo çast. Dhe, s'ka rrugë, ku mund të nisësh, ku mund të arrish... Edhe liria lind në pranga, lind skllave. Veç tragjeditë, veç ato s'harrojnë të mënojnë. Nuk ka nevojë as për xhelatë, sepse këtu, sapo ta kalosh kufirin e territ, më i tmerrshëm fanitet njeriu... Po në kuadër të këtij rrethi tematik po përmendim edhe dy poezi: "Në Tiranë ka vetëm tiranë", të shkruar këtu e dhjetë vjet të shkuara, dhe "Mall për ty në Tiranë", në vitin 1995. Në poezinë e parë, sugjerohet një lojë fjalësh, duke nxjerrë kuptimin dytësor përmes shndërrimit të emërimit Tiranë në cilësorin tiranë. : është koha kur liria, ngathët-ngathët shfaqet në horizont, kur dinjiteti shqiptar i nëpërkëmbur për një gjysmë shekulli, zgjohet i egër, agresiv, dhe vetëagresiv. Hipokrite është shpresa në Tiranë: ti i vdekur, e ajo të jep frymë, të mban gjallë që sërish të të vrasë. Poezia përfundon me një distik në vete, ku shfaqet mbi ferr një Sovran Krye-Engjëll, me vargun kulmor "E dua Tiranën se të vret", mbase në frymën e Kutelit "Ta duash atdheun edhe kur të vret". Poezia e dytë ka vetëm katër vargje dhe është thurur në formë letre, përsëri drejtuar Vllasit. E sjell portretin e jashtëm të Tiranës në tetor, të përbaltur e me llucë, që është në harmoni me shpirtin e përmalluar të poetit për vëllanë, të trishtuar në vetmi e ngricë; gjysmën e shpirtit ia rrezaton dielli, ndërsa gjysmën, ia mbulon terri. Mos e nxit këtë mall të pashuar për Vllasin, për botën e tij të përtejme, zymtia trishtuese e Tiranës?... Në këtë frymë, cikli i rrethit tematik - Tirana, në poezinë e Arapit është kapitull më i artikuluar i lirikës shqiptare. Vizioni i përthyer, dramaciteti, vibrimet e brendshme e të padukshme të botës shqiptare, të kohës shqiptare, sajajnë dritaren më mbresëlënëse, nga e cila vëzhgohet kjo pjesë e kohës sonë, ajo e dhjetëvjetëshit të fundit të shekullit që shkoi...

Atdheu

Atdheu është dhimbje, është dhimbje.

Një prill i pikëlluar në shpirt.

Atdheu është kryqi, është kryqi.

E mban - dhe të mban ty - në shpirt.

*Atdheu është toka e premtuar.
Ti shkel si një zot dhe s'e ke ndën këmbë
Atdheu s'ka fjalë, ka sy të trishtuar
Vdes dashuria në dashuri që të çmend.*

*Atdheu është buka e urritur,
të ikën nga duart e dot nuk e ngop
ëndërr dhe ankth dhe shpresë e sflitur
me sytë n'errësirë vetveten kërkon.*

*Atdheu është varr i hapur, është varr.
Një jetë drejt tij shkon me besë që bind.
Në një pikë loti mbyt lotin fatvrarë
Në një pikë loti lirinë e lind.*

*Atdheu yt i vogli, i vogli,
Ai hyjnori i pavdekshmi - loti.*

Poezia “Atdheu” ka katër katrena dhe një distik të pavarur në fund. Struktura e saj e veçantë është në lidhje me tendosjen emocionale, që e bën fare të ndryshme këtë poezi nga ajo pjesë që emërohet si lirikë atdhedashurie. Të gjashtëmbëdhjetë vargjet e katrenave sistemohen si njësi të mbyllura, të pavarura, që përfundojnë me pikë, të cilën e imponon goditja shpirtërore dhe intelektuale e poetit në ballafaqim me gjendjen e atdheut. Secili varg s'ka nevojë për atë që pason dhe megjithatë ata pasojnë njëri-tjetrin si goditjet që pëson nga realiteti poeti. Brenda secilës goditje ndjehet e ngjeshur si përzierje shija e hidhur dhe e ëmbël që reflekton Atdheu, ledhatimi dhe kafshimi, nëma dhe urata bashkë, përgjërimi dhe revolta, dënimi dhe shpërblimi përherë i ndërsjelltë. Përmes vargjeve të kësaj poezie arrihet identifikimi i fuqishëm i brendshëm i poetit dhe i Atdheut: Atdheu është kryqi që e mban dhe të mban mbërthyer; Është hyjnori Atdhe dhe Atdheu varr i hapur. Deri kur kështu? Është klithma e fuqishme e të kryqëzuarit, poetit atdhedashës.

E paëndërrta ime

*Më duhet një gjysëm ëndrre,
E paëndërrta ime.*

*Vë kokën në gjoksin tënd
E tani përplasem
Te kokë e një tjetri.*

Më duhet një gjysëm ëndrre

*Shigjetat e orës së dorës
Tutje i shtyjnë kalimtarët,
në ditë të rrëpirta tiranase.
Shpirtra jo shpirtra që shkojnë...
Bri meje dikush flet me vete.
pa e kuptuar besoj në rrëfimin e tij.*

*Dikush, prej zhgënjimi të egër,
mbërthen kryqe të reja.
I hedh një gjysëm leku
Dhe blej kryqin tim.*

*Tani që ta ngre
Më duhet një gjysëm ëndrre,
E paëndërrta ime.*

Si s'të desha pak më shumë

*Unë e desha përtej vdekjes,
Ashtu dashurova unë
Edhe prap s'ia fal dot vetes:
S'i s'e desha pak më shumë...*

*Pak më shumë ku shpirti thyhet,
T'i them ndarjes: - Prit, ca pak...*

*Të gënjejmë mallin që s'shuhet,
Kujtimin të gënjejmë pak.*

*Përtej vdekjes, përtej botëve,
Atje ku nis "ca pak" tjetër,-
Asaj që më rri mes Zotave:*

"Si s'të desha pak më tepër..."

Akeronti

Akeronti rrjedh po karont nuk ka

*Si të kthehem prapa kur udhën s'e di?
Prej pikëllimi lumi buçitës i natës
E unë rrah brigjet e errëta këtu.*

Akeronti rrjedh po karont nuk ka.

*Tregomë një va ku të kaloj.
Ti i njeh guvat dhe vorbullat e frikshme.
Tregomë një va, vëllai im,
Ku të kaloj Akerontin
Dhe të arrij.
Akeront rrjedh po karont nuk ka.*

Kjo poezi gjendet në mesin e tetëmbëdhjetë poezive të ciklit "Vllasi", që i kushtohet vëllait të vdekur të poetit. Kjo poezi lidhet përkatësisht me vdekjen e mistershme dhe të paligjshme të tij. Karakteristikë stilistike e kësaj poezie është inversioni (kemi episode të përmbysura), që mbështetet dhe stimulohet nga ritmi i brendshëm, nga përsëritjet e pasuara me heshtje (të zëshme), ndërsa "paqartësitë" vihen në funksion të ironisë.

Nga vargjet e poezisë si nga nëntoka shpërthen dhe përhapet një gjëmë, brenda së cilës jehon vërshueshëm dhimbja dhe vaji, të cilat përplasen në kupë të qiellit, përpëliten dhe që andej të vetmuara, pa shpresë rikthehen nga e para ... kështu

përjetë e mot. Është kjo gjëma e vëllait të vdekur të pavdekur që trishtueshëm kërkon një vesh për ta dëgjuar. Pas ndëshkimit të Zeusit për të mos e pranuar shpirtin përtej, shpirti i Vllasit kërkon çmendurisht mbështetje. I mbetur qyqe as këtej, as andej, Vllasi lëshon vajin përбетues dhe akuzues, që ngre peshë botën e të gjallëve, dhe pikërisht të poet-vëllait, që edhe pse i rrahur nga valët e jetës, nuk është në gjendje t'i tregojë një shteg kalimi vëllait, d.m.th. nuk mund ta ndihmojë atë as të vdekur. Mosekzistenca e karontit lidhet me mesazhin dëshpërues filozofik: S'ka përtej, s'ka as këtej ... Poeti kështu dhimbshëm metaforizon dhe vetë realitetin pa rrugëdalje në të cilin ai jeton...

Gloria victis (Lavdi humbësve)

*Sepse jemi ne humbësit e mëdhenj.
Artin e shkëlqyer të humbjes
Ne e kemi ngritur në fat.
Sepse ne, vetëm ne, dimë të gabojmë.
Ne gabojmë në miqësi, dhe humbasim.
Ne gabojmë në dashuri, dhe humbasim.
Ne gabojmë në shpresat tona, dhe humbasim
Zaret e bardhë të fateve tona
Ne i hedhim para - dhe vazhdojmë
T'i hedhim ato edhe mbasi ta kemi kaluar Rubikonin.
Të gjithë na kanë faj dhe askush.
Të tjerët vetëm fitojnë,
Ndërsa ne jemi populli humbës*

*I humbjeve të mëdha. Zemra jonë
Është një mollë e artë dhimbjeje.
Nuk duam të njohim pushtetin e errët të smirës,
Dhe gabojmë, nuk e njohim
Lakminë akrep të pushtetit, dhe gabojmë.
Sepse ne-vetëm ne! Dimë të gabojmë.
Këmbët tona të zbathura janë ato gjethe vjeshte
Që bien dhe ecin në rrugë; shpirti ynë
Është prej lënde të brymtë trishtimi,
Të gjithë mund ta vrasin.
Të tjerët jo, ata janë fitonjës të përjetshëm,*

*Ata s'humbasin kurrë, sepse
Kurrë nuk gabojnë.*

*Ndërsa ne gabojmë - ashtu siç dimë vetëm ne!
Artin e shkëlqyer të humbjes
Ne e kemi ngritur në fat.
Dhe i kemi kthyer krahët lavdisë fitonjëse.
Ne njohim vetëm lavdinë e popullit
Të humbjeve të mëdha. Sepse ne
- po vetëm ne!-
Jemi të vërtetë*

Ditë Tiranase

*Ti mbyll derën pas e nisesh
Në mesin e rrugës takon ditën
Që të pyet e hutuar: - Nga të shkoj?
Shpresën e ushqejnë me shpresë, -
Pastaj shpresës i vrasin shpresën.
Vetëm pasqyrat ndryshojnë,
Teknologjia përsosëse e tyre, -
Fytyrat janë po ato.
Jo, ti, - hija jote shkrin në gotën me ujë
Diellin dhe kokrrën e aspirinës, -
Ke dhimbje të forta koke.
E di: zembereku i zemrës sime
Eshtë pluhurosur, - kur do të vijë Ajo,
Me frymën e saj t'i fryjë,
Të ndjej ecjen tingëlluese të kohës.
Në qiellin e Tiranës, një unazë e zjarhtë
Fluturon nga syri në sy -
Kërkon gishtin e nuses.
Kërciti gonxhe e zambakut tek çelej,
Dhe marsi eci para meje.
Të paktën, o zot, akoma jemi njerëz
Respektojmë dallëndyshet dhe vdekjen.*

Kjo poezi mban datën e vitit 1997. Poezia ka 22 vargje monokolonë dhe është shkruar si apostrofim i vetës së dytë, pra është zëri i subjektit lirik që bën dialog të brendshëm. Poeti përcjell zëshëm lëvizjen e vet tek kapërcen pragun e shtëpisë për të dalë në qytet. Ky është veprimi i parë. Veprimi i dytë është ballafaqimi me rrugën, realitetin. Hutimi, gjendja pa kuptim, pa krye të godet: S'di nga të shkoj! Veprimi i tretë është zhgënjimi: kostatimi se pasi të kanë ushqyer me shpresë, ta vrasin atë. Papritmas kemi një lajthitje, një përçartje nga dhimbja e kokës: shërohet me diell apo aspirinë? jashtë çdo vullneti mekanikisht ndodh lëvizja brenda poetit. Ai bëhet i vetëdijshëm se zembreku i orës është pluhurosur, ashtu si zembreku i kohës së Atdheut të tij. Po ama megjithë shpresën e vrarë, qytetari tiranas përsëri ka aftësinë të shpresojë: A do të vijë Ajo? Për një çast të duket se është fjala për një të dashur, mbase dhe është ashtu, dhe a ka më të dashur për një shtetas shqiptar të presë kohën e mirë për veten. Dhe prapa shpinës së tij hapet një dekor shpresëdhënës, i realizuar ky me figura të goditura simbolesh: Unazë e zjarrit, gishti i nuses, gonxhe, zambak, dallëndyshe. Kështu poezia mbyllet me një vetëngushëllim tragjik, si për të theksuar se nuk është koha më të gënjejme vetveten, aq më tepër me poezi.

Margaritë moj

*... Shojja ime, moj
me dy sy si nata të mëdhenj, të zez,
me bukurinë tonë të virgjër
vdekjen po ushqejmë*

*se kjo tokë ka ftohtë
mardhi
e ka ngrirë
Dhe ne biem mbi të, porsi bllaca zjarri,
Futemi nën dhë porsi rrënjë ëndrrash,
Që të vijë pranvera, që të vijë behari,
Toka përmbi ne e balta të shkrijë,
Ëndrrat të shpërthejnë, si shpërthen bari.
Dashuria jonë
Me dy sy si nata çuditërisht të zez,
Nga plumbat armike prerë mes për mes
Dashuri e lindur,*

*Dashuri e rritur
Nën qiejt e thyer të varfërisë shqiptare.
Dashuri tragjike
Për botën e madhe.*

*Margaritë, moj
Motra ime, moj,
Shoqja ime, moj.*

(Këto vargje i kushtohen heroinës së popullit Margarita Tutulani, që së bashku me të vëllanë u pushkatuan nga pushtuesit fashistë.)

Botuar: FLOART-PRESS, 19.11.20088:45 PD

Arshi Pipa (1920- 1997)

Arshi Pipa ka lindur në Shkodër më 1920. Pasi kreu mësimet e mesme në liceun e vendlindjes, ai studioi për filozofi në Universitetin e Firences (Itali). Prej vitit 1941-1946 dha mësim në shkolla të mesme të Tiranës e Durrësit. Në prill të vitit 1946 u burgos nga regjimi komunist për idetë e tij patriotike e demokratike. Për dhjetë vjet (1946-1956) ai vuajti në burgjet dhe kampet e shfarrosjes (Durrës, Vloçisht, Korçë, Tiranë, Burrel etj.), ku shkroi librin me poezi "Libri i Burgut", që është vepra poetike më e mirë e poetit. Pasi del nga burgu, arratiset më 1958 dhe vendoset përfundimisht në SH.B.A. Gjatë kësaj periudhe, pas peripecish e vuajtjesh, arriti të japë leksione në universitetet më të dëgjura të Sh.B.A. (Kolumbi, Kaliforni, Minesota etj.). Shkrimet e tij të boruara në shqip, anglisht, frëngjisht dhe italisht ndahen në: 1) poezi, 2) estetikë e filozofi dhe 3) kritikë letrare. Në poezi janë vëllimet shqip: "Lundëtarë", "Libri i Burgut", "Rusha" dhe "Meridiana", me përjashtim të vëllimit të parë, të gjitha veprat e tjera janë botuar jashtë dhe për këtë njihen ende pak nga lexuesi shqiptar. Përsa u përket studimeve dhe kritikës, përmendim vetëm disa nga ato që kanë të bëjnë me letërsinë shqipe: "Tipologjia dhe periodizmi i letërsisë shqiptare", "Fan Noli si një nga figurat komëtare dhe ndërkombëtare shqiptare", "Humanistët italo-shqiptarë", "Bisedë përmbi Kadarenë", "Fenomeni Kadare" etj.

Kanali

I

*Nga Korça bumbullon. Currila shiu
Rrjedhin prej mushamas mbi krena e shtroje.
Pështillen, struken gjindja ndër mbuloje:
nji lamsh ku qelben recka e mish njeriu.*

*Mbramje, Dikush përbri qet gjak për goje.
Këndon lehtas matanë një fmi arixhiu.
Ky grindet për pakë uj qi shoku i piu;
ai shan se i vodhën bukën. Hyn një roje.*

*Shkopinj e shkelma. Britma. Fryn bilbili.
Pushim. E dergjet lodhja, pran secili,
e flen kush mundet për at natë me fjetë.*

*Si lazaret rënkon e fshan baraka.
Nesër të gjithë i pret kanali, brraka,
veç atyre qi i pret një vorr i shkretë.*

Në këtë sonet mjedisi i përgjithshëm i barakës ku banojnë të burgosurit. Detajet e zgjedhura nga poeti na ndihmojnë për të pasur një tablo të qartë e të gjallë të këtij kampi të shfarosjes. "Ndër baraka, shkruan poeti, rrojshin së bashku ordinerë dhe politikë. Vjedhjet ishin të shpeshta, të bame prej ordinerëve, të cilët nxiteshin nga rojet që të vidhshin politikanët. Po t'ankoheshe, ndëshkimin e kishe ti dhe jo vjedhësi, mjaftonte që ky të mohonte fajin. Mentaliteti i rojeve ishte ky: Politikanët janë përfaqësues të klasës kapitaliste-borgjeze, kurse ordinerët janë "proletarë". Puna kishte mbërrit deri n'at pikë sa njeriu të flente me trastën e bukës nën kokë".

IX

*Ditën asht vallja, natën sarabanda
Se rraskapitesh ditën, natën flen?
Nuk thom për morrin, qi për trup e gjen
(u msuem me të) si miza dheu ndër banda.*

*E zgjohesh trembshëm... Ndien a vesh t'rren?
Këlthitje, t'çjerruna, rënkime t'randa...
Torturohen tash shokët te komanda,
e radha jote nesër ka me qenë.*

*E ç'nuk na bajshin! Na rrihnin me tel;
lakuriq, e mandej n'ujna handraku
na zhyteshin, trupin plagë n'currila gjaku.*

*E na lidhnin me fill prej telefoni
Për shtylla aty pranë krahanuer e bel
Që t'na pështynte nesrjet divizioni.*
Natën rojat torturonin me ndihmën e disa të burgosurve, të cilët morën emrin "brigata e zezë". Të burgosurit merreshin nga shtrati dhe dërgoheshin në komandë (ose në një vend tjetër mbas telave, por edhe brenda telave) dhe aty torturoheshin mizorisht. Mbas torturës shpesh vinte veçimi. Disa herë veçimin e bënin për të dhënë shembull brenda kampit.

XIII

*N'infermierin e kampit, një kasolle
Anash rrethue me hasër, nalt me kashtë,
dergjën ndër qelbësina pesë a gjashtë;
njqind, dyqind i ka gjithmonë okolle.*

*Pushim ankojnë. Por vjen rreshteri i vrazhdë
Dhe krisin hujt e çizmet n'ato golla
Jetë s'përçundun ngelun veç gëzholle
E shpesh me shkelma i qet nga shtrati, jashtë.*

*E vdesin fatkëqijt aty te praku
Vdesin e hendeqeve ndër baraka gjaku,
vdesin nën shtrat ku mshehen për me vdekë.
Vdesin tue pritun bukën, ndër gjiriza
Tue ba nevojën, vdesin posi miza,
dhe si coftina i kallin ndër hendejë.*

Për të kuptuar mirë ferrin e kësaj infermierie, vlen të lexohet shënimi i vetë poetit: "Infermiera e kampit ishte tepër e pakët për me përballue nevojat. Ndonjëherë, ndër rasa më të randa, dhe mbi insistimin e mjekëve, disa të burgosun u dërguan nga infermiera në spitalin e Korçës. Unë qeshë njeni prej tyre, "Rreshteri i vrazhdë" asht rreshteri Hito i burgut të Durrësit, më famëkeqi ndër të tjerët. Një tjetër nga ata që kryen tortura me zell të madh asht polici Skënder Xh, i burgut të Korçës. Kam dëshmue vetë torturën që ky i ka ba një të riut korçar bash në infermierin e kampit.

XXIV

*Ajo na mbajti gjallë. Si luleferrë
Nga rrota e qerres shkelun rrafsh me tokën,
por qi nuk shtrohet për me vdekë e kokën
nesërjet diellit plot uzdajë i pjerrë,*

*ashtun nën rrotën, që për ne që mokën
me shpirt ndër dhambë duruem na kët skëterrë,
lirin e andrruem te nata e bame sterrë,
e zemrat tona për atë flamur rrokën.*

*Se nuk dyshuem na kur qi shpejt a vonë
Nga tiranija e randë atdheu do t'shkundesh,
dhe si një perlë e nxjerrun thellë prej fundesh*

*ma e bukur do t'shkëlqente besa jonë.
Vuej por qëndro! Marr zemër te burrnija!
E vdis tue brohoritun: Rroftë Shqipnija!*

Ideali i pamposhtur i lirisë këtë herë, ashtu siç ka ndodhur mijëra herë në histori, bën edhe këtë radhë mrekullinë e triumfit të jetës mbi vdekjen, të së vërtetës mbi gënjeshtërën, të dritës mbi terrin. Është pikërisht për këtë, që ky sonet i fundit, dallon kaq shumë nga gjithë të tjerët.

Elegji për Gac Çunin

*Vdiq edhe një tjetër! Qanje shokë, të ngratin!
Banja t'madhe gjamën! Vdiq tue sosë afatin!
Si, pat hjekë e vuejtun, mbasi shumë qe rrekë
Tue luftue me morden! Vdiq: e lanë me vdekë!*

*Shtrydhë e shterrun forcash djerreve t'Bedenit,
fill andej përplasun brrakave t'liqenit;
ra e u'mek djaloshi... Vinte i imët kah shtati,
s'ishte për të kazma, s'ishte për të shati
Se ktij qielli i fali çka s'i dha secilit:
frymën e muzikës, zanin e bilbilit.
Oh sa herë ndër muzgjet e robnis ai zâ
Zemrën qi lëngonte balçëm ai ju bâ*

*Dridhej nën zâ letas, mallshëm, melodija,
tash ndër kangë shkodrane, tash n'Ave Maria.
Prante zhurma e dhomës, që të gjithë veshtojshin
Tretun ndër kujtime t'ambla qi ato zgjojshin...*

*Gac, o shok i vuejtjes, nxânsi im i lashtë,
mâ s'ta gjegja zanin, mâ nuk t'ndesha jashtë!
N'imshtën e Burrelit vorrin ku ta banë
Kur ushton gjethnaja, Gac ti ndoshta fshân?*

*Fshâj një kangë lirije qi t'u mbyll n'krahanuer!
Fshâj një jetë artisti qi pa fryt u-buer!
Fshâj e përmbas teje le t'ankojë shojqnija
qi na njofti vlerën, mbarë t'ankojë rinija!*

Këtë elegji poeti ia kushtoi një ish nxënësi të tij dhe shok burgu, Gac Çunit ish-mësues në Kastrat të Shkodrës, që kur vdiq në burgun e Burrelit, nuk i kishte mbushur të tridhjetat. Ai kishte turbekuloz, megjithatë u kishte bërë ballë me trimëri vuajtjeve të burgut. Në mars 1956, pak muaj para se të lirohej, ai pati një sulm apendiciti. Drejtori i burgut e la të vdiste pa e çuar që të operohej. Në burg

Gac Çuni kishte kompozuar këngë patriotike, njëra prej tyre ishte kënga për tre të rinj shkodranë të vrarë në gusht 1948 prej Partisë Komuniste. Caci kishte kompozuar edhe këngë të tjera mbi motive popullore. Njëra ndër këto: "Kanga e kaçurrelit", është bërë sot popullore në Shqipëri.

Nemesis (mallkim)

I

*Ndër gropa burgjesh shkrye për gur e baltë,
mbërthye qelash ndër pranga,
nga gjoksi i shtypun sungullon mâ e naltë
kur del prej s'thelli kanga.*

*Na shajnë e na poshtnojnë, na plasin gjamën:
anmiq t'adheut! Tradhtarë!*

*pse duem Shqipnin e plotë, pse urrejmë na namën
e huej, pse jem, shqiptarë.*

*E ata qi e shitën tue ja lidhun qerit
t'anmikut për trofe,*

*ata qi flamurin, heu, i'Iskanderit
e zhyen me tjetër fë,*

*ata qi deri dje mbajshin kapistra,
teneqexhinj, shollarë,*

*gjysmakë, t'falimentuem, e sot ministra:
ata janë atdhetarë!*

*Na zhgulin thonjt me danë, ndër plagët krypë
na këllasin, na e shtyjnë
n'gërmaz me grushta, e uj kur bâjmë me lypë
qeshin e na pështyjnë.*

*Na lagin dimnit qelat, elektrikun
na e venë ndër veshë e n'gojë
e ndër trupa... E qeshin tue fikun
cigaret n'sy për lojë.*

*Na vene jelekun sa me u thye kërbishtnash,
na lanë me ditë e netë*

*varun për shpatullash mbi maje gishtash,
pa ngrënë, pa pi, pa fjetë.*

*Mandej po ngelëm prapseprap na gjallë
me shkelma na mbarojnë,*

na hjedhin prej dritores, e veç rrallë
me një plumb na nderojnë.
Pa gur, pa shenj, ndër gropa plehu hjedhun
si coftina na kallin,
ku grat e foshnjet tona s'vinë me rrjedhun
lotët që zbusin mallin.
Po e fortë asht zemra jonë, ma e fortë, o vllazën,
se tortura qi e sosë.
E zjarrmi i anmikut veç mâ keq na ndezën
urrejtjen qi rroposë.
Heu e tmerrshme ajo ditë tri herë falltore
kur shokët qi nuk ranë,
me shpirtin dalldisur për fitore,
do t'thrrasin gjakun tonë.
Dridhnju tiranë mbi frona e ju xhelatë
qi vegla u bâh' ni qorre.
E zezë asht nata, por s'ashtë veç një natë.
Dielli i liris, ti shporre!
E n'se lypet durim e besë qi s'vdaret.
aq sa më dhambë me bre
hekurin që kryqzon dyert e dritaret,
qoftë ajo ligjë për né.
Nga gropa burgjesh me njeni-tjetrin rrokë
me besën e dëshmorit,
nga shpirti i bamë thëngjill qyshkur, o shokë,
pa shfrim mbrenda kraharorit,
ushton kanga e kushtrimit. Then çelikun,
shpartallon ledh e strehë,
dhe si shqiponja e flamurit vërtikun
ndër qiellna t'lira zhgrehë.
Përpëlitet Shqipnija nën mizoren
thundër si krymb n'handrak.
Heu, deri kur ma do puthim dorën
qi syt na i plasi gjak?
Kushtrim, o male, o fusha! Qitni bén
ksaj zgjedhe fund me i dhanë!
Ta zhbijmë krajtën qi na e bani atdhen
veç burg e kasaphanë.

Poema është shkruar në burg prej vitit 1946-1948. Është një nga krijimet më të fuqishme të autorit në poezi. Ajo përbëhet nga katër pjesë dhe është një stigmatizim i politikës antikombëtare dhe i egërsisë së diktaturës. Poeti del nga muret e burgut dhe lëshon një mallkim në emër të popullit shqiptar kundër atyre që, siç thotë, e kthyen atdheun "veç burg e kasaphanë".

Elegjia vllazërore

*Ma thonte zemra e ngrata
se jeta t'kishte lanë,
edhe pse miqt e shokët
nuk dojshin me ma thanë.
Der sa mbi krye mandata,
kur s'e pritsha më ra,
dhe mora vesh çka në andërr
prej kohe m'ishte gja.*

*E pau epileptiku
qi s'njifte mue as ty.
Po kapërcejshim lumin
kur befas ura u thye...
Un rashë... m'u turr vërtiku...
humba! Uluroi një za...
Ti u hodhe, m'kape, m'qite...
por vetë nuk dole ma!*

*Ti vuajte, ti rreziqe
durove simbas stinës
nga ishulli i Ventottenes
ndër telat e Prishtinës.
E pse përbuze vdiqe
terrorin bolshevik,
gjithmonë armik i shtypjes
e bir i atdheut besnik.*

*Sot qi nga dita e mortit
Ka rrjedhë ma se një mot,
tue ta nderue kujtimin,*

o vlla, nuk derdhi lot.

*Pse për vdekjen e t'fortit
i fortë duhet me u bamë.
As i përmendi fajtorët:
nuk kam ma çka me i namë.
Kur ndofta nga mizori
Po përgatitet ura*

*për mue kët herë e kanga
e mbramë është kjo qi thurra,
me gjakun tand dëshmori
vulosi sot një bër:
përbuzi komunizmin
e truhem për atdhë.*

Shënim i poetit:

Kjo elegji u shkruajt në Nanduer 1948, pak para se të nxirresha në gjyq për herën e dytë. Ky gjyq u ba në Prokurori të Durrësit me dyer të mbylluna dhe zgjati gjithsej 15 minuta. Vendimi i gjyqit u dha brenda në burgun e Durrësit. Im vëlla Myzafer Pipa, avokat, qe arrestue në shtatuer 1946 dhe mbasi u torturue deri në vdekje, u nxuerr dhe u vra me një batare automatiku në Degën e Sigurimit të Shkodrës, kinse kishte dashtë t'ikte. Vrasjen e tij, të cilën ma kishin mbajtur mshehtë, e mora vesh vetëm gjatë procesit të dytë në Prokurorinë e Durrësit. Andrrën e pau një i burgosun, kosovari Azis Sula, në kohën e vrasjes. Im vëlla pat qenë burgosë nga autoritetet fashiste italiane n'ishullin Ventottene afër Gaetas, më 1940 dhe më vonë internue në kampin nazist të Prishtinës më 1944.

Botuar: FLOART-PRESS, 24.09.2008 3:14 MD

Abdullah Konushevci (1958-jeton)

Abdullah Konushevci lindi në vitin 1958 në Prishtinë, është shkrimtar i shquar shqiptar.

Në Prishtinë mbaroi shkollimin fillore , të mesëm dhe të lartë. Studio letërsinë krahasimtare në Universitetin e Zagrebit dhe punoi mbi 20 vjet si gazetar në "Bota e Re" dhe "Rilindja".

Vëllimet me poezi

- * *Rënia e mollës (poezi, 1981),*
- * *Pad jabuke (serbisht, 1982),*
- * *Qerrja e diellit (poezi, 1983),*
- * *Loja e strucit (poezi, 1987),*
- * *Të qenët të mosqenë (poezi, 1990),*
- * *Pikat AD (poezi, 2002)*
- * *Gjuha shqipe XI (tekst shkollor, "Dukagjini", 2004)*
- * *Demaçi, vepra letrare (monografi, "Nositi", Prishtinë, 2008)*

Përkthimet nga anglishtja

- * *Rabindranath Tagore: Gitangjali dhe Mbledhja e frutave ("Rilindja", 1988);*
- * *Ernest Hemingëay: Dielli lind përsëri (botoi "Rilindja" në vazhdime, 1989);*
- * *Ikona e lotëve (film dokumentar" (2006), përkthyer nga shqipja në anglisht*
- * *Ludo Hupperts: Koncerti dhe tregime të tjera, SHB "Nositi", Prishtinë, (2008).*

Përkthimet nga kroatishtja

- * *Teofrasti: Karakteret ("Rilindja", 1983),*
- * *Milivoj Slaviček, Abdullah Konushevci: Pse të mos jemi derisa jemi ("Rilindja", 1990)*
- * *Eugen Verber, Abdullah Konushevci: Historia e letërsisë botërore, V ("Rilindja", 1989)*
- * *Radoslav Zlatanović, Abdullah Konushevci: Sharja e zobit ("Rilindja", 1983)*

**V.C. Uuiljemi, Ruhr-Gebiet, Guru, Alen Ginzberg, Abdullah Konushevci: Kënga, qofshin bekuar muzat, Metafizika, Dridhërima e Perdes, Poezi mbi amerikën, Lotët, Ata dy, Shkruar në ëndrrën time.*

**Blerim Reka, Vevait Alimi, Abdullah Konushevci: E drejta e vetëvendosjes: dimensioni ndërkombëtar i problemit të Kosovës : (studim komparativ, Interdiskont, 1997)*

Ka botuar me qindra artikuj dhe recensionin për letërsinë e shkruar dhe gojore, për gjuhën shqipe, si dhe ka përgatitur për shtyp (radhitje, faqosje) një numër të madhe veprash e revistash letrare. Shumë poezi të tij janë përkthyer anglisht, gjermanisht, rumanisht, sllovenisht, kroatisht, sllovakisht dhe turqisht.

Për poezinë e Abdullah Konushevcit kanë shkruar:

Sylejman Sylja, Xhemail Mustafa, prof.dr.Ibrahim Rugova, Vehap Shita, prof. dr.Hysni Hoxha, prof.dr.Ali Aliu, prof.dr. Sabri Hamiti, Ramadan Musliu, Rushit Ramabaja, prof.dr. Milazim Krasniqi, mr.sci.Ismail Belaj, mr.sci.Ismail Sylja, mr. sci.Flori Bruqi, Salih Bytyçi, Emin Azemi, Nazif Zejnullahu, Medi Memishi, Rustem Geci etj.

Abdullah Konushevci "Pasqyrë dhe diell" (1979)

Dielli

Djerrakohës i madh

Tash jam në Amerikë

Tash në Afrikë

Shëtis pa pra e dashur

Sot jam nën diell

Nesër nën një yll tjetër

Djerrakohës i madh

Jam unë, e dashur

*Di të të dashuroj
E kurrë të të mos takoj
E dashur, oh e dashur*

Çasti memec

*I zhveshi dhëmbët
Dhomën e mbushi zhurmë sirenash
Në kurriz të dashurisë sonë
Mbret piku nga qielli
Çasti memec*

*E kaluara jonë
Oh e kaluara jonë
Në rroba paqësore stolisur
Zbriti mes nesh*

Një vrimë e madhe e zezë

*Me emrin e cilës yllësi
Të të pagëzoj
Thuaj cili është ylli yt polar*

*Zgjidhi fshehtësi e botës
Ti këtë mundesh Minerva
Ti s'je pos një kukull
Ti je, oh ti je
Një vrimë e madhe e zezë*

E përditshmja

*Ndërmjet të së jashtëzakonshmes
Dhe të hatashmes
Dje bota ziente në gazetë*

Sot shtrohen dreka, darka solemne

*Ndërmjet meje e gazetave
Dhe fytyrës së ankthshme të shekullit XX*

*E vazhdojnë bisedat e gjata
Ndërmjet meje e fjalëve në furrë
Me rrobat e kuqe për shënime*

*Tash është koha e ndarjes
Fjalët njerëzisht kthehen në gazetë
Me një përshëndetje të përzemërt
Në të jashtëzakonshmen*

*Nesër është vetëm ndërrimi i datës
Dhe intervista e hatashme
Me engjëllin në karrige*

Ëndrra e përgjakur

*Qetësohu dhoma ime
Qetësohu
Njerëzit makina
Drekojnë zemrat e tyre*

*Qetësohu dhoma ime
Qetësohu
Nesër është ditë e diel
Ndërmjet meje e virgjinës*

*Qetësohu dhoma ime
Qetësohu
Karteri shpall
Diell në Shtëpinë e Bardhë*

*Qetësohu dhoma ime
Qetësohu*

*Në lëkurën time të nxehtë
E bardha është vetëm rrenë*

Kodra e dashurisë

*Të kërkojnë në mua si buzë varrit
Më falni, unë ende jetoj*

*Të kërkojnë përnatë
Me nga një pishtar në duar
Më falni
Unë s'di asgjë
Unë jam poet*

*Të thërrasin në rimat e vargut tim
Të buzëqeshin prej këngëve të mia
Po ti mos u kthe*

*Erdhën sërish
Me nga një qen të zi përdore
Më falni, ah po Floçkën
Flaka në mua trupi buzë lumi*

Pagjumësia e fjalës

*Pagjumësia e fjalës dhe trupit
Mbrëmë ishte gazmore
Cak kishin një natë
Nga fillon dita
Dhe ndalet në puthje
Të marrë fund me barrë*

*Tash pagjumësia ikën
Nga trupi
Dhe përgjumja varroset*

*Në syrin e zi të nuses
Beli i së cilës thyhet
Si një bukëvale*

Poeti dhe vdekja

*Vdekja shëtit nëpër korridor
Matanë korridorit
Ferri që nxiton
Këndeje - qyteti i zgjuar*

*Do të vdesësh sonte në mesnatë
Më thotë vdekja nga korridori
Qyteti i zgjuar
Agimin ma premtton*

*Unë zhytem në agun e premtuar
Dhe buzë lumit vë kurorë
Ferri që nxiton përgjaket
Kur qyteti i zgjuar
Matanë korridorit përflaket*

Flijimet e diellit

*Nga brinja ime të krijova
Një ditë me shi
Nga floku im i zbërdhulët
Krijova flokët e tu të verdhë
Të largova në një ishull
Po sytë e tu të zez më tradhtuan*

Errësia, zjarri

1. (Shkoja në gjueti)

Atëbotë

Ti i kishe nëntëdhjetë e nëntë burra

Dhe ishe mbretëreshë

Atëbotë

Unë i kasha nëntëdhjetë e nëntë gra

Dhe isha mbret

Dhe shkoja në gjueti

Vrisja tigrin

E ti rrije në shtëpi

Dhe ndezje zjarrin

Kështu i plaknim ditët

I plaknim netët

2. (Një ditë krejt gand)

Një ditë krejt gand

Nga lëkur e tigrin

Krijova lëkurën time

Një ditë krejt gand

Nga lëkura e dhelprës

Krijove lëkurën tënde

Sytë e mi morën ngjyrën e diellit

Flokët e tu ngjyrën e korbit

Qe pse të ëndërrova me gjithë zemër

3. (Ty të takonte vetëm nata)

Natën që s'di si quhej

*Të thashë: Ji imja
Ji vetëm imja
Do të ndërtojmë një kasolle
Prej eshtrave të mamutit
Me gjakun tonë të pastër*

*Ti zgjate dorën
Dhe diellin tim vodhe
Unë qita hapin
Dhe hënën tënde fsheha*

*Kështu i ndërruam vendet
Dhe e bëmë ditën e plotë*

*Por
Me lëkurën e dhelprës
Ty të përkiste vetëm nata*

4. (Në fillim: zjarri)

*Në fillim ishte zjarri
Një zjarr i madh brambullues
Në mes, në mes të mesit
Ishte errësia
Ti ishe në gjakun tim ëndërrimtar
Në fund, krejt në fund
Isha unë që linda
Njerëzit t'i zgjoj nga vdekja*

5. (Nën qiellin tim diellor)

*Nën qiellin tim diellor
Një shtëpi pa kulm
Një trup pa gjakun tim*

*Shiu kur pushoi
Isha në duart e tua
Diellor dhe i freskët
Ti, ëndrra ime*

6. (Drejt nesh vraponte historia)

*E ndamë mendjen të ikim një ditë
Para nesh flinin shtazët e egra
Pas na ndiqte klani i tërbuar
Drejt nesh vraponte historia*

*Ku e takuam na tha
Cili milenium është ky
Cili shekull vitë muaj ditë
E ne vetëm qeshëm*

Na mungonin fjalët

7. (Në shenjë bashkimi)

*Në shenjë bashkimi
Krijuam qiellin tonë të kaltër
I zbutëm kafshët
Mësuam të fshehtat e detit dhe të pyllit
Dhe në majë
Në majë të majës së lisit
Ndërtuam një çerdhe
Që ta ndriçonin rrufetë*

8. (Ti ikën në skajin e errët të pyllit)

*Buzë detit jam ulur
Dhe të ëndërroj
Ti ikën në skaj të pyllit
Trillon një fushë-betejë
Dhe fytyrës së fëmijës
Nga një ylli i panjohur
I qep fytyrën time
As zjarri të mos na ndajë*

9. (Ta kërcejmë zjarrin)

Unë jam diellor dhe i freskët
Ti hënore dhe plot magji
Larg nga gjarpri im
Nën lëkurën tënde
Nga lagështi motesh

Eja ta ndezim një zjarr
Ta djegim lëkurën e gjarprit
Ta kërcejmë zjarrin

Lind në ne

Mic Sokolit

Po vjen me zjarrin e rrufesë
Drejt yllit të marrë
Ai nuk njeri të gjallë

Në prerje shpatash e kam zënë
Ditën e errësimit tim Me sy agimi
Si i afrohej pragut

Në formë dielli
Tash fle në ëndrrat tona

Aureola e ngrirë

Ali Podrimjes

Është një redaktor
Që vargje korr
I peshon zanoret e tua
Në bisht t'i lidhë bashkëtingëlloret

*O vargu im kryengritës
Të mungon grushti që mblidhet
Dhe shemb aureolat e ngrira*

*Qe pse s'të besojnë
Dhe të marrin nëpër këmbë
Bonjak i mallkuar*

Shënim i redaksisë Floart-Press: Këtë libër me vjersha Abdullah Konushevc i ka dërguar për botim më 1974, kurse i ndjeri Anton Pashku e kishte dhënë për t'u recensuar.

Libri kishte marrë një recension pozitiv nga Akademik Eqrem Basha. Për shkak të ndërrimeve në Redaksinë e Botimeve "Rilindja" (redaktor i poezisë u bë Ali Podrimja), libri u botua vetëm pesë vjet më vonë, më 1979. Mbi 60 përqind e vargjeve të librit nuk u botuan ose u censuruan, kurse, me propozimin e Akademik prof.dr.Sabri Hamitit, iu shtuan edhe katër-pesë vjersha të botuara në revistën "Jeta e Re".

Prishtinë, 22 dhjetor 2008 . Botuar në "Sterkala", 12/23/08 3:29 AM

Esad Mekuli (1916-1995)

Esad Mekuli është poeti i parë dhe më i njohur i Kosovës pas Luftës së Dytë Botërore. Ai lindi në Plavë, më 17 dhjetor 1916 dhe vdiq në Prishtinë më 1993. Familja e tij në Plavë kishte ardhë nga Nokshiqi. Babi i Esad Mekulit, edhe pse ishte hoxhë, fëmijët e tij i orientoi në shkollim jofetar. Esad Mekuli, shkollën fillore e kreu në Plavë, në gjuhën serbe. Shkollimin e mesëm-gjimnazin e filloi në Pejë, për ta vazhduar pastaj në Prizren e Sarajevë, ndërsa e përfundoi në Pejë në vitin 1936. Menjëherë pas kryerjes së shkollimit të mesëm u regjistrua në fakultetin e veterinarisë në Beograd, të cilin e vazhdoi në pastaj në Zagreb e në Italia. Në këtë fushë, ai edhe doktoroi në Beograd në vitin 1959. Si nxënës i shkollës së mesme, por edhe si student dëshmoi se është përparimtar dhe çdo herë gjendej në rrethin e atyre që e kritikonin regjimin e kohës. Pikërisht për këtë ai ndërroi shumë shkolla të mesme dhe fakultete. Madje edhe mjaft shpesh u burgos. Tri herë është burgosur, dhe ka rënë në duar të famëkeqit Kosmajc-shef i policisë. Më së vështiri e ka pasë kur ka kundërshtuar traktin për shpërnguljen e shqiptarëve për në Turqi. Esad Mekuli ishte aktivist i dalluar dhe bartës i jetës kulturore të studentëve. Në Beograd ishte edhe redaktor i fletorës Beogradski student. Në këtë sferë siç ka thënë vetë, si gjimnazist ka shkruar romanin *Vendeta* – hakmarrja, për të damkosë këtë të keqe në mesin e shqiptarëve. Pastaj ka shkruar punime sociale në revistat e ndryshme, si: *Venac* – Beograd, *Mladost* – Zagreb, *Podmladak jadranske Staze* – Split, *Granit* – Podgoricë, *Novi Behar* – Sarajevë, *Student* – Beograd e të tjera. Në këto revista ka shkruar në gjuhën serbe, dhe çdo herë ka shkruar për popullin e vet – shqiptarët, të cilët i ka mbrojtur kur të tjerët i kanë akuzuar. Si student përparimtar ai u burgos në vitin 1940 dhe qëndroi në burgun famëkeq "Gllavinjaqa", prej nga u amnistua me 2 prill të vitit 1941. Pas daljes nga burgu u paraqit vullnetar dhe punoi si veterinar ushtarak në Pejë. Këtu në vitin 1942 e burgosën për shkak të punës ilegale dhe bashkëpunimit me lëvizjet çlirimtare. Ka qëndruar i burgosur në Kullën e Sheremetit. Pas lirimit, ai u gjend herë në Zagreb, herë në Tiranë, madje edhe në Itali. Në fund të vitit 1943 ai i bashkua aradhave partizane dhe ishte redaktor i gazetës ilegale partizane *Liri*ja.

Edhe pse shkencëtar, Esad Mekuli, punës krijuese nuk iu nda kurrë. Ai pas Luftës së Dytë Botërore, punoi punë të profesionit të vet, por ishte edhe redaktor në gazetën e vetme shqipe *Rilindja* e pastaj themeloi revistën letrare *Jeta e Re* ku arsimoi gjenerata të tëra të letrarëve, të cilët edhe e pagëzuan bard të letërsisë shqipe në Kosovë e më gjërë. Megjithatë, edhe vetë shkroi dhe bashkëpunoi me shumë gazeta e revista shqipe, si: *Rilindja*, *Zëri i rinisë*, *Fjala*, *Pionieri*,

Përparimi, Shëndeti në Prishtinë, Flaka e vëllazërimit të Shkupit dhe me ato në gjuhën serbe: Jedinstvo e Stremljenje të Prishtinës, Borba, Politika, Književne novine, Mostovi të Beogradit, Pobjeda dhe Stvarenje të Pdgoricës, Bagdalla të Krushevcit, Republika dhe Forum të Zagrebit. Esad Mekuli ishte kryetari i parë i Shoqatës së Shkrimtarëve të Kosovës, nismëtar, themelues dhe kryetar i parë i Akademisë së Shkencave dhe të Arteve të Kosovës. Pos shkrimeve kryesisht në poezi, Esad Mekuli ka përkthyer nga gjuha shqipe në ate serbe dhe anasjelltas. Ka përkthyer në shqip rreth 18 vepra të të gjitha gjinive letrare. Poezitë e Esad Mekulit janë përkthyer në gjuhën serbe, maqedone, hungareze, kroate, italiane e të tjera. Punimet e tij janë prezantuar në të gjitha antologjitë e poezisë shqipe, por edhe në shumë antologji botërore. Esad Mekuli ka shkruar edhe me pseudonimet Sat Nokshiqi dhe Sat Hoxha. Vdiq në Prishtinë me 6 gusht 1993.

VEPRAT LETRARE

- * *Për ty [1] – Prishtinë, 1955*
- * *Dita e re – Prishtinë, 1966*
- * *Avsha Ada – 1971*
- * *Vjersha – 1973*
- * *Brigjet – 1981*
- * *Rini e kuqe – Prishtinë, 1984*
- * *Në mes të dashurisë dhe urrejtjes – Tiranë, 1986*
- * *Dita që nuk shuhet – Prishtinë, 1989*

Popullit tim

*Deshta, shum' kam dasht-dishrue
që me këng të trimnoj, me fjalën tënde të ndrydhun
të ngrej fuqitë prej gjumit...
Këndova (dhe kur m' ishte ndalue)
se liria do të vinte edhe për ty, të përbuzun.*

*Këndova mbi ditët fatlume që do të lindshin, pa dhun,
n'agimin e lirisë për ty me popujt këtu e ngjeti,
mbi forc të bashkimit mbarë:
mbi vrullin tand të mëshehun
-unë, biri yt dhe-poeti.*

*Po! N'errsinën e shtypjes së randë sa shkambi,
ndëgjova thirrjet që të bana me dal n'dritë-
pse për liri-me tjerë
ke dhanë dhe ti
djers e gjak si etnit.*

*Kam dhanë, i dashtun...Dhe sot, në liri-
kur thembra e gjaksorit s'na shkel dhe dora pa
pranga mbeti,
me ty këndoj mbi fuqinë e ngjadhun nën yllin që na pri'
-unë, biri yt besnik dhe-poeti.*

Në mëngjes

*Horizonte zbulue me bardhësi mëngjesore
zgjohen...
Dy-tri përvidhen hapsirë,
udhëtojnë,
t'bardha e t'holla
si çarçafë t'lëshuem n'erë...*

*Fushat pëshpërisin lutje mëngjesore.
Ditën e re përshëndesin
Me lojë kunorash -
Drujt e gjethuem;
në bar kanga e gjallesave t'imta
ende himnin e saj...*

*Livadhe dhe arave t'vesueme,
zane... Dita po gdhin.
Fushat erënjoma shtrihen
Si trup i gufuem femne...*

*Endem, si fëmi, n'qetësinë mëngjesore
dhe trupin e ushqej me freski
t'barishtave dhe t'erës;
përkdhel mëngjesin me sy t'mbyllun*

*dhe thellë n'zemër qetoj,
me harresë mësseh, mbuloj
dhimbjet e shpirtit t'varruem.*

Në këtë poezi të shkruar në vargje të lira, ashtu si dhe në mjaft krijime të tjera, Esat Mekuli na paraqitet një lirik i hollë që di të pikturojë si natyrën ashtu edhe ndjenjat e njeriut përpara kësaj natyre. Bukuria e fushave, qetësia mëngjesore, drujtë e gjethuem, me një fjalë mbarë natyra është diçka që qetëson "dhimbjet e shpirtit t'varruem" të poetit.

Poezia "Në mëngjes" është një shembull që dëshmon se si poezia shqiptare nëpërmjet poetëve të ndryshëm të kohës (Migjeni, Mekuli etj.) vjen duke u bërë përherë dhe më metaforike (d.m.th. metafora bëhet figura qendrore e saj). Kjo praktikë u përgjithësua më pas me Martin Camajn, Ismail Kadarenë dhe Din Gjocin-Mehmetin.

Vdekja e ditës

*Dielli n'perëndim
N'zjarrin flakruet
U dogj...*

*Dhe çdo gja u trand,
u pikllue
n'vaj për të.*

*N'arkivolin e heshtjeve t'muzgut,
n'dhimbje bonjake
sonte,*

*i dashtuni, i yni,
me lot t'pastër
u vajtue:*

*Psherëtima e gjethit t'barit
dhe d'nesa e prajshme e erës
me pikllim zemrën e poq...*

*Dielli sonte
n'zjarrin flakrues
u dogj.*

Ndjenja e trishtimit përshkon këto vargje që na japin një pikturë plot ngjyra të gjalla të perëndimit të diellit. Ashtu siç ndodh me të gjitha peisazhet e paraqitur nga artistët, në qendër, në të vërtetë nuk është natyra, por vetë uni i artistit që sheh e vlerëson këtë natyrë.

Andrra e vajzës

*Shushuritja e lehtë e t'panjohtunit më treti fare
dhe agime të kaltërta andrrova...*

*E nëpër kunor lakmish për 'limtare-
si lulja që i jep qiellit lulzimin,
rinin ja dhurova.
Shkëlqyen yjet e qiellit si syt e tijë
të thellë dhe të ndritshm
dhe u shafit nën te e kërthnezta fuqi...*

*-Sonte shushurutja e lehtë e t'panjohtunit
më treti fare
dhe agimet e kaltërta andrrova*

Gjykimi

*Do të vijnë mbas nesh fëmijët tanë e fëmijët
e fëmijëve tanë
dhe ata do të flasin për ne, ata do të gjykojnë
për ne-*

*(Breznitë veprat i gjykojn .. -ka thanë një njeri i
madh!)-
dhe nuk do t'na dënojn, e dij, për belbëzimet
tona, shtërzimet'
për gabimet-t'vogla e t'mëdha-për të
mbërrimet tona...
Pse-kush ka faj që prindet s'na lanë gadi kurrëgj
-pos vorreve dhe padijes;
kush ka faj që aq kohë-errësia dhe vetmija-
si mrazet e pranverës kanë mbyt filizat mu në farë?!
Do të vijnë mbas nesh fëmijët tanë e fëmijët e fëmijëve
tanë-breznitë,
dhe ata do të dijnë për ne, se ne jemi pjella e Ditës
së Re-dhe plot diell e dashni;
do të dijnë për ne, e dij, dhe do t'ua kallxojnë me
binduni fëmive të vetë
si kemi ngallnjye, nga hini dhe vjetërsia,qytete t'reja,
fabrika dhe katunde...
si kemi shkrue kangë, si kemi thurë tregime-
tue belbzue ebecenë dhe gjuhën vetë...
(Dhe, ani, që të gjithë jemi marrë me çd! o gja, si me
qenë mjeshtra çollakë,
me pak dije po me shumë e shumë vullnet...)*

Mbramja

*Si tufa mëndafshi t'artë në të kaltërten shami,
n'mes dy duersh t'bardha, dy kodra në borë-
flakron përëndimi...Retë mbi krye prorë
ngasin nëpër qiell dhe zhduken n'hapsi.
...Dhe drita e mbrame shuhet mbi çdo sukë:
cipa e natës shtrihet mbi fushat e përhime,
malet heshtin n'errësi si me qenë të ngrime,
si të humbet jeta-xho gja u nxi, u zhduk.*

*N'ajri ndihen klithmat e natës që ra-
drujt pran rrugës era i përkund...*

Ndërsa drita e bardh, e tretun dikund,

shigjeta të flakta mpreh errësinës me i ra.

Terri sundon botën. Katundet e shtrime

në mes të natës prehen n'lugin me andrrime.

Botuar: FLOART-PRESS, 23 nëntor 2008; 9:16 PD

Agim Bacelli (1951-jeton)

Pak biografi për themeluesin e listave shqiptare në internet "Mëmëdheu", "Nënë Tereza", "Besimtari", "Ylli Afërdita", e moderatorin e disa listave të tjera, z. Agim Bacelli.

Ka lindur në Korçë në vitin 1951. Shkollën tetë vjeçare e ka kryerë në Bulgarec dhe të mesmen e në qytetin e Korçës. Studimet e larta i ka kryerë në Akademinë e Aviacionit. Pas përfundimit të këtyre studimeve ka kryer dhe dy kurse të larta teknike duke marrë klasin teknik më të lartë të Aviacionit Luftarak Shqiptar.

Ka shërbyer në Bazën Ajrore të Rinasit dhe atë të Zadrimës për afro 18 vjet. Ka mbajtur gradën major deri në lirim e tij në vitin 1995 kohë kur ai së bashku me familjen e tij u emigrua në SH.B.A. Sot jeton dhe punon në qytetin e Nju Jorkut. Është nga të parët që ka përqafuar idetë demokratike dhe me artikuj të tij ka goditur ashpër rregjimin diktatorial që në fillimet e demokracisë. Këtë e kemi parë dhe në shumë tregime autobiografike që kemi lexuar nëpër listat tona. Kemi shumë vite që lexoj dhe z. Agim Bacelli ka qenë një nga autorët që e kam lexuar qysh në fillim të pjesëmarrjes sime në këto lista... Ai, me shkrimet e tij të vazhdueshme, mund të them se ka qenë një nga kontribuesit më të veçantë në këto lista dhe jemi mahnitur nga gjerësia e tematikës, nga mënyra e rrëfimit me detaje, bukur artistikisht, dhe me një lidhje logjike të veçantë. Në çdo shkrim të Agimit kemi parë dashurinë e tij të pakufishme për Perëndinë e gjithçka që ai ka krijuar, përkthyer e trajtuar lidhur me këtë çështje është një punë kolosale. Shkrimet e Agimit për gruan kanë qenë (dhe janë) një thesar i çmuar, sidomos për listat e grave në internet e veçanërisht për bisedat-femërore, dhe ne publikisht e falënderojmë për këtë kontribut, pasi na ka njohur me jetën dhe veprën e disa grave me famë në Shqipëri dhe botë. Shkrimet e Agimit në fushën e teknologjisë apo fantastiko-shkencore shumë herë na kanë lënë gojë hapur. Sidomos tregimi

i tij "Jashtëtokësorët". Filozofia e Agimit është e pjekur, mbresëlënëse, të vë në mendime e të shoqëron gjatë pasi ke lexuar shkrimet e tij.

Ka shkruar në shtypin e përditshëm shqiptar që fëmijë si, poezi, tregime, etj. Ka botuar tri vëllime; një me poezi "Bukuri Tredimensionale", një me tregime, "Kjo është Amerika" dhe një biografi, "Bacellinj-të".

Ai ka gadi për botim edhe katër libra të tjerë; një me poezi, një me tregime, një historik dhe një libër për Aviacionin Luftarak Shqiptar. ...më tepër Merita Bajraktari & Vitore Stefa Leka

Botime:

"Bukuri Tredimensionale", poezi (2003)

"Kjo është Amerika", tregime (2003)

"Bacellinj-të", biografi

Isa dhe Lordi Gray

Ismail Qemali para Lordit Gray

Qëndronte i ngrysur dhe pikë e vrer

Kur i madhi Isë, vuri në tavolinë

Tërë Shqipërinë brenda në revolver.

-Ju,- tha Lordi - hani vetëm buke misri

dhe grurin tonë të mirë ju se njihni!

Isa: "Hamë misër por jemi si lisi

Ju lutem,ca nga gruri juaj më sillni."

-Zoti Lord,hani grurë dhe si gruri jeni...

-pasi tha kështu,në mangall hodhi grurin,

gruri sakaq u shkrumbos dhe tymi mbuloi

Lordin,tavolinën,tavanin dhe murin.

Pastaj nga xhepi nxorri misrin shqiptar

në zjarrin e mangallit hodhi me kujdes,

askund nuk u pa tym por plasje dhe zjarr;

kokoshkat si fishekzjarre u ndezën.

- Nëse thoni 'pop corn' keni thënë shqiptar.

Si tu quaj juve,ju lutem më thoni?

Lordi pa grurin si ushtarë të vranë...

Dhe kokoshkat shqipe si mbretër froni.

Shënim: Këtë histori ma tregonte shpesh dhe me shumë dëshirë babai im, Adem Bacelli. Atij i shëndrisnin sytë nga kënaqësia teksa më fliste me pasion për këtë histori sikur të kishte qenë vetë prezent në Londër me Isa Boletinin dhe Ismail Qemalin.

Nëse një ditë

*Nëse një ditë
Ti do të jesh duke qarë...
Më thirr mua
Që të jem me ty.
Unë
Nuk të premtoj të bëj të qeshësh,
Por ne
Mund të qajmë të dy.
Nëse një ditë
Ti dëshiron të shkosh larg
E unë të mos të shoh dot me sy,
Mos nguro të më thërrasësh.
Unë
Nuk të premtoj të ndal...
Por më beso,
mund të vij me ty.
Nëse një ditë
Ti nuk dëshiron të dëgjosh askënd...
Thirrëm.
Unë të premtoj të jem aty
Dhe të jem
Pa asnjë fjalë
Njësoj
Sikur ti të ishe vetëm
E jo ne të dy.
Por nëse
Një ditë më thërret...
Dhe nga unë nuk merr përgjigje...
Eja ti
Shpejt të më shohësh në sy,*

*Ndoshta unë
Kam nevoje për ty.
Mosha e gruas*

*Një 20 vjeçare është si Afrika,
gjysëm e eksploruarë,
ku të gjithë e lakmojnë
por dridhen nga frika.
Një 30 vjeçare është si India;
të pushtohet është e dëshiruarë!
Është misterioze dhe luksoze,
shumë e etur për tu shijuarë.
Një 40 vjeçare është si Amerika;
teknikisht perfekte,
nga jashtë shumë e bukur,
po hyre brënda s'vjen kurrë në vete.
Një 50 vjeçare është si Europa;
e gjitha e shfrytëzuarë,
e shijon kush është i vonuarë,
kush nga jeta është i harruarë.
Një 60 vjeçare është si Siberia,
Moçal, baltë ose shkëmb e gurë.
Ligjin e bën gomari e dhija,
veç kush rron atje s'largohet kurrë.*

Një...

*Një këngë mund të shdritë si një yll,
Një lule mund të kundërmojë erën,
Një pemë mund të filloi një pyll,
Një zog mund të lajmërojë Pranverën.
Një buzëqeshje fillon një shoqëri,
Një shtërngim duarsh ngre një shpirt,
Një yll mund të udhëheq një anije në det,
Një fjalë mund të formojë një flirt.
Një votë mund të ndryshojë një komb,
Një rreze drite driçon gëzimin.*

*Një qiri shpërndan errësirën,
Një e qeshur do të përzejë trishtimin.
Një hap bën të filloi udhëtimi jonë,
Një fjalë bën të filloi ç'do lutje,
Një shpresë do të ngrejë shpirtin tonë,
Një prekje e këndëshme na ngren tutje...
Një zë mund të flasë me urtësi,
Një zemër mund të njohë ç'është e vërtetë.
Një jetë mund të bëjë bukuri,
Një gjë që varet nga ju vetë !*

Neë York, 1998, përkthim nga anglishtja. Poet anonim

Një çast

*Në fëshfërimën e erës,
Ndjeva përqafimin tënd o Zot.
Si zëri i një të dashuri,
Unë dëgjova të më flasësh sot.
Duke u parë në pasqyrë,
Buzëqeshjen tënde po vë.
Për një çast unë e kuptova,
Ti o Zoti im dhe unë jemi një.
Neë York, 1997, përkthim nga "One Moment" i Elaine Meyer*

Si vjen dashuria

*Në portën e ndjenjava ran' për herë të parë,
disa trokitje që n' zëmrën time hodhen farë;
- Dashuria! - thirra dhe hapa porten i gëzuarë,
i gatshëm për t'ju hedhur n' qafë e përqafuarë...
Flladëmbelën nxitova ta pyes, kush ishte ta dija!
Ajo më tha: "Ti pret dashurinë por jam e bija..."
Trokitjet ranë disa herë nga miqesia...
gjithënjë i zhgënjyerë, pse s'vinte dashuria?!
I zemeruarë, ne portë vara "S'kam pritje."*

*Kaloi kohë dhe nuk u dëgjuanë trokitje.
Një ditë, një frymë e ëmbel plot me lumturi
erdhi pa trokitur dhe i tha shpirtit: "Psherëti!"
Un' i hutuarë nga ëmbëlsia e pa pritur,
pyeta: "kush je ti që më vjen kështu pa trokitur?!"
Ajo më pushtoi të tërin dhe s'më la ta shihja,
hapi gojën e më tha: "S'më njeh? Jam Dashuria."
Korçë, 1968*

Këshilla

*Kush veshët mbyll
Kur i varfëri thërret,
Do ngelet gojë hapur
Në nevojën e vet.
Nëse përfiton thesare
Me gjuhën gënjeshtare
Jeta jote do të quhet
Një kotësi kalimtare.
Më mire në qoshen
E çatisë vehten ngece
Se i varur në krahët
E një grua grindavece.
Nëse plas një sherr...
Fashite zemrimin !
Një dhuratë e fshehtë
Përze hidhërimin.
A do që gjithmone ti
Të mos kesh fatkeqësi?
Kontrollo gjuhën tënde
Dhe do të jetosh bukuri.
Neë York, 1999*

Botuar: Floart-Press, 27.12.2008

Besnik Mustafaj (1958-jeton)

Besnik Mustafaj lindi më 23 shtator të vitit 1958 në Bajram Curr. (Tropojë), është një politikan dhe shkrimtar i njohur shqiptar. Në Tiranë studioi gjuhën frënge në fakultetin e Gjuhëve të Huaja të Universitetit të Tiranës.

Karriera

1981 : Mësues në rrethin e Tropojës.

1982 : Pedagog në Universitetin e Tiranës

1983 : Gazetar në gazetën "Zëri i Popullit".

1988 : Përkthyes në Institutin e Studimeve Marksiste Leniniste.

1989 : Punonjës në Sektorin e Marrëdhënieve me Jashtë në Lidhjen e Shkrimtarëve dhe Artistëve

1990 : Kryeredaktor i revistës "Bota Letrare"

1991 : Përkrah Sali Berishës dhe Azem Hajdarit drejtoi kryengritjen studentore kundër regjimit komunist.

1991 : Deputet në legjislaturën XII të Kuvendit të Shqipërisë.

Më 1991 i ofrohet nga Fatos Nano posti i ministrit të kulturës që ai refuzon. Më

1992 i ofrohet posti i ministrit të punëve të jashtme që ai gjithashtu refuzon, por pranon postin e Ambasadorit të Shqipërisë në Francë (nga 1992 deri në 1997).

Si ambasador ai arriti firmosjen e traktatit të miqësisë midis Francës dhe Shqipërisë, traktati i parë miqësie i Shqipërisë me një vend perendimor që nga paktet e Tiranës të viteve 1930. Ai gjithashtu që negociatori i hyrjes së Shqipërisë në Këshillin e Evropës. Më 1997 ai jep dorëheqjen pas ardhjes në pushtet të Partisë Socialiste dhe rikthehet në Shqipëri, ku ai do të pranojë postin e drejtorit për marrëdhëniet me jashtë të Partisë Demokratike.

2001 : Deputet i Tiranës.

2005 : Rizgjidhet deputet në të njejtën zonë elektorale në Tiranë.

12 shtator 2005 emerohet minister i punëve të jashtme.

Tituj të veprave

Veprat e tij janë të botuara në shumë gjuhë si shqip, frëngjisht, anglisht, gjermanisht, italisht, greqisht etj...Ka fituar çmimin Mesdhetar për letërsi me librin

e tij "Daullja prej letre" në 1998.

Motive të gëzuara (1978) [1]

Pragu i verës (1985) [1]

Fytyrë burri (1987) [1]

Bregu i lumit të kthjellët (1986) [1]

Vera pa kthim (1989) [1]

Shqipëria, midis krimeve dhe mirazheve

Një sagë e vogël

Daullja prej letre

Ditari i një ambasadori në Paris

Boshi

Legjenda e lindjes sime

Binin gjethet e para të shtatorit lyer me bojë hëne.

Dëshira për lodra magjike iu zgjua befas nënës sime.

Prej ëndrrave më të largëta të vajzërisë

më thirri mua,

unë menjëherë dola,

s'mund ta lija aspak të trishtuar,

si kukull hyra në dhomën e bardhë të nusërisë.

Në fëmijërinë jetime ajo kurrë s'kish patur kukull në duar,

tani mund të luante me mua,

të më vishte e zhvishte sa herë të donte,

të më përkëdhelte,

përralla, që prej askujt s'i kishte dëgjuar, të më tregonte.

Për të isha lodra më e mrekullueshme për muaj e vite,

derisa një mbrëmje unë e pyeta papritur: "Çështë mbreti?"

Ajo, pa qeshur si më parë me pyetjet e mia,

m'u përgjigj:

"Ka mbret e mbret, por i vërteti

është ai që luan me njerëzit e vegjël, burra e gra,

tallet me ta, i poshtëron gjithë ditën e ditës

e në mbrëmje u thotë buzagaz, natën e mire,

bëfshi gjumë të ëmbël!

Ti linde pa mbret mbi kokë e rro pa mbret,

*ruhu nga ata që i vënë vetes kurorë
dhe, ulur në një karrige me dukje si tënden,
kërkojnë të mbretërojnë.”
Shtatori përvjet e më bukur i lyen gjethet me bojë hëne,
përvjet e më prush m’ia ndez nënës
mallin për fëmijërinë time tashmë.
E ndjej netëve tek më afrohet si një ulkonjë
e më lëpin plagët, që dua t’ia fsheh.*

Dashuria është e bukur vetëm kur nuk dashuron

Betohem në emër të gjakut e të shpirtit tim të shenjtë,

*Vetëm të vërteta të them, të vërtetat e mia të trishta:
Dashuria është e bukur vetëm kur nuk dashuron.
Shumë vite më parë, kur isha ende i parritur,
më desh një vajzë, si unë, me fytyrë të njomë.
E putha një mbrëmje nën hijen e qelqtë të pishës,
e putha siç di të puthë një djalë ende i parritur,
një djalë që ende s’e di ç’është pengu në shpirt.
S’e putha më, kuptohet, aq ish dashuria për mua,
E kisha thirrur sa për t’i marrë lotin - hënën e zbehtë
që do të ndriçonte nga larg në mbretërinë time absurde.*

*Dhe një vajzë më pas, një tjetër, një tjetër,
Shumë herë s’kam përtuar të puthem me vajza netëve,
Dhe kam ikur prej tyre pa dhimbje, si një kalë i egër,
Ç’kisha bërë fajësisht të mbrëmshmen,
lehtësisht e kam harruar të nesërmen.*

*E them, në emër të gjakut tim prej burri
e të shpirtit tim prej fëmije,
Besomëni, për gjithçka jam penduar.
Ti, Zot që je në qiell, në ke ndër mend të zbresësh një ditë
në tokën tënde të ndaluar, eja tani,
për mëkatet e mia mund të më ndëshkosh më lirisht se kurrë,
jam krejt i pambrojtur, sepse jam i dashuruar.*

Pritja II

Prita, prita, prita...

*Nuk di ç'u tha të tjerëve fytyra ime,
veç pashë si iu dhimbsa orës së madhe të qytetit,
ajo ndali akrepat
të mos linte kohën të ikte përtej mosardhjes tënde,
minareja e xhamisë,
e holluar më tej nga malli për një lutje,
me siguri besoi se erdhi çasti i saj
dhe u përkul drejt meje.*

*Nuk di,
nuk di ç'u tha të tjerëve fytyra ime,
i pavëmendshëm, flaka bishtin e cigares
dhe u tremba kur kalimtarët rendën ta marrin,
kisha lënë aty pak të kuq
nga e puthura që ruaja nga ti
dhe prapë prita, prita derisa ti erdhe.*

Nëna

*Nëna, e heshtura,
shkon e nga shkon, por prapë aty është,
në ajrin që duket dhe s'duket njëherësh,
në rrembat e gjakut tonë, në zemër.*

*Në rrugët ku hyjmë, të mëdha e të vogla,
kudo shkojmë,
kudo ecim,
para se të vëmë këmbën ne,
sa mban
e provon këmba e nënës.*

*Aty ku mund të na shfaqen sirenat
na zë veshët,*

*aty ku duhet të tendosim harkun,
të marrim në shenjë
na bëhet forcë dhe mëri.
Odiseja, vëllai im ballkanas
tremijëvjeçar,
në mirënjohje ndaj Athinasë,
i falej Olimp të zbrazët.*

*Më dhimbset, s'arriti kurrë ta kuptojë se
qe nëna,
u kthye në Itakë, jetoi e vdiq edhe vetë
pa mbjellë një lule që s'thahet
te varri i saj.*

Bjeshkët në dimër

*Tokë e pjerrët,
shkëmbinj që nisin te fytyrat e njerëzve
e bien thikë mbi lumenj.
Mbi ta pak diell
si i mbajtur nga një dorë fëmije
lëkundet lehtë.
Dhe heshtje. Heshtje.
Trupi i brishtë i barit nën borë,
lumenjtë e fryrë
dhe shkrepëtima nevrike e një rrufeje-
brenda kësaj heshtjeje.
Tokë e pjerrët
që mbahet te krahët e fortë të njerëzve
për të mos u gremisur në humnerat e veta
Don Kishoti
Të dua ashtu siç je, me kalin e shpatën ngjeshur.
Në bëmat e tua s'ka asgjë prej Krishti
as prej Jude;
bëmat e tua janë të nderhme.
Nuk qesh dot kur të shoh me fytyrë të gërvishtur*

*e uniformë të shqyer
prej ndeshjes së pafajshme me mullinj të
e erës, nuk qesh dot.
E di, pa u trembur do të suleshe ti
dhe po të dilnin përpara ciklopë
vetëm për të bërë diçka që të të afronte
më shumë me Dylqinjën.
Vetëmohimi yt njerëzor deri në fund!
Dashuria fitohet. Kush s'është i zoti
vdektë pa dashuruar!
Këtu e vendose vetë gurin e kufirit,
i shtyve njerëzit të nxjerrin çfarë fshehin
në shpirt
para provës në qeshin a trishtohen
me fatin e bëmave të tua.*

Botuar: FLOART-PRESS , 30 nëntor 2008 ;10:53 PD

Arif Molliqi (1953-jeton)

Arif Molliqi u lind më 1953 në Llukë të Epërm të Deçanit nga nëna Shkurta dhe babai Aliu. Shkollën fillore dhe gjimnazin i kreu në Deçan (gjimnazi „Vëllezërit Frashëri“). Studioi në Universitetin e Prishtinës, Fakultetin Juridik-grupi i gazetarisë. Me shkrime ka filluar nga viti i fundit të gjimnazit (kohë kur filloi të botoi), edhe pse ka shkruar më herët. Në fillim nuk e ngacmonte aq shumë poezia, andaj filloi me humor dhe satirë, por në grupin letrar të gjimnazit nuk preferohej shumë satira, andaj për ti ikur „keqkuptimeve“ dhe për të shëtitur nëpër Kosovë me grupin letrar, filloj të shkruaj edhe poezi. Satirën e vazhdoi krejt padiktueshëm tek gazeta humoristike „Thumbi“ që n'atë kohë e redaktonte Tajar Hatipi. Në fillim shumë pak shkroi me emrin e vet, që më vonë, të botoj me pseudonime të ndryshme si: Boksh Baruti, Topuz Bërryli, Prenk Sherri e tjera. Gjatë vitit 1977/78 bashkëpunoi në gazetën e studenteve „Bota e re“ në faqen e kulturës, e sidomos në satirë dhe humor. Në Radio televizionin e Prishtinës gjiroi, incizoi disa skeçe televizive, të cilat venin në shenjestër kohën. Edhe në „Rilindje“ botoi shumë shkrime satirike gjersa një ditë, të shqetësuar miqët e tij e rekomandojnë; herë për herë ta le satirën sepse ishte gjini letrare e „vështirë“ për kohën. (Edhe sot në Kosovë çuditërisht shumë pak shkruhen dhe

botohet satira e mirëfillta). Pas kësaj „këshillë“, Molliqi e vazhdoi me intensivisht me poezi, pasi aty me mjetet e metaforës dhe figurave ishte më lehtë të kuptohej thelbi i idesë. Në një konkurs të „Rilindjes“, përmbledhja e tij u mor për botim, por pas kërkesës së redaktorit që të bëhen disa ndryshime (në titull dhe të hiqen disa poezi), autori Arif Molliqi nuk pranon dhe, kjo përmbledhje me poezi nuk u botua.

Në vitin 1994, autori i kishte gjetur rastësisht disa nga ato poezi të botuara në revistat dhe shtypin e kohës (dorëshkrimin ia kishin konfiskuar me 1992 kur e bastisën UDB-ja), i mlodhi dhe i botoi me 1994. Përndryshe poezia e Molliqit karakterizohet me "lëvizmëri" të pandërprerë të autorit. Ai shkruen por jo ulur "mbi divan" e as pranë tryzës së punës; ai shkruan dhe ecën, ecën dhe komponon. Arifi qarkon në natyrë, flet dhe na shoqëron me prezencën e vargut. Apotheoza e tipit: "Këto ditë jam duke lexuar veprat e.... nuk qëndron. Sot themi: Poeti Molliqi më bënë shoqëri... A është kjo një zanafillë e afërsisë me përmasa të reja kulturore në pikëpamje të nivelizimit linear dhe ecurisë paralel me autorit dhe lexuesit...

Veprimtaria:

1. "Simfoni për darkën e qenve", poezi, Prishtinë, 1994
2. "Në udhëkryq pa zhurmë", (poezi), Toena, Tiranë, 1996
3. "Loja e Sarkofagut", (dramë), Eurorilindja, Tiranë, 1998,
4. "Psherëtimë e zareve", (poezi), Panteoni, Tiranë, 1999
5. "Përplasje" (skica dhe mbresa), Fakti, Shkup, 2000 (Shih: Tahir Efendi Lluka)
6. "Premiera e një pranvere", (poezi), Rilindja, Prishtinë, 200
7. "Kafka e ujkut", (roman), Toena, Tiranë, 2001
8. "Dëshmorët jetojnë pas vdekjes", (monografi), Prizren, 2002
9. "Shënime nga arkiva e qytetit D.", (roman), F. Konica, Prishtinë, '03
10. "Pelegrinazh i ftohtë në qytetin D." (poezi) F. Konica, Prishtinë, '04
11. "Loja e dytë e Sarkofagut", (dramë) Rozafa, Prishtinë (Kjo dramë është marrë nga konkursi letrar i shpallur nga Ministria për Kulturë e Kosovës, për vitin 2003/2004, në mesin e shumë dorëshkrimeve në konkurs, kjo dramë u vlerësua nga juria dhe u muar për botim).
12. "Portret i pambaruar", (poezi) Faik Konica, Prishtinë, 2006
13. "Klubi Shqiptar Verrat e Llukës", Hamburg, (monografi), 2007.

Arif Molliqi, është prezentuar edhe në këto libra dhe antologji:

1. Halil Haxhosaj: *“Premtime letrare, shkrime kritike, Prishtinë, 2006*
2. Shefqet Dibrani: *“Libri dhe mbresa”, kritikë letrare, Zvicer 2005,*
3. Chelaru Marius, Baki Ymeri dhe Luan Topçiu *“Antologji e poezisë shqipe”, në gjuhën rumune, një antologji më disa poetë nga Shqipëria, Kosova dhe Maqedonia, Valman, Rumani, 2006*

4. Disa poezi të përkthyer në frengjisht nga Laureta Miftari, 2006

Nga Jochan Blanke i janë përkthyer në gjuhën gjermane disa cikle me poezi dhe është prezentuar nga një forum gjerman në një mbrëmje poetike në Hamburg më 2007.

Arif Molliqi, jeton dhe punon në Hamburg të Gjermanisë.

Hëna mbi oborrin tim

1. Të Lisi i rinisë

*Aq gjatë e kam kërkuar mrizin e fëmijërisë
Me një kujtim të shenjtë një melodi fyelli erdhi
Ato fusha breg lumi dhe malet përmbi
E përjetova në një trajtë të re vendlindjen
Lisit të gjelbër hijes së tij freskuese
Ia dëgjova frymëmarrjen e qetë dhe të lehtë
U përshëndetem si duhet mirëserdhe më tha
Duke me shikuar me sy të amshuar plotë hijeshi
Me kurorën e patrazuar me pamjen e kristaltë
U ndala shtatin e zbardhur ia lëmov
Kur një rreze dielli nga qielli blu i kishte ra
E thirra këngët e Pranverës dallëndyshet a janë kthye
Por ishte vet Pranvera që ma afroji dashurinë
Me fushat e gjelbëruara me hijet e panumërta
I entuziazmuar nga afshi i luleve që kishin qel
Nën Lis takoi rininë e bukur që kurrë nuk e kam braktisë
Zemra më lëkundet kur natyrë për rreth më rrezaton*

2. Pastrimi i moteve të rënduara

*Një kujtim i mirë një udhëtim i dëshiruar
Më trokiti përball Alpeve Shqiptare
Ky udhëtim i plagosur sikur po zgjohet i shëruar
Mbi sogjet e udhëtimit që borë binte filloi shi
Një shi i imtë i ëmbël për ringjallje dhe gjithçka nis e çel
Kanë çel ndër shkëmbinj edhe lulet e pranverës
Te degë e kumbullës një bilbil këndon këngë dashurie
Zëri shkon gjer te pishat shtatgjata të majat e malit
Atje ku janë sytë e mi ku janë zogjtë krojet që nuk shtjerrin
Atje i shoh vashat që me lisa i krehin flokët
Mbi majat e kërrusura të Alpeve shqiptare
Shoh shekujt e mykur që lahen në Liqenet e Gjeravicës
Shërimin e dhembjen fushave të Dukagjinit shoh
Shoh Drinin që pastron plagët e moteve të rënduara
Dhe mbi gjakun tim shoh gjithçka që merr frymë fuqishëm
Durimi ka ikur bashkë më qelbin e vdekjeve
Kohët e pakryera e keqja s'ka mbetur për nesër
Nuk ka mbetur fatkobi as hala në gjuhën e njëri-tjetrit*

3. Dashuri e zgjuar

*Nën lis me ato degë të gjata
Mbeta pa gjumë kur buzët e saja zura ti puth
Nga afshi i saj m'u turbullua natyra
S'di nata erdhi kur dita kishte filluar me zbardhu
Një flad i pashuar u shkund mbi qershijë një këngë u derdh
Kur dëgjova fjalët e saj posi bilbil në ligjërim
E ç'jam unë mos një ujk i tërbuar mbi ty
Ti e di se jam lindje dielli pranverë jam për ty
Kjo dashuri e kthyer që na solli kënaqësi
Klithma jote himn në vargun tim ngujuar
Ti mos thuaj asgjë mos psherëti këtë natë
Prej teje kam pritur të ndalesh të kesh durim më dëgjo
Përpara hireve tuaja zemrën e kam hapur si portat
Çdo lavdërim për ty dhe zbulimet s'kanë vlerë
Në këtë natë që erdhe mos kurse zemrën ma merr*

*Ma lë ballin tënd me diellin lartë ta krahasoj
Kur të vjen mëngjesi e ty s' do të kem pranë*

4. Hëna mbi oborrin tim

*Në mbarim të ditës se re
Egërsira iku edhe retë e errëta
N'prag të perëndimit të diellit
Zbrit kam nën Lisin plot kurora
Kur Hëna si drapër mbi muzgun ra
Fillua kam të pi gjer pas mesnate
Kur një fllad frynte e kënga më treti
E diçka zemrën ma shkundi
Shpirti i vrarë i lënduar përsëri u gjallërua
Ashtu siç shkrepi një gur stralli
Ashtu diçka në shpirt m'u ndez
Kur zbriste nga mali me një shkëlqim të beftë
Mikesha ime u përkul ah u përkul mbi mua
Frymëmarrja kryengritëse sa hije i ka
Qëndrova e shikova nga erdhi kjo hënë
Kaq e lehtë si një dallëndyshe flokët ia merrte era
Nga pritje e gjatë e dashurisë heshti
Më thuaj pse prapë po hesht mikja ime
Kur kjo natë sa mirë na pret
Kur mbi fletët e lisit dashurinë e zgjojmë
Nga gjiri e kemi nxjerr shpresën dhe lumturinë*

5. Unë s'kam fjetur

*Nga degët e Lisit erdhi një erë flladitëse
Një frymë që të gjithë në gjumë i ka venë
Asnjë zë nuk dëgjohet
unë s'kam fjetur
Në këtë natë s' dua ta lëshoi asgjë të ik
As hënë e as terrin*

*Dua të jam vetëm unë i zgjuar
Unë dhe dashuria ime e gjatë
Ah sa druhem
mos më mashtrojnë ëndrrat
e më kthejnë
Nëpër udhët e gjata
ku kryq e tërthor kam kërkuar
Ta kthej hënën
Vetëm për të shtegtojnë sytë e mi
Me një plagë që e barta aq gjatë
Me lehjet që me vini pas
Dhe thashethemet e mesjetës*

Idilë për lahutën

*Pikëllim i ëmbël në qytetin me shpirt
Me të pazakonshmen thirrje nga lahutë e heshtur
Skaj saj këngë e bukur nëpër damarë rrjedh
Ah lahutë që shpirtin e këndell
Një shpirt kënge që kam frikë po vdes
Ndonëse tingujt tuaja s'e humbin shkëlqimin
Ta kam hapur dritaren hapësirën e qiellin blu
Dhe mund të dehem për zërin tënd respekt kam
Më lejo të dëgjoj të kam pranë gjithmonë
Çdo ditë nga lindja gjer tek perëndimi
Dielli hëna ylberi me gjithë harqe dhe rrufetë
Kah mbretëria e mugët e natës do të ndalen
Do të ndalen të dëgjojnë kur ti më rrëfen
Duke derdhur pa ia ndarë me zërin e këndshme
Për gjymtyrët e kohërave për fushëbetejat e tronditura
Për Gjergj Elez Alinë që nëntë plagë i këndojnë
Këngë që parandiente shkëlqimin e armëve hijezuese
Vetëm tokë e lagur e dëgjonte refrenin e përsëritur
Zot suprem i kësaj fushe i këtyre bjeshkëve i këtij lumi
Edhe kjo zhurmë është himni që nuk harrohet
Kjo zhurmë është zhurmë e zhurmshëm në shtatin që do rritet
Në hapësirën që e kapërcejnë kohën e vrugtë mjerimin*

*Ku klima e qetë frymon mbi tokë të butë plotë qetësi
Plotë këngë të ngrohtat të këndshme nga Ty
Kur dëgjoi një melodi magjike me erën e ngrohtë
Një melodi e ëmbël që ma mbush shpirtin
Plotë tinguj të ngrohtë rrëfyes me rrugë e goditur
O lahutë mijëvjeçare në gjoksin tonë e ngujuar
Që asnjëherë nuk heshte prorre ke kënduar
Edhe në qiellin e qetë edhe në natën e trazuar
Nëpër skutat e mjera të harresës ti fole
Edhe në zjarrin që digjte edhe në rrëmuajt e shekujve
Ta thirra emrin tënd zëri yt më erdhi
Në çdo maje bjeshke në çdo thellësi deti
Në secilën fytyrë buzëqeshja jote shndriti
Nëpër rrezet e Tuaja e pamë atdheu kur vallëzonte*

(shtator, 2006, Deçan)

Mauzoleu

*Në gjithçka të kohës
Lesh mërzie po tjerrin
Në Mauzoleun e Atdheut
Do të ndodh diçka e çuditshme
Ndoshta djajtë e kuq pshurrën
Duke brohoritur rrugëve;
Kush dëshiron Atdhe me të lirën!?*

Kur më bie ndërmend

*Dëgjoi shiun
E i lagur qeshem gjatë
Besa edhe kemi luajtur koqe
Krejt kjo ka ndodhur
Pa kulm mbi kokë
Në tokën tonë*

Muri i Berlinit

*E shikoja Murin e Berlinit të shembur
Qeshën disa fëmijë me mua
Paske ardhur përsëri ky me flamurin e Leninit
I thonë njëri tjetrit -
Kthehu zotëri, gurët e këtij muri janë mykur
Shtrydhi kokën një gjysmë shekulli
Jashtë del ngjyra e kuqe e gjakut
Refugjatet prekin herë murin e herë plagën kokën
Nëpër podrumet e errëta të Evropës
Vendasit e mi shesin flamuj të komunizmit
Kolla e keqe s'na ndalet njëmijë vjet
Njëmijë vjet me flamuj të huaj në dorë
1998*

Atdhe teknefes

*As sot
sa sot motmot
Nuk gjeta kund pus të kthjelltë
Pus m'u la shteq pas fëlliqëtihanës
(Pus me u mbytur për se gjalli)
Se më kanë kafshua n'vend të keq
Gjëja e paskam sha
një atdhe teknefes*

Botuar:Floart-Press:26.12.2008

Din Gjoci-Mehmeti (1932-jeton)

Din Mehmeti lindi në 1932 në fshatin Gjocaj të Junikut, është shkrimtar shqiptar.

Edhe pse ka botuar disa proza, kritika letrare dhe një dramë, Din Mehmeti njihet kryesisht për poezinë e tij figurative, e cila është botuar që nga viti 1961 deri në vitin 1999 në 16 vëllime. Poezinë e parë e botoi në vitin 1949 në revistën letrare

Jeta e re.

Poezia e Din Mehmetit shquhet për ndjeshmëri popullore. Ashtu si dhe Ali Podrimja, i cili është po nga Gjakova, ai mbështetet në shumë figura, metafora, dhe simbole të poezisë popullore të Shqipërisë së Veriut për të mbrujtur dhe ndërtuar lirikën e tij të trazuar me vizionin stoik të malësorëve. Megjithatë është një fllad i lehtë romantik që përshkon poezinë e tij, sikundër e pati cilësuar dikur kritiku Rexhep Qosja, ky përdorim krijues i folklorit është i shkrirë fuqishëm me një rrjedhë realiste, herë-herë ironike, që buron pjesërisht nga etika e revoltës në traditën e Migjenit (1911-1938) dhe Esad Mekulit (lindur në 1916). Shqetësimi poetik i Din Mehmetit, megjithatë, nuk i drejtohet protestës mesianike ose kritikës sociale, por krijimtarisë artistike dhe përvojës individuale. Libri i tij i fundit, një përmbledhje me njëzetetë vjersha lirike, mban titullin "As në tokë as në qiell". Vëllimi poetic "As në tokë as në qiell" është i ndarë në pesë cikle: "Trimat e këngës sime", "Bishat e bardha", "Kujtesa e letrave", "Barka ime mbahu", dhe "Këngë për vete". Titulli i ciklit të katërt, "Barka ime mbahu", është ndofta simbolik për praninë e sotme të letrave shqipe, bile edhe të shqiptarëve në Jugosllavi. Ai vjen nga poezia "Dialog me liqenin", shkruar në Strugë buzë Liqenit të Ohrit në kufirin jugosllavo-shqiptar, gjatë Festës Ndërkombëtare të Poezisë në Strugë në gusht 1987.

Ka studiuar për gjuhë dhe letërsi shqipe në Universitetin e Beogradit. Tani, ai është profesor në Shkollën Pedagogjike të Gjakovës.

Në mars 1999 u njoftua nga shumë burime informacioni se ai u vra nga policia serbe gjatë Luftës së Kosovës, por pas disa ditësh ky njoftim u përgënjeshtroi. Flori Bruqi/Floart-Press/

Din Mehmeti (b. 1932) is among the best-known classical representatives of contemporary verse in Kosovo. He was born in 1932 in the village of Gjocaj i Junikut near Gjakova and studied Albanian language and literature at the University of Belgrade. He later lectured at the teacher training college in Gjakova. Although he has published some prose, literary criticism and a play, he is known primarily for his figurative poetry which has appeared in fifteen volumes between 1961 and 1999.

Mehmeti's verse is one of indigenous sensitivity. He relies on many of the figures, metaphors and symbols of northern Albanian popular verse to imbue and stabilize his restless lyrics with the stoic vision of the mountain tribes. Despite the light breeze of romanticism which wafts through his verse, as critic Rexhep Qosja once put it, this creative assimilation of folklore remains strongly fused with a realist current, at times ironic, which takes its roots in part from the ethics of revolt in the tradition of Migjeni and Esad Mekuli. Mehmeti's poetic restlessness is, nonetheless, not focussed on messianic protest or social criticism but on artistic creativity and individual perfection.

Dr. Robert Elsie

Burimi: <http://www.elsie.de/>

Din Mehmeti

Personal data:

Name and surname: Din Mehmeti

Date of birth: 7 May 1929

Place of birth: Gjocaj, Kosovo

Marital status:

Tel: +377 44 246 741

Education:

Faculty of Philology, Belgrade

Qualification:

Master of Literature – University of Prishtina, 1976

Working experience:

1952-1954: School Inspector in Lipjan

1959-1962: Journalist for the daily “Rilindja”, Prishtina
1962-1967: Professor (Teaching School and Gymnasium), Gjakova
1967: Professor of literature at the Superior Pedagogical School “Bajram Curri” and Faculty of Education in Gjakova

Publications:

“Të resë sonë” (To Our Neë Life), Prishtina, 1949
“Në krahët e shkrepave” (On the Eings of Cliffs), Prishtina, 1961
“Rini diellorë” (Sunny Youth), Prishtina, 1965
“Dridhjet e dritës” (Shivers of Light), Prishtina, 1969
“Heshtja e kallur” (A Burning Silence), Prishtina, 1972
“Ora” (Hour), Prishtina, 1974
“Ikje nga vdekja” (Escape from Death), Prishtina, 1978
“Fanar në fortune” (A Lantern in the Storm), Prishtina, 1981
“Zogu i diellit” (A Bird of Sun), Prishtina, 1982
“Agu” (Daën), Prishtina, 1982
“Poezi” (Poetry), Prishtina, 1985
“Fatin tim nuk e nënshkruaj” (I Eon’t Sign my Destiny), Prishtina, 1984
“As në tokë as në qiell” (Hovering betëeen Earth and Sky), Prishtina, 1988
“Gjaku që këndon” (The Singing Blood), Prishtina, 1993
“Prapë fillimi” (The Beginning Again), Prishtina, 1996
“Lumturia është mashtrim” (Happiness is Deceiving), Prishtina, 1999
“Mos vdis kur vdiset” (Don’t Die at a Dying Time), Prishtina, 2001
“Verbim i bardhë” (Ëhite Blinding), Prishtina, 2004
“Mallkim i gjakut” (The Curse of Blood), Tirana, 1973
“Poezi” (Poetry), Tirana, 1985
“Klithmë është emri im” (My Name is a Cry), Tirana, 2002
“Antologji personale” (Personal Anthology), Tirana, 2004
“Pesme” (Poems), Belgrade, 1976
“Erdhi koha” (Ilest tomps), Paris, 2006

Included in numerous anthologies:

“Degë e pikëlluar” (A Sad Branch – in German), 1978
“Degë e pikëlluar” (A Sad Branch – in French), 1979
“Degë e pikëlluar” (A Sad Branch – in English)
“Antologji e gjuhës shqipe” (An Albanian Language Anthology, -

in Arabic), Kuëait

"Slap o soneu" Antologija Albancev v SRFJ (in Slovenian), 1979

"Këngë e hapur" (An Open Song), Prishtina, 2005

"Poeti albanesi in Jugoslavia", Rijeka, 1979

"La parole rinato", Prishtina, 1970

"Shtigjet e qëndresës" - "Stazama otpora" (Tracks of Resistance), Prishtina, 1961

"Për ty" (For You), Tirana, 1969

"Antologji e lirikës shqipe" (An Anthology of Albanian Lyrics), Prishtina, 1970

"E di një fjalë prej guri" (I Know a Word of Stone), Tirana, 1969

"Antologjia e poezisë së sotme shqipe në Jugosllavi" (An Anthology of Present-day Albanian Poetry in Yugoslavia), Skopje, 1977

"Iz savremene albanske poezije", Sarajevo, 1985

"Poesia del Kosovo" (in Italian), 1999

"Antologjia e poezisë shqipe e shek.XX" (An Anthology of Albanian Poetry in the 20th Century), Amsterdam, 2000

"A Split Stone" (in English), 2006

"Antologii poezji albanskiej XX wieku", Sejny, 2005

"Antologjia e poezisë shqipe" (An Anthology of Albanian Poetry), Tetova, 2000

"Fjalë prej zjarri Kosovë" (A Word of Stone), Tirana, 1999

"Antologjia e poezisë shqipe: "Shqipet dhe malljet" (Eagles and Longing) in Sëedish, 199..

"Voix albanaises dans la nuit", 1999

"Sytë që shkrepin dashni" (Eyes Shining with Love), "Jeta e Re", Prishtina, 1959

"Një gur i çarë" (A Split Stone – an anthology), Prishtina, 2005

"7 shkrimtarë" (Seven Authors), Prishtina, 2005

"Anthology of Modern Albanian Poetry", London, 1993

"Lule për Nënë" (Flowers for Mother),

"Literatur und kritik", (Review), 1991

"Literatur und kritik", (Review) 1992, etc.

Burimi:Flori Bruqi/Floart-Press/

Drejtorja e Arsimit dhe e Kulturës në Gjakovë, Instituti i Librit dhe Promocionit "Toena" nga Tirana dhe Klubi Letrar "Gjon Nikollë Kazazi", kohë më parë promovoi dy libra me poezi të poetit Din Mehmeti "Zjarri i këngës" dhe "Klithmë është emri im".“

Poeti Din Mehmeti është një nga penat më të madha të letërsisë shqipe, pa të cilët nuk mund të shkruhet historia e letërsisë shqipe".

Fatmir Toçi, Drejtor i Institutit të Librit dhe Promocionit "Toena" nga Tirana, shtëpi e cila ka botuar dy krijimet e Mehmetit, vlerësoi se krijimtaria e Mehmetit, është e vazhdueshme që nuk ndodhë me poetët tjerë.

Për veprën e Din Mehmetit folën edhe Ali Jasiqi, Halil Haxhosaj, Bardhyl Oseku. Ndërkohë, janë deklamuar disa prej poezive nga krijimet e Mehmetit.

Sytë që shkrepin dashuri

*M'janë shkimë dritat e syve të gjallë
kthinave të mbrëmjeve luginave të nxira
e vragëve të fëtyrës së shterrur
derdhi pust e fryrë të shpirtit
në shtratin ku të rrita ,o fëmij.
--Eja ,biro,
të mbledhi rreth stomit të gjinjëve të brenjtur,
ti ngrohu brinjët e kërrusura
ulrimave të fërfëllazave të mallkuara
eja,bir-o,ta ndijë gjakun duke vluar!...
Eja në dashurinë e thithmave të rjepur
se me dhëmbë të rinjë në gjakë m'i ke skurruar
e kurr s' të kam terratuar ballin
me shuplak mallkimi
e kurr s'të kam shkrumuar jetën me
me nam e rredhime,
eja bir-o,ta ndijë gjakun duke të vluar!...
Të kam përkundur buz vatrës
nën flaken e zbeht të një une
e shpesh kam ikur përrenjve
me djepin tand ngarkuar
në tojt e një plunge.
Eja,bir-o,ta ndijë gjakun duke vluar!...
bregores sime të lulëzuar
eshtërat le të më kallen nur
për tokë e diell
se në sytë e tu që shkrepin dashuri*

*është gjaku i vates së re
duke vluar....*

Këndo ose vdis pa klithmë

*Bëhu i blertë si unë
më tha bari një natë këndo derisa të vallzojnë yjet
rreth diellit
si fëmijët rreth zjarrit në tokë
e pastaj dëgjo oshtimën
pa fjalë nër botë
lart do të mbesin kodrat duarthatë
e gurë breg rrugëve në mendime çarë
Këndo derisa të pëlçasësh
si kripa në flakë
vajto po të duash
kosave të egra s'do të mundesh t'u ikësh kurrë
kur çmenden kohërat në furtun...
Bari ma tregoi ëndrrën e vet:
-majet më të larta e hëngrën qiellin
e zjarhtë*

*e shteku i rrezeve kërkon veten në breg...
e bregu bregun pas bregut në breg....
I bukur është vetëm zogu në fluturim
që me puhin e krahëve të rreshk
këndo ose vdis pa klithmë....*

Pakëz në zhgëndërr

*Jam pakëz i ndrydhur pakez i çliruar
Duke vrapuar pas emrit
Pakëz i zverdhur pakëz i frikësuar*

*Jam pakëz i ngrirë pakëz i shkrirë
Duke kënduar për ty
pakëz i rrahur pakëz i ndjekur jam.*

Jam pakëz i përbuzur nga Dielli

*Kënga jote më ka ndezur
E më ka stërpikur me lot
Pakëz i vrarë edhe nga ylli jam.
Jam në ëndërr pakëz zhgëndërr
Pakëz fëmijë kur fluturojnë zogjt*

*Jam pakëz endacak-shtegtimin e kam në gjak
Duke ecur me ty kalistrok
Pakëz i çuditshëm kur qëlloj retë.*

*Jam pakëz i dyshimtë pakëz kokëfortë
Kur shqelmoj zotrat që s'dinë të ngopen kurrë*

*Pakëz diçka nëpër zjarr diçka nëpër ujë
Diçka që hyn në të ardhmen
Për të ikur nga vdekja jam...*

Ora

*Semaforët klithin
zjarr!...*

*gozhda dritaret
gjarpërinj rrugët
nga tufa e zezë
e stinëve gjola
sheshet*

*thirra derisa u bëra
pështymë e ngrirë*

*kur erdhën zjarrfikësit
ora krenare luftonte
me frymën e fundit
nëpër tym
ora pa akrepa
si fëmijë i çmendur
udhëtonte diku jashtë kohës*

Avulli i zi

Bulevardeve të mënyrës dëftore
zjarri e uji luftonin përsëri

maskat ëngjëj maskat thikë
shkëlqimin pushtonin çdo pikë

në mesnatë salla mbeti e zbrazur
e karriga mbi karrige
fjalët krijonin ide nëpër shi
plehu u rrigëve avull i zi.

Balada për frazën e fryrë

*Nga fraza e fryrë
doli hajni i ri i luleve*

*u zverdhën parullat
biografia e dekoruar
u fsheh
pas karrigave të lakmive*

u rrokatën duartrokitjet

*atë ditë fjalët morën kokën në dorë
duke vrapuar në oshëtimat e lumenjve*

*dhe shumë kohë fishkëlluan trenat
para se të hynin në tunelet e reja*

*atë ditë dielli shkuli ferra
varret nxorrën eshtra.*

A thua pse troket zemra

*Këmbanat e rrokatura
Thërrasin agimet
E kohërave të vdekura*

*Rrugët fishkëllojnë nga pylli
Që përgjon ofshamat e pranverës
Së mërdhirë nga dimri*

*E njeriu s'di ç'të bëjë
Me etjen dhe urinë
E dalur vese e rrufeje*

*Tymi po i del hënës
Toka sinjal i kuq në orbitë*

*E tërmete të reja në mëshirë
E rrëkëllimë gurësh mbi gurë
A thua, pse troket zemra....*

Qentë e diellit

*Lakuriqësia këndon
Majave të shëmtimit
E sytë rrjedhin gaz të huaj*

*Qentë e diellit
Vrapojnë kah grykat
Ku as rrezet s'shpëtojnë.*

Koncert

*Te përroi i karramazave gjumashe
Bretkocat në koncert të madh*

*Yjet ndezen e fiken
në ritmin e një çmendie*

*Shtëpitë e vejushat e llastuara
Përgojohen mes veti*

*E fjalët pa zjarr
Të ftohura të ngrira fjalët*

*Bretkocat lidhin lumenjt me detet
E pastaj në baltë zhyten prapë*

*Të përroi i dritave të lodhura
Edhe hëna bën not nëpër baltë...*

Din Mehmeti: As në tokë as në qiell.

Prishtinë. Rilindja. 1988. 95 faqe.

Letërsia shqiptare nuk mund të quhet më dukuri anësore në Jugosllavi, nuk mund të quhet produkt i një pakice kombëtare të humbur diku në një cep të vendit. Shqipja sot përbën realisht gjuhën e dytë më të folur e të përhapur në federatën jugosllave (pas serbo-kroatishtes), kurse pjesa shqiptare, me gjithë problemet të njohjes politike, po fillon dalëngadalë të bëjë që ndikimi i saj të ndjehet në kulturën e Jugosllavisë dhe në letrat evropiane. Ndonëse proza letrare në shqip është e vonë dhe drama prej kohësh ka qenë e dobët, poezia ka gëzuar kurdoherë një traditë të qëndrueshme, si në Shqipëri, ashtu edhe në Kosovë. Statistikat e botimeve, gjithashtu e pasqyrojnë këtë prirje për poezinë: në Tiranë rreth 40 për qind e botimeve letrare të viteve të fundit kanë qenë në poezi, në Prishtinë 80 për qind - fakt ky që nuk mund të merret me mend në Perëndimin racional.

Din Mehmeti është ndër përfaqësuesit klasikë më të mirënjohur të poezisë së sotme në Kosovë. Ai ka lindur më 1932 në fshatin Gjocaj të Junikut të Gjakovës dhe ka studiuar për gjuhë dhe letërsi shqipe në Universitetin e Beogradit. Tani, ai është mësues në shkollën pedagogjike të Gjakovës. Edhe pse ka botuar disa

proza, kritika letrare dhe një dramë, ai njihet kryesisht për poezinë e tij figurative, e cila është botuar që nga viti 1961 në 12 vëllime. Libri i tij i fundit, një përmbledhje më njëzetetete vjersha lirike, mban titullin *As në tokë as në qiell*. Poezia e Din Mehmetit shquhet për ndjeshmëri popullore. Ashtu si dhe Ali Podrimja, i cili është po nga Gjakova, ai mbështetet në shumë figura, metafora, dhe simbole të poezisë popullore të Shqipërisë së Veriut për të mbrujtur dhe ndërtuar lirikën e tij të trazuar me vizionin stoik të malësorëve. Megjithatë është një fllad i lehtë romantik që përshkon poezinë e tij, sikundër e pati cilësuar dikur kritiku Rexhep Qosja, ky asimilim krijues i folklorit është i shkrirë fuqishëm me një rrjedhë realiste, herë-herë ironike, që buron pjesërisht nga etika e revoltës në traditën e Migjenit (1911-1938) dhe Esad Mekulit (l. 1916). Shqetësimi poetik i Din Mehmetit, megjithatë, nuk i drejtohet protestës mesianike ose kritikës sociale, por krijimtarisë artistike dhe përvojës individuale. As në tokë as në qiell është e ndarë në pesë cikle: Trimat e këngës sime, Bishat e bardha, Kujtesa e letrave, Barka ime mbahu, dhe Këngë për vete. Titulli i ciklit të katërt, *Barka ime mbahu*, është ndofta simbolik për praninë e sotme e letrave shqipe, bile edhe të shqiptarëve në Jugosllavi. Ai vjen nga poezia *Dialog me liqenin*, shkruar në Strugë buzë Liqenit të Ohrit në kufirin jugosllavo-shqiptar, gjatë festës ndërkombëtare të poezisë në Strugë në gusht 1987.

*"Liqeni u nxi
liqeni u çmend*

*Barka ime mbahu
Këtej i ke shkëmbinjtë
e eshtrave
andej ëndrrat e pavdekshme*

Barka ime mbahu

*Daljen kërkoje
në zemrën tënde*

Kepi i shpresës është larg

*Lulet e gjakut
Do të arrijnë
Baraka ime mbahu"*

*botuar në World Literature Today [Letërsia Botërore Sot] 63.2
Pranverë 1989; Robert Elsie.*

Halil Haxhosaj

Dinamizimi i poezisë dhe i figuracionit poetik

Sa herë që poeti Din Mehmeti paraqitet me vargje poetike në faqet e shtypi tonë, apo edhe me vepër poetike, vërehet në të një dinamizëm poetik si në vargje poashtu edhe në figuracion dhe semantikë të veprës. Ky dinamizëm nuk është i ngurtë, madje as i shkapërderdhur, por është tingëllimë që përkon me kohën, situatën dhe intrigat e saj që ngacmojnë subjektin lirik, në njërën anë dhe receptorin, në anën tjetër. Andaj, kështu, mund të konstatohet se Din Mehmeti jo vetëm që ka krijuar individualitetin e vet letrar e poetik, por ai është njëri ndër krijuesit tonë më produktiv dhe më dinamik në letërsinë bashkëkohore shqiptare. Ky konstatim rrjedh mu për atë sepse, vëllimet poetike të Din Mehmetit shtrihen duke u kapërdirë nëpër dinamikën e kohës, situatës dhe treguesve të saj, duke marrë ngjyrë, dinamikë, frymëzim, rrëfim e pse jo edhe përjetime lirike. Vetëm kështu, lirizmi poetik i këtij poeti është i ngrohtë, është i kapshëm, është përjetues, është domethënës dhe ndijesor.

Edhe në përmbledhjen poetike “Zjarri i këngës”, poezi, botimet “Toena”, Tiranë, 2007, rrjedha artistike bëhet duke depërtuar nëpër këto hallka dinamike të jetës së njeriut të poetit dhe botës së tij reale e poetike. Kjo botë nuk është statike, ashtu sikurse nuk stagnon as njeriu i saj, ashtu sikurse nuk stagnon as jeta. Ajo është dialektikë që merr konceptin e një refleksioni duke shkuar kah filozofia e receptivit dhe të nyjave të saj. Prandaj:

Sa çel e mbyll sytë

Bëhem zhbëhem

Shtrembërohem majtas

Drejtohem djathtas ...

(Poezia “Pa formë”)

Kështu poeti ndërron edhe formën e rrëfimit poetik, madje edhe nyjëtimin artistik, gdhendjen figurative e metaforike, duke e shtirë atë në konceptin modern të dinamikës së jetës. Edhe kështu transformohet jo vetëm subjekti lirik e poetik, por edhe ai real i botës së Din Mehmetit. Dhe e gjithë kjo shkon ngadalë dhe në mënyrë moderne duke “vështruar” nëpër të gjitha porët e jetës dhe krajetave të saj. Dhe në secilën prej tyre, të bardhë e të zezë, të ëmbël e të hidhur, të qetë

e të rrëmbyeshme, të ngritur e të zbritur, ecet nëpër rrathët e stilit posmodern e modern të shprehjes poetike. Poeti, Din Mehmeti, në raste të tilla nuk mëton të përdorë figuracion të dendur, që është quajtur figuracion hermetik, i cili përdorej nga disa krijues vetëm për të marrë epitelin e krijuesit modern. Kjo nuk ndodh në vargjet e poezive të vëllimit “Zjarri i këngës” të poetit, sepse:

Askush nuk më thërret

Askënd nuk thërras

Në qytetin tim

Jam bërë harresë

thotë ai në disa vargje të poezisë “Jashtë kohës”. Edhe pse ky titull duket jashtë-reel, madje edhe jashtëkohor, sipas poetit, poezia nuk ka hermetizëm shprehës e as ngrirje hermetike, ngase

E unë lidhem e zgjidhem

Në fjalët e mia.

Dinamika e vargjeve dhe e figuracionit të përdorur në këtë vëllim poetik të Din Mehmetit shtresohet nëpër shtatë qerthuj poetikë sikur nëpër shtatë krajsat e jetës, nëpër shtatë nyjat e lidhjes së saj me njeriun, nëpër shtatëdhjetë e shtatë gëzimet e hidhërimet e saj, nëpër shtatëqind e shtatëdhjetë e shtatë ngritjet e zbritjet, nëpër shtatëmijë e shtatëqind e shtatëdhjetë e shtatë çudirat e tmerret. Vepra hapet me poezinë çelës “Ç’kuptim ka ajo këngë zogu” për të vazhduar me qerthullin e parë: “Tokë pa qiell”, 2. “Të kesh besim në mua”, 3. “Jeta është guxim”, 4. “Zjarr i zi” 5. “Boshësi”, 6. “Letër Evropës” dhe 7. “Në fund të mendimit”.

Madje ajo kurorëzohet edhe me përjetimet dhe ngjyrimet autoktone të njeriut të kësaj treve të quajtur Kosovë, i cili në poezinë e Din Mehmetit, quhet Binak Bregu. Kjo figurë e këtij poeti nuk është krijuar vetëm në këtë përmbledhje poetike, por jeton që në krijimet e para të tij. Binak Bregu shfaqet në veprën poetike të Din Mehmetit sa herë që në këto anë fryjnë erëra të furishme, madje edhe tornado zhbërëse. Por ai nuk zhvendoset nga toka e tij, nga varret e të parëve sepse:

Më thoni ju mua si mund të përshëndetem

Me të vdekurit tanë që flenë atje në breg

Me ata që e deshën aq shumë këtë tokë

E për të derdhën aq shumë gjak.

Dhe kjo tokë e Binak Bregut që quhet Kosovë nuk zhbëhet, edhe pse në të janë varrosur shumë thasë të tmerrit, ngase ata në luftë i përcjellë ende zëri i lahutës së babait, e cila është “kokëzjarrtë për një dritë për shpirt”. Sepse nëpër një tunel të zi është nisur për të ardhur një tren i bardhë si vigan me diell në ballë dhe atë

askush nuk mund ta ndalë ngase është ëndërr e jona, thotë poeti. Dhe ky tren më në fund mbërriti në stacionin e tij në Kuvendin e Kosovës, më 17 shkurt të vitit 2008. Kosova u shpall shtet i pavarur dhe sovran që u njoh menjëherë nga shumë shtete të tjera të mbarë botës. Atëherë në qiellin e shqiptarisë shqiponja me krahun e majtë të shkoqur nga furtuna që fluturonte qiellit u çudit ngase:

Shqiponja u hodh dhe duke lëvizur krahun

e djathtë shpejt

I doli i majti jo i zi por krejtësisht i bardhë...

thuhet në disa vargje të poezisë “Krahu i bardhë”.

Dinamizmi poetik i vargjeve dhe figurave të poetit Din Mehmeti nuk është i mbyllur. Ai mbetet i hapur për të hapëruar nëpër kohëra dhe hapësira të reja. Për të bartur nëpër to jehonën dhe mesazhin e vet. Andaj, dinamizmi shpreh dashurinë dhe dëshirën për t’u bërë një me të bukurën, me artin, me poezinë, sepse:

Lamtumirë vëllai im poet

Po ta lë një fletore të hapur

Dhe një laps në tavolinën e punës

Që ta shkruash një poezi që do të jetonte

Nga drita e vet

(Poezia: “Në fund të mendimit”).

Ky është një vizion i poetit, i cili është i pranishëm në poezi që nga antikiteti. Andaj, Din Mehmeti është poet me vargje dhe figuracion dinamik që shpreh një vizion poetik të lirë, modern dhe shumë domethënës. Alen Boske thotë për vizionin e poetit: “Shpirti i një populli pasqyrohet në poezi më mirë se në çdo formë tjetër të artit”. Mbase i tillë është edhe dinamizmi poetik i veprës së Din Mehmetit në përgjithësi dhe i asaj “Zjarri i këngës” në veçanti..

Botuar:Floart-Press: 7/13/08 11:00 AM

Naim Sali-Kelmendi (1959-jeton)

Naim Kelmendi u lind me 10 shtator 1959 në Ruhot të Pejës, nga nëna Xufe dhe baba Salihu. Studioi në Fakultetin Filozofik të Prishtinës në Degën e Letërsisë dhe Gjuhës Shqipe. Shkruan poezi e prozë, por merret edhe me gazetari e me publicistikë, duke u dëshmuar edhe në këto fusha të shkrimit, sidomos me publikimet e tij, si te gazeta “Bota sot”, “Pavarësia”, “Pavarësia Neës” etj. Nga veprimtaria e tij poetike janë përkthyer poezi edhe në gjuhët evropiane, duke u prezantuar edhe në antologji të ndryshme, si dhe në shtypin e kohës. Naim Kelmendi ishte themelues dhe kryetar i klubit letrar “Faik Konica” në Zvicër, i cili për vite me radhë ka lënë gjurmë në jetën letrare të mërgatës sonë atje. Drejtues dhe kryeredaktor i revistës “Top Kultura”, e cila botohej poashtu në Zvicër. Naim Kelmendi ishte themelues dhe kryeredaktor i gazetës “Pavarësia”, pastaj ish editor i gazetës “Pavarësia Neës”. Nga kritika jonë letrare e kohës, konsiderohet si një ndër poetët tanë më të dalluar në poezinë tonë moderne. Edhe në fushën e publicistikës sonë Naim Kelmendi dallohet dhe çmohet si një ndër publicistët tanë më në zë, sidomos për angazhimin dhe guximin e tij intelektual në mision të fjalës së shkruar.

Ishte edhe reporter lufte i gazetës kombëtare “Bota sot” në luftën e Koshares me 1999.

Që nga viti 2002, pas kthimit nga Zvicra, ku kishte jetuar dhe vepruar që nga fillimi i viteve nëntëdhjeta, tash jeton dhe vepron në Kosovë.

Për krijimtarinë letrare e publicistike të shkrimtarit Naim Kelmendi kanë shkruar: Ramadan Musliu, Sali Bashota, Basri Çapriçi, Iljaz Prokshi, Fatos Arapi, Azem Shkreli, Agim Vinca, Shyqri Galica, Abdullah Konushevc, Rushit Ramabaja, Skënder Buçpapaj, Arbër Ahmetaj, Januz Fetahaj, Elida Buçpapaj, Hasan Mujaj, Sejdi Berisha, Shefqet Dibrani, Shaban Cakolli, Ali D. Jasiqi, Sinan Gashi, Rustem Geci, Avni Nezaj, Rexhep Elezaj, Nazmi Lukaj, Valdet Hysenaj etj.

Naim Kelmendi është njëri nga publicistët që, me penën e tij, i doli përballë krimit që mbiu në Kosovë menjëherë pas përfundimit të luftës, pjesëmarrës i së cilës ka qenë edhe vetë si reporter në Koshare. Për këtë guxim të tij, për këtë përpjekje në funksion të ndërtimit të një shteti të mirëfilltë ligjor, për vizionin e tij për një Kosovë demokratike-ishte për një kohë të gjatë i kërcënuar nga grupet kriminale që u konvenonte anarkia, për ta shfrytëzuar këtë (anarkinë) për pasurim brenda nate. Naim Kelmendi krejt çka mendoj për zhvillimet e pasluftës në Kosovë, e tha haptaz. Prandaj, vlera e shkrimeve të tij qëndron jo vetëm te ana

cilësore e tyre, por edhe te guximi për t'i thënë me emrin e vërtetë të bardhës e bardhë dhe të zezës e zezë.

Në shënjestër të shkrimeve të Naim Kelmendit, ndër të tjera, ka qenë edhe politika e "re" e Beogradit dhe lëvizjet e saj të vazhdueshme për ta frenuar procesin e pavarësimit të Kosovës. Çdo lëvizje antiKosovë nga ana e kësaj politike, publicisti në fjalë bën përpjekje ta demaskojë në sytë e opinionit tonë. Njëkohësisht, i analizon edhe politikat ndërkombëtare në raport me Kosovën dhe, sa herë sheh të meta në të, bën thirrje që ajo të mos bjerë viktimë e taktikave të reja të politikës së "re" të Kalimegdanit kundër pavarësisë së saj. Po ashtu, parashtron fakte të shumta në favor të pavarësisë së Kosovës, e cila edhe u realizua më 17 shkurt të këtij viti.

Shkrimet e përmbledhura në këtë libër janë të shkruara në gazetën "Bota sot", "Pavarësia", "Pavarësia neës" etj. gjatë viteve të pasluftës. Në të janë përfshirë vetëm disa prej shkrimeve të tij të shumta të publikuara në këto gazeta. Me penën e tij, ishte njëri nga heronjtë e demokracisë. Them hero për faktin se t'i identifikosh gjërat negative për një shoqëri dhe një komb, kur nata që bërë kulçedër që i "hante" atdhetarët e Kosovës, është vërtetë heroizëm. T'ua vësh gjoksin përpara grupeve kriminale, që gati sa s'e patën dërrmuar përpjekjen e Kosovës për pavarësi, ishte ana tjetër e atdhetarizmit të Naim Kelmendit, pas përfundimit të luftës. Ana tjetër e atdhetarizmit të tij të treguar qysh në kushtrimin e parë për luftë kundër Serbisë. Shkrimet e tij do të shërbejnë për gjeneratat e ardhshme se si mbrohet Kosova edhe në liri. Se si liria e merr kuptimin e saj të vërtetë, do të shkruaj kështu për Naim Kelmendin, publicisti i mirënjohur -Nazmi Lukaj.

Naim Kelmendi ka botuar deri tash këta libra:

Shtreza në fjalë, 1985

Nyja e Gordit, 1992

Albanoi, 1992

Pse ashtu Pandorë, 1993

Çka të bëj me dhembjen, 1993

Satanai me fytyrë tjetër, 1994

Eklipsi i diellit, 1997

Përballje me vdekjen, 1999

Shqiptari vdes duke kënduar, 2000

Kohë për të folur gurët, 2001

Sipërfaqja e padukshme, 2003

Vrasja e deputetit-monografi, 2003

Beteja e Koshares..., publicistikë, 2008

Pikëpamje dhe reagime, publicistikë, 2008

* Agim Vinca kështu do të shprehet për poezinë e Naim Kelmendit në vitin 1993: "Naim Kelmendi përpiqet t'i shprehë preokupimet e veta poetike me një gjuhë bashkëkohore poetike, të cilën në rastet më të mira e karakterizon ligjërimi eliptik dhe aplikimi funksional i figuracionit që mbështetet mbi botën materiale të trevës nga vjen poeti dhe sidomos mbi simbolikën dhe metaforikën e botës shtazore. Shikuar në përgjithësi ligjërimi poetik i Naim Kelmendit është mjaft homogjen dhe i nivelizuar".

* Azem Shkreli poashtu në qasjen e tij ndaj poezisë së Naim Kelmendit, do të konstatojë: "Në shumicën e vjershave, kurdo që frymëzimi është më i sinqertë, më i thellë e më i ardhur, kurdo që ai shfaqet so domosdo e brendshme e ligjërimin, lirika e tij nuk është vetëm e shkruar po e ndodhur. Ajo rrjedh e vetëvetishme e burimore dhe forma aty nuk është kërkim po nevojë e rrjedhës së sh lirë të vargut e të mendimit...". (1993).

* Basri Çapriçi dhe Sali Bashota mbase do të shpreheshin në këtë mënyrë për poezinë e Naim Kelmendi, gjithashtu në vitin 1993: "Në këtë vëllim të Naim Kelmendit nuk insistohet aq shumë nga mitologjia, edhe pse në konturat e ligjërimin, fillimisht procedohet lënda mitike dhe sidomos ajo e letërsisë orale. Mirëpo, këtu kemi një shkallëzim dhe përgjithësim poetik të temave dhe motiveve, të cilat bashkërenditen me dije e talent.

Domethënë, duke u nisur nga aktualiteti, historia, mitologjia e tjerë, poeti ndjek me vetëdije të plotë udhën vetanake të krijimit për të pasur ecje intensive në dialektikën e procedimit të fenomeneve dhe të gjërave ekzistuese. Gjithashtu në poezinë më të re të Naim Kelmendit insistohet në tipizimin e identitetit të subjektit lirik, i cili do të përballonte shprishjen, dhembjen, situatat tragjike. por jo edhe pësimin, humbjen...". (1993).

* Fatos Arapi, me një rast për poezinë e Kelmendit do të thoshte: "Poezia e tij, prej kohe ka tërhequr vëmendjen e poetëve. Dhe kjo do të thotë shumë. Kjo do të thotë që fjala e tij poetike është kthyer në një vlerë estetike, që pasuron shpirtin e njeriut tonë...". Te gazeta "Drita"-Shqipëri, (1994).

* Skënder Buçpapaj, në shkrimin që ka zënë vend te pasthënia e vëllimit poetik "Shqiptari vdes duke kënduar", që i kushtohet legjendës së trimërisë shqiptare Adem Jasharit, do të shprehet kështu: "Nuk është e rastit që një letërsi të ketë një roman në gur (kujtoni "Kronikë në gur") dhe një poemë në gur, këtë që

i kushtohet Adem Jasharit, legjendës moderne të trimërisë shqiptare... Autori i poemës “Shqiptari vdes duke kënduar” është rigoroz në pikësim dhe shkrim... Kështu, pra, dhimbja merr formën e statujës, të statujës që saherë poema lexohet, ajo del nga shkëmbi prej nga është marrë dhe sa herë poema kthehet në rrafshin e librave, ajo përsëri kthehet në shkëmbin prej nga ka dalë. Në këtë rrafsh zbulohen marrëdhëniet e magjishme që poeti ka vendosur me bashkëkrijuesin e tij, pra me lexuesin, marrëdhënie të krijuara në heshtje, në mirëkuptim, si dhe të gurit me gurin, të cilat së bashku krijojnë edhe kështjellën, edhe bjeshkën, madje edhe Bjedeshkët e Nemuna, ku edhe i vendos një pjesë të ngjarjeve krijimtaria e librit më të ri të Naim Kelmendit. Ato krijojnë edhe kullën legjendare të Jasharajve të Drenicës, ku u përsërit nga Adem Jashari, epopeja e Oso Kukës, por edhe Kosharen po aq legjendare ku ngriti epopenë moderne Agim Ramadani, i cili ishte po aq sa luftëtar edhe poet, poet i ngjyrave dhe i fjalës... Naim Kelmendi ishte reporteti i Luftës së Kosovës, i gazetës “Bota sot”. Nga vija e parë e frontit, në epopenë e madhërishtme të Koshares, ai ishte krah për krah me luftëtarët e Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës deri në ditën e shumëpritur të lirisë. Edhe reportazhet e para nga Kosova e lirë i përkasin penës së tij. Prandaj, frymëzimet e tij për heroikën moderne shqiptare janë nga më autentiket”.

*Arbër Ahmetaj, dërkaq për të njëjtën poemë, pra, për poemën “Shqiptari vdes duke kënduar”, në qasjen e tij të thukët, do të veçojë se, “ Është fat i madh sot të takosh një njeri që të rekomandon një libër të mirë. Jo se librat e mirë janë pakësuar, por se është bërë shumë i vështirë seleksionimi i tyre në pafundësinë e botimeve kaotike në gjuhën shqipe. Në bibliotekën simbolike të një mikut tim këtu në Zvicër, gjeta rastësisht librin me poezi të Naim Kelmendit “Shqiptari vdes duke kënduar”. Rutina e zakonshme e paragjimit më kërkonte që të lexoja disa faqe. Befas vërejtja se librin e kisha mbaruar dhe nuk po mund të flija. Pse më la zgjuar ai libër faqepaktë? Çfarë veçanësie ka poezia e Naim Kelmendit që të rrëmben e të detyron ta lexosh me një frymë? Pse pas leximit të tij ndjehet nevoja e një udhëtimi metaforik deri në rrënjët e qënies tënde, deri në fillesat e njeriut shqiptar dhe hapësirës së tij jetësore?... Poema, është ndoshta gjinia më deficiente në krijimtarinë shqipe. E përdorur si formë poetike e propagandimit të ideve e ngjarjeve ditore përgjatë metodës së kapërcyer estetike të socrealizmit, ajo akoma nuk e ka gjetur shtratin e vet, nuk e ka gjetur krijuesin e vet, subjektet dhe heronjtë, mjetet e reja të realizimit artistik. I gjetur në këtë luginë artistike, përkohësisht pothuaj se të shterrptë, Naim Kelmendi me poemën “Shqiptari vdes duke kënduar”, ka dhënë ndoshta piketat e para të poemës shqipe me subjekt, teknikë, frymëzim dhe strukturë të re. Fati i dheut-Atdeut, gjeografia e tij e përgjakur dhe e shkrumbuar, përbëjnë dekorin dhe dimensionin tragjik

të poemës,përkundër vdekjes, e cila shndërrohet në një “këngë” metafizike. Në këtë kontrast ku vdekja e individit është këngë,ndërsa përgjakja e dheut-Atdheut është tragjedia që s’duhet të lejohet të zgjatet më tej,shpalosen edhe personazhet e prekshme si guri, njëkohësisht eterike, si ëndrra,të poemës.Në atë hapësirë mes këngës së vdekjes dhe vdekjes tragjike,persiatja poetike ka vend boll për t’u livadhisur,në të gjitha përmasat e botës,shkon e vjen nga skaji në skaj i dheut-Atdheut,nga ora zero deri në çastin e papërjetuar akoma as nga ne as nga fëmijët tanë,shfaqen herë Gjergji i Mesjetës e herë Ademi i ditës së paradjeshme, herë Molla e Kuqe e herë Arta,Shkup e Shkodër zënë vend në pak faqe poeme...Veç Poeti është aq i kthjellët dhe i vetëdijshëm se mobilizimi total i subjektit të revoltës kërkon një rishikim total të Un-it,një rishikim të biografisë së vet, ai duhet të armatoset me gjiçka të mundshme:Humbja nuk lejohet,pasi nuk bëhet fjalë për vdekjen personale,për vdekjen këngë,për tragjedinë e vdekjes së dheut-Atdheut.Ja sepse në këngën e tetë Uni, ndalet e pyet vetveten se cili është dhe i duhet një kohë bukur e gjatë,të paktën deri në fund të asaj kënge,për ta bindur vetveten për të kaluar në numër shumës,pra jo në “Unë”,por në “Ne”,që të thotë:”Ne jemi asht i vjetër para kanibalëve me thika në duar”.Dhe i them Hamzës...” te kënga e dhjetë poeti prek të djeshmen tonë,si padashje zbulon identitetin e Un-it në emër të të cilit flet,zbulon atë që e ka thënë haptas,në përkushtimin për legjendën e trimërisë shqiptare:ADEM JASHARIN.Bash në këtë këngë gjenden edhe nënshtresat më të ngjeshura,më të thella të vetëdijës,aty gjejmë betë apo betimet pagane të rrënjëve tona ilire. Heroi që ka vendosur të shndërrojë vdekjen në këngë,qysh më përpara është betuar në tre katër gjëra të shenjta,tek ngjyra e flamurit,tek fara dhe rrënjët e fisit,tek buka!...Naim Kelmendi me poemën”Shqiptari vdes duke kënduar” paraqitet si poet formalist i kujdesshëm,plot tension,ai u grahë me vemendje metaforave që ato të mos i palohen me njëra-tjetrën,duke ruajtur kështu qartësinë dhe ritmin e ndezur të shkrimit.Ja ku e kemi një poemë që duhet lexuar,tash vijmë të tjerat...!”.

Gjithçka dhe asgjë

*Gjithçka jeton në mendjen time
gjatë kërkimit për ta arritur majën
fillon në mëngjes dhe ekziston
në secilën ëndërr deri te asgjëja*

gjithçka nuk mbaron dikund

në mes, por në fund të zhgënjimit

*nuk përfundon atje
në mesin e mjegullës
pa vdekur shpresa në kërkimin
e përjagur caqeve të jetës dhe mundimit*

*gjithçka dhe asgjë janë dy skaje
janë dy fije të frymëmarrjes
që nga ecja e deri te fundi i ecjes*

*gjithçka dhe asgjë vërehen përditë
e përnatë në secilën rrugë jete
nëpër secilin ndriqim që s'preket
sepse mund të të humbin para syve
si një hije e bukur prej hyjnije*

*gjithçka dhe asgjë janë të varura në krahët
e ëngjullit dhe s'mund të lagen nga shiu*

*gjithçka dhe asgjë janë shumësia e numrave
rreth e përreth kozmosit dhe kaosit
janë vetëm lidhje numrash të përjetshëm*

*gjithçka dhe asgjë janë hiri i mbetur i një feniksi
janë përtërirja, janë jeta e dikujt deri në vdekje*

*prandaj, gjithçka dhe asgjë janë një fiksion i bukur
kur mendon se të gjitha i ke, dhe asgjë s'është ytja
aty ku është gjithçkaja është asgjëja
dhe aty ku është asgjëja është gjithçkaja*

*nëse i ke të gjitha nuk ke asgjë
nëse nuk ke asgjë do t'i kesh të gjitha*

*asgjë është një numër i pallogaritshëm
dhe njëkohësisht një llogari bankare
që s'e ke hapur kurrë në ndonjë bankë*

*gjithçka është një llogari e madhe
që ke ëndërruar ta kesh në ndonjë bankë
amerikane, evropiane, në mars apo në hënë
dhe jeton sërish nën jehun e egër të asgjësë*

*kjo është gjithçka dhe asgjë
je e tëra dhe s'je asgjë prej gjëje*

*gjithçka mund të jetë një shumë e pagëlltitshme
ndërsa asgjë mund të mbetet një zero e akullt*

*në gjithçka mund të shëndrrohen buzët
e paputhura të një të dashure të shpirtit
në asgjë mund të përsëriten tëra përpjekjet
për t'i puthur ca buzë të dashura femre*

*gjithçka mund të jetë një kujtim prej hiri
asgjë mund të mbetem pas fund-fillimit
sepse gjithçka dhe asgjë janë realitet i mërzitshëm*

*mos u lodhni me gjithçkajen dhe asgjënë
lërinë të qeta në rehatinë e mistershme të kaosit...*

*më në fund gjithçka fillon prej asgjëje
asgjë mund të fillojë prej gjithçkaje*

Prishtinë, maj 2003

Te dhembja e biografisë

Atje kanë mbetur

*ndjenja e vrarë, dritat
llamburitëse, histori*

*e madhe, luftërat
që s'e mendonin kurrë humbjen
i tkurrën deri në një lëkurë qeni*

*Gjiri i Teutës
në një pikë mendim timin
zot, as zogu më i mirë
këndeje s'e flet më shqipen*

*Ja lumi Shkurd
në Iliadën e Homerit
si ua shëron plagët luftëtarëve
pastaj një degë e fisit
që s'e njih më vetveten*

*Unë shkoj, i bie kah deti
pikëpjekjen e lash te dhembja
e biografisë sime në pergamenë*

*Vdekjen mos ma kujtoni
këtu s'më vdiset aq lehtë
siç kujton njeriu i tmerrshëm*

*Një kandil ende merr frymë
zot-o na i lër ndezur
dritat e mendimit*

Të dijmë ku ishim e ku jemi...

Risan, 06.08.2002

Qëndrimi vertikal

*Valët përbijnë
njëra-tjetrën*

edhe dashuritë poashtu

*po shkëmbit i mbesin
vetëm vrimat e plasat
e ca gjurmë t'përplasjes*

*sa shumë duron
e s'luan nga vetvetja-*

Kori i korbave

*Amen, mos ua kopjoni krrokamën
s'thonë gjë prej gjëje
që i duhet bardhësisë
pos zhurmës së korbët*

*në shumë janë bërë të zhurmshëm
kor i mërzitshëm deri te retë*

*kur ta vajtojnë fatin e atdheut
janë duke ia sqepuar mëlqitë
pasi ia kanë shtjerrur
tërë qumshtin e nënës*

*posi, i dalin zot në secilën krizë
së bashku në kor me gjuhën e korbët*

Namë rugovase

*U lafsh në gjak ujk i pangopur
e të ardhte vera e zezë,
e mos e trefsh qyqen në remb
e të raftë mishi copë-copë
e era njeri mos të ardhtë
e gur u bëfsh ujk i pangopur.*

Dashuri

*Me vite me shekuj
e njëjta forcë
me tërheq kah ti.*

vështirë

*se mund të shpiket
fjalë tjetër mashtruese*

*për ta pëshatur
zjarrin e Prometeut
në Zot në Njeri.*

Gjaku po të kërkon

*Gjaku po të kërkon
ishull i largët*

*të gjitha këngët e mia
në truallin tim
hirësisë tënde i këndojnë*

*në varkën pa busollë
lundrojmë hullirave*

*gjaku po të kërkon
ishull i largët.*

Shkëlqim i zi

*Ai erdhi ai shkoi si erdhi
ai erdhi prapë ashtu si shkoi*

ai shkoi ashtu si erdhi me kutërbim

*dhe sërish erdhi
me shkëlqimin e zi
dhomën na e mbushi*

zhurmë të mistershme

*mjer ata me fatin e qenit
që u rreshtuan si kafsha
pa tru e pa sy pas shkëlqimit tij.
Tetor,1999*

Fjalë e drejtë

*E dua zjarrin e saj
dhe hirin dhe prushin*

*kokën e saj të fortë
e dua edhe atëherë
kur s'kemi gjumë në sy*

*për ta thënë të vërtetën
para syve të botës
edhe sikur të na pushkatojnë
që në mëngjesin e parë.*

Ruhot,qershor,1999

Fringo

*Guri në valë
koha në Flakë
kujdes.*

Natën kujdes

në Mesnatë

*Ditën kujdes
në Mesditë
midis
Skiles e Haridbes
kujdes bregun.*

Në fundin e çdo loje

*Shikim mbi lule merr hov
zemra i pëlçet bardhësisë*

*pse rrini heshtur
farë e kuptimit
mes njerëzish*

*fundi le të jetë
fillim i vërtetë.*

Në foltore

*Si po djersijnë fjalëve
fytirave nuri i bardhë*

*si po ushtojnë kërcëllimës
për t'parin e radhës
askushët sërish te vargu*

*betohem në verën e kallirit
të thatë, në stinën e verdhë
dyll do të na dalin*

*veç një herë do t'i shohin
fjalë të zbrazëta prej asgjëje*

*pastkëtaj do t'i takojmë heras
n'peshoren e ndërgjegjes së vvarë
askushët sërish në krye të vargut*

Risani

*Aty vetëm pluhuri
i ilirisë së madhe
një dhembje për t'humburën
po ma brente shpirtin*

*askund mbretëresha Teutë
unë askushi aty, dhe askund
fjala e bukur shqipe*

*luftërat, tmerr i njerëzimit
ika për ta shëruar plagën
atje te lumi Shkurd*

Perasti

*Perasti ishte dikur
një pikë në Iliri*

*tash detit iu kthye
mendimi se është
dikund përsëri si pikë
me bokelët vendas
nga rrënja ilire*

*me vetëm dy fije emri
ballabanët dhe Lindi*

a thua do të Ri-lindin

Ulcinium

*Në këtë qytet
dashurohet shqip
e s'të sheh as zoti-*

*vetëm se,
dashuritë tradhëtojnë
sepse kanë gjak njeriu*

Qyteti natën

*Mbushet ditën
zbrazet natën
shikimeve të heshtura*

urave të ngritura

*dashurive të rrënuara
ngjarjeve të tronditura*

*dhe kurrë nuk u dihet
fundi as fillimi*
Gusht, 2003

Sabri Hamiti (1950-jeton)

Sabri Hamiti lindi më 10 maj 1950 në Dumnicë, Podujevë, nga baba Hamit Hamiti dhe nana Mehreme Duriqi. U rrit në familje bashkë me tri motra e dy vlezër.

1957 Hyri në shkollën fillore në vendlindje. Më 1968 mbaroi gjimnazin në Podujevë dhe u regjistrua në Fakultetin Filozofik të Prishtinës. Nisi botimet letrare në Bota e re e në gazeta e revista të tjera. Mori pjesë në demonstratat e studentëve në Prishtinë. I ndjekur nga policia, disa muaj jetoi duke u fshehur te të dashurit e tij.

1972 Diplomoi me sukses të shkëlqyeshëm në Universitetin e Prishtinës, në gjuhë e në letërsi shqipe. Botoi veprën e parë letrare të Rilindja e Prishtinës. Regjistroi studimet pasuniversitare me temë “Poetika e re shqipe” në Universitetin e Sorbonës, në Paris, mirëpo për mungesë parash u kthye në Prishtinë.

1973 U martua me Kumrije Rugovën, moshatare dhe mike e studimeve. Hyn në punë në shtëpinë botuese Rilindja të Prishtinës. Nis studimet pasuniversitare në Fakultetin Filozofik të Zagrebit, të cilat studime i kreu pas dy vitesh.

1980 Për një vit akademik specializoi teorinë e formave letrare në École des Hautes Études en Sciences Sociales, në Paris. Mori Diplomën e Shkallës së Lartë për letërsi frënge e qytetërim frëng në Universitetin e Sorbonës në Paris.

1987 Doktoroi me temë nga letërsia bashkëkohore shqipe në Universitetin e Prishtinës.

1989 Hyn në lëvizjen për Pavarësinë e Kosovës, të prirë nga Ibrahim Rugova, mik i tij i studimeve. Më vonë, pesë herë me radhë (1992, 1998, 2001, 2004, 2007) u zgjodh deputet në Kuvendin e Kosovës.

1993 Zgjedhet profesor i letërsisë shqipe në Universitetin e Prishtinës. Po ashtu ligjërues në studimet postdiplomike të letërsisë.

1995 Si anëtar i Komisionit Kombëtar punoi për njësimin e programeve shkollore të lëndëve nacionale dhe për hartimin e teksteve të përbashkëta për të gjitha shkollat shqipe.

Më 24 shtator 1998 persona të panjohur të Sigurimit të fshehtë serb i bëjnë atentat në shkallët e banesës së tij në Dardani të Prishtinës. E shpëtojnë mjekët shqiptarë me ndihmën e Zotit.

2000 Zgjedhet anëtar korrespondent i Akademisë të Shkencave e Arteve të Kosovës.

Sabri Hamiti jeton e punon në Prishtinë.

Mbi veprën letrare

Shqiptimi poetik si rebelim tematik e gjuhësor kundrejt letërsisë pararendëse shfaqet me figura të forta si “Njeriu vdes i ri”, madje në trajtë titulli. Më tutje kërkimi si vetënjohje duke krijuar variantet e Narcisit modern, si figurë themelore e letërsisë në shkallën e parë të shkrimit. Edhe më tutje figurat e kujtimeve personale, të shtrira në kohë dhe në botën e të tjerëve, që presin me thikën e harrimit; dhe ritëm, rimë, muzikë.

Trungu ilir, figurë kryesore e identitetit e sprovuar në Kohën moderne të rrethanave. Trungu ilir një libër kult, i dramatizuar në teatër dhe shfaqje e ndaluar nga censura. Leja e njohtimit 1985, libër binjak me të parin, kërkim i identitetit

të rrezikuar nga jashtë, duke përfshirë një referencë të largët me fantazinë apo utopinë negative të Oruelit në 1984. Kujtimet e të ndodhurave i mbledh poema dramatike Kutia e zezë.

Kaosmos, shenjë a thirrje për frikën e torturën sistimore që prek individualitetin e universalitetin e njeriut. Dramatika e marshit barbar në ardhje e në shkuarje, ashtu dhe bukuria e jetës në rendin e përmbysur: parajsa, purgatori, ferri. Mandej ABC si katalog i dhembjeve etnike, me figurat që si shpërthyes të mprehët prekin në kohë e në hapësirë. Melankolia, së fundit është gjendje e figurë për pasojat që ka bota e ndiesive e kaluar nëpër botën e egërsive.

Romani i rinisë “Njëqind vjet vetmi”, shtreson psikologjinë e vetmitarit që rritet ndërmjet mungesave e pengesave. Aty është jeta e tre brezave që i ngjajnë kaq shumë njëri tjetrit. Vetmia është shekullore: njëqind vjet, por kjo është figurë e pambarimit. Referenca reale shkon nga Lidhja e Prizrenit e këndej. Po shkrimi ndjek logjikën e vet, që nga legjenda e përralla për të përfunduar në një epilog baladik të njohjes dhe të vetënjohjes shqiptare.

Futa e Misioni, dy tekste dramatike që lidhen fort me ndodhjet në Kosovë në deceniet e fundit të shekullit XX. Një shkrim i rrezikshëm dhe i rrezikuar, që universalen don ta provojë me realen: situata për t’u identifikuar. Dy heronjtë tragjikë të dramave japin tipe të ndryshëm heronjsh shqiptarë: një herë hero i mashtruar, herën tjetër hero i flijuar. Dhe këtu mbetet të rindërtohet hero i veprues, si vizion apo si realitet i vendit, që do ta përmbyllë skemën e heronjve shqiptarë.

Sprovat për një poetikë, një trajtim e kërkim teorik i letërsisë shqipe i të gjitha periudhave, shfaqet që nga libri i parë Variante deri te libri i fundit Bioletra, për të krijuar një sistematikë të kërkimit e një sistem të të menduarit. Pra, letërsia apriori e kritika aposteriori. Nga poetika e autorëve te poetika e periudhave dhe tutje te poetika e letërsisë shqipe. Dhe në fund të fundit poetika personale në Bioletra, e shfaqur si një teori e shkrimit dhe e leximit letrar.

Dy periudha të letërsisë shqipe: letërsia filobiblike e letërsia romantike, që rrokin katër shekujt e parë të kësaj letërsie. E para duke pasur karakteristikë zotëruese parashkrimin biblik, kurse e dyta duke e pasur për bazë temën e zgjimit nacional ashtu dhe shpërthimet individuale romantike. Të dyjat të lexuara nëpërmjet autorëve më të mëdhenj. E para me Buzukun, Budin, Bogdanin e Varibobën, e dyta nëpërmjet De Radës, Naimit, Serembes, Pashko Vasës, Samiut, Mjedjes, Çajupit. Vetëdija për dy doktrina letrare.

Letërsia e gjysmës së parë të shekullit XX, e shfaqur më parë si letërsi e modelit kritik, përballë modelit himnizues romantik. E vijuar me letërsinë moderne që zbulon e shfaq poetika e individualitete të fuqishme letrare. Zhvillim i hovshëm

i të gjitha gjinive letrare duke krijuar një ambient e një vetëdije, ku krijohet dialogu i çuditshëm ndërmjet autorëve të mëdhenj si Faik Konica, Gjergj Fishta e Fan S. Noli në një anë dhe Lasgush Poradeci, Ernest Koliqi, Mitrush Kuteli e Migjeni në anën tjetër.

Interpretimi i veprave të zgjedhura të autorëve të zgjedhur të letërsisë bashkëkohore. Shkrim i një dialogu të mbrendshëm letrar, në të cilin autorët e veprat e zgjedhin lexuesin-interpretuesin po aq sa ai i zgjedh këto. Kjo dëshmon më tepër një sistematikë të shkrimit e të leximit se sa një sistem. Pra, loja e përherëshme e kërkimit është që autorët: krijuesi e interpretuesi t'i shfaqen të hapur njëri tjetrit, për të gjetur bashkërisht universalen letrare në trajtë të poetikës.

Katër monografi letrare për autorët e njohur të letërsisë bashkëkohore shqipe: dy të hullisë së shkrimit tradicional, një të nismës moderne e një të shkrimit modern. Njëri i futur në kodifikimin moral dhe i rebeluar fort (Hivzi Sulejmani); tjetri i bërë popullor nëpërmjet humanitetit e moralitetit të letërsisë (Nazmi Rrahmani); një poet i nemun e i ndjekur nga talenti i vet (Bilal Xhaferri) dhe autori emblematic i letërsisë moderne shqipe në gjysmën e dytë të shekullit XX (Anton Pashku).

Veprat letrare

Poezia

Ballina e librit Litota

Njeriu vdes i ri, 1972

Faqe e fund, 1973

Thikë harrimi, 1975

Trungu ilir, 1979

Leja e njohtimit 1985, 1985

Lind një fjalë, përzgjedhje, 1986

Kaosmos, 1990

ABC Albetare për fëmijë të rritur, 1994

Melankolia, 1999

Sympathia, 2004

Lulet e egra, 2006

Litota, 2007

Roman

Njëqind vjet vetmi, 1976

Drama

Futa, 1988

Misioni, 1997

La Mission, 2007, Paris, Editions l'Espace d'un instant

Kritikë/Esejistikë/Studime

Lasgushi qindvjeçar

Variante, 1974

Teksti i dramatizuar, 1978

Kritika letrare, 1979

A-ZH, Romanet e Nazmi Rrahmanit, 1982

Arti i leximit, 1983

Njeriu kryengritës, 1987

Vetëdija letrare, 1989

Faik Konica: jam unë, 1991

Tema shqiptare, 1993

Poeti i nemun Bilal Xhaferri, 1996

Letra shqipe, 1996

Lasgushi qindvjeçar, 1999

Bioletra, 2000

Studime letrare, 2003

Shkollat letrare shqipe, 2004

Tematologjia, 2005

Presidenti Ibrahim Rugova (Memento për Rugovën), 2007

Tekste shkollore

Letërsia e vjetër shqipe, 1995,

Letërsia moderne shqipe, 1998,

Letërsia romantike shqiptare, 2004

Vepra complete, 2002

Vëllimi i parë: Poezi

Vëllimi i dytë: Poezi

Vëllimi i tretë: Poezi

Vëllimi i katërt: Roman

Vëllimi i pestë: Drama

Vëllimi i gjashtë: Kritika letrare

Vëllimi i shtatë: Letërsia filobiblike, Letërsia romantike

Vëllimi i tetë: Letërsia moderne

Vëllimi i nëntë: Letërsia bashkëkohore

Vëllimi i dhjetë: Letërsia bashkëkohore

Tekste të Sabri Hamitit në gjuhën shqipe dhe të huaja:

Sabri Hamiti: Shkollat letrare shqipe

Sabri Hamiti: Monumentet e kulturës së identitetit shqiptar

Sabri Hamiti: Fraza e pambaruar

Sabri Hamiti: Njeriu meditant, njeriu militant

Sabri Hamiti: Albanian literary schools (Përkthyer nga Dr. Muhamet Hamiti)

Sabri Hamiti: Les ecoles litteraires albanaises (Përkthyer nga Dr. Halit Halimi)

Poezi të Sabri Hamitit në anglishte (Përkthyer nga Dr. Robert Elsie)

“Njeriu vdes i ri” është libri i parë me poezi i Sabri Hamitit, i botuar më 1972. Duke shkruar për librin e parë Njeriu vdes i ri shfaqjen e tij Mensur Raifi e vlerësonte si orientim të ri, se lihej tipi migjenian i poezisë e fillonte ai lasgushian, që duhet të kuptohet në kuadër të vlerës historike në poezinë tonë. Po ky kritik thoshte në mënyrë figurative, se Sabri Hamiti e ka kornizën e Lasgushit e fotografinë të veten, që de facto e cilësonte ndërlidhjen poetike dhe faktorin krijues të poetit. Pati edhe mendime se ishte njëfarë formalizimi në poezinë e tij, apo u konsiderua si parodizim me poezinë e Lasgush Poradecit. Mirëpo kjo çështje, të themi rreth këtyre “moskuptimeve”, u kapërcye në një pjesë tjetër të kritikës, që u mor më shumë me vetë veprën. Pikëpamjet e tilla imponoheshin nga praktika e atëhershme poetike, kur më shumë kërkohej poezia e ndjenjes dhe figuracioni se gjuha poetike, se të folurit personal poetik.

Libri “Faqe e fund” i Sabri Hamitit është botuar në vitin 1973 nga "Rilindja" e Prishtinës.

Jo rastësisht poeti e hap librin e dytë, Faqe e fund, me vjershën me të cilën e mbyll librin e parë. Me këtë autori na sugjeron një praktikë që do ta zbatojë

formësisht edhe në librin vijues. Kjo do të thotë se poeti kërkon të bëjë lidhmëri të natyrshme në frymën e problematikës së poezisë. Ndoshta kjo në vështirësi të parë duket si çështje “formale”, po esencialisht është çështje formësore, strukturore dhe mjaft kuptimore funksionalisht, sepse me këtë ndërlidhje të librave të poezisë, kemi edhe një ndërlidhje tematike e artistike. Pra nuk është e rastit kjo ndërlidhje, sepse vjersha që bartet nga libri i parë në këtë libër, këtu, merr funksionin e hapjes së një problemësie vazhduese, një kontinuitet logjik poetik. Vetë titulli i librit si dhe struktura e tij Faqe e fund, përmban në vete segmentin jetësor të subjektit poetik midis këtyre dy kategorive fundamentale të ekzistencës. Ky subjekt sikur e kërkon veten midis këtyre dy kategorive, identitetin e vet subjektiv përmes brendakategorive të ekzistencës që na dalin në formë ciklesh: Kërkim, Bukuri, Harrim, Lakmi, Gjakim, Habi, Fund. Me këtë zgjerohet rrethi konceptor i librit të parë që hapet me çështjen e lindjes. Thuajse këto janë kategori nëpër të cilat zhvillohet rruga e identifikimit të vetvetes, të njeriut. Madje në planin metaforik e psikologjik, këto kategori janë shtytës të individit dhe të individuacionit të tij, që me kohë, në procesin e saj bëhen shtresa funksionale të ekzistimit. (Ibrahim Rugova)

“Trungu ilir” është poashtu një libër tjetër i autorit Sabri Hamiti, botuar në Prishtinë në vitin 1979. Në pjesën e parë të librit të titulluar “Trungu ilir” dominon një metaforikë e zbërthyer kuptimore me gjithë ngrohtësinë e hapësirës së fjalës poetike me aluzione të subjektit poetik ndaj ekzistencës nacionale historike, në të vërtetë me më shumë aluzione dhe parabolizime ndaj përvojës së asaj ekzistence me disa esenca shpirtërore të saj që janë të pranishme në vetëdijen e rikrijuar. Pos kësaj në këtë pjesë ndihet edhe prania e një ironie tragjike me përvojën e ekzistencës në relacionin subjekti–antika–e tashmja, jo si deklamim po si përjetim dhe si depërtim. E në pjesën tjetër të librit të titulluar Koha, ndeshemi me një tip tjetër krejt të ri në poezinë e Sabri Hamitit, që do të mund ta quanim poezi e ironisë konkrete. Në fakt, thënë ndryshe këtu kemi të bëjmë me dy libra të pavarur të poezisë që në kontekstin e librit që i përmbledh ndërlidhen mjaft ngusht ndërmjetveti. Po ashtu kjo ndarje, ky klasim të imponon edhe kuptimin e dyfishtë të kohës, Trungu: kohën ekzistenciale të metaforifikuar dhe Koha momentin e kohës aktive të realitetësuar. Përmes cikleve: Gjuha, Ideali, Fjalët, Shtëpia dhe Katarza shfaqet një hapësirë e gjërë e metaforikuar e ekzistencës së vrullshme e “të zhurmëshme”, që i themi histori, e që këtu e përfaqëson mjaft mirë Trungu, si kuptim i një papërkulshmërie, vitaliteti, thënë me një indiferencë kreative poetike e artistike, pra pa patetikë që të imponojmë kuptimet e shkuara, si poetësim i mbetjes në kohë. Njëherësh këtu derdhet një tërësi e gjërë temash e idesh të asociacionit poetik të gërshetuara me momentin

e tashëm të perceptimit që dalin nga fokusi i çliruar i subjektit të formuar e të menduar poetik. Pra gjendemi në botën e fiksionit poetik që hapet dhe bëhet i pranishëm përmes metaforikës si riaktualizim dhe si ripërjetim objektiv brenda hapësirës së vetëdijes.

Në pikëpamje të prosedeut poetik, me librin e fundit, "Trungu ilir", e sidomos me pjesën e tij të dytë Koha, poeti e shpërqendron formulën e tij mjaft të formuar dhe funksionale poetike, pra e ndryshon mënyrën e ndërtimit të saj, e hap dhe e bën më funksionale në një plan tjetër, në planin receptiv. I jep një komunikativitet më të madh, po duke mos e rrezikuar asnjëherë poetikën e saj. Kjo flet se ky poet ka hyrë me konceptione të caktuara në poezi, e jo në mënyrë spontane, së paku me konceptione të caktuara poetike: prej një formalizimi që është rezultat i simbolizmit e që del si kusht i rëndësishëm në formimin poetik vjen te një konkretësi, te një realitetësim i botës semantike të poezisë. Kështu, për një kohë të shkurtë, ky poet ka arritur të na sjellë disa tipe të shkrimit poetik, çfarë flet për vitalitetin dhe për kërshtërinë e tij krijuese. (Ibrahim Rugova)

Libri me poezi të zgjedhura Litota është botuar nga SH.B. Onufri e Tiranës në vitin 2007. Kritiku Mark Marku që ishte edhe përzgjedhësi i poezisë së Antologjisë së Hamitit ka thënë "Ishte shumë e vështirë të bëja përzgjedhjen sepse është një poet i konsoliduar dhe si i tillë ai nuk krijon mundësi që të nxjerrësh jashtë antologjisë poezitë e tij" Sabri Hamiti futet tek ata poetë që ka një krijimtari e cila përsoset dhe sjell të reja. Poetika e Sabri Hamitit është një poetikë e hapur, është reflektim i mungesës së lirisë. Për të marrëdhënia me fjalën është fillesa e poezisë. Marku mendon se Hamiti në fillimet e tij është ndikuar nga Lasgush Poradeci. "Ai krijon lirinë dhe robërinë e tij krijon të vërtetën dhe realen. Realiteti poetik i krijuar nga ai është unik. Ai e shpreh ritualin e natyrës ndryshe. Ai nuk e shkruan gjuhën por e kompozon atë" thekson Marku. Ndërsa Besnik Mustafaj e vlerëson Hamitin si poet. "Hamiti është një poet erudit që nuk ka ndërhyrë në poezitë e tij të krijuara para 35 viteve, as tani në botimin e antologjisë dhe kjo tregon se ai ndjehet përgjegjës vetëm artistikisht për ato poezi" thekson Mustafaj.

Libri Tematologjia ka fituar çmimin Penada e Artë akorduar nga Ministria e Kulturës e Shqipërisë si libri më i mirë me studime për vitin 2006.

Më gjërësisht lexoni tekstin në internet të Dr.Kujtim M.Shalës më titull:

"Tematologjia:thema e logos: "<http://www.kosova.com/artikulli/35284>

Studiusi shqiptar Fatmir Terziu për poezinë e Sabri Hamitit thotë:

Një nga shembujt e përdorimit me vend të kësaj lloji poezie është poet ii mirën-

johur kosovar, Sabri Hamiti. Poezia e tij “Trungu Ilir” është një model që ngjiz në krahasimin midis gjërave me të njëjtën lidhje. Këtu në këtë poezi shfaqet portreti-peisazh i qytetit, ndoshta po aq mrekullueshëm sa “Mëngjes” i lasgush Poradecit. Të dy këta shembuj janë një arsye më shumë për shumë krijues që tentojnë këtë lloj poezie. Por në poezinë e Hamitit “Peisazh Urban” ajo është tipike moderne dhe një arritje që duhet parë si model:

*“Reja e kuqe endet mbi qytet.
Poshtë dheu i zi si futa.
Në dritare të soliterit,
Dielli shtramon vetveten,
E mbytet mbas kodre, vdes.
Reja u vra nga zemërimi, u bë terr
E zbriti mbi rrugët, shtëpitë.
Edhe veten vështirë po e njoh.”*

(<http://fatmirt.blogspot.com/2008/11/poezia-krijuesi-njohja-dhe-ngatres.html>)

Sabri Hamiti

Dhembje

*mos më fol
me goj
më dhemb*

*mos më prek
me dore
më tremb
mos më shiko
me sy
s'duroj*

*shpresën mbylle
në dry
pajtoj*

Vesa

*Gjurmët e hapave në vesë
në livadhet e kullotura
të mëngjesit të shtatorit.*

*kurrë nuk i gjenë ai
që kthehet në mesditë
që kthehet në mbrëmje.*

*Këta janë hapa të nisjes
kthimi është i pamundshëm.*

Eqrem Çabej

*Ku ndriçon plisi perthekon guna
Ku buka është bukë e uji ujë
Ku digjet qiriu tymon una
Rrjedh lumë Drini rrjedh lumë Buna*

*Hesht Ili Iliri flet vetë Albani
Në valle Lisi ku feston fisi
Merr në thua e bie tirani
Në male të bardha bardhon plisi*

*Në natën e zezë del para Abeja
Ti thur ballin me kujtime e gjak
Midis krahërorit të shkrep rrufeja
Klithjen e moçme e zgjon në prak*

*Ku ndriçon plisi përthekon guna
Ku buka është bukë e uji ujë
Ku digjet qiriu e tymon una
Rrjedh lumë Drini rrjedh lumë Buna*

Vallëzon shqipja në teatrin antik

*Me bukuri të thurur fije me fije
Në shi furtune kërkon një mik
Për heshtje urti për besë e dije*

*E shpresa syrin e hap në diell
E në natën me peshë të vonë
Fjala fluturon flet vetë në qiell
Këngën e moçme e bën jehonë*

*Në vete thur vetë – dijën e durimit
Si këngën e dhimbjes së pafund
Në botën e gjallë të humbjes shpëtimit
I njohur rinjohur përdit pa mund*

Fantazia

*I shtrirë përdhe në barin e paprerë në vesë
Në një mengjes të kulluar të vjeshtës
Rashë në gjumë*

*Dola nga kateranza lëndore e trupit
Për t'i humbur të gjitha dhembjet e vjetra
Si në ëndërr*

*Një qiell shkëlqimtar m'i mori të dy sytë
Dhe era e flladit të lehtë bëri lojë me peshën
Isha një ylber*

*Dhe piva ujin e kulluar në dy përrojet
Duke pasur në mes kodrina e kopshte e lulishte
Aromën që bën të vdesësh*

*Kisha ikur larg nga varrezat e trurit
Duke humbur një botë gjeta botën tjetër*

Fantazinë e zgjimit

*Ju lus të mos me prekni mos më lëndoni
Të mos më keni të shtrirë përdhe
Po ylber në qiell.*

Kapërcimi

*E madhe është frika e kapërcimit
nga gëzimi në mjerim*

*E madhe është dhembja e kapërcimit
të gjethit nga dega në tokë*

*E tmerrshme është droja e kapërcimit
të fëmijës mbi gurzit e lumit*

*E madhe është dridhja e kapërcimit
të vashës në grua*

*I madh është ankthi i kapërcimit
nga errësira në dritë*

*I tmerrshëm është kapërcimi
nga jeta në përjetësi*

*Tronditëse është dashuria e kapërcimit
nga jeta në jetë
Këtë tronditje e njohin vetëm ata
që kanë kapërcyer të gjallë.*

Botuar: FLOART-PRESS, 27.12.2008 4:41 MD

Fahredin Shehu (1972-jeton)

Fahredin Shehu u lind në Rahovec në jugperëndim të Kosovës më 1972. Studimet universitare i ka kryer në Universitetin e Prishtinës, studimet orientale. Aktivisht mirret me kaligrafi, duke zbuluar teknika dhe medime të reja për këtë lloj specifik të artit vizuel. Jeton dhe punon në Prishtinë. Studiues i trashëgimisë shpirtërore botërore. Shkruan edhe vështirime estetike për artin vizuel

Librat e botuar:

NUN- përmbledhje me poezi mistike, 1996 botim autori,
SHUMËSI E PADUKSHME- Prozë poetike, 2000, botim autori
NEKTARINA- Roman epik transcendental, 2004, sht. botuese, Rozafa-Prishtinë, projekt i Ministrisë së Kulturës Rinisë dhe Sporteve të Kosovës
ELEMENTAL 99- Tregime të shkurta poetike, 2006, Qendra për mendim pozitiv, Prishtinë
KUN- Përmbledhje me poezi të lirikës transcendente, 2007, Sht. Botuese LOGOS-A, Shkup

Botimet në gazeta dhe revista:

Ese në të përditshmen "ZËRI DITOR", Prishtinë,
Ese në të përditshmen "LAJM", Prishtinë,
Ese në të përditshmen "GAZETA EXPRESS", Prishtinë,
Ese në ish të përditshmen "ILIRIA POST", Prishtinë,
Kolumne dhe ese në javoren "JAVA", Prishtinë,
Poezi në Revistën e Qendrës për studime humanistike GANI BOBI, Prishtinë
Ese në revistën "Studime Orientale" të botuar nga Shoqata e Orientalistëve të Kosovës.
Poezi në revistën STAV- Tuzla, Bosnie dhe Hercegovinë
Poezi në Revistën ZIVOT- Sarajevë, Bosnie dhe Hercegovinë
Poezi në revistën ULAZNICA- Zrenjanin, Vojvodinë
Ese në revistën elektronike SEGURAËEB, Holandë
Ese në revistën elektronike GAZETA START, Shqipëri

Pjesëmarrjet:

Ekspozita e kaligrafive në Kajro, Egjipt, 2004

Takimet e 44-ta të poezisë, Sarajevë 2005

Kongresi mbi 600 vjetorin e Veprës së Abdurrahman Ibn Khaldunit, Kajro, Egjipt, 2006

Takimi për të drejtat e pakicave etnike, Parlamenti Evropian, Bruksel, 2006

Ekspozita e pikturave dhe e librave në Ministrinë e kulturës së Egjiptit, Kajro, 2007

Projektet:

Tekste për albumin e ri të grupit Jericho

Debatet në KTV, RTK, TV BESA

Libri me Poezi KRAHU I SERAFIMIT

Libri mbi trashigimisë mistike islame- SUFIZMI

Libri mbi trashëgiminë mistike nordike- RUNAR

Pjesëmarrje në Kongresin me rastin e 800 vjetorit të poetit persian Xhelaludin Rumi, organizuar nga UNESCO dhe Fondacion Saadi Shirazi, Tiranë.

Dokumentari për identitetin e shqiptarëve, të intervistuar; Bernard Koushner, Ismail Kadare, Fahredin Shehu, Luan Starova etj.

Punon në administratën e Radio Televizionit të Kosovës.

Nuk është anëtar i LSHK, por është anëtar i shumë shoqatave të shkrimtarëve në asociacione ndërkombëtare dhe kombëtare.

Unë e liga që do të mbahet në mend

Është kohë e të paaftëve

Të sjellin ciklin e ligësisë

Në makadamin PVC

Ti e di se jam mjeshtër

I fjalës së shkruar dhe

Këtë e pranon vetëm kur je vet

E kështu je rrallëherë sepse në kenobiumin tënd

Banojnë vetat e çakardisura të cilat

Plotëpjestohen me të ligën time

Prapë ekonomia kosmike është barazuar
Ti do të mbash në mend
O UNË

Pyetjet

Si ta pi këtë kupë plotë jete parakalim slajdesh me dimensionet e shumëta të projektuar
Si kapsallitje e syrit të djathtë tek kujton se hënën e ndau dysh me të thyer të qepallës pa talkum dhe polene palmash

Nëse më zgjodhe t'i duroj begatitë e të kënaqem me to vetëm për një çast
Nëse më zgjodhe t'i duroj vuajtjet vetëm për t'i kujtuar begatitë si kur e kupton ëmbëlsinë pas idhësisë së pëlinit
Nëse më zgjodhe ta duroj spektrin nga djegja e qenies në esencën tënde
Nëse më zgjodhe t'i them vetës dështim mileniumi

Pse nuk e ledhaton njëherë këtë fëmijë të lazrduar i cili sapo sheh vuajtjen e dikujt fytyrën me lotë e shpërlan jo vetëm për vete por edhe për të tjerët

Pse nuk i fryn në hundë T'i japësh jetë si Ademit se ky njeri po vdes sall për një dashuri për vete dhe për të tjerë

Pse nuk e mëshiron me pluhur yjesh ta pluhërosësh derisa pendohet për pyetjet djallëzore
Derisa e kapërdinë fjalën e fundit të gungëzuar qëllimisht jo nga ai por nga të tjerët

Kot

*E unë ende pres
të më kaloj ky çast
të cilit ju i thoni jetë
e ta kuptoj njohjen e MADHE
të cilës ju i thoni vdekje
dhe a ka shpirt krijese hyjnore*

*i cili i thotë vetit këngë e huaj
kumbuese në veshët e trembura
që hapen e mbyllen
Kot*

Lufta e dhembjes dhe dashurisë

*Loti më ra nga malli i dashurisë
Jo vetëm kur me sulmuan frikë kishin
Si qenë të tërbuar shpirtin ma shkartuan
Por nga dhembshuria për shpirtërat e lënduar
Që soseshin me vuajtje sikur trupi i huaj
Mendonin se shpirti im lëndohej si këmba
Nga guraleci shëtitës në këpucë*

*Shpirti im soset me kënaqësitë e lojs sime
Kur i këndoj suksesit strofën e zemrës
Si nuse me velo të kurorëzohet princeshë e javës
Pastaj me mall kujton tingullin e lotit
Të rrënë nga shkëmbi në telat e ajrit harpë
Këngën engjëllore duke përcjellur si maestro
E t'i deh myshqet kur lirojnë frymën e fundit*

*Ndoshta do ta gjej vendin ta qetësoj këtë engjëll
Që rrënkon si jetim në skutin e huaj
Me lotë lag fytyrën e vet dhe petkun e babait surogat
Nga gëzimi t'i ngroh eshtrat e akullta
Me cipën e zjarrtë të zemrës që përkdhel
Ballin puth një yll të lind në mes të shndërris
Kujtesat e tmerrshme t'i djeg e shkrumb t'i bej*

*Dua ta këpus perin e marimangës e ta shoh si bie
Fshehtësinë ta zbuloj mikun ta takoj
T'ia kulloj vajin tek kullon si lëng shege
Në buzë të çarë ta shëroj zellshëm si melhem
T'ia dëftoj plagën e shpirtit tek kullon si lavë*

*Djeg gjelbërimin e hareshëm të valleve tona
Por nuk mundet sepse do të këndojmë dhe dojmë si të çmendur*

Parfum i dashurisë

*U derdh kupëza si shegë e pjekur
Rubinët faksin rrezen e agut
Për asgjë tjetër vend nuk ka më
Pos farës së diellit
Të mbij si kalli shumëbojësh*

*Përhape kundërmimin parajsor
O parfum i dashurisë hyjnore
Tek pikon me bulë të yndyrshme
Nga fortësia lëkurat përcëllon
Dhe mbetesh si kujtesë e puthjes së parë*

*U derdha si kupëza e rubintë
Gjak nuk ka më për betejat e kota
Veç aromë shpirti këndshëm erëmon
E trupi bojdiset me ngjyrat e ylberit
Si engjëll merr rrugën e shtegëtimit*

Pastaj bëhet atë që mendja dot s'e kupton

Habia

*Nervat vallen hedhin
Tinkturë valeriane
Dhëmbët buzët i kafshojnë*

Kënga e vjetër e zemrës sime

*Ti ec si vale e qetë
Dhe çdo çast sjell diç të re
A erdhe sot ta zbulosh dhuntinë e ditës
Pasi u zhduk Venera në qiellin e errët
Që si plak i urtë viziton tempullin e vjetër
Dhe çdo ditë atje zbulon tmerrin e vet
Si zog shtegtar
Mendon se këtu do të humbësh
Por era trupin ta zbuloi
Që di koha në qelbësirë ta shndërroj
Pastaj si pluhur ta bart në pakufi*

*Nëse vjen ta kërkosh veten
Ose të më shfaqesh si vegim drangoi
Këtu dielli nxeh
Njëjtë si në tokë
Eja se të pres*

Pjeshkat

*Shtëllunga pembe në maje të kodrës
Nga largësia ma çon aromën hedije
Gjaku më sillet rrëmbyeshëm
Pranverë është si zgjimi në mëngjes me ereksion*

*Lëkura më rrënoqethet e me bëhet
Si myshqet jeshile në pullaz me rrasa
Pështyma nga dëshira si jargë kërmilli
Më bëhet sërish me të njetën shije*

*Pas më shumë muajsh atje frutet
U poqën si gjinjtë e virgjër të gatshme
Ta ledhatojnë faqen time pushe
Nxehtë është djersa më përvlon
Desha të haj e flas përnjëherë
Kafshova farën gur nuk ishte*

*E gjuajta pas shpine derisa
Frutin e hëngra gjak e bëra*

Kumbullat

*Kumbullat çelën
Me frymë u mbusha sërish
Këtë aromë veç ajo e ka
Çdogjë tjetër e huaj le të të duket*

*Së bashku do të presim
Petalet të bijnë natën që errët
Mbi pullaz si fjolla të duket
Këtë bukuri veç ajo e ka*

*Netët kaluan
Bulat jeshile frute të tharta
Me libër me të tek rrinim
Çdogjë tjetër e huaj na dukej*

*Këtë kënaqësi vetëm këtu e gjetëm
Kalimtarët etjen e shuajnë të habitur
Nuk na penguan të mos i shohim
Çdogjë tjetër dukej aftimë*

Atë natë qentë lehnin ndryshe

*Ndodh që të ec i përgjumuri në tehë të murit e të mos
bie në tregimet e të mallëngjyerve të pragut të ylbhtë. Pas
shumë ditëve, e takova në rrugë dhe më përshëndeti duke
më lënë përshtypje se po ikte larg prej këtej dhe as kërkonte
buzëqeshjen time, meqë po kalonte në të zezën e vuajtjes po
edhe në vuajtje, nuancën e saj më të ultë. Basi i vuajtjes së tij
hetohej edhe në mua si tronditje e papritur e përcjellur me
shumësi laramane të tingullt, si do të thoshte Vainingeri.
Era frynte, gjethet m'i lëkundte. Disa më ranë si lotët e*

pakthyeshtëm të njeriut të përvuajtur që as këndon e as hesht, vetëm dënës.

E shikoj si më vinte në gosti dhe lente Ah-un ku secili dukej se është i fundit.

Ishte zog i bukur që me ëndje e shikonin. Veç të kujtosh këngën e tij, është kënaqësi e lere më, ta ndiesh. Kurse tani është shumë vonë për këngën e tij. Herën e fundit e këndoi para Bajramit të madh. Nuk durova, e ndala dhe e pyeta: Pse ik miku im e nuk ma le këngën tënde ta mbaj si kujtim.

“Shumë pak kohë” -u përgjigj ai.

“Po ti ke krahët dhe...”

“Ndal të lutem”.

Atë natë qentë ashpër lehnin, u frikësova. Jo nga qentë por nga njerëzit, që të mos mendonin se po vdisja.

“Kaq le të mjaftojë” - thoshte si i hutuar.

“Ndal. Ndal o miku im, stolia e gjetheve të mi. Ndal të lutem”. - Po nuk vlente, ai kishte vendosur.

“Shumë pak kohë kam, më duhet ta zë valën e fundit.

Më duhet ta zë vibrimin e fundit, a po më kupton?”

Një këngë në mes të fjalëve

*E tejkalova librin
erdha tek njeriu*

S'ka dyshim se është i çuditshëm ai që e këndoi këtë këngë. Ai bile as e quante veten poet, as këngëtar. Kishte çdoherë komente të kundërta për vetveten, në krahasim me atë çka më dukej mua, por edhe të shumtëve që janë si unë.

“Si mundet njeriu ta tejkalojë librin” - thoshte i hutuari duke ecur krahpërkrah me ikonën e botës së civilizuar që habitej vetëm kur gënjeshtro e gjuhës së tij pajtohej me të vërtetën e zemrës dhe mendjes së tij dhe çka, ai ishte duke lexuar “The Dune” të Frank Herbertit dhe thellë në vete mendonte se, bakllava, si e spjegon Herberti, na qenka një lloj i

posaçëm i ëmbëlsirës që e hanë banorët e distriktit kosmik të quajtur ARAKIS.

Unë, sot, pas shumë kohësh, i tregoj se vërtet, ai poet paska tejkaluar librin dhe erdhi tek njeriu, tek njeriu që kuptohet. Jo nga ai që ka dalur, por tek ai që po derdhet për të jetuar në lumturi e të kënaqet me pjeshka leshatuke nektari i të cilëve të gjarpërohet mes gishtrinjëve dhe arrijnë deri tek bërryli duke mos i ndalur as qimet e derdhura në mes të rrugës ku kalonte me elegancë.

Kenobiti

Të gjithë që ishin këtu, ama të gjithë disi kërkonin të njëjtën gjë. Edhe unë, por diçka ma prente barkun. Ishte një dhembje radioaktive e si askush nuk gjeti mëshirë, askush nuk gjeti mëshirë ta kthej kokën tek shtrydhesha, tek më delte shkuma e të gjitha ngjyrave.

Ditët kalonin, aq shumë largohesha sa që nuk kuptoja dot, si më lan. Kot përpiqesha të bashkohem me lutjen e tyre, por ata më dëbonin duke kërkuar e duke më mosvërejtur.

Fillova të dal nga çdo formë e lëngët. Pushova të jem pikë e tyre e shenjtë që bekonte çdogjë që shkëlqente.

Vetëm disa hapa më tej, në yllin tjetër, shihej fytyra ime e pahutuar siç shikohet shpina e diellit në fytyrën e hënës.

Ata shikonin qiellin tim të sterrorur dhe vet paraqitja ime, sytë i verbonte, qiellin e ndriçonte, pezmin vullkan e eruptonte dhe më lan të vuaj!?
E unë buzëqeshem me lezet.

Tymen

Sinjalet i vinin nëpërmjet fijeve erotike si vibrimet ëndërrore që vrushkullojnë në bebëzat e lodhura.

*Trupi që dukej se po ecte, tirkiz i lëmuar me ëndje të
madhe dhe frymë të shenjtë e fryer kaherë si puhizë, shfaqej
në tejdukshmëri si vizion verbues i të sotmes së tashpërtashme.*

*Pranuesi ishte, zgjuarsia që pëlçiste nga shkëlqimi dhe
alivanosej nga tretja duke dëshmuar momentin, të vetmin që
është në gjendje edhe Zotin ta harrojë.*

*Dhe ja shikoi më në fund, në fillim figurën lëvizëse të
zhveshur si skrrajë tek zvarritej në dyshtemenë e shtruar nga
puplat dhe mëndafshi. Pastaj, po afrohej dhe i dukej se parashutistë
është e do të thehet në shkëlqimin e tirkizit. Aq ftohtë.
Më në fund ra duke depërtuar në glazurën organike si të
tëhuajtuar nga kohërat. Aq thellë: Depërtoi.Sa.Që.Po.
Thuaj.Se.U.Bashkuan.Si.Oksigjeni.Me.Hidrogjenin. “Kështu
fliste profesori i kimisë”. Kaloi nga këtu në AH-un e fundit
të yllit të vetmuar dhe shikonte me dioptri të megjulluar si
atje poshtë enden fjetet erotike që ai me yllin të ngazëllehet
për herë të fundit.*

Gruaja si e liga

*Jeni mësuar ta trajtoni si të ligë
E ta himnizoni si perëndeshë
Jeni mësuar ta eksploatoni seksualisht
E ta kënaqni pa vetëdijen tuaj
Jeni mësuar ta shikoni në sy
E ta shihni vetën perandor të buzëqeshur
Jeni mësuar ta ledhatoni me fjalë
E ta shkulmoni zemrën e saj
Jeni mësuar ta puthni ngrohtë
E t'ia djegni qenien e saj
Kurse ajo e keqja sapo të vijë në pushtet
Sundon si burr i keq
Kurse ajo e keqja në fuqi përcjell*

*Vetëm instinktin e vet dhe
Nuk mendon me kokë por me zemër
Kurse ajo e ligia të shkel
Në kokë si burri i fortë shkel gjarpërin
Puth atë derisa të unifkohet
Kurse ajo e ligia që ec
Si vdekja me armaç të zi
Rënd parakalon me mendje të kthimit
E harron se e dogji fronin nga i cili
Sundonte gruashëm
Kënga e dashurisë në gjuhën e kuptueshme*

*Për të satën herë shikoj
Tulipanin e hapur pa aromë
Por zemra si e trëndafilin i shndritë
Vazhdimi më thotë
Të jetohet duhet sërish
Në vapën përcëlluese
Mes hijesh, njerëzish
Që valëviten si flamuj
Me emra zotërash të dekoruar
Që paganisht mbajnë botën në jetë
Shtegtarët përshëndesin mrekullueshëm
Presin diellin t'iu djeg mëkatet*

*Të përjetshmit ngrisin kulla
Në labirintin e të cilëve eshtrat lënë
Pastaj humbet gjurmë njeriu
Vetëm mbeturina fosfori e blozi
Riciklojnë të kaluarën
Në kujtesën e vazhdimit
Të pasur me mbarime*

Fatmir Terziu (1964-jeton)

Fatmir Terziu lindi në vitin 1964 në Elbasan, është një shkrimtar shqiptar. Pas mbarimit të shkollës së mesme të përgjithshme "Dhaskal Todhri", studioi për gjuhë dhe letërsi shqipe. Ka punuar mësues në Ostren të Madh, Plangaricë, dhe më vonë drejtor shkolle në Plangaricë, Polis të Vogël dhe Shtërmën. Ka publikuar shkrime në gjithë shtypin shqiptar dhe ka qenë kryeredaktor i gazetës së pavarur "Fjala e Lirë".

Në vazhdim të edukimit të tij të mëtejshëm ka studiuar në High Melton College, [South Thames College] për gjuhën angleze dhe për HNC, Certificatë e Lartë Nacionale në Britaninë e Madhe për Media Production (media prodhimtari). Ka marrë nivelin e lartë (Gradën-nivel A) për Communication Media (media komunikim) pranë Universitetit London South Bank University (2004). Më tej kreu studimet në London South Bank University, pranë Faculty of Arts and Human Sciences për Digital Film dhe Video Production (2004-2007) ku dhe punon po në këtë universitet në "Eidening Participation Unit", që është pjesë e departamentit të edukimit në këtë institucion. Autori vazhdon studimet e tij të mëtejshme kërkuese pranë Roehampton University në UK për Media, Kulturë, politikë. Tema e tij është në lidhje me "Reprezantimin e reales në Jetën e Përditshme".

Veprat:

Pas vitit 1994 ka qenë gazetar pranë gazetës "Rilindja Demokratike", "TD", për radion "Tirana", radion "Kontakt", gazetar, drejtues emisionesh dhe drejtor i televizionit "Dardan". Ka filluar të shkruajë e publikojë në shtypin shqiptar qëkur ishte student dhe në vitin 1996 është shpallur reporteri më i mirë i vitit nga gazeta "RD". Shtëpia botuese "Sejko", e ka botuar vëllimin e tij poetik, "Mos Hesht"(2000), ndërsa shtëpia botuese "Silver" ia ka botuar përmbledhjen me tregime "Djalli i Argadasit" (2005), vëllimin poetik "Ecje në Qelq"(2006), dhe përmbledhjen me prozë "Krokamat" (2007). Në publicistikë e gazetari ka botuar "Trokamat në jetën e një pene" dhe ka gati një sërë materialesh të tjera letrare për botim.

Në gjuhën angleze ka botuar:

- * *"Parametric Narration in Norman Eïsdom Movies"*
- * *"Tearing Up the Past"*
- * *"Ëriting the Documentary ëith Student's Experience"*
- * *"The script: Simple and Complicate"*

Ka botuar gjithashtu dhjetëra ese të ndryshme në fushën e medias të vlerësuar nga akademikët anglezë.

"Djalli i Argadasit" fitoi çmimin e tretë në Konkursin Letrar "Kadmus" në Greqi.

Autori pas përfundimit të studimeve në fushën e artit, medias dhe filmit ka realizuar këto filma dhe dokumentarë me metrazh të shkurtër dhe të gjatë:

- * *"Trokamat në jetën e një pene" (2003)*
- * *"Rivermusic" (2004)*
- * *"Ëindy Corner" (2006)*
- * *"Clouds of Smoke" (2007) etj.*

Publikimet

Shumica e filmave dhe pjesë nga veprat e autorit mund të shikohen në internet në faqen e BBC-së[18] dhe në faqen e tij: terziu.googlepages.com. Faqja ëëë.seguraëëb.nl ka përzgjedhur disa vepra të autorit. Veprat e autorit janë publikuar në UK nga BBC, ku autori ka fituar dhe një kompeticion me tregimin "Hija Diamant" (Ghost Diamond), i cili mund të lexohet në faqet e BBC-së dhe nga mjaft organe të shtypit dhe medias.

Pa ndërprerje ka shkruar dhe shkruan në revista e gazeta perëndimore dhe në gjuhën shqipe, në [ëëb-faqen agimi.com](http://ëëb-faqen.agimi.com), shtypin shqiptar dhe të huaj në Mbretërinë e Bashkuar etj. Prej disa kohësh ai ka shkruar në Blogun e tij "Media Information Production" dhe boton online revistën kulturore-informative "Fjala e Lirë" me liçencën e rregullt të njohur në fushën letrare në Angli dhe Ëells.

Filmografia

Filma:

- * **Ëindy Corner**
- * **Clouds of Smoke**
- * **Tokë e përgjakur (1999-2003)**
- * *Trokamat në Jetën e një Pene (2003-2006)*
- * *Rivermusic (2003)*
- * *Think Again (2004)*
- * *Capoeira (2005)*
- * *Ëindy Corner (2006)*
- * *Clouds of Smoke (2007)*
- * *One Egg (2006)*
- * *Pencil and Computer (2006)*
- * *Forgotten Fear (2006)*

Dokumentarë

- * *Universiteti i Tetovës (1997)*
- * *Në Kosovë andej nga Kulla e Jasharajve (2004).*

Dy filmat e Fatmir Terziut “Ëindy Corner” dhe “Clouds of Smoke” janë përzgjedhur nga British Council Arts dhe janë ekspozuar online në mesin e filmave britanikë të këtij vendi. Dy filmat e mësipërm janë ndër të parët shkruar nga një shqiptar me banim në Mbretërinë e Bashkuar, që gëzojnë të drejtën e përfshirjes në amzën zyrtare të filmave vendas.

Buzë liqenit

*Një trumcak, një qukapik dhe një galë
Deftera, çanta, lapsa e pena kishin marrë
Pranë Liqenit të Ohrit bënin fjalë:
Anëtarë të një ‘Komisioni të Rradhë’.*

Këtu ka qenë një gropë tektonike

*Thoshte trumcaku me zërin ziliqar
Jo këtu ka qenë zonë vullkanike
Shtonte gala: me sytë e mi e kam parë!*

*Pastaj qukapiku i zi çukitqar
Nxori nga çanta e tij e zezë
Një letër të gjatë si çarçaf
Dhe e shtriu aty mbi tryezë.*

*Uji i Liqenit ka qenë 'i kripur'
Ja, thuhet këtu në hartë
Këtë, vetëm ne 'qukapikët' e kemi ditur
Është vërtet një gjë e rradhë.*

*Dy trofta pikaloshe kurriz qëndisura
Ngritën kokat shpirtlënduar
Kemi dëgjuar e dëgjuar gjëra të krisura
Por këtë qyfyre s'kemi për t'a harruar.*

*Dëgjoni tani me kujdes
Ju trumcakë, qukapikë e gala:
'Kush kërkon idetë e tij të shes
Të mos ngatërroj krap me ngjala!'*

Strugës

*Qytet poetik, i vargut
Mbetë nga lindja në vdekje
Trup e buzë të lagur
Kurrë nuk ndjen etje.*

*Nga larg kurora e gjelbërt
Vjen e krihet në syrin tënd
Dhe ti e mban në prehër
I këndon me mall këngë.*

*Puhiza zbret mëngjezeve
Nga gryka e Radolishtës poshtë
Dhe shtrohet pastaj mes rrezeve
Që dielli t'i ngul si gozhdë.*

*Erë mollësh të sjell fusha
Dimër, verë, pranverë e vjeshtë
E kush s'ti provoi trofiat e prushta
E s'mbeti restoranteve në rrjesht.*

*Qytet poetik i poetëve
Qytet symbol i pastërtisë
I bardhë ditëve dhe netëve
Me zemrën e Shqiptarisë.*

Dashuria

*Dalldisje mes një rruge të stisur
Aventura e syve të ka çuar
Sinonimin e një jete të re për të nisur
Hutimin e çastit për t'a harruar.
Urdhër i papritur i ndjesisë së brendshme
Rrugëtimin e saponisur ta stis
I yti shpërthim tejfundoset
Atje ku pikëtakimi retinor bitis.*

Ora

*Tik-tak dhe prapë tak e tik
24 orë lëviz papushim
numëron çdo sekondë, çdo deqik
aty prapa xhamit, pa përtim.*

Monotone deri në rutinë

*Puna e saj është cituar
Gjithë mëkatet mban mbi shpinë
Kur koha teknikisht i ka fluturuar.*

Koha e njeriut

*Kohën e gozhduam mureve
E futëm në dosje
E kyçëm në sirtare,
sonduqe
E flijuam stendave,
muzeumeve
Në parcela,
kënde
e qoshe
Si kohë blu,
laramane,
rozë,
apo të kuqe.*

*Iu qepëm kohës së prapthi
Kohës që na e kishin grabitur më parë
Si dema të urritur kur dalin nga vathi
Për ta copëtuar u vumë në garë.*

*I vumë Kohës, emrat e hajdutëve të saj
Dhe e thirëm kohën si pronë të tyre
S'e kuptonim se bënim të njëjtin faj
S'e kuptonim se kishim rivrarë Kohën.*

*Koha nuk shahet, thotë populli
"Koha është flori"
Ajo është Tempulli
Ku filli i jetës bëhet fli.*

*Koha s'është kohë zborresh, eksperimentesh
Koha s'do emra njërëzish, ndodhish*

*Koha ka kohën e saj
Ajo është udhërrëfim i jetës
Koha ka veç një emër
Në gur,
mermer
a letër
Ajo është Kohë!*

*I jemi ngjizur Kohës!
Instrument i një kompleksi në lëvizje
I jemi mirënjohës Kohës;
se u kujtua të na bëjë për vete,
në rrugën e Kombeve
në rrugën e mundit dhe djersës
aty ku ne ishim vërtet e “Kohës Pjesëz”
viteve,
shekujve,
moteve.
Ne tani i betohemi Kohës!
Si bij të vërtetë të Tokës
Ne tani i jemi vërtet mirënjohës
se s’ka më “të ngrihen këmbët ti bien kokës”,
se shtegu s’ka më parantesë
se filloi të kuptohet jeta
se s’ka më sllogan ‘mbështetje në forcat e veta’
se është në modë,
kjo kohë,
kjo jetesë.
Ne kemi filluar ecjen për të kapur Kohën.*

*Ne që kemi marrë rrudhat e saj,
S’ecim më me rrymën që na rrëmben.
Por me aromën që na pësjtjellë në vetvete
Me atë që na sheh me syrin e mirë.*

*Iku ajo kohë kur trembeshim nga Koha,
Kur kohën e shihnim në fletërrufe
Kur kohën e krahasonim me Fillin e Kuq*

Kur, kurrë s'i pëlqenim Kohës një huq.

Jemi mësuar tani me kohërat.

Se dimë të zgjedhim më në fund Kohën!

Iku koha kur i largoheshim Kohës

U zhduk ajo fëlliqësi nga sytë e Botës

Ç'kusur kishim ne

Të masnim këmbët me shpejtësinë e rrotës

Iku për turp ajo Kohë.

Ecim ndoshta prapë jo me një hap me të

S'dihet sa kohë duhet të kapim Kohën

Ecim në një rrugë me të

Ecim dhe sërrish larg Botës.

Trenat modernë ndalen pranë këmbëve tanë

Fluturimin e ndalim pranë Vatikanit

OKB-së,

Europës e ku di unë

E flakëm tej gjuhën e shejtanit

Jemi bijtë e Kohës

Jemi OK-ej!

Na qëllon të shtrëngojmë duart me nënën Mbretëreshë

Sallave mondane të Londrës

Neve, bijve të një kohe eksperiment

Na qëllon të ulemi në një shesh

Me atë që e shihnim armik të pabesë

Dhe na vjen për të qeshë

Dhe lot na shpëtojnë, për besë.

Takojmë "armiqtë" tanë gjysëmshekullorë në zyra

Vallëzojmë shqiptarçe dhe moderne nëpër dasma

Në shkolla,

universitete,

fabrika,

në rrugë

Flasim,

qeshim,

dashurohemi lirshëm

*Ah, sa ndryshim që koha nga koha paska
S'i s'e kuptuam më parë këtë punë.*

*Vallë pse i largoheshim Kohës?
Pse i frikësoheshim Botës ku jetojmë?
Kohën përbuznim pakuptim
Kur ajo na thërriste në rrugën e saj
Kur ne s'i lamë gjë pa sharrë
Kur ajo prapë durimtare
qante dhe qeshte me ne, pastaj
Ne ishim dhe mbetëm ata që ishim
Kurban i një çmendurie peshqesh
Kohën braktisëm me faj e pa faj
Kurrë s'i vumë kokës gishtin
Që Bota mos të sillej orbitale rreth nesh.*

*Dikush tani kujton "vaporat"
E atij viti që lëvizi akrepat e ndalë
Dikush fluturimin,
udhëtimin,
rrugëtimin e gjatë
Strofkave moderne,
përpirëse deri në infinit
Pakkush integrimin,
mundimin ditë e natë
"Ishte i tillë ai muaj, i tillë ai vit"
Koha ecën dhe s'ka kohë të dëgjojë
Mëkatën tonë, vetlargimin tonë
Ne tani vetëm duhet të turremi atë për t'a kapë
S'ka kohë për të shkuarën
S'ka kohë për të sharrë!*

*Është kohë e vështirë vërtet kjo kohë or vëlla
E lodhshme,
E gjatë
Jo si gjithë kohërat
Është e të gjithëve kjo kohë, o njëjërëz
Dhe jo kohë "për të nënës e për të njerkes"
Është Koha e shekullit të ri*

*Koha që na dha krahë
Na dha shance
Na dha Liri dhe Pavarësi,
Është Koha jote o Njeri!*

Mbretëresha Norë

*E vogla lozanjare,
Vogëlushja Norë
Turret, s'lodhet fare
Mbledh lule me dorë.*

*Eja këtu moj Norë
Mami i thërret
Lulet t'i bëjmë kurrorë
Të dukesh Mbretëreshë.*

*Çamarokja përumbet
Më tutje në lëndinë
Aty ku lëshojnë lulet
Erë trëndëlinë.*

*Shpejt këtu moj Norë
Mami përsërit
I bën shenjë me dorë
Është kohë për të ik.*

*Erdha, mami, edhe pak
Norë e Vogël kthen
Dhe fap, fytyrëskuqur flakë
Para mamit vjen.*

*Mami i tund kokën
Për vonesën e saj
Ajo zë i puth dorën
E zënë në faj.*

*Pastaj të dy qeshin
Tufa lulesh në dorë*

*Pak ftohtë, trikot veshin
Nxitojnë të bëjnë kurorë.*

*E dua si të Mbretëreshës
Mamit i thotë në vesh
S'dua të më qeshësh
Kur në kokë t'a ngjesh.*

*Pastaj nënë e bij
Humbin në proces
Lulet venë e vinë
Njëra jep e tjetra merr.*

Dhimbja që vret

*Tymi ikën e ikën
Fluturon me vrap
Ia ka zjarrit frikën
Që i turret t'a kap.*

*Në zjarr një enë balte
Mbushur me grosh
Pranë lahet një mace
Një plak në qosh.*

*Trarë mbi krye
Pëshjellje merimangash
Një "radio" fryhet
Mirëqenie... jargash!*

*Zëri nga përjashta
Hyn nga çdo anë
Çatisë i fluturon kashta
Muret s'kanë suvanë.*

*Pastaj një fëmijë
Ngatërron valë me radion
Qan në të tijën
Kërkon çokollatën.
Komshiu ngjitur, pranë
Nxehet me Satelitin
Saçin dot s'e mban
Shan e mallkon vetin.*

*Zjarri është shuar
Vetëm groshë në enë
Kruspull këmbë e duar
Në qosh plaku ka ngel.*

*Macja nis mjaullimën
Kërcen mur më mur
E para lëshon gjëmën
“Iku një njeri, një burrë!”*

*Këmbana ka nisur
Zhurmën papushim
Kurkush s'ka pikasur
S'e u shua një frymë.*

*Vetëm qielli përlotet
Fryn e fryn retë
Një amanet që s'tretet
Një dhimbje që vret.*

Një ligavec

*Mbi një gastare
Mbi një qelq
Zvarritet ngadalë
Një ligavec.*

*Shtriqet forcërisht
Jargat lë në qelq
Vuan marrëzisht
I shkreti ligavec.
Përballet e përballet
Ec edhe ngec
Askush s'ia di hallet
Të mjerret ligavec.*

*Pastaj se di as vet
Rrëshqet më prapa
Aty ku mbi qelq
Këmbëkryq është ulur vapa.*

*Ecje e vështirë
Kjo ecje në qelq
S'bën fare përjashtim
As për një ligavec.*

Botuar: Floart-Press, 26.12.2008.

Engjëll Muhedin Shehu (1962-jeton)

Engjëll Muhedin Shehu, lindi më 17 mars të vitit 1962 në Bënçë të rrethit të Tepelenës, Shqipëri. Është agronom, publicist dhe shkrimtar shqiptar.

Shkollën e mesme profesionale dega Agronomi “Memo Nexhipi - Dukaj“, Tepelenë e ka kryer në vitet (1977-1981). Në vitin 1983 kreu shkollën policore (1983-1986).

Ka punuar si ekonomist në tregtinë ushqimore në Tiranë, në vitet (1988-1992). Punoi si gazetar në gazetën “Rilindja demokratike” dhe operator në televizionin “TV Shijak” të Tiranës (1997-1999). Si operator i televizionit Shijak dhe si gazetar i Partisë Demokratike të Shqipërisë, më datën 14 shtator 1998, është plagosur nga forcat e rendit para Kryeministrit Shqiptarë, duke filmuar ceremonialin mortor të varrimit të deputetit dhe demokratit Azem Hajdari. Si rezultat i represionit qeveritar ndaj tij për bindjet politike dhe kërcënimeve djallëzore për likuidim fizik dhe politik, në muajin maj 1999, Engjëlli me familjen e tij emigroi në Belgjikë. Ka shkruar dhe shkruan në shtypin e vendit dhe të huaj shumë shkrime politike e publicistike. Boton vazhdimisht shkrime politike e publicistike, si dhe poezi, në shumë forume virtuale të internetit.[1] Engjëll Shehu boton gjithashtu poezi në sitin e tij të internetit.[2]

Veprat

"Zhgënjimi"

"E mbaj veten si për mbret" - poezi satirike

Recension mbi "E mbaj veten si për mbret"

Revoltë e shprehjes nëpërmjet humorit dhe satirës

Engjëll Shehu si një meteor për herë të parë paraqitet në skenën letrare me librin: “E MBAJ VETEN SI PËR MBRET”. Ky vëllim është plot ironi, humor, satirë e herë-herë edhe plot nervozë, që e bën këtë vepër shumë interesante. Autori bën përpjekje krejt shqetësimin dhe revoltën ta shprehë nëpërmjet humorit dhe satirës deri në sarkazmë. Vërehet se Shehu ka përjetuar një dramë tepër të tmerrshme nga diktatura e egër dhe e sëmurë komuniste në Shqipëri. Në mënyrë të fuqishme rreh pulsi satirik i këtij krijuesi në demaskimin e pamëshirshëm të

kopesë së veshur me hipokrizi përbrenda,nëpërmjet së cilës goditën energjikisht,servilët,hipokritet,hileqarët ,nofkat e internetit, duke i karikuar ata me gjuhën e fortë të satirës deri në karikaturë. Kjo lojë ironike hetohet nëpërmjet shtazëve që i zhvesh lakuriq fytyrat e demagogëve,injorantëve dhe sahanlëpirësve të një ideologjie dhe një sistemi të sëmurë. Thika e satirës së këtij krijuesi me një imagjinatë dhe vokacion të hollë i ka dhënë një ngjyrim të fortë kësaj vepre, e që është pritur mirë nga lexuesit. Ndërsa, servilët,spiunët,mashtruesit,tradhtarët, do të përjetojnë si termet humorin dhe ironinë e këtij artisti që nuk ka mëshirë ndaj tyre... Me këtë vëllim interesant,Engjëll Shehu i ka dhënë një vulë të mahnitshme çoroditjeve të një sistemi të krimbur të një kohe të zymtë dhe të sëmurë. E kjo është një mrekulli dhe guxim intelektual i këtij artisti që i thonë Engjëll Shehu(Fjala e redaktorit;FLORI BRUQI)

Mjerani

*Shkruajnë shumë
nëpër forume,
për gënjeshtra
dhe zullume*

*duan të duken
të jenë të zgjuar,
s'lanë vende
pa u kruar*

*ndërrojnë emër
ndërrojnë fjalor,
nuk kanë sy
kanë ngelur qorr*

*shesin mendë
sikur çoç janë,
s'dinë më shumë
se një hajvan*

shkruajnë nga pak

*pa ortograf,
kujt të munden
u bjen në qaf*

*Ndaj të gjallin
e bëjnë të vdekur,
këta kunguj
të papjekur*

*s'vdes i gjalli
kurrë asnjëherë,
nga mjeranë
gojë çierre*

*ku janë futur
e ku kanë shkuar,
mendje lehtë
e të mbaruar*

Mendoj

*Filloi i ftohti
koha ndryshoi
zhurma u shua
asgjë s'dëgjoj*

*Gjethet për toke
kanë nisur të bien
cicërima zogjsh
zor se gjen*

*Buzët të nxira
nga ky i ftohtë
del si tym
fryma e ngrohtë*

*Kështu i strukur
rrëzë një lokali
kthej nga një gotë
unë hallemadhi*

*Mendoj me vete
si erdhi koha
një farë njerëzish
dot si njoha*

Poezi dashurie

*O zemra ime e dashur
sa shumë që po të pres
edhe pse nuk je këtu
kurrë nuk të pres në besë*

*ti je me shoqërinë tënde
në telefon pa të keq më the
po vetëm një gjë mos harro
kurrë në besë mos më pre*

*që të jesh larg ti fortë e di
gjë e lehtë për mua nuk është
por besimin që të kam dhënë
vlerësoje si amanet të lënë*

*do mendosh ti e dashur
pse zemra ime flet kështu
kur e dashura në zemër e ka
e thotë vërtetë apo bënë shaka*

*jo shaka me dashurinë nuk bëj
por një gjë të vërtetë e ka
se të jem i sinqert me ty
tek ty shpresat i kam të mëdha*

*ti këtë natë papritur u largove
të hash darkën restoranteve
por një gjë veç e harrove
se tek zemra ime nuk e suportove*

*se unë të jap më shumë dashuri
nga ç'përherë mendon ti
dhe ti këtë dashuri që unë në zemër kam
nuk më njeh akoma se cili jam*

*se kur të kam dhënë fjalën që të dua
ska zot që mendjen të ma ndryshojë
por një mendim në mendimet e tua
dua gjithmonë ta dëgjoj*

*se është zjarri në shpirtin tim
që vlon e gurgullon në thellësi
provoj të jem unë në pozicionin
e marrëdhënieve që je ti*

*dhe sot që befas mu largove
s'jam akoma i qartë në ndjenjën time
nuk e di në kokën tënde çfarë mendove
bisedat tona qëndrojnë vetëm kujtime?*

*do mendosh se jam poet
jo s'është fare e vërtetë
por kur e vlarë është një zemër
s'ka nevojë për një dolet*

*e ja unë i tillë jam
që kur të shpreha dashurinë
mos më thuaj që s'e di
pandeha se unë gjeta rininë*

*janë plotë katër netë të gjata
që bashkë kemi biseduar
por zemra në hove të flakta*

kurrë s'ka për t'i harruar

*le të ngelet si një ëndërr e dashur
gjithë çfarë bashkë kaluam
në video e shumë gjatë në telefon
veprimi yt përgjigje nuk kërkon*

Hipokrizia

*U bënë shumë
që llomotitin
Burrë të mirë
quajnë hipokritin*

*Ca e mburrin
mbrapa i shkojnë
Të tjerë qeshin
nuk dëgjojnë*

*Hipokriti çuditet
me ca idiotë
Që pranë i rrinë
s'e kuptojnë dot*

*Pse janë kaq naivë
dhe gënjehen lehtë
Flet i kapardisur
hipokriti, shumë i qetë*

*Vërtet ata duan
ti mburresh pak
Po pse s'kuptojnë
që hilja ka takt*

*Ndaj unë tallem
përherë me ta*

*Kaloj pak kohën
dhe afër i mba
Kur ta marrin vesh
si është e vërteta
Dhe vet do çuditën
naivët që unë gjeta*

Besëprerë

*Duke ndenjur në qetësi
ashtu i heshtur në mendime
Pa dashur dhe pa kuptuar
flas me veten time
Çudirat që sytë na shohin
në këtë botë ku jetojmë
Të papritura dhe surpriza
nganjëherë s'duam të besojmë
Por ja që kjo s'varet nga ne
në dëshirat e vullnetin tonë
Për të ndaluar paudhësitë
të vjellësh të vjen kur i dëgjon
Thonë se bota është e ngatërruar
duhet bërë gjithmonë kujdes
Se në jetën tonë të përditshme
ashtu si e shtron ashtu do të gjesh
Karakteret e sjelljet e njerëzve
ndryshojnë shpesh herë
U jep nganjëherë dhe zemrën
dhe ndeshësh në besëprerë
Por ka dhe nga ata të tjerë
që forcën e madhe të karakterit
E mbajnë të pandryshuar
në fjalën e tyre të nderit
Pyes se kur ky farë mileti
do ta kuptojë drejtë shoqërinë
Ndaj mendoj dhe flas me vete
duhet njohur mirë njerëzinë.*

Rajmonda Moisiu

E quajnë Rajmonda Moisiu. Është mësuese e gjuhës angleze nga Korça. Jeton dhe vepron në Amerikë (Hartford CT- USA.). Bashkëshorti i saj vdiç (1999) në një aksident komunikacioni në rrugën Librazhd- Prrenjas, duke iu ndihmuar në logjistikë (UNHCR) ushtarëve trima të UÇK-së. Ka botuar librin "Jeta mes dy dashurive" dhe një libër me poezi "Dashuria nuk ka emër". Ka në proces të botimit një roman dhe një libër publicistik.

Gjithashtu është bashkautore në disa antologji shqiptare. Bashkëpunëtore e disa gazetave me emër në shtupin shqiptar si, "Tirana Observer", "Albania", "Panorama", "Ndryshe", në Shqipëri dhe "Illyria" në Amerikë. Është anëtare e rregullt e dhjetëra forumeve shqiptare në internet: Stërkala, Çameria, art-café, ëëë.alb shkenca.org, ëëë.zemrashqiptare.net etj.

1. Mos dhunoni brishtësinë*!

*Toka tani krahët hap, ta marrë brenda,
Ku s' do ketë më shi, diell, lule, dëborë,
Vdekja që nga ,arkivoli kundron trupin e saj,
Shqyer nga plagët, gjaku, dhunimi mizor.*

*Motër, moj! Brof nga varri, fla ke "vellon e nusës,"
Që ta hodhi lehtë vdekja në krevatin prej druri,
Çirrja maskën lajkave , mashtrimeve dhe epsheve,
Këtyre që qajnë tregojnë ç' të bëri një thikë prej "burri"*

*Nuk jeni burra, veç meshkuj, o rracë e burracakëve
Që mburreni me kapriçot , përdhunim , mizori , dajak
Dhe ju, një grua u ka dhënë nga shpirti qumësht gjiri,
Edhe ju një grua u ka mbajtur 9-të muaj në bark.*

*Ju çdo natë kërkoni gruan, t'ju ndezë epshe në shtrat,
Dhe ju dhuron çupën, djalë , nipin , mbesën,
Një gruaje i puthni këmbët për ta patur dashnore,
Që t' u mëkojë çdo mëngjes me blerinën dhe vesën....*

*Çfarë zemre pate ti , që shkrehe armën mbi një grua,
Dhe u kapardise duke i fryrë grykës së pistoletës,*

*Ti vrave ,një trëndafil, një fllad të ëmbël mirësie,
Dhunove me plumb brishtësinë e një gjoksi të nxehtë.*

*Ngrihu, motër, nga arkivoli i këtij dhjetori, ec me mua,
Të sokëllimë, t'u rrëmbejmë lirinë, burracakëve të pabesë,
Që të vranë në emër të "nderit" ...,Oh, jam një grua si ti,
Me trëndafilë,me gishtrinjtë si qirinj
Mbi varrin tënd
Po të pres.....*

**Java që kaloi shënoi kulmin e krimit e të dhunës në familje .
Dy gra,bashkëshorte , nëna, motra, u vranë mizorisht nga burrat e tyre.
E dhimbshme ,tragjike!*

2.Pëllumbat gugisnin emrin ...

-Poezi homazh-

*Një ditë të bukur dhjetori,
kur era e lehtë bënte dashuri,
me gjethet e degët e pemëve,
Ju si dy ëngjëj të dashuruar,
putheshit çmendurisht nën dritat verbuese.
Sytë kurreshtarë ju ndiqnin me zili,
Se ishit si dy pëllumba që gugisnit dashurisht.*

*Zemrat rrihnin të shpenguara dhe e shtonin,
shpeshurinë e rrahjeve,mëkuar me gjak të nxehtë në aortë.
Zhytur në një det malli prej puthjeve çiltërsisht,,
Befas....,në një çast fatkeq,
Sikur fluturuat drejt përjetësisë.
Pëllumbat e bardhë gati u bënë të hirtë
tek qanin dhe me gugitjen e tyre,thërrisnin:
Valona....Valona...!*

*Poezi homazh -në kujtim të ëngjëllit Valona Vraniqi-vajzës së mikes sime
,Medijes.*

Dhjetor 2008

3.Në natën e ndërrimit të viteve...

*Nën dritën verbuese të shandanëve,
sy që kryqëzojnë vështrimet,
duart të gërshetuara fort,
frymë...frymë...frymë.....,
pika djerse që pikojnë.....,
gotat e verës si dy pika gjaku,
tiktakët e orës ,
dy fytyra që ndriçohen ,
dy cigare që tymosen...
në natën e fundit të vitit....*

-.-

Nën dritën verbuese të shandanëve

*Sekreti i virgjërisë së kësaj nate,
më pushton me dliresinë e brishtë
si një serenatë gazmore ,
në çastin e pasionit të dashurisë....*

-.-

Sekreti i virgjërisë së kësaj nate...

*Në valëzimin e flladit të natës,
mezi pres të përkundem lehtë,
në shtratin e argjentë ,
të dëgjoj e kënaqem,me sinfoninë e ujit,
të lumit,
që gurgullon poshtë dritares tonë.*

-.-

Mezi pres....!

Dashnori im..!

*Të mos i frikësohemi dritës së shandanëve,
të pëshpëritim përrallën e dashurisë,
t'i bëjmë buzët si flutura,
e të zhytemi në fluturimin e puthjeve,
të ndriçojmë të fshehtat e syve.*

-.-

I dashuri im..!

*Në strehën e prehërit të natës,
të ndërrimit të viteve ,
orës dymbëdhjetë.
ora më e bukur e vetmisë,
e zhurmës së mrekullueshme të jetës,*

*të vallëzojmë si një puhizë lulesh,
të ndjejmë të rrahurat e ankthit dashuror,
të zemrës,
të kënaqemi me parfumin e shpërthimit,
të frymëmarrjes,
të bashkojmë livadhet tona.*

-.-

*Sikur dreri thërret drenushën e tij,
në këtë natë të fundit të vitit ,
Ti falemi altarit të dashurisë!*

Dhjetor, fundviti 2008

4.Pas një tradhëtie...

*Kur në sytë e tu të ndritshëm,tundues ,pikasa
atë që është e pamundur të fshihet,
ftohtësirën, kuptova se Unë ,
lulëkuqja e egër ,*

*Isha zhveshur . Rrija heshtur,siç
rri Pafajsia .*

-.-

*Nuk i dëgjoja më fjalët e dashurisë,
Si një kufomë që
E kanë mashtruar me një helm të ëmbël,
Para vrasjes,*

*e mashtruar me buzëqeshje
tunduese,të shtira e dhelparake.*

-.-

*Mundohem të mësohem me vetminë time,
Mundohem t'u shmangem syve të kaltër ,
Që gjithmonë më joshnin për mëkat,
I lutem zotit të më lërë , që të rrëfhem*

për kurthet e zemrës,

*për padurimin që gjithmonë
si një ketër ,
si një skllave e përjetëshme e dashurisë,*

*më thithte të vrapoja,
tek ti.*

-.-

*Me trishtimin tim ,me brishtësinë time ,
me vetminë time ,
e ftohtë ,kallkan si gurët e rrugës ,
në një stinë të ftohtë ,ecja përmes turmës ,
për tu fshehur mes saj; T'ja falja asaj
të kaluarën.*

-.-

*Me sy po kërkoj një tjetër shpresë ,
Të ndjej gishta të më krehin flokët e mi ,
Dhe dihatje të ngrohta nëpër mërdhirjen time.*

-.-

*Të mund të ndizet edhe njëherë
Flaka në kandilin e dashurisë ,
Të mbjell lulekuqet*

*në gotën e kristaltë ,
Të vallëzoj përmbi re,
nën tinguj serenatash...
Pas reve të shiut – rri fshehur qielli,
Pas mizoriës së dimrit – nisin sërish sythet,
Pas një tradhëtie
Po prët një dashuri*

E re.....!

Dhjetor 2008

Botuar:Floart-Press,6 janar 2008.

Mardena Kelmendi

Mardena Bardhyl Kelmendi u lind në Berat në një familje patriotike me tradita intelektuale. Këngëtare e talentuar në Shqipëri, përjetoi në moshë të njomë traumat e persekutimit komunist dhe emigroi matanë brigjeve të Adriatikut, në Itali, ku merret me krijimtari letrare e artistike, si dhe me afirmimin e kauzës shqiptare në botë.

"Fala që të jetoj", është libri i saj i parë, pas të cilit pason themelimi i disa grupistave në internet, bashkëveprime për ta parë dritën e botimit disa antologji poetike, kontribute konkrete për afirmimin e femrës shqiptare në botë, veprat: "Çasti im shekullor", "Nga shpirti në shpirt", etj.

Autorja gëzon vëmendjen e kritikës në Shqipëri, Kosovë, Itali, SHBA, Danimarkë, Rumani etj, ku ka fituar një sërë shpërblimesh dhe prezantimesh. Po këto ditë diçka nga krijimtaria e Kelmendit është botuar edhe në Romë, si pjesë e antologjisë trigjuhëshe "Gjuha e dashurisë poetike", vepër e 19 autorëve nga të gjitha trevat shqiptare në diasporë.

Babait tim....

*At, tani s'të shoh më, sepse ndoshta në realitet s'e kam bërë
tani pushon në një jetë plot jetë, Ati im kaq larg dhe kaq ëmbël afër meje
me sytë mbështetur tek mua je prezent në zemrën time
sekondave frymarrjes nga ty dhuruar
ku është ai trishtim që mbaj mbi qepalla
këtyre syve të mi u je prezent më shumë
At i jetës time At i të nesërmes time, i hapave të mi
në rrugët e faljes dhe të dashurisë
unë po të kujtoj dhe po të mendoj
Ati im tani je larguar kaq shumë nga unë
pa më thënë asnjëherë ku të dhembti
pa i thënë azgjë kësaj toke që të ka mbështjellur
ne kemi luftuar, kemi kënduar dhe kemi humbur ndoshta më parë se të takoheshim
At i heshtjes time dhe i frikës time
në një natë ku gjithçka humbi në asgjë
unë të humba ty dhe aty ndjeva që të fola*

*At i denjë ti ishe At i një foshnjeje që qan e qesh
sa imagjinime më kthehen sot nga ty dhe nostalgji
rrëzohesh në këmbë ,si bëje atëherë? si bëje atëherë!
Sa kohë ka kaluar Ati im ekziston sot koha mes nesh?
kjo rrotë vazhdon të rrotullohet
qarje ose drithërimë e mjekrrës kur ndjej vetminë
sa mistere duhet të përballoj akoma
sa hidhërim më ke lënë nga kujtimi atij takimi në atë karrige gozhduar
lidhur këmbë e duar
tani koha jonë pa zhurmë, më ndihmon
sepse heshtja jote është heshtja ime
gjestet e tua
i ndjej të miat
kaloj natë në këtë heshtje kujtimesh
baba të lutem ndihmomë të fal dhe pse ndjej ta kem bërë
Unë nuk dua që mëkati im të mos ketë gjykim
dhe nuk kërkoj aleatë në luftën e jetës time me veten
po bëmë që mos kemë urrejtje dhe falmë
urtësinë përulësinë në suksesin tim mbas rrëzimeve
një grua pyet për lumturinë e dhembjes që ka
tek qiejt që janë të ngjashëm me të
fytyrën ua kthen atyre yjësive duke abandonuar trupin e saj
e shpirtin paqes drejt ujërave paqësore me reflekse qiellore
Ati im krijesë e kësaj brishtësie unë e jotja bijë
me këtë pëshpërimë që këmbejmë kohës tonë kështu
kemi super-ngjashmëri
pikërisht kur pikëz e lotit ngrin kristalin e bebzës së syrit tënd
dhe rreshket mbi buzët e mia malluar
Ati im ku je tani...
qëndromë kështu shpesh mbi buzë
kur puth fletët të shoh shpirtin tënd të pikturuar
të ndjej që Ti kurrë s'më ke munguar edhe pse kurrë s'munda
S'munda përkëdheljen dhe dorën tënde për ta shijuar
Ati im vë dorën në zemër të marr forcë te Ty sa herë jam rrëzuar
....je tek mua Ati im.... të dua...*

Vjeshtë e poetit

*Mbretëron akoma kjo ngjyrë e blertë ndjesi e shpresë
vjeshta ka ditë anë-gjethesh që ndaloj hapin
oh ç'ngjyrë kanë krijuar larë ashtu mëngjeseve me vesë
e muzgut retë e argjendta maleve pëshpëritjet verore kapin
Luajnë pulëbardhat me erën që frynë dhe gushën ma përkëdhelin
një gjethe që këputet dritares perëndimit, ngadalë buzëve ma hedhin
cicërimë e trembur nga shiu i rrëmbyer thërret tek pisha e lartë
dhe pastaj pushon kur dielli prapë del e ngroh ende në stinën e artë
Vjeshtë e këngës poetit i hyn ngadalë kështu si fllad shpirtëror
grykëzave ëndërruese përzhitura nxehtit dhe kaq larg atdheut
Tregom të lutem ke zbritur luleve të Mangalemit dhe mbi Tomor
Stina mbi qytetin e lashtë këngëza jote zë i të bukurës së dheut
Lumit pasqyrë e mrekullive goricare dhe lemit shamatas
thua ja një pëshpërimë timen nga ky varg i vjeshtës veneciane
sillma flladin e kërkuar limonades bahçes time që melodinë të ngas
dhe lermë kështu mbi vargje poetësh frymëzuar...
dhe lermënjë ditë të shijoj atje atdheut si dikur ty stinë
me mallin hedhur krahëve të lodhur ,kështu heshtur pa pushuar...*

Tak,tak,tak

Oh...!

Tak.. tak... tak..

...dhe melodi e erës që kreh flokët drejt perëndimit

Mbas dite verore ti qiellin vesh

me mëndafshin e kuq

ngjyrë e moshës time ...

Largësi....

Ti nuk njeh ende perëndimin e nostalgjisë

si ta lodh zemrën...

Ti nuk njeh shpatën e saj,

që pret çdo dëshirë

Ti nuk e njeh stinën e mërgimit

se si lulëzon thatë rrënjët e jaseminit...

Sikur njëherë ti të kaloje tek unë,

kufinjtë e mendimit ndarë pa kohë

rruga jote do ndalte

*në një qytet
pa rrugica....
Atëherë do kuptoje këtë gjuhë dallgësh
oqeanike...
me klithma shtegëtimesh pa fund...!
Larg kaq larg nga miq e tokë e dashur
nga kull e lotëve dhe kuror e dashurisë
me 44 fije të fildishtë vendosur mbi të
Larg nga dhembshuria e dhimbjes
ku ulen netët...
...në dritaren time të nostalgjisë
i shikoj pafundësitë e udhëtuara në kohë!*

Sazan

*Renda me shpresën se erdha tek Ty,
ashtu siç do dëshiroj,
me një tufë impresionesh
e rrezatim të heshtur hënor,
nën qiellin e hirtë të një nate dhimbje,
për të ngjallur një buzëqeshje
paralajmëruese të një ditë me agim të lëbyrtë
nga...
...përlotja e qeshur e zemrës.
Qiellin nuk di si ta pikturoj më,
tek shijoj puthjen e perëndimit në horizont
Buzën e sipërme të nxjerë mbi Jon
e tjetrën që më pëshpërit duke më dërguar valëzat në breg
Kthehu përsëri!
Gërvish asfaltin tek këmbët zvarris në ikje
ke përciellë shpesh herë barkat e shpresës
ikjes time mos i thuaj Lamtumirë
Unë do gërmoj në thellësi të tokës përsëri
zgjimin tjetër ta bëj tek Ti!*

Të kam thënë

*Të kam thënë ku i mora fjalët
hyra në dallgët e detit dhe nga krahët e këputur lodhjeve
ëndrrave përgjysmuar. ...në fluturim
mblodha pendet e pulbardhave mbytur
ngjyeja ndjenjën e shkruajta një varg
Ta kam thënë posi jo, ku e mora pëshpërimën
erërave vjeshtake që afrohen shpejtë
shpirtit që provon nxehtësinë e mallit
buzët e zhurritura mbështet mbi fletën e njomur nga lotët
balsam për to bëhet kënga
...krijohet dhe një varg
Prevazit ku dielli mbyll kanatën
unë i lë një krah mbështetur.. të shoh atje ,
ku një fjalë ende pa thënë më ka mbetur,
po edhe heshtur ...e di që Ti ma kupton
nuk dua ta hap më këtë perde komedie vjetëruar,
e shtyj pak mendimin dhe...
... prap këtë varg ta kam dedikuar
Këtë s'ta kam thënë ...
sa herë të duash një reze të ngelur pas atij perëndimi
ku ngelet varur nën qerpikët e mi e reshket ashtu e ngrohtë
prite, në duart e tua të padukshme për ta këputur ,
ashtu si di, e si jep heshtur dhembje
pije me eks përsëri..si kupë "zhgënjimi" '
po munde ta kalosh deri në psherëtimë
Dhe ec e mos e quaj pastaj varg,
kur yjet më ndihmojnë ...
të ndjej aromën e jetës mëngjeseve
këtë jo, s'ta kam thënë!*

Madi

*Unë nuk qaj shpesh ta dish ti mik besomë
po përballë mallit dhe vargut zemra më pikon
vërtet ,si para pasqyrës me avull të mbuluar
më bën ky varg të shoh veten, po kaq të malluar
Ty mik i mirë që t'i këpus çastet të tilla, befasisht
të gjindemi njëjt ndjesisht nuk është rastësisht
... e kuartë dhe po kaq e vërtetë
dritares tënde nuk i trokas sepse ...udhëve të tua jam dhe vet
E dëgjoj oshtimën e dhembjes mistereve në mërgim ku gjindem
dhe sa herë kam lot e mall , frymëzimit veç i bindem
se vetëm kështu e di që dhe ti i dëgjon notat e mia
t njëjta ndarjet, dhembjet, po edhe gëzimet
....në të njëjt qiell që na dha dritë dashuria
Atje i lashë të gjitha gëdhendjet që dëshirat mi morën nëpër duar
atje rininë e preka , mekur dhe pse kaq e dashuruar
me kokën kthyer prapa eca ngadalë duke ikur ...
ku urreja dot s'më rrëzoi
sepse besimi , forca Qiellore mburojë shpirtit më qëndroi
Pra, miku im ,jam këtu siç ti atje, në ecje kohore
dhe me ty shpesh edhe heshtur flas
kur kam lot e kënge të tilla miqësore
gjej edhe diku veten kur me ty mallin ngas
Dikur gdëhimë nën pjergullat e kujtimeve
fjalë të pathëna diku... qytetit pa zë
të lexuara zhurshëm sot nga këmbë që s'na njohin, si njohim
ato ëndrra të paprekura ngrira në trotuarin e pluhurosur
nga buzë që na lanë , e si puthim dot kurrë më
sot kujtimeve që mbledhin ndihemi të përsosur
I lamë egoistës jetë dhe të paekzistueshmes kohë një brengë
si këngë himni rinisë humbur që malli vetë ta këndojë
çative e rrugicave tiranase sot s'ka më pëllumba
Pra, miku im i heshtur nën pemët e bulevardit kur një kafe i vetmuar ta pish
jam aty në shoqërinë tënde mbështetur mendimeve gjithmonë
.... s'je vetëm ta dish!*

Madi..

Floart-Press, 4 janar 2009.

Pal Sokoli (1959-jeton)

Pal Sokoli, lindi më 06.06.1959, në fshatin Radoniq, komuna e Gjakovës. Shkolimin fillor e kreu në Radoniq e Cermjan, ndërsa gjimnazin e shkencave natyrore në Gjakovë.

Me 1985, diplomon në Fakulteti Filozofik të Prishtinës, në degën Filozofi-Sociologji. Poezi shkruan që nga rinia e hershme dhe boton në periodikun letrar që nga vitet tetëdhjeta, në revistën studentore "Bota e re", pastaj në "Zëri i rinisë", "Etja", "Fjala", "Rrezja" si dhe disa cikle me poezi në revistën letrare "Shtigje" të vitit 1983/84 dhe /86 të Klubit letrar "Gjon Nikollë Kazazi" të Gjakovës. Pal Sokoli ka qenë edhe aktivist politikë që nga vitet 1980, ka shpërndarë literaturë, asokohe të ndaluar nëpër shkolla dhe Universitet, dhe në bashkëpunim me disa grupe "ilegale", ka shkruar parulla të ndryshme antikeveritare serbojugosllave, me pseudonime të ndryshme si p.sh. "Alberti", "Lumi", "Hajredin Hoxha", etj. si edhe ka shpërndarë së bashku me Sanie Idrizin, Genc Bezhin, Ismet Dinajn e Shevqet Gashin, pothuaj të gjithë numrat e "Zëri i Kosovës", nëpër njerëz të besueshëm, studentë, nxënës dhe punonjës të ndryshëm. Pas legalizimit të LDK-së, ka udhëhequr një nëndegë në KK të Gjakovës. Me veprimtarinë e vet politike, ra në sy të UDB-së. me ç'rast u keqtrajtua tri vite rresht, disa herë, u bastis dhe iu dogj shtëpia në vitin 1991, po ashtu nga agjentë të UDB-së. Në nëntor të vitit 1993 burgoset me grupin prej 8 veta, "Grupi i priftit", së bashku me priftin katolik Ambroz Uka dhe kushëririn Gjergj Sokoli (tani dëshmor i Kosovës) dhe disa intelektualë tjerë, me ç'rast lirohen me intervenimin e Papës Gjon Pali i II, dhe vetëm një orë pas lirimit, kërkohet nga policia për burgosje sërish. Pali detyrohet të arratiset në Shqipëri me ndihmën e z. Zef Ndrejaj, i cili mori përsipër dorëzimin e tij në Shkodër. Jetoj 6 muaj nëpër disa qytete të Shqipërisë, ku takoi udhëheqës të ndryshëm politik të asaj kohe në Tiranë, derisa në qershor të 1994 shkoi në Gjermani, ku jeton edhe sot. Që nga viti 1998, kur fillon të jehojë pushka e parë kundër armikut, është depolitizuar, dhe merret vetëm me shkrime.

Poezi dhe shkrime të ndryshme iu grabitën në dorëshkrim, disa herë gjatë bastisjes dhe burgosjes, nga policia serbe, në vitin 1991/1992/ dhe /1993. Prej vitit 1994 jeton dhe krijon në Ëuppertal-Gjermani. Përmbledhja poetike "Kambanë e pëlcitur dhembja" poezi, është libri i tij i parë, të cilin e ka promovuar me 06.05.06 në Ëuppertal-Gjermani.

Ndërsa Antologjia e 12 autorëve nga Gjermania "Asht e gjak arbërie" Pal Sokoli & Martin Çuni, botuar dhe promovuar në Hanover-Gjermani Maj 2007 si bashkautor.

Në shtator të 2008 boton përmbledhjen me poezi "Unazë Gjaku", redaktor i të cilit ishte poeti gjakovar Din Mehmeti. Ka shkruar recensione për disa libra të rinj dhe disa shkrime edhe nga lëmi i Sociologjisë dhe e Filozofisë. Ka në dorëshkrim edhe përmbledhje tjera në prozë dhe poezi. Poezi të Pal Sokolit janë të përkthyer dhe të botuara në gjuhën italiane dhe gjermane dhe turke. Është anëtar i disa redaksive kulturore-informative virtuale dhe i Revistës "Muza shqiptare" organ i Lidhjes së Shkrimtarëve, artistëve dhe krijuesve Shqiptarë në Gjermani (LSHAKSH). Pal Sokoli, në luftën e fundit, në Prill të 1999 në Gjakovë, ka humbur 6 anëtarë të familjes, prej moshës 17-44 vj.

Faqet private të Pal Sokolit në internet janë: ëëë.guri.cabanova.de, ose ëëë.pal-sokoli.npage.de.

Kosovë

*Kosovë kopsht i Edenit
Kush ta ofron
mollën e sherrit,
pa shih tani rrëkeve
gjakun e Abelit.
si flutur, si bletë
i dashuruar jam
në zemrën tënde
zemër e polenit.*

Unë dhe guri

*Në një bjeshkë të rrahur
gur i shpuar
Guri i zi-u
e pyes sa peshon
thotë jam kufi
e pyes për plagët
më flet sllavisht
e pyes për moshën
o zot! o zot!*

*më flet shqip
dhe shqip qan
si unë.*

**Rrugës për Nish / 79*

Krishtlindja pa ju

*Buzmat i gjeta të prerë
aty ku i lenim gjithmonë
thirrjes me çka po vjen
o buzmi bujar?
I mungonte përgjigjja
mungonin zëra
Simoni. .
Krista.... ..
Filipi.....
..Pashkja
Gjergji...Kastrioti
Buzmit i thahej ushqimi
në cep të buzës
Sofrës nuk iu sillem
më shumë se tri herë*
mungonin hapat tuaj
vendet e zbrazura
dukeshin si plagë
Filipi Simoni
Pashkja Krista..
Gjergji.
Kastrioti..
Telat e çiftelisë
me një fjongo të kuqe
i kishte lidhur Sotiri.
Lamën*e bëmë ndër të parët
përsëndetëm yjet
në vendin tuaj*

*o zot sa shumë yje sivjet.
Në kryqin e lamës
më gotën e parë
ju ngjatjetova Simonit
dhe të tjerëve me radhë
më xixat e buzmit* rrethova zërin
që ma përbiu terri
edhe xixat..
edhe buzmat,edhe mua
dhe pesëqind e dyzet zëra
që Trrava memece
përbiu nga lëma ime.
Fishekzjarre nuk u zbrazën
për herë të parë në Meje
se nuk dihej..
mos ajo vet ishte Varri..
që mba brenda gjithë ju
o shpirtra të mirë.*

*/*Rite pagane qe bëhën edhe sot Krishtlindjeve.*

Kërshëndella.2000.

*Libri i kushtohet vëllezërve të mi, dhe motrës sime, të martizuar për lirinë e Kosovës, me 27 prill 99 në Meje. Filipit, Simanit, Kristës, Gjergjit, Kastriotit dhe Pashkës, si dhe nënës sime, Trashes, që ndërroi jetë pa ua parë as varret.

Lapidari poetik i Pal Sokolit

Poezi e dhembjes dhe e revoltës

(Shkruar si pasthënie nga Faruk Tasholli)

Qysh në fillim të viteve tetëdhjetë,si shumë entuziastë që duan ta shqiptojnë botën e vet përmes shkrimit,në shtypin letrar të kohës paraqitet edhe Pal Sokoli,duke botuar kështu poezitë e tij të para.Mirëpo, situata e rëndë politike që mbretëronte aso kohe në Kosovë,bëri qe shumë të rinj të mos e fitojnë

kondicionin krijues,ndërsa u privuan edhe nga liria ose u shenjuan me gisht nga policia ideologjike e Jugosllavisë,për t'iu pamundësuar veprimi krijues dhe intelektual.Në mesin e kësaj lagjeje krijuesish hyn edhe Pal Sokoli,i cili tash del para lexuesve më vëllimin e tij poetik,poezia e të cilit, trajton tematikën e njeriut të privuar,jo vetëm nga e drejta e lirisë njerëzore dhe nacionale,por edhe nga e drejta jetësore.Në këtë kontekst, Pal Sokoli shqipton revoltën përmes poezisë, që vjen jo vetëm si një revoltë individuale,por edhe kolektive. Aq më tepër,poezia e këtij krijuesi,ka një biografi të dhimbshme,ashtu si edhe vetë fati i poetit dhe familjes së tij në luftën e fundit për lirinë e Kosovës.Humbja e më të dashurve,bëhet lajtmotiv i poetit që mundohet të sfidojë të keqen dhe tragjedinë, duke ngritur mbi të një harmoni poetike,një lapidar si shenjë pavdeksisë për vëllezërit dhe motrën e tij.Më konkretisht,poezia e Pal Sokolit është një protestë e vazhdueshme kundër së keqes,kundër robërisë dhe kundër mizorisë pushtuese.Ajo është vetë zëri i lirisë,i asaj lirie të brendshme që poeti me vite pretendon ta bëjë edhe liri të jashtme.Por, deri të kjo e fundit,pra te liria e jashtme, triumfon gatishmëria për sakrificë dhe vetëflim.Vetë tematika konkrete e trajtimit poetik,vjen si një rikumbim dhe një ripërsëritje e jetës që nga atikiteti e këndej,ku vetëm aktorët janë të tjerë.Lirizmi i dhembshëm i Pal Sokolit dhe revolta e shqiptuar për pozitën e shqiptarit në kohët e fundit,poezinë e këtij poeti e radhisin në grumbullin e atyre veprave që mbesin si fakt i rëndësishëm historiko-letrar.

Loja me eshtra

*Ashti juaj i etur
thithë gjakun e vet
në themelin e lirisë
se Nënës Kosovë
Për djepin e Dukagjinit
lule u rritët
mbi kaptyell
lule rriteni në kopsht
lule rriteni*

*rreth lapidarëve
rreth nënës
ishit kurorë e pritjes*

tani kurorë e rritjes.

*Rrënuat kullat e lavdit
luftërave të humbura
Batajnicën e bëtë varr
dhe fluturuat si dallëndyshet*

*pran gjakut të ngrohtë
në gjirin e nënës Kosovë
në Parkun e të pavdekshmëve
shndritë figura e juaj flamur.*

*Malli për ju
sa uji deti
jeni të gjallë
uron me zë poeti.*

Kryqëzimi i ironive

*Nëpër qendër të qytetit
u kryqëzuan dy ironi
në dy drejtime të kundërta
përcilleshin e priteshin*

*nga e njëjta gardë
e tupan,
të dyja i lidhte
një regjim satan.*

*Semafori i kuq u hap
ndër varreza
të shkonte gjeneral
konferencash të thyera*

*në anën tjetër
lirohen të burgosurit*

*e ndërgjegjes,
një regjimi satan*

*të dy palët
përcilleshin e priteshin
nga e njëjta gardë
e tupan,*

*të dyja i lidhte
një regjim satan.
njërin për në varr
tjetrin për në Hagë*

*Sa i çuditsëm më dukej
kryqëzimi i dy ironive
që nuk e shihnin njëra tjetrën,
ose ishte një ironi
e ndarë dysh.*

Vërshimë malli

*Jam unë bregdet
a breglumi
edhe i shpërlarë
edhe i plagosur*

*edhe i rrahur jam
vishkulluar valësh
zemër i Tsunamit
brigjeve të zemrës*

*vërshimë behëm
sa herë më thanë malli
për Kosovën
Kobi*

*E ka një fill
nuk është i imi
ka një rrugë*

*nuk është e imja
ka një këngë
pa solin tim*

*ka një hap
me marshin tim
ka një fat
dhe emrin tim.*

Pal Sokoli:„Metaforat e arratisura”- poezi

Përmbledhje më poetë të mërguar,botuar nga Shtëpia e Arteve dhe botimeve”Mërgimi A&B”2003 Tiranë-Gjenevë-Prishtinë

“Metaforat e arratisura”, është antologji e shprehjes simbolike të metaforave të 15 poetëve, por që si tërësi është një metaforë në vete, ose personalizim i kësaj metafore me vetë poetët e mërguar. Me poezitë e tyre,ata, shpërthejnë para lexuesve, zërin e mërguar që gjakon fatin e Atdheut,fatin e popullit të vet, dhe fatin e vetë poetëve.Secili krijues i qaset poezisë në stilin e vet,formën dhe përjetimet e veta, që së bashku përbëjnë një mozaik të bukur poezish,e që për tematikë kanë jetën e përditshme, fatin e Atdheut dhe mërgimin, plagën tonë të kamotshme, me të gjitha pasojat, me të cilat ballafaqohen krijuesit, rrugës, deri te ëndrra më e madhe: Liria, Atdheu i Lirë.

Metaforat kanë kohë nëpër të cilën transformohen,kanë edhe hapësirë nëpër të cilën shtrihen dhe përplasen, edhe objektivisht, duke mos iu liruar kthetrave të realitetit që na përcjell.

/Njeriun njeri/ e vranë mizëri/ ata që mbeten/ mbajtën veç zi,te “Legjenda e Metaforës”-Arbër Ahmetaj, ose te poezia “Ndërkohë”.Kur krijuesit luftojnë që njeriu të mbetet njeri, me gjithë rrezikun që e rrethon.”E hapin vet/ varrin e vet/ me shpresën që s’tret”. Krijuesit janë në kërkim të mbinjeriut niçean, për të mbijetuar në realitetin, që Ahmetaj e sheh me skepticizëm, zhvarrimin e metaforës, nga po ata që e kishin varrosur.

Poetët i frikësohen rrugës, kur "Udhës nuk di si të takohem me arsyen" kur "ringjallja vdes pa e prekur prahun" të poezia "Mbi re", e Arsim Ferizit. Udhët janë me pluhur kah "njeriu zvarritët/ dhe / në cepin e gurit, lëkurën e zhvesh i tëri, te poezia: "Si era lehtë", e Bekim Hashanit. Metaforat shpesh herë janë bartëse të sendërtimit të strukturës së vargut dhe si të tilla janë të krijuara nga një realitet shoqëror, dhe shpesh edhe ndodhë, që të transformohen në poezi ideologjike. P.Sh: "Pritet kohë e ftohtë/ me ngrica Siberie", të poezia: "Moti" e Gani Azemit. Kemi në një rast tjetër, një ndërtim kësisoji, te i njëjti poet, si p.sh. te poezia "Përmendoret e huaja":/ Një ditë rrufeshëm do t'i rrënojmë/ dhe me gurët e bronzin e Titos, Milladinit, Stalinit/ Nevojtoje moderne do të ndërtojmë/. Gjithashtu te poezia "Hijet e engjëjve" e Ramiz Cacajt, kur thotë: / Le të plasë dreqi i kuq/ dhe engjëlli me kapuç/ se prushi i gjallë ilir/ s'bahet dot me strajcë/. Këto rrënime nuk behën pa sakrificë, pa fljime dhe pa murim në urat e reja. Te poezia, "Feniks i rilindur në zjarr", i poetit Liman Zogaj, do të kemi kesi ndërtimi poetik: /Krejt trupi në prush i kallet / dhe nga hiri/ prapë Feniks i gjallë rilindë. Edhe ky poet, por edhe të tjerët, me vargjet e tyre iu drejtohen nënës, atdheut, tokës, fëmiut, zogut, detit apo qiellit, dhe nga ky interkomunikim, na pasqyrohet raporti i krijuesve me realitetin apo rrethin objektiv... Vetë titulli i këtij libri, "Metafora e arratisur", lë të kuptohet se, poetët veç janë në mërgim, dhe se tema e mërgimit është një temë apo plagë e rëndë, dhe për ne shqiptarët, fatkeqësisht plagë e vjetër. Mërgimi është vërtet plagë e rëndë, por pasojat e tij janë edhe më të rënda se vetë mërgimi. Mërgimi në esencë ka tragjikën, e cila dimensionin e vërtetë e fiton kur ndërron ideologjinë ose traditën e mërgimtarit, kurse dimensionin e tragjikës së dyfishtë e merr, kur mërgimtarët tanë asimilohen dhe nuk e dinë më as gjuhën e nënës. Mund të marrim shembull konkret pasardhësit e figurave më të ndritura të kombit tonë, që tashmë nuk dinë ta flasin gjuhën shqipe (pasardhësit e Gjergj Kastriotit dhe të Ismail Qemalit ose Sami Frashërit etj), pa përmendur edhe shumë familje të asimiluara tani gjatë këtij shekulli. Mërgimtarit, përpara i bëhej gjëmë, kur ikte jashtë atdheut, sepse, ose nuk kthehej më ose nuk do të ishte ai që duhej të ishte. Poezitë me këtë temë, në këtë libër, i dallojmë nga vetë titulli i tyre, si p.sh.: "Rrugëhumbur", "Ikje nga vetvetja", "Nga ditari i një të vdekuri", "Kujtime", "Letra", "Rruga", "Atdhe", "Nëna ime", "Malli", "Tragjedi", "Brigjeve të Bunës", "Këtu as jetë as vdekje", "Mërgimtari me varrin prej qelqi", "E pa pritura", "Testament", "Larg mëmëdheut", "Udhëtojmë unë dhe ti", "Qyteti i huaj", etj. Rrugës së mërgimit gjithmonë i paraprin një udhëkryq, në të cilin gjendet ose Atdheu ose poeti ose të dy së bashku. Është pra, një përjetim i hidhur, të cilin nuk ia preferojmë askujt. Rruga e mërgimit, është rrugë, ku kënga han fëmijët e vet të mallkuar:/ As të

më sjellësh as të më marrësh/ e kur u takuam as të qesh as të qaj/ dhe nuk dija as të shkojë/ edhe u nisëm as kah ti as kah unë, te poezia: “Nga një ditar i një të vdekuri”, i poetit Arsim Ferizi. Ose Vitore Stefa-Lekaj, mërgimi do të përjetohet kështu: / Qytet i ftohtë kukullash të ngrira/ Qytet vitrinash plot e përplot/ tek ti me sollën kohë të vështira/ tek ti më dukët se jetoj kot, te poezia “Qyteti i huaj”. Vitorja prekë edhe një plagë të re që i përcjell mërgimtarët e sotëm, mbyjtja në det; / Otrantoja aty/ ti sjellë e ti përcjell/ ditën vijnë të bardha/ natën gjak të kuqe/ plaga jote e hapur të rrjedhë e të rrjedhë. Poeti Luan Burimi me poezinë “Në prehërin e nënës”, ta përkujton poezinë e Filip Shirokës, vetëm se ky i drejtohet vegimit e jo Dallëndyshe: / Ik atje tek nënë e ngratë/ tejkapitur dëshpërim/ ik e thuaj: të gjithë bijtë / do të kthehen nga mërgimi/, porosia i drejtohet nënës edhe pse poeti e di se nëna i ka vdekur, /ajo tash po flet me hënën/ tek varrezat në qosh t’ katundit/ .Gjithashtu edhe poeti Luan, që poezitë e veta i ka në veten e parë, kudo që shkon, dashurinë e sheh dikund brigjeve të Bunës, ku dallgët i kanë lënë plagë në shpirt dhe qeshë dhe qanë me maskarenjtë e kohës./Më dhemb dhimbja e jote/ e shkoj e vij në te/ këtë kohë të maskarenjve/ e qaj, e s’e dua më. Asimilimi është terr për mërgimtarët, është ferr i zi. Liman Zogaj të poezia “Këtu as jetë as vdekje” i përshkruan shumë bukur pasojat e mërgimit, kur as amanetin e fundit nuk mund ta lësh në gjuhën e nënës; /Këtu edhe gjuhën e nënave e humbim/ s’është jetë kjo, pa dritë plot vajë/ nëna vdes duke lënë amanetin e fundit,/ e shqip nuk e kuptojnë fëmijët e saj. Gjithashtu edhe Lirie Berisha dhe Mardena Kelmendi prekin temat e mërgimit me poezitë “Testament” dhe “Grykë e Rugovës”. Kompozicioni i librit është një tërësi e të veçantave që dallon në stile dhe në formën e shprehjes poetike. Derisa tek disa poetë kemi poezi të rimuar, te të tjerët kemi varg të lirë. Në disa krijime të tjera ndodhë që rima është herë e përputhur e herë e kryqëzuar. Kjo dallueshmëri e bënë librin të komunikueshëm dhe të lexueshëm. Uroj që kjo Antologji e vogël, e poetëve të mërguar, të bëhet pjesë në Antologjinë e letërsisë shqipe.

Prishtinë, 14.08.2006. Flori Bruqi

http://flori-press.blogspot.com/2006/08/pal-sokolimetaforat-e-arratisura-poezi_14.html

Botuar: FLOART-PRESS, 18.11.2008; 12:32 PD

Albana M. Lifschin

Albana M.Lifschin ka mbaruar fakultetin e gazetarisë në Tiranë (1970). Prej vitit 1992 ndodhet me banim në Neë York.Është autore e disa librave në prozë dhe poezi, si "Kafe Shkodra e Nju Jorkut" 1999, "Fundjavë në Hillsajd" 2000, "Poezi" nën pseudonimin "Blerta Tirana", 2000. Në tregimet e saj, si edhe në poezi, autorja dallohet për sineritetin e krijimit,por mbase edhe për një stil të rjedhshëm në të krijuarit e vargjeve,çka kjo e bënë atë të afërt për lexuesin e secilës kategori. Po këtë vit Albana mbledh dhe boton me shpenzimet e saj Antologjinë me poezi të të rinjve në mërgim me titull "Zera Nga Larg". Albana M Lifschin është autorja e librit të mirënjohur "Children Of Kosova - Stories of Horror" (anglisht dhe shqip), ku përshkruhet tragjedia e Kosovës nën këndvështrimin e fëmijëve kosovarë. Libri është konsideruar si një dokumentar i tragjedisë kosovare. Aty shihet egërsia njerëzore kundër qenieve njerëzore që nuk kanë të njëjtën kombësi, besim, ose bindje politike. Libri u vlerësua jo vetëm nga komuniteti shqiptar, por edhe nga Bordi i Edukimit i Nju Jorkut, i cili e aprovoi si tekst shkollor për studimet sociale, për klasat e 6-12. Libri i fundit i autores, Alban M Lifschin, "Udhëtim në historinë amerikane", është një kontribut tjetër i saj, për komunitetin shqiptar këtu në SHBA, por edhe për të gjithë atdhetarët brenda e jashtë atdheut që janë të interesuar të mësojnë historinë e Amerikës. Libri ka marrë vlerësime maksimale nga profesorë të nderuar e kompetentë, shqiptaro-amerikanë dhe intelektualë të dëgjuar,vlerësime këto të botuara në organet e shtypit shqiptar.

Fundjavë në Hillsajd

nga Albana Melyshi Lifschin

Libri "Fundjavë në Hillsajd"- libri i tretë i shkrimtares Albana Melyshi-Lifschin, në një vështrim duket si një zhvillim i mëtejshëm i "Kafe Shkodra e Nju Jorkut" Në fakt, Albana këtë radhë hulumton jo vetëm në jetën e emigrantëve të rinj shqiptarë ne Amerikë të dhjetëvjeçarit të fundit, por njëkohësisht edhe në vetë jetën amerikane, madje hyn thellë ne skutat e saj. Nga kjo pikpamje ky është një hap i shpejtë e i madh për të. Dhe të bie në sy që ndërsa zhvillon këtë proces, zemra e saj nuk është e shëputur nga vendlindja prej nga ajo merr kujtimet e së shkuarës e me mjeshtëri artistike dhe sineritetin që e karakterizon i derdh ato në dy nga tregimet me të bukura të vëllimit "Kujtimi i saj" dhe "Mbresa nga e kaluara" Eshtë krejt e dukëshme që situatat jetsore të cilat autorja i ka kaluar

vetë janë edhe më të arriturat e më të spikaturat. Këtë mund ta themi edhe për tregimin "Një vjehërr amerikane", që të mbetet në mendje, pasi mbyll i kënaqur, kapakun e librit, që porsa e ke mbaruar, dhe e mban ende në duar.

II.

Veçori e dallueshme e stilit të Albana Mëlyshi Lifschin është se tipat e karakteret në veprën e saj jepen me aq vërtetësi, sinqeritet dhe një mjeshtëri artistike të atillë sa të duket sikur i njeh dhe i ke para syve. Dhe, kjo të shkakton ndjenja emocionale të forta. Karakteri i vajzës, Elira, në tregimin "Kujtimi i saj" është një karakteri të fuqishëm, i rallë e i skalitur me dashuri prej autores. Një personalitet të mrekullueshëm, lexuesi e gjen edhe tek Jona, vajza shqiptare, e cila hyn në jetën amerikane, duke befasuar ambientin ku lëviz me natyrën e saj të çiltër e të sinqertë. Autorja e ngre lart figurën e femrës shqiptare, në mënyrë bindëse e të admirueshme. Elira, në tregimin "Kujtimi i saj" dhe Jona në "Fundjave në Hillsajd", janë karaktere të bukura të femrës shqiptare, që vështirë se gjenden në një botë joshqiptare. Janë karaktere vajzash të cilat nuk ke se si të mos i dashurosh. Nga tregimet që prekin jetën amerikane, më ka bërë përshtypje e me ka falur kënaqësi tregimi "Një vjehërr amerikane". Autorja këtu përdor një humor të lehtë e gjuhë tërheqëse. Mesazhi i tregimit është i qartë: Mirësia dhe dashuria janë njerëzore e nuk njohin kufij shtetesh e kombësish. Kënaqësia estetike që të jep leximi i tregimeve të vëllimit "Fundjavë në Hillsajd", të shoqëron deri në fund, çka dëshmon për pjekurinë e veçorinë e Albanës si krijuese. Me këtë rast, i uroj sukses të mëtijshëm, në vepra të ardhshme, të cilat unë personalisht, do t'i prisja me shumë kënaqësi.

Vitet?

*Ç' janë këto vite që thoni ju,
unë nuk i takova vitet..
Ato iu afruan avllisë sime
më panë tek kërceja në litar,
e thanë se ngatëruan derën,
të qeshur fëmije më dhanë
e më kthyen sërish pranverën..*

Korrik, 2001

Dashuria ime

*Një gjethe e varur nga vjeshta kishte mbetur,
e vetme në trupin e dimrit te lagësht e te bardhë,
sot kallkan u këput e ra mbi pezulin e dritares sime,
ndoshta kështu do kisha rënë edhe unë at'her
e mbetura pezull mes jetes edhe vdekjes,*

sikur të mos më kishte mbajtur ti Dashuria ime!

*Që atëhere mësova të dua jetën mbi gjithshka,
të kuptoj atë që të tjeret s'e kuptojnë,
të falë dashuri dhe aty ku mirënjohje s'ka,
të fal edhe miqtë që ne të nxituar gabojnë,
të fal edhe atë që kupën e helmit mbushur ka,
e mbi tavolinë për darkë si verë kërkon ta pijë,
që edhe fjalën e mirë më nga e keqja s'e ndan ,
jetën vehtes i nxin më shumë se ç'e ka nxirë..*

Zgjimi

*Nje pëllumb i bardhë
Me hyri në dhomë
E më përplasje krahësh
Zgjoji qetësinë time
I shpupurisi të gjitha:
Kujtimet e harruara,
ndjenjat e lënduara
poezitë e braktisura
dhe ato të panisura...
Të gjitha u shkundën
u gjallëruan, u bënë tok
e pastaj dy nga dy
erdhën të të zgjojnë edhe ty...*

Botuar: 16.10.2005.

<http://flori-press.blogspot.com/2005/10/flori-bruqikush-eshte-albana-m.html>

Raif Hysen Gashi (1961-jeton)

Raif Gashi u lind nga nëna Sherife dhe baba Hysen Gashi në fshatin Meshinë, Malësia e Gallapit të Dardanës, më 20 mars 1961. Në Tuxhec kreu shkollën fillore, ndërsa atë mesëm në Dardanë. Studioi në Prishtinë, por studimet iu ndërpre, viti i përflakur 1981 ishte i pamëshirë edhe për Raif Gashin sikurse për shumë veprimtarë të rinj. Ai vuajti sa vite në burgjet famëkqia serbe si i burgosur politik i ndërgjegjës. Me shkrime poetike u mor heret që në bankat shkollore. Vazhdon të krijojë në poezi e prozë. Ka botuar librat me poezi “Çiltërsia prej Qelqit”, 2005 dhe “Mollë e egër” 2008. Jeton dhe vepron në Prishtinë. Për krijimtarinë e tij mund të thuhet se në të shumtën e saj lajtmotiv kryesor është motivi atdhetar, por ka mjaft krijime tjera, që i dallon lirika erotike-e dashurisë, pastaj motivi social etj. Vepra të përfunduara në dorëshkrim, që presin dritën e botimit, nga ky autor, janë edhe: “Jeta është tregim”, prozë e shkurtër; “Nëpërdat e Gallapit”, pleqëri dhe urti popullore shqiptare etj. Kjo tregon se poeti vazhdon të krijojë me një dinamikë, që në të ardhmen, sigurisht se priten vepra tjera nga pena e tij.

Eshkë e thatë

Rashqelan

Mangëcopëtuar

Si hirtësinë

E kaltërsinë

Ngjyrosja e përziën

Të dallon emri gënjeshtar

I vjedhur nga babë e gjysh

Kullën

Ëndërr

Leckaman

Me famë

Në rrugën e gjatë

Pa dalje e pa kahe

I humburi si gjithmonë

Që kurrë nuse s’pamë

Nga krushqit e tu bredhacak

*Rashqelan e rjepacak
E pas tij jam unë
Leckaman e cuklan
Krejt punët i bëj
Vetëm përpara s'di të shkoj
Sido që më thonë*

*Unë vet jam
Edhe pse arsye s'kam
Premtim kam
Edhe pse nuk guxoj
I shëmtuar jam
Do të bëj vetëvrasje
E ju thirrmeni hero kombëtar*

*Rashqelan
Shkarravitje mbi gjakun tënd
Dardan
Përshkëllirje flamurit
Engjëjt më thanë
Të bëhem kështu si jam
Ju më keni në dorë
Do të isha vetëvrasë
E ju të më shpallni dëshmorë*

*Rashqelan
Cakun e kemi larg
Mbrapsht po shkojmë
Ikanakë leckamanë
Më pëlqen varja në lis
Ju më thirrni
Pishtar i lirisë*

Nga erdhëm

*Më pyete ç'po bën
Një dekadë shekujsh
U preha në tehun e thikave*

*Në mbrojtje të kullës së vjetër
Brez pas brezi
Shpëtim nga perandorët
E pjellës së zezë
Që kalëruan
Udhë e paudhë këtej
Ashtit e gjakut tonë
E unë po bëjë rojë
Plagëve të gjalla
Mos u shthur dheu im
Edhe pse vonë e kuptuam
Se plagë e pashterrur
Kënga e festave po vjen
Dilni në maje kodre
Bashkë me yjet
E përqafojeni lirinë*

Turpi ynë

*Më ra ndër mend
Pse ju pushoni atje
Në atë gur të pafat
Pyes
Kujt i humbi ndërgjegjja
Që iu prehu bashkë me krimin tonë
Unë vij të ju shoh
Vetëm kur duhet t'ju gënjej
Se ende ju kam shokë*

*Mos më pranoni
Më shani jam i keq
Ju mashtroj
Qaj qesh e flas bukur
Më arsyë, as vlerë s'kam*

*Sot ndjeva turpin tonë
Bashkë me flamurin e tradhtisë*

*Ju flas nga afër
Ngjalluni e vdisni përsëri*

Sytë e tu

*Të dua
Dashurinë ta fala
Gëzimin e buzëqeshjen
Më jep për dënim
Apo njoftim*

*Ledhatimin në sytë e tu e shoh
Edhe urrejtja jote
Dashurinë ma shton*

*Jo kur thua
Aspak s'më shqetëson
Mos u vono
Thuaj se më do*

Varret tona

*E mbrapa pas kodre kanë mbetë
Pa gur e pa emër
Të kryqëzuara e të harruara
Të tretur e shuar tok
Hej atje mbrapa
Stërgjyshërit tanë
Në tokat e djegura
Të lëna e rrafshuara
Të palexuara
Në të shenjtin dhe
Me aromën shqiptare
Mbetën e s'mundën me ardhë
Më s'u pamë*

*Një therë
Që nga rrënjët u shkul
U shua identiteti
Atëherë Salamandra nuk ishte aty
Mallëngjimi fluturon
E s'ndalet kurrë
Dëgjon krismat
E jehonës lemeritëse
Që lakonin valën e oshtimës
Mbi eshtrat e thyera
Në varret tona.*

Floart Press, dhjetor, 2008

Iljaz Prokshi (1949-2007)

Në vend të përkujtimit për mikun....

Iljaz Prokshi lindi në Fortesë të Drenicës, më 15 nëntor 1949. Vdiq më 28 prill 2007. Shkollën fillore e përfundoi me rezultate të shkëlqyera. Edhe në shkollën e mesëm ishte nxënës i dalluar, duke u shquar për zgjuarsinë, vizionin dhe vokacionin prej krijuesi. Studimet i mbaroi në Fakultetin e Filologjisë, dega për Gjuhë dhe Letërsi Shqipe (Albanologji), në Universitetin e Prishtinës, me nota të larta. Si gjatë shkollës së mesme, dhe gjatë studimeve universitare, bashkëpunoi me të gjitha gazetatat dhe revistat e kohës, si gazetar dhe krijues. Më vonë punësohet në gazetën “Kosova” të Korporatës Energjetike të Kosovës, në Prishtinë, në fillim si gazetar, e më vonë si redaktor përgjegjës i kësaj gazete. Një kohë të gjatë bashkëpunoi si gazetar edhe me disa gazeta shqipe që dilnin jashtë Kosovës, si “Top Kultura”, “Spektri” në Zvicër, “Trojet tona” në Nju Jork etj.

Aktiviteti letrar

Poezitë e para, Iljaz Prokshi filloi t'i botojë në gazetatat dhe revistat letrare të Kosovës më 1966. Ishte në moshë të re kur u paraqit në letërsi dhe vinte me një përvojë që e kishte arritur gjatë leximit të shkrimtarëve më modernë shqiptarë dhe të huaj. Iljaz Prokshi i takon plejadës së krijuese avangardë të Kosovës. Në konceptet estetike të tij shquhet me idenë e një fillimi të ri në letërsinë shqipe,

duke krijuar një letërsi që është simbol i artit modern. Pak kohë më vonë ai botoi edhe tregimet e para, gjithnjë në kërkim të rrugëve dhe mjeteve të reja letrare. Si student ishte shumë aktiv në jetën kulturore. Botoi poezi, tregime, reportazhe, recensione dhe ese për letërsinë. Fitoi pothuajse çdo vit çmime letrare, për poezi ose tregime, në konkurset letrare, që shpallnin gazetatat dhe revistat e kohës. Iljaz Prokshi, në konkurse të tilla është nderuar prej çmimit të parë gjer në çmimin e tretë. Botoi në gazetën Rilindja, revistën letrare Jeta e re, Fjala, Bota e re, Zëri, Plejada, Koha ditore dhe në disa gazeta më pak të njohura, që botohen në Kosovë, si dhe në periodikun shqiptar në Shkup të Maqedonisë, si Flaka dhe Jehona. Për veprën e tij, si në poezi dhe në prozë, kanë shkruar kritikë të njohur të vendit, ndërsa rezonancë e të gjithë këtyre, është se veprën e Prokshit e përshkon fryma e modernitetit. Tek ky krijues, të shkruarit është gjithmonë në shërbim të kërkimit dhe të ideve filozofike, kurse në qendër të shqetësimeve të tij është njeriu, i rrahur mes erërave të absurdit dhe revoltës, kundruall një realiteti të hidhur, me kuptim, që qenia njerëzore t’i ikën karakterit negativ, të prezantojë ato vlera që shquhen për vizionin e një botë të freskët dhe të dëlirë, shënjuese për kohën dhe hapësirën. Lexuesit e admirojnë letërsinë e tij, ndërsa kritika me gjithë këta të parët i detyrohet vlerave dhe mesazhit poetik të kësaj vepre.

Tituj të veprave

Poezi

- * *Pikë e bardhë ëndrre, Rilindja, Prishtinë, 1983*
- * *Satana në ferr, Fjala, Prishtinë, 1992*
- * *Fytyrë në pergamenë, Rilindja, Prishtinë, 1995*
- * *Psalm arbëror, Rilindja, Prishtinë, 1998*
- * *Sonatë e dhembshurisë, Lidhja e shkrimtarëve të Kosovës, Prishtinë, 2003*

Është në botim e sipër përmbledhja me poezi Kambanat e shurdhra Shtëpia botuese Dukagjini, Pejë. Ka përgatitur edhe tri vëllime të tjerë me poezi.

Tregime

- * *Libri i kujtimeve, Rilindja, Prishtinë, 1987*
- * *Daullet e natës, Rilindja, Prishtinë, 1990*
- * *Vdekja në ëndërr, Rilindja, Prishtinë, 1996*
- * *Magjia e mjegullës, Lidhja e Shkrimtarëve të Kosovës, Prishtinë, 1997*

* *Vajza e trëndafilave, Rozafa, Prishtinë, 2002*

* *Pallati i Helenës, Prishtinë, 2003*

Ka edhe dy libra të gatshmëm për shtyp me tregime.

Romane

* *Fundi i zemërimit, Rilindja, Prishtinë, 1997 (Për këtë roman, autorit iu dha Çmimi letrar si romani më i mirë i vitit i Lidhjes së Shkrimtarëve të Kosovës më 1997)*

* *Dashuri në labirint, 2001*

Ka të përgatitur për shtyp edhe dy romane, një libër me kritika dhe ese letrare, si dhe shumë shkrime publicistike.

Poezi nga libri :Satana në ferr

Rileximi

*Kur ikën lakuriqët e natës së heshtur
Kam parë shkronja trungut duke hipur,
Palla s'më hëngri për gjarprin e mbytur
Ja, tek rrëzoi diq dhe flet tani shqip.*

*Dhe sapo u ndezën fjalë që nuk thuhën
Mes universit tim gjeta eshtra dhe gurë,
Po sall dhimje t'ishin prapë do më duhen
Sepse mbi këtë lumë, bëmë dhe një urë.*

*Mbi epokat e zeza engjëlli seç më zgjoi,
As lamtumirë kujt s'i kam thënë, o Nënë;
Dhe ç'u ngrit kjo erë, s'di dot a kaloi
Vendenisi a hyri qetë apo jo në Ulpianë.*

*Kështu mbeti çdo vetëtimë duke e ditur
Se rileximi po fillonte fletë me fletë,
Dhe kurrë s'do të humbë asgjë e ndritur,*

ç' trazojnë krrokatjet, Uni do të rrijë i qetë.

*Dhe kur lakuriqët e natës ikën nëpër to
Prapë shkronjat lart trungut kanë hipur,
S'më hëngri palla a vdiq gjarpri apo jo
Ja, tek shpërtheu diç dhe flet tani shqip.*

Gjarpri dhe ëndrra

Ultima verba

*Kushedi ç'do të bëhet pas nesh,
Ku ikën fjala,
ç'duan tani ëndrrat?
Po trilli i zi ç'i thyen mëkatarët.
Shekujt në udhëtim prush ndezin,
Dikush sikur rri prore në derë të Ferrit
Dhe bën sehir në heshtje,
Satana tek i gjuan engjëjt.
Kafka dhe rrënja ime përshpërisin
Ultima verba *
Sikur duan të heqin llahtarin,
Këtë sa herë e kërkuan martirët.
Koha sërish ikën vetëtimthi,
Dhe vazhdon të qenmen e vet gjer në fund;
ç' dhimbje njëjtë me imagjinatën
Mbi Arbëri klith gjaku, dashuria:
U bëftë drita.
Dy mijë vjet ka që rri vetëm,
Hëna perëndoi në mëngjesin e shkuar,
errësira ish vërtet e hidhur
ç' më shikon pa iluzione
Histori ilire e amshuar...*

***Fjala e fundit**

Mendime

Ka çaste kur kujtoj lisat, shtëpitë

Më shumë se çfarëdo tjetër në jetë,
Ka çaste kur matem me detin, lartësitë
Dhe marr të ta shkruaj dramën e vërtetë.
Dhe në qoftë se mendon se kjo dhimbje
Kalon shpejt, mes zërash diç vjen prapë
Tashti s'ka hënë, ç'bren kaq shumë ky krimb
Ullinjtë e detit piquen, gjethet era ua hap.
Ja, sërish marr një copë Dheu të Verdhë
Dhe eci midis Sheshit të Ulpianës së lashtë,
Shkel trotuare, imagjinoj retë, lot derdh
E pastaj më rrëmbejnë fusha e lumenj të gjatë.
Dhe ikën Djalli i zi, nata prapë s'qetësohet
Sa një fyell nga larg ndihet, unë mendoj:
A ka shpëtim vargu im përse tani shqetësohet,
A më ndien kush apo mbase kot po ëndërroj?
Në vete, Toka ime, kam ende shumë fuqi,
Nëpër rërë të irnosur të iki me kalë,
Të të mos shqetësoj më nënën, as Ty,
Por t'ia sjell Doruntinën, në fjalë t'i dal.

Elegji ëndrre

ç' është futur në dhomë, a humbi,
S'di sa do të rri, a zgjohet sërish?
Nëse Ti nuk je, ç'ëndërron tjetër njeri
Askush të mos ndiejë,
As të vijë kurrë prapë tek Ti.
Loti ç'të akuzon: a je ti Helena e Trojës,
Te lufton me mua e s'më flet dot
Humb nga unë e sërish më pikëllon.
Nda Lumit të Harrimit qyteza ruan fjalët
Pikërisht aty çdo gjë sikur mposhtet,
Ti as njeh veten, as shpëton nga gënjeshttrat.
çasti tjetër vjen pas ëndrrës dhe ikën
Pas çdo gënjimi makabër që dot nuk heshtet.

Kush tha se vdiq satana

365 ditë përbufe Dheut tënd,
Dhe dashurinë e përmasave pa tufan
Arrite në fund si të mos kishe qenë kurrë.
Dhe zure të lëpish fjalët tua si në Sodomë,
Mos doje të ngriheshe sërish majë olimpi
Përrallën ta godasësh fshehtas
Loti t'i shqyente plagët në mërzi.
A pak ishe e lumtur me gjarpërinjë?
Tani mallkon Gruan e Zezë në stepë,
I druan shkëlqimit në gur, nuk rrëfen Dhiatën,
Mbase mallkon varrin tënd, Satanë.
E në hyrje të kësaj dhome të përmortshme
Me zemër nise të urresh zot e profet,
Ti kot mbase beson,
Mbase ende pështyn në engjëj e demonë.
Po ç't'u desh fjala e zhdukjes në qytet,
A të vërbojë vallë vdekja?
S'ndien vallë se si të therin, nuk dëgjon.
Trupi t'u bë mish i gjallë,
Kufomë e zezë t'u bë, Satanë.
Ndanë pirgut këqyr ca çuditshëm,
Mbase mallkon ende vitet, shekujt.
Kush s'ndjeu vajin tënd labirinteve të Ferrit.

Vetëm këngë

Ka mbetur këtu nga koha ilire
Dhe hyn në çdo shtëpi, tek ecën gjithnjë.
Pastaj pse të këndohet ndryshe
Se në vend të këtyre erërave të tërbuara
Fryn prapë diç e re,
e sigurt për nënat, fëmijët.
Sepse ata e duan Arbërinë përjetësisht,
Hyjnë dhe në botën e tyre reale.
Dhe në të ka vend për të gjithë.

*Zëri i qëndron fatit, ëndrrës dhe gjarprit;
Mjafton të ndjesh se ke gjak për truallin.
Vetëm zëri mund të hyjë tek njëri-tjetri,
Zë që sikur lind pas mijëra vjetësh,
oshëtin mbi këtë oazë lulëkuqesh
Gjithmonë për diell të ri,
Dhe Dardaninë e përshkon pathyeshëm.*

Heroi i lirisë: Recuiem për Adem Jasharin

...Në ditën kur linde, më 28 Nëntor 1955, edhe në Prekaz ishte Festë e Flamurit. Dhe ty, babë Shabani të mbulojë me flamurin kuqezi. Ti, atëbotë, nuk e dije se Kosova ishte e pushtuar, por nga dritaret u shkrepën armë në shenjë të ditëlindjes. Adem të pagëzuan, i pari, Ademi, emër i Shenjtë, lindje e Shenjtë, ditë e Shenjtë. Përherë do të shkojmë përpara me këtë emër, larg, duke bërë gjithçka të mirë për atdheun në këtë botë.

Asaj dite të bekuar familjes Jashari iu shtua dhe ky emër, një emër që më vonë u bë emblemë e UÇK-së, e lirisë. Pikërisht më 13 maj 1981, kur Prekazi u rrethua për ta zënë Tahir Mehën, ai trim luftoi me babanë Nebihun gjer në rënie. Ti, babai Shabani dhe vëllai Hamza shkuat në varrim dhe mbi varrin e tij u betuat se do të luftonit për çlirimin e vendit. Por, deri në ditën tënde, ndodhen shumë ngjarje, erdhi '89-ta, me protesta gjithë popullore. Ti përherë në ballë të tyre. Më 30 janar 1991 policia soldadeske serbe rrethoi Jasharajt, por ti me të tutë qëndrove dhe i përzure nga trualli yt shekullor. Kush priu në atë rezistencë të paepur? Ti Adem me vëllezërit dhe prindërit e tu, me gjithë familjen. E gjitha ndodhi për të parë sa i madh është nderi i shqiptarit kur shkelet oborri i shtëpisë.

Panë gjithçka ata që ishin përreth, ishin të gatshëm të hidheshin në zjarr, por ti ju the: ka kohë! Vetëm një fjalë jote, ajo fjalë mitologjike i ndali ata. Por, më 26 nëntor 1997 me çetën tënde ua zure pritën hordhive barbare, në Rezallë të Re, ndërsa më 28 nëntor 1997, në Llaushë me rastin e varrimit të mësuesit Halit Geci, i vrarë nga forcat serbe, UÇK-ja doli haptas para popullit. Kush qenë ata trima? Shokët e tu të luftës, po kush tjetër.

Dhe erdhi 22 janari i vitit 1998 kur trojet e tua u rrethuan për së dyti. Ti me gjithë anëtarët e familjes sulmin ua ktheve me breshëri armësh. Përtej shtëpisë njeriu s'ka ku të shkojë. Se kush mërmëriti se krisi në Qirez e Likoshan, më 28 shkurt 1998. Ti si Tezeu vrapove i pari me çetën tënde dhe more pjesë në atë

betejë. Dhe sulmi i forcave të mëdha ushtarake e policore serbe prapë deshën të hyjnë në Prekaz. Mund të kenë qenë dhjetë, njëqind, një mijë, por ti iu bëre ballë me familjen tënde, me të afërmit e tu dhe me luftëtarë të lirisë. Dhe shumë vite mund të harrohen, por lufta në Prekaz, më 5, 6 dhe 7 mars e vitit 1999 është shënuar me germa të arta në historinë më të re të Kosovës. Mbi 50 anëtarë të familjes tënde ranë në altarin e lirisë. Tani u pa nga e gjithë bota se ti, familja jote, luftëtarët dhe populli me sakrificën që bënë, janë zotërues të denjë të kësaj toke.

Kjo Familje e sakrificës, siç e pat quajtur Bernar Kushner, ish-administrator i Kosovës, ndër të tjera tha: „Dhe, sikur të kishte çmim Nobel për liri, atëherë ai, me siguri, do t’i takonte familjes Jashari”. Por, megjithatë, vetë populli që i nderon, është çmimi më i lartë që mund t’i jepet ndokujt. Dhe, ti re për të gjetur Fitoren. Tani gjithçka është përjetësi...(Iljaz Prokshi)

Floart, 31 janar 2006

Gjithçka për një ëndërr

Në çastin kur kënduan xhelat e parë, më iku ëndrra. Në një cep të kullës së gurtë, të rrënuar tashmë, jo shumë larg rrugës, e pashë nga dritaret se si përftoi një korb. Ç’nuk do të jepja të dija përse ishte mbrëmë mbi lagjen time, në ishte për të mirë apo për të keq. Asaj nate të bekuar ta ndanim pikëllimin me ditën bashkë, ishte shumë me zor. Pikërisht kur ai fluturoi, m’u kujtuan shëtitjet tek Fusha e Mollës, ato kujtime që nisën të më përzihen lëmsh një nga një. Është një sagë e madhe për t’ thënë të gjitha. T’i hedh dosido nuk mundem. T’i fshij ndiej siklet. A t’i hedh mënjane apo jo?, thashë me vete. Në dhomë isha fill i vetëm. DysHEMEJA ishte shumë e çrregulluar, nga jashtë ndiheshin vaje të rënda, pikëlluese. Në këtë farë ëndrre të mbrapshtë m’u përziën të gjitha. Nxora një letër të shkruaja së paku diçka, por edhe dora nuk më bënte. Një poemë të gjatë e kisha në plan që, në njëfarë mënyre do t’i mbulonte të gjitha dhembjet e njeriut. As kjo nuk më qetësoi. Si mund të bëhet që vëllai im M., të humbasë aq shpejt jetën, të ndahet nga ne aq papritur, pa lamtumirë Vajet s’pushonin. Të nesërmen nuk guxova t’ia rrëfeja askujt ëndrrën, ngaqë të gjitha ishin bërë një realitet. „Je ti që të deshëm aq shumë...je ti apo unë po trilloj?” Ai ishte kthyer dhe heshte në qoshen e kullës. Nuk bëzante. Një zë më tha: „Po buzëqesh”. Unë pyeta: „Ai?” Por nuk mora përgjigje. Çfarë? Çfarë? Lotët më shkonin fytyrës teposhtë, sa që më dukej se po hiqeshin copa mishi nga trupi im. Dhimbja dhe ëndrra u bënë njësoj; ishin të pambarim. Një natë e kobshme dhe tejet e mërzitshme, që nuk

mund ta shpjegoj dot kurrë të tërën. As të qetësohem. Nuk do ju bezdis. Gjithë ëndrra më bëri copë-copë. Megjithatë, vdekja është gjithmonë e vetmuar, ndërsa dhembjen e ndiejnë të gjithë. Fatkeqësisht ëndrra pas disa ditësh u bë realitet...

PJESA E DYTË: SHKRIMTARË BOTËROR

Albert Kamy (Camus) - “klasiku” modern

Albert Kamy (Camus) ishte njëri nga shkrimtarët më të vlerësuar francez për sa kohë ishte gjallë, ndërsa sot, librat e tij vijojnë të jenë të supershitur në Francë, si dhe të jenë shembujt më të fortë studimore, në universitetet e Europës Perëndimore, për letërsinë dhe filozofinë. Kamy u rrit në varfëri në Algjeri, ku studioi filozofi dhe u mor edhe me teatër dhe gazetari. Më 1938, u zhvendos për në Francë (i ati ishte francez ndërsa e ëma spanjolle), dhe vijoi të shkruajë ese dhe pjesë teatrale, duke fituar reputacion mes qarqeve letrare dhe filozofike. Ai ishte anëtar i Rezistencës Franceze gjatë Luftës së Dytë Botërore dhe bashkëredaktonte gazetën e së majtës “Combat” deri në vitin 1948. Më 1957, ai u bë Nobel-isti më i ri në të gjitha kohërat, për ese si “Miti i Sizifit”, (1942) dhe për romane si “I Huaji” (1941), “Murtaja”, (1946) dhe “Njeriu i Revoltuar”, (1951).

Romani “I huaji”, Albert Kamy shkroi mbi armiqësinë dhe përgjegjësinë morale dhe shpesh krahasohet me dikur ish-kolegun e tij Jean-Paul Sartre (miqësia e tyre përfundoi në vitet ‘40, për shkak të mbrojtjes që Sartri ofroi për komunizmin stalinist). Kamy e përshkruante veten si pesimist mbi kushtet njerëzore, megjithatë ëndërronte për një zgjidhje pozitive të pozicionit “absurd” se jeta është e pakuptimtë.

Ndërsa po udhëtonte për në Paris më 4 janar 1960, ai dhe botuesi i tij, Muchel Gallimard, u vranë në një aksident automobilistik. Kamy ka lindur më 7 nëntor 1913.

I huaji, Albert Kamy

I huaji, (L'Étranger), është kryevepra e Albert Kamy, (Camus), e publikuar për herë të parë më 1942. Është një udhëtim stilistik force që përmbledh shijen autentike të universit të absurdit dhe është konsideruar si vepër me rëndësi kritike për shkrimtarë dhe kritikët si Bartes, Rob-Gillet, dhe Sarute. Rrëfenjësi është Mjursault (Meursault), një algjerian me temperament instiktiv, por jo aq demonstrativ, i cili në pjesën e parë tregon ngjarjet e përditshme të jetës së tij, që nga varrimi i të ëmës dhe vrasja e një arabi në plazh. Në pjesën e dytë detajet e vogla kthehen në provat dënuese në gjyqin e tij. Mekanizmi arbitrar i sistemit gjyqësor dhe dënimi me vdekje provokojnë te Mjursault pohimin e jetës kundrejt vdekjes.

Flori Bruqi

Botuar: FLOART-PRESS, 17.12.2008; 5:38 MD

Borges, ky fenomen letrar

Me 14 qershor 2008, u mbushën 22 vjet, qëkur Jorge Luis Borges, hyri në pavdekësi. Pavdekësi jo vetëm në kuptimin shpirtëror, por në kuptimin e mirëfilltë letrar. Janë të shumta aktivitetet që organizohen sot në shumë vende të botës për nder të tij. Nga Egjipti ekzotik, në vendet gjaknxehta të Amerikës Latine, sikundër dhe në Amerikën e ekuilibruar, sepse ndoshta nuk mund të ketë në planet shkrimtar si Borges, i cili është studiuar, analizuar, interpretuar nga njerëz elitarë të letrave, nga kritikë e profesorë të njohur. Por, nostalgjikë sa edhe shpirtërorë, argjentinasi thonë sot në ditën e tij se, ndër gjërat që Buenos Aires humbi, dhe që i mungojnë, janë hapat e matur të një Borges-i të verbër, kur ai çapiste në rrugët e tij të preferuara. Dhe të gjitha këto falë figurës së tij, herë polemike e herë të dashur, sa edhe kokëfortë. Ky Borges, si njeri dhe si personazh, 'iku' më 14 qershor 1986, në Gjenevë (Zvicër). Por, jeton megjithatë në të gjithë botën esenca e fjalës së tij, reflektimi filozofik, loja intelektuale, misterit dhe gjysmerealiteti. Ky Borges, që në të vërtetë i përngjante më shumë se një bombe atomike, kishte gjithnjë si temë në mendje: "Nëse gjen një çelës, ai mund të hapë një portë". Sot, fenomeni Borges, autori i "El Aleph" nga erudicioni, historia dhe etimologjia, është një idil i preferuar nga shumëkush. Ata që marrin pjesë në panairë librash, që zhvillohen në botë, duhet ta kenë vënë re, se ai, nga një antihero, nga një shkrimtar elitar, sot është një hero popullor. Stili origjinal, ironia therëse e temat që trajton, bëjnë që edhe shkrimtarët e mëdhenj të kohës sonë ta njohin atë si mjeshtër të madh, duke e përcaktuar si një nga shkrimtarët më të shquar të shekullit XX. Marguerite Yourcenar e admironte. Cioran, mendimtar rumuno-francez, e përcaktoi si "i fundit i delikatëve". "Loja e Borges të kujton ironinë romantike sa dhe shpërthimin metafizik të iluzionit", thotë ai. Umberto Eco shprehej gjithnjë se, ishte i çmendur kur lexonte librat e Borges. "Kaloja net e net duke lexuar veprat e tij së bashku me miqtë e mi", thotë Eco. Por, shumë të tjerë e kanë përcaktuar si Stendhal apo Flaubert. Të tjerë e quanin thjesht dhe me admirim, 'Mjeshtër'. Por çfarë mendonte Borges për veten e tij? Në shkrimin "Borges dhe unë", autori beson se Borges është një imazh, një emër që shfaqet mbi një letër apo në një fjalor biografik. "Nuk më kushton asgjë të them se kam shkruar disa faqe me vlerë, por këto faqe nuk mund të jenë më mirat, nuk i takon askujt (...) Unë dua të mbetem te Borges, jo tek unë (nëse jam dikush). Di të them se e njoh veten më mirë në librat e tij". Ende kujtohet sot një ndodhi e shkrimtarit të madh. Kur dikush e mori në telefon në shtëpi për t'i kërkuar një takim, teksa mendonte se duhej të fliste me një nga sekretarët e tij, befas dëgjoji zërin e tij. Duke ngatërruar

fjalët, mërmëriti: "Tungjatjeta mjeshtër". Përgjigjja ishte sa shokuese, aq edhe e natyrshme: "Mjeshtër, jo. Më thërrit Borges". Borges shprehej se e kishte kaluar jetën duke menduar për gratë, se ishte një njeri pasionant dhe emotiv, por nëse dikush lexon dy koleksionet e tij me tregime të famshme, "Fiksione" dhe "Aleph", kupton të kundërtën. Nëse dikush lexon intervistat e tij, do të shohë se ai e shpjegon veten e tij si "sentimental" dhe flet shumë për emocionin. Por në procesin e transformimit të eksperiencave të tij në tregime ka një ndryshim të madh që do të thotë se në këto tregime emocionet zhduken. Në dekadën e viteve '30 të shekullit të kaluar, ai ishte një ndër të parët shkrimtarë dhe intelektualë të Argjentinës që u shpall kundër fashizmit. Borges ishte shumë këmbëngulës për këtë gjë që e shpjegon edhe fakti që ai ishte një opozitar edhe me Peron dhe ndoshta kjo i shkaktoi edhe mosfitimin ndonjëherë të Nobel-it. Dekada e fundit e jetës së Borges ishte një periudhë shumë e vështirë për Argjentinën. Borges kërkonte me çdo kusht të vinte në dukje nevojën e bashkëjetesës së grupeve të ndryshme dhe partive në vend dhe këtë duket se e gjeti në modelin zviceran, ku ai mbylli sytë. Në Shqipëri, Borges u bë sidomos i njohur pas viteve '90. Më parë, ai kishte qenë i njohur vetëm nga një shtresë e caktuar dhe aspak nuk mund të ishte i përkthyer në gjuhën shqipe. Botimi para disa vitesh i revistës letrare "Aleph" ishte një mesazh intelektual sa edhe mirënjohjeje i një grupi të rinjsh në nder të shkrimtarit të madh. Një revistë, ku të rinj të talentuar arritën të përkthenin në një stil origjinal pjesë dhe vepra të njohura të letërsisë botërore. Por edhe shumë shtëpi botuese sot për sot kanë marrë guxim të shqipërojnë gjuhën enciklopedike që të ofron Borges. "Libri i qenieve imagjinare", përkthyer nga Azem Qazimi dhe botuar nga "Zenit", "Tango", "Inkuzicioni dhe të tjera", (shqiper. Astrit Cani) "Vdekja dhe busulla", shqipëruar nga Mira Meksi dhe botuar nga "Ideart", janë disa nga veprat e shkrimtarit, që di të çelë me gjeninë e tij, portat e letërsisë botërore, sot dhe në vitet që vijnë.

Botuar: Floart-Press, 25 dhjetor 2008

Heinrich Heines, i rilexuar

Rrëfimet: -"Kam vënë re që ateizmi ka bërë një si lidhje të fshehtë me komunizmin më banal e më të neveritshëm. Frika që kam nga ky i fundit nuk ka të bëjë aspak me trembjen e njeriut fatlum që dridhet se mos ia marrin kapitalet: jo, mua më angësjton ankthi i fshehtë i artistit dhe i dijetarit, frika se mos krejt

civilizimi ynë modern, arritjet e mundimshme të kaq shekujve, frytet e punëve fisnike të paraardhësve tanë kanosen nga fitorja e komunizmit. Nuk mund t'ia fshehim vetes atë që na pret në qoftë se ajo masë e pagdhendur, të cilën një palë e quajnë popull, një palë tjetër vulg, do të merrte pushtetin real.” Nuk di nëse e kishin lexuar censorët tanë këtë pasazh profetik dhe të tjera nga vepra e Heinrich Heines (1797-1856) “Rrëfimet”, të cilën ai e shkroi në “dyshekunvarr”, ku lëngonte prej 8 vjetësh, pak muaj para se të vdiste. Ata të bllokut lindor, patjetër, të Shqipërisë, nuk e besoj, sepse letrarë që dinin gjermanisht, shumë pak ishin, dhe nuk u punonin mendjet për së mbrapshti. Poeti dhe eseisti i madh gjerman gjithmonë na u paraqit si mik i ngushtë i Marksit (me të cilin në të vërtetë shkëmbeu korrespondencë). Me shumë rëndësi për famën e tij si një shkrimtar gati “parakomunist” në gjithë vendet ish-komuniste ishte edhe fakti që Engelsi përktheu i entuziazmuar në anglisht “Endësit”, një si poemë mjerimi për këtë pjesë të punëtorisë gjermane. Heine po, ishte bir i revolucionit frëng dhe Franca, ku jetoi prej moshës 33-vjeçare e deri sa vdiq, ishte atdheu i zgjedhur. Por nga ky revolucion te manifesti i Partisë Komuniste nuk kishim të bënim me një vijë të drejtë, sepse i pari jo doemos të çonte tek i dyti. Heine ishte pikësëpari poet, një nga lirikët më të mëdhenj të gjuhës gjermane, këngëtar i dashurisë së humbur, i atdheut të humbur, por edhe poet epikurian dhe përqeshës i atdhetarizmit. Sikurse e thotë edhe vetë: “Pasi i dhashë shpirtit romantik në Gjermani ca goditje vdekjeprurëse, më mbërtheu një mall i pafund për lulet e kaltra të viseve fantastike të romantizmit. Jam i fundit romantik: me mua mbyllet shkolla e vjetër lirike e gjermanëve, ndërkohë që hapet lirika moderne gjermane, po prej meje.” Bir i një tregtari të pasur hebre, me emrin e vërtetë Harry, ishte ripagëzuar protestant me emrin Heinrich, për ta pasur më të lehtë karrierën: Por sapo u diplomua në jurisprudencë, braktisi çdo lloj plani për karrierë, për t’u bërë poet dhe sukcesi i madh që pati “Libri i këngëve” e shpërbleu shumë shpejt. Filozofia e kishte tërhequr qyshse kishte pasur profesor në Berlin Hegelin. Provoi më pas të gjente ngushëllim në sisteme të ndryshme filozofike, ndër ta edhe te komunizmi i Marksit, por përfundimet e rrugës së tij të mundimshme, sikurse i gjejmë te “Rrëfimet” janë krejt të ndryshme nga tabloja që na pat qenë përçarë për Heinen. “Ateisti” kthehet te Shkrimet e shenjta dhe Zoti i vetëm, protestanti hedonist admiron tani Moisiun, judaizmin dhe kalvarin e hebrenjve nëpër histori. Kurse gjykimi për filozofët gjermanë është i pamëshirshëm. Heine, ka mbetur në njëfarë mënyre një Nostradamus i kohës së re. Njihen një numër thëniesh profetike të Heines për kohët moderne, parashikime që do t’i vërtetonte shekulli XX. Paragrafi që vendosëm në krye është vizioni më i saktë i socializmit real. Komunizmi të cilit ia ka frikën më shumë

Heineja, ai vulgari, nuk është në thelb vizioni që predikon admiruesi i tij, po hebre, Karl Marksi, por komunizmi që pllakosi më së pari në Rusi, pikërisht aty ku masat e plebit ishin shumë më të mëdha, më të uritura dhe më të rrezikshme sesa në Europën e iluminuar. “Poeti ndjen një llahtar të vërtetë përpara ngjitjes në fron të atij populli që e quajnë “sovrani”. Me dëshirë flijohemi për popullin... vetëm se natyra e dliër dhe e ndjeshme e poetit fërgëllon para kontaktit personal me popullin, e ca më shumë tmerrohemi nga mendimi i përkëdhelive të tij. Zot na ruaj prej tyre!” Heine duket sikur ka britur, 100 vjet më parë, edhe për poetët, dijetarët, mistikët e Shqipërisë që do ta ndjenin deri në palcë kontaktin me vulgun, pas revolucionit të këtij të fundit. Kur lexoj këto radhë më dalin vetiu parasysh skenat e fillimit të Gulagus Albanensis - “Rrno vetëm për me tregue” të At Zef Pllumit -: hyrjen e partizanëve në Shkodër dhe gjëmën që do të vijonte. Edhe më tronditëse janë thëniet profetike të Heines për atdheun e tij. Te poema politike-satirike “Gjermania, përrallë dimri” është një kapitull ku poeti, që kthehet pas 13 vjetësh në qytetin e rinisë së tij, Hamburgun, merret për dore nga perëndesha mbrojtëse e qytetit, Hamonia, dhe shoqërohet nëpër të kaluarën dhe të tashmen e atdheut. Pasi kanë pirë bashkë ca rum, ajo i thotë se mund të shohë të ardhmen e Gjermanisë te një kazan që po vlon, vetëm se duhet t’i betohet se s’ka për të treguar asgjë nga ato që do të shohë. Poeti e jep këtë be, e pastaj fut kryet te grykë e kazanit. Ç’të shohë! “Ato që pashë s’i tregoj dot, (premtova të hesht përherë) Por lermëni të paktën të rrëfej: o Zot, ç’më ra një erë!... Llahtar ishin ato kutërbime që u çuan atë çast përpjetë; Të bëhej se pastronin pleh gjirizesh plot tridhjetë. Kjo duhmë e së ardhmes gjermane e kapërceu menjëherë çdo gjëkisha ndjerë gjer aty me hundë O Zot, s’durova më....”.

Është për t’u habitur sepse këto thuhën në një kohë kur edhe në Gjermani kanë depërtuar idetë liberale nga fqinji perëndimor, kur shtypi dhe krejt shoqëria po demokratizohen, kur po zjejnë pakënaqësitë që do të çonin në revolucionet e 1848-s. Por ishte me sa duket një frymë militariste, intolerante e antisemite që i shtinte datën shkrimtarit. Ja ç’shkruan diku gjetiu: “E ardhmja bie erë lëkure ruse, erë gjaku, pabesie dhe fshikullimash. Do t’u këshilloja stërnipërve e stërmbesave tuaja të vinin në këtë botë me një lëkurë të trashë mbi kurriz.” Dhe së fundi fjalja që duket sikur është shkruar të nesërmen e 10 majit 1933: “Ky është vetëm preludi. Aty ku djegin libra, tek e fundit kanë për të djegur edhe njerëz”. Nuk ishte çudi që nazistët atë ditë dogjën ndër të parët librat e Heines, kurse poezitë e tij që kishin hyrë tanimë të pashlyeshme nëpër antologji jepeshin me shënimin: “poet i panjohur”. Heine në shqip, ndryshe nga poetë të tjerë të mëdhenj të gjuhës gjermane, hiq Goethen dhe Brechtin, nga Heine kemi të përkthyer lirika të shumta si dhe dy poemat e gjata “Gjermania, përrallë

dimri” dhe “Atta Troll”. Lasgush Poradeci e ka përkthyer shumicën e tyre në vitet ’50. Më pas kanë sjellë në shqip lirika të Heines Robert Schëartzi, Petraq Kolevica etj. Schëartzi përktheu rishtas edhe “Gjermania, një përrallë dimri” (1990). Qysh nga ajo kohë, siç ka ndodhur me shumicën e klasikëve të poezisë, nga Heine nuk kemi thujse më asgjë tjetër. Në të vërtetë ka shumë ç’mund të përkthehet ende, siç ka edhe poezi që mund të rishqipërohen më mirë. Por në këtë vend në përgjithësi ka humbur shija e poezisë: ato pak shqipërime që na vijnë në ditët tona janë prej poetësh modernë ose postmodernë, për të kapur kohën e humbur ose thjesht si shfaqje snobizmi. Ka humbur krejt plejada e Henrik Lacajt e Gjon Shllakut, Pashk Gjeçit e Lasgush Poradecit, Skënder Lularasit e Sotir Cacit? Them se po, vetëm se ka humbur përkohësisht, sepse është e pamundur që gjuha shqipe, tani që është pjekur e rafinuar edhe më, të mos u kthehet përsëri burimeve të poezisë, kur mendon që kemi kaq e kaq poetë të papërkthyer, qysh nga Safo, Horaci ose Ovidi Për t’u kthyer tek Heineja: Në një gjykim të shpejtë, mund të themi se Lasgushi e ka përkthyer me një saktësi e koncizitet të jashtëzakonshëm lirikun gjerman: herë-herë strofa shqipe arrin të ketë ritmin identik dhe gjatësinë e strofës origjinale, të jetë madje edhe më e shkurtër! Po bukuria e gjuhës pastaj, ngjyrimi i tij toskë, fjalori aq i pasur... Problemi i vetëm i Lasgushit është që ka përkthyer shpejt, i detyruar siç ishte nga varfëria dhe shtytja për të plotësuar normën e Sh.B “N. Frashëri”. Kjo bën që aty-këtu të ruhen struktura tipike të gjermanishtes, në ndërtime si “një femër mbretërisht e bukur”, “e vështjell një rrobe epshërisht e bardhë”, “pastërtisht e shporra çmendurinë” etj. Schëartzi ka filluar herët me disa lirika, qysh kur shkruante në gegënisht. Të habit ritmi melodioz i kësaj kënge:

“Vegime andrrash/ /Dikur andrrojsha për t’egrën dashuni, /për kaçurrela, lule e për mall, /për buzë të ambla e për të idhta fjalë, /për t’trishta kangë e t’zymta melodi. /Venitë e tretë më janë ato andrrime, /e tretë më asht dhe pamja e adhurime! /M’ka mbetë veç çka me afshe t’përvëlueme /dikur kam derdhë në t’butat vargëzime. /Veç ti m’ke mbetë, o kangë jetime! Shko tash /dhe ti – kërkoje pamjen që m’u tret! /Dhe, kur ta gjejsh, prej meje ma përshndet:/Të zbratës hije i çoj të zbraztin afsh!/. “Rreth 30 vjet më vonë të “Gjermania...” Schëartzi është krejt ndryshe, një përkthyes gati marcial, shumë më afër publicistikës se lirikës. I lejon vetes liri interpretimi, krijon ritme të tjera, i jep vërtet poemës një duf, të themi të kohës sonë, por i largohet vise-vise shumë origjinalit. Ndaj, në mjaft nga këngët e poemës, parapëlqejmë vargun besnik dhe melodinë e Lasgushit, thotë Ardian Klosi.

Botuar: Floart-Press: 25 dhjetor 2008

Gabriel Garcia Marquez, jeta dhe vepra

Shkrimtari kolumbian, Gabriel García Márquez, një herë nënvijëzoi se, “Çdo shkrimtar që ka respekt për veten, duhet të ketë një biograf anglez”. Zor se ai mund të gjente një më të plotë sesa, Gerald Martin, i cili shpenzoi 15 vjet të jetës së tij për të arritur në një biografi voluminoze prej 664 faqesh. Përmes një biografie të paautorizuar mbi Nobelistin, ajo është një “biografi e tolerueshme” sipas cilësimit që i dha vetë Martin. Kjo shpjegon njohuritë e paprecedent që Martin ka mbi subjektin e punës së tij si dhe miqësinë që ka me të afërmit, miqtë, kolegët, rivalët si dhe dashuritë e vjetra. Krerë shtetesh, përfshirë Fidel Kastron e Kubës dhe Felipe Gonzalesin e Spanjës, dëshmuar vullnetarisht, sëbashku me kremin e elitës letrare hispanike.”Njëqind vjet vetmi”, nga Gabriel Garcia Marquez. Pengesa e parë me të cilën Martin u përball, qe ironikisht, bollëku i materialeve të publikuara. Ka një sasi të jashtëzakonshme shkrimesh që interpretojnë punën e romancierit më të famshëm latino-amerikan që është ende gjallë. Shumë punime biografike ekzistojnë, përfshirë edhe kujtimet e vetë Markezit, “Të Jetosh për të Treguar Rrëfenjën”, por të gjitha janë të pjesshme ose të pathemelta. Një pengesë tjetër qe “mitomania” e shumëdokumentuar e Markezit: “Ai pati treguar shumicën e ngjarjeve të njohura mbi jetën e tij në shumë variante, secila prej varianteve kishte sëpaku një element të vërtetë.” Kur përballej me variantet kundërthënëse të ngjarjeve, dhe kurrë nuk mund ta verifikonte të vërtetën plotësisht, Martin vendosi në mënyrë të mënçur t’i paraqesë të gjitha variantet.

“Dashuria në kohërat e kolerës”, nga Gabriel Garcia Marquez, Martin e fillon me historinë e tij familjare. Kjo është thelbësore, sepse ai tregon në mënyrë bindësie, se bota plot fantazi, që Marquez krijoi, i detyrohet më së shumti ngjarjeve të paraardhësve të vet, si gjyshi, Nicolas Marquez, një veteran i luftës, civilit kolumbian të shekullit të 19. Jo më pak e rëndësishme qe marrëdhënia e vështirë e shkrimtarit me të atin e tij kokëfortë Gabriel Eligio, dhe nënën e tij të shumë-vuajtur Luisa Santiaga, dashuria e të cilëve frymëzoi atë për romanin e dytë më të famshëm, “Dashuri në Kohërat e Kolerës”.

“Kujtim kurvash të trishta”: Qyteti i Kartagenës në buzë të Karaibeve që më i pëlqyeshëm për ndjeshmëritë e tij costeno, (bregdetare). Qe atje vendi ku filloi karrierën e tij si gazetar si dhe vendi ku fitoi reutacionin si dashnor. “Ai nuk qe kurrë një pijanec dhe natyrisht as një burracak, megjithëse ka prova të forta se ai qe një “kurvar” i rregjur dhe diskret”. I paaftë për të paguar qeranë, ai jetoj në një shtëpi publike dhe shkroi letra për prostitutat.”Zbulimi” i Europës, prej tij, ndodhi atëbotë kur ai u nis fillimisht për një udhëtim të shkurtër, - zgjati dy

vjet e gjysmë dhe që shumë i rëndësishëm për ndjenjat e tij politike. Në Paris ra deri në atë pikë sa filloi të mbledhë shishe për të fituar para si dhe të rrëmonte nëpër hambarë për të gjetur ushqime. Aty filloi gjithashtu një histori dashurie me Spanjollen Tachia Quintana, me të cilën përpak sa nuk pati një fëmijë. Kjo që një ngjarje për të cilën Markezi refuzoi të flasë me Martin, duke i kujtuar atij se: “çdokush ka tri jetë: një publike, një private dhe një sekrete”.

Kur karriera letrare e Markezit pati një shans të mirë, gjaku i biografit ngrohet. Një kapitull mbi krijimin e “Njëqind vjet vetmi” është plot gjallëri. Ai përshkruan gjendjen si në trans në të cilin ai u shkrua, dhe se si, pasi u plotësua, autori nuk kishte para të mjaftueshme për të postuar dorëshkrimin. Martin nuk e shmang kritikën më të rëndë që i është bërë Markezit: miqësinë e tij me Kastron dhe paaftësinë e tij për të folur mbi abuzimet e regjimit diktatorial kuban. Ndoshta ai që “intoksikuar nga fuqia” por, ndërsa shkëlqimi i tij u rrit, “pushteti që sërish, një tërheqje e parezistueshme për të”.

“Kronika e një vdekjeje të paralajmëruar”: Si një biografi e “toleruar”, Martin e trajton subjektin e tij me respekt këmbëngulës. Disa çështje janë shpuar lehtë, një akuzë për plagjiaturë, p.sh, është përshkruar me një fjali të vetme. Vëlimi përfundon me nota melankonie. Dikur një lojtar me ndikim në çështjet e Amerikës Latine, mosha dhe shpejtësia e ngjarjeve botërore të kohëve të fundit, e kanë kufizuar Garcia Marquez-in të stuket në “privilegjin e pakëndshëm” e të qenit i famshëm. është edhe fakti që ai ndoshta ka humbur vullnetin për të shkruar një libër të ri. “Kam shkruajtur boll apo jo?” pyet Martinin, shkrimtari i famshëm. “Njerëzit nuk duhet të zhgënjehen, ata nuk mund të presin më asgjë prej meje, apo jo?” E vërtetë. Ne i kemi sakaq romanet e tij. Dhe tani, për fat të mirë, ne kemi edhe këtë biografi monumentale.

FLOART-PRESS, 17.12.2008; 5:43 MD

Márquez: Ka “vdekur” gazetaria

Shkrimtari i madh Gabriel García Márquez, ka kritikuar gazetarinë e dobët, që po bëjnë reporterët. Në një intervistë për të përditshmen spanjolle "El Pais", fituesi i çmimit Nobel në Letërsi në vitin 1982, thotë se “gjithnjë e më shumë po vuan cilësinë e dobët të gazetarisë së shkruar” dhe se, “tani është gjë e rrallë të gjeshe një reportazh të shkruar profesionalisht”. “Gazetaria është dhunti që jo gjithkush e ka”, shpjegoi shkrimtari gjatë Seminarit të VI-të Ndërkombëtar mbi gazetarinë zhvilluar në Monterrey (Meksikë) dhe ku merrnin pjesë gazetarë nga Amerika Latine, Evropa dhe SHBA. Autori i "Njëqind Vjet vetmi", "Dashu-

Heminguej, shkrimtari i dy luftërave

Ernest Heminguej (Cicero, Illinois, 21 korrik 1899) i cili vrau tragjikisht vetën më 02.07.1961, Ketchum, Idaho, kujtohet nga të gjitha qarqet artistike si një ndër shkrimtarët më në zë amerikanë të shekullit 20 dhe si përfaqësuesi kryesor i Brezit të Humbur. Ai përjetoi thellë tragjedinë e dy luftërave botërore, u gjend disa herë ballë për ballë me vdekjen dhe shkroi një letërsi ku dhunës njerëzore i kundërvihet dashuria, ndërsa kotësisë dhe zhgënjimit të jetës, përpjekja për të qëndruar me çdo çmim dhe me çdo kusht. Heminguej, i lindur në Oak Park Illinois, më 21 korrik të vitit 1899, u rrit në një mjedis mbytës provincial, nën autoritetin e një nëne të rreptë, ndërsa vetëvrasja e të atit la gjurmë të pashlyera në zemrën e tij. Universiteti i parë për Heminguejin u bë Lufta e Parë Botërore. Ai shkoi vullnetar si sanitar në Itali, ku u njoh me tmerret e luftës, por edhe me burërinë dhe vetëmohimin, që do të mbushin faqet e tregimeve dhe romaneve të tij të mëvonshme. Atë që mundi të shkruante, duke bashkuar llojin e gazetarisë me atë të letërsisë artistike, e mblodhi në vëllimin e parë "Në kohën tonë" dhe në vëllimin e dytë "Burra pa gra". Por në mbarë botën Heminguej u bë i njohur me romanin "Lamtumirë, armë", ku trajton një histori dashurie, që përfundon tragjikisht në një botë ku sundon ligji i luftës dhe ku njeriu vret njeriun. Gjatë Luftës së Dytë Botërore, Heminguej udhëtoi dhe mori pjesë në veprime luftarake si korrespondent. Në tregimet e kësaj kohe tingëllon e fuqishme ideja antifashiste kundër luftës. Heminguej u bë i famshëm me botimin e novelës "Plaku dhe deti" për të cilën u nderua me çmimin "Nobel". Si për të vazhduar traditën familjare, Ernest Heminguej vrau veten, duke pasur frikë nga sëmundja, e cila e mundonte prej kohësh. Ernest Hemingway (sqt. Ernest Heminguej) ishte një shkrimtar amerikan me renome. I përket shkrimtarëve të periudhës klasike të letërsisë amerikane. Ernest Heminguej në profilin e tij shkrimtaresk përfaqëson në menyrë të shkëlqyer realizmin letrar në ShBA. I konsideruar nga shumëkush si strehë e brezit të humbur, Heminguej vazhdon të mbetet shkrimtari më i shquar amerikan. Proza e tij e gjallë shquhet për nga thjeshtësia mahnitëse, dialogu i thjeshtë plotë jetë. Personazhet kryesore të Heminguejit janë gjithnjë luftëtarë të paepur, me dinjitet krenar, toreador, përballë gjendjes së nderë që po përjetonte padrejtësisht brezi i humbur, brez në kurrizin e të cilit rëndoi më së shumti Lufta e Parë Botërore. Ky shkrimtar kolosal amerikan është lauruar me shpërblime prestigjioze letrare, madje në vitin 1954 ky shkrimtar merr çmimin Pulitzer. Bëri vetëvrasje. Në gjuhën shqipe janë përkthyer një varg romanesh, e vëllimesh me prozë tregimtare të këtij shkrimtari. Vlen të përmenden shqipërimet kolosale të Ismail Kadaresë, Vedat Kokonës.

ria në kohërat e kolerës", u shpreh se gazetaria e sotme e bënte gjithnjë e më depresiv, sepse siç theksoi ai, "gazetarët nuk mund të mendojnë më mirë se sa shkruajnë". García Márquez tha se, gazetarinë e kishte në shpirt dhe se ai është profesioni më i bukur. "Nuk ka profesion më të bukur në botë se sa gazetaria", pohoi Márquez, i cili veç kësaj shpjegoi se ndihej keq kur lexonte gazetatat dhe cilësinë që ofrojnë ato. Ky shkrimtar ka marrë një sërë çmimesh, si Rómulo Gallegos (1972), Çmimin Jorge Dimitrov për Paqen (1979); Çmimin Nobel në Letërsi (1982). Ai vuri në dukje se media nuk i jepte më kohën e mjaftueshme gazetarëve. "E pranoj se tani gazetatat duhet të konkurrojnë radion dhe televizionin, por shtypi i shkruar ka një hapësirë më të madhe se media elektronike", tha ai. "E shkruara del nga shpirti, mjetet e tjera janë aparate, janë makina", tha shkrimtari kolumbian. García Márquez, përfaqësuesi i realizmit magjik, cilësoi se tani gjen shumë pak reportazhe apo shënime që mund ti konsideronte "perla", apo që kur i lexon të bëjnë të thuash, "cili do të jetë ky që e ka shkruar...?". "Përpara gazetaria ishte më e vështirë. Nuk kishte kaq shumë makineri dhe kjo të bënte të mendoje më shumë", pohoi autori i shumë veprave letrare me famë botërore.

Botuar: FLOART-PRESS, 08.12.2008 11:33 PD

Anton Pavloviç - Çehov (1860-1904)

Është një nga shkrimtarët më të shquar të letërsisë botërore. Ai, pati një jetë të shkurtër. Rrojti gjithsej 46 vjet (1860 - 1904). Jeta e tij qe mjaft e vështirë, me vuajtje e varfëri dhe kjo qe një nga arsyet që ai lëngoi gjatë nga sëmundja e tuberkulozit, prej së cilës edhe vdiq. Çehovi është një shkrimtar që doli nga gjiri i popullit.

Gjyshi i tij kishte qenë bujkrob dhe familja e madhe e Çehovëve tërë jetën u mundua për të siguruar bukën e gojës.. Prandaj, veprat më të mira të Çehovit janë në përgjithësi pasqyrë e vuajtjeve dhe padrejtësive që bëheshin në kurriz të popullit në Rusinë cariste. Ai përshkroi jetën e mundimshme të fshatarësisë, së familjeve të varfëra të qyteteve, tregoi shtypjen e shfrytëzimin dhe u tall me veset e këqija të çifligarëve e borgjezëve. Vuri në lojë pa mëshir nëpunësit dallkaukë dhe klerikët hipokritë, goditi ata intelektualë që qëndronin larg interesave të popullit dhe përpiqeshin t'ua trullosnin kokën njerëzve me teori të dëmshme e boshe. Çehovi diti shumë mirë të demaskonte, të tallej me një humor të hollë. Shakaja e tij ishte e hidhur, siç ishte vetë jeta. Mendimet që ai mishëroi me veprat e tij qenë të thella dhe demokratike. Ai shkroi me një art të madh.

Tregimet e dramat e vunë Çehovin në rradhët e shkrimtarëve të mëdhenj të botës. Anton Çehovi i dontë shumë fëmijët. Ai ishte me profesion mjek, dhe të gjithë ata që e njohën nga afër, flisnin për zemrën e tij të madhe, për dashurinë që ai ndiente për fëmijët e popullit. Kjo është arsyeja që në të gjitha veprat e tij, fëmijët janë personazhe të mirë, figura mjaft simpatike dhe të paharruara për lexuesin.

Botuar: FLOART-PRESS, 17.12.2008 4:51 MD

Vepra të Heminguejit në shqip

** Plaku dhe deti*

** Dëborërat e Kilimanxharos*

** Për kë bien këmbanat*

** Të kesh e të mos kesh*

Plaku dhe Deti (origjinal: The Old Man and the Sea) është një nga romanët më të shitur (bestseller) të mbarë letërsisë amerikane, shkruar nga shkrimtari amerikan Ernest Hemingëy. Tek kritikët letrarë ekziston mëdyshja në është roman apo novelë, por sidoqoftë "Plaku dhe deti" është margaritari më i ndritshëm amerikan që pushtoi mbarë botën. Që në fillim nga vete titulli kemi të bëjmë me dy kundërvënie të ndryshme: plakun në perëndim të jetës se tij dhe detin e paskajë, kjo fuqi e pambarueshme. Personazhi kult Santiago është plazmim i vetë ekzistencës njerëzore kundrejt dallgëve të shkumëzuara të jetës me përplot pusi e pabesi. Santiago përçapet me tërë fuqinë e tij të mplakur dhe për çudi të fatit ai del fitimtar. Kjo vepër është grishje e njëmendtë për rrugën e qartë të racës njerëzore: trazimi i përpjekjes për përvijimin e jetës në kushte sado të rënda. Është një luftë e pabarabartë ndërmjet njeriut dhe natyrës, por që gjithësesi i lejon njeriut të masë forcat e veta. Njeriu plaket ndërsa natyra mbetet po e njëjtë, deti mbetet po i pamasë dhe i pabesë. Në qendër të veprës "Plaku dhe Deti" është plaku Santiago, një pëshkatar i zoti. Ka edhe disa personazhë të tjerë, por ato vetëm sa skicohen në vepër sa për sfond. Dy miq-armiq të vjetër luftojnë përballë njëri tjetrit, luftë që jep edhe mesazhin e lartë filozofik se, njeriu nuk është krijuar për të pësuar humbje, të asgjësosh njeriun nuk do të thotë që e ke mposhtur atë. Duke krijuar personazhë të tillë si plaku Santiago, E. Heminguej lartëson figurën e njeriut që tregohet dinjitoz përballë dështimeve dhe sfidave në jetë. Është shkruar nga Heminguej me një stil të drejtpërdrejtë, disi të ngjeshur dhe E. Heminguej ka përdorur parimin "ajsberg" d.m.th. flet pak por nënkupton shumë. Personazhet parapëlqejnë më shumë heshtjen, mbylljen në vetvete, çka

e bën edhe më interesante e tronditëse leximin e veprës. Në pamje të parë ata duken të ftohtë, indiferentë, por në fakt cilësitë e tyre qëndrojnë në nëntekstet e frazës. Vihet re edhe dialogimi me vetveten, që përbën një veçori tjetër të personazheve të këtij romani. Edhe nëqoftëse personazhët ndiejnë frikë, gëzim etj, ato nuk jepen, por nënkuptohen nga situatat e krijuara. Kjo mban gjallë emocionin gjatë leximit të novelës.

Botuar: <http://www.gazetakritika.net/Forumi/lettersi.php/?itemid=1140>

Fjodor Dostojevski, art dhe vuajtje

Ka nga ata që besojnë se arti më i arrirë është rrjedhojë e vuajtjes së thellë. Jeta e autorit rus, Fjodor Dostojevski, ndër figurat më të shquara të literaturës, ishte dëshmi e kësaj lloji vuajtjeje. Në moshën 15 vjeçare nëna i vdes nga tuberkulosi; dy vjet më pas i vdes gjithashtu edhe i jati, një alkoholist i dhunshëm, ku besohet se u vra nga shërbëtorët e tij.

Në vitin 1849, Dostojevski dhe kolegët e tij në rrethin radikal politiko-letrar Petrashevski, arrestohen dhe burgosen. Më pas dënohen me vdekje në 16 nëntor 1849. I gjithë grupi u detyrua që të qëndronte në të ftohtit e acartë në pritje të skuadrës së pushkatimit. Në minutin e fundit, vendimi u anulua. Vetëm pas 10 vjet burgimi politik në Siberi kthehet në Shën Peterburg. Fjodor Dostojevski është autori rus i shekullit të 19-të që ka shkruar novelat klasike si Krim dhe Dënim (1866) dhe Vëllezërit Karamazov (1880). Dostojevski iu kthye jetës së shkrimtarit, si profesion, pas një karriere të shkurtër ushtarake, ku në vitin 1846 publikoi novelën e tij të parë “Njerëz të varfër”. Novelat e tij ekspoloronin detyrimet psikologjike dhe morale të njeriut modern. Ai u bë i famshëm për krijimin e “heroit të rrugës,” një protagonist i mohuar nga shoqëria dhe në kërkim të shpengimit.

Ai ka lindur më: 16 nëntor 1821, Moskë, Rusi.

Botuar: FLOART-PRESS, 17.12.2008 5:02 MD

Vladimir Majakovski (1893-1930)

"Të jetosh është shumë më e vështirë".

Ç'të bëjmë me Vladimir Majakovskin? Me Majakovskin, që për antonomazi është "poeti i revolucionit"? I një revolucioni të ashtuquajtur i "Tetorit", i cili në fillim u ngrit në qiell nga të shumtit, nga Majakovski edhe më me zjarr se kushdo tjetër, sot është stigmatizuar nga shumica, dhe a nuk ishte i tillë ai që në film, për cilindo që s'ishte vërbuar nga shkëlqimi i një "bote të re" imagjinare? Pyetja "Ç'të bëjmë me Majakovskin", si dhe me këngëtarë të tjerë të ringjalljes së kuqe, është e pashmangshme tani që kolosi i ndërtuar në terrenin e asaj përmbyseje të padëgjuar është në rrënim, provë kjo e pasigurisë së materialeve dhe e gabimeve të projektit. Veç kësaj, nuk bëhet fjalë aspak për një pyetje pa vend, po të kujtojmë deklaratën e bujshme të futuristëve (me 1912), e firmosur që atëherë nga i riu Vladimir, i cili urdhëronte që " të hidheshin nga anija e modernitetit " Aleksandër Pushkin dhe "klasikët " e tjerë, që konsideroheshin vjetërsira dhe pa vlerë, nga ai, që, si homonimet e tyre italiane, të kryesuar nga Marineti, për t'u kualifikuar, duke kapërcyer të tashmen dhe të kaluarën, shpallej flamurtar i së ardhmes. Nga "anija e modernitetit" e mijëvjeçarit të ri mos duhet "hedhur jashtë" ndoshta një klasik "i avangardës" si Majakovski, sepse është i plakur dhe i papërshtatshëm? Një përgjigje e miratuar nga disa është se poezia majakovskiane, fajtoje se ka ekzaltuar një revolucion kriminal që midis shumë të tjerësh, vrau dhe torturoi shumë poetë, i përket tashmë një errësire të merituar: ajo shtrihet në pluhur, nën rrënojat e konstruksionit kolosal komunist së bashku me shumë figura të tjera të së njëjtës stampë ideologjike. Por nuk mund të mohojmë se poezia e Majakovskit, edhe pse e shfronësuar nga vendi qëndror që i ishte dhënë në panteonin e "regjimit të vjetër", ekziston dhe reziston edhe, sepse ajo nuk është një kufomë për të cilën mund të thuhet "parce sepulto"(e varrosur). Një përgjigje tjetër na këshillon që të provojmë te Majakovski operacionin, të cilit duhet t'i nënshtrohet trashëgimia e shumë personazheve të shkëlqyer: të hiqet ajo që është e vdekur (ditirambi politik) dhe të ruhet ajo që është e gjallë (lirika e dashurisë). Por kjo ndërhyrje e ka të keqën këtu se cungon një organizëm ku gjithçka është e lidhur dhe prerja e një pjese, që quhet e nekrotizuar, dëmton pjesën që mbijeton. Parashihet edhe një zgjidhje tjetër: ta quajmë Majakovskin, jo poetin e revolucionit, por një viktimë të këtij revolucioni, një lloj xhongleri tragjik i pushtetit të ri: ta quajmë, jo një poet të oborrit të autokracisë së re bolshevike, por një demaskues paradoksal të miteve revolucionare, të fuqizuara nga ai vetë që shihte sa lot dhe sa gjak kullonte Molloku

(përbindëshi) i ri i nderuar prej tij. Të pranosh këtë zgjidhje nuk do të thotë të falsifikosh Majakovskin, duke i ndërtuar një fytyrë ndryshe nga e tija, përkundrazi, ta defalsifikosh duke i hequr maskën zyrtare që i ka vënë për dhjetëra vjet "realizmi socialist". Megjithatë edhe kështu Vladimir Majakovski do të skematizohej dhe, gjëja që do të humbiste do të ishte kompleksiteti dramatik i fatit të tij dhe i poezisë së tij që nuk e ka shqen në letërsinë e Nëntëqindës, ku nuk mungojnë njerëz si ai që iu nënshtrua miteve të reja politike dhe si Celini iu nënshtrua joshjes makabre të nazizmit ose si Paundi që e gjeti të përshtatshëm fashizmin për muzen e vet, për të mos folur për turmën, që, me Brehtin në krye, u rreshtua me komunizmin e epokës staliniste. Duhet të ndjekim rrugën ekzistenciale dhe krijuese të poetit duke u nisur nga një pikë fikse, e vetmja e padiskutueshme, por për këtë, jo më pak enigmatike për biografinë e tij të vuajtur: ajo e vdekjes me vetëvrasje me 1930. Mund të themi se edhe kjo pikë është e pasigurt, meqë vdekja e Majakovskit është vënë në dyshim për sa i përket mënyrës së kryerjes së saj: vetëvrasje apo inskenim? Në rastin e dytë, autore dhe regjisorë e simulimit makabër, do të ishte ajo, policia politike dhe, ai regjimi, vegël e të cilit ajo ishte, që ndiqte me një interesim të vëmendshëm jetën e poetit dhe do të vendoste më në fund, kur ajo po i shpëtonte nga dora dhe, duke pasur parasysh famën e personit, po bëhej e rrezikshme për atë forcë revolucionare, bard i së cilës poeti ishte. Nuk do të ishte pa interes të ndiqej ky version virtual, por i pakuptimtë, pasi nuk do të arrinte në asnjë gjë të sigurt. Nga ana tjetër, nëse pranohet teza, e besueshme dhe bindëse, e vetëvrasjes së vërtetë edhe, kjo do të kishte nuhatjen e një vrasjeje të bërë, jo nga ajo policia e fshehtë, ("cekistët") së cilës Majakovski i kushtoi një admirim të devotshëm që, veçanërisht, sot, habit dhe ngjall neveri, por nga regjimi i hyjnizuar nga ai si shpëtim i vetëm universal dhe i tiji personal. Në këtë dritë Majakovski është poet i një revolucioni jo rrezullues e triumfues, por vdekjeprurës dhe mistifikues: një poet që i tunduar nga një instinkt i papërmbajtshëm vdekjeje, në luftë me një vullnet të dëshpëruar jete të revolucionit si një jetë e rreme, gjeti një iluzion të përkohshëm mbijetese. Tri vetëvrasje të mëdha shënojnë historinë e poezisë ruse të Nëntëqindëshit: vetëvrasja e Sergej Eseninit me 1925, vetëvrasja e Vladimir Majakovskit me 1930 dhe ajo e Marina Cvetajevës me 1941 (e ngjashme, por e ndryshme është lista e poetëve të vrarë, nga Nikolaj Gumilovi, Osip Mandelshtajmi dhe të përndjekurit, që nga Ana Ahmatova deri te Boris Pasternaku). Më e bujshmja që padyshim vetëvrasja e Majakovskit, e cila, përveç skandalit për atë gjest të kryer nga poeti më i shquar i regjimit komunist, me barrën e enigmave domethënëse, u bë shkak për gjykime me vlerë të lartë, si ato të Andrea Bretonit dhe Roman Jakobsonit dhe la një gjurmë të thellë të Boris Pasternaku që asaj ng-

jarje i kushtoi faqet më intensive të Lejeqarkullimit të tij. Më pak e paralajmëruar që vetëvrasja e Marina Cvetajeves e cila ishte gjithashtu më e kuptueshme: pas kthimit në Bashkimin Sovjetik, me 1939 dhe arrestimit të burrit dhe të vajzës së saj dhe pastaj, pas largimit të saj, në fillim të luftës në një lokalitet të humbur tartar, Elabuga, pa mjete jetese, e izoluar dhe e ndrydhur ("Ka një vit që hahem me vdekjen. Gjithçka është monstruoze dhe e tmerrshme", shkruan në ditar pak më parë se ta vriste veten), Marina kishte vepruar "logjikisht" siç tha me kuptim dashamirës djali i saj Mur. Përsa i përket Eseninit largimi i tij vullnetar nga jeta, pas përpjekjesh të ndryshme të dështuara, nuk paraqet errësirë, po të mendohet për tëhuajësimin e tij nga realiteti i pasrevolucionit, për jetën e tij të çrregullt që bëhej shkak që ai të gjente miqësira mes fundërrinave të shoqërisë dhe, midis kapove të policisë së fshehtë, si dhe për alkolizimin që u bë shkak që ai të mbyllej në një klinikë psikiatrike pak para udhëtimit të tij për në Leningrad, ku në një nga dhomat e hotelit Ndërkombëtar (tashmë Angletere), preu venat dhe u var në një nga dritarët (edhe në rastin e tij u përhap versioni që vetëvrasja kishte qenë e inskenuar nga cekistët, por s'u besua). Në lidhje me vetëvrasjen e Eseninit që shkaktoi në mënyrë epidemike një valë vetëvrasjesh si imitim, çështja më interesante qëndron në marrëdhënien me Majakovskin. Esenini, me gjakun e damarëve të vet, shkroi dy vargjet e tij të fundit: "Në këtë jetë të vdesësh nuk është e re, por as të jetosh s'është e re sigurisht" vargje këto që mbetën me të gdhendur nga vdekja e poetit, aq sa Majakovski mendoi se ishte detyra e tij sociale "të paralizonte në mënyrë të ndërgjegjshme efektin e atij testamenti poetik, "të bëjë të zakonshëm fundin e Eseninit, të tregojë në vend të forcës tërheqëse të vdekjes, një tjetër bukuri, pasi njerëzimi punëtor kishte nevojë për të gjitha forcat, për gjersa revolucioni ishte në fillim". Bëhej fjalë që të ç'estetizohej ajo vdekje duke i kundërvënë atyre vargjeve jo analiza sociologjike ose fjalë politike, por vargje të tjerë, po aq të gdhendur. Poezia "Sergej Eseninit", në të cilën Majakovski kërkon të neutralizojë edhe me ane të ironisë fundin e poetit, mbyllet me këta vargje, gjithashtu po aq të famshëm si ata të Eseninit: "Në këtë jetë nuk është e vështirë të vdesësh. Të jetosh është shumë më e vështirë". Të jetosh një jetë kolektive, "t'u shkëpusësh gëzimin ditëve të ardhshme, pasi "planeti ynë nuk është aq i ndërtuar për gëzimin" (janë fjalë të së njëjtës poezi): kjo ishte detyra që Majakovski poet i revolucionit i vinte gjithë poezisë dhe në radhë të parë, vetes, gati, si thotë në një varg tjetër të tij, që t'i shqyejë fytyrën këngës së vet, domethënë të sakrifikojë prirjen e tij lirike mbi altarin, për ndërtimin e një bote të re dhe për njeriun e ri. Mbi këtë sfond Marina Cvetajeva krijoi një legjendë të veten të bukur për vdekjen e Majakovskit: ai pasi kishte përdorur vokacionin e vet duke i shërbyer një force keqbërëse që ai

e kishte pandehur të mirë, qenkej penduar sepse" dymbëdhjetë vjet rresht, njeriu Majakovski, vrau brenda vetes Majakovskin poet, në të trembëdhjetin, poeti u çua dhe vrau njeriun. Nëse ka në këtë jetë një vetëvrasje, ajo nuk është atje ku e shohin dhe zgjati, jo aq sa zgjati çasti i tërheqjes së këmbëzes së revolverit, por dymbëdhjetë vjet jetë,, Vetëvrasje "lirike" ajo e Majakovskit pra? Fitorja e poetit mbi njeriun e lirisë, mbi shërbimin?, e frymëzimit mbi politikën? Nëse te i riu Majakovski shikojmë një revolucionar metafizik në luftë me Zotin, dhe të Majakovski, më pak i ri shikojmë pasuesin e një Kishe revolucionare të varfër në besim, por të pasur në pushtet, thyejmë një klishe të pranuar, qoftë tek ai që e interpreton poetin duke përdorur çelësin e "avangardës", qoftë tek ai që e kufizon në skemën e "realizmit socialist", një lexim i Majakovskit futurist nxjerr në dritë një element noviteti; referimin e fortë me Niçen, me Zarathustrën, në veçanti. Mund të shihnim dy Majakovskë, njëri në shenjë e Niçes, tjetri në shenjë e Marksit (dhe Lenininit) ose vetëm një Majakovsk në të cilin impulsi elementar i revoltës nihiliste kundër botës së përbërë prej (borgjezëve) e vë atë tragjikisht në shërbim të një revolucion real (programatik) dhe institucional (komunist). Por këtu ka vend që të hapet një analizë mjaft e gjerë . Si ta lexojmë sot Majakovskin? Secili në mënyrën e vet, natyrisht. Kjo që propozohet këtu ka si sfond, jo vetëm tragjedinë dhe vetëvrasjen e poetit, por tragjedinë dhe vetëvrasjen e revolucionit që ai e quajti të tijin, katastrofa e atdheut të tij (150000000 sipas titullit të një poeme të tij mbi Rusinë) dhe për gjithë atë "internacionale", pjesë të së cilës e ndjente veten dhe ai si shokët e tij (Internacionalja e pestë, titulli i një tjetër poeme të tij). Të mos e cungojmë veprën e Majakovskit, por as edhe të mos ta përsërisim dobësisht në stilin e vjetër të fanfares revolucionare dhe të retorikës tribunale. Poezia e ndez shkëndijen e saj të së vërtetës në heshtjen, në kontaktin rastësor ose të kërkuar mes dy shpirtrave, e njerit që e ka shkruar dhe të tjetrit që e lexon. Kjo mund të duket antimajakovskiane, antifuturistike, antirevolucionare. Por britma e sfidës dhe e dhimbjes së Majakovskit, na mbërrin e topitur. Si një jehonë e shuar është thirrja e tij shungulluese e propagandës. Zëri i tij autentik na prek në shpirt, duke na bërë të ndiejmë vetminë e tij, si tonën, dashuria e tij, si të jetuar nga ne, ankthin e tij dhe shpresën e tij si ato që na pushtojnë edhe ne. Poet deklamues, Majakovski kapërcen provën e diksionit të brendshëm, në hapësirat e heshtura të së cilës fjala e tij e ashpër tingëllon me e gjallë se në fjalën zhurmuese të origjinës, pranë zërave të ndryshëm që, të ngjyrosur nga gjuhë të ndryshme të poezisë universale, formojnë mikrokozmosin e imazheve që secili personalisht krijon dhe ndjek brenda vetes pambarimisht. Pjesa tjetër është artefis letrar.

Botuar: FLOART-Press, 25.12.2008

Victor Hugo (1773–1828)-jeta dhe vepra

Victor Marie Hugo lindi në Besançon më 26 shkurt të vitit 1802, ishte një dramaturg, poet dhe shkrimtar francez, i konsideruar si babai i Romantizmit, si dhe një figurë dominuese në letërsinë franceze të shekullit XIX.

Jeta e hershme e Victor Hugosë

Vitet e para të jetës, i kaloi në shumë vende të ndryshme, i detyruar, me familjen, për shkak të punës së babait, i cili ishte një gjeneral në fushatat aktive napoleoniane, pas 3 vjetësh në Korsikë, 2 në Paris, dhe disa vjet në Italinë Jugore. Ai nisi shkollën në Spanjë dhe më vonë e vazhdoi në Paris. Publikimi i tij i parë ishte një vëllim i "Odet", të cilën e publikoi vetëm kur ishte 20 vjeçar, një vepër nën influencën e shkollës klasike. Në letërsinë franceze tashmë kishte filluar të përhapej romanticizmi, ku Hygoi, bazuar në këtë rrymë, botoi pjesën e dytë të "Odet". Gjatë viteve 1831 dhe 1841 ai shkroi shumë vepra, të cilat ia rritën shumë reputacionin, dhe më pak prej këtyre arritjeve, ai u bë pjesëtar i akademisë franceze në moshën 39 vjeçare. Romani "Notre Dame de Paris" dhe dramat: "Lucrece Borgia", "Marie Tudor" dhe "Le roi s'amuse" nga, e cila Verdi mori subjektin për operën e tij Rigo, patën një sukses të madh. Gjatë viteve 1841-1851, Hygo shkroi pak, dhe u mor me politikë, fillimisht, si përkrahës i monarkisë së Lui Filipit, me ide të zjarra napoleoniane. Më vonë ai shfaq dhe mbështet Lui Napoleonin si president, por nuk përkrahu Napoleonin III, dhe kjo i kushtoi atij dëbimin nga Franca. Megjithatë vitet e mërgimit ishin shumë të frytshme, gjatë kësaj kohe shkroi dhe romanin "Të mjerët", i cili e bëri të njohur edhe jashtë Francës, pastaj edhe veprat: "Punëtorët e detit", "Njeriu që qesh" etj. Me rënien e perandorisë, Hygoi u kthye në Paris, dhe bëri një tentativë pa sukses, pjesërisht në pjesën politike të Francës. Vitet në vazhdim e deri në vdekje i kaloi në Paris. Në vitin 1881 u emërua senator i përhershëm. Vdiq më 22 maj 1885 dhe u varros me një ceremoni madhështore në Paris. Viktor Hygo është konsideruar si nderi i letërsisë franceze dhe ka arritur majat e saj. Ai u vlerësua në radhë të parë si poet, por edhe këtu ai i theu rregullat kryesore, thelbësore, në të cilat bazohet letërsia franceze e asaj kohe. Stili i tij epik dhe lirika e tij janë të paarritshme. Ai do të ngelet përherë një nga shkrimtarët më të ndritur e të lavdishëm të Francës. Jashtë Francës, Viktor Hygo, njihet kryesisht për prozat e tij tërësisht romantike, ai dashuronte antitezën, dhe kjo e çonte atë në ekzagjerim dhe krijonte karikatura groteske. Krijimet e tij janë të gjalla dhe shumë të goditura, në të shumtën e herës romanet e tij janë me detaje teknike dhe me

përshkrime të tepruara. Viktor Hygoit, i mungonte sensi i masës, dhe kjo duket e qartë në idetë e tij të egzagjuara. Në këtë aspekt, ai nuk ishte kurrë lider në politikë. Ai diti të qëndronte larg nga modelet melankolike dhe të vetmuara që karakterizonin poetët e kohës, duke ditur të pranojë peripecitë, jo gjithmonë të lumtura, të jetës së tij, për t'i bërë eksperiencia thelbësore, dhe të mbledhi vlerat dhe sfumaturat e shpirtit human. Shkrimet e tij arritën të mbulonin të gjitha gjinitë letrare, nga lirika, tek tragjedia, tek zakonet, tek satira politike, tek romani historik e social, duke ngjallur konsensus në të gjithë Europën. Biografia: Gjatë rinisë së tij ndoqi të atin Léopold-Sigisbert Hugo, ushtarak i ushtrisë së Bonapartit, që guxonte ta merrte me vete në spostimet e tija, të shoqen Sofia Trébucher, dhe të bijtë Victor, Abel dhe Eugene. I ati, pati dhe një rol deciziv për kapjen e Fra Diavolo në Itali, për këtë u emërua Guvernator i Avellinos. Më tej u dallua edhe në Spanjë, ku Bonaparti i dha gradën e gjeneralit. Në periudhën nga viti 1815 deri në vitin 1818, Viktori frekuentoi për një periudhë, për të plotësuar dëshirën e atit, politeknikun e Parisit, por shumë shpejtë i la studimet teknike, për t'iu dedikuar letërsisë, drejt së cilës e shtyu e ëma. Shkroi Odet, dhe këto ishin kompozimet e para letrare. Së bashku me vëllain Abel, themeloi Konservatorin Letrar (1819); shkroi më pas Odet dhe poezi të ndryshme (1822), dhe shumë shkrime të tjera deri tek baladat, që i vleu një rentë prej 1 mijë franga, nga ana e mretit-Luigji i XVIII. Në 1823 u martua me Adele Foucher. një shoqe fëmijërie. Dasma u kremtua në kishën e Saint-Sulpice (në të njëjtën kishë ku u pakëzuan markezi François de Sade dhe Baudelaire). Në të njëjtën periudhë nisi të frekuentojë rrethin e romantikëve të Parisit, mes të cilëve, edhe atë të Charles Nodier. Nga martesë me Foucher, lindën katër fëmijë: Leopoldine, Charles, François-Victor e Adèle. Zbulimi, mbas disa vjetësh, i tradhtëtisë së të shoqes me mikun e familjes, Sainte-Beuve, do ta çojë të bëjë një jetë të lire. E dashura e tij, për gati 50 vjet, u bë, Juliette Drouet, një aktore teatri, të cilën e njohu gjatë provave të Lucrezia Borgia (1833). Drouet i qëndroi gjithmonë pranë, pavarësisht tradhëtive të shumta të Viktorit. Babai i Romantizmit, në 1827, shkruan dramën historike për teatrin Kromuell, ai që u konsiderua si manifestimi i teorive të reja romantike, ndërsa në vitin 1830 u prezantue Hernani në Komedinë Franceze. Prenzantimi u ndërpre nga përplasjet në mes të mbështetësve të Hygos me disa horra. Puna megjithatë iu njoh nga shefi i shkollës së re romantike. Vetë Hernani u kompozua me muzikë dhe u prezantua edhe nga Giuseppe Verdi (Ernani, 1844). Në vitin 1841, Hygo bënte pjesë në Akademinë Franceze, ndërsa me 1831 u publikua Notre-Dame de Paris, i cili pati një sukses të menjëhershëm dhe të gjerë. Në vitin 1843 mbytet e bija Leopoldine dhe dhëndri; Viktori e mori lajmin kur po kthehej nga pushimet, duke e lexuar në gazetën Siecle

(shekulli). Tragjedia, e bashkuar me mossuksesin e punës teatrale “I Burgravi” në vitin 1845, i shkaktoi një depresion të madh, që do ta mbajë larg botës letrare për 10 vjet. Në të njëjtin vit, emërohet Par i Francës, nga mbreti Lui Filipi i Orleansit. Në 1848 Hygo bënë pjesë si deputet në Asamblenë Konstitutive, por grushti i shtetit, i vitit 1851, sjell në pushtet Napoleonin e III. Fillimisht, e mbështet, por pastaj – kur vetë nisi të sillet në mënyrë antiliberale – vendos distancimin dhe e sulmon me shkrime dhe diskutime, kundër varfërisë dhe shtypjes, që bëhen ndërkohë gjithnjë e më pak të tolerueshme. Mërgimi: Këto kontraste e çuan Hygoin të arratiset në ishullin Guernsey, duke e shtrënguar kështu të jetojë në mërgim për 15 vjet. Por, Hygo, gjatë mërgimit nuk pushoi kurrë së konsideruari nga francezët si Babai i atdheut në mërgim. Mbyllet kështu për të një periudhë e lumtur, edhe pse me kontraste të forta, dhe po hapej një tjetër, në të cilën do të merrte formë figura mitike e tij në poetikë, që duhej më pas t’i dorëzohej traditës historike letrare. Shkruan, duke shprehur ndjenjat e tij më personale, satira “Napoleone on i pettit” (Napoleonin i vogël) 1852 dhe vargjet “Chatiments” (Ndëshkimet) 1853, që evidentuan në mënyrë të shënjuar dhe polemikë, veprimet e Napoleonit III. Me inspirim humanitar ishin veprat, “Les contemplations” (“ Mendimet”) (1856) dhe “ Legjenda e shekujve”. Këtu Hygo përshkoi historinë e njerëzimit nga gjeneza në shekullin e XIX. “Legjenda e shekujve” u publiku në tri pjesë: pjesa e parë në vitin 1859, e dyta në vitin 1877 dhe e treta në vitin 1883. Shkroi në të njëjtën periudhë, veprat e tij më të njohura, që do përçonin famën e tij, në të gjithë Europën, si, “Të mjerët” (1862), “Punëtorët e detit” (1866), dhe “Njeriu që qesh” (1863). Gjatë kësaj periudhe nuk iu kursyen fatekeqësitë: në vitin 1855 vdes vllai i tij Abeli, në vitin 1863 vajza e tij Adele, çmendet dhe arratiset në Kanada, në vitin 1868 vdes edhe e shoqja dhe disa nipër, por në të gjitha këto fatkeqësi do të ketë gjithmonë pranë besniken Zhuliet. Impenjimi anti-monarkik e çoi në një publikim të ri dhe shumë më të mbyllur publicistik në favor të ideve demokratike. Me mërgimin, impenjimi i tij anti-napoleon (Napoleoni i III) nuk pushoi. Ai talli perandorin e ri në veprën e tij “Napoléon le petit” (Napoleonin i vogël), 1852. Në librin “Les châ timents” (Ndëshkimet) 1853, dhunës verbale, i përgjigjet dhuna e diktatorit; ajo ishte e vazhdueshme në “Les contemplations” (“ Mendimet”), 1856, në të cilën, shkrimi bëhet kozmologji morale, që vesh çdo fat njerëzor, shprehje e jetës së brendshme dhe e rikuperimit të memories në një dimension mitik. I vitit 1862, është romani “Të mjerët”. Në vitin 1866 i pason “Punëtorët e detit”, vepër e pasur me figura fantastike dhe sureale. Kushtet proletare bëhen gjithnjë e më shumë kusht romanesk, shkrimtari gjendet gjithnjë e më shumë në provë me fatalitetet e gjërave (deti, natyra) dhe me fatalitetin e gjithëpranishëm të zemrës njerëzore.

Rikthimi në atdhe. Rikthimi i tij në atdhe ndodh me 5 shtator 1870, pas mposhtjes së Napoleonit të III. U prit nga një turmë brohoritëse dhe entuziaste që kishte ardhur për të përshëndetur rikthimin e tij në Paris. Shtëpia e tij bëhet sërish vend pritjesh mes shkrimtarësh dhe ai rifitoi qetësinë duke rinisur prodhimin letrar me “Viti ‘93” (1873); shkroi poezi të tjera, disa në lidhje me jetën e tij familjare si “Fëmijët e mi” (1874), dhe poezi të tjera satiro – politike, si “Babai” (1887). U rikthye sërish të bëjë pjesë në Senat me 1876. Në vitin 1878 goditet nga një kongestion cerebral, por kjo nuk e pengoi – pavarësisht se sëmundja e detyroi të pakësonte aktivitetin e tij – të çojë deri në fund “Torquemada” (1882), një vepër mbi fanatizmin e inkuizicionit që kishte nisur disa kohë më parë. 80 vjetori i tij u festua nga një turmë festuesish që vendoste lule përpara shtëpisë së tij; disa muaj më vonë do të goditej nga një zi e re, me vdekjen e besnikës së tij Zhuliet. Hygo qëndroi për ta qarë i vetëm deri në 22 mars 1885, pra deri në vdekje në shtëpinë e tij në Paris. Trupi i tij u vendos për një natë nën Harkun e Triumfit dhe u shoqërua nga 12 poet. Në ceremoninë e tij të varrimit morën pjesë persona të ardhur nga çdo cep i Francës. Tashmë Viktor Hygo (1802-1885), në romantizëm të plotë, kishte filluar të fiksonte prototipin e klounit tragjik me personazhet e Tribuletit dhe të Guinpleinit, respektivisht protagonist të veprave *Le roi s’amuse* (Mbreti defrehet) dhe *L’homme qui rit* (Njeriu që qesh). Ky roman i fundit (1869), në veçanti, është një vepër pak e njohur e Viktor Hygos, në të cilën shfaqen opinionet dhe angazhimi i tij politik. Në këtë vepër Hygo e vendos njeriun përkundrejt shoqërisë shfrytëzuese, dhe zhvillon pikëpamjet e tij demokratike mbi të kaluarën dhe mbi epokën e tij. Në pjesën e parë të romanit që përbën një të tretën e të gjithë veprës, fabula nuk e kapërcen pikëlidhjen: Guinpleni i braktisur shpëton vogëlushen Dea dhe së bashku me të gjen strehë te endacaku filizof, Ursusi. Personazhi i parë i denjë për t’u përmendur që hasim është një shitës ambulant me emrin Ursus. Shoku i tij i vetëm është Homo, një ujk i zbutur. Ursus jeton në një karvan, më të cilën spostohet nga panairi në panair për t’iu shitur njerëzve kurat e tij popullore. Ngjarja zhvillohet në një breg deti diku në kontinentin europian: është nata e 29 janarit 1690. Një grup njerëzish, identiteti i të cilëve nuk na tregohet, përgatitet për t’u nisur me anije. Para se të nisen, ata braktisin në breg një fëmijë 10 vjeç. Fëmiju, i dëshpëruar, i uritur dhe këmbëzbathur, endet nëpër stuhi derisa arrin një forcë, ku gjen kufomën e një të varuri. Më tutje, zbulon të mbuluar me borë një grua të vdekur nga i ftohti, që mban në krahë një të porsalindur akoma të gjallë. Më në fund strehohet në një karvan, që zbulohet që është ajo e Ursusit. Aty mëson që vogëlushja është e verbër. Në pjesën e dytë, pjesa më e gjerë e romanit, paraqitet Anglia aristokratike e fillimit të shek. XVIII – t, përkundrejt së cilës qëndron si

mishërim i një parimi moral me të vërtet fisnik që rrojnë mes njerëzve të mjerë, heronjtë kryesorë: Guinpleni, Dea dhe Ursusi. Takojmë dukeshën Xhoziane, e mërëzitur nga jeta e oborrit, mëson se i vetmi shërim nga çdo mërëzitie është “Guinplein”, edhe pse nuk e di se çfarë apo kush është ky Guinpleini. Fëmija i mësipërm, tashmë, është bërë një burrë 25 vjeçar. Emri i tij zbulohet të jetë tamam Guinplein. Nga fëmijëria e tij, na thotë narratori, ka fytyrën dhe buzët e shpërfytyruara – gati sa formon një ngërdheshje të frikshme. Jetimja e verbër, me emrin Dea, është tashmë 15 vjeçe. Ursus dhe çifti i të rinjve jetojnë me spektakle të vogla që i prezantojnë në ditë festash. Dukeshja Xhoziane, duke marrë pjesë në një prezantim teatral, dashurohet me Guinplenin. Zhvillimi i subjektit kushtëzohet, nga një anë, dashurisë së dliërë të Guinplenit për Dean dhe pasionit të ulët që ushqen ndaj Guinplenit bukuroshja demoniake, aristokratia Xhoziane, dhe nga ana tjetër, prej zbulimit të sekretit të origjinës së Guinplenit, hyrjes së tij në dhomën e Lordëve dhe fjalimin demaskues që ai mban në parlament. Gjatë një performance, një nënpunës i shtetit e urdhëron Guinplenin ta ndjekë në një burg ku po torturohet për vdekje një burrë me emrin Hardkuanonit. Ai e njohu aktorin, që ai vetë, 23 vjet më parë, e kishte shpërfytyruar për ta bërë një palaço. Në vitin 1682, gjatë mbretërimit të Jakut të II, një nga armiqtë e mbretit ishte Lord Klencarli. Mbreti urdhëroi vrasjen e fisnikut. Me vdekjen e tij, biri i tij, Fermen, trashëgimtar i tokave të tij, iu dorëzua, me ndihmën e Hardkuanonit, bandës së Kompracikos, tregtarëve të fëmijëve. Në vitin 1690, më në fund e kishin braktisur fëmijën, Fermen/Guinplein, gjatë një stuhie. I shpërfytyruari rifitoi titullin e tij fisnik, por mbasi bëri një fjalim në Dhomën e Lordëve, në të cilën denoncon indiferencën e qeverisë mbi kushtet në të cilat jetonte populli anglez, përqeshet për shkak të ngërdheshjes së tij të pavullnetshme. Heroi romantik që ka sfiduar në emër të popullit turmën e aristokratëve që gajasën së qeshuri, mbetet i vetmuar. Në breshërinë e talljeve dhe fyerjeve, ai ndien prapa shpinës së vet mbështetjen e miliona njerëzve, dhe kjo i jep forcë që të vazhdojë. Por, vetëm demaskimi me fjalë del i pamjaftueshëm për të ndrequr rendin shoqëror, dhe Guinpleni dështon në orvajtjen e tij për t’i bërë aristokratët të kuptojnë të vërtetën. Megjithatë, fjalimi i tij përshkohet nga një optimizëm social, i drejtohet të ardhmes. Vendosi të kthehet tek Ursus dhe Dea. Guinpleini u bashkua me të dashurit e tij ndërkohë që këta gjenden mbi një varkë, në pritje për t’u nisur për në kontinent. Kur Dea ndjen prezencën e të dashurit, vdes. I riu e “arrin”, duke u hedhur nga anija për t’u mbytur në det. “Ursus, ankohej, oh i mjeri unë!, që nuk kam qarë kurrë. Serbatori i i lotëve ishte plotë. Një rezervë e tillë, i cili është mbledhur, pikë për pikë, dhimbje mbas dhimbjeje, gjatë gjithë ekzistencës së gjatë, nuk boshatiset në një çast. Ursus rënkoj gjatë. Loti i parë

është një shpim. Qau mbi Guinplenin, mbi Dean, mbi veten e tij, Ursusi, mbi Homon. Qau prë të gjithë atë për të cilën kishte qeshur. Pagoi edhe për të prapambeturit. E drejta e një njeriu për të derdhur lotë nuk jepet me recetë”. Finalja tragjike e romanit nuk e pakëson besimin në çlirimin e ardhshëm të njerëzve të shtypur, sepse në anën e heronjve mbetet forca e pathyeshme e drejtësisë morale. Demokratizimi i flakët i Hygoit, që shihte tek populli burimin e të gjitha forcave të gjalla dhe krijuese të kombit, urrejtja e tij për të gjithë shtypësit e popullit, të gjitha këto përcaktojnë pathosin ideologjik dhe vlerën artistike të romanit “Njeriu që qesh”. Romantizmi dhe dëlirësia i vesh personazhet kryesore në çdo veprim, mendim dhe fjalë. Sociologjia romantike e Hygoit shihet vazhdimisht në trajtimin metafizik të rendit shoqëror anglez si në të kaluarën ashtu edhe në të tashmen. Romantizmi i Hygoit shfaqet në mënyrën e trajtimit të materialit historik konkret. Ai bëhet mbrojtës i madh i të drejtave të njerëzve dhe shpreh “revoltën e shpirtit” për shtypjen e padurueshme të popullit të thjeshtë. Hygoi shumë mirë mund të prezantojë vetë esencën e romantizmit, duke u bërë metafora e gjallë. Vepra e tij kaq e shumëllojtë dhe kaq komplekse, prezenca e tij kaq e shndritshme dhe luftarake, përveçse domethënëse, “përfaqëson një sintezë fatesh të këtij shekulli, mbi të gjitha të kontradiktave të tij dhe të ambivalencave të tij. Hygo radhitet në radhët e “romantiques militants” (militantët romantikë), që mblidhen për t’i dhënë jetë përqëndrimeve të rëndësishme të një shpirti revolucionar, që do të shfaqet thelbësor për të kanalizuar dhe për të bërë efikase dhe ndërtuese forcën e pabesueshme dhe të jashtëzakonshme shtytëse të romantizmit francez...

Ultima Verba

(Fjalimi i fundit)

*Ndërgjegjja njerëzore ka vdekur; n'aheng zhyer,
Ai shkryhet mbi të; kjo kufomë i pëlqen;
Ndonjëherë, gjithë gaz, sygjak e i ndërkryer
Ngre dorën e i bie së vdekurës që s'ndjen.*

*Korrupsioni i sjell të ardhura gjyqtarit.
Kur sheh ç'bëjnë klerikët njeriu e humbet,
Gërmojnë e gjejnë qesen në arën e poçarit;
Krishtin që shiti Juda, Siburi prapë e shet!*

“Qesari mbretëron. Vet Zoti i lavdëruar
E zgjodhi, -thonë ata.- Popull falju me shpirt!”
Teksa me duart mbyllur shkojnë duke kënduar,
Duket nëpër gishtërinj floriri si u ndrit!

Oh! Gjersa të qëndrojnë në fron ky horr nga princat,
Me bekimin e papës perandor, -maskaraj,-
Në njërën dorë sqeptrin, në dorën tjetër pincat,
Karli i Madh prej Mandrinit që e gdhendi satanaj;

Gjersa të bëjë pallë duke bluar me dhëmbë
Besë, nder e virtyt, zulmin tënd, o atdhe,
Si derri në batac i zhytur kokë e këmbë
Sa kohë që të jetë ky turp i zi mbi dhe;

Edhe sikur të arrinte poshtërsia në jetë
Sa që ta adhuronin atë që ndjell ndot,
Edhe sikur Anglia e Amerika vetë
T’i thoshin mërgimtarit: “Shko se nuk të mbajmë dot!”

Dhe si fletë e këputur të vërtiteshin në erë,
Edhe të na mohonin të gjithë gjer në fund,
Dhe sikur mërgimtari të endej derë më derë,
Arratisur, pa i zënë këmbët dhe asgjekund;

Dhe sikur shkretëtira, ku rrallë shkel njeriu,
T’i zbonte të përzënt e t’ua mbyllte çdo shtek;
Dhe sikur varri i zi të çahet prej veti
E të vdekurit jashtë t’i hidhte brek me brek

Jo! S’do përkulem unë! Pa një ankim në gojë,
Zinë thellë në shpirt, po i qetë e krenar!
Në syrgjyn zemra ime do të ju përqafojë,
Liri flamuri im! Mëmëdhe, -o alltar!

O shokë të syrgjynit, i falem kultit tuaj;
Republika, o shokë, na lidh e na bashkon.
Çdo gjë që shajnë e shkelin - nder e lavdi e quaj

Dhe damkën unë i vë dhunës që triumfon.

*Hakmarrja do të jem e atdheut të gjorë,
Zëri që hedh mallkimin! Goja që thotë: Jo!
Kur lëvrin të tregojnë, Qesar, larot, me dorë,
Birucën – do të them – që po të pret shiko!*

*Përpara tradhtisë dhe atyre që iu shtruan,
Do të kryqëzoj duart, ballin lart, plot zemërim.
Besnikëri e hidhur ndaj së drejtës që vuan
Shtylla ime ti bëhu, gëzimi e krahui im!*

*Po! Sa të jetë aty, o Francë, Francë e shtrenjtë,
O nënë e adhuruar që të dua me zjarr,
Do të me qaj syri për ty o tokë e shenjtë, -
Fole e jetës sime dhe i gjyshërve varr!*

*S'do t'i shoh ato anë ku mendja ime rendën,
O Francë! Veç detyrës, çdo gjë do të harroj.
Me shokët në arrati kam për të ngulur tendën,
Do rri në dhe të huaj, po skllav, jo, nuk rroj!*

*Do vuaj, do duroj pa u penduar kurrë,
Pa shikuar tjerët në qëndrojnë apo jo,
Në u përkul ndokush që e pandehnim më burrë,
Në ikshin shumë veta që nuk u ka hije kjo.*

*Një mijë po të mbeten, do mbetem edhe vetë;
Edhe njëqind të bëhen, nuk tundem, jo që aty.
I dhjeti të jem po që se mbeten dhjetë:
E në mbet veç një, - do jem unë ai!
Pjesë nga Trishtimi i Olimpios*

*Zoti na jep një grimë lëndinat dhe shkëmbenjtë,
Pyjet e mrekulluar, burimet kristaline,
Dhe qiejt kaltërorë, liqenet e lumenjtë,
Që aty zemrat të vëmë, ëndrrat dhe dashurinë!*

*Pastaj na i merr prapë. Flakën na fryn pa zhurmë.
Dhe kredh mes territ guvën, që rreze mos vegojë.
Edhe i thotë luginës, ku shpirti ynë la gjurmë
Gjurmën ta na e fshijë, emrat të na i harrojë.*

*Po ty, o Dashuri, s'të fshika gjë në botë!
Yllnar që na ndrit sytë! Pishtar që na ndriçon!
Ti je që na jep gaz, por ti na jep dhe lotë!
Kur të mallkon i riu, plaku të adhuron.*

*Kur shpirti ynë ëndërrues në rropulli ka zbritur
Dhe numëron me zemrën e ngrirë, të kallkanosur
Çdo dhimbje të fashitur, çdo ëndërr të venitur,
Siç numërojmë të vrarët, beteja kur ka sosur.*

*Si një njeri që shtyhet me llambë mes errësirës,
Larg sendeve reale, larg botës që të qesh,
Mbërrin me çap të lehtë nga skaji i pjerrësirës
Dhe zgafellës së brendshme fundin e shkretë i ndesh.*

*Aty, mes asaj nate, ku s'ka një yll të ndriç,ë,
Në skutën, ku e vdekur gjithçka ngjason tani
Shpirti ndjen akoma diçka t'i regëtije...
Je ti, kujtim i shenjtë, që fle, je ti, je ti!*

Melodi bretone

*Atdhe lamtumirë!
Vala shfryn si egërsirë.
Atdhe lamtumirë,
Kaltërsi!*

*Lamtumirë, kopsht, pjergull e shtëpi,
Lamtumirë o lule të arta mbi avlli!*

*Atdhe lamtumirë!
Pyll e livadh, qiell i dliirë!*

*Atdhe, lamtumirë,
Kaltërsi!*

*Atdhe lamtumirë!
Vala shfryn si egërsirë.
Atdhe lamtumirë,
Kaltërsi!*

*Lamtumirë e vluar ballefarfuri,
Era është e fortë, qielli është i zi.
Atdhe lamtumirë,
O Lize, Mari, Elvirë!
Atdhe lamtumirë,
Kaltërsi!*

*Atdhe lamtumirë!
Vala shfryn si egërsirë,
Atdhe, lamtumirë,
Kaltërsi!*

*Syri ynë i mbushur në lot e në zi,
Shkon nga vala me e zezë të shorti më i zi.*

*Atdhe, lamtumirë,
Për ty them zemërngirë.
Atdhe, lamtumirë,
Kaltërsi!
Gurra dhe oqeani
Gurra që lart nga shkëmbi qan
E bie mbi det si pika loti.
I pamëshirshmi oqean
I flet: "Moj qaramane, ç'do ti?"*

*Furtuna e tmerri unë jam.
Mbaroj atje ku fillon qielli.
"O Pikël, e ç'nevojë kam
Për ty, unë i Paani, i Thelli?"
Përlësisht të njelmtit hon*

*Ja kthen atëherë gurra e dëlirë:
"Që të të jap çfarë të mungon, -
Ca pika ujë për të pirë".
Në një nga barrikadat...
Në një nga barrikadat me gurë të latuar,
Ndyrë me gjak të fajshëm e larë me gjak të kulluar,
Një djalë dymbëdhjetëvjeçar u kap me burrat tok.
"Po ti me këta je?" "Po, me këta jam shok."
"Mirë - tha oficeri - me plumb dhe ti e ke!
Prit të të vijë radha!" Rrufera djali sheh.
Dhe poshtë, rreze ledhit, të tërë shokët i vranë.
I thotë oficerit: "Të vetë këtu pranë?
Këtë sahat sim' meje t'ja çoj gjer në konak?"
"Do t'ja mbathësh?" "Do kthehem!" "Shiko se ç'frikacak!
Rrugaci! Ku banon?" "Aty të kroi ngjitur!
Mor zoti kapiten, do vij, s'rroj i koritur"
"Shko dreq!" Dhe çuni shkoi...Dredhi prej kalamani!
Edhe ushtarët qeshnin e qeshte kapitani.
Ndërsa rënkonin mbytur ata që jepnin shpirt.
Por gazi u pre: djaloshi erdhi me vrap, pa pritë,
E si u mbështet pas ledhit, krenar, si Viala'
Me një vështrim përbuzës: "Ja tek më keni!" u tha.*

Vdekjes i erdhi turp dhe oficeri e fali.

Ajo ish këmbëzbathur...

*Ajo ish këmbëzbathur, flokët derdhur mënjanë,
Mes luleve të varura po rrinte në vetmi,
Andej kur po kaloja m'u duk se pashë një zanë,
Edhe i thashë: "Me mua në fusha do vish ti?"*

*Ajo atëherë më hodhi vështrimin e fshehtësisë
Që i mbetet bukurisë, me drita dhe me hije.
Edhe unë i thashë: "Tani është muaji i dashurisë,
Me mua a do vish të vëmë në korie?"
Këmbët ajo i fshiu buzë lumit me blerimë
Dhe për të dytën herë me pa vasha sydritë.
Kjo shtojzovallë e bukur pastaj ra në mendime,*

Thellë, në pyll sa ëmbël këndonin zogjtë atë ditë!

*Sa bukur përkëdhelte bregun ujët e gjelbër!
Përmes kallamishtes vasha atëherë shpejt m'u qas,
E bukur dhe e lumtur, e trembur dhe e egër,
Ashtu flokëlëshuar, fytyrë e sy plot gaz...*

Dy vajzat e mia

*Në vagullim të mbrëmjes që bie dalëngadalë,
Njëra posi një mjelmë dhe tjetra si lumbardhë,
Të bukura e gazmore të dyja, o mrekulli!
Shikoni, motra e madhe dhe e vogla përbri
Atje tek hyrja e kopshtit, sa bukur janë ulur!
Karafilat e bardhë sipër tyre përkulur,
Në një saksi mermeri, ku flladi i lëkund,
Sodisin këtë pamje që s'është parë gjekund.
E fërgëllojnë në hije, e duken buzë saksisë,
Si flutura në erë, të ngrira prej mahnisë.*

Jean-Paul Sartre

Bernard - Henri Lévy, ka lindur në Béni Saf të Algjerisë franceze, në vitin 1948. Është filozofi më prominent i Francës si dhe përfaqësues me renome botërore i “Filozofisë së re”. Sot ai është njëri nga drejtorët e Shtëpisë Botuese së njohur “Bernard Grasset” të Francës, e cila edhe ka botuar biografinë (2000) për Sartrin. Jean-Paul Sartre është mendimtari kryesor i shekullit 20. Filozofi i njohur francez Bernard-Henri Lévy ka shkruar biografinë e krijuesit të teorisë së ekzistencializmit. Libri i tij «Shekulli i Sartr-it», konsiderohet si biografia më e suksesshme dhe më objektive që është shkruar ndonjëherë. «Biografia e Bernard-Henri Lévy e bën Sartrin përsëri të gjallë», thotë kritiku i njohur gjerman Eolf Lepenis. Edhe më shumë se kaq. Biografia e Lévy-t na jep për herë të parë mundësinë që ta kuptojmë «fenomenin Sartre» më mirë se sa në kohën kur ai edhe fizikisht – i mbështetur prej dashnores së tij, Simone de Beauvoir - endej rrugëve të Parisit. «Shekulli i Sartrit» (Le siècle de Sartre) quhet libri volumi-

noz i H - B Lévy-t, i cili me të drejtë nga kritika konsiderohet si kryevepra e biografive. «Lévy ka shkruar një libër që si të tillë deri tani askush s'ka mundur ta shkruajë: një gurthemel në fushën e intelektualizmit», shprehet i fascinuar komentuesi i njohur gjerman i biografive Georges Nevecelle. Për filozofin ekzistencialist Jean-Paul Sartre deri më tani janë shkruar qindra biografi, portrete, ese e shumëçka tjetër, përse Lévy doli më i suksesshmi, ngadhënjeu mbi gjithë të tjerët duke bërë biografinë kapitale (deri më tani) mbi intelektualin, filozofin, shkrimtarin dhe njeriun më paradoksal të epokës sonë? Për arsye se ka qenë nxënësi i tij apo sepse më vonë u shndërrua në njërin nga kundërshtarët më të rreptë të filozofisë së tij? «Isha tridhjetëvjeçar dhe para meje gjendej një kohë e pafundmë plotë iluzione, zhgënjime. E dija - dhe shpresoja - qysh atëherë se do të më mbetet kohë e mjaftueshme, se do të vijë një ditë kur do t'i hyjë në rrënjë historisë së komplikuar, paradoksale dhe të errët që mban emrin Sartre». Kjo është njëra ndër arsyet përse biografia e tij është kaq e suksesshme: Ai jo vetëm se ka jetuar në të njëjtën kohë me Sartre, ka mësuar te ai, porse edhe i vë vetes si detyrë jetësore zbërthimin, shpjegimin e filozofisë së tij. Një vendim që mund të merret vetëm një herë në jetë, posaçërisht kur ke të bësh me një gjigant si Jean - Paul Sartre.

Sartre dhe Beauvoir

Lévy e hap librin e tij me përshkrimin e ditës së varrimit të Sartrit. Atë ditë prilli, kur para banesës së filozofit, në bulevardin Edgar Quinet, grupe njerëzish qëndronin gati për të nisur marshin për në varrezat e Parisit. Vetë struktura e pjesëmarrësve në varrim, e cila ishte përbërë prej pakistanezëve, disidentëve sovjetikë, sindikalistëve të majtë, grupacioneve të djathta, përfaqësuesve të postës, afrikanëve dhe aziatëve demonstronte faktin se, fjala e Sartrit, kishte prekur e bërë për vete, jo vetëm të gjitha shtresat shoqërore të jetës franceze, por, edhe se, «fjalët» e tij kishin arrirë në çdo kontinent dhe tek çdo popull i globit. Në parathënien e Lévy-t, natyrisht paragrafi më prekës është imazhi i asaj gruas që rri ulur në krye të varrit të hapur, ashtu e përhumur dhe pa asnjë lot në fytyrë. Gruaja që për shkak të dashurisë ndaj Sartr-it sakrifikoji veten me statusin e të qenurit hije: Simone de Beauvoir. Ajo që edhe sot e kësaj dite vazhdon të paguajë «llogaritë e hapura morale» për shkak të jetës së saj konkubine me mendimtarin kryesor të shekullit. Është kjo ajo gjysma e rëndësishme e Sartr-it (sidomos pas verbërimit të pjesërishëm të Sartrit viteve të fundit të jetës së tij) aq kapitale me të cilën Lévy e shkruan kapitullin e parë të librit të tij: Sartër dhe gratë! Ose më konkretisht: Jean-Paul Sartre dhe Simone de Beauvoir. Analiza e autorit mbi këtë lidhje, mbi këtë dashuri sjell një pasqyrë reale që përmbys

të gjitha spekulimet e deritanishme - e veçanërisht ato që dolën pas publikimit të letrave të zonjës Beauvoir - për «Le Grande Sartreuse» (sartresha e madhe - poashtu emër i një likeri, pijeje alkoolike), siç thirret me shpoti Beauvoir. Sipas Lévy kjo lidhje parasëgjithash ka qenë një përbashkim i dy intelektualëve të barabartë dhe më shumë ka qenë një dashuri filozofike se sa diç tjetër. Faktin se ka qenë kështu autori e ilustron me krijimtarinë e Simone de Beauvoir në kohën postsartrine, me shkrimet që nuk mund të jenë tablo mendimesh të filozofit, madje pjesërisht kapërcejnë në drejtim të kundërt botëkuptimet e tij

«Ekzistenca i paraprinë esencës»

Sartre dhe Stendali, Spinoza, Hegeli, Nietzsche, Gide, Bergsoni e deri te Martin Heideggeri. Autori i biografisë, zbërthen ekskursionet e mendimtarit, si dhe shpjegon, përse ai nuk gjente tek asnjëra nga filozofitë ekzistuese, stacionin ku mund të pushonte, duke pranuar si të vlefshëm kuptimin e tyre. Pse Sartre mendonte se teoritë e bëra mbi ekzistencializmin (Jaspers dhe Gabriel Marsel) s'vlenin fare. As teoria e «idolit» të tij Heidegger “Qenia dhe koha” nuk ishte ajo që ai kërkonte. Sartre nuk pranonte mendimin jaspersian se qenia është e kushtëzuar nga besimi, religjioni, e as atë të Heidegger-it, se identiteti racor, nacional e etnik, qenka përcaktuesi i rolit të qenies në kohë. Ky mendon se njëri ekziston para se të jetë, pra «ekzistenca paraprinë esencën». Së pari duhet të jesh e pastaj mund të zgjedhësh se nga çka do ta bësh të varur kuptimin e qenies sate. Lévy, që edhe vetë është një filozof me famë botërore dhe njihet si kundërshtar i teorisë sartriane, lavdëron këtë përkufizim të mësuesit të tij të dikurshëm si tejet logjik e praktik, sidomos në epokën moderne ku liritë njerëzore luajnë një rol të veçantë në zhvillimin e shoqërive.

«Shteti mobil»

Lévy në kapituj të tërë përqendrohet në zbërthimin e atyre paradokseve të shumta të këtij filozofi, të cilat për shumikë janë kokëçarëse, të pakuptueshme, të papërcaktueshme. Ishte Sartri një skizofren, që brenda një dite, bartte me vete disa personalitete: herë komunist, herë përkrahës i diktaturave të djathta, e kështu me radhë. «Si mundej një filozof radikal i i majtë, siç ishte Sartri, të gjej frymëzim tek teoritë e dyshimta të Martin Heidegger -it? Si mundej Sartri i Revoltës, i

cili me përkushtim kishte përkrahur nacionalistët algjerianë në luftën e tyre për pavarësi, të bëhet një zëdhënës po aq fanatik i Fidel Castros? Si kishte mundësi t'i quajë hungarezët “popull i papjekur” kur ata, gjatë vitit 1956, u çuan kundër diktaturës? Pse e akuzonte Hrushovin të ketë bërë një gabim të madh, në kohën kur ky përpigëj të demaskojë krimet staliniste? Për çfarë arsye e quajti Solzhenicinin “element të dëmshëm”», pyetet me të drejtë Bernard- Henri Lévy duke konstatuar se kanë ekzistuar dy J.P Sartre, dy fryma me një kokë, përafërsisht si ai përbindëshi tek Moby Dick, i cili poashtu si shkrimtari dhe filozofi, kishte sy të shpërndarë larg njëri tjetrit - një lloj çiklopi. Kritika e Lévy në këtë drejtim është e ashpër dhe therëse, mirëpo ajo shpreh edhe një segment tjetër. Sartre ka qenë një si «shtet mobil»: Kur Franca ka marrë ndonjë qëndrim tjetërfare - nga ai siç ka menduar Sartri - ndaj ndonjë shteti, ai, menjëherë ka shkuar atje dhe duke u ulur pranë shefave të atyre shteteve, ka folur në emër të një France tjetër, ndryshe, pra si një lloj instituti për balancim, paraqitje, e cila shpesh, ka qenë më e rëndësishme se sa vetë politika zyrtare franceze.

Gënjeshttrat në kurriz të letërsisë

Mbi të gjitha, apeli i Lévy është fare i qartë: «çka sot mbetet, janë veprat e tij. E pikërisht kjo është më e rëndësishmja». Nga ky konkluzion nis edhe analiza mbi Sartre letrar. Veprimtaria e Sartrit është po aq voluminoze sa edhe teoria e tij filozofike. Lévy, biografinë «Fjalët», të Sartrit, e kualifikon si një «gënjeshtër në kurriz të letërsisë, ku autori është aq i dashuruar në fjalë, sa që me plot mjeshtri artistike i vret ato». Nga ky botëkuptim mbi letërsinë ai mohon çmimin Nobel, kështu duke vënë në dyshim kompetencën e këtij instituti për të vlerësuar letërsinë. Letërsinë e tij. Shkencëtarët që kanë vlerësuar veprat - sipas tij - nuk janë ende në gjendje t'i kuptojnë ato, nuk e dinë se për çfarë bëhet fjalë aty, prandaj çmimi i tyre është i pavlefshëm. Gjithçka në funksion të karakterit kontradiktor të Sartre. Mirëpo gjithë kjo - sipas Lévy - është material që i hyjnë në punë një biografie, por jo edhe nivelit parnasian, të letërsisë së këtij shkrimtari, që aq shumë ndikoi në formimin e vetëdijes së shekullit të fundit. Ai, për Lévy-n, mbetet intelektual absolut i shekullit. Libri i Bernard - Henri Lévy përmbillet në të njëjtën mënyrë siç hapet: në ceremoninë e varrimit të Sartrit. «Sot ka vdekur një djalë i ri», thotë një këngëtare plakë, të cilës Sartri ia ka shkruar tekstet e këngëve, ndërsa Parisi mblidhet i tëri përreth një varri duke pëshpëritur: «Ky plak ishte i riu ynë».

Ohran Pamuk: Unë jam e kuqja

Një grup i zgjedhur miniaturistësh të oborrit të Sulltan Muratit III, janë ngarkuar të përgatisin librin që i plotpushtetshmi i Lindjes do t'ia bëjë dhuratë një të plotpushtetshmi në Perëndim. Libri duhet të shprehë fuqinë e perandorisë dhe forcën e miniaturës orientale për ta dhënë atë. Gjithçka është diskrete, por në punën e drejtuar nga Enishte Efendi, ka diçka ndryshe nga e zakonshmja e miniaturës së asaj kohe, ajo po kërkon të ndryshojë, të marrë detaje të reja të panjohura dhe t'u përqaset elementeve perëndimorë të pikturimit, veçanërisht të Rilindjes italiane. Të dyja format e artit janë të arrira, të dyja kahet janë perfekte. Çfarë do të zgjedhin palët? Presioni, edhe fshehur, duket i madh. Është koha e një fundamentalizmi të dhunshëm. Fillon saga e kundërshtisë së heshur, miniaturistët vriten njëri pas tjetrit dhe të tjerët pas tyre janë të kërcënuar. Simbolet e mbajnë dramën gjer në fund, bashkë me një linjë dashurie të Zezit dhe Shekures, personazhit më fin të romanit, që mban peshën e saj në bartjen e këtyre simbloleve.

Unë jam e kuqja është një mister vrasjeje, por edhe një meditim për dashurinë dhe dovotshmërinë artistike. Orhan Pamuk nuk mban anë kur shkruan nën presionin e të dyja anëve, por mban qëndrim. Zërat dhe kundërzërat e njerëzve dhe simboleve në këtë roman ikin dhe rikthehen vazhdimisht në kompleksitetin e tyre, për të provuar stilin dhe forcën e një shkrimtari si Orhan Pamuk.

*Përktheu: Drita Cetaku-Turdiu: Shtëpia botuese "Skanderbeg Books", 2006, f. 536
Botuar: Sterkala, 17.12.2008*

Robert Shvarc (1932-2003)

Albanolog, shkrimtar, përkthyes dhe shqipëruar i përkryer. Robert Shvarci lindi në Sarajevë, më 10 dhjetor, 1932 nga një baba hebre nga Austria dhe një nënë nga Elbasani, por ai dashuronte dhe lëvronte në mënyrë të përsosur gjuhën shqipe, që nisi ta mësonte në moshën gjashtëvjeçare. Shvarci përktheu disa nga veprat më të mëdha botërore në shqip, ndër të cilat mund të përmenden romanet e Remarkut, Gëtes, Fojtvangerit, Apicit, Travenit dhe Markezit. Robert Shvarc u nda nga jeta para kohe, më 25 prill 2003, pas një sëmundjeje të gjatë zemre.

Në vijim një artikull i shtypit, që bën fjalë për Robert Shvarcin

Robert Shvarci nderohet sonte nga Presidenti i Republikës me titullin Mjeshtër i Madh. Ky titull do t'i dorëzohet atij gjatë një ceremonie që do të zhvillohet në orën 18.00, në Odeonin e Qendrës Ndërkombëtare të Kulturës. Përkthyesi i njohur Robert Shvarc e merr këtë titull pak kohë pas marrjes së një tjetër titulli, atij të Qytetarit të Nderit të Tiranës. Ky titull iu dha atij me rastin 70-vjetorit të lindjes. Emri i Robert Shvarcit prej vitesh është shndërruar në simbol të gjuhës gjermane në Shqipëri. Një domethënie për këtë ka qenë pikërisht viti 1995, kur përkthyesi i njohur u nderua nga ambasada gjermane në Tiranë me çmimin "Kryqi i meritave gjermane". Duhet kujtuar këtu se Shvarci ishte i pari njeri i kulturës shqiptare, që arriti ta merrte këtë titull pikërisht në fushën e përkthimit. Gjithashtu ky titull është dhe i pari që presidenti gjerman i asaj kohe akordoi për një figurë të shquar të vendeve të Lindjes. Pas titullit që do të marrë sot nga presidenti Alfred Moisiu dhe titujve të lartpërmendur, qëndrojnë një varg i gjatë librash të përkthyer nga gjuha gjermane në shqip dhe anasjelltas. Mjafton që të hapësh kopertinat e një serie të gjatë librash për të lexuar emrin e përkthyesit të tyre, Robert Shvarc. Mes këtyre librave, që janë ndër më mjeshtërorët, vlen të përmenden: Tre shokë, Harku i Triumfit, Asgjë e re nga fronti i Perëndimit, Shkëndija e jetës apo Obelisku i zi nga Erih Maria Remark; Çifutka e Toledos, Fransisko Goja nga Lion Fojtvanger; dhe drama të Bertolt Brehtit, Nëna Kurajë dhe fëmijët e saj, Kënga e një nëne gjermane, Ditët e Komunës, Arturo Ui, Pushkët e nënës Karrar, Opera për tre grosh, Baali; nga Heinrich Hajne: Gjermania, përrallë dimri; nga Gëte dhe Shileri: Poezi dhe balada. Ndërsa mes autorëve shqiptarë që ai ka përkthyer në gjuhën gjermane janë: Rexhep Qosja, Dritëro Agolli, Gaqo Bushaka, Ismail Kadare, Xhevahir Spahiu, Hatibi, Ahmeti, Beqiri etj. Ja se si e përshkruan takimin e pare me Robert Shvarcin, studenti i leterise se atyre viteve, Simbad Detari. "Kur ishim studentë, ndonjë herë kur ndodhte që xhepat t'i kishim të ngrohtë, bëheshim dy-tre shokë dhe shkonim për të pirë ndonjë kakao te bar Drini mbrapa Sahatit. Ai, atëherë, sa ishte rindërtuar e, ajo që na tërhiqte të kapërcenim pragun e tij ishte më tepër, konceptimi i tij modern e tepër i veçantë për kohën. Bari ishte plot xhama, duralumin e poltrona shlodhëse e mbulesa të pastra, fikuse e lule shqiponja e, në mure, ishin vendosur edhe disa relieve në bakër, tepër moderne, të punuara nga Maks Velo... Aty shihja herë pas here të vinin artistë e shkrimtarë të njohur e, kjo gjë, ne studentëve të letersisë na jepte rastin e ëndërruar t'i njihnim ata nga afër... Por, të them të drejtën, personi që më bënte shumë përshtypje, ishte një burrë i ri, i cili qysh në shikimin e parë, të jepte përshtypjen e "një të huaji". Me një pardesy të zezë e

të shkurtër mbi gjunjë, dorashka lëkure, një kapele të vogël republikë, sy depër-
tues e disi të shpërqëndruar, me fytyrë rozë e të pastër të pa zënë nga dielli (gjë
që ishte e pazakontë për fytyrat mat e ngjyrë gruri të shqiptarëve), ai ngjante më
tepër me ndonjë punonjës ambasade... Kush është ky e njeh, pyeta shokun tim
D.M që në rastin e parë... Eshtë Robert Shvarci, nuk e njeh, përkthyesi i "Tre
shokëve" ?... Unë mbeta i shtangur dhe e pashë si Mesinë. Që prej asaj dite nuk
e harrova kurrë imazhin e tij, ku dukej qartë orgjina e një kombësie tjetër përzier
me absurdin egzistencialist shqiptar..." Simbad Detari

Tituj të veprave

Libra të përkthyer nga gjermanishtja:

nga Erih Maria Remark

Tre shokë

Harku i Triumfit

Asgjë e re nga fronti i Perëndimit

Shkëndija e jetës

Obelisku i zi

nga Lion Fojtvang

Çifutka e Toledos

Fransisko Goja

nga Bruno Apic

Lakuriq në mes të ujqërve

nga Leon Uris

Eksodi

drama të Bertolt Brehtit

Nëna Kurajë dhe fëmijët e saj

Kënga e një nëne gjermane

Ditët e Komunës

Arturo Ui

Pushkët e nënës Karrar

Opera për tre grosh

Baali

nga Hajnrih Hajne

Gjermania, përrallë dimri

nga Gëte dhe Shileri

Poezi dhe balada

PJESA E TRETË: RECENSIONE

Motivi patriotik në vjershat e Ali Asllanit

Ali Asllani është pa dyshim ndër personalitetet më të shquara të poezisë shqiptare, sidomos në vitet pas periudhës së pavarësisë kombëtare e në kohët e vona.

Ai hyri në letërsinë shqipe si një rilindas i vonë. Zëri i tij poetik u shfaq i plotë në jetën letrare shqiptare, në vitet '20-'30, kur ende shkruanin, Andon Z. Çajupi, Ndre Mjeda, Gjergj Fishta, Asdreni, Fan S. Noli, Mitrush Kuteli, kur kishin nisur fillesat a krijimtarisë së tyre: Ernest Koliqi, Et'hem Haxhiademi, Ramiz Harxhi, Lasgush Poradeci etj.

Në këtë kuadër të përgjithshëm të jetës sonë letrare, poezia e Ali Asllanit shquhet për origjinalitetin dhe autentitetin e zërit të vet. Është një poet i veçantë, një zë tjetër i bukur, që i bashkohet korit të përgjithshëm, poezisë së vërtetë të atëherëshme shqiptare.

Në atë klimë, në atë botë letrare dhe në atë kohë krijoi e jetoi ai. Poezia shqiptare e viteve '20-'30, përshkohet kryesisht nga motivi patriotik. Ali Asllani u lind në Vajzë të Vlorës dhe që në moshë të re mbeti jetim. Në Vlorë kreu shkollën fillore, në Janinë shkollën e mesme, gjimnazin "Zosimea" në 1888. Në fillim studioi mjekësi, por pastaj vazhdoi Institutin e Lartë të Shkencave politiko-shoqëroro-administrativ në Stamboll. Pas shkollës kreu stazhin në prefekturën e Janinës. Në vitin 1908 zevëndësoi për tre muaj nënprefektin e Delvinës dhe u kthye përsëri në Janinë. Ai ishte një nga antëret e shquar të Klubit "Bashkimi". Për mbështetjen që i dha Ismail Qemalit filloi të persekutohej nga organet qeveritare turke, madje u dha urdhër të internohej në Halep të Sirisë.

Mundi t'i shpëtojë internimit, kaloi në Korfuz dhe prej andej në Vlorë. Mori pjesë në Kuvendin e Dibrës, si përfaqësues i Klubit "Bashkimi" të Janinës. Më 1910 u kthye në Stamboll, pas rënies së kabinetit që e internoi. U emërua sërish nënprefekt, por me kusht që të punonte në viset shqiptare. Deri në 1912 punoi si nënprefekt në Akseqi, Ellgen dhe Boskër të vilajetit të Konjës në Anadoll. Pas shpalljes së Pavarësisë, Ismail Qemali, i besoi atij detyrën e Sekretarit të Përgjithshëm të Presidencës e të Këshillit të Ministrave, ku qëndroi deri në 22 janar 1914. Më pas punoi për disa kohë si nënprefekt i Fierit e kajmekan i Ballshit. Pas largimit të Princi Vidit shkoi disa kohë në Itali e u kthye sërish ku administrata lokale e cakoti sekretar të përgjithshëm (10 nëntor 1915 - 1 janar 1917).

Pushtimi italian e gjeti nënprefekt, por meqënëse kundërshtoi pushtimin u pushua nga puna. Nga 20 dhjetori i vitit 1918 - 5 nëntor 1920 ishte kryetar i Bashkisë

së Vlorës.

Në vitet 1921 - 1922 ishte kryekëshilltar i qeverisë dhe më pas sekretar i përgjithshëm i kryeministrisë . Më pas u caktua konsull në Trieste, ku qëndroi deri në fund të prillit 1925. Po atë vit u emërua "Zëvendës i ngarkuar me punë" në Sofje e më pas, po aty, "sekretari parë" dhe "i ngarkuar me punë". Në vitet 1930 -1932 ishte ministër i akredituar në shtetin grek. Më 1934 përsëri është kryetar i Bashkisë së Vlorës deri në prag të pushtimit fashist 1939, ku u emërua antar i Këshillit të Lartë në Tiranë.

Pak kohë më pas u largua nga jeta politike dhe vajti në fshatin Vajzë të Vlorës. Pas çlirimit është ndër të parët themelues të Lidhjes së Shkrimtarëve dhe Artistëve.

Deri në vitin 1952 mbahej nga të ardhurat e pakta nga përkthimet për llogari të Institutit të Shkencave, por kjo mundësi iu pre më vonë. Ajo që e dallon Ali Asllanin është se ai, motivin patriotik e ka të drejtpërdrejtë, domethënë, ai është zëri i atypëratyshëm i ngjarjeve kapitale të historisë së re shqiptare, ngjarje të cilat Ali Asllani (poeti) i përjetoj personalisht dhe thellë, gjë që tronditi ndërgjegjen e tij artistike. Pas botimeve të para në shtypin e kohës, kur ishte nxënës në gjimnazin Zosimea të Janinës dhe student në Stamboll, në vitin 1914, gjejmë fillesat e tij poetike. Në vjershërimin e para to tij, gjejmë përjetimet djaloshare të fshatit shqiptar sidomos të fshatit Vajze të Vlorës.

Ndihet qysh aty lidhja e madhe e krijimtarisë së tij me këngën popullore të Labërisë, që gjithmonë do të përbeje një nga karakteristikat themelore të poezisë së tij. Në fillim të këtij shekulli pas fitores së Revolucionit Xhonturk, ngjarjet në Perandorinë Osmane, në Gadishullin Ballkanik e veçanërisht në Shqipëri precipitojnë. Nën ndikimin e Ismail Qemal-Vlorës dhe të klubit shqiptar të Janinës, Ali Asllani u përfshi në Lëvizjen Kombëtare Shqiptare. Sipas të dhënave të shtypit të atëhershëm, Ali Asllani ishte njeri ndër përkrahësit më të zjarrtë të Ismail Qemalit dhe nga të parët që u kërcënuan nga qeveritaret osmane me arrestim dhe internim në Alep të Sirisë. Ai, pas arratisë në Korfuz, përfaqësoi klubin "Bashkimi" të Janinës në Kongresin e Dibrës 1909. Pas shpalljes së Pavarësisë Kombëtare, në vitet e Qeverisë së Vlorës, u bë bashkëpunëtori i Ismail Qemalit. Në këtë kohe, ashtu si Ismail Qemali, edhe Ali Asllani, si një intelektual poet ka kundërshtarët e vetë. Kështu (më 1914 ai arratiset në Itali dhe qëndron atje disa kohë. Në mërgimin dhe arratinë në Itali shkruan tanimë, në hapësira të gjera poetike.

Njihet 28 poezi të kësaj periudhe, një pjesë janë të botuara në shtypin e atëhershëm të Vlorës si "Shpresa Kombëtare", "Mbrojtja Kombëtare" dhe disa ruhen në dorëshkrim...

Ka botuar vjersha që në moshë të re. U bë i njohur me poemën "Hanko - Halla" në 1942.

Pak vite para vdekjes mundën të botohen disa libra të tij dhe iu lidh një pension i vogël.

Ndër librat e botuar në vitet 1960 -19 99 përmendim:

1. *"Vidi - vidi pëllumbeshë"* (1960,1999),
2. *"Shqipëria kryesorja"* (1961),
3. *"Vajzat dhe dallëndyshet"* (1964),
4. *"Kur merr zjarr rrufeja"* (1966)
5. *"Poezia shqipe"*(pas vdekjes iu botua në 1973)
6. *"Poezi të zgjedhura"* (1996)

Vdiq në Tiranë në 20 dhjetor 1966.

Aktori i Teatrit kombëtar Bujar Asqeriu së fundi ka nxjerrë në treg një kasetë me poezitë më të bukura të poetit Ali Asllani

Hakërrim

*Që nga Korça gjer te Shkodra mbretëron një errësirë,
nëpër fusha, nëpër kodra, vërshëllen një egërsirë!
Pra, o burra, hani, pini, hani, pini or' e ças,
Për çakallin, nat' e errët, është ras' e deli ras'!*

*Hani, pini dhe rrëmbeni, mbushni xhepe, mbushni arka,
të pabrek' ju gjeti dreka, milionier' ju gjeti darka!
Hani, pini e rrëmbeni, mbushni arka, mbushni xhepe,
gjersa populli bujar t'ju përgjigjet: peqe, lepe!*

*Ai rron për zotrinë tuaj, pun' e tija, djers' e ballit,
është' kafshit për gojën tuaj. Rroftë goja e çakallit!
Shyqyr zotit, s'ka më mirë, lumturi dhe bukuri,
dhe kur vjen e ju qan hallin, varni buz' edhe turi!*

Hani, pini dhe rrëmbeni, është koha e çakenjvet;

*hani, pini e rrembeni, është' bot e maskarenjve;
Hani, pini, vidhni, mbliidhni gjith' aksione, monopole,
ekselenca dhe shkelqesa, tuti quanti come vuole!*

*Nënshkrim i zotris suaj nëpër banka vlen milion,
ju shkëlqen në krahuaruar decorata "Grand Cordon"!
Dhe kërkoni me ballhapur (!) komb i varfër t'ju thërres'
gjith me emrin tingëllonjës: Ekselenca e Shkelqes'
dhe të quheni përhera luftëtar' e patriot',
në ka zot dhe do duroj', poshtëëë ky zot, ky palo zot!*

*Grand Cordon i zotris'sate, që në gji të kan' vendosur,
është' pështyma e gjakosur e atdheut të vremosur;
dhe kolltuku ku ke hipur, duke hequr nderin zvarr',
është' trikëmbshi që përdita varet kombi në litar!
Dhe zotrote kullurdise, diç, u bëre e pandeh,
kundër burrit të vërtetë zë e vjell e zë e leh!*

*E na tunde, na lëkunde, nëpër salla shkon e shkunde,
mbasi dora e armikut ty me shok' të heq për hunde.
Rroftë miku yt i huaj, që për dita los e qesh,
të gradoi katër shkallë, pse i the dy fjal' në vesh!*

*Koha dridhet e përdridhet, do vij' dita që do zgjidhet
dhe nga trasta pem' e kalbur doemos jasht' do hidhet!
Koha dridhet e përdridhet, prej gradimit katër shkallë
nuk do mbetet gjë në dorë veç se vul' e zezë në ballë!*

*Mirpo ju që s'keni patur as nevoj' as gjë të keqe,
më përpara nga të gjithë, ju i thatë armikut: "Peqe!"
Që të zinit një kolltuk, aq u ulët u përkulët,
sa në pragun e armikut vajtët si kopil u ngulët!
As ju hahet, as ju pihet, vetëm titilli ju kihet...
Teksa fshat' i varfer digjet... kryekurva nis e krihet!*

*Sidomos ju dredharakë, ju me zemra aq të nxira,
ju dinakë, ju shushunja, ju gjahtar' në errësira!
Ç'na pa syri, ç'na pa syri!... Hunda juaj ku nuk hyri:
te i miri, te i ligu, te spiuni më i ndyri!
Dallavera nëpër zyra, dallavera në pazar,*

*dallavera me të huaj, dallavera me shqiptar’
Vetëm, vetëm dallavera, dhe në dëm të këtij vëndi
që ju rriti, që ju ngriti, që ju ngopi, që ju dëndi!*

*Nëse kombi vete mbarë, nesër ju veproni ndryshe,
dylli bënet si të duash, kukuvajk’ dhe dallandyshe...
kukuvajka gjith, me lajka, nesër silleni bujar,
nënë dorë e nënë maska, shkoni jepni një kapar!*

*Dhe kujtoni tash e tutje me të tilla dallavera
kukuvajka do përtypi zog e zoga si përhera...
Ja, ja grushti do të bjeri përmbi krye të zuzarve,
koha është e maskarenjve, po Atdheu i shqipëtarve!*

*Edhe ju të robëruar, rob në dor’ të metelikut,
fshini sofrat e kujtdoj’, puthni këmbën e armikut!
Që ta kesh armikun mik e pandehni mënçuri,
mjafton bërja pasanik, pasanik dhe “bëj” i ri,
dhe u bëtë pasanik, me pallate, me vetura,
kurse burrat më fisnikë, japin shpirtin në tortura!*

*Vëndi qënka sofr’ e qorrit, vlen për goj’ e për lëfytë,
bëni sikur veni vetull’, shoku shokut krreni sytë...
Dhe për një kërkoni pesë, po më mir’ njëzet e pesë.
Le të rrojë bataqciu dhe i miri le të vdesë!*

*Po një dit’ që nis e vrëret do mbaroj’ me bubullimë,
ky i sotmi zër’ i errët, benet vetëtimë
dhe i bije rrufeja pasuris’ dhe, kësi lloj,
nuk ju mbetet gjë në dorë, vetëm një kafshit’ për goj’!*

*A e dini që fitimi brënda katër vjet mizor’
nuk është yti, nuk është imi, është i kombit arbror,
është i syrit në lot mekuar, është i vëndit djegur, pjekur,
Ju do thoni si të doni... po e drejta dermon hekur!*

Shkruar nga autori Ali Asllani në vitin 1942.

Do t'i shtrydh të dy sytë

*Un' jam un', saks i vjetër!
Lule gjirit që stolisa shkoi stolisi një gj tjetër
Un' e nisa e stolisa me ç'i jep e s'i jep sisa
dhe me këngë ylyveri buz' e gushë ja qëndisa*

*Nëpër vapëz i dhash' hijem nëpër hije er' e shije
i dhash' shije poezie, gjith' fuqit' e një magjie
gjith ato, që fllad i ëmbël nëpër lule mbar e bije
ar' e diellit me tallaze, ar' e hënës fije-fije
dashuria me dollira dhe me thelp lajthije pije...*

*Po u bë ajo që s'bënej, si, pra, zemra do duroj',
syri lotin ta qëndis, loti syrin ta harroj?
Si, pra, zemra do durojë un'saksia tash të vuaj
edhe këngë e gjirit tim të këndoj' në gj të huaj?*

*Un' e nisa i stolisa me ç'i jep e s'i jep sisa,
dhe me këngë ylyveri buz' e gushë ja qëndisa
buz' e gushë ja qëndisa, e ormisa mu në zëmër
plasi hëna ziliqare që shikonte me sy vëngër!*

*Më së fundi i dhash' lotin, kryepajën time pajë
i dhash' lotët që pikonin ku i shkelte këmbë e saj'
i dhash' vjershën time valë, dy herë valë tri her' zjarr
që buçet në maj të penës edhe bënet këng e marr'
këng' e marr' e mallit tim, që tani e paskëtaj
do t'i shtrydh të dy sytë nëpër gjurma të asaj!*

Vlora, Vlora!

*Jam vlonjat e jam vlonjat,
e kam shkabën mëm' e atë,
shkaba trime dykrenore
fron' e saj e ka në Vlorë!*

*Vlora, Vlora, Vlora, Vlora,
rruki armët, bëja forra!*

*Vlora trime shqipëtare
si rob jetën s'e do fare,
a do mbetet Shqipëri,
a do bëhet tym e hi!*

*Vlora, Vlora, Vlora, Vlora,
rroki armët, bëja forra!*

*Jam vlonjat e jam burrë,
s'duron burri zgjedhë kurrë,
jam vlonjat e si vlonjat
di bëj luftë me të shtat'!*

*Vlora, Vlora, Vlora, Vlora,
Bjeri, moj, t'u lumtë dora!*

*Jam vlonjat dhe trim me besë,
rreth flamurit di të vdesë,
a me hirë a me pahirë
doemos do rroj i lirë!*

Ç'do të thotë patriot?

*Ç'do të thotë patriot
sot për sot në Shqipëri?
Një tuf' ah e një tuf' lotë,
një njeri i pa njeri!*

*Jo, jo! Burri i bën ball'
do buçit si val' mbi zall,*

*Sa më zi edhe më zi
sido qoftë pun' e tij,
copë-cop' i bënet buza
po aspak s'i falet shpuza.*

*Sikurse një gur stërrall,
në gji zjarrin e ka ngjall,
qoft në lum' e qoft' në det
zjarr' i tija nuk humbet!*

Një vështrim i arratisur

*Një vështrim i arratisur
Nga qepallat e qendisur
Ku është shpirti im skalitur,
Nga dy syt' e zez te tu
Vjen me thotë ashtu-kështu!*

*Me thot' jo edhe me ndez
Me thot' po edhe me vdes
Nata zgjatet edhe zgjatet
Ah kjo nat' me or' nuk matet!
E un' mbetem duke lutur
Lutem yjeve të këputur.*

*Dhe un' lus e kërkoj ty,
Atë vetull, atë sy!
Se në syrin tënd të zi
N'atë sy të zi, mazi
Shenj' e buzës sime duket
Si një prush në re kur mugët!*

7 prill 1939

*Shtatë prill...
Kopilove o kopil
E u lute u këpute
Njëqind pash në dhe u fute!
Natyrisht një tradhëtor
Spor e fisit arbëror
E pret hasmin me daulle
Kur gjen ditën ta bën pulle!*

*Na e gjeti dhe na ra
Vret Shqiponjën që s'u vra
Nuk u vra dhe nuk do vritet*

Posht perpjet me vrull vërtitet!

Ja dhe hymni që na thurri

Hymn'i zi i një qivuri:

"Eja, eja alala

Të na rrojë Duçëja

Duçëja guguçëja

Le të rroj' edhe flamuri

Sa për sy e për bela!"

I pabesi ta dij', pra

Ndër kasolle me një tra

Që nga Shkodra gjer në Dropull

Rron ai që i thon' popull!

Ajo dor' që rreh dybekun

Di ta mbush edhe dyfekun

Në se ditën çan ugar

Edhe natën thurr litar

Thurr litar e kalit grushtin

Dhe e var nga këmbët pushtin!

Dëshpërim dhe shpresë

Edhe sot e këtë orë,

edhe sot ajo stuhi,

ajo flamë-madhe dorë

do na bëjë tym e hi!

Komb i varfër, komb i gjorë

si një zok i pafolë,

një pëllumb i bardhë borë,

ngeli keq në një rrëke!

Që nga korça gjer te Shkodra

fat'i vendit errësirë,

nëpër fusha, nëpër kodra

fryn e çfryn një errësirë.

Komb i varfër, komb i mjerë,

*i pamëm'e pa atë,
shpresa jotë këtë herë
si një fletë në deg'të thatë.
Komb i varfër, kombi i mjerë,
derëzi e punëzi,
edhe sot si kurdoherë,
një njeri i panjeri!*

*Jo, se, ja edhe hëna mbrëmë,
dukej kredhur në një rrobë,
edhe nxinte si një mëmë
që ka mbetur qyqe korbë!
Mirpo sontë bukuri,
buzë e saja burim gazi,
edhe nga gjiri i saj zbrazi
vargje, vargje, drit flori!
Nuk e di se gjysh e si,
nuk e di se qysh nga se,
po nashti një shpresë e re,
shtin e shkrep në sytë e mi.
Do na zhduket errësira,
do të zhduket ajo dorë
nesër vjen me shumë të mira
shkaba jonë dykrenare.
Nën hijen e asaj
pranvera asht përhera,
që nga fundi gjer në maj
rreth e rrotull ylyvera.
An'embanë bukuri,
komb i lirë, tokë e lir
shqipëtar e Shqipëri
sa të lumtur, sa të mirë!*

Lidhja e Ali Asllanit me dy kulturat

Nga jetëshkrim i Ali Asllanit duket qartë lidhja e tij me kulturën orientale qysh në fëmijëri duke qenë bir i një familjeje me frymë orientale, dhe me një baba të brumosur me dije teologjike islame në universitetin e Stambollit. Më pas një prezantim më të gjerë me orientin, sidomos me letërsinë e tij ia mundësoi

vazhdimi i shkollës së mesme Zosimea në Janinë. Vite më vonë ai pati një ndryshim drejtimi njëqind e tetëdhjetë gradë duke i kthyer sytë dhe interesat nga përëndimi, gjë që më pas solli adoptimin prej tij të kulturës dhe mënyrës së saj të jetësës. Poeti i mirënjohur Fatos Arapi shpreh:

“I plazmuar si ai me kulturën e madhe të Orientit – sidomos atë persiane – dhe pastaj i kredhur përgjithmonë në kulturën dhe mënyrën e jetësës europiane, verbi i tij poetik vibron nga buzëqeshja e lehtë e një ironie të mençme, i një urtësie filozofike që vjen nga kuptimi ekzistencial të jetës.” Kjo tregon se poeti nuk e ka përjashtuar plotësisht njërën nga kulturat duke ndjekur fanatikisht tjetrën, duke marrë prej të dyjave atë që i dukej e vlefshme për t’u marrë. Këtë lloj rafinimi kulturash ai e ka shfrytëzuar akoma edhe më mirë në fushën e letërsisë. Në këtë aspekt atij mund i bëhet analogji me Naimin e madh.

“Fillimet e tij letrare të kujtojnë fillimet e romantikut tonë të madh Naim Frashrit. I arsimuar në shkolla turke dhe i ndikuar prej letërsisë orientale, Ali Asllani filloi të shkruante turqisht dhe vjershat e para i botoi në gazetatat turke të kohës”...

Çfarë mori poeti nga lindja dhe përëndimi

Por, si shumë të tjerë, edhe poeti lab e ka poezinë orientale, më konkretisht atë persiane, një pikë referimi, që e shfrytëzon, për të përgatitur brumin e poezisë së tij. Këtë ia mundësoi fakti se, “Ali Asllani ... kishte pasë fatin të njohë për së afërmi jetën dhe kulturën orientale.” “Tërë poezia e Ali Asllanit shquhet për figurshmëri fringëlluese, që fryn nëpër vargje si një puhizë që ndez flakën e mallit, në të cilën poeti vetëdigjet: “rroj për ty e vdes për vete!” Na kujton flakën e qiriut ku Naimin ynë shkrihet e përvëlohet që tu japë njerëzve dritë. (Fjalët e qiririt). Këtë ide iluministe e gjejmë edhe te Gëtja në vjershën “Malli lumtur” ku i këndon atij që “përmes zjarrit” digjet për vete për të nxjerrë në dritën e së vërtetës atë që është “ngujuar brenda territ” (Nga “Divani përëndimor lindor). Të këta tre poetë ndjehet ndikimi i urtësisë orientale, e në këtë rast i poezisë persiane. Na del hapur pasuria e poezisë orientale që nga gjiri i së cilës kanë pirë poetë që kanë hedhur në letër kryevepra. Ushqimi i preferuar dhe më frutdhënës i poetit nga poezia orientale ishte poeti persian Omar Khajami. Ai ka marrë nga Khajami frymën epikuriane dhe hedoniste. Ai e do jetën dhe është optimist i madh për të. Ai gjithashtu e do vashën dhe verën duke i barazuar ato me lumturinë kur thotë duke i dhënë të drejtë Omar Khajamit kur thotë:

Në gjumë dhe në varr s'ka lumturi;
Ngreh'-u! Sa rron , zbraz Kupa e puth Çupa; (Rubairat)

Nga të qenët e tij në një mendje me Khajamin për faktin, siç shprehet ai vetë në një nga poezitë e tij, “Po Omar Hajami\ Diti e na bindi” arrijmë në konkluzionin se:

“...vrehet një poet “bënë viveur”, që do ta shijojë jetën deri në fund, don të shpikë kupën e gëzimit që mund t'i falë dashunija. Ka në këto vjersha diçka epikuriane, khajamjane e anakreontike.” Megjithatë “...në thelb, poeti mbetet origjinal në pasqyrimin e mendimeve e ndjenjave të veta. Këtu “poeti epikurian, djekësi i Omar Khajam-it e i Anakreont-it, fillon të mendojë të bëhet disi sentimental, ma i përmbajtun e ma i thellë në të gjykuemit e jetës në përgjithësiPi e puth”.

Ndikimet në gjuhë

Ali Asllani ka një shije të hollë për gjuhën. Megjithatë ai përdor turqizma dhe arabizma në poezitë humoristiko- satirike për të tipizuar personazhet. Në poezitë e dashurisë ai është një puritan. Në këto poezi hasen tepër rrallë huazime, si nga ato shekullore edhe nga ato më të fundit për përdorimin e të cilave ishte ngjallur një prirje në kohën e tij me që sytë e tyre ishin drejtuar nga perëndimi. Ai vazhdon rrugën e rilindësve në këtë drejtim, por edhe jep kontributin e tij në pasurimin e leksikut të shqipes.

Si në tërë poemën “Hanko Halla”, në dy vargjet e mëposhtme, shohim vendosjen e turqizmave dhe orientalizmave, për të nxjerrë në pah karakterin e saj skeptik, për kulturën e re, që po adaptohej nga njerëzit në atë kohë.

Ja dhe mileti, nashti u bë popull,
Dhe nga sherr e tija, mendja na vjen rrotull.

Profesor Rexhep Qosja pohon se, “Vjershat e tij...kanë njëfarë arome orientale, të cilën ai e mbrin me përdorimin e fjalëve turqishte apo arabishte[siç].”

Poeti i dyanshëm

Ali Asllani, ky poet i dyanshëm, sa i njohur aq edhe i panjohur, sa i lëvdur aq edhe i përçmuar, sa i idealizuar aq edhe i mohuar, sa i lexuar aq edhe i censuruar. Si i tillë njihet ky njeri sot në Shqipëri. Normalisht, siç na shkon përshtat ne shq-

iptarëve të jemi të ndarë në dy a më shumë grupe, edhe në këtë rast jemi kësisoj. Grupi i parë e vlerëson poetin lab me fjalët më të zgjedhura dhe e ngre atë në pedestalin e idealizimit duke e këqyru atë me admirim nga poshtë. Të tjerët e hedhin atë në udhën e përçmimit ku mund ta shkelë me këmbë çdokush që e mendon të arsyeshme një gjë të tillë. Një figurë që rron e gjallë dhe e freskët në mendjet e atyre që e njohin, por që kalbet e ngordhur dhe erërendë në mendjen e atyre që nuk e njohin. Për të argumentuar këtë shpresoj të mjaftojnë fjalët që do të citohen më poshtë. “Ky qenka një Naim i Labërisë e më tej!”¹ Kështu mendoi Lefter Çipa kur lexoi për herë të parë poezitë e tij. Një vlerësim që nuk e merr çdokush. Të bëjnë të meditosh këto fjalë dhe të bëjnë të të vijë turp që e njeh kaq pak këtë gjeni të letrave shqipe. Ka shumë poetë Shqipëria por jo të gjithë janë njësoj. Ca janë mediokër, ca të mirë e ca të paharrueshëm. Duket se një nga të tretët është edhe Ali Asllani. Këtë e vërteton edhe përkthyesi i mirënjohur i Eseninit dhe poeti, Jorgo Bllaci kur thotë, “...vjershtëtori... qëndron me dinjitet përkrah mjeshtërve të lirikës shqiptare, Naimit, Fishtës, Nolit, Mjedës, Lazgushit e Migjenit.”¹ Ai nuk e lë me kaq, por shkon deri në idealizim kur pohon, “... këtë e them me plot gojën, është mjeshtri më i përsosur i poezisë shqipe.”³ Nga ana tjetër kemi dhe enciklopedistë injorantë e pompozë që nuk dinë të shkruajnë as gjuhën shqipe, që guxojnë e ngrenë pyetje retorike që përgjigjen e merituar e marrin në rrethin e ngushtë të njohurive të tyre. Ja çka thonë ata:

“N.q.s ky është një poet kaq i njohur, si ka mundësi ... s’ja kam gjetur emrin në ndonjë enciklopedi, apo edhe në ndonjë tekst shkollor. Por mos harro faktin se sot e kësaj ditë Ervin Hatibi, apo Mimoza Ahmeti studiohen në tekstet e gjimnazit. Ju na sillni këtu ca pseudo poetë, “patriota”, ... e çuan Shqipërinë përpara këtu ku është sot. [siç]”

Këtu duket akoma më qartë sa nxënës i mirë gjimnazi ka qenë autori i këtyre rreshtave sa që nuk e mban mend se Ali Asllani studiohet në gjimnaz! Por kjo s’ mjafton, balta vazhdon të hidhet edhe mbi rilindësit pa pikë turpi. “Njëkohësisht mos harro edhe “poetët e mëdhenj” të rilindjes, emrat e të cilëve s’kam përse të ti kujtoj unë, ... i shkruanin aq me mall e zjarr, apo nostalgji për mëmëdheun, nga Amerika, turqia, egjipti, dhe ... këtej pinin hashash me n’argjile, këtej shkruanin rreshta për mëmëdheun. Sa kanë vuajtur të shkretët. Se atëherë ju duheshe edhe vizë për të vajtur në Shqipëri, mos harro!!!!Ne kemi pasur plot figura të mykura, pseudo-figura, portrete diletantësh me prejardhje të dyshimtë. Ne mburremi me një amerikano-shqiptar, me gjysh shqiptar, ... s’e di ku bie Shqipëria, dhe ... etj, etj. Ky ishte një shembull!!!” Për të ardhur keq, por e vërtetë. [siç]”

Megjithatë një përgjigje për këta injorant mendjemëdhenj dhe vet-zhvlerësues e gjejmë përsëri në fjalët e Jorgo Bllacit. Ai citon: “Për fat të keq, kritika jonë tej masë e politizuar ka anashkaluar këtë vlerë të padiskutueshme të këtij vjershëtori...” Dhe kjo është e qartë sepse të gjithë e njohim censurën absurde që praktikohej në periudhën e kooperativave. Kjo mjafton edhe për t’ua mbyllur gojën atyre pseudo-intelektualë ve të kombit tonë.

Njësoj si dyanshmëria e pikëvështimit të vjershëtorit edhe ai vetë është i dyanshëm në përzgjedhjen e elementëve jopopullorë të përfshirë në poezinë e tij duke na dhënë frymë përendimore e lindore të cilat do të jenë të pandashme nga poezia e tij. Kjo shpreh qartë edhe faktin se poeti jonë ka qenë një erudit nga të paktët e Shqipërisë. Por si u njoh Asllani me dy kulturat?

Përfundim

Është interesant të theksojmë se "Poema Hanko halla në librat shqip të letërsisë së realizmit zinte vetëm 11 rreshta Në enciklopedinë e vitit 1983 botim i Akademisë Shkencave emri i Ali Asllanit nuk zihet fare... Poema më brilante “Hanko halla” është krahasuar me poemat e më të mëdhenje të vetë letrave shqipe. Sa herë e dëgjon këtë poemë, ajo të tingëllon më bukur dhe më shkoqur. Poetët nuk mund të quhen të tillë pa kaluar më parë ylberin e poemave. Ajo renditet krahas vlerave pranë “Milosas” të De Radës, “Bagëti Bujqësi” e Naimit, “Poema e mjerimit” të Migjenit. Për fatin e mirë të poemës, poema e botuar në vitin 1944, i shpëtoi persekucionit, që poetin e ndëshkoi në kohën e shkuar. Talenti i madh e zgjoi nga gjumi Asllanin ashtu si De Radën për të nxjerr Milosaon. Cdo gjë në këtë poemë, është e thjeshtë, e bukur e çiltër, e hollë, ajo është mësuar përmendësh. Poema ka vargje koncize dhe të ëmbëla, aty përshkruhen tha shkrimtari Bora, netët ishin të bukur, ditët të vrazhda, kurse personazhi qëndror Hanko halla, që ishte nga derë e parë shprehet bukë e thatë në vatër. Bora analizoi me qartësi detajet e poemës kur Hanko halla shprehet: Pa dëgjoni zonjë erdhi kohë e keqe. Hanko halla ka një përfytyrim më të mirë për kohën dhe kiametet, tërmetet sepse malet u bënë fusha, fushat u bënë male... Vargëzimet e Ali Asllanit, janë të gjata të poemës, duke marrë vargjet dhe duke u bërë një analizë sintetike, për çdo pjesë të saj. Forca emancipuese e Ali Asllanit ka nxjerrë brilantë të thellë dhe të mëdha, po të ngjitemi në pikën më të lartë të poemës, ku duket dielli Ali Asllani ka sjellur vargëzimin: Hanko halla isha/hank halla jam/halë në sy i kisha/halë në sy i kam... E gjithë kjo poemë shpëtoi nga koha e diktaturës. Në kohën e diktaturës për këtë poemë shkruheshin në tekstet e letërsisë shqipe vetëm 11 rreshta. Në Enciklopedinë e viti 1983, botim i Akademisë së Shkencave emri i

Ali Asllanit nuk përmendet fare,ku vetëm kjo poemë e fuste atë në panteonin e njerëzve të shquar të letrave shqipe.Labëria ishin të gjitha malet dhe fushat,toka ku lindi dhe dheu ku shërbeu,toka si mjalti që i këndoi poeti Ali Asllani, tha Fadil Hasani ,në një kumtesë,që nga Zosimea në Stamboll dhe kudo ku shkoi ai shprehu mallin dhe dashurinë për vendin etij.Emri Asllan në shqip do të thotë luan,u shprehë B.Xhelaj.Origjina e Ali Asllanit është Arbëria.Ai nuk ishte vetëm një poet,por dhe një luftëtar për liri dhe pavarësi.Ka qënë poet,prozator, publicist, patriot,diplomat ,pushtetar, ka qënë i gjithanshëm dhe jeton në jetë të jetëve.M.Mara tha se në tetorin e këtij viti,Ministria e Kulturës ka shpallur vitin e Kadares,në këtë tetor përkujtohet poeti Ali Asllani në një kohë kur politika ka shumë trazira,njerë zit e letrave përkujtojnë poetin.Ai duhet të quhet mbret i lirikës.Ne ndihemi ende fajtor, që nuk kemi ndezur ende një qiri për Ali Aslanin... shkruan publicisti i mirënjohur vlonjanë Gëzim Llojdia, i cili në shkrimin e tij më titull:"PËRKUJTOHET 40 VJETORI I MËRGIMIT TË MADH TË POETIT ALI ASLLANI" ,në mes tjerash thotë"Emri i poetit Asllani është një urë, që lidh rilindjen me vitet '30.Ky është zëri më i bukur i lirikës sonë."Gjella që pena e tij poetike e Ali Asllanit na servir, e gatuar me brumë popullor e me erëza stilistiko-ideore të importuara më së shumti nga orienti dhe të përdorura më shije nga poeti duke lënë pak më pas ato të importuara nga oksidenti, por duke mos i harruar ato, është shumë e shijshme për lexuesin deri në atë pikë sa që kjo poezi përdorej nga një tjetër poet i madh i lirikës shqiptare, Lazgush Poradeci. Siç përdorte nëna shqiptare hashashin për fëmijët e pagjumë, ashtu edhe ai përdorte ëmbëlsinë e muzikalitetit dhe qartësinë e ideve për të rënë në gjumë, shoqëruar me zhurmën shushuritëse të dallgëve të detit në brigjet e Ujit të Ftohtë. Prishtinë,14 dhjetor 2008

Botuar:Floart-Press,14.12.2008,08:35

Homazh veprës së Fan S.Nolit tonë të madh

“Akuzat politike” për Nolin

Në kohën e “gjuetisë së shtrigave” të Makartit, kritiku Minar akuzoi pa baza patriotin shqiptar si komunist Jorgaqi: Noli ishte një demokrat i majtë, por kurrë komunist

Kohë më parë gazeta “Integrimi” botoi një polemikë të njohësit e studiuesit të mirënjohur të Nolit, prof. Nasho Jorgaqit, mbi botimin e veprës së Peter Minarit, një kritiku të veprës së eruditit shqiptar. Në numrin e kaluar profesor Jorgaqi hedh idenë se mbi figurën e Nolit ka nisur një luftë e paprinciptë, nga e cila nuk arrin në asnjë përfundim të saktë. Në vazhdim gazeta po boton akuzat politike që i bëheshin Nolit në librin e Minarit “Për Shqipërinë”, botuar më 1999, akuzat e pabaza, si dhe çfarë e nxiti autorin shqiptaro-amerikan të shkruajë një studim negativ mbi veprimtarinë politiko-kulturore të Nolit.

Nuk ka dyshim, thotë prof. Nasho Jorgaqi, se Noli ishte dhe mbeti tërë jetën një demokrat i majtë, por asnjëherë nuk qe komunist. Të qenurit i majtë nuk e pengoi asnjëherë përkushtimin e tij si atdhetar, përkundrazi, demokratizimi i Shqipërisë ishte ideali i tij i përjetshëm. Në qoftë se pati simpati dhe e përshëndeti LANÇ-in dhe reformat që varrosën feudalizmin pas lufte në Shqipëri, kjo nuk do të thotë se ishte komunist. Këtë nuk do t’ia falë Nolit, zoti Minar; kjo është e drejta e tij, por pandershmëria e Minarit shfaqet qartazi kur ai fillon të trillojë, kur shpif pa prova të dokumentuara. Ai e akuzon Nolin se kur është kthyer në SHBA, në vitet 30, është vënë në shërbim të konsullit italian në Boston. Ka marrë dhe parà, me kusht që të heshtë për politikën italiane në Shqipëri. Një pohim i tillë nuk është veçse një shpifje nga më të ulëtat e më absurdet, po ta njohësh nga afër jetën dhe veprimtarinë e Nolit atdhetar e demokrat.

Noli, udhëheqës antifashist evropian

Si është e mundur të thuhet kjo gjë, kur Noli ka qenë një nga udhëheqësit e lëvizjes antifashiste evropiane, në krah të A. Ajnshtajnit e të H. Barbysit, me të cilët kishte drejtuar dy kongreset botërore kundër fashizmit dhe kishte shkruar një mal me publicistikë antifashiste? Si është e mundur, pra, që një antifashist i këtyre përmasave të dorëzohej para një konsulli fashist për një grusht parà? Edhe më e ulët është shpifja tjetër e Minarit, kur e akuzon atë se ka qëndruar pasiv në ditët e para të pushtimit fashist të Shqipërisë. Dhe kush? Noli që push-

timin e atdheut të tij nga fashizmi e kishte parashikuar në mënyrë profetike, që dhjetë vjet përpara, me sa e sa artikuj e thirrje publike! E vërteta është se Noli u trondit aq shumë nga pushtimi i Shqipërisë, sa vendosi të rikthehet menjëherë në politikë. Më 8 prill 1939 ai i dërgoi një telegram proteste Lidhjes së Kombeve dhe qeverive amerikane, franceze e angleze. Pa u shpërndarë në dokumente dhe faktet të tjera, mjafton të përmendim fjalën që mbajti Noli fill pas pushtimit në kishën e Shëngjergjit, në Boston, ku lavdëron qëndrimin e shqiptarëve kundër fashistëve që "i treguan botës se italianët hynë në Shqipëri me forcë e duke derdhur gjak".

Noli: Musolini, bretkosë e fryrë

Me këtë rast Noli e përshkruan situatën me nota sarkastike, kur thotë se "Musolini është një bretkosë e fryrë në erë dhe, kur shihet në pasqyrë i duket vetja luan. Por, sikur ta shpojë njeri me gjilpërë, i del era dhe mbetet prapë bretkosë". Tani lind pyetja: Si mund të fliste kështu një rrogëtar i fashizmit, siç e quan zoti Minar, në një kohë kur fashizmi po i vinte zjarrin botës? Është e qartë se fanatizmi politik dhe mllefet e Minarit ndaj Nolit nuk marrin parasysh të vërtetën konkrete në kontekstin historiko-politik të kohës, por e zëvendësojnë atë me sajime banale të neveritshme.

Minar, kundërshtar pa baza i Nolit

Peter Minari njihet si një nga kundërshtarët e vjetër të Nolit, për arsyen se nuk e nderojnë, madje, e vënë në dyshim edhe patriotizmin e tij. Mjafton të përmendim ngjarjen e rëndë që ndodhi në fillim të viteve 50 në komunitetin shqiptar ortodoks të SHBA-së, kur Patriarkana e Stambollit, duke përfituar nga rrethanat famëkeqe të makartizmit, deshi ta hiqte qafe Nolin si kryepeshkop e ta shkatërronte Kishën Ortodokse Shqiptare. Ajo dërgoi për ta zëvendësuar peshkopin renegat M. Lipe, dhe atëherë të gjithë shqiptarët patriotë u ngritën në këmbë kundër tij. Minari ishte nga të paktët që mori anën e të dërguarit grekoman, dhe këtë e shpalli publikisht. Ai botoi në revistën "Cristian sciece monitor" artikullin "Kryepeshkopi i ri shqiptar" kundër Nolit dhe kishës së kryesuar prej tij. Noli iu përgjigj menjëherë, në të njëjtën revistë, me tone të forta kritike dhe zemërim, duke i quajtur të gjitha sa shkruante Minari "shpifje, akuza false, sh-trembërime, akuza gjysmake etj". Minari, jo vetëm që mori anën e peshkopit

renegat, duke iu kundërvënë gjithë komunitetit shqiptar, por u përpoq tinëzisht ta minojë pozitën qytetare të Nolit, duke e akuzuar për komunist në kohën e "gjuetisë së shtrigave" të Makartit. E megjithatë, nuk ia arriti qëllimit. Autoriteti dhe emri i çmuar i Nolit do të sfidonin çdo lloj përpjekjeje liliptësh për ta njollosur e denigruar. Minari nuk do t'i harronte këto dhe, sapo filluan proceset demokratike në Shqipëri, tentoi të hakmerret kundër tij, duke dërguar nga përtej Atlantikut përralla diskredituese në adresë të Nolit. Mendoj se nuk ia vlen të zgjatemi më tej, pasi normalisht, Noli nuk ka nevojë për mbrojtje, aq më tepër, kur sulmohet nga njerëz të dyshimtë, për patriotizmin e moralin e tyre, aq më tepër, kur këta fatkeqë nuk kanë as përgatitjen më elementare për të gjykuar mbi çështjet madhore që ngre trashëgimia e savantit shqiptar.

Shqiptaro-amerikanët: Noli, figurë pozitive

Shqiptarët e Amerikës, sigurisht, nuk e kanë pritur mirë prej kohësh qëndrimin negativ kritikut Peter Minar ndaj Nolit. Dhe me këtë kihen parasysh rrethet intelektuale e patriotike, për të cilat Noli është shembëlltyrë e atdhetarizmit, e demokratit dhe intelektualit. Këtë qëndrim e pasqyrojnë edhe dy letra të shkruara e të botuara nga dy personalitete. Njëra është e Antoni Athanasit, biznesmen i njohur dhe një figurë qendrore e diasporës shqiptare në SHBA. Tjetra është e zonjës Sarah Panariti, gruaja e gazetarit dhe patriotit Qerim Panariti, ish-profesorësh në Harvard dhe mikeshë e Nolit.

Nëse Noli do të ishte gjallë

Nëse vetë Noli do të ishte gjallë, sigurisht që do të dinte më mirë t'i jepte përgjigje shumë pyetjeve e pikëpyetjeve të ngritura rreth aktivitetit të tij politik, e qëndrimit disi të butë ndaj regjimit të Hoxhës apo edhe atij të Zogut në fazën e dytë të tij. Por e gjitha kjo nuk është se e ul rolin dhe vlerën e tij. Kjo, pasi ai përveç të tjerash, ishte i veshur edhe me petkun e njeriut të Perëndisë, gjë e cila e shtynte atë gjithë kohës të ishte i vetëpërmbytur e besnik i parimeve të cilat ai kishte mbështetur të gjithë formimin e tij kulturor e fetar. Mbi të gjitha, ai ishte një patriot i vërtetë, një shqiptar i vërtetë në kuptimin më të plotë të kësaj fjale. Megjithatë polemikat për veprën dhe rolin e tij vazhdojnë, e ndoshta do të vazhdojnë sot e kësaj dite, Noli mbeti ashtu siç e njohim të gjithë: Fan Noli mbeti deri në fund të jetës së tij një demokrat i shquar. Ai vdiq më 13 mars 1965 në SHBA, ku ndodhen edhe sot eshtrat e tij.

2.Kush e akuzon Fan Nolin

Reagime pas botimit të librit "Për Shqipërinë", të Peter Minar

Në gazetën "Integrimi" keni pasur rastin të lexoni disa pjesë të rëndësishme që lidhen me jetën e veprën e patriotit të madh, publicistit e eruditit të shquar Theofan Stilian Noli. Këto shkrime, siç e kemi theksuar, po botohen në gazetën tonë, si homazh për këtë figurë madhore të popullit tonë, me rastin e 40-vjetorit të vdekjes. Deri më tani kemi treguar vetëm aspektet e vlerësimit pozitive për këtë figurë, por ndërkohë, dihet gjerësisht se mbi figurën e tij, sidomos pas viteve nëntëdhjetë, ka pasur edhe tentativa për ta përbaltur apo për ta errësuar. Por a janë të vërteta ato që thuhet apo pretendohen për Nolin, dhe a janë bazuar kritikët e tij në fakte apo dokumente konkrete? Nga cilat qëllime janë nisur për ta bërë këtë akt e, mbi të gjitha, a mund ta errësojnë dot përpjekjet e tyre këtë figurë kaq të ndritur? Ne sot për lexuesin tonë të nderuar po botojmë pjesën e parë të një polemike të bërë disa kohë më parë në një të përditshme shqiptare mbi kritikun e Nolit, Peter Minar, i cili ka botuar edhe një libër në vitin 1999, ku aludon dhe e akuzon Nolin, madje, edhe si hajdut të veprës së Konicës. Shpjegimin e përgjigjen për këtë akt është munduar ta japë profesor Nasho Jorgaqi, i cili nxjerr në fund edhe arsyet e vërteta që e kanë shtyrë këtë njeri të veprojë kështu. Duke iu referuar, siç thamë më lart, profesor Nasho Jorgaqit, njërit prej njohësve më të mirë të veprimtarisë dhe krijimtarisë së Nolit, Peter Minar e bën këtë për arsye politike dhe shumë personale. Në librin me titull "Për Shqipërinë" Peter Minar e akuzon Nolin si vjedhës të veprës së Konicës. Profesor Jorgaqi thekson se këto mendime nuk janë të reja. Për herë të parë zoti Peter Minar i ka shfaqur ato njëmbëdhjetë vite të shkuara (1994) dhe i ka përsëritur para gjashtë viteve, më 1999. Siç është e natyrshme, ato ngjallën reaksion në opinionin shqiptar. Goditja që i bëhej Nolit ishte një goditje që i bëhej njëres prej shtyllave të kulturës dhe historisë moderne shqiptare. Në të vërtetë, mendimet dhe faktet sensacionale që sillte Minari qenë dhe mbeten më shumë një kronikë thashethemesh e trillimesh dashakeqe sesa një gjykim serioz apo përpjekje e nderhme për ta zbardhur të vërtetën. Edhe pse u bënë në emër të thyerjes së tabuve e të rishikimit objektiv të historisë, ato nuk i shërbyen gjykimit dhe vlerësimit shkencor. Unë dhe kolegë të mi historianë, duke u bërë zëdhënës të shqetësimit të opinionit shqiptar, iu përgjigjëm zotit Minar. Përpara përrallave të tij ne sollëm fakte dhe dokumente të pakundërshtueshme. Megjithatë, ai vazhdoi të shkruajë, duke shpifur, duke falsifikuar, i ndezur nga pasioni politik dhe inate personale. Dhe jo vetëm kaq, por pa u dhënë asnjë përgjigje mendimeve tona dhe, duke mos u hequr asnjë presje shkrimeve të veta, i botoi ato kohët e fundit në librin "Për Shqipërinë". Pra, publikut i serviren rishtazi të njëjtat përralla të mbrapshta.

Peter Minar, Fan Noli e Konica

Zoti Minar, që ka privilegjin të ketë qenë edhe bashkëkohës i Nolit dhe mik i Konicës e që, sidoqoftë, duhet respektuar për moshën, pasi tani i ka kaluar të njëqindat, ka hedhur në publik një varg falsifikimesh nga më monstruoze e më flagrantet që mund të jenë thurur në historinë e kulturës shqiptare për një nga etërit e saj shpirtërorë. Ato paraqiten si akuza ordinere, përmes "rrëfimesh" ordinere, me arsye të gjuhë ordinere. Them kështu, sepse kur merr përsipër të gjykosh për vepra kapitale të kulturës sonë kombëtare, jo vetëm që duhet të karakterizohesh nga ndjenja e përgjegjësisë qytetare e atdhetare, por lipset të ruash edhe etikën, si dhe të kesh njëfarë përgatitjeje elementare shkencore. Fatkeqësisht, zotit Minar këto i mungojnë plotësisht. Ai e akuzon Nolin se dy veprat shkencore të jetës së tij, "Gjergj Kastrioti Skënderbeu" dhe "Bethoveni dhe Revolucioni Francez", ia ka vjedhur Faik Konicës. Për t'i bërë të besueshme akuzat e tij ai nuk merret me shqyrtimin shkencor të këtyre dy veprave, por flet për fakte periferike, duke u marrë me fatin e arkivit të dorëshkrimeve të Konicës, duke përzier në këtë mes edhe gazetarin Qerim Panariti, një nga njerëzit më të afërt të Nolit.

Si qëndron e vërteta

Dihet se me figurën e Skënderbeut janë marrë si Konica ashtu edhe Noli. Konica pati nisur të shkruajë në fillim të shekullit të kaluar një histori popullarizuese për heroin tonë kombëtar, të cilën, si dhe vepra të tjera të tij të gjata, asnjëherë nuk arriti t'i përfundonte. Botoi vetëm kapitujt e parë të "Dielli". Krejt ndryshe qëndron puna me Nolin. Ai botoi një histori të letrarizuar për Skënderbeun që u botua më 1921 dhe që nuk i ngjante fare asaj të mikut të tij. Në vitet që erdhën Konica nuk u mor më me Skënderbeun, kurse për Nolin figura e tij mbeti dashuria dhe pasioni i përjetshëm. Në vitet 30-40 ai iu rikthye seriozisht studimit të Skënderbeut dhe kreu kërkime shkencore, madje, për këtë pati dhe letra të vetë Konicës, me anë të të cilave ai e informon Nolin për vepra të autorëve të huaj mbi Skënderbeun. Studimet e tij në këtë fushë zgjatën disa vjet, dhe fryt i kësaj pune të madhe e cilësore prej shkencëtari të vërtetë është vepra "Gjergj Kastrioti Skënderbeu", që ai e mbrojti si tezë doktorature (Doctor's Degree), me udhëheqës shkencor prof F. Novak, më 1945. Nga kjo punë kolosale e Nolit i kanë mbetur si dëshmi autentike dorëshkrimet studimore, një pasuri e tërë materiale, të cilat gjenden në Arkivin e Shtetit. Janë mijëra faqe, konspekte dhe ekstrate nga vepra të studiuara prej tij, të hedhura në dhjetëra blloqe të mëdha, të

vjela nga dora e Nolit nga gjuhë të ndryshme, mbi të cilat ai ngriti më pas veprën monumentale. Është kjo një dëshmi e rrallë që pret të njihet e të studiohet e që flet, veç të tjerash, dhe për metodikën e punës shkencore të Nolit historian. Unë kam pasur fatin të njihem me këtë dokumentacion. E vërteta për monografinë tjetër shkencore të Nolit, "Bethoveni dhe Revolucioni Francez", është edhe më transparente. Ajo u shkrua në gjallje të Konicës dhe u mbrojt prej Nolit më 1939 në Universitetin e Bostonit, në degën e Kërkimeve Muzikore, nën udhëheqjen e prof. A. Majerit, me të cilin ai mori gradën "Bachelor's Degree". Pra, kjo vepër u bë publike kur jetonte Konica. Madje, siç ishte e natyrshme, Noli u përgëzua nga miku i tij. Më 1947 të dyja këto monografi, për vlerat e padiskutueshme që kishin, u botuan me rekomandimet e komisioneve shkencore nga "Internacional Univesity Press" në Nju-Jork, me ndihmën financiare të "Vatrës", dhe patën jehonë në shtypin e specializuar dhe në opinionin publik.

A e ka vjedhur Noli, Konicën?!

Por "vjedhjet" e Nolit nga veprat e F. Konicës, sipas Minarit, nuk mbarojnë me kaq. Noli tërë jetën paska bërë emër si njeri i kulturës shqiptare, duke vjedhur e kopjuar tinëz veprat e mikut të vet. Madje, kjo punë paska qenë e hershme. Kështu, del që edhe librin e parë të shërbesave të shenjta e paska përkthyer Konica, "Meqë Noli nuk e fliste shqipen aq mirë!" Por dihet botërisht se librin "Shërbesat e javës së madhe" Noli e përktheu dhe e botoi në Boston më 1908, kurse të dytin, "Libra e shërbesave të shenjta", e përktheu po ai dhe e botoi nën përkujdesjen e Konicës në Bruksel. Për ta Konica do të shkruante me entuziazëm tek "Albania: "Po ç'përkthim, ç'gjuhë e fortë, e lidhur, nervoze dhe e gjallë! Literatura shqipe do të kishte arsye t'i mbante mëri kishës që na vodhi një shkronjë të lindur. Po, për fat të mirë, miku ynë, duke hyrë në kishë, nuk doli nga letrat!"

3. "Ju rrëfej jetën amerikane të Nolit e Konicës"

Barney Kirka, bashkëpunëtor i patriotëve, tregon si u grupuan shqiptarët në filim të shekullit XX. Noli besonte gjithmonë në barazinë dhe lirinë për të gjithë njerëzit. Ai besonte në barazinë, në kuptimin që askush nuk mund të kishte të drejta mbi një individ tjetër. Kjo nuk do të thotë se nuk do të kishte ndryshime klasore; sigurisht që disa njerëz do të ishin më të pasur, disa më inteligjentë,

disa më të aftë se të tjerët; megjithatë të gjithë duhet të kishin mundësi të njëjta. Noli besonte te Krishti, si te profeti më i lartë. Ai kishte shumë humor. I donte fëmijët dhe muzikën, e donte edhe kishën. Ai nuk ishte thjesht anëtar i bashkësisë fetare, por ishte njeriu më i rëndësishëm i saj. Aftësitë e tij intelektuale ishin të mahnitshme. Fliste disa gjuhë, përktheu Shekspirin dhe Dhiatën e Re. Studioi muzikë, e dashuronte muzikën. Politika ishte një tjetër tipar i karakterit të tij. Në 40-vjetorin e vdekjes së patriotit të madh shqiptar, “Integrimi” po publikon një cikël mbi jetën dhe veprimtarinë e eruditit të madh, që jetoi dhe punoi gjatë gjithë jetës së tij për demokratizimin dhe zhvillimin e Shqipërisë. Në këtë numër do të lexoni dëshminë e ish-presidentit të shoqatës Vatra, Barney Kirka. Biznesmeni i madh shqiptaro-amerikan rrëfen se si njohu Nolin dhe Faik Konicën. Pikësynimi më i madh i Nolit ishte të çlironte popullin shqiptar. Përmes përpjekjesh të palodhura, Noli arriti të siguronte ndihmën e presidentit Ëoodroë Ëilson në çështjen e pavarësisë. Mbasi u takua me të në Uashington, D.C., Ëilsoni i tha Nolit se ai kishte vetëm një zë në Konferencën e Paqes në Versajë dhe do ta përdorte në interes të Shqipërisë.

Përplasjet me Zogun

Gjatë vitit 1936 u botua nga Noli libri i parë i korit në gjuhën shqipe (Hymnore). Sikurse edhe peshkop Noli, shumica e shqiptarëve në Amerikë ishin kundër mbretit Zog të Shqipërisë. Noli i kishte vënë atij shumë lloj emrash, sepse Zogu e kishte përzënë nga vendi ditën e Krishtlindjeve të vitit 1924. Megjithatë, kur në vitin 1933 Noli u sëmur, qëndrimi i tij armiqësor ndaj Zogut u zbut. Shqiptarët e Amerikës u fyen, kur Noli u tha se kishte kërkuar dhe kishte marrë nga Zogu 825 dollarë (3 000 franga) për arsye shëndetësore. Më pas Fan Noli bëri kërkesë për një pension, por nuk e mori kurrë. Edhe pse ishte figurë e rëndësishme, Noli nuk bënte veprime që e distanconin nga të tjerët. Në të vërtetë ai donte të ndihmonte popullin e tij, vëllezërit e tij. Noli mësonte shumë, duke dëgjuar të tjerët. Në qoftë se ndonjëri thoshte diçka që Nolit nuk i pëlqente, ai do t’i mbronte pikëpamjet e veta. Tërhiqej vetëm kur nuk kishte zgjidhje tjetër. Dukej se Noli i kishte gjithmonë përgjigjet gati. Po të mos i pëlqente ajo që dëgjonte, ai do të thoshte: kaq ishte kjo punë. Ai përpiqej gjithmonë t’u përgjigjej sa më mirë pyetjeve me ato që dinte; kurrë nuk i mbulonte gjërat. Fakti që nuk ndikohej lehtë nga të tjerët, tregon se nuk kishte frikë t’i mbronte bindjet e tij, madje edhe kur kjo do të thoshte se do t’i duhej t’i mbronte i vetëm. Madje, dhe kur njerëzit i largoheshin ose e linin kauzën e tij për një farë kohe, ai i mirëpriste kur ktheheshin prapë. Të gjithë kundërshtarët mirëpriteshin, kur ktheheshin në

kishën e Nolit. Ai besonte te ndjesa. Noli nuk u mbante kurrë mëri të tjerëve, edhe kur mund të kishte shumë keqkuptime. Ai vërtet që nuk kishte asgjë kundër njerëzve të veçantë në planin personal, por edhe po të kishte, përpiquej të mos e bënte veten. Megjithatë, politikisht ai e zotëronte opozitën; prandaj njerëzit e respektonin jo vetëm për kompetencën, por madje më shumë për thjeshtësinë e tij.

Kujtimet e Barney Kirkas

Barney D. Kirka, një i moshuar shumë i respektuar i bashkësisë shqiptare dhe ish-president i shoqërisë Vatra, ka qenë gjithashtu edhe bashkëkohës me Nolin. Zoti Kirka emigroi në Shtetet e Bashkuara në vitin 1906, në të njëjtin vit me mbërritjen e Fan Nolit nga Egjipti. Kirka kishte kryer tre, nga gjashtë vjet shkollë, në gjimnazin e Korçës. Fan Noli ishte diplomuar në gjimnazin e Adrianopojës. Ky gjimnaz ishte i njëjtë me një koleg për të rinjtë dhe kushdo që diplomohet në atë shkollë konsiderohej se kishte marrë arsimim shumë të mirë. Kirka tregon më poshtë për Nolin: Fan Noli erdhi në këtë vend nga Egjipti. Thanas Tashko dhe Jani Vruho qenë ata që e kuptuan se Noli ishte njeri shumë inteligjent dhe nacionalist, prandaj edhe i paguan udhëtimin për në Shtetet e Bashkuara. Ata mendonin se këtu ai do të gjente “fushë të hapur”. Fillimisht, Fan Noli shkoi në Jamestown, në Nju-Jork, dhe u mirëprit nga anëtarët e shoqërisë patriotike Malli i Mëmëdheut. Ata e trajtuan shumë mirë. I gjetën punë në një fabrikë lëndësh drusore. Ai punonte natën, kjo që një punë e përkohshme për Nolin e ri. Ndërkohë, Sotir Peci nga Dardha, një i diplomuar në Universitetin e Athinës, kishte ardhur në Shtetet e Bashkuara në vitin 1905. Më 1906 ai filloi botimin e gazetës “Kombi”. Më pas Noli erdhi në Boston dhe u bë zëvendësredaktor i “Kombit”. Ai paguhej, me sa mbaj mend, katër ose pesë dollarë në javë. Në fillimet e viteve 1900 kam bashkëpunuar shumë me Nolin. Gjatë kësaj periudhe takohesha me të pothuajse çdo ditë. Posta e Nolit vinte në adresën e dyqanit tim, në 469 Columbus Avenue. Ju do të pyesni përse: ja u them unë. Fan Noli lëvizte shpesh. Në atë kohë ai merrte me qira vetëm një dhomë, zakonisht në një zonë të Bostonit që quhej Copley/Castle Square, prandaj i duhej një adresë e përhershme. Meqenëse dyqani im ishte vend takimi për shumë emigrantë shqiptarë, adresa ime u bë edhe e tij. Dhe mbeti e tillë deri kur, më në fund, ai u vendos në adresën 26 Blagden Street.

Noli, trupvogli me intelekt të madh

Noli nuk ishte trupmadh; madje, ishte i shkurtër dhe kishte çehre të vrarë. Një herë, duke e krahasuar veten me Faik Konicën, të gjatë dhe bukurosh, Noli tha: “Unë dukem si Sanço Panço, ndërsa Konica duket si Don Kishoti.” Konica kujdesej gjithmonë për veten dhe vishte zakonisht rroba të çelura. Ai shfaqej shpesh me kostumin shqiptar ‘fustanella’; Noli vishte petkun e errët të klerikut. Megjithatë, po të marrim intelektin si masë për krahasim, Noli e linte Konicën mbrapa. Në përgjigje të librit të Nolit “Bethoveni dhe Revolucioni Francez”, George Bernard Shaw i shkruante: “Ju keni ngatërruar vokacionin, kur hytë në Urdhrin e Shenjtë. Ky libri juaj nuk është as lutje e priftit, as hagiografi [literaturë mbi jetën dhe legjendat e shenjtëve]; është vepra e një kritiku dhe biografi të dorës së parë. E lexova deri në fund me kënaqësinë më të madhe, duke qenë vetë njohës i muzikës, kritik dhe artist-filozof nga profesioni”. Është me pikëpyetje nëse Noli e ka menduar se do të ishte më mirë të qe bërë shkrimtar, sesa prift. Unë mendoj se po të arrish ta kuptosh se shqiptarët në Amerikë përballeshin me nevojën për të kryer pagëzimet, martesat dhe ritet e varrimit, se ishin privuar nga kremtimi i liturgjisë në gjuhën e tyre, në kishën e tyre ortodokse shqiptare, për më shumë se 500 vjet, ndoshta mund të kuptosh edhe pse një patriot shqiptar si Theofan S. Noli ndjeu detyrim të madh ta vinte jetën e vet në shërbim të bashkatdhetarëve.

Zhgënjimi i madh i Nolit

Unë besoj se zhgënjimin më të madh, thotë Barney Kirka, bashkëkohës dhe bashkëpunëtor i patriotit të madh shqiptar, Noli e ka ndierë kur dështoi në themelimin e shtetit demokratik shqiptar. Kur vdiq, më 1965, Noli nuk kishte fituar..., qëkurse ishin ndërmarrë hapat fillestare më shumë se para pesëdhjetë vjetësh. Unë mendoj se Theofan Stilian Noli ishte, në radhë të parë, nacionalist. Në themel, Fan Noli ishte njeri i ndrojtur. Ai ishte paksa vetmitar. Jetonte vetëm dhe këtu nuk kishte familje. Në jetën personale nuk interesohej për gjërat materiale. Peshkop Noli ishte njeri shumë i respektuar jashtë bashkësisë shqiptare; ai linte përshtypje të mahnitshme.

4.Noli, kur qeshnin e qanin shqip kryeveprat botërore

Portret i personalitetin poliedrik, udhëheqës të lëvizjes demokratike, klerik, shtetar, artist dhe dijetar. Në vazhdim të ciklit “Homazh veprës së Nolit të Madh”,

me rastin e 40-vjetorit të vdekjes, gazeta “Integrimi” po vazhdon sot me pjesën e dytë të këtij dossieri, ku përfshihet një periudhë shumë interesante e veprimtarisë së Nolit e ku ndihet më shumë pjekuri, e ndoshta edhe qetësi e maturi, në krijimtari, publicistikë, politikë etj. Patriotizmi, edhe gjatë kësaj periudhe, vihet prej tij në plan të parë. Çdo gjë që ai bënte ia kushton me shumë zjarr vetëm Shqipërisë e shqiptarizmit. Në vitin 1937-1938, Fan Noli mbaron konservatorin e muzikës të Nju-Englandit dhe më 1945 merr gradën “Doktor” në Historinë e Lindjes së Afërme dhe të Rusisë, në Universitetin e Bostonit.

Armik i së keqes

Rebel i lindur dhe armik i shtypjes e i padrejtësive, Noli u frymëzua me mësimet dhe parimet e Revolucionit Francez dhe të presidentit amerikan Linkoln, për t’i vënë në jetë në Shqipëri. Noli ka pasur bindjen se kishte lindur e i duhej të luftonte për një Shqipëri të lirë, me kufij të sigurtë, të zhvilluar nga ana ekonomike e kulturore. Ai ishte i dashuruar me Shqipërinë, gjuhën shqipe dhe Skënderbeun. Noli nuk pushoi së menduari kurrë për atdheun e tij, dhe gjithmonë priste rastin që ta shikonte edhe një herë Shqipërinë para se të vdiste. Sa herë që gjente rastin, Noli fliste me dashuri dhe simpati për kombin dhe Shqipërinë e tij. Një aspekt tjetër shumë interesant është fakti se Noli e ngriti, si pakkush tjetër deri në atë kohë, figurën legjendare të shqiptarit, gjallërinë e tij nëpër shekuj. Ai e përshkoi shqiptarin si një luftëtar të paepur dhe të patrembur përmes furtunash dhe stuhish.

Erudit e poliglot

Fan S. Noli, ky atdhetar me ndërgjegje të lartë qytetare politike dhe demokrat i shquar, reformator i kishës, orator, lider politik, kompozitor, i cili luftoi për Shqipërinë larg saj. Një aspekt tjetër i tij ishte mendja shumë e kthjellët dhe aftësia për të zotëruar shumë mirë edhe shumë gjuhë të huaja. Sa për kuriozitetin, ai zotëronte rreth 12 gjuhë të huaja, duke bërë të flasin në shqip Shekspiri, Gëte, Hygoi, Ibseni, Servantesi etj. Këto vepra Noli i përktheu në një kohë kur në gjuhën shqipe përkthehej pak, kur kushtet shoqërore dhe politike nuk ishin të përshtatshme. Ai bëri “Don Kishotin” të ëndërrojë shqip, bëri Otellon të zemërohet shqip, bëri Hamletin të pikëllohet shqip. Dr. mitropoliti Fan Stilian Noli do të mbetet në historinë e Shqipërisë si njeriu që ariti i pari, me hir të vull-

netit e të hollësisë së tij, ta lexojë zyrtarisht gjuhën shqipe në meshat në kishë. Dita që meshoi për herë të parë është një ogur i bardhë në udhën e përparimit të kombit shqiptar; ne s’e harrojmë, as mund t’i lëmë të tjerët ta harrojnë. Ai ishte shqiptari që foli shqipen më të pastër e të fuqishme, megjithëse vetëm katër vjet qëndroi në atdheun e vet. Noli u bë udhëheqësi shpirtëror i shqiptarëve, arkitekti i madh i përpunimit të fjalës shqipe dhe i mendimit demokratik shqiptar.

Noli si njeri

Në shkrimet dhe kujtimet për Fan Nolin është hedhur dritë përgjithësisht mbi personalitetin e tij poliedrik, duke e zbuluar atë si udhëheqës të lëvizjes kombëtare e demokratike, klerik dhe shtetar, artist dhe dijetar; por pak është bërë për ta njohur si njeri. Edhe pse ai jetoi shumë gjatë, duke qenë edhe protagonist ose pjesëmarrës i shquar në ngjarje që vendosën fatin e Shqipërisë e të shoqërisë shqiptare, edhe pse bashkëpunoi, duke u lidhur me qindra njerëz në atdhe e në diasporë, kujtimet për të merren kryesisht me rolet e tij, që ai luajti, pra kryesisht me figurën e tij historike. Figura e tij si njeri, ose njeriu Nol, gjithmonë ka mbetur në plan të dytë apo është dhënë me informacion të varfër. Në fakt, siç del nga të gjithë ata që e kanë njohur njeriun me personalitet Noli. Emri i tij nderon jo vetëm atdhetarin dhe demokartin, jo vetëm poetin dhe shkrimtarin, jo vetëm një nga etërit e shquar të qytetërimit shqiptar, por edhe njeriun si njeri, njeriun me gërma të mëdha që, pa dyshim, përfaqëson e mishëron më së miri njeriun, dhe nga kjo pikëpamje mbetet një prej shembëlltyrave më të ndritura të botës shqiptare. Atdhedashës dhe humanist, mendje e hapur dhe e ditur, zemërgjerë dhe i guximshëm, punëtor dhe pasionant, sfidues dhe tolerant: këto cilësi e të tjera përbënin mozaikun e tij shpirtëror dhe lartësonin shtatin e tij njerëzor. Sigurisht, ai s’ishte qenie e përkryer: u takonte vdekatarëve të kësaj bote, dhe bëhej i barabartë me ta, jo vetëm me vlerat, por edhe me dobësitë njerëzore. Miku dhe biografi i tij i parë, gazetari Qerim Panariti, do ta karakterizonte Nolin njeri me këto fjalë: “Një person kompleks që gëzonte të gjitha të metat e njeriut, plus të metat e tij si individ”. Dhe kjo është e vërtetë. Ai nuk ishte kurrsesi njeri pa të meta, por këto të meta nuk arrinin deri atje sa të cënonin vlerat shpirtërore dhe zemrën e madhe, karakterin dhe mendjen e tij të pamposhtur. Përpjekjet për të mbledhur kujtime nga bashkëkohësit që hedhin dritë mbi Nolin njeri nuk kanë munguar. Ato i gjejmë në komunitetin shqiptar në SHBA, ku studiues dhe njerëz të zellshëm, sado të pakët, kanë kryer hulumtime dhe kanë arritur rezultate.

Noli dhe modeli amerikan i jetesës

Fan S. Noli, si askush tjetër, ngriti zërin për afrimin e Shqipërisë me botën, ngriti zërin për padrejtësitë historike që i janë bërë kombit shqiptar. Ai ngriti zërin dhe luftoi për liritë demokratike dhe mendimin e lirë. Ishte për një demokraci të tipit perëndimor, me pluralizëm politik dhe zgjedhje të lira. Për këtë u jepte përparësi marrëdhënieve me SHBA-në dhe mënyrës amerikane të jetesës. Veprimtaria diplomatike përbën një faqe nga më të ndriturat në jetën e Nolit. Ai është përfaqësuesi i madh i oratorisë shqiptare, sidomos me fjalimet politike, por edhe në publicistikë, përdori një gjuhë me një shije të lartë artistike. Shpesh ai na ka dhënë pamje mjaft prekëse e të realizuara nëpërmjet një stili të mbushur plot emocione. Me shkrimet dhe oratorinë e tij ai krijoi një ndërtesë të lartë e të bukur që është studiuar dhe po studiohet edhe sot. Jeta dhe vepra e Fan Nolit përbëjnë një thesar të vërtetë e me vlera të mëdha kombëtare për kulturën e historinë tonë shqiptare. Librat e tij ribotohen dhe mbeten më popullloret; emrin e tij e mban një shesh, një shkollë, një rrugë në Tiranë e gjetkë.

Eshtrat e Nolit, ende në mërgim

Më 13 mars 1965, në moshën 83-vjeçare, vdes nga një sëmundje e rëndë, në qytetin e Lauderdalej të shtetit të Floridës, dr. mitropoliti Fan Stilian Noli. Eshtrat e tij janë ende në mërgim, përtej oqeanit. Ndoshta një ditë do të bëhen njësh me tokën shqiptare, ashtu siç e dëshiroi dhe ëndërroi atdhetari i madh shqiptar, Fan Stilian Noli.

5.“E mjera Shqipni po dergjet e ne nuk e shërojmë”

Përpjekjet e patriotit të madh shqiptar, Fan Noli, për të vendosur demokracinë në vendin tonë. Po mbushen 41 vjet nga vdekja e gjeniut të letrave shqipe, publicistit, patriotit e eruditit të madh Fan Noli. Përvjetori i humbjes së Nolit po shënohet në një kohë kur ne shqiptarët do të kishim më shumë se kurrë nevojë për të, për fjalën e këshillën e tij, për maturinë, thjeshtësinë, mprehtësinë e mendimin e tij të kthjellët, për patriotizmin e shqiptarizmin e tij. Për këtë arsye gazeta “Integrimi” ka hapur një cikël me shkrime e artikuj që i bëjnë homazh veprës së eruditit e shqiptarit të madh.

Fan Noli lindi më 6 janar 1882 në Ibrik-Tepe, Turqi, një fshat i banuar nga shq-

iptarët. Noli u rrit shëndetlig e disa herë u gjet në buzë të varrit, bile një herë e kishin marrë për të vdekur dhe po e qanin për t'i dhënë lamtumirën e fundit. Në këto çaste Noli, atëherë i vogël, i hapi sytë e u çudit me atë çka po ndodhte. Mësimet e para i mori në shkollën greke të vendlindjes dhe më vonë punoi dhe jetoi në Athinë. Në të vërtetë ai quhej Theofan Stilian Mavromati (Syziu, por ai vendosi për mbiemër emrin e gjyshit të tij, Noli; kështu u quajt gjithmonë Fan Stilian Noli).

Prift për interesa kombëtare

Në vitin 1903 Noli shkoi në Egjipt, ku punonte ditën si mësues në një shkollë greke e mbrëmjeve si sufler e aktor në teatër. Në Egjipt u njoh me disa atdhetarë shqiptarë që ishin tregtarë nga Shqipëria. Ata e bindën që të shkonte në Amerikë, duke i paguar harxhimet e udhëtimit. Nga viti 1906-1913 jetoi e punoi në Amerikë, ku u morr me një sërë veprimtarish kombëtare shqiptare. Karrierën gazetareske e fillon në gazetën “Kombi” (1906-1907), dhe më 1907 Noli bashkoi mbarëshqiptarët e Amerikës në shoqërinë e parë politike “Besa-Besë”, ku do të krijojë edhe gazetën me emrin “Dielli” që u shërbente shqiptarëve në Amerikë si burim lajmesh, dhe si shkollë e vogël për mësimin e gjuhës shqipe. Në vitin 1908, kur Noli ishte vetëm 26 vjeç, bëhet prift për hir të Shqipërisë, dhe meshën e parë e mban më 22 mars në kishën e “Shën Gjergjit” në Boston. Me këmbëngulje, Noli në pak vite shqipëroi gjashtë libra fetare, me gjithsej 1 357 faqe, punë kjo madhështore, duke e zgjidhur problemin e hershëm të këndimit të meshës fetare në kishë në gjuhën e ëmbël shqipe.

“T”i falemi flamurit

Dihet se ai ka pasur kontadikta konceptuale e politike me Konicën në vitet e mëvonshme, por më 18 prill 1912 së bashku themeluan federatën mbarëshqiptare në Amerikë, Vatra, që do të themelonte edhe gazetën e saj “Dielli”. Federata Vatra dha një ndihmesë të pallogaritshme për mërgimtarët shqiptarë në Amerikë, duke lajmëruar për gjendjen e turbullt në Shqipëri atë kohë. Në vitin 1912 Noli diplomohet në universitetin e Harvardit dhe në nëntor të po atij viti, bashkë me Faik Konicën shkojnë në Londër si përfaqësues të Vatrës, për t'i mbrojtur interesat e çështjes shqiptare në Konferencën e Ambasadorëve. Ja si i përshkruan Noli në vargje ato momente të rëndësishme për fatet e vendit:

Të gjithë po presim të mundim të vemi

T'i falemi Flamurit
dhe ta puthim dheun e dashur
të atdheut tonë!

Pas Shpalljes së Pavarësisë Noli punoi e luftoi për organizimin e politikës së brendshme e të jashtme të vendit, për të vënë në jetë parimet e demokracisë së përparuar. Më 1913 Noli është delegat në Kongresin e Triestes. Pranimin e Shqipërisë në Lidhjen e Kombeve më 17 dhjetor 1920 ai do ta cilësonte si suksesin më të madh të karrierës së vet politike. Në dhjetor të 1921 Noli arrin në Korçë dhe mban meshën e parë në gjuhën shqipe, më 11 dhjetor të 1921, ditën e Shën Spiridonit; më 12 dhjetor mban një meshë të madhe në gjuhën shqipe në kishën e Shën Gjergjit dhe bën kurorëzimet e para të martesave në Korçë. Çifti i parë i kurorëzuar nga uratë Noli ishte ai i Dhimitraq Çërravës dhe Efigjeni Thanës. Më 21 dhjetor Noli niset urgjentisht në Tiranë, ku Këshilli i Lartë e ka ngarkuar ministër të Jashtëm të qeverisë së kryesuar nga Xhaferr Ypi.

Kisha shqiptare, domosdoshmëri

Noli e shihte si të domosdoshme krijimin e Kishës Ortodokse Autoqefale Shqiptare brenda vendit, e cila do të bëhej barrierë e ndërhyrjes politike të huaj. Kështu, më 10-19 shtator të 1922 në Berat u mbledh Kongresi që themeloi Kishën Autoqefale Shqiptare. Kongresi i Beratit ishte më shumë një shprehje e vullnetit politik e u mbështet fort nga qeveria e Tiranës, dhe caktoi si qendër të Autoqefalisë qytetin e Korçës. Më pas Noli u lidh ngushtë me këtë qytet dhe Korça ia shpërbleu me mënyrën e saj, duke e shpallur Fan S. Nolin Qytetar Nderi dhe duke e caktuar kandidatin e saj për deputet në Asamblenë Kushtetuese. Në vitin 1923 Fan Noli u emërua peshkop në Korçë dhe mitropolit i Durrësit, Gorës e Shpatit, primat dhe eksark i gjithë Ilirisë, i detit perëndimor dhe i gjithë Shqipërisë. Noli, në këto çaste emërimi ka thënë: “Titull i madh, por pagesë e vogël; por titulli e plotëson ngushticën financiare”. Noli do të bëhej kështu një figurë e dashur dhe njohur mirë për pikëpamjet liberale e përparimtare. Në qershor të vitit 1924, pas të ashtuquajturit Revolucionit Demokratik i Qershorit, megjithëse sot historianët po diskutojnë akoma nëse ajo që ndodhi atëherë mund të konsiderohet vërtet si diçka e tillë, do të zgjidhej kryeministër i Shqipërisë, dhe për 6 muaj do të mendohej shumë për t’i përballuar problemet e shumta në të gjitha sferat ekonomike dhe politike. Por programi i tij do të rezultonte “disi i parakohshëm”. Noli, i rritur jashtë Shqipërisë, fatkeqësisht nuk e njohte dhe nuk mund ta njohte realitetin e vendit të tij. Për këtë, dhe shumë

arsye të tjera që tani nuk i përmendim, sepse për këtë do të duhej të hapej një temë e re diskutimi e debati pa fund, qeveria e tij dështoi. Por, para kësaj ai na la edhe një monument të oratorisë e diplomacisë; kështu në shtator të vitit 1924 kryeministri Fan Noli me ministrin Luigj Gurakuqi do ta përfaqësonin Shqipërinë në asamblenë e pestë të Lidhjes të Kombeve, njërën nga anëtarët e para të kësaj organizate ndërkombëtare, më e madhja deri në atë kohë. Atje fjalimi i mbajtur nga kryeministri Noli pati jehonë të madhe, jo vetëm në vendet anëtare të Lidhjes, por edhe në vendet e tjera. Për këtë ngjarje ai do shkruante, ndërsa në mendje kishte vetëm Shqipërinë e hallet e saj:

“E mjera Shqipni po dergjet e po vdes
dhe neve të mallkuarit nuk shkojmë e ta shërojmë,
po mundohemi ta pagëzojmë se mos na vdes pa emër.
Pastajza, si do ta njohë Shën Pjetri që mban hapset e parajsës.”

Zhgënjimi i Nolit nga politika

Pas rrëzimit të Qeverisë Demokratike Noli do të qëndronte në Evropë dhe më 1925 ai zgjidhet kryetar i organizatës Komiteti Nacional Revolucionar (KONARE). Në vitin 1930 do të përfaqësonë Shqipërinë në Kongresin e parë Antifashist në Berlin të Gjermanisë. Në vitin 1932 Noli rikthehet në Boston i zhgënjyer nga politika, i dobët nga shëndeti dhe shumë i varfër, ku do t'i shërbente Ahmet Zogut e më vonë Enver Hoxhës, për hir të shqiptarëve dhe Shqipërisë. Mbas disa vitesh Noli do të thoshte për dështimin e qeverisë së tij demokratike: “Ne kishim me vete shumicën, kur vumë në programin tonë, reformën agrare. Ne ishim pakica, kur erdhi puna për ta zbatuar atë”. Federata mbarëshqiptare Vatra e zgjedh Fan Nolin kryetar Nderi, sepse ishte figura më e fuqishme e kësaj organizate të madhe të shqiptarëve të Amerikës.

ANTON PASHKU - (1937-1995)

Anton Pashku lindi më 8 janar 1937 në Grazhdanik (katund afër Prizrenit). Nënë, Getën, e kishte nga Zymi, kurse babën, Tonin (bukëpjekës), nga Kara-shëngjergji (katund pak më larg Zymit, rrëzë Pashtrikut). Kishte të kryer shkolimin e mesëm - Gjimnazin real në Prishtinë. Gjithë kohën punoi në Rilindje, njëherë gazetar, mandej redaktor i Rubrikës së kulturës e në njëzet vjetët e fundit, redaktor në Shtëpinë Botuese Rilindja. Shkrimet letrare filloi t'i botojë që nga viti 1955. Shkroi prozë dhe drama. Vdiq në Prishtinë, më 31 tetor 1995. Në tregimet e Anton Pashkut dallohen tri qarqe themelore tematike; ai i temës së dashurisë, i vetmisë, të kërkuar dhe të kushtëzuar nga një totalitarizëm; dhe, qarku tematik për dhunën mbi individin. Tregimet e tij antologjike janë: Nën qarr po rrinte vasha, Floçka, Kulla, Si e përshkroi ëndrrën e vet njeriu me kapelë, Dy fjalë për një plak dhe librin e tij kushtuar tymit, Kënaqësitë e Megalopolisit, Anija e dehur. Me vlerat e veta të pakontestueshme artistike, romani Oh ka bërë një ndikim të ngadalshëm por të fortë në prozën shqipe, që nga koha e shfaqjes së tij. Dramat e Pashkut Sinkopa e Gof janë luajtur në Teatrin e Kosovës, në Teatrin ITD të Zagrebit, në Teatrin e Shkupit dhe në teatro të tjera të shqiptarëve. Vepra e tij letrare, është bërë vlerë kulturore kombëtare dhe tashmë është materie që mësohet në të gjitha nivelet e shkollave shqipe, ku ligjërohet letërsia bashkëkohore shqipe.

Titujt e veprave

Tregime, Jeta e re, Prishtinë, 1961

Nji pjesë e lindjes, tregime, Rilindja, Prishtinë, 1965

Kulla, tregime, Rilindja, Prishtinë, 1968

Sinkopa, dramë, Rilindja, Prishtinë, 1969

Oh, roman, Rilindja, Prishtinë, 1971

Kjasina, tregime, Rilindja, Prishtinë, 1973

Gof, dramë, Rilindja, Prishtinë, 1976

Lutjet e mbrëmjes, tregime, Rilindja, Prishtinë, 1978

Tragjedi moderne, drama, Rilindja, Prishtinë, 1982

Shtëpia Botuese Rilindja në vitin 1986 i botoi veprat e zgjedhura në tri vëllime:

Tregime fantastike, Rilindja, Prishtinë, 1986

Oh, Rilindja, Prishtinë, 1986

Tragjedi moderne, Rilindja, Prishtinë, 1986

Klithma

Te tregimi "Klithma" mozaiku dhe detajet janë pak më të bollshme: terri, hëna, kreshta e malit, lumi, të gjitha të mbërthyera nga telat e heshtjes. Heshtin qyqja dhe bulku, ndërsa lart, i paarritshëm, ylli. Në këtë univers të ngujuar të acarit, shpërthen thekshëm klithja që çan hapësirën e tendosur nën ankthin e përgjithshëm. Dhe dëgjohet krrokama e korbit. Trandë gjithësia nga kjo klithje: paskësh ndodhur krimi! Hëna fshihet: të mos jetë dëshmitare. Hija e vdekjes e kaplon vendin (Truallin?)... Në të dyja rastet, data në fund të tekstit është jo vetëm çast i rëndësishëm, por, do të thoshim, përbërës i barabartë në shumësinë narrative. Bëhet fjalë për jehonën e aksionit famëkeq, tragjik për Kosovën dhe shqiptarët: aksionin e UDB-së për mbledhjen e armëve, një nga terroret më të egra që u pasua me disa qindra mijëra shqiptarë të shpërngulur me dhunë drejt Anadollit të Turqisë. Ky krim, duke u artikuluar si shqetësim i shkrimtarit, mbetet si dëshmitari më i fuqishëm i kësaj tragjedie. Si çdo krijues i madh, Anton Pashku ishte i pakapshëm për dëshifrimet dhe interpretimet banale të çensurës komuniste antishqiptare. Në artin e vet letrar, gjatë tërë jetës, krimin e ushtruar në vendin e vet, në Kosovë, Pashku do ta stigmatizojë në shkallë universale, siç ndodh me artin e madh.

Romani "Oh"

Romani "Oh" i Anton Pashkut, për shumëçka është karakteristik dhe fare i veçantë në letërsinë shqiptare. Kur u paraqit para tridhjetë vjetësh, u emërua "hermetik", u tha se është jehonë e antiromanit, e kështu me radhë. Në të vërtetë, kjo vepër është një vazhdimësi e natyrshme e tregimeve pararendëse moderne të autorit, në kuptimin e mirëfilltë të nocionit modernizëm: prozë që i shprish konvencionet tradicionale që artikulon realitetin përmes figurshmërisë së veçantë dhe origjinale që në mbështetje të së kaluarës konstrukton kuptime, mundësi dhe vizione, të shumëfishta universale. Ky roman është fabul klasike, pa lidhje syzheike, pa rrjedhje njëdimensionale kronologjike, pa rrëfyes të artikuluar qartë, pa këndvështrim të fiksuar të autorit; natyrisht që nuk mund të ritregohet përmbledhtazi si thurje e rregullt ndodhish të caktuara. Në fillim të romanit sajohet një mjedis nismëtar i mbyllur: burri dhe gruaja në dhomë, dhe akuariumi simbolik me tre peshqit brenda. Fillimi i tekstit përcakton aktualitetin nga i cili burri (rrëfimtari i drejtpërdrejtë dhe i tërthortë, pjesërisht personazh), niset në një udhëtim imagjinar nëpër të kaluarën dhe të ardhmen. Rrëfimtari, burri që

do t'i sajohë shkallët e mundshme të zbritjes retrospektive përkatësisht shkallët e ngjitjes, vendoset në situata dhe perspektiva të ndryshme, në kontekstin e bëmave nga e kaluara ilirike e këtej, si dhe në atë të kohës, si histori e përsëritur. Ai vepron vetëm përmes imagjinatës, pa ndërmarrë asgjë konkrete. Gruaja, e cila nuk flet e as ndërhyr fare gjatë këtij udhëtimi të burrit, shpaloset si tip iluzionist që ndërton kulla rëre. Në fund të romanit, që është përsëritje e tekstit fillestar, gruaja largohet në mënyrë protestuese; dy peshqit e vegjël kanë ngordhur, ndërsa ai me pika të kuqe lëviz "krenar" nëpër hapësirën e akvariumit. Duke qenë përsëritje e tekstit fillestar, e tekstit ku paraqitet vizualisht një mjedis i rivendosur në fund të romanit, pas gjithë atij udhëtimi imagjinar në të dy krahët e kohës, lexuesit i lindin një sërë përfytyrimesh simbolike lidhur me realitetin dhe jetën përgjithësisht. Në strukturën tërësore të këtij romani të rrëfimit qarkor, ku udhëtimi i nisjes i përngjan atij të kthimit, nga drejtimi i kundërt në pikën e nisjes, duhen sqaruar dy kategori themelore të poetikës së romanit: koha dhe rrëfimtari.

Rrëfimi shtrihet deri në kohën antike ilire dhe jepet përmes ngjyimit ironiko-alegorik, ekspresion ky që duke heshtur, e shquan dhe e bën më të zëshme idenë qendrore të romanit: historinë shqiptare të dhimbshme e të përsëritur, shpalimin e mungesës së substancës së formuar dhe të artikuluar të qenies. As e ardhmja e projektuar në këtë kuadër, në vizionin e Anton Pashkut nuk është shpresëdhënëse. Vizioni i projektuar para tridhjetë vjetëve, prandaj tingëllon aq aktual sot. Kështu, romani mund të quhet edhe historik, po në radhë të parë si roman i idesë, i mendimit, madje filozofik. Rrëfimi i ngjarjeve strukturohet mbi disa nivele kohore: e tanishmja që rrjedh si dialog i Burrit - rrëfimtari me "bashkëbiseduesen" e pranishme. Në fillim, ky "dialog" përgatit atmosferë dhe kushte për kërcim drejt shkallës retrospektive, të përfutur si dialog me Plakun. Kjo mundëson një retrospektivë të dyfishtë, për kapërcimin në kohën dhe botën antike ilire. Rrëfimi lidhet me tri nyje kohore, e tanishmia dhe dy shkallët e kohës së kaluar. Përmes tyre dhe zërit të fuqishëm të fshehur jepet përsëritja e historisë, e dramës kolektive shqiptare. Romani "Oh" ngrihet mbi një strukturë të komplikuar e të përsosur të llojit të vet dhe njëkohësisht u prin dhe shtron çështje teorike nga më të rëndësishmet lidhur me zhanret tregimtare, e sidomos me kategoritë kryesore të poetikës, siç u tha më sipër. Lidhja e nyjeve kohore, zhytja e rrëfimtari drejt retrospektivës së njëfishtë e të dyfishtë në rrëfimin romanesk të Anton Pashkut, sajohet përmes teknikës moderne që këtu rrjedh natyrshëm, pa asnjë imitim të sforcuar. Mjediisi antik nuk realizohet, para së gjithash, përmes faktografisë historike (edhe pse mund të identifikohen lehtë bëma dhe autorë të tyre), por si një gjallërim, konkretizim i vetëdijes mbi të. Kjo teknikë e zhytjes

shkallë-shkallë në kohë mund të quhet dhe psikologjike-asociative. Kështu, kur rrëfimtari duhet të bëjë një kërcim parabolik në kohë, ai fillon parapërgatitjen për këtë hap, duke synuar në një cak të cakuar që nënkupton, në të njëjtën kohë, shkëputjen nga realiteti aktual. Përmes kësaj thirrjeje të brendshme, shfaqen të gjalla kohët e synuara, aktorët dhe ngjarjet historike dhe të sajara. Kështu, lexuesi sa mrekullisht aq edhe spontanisht gjendet brenda një bote antike, ambjentohet me të duke e harruar rrëfimtarin. Gjendja halucinante që për një çast e rrëmben lexuesin, zhduket sakaq dhe gjithësinë e merr në dorë një tjetër ligjshmëri. Kështu, sa më thellë depërton në lashtësi para së gjithash, rrëfimtari synon të sugjerojë një vizion të mundshëm për kohën e ardhme, që shtrihet në pjesën e dytë të veprës. Edhe lexuesi me pak përvojë, e ndien se rrëfimi i drejtpërdrejtë shqipton një kuptim të mbuluar, të cilin e zbulon dhe e shumëfishon lexuesi. Pikërisht për këtë shkak, leximi i romanit në fjalë i Anton Pashkut jo vetëm që kërkon përqëndrim maksimal, por është vepër që domosdoshmërisht kërkon lexim të dytë. Ngjarjet të duken vetvetiu të natyrshme, të parrëfyera nga pikëpamja e dikujt, pra i lë veprimet të ndodhin e jo të ritregohen. Një sistem i tillë rrëfimi nxit lexime dhe interpretime shumështrësore duke përbërë, tiparin dallues të stilit të Anton Pashkut/

Në Stuhi

Tek "Në stuhi" shfaqet personi i molisur nga jeta, dera e shtëpisë dhe trari mbi të; fërshëllima e stuhisë dhe rrëkëllima e trarit; vetëm kaq. Për këta përbërës rrëfen narratori, në vetën e tretë. Molisja është gjithëpërfshirëse dhe subjekti-personazh ndien nevojën të ikë nga trualli i vet, por nuk e le sedra, e mbase diçka më e thellë. Stuhija ushtron një terror dhe Ai, ankthshëm, e ndien peshën këtij terrori që artikullohet përmes rrëkëllimit të trarit që mban peshën e shtëpisë. Dhe, në vend të rebelimit, të ikjes, pason tërheqja, rrudhosja dramatike në vet-vete. Rrethi mbyllet përfundimisht dhe stuhia zotëron si në pranga hapësirën (Truallin).

Kulla

Te Tregimi "Kulla" mund të merret si model-bazë tematike e pjesës dërmuese në krijimtarinë letrare të Anton Pashkut. Përveç temës së dashurisë, që shtrihet në një pjesë të vogël të veprës së tij tërësore letrare, në këtë tregim janë të

mpleksura: motivi i lashtësisë, i dramës shqiptare nëpër shekuj, i qëndresës, i ekzistencës, i aktualitetit dhe i vizionit të së nesërme. Kjo do të vërehet sidomos tek romani "Oh", ku ky model tematik shtrihet thellë deri në Iliri dhe njëkohësisht, në mbështetje të asaj përvoje dhe të gjasave aktuale, projektohet e ardhmja. Në këtë rrëfim, përmes jetës së dy brezave, të kapërthyer dhe të shtrirë në tërësinë ekzistenciale kolektive të kombit, shprehet aktualiteti i rëndë, ankthi i banorëve të kullës. Është përvoja e Plakës, pas vdekjes të së cilës Djali projektonte të nesermen e vet duke e mbartur tutje përvojën nga e kaluara. Biri, plot ankth, ndien se qëndresa dhe ekzistenca e Kullës është në rrezik dhe sajonte mekanizmin mbrojtës pikërisht në sajë të trashëgimisë simbolike të saj. Përmes traditës, rrëfimtari shpalon kulturën shpirtërore kolektive si mburojë simbolike nga kanosja e shprishjes prej dhunës së ushtruar në kohën kur është shkruar tregimi. Dhuna e ushtruar brutalisht përballë mekanizmit të traditës kulturore kombëtare dhe tërësisë shpirtërore kolektive, në art del e përkohshme, kalimtare dhe pa gjasa triumfi. Kështu përmbillet tregimi antologjik "Kulla", me ngadhnjimin e së nesërme, me lidhjen jetike të Birit pas trollit e kullës: rrëfimtari është gjithmonë banor i kullës; brenda saj e kujton të shkuarën nga e cila projektonte dhe përcakton perspektivën. Edhe rrethi tematik i vetmisë, ai i tërheqjes në vete nga çensura e shtypja, edhe rrethi tematik i dhunës dhe i krimit, që zënë vend qëndror në prozën tregimtare të Anton Pashkut, janë rrjedhim i shtypjes dhe i dhunës së ushtruar mbi qenien kolektive shqiptare, historikisht dhe aktualisht. Ky version regjional dhe kolektiv në prozën e Anton Pashkut universalizohet si vlerë artistike dhe si mesazh, si filozofi dhe si parim moral.

Drama "Gof"

Edhe në këtë gjini Anton Pashku është i veçantë: e mbindërton tekstin e dramës mbi konvencionet klasike (sidomos të tragjedisë) dhe me prirje të qartë drejt antidramës. Njësoj si tek proza, teksti i tij dramatik vështirë se mund të rrëfëhet si lidhje fabulare brenda një shtrati kryesor. Më parë ai del si ide, si mendim i fuqishëm, si portretizim i gjallë i një dukurie, ngjarjeje, gjendjeje, nga ku përmes ironisë, analogjive dhe parabolave kohore sugjerohen realitete të tjera. Teksti i kësaj drame është ndoshta teksti me tensionin dhe ankthin më të madh dramatik në letërsinë tonë. Fjala është për kohën e pushtimit fashist (1939), që si datë përmendet vetëm në një rast, pa e përmendur as si fashizëm, as si pushtim, as si dhunë; pa shprehur fare as patetikë apo patriotizëm... Drama ka dy pjesë (jo akte), dhe tri personazhe: Lulashi, Lulua, Lulani, të cilët mund të merren edhe

si tri variante, tri perspektiva të një personi. Tekstin e shqipton vetëm Lulashi, duke e thyer shpesh monologun dhe ndërhyrjet e paramenduara të të tjerëve. Monologu, pra, është një kolazh tekstesh e dokumentesh të kohës, si: afishe, deklarata, urime, falenderime, kërcënime, reklama, që së bashku paraqesin një tërësi njerëzish, vlerash, antivlerash, ngjarjesh, ambiciesh, ëndërrimesh... Kështu krijohet përshtypja e një mjedisi shoqëror të përbërë, ku individi humb personalitetin, humb vetveten. I tillë është Lulashi, gjysmë i shpëtuar, gjysmë i humbur, i cili në zjarrin e përgatje lëshon mendime të tilla që tingëllojnë si kritikë me rrënjë, ku ankthi e ironia shkallëzohen në sarkazëm. Të krijohet pamja e një shoqërie që identifikohet me një gjendje kaotike, me një tollovi të përgjithshme, me degjenerim moral, anarki mendimi, ndjenje, me zhdukjen e skajshme të vlerave, ku mbi të gjitha mbizotëron zëri i mashtrimit, i dhunës, e i hipokrizisë. Si sdo shkrimtar i madh, Anton Pashku e parandien dhe e paralajmëron përsëritjen e kësaj gjendjeje tragjike në shoqërinë shqiptare, të viteve tridhjetë, gjysmë shekulli më pas, ashtu siç e ka projektuar dhe në romanin "Oh".

Drama "Sinkopa"

Edhe kjo dramë përbëhet nga pjesa e parë dhe pjesa e dytë. E para zhvillohet në dhomën e Xhexheut, ku janë të pranishme një telefon dhe një thikë: telefoni si simbol i përgjimit, manipulimit, përgjimit, dhe thika simbol i dhunës e i krimit. Xhexheu ngrihet në nivel të subjektit, është i vetmi strumbullar rreth të cilit plekset e shplekset çdo gjë në këtë dramë. Ai zhvillon një "dialog" me palën tjetër në skajin tjetër të telefonit, me palën që e ka numrin: një me njëmbëdhjetë zero pas dhe me njëmbëdhjetë zero para dhe njëshin në fund, që është numri i Xhexheut. Teksti i palës tjetër mund të merret me mend për aq sa lejon monologu i Xhexheut. Pala tjetër është e pranishme në dhomën e Xhexheut vetëm si ftohtësi, si bardhësi boshe, pa trajtë individualiteti, si mekanizëm dhe sistem që të ndrydh, që të ngujon brenda rrjetave të hekurta. Xhexheu synon ta ngrejë tërë atë patrajtshmëri në shkallën e subjektit, gjë që do të realizohet në pjesën e dytë të dramës, e cila zhvillohet në një lokal publik, ku mbliidhen plot njerëz dhe merren me biseda të kota. Xhexheu në këtë kontekst provon të veçohet, të shkoqet përfundimisht nga ky realitet, përmes një rebelimi të skajshëm. Kështu, në pjesën e parë rrëfimi dramatik paraqitet zëshëm, si një monolog i reflektuar nga një bashkëbisedues imagjinar, ndërkaq, në pjesën e dytë ngjarja shfaqet e dukshme, vizuale. Gjuha simbolike: numrat e dy anëve të telefonit, thika, emrat e personazheve, (Xhexheut, si jehonë e nxitjeve për vetveten, Lumnia si jehonë

e idesë së pandryshueshme të realitetit, Lumtunia si ideal i synuar, dhe Shpresa, si mbështetje e brendshme e personazhit), mjediset (si Rruga e Trimave dhe Kozmodromi), ku zhvillohet pjesa e dytë, janë pjesë përbërëse e idesë qëndrore, e kuptimeve të ndërthurura, që nxitin tekstin e hapur të Pashkut.

FLORI BRUQI

Posted by FLOART-PRESS at 2:56 MD Links to

Fatos Kongoli: I humburi

Romani hapet me përshkrimin e ikjes së mijëra shqiptarëve, në mars të vitit 1991, nga Shqipëria. Ikje jo aq nga rreziku i persekutimit policor, ngase regjimi totalitar ishte në shembje e sipër, sa nga vendi ku ishin shtresëzuar pasojat e sundimit të këtij regjimi. Ikje prej gjurmëve dhe shenjave që mund të rikujtonin tmerrin e sundimit totalitar kah një botë imagjinare e bollëkut dhe lumturisë. Në këtë roman janë fare të rralla fjalët që do të sygjeronin drejtpërsëdrejti kontekstin politik apo natyrën e regjimit politik brenda të cilit çojnë jetën personazhet. Autori arrin të vërë në pah, me mjete letrare, atë që shquan botën e personazheve të tij. Njëri nga këto mjete ka të bëjë me figurat e ndryshme të kafshës dhe lidhjet e tyre me trajtat e vdekjes që shpalosen në këtë roman.

Fatos Kongoli:Kufoma

Realitet që i ngjan makthit dhe makthe të pranishme po aq sa realiteti, në këtë atmosferë e çon ekzistencën personazhi i Kufomës. Në një lojë si macja me miun me hetuesin Valmir D., i tjetërsuar prej rregjimit totalitar deri në atë pikë sa të ndihet e të shtiret Anonim, i ndjekur hap pas hapi prej Mallkimit të tij, me njëmijë frikëra në shpirt, nën tryshninë e traumave të rënda shpirtërore, Festim Gurabardhi mbërrin në prag të vetëvrasjes dhe çmendurisë. Pas 'Ne të tre', 'Karuseli', 'I humburi', që e kanë renditur autorin në rradhën e prozatorëve më të suksesshëm të viteve të fundit, romani i katërt i Fatos Kongolit, 'Kufoma', është padyshim një hap cilësor dhe ambicioz.

Fatos Kongoli "Te porta e shën Pjetrit"

Te porta e shën Pjetrit - Romane nga Fatos Kongoli Dy histori dashurie të ndërprera verbërisht. Kufoma e braktisur e një të riu. Një inspektor i ndjekjes së krimeve në kërkim të vrasësve. I ndërtuar si ndërthurje e këtyre linjave, me personazhe të mjedisëve nga më të ndryshmet, kryeqytetase dhe periferike, intelektuale apo mafioze, etj., ky roman i ri i Fatos Kongolit, zhytet në realitetin e sotëm shqiptar, ku gjëmat nuk habisin askënd.

Pas pesë romaneve të ciklit "Burgjet e kujtesës" ("I humburi", "Kufoma", "Dragoi i fildishtë", "Ëndrra e Damokleut" dhe "Lëkura e qenit") që e futën autorin në klubin e elitës së letrave shqipe, Kongoli befason përsëri më këtë libër të jashtëzakonshëm "Te porta e shën Pjetrit". Është një roman që mungonte. Lexuesit do të gjejnë shumëçka në faqet e këtij libri tronditës, ngjizur me dhimbje dhe keqardhje për degradimin e pabesueshëm të një shoqërie, që përpiqet dëshpërueshëm të çlirohet nga demonët e saj. Por, a do të arrijë të çlirohet?

Fragment nga romani i Fatos Kongolit "Te porta e shën Pjetrit"

... U ula pranë tij. Ai më pyeti nëse dëshiroja të pija pak uiski me të dhë unë iu përgjigja jo, nuk i përdorja pijet alkoolike. Bosi nuk më detyroi të pija. Në vend të kësaj më kërkoi të ngrihesha në këmbë, të qëndroja përpara tij, dhe unë u ngrita, qëndrova në këmbë përpara tij. Ai më kërkoi të zhvishesha dhe unë zura të zhvishesha duke i hedhur rrobat te këmbët e mia, derisa mbeta lakuriq. Ai e mbushi edhe një herë gotën e uiskit dhe zuri të më vështronte në heshtje. Pinte uiski dhe vetëm më vështronte. Pastaj mbërriti çasti I tmerrshëm kur më kërkoi të ulesha në prehërin e tij, siç më kishte kërkuar dikur im atë. U ula. Ai më mori erë, gjatë, të thuash se nuk gjente të ngopur me aromën e trupit tim. Zhyti fytyrën te gjinjët, më thithi thëmthat, filloi të më puthte, të më kafshonte, të më shtrengonte fort. Një shkëndijë që më xixëlliu në errësirën e trurit për t'iu shkëputur, u shua. Nuk munda të bëja gjë tjetër veç të mbyllja sytë, të zhytesha thellë në terrin tim e ta lëshoja veten në duart e tij, duke pritur çastin e zhvirgjërimit...

Mbi autorin:

Fatos Kongoli, lindur në Elbasan më 1944, ka studiuar për matematikë. Pjesërisht në Pekin, pjesërisht në Tiranë, ku është diplomuar në vitin 1967. Ka punuar një kohë të gjatë si gazetar letrar dhe redaktor në Shtëpnë Botuese "Naim Frashëri".

Është autor i një vargu librash. Shquhen sidomos romanet e tij, të vlerësuar nga lexuesi shqiptar dhe i huaj. Librat e Fatos Kongolit janë botuar në Francë, Itali, Zvicër, Greqi, Gjermani e Sllovaki me jehonë nga disa nga gazetatat dhe dhe revistat më të njohura evropiane si “Le Monde”, “Le Figaro”, “La Stampa”, “Le Temps”, “Le Soir”, “L’Express”, “Magazine Litteraire”, “Der Tagesspiegel”, etj. Është tri herë fitues i çmimit vjetor për librin më të mirë në prozë dhënë nga Ministria e Kulturës (1995, 2000, 2002), si dhe çmimit Velia (2000). Është fitues i çmimit më të lartë letrar në Shqipëri “Pena e Artë” (2004). Etj.

BOTUAR: FLOART-PRESS, 17.12.2006.

Ben Blushi: Të jetosh në ishull

Toena, Tiranë, 2008

“Të jetosh në ishull”, është romani i parë i autorit Ben Blushi, i njohur si politikan, ish ministër dhe zëvendësministër në disa dikastere në vitet e fundit, si dhe një gazetar i njohur në fillimet e tij. Është një nga rastet unike kur një politikan i kthehet letërsisë, ndërkohë që gjatë këtyre 18 vjetëve shoqëria shqiptare ka njohur fenomenin që një pjesë jo e vogël shkrimtarësh e poetësh, njerëz të letrave në përgjithësi lanë penën dhe iu përkushtuan politikës. Me një rrëfim e stil jo të zakonit në letrat shqipe, veçanërisht pas viteve '90, autori e ka marrë temën nga Historia e Shqipërisë e shekujve XV-XVIII, por duke e trajtuar artistikisht si rrallëkush e duke sjellë një informacion me frymë analitike nga një pikëvështrim i ri dhe tërësisht sipas gjykimit të tij të ngjarjeve të mëdha të shoqërisë shqiptare të kësaj periudhe. Por, pavarësisht nga linjat e personazhet e shumtë që gërshetohen në libër, tema themelore e romanit do të mbesë procesi i gjatë shoqëror i islamizimit të shqiptarëve nga të krishterë në myslimanë, debatet për të cilin vazhdojnë të jenë në qendër të polemikave edhe në ditët tona dhe i kanë ndarë studiuesit, historianët, analistët, etj. në kampe me pikëpamje të ndryshme. “Të jetosh në ishull” është romani befasues i Ben Blushit, i cili vjen në letërsi nga politika dhe pas një përvoje të gjatë në median e shkruar. Duke e marrë temën nga një periudhë jo fort e njohur e historisë së Shqipërisë, fabula shtrihet në gati katër shekuj duke sjellë në letërsinë shqipe, personazhe të njohur, ngjarje e data që të çudisin për erudicionin e autorit, njohjen deri në imtësi të epokës ku zhvillohen ngjarjet dhe të zakoneve, traditave, organizimit të jetës së përditshme, e, në mënyrë të veçantë, të rriteve e normave fetare që rrjedhin nga

Librat e Shenjtë. Një Skënderbe ndryshe nga ç'ë njohim, mosmarrëveshjet e tij me princin Arianit Komneni dhe historia e familjes Komneni e parë në disa breza, Ali Pashai i Tepelenës dhe qeverisja ekzotike e Janinës, konfliktet e tij me çamët e krishterë, lulëzimi dhe shkatërrimi i Voskopojës i përshkruar për herë të parë në letërsinë shqipe, luftërat e shqiptarëve deri në Kretë kundër Turqisë, si dhe bëmat e Sabatai Zevit, çifutit më të famshëm të Perandorisë Osmane që vdiq në Berat, janë vetëm disa prej kulmeve që të mbajnë mbërthyer pas leximit për të ndjekur zhvillimet e mëtejshme dhe përfundimin e ngjarjeve. Por, linja më dominuese në roman që do të ngjallë, padyshim, debate e diskutime të shumta mbetet procesi i gjatë dhe i ngatërruar i islamizimit të shqiptarëve të pas pushtimit nga Turqia. Ishte paqësor apo i dhunshëm ky transformim, u krye me dëshirën e vetë shqiptarëve apo u detyruan nga masat shtrënguese të pushtuesve?! Si bashkëjetoi një familje shqiptare e ndarë në dy fe në Shqipërinë e shekullit XVIII?

Lexoni romanin e Ben Blushit “Të jetosh në ishull”, me një gjuhë, stil e rrëfim magjepsës. Një roman që përpiqet të tregojë se si të shoqëria shqiptare e përsosi instrumentin e bashkëjetesës fetare për t'i mbijetuar asimilimit dhe rrebesheve të kohës.

Kastriot Myftaraj: Gjyqi intelektual i Kadaresë

Botues “Buzuku”, Prishtinë, 2008

Tashmë është nëqarkullim një libër, jo i çdoditshëm, me polemika, i analistit të pakompromis Kastriot Myftaraj, i njohur më shumë për editorialet dhe analizat në të përditshmen tiranase “Sot”, i cili, në një vëllim mbi 500 faqesh, ka në vëmendje veprën e shkrimtarit tonë të shquar Ismail Kadare. Në të vërtetë, libri synon të inicojë disnivele dhe disharmoni në disa nga veprat monumentale, të njohura si nga lexuesi shqiptar, ashtu edhe ai i huaj, në mbi 40 gjuhë botërore. Por, e veçanta e librit, Myftaraj është i prirur të hetojë dhe analizojë rolin dhe rëndësinë e disa nga veprat, të marra në shqyrtim, dhe ato nuk janë pak, për një kohë jo edhe aq të lavdishme, për zhvillimet letrare shqiptare nën diktaturë, sikundër edhe me vetë personalitetin e Kadaresë në transicion, duke ‘pamundësuar’ një klimë letrare e intelektuale falë “despotizmit intelektual” të Kadaresë, siç do të shprehet në shumë raste autori. Vetë Myftaraj do të nënvizojë: “Ky libër, para se të jetë një kritikë, është një dëshmi. Një dëshmi për atë se si e ka përjetuar një njeri despotizmin intelektual të Ismail Kadaresë, në të dy kohët. Se

despotizmi intelektual i Kadaresë vazhdon edhe pas vitit 1990. Tashmë kapërpjekje që vepra e Kadaresë, e shkruar në diktaturë, të lexohet në sensintertekstual, sikur atje ka kumte të koduara, kundër regjimit komunist, deriedhe disidente. Pas vitit 1990, prej 18 vjetësh, Kadare, më tepër se të shkruajë letërsi, ka shkruar apologji për atë që ka shkruar në diktaturë dhe traktate të vërteta ku përpiqet të provojë se «industria», që përfaqësonte aidhe vepra e tij në kohën e diktaturës, «Kombinati metalurgjik» dhe «Kombinati iautotraktorëve», nuk kanë prodhuar «ndryshk» dhe «kazma», por gjëra shumë tëvlefshme. Të njëjtën gjë bëjnë dhe ithtarët e Kadaresë. Por gjëja më ironikedhe domëthënëse është se Kadare tregoi se pas vitit 1990 nuk arriti të ndërtojëdot «industrinë» e vlefshme letrare të tij. E megjithatë despotizmi intelektual i Ismail Kadare vazhdon të gjenerohet”.Botuesi prishtinas i “Buzukut”, shtëpi kjo, e cila ka botuar që nga viti 1990 autorë të anatemuar, por edhe disidentë shqiptarë dhe të huaj, vazhdon me një sens tepër të theksuar, po ashtu prej polemisti, të ngre çështje e probleme ende të ‘pazgjidhura’ të një mentaliteti letrar akoma të pareformuar. Abdullah Zeneli do të sugjerojë tek lexuesi që në kopertinë të librit “Gjyqi intelektual i Kadaresë: “Është ky një libër që e kisha dëshiruar ç’prej kohësh, me të cilin do e ndihmoja Kadarenë të përfjetojë katarzën morale e shpirtërore. Të heqë dorë nga despotizmi i tij politiko-letrar që ka ngulfatur zhvillimet letrare shqiptare. T’ua shtrijë dorën e pajtimit ‘armiqve’ të diktaturës e socrealizmit: Prenushi, Harapi, Trebeshina, Xhaferri, Pipa, Camaj... deri tek Blloshmi, Leka, Nela... «Gjyqiintelektual i Kadaresë», i shkruar me një gjuhë dhe stil admirues nga KastriotMyftaraj, është një ekzemplar sui generis, që i duhet lexuesit objektiv,shqiptar dhe të huaj, por edhe kritikës, e cila, në mos sot, një ditë do të flasë me gjuhën e së vërtetës.”I rikujtojmë lexuesit, se ky botues, qysh më 1991, pati botuar një libër 500-faqesh për fenomenin Kadare, shikuar nga një prizëm shumë pozitivist për zhvillimet (ndërrimet)politiko-letrare atëbotë që premtinin, përgatitur nga poeti e publicisti ShaipBeqiri me titull “Sfida e gjeniut” dhe me nëntitull shumë sinjifikativ “Kadare,Ekzili, Kosova”. Libri i sapodalë nga shtypi, “Gjyqi intelektual i Kadaresë”, pa dyshim se do të zgjojë kërshërinë e lexuesit, jo vetëm shqiptar, për mënyrën e trajtimit të një problematike e cila detabuizon në esencë kështjellën e paprekshme lidhur me shkrimtarin tonë padyshim më të afirmuar në relacione kombëtare e ndërkombëtare. Nëse nuk e ka ndihmuar Kadarenë “Sfida e gjeniut: Kadare, Ekzili, Kosova” të laurohet me çmimin prestigjioz Nobel për letërsi, botuesi shprehet si me ironi: “Mbase libri i Myftarajt do të ngre një tymnajë të favorshme për Kadarenë.”Disa fjalë për autorin: Kastriot Myftaraj (lindur në Korçë më 1966) është një analist i pakompromis. U diplomua në Fakultetin Juridik të Universitetit të Tiranës(1994),

ndërsa si analist i lirë, ka botuar shkrime në shumë gazeta dhe revista në Tiranë, Prishtinë dhe diasporë. Myftaraj është autor i tre librave: «NjëShejtnore për Reconqustën Shqiptare» (1998), «Nacional-islamizmi shqiptar:profil dhe polemikë» (2001) dhe «Kalvari i gjysmëhënës» (2003).

Kritika letrare në pozitën “stand by”

Çka është e çka s’është kritika letrare?

Cila është historia e saj, respektivisht e kaluara e kritikës letrare shqiptare?

Çka do të thotë të krahasohesh me qenin? Kush janë e kush s’janë kritikët shqiptarë?

Përse përpiqen njerëzit të interpretojnë përrallat e shpikura të autorëve?

A ekziston ndonjë metodë vlerësimi që mund të pranohet e aplikohet si metoda më objektive, absolute? Këto janë disa nga pyetjet, të cilave mëton t’iu përgjigjet ky ese.

«Nuk ekziston kritika e mirëfilltë letrare për arsye se nuk ekziston as letërsia e mirëfilltë», kështu tha paradokohësh një shkrimtar i njohur shqiptar. E sipas kësaj teze, meqë nuk ekziston e para, s’ka pse të ekzistojë as ajo e dyta, e cila jetën e ka të kushtëzuar me qenien e së parës. Interesantja e kësaj deklarate nuk qëndron tek vërtetësia e saj, gjë që mund të diskutohet deri në pambarim, por pse, kur, ku dhe si u bë ajo?

Kjo tezë e plasuar në një rubrikë gjysmë satirike të një të përditshmeje nuk është e askujt tjetër përpos e shkrimtarit dhe dramaturgut Teki Dërvishi. Qëndrimi nihilist i Dërvishit për kritikën letrare (në këtë rast edhe për letërsinë) nuk është ndonjë fenomen i ri – dukuria ka një moshë poaq të vjetër sa edhe vetë kritika letrare – dhe ai nuk është i vetmi që mendon kështu. Pjesa dërrmuese e letrarëve, studiuesve dhe gazetarëve që merren me letërsinë, në diskutet e tyre janë duke përsëritur deri në neveri këtë qëndrim, përherë ashtu «rastësisht», fragmentarisht e në kapërcim e sipër, pa marrë kurrë mundin që t’i qasen seriozisht kësaj çështjeje dhe gjithmonë duke harruar se nuk janë vjelësit e rrushit të Rahovecit shkaktarë për qenien apo mosqenien e kritikës letrare, por edhe ata vetë.

Teki Dërvishi, shprehjen e lartëpërmendur e lëshoi në etër gjatë një diskutimi «salloneve letrare e intelektuale» të Prishtinës, rreth moralit dhe saktësisë së mendimeve të kritikës letrare. Kjo, pas publikimit të një eseu që mëtonte të rradhisë shkrimtarët e pesë dekadave të fundit në grupe e stile. Seleksionim që shkaktoi muhabete dhe që këtë shkrimtar e nxiti të reagojë në mënyrën e përfolur më lartë, pra «...s’ka kritikë letrare» dhe atë me pseudonim. Si shumë të tjerë, ai, nuk pati kohë ose nuk ia deshti të djersisë trurin as për ta trajtuar më

gjërë e më thellë këtë temë e as të argumentojë qëndrimin personal, sepse, së fundi, pra bëhet fjalë për diçka që «s'është fare». Së paku për të. Në vete ky shmebull nuk do të ishte edhe gjithaq interesant dhe i përveçëm po që se nuk do të demonstronte qëndrimin negativ dhe injorues (në rastin e Dërvishit mohues) të opinionit ndaj kritikës letrare, respektivisht kritikut.

Prej nga ky qëndrim mohues, nënçmues?

Është pasojë e mllefrit të autorëve, për shkak të mungesës së institucionit, që do të merrej me vlerësimin e veprave të tyre? Apo kemi të bëjmë me një divizion ekspeditorësh të zhgënjyer, që e kanë neveri një zhanër, i cili i ka refuzuar ata – kur kemi parasysh se në gishta mund të numërohen ata autorë, që nuk i kanë bërë ose vazhdimisht i bëjnë hapat e parë në këtë lëmi? Sido që të jetë imazhi i kritikës letrare si institucion është përdhé. I kritikut si person edhe më keq. As në plan universal – përtej kufinjve të mendësisë shqiptare – nuk është ndryshe. Jo rastësisht ka lindur thënia «Come here, good dog», kur bëhet fjalë për kritikun. Gjeneza e saj daton madje edhe para lindjes së kritikut dhe kritikës si institucion. Historia e arteve njihet vërtet simbolin e qenit të fjetur (kyon) dhe atij kafshues (kynikos) si amblemë të kritikut – i cili kur zgjohet bëhet cinik.

Kush nuk e njih vargun shumëdomethënës të megapoetit gjerman J. E. Goethe «Mbytnja qenin! Është recensent» që është bërë moto e cilitdo autor sa herë që të dojë të hedhë gurë mbi kritikën. Po ky qëndrim degradues ndaj kritikës letrare manifestohet edhe në letrat shqipe. Vërtet s'ka kritikë letrare shqiptare, por vetëm argatë «llomotitës» mbi letërsinë artistike, të cilët nuk kanë arritur të gjejnë ndonjë profesion të «denjë» dhe kanë përfunduar si deshifruer të enigmave parapoetike oborreve e klaneve letrare?

Po çka është kritika letrare?

Cila është historia e saj, respektivisht e kaluara e kritikës letrare shqiptare?

Çka do të thotë të krahasohesh me qenin?

Kush janë e kush s'janë kritikët shqiptarë?

Para së gjithash: përse përpiqen njerëzit të interpretojnë përrallat e shpikura të autorëve. Cilat janë kriteriet, në bazë të të cilave, vlerësojnë e gjykojnë kritikët dhe teorikët e letërsisë shqiptare, librat e sapobotuar? Cili është katalogu i vlerave që ata kërkojnë nga një tekst letrar? Ekziston ndonjë metodë vlerësimi që mund të pranohet e aplikohet si metoda më objektive, absolute? Këto janë pyetjet, të cilave mëton t'iu përgjigjet ky ese.

Definimet (çka është kritika letrare)

Termi: kritikë, si në shumë gjuhë e kultura tjera, edhe në shqipe vjen nga ai latin «criticus» (vlerësues kritik). Që të dy këto terme prejardhjen etimologjike e kanë nga folja krinein, e cila ka kuptimin e ndarjes, dallimit, vendimit dhe gjykimit bashkë, pra criticus është ai që gjykon ndan të mirën nga e keqja, të vërtetën nga gënjeshtria e kështu me radhë. Deri në shekullin e 17-të criticus është thirrur ai dijetar që ka pasur aftësinë dhe kompetencën e vlerësimit të teksteve në gjuhën latine dhe greke. Me ardhjen e tipit të ri të kritikut të shkolluar me metodologjinë racionale (sipas René Desacrtes, Le Clerc, i cili studimin filologjik të tekstit e bën adekuat për rikonstruimin e domethënies së tij dhe atë përtej dy gjuhëve të atëhershme «zyrtare»), lind e ashtuquajtura «critique mondaine» ose kritiku universal (me Michel de Montaignes si idol). Kritikë që nuk shkruan më vetëm në latinisht e greqisht dhe që nuk merret më ekskluzivisht vetëm me tekstet e dijetarëve. Ajo angazhimin e saj e përqëndron dhe kufizon tash e tutje më shumë në prodhimin aktual të librit dhe novatorja në këtë aksion është: komentimi në gjuhën e popujve. Komentet dhe interpretimet nuk botohen vetëm si libra që shërbenjnë si lektyrë për qarqet universitare, elite të shoqërisë, por ato botohen qëllimisht nëpër revista duke iu ofruar edhe masave të gjëra. Konkretisht: qëkëtej detyra kryesore e kritikut është komentimi, interpretimi i librave në gazeta, revista! (Atëkohë kjo nuk ka nënkuptuar vetëm intereptimin e letërsisë artistike, por mbarë prodhimin intelektual). Në shekullin 18 hidhen konturet e para të kritikës letrare si institucion (disciplinë). Tashmë bëhet një paraseleksionim ndërmjet literaturës ndryshe dhe asaj poetike si; poezia, proza, drama etj. Jo në secilën gjuhë e kulturë do të merret një për një koncepti francez (Le Clerc) i kritikës. Në hapësirën anglosaksonike për shembull me «criticism» nënkuptohet shpjegimi i arsyeshem, sistematik (nën diktatin e të ashtuquajturit «common sense») i arteve, vlerësimi i veprave dhe teknikave të tyre. Teoria e bazuar në studimet e Ivor Armstrong Richards (1924) dallon nga ajo franceze, e cila për parim ka përvojën estetiko-subjektivë në përceptim dhe vlerësim të arteve, kjo mbitëgjitha praktikon argumentimin dhe arsyetimin logjik në vlerësim e gjykim të letërsisë artistike. Edhe pse René Èellek në librin e tij «Definicionet themelore të kritikës letrare» (1963) ndan Teorinë e Letërsisë nga Historia e Letërsisë dhe Kritika Letrare as ai nuk cënon gjithaq «metodën shkencore të interpretimit të vlerave». Nisur nga ky botëkuptim, kuptojmë qartë vijën gati të padukshme e dalluese, ndërmjet shkencës së letërsisë dhe kritikës letrare në këtë hapësirë gjuhësore (anglosaksonike). Edhe sot e kësaj dite «kritika letrare» në botën anglofone është sinonim i «intepretimit shkencor të veprave letrare». Gjermanët e kanë ndarë qartë «shapin nga sheqeri». Me kritikë

letrare gjermanofolësit nënkuptojnë tërësinë e teksteve ose shprehjeve (të lira dhe që mund të jenë edhe subjektive) komentuese, vlerësuese, denoncuese, klasifikuese e seleksionuese mbi letërsinë artistike, të cilat publikohen kryesisht në masmedia, ndërsa shkencën e letërsisë ata e definojnë si: «tërësi e prodhimit dhe aktivitetit në shkolla, institutet hulumtuese, universitetet dhe akademitë».

Troç dhe qartë.

Ndarje strikte që në botën romane është e paparafytyrueshme. Është pikërisht përvoja subjektivo-estetike (të cilën e refuzojnë anglezët dhe diferencojnë gjermanët) shtylla kryesore e komentit tradicional prohumanist italian mbi letërsinë. Ndoshta këtu qëndron arsyeja e mungesës së një instance kritike si te poeti dhe filozofi dhe profesori Giosue Carducci ose Benedetto Croce në dy gjuhët e përmendura. Argjentinasi «Jorge Luis Borges madje ka përbashkuar veprat e të gjitha kohëve dhe zonave në hapësirën e njëkohësisë imagjinative që atje t'i krahasojë dhe vlerësojë ato» (G. Seibt), ndërmarrje që, sipas të gjitha gjasave, po ta bënte i pari ndonjë studiues, kritik anglez a gjerman, do të përqeshej si i marrë.

Origjina e kritikës letrare shqiptare

Ashtu si në botën romane (italo-hispanike), në historinë e letrave shqiptare vija në mes «kritikës letrare» dhe «shkencës së letërsisë» është pothuaj e padukshme. Teoriku është kritik dhe anasjelltas. Ose më sinqerisht thënë, deri sot ende nuk është zhvilluar një diskutim konkret qoftë shkencor a medial rreth kësaj çështjeje, prandaj edhe nuk ekziston – përveç ca skicave e fragmenteve studimore, aludojnë një njërën apo tjetrën shkollë – një pozicionim i qartë i studiuesve shqiptarë, rreth asaj se cili, bazuar në traditën dhe të tashmen autoktone, është dallimi ndërmjet këtyre nocioneve, e as që janë hedhur deri tani parimet «institucionale» se si duhet definuar njërën, tjetrën, apo të dyja bashkë.

«Kritika letrare» ose «Teoria e letërsisë» (le ta quajmë si të duam) ka ecur dhe ende ecën sipas binarëve pozicionues të instituteve të huaja, studimet e të cilave kemi mundur t'i përkthejmë në gjuhën shqipe. Në Republikën e Shqipërisë modeli i kritikës letrare është huazuar nga rusët, ndërsa në Kosovë nga gjuha serbokroate (e cila ka qenë një mish-mash i instituteve të Moskës-Pragës-Parisit) e pjesërisht të shkollave frankofone.

Kjo është «historia», ndërsa fakti se dhjetë vjetëve të fundit janë përkthyer edhe teori tjera nga gjuhë angleze, gjermane etj. nuk është relativisht, për arsye se nga njëra anë ndikimi i tyre nuk duket ende në horizont, dhe nga ana tjetër praktika na tregon se në përgjithësi ende (dhe atë me bënësikëri) punohet sipas modeleve tashmë të adaptuara.

Po ky «huazim» shumëburimor e bën situatën edhe më konfuze, sa i përket identifikimit, orientimit, e para së gjithash konceptimit të kritikës letrare si të tillë, dhe pengon në formulimin e saktë dhe të drejtë të kësaj fushe, në përcaktimin se do t'i dallojmë ato ose do të vazhdojmë kështu si deri më tani?

1. Faik Konica

Se kush mund të jetë shqiptari i parë, që ka praktikuar formën konkrete të tekstit kritik, gjatë kohës kur është shkruar latinisht e greqisht, nuk dihet. Ose, vetëm mund të supozohet. Studimi i parë që ka të bëjë tërësisht me letërsinë shqipe është ai i Alberto Straticos «Manuale di literatura albanese» (Milano 1896, shqip: Doracak i letërsisë shqipe), i cili megjithatë ka më shumë nivelin prezantues se sa atë vlerësues, ndërsa tekstet e para, vërtet kritike (recensionet) shiptare, e bartin firmën e Faik Konicës.

Tekstet, si «Baba Tomori» (1902) për poezinë e Çajupit, «Rreze dielli» (1904) për Asdrenin etj. janë recensionet e para konkrete në gjuhën shqipe. Arsyen e kësaj «vonesë» e shpjegon Konica në diskursin e tij «Letërsia shqiptare» (1897) ku thotë: «E gjithë letërsia shqiptare mund të përmbledhet në pesë apo gjashtë vëllime mjaftë të holla».

Përveç praktikimit të drejtëpërdrejtë të recensionit si formë interpretimi të veprës letrare, Konica në shkrimin e tij «Kohëtorë e letrave shqipe» (1906) e bën një minimanifest për kritikën letrare shqiptare. Në këtë manifest të Konicës, vërejmë nga njëra anë «amshueshmërinë» e dilemës rreth përcaktimit ose ndarjes së shkencës së letërsisë nga kritika letrare, dhe në anën tjetër, përballemi me realitetin e hidhur se, në këtë drejtim, edhe sot i kemi po të njëjtat probleme, si në vitin 1906, ngase edhe 98 vjet më vonë, vërejtja e Konicës, «Kur del një njeri e më thotë se akësh libër është «fort i bukur», mund të ketë të drejtë, por nuk jam i shtrënguar t'i zë besë fjalës së tij. Edhe një çau sh a një dragat mund të presë me hanxharë gjykime të atilla. Kritika është një punë tjetër, dhe ca më e vështirë. Kur më pëlqen e kur më çpëlqen një vepër, nuk arrin të këcej a të fryj: duhet të shfaqë përsetë e pëlqimit a të çpëlqimit tim...» nuk ka humbur hiçgjë nga aktualiteti i saj. Padyshim se Konica nuk është zbuluesi i tezave që

tenton të «imponojë» nëpërmjet diskursit a manifestit të tij, por vetëm përçues nga gjuhët tjera. Kryesisht nga gjuha frënge, mirëpo me argumentimet që bën, duke ftuar shembuj nga letërsia angleze, shihet edhe ndikimi nga ana tjetër. Andaj edhe pozicionimi konfuz «kritika letrare është subjektive» e jo «shkencë ku çdo e thënë mund të provohet me «dy e dy bëjnë katër», e cila bie ndesh me atë që Konica kërkon në citatin lartë «...duhet të shfaqë përsetë e pëlqimit apo çpëlqimit...». Pse na qenkan të nevojshme përsetë, kur çdonjëri mundëka ta ndjejë si të dojë, e të shprehë poashtu si të dojë, ndjenjat e përfituara gjatë leximit? E mbi të gjitha, cila është ajo metodë që do ta detyronte Konicën të jetë objektiv e mos ta merrte në qafë ndonjë autor a vepër edhe në ditën kur ai do të ishte ters, me ndjenja të trazuara a me disponim të keq? Pikërisht ato rregullat shkencore, të ftohta e të definuara që nuk dallojnë shumë nga ai kalkulimi «dy dhe dy bëjnë katër» apo? Këto pyetje bërë Konicës, pa hamendje mund t'i parashtrijmë edhe sot, thjeshtë, për shkak se përgjigja ende nuk ka filluar të kërkohet si duhet. Konica është i pari që bën kërkesën pragmatike për një kritikë letrare shqiptare. Se a mund të merret ai (ose rregullat e përkthyer nga frëngjishtja e anglishtja) si themelues (në plotë kuptimin e fjalës) i saj, siç aludon studiuesi Sabri Hamiti, mbetet çështje diskutabile. Ndërsa fakti se Konica është nismëtari i kësaj fushe është i pakontestueshëm.

2. Retrospektiva

Nonda Bulka, Justin Rota, Eqrem Çabej, Namik Resuli dhe Karl Gurakuqi, janë emrat, që bënë vlerësimet e para, mbi letërsinë si të tërë, dhe veprat e veçanta letrare. Edhe pse tek shumica e këtyre emrave, kritika, vlerësimi, gjykimi dhe interpretimi konkret, luan rol sekondar, e qëllimi kryesor i tyre është prezantimi pozitiv i vlerave të letërsisë shqiptare, studimet dhe vështrimet (ose pjesë të tyre), munden pa dilemë, të kualifikohen si kritikë letrare. Disa prej tyre, të shkolluar e të formuar nëpër qendra të rëndësishme universitare, disponojnë me njohuritë më aktuale rreth vlerësimit dhe gjykimit të artit të shkruarit. Në këtë kontekst veçohet intelektual universal e i doktoruar në Vjenë, Eqrem Çabej.

Vështrimi i Çabejit «Mbi poezinë e Lasgush Poradecit» (Gazeta e re, 22 shkurt 1929, f.3) dëshmon jo sall për qenien e kritikës (së mirëfilltë) letrare në botën e letrave shqipe, por edhe për integritetin e pavarur të bartësve të saj. Ata nuk imitojnë parimet e shkollave të njohura mondane, vetëm sa për t'i sjellë kulturës shqiptare «diç të re nga perëndimi», përkundrazi, nëse analizojmë dhe

krahasojmë shkrimet, studimet dhe tezat e tyre, vërejmë se jo rrallë, përvoja e përvetësuar në katedrat universitare tejkalohet dukshëm. Synimi është formimi i një kritike letrare që do të përputhej me tipicitetin dhe specifikat e letërsisë së deriatëhershme shqiptare. Parakushtet për të krijuar institucionin e kritikës letrare shqiptare ishin po aq të volitshme si ato që kishin gjermanët, austriakët, italianët etj. Mirëpo, ashtu siç e do «fati i gjorë i të vegjëleve», sa herë që bëhen gati të festojnë iu ndodhë ndonjë tragjedi. Në krahasim me letërsinë artistike, e cila vazhdonte hovin e saj, kritika letrare do ngec. Ose ajo bën jetë sporadike. Çabëj – shpresa më e madhe – i përkushtohet ekskluzivisht gjuhësisë dhe kulturologjisë, intelektualët tjerë që njihnin thellë shkencën e letërsisë dhe letërsinë vetë si Lasgush Poradeci e të ngjajshëm u tërhoqën krejtësisht nga skena. Pseja: ardhja e komunizmit edhe në hapësirat shqiptare. Ashtu si për sferat tjera të jetës shqiptare edhe për letërsinë e kritikën letrare nis një jetë tjetër, ndryshe nga ajo siç e kishin projektuar bartësit e saj.

4. Kritika pseudomarksiste

Gjersa letërsia, duke u lakuar dhe përshtatur sipas situatës e motit nuk ul intensitetin e saj, kritika letrare vazhdon të jetojë hajdutërisht deri në fillim të viteve të 60-ta. Paskëtaj, në Shqipëri fillon kritika ideologjike. Nis proletarizimi i artit. Kritikë që formulohej në këtë mënyrë: «...Letërsia e realizmit socialist ka edhe një mbështetje ideologjike të caktuar. Ajo mbështetet në botëkuptimin revolucionar të klasës puntore: në marksizëm leninizëm!

Duke pasur në themel të saj këtë botëkuptim, del e qartë vetvetiu se edhe letërsia e re ndeshet me tërë ato rryma, metoda ose shkolla letrare që kanë në thelb të tyre botëkuptimet idealiste dhe reaksionare të klasave të përmbysura. Këtë ndeshje të vazhdueshme me këto klasa e këto ideogji e vëmë re edhe në rrugën e lindjes dhe të zhvillimit të letërsisë sonë të re». (Historia e letërsisë shqiptare, 1977) E qartë: Çdo rrymë tjetër letrare – e me këtë dhe çdo kritikë letrare që koketonte me ndonjë model analizimi jashtë oborrit – përpos asaj që bazohet në doktrinën marksiste-leniniste duhej të asgjësohej. Që këtë çdo prodhim letrar do të interpretohet nga këndi ideologjik marksist – leninist. E kjo nuk ishte çorbë e gatuar vetëm nga shqiptarët, por i njeiti qëndrim ku më pak e ku më shumë u mor në të gjitha vendet ku orgjitë e cenzorëve fillonin me himin e internacionales. Madje edhe në Rusi e të mos flasim më për vendet tjera si Çekosllovakia, Hungaria, më vonë pjesë të caktuara të Jugosllavisë (Sllovenia, Kroacia) etj. Qarqet letrare e sidomos kritika gjenin mundësitë, që aq sa mundnin të shpë-

tonin artin nga vënia e tij totale në shërbim të politikës, sistemit, respektivisht diktatorit. Nga ajo luftë e sipër prej modelit primitiv të vlerësimit në baza të doktrinë politike (duke përjashtuar çdo instrument tjetër si jorelevant) të artit u kalua në metodën shkencore materialiste – marksiste, në të ashtuquajturën «Teoria e reflektimit» të realitetit e themeluar nga György Lukács. Mund të debatojmë se sa objektive e dëmshme, degjeneruese a fitimprurëse mund të jetë kjo teori, mirëpo nuk mund t’ia injorojmë kualitetet që përmban ajo në segmente të caktuara të vlerësimit. Ajo si metodë është poashtu një formë vlerësimi si të tjerat: privilegjon këndvështrimin socrealist gjatë vlerësimit, por megjithatë pa përjashtuar procesin empirik! Në Shqipëri nuk ecej me kohën. As me kohën e bllokut që i përkiste e lere më me atë jashtë saj. Kritika letrare shërbente klasën politike më me besnikëri se sa «qeni t’zotin». Saherë që ndonjë interpret të humbëte rrugën jashtë oborrit dhe hapaqorras të bënte ndonjë kritikë pa përmendur mëmë partinë dhe burrin e saj deplacohej në logore. Kur analizojmë «teoritë», «historitë», «recensionet», «studimet» e periudhës 48 – 90 të nënshkruara nga Dalan Shaplllo, Koçe Bihiku, Dhimitër Shuteriqi, Klara Kodra, Jorgo Bullo, Razi Brahimi, Jakup Mato e shumë të tjerë nuk përballemi vetëm me një soldateskë ideologjike e të përbeutuar (ndryshe ndoshta as që kanë e mundur, përveç se të përfundonin në logore), por edhe me një «elitë» sharllatane, shamateske, pa fije energjie së paku (nëse jo tjetër) për të arrirë të bëjë një kritikë kualitative sipas metodës ortodokse marksiste. Domethënë një kritikë letrare ndryshe nga ajo që kanë bërë; pa fije strukture, rregulla që u përngjajnë interpretimeve të atyre falltoreve (duke përjashtuar zotësinë e parashikimit që e kanë pasur) të kohës së Faraonit.

Se kritika letrare e asaj kohë s’ ka poseduar fije kualiteti shihet kur po të njëjtët kritikë – edhe pse kanë pastruar fjalorin e tyre nga partishmëria, heronjtë pozitivë dhe nuk e kanë kokën më nën kamxhikun e diktaturës – shkruajnë tekste: ato nuk janë asgjë tjetër përveç se mozaiqe përsëritjesh, riprodhime fjalësh të autorit pa guximin për të konkluduar apo vlerësuar argumentativisht. Atyre u mungon metoda, ngase atë që ata kanë ushtruar pesdhjetë vjet s’ka qenë e bazuar në ndonjë shkollë me licensë shkencore, por ka lindur si model për keqpërdorimin e artit në favor të sistemit dhe diktatorit të saj. Fillimisht edhe në Prishtinë, përkundër se kërkesat e sistemit ndaj kritikës letrare nuk kanë qenë aq të egra si në RPSSH, bëhet vetëm ajo lloj kritike si në Tiranë. Model që, edhe pse më vonë kritikët letrarë të Prishtinës do të marrin udhë të tjera, ka pasur dhe ka ithtarët e vetë. Ndoshta me një masë më të modifikuar dhe përparuar por me thelb të ngjajshëm.

Emrat e rëndësishëm të kësaj fryme në Kosovë janë: Ali Demë Jasiqi, Gani

Luboteni, dhe më intensivi Ali Aliu etj. Ky i fundit edhe pse vepër pas veprë zhvillohet (sidomos me përkthimin e studimeve nga serbokroatishtja) në kuin-tesencë nuk largohet nga formula që ia bën vetes në shkrimin e tij themelor «Angazhimi» (1969). Citat: «...letrari e ka fare të qartë se e vetmja rrugë shpëti-mi nga kjo gjendje ...drejt një ardhmërie të lumtur; mandej se shansa ma reale dhe e vetmja për të realizuar këtë besim dhe ideal është doktrina marksiste» dhe ai letrar që bën ndryshe nga ajo që sugjeron Aliu është «...i papjekur dhe nganjëherë edhe menatlitet i sëmurë dhe mikroborgjez». Edhe sot kur mund të spekulohet se kritiku Ali Aliu ka pësuar transformim dhe ka braktisur këtë metodë vlerësimi, nga tekstet e tij nuk mund ta vërejmë këtë gjë, ose po, atë që e vërejmë tek kritikët e tjerë të kësaj «shkolle»: tekstet e tij nuk janë vlerësime, interpretime që zbërthejnë veprat e përgojuara, të pajisura me vlerësime, konk-luzione dhe informacion, por më shumë ato kanë karakter autist – biseda me vetveten mbi patosin e autorit.

5. Akademik prof.dr.Rexhep Qosja

Historiani, studiuesi dhe romancieri i njohur shqiptar, akademik prof.dr.sci. Rexhep Qosja, është ai që e krijon kritikën letrare shqiptare dhe ia jep asaj për-masat e «institutit» serioz, të bazuar në parimet universale të vlerësimit. Librat «Kritika letrare», «Episode letrare», «Dialogje me shkrimtarët» etj. janë veprat kryesore ku hidhen themelet e kritikës së angazhuar, pra shembujt e parë se si duhej të dukej kritika letrare. Qosja dallon nga kritikët dhe teoricientët e tjerë të bllokut socrealist, sidomos sa i përket konceptit teorik të estetikës reflektive që kishte marksizmi ortodoks. Ky nuk e sheh artin, thjeshtë, vetëm si refleksion të rrethanave shoqërore, përkundrazi, studimet e tija historike, kritika praktike letrare e zhanre tjera të letërsisë, ku ai angazhohet, janë një Antithesis e asaj që mbizotëronte ose kërkohej. Më saktë formuluar; kritika e tij aludon në racio-nalitetin autonom e vetjak të artit e jo në kushtëzimin e paskajshëm të tij me racio-nalitetin e përvojës shoqërore. Kjo troç dhe shqip do të thotë: Qosja funksionon kundër synimit të idologjisë, për të vënë artin në shërbim total të saj, dhe atë pa deformuar metodën e analizës dialektiko-marksiste, por duke e hapur këtë me-todë (së paku në botën shqiptare) edhe ndaj modernës deriatëherë të refuzuar. Metoda se si vepron akademik Rexhep Qosja në vitet e gjashtëdhjeta – dhe kjo është interesante – do të «legalizohet» veç më vonë edhe në hapësirat tjera për-reth e më gjërë. Para spekulimit, se Rexhep Qosja mund të ketë qenë i ndikuar nga neomarksistët apo teoria dialektike kritike e «Shkollës së Frankfurtit» dhe

kryevepra së saj «Dialektik der Aufklärung» (1944-47), që ka për autorë Max Horkheimer dhe Theodor Adornon, më bindëse është teza se, qëndrimi i tij mund të ketë rezultuar nga përgjegjësia intelektuale, që ka ndier ndaj artit e sidomos ndaj etnisë që i takon, (të mendojmë në romanin «Vdekja më vjen prej syve të tillë»). Edhe diçka tjetër shkon në favor të këtij konstatimi: estetët e analizës së tekstit sipas metodës ortodokse marksiste, refuzojnë kategorikisht artin abstrakt dhe «absurd» modern, dhe kapen fortë për realizmin e shekullit 19-të. Filozofët dhe sociologët e shkollës së Frankfurtit përqëndrohen më shumë në modernë dhe nuk i përfillin gjithaq teoritë e realizmit.

Studiuesi shqiptar Rexhep Qosja, ndryshe nga shkollat e përmendura, trajton e analizon në mënyrë të barabartë dhe pa nënvleftësuar ose mohuar (me përjashtime të diktuar nga ideologjia = shih «...Romantizmi») konceptet e realizimit dhe të modernës. Rexhep Qosja është themeluesi i institucionit «kritikë letrare shqiptare» dhe njëkohësisht bartësi i teorisë neomarksiste e të ashtuquajtur «metoda dialektiko-kritike» në letrat shqipe.

Kritika letrare e akademikut tonë të mirënjohur R. Qosja megjithatë nuk do marrë përmasat e shkollës. Dhe atë për dy arsye: 1. Ajo nuk përfilllet atëbotë nga Tirana dhe 2. Asnjëri nga studentët dhe pasardhësit e tij në Prishtinë e gjetiu nuk arrin t'i afrohet profilin të «profesorit». Ca, madje spekulojnë se gjoja, Rexhep Qosja ka ndërmarrë gjithçka, për të penguar shfaqjen eventuale të ndonjë konkurrence, me qëllim që të jetë i pazëvendësueshëm. Nëse shikojmë përtej mureve të këtij spekulimi, vërtet habit fakti se, ata që kanë ndjekur gjurmët e Qosjes dhe teorisë së tij, ose kanë përfunduar në epigonë të zbehtë të tij (me prof.dr. Agim Vincën në krye) ose janë avulluar. Kryesorja: prej tyre nuk ka dalur ndonjë format kritikë me rëndësi relevante (përpos Agim Vincës).

6. Akademik dr prof. Ibrahim Rugova dhe Akademik prof.dr. Sabri Hamiti

Dy kritikët: Dr. Ibrahim Rugova dhe Akademik Sabri Hamiti (vitet e 70), nuk i bashkangjiten synimit për të përparuar metodën ortodokse marksiste në favor të lirisë dhe autonomisë të artit. Ata e injorojnë atë komplet. Dhe praktikojnë teori tjera moderne të letërsisë. Ibrahim Rugova në fillim të veprimit të tij si kritik letrar e deri tek studimi i shkëlqyeshëm «Vepra e Bogdanit – Cuneus Prophetarum» (1982) përdor (jo vetëm, por theksueshëm) metodën hermeneutike. Model që para së gjithash bazohet në «teorinë e të kuptuarit» të tekstit, e që bazën e ka në interpretimet e teksteve të Bilblës, që i bëri reformatori gjerman Martin

Luter(.....),mënyrë interpretimi, që më vonë do të definohet si «interpretimi i botës» nëpërmjet objektit në analizim e sipër, (Gadamer: për të kuptuar një tekst, paraprakisht duhet pasur një parafytyrim se ç'është ai tekst, në cilën kohë është i situuar, kush është autori i saj e kështu me radhë). Në filozofi kjo metodë për pionerë ka filozofët Eilhelm Dilthey dhe Martin Heidegger.Akademiku dhe studiuesi gjerman Robert Elsie në librin e tij «Historia e letërsisë shqiptare» për Sabri Hamitin thotë «si kritik ai ka sjellë nocione dhe koncepte të reja në studimin e letërsisë shqiptare, duke këmbëngulur në një intepretim të pavarur nga proceset jashtëletrare» E njëjta gjë, pra, para mund të thuhet për Rugovën ose për të dy bashkë dhe më shumë: Rugova dhe Hamiti janë themeluesit e Hermeneutikës dhe Strukturalizmit në letrat shqipe - për shkak të krijimit (zbulimit) të formulave interpretuese, pa të cilat do të përjashtoheshin tipiciteti dhe natyra e karakteristike e letërsisë shqiptare, nëse këto teori do të merreshin një për një, dy studiuesit e përmendur nuk mund të konsiderohen thjeshtë vetëm si përçues të këtyre metodave nga gjuhët e huaja, siç aludojnë indirekt dhe me gjysëmzëca kritikë.

Rugova dhe Hamiti - për dallim nga kritikët ideologjikë të Tiranës, të cilët analizën e mbështetshin në luftën e klasave dhe neomarksistët e Prishtinës, të cilët përpiqen të zbulojnë formulën e fekundimit apo ç'fekundimit të reales me imagjinaren dhe anasjelltas, – «nuk çajnë kokën» me faktorët jashtëletrarë, siç bënin neomarksistët, ose nuk vërdallen pa cak e qëllim, siç bënin teoricientët të ndryshëm në planin universal për t'i dhënë primatin njëres nga metodat e shumta intepretuese (hermeneutike, biografike, psikanalitike etj), por në këtë aspekt ata bëjnë ashtu siç bëjnë formalistët rusë dhe përqëndrohen ekskluzivisht në tekstin letrar, të ashtuquajturit «fakt letrar».

Themeli i kësaj lloji analize qëndron në pyetjen: Çka e bën një vepër artistike të tillë?

Më tej metoda e tyre interpretuese shihet se për bazë ka teorinë strukturaliste të Claude Lévi Strauss, Roland Barthes, Claude Bremond, Gérard Genette etj, e të iniciuar nga gjuhëtari gjenevas Ferdinand de Saussure (.....) sidomos me «Cours de linguistique générale» (në shqip «Kursi i Gjuhësisë së Përgjithshme», përkthyer nga Akademik prof. dr. Rexhep Ismajli, Prishtinë 1977).Strukturalizmi nisat nga parimi themelor se fenomenet nuk shfaqen të izoluara, por në lidhshmëri me fenomenet tjera. Detyra kryesore e metodës është që të zbulohet kjo lidhshmëri: Fenomenet gjatë shfaqjes së tyre krijojnë një lidhshmëri të strukturuar. Në këtë e sipër struktura konstruohet nga vëzhguesi (intepretuesi) në model. Sipas kësaj teorie, struktura nuk ekziston në nivel të realitetit, por vetëm në nivel të modelit vetë.Epiqendra e strukturalizmit shkencor është analiza e shemës formale të renditjes së figurave, analiza e kompozicionit rrëfyes dhe domethënies

retorike e figurative në tekst e para së gjithash – siç u cek më lartë – hulumtimi i letraricitetit specifik në tekstet estetike dhe dallimi nga tekstet e natyrave të tjera. Dyshja prishinase përveç se është shkaktarja e thyerjes së monopolit të kritikës marksiste e neomarksiste (dialektikës materialiste) dhe sjellësja e dy metodave të elaboruara më lartë, ajo, siç shihet inkuadron edhe pluralizmin si mundësi të re studimi në «pallatin e institutit të kritikës letrare».

7. Ramadan Musliu

Si kritik i rëndësishëm, me stil të vetin, pas këtyre të dyve, dallohet Ramadan Musliu, me recensione të botuara viteve të tetëdhjeta dhe nëntëdhjeta, (pjesërisht të përmbledhura në librin: «Konfiguracione narrative», Prishtinë 1996)-për romanin shqiptar. Analizat diskursive të Musliut janë shembulli tipik se si mund të harmonizohen metodat e ndryshme të interpretimit në një katalog unik vlerësimi. Interpretimet e Musliut, varësisht nga tema, lënda dhe autori, i referohen herë njërës e herë tjetrës metodë vlerësimi e gjykimi. Është kjo mënyrë vlerësimi rezultat i formimit universal të autorit apo aksion i qëllimshëm i tij për të krijuar një «metodë personale vlerësimi» duke përzier suksesshëm elementet e shumë shkollave në një, nuk ka fare rëndësi. I rëndësishëm në këtë plan është efekti i kësaj mënyre interpretimi. Që në kritikën shqiptare shfaqet për herë të parë si e tillë. Këtë metodë, që tek shumëkush ka dështuar në fazën e eksperimentimit, Ramadan Musliu (me tekstet e përmbledhura në librin «Konfiguracione narrative») e finalizon dhe «legalizon» si sistem të suksesshëm vlerësimi. Pikërisht për këtë – që nga zanafillat e saja, nëpër baltën e banalitetit ideologjik, në institucionalizimin dhe pluralitetin e saj – metoda e Musliut, që akumulon dhe përbashkon shkollat në favor të një sistemi specifik, për vlerësimin e një letërsie, poashtu specifike, është me rëndësi shumë të madhe për qenien, zhvillimin dhe studimin e kritikës letrare shqiptare.

8. Shefqet Dibrani

Libri voluminoz i vlerimeve letrare "Libra dhe mbresa", i autorit të mirënjohur Shefqet Dibrani (Albanisches Institut, St. Gallen, 2005), i prezantohet lexuesit në formë të kompletuar dhe gjithsesi me prirje për një koncept letrar, i përfshirë mbi 120 vepra dhe revista letrare, dhe me qindra emra krijuesish e me shumë shënime bibliografike. Për t'i bërë shkrimet më të realizueshme, studiuesi

Shfaqet Dibarni, i ka shoqëruar me recensione autoriale, ballina të librit, shënimet përcjellëse për botuesin dhe kodin përkatës, kurse në fund janë "shënimet për autorin", ndërsa për librat e përkthyer "shënimet për përkthyesin". Në përgjithësi libri "Libra dhe mbresa" lë gjurmë të madhe për lexuesin dhe studiuesin pasionantë shqiptar, megjithë mangësitë, shumë të vogla, që e përcjellin librin, qoftë si koncept apo edhe si përmbajtje.

9. Të tjerët

Natyrisht se kritikët që përmendëm më lartë nuk janë të vetëm. Numri i autorëve që janë marrë dhe po meren me vlerësimin dhe interpretimin e letërsisë, është gati po aq i madh sa edhe numri i autorëve të gjinisë më të përhapur ndër shqiptarë, ai i vjershëtarëve!

Përveç brigadës së sporadikëve ekziston edhe ajo e atyre që janë marrë ekskluzivisht me këtë «zeje» të përvetësuar nga mjeshtër të ndryshëm, por pa lënë gjurmë të dukshme, pa sjellë ndonjë praktikë të veçantë studimi e analizimi të arteve. Tashmë të përballur me këtë aksiomë, me këto informacione ne nuk mund të shesim poza duke mohuar ekzistencën e institucionit të kritikës letrare, por mund të debatojmë për zhvillimin e saj që këndej e tutje, pozitën, gjendjen dhe rëndësinë saj aktuale. Me rëndësi kapitale në këtë kontekst është që të dijmë se cilat janë funksionet qenësore të kritikës letrare në kushtet e së sotmes. Çka e arsyeton ekzistencën e saj?

Funksionet e kritikës

A luan si duhet kritika letrare shqiptare rolin që ka? Assesi! Pse? Pas viteve të nëntëdhjeta, që atëherë kur de facto u hoq cenzura ideologjike, filloi një prodhim i pakontrollueshëm dhe masiv i veprave «letrare». Erdhi koha e «të shtypurve»? Si pasojë e kësaj çdo autor, magazinier e parelinj ngriti një ndërmarrje botuese, fillimisht më shumë për të botuar shkrimet e veta e pastaj edhe për të luajtur rolin e botuesit.

Pas një heshtjeje jo edhe të shkurtër me reagimet e tyre u shfaqën të privilegjuarit e hierarkisë së vjetër kundër vërshimit të kicët, shundit që për lau bibliotekat gjysmë të rrënuara shqiptare. Alarmet e këtyre autorëve dhe të tjerëve në lidhje me rreziqet që sjellte akulturimi u morën si «britmë e fundit e kalit para se të ngordhë». Në realitet reagimi i tyre ishte me vend edhe pse shumica e tyre do

t'i kishin bërë vetes më mirë të mbanin gojën mbyllur, sidomos ata që në të kaluarën kanë qenë tepër aktiv si «redaktorë e recensent» në vijë të proletariatit e partisë. Kjo gjendje orteku i përsheshti edhe ato pak kritikë të specializuar që ishin. Nga njëra anë për arsye të prodhimit masiv e nga ana tjetër për shkak të kushteve të reja sociale e ekonomike me të cilat u ndeshën krijuesit pas deformimit të shoqërisë – si në Shqipëri ashtu edhe në Kosovë. Kritika letrare si shumë segmente tjera të jetës kulturore u vu në pozitën stand by. Edhe sot, pas pesmbëdhjetë viteve, gjendja ka mbetur pothuaj e njëjtë.

a) Edhe sot, kritika letrare ende nuk ka arritur të luaj rolin e saj informues e orientues duke dhënë një pasqyrë të mjaftueshme mbi botimet e reja. Edhe poqëse ky qëllim të ekzistonte, ajo një gjë të tillë do ta kishte të pamundshme, si për shkak të mungesës së mediumeve të specializuara, ashtu edhe për shkak të mungesës së një sistemi koordinues ndërmjet botuesve e mediave.

b) Si pasojë e së parës, ajo nuk mund të luajë rolin e seleksionimit, duke veçuar e zgjedhur vepra që meritojnë të recensohen, vlerësohen e t'iu ofrohen lexuesve poetencialë, si literaturë e vyeshme që duhet blerë e pasur në bibliotekë. Ata pak kritikë të specializuar, pa pasur shteg tjetër, i janë përshtatur ligjit të xhunglës, dhe janë detyruar për shkaqe ekzistence, të shlirojnë nervat dhe të vlerësojnë sipas «vendit e kuvendit», kështu duke përjashtuar çdo parim serioz profesional.

c) Funksionin e saj didaktiko-ndërmjetësues, kritika letrare e ushtron (!) vetëm nëpër shkolla, institute e fakultete. Publikut më të gjërë, një mundësi e tillë i është uzurpuar që moti nga rrethanat mbizotëruese. Opinioni, pra, masa e lexuesve jashtë katedrave, nuk do e marrë vesh kurrë (nëse vazhdohet kështu) se ç'risishë vijnë në letrat shqipe, cilët autorë e autore trajtojnë një problem të përgjithshëm, që duhet njohur e ditur e që është me rëndësi për çdo qytetar apo për shtresa të caktuara të shoqërisë. Lexuesit nuk i bëhet e qartë se cili autor është vërtet «gjeni i lindur», e cili imitator i pararendësve dhe shkrimin bukur e trajton si “zeje”. Masa nuk merr shpjegime nga kritika se si duhet kuptuar veprat e reja dhe ato të retushuara të Kadaresë, ç'na sjell të re Dërvishi me dramën e tij ekcesive, si duhet kuptuar famën e madhe të Ardian Kristian Kyçyikut në Rumani, e gati mospërfilljen e tij në atdheun e tij, pse është interesant për t'u përkthyer romani «Shkëlqimi i huaj», i shkrimtarit prilepas Beqë Cufaj, në gjermanishte, e jo i shumë autorëve tjerë, që shqiptarët i konsiderojnë elitore, e shumë, shumë çështje të tjera.

d) As në rolin e saj didaktiko-sanksionues, që për prodhuesit e letërsisë (autorët dhe botuesit) është e një rëndësie të madhe, kritika letrare nuk luan asnjë rol. Kritikët nuk merren parasysh, si referencë që do të ndihmonin në dallimin e prodhimit kualitativ letrar prej atij të pavlerë, dhe të pasuksesshëm në treg, gjë që

do të ndihmonte dukshëm në përmirësimin e kualitetit të botimeve të reja. Janë të rralla ato shtëpi botuese, që në redaksinë e tyre kanë lektorë profesionalë, ose recensentë, që do të bënin vlerësimin dhe gjykimin e veprës para se të vendosej botimi apo mosbotimi i saj. Shumica e shtëpive botuese përbëhen vetëm nga pronari i saj, e në të shumtën e rasteve, nga një staf redaktorësh, që vallëzojnë sipas xhepit të pronarit, e jo sipas kriterieve të vlerësimit profesional. Këto janë vetëm disa nga kushtet që duhej t'i plotësonte kritika letrare për t'u pranuar si institucion koherent dhe serioz, si dhe për të arritur, që të stimulojë masat për më shumë lexim dhe të rikthejë imazhin e humbur të letërsisë artistike.

Sferat e angazhimit të kritikës

Për të përfituar nga kritika – në favor të përmirësimit të kualitetit të letërsisë si dhe popullarizimit të letërsisë në masë – duhet që asaj t'i mundësohet pjesëmarrja në institucionet e prodhimit letrar si dhe mbikëqyrja në procesin e punës së këtyre institucioneve. Kritiku duhet të jetë pjesë vitale dhe e pashmangshme e institucioneve të prodhimit letrar: ai është i vetmi kompetent që mund të vlerësojë autorin konkurues dhe t'ia ofrojë botuesit, i cili pastaj e drejton për në shtypshkronjë dhe kujdeset që produkti i tij të plasohet e trajtohet si e sa duhet në mediat masive. Prezenca e kritikës në zgjedhjen, botimin dhe vlerësimin publik, të një veprë letrare, ndikon edhe në punën e institucioneve të distribuimit: libraritë informohen për prodhimet e reja dhe vihen në kërkim të mallit për konsumatorët e vetë. E njëjta gjë vlen edhe për stendat trotuareve nën shi, në qytet tona shqiptare, si dhe për bibliotekat rajonale dhe atë nacionale BKUK. Një vepër që ka sukses, në këto dy faza, dhe që kritika e vlerëson si pozitive dhe të rëndësishme, domosdo se zgjon interesin edhe të institucioneve të përpunimit si; teatri, filmi, televizioni e radioja, punën e të cilave e ndjek kritika në çdo fazë dhe formë të prezentimit të veprës. Është detyrë e kritikës, që të luajë rolin primar në institucionet e zhvillimit, siç janë konkurset, shpërblimet e bursat, e jo e autorët vetë dhe kryesitë e shoqatave, siç ndodhë aktualisht. Sidomos, aty ku synohet legalizimi dhe popullarizimi i një çmimi ose ruajtja e seriozitetit që ka një çmim tradicional. Edhe në institucionet e komunikimit, si universiteti, shkollat e larta dhe institutet tjera, kritika letrare ligjërohet pa sistem, në mënyrë konfuze dhe e papërcaktuar, për të mos thënë edhe më troç se, janë pikërisht këto institucione që nuk kanë arritur ose nuk arrijnë të kualifikojnë kuadro të përgatitura që do të ndikonin në zhvillimin e kritikës letrare shqiptare. Teoritë që ligjërohen aty nuk kanë ndonjë sistem, që do të mund të formonin kritikun e shkolluar, shkencor dhe praktik. Prej aty dalin do melezë (në kuptimin profesional) që nuk e dijnë se

për ç'janë formuar saktësisht, për teorikë, gjuhëtarë apo për mësues të letërsisë, nëpër shkollat e mesme, kështu që më në fund përfundojnë në vjershëtarë ose komentatorë politikë. Ato pak emra që dallohen si kritikë të specializuar nuk janë të tillë për shkak të fakultetit që kanë kryer, por më shumë fal angazhimit të tyre personal e autodidakt. Një arsye tjetër, që ka sjellë në këtë gjendje institucionet e komunikimit, është edhe mungesa e metakritikës. Të krijohet përshtypja sikur asnjëri nga kritikët (me përjashtime) nuk merr guximin të vë nën dioptri punën e kolegëve të tij. (Kjo është e rëndësishme, sepse roli dhe funksioni i kritikës nuk është vetëm interpretimi dhe vlerësimi i prodhimit të letërsisë artistike, por edhe i vetë kritikës letrare si të tillë: si shkruhen recensionet? Nga cila pozitë gjykojnë kritikët e veçantë dhe ata të angazhuar në media etj. etj.)

Teoria dhe praktika sot

Studiuesit e sotëm të letërsisë shqiptare – ata që ligjërojnë ose punojnë në universitete – luajnë poaq rolin e kritikut praktik, sa edhe gazetarët dhe fejtunistët nëpër media. Po t'u bëjmë një analizë punimeve, të të dyja grupeve, do të konstatojmë se dallimet janë minimale. Si studiuesi ashtu dhe gazetari, fejtunisti, pretendojnë ta ekspozojnë veten me të dyja funksionet; atë të shkencëtarit, që di të bëjë kritikë praktike, dhe atë të gazetarit të paisur me dijen shkencore. Në të dyja rastet rezultatet janë maksimalisht modeste, e në të shumtën e rasteve, servohet një sallatë mendimesh, që më shumë eksponon snobizmin e autorit, sesa vlerësime rreth objektit në trajtim e sipër. Për të qenë kritik letrar, natyrisht se nuk nevojitet vetëm një dije elementare, nga shkencat e letërsisë, por edhe një specializim në metodat e vlerësimit si dhe njohje të llojeve të shumta të interpretimeve. Pikërisht mungesa e këtij vetëdijësimi, sistemi dhe mungesa e diskurseve, që do të qartësonin kompetencat e roleve, ndërmjet shkencës edhe kritikës letrare praktike, e zmadhojnë konfuzitetin dhe nuk lënë zhvillimin e asnjërës, prej këtyre dyjave, në nivel të nevojshëm. Ndoshta, këtu duhet kërkuar arsyen se pse kritika shkencore letrare, ka mbetur vetëm në nivelin e eseistikës historike mbi epokat, mbi stilet e rrymat apo në nivel të reportazhit monografik, për shkrimtarë të caktuar të historisë së letërsisë së arteve (mund të veçohen për të mirë, kritikët e historisë së artit, prof.dr.Hivzi Muharremi, prof.dr.Fejaz Drançolli, prof.dr.Jahja Drançolli etj) Natyra eseistike, monografike e reportazheske e trajtimit të letërsisë, nuk lejon që të bësh fjalë për kritikë shkencore, por maksimalisht për diskurse hipotetike mbi sfera, çështje dhe personalitete të caktuara të letërsisë shqiptare. Në emër të kritikës shkencore, teorike, pra, bën jetë stili fejtunistik, i (para)gjykitimit, (mbi ose nën)vlerësimit dhe (gjoja)interpretimit, e në vend të kritikës

praktike, vepron anarkia e hobi-interpretëve, gazetarëve pa fije përvojë teorike, që ta shpifin cilindo libër që përgojnë – edhe pse duken si «akte subjektive», të një lexuesi të singertë, ato tekste s’përmbyjnë asnjë argument të vetëm, përpos emrit dhe mbiemrit të autorit me pasionin për t’u bërë publik. Ngushëllimi i ca prej teorikëve dhe altoparalantëve të tyre se «le të bëhet letërsi e mirë, atëherë do të ketë edhe kritikë të mirëfilltë», është infantil, dhe poashtu një përpjekje për të gjetur një «fajtor kujdestar» për paaftësinë personale, të cilin edhe e gjejnë qysh në stacionin e parë: shkrimtarët (vetja) se kush tjetër! Kritikët me talent që mund të bëjnë e bëjnë analiza objektive dhe kualitative nuk mungojnë në Kosovë (Prof.dr.Shyqri Galica, prof.dr.Agim Vinca, Prof.Mr.sci.Kadrush Rado-goshi) dhe Shqipëri-Diasporë (Fatmir Terziu, Vasil Qesari, Kolec Traboini, Kozeta Zylo, Rajmonda Moisiu, Beqir Elshani, Fadil Shyti, Gëzim Ajgeraj, Namik Shehu, Faik Smajli, Beqir Sina, Pandeli Simsia...etj) Ajo që mungon është procesi i konceptimit të kritikës letrare brenda zhanrit, dallueshmërisë ndërmjet të ashtuqujturës kritikë praktike (recensioni, fejttoni, eseu, polemika etj) dhe asaj shkencore (studimore, teorike). Këtu, si duket ekziston një keqkuptim, që edhe ka rezultuar në një degradim, ku mungon ose dyshemeja ose kulmi.

Format e vlerësimit: Recensionit

Kritika letrare nëpër media (ose praktike) shërbehet me tipe të ndryshme tekstesh që synojnë interpretimin dhe vlerësimin e veprave, epokave, problemeve letrare, autorëve e të ngjashëm. Gjersa portretet, letrat e hapura, intervistat, esetë, dialogjet e imagjinuara janë raritete dhe sidomos në dhjetëvjetëshin e fundit kanë marrë statusin e «species» në vdekje e sipër, recensionit dhe «vitrina e librit» (përshkrimet e shkurtëra për veprat e sapo botuara, që i praktikojnë shumica e gazetave të përditshme shqiptare) vazhdojnë të mbijetojnë, fjala vjen, në Kosovë, më tepër me In memoriam dhe Shpallje publike (Kosova Sot, Infopress, Epoka e re, Bota sot etj) Ato bëjnë jetë të hendikepuar, ama megjithatë po mbahen. recensionet që i lexojmë në të përditshmet shqiptare si: „Kosova Sot“, „Koha ditore“, „Lajm“ „Tirana Observer“, „Shekulli“, „Koha jonë“, „Zëri i ditës“ si dhe në revista e ëbsite të «specializuara» për letërsi. Në përgjithësi lënë shumë për të dëshiruar. Tekstet që vijnë të mbititulluara si recensione ose që sugjerojnë si të tilla nuk përmbyjnë në vete elementet themelore që duhet të kenë. Të rrallë janë ata autorë që marrin mundin për të përfshirë të gjitha segmentet e nevojshme që kërkon recensionit për të qenë i kompletuar, si:

1. Të dhënat biografike për autorin (ky segment mund të lihet anash vetëm në rastin e autorëve shumë të popullarizuar, mirëpo përsëritja e biografisë është

prapëseprapë me rëndësi për shkak se biografitë ndryshojnë).

2. *Informata në lidhje me veprat e mëparshme të autorit si dhe krahasimi i asaj të fundit me më të hershmet.*
3. *Analizimi i vlerësimeve kritike mbi autorin, vërtetimi, modifikimi apo kundërshtimi i tyre.*
4. *Krahasimi i veprës së autorit me vepra të autorëve tjerë aktual.*
5. *Informata mbi temën, përmbajtjen, strukturën, gjuhën, intencionin dhe përgatitjen teknike të librit.*
6. *Vlerësimi i tekstit dhe*
7. *Konkluzionet vlerësuese mbi librin.*

Nëqoftëse interpretuesi nuk punon sipas këtij katalogu parimor, themelor dhe teksti i tij nuk përmban në vete informatat e sipëradhitura (pavarrësisht renditjes së tyre), ai asnjëherë nuk mund të jetë i bindshëm se di të shkruajë recension, ai nuk do të mund të jetë i besueshëm se ka lexuar, analizuar dhe njeh tekstin që trajton. Recensionin sipas katalogut që shtruan mungon. Në vend të tij bëjnë jetë interpretimet që mund të emërohen si gjithçka tjetër, por jo si recensione. Për çdo ditë na bie të hasim ndonjë tekst të mbititulluar si «recension». Lexuesi i privuar nga e drejta e ndërhyrjes, i cili luan vetëm rolin e konsumatorit të fjalës publike, është i detyruar të pranojë atë si të tillë. Me një mbititull të tillë paralajmërohet publikimi i ndonjë vepre të re. Autorët e teksteve të tilla, harrojnë përgjegjësinë që kanë ndaj lexuesit dhe japin konstatime nga më të çuditshmet pa qenë ko-shient për të arsyetuar mendimin e vetë. Ata thjeshtë shkruajnë; „ky është më i miri“ ose „ai është më i keqi“ pa ndier nevojën për të treguar konkretisht shkakun! Në fund të një shkrimi, poashtu të mbititulluar si «recension», lexojmë konstatimin; «X është poeti më i mirë i (filan) gjeneratës së shkrimtarëve shqiptarë». Autori i atij shkrimi pompoz që nga shkronja e pare e tekstit e deri në fund shihet se është një injorant i kategorisë së asaj sorte që me shumicë i gjen nëpër mediat shqipe. Për të demonstruar sa më ashpër «dashurinë» ndaj poezisë (ose lirikut vetë), autori kishte rishkruar (besojmë me dorë të vetë) vargjet dhe i kishte futur ndërmjet fjalëve të veta, kështu që më në fund, pas një llogaritjeje të thjeshtë dilte se ai nuk kishte thënë më shumë se sa nja dhjetë fjali të fshehura ndër citatet që përmbushnin pothuaj gati një faqe gazete të formatit klasik. Ato dhjetë fjali, që të gjitha, rrotulloheshin rreth të njejtës gjë; «X. është poeti më i mirë, gjenial, kolosal...». Nëpër sallone apo në kafene edhe po të kërkoi dikush llogari për ndonjë konstatim të përsheptuar, mund të refuzosh që të pijsh më tej me të në tavolinë dhe të çohesh e të ikësh, ndërsa fjala e thënë publike

të nënshtron përpara një obligimi, përgjegjësie më të madhe, për arsye se çdo konstatim duhet të jetë i argumentuar, i «dokumentuar», përndryshe ai mund të konsiderohet si shpifje. Keqpërdorim i lexuesit dhe mediumit ku plason mendimet. Autori i konstatimit të lartëshënuar pa fije turpi donte t'i imponojë lexuesit të sinqertë mendimin e tij, pa ndier nevojë që t'i sqarojë atij; përse – sipas mendimit të tij – poeti X është më i miri! Ata që kanë mundësinë ta sigurojnë librin do të shohin se autori i «recensionit» ose është gjetur ngushtë gjatë hulumtimit të vlerave, të cilat ai do t'i bënte shtyllë të tekstit të tij ose nuk e ka lexuar fare librin dhe gjithë frymëzimi i tij fillonte dhe mbaronte në kopertinat e librit në fjalë. Kjo e dyta është më e sigurtë, sepse librat, për të cilat flasin «kritikët» e tillë jorrallë përmbajnë vlera që mund të përfliten, mirëpo me parakushtin që ata, pra «kritikët» së pari duhet t'i bëjnë nervat tok e t'i lexojnë si duhet e mos të flasin përmendsh. Domethënë kriteriet themelore të vlerësimit nuk janë ato që kërkohen më lartë por: Lavdërimi i tepruar ose sharja deri në asht. bëhet nga disa manjak interneti që shkruajnë në disa ëeb faqe shqiptare:

(ëëë.zemrashqiptare.net,ëëë.vendlindja.com,etj)Për të mos rënë në pozitën e «recensentit» të përshkruar më lartë kritiku serioz duhet të manovrojë së paku me mjetet themelore të vlerësimit që analiza e tekstit i vë si parakusht. Kritiku i angazhuar dhe serioz asnjëherë nuk e nis interpretimin e tij për një vepër pa përshkruar së pari katalogun e pyetjeve themelore që kërkon analiza e tekstit. Katalog që në sipërfaqe duket skolastik, por që jo vetëm se është i pashmangshëm, por bashkë me çelësat personal interpretues (shih formularin mëposhtëm) edhe përcakton nivelin e njohjes së objektit në studime e sipër, dhe ajo më kryesorja dëshmon për punën, seriozitetin dhe besueshmërinë e vlerësuesit.

Kritika letrare dhe mediat

Në masmedia mungojnë rubrikat e rregullta, emrat e rregullt që do të përforcin librat në mënyrë objektive dhe duke iu përmbajtur parimeve të formës së shkrimit (recensionit) dhe kondicioneve profesionale të printmediaeve, artikuj edhe pse me një gjërësi e natyrë gjuhësore ndryshe nga shkrimet publicistike, por megjithatë të ngritura në bazë të atyre pesë a gjashtë E-ve të famshme gazetareske. Shkrimet «kritike» që botohen nëpër rubrikat apo shtojcat e kulturës nëpër media, dëshmojnë se faji kyresor prapëseprapë nuk është i përgjegjësve të këtyre medimeve por vërtet stagnuese shfaqet paaftësia e autorëve që përpiqen të merren me kritikë letrare e s'dijnë t'iu përshtaten as rregullave të profesionit që mëtojnë ta ushtrojnë e as atij të gazetarisë. Sidomos gazetat e përditshme

(ato që kanë për synim profesionalitetin sipas standardeve) janë të detyruara të tregohen refuzuese ndaj idesë për krijimin e një rubrike të rregullt ku do të përfolej vepra artsitike. Nga ana tjetër askush nuk beson se këto media nuk mund të sigurojnë për redaksitë e tyre nga dy a tre kritikë letrarë që në mënyrë të rregullt do ta ndjeknin (ama edhe do ta lexonin) librin, pikturën etj. e do ta diskutonin atë publikisht. Le ta marrin shembullin e mediave të huaja: nuk e kziston asnjë gazetë as e përditshme as periodike në perëndim pa kritikun e vetë të rregullt letrar, pa rubrikën e vetë të rregullt për librin. Natyrisht se, për të qenë mediumet më kualitative duhet të sigurojnë kuadro të përgatitura mirë profesionalisht. Nuk mungon as përshtypja se problemet apo të arriturat kulturore, sipas mediave që kemi në duar, përdoren vetëm si mjet elozhi, vetëkënaqësie dhe onanie, personash ambicioz që kanë fatin të jenë afër mediumeve, kështu duke zmadhuar fatkeqësinë e kulturës, e në veçanti atë të letërsisë shqiptare. Për këtë një përgjegjësi të pamohueshme mbajnë përgjegjësit e mediumeve. Ata duhet të krijojnë ca rregulla që do të parandalonte vërshimin e sojit të pseudokomentatorëve, që manifestohen me gjithë makinacionet e mundshme të akulturimit. Ndonjë vëzhgues i proceseve letrare dhe punës së mediave (Koha ditore, Kosova Sot, Lajm, Express, Epoka e re, Floart-Press, Fokusi javor, Java etj), në këtë drejtim, do të thoshte se gjithë kjo tragjedi, ka ardhur nga mungesa e «institucionit» të kritikës, si dhe vazhdimet të sistemit të trashëguar socrealist. Mirëpo, e vërteta qëndron edhe diku tjetër. Një segment të dukshëm përbën edhe tipi i mentalitetit anadollak, i disa shkruesve shqiptarë, të cilët në vend që të punësohen si ofiqarë në ndonjë administratë, aq sa e kanë edhe aftësinë, atyre nuk u vjen fare turp për t'u marrë me kritikë të letërsisë, duke shkruar «recensione» që s'janë gjë tjetër se sa përdhunim i pashembullt i lexuesve, pra, aventurierë të tipit, siç është shembulli më lartë.

Kritiku - si është dhe si duhej të ishte

U tha: sot kemi shumë pak kritikë të mirëfilltë letrare! Pse është kështu? Shkollë speciale për kritikë letrar nuk ka. Nuk dihet nëse ndonjëri nga universitetet shqiptare ofron ndonjë seminar apo kurs praktik në lidhje me Metodën e Vlerësimit të Tekstit, nëse po, atëherë, ato seminare apo kurse duhet të jenë aq të këqija, sa që s'kanë mundur të nxjerin hiç më shumë se disa veta, që mund të numërohen në gishta si profesionistë. Shumica e gazetarëve që merren me kritikë letrare kanë të mbaruar fakultetin e letërsisë ose janë vetë autorë (shkrimtarë, poetë etj.). Fakultetet e letërsisë janë patjetër baza ku pretendentët

e këtij profesioni aftësohen me njohuritë në shkencat e letërsisë, mirëpo kjo nuk do të thotë saora specializim edhe si kritik letrar. Në krahasim me fushën ku ajo angazhohet, d.m.th me artet e bukura, si vepër e gjenive, dhe që nuk mësohet, por është e lindur (I. Kant), kritika letrare është një aftësi praktike, zotësi që rrjedh nga dija. Diçka që duhet të mësohet. Përveç njohjes së letërsisë, historinë e saj, teorive mbi të, aktualitetin dhe tregun, kritiku letrar, siç dihet, duhet të njohë mirë edhe gazetarinë, për të qenë i aftë që të publikojë refleksionet e tij. Institutet ekzistuese – pra, njohës të kompletuar të shkencës, arteve të bukura dhe gazetarisë – tash për tash nuk janë në gjendje të nxjerin kritikë të këtij formati. Ndërsa, nga përvoja kemi parë se, kritikët e këtij kalibri, ata të kompletuarit, në këtë nivel kanë mbërritur, falë angazhimit personal në këto fusha të ndryshme, si dhe vetiniciativës. Ky realitet e hedh në erë bindjen infantile të shumëkujt se, për të qenë kritikë letrar mjafton fakulteti i letërsisë dhe aftësia për të stilizuar e bërë llafe mbi artet e bukura pa studimin rigoroz të tyre dhe përkuljen para një disiplinë të rreptë e të mundimshme pune. Si u vjen kritikëve seriozë, të cilët harxhojnë energji, mund e dije për ta lexuar e interpretuar një vepër arti me përkushtim, kur konfrontohen me prezencën e vërshuar të sharlatanëve, të cilët nuk kanë asnjë fije respekti, ndaj të bukurës dhe muzës së gjeniut? Numri i atyre kritikëve që përafërsisht plotësojnë kushtet e shtruarra më lart, në letrat shqipe, është më se minimal. Shkaqet që kanë çuar në këtë gjendje janë të njohura ose pjesërisht janë trajtuar edhe në këtë ese.

Morali dhe etika profesionale e kritikut

Përpos këtij deficiti, ekzistojnë edhe një mori pengesash tjera, që profesionin e kritikut e bëjnë joatraktiv, ose edhe të pamundshëm: Asnjëri medium, madje as edhe shtëpitë botuese në hapësirën shqiptare nuk punësojnë dikë si kritik letrar. Personi i specializuar si kritik, duhet së pari të bëjë punën e gazetarit, lektorit, korrektorit gjuhësor, redaktorit e punë të tjera për të siguruar ekzistencën, e pastaj nëse i mbetet kohë, mund të kontribuojë diçka për profesionin dhe pasionin e tij. Nuk mjaftojnë vetëm aftësitë për të siguruar një vend në ndonjë medium, që të ushtrosh «zanatin» e kritikut. Përveç përgatitjes profesionale, duhet t'i takosh ndonjë klani a grupacioni (letrar, rajonal, gjinor e së fundi edhe fetar), që mban nën kontroll institucionin e caktuar. Me sigurimin e kësaj lidhjeje, kritiku automatikisht humb pavarësinë intelektuale, dhe ndeshet me pengesa tjera, që ia bëjnë të mundimshme punën: klani ose personat që e kanë ndihmuar, kërkojnë (edhe nëse nuk e thonë drejtëpërdrejtë, për mentalitetin shqiptar kjo është gjë e

natyrshme) mirënjohje në vepër.Me humbjen e kësaj mëvetësie, kritiku letrar, fillon të shkruajë nga pozitat e mikut, avokatit, shërbyesit të grupit apo autorit (e ka ndihmuar të ngjitet shkallëve) dhe gjykatësit të njëanshëm, «edukatorit» joobjektiv, kur bëhet fjalë për vepra autorësh, që u përkojnë klaneve konkurente ose në luftë me atë, të cilit i takon (me dashje ose padashje) kritiku letrar(grupi i PEN-istëve kosovarë apo letrarët e LSHK).Ata që veprojnë jashtë këtyre rrethëve e grupacioneve duhet të bëjnë luftë të ashpër për të mbetur gjallë publikisht. Se çfarë morali dhe etike profesionale duhet të ketë kritiku letrar, në këtë rast, e përcakton shoqëria me gjithë mekanizmat e saj.Nëse gjendemi në një shoqëri të korruptuar, edhe kritiku do të jetë patjetër i tillë, nëse funksionojmë në një shoqëri, ku klanet, fiset dhe grupacionet, e kanë fjalën kryesore, edhe kritiku – (se si do të mbijetojë ndryshe) – do të jetë altoparlanti ose falltori i oborrit, të njërit nga këto formacione.Me këtë kritiku e ka të kufizuar veprimin e vet dhe nuk mund të trajtojë në mënyrë të barabartë të gjitha letërsitë e mundshme, por mbetet si kritik special i literaturës primare (të lauruar nga klani si elitor) ose i asaj sekundare ose i asaj marginale ose i pop-letërsisë ose i asaj literature që prodhon vetëm shefi i taborrit.Nëse një kritik vendos që të bëjë luftë jashtë sistemit, me qëllim të ruajtjes së integritetit personal, etikës profesionale dhe njerëzore, ai do të injorohet, izolohet, derisa ta gjejë një profesion tjetër, ose të heq dorë fare edhe nga publikimi i studimeve të tija.

Kritika letrare sot

Kështu duket sot kritika letrare në pasqyrën e saj të grimcuar. E bërë pikepesë dhe në atë shkallë sa që mund t'i thurim lemente deri në pakufi. Megjithkëtë, mund të jetë edhe ndryshe.Shpresat nuk janë djegur të tëra. Dhe atë për dy arsye: E para, se edhe më tutje mund të shpresojmë në aktivizimin dhe angazhimin e atyre kritikëve letrarë, që për një apo shumë arsye, kanë kërkuar hije nën pyllin e profesioneve tjera, dhe ia kanë kthyer shpinën pikërisht asaj, që më së shumti ka nevojë për ta.Dhe e dyta arsye, ajo që më së shumti ushqen shpresat, është se në letrat shqipe kanë hyrë dinjitetshëm (përveç brigadave të hobiinterpretëve) edhe specialistë të shkëlqyeshëm të teorive letrare, si Agron Tufa, i cili njëkohësisht është edhe eksperti më i spikatur i formalizmit dhe strukturalizmit. Pastaj, dy Kujtimët (Kujtim Shala dhe Kujtim Rrhamani) nga Prishtina, Ndue Ukaj, Vehbi Miftari,Shefqet Dibrani e ndonjë tjetër. Ndërsa në fushën e kritikës letrare praktike, mund pa hamendje, të përmendim Ragip Sylajn, Sali Bytyçin, Gilmana Bushatin, e ca të tjerë.Natyrisht se edhe këta studies e autorë kanë pengesat e tyre gjatë ushtrimit të profesionit të tyre. Edhe kur ata konsidero-

hen të atillë, siç i përshkruam në fillim të kësaj eseje, ata përpiqen që të mos i nënshtrohen diktatit social, ekonomik dhe mos bien nën kurthin e ndonjë klase të caktuar politike, ose ndonjë sektit fetar, që botën di ta shohë vetëm nga perspektiva e ngushtë e religjionit, (interpretesit e autorëve ekskluzivisht katolikë ose ata që me çdo kusht privilegjojnë shkrimtarët turkofilë islamikë). Janë këta emra, që jo vetëm se dëshmojnë se kritika letrare shqiptare megjithatë ekziston, por ajo edhe do të mbijetojë duke u ristabilizuar (si para viteve të nëntëdhjeta) dhe duke kthyer imazhin dhe formën e saj institucionale. Nihilistët, (veçanarisht) gjenitë e hutuar të letrave shqipe, le të mos brengosen se, pas shkuarjes në atë botën tjetër, askush nuk do të merret me artin e tyre, përkundrazi, kritika do të merret edhe me ata, që sa kanë qenë gjallë, nuk kanë lënë gurë pa ia hedhur asaj në kokë. Ky është vetëm njëri nga ato mallkimet me të cilin duhet të jetojë kritiku objektiv.

Burimi për shkrim:

1. <http://flori-press.blogspot.com/2006/09/ka-sht-e-ka-ssht-kritika-letrare.html>
 2. Shefqet Dibrani "Libra dhe mbresa", 2005.
 3. Grup autorësh "Gazetarë dhe publicistë shqiptarë", UGVP, Tiranë, 2005.
 4. Hasan Hasani, Leksikoni i shkrimtarëve shqiptarë 1501-2001, Faik Konica, Prishtinë, 2003.
 5. Shefqet Dibrani, Letrat e Agimit, Faik Konica, Prishtinë 2005.
 6. Flori Bruqi, Çka është e çka s'është kritika letrare, Flori-Press, Prishtinë, 2006
- Botuar: FLOART-PRESS, 4.10.2008; 9:17 PD*

Martin Camaj (1925-1992)

Martin Camaj lindi në Temal të Dukagjinit më 21 korrik 1925. Ai mori edukatë klasike në Kolegjin Ksaverian të Shkodrës, të drejtuar nga etërit jezuitë. Mbas pak kohësh, për shkak të vendosjes së regjimit komunist në Shqipëri, Camaj do të arratiset nga vendi për në Jugosllavi, ku ia del të regjistrohet si student në Universitetin e Beogradit. Atje mësoi italianistikë, romanistikë, teori letërsie, gjuhë klasike dhe sllavistikë, një botë e re kjo për një intelektual si ai, të edukuar në Shkodër. Largohet nga Jugosllavia në verën e vitit 1956. Shkon në Romë, ku studion sërish dhe doktorohet. Në Romë ndjek rrethet letrare të këtij qyteti, ku njihet edhe me autorët emigrantë nga vende të ndryshme lindore, rusë, rumunë dhe sidomos me poetë baltikë. Ishin të gjithë anëtarë të një PEN-

klubi me qendër në Londër. Atje nën kujdesin e Koliqit bëhet kryeredaktor i revistës "Shejzat" (1957-1975) dhe studion së afërmi botën arbëreshe. Më 1961 transferohet në Mynih (Gjermani), ku specializohet përfundimisht në gjuhësinë shqipe, duke mos u shkëputur nga letërsia. Camaj u bë profesor i Gjuhës dhe i Letërsisë Shqiptare në Universitetin e Mynihut, dhe mbeti atje gjithë jetën, derisa vdiq, më 1992. Kontakti me kulturat e ndryshme perëndimore, njohja e poezisë moderne të poetëve më të njohur botërorë (Camaj ishte njohës i shumë gjuhëve të huaja), ndikuan në formimin e tij kulturor, ndërsa vepra e tij, qoftë në prozë apo në poezi, mbështetet tërësisht në gjuhën shqipe, dhe si përmbajtje, i ka rrënjët në kulturën shqiptare, sidomos në mitin e trashëguar. "Prandaj, nuk është e rastit që Camaj zgjodhi për të banuar një vend të shkëlqyer, me atmosferë disi të paqme e të virgjër shtëpiake, si alpet e Bavarisë, që çdo çast i kujtonin malet e thepisura të vendlindjes, ku nuk mund të kthehej kurrë", shkruan studjuesi i njohur Robert Elsie.

Studimet

Në të njëjtën kohë, Camaj, është edhe një ndër albanologët më të shquar, kryesisht me punimet e tij mbi gjuhën shqipe, historinë dhe të sotmen e saj. Ndër studimet kryesore mund të përmenden: Meshari i Gjon Buzukut, Romë 1960; Tekst mësimor i gjuhës shqipe, Wiesbaden 1969; E folmja shqipe në provincën e Avelinos, Firence 1971; Gramatika shqipe, Wiesbaden 1984; si dhe antologjinë Këngë shqiptare, Düsseldorf 1974.

Martin Camaj e nisi prozën, ashtu siç thotë shkrimtari i madh francez Flober "në moshën e prozatorit", pra në prag të dyzetave. Djella, tregim në prozë e në vjershë, Romë 1958, është përpjekja e tij e parë, që do të pasohet me veprat: Rrathë, roman, Mynih 1978; Shkundullima, proza, Mynih 1981; Karpa, Romë 1987. Romani "Karpa" e vendos subjektin në brigjet e lumit Drin në vitin 2338, ndoshta për këtë autori ka parapëlqyer ta quajë "Parabolë". Ky roman si dhe vëllimi me proza "Shkundullima" shquhet për një kërkim strukturor në rrënjët e zanafillave, jo vetëm si përsiatje e vazhdueshme, por edhe si gjuhë, në të gjitha dimensionet e saj. Pesë novelat e vëllimit "Shkundullima" janë zgjedhur prej shumë shkrimesh, sipas disa cilësish të përbashkëta, por ato kanë dhe ndryshime. Këto proza paraqesin dy mjedise: i pari lidhet me atmosferën në disa vise të Shqipërisë së Veriut, ku thellësia e bjeshkëve ndahet nga qafa malesh prej fushave të gjera. Ndërsa në tregimet "Shkundullima" dhe "Katundi me gjuhë të fshehtë" pasqyrohen brigjet bregdetare të Italisë së Jugut, treva ku jetojnë

arbëreshët e lashtë. Edhe "Gjon Gazulli" anon nga ky mjedis. Ngjyra të për-bashkëta janë kataklizmat natyrore, si shkundullima(tërmeti), apo rrëzuma e borës(orteku), që trandin një vend, ashtu si edhe vdekja ose prania e saj: mbarë këto dukuri i ndërrojnë faqe dheut e shoqërisë.

Nga veprat e tjera letrare të Camajt me interes të veçantë janë "Loja mbas drekës" dramë Mynih, 1981; "Kandili argjandit", dramë, Kozencë 1983; Dran-ja, madngale, Mynih 1991.

Drama "Loja mbasdrekes" trajton disa shkaqe të shthurjes së kanunit të Lek Dukagjinit nga fillimi i shekullit XX. Ajo u shkrua në atë mënyrë që të lexohet lehtësisht, thuaj si novelë, për t'u kuptuar drejtazi dhe pa u vënë në skenë. Martin Camaj është poet lirik me forma e përmbajtje moderne, me faza të ndryshme të krijimtarisë poetike dhe kjo nga shkak, sepse ka kaluar nëpër kultura të ndryshme. Gjatë qëndrimit në Jugosllavi e Kosovë do të botojë njëri pas tjetrit dy vëllimet e para me poezi "Një fyell ndër male", Prishtinë 1953 dhe "Kanga e vërrinit" Prishtinë 1954. Në Itali vëllimin Legjenda, Romë 1964 dhe në Gjermani librat e fundit poetikë "Lirika mes dy moteve", Mynih 1967, "Njeriu më vete e me të tjerë", Mynih 1978, "Poezi 1953-1967", Mynih 1981.

Dy vëllimet e para të Camajt të botuara në Prishtinë frymëzoheshin nga mo-tivet e vendlindjes dhe ishin në frymën e së ashtuquajturës "Shkollë letrare e Shkodrës", pjesë e së cilës u bë dhe ai. Në përmbledhjet "Legjenda dhe liri-ka mes dy moteve" Camaj dëshmon me të gjitha mjetet stilistike e estetike të gjendurit në ndikimin e poezisë hermetike. Ky ndikim lidhej me kohën stu-dentore në Romë, kur Camaj kishte profesor poetin e madh hermetik Xhuzeppe Ungareti. I ndjeshëm tej mase ndaj motiveve të vendlindjes e fëmijërisë ai në gjithë poezinë e tij përpiket të universalizojë elementet thellësisht shqiptare, si peisazh, mitologji, mentalitet e karakter. Pjesa më e rëndësishme e poezive të Camajt i është bërë e njohur edhe lexuesit të huaj me anë të botimeve "Poesie", Palermo 1985; Selected poetry, Nju Jork 1990; Palimpsest, Nju Jork 1991; Gedi-chte, Mynih 1991. Jo vetëm po të nisemi nga vendet e botimit, por mbi të gjitha nga mënyrat e ligjërimit poetik, stilit dhe frymës, mund të vihen re qartazi, tri faza të krijimtarisë poetike, veçanërisht letrare, të Martin Camajt:

Faza kosovare (ose klasike)

Faza italiane (ose paramoderne)

Faza gjermane (ose moderne)

Të tria këto faza kanë lënë shenja të qarta në krijimtarinë e tij. Në fazën e parë ndihet mbështetja e fuqishme në mjetet shprehëse tradicionale e folklorike. "Mali e vërrini" përbëjnë botën rreth të cilës sillet e rreh nervi poetik. Në fazën e dytë kemi pasurimin e elementeve shprehëse me struktura më të komplikua

gjuhësore, duke mos iu larguar assesi tharmit të motiveve vendase. Në fazën e tretë motivi vendas mitizohet, "thahet" e shndërrohet në një substancë me esencë të fortë. Nga njëra vepër tek tjetra, arti i tij bëhet përherë e më formal, larg strukturave tradicionale e ideve të ditës, dhe synon të bëhet universal.

Botuar: FLOART-PRESS, 24.09.2008 3:21

Vedat Kokona: "Lutja e fundit" e shkrimtarit

Duket si e kthyer në rit tashmë, "harresa" e emrave të mëdhenj të letërsisë shqiptare. Harresa ndaj përvjetorëve, ditëlindjeve apo ditëvdekjeve. Kohë më parë heshturazi kaloi 100-vjetori i Çabejit të madh, dhe po aq heshturazi, dje, kaloi edhe ditëlindja, me pesë vite më pak, e shkrimtarit, studiuesit e përkthyesit të njohur -Vedat Kokonës. I lindur më 7 gusht të vitit 1913 në Turqi, 95-vjetori i Kokonës, kaloi aq heshtur sa vapa e nxehtë e këtyre ditëve. Megjithatë si një dhuratë për ditëlindje, pak ditë më parë, për lexuesin shqiptar, vijnë së bashku në një vëllim të ri, 12 tregime e novela të shkruara përgjatë viteve 1933-1944. Janë botuar nga e bija, Mirvjen Kokona, e cila ka ekskluzivitetin e botimit të veprës së tij, në shtëpinë botuese që mban të njëjtin emër me autorin. Por, kësaj here, kjo vepër që vjen si ribotim, pas më se 20 vjetësh, ka gjetur edhe mbështetjen e Ministrisë së Kulturës, Rinisë dhe Sporteve. Janë 12 tregime, të njëjtët me botimin e 1986, "Yje të këputur" të zgjedhura asokohe nga Hasan Mekuli. Por kësaj here vijnë në një përmbledhje me titull "Lutja e fundit". Sigurisht janë bërë disa redaktime, dhe njëkohësisht, çdo tregim a novelë, është shoqëruar edhe nga një ilustrim përkatës, të realizuara nga Arjanita Marko.

Vedat Kokona është një nga autorët, relativisht të populluar të viteve '30, që patën fat të botonin vepra edhe nëpër revista dhe në vëllime të veçanta, natyrisht një pjesë shkrimesh, edhe atij, i mbeti në revista dhe të përkohshme ose në dorëshkrime. Megjithatë, ai u dallua në ato vite si një nga autorët e rinj që premtinin më shumë edhe në poezi, edhe në prozë. Por, pavarësisht talentit të tij në poezi, atë Kokona e shfaqti edhe më mirë si dhe më dëndur në lëmin e prozës. Madje, në prozë që më produktiv dhe më i përkushtuar. Kështu e cilëson edhe Mekuli në pasthënien e veprës së '86. Çdo tregim i tij, të cilët padyshim mbajnë datime të ndryshme, vite po se po, ndryshojnë për nga niveli. "Herë-herë kanë tema e motive jo të gjetura dhe me përkushtim e invencë nga ana tjetër janë interesante,

pasi e ilustron dukshëm botëkuptimin dhe konceptet e autorit dhe shumëfill e provojnë faktin real se ai si prozator tregimtar e më vonë edhe romancier është më i regjur, më i qartë, dhe në nivelin më të lartë të vëzhguesit", shkruan ai. E megjithatë tregimet e tij duhen analizuar dhe vështuar qartazi, pasi sjellin një lëndë mjaft atraktive dhe të pasur për vlerësimin nga cilido këndvështrim.

Një nga tregimet më pikante në këtë vepër, është ai me titull "Këpuca e zonjës", të cilin autori e ka shkruar në vitet 1940. Ky tregim është shkruar në një kohë kur autori bënte hapat e parë në prozë dhe kur librat e lexuar, kryesisht nga letërsia frënge, ushtronte ndikim të madh tek ai. "Që në vlerësimet e para ky tregim na del një shfaqje e rrallë dhe tregim në vështrim të parë sentimental me frymë mikroborgjeze, madje i panatyrshëm, si dëshmi për karakterin e njeriut tonë, ekzistant dhe jo i pranuar, por megjithatë me popullaritet jo të paktë tek lexuesi. "Këpuca e zonjës" është edhe tregim dashurie, ku sot na duket se dashuria paraqet vetëm suazat dhe mundësinë për t'ia transmetuar këtë vërtetësi tjetër, për rrethanat e zymta dhe raportet në shoqëri", shpjegon Mekuli, në pasthënien e tij. Bëhet fjalë për dashurinë e heshtur dhe platonike, të fantazuar për Selmanë, bashkëshorten e një miku të vet, duhet të merret vetëm si një pretekst, por pa dyshim është mospajtimi i përmbajtur dhe disa kritika kundër realitetit shoqëror të ngathët, si dhe demaskimi i tipit mikroborgjez të intelektualit. Por, pavarësisht botimit të kësaj vepre, sipas Hasan Mekulit, nivelin më serioz letrarisht më të lartë, Kokona e shënoi në vitet '60, në periudhën e tretë të krijimtarisë dhe pjekurisë së tij artistike, nga e cila deri tani njohim dramën cilësore "Hijet e natës" apo poemën e dramatizuar "Lulja e shega", romanin triologjik "Me valët e jetës" etj.

Kokonën si e njohim

Vedat Kokona, shkrimtar, studiues e përkthyes lindi në Turqi më 7 gusht 1913. Shkroi vëllimin poetik "Drita dhe hija", vëllimin me tregime e novela "Hije të këputura"; u mor mjaft me hartimin e fjalorëve dygjuhësh si Frëngjisht-shqip e anasjelltas, Anglisht-shqip e anasjelltas etj. Por në historinë e letërsisë sonë mbeti ndër emrat e shquar të mjeshtreve të përkthimit, duke bërë të flisnin shqip shkrimtarë të mëdhenj botërorë me kryeveprat e tyre. Vdiq në vitin 1998.

Floart-Press:23.11.2008;9:23PD

Romani „Ndanë“, një risi në letrat shqipe

Riat Ajazaj, i lindur në Zhur, më 1969, pas mbylljes së dhunshme të Universitetit të Prishtinës, ku studioi për Letërsi shqipe dhe Drejtësi, ka vijuar studimet në Universitetin e Tübingenit në Gjermani, në drejtimet Letërsi e krahasuar, (Letërsi e re gjermane dhe Retorikë e përgjithshme). Më 2001 ka magjistruar me temën Grotëska të Garcia Marquezi dhe të Kadareja. Aktualisht është doktorand në Letërsi e krahasuar, pranë Universitetit Eberhard Karls, të Tübingenit. Pas botimit të vëllimeve të suksesshëm në prozë “Gjarpërinjë e ëndrrës” e “Arkëmorti bosh”, 2003, Riat Ajazaj këto ditë në botim të shtëpisë botuese “Kaoni”, lexuesit i gëzoi edhe me një roman tejet interesant “Ndanë” që trajton një kompleks motivesh e problemesh të të jetuarit të individit shqiptar në një hapësirë të huaj si ajo gjermanike. Individi si i tillë, këtu i dhënë në planin e parë të romanit, shtrëngohet të definohet rishtas në mesin e individëve të tjerë prejardhjesh dhe kulturash nga më të ndryshmet e botës, në një qytet si Tybingeni, aty ndanë lumit dhe kullës së poetit të madh gjerman Hölderlin, apo në atë katund botëror (“Eeltdorf”), si quhet ndryshe ky vend me traditë të vjetër universitare dhe kulturore. Ashtu si shprehet njëri nga redaktorët e këtij botimi, Dr. Ardian Kyçyku, në fjalën e shkruar: “Ky roman shënon një arritje të padiskutueshme në prozën që shkruhet shqip”, dhe se, “Riat Ajazaj dëshmon mjeshtri të hollë, edhe në faqet e këtij romani, që trajton nga një këndvështrim vetjak, shumë prej çështjeve madhore të mërgatës shqiptare. Duke ecur në hullinë më të mbarë të prozës shqipe e evropiane, pranë një Anton Pashku e një Franc Kafke, pa u cënuar nga arritjet e tyre, me një zë krejt të vetëm, Ajazaj ia del mbarë të konvertojë hartat, aq të koklavitura gjeografike, në Hartën e Madhe të Shpirtit Njerëzor, ku hapësirat shqiptare, zënë vendin e merituar me aq gjak, mund e dhimbje, shpesh të shpërfillura nga gjeografia, por edhe nga historia. Mbetet që në 125 faqet e tij të dendura, lexuesit dhe kritika të kapin dhe shijojnë risitë e këtij romani, që padyshim mund të vërehen jo vetëm në mënyrën e pazakonshme të rrëfimit dhe të strukturës, por edhe në përmbajtjen e larmishme të subjektit dhe në gjuhën e pasur me mjete mjaft interesante stilistike.

Një roman interesant: arkëmorti bosh

Shkrimtari Riat Ajazaj që në vitin 2001 magjistroi në Univerzitetin e Tuebenginit me temën Grotesku te Garacia Márquezi dhe te Kadareja, lexuesit shqipfolës i është bërë i njohur si shkrimtar që kultivon stilin e vet të të shprehurit, tërheqës dhe përmbledhës.

Me botimet e deritashme në prozë dhe poezi si "Në Perëndim bie shi" (1995), "Përshpërimat e mureve" (2000), "Zanfina" (2001), "Gjarpërinjtë e ëndrrës" (2003) etj., dëshmon bindshëm profilin dhe përkushtueshmërinë në krijimtarinë e letrave shqipe.

Nga po ky autor, ditë më parë, në botim të shtëpisë botuese "Kaoni", doli nga shtypi romani "Arkëmorti bosh". Ashtu si është thënë nga botuesi, aty përshkruhet "nga një moment i dhënë historik, siç ka qenë një demonstratë paqësore e fillimit të viteve të nëntëdhjeta në Prishtinë, e gjithë frika shpirtërore për fatin individual dhe atë kolektiv. Arkëmorti bosh, i bartur nëpër duart e qytetarëve, shërben këtu si metaforë e personifikimit të dhunës shtetërore, të ushtruar me vite ndaj një etnie të shtypur".

"Varrimi i dhunës", i shfaqur realisht në ceremoninë e protestës qytetare, ngërthen në rrëfimin romanesk gjithë diskursin e trashëguar kosovaro-ballkanik dhe, duke e krahasuar dhe problematizuar atë, përpiket të rezonojë dhe të jetë kritik ndaj tij. Dhe, ajo që është më befasuese, e gjithë shtjella e romanit karakterizohet nga një botë e pashembullt poetike që lexuesin e bën për vete që në faqet e para. Romani "Arkëmorti bosh", i ngjan një ditari artistik, ku pleksen aq natyrshëm rrëfimet e ditëve tmerruese, dhe të ditëve të bukura studentore në qytetin e Prishtinës. Mund të merret edhe si një homazh për qytetin e Prishtinës. Në 125 faqet e tij lexuesi ndjehet pjesëmarrës i marshit funebër të kryeqytetit. Riat Ajazaj dëshmon këtu mënyrën e veçantë të rrëfimit që sigurisht i referohet publikut të gjerë.

Të gjitha gafat e Kodit të Da Vinçit

Kisha ka censuruar tekste antike mbi martesën e Krishtit dhe Magdalenës? E pohon romancieri amerikan. Nuk di se sa më magjepsëse se trillimi është historia!...

Kush nuk e njeh? Është best-selleri i shekullit XXI: "Kodi i Da Vinçit" i Den Braunit. Një thriller me sfond mistiko-esoterik, që ka shitur me miliona kopje në të gjithë botën, dhe që është bërë një çështje që tashmë e tejkalon sferën letrare:

objekt debatesh të papajftueshëm, botimesh dhe kundërbotimesh, manualësh që shpjegojnë dhe pamlfetesh që e demonizojnë. Po, sepse amerikani Braun, ish profesori i anglishtes, nuk ka dashur të na japi vetëm një roman. Ka dashur të zgjidhë një numër misteresh, të thotë të veten mbi Graalin e Shenjtë dhe mbi sekretet e Templarëve. Por, edhe të zbardhë natyrën e vërtetë të Krishtit, një gjë mbi të cilën prej mijëra vjeçarësh diskutojnë teologët dhe mblidhen këshillët. Faqja e parë e "Kodit të Da Vinçit" paraqet një premtim krenar: "Të gjitha dëshifrimet e dokumenteve dhe ritualeve të fshehta, që përmban ky libër pasqyrojnë realitetin". Por, cilin realitet? Cilat dokumenta? Dyshohet që e vërteta është një tjetër: Braun ka dëgjuar për tekste, të cilat nuk i ka pasur kurrë në dorë. Përshembull: romancieri flet për ungjitë heretike të zbuluar në vitin 1945 në Egjipt, në Nag Hammadi, dokumente të komuniteteve të vjetra kristiane, në të cilat duhet të flitej për martesën e Krishtit me Maria Magdalenën. Sipas Braunit, ky do të ishte "Graali i Shenjtë", i kërkuar më kot për shekuj: e vërteta sekrete, ana "femërore" e origjinës së kristianizmit, të cilën komploti i turpshëm mashkullor i Kishës, e ka mbajtur të fshehtë në shekuj. Siç hedh aty pa kujdes fjalët një personazh i romanit, "çdo ekspert i gjuhës aramaike" mund të shpjegojë se çfarë thonë "rrotullat e Nag Hammadit". Ndokujt mund t'i bëjë përshtypje. Por, sa shumë gjëra ditka ky Brauni: rrotullat e Nag Hammadit, gjuhën aramaike... Mëkat që tekstet e Nag Hammadit nuk janë fletë papirusi dhe nuk janë as të shkruajtura në gjuhën aramaike. Janë 13 libra në gjuhën kopte. Morali: Brauni as që e di për çfarë po flet. Këto dhe lezete të tjera mund të nxirren nga puna e Bart Ermanit, studiues i Kristianizmit antik. Ai sapo ka botuar një libër të titulluar "E vërteta e Kodit të Da Vinçit", libër, i cili nxjerr të gjitha gabimet historike. Në krahasim me gabimet trashanike të Braunit gabimet e filmave kolosalë hollivudianë janë lajthitje që mund të falen. Mund të thuhet: ja pra, hakmarrja e këtij euriditi të vogël ndaj romancierit të suksesshëm. Por nuk është kështu. Ndërkaq, sepse Ermani është shumë më i sjellshëm se gjithë polemizuesit e tjerë. Nuk mendon si avokati Antonio Ujate Fabo, të cilit sapo i ka dalë në Spanjë një libër me të njëjtin titull (La verdad sobre el Código Da vinci), në të cilin i gjeni Den Braun është një lloj kryeheretiku i së keqes. Hajt pra, një që në faqen e tij në internet, vlerëson si filmat më të preferuar "fantazinë" e Uollt Dizneit dhe "Jeta është e bukur" të Roberto Benjinit, a mund të jetë një kërcënim botëror për Katolicizmin? Jo, Ermani në mënyrë më banale mendon që Brauni është një ngatërrestar i madh. Dhe megjithatë një që i kërkon belatë. Është ai që ka thënë që gjithçka është e vërtetë: është pretendimi për të nxjerrë të vërtetat historike ai që ka krijuar atë alkimi që e ka shndërruar romanin në një çështje botërore. Paksa siç i kishte ndodhur edhe Umberto Ekos, që

tek "Emri i trëndafil", kishte përzjerë të verdhën me reflektimin teologjik dhe erudicionin mesjetar. Me ndryshimin e vetëm që Ekoja e dinte mirë se çfarë thoshte. Loja e Ermanit është tepër e thjeshtë. Kur një personazh i romanit, thotë se të krishterët, nuk besonin në hyjnorën e Krishtit, deri para Këshillit të Nikeas (325 pas Krishtit), nuk është e nevojshme të jesh një studiues për t'i tërhequr veshin Braunit. As të mos flasim për ungjilltë heretikë të Nag Hammadit: këtu Brauni nuk ka lexuar as fillimin e Ungjillit të Gjonit ("E para ishte Fjala"). Më e thjeshtë loja mbi elementet e tjerë. Përshembull rrotullat e Detit të Vdekur, të shndërruara në një kalë beteje për të gjithë të apasionuarit e mistereve dhe të gafave teologjiko- arkeologjike. Brauni është i bindur që rrotullat e zbuluara në vitin 1947 në Kumran, në një shpellë të shkretëtirës së Judesë, përmbajnë tekste të vjetra kristiane. Përkundrazi, Ermani i kujton se janë tekste hebraike dhe jo kristiane. Por, ndoshta këtu Brauni ka përqafuar hipotezat e disa studiuesve, të cilët thonë se kanë shquar në zgavrën 7 një depozitim tekstesh të krishtëra, mes të cilave një version i Ungjillit të Markut. Pikërisht hipoteza të studiuesve, por që në duart e Braunit kthehen në elemente të historisë sekrete të Kristianizmit, të fshehura nga Kisha, që për vite me radhë ka kundërshtuar botimin e rrotullave të Detit të Vdekur (një tjetër gafe e përsëritur). Që Brauni nuk i lexon drejtpërdrejtë tekstet, për të cilët flet, e dëshmon edhe një rast, që mund t'u shtohet atyre që ka treguar Ermani. Brauni citon në roman tre pjesë nga tekstet e Nag Hammadit, për të mbështetur idenë e martesës së Jezusit me Magdalenën. E mirë pra, mund të hedhim bast që e ka kopjuar nga eseja "Ungjijtë gnostikë", të studiueses Elein Peixhells. Por, çështja nuk qëndron tek gabimet e Braunit. Problemi i vërtetë është që tashmë, gjithnjë e më të shumtë janë njerëzit, që janë të bindur se, Jezusi është martuar me Magdalenën, apo që perandori Kostandin, ka eliminuar qëllimisht anën matriarkale të Kristianizmit, sepse Brauni thotë se ka dokumentet. Siç kujton Ermani, trillimi po zëvendëson historinë. Nuk është një fenomen i izoluar: dikush tjetër beson se lufta e Trojës është zhvilluar në Finlandë, për shkak të një eseje simpatike dhe të çuditshme: "Homeri në Baltik" të italianit Vinçi, që përfundoi në faqet e para të gazetave dhe në raftet e librarive. Nuk është as ndonjë fenomen i ri. E njëjta gjë kishte ndodhur edhe me fundin e Perandorisë romane: kur duke bërë bashkë historinë dhe legjendën, shpjegohej qetë e qetë përshembull se, Aleksandri i Madh kishte gjetur burimin e rinisë së përjetshme. A duhet të shqetësohemi? Vendoseni vetë. Ndërkohë mund të këshillojmë që ta zëvendësoni romanin e Den Braunit me esenë e Bart Ermanit. Lexoni fletët mbi Këshillin e Nikeas. Dëshifrimet e doktrinave sekrete të gnostikëve. Gjithçka është më magjepsëse se një roman. As që ka të bëjë me "Kodin e Da Vinçit".

Flutura Aça: "Kryqi i harresës"

Poeete dhe prozatore e njohur, Flutura Aça (Elbasan. 1966}, ka botuar librat a poezisë: "Tri vjeshta larg", "Mure vetmie", "Festë me ankthin", "Kurth i diellit", "Kënga e are-tuzës", ndërsa në prozë: "Vetmi gruaje" (2001) dhe "Kryqi i harresës" (2004). Përmbajtja e shkurtër e romanit më të ri të saj "Kryqi i harresës" me pak fjalë është: Për shkak të një fluturimi ajror, të mbyllur, një shkrimtare e re, gjendet në mes të një historie tronditëse, që ngjet mes Shqipërisë dhe Holandës. Rikthimi i një gjaku (sig. plaku – BV) gjashtëdhjetëvjeçar, një fëmijë dëshmitar dhe peng i tij, një djalë i ri me dilemat e emigrimit, një dashuri e fuqishme, por e dyzuar, një tjetër burrë fatkeq nën hije paranojash, një e huaj në udhëkryqet shqiptare, një familje, një qytet e më gjer në "grackën" e Lekë Dukagjinit, si njerëz me fatin e varur te befasia, lazmojnë(?) bashkë jetën në një libër të vetëm. Flutura Aça është fituese e Çmimit Ndërkombëtar "Lira e Strugës", në "Netët Poetike të Strugës", të vitit 1997. Në vitin 1998, u zgjodh, ndër 13 poetët më të mirë evropianë, në moshën 35 vjeçare, në konkurrimin e Çmimit të Madh, Tivoli–Europa, në Itali. Ajo është përfshirë në antologjitë e poezisë shqipe, të botuara në gjuhë të ndryshme, dhe poezi dhe cikle të saj, janë botuar në Francë, Itali, Greqi, Rumani, Gjermani, SHBA, Maqedoni. Librin "Kryqi i harresës" e botoi SHB "Skanderbeg boks", Tiranë, 2004.

Myrvete Dreshaj-Baliu: "Konteksti i shkrimit"

Myrvete Dreshaj-Baliu, (Vrellë, 1966) në shtypin e përditshëm, periodik dhe në përmbledhje të konferencave shkencore, ka botuar një varg kritikash, esesh e studimesh, si dhe kritika letrare e publicistike. Disa nga punimet e autores janë përmbledhur në vëllimin e saj me titull "Konteksti i shkrimit", i cili brenda kopertinave të tij përmbledh studime, ese dhe recensione. Studimet e saj autorja i ka përqëndruar në veprën e studiuesit të letërsisë prof. Jup Kastrati, te konceptet e Çabejt, për poetin kombëtar, për poetikën e poezisë së Jusuf Gërvallës, te Jusuf Gërvalla, si ideolog i lëvizjes ilegale etj.

Esetë e autores, ndërkaq rreken të trajtojnë probleme të letërsisë shqipe në tërësinë e saj, letërsia dhe gjinia, për gruan shqiptare, ndërmjet mitit dhe bashkëkohësisë, si dhe për efektet e pajtimit të gjaveve, në luftën e viteve 1997-1999. Në recensione të saj, Myrvete Dreshaj-Baliu, paraqet veprat e Eqrem Çabejt, Namik Resulit, prof. dr. Jup Kastratit, Mehmet Gëzhillit, dr. Zymer Nezirit etj. Librin "Konteksti i shkrimit" e botoi SHB "Era", Prishtinë, 2004, faqe, 234.

Zymer Elshani: "Xhitë, xhitë, xhita ime/ Kite, kite, my kite"

I njohur si autor që shkruan poezi e prozë për fëmijë, shkrimtari Zymer Elshani (1950), po kaq është treguar i suksesshëm, edhe si përkthyes letrar nga gjuha angleze, nga e cila ka përkthyer libra poezish dhe së fundi romanin "Askund" nga J. M. Coetzee. Që nga viti 1970, ky autor ka botuar: "Lundërza", "Buzëqeshjet e ngrohta", "Ëndërr me bisht", "Ylberi i brigjeve". "Dardhojmeli dhe Mrikalemi", por edhe romanet për fëmijë: "Andrallat e një fshati", "Aventurat e Buburizës" etj. Njëri ndër librat më të rinj të këtij autori produktiv është edhe vëllimi poetik i botuar paralelisht në gjuhën shqipe dhe angleze (në përkthim të autorit), me titull "Xhitë, xhitë, xhita ime/ Kite, kite, my kite". Poezitë e këtij vëllimi, si për muzikalitetin e vargut, si për përmbajtjen që iu dedikohet të vegjëleve, disa herë mund të lexohen e përjetohen edhe si këngë lojërash për fëmijë. Këto karakteristika, mund të hetohen, që nga poezia, me të cilën hapet libri, e që mban titullin "Një fletëz". Por, autori në këngëtimin e vet, përfshin edhe një tufë preokupimesh të tjera tem-atiko-motivore, të cilat i karakterizon përshkrimi poetik, por edhe këngëtimi për fëmijën e sëmurë, përkatësisht, për fëmijën e çalë etj. Librin "Xhitë, xhitë, xhita ime/ Kite, kite, my kite" e botoi SHB "Rozafa", Prishtinë, 2004, faqe, 157.

Azem Shkreli: "Muri përfundi shqipeve"

Njëri ndër shkrimtarët më të shquar në letrat shqipe, Azem Shkreli (1938-1997) ka botuar librat në poezi "Bulzat" (1960), "Engjujt e rrugëve" (1963). "E di një fjalë prej guri" (1969), "Nga bibla e heshtjes" (1975), "Pagëzimi i fjalës" (1981), "Nata e papagajve" (1990), "Lirikë me shi" (1994), "Zogj dhe gurë" (1997). Në prozë: "Karvani i bardhë" (1961). "Sytë e Evës" (1975), si dhe dramat: "Fosilet" (1968), "Varri i qyqes" (1983) etj. Poezitë e tij janë përkthyer në shumë gjuhë të huaja. Ky autor është marrë me mjaft sukses edhe me lërimin e esesë, si rezultat i të cilit është edhe libri me titull "Muri përfundi shqipeve". "Nuk e quaj fatlum faktin, që ngjarjet, të cilat pasuan, provuan se ishte hetuar drejt rrjedha e tyre. Nuk duhej ndonjë mençuri e madhe për të kuptuar ç'po ndodhte e ç'po përgatitej të ndodhi në vorbullën në të cilën u ndodhëm", thoshte autori i këtij libri që në vitin 1993. Libri përbëhet nga njëzet shkrime që trajtojnë çështje të shtegdaljes nga udhëkryqi shqiptar i kohës, duke filluar nga "Ardhmëria megjithatë ka fil-

luar" e deri te "Piramida 3, Shpërdredhja".Librin "Muri përfundi shqipeve" e botoi Pen Qendra e Kosovës, Prishtinë faqe, 101.

Ibrahim Skënderi: "Loku dhe carroku"

Poeti Ibrahim Skënderi (Brrut. 1948 deri tash ka botuar monografinë "Dritë e dituri", vëllimet poetike për të rritur "Pas heshtjes", "Portret i pakryer" dhe ato për fëmijë "Nesi, Nesi, interesi", "Kujdes unë po rritem", "Nesi supervashë" etj. Libri më i ri, që është edhe i nënti me radhë i këtij autori titullohet "Loku dhe carroku", i cili përbëhet nga nëntëmbëdhjetë krijime në vargje.Që nga vjersha E parë e këtij vëllimthi "Për nipin tim" subjekti lirik hyn në botën e fëmijës për t'u njëjtësuar me të, për ta njohur, për ta dashur dhe për ta pasuruar atë dhe vet-veten. Më konkretisht, këto raporte janë të ndërtuara në relacionet gjyshi - nipi, i cili sa shpërfaq vlerat e të vegjëleve, botën e pasur të fantazisë së tyre, por edhe jep këshilla të urta në anën tjetër, duke shprehur gjakimin për suk-seset më të mira të pasardhësve me qëllim që të kihet një ardhmëri sa më e mirë dhe sa më e sigurt.

Librin "Loku dhe carroku" e botoi "Fidani", Prizren, 2005, faqe, 46.

Zekë Murseli: "Buzëqeshja"

Autori Zekë Murseli (Mitrovicë, 1948) deri tash ka botuar tragjikomedinë "Plagë" dhe komedinë "Dr. Selimi". Vepra më e re e këtij autori, i cili ka vënë në skenën e teatrit disa vepra dramatike, është pjesa teatrale për fëmijë "Buzëqeshja". Në këtë libër me ardhjen e lirisë, e cila jepet me simbolikën e buzëqeshjes, paraqitet riatdhesimi i fëmijëve në Kosovë, siç janë Genci e Fatbardha. Ndërkaq, nëpërmjet personifikimit e përmes shfaqjes që jepet brenda tekstit, me titull "Bashkimi bën fuqinë", autori e plasoi mesazhin e vet. Veprimi i personazheve jepet nëpërmjet Nitës (Dashi), Titit (Gomari), Buqes (Gjeli), Djellzës (Macja), Visarit (Ujku) etj.Një grup kafshësh, që e kanë humbur rëndësinë për pronarët e tyre, përkatësisht ato, që po kërcënoheshin të bëheshin kurbanë, marrin arratinë dhe dalin në mal. Ato i kërcënon ujku, dhe ndonëse të frikësuara, ato kur vendosin të bashkohen e mundin atë dhe triumfojnë.Librin "Buzëqeshja" e botoi SHB "Rozafa", Prishtinë, 2004, faqe, 87.

Sadik Përvetica: "Diell dhe ylber në zemra"

Krijuesi Sadik Përvetica (Breznicë, 1949), deri tash ka botuar librat, si atë me tregime humoristike, "Kah shkel këmba e pulës", me tregime për të rritur "Njohje", me pjesë teatrale për fëmijë, "Gëzim e lum-turi", romanin për fëmijë, "Shikim në kornizë" etj. Libri më i ri i këtij autori, që është botuar në vitin e kaluar, në kuadër të një konkursi të MKRS, titullohet: "Diell dhe ylber në zemra", i cili në të vërtetë, sipas autorit, është një zgjedhje e tregimeve të tij për fëmijë. Tridhjetë e dy krijimet për fëmijë, të këtij vëllimi, nisin me tregimin e parë "Legjenda për stinën e vitit", dhe mbyllen me atë "Porosia e nënës". Në tregimin e parë, autori, emrat e stinëve të vitit, i kontekstualizon në një lojë e dashuri njerëzore, duke i paraqitur Dimrin e Verën si dy të dashuruar, përkatësisht si prindër të vajzave-stinë: Pranverën e Vjeshtë, duke ua veshur karakteristikat, që i bartin bashkë me simbolikën e tyre përkatëse, pranvera si një lule e vjeshta si vashë, që loton me lot shiu. Tregimi përmbyllës, "Porosia e nënës", jep një porosi për ta nderuar punëtorin dhe atë që mungon në sofër, ndërko-hë që tregimet tjera përshkohen edhe me nota të lehta humor, si "Lavdaçët". Librin "Diell dhe ylber në zemra" e botoi SHB "Rozafa", Prishtinë. 2004, faqe, 144.

Mehmet Gjevori: "Prindërit, edukatorë të parë të fëmijëve"

Mësues, pedagog, shkencëtar, veteran i arsimit në Kosovë, Mehmet Gjevori (Elbasan, 1912) ka botuar librat "Frazologjizma të gjuhës shqipe" dhe "Prindërit dhe fëmijët". Ky autor, sivjet ka botuar edhe librin më të ri, të titulluar "Prindërit-edukatorë të parë të fëmijëve". Sipas prof. dr. Pajazit Nushit, recensent i librit, autori flet për edukimin e fëmijëve të moshës parashkollore dhe asaj shkollore, duke u përqendruar posaçërisht në procesin e fitimit e formimit të shprehive të punës, duke u stërvitur, dhe të pavarësimit shkallë-shkallë të fëmijës. Vend të veçantë autori i ka kush-tuar faktorëve negativë të zhvillimit të fëmijëve dhe braktisjes së fëmijëve nga këta faktorë (rrenës, vjedhjes, duhanit, drogës, etj.). "Autori veçmas i kushton kujdes edhe edukimit punues, zhvillimit të shprehive punuese kulturore. Në këtë libërth shtjellohen një varg kushtesh për edukimin e fëmijëve në ambientin familjar, për klimën e ngrohtë në familje, për mënyrat e komunikimit të prindërve me fëmijët dhe me organizimin si duhet të jetës famil-jare në përgjithësi, thotë recensenti tjetër Abdylaziz Islami. Librin "Prindërit - edukatorë të parë të fëmijëve" e botoi autori, Prishtinë 2005, -faqe, 175.

Botuar :Sterkala, 11/30/08 9:49 PM

"Beteja e Koshares"- libër me të dhëna të reja për Kosharen

(Një publikim i ri i publicistit Naim Kelmendi)

Publicisti Naim Kelmendi, këto ditë, ka botuar librin "Beteja e Koshares", një libër ky që është krejt i veçantë nga librat e tjerë që janë shkruar për këtë betejë, luftëtarët e së cilës thyen kufirin e hekurt shqiptaro-shqiptar, i cili, për shumë vjet, ishte një kufi i hekurt për shqiptarët andej e këndeje kufirit të të njëjtit trung. Është i veçantë ky libër, për faktin se Kelmendi, duke qenë reporter i gazetës "Bota sot" në betejën në fjalë, ka përmbledhur tërë atë përpjekje të madhe luftarake të ushtarëve të UÇK-së kundër forcave serbe, të cilat i mposhtën dhe i bënë të ikin të tmerruara nga Kosharja. Publicisti Naim Kelmendi ka shënuar në këtë libër çdo imtësi që ka parë me syrin e tij para e pas asaj beteje, në të cilën kanë rënë edhe dy strategët e saj legjendarë, Agim Ramadani e Sali Qekaj, që janë dy emrat më të rëndësishëm të historisë sonë më të re. Gjatë betejës, Naim Kelmendi ka arritur të marrë edhe shumë intervista nga pjesëmarrësit e saj, intervista këto që plotësojnë gjithë atmosferën e kohës kur u zhvilluan luftimet shqiptaro-serbe përgjatë brezit kufitar. Publicisti Kelmendi ka përmbledhur në këtë libër, që është i teti me radhë në opusin e tij, edhe intervista me strategë të tjerë të luftës që i ka takuar gjatë vitit 1999, nëpër qendra të ndryshme stërvitore të Shqipërisë, e që e kanë pasur për detyrë përgatitjen e ushtarëve për luftë kundër forcave serbe. Ka në këtë libër edhe rrëfime të atyre që i kishin parë me sytë e vet masakrat serbe, e të cilët i shpalosin kujtimet e hidhura se si para syve të tyre u ishin vrarë një pjesë e madhe e anëtarëve të familjes, se si forcat policore ua kishin vrarë fëmijët në sytë e tyre, dhe rrëfime të tjera të tmerrshme, që të ngjallin emocione të forta dhimbjeje. "Beteja e Koshares" e plotëson me të dhëna autentike materialin që është shkruar deri më sot për këtë betejë. Pra, e bën më të plotë e më të pasur. Libri është i ilustruar edhe me fotografi të shumta të luftëtarëve dhe strategëve të Koshares. Naim Kelmendi është një Hemingue i kësaj beteje. Ky libër mund t'u shërbejë edhe skenaristëve për të bërë film për Kosharen legjendare, sepse është i shkruar nga njeriu që drejtpërdrejt raportoi për "Botën sot" nga fronti i luftës. Është i shkruar nga njeriu që ka shënuar krejt atë atmosferë të asaj beteje. Edhe me këtë publikim Naim Kelmendi shquhet si një publicist, reportazhist e gazetar cilësor. Autori i "Betejës së Koshares" disa vjet ka qenë reportazhist e komentator te "Bota sot". Një kohë ka drejtuar të përditshmet "Pavarësia" dhe "Pavarësia nëës". Veç si gazetar e publicist, Naim Kelmendi është i shquar edhe si shkrimtar. Para luftës, ka jetuar dhe vepruar në Zvicër. Tash jeton e vepron në Prishtinë. Para "Betejës së Koshares" ka botuar librin "Vrasja e deputetit", kushtuar deputetit të vrarë pas luftës në Kosovë-Smajl Hajdarajt. (Nga Nazmi Lukaj).

PJESA E KATËRT: TEMA PSIKOLOGJIKE

Rrëfime të tmerrshme!?!...

Këto rrëfime të tmerrshme, që do t'i lexoni në “Floart” dhe “Flori-Press” ,tregojnë se këto vajza të mjera, do ngelen në shekuj të paharrueshme, e do të na kujtojnë se çfarë armiku të tmerrshëm kishim dhe kemi Serbinë.Edhe njëherë i jemi mirënjohës përjetë djemve dhe vashave të UÇK-se ,posaqërisht ushtarëve të NATO-s,në krye me ShBA-të, që na shpëtojnë nga ky turp i pashembullt, nga ky përdhunim që na bëri Serbia ne shqiptarëve si komb përgjatë një shekulli. Kur i lexoj këto tregime, do t'më rrëqethet trupi,nuk mund të imagjinoj dot një gjë të tillë.I falënderoj ato femra, të cilat më të vërtetë janë shumë të forta, ato janë të shkatërruara shpirtërisht, por përsëri mundohen ta jetojnë jetën normale...Dhe, ju, të dashur lexues, gjykoni vetë këto rrëfime tronditëse të bëra nga duart e serbëve...

Dhunimet gjatë luftës në Kosovë

(Rrëfimet e femrave të dhunuara gjatë luftës në Kosovë)

Publicistja Luljeta Selimi, thotë se, e vërteta mbi këtë kapitull, mbase më të dhëmbshmin dhe më të ndjeshmin në tërë periudhën e luftës së fundit në Kosovë, po mbetet nën hije dhe se, kjo e vërtetë, duhet të plasohet në opinion, sado e dhimbshme dhe e rëndë të jetë ajo. Zaten, e vërteta gjithmonë është e dhimbshme dhe e rëndë, e posaçërisht kur flitet për plagën më të madhe të çdo lufte, për dhunimet. Dhunimet ndodhin në çdo luftë dhe çdokund konsiderohen si krimi më i rëndë i saj. Edhe në të tri luftërat e fundit që ndodhen në rajon, barbarët serbë ushtruan dhunime të papara, në Kroaci, Bosnje dhe së fundi edhe në Kosovë.Pra, edhe në Kosovë, përveç vrasjeve, dëbimeve, djegieve,rrënimeve, plackitjeve,kidnapimeve e burgosjeve, ata bënë edhe dhunime.

Dhunimet janë të rënda për çdo popull në botë, e posaçërisht për popullin tonë, sepse morali është pjesa më e ndieshme e qenies së tij. Gjatë punës sime në terren kam parë nga afër se sa të rënda janë përjetimet e të dhunuarave, sa e rëndë është kjo për familjet e tyre, për rrethin dhe për çdo shqiptar.Njerëzit në Kosovë, nga më të rëndomtët e deri tek pushtetarët e saj, iu shmangen dhe iu bishtërojnë bisedave rreth dhunimeve! Unë i kuptoj kosovarët pse nuk flasin, nuk shkruajnë dhe nuk bëjnë gati asgjë për t'i zbuluar dhunimet! Por, nuk i kuptoj ndërkombëtarët që veprojnë në Kosovë, mbase e di se, marrin donacione të

majme për këtë punë, dhe nuk bëjnë asgjë as për t'i zbuluar dhunuesit e as për t'i ndihmuar femrat e dhunuara!?...Arsyeja tjetër, që më shtyri ta botoj këtë libër me rrëfime tronditëse, të disa femrave të dhunuara, është sjellja e palejueshme e atyre që janë të thirrur të bëjnë diçka në këtë drejtim! Ata sillen sikur këtu nuk kanë ndodhur as luftë, as vrasje, as djegie as plaçkitje as dhunime, as asgjë prej gjëj!!!... Ose edhe më keq, sillen sikur dhunimet kanë ndodhur diku tjetër, e jo këtu, para syve tanë dhe të botës!!! Sot, në Kosovë, ka femra, të cilat pas përjetimit të dhunimit, ndodhen në gjendje shumë të vështirë psiko-fizike dhe materiale! Këto femra kanë nevojë për përkrahje, qoftë morale dhe materiale. Ato duan trajtim të vazhdueshëm dhe përkujdesje mjekësore. Askush nuk bën asgjë për to. Asgjë për këto femra nuk ndërmerr as Tribunali i Hagës, punën e të cilit në Prishtinë "e kryen" hetuesja ndërkombëtare, e cila ka vetëm një detyrë: t'i zbulojë dhunimet që kanë ndodhur në Kosovë gjatë luftës. Ajo që kosovarët do të duhej ta dinin është se, në Hagë kanë dëshmuar dhe do të dëshmojnë edhe shumë boshnjake të tjera të dhunuara gjatë luftës në Bosnjë. Një gjë të tillë do të duhej bërë të mundur edhe femrave kosovare. Atyre pra duhet dhënë rasti që para Tribunalit të Hagës t'i denoncojnë kriminelët serbë. E di dhe i kuptoj femrat që e kanë të vështirë ta bëjnë këtë, por një gjë duhet ta kenë të qartë: krimi nuk mund dhe nuk duhet të fshehet, sepse ato do të detyrohen një ditë që vetë ta thonë të vërtetën, sepse kjo nuk mund të mbahet e fshehur përgjithmonë. Është në të mirën dhe interesin e tyre, dhe prandaj ato duhet të rrëfëhen, sepse vetëm në atë mënyrë, mund ta nxjerrin helmin që mbajnë në shpirt. Për ato plagë, që i bartin më vete, të dhunuarat, duhet që, në radhë të parë, vetvetiu, të përpiqen të gjejnë shërim, sepse gjendja e tyre shëndetësore dhe shpirtërore, mund të mbetet me pasoja, aq më parë kur dihet se atyre u mungon edhe përkujdesja më elementare profesionale dhe institucionale! Dhe vërtet, si do shërohet një 14 vjeçare e dhunuar dhe ta dojë sërish jetën? Si të pajtohet me fatin një e re të cilën e ka braktisur i fejuari vetëm pse e dhunuan barbarët serbë? Si do të pajtohet me fatin e hidhur një nënë e re, e cila pas përjetimit të dhunimit, ka dështuar së linduri dhe nuk do të mund të lind kurrë më fëmijë? Si do të shërohet nëna, e cila nuk mund të kthehet tek fëmijët e saj, sepse barbarët e dhunuan në sytë e tyre dhe të anëtarëve të tjerë të familjes? Si mund t'i harrojnë të gjitha këto, femrat e dhunuara, pa ndihmën e gjithëmbarshme të shoqërisë kosovare? Si, si???...Ndoshta, kurrë nuk do t'i botoja këto rrëfime, sikur të mos më thoshte një e dhunuar, në një mëngjes se, ato përveç që janë të dhunura, janë edhe të braktisura dhe të fyera. Kur unë u përpoqa ta ngushëlloj, ajo më pëshpëriti: "ne që jemi dhunuar dhe sot vuajmë jemi morali dhe pamorali i të gjithë kosovarëve! Edhe kur jemi në mesin e të gjallëve, ne, sërish ndjehemi të vdekura! Edhe kur

ecim rrugës, e ndjejmë peshën e dhunimit, e shohim atë në sytë e njerëzve, të cilët, ndoshta, kurrë nuk do të mund ta imagjinojnë së çfarë kemi përjetuar. Ne jemi plaga e çdo njeriu , vuajtja dhe mungesa e çdo fëmiu. Edhe kur njerëzit qeshin, pa kujtuar fare së ne ekzistojmë, ne mendojmë së ata qeshin dhe tallën me tragjedinë tonë. Edhe kur lotojnë, shajnë e pështyjnë, edhe atëherë ne jemi pjesa më e dhembshme dhe më tragjike. Ne, sot jemi të braktisura, dhe pesha e çdo gjëje që po ndërtohet në Kosovë rëndon mbi ne! Ne jemi gjaku, pluhuri dhe pështyma e djeshme e sotme dhe e nesërme e Kosovës, andaj dikush duhet ta ngre zërin për ne. Po ta them, ngase ti mund ta bësh këtë, sepse ti çdo ditë mjekon plagët tona. Dhembja jonë do të ishte akoma më e madhe po ta bëntë dikush për tallje apo përfitime, më tha, duke dashur që plagët e saja dhe të të tjerave, të jenë ndërgjegjësime për ne të gjithë. Duhet ta dimë të gjithë se liria e ka çmimin e lartë dhe se një hise të madhe të atij çmimi e kanë paguar edhe viktimat e dhunimit. Ata që sot shkelin mbi varret e tyre (sepse shumë nga të dhunuarat më pastaj edhe janë vrarë e masakruar) ,ata që sot shkelin mbi plagët, dhembjet, lotët dhe tragjedinë e këtyre femrave, duhet ta dinë mirë se ato janë pasqyra dhe fytyra e vërtetë e kosovarëve, duhet ta dinë se shkelin mbi pjesën më të dhembshme të lirisë së Kosovës. Turpi iu mbetet vetëm atyre që i shkelin dhe i përbuzin viktimat e kësaj tragjedie të hidhur. Le të kujtojnë vetëm njëherë se si do t'iu dukej sikur kjo t'iu kishte ndodhur atyre më të dashurave, nënave, motrave, grave apo vajzave të tyre, të cilat i duan më shumë se sytë e ballit! Duhet ta dimë të gjithë së ato kërkojnë ndihmë, përkrahje dhe trajtim të përditshëm mjekësor, profesional dhe institucional. Le të jetë ky libër vetëm një përpjekje modeste për të zgjuar interesimin dhe përkushtimin më të madh jo vetëm në zbardhjen e të gjitha rasteve të dhunimit, por edhe në trajtimin adekuat të viktimave. Mbase do ndeshëm në thumb të kritikave të llojeve e natyrave të ndryshme, por konsideroj se e vërteta, sado e hidhur të jetë, duhet të dalë në dritë, në mënyrë që të mos harrohet e as përsëritet kurrë më. E bashkëndjej dhembjen me të gjitha ato motra të mia nëse sadopak ua kamë lënduar shpirtin, duke ua rikujtuar sërish të kaluarën e hidhur, për çka, paraprakisht iu kërkoj falje dhe mirkuptim, thotë Luljeta Selimi.

Një kosovar i brengosur, më incialet SH.C, shkruan letrën e tij me titull: "Rruga e konvojit të Rusisë kalon nëpër Beograd"

Kosova, me një sipërfaqe prej 10.887 Km², është një vend i vogël dhe nuk mbanë dot të gjithë këtë arsenal trupash e makineri ushtarake, në implemen-

timin e marrëveshtjes, dhe zgjidhjes së krizës së Kosovës, që si duket, është një kafshatë, që shumë kujt po i mbetet në fyt. Krahas prognozimeve dhe paralajmërimeve se, në Kosovë do të dislokohen dhe janë duke u diskoluar forca paqëruajtëse-ushtarake, që kur të mblidhen të gjitha, pa marrë parasysh kush kundër kujt dhe, kush është, në Kosovë, ose janë dislokuar ose do të dislokohen, pa përfshirë sektorin civil edhe atë: “një ushtar ose forcë e armatosur në çdo 865 m2, që sipas standarteve botërore, jemi ne shqiptarët më të siguarit, në botën e civilizuar. Kurse, sipas popullsisë për çdo 18- tin banor i Kosovës, është një i armatosur, që, ose e mbronë, ose është kundër tij, ngaqë Kosova është bërë një poligon i tmerrit, vrasjes, masakrimit, dhunimit, ndjekjes, vuajtjes, nga njëra anë, dhe nga ana tjetër, mbrojtja dhe eksperimente me qenia njerëzore, si të shpëtohen, sa të shpëtohen, dhe kur të shpëtohen. Të gjitha këto, si preteks i mirë para botës se, me të vërtet po na ndodhë më e keqja vetëm ne shqiptarëve, qofshin edhe krizat humanitare, dhe jo aq politike e shoqërore. Por, thënë më shkurt, për çka edhe desha të shkruaj, është vendosja dhe arritja e konvojit të forcave Ruse, të cilat, veç kanë hyrë në Prishtinë, thuaja se, para edhe vetë NATO-ës dhe bashkësisë ndërkombëtare (OKB-ës), si një bumerang, të cilin, diplomacia ruse e arsyetoi se ishte një "gabim" dhe "keqkuptim" i trupave ruse, dhe se, iu është urdhëruar nga kreu shtetëror një herë të hyjnë e tani ta "lëshojnë Kosovën", kjo është qesharake dhe e pakuptim. Janë po këta rusët, me fakte dhe dokumente, të cilët në një mënyrë edhe morën pjesë në masakrat, vrasjet, dhunimet, dëbimet e shqiptarëve në Kosovë, prej vitit të kaluar e deri më sot, kur tani kthyen kah Beogradi “me i ndrrua rrobat dhe amblemat, për të vazhdua me emër të forcave ruse dhe të KFOR – it”, prandaj qëllimin dhe rezultatin e saj do ta flasë koha. Nga kjo mund edhe të dali me të vërtet maksimumi i 10.000 trupave, si kërkesë e Serbisë, e cila ka kërkuar që të mbesin në Kosovë, krejtë kjo, nënë shenjën dhe flamurin e Rusisë-vëllaut të madh të Serbisë. Përkundër kësaj, vetë deklarata e kryeministrit të Qeverisë Ruse, e lë të hapur dhe pikëpyetje, çështjen e mjeteve financiare për dislokimin e trupave ruse në Kosovë, kurse ata, veç tani priten nga serbët e Kosovës dhe kriminelët nga populli serb, si të ishin shpëtimtarët dhe si të festojnë një fitore e madhe, pas gjithë kësaj që shqiptarët përjetuan, dhe pas gjithë asaj që NATO-ja, bëri, për mbi dy muaj e gjysmë, ndaj makinerisë serbo-jugosllave. Le të jetë ky një shkas i mirë i NATO-së dhe bashkësisë ndërkombëtare, gjegjësisht OKB-ës, se me një armik siç e kemi patur ne, shekuj me radhë, nuk ka pardon. Dhe, gjuha që nuk na kuptuat, dhe nuk po doni të na kuptoni, është kjo që Milosheviqi dhe regjimi i tij, e besa, edhe populli në përgjithësi, ka përdorur çdoherë me ne. Prandaj, mos na i lidhni duart, tani sa i kem të përvojelura. Si do që të jetë, UÇK-ja nuk do

të iu garantojë çarmatosjen e saj, dhe se populli shqiptar i Kosovës, nuk do të kthehet apo këndellet, kur " qingji e sheh lëkurën e ujkut", as nuk do të iu garantojë se, do të pranojnë ndonjë lojë apo ndarje të tokës së Kosovës e popullit të saj, nuk do të iu garantojë as qërimin e hesapeve me armë, të po atyre rusëve, (sot në tesha tjera) që vranë, prenë, dhunuan e masakruan shqiptarë, në emër të vëllezërve të tyre serbë. Rusët le t'i marrin vëllezërit me vete, siç na i kanë sjellur këtu nga Karpatet, ose të rrinë, si i ka hije një musafir, në tokë të huaj. Ne do të rrimë me vëllezërit tanë në tokën tonë, aty ku kemi qenë den baba den. Nëse frikësoheni me thënë se, ne ishim këtu para tyre, pyeteni historinë. Skenderbue i madh, kryetrimi ynë, iu pati shti n'borxh për ditë të sotit.

Mbi të gjitha, ju faleminderit NATO. Kosova duhet të jetë e lirë, thotë SH.C.

Një vajzë që ka përjetuar tmerrin

Ishim mëse 150 persona që ishim strehuar gjithandej në fshat. Vetëm dy katunde më larg zhvillohej një luftë çuditëse. Krismat e armëve dëgjoheshin aq mirë dhe aq afër sa që ta merrte mednja se vetëm një livadh mëtej po zhvillohet kjo luftë. Kishim kaluar katër ditë në atë vend pak sa më të sigurtë nga të tjerët. Fshati ishte buzë malit dhe ne mendonim se mund të iknim më lehtë. Une isha vetë e katërta motër, me babain dhe nënen time. Ishin edhe të afërmit e tjerë aty. Kishte nga katunde të ndryshme që ishin strehuar në të njëjtin vend. Më parë ishim në një fshat tjetër të strehuar, por kur morrëm vesh se serbët kishin mësyerë atë fshatë për ta sulmuar, plaçkitur dhe djegur vendosëm që të largohemi edhe pse kishim qëndruar aty pothuajse që nga fillimi i luftës. U larguam disa fshtara më larg. Menduam se jemi më të sigurtë. Por siguria jonë ishte vetëm katër ditë. Tri ditë më vonë filloi një betejë e cila vazhdoi disa ditë. Shpërthimet që dëgjoheshin afër, por nuk na trembnin. Ishim mësuar me ato krisma, ishim mësuar të vuajmë... Rreth orës 20 në mbrëmje erdhën disa fëmijë, dhe na treguan pak më larg nga ne vëreheshin disa persona, që duket se nuk janë shqiptarë. S'dinim se çka të bëjmë. S'dinim kah të mbajmë. Vendosëm të gjithë që të rrijmë aty. U përshendetëm me njëri-tjetrin. U përshendetëm për së gjalli. Ish vështirë, shumë vështirë të përshendetësh me motra, me nënën, me babain e me të tjerët, për së gjalli. E dinim se jemi të vdekur. Të gjithë. Pak më vonë arritën paramilitarët. Kishte edhe rusë. Dhe kishte edhe disa që flisnin shqip, por nuk mundeshim të vërejmë se kush ishin ata dhe se a ishin shqiptarë, sepse bartnin edhe maskat. Na nxorën në oborr dhe na ndanë të gjithëve. Burrat me një anë. Vajzat me një anë. Gratë me një anë dhe fëmijët e pleqtë me një anë. Pasi na ndanë, atëherë

kërkuan nga të gjithë që të japim çdo gjë që kishim me vlerë. Kemi dhënë gjithë çka patëm. Njëra nga vajzat që ishte në rendin tonë, që na ndanë, hezitoi të jpte një shenjë që e kishte në qafë. I thanë hiqe. Ajo kundërshtoi. Tha, më vritni se nuk e heq këtë. Ne pakëz çuditeshim me vendosmërinë e saj. Njëri nga paramilitarët ia hoqi me zor nga qafa atë shenjë dhe ajo përsëri ia mori nga dora: "Këtë shenjë për sa të jam gjallë nuk e merrni dot!". Një tjetër paramilitar nuk hezitoi që ta vrasë në sy të të gjithëve. Ne u stepëm dhe nuk guxonim të lëviznim as kokën. Ai që e vrau atë vajzë, më parë i tha diçka në vesh atij tjetrit, dhe pastaj e vrau. Pasi e vrau, e tërhoqi zvarrë më tutje, e zhveshi dhe e preu me thikë, këtu ndërpret rrëfimin e saj kjo vajzë, duke marrë frymë thellë, dhe shton: "Tmerr...i mbyllë sytë për një kohë të gjatë, dhe pastaj vazhdon me lotët e saj, që ia mbushin faqet përplot... edhe babain ma kanë vranë, thotë ajo dhe vazhdon... na lanë ashtu për katër orë. Nuk guxonim as të uleshim dhe as të lëviznim. Gjatë kohës kur ne qëndronim në këmbë ata i vranë burrat. Ma vranë babain... vranë fëmijët... Në sytë e kësaj vajze vërehej pasiguria... vëreheshin ende traumat që kishte dhe për këtë arsye ndërpret rrëfimin e saj përsëri për disa minuta... pastaj vazhdon përsëri me këto fjalë: "Jo vetëm të rriturit që i vrisnin, e i shkruanin në trup shenjën e tyre me katër "S" për së vdekuri, por edhe fëmijët dhe nënat që ishin aty... përsëri ndërpret rrëfimin e saj dhe ngritet në këmbë...

Muret e përgjakura

Gjatë rrëfimit të saj ndërhyra dhe e pyeta se ç'ndodhi më pastaj me ata njerëz që u ndanë në grupe të ndryshme? -Çka keni parë të bëhet... u bë më e keqja, dhunuan, masakruan, vranë, prenë, varën nëpër litare... s'lanë gjë pa bërë. Rrëfimin e saj e vazhdon përsëri duke rrëfyer për kohën kur këto vajza ishin të rrëmbyera dhe të ndara nga më të dashurit e tyre. Na morën të gjitha vajzave dhe na quan me një shtëpi. Shtëpia ku na dërguan u duk se ishte e njohur për ta. Muret e brendshme të saj ishin të lyera me gjak. Gjithçka, duke filluar nga hyrja e asaj shtëpie, nëpër mure, oborr e dhoma të tjera... Na futën me një dhomë pasi na ndanë në katër grupe. Mua më ndanë me tri motrat e mia. Për një çast na lan të vetmuara dhe atë çast e shfrytëzuam që të bisedojmë edhe njëherë mes vete. U përshendetëm edhe njëherë. Gjatë bisedës që bënim së bashku, në të njëjten kohë kemi dëgjuar britma të ndryshme nga dhomat tjera... Ishin britma të vajzave që ishin ndarë dhe me siguri se ishin prerë për së gjalli. disa minuta më vonë erdhën... Këtu ndërpret përsëri rrëfimin e saj vajza që nuk mund t'i përmbahet lotëve të saj... Pasi erdhën e morën motrën time të madhe dhe shkuan në një

dhomë tjetër, pas 5minutave dëgjuam zërin e saj, britmën e saj... dëgjuam edhe një krismë të armës... Ne llogaritëm se e vranë. Pas pak dëgjuan ca zëra. Njëri zë ishte i njërit nga çetnikët kurse zëri tjetër ishte i motrës tonë. Nga dhoma jonë ka dalur çetniku tjetër që vetëm rrinte aty dhe asgjë nuk fliste, vetëm pinte cigare. Është bërë një gjurullti... ka hyrë njëri nga çetnikët në dhomën tonë dhe na tha: "Motra juaj ka vranë shokun tonë" tash do të hakmerremi ne në Ju... Me siguri se motra e jonë ka ditur se ç'do të ndodhë me të, dhe për këtë arsye ka vepruar ashtu siç vepro, për të vdekur e lumtur dhe për të mos jetuar kështu siç jam unë, siç jemi ne, siç janë, ndoshta, edhe mijëra të tjera, në Kosovë. Nuk e di, si mund të ketë ndodhur ngjarja. Si mund ta ketë vranë motra çetnikun, apo edhe ka mund të ndodhë diçka tjetër, për të cilën nuk di gjë. Po të kishim ditur se do të ndodhte, ajo që ndodhi me ne, me siguri se do të kishim vepruar edhe ne në të njëjtën mënyrë. Motra që vrau çetnikun, nuk duroi as që të maltretohet për së gjalli. Zërin e motrës më nuk e dëgjova...

Çetniku që u vra nga shokët e tij

Përgatituni, na thanë, kur erdhën në dhomën tonë... s'ditëm se për çfarë të përgatiteshim. Hyrën përsëri në dhomën tonë dhe pyetën: "Cila dëshiron e para? Nuk flisnim asgjë. Cila?... pyetën edhe njëherë! Përsëri nuk folëm. Dhe pastaj morën motrën time të tretë. Pastaj e morën edhe motrën tjetër. Mua më lanë vetëm. S'dija se si të veproja. Mendjen e kisha për të vepruar ashtu siç kishte vepruar motra ime e madhe, por nuk kisha se si, sepse shpresoja se së paku mua do të më lëshonin të lirë... dhe këtu ndërpret vajza përsëri rrëfimin e saj, duke qajtur me gjysmë zëri dhe duke i fshirë lotët që nuk e linin t'i hapë sytë..., ka hyrë njëri nga ata çetnikë në dhomën ku isha unë dhe më ka pyetur se sa vjeçare jam... gjashtëmbëdhjetë i thashë. Për habi dhe çudi më ka shikuar gati një minutë në sy pandërprerë dhe më ka thënë.... Edhe unë e kam një motër 16 vjeçare dhe s'e kam parë që nga fillimi i luftës. Doli sërish nga dhoma. Pastaj kam dëgjuar një zhurmë në korridorin e asaj shtëpie. Kam dëgjuar edhe një zë shqip. Nuk u besoja veshëve, sidomos kur dëgjoja duke thënë "dhunoje se është e bukur" nuk isha e sigurtë se a mendonte për mua apo për ndonjë tjetër, në atë moment kam dëgjuar zërin e atij shqiptari, duke thënë në serbishte- "Nemoj brate", dhe është zbrazur një rrafal automatiku. Pastaj çetnikët kanë qeshë për një kohë të gjatë. Më vonë ka ardhur përsëri personi i mëparshëm dhe më ka thënë se, vetëm një motër e kam të vranë, dhe se, dy motrat tjera janë gjallë dhe gjallë do të mbesin. Nuk flisja asgjë, sepse nuk guxoja dhe nuk kisha fjalë nga frika. Më tha të pres

pak aty se së shpejti do të më lirojnë. Sapo doli jashtë u dëgjua një krismë tjetër. Me gjasë, kishin dëgjuar llafet e tij, që më kishte thënë mua, dhe e kishin vrarë shokun e tyre.

Alivanosja

Pasi vranë shokun e tyre, donin të hakmerreshin në mua, dhe kanë hyrë katër të tjerë brenda, duke më thënë që të zhvishem, dhe të mos provojë asgjë, përndryshe do të më vrasin. Kam refuzuar duke qarë dhe këtu përsëri ndërpret fjalët e saj... pas disa minutave vazhdon përsëri rrëfimin... Pasi refuzova kanë hyrë për dere edhe katër persona të tjerë me maska, nuk e di se a ishin të njëjtit persona, që më herët, kur na morrën nga vendi ku ishim strehuar, folën shqip, dhe janë munduar që të më zhveshin, por pasi vendosa, që me çdo kusht të vdesja dhe të mos zhvishem, më kanë rënë me grykë automatiku pas koke, pastaj, nuk di asgjë më se çka kanë bërë me mua... Dikur vonë m'u ka kthyer vetëdija dhe aty kam parë disa persona që edhe sot më kujtohen duke pirë duhan, duke qeshur dhe duke marrë "shprica" nëpër duar. Se a kam fjetur përsëri nuk e di... Më duket se, gati pas dy ditëve kur më kaloi ajo tronditje, kam hapur sytë dhe kam parë se jam e rrethuar nga dy motrat tjera, që më thoshin se çdo gjë do të rregullohet. Ishin të lodhura, dhe çdo herë kur i mbylli sytë, më rrinë ato pamje të atëbotshme, të motrave, gjë që më shqetëson rregullisht. Pas disa orëve më ka ardhur vetëdija dhe jemi larguar nëpër disa ara e livadhe të trijat së bashku. Binte shi pandërprerë...s'kishim ngrënë tri ditë me radhë. Ishim të lodhura e të rraskapitura... vendosëm të shkojmë në vendin ku na morën tri ditë më parë. Kur shkuam aty, nuk ishte askush i gjallë. Ishin vetëm trupat e të vrarëve dhe të masakruarve. Trupi i vajzës, që ishte vrarë në atë moment kur na morën, për çudi nuk ishte më aty. E kërkuam babain, nënën, i kërkuam edhe të tjerët që i kishim lënë aty. Askush nuk mundi t'i gjejë. Edhe sot nuk dijmë për trupin e babait, që u vra atë ditë, kur na e morën ne nga ai vend. Nëna thotë se, pasi e kanë vrarë, ata dhe disa të tjerë, kanë ardhur me një kamion, dhe i kanë larguar nga aty, por ne shpresojmë se, së paku, gjendet i gjallë diku nëpër burgje, pasi që nuk është lajmëruar deri sot, gjë që po të ishte i lirë, nuk do të lente kurrë pa u lajmëruar. Aty, në vendin e ngjarjes, kemi qëndruar gati dy orë, kemi kërkuar në çdo skaj të asaj shtëpie, trupat e të vdekurve, të të masakruarve ose të gjallëve, që mendonim se ishin strehuar diku nga frika. Por, e gjithë kjo ishte e kotë.

Pas dhunimit i luta të më vrisnin!...

L.B. 16 vjeçare nga komuna e Shtimjes.

„Nuk dëshiroj të flas me emër për ngjarjen më të hidhur të jetës sime. Ndonjëherë nuk kam dëshirë të jem në mesin e të gjallëve. Vetëm diçka më mban në jetë. Fare pak njerëz dinë se mua më kanë dhunuar. Edhe ata që kanë njohuri se atë ditë më datën 22 prill 99, më kanë dhunuar, nuk janë njerëz të rrethit tim. Në mëngjes, jemi nisur të shkonim për në Shqipëri me disa vetura që kishim mbetur në rrethinën e qytezës. Policia, ndër të cilët shumë paramilitarë, na kanë ndaluar në rrugë, posa kemi arritur në afërsi të Qafës së Dulës. Katër vetura janë ndaluar dhe pasi janë keqtrajtuar fizikisht njerëzit e tyre, nga ato, janë ndaluar tri femra. Unë kam qenë më e reja, njëra, më duket se ishte më e pjekur se unë, dhe tjetra më duket se ka qenë nuse pa fëmijë. Dy të tjerat, duket se kishin qëndruar rreth njëzet ditë në një fshat afër Shtimjes, pasi kishin arritur nga Prishtina, në fund të muajit mars, kur serbët i kishin dëbuar nga kryeqyteti. Na kanë ngarkuar të triave në një pizgauer dhe na kanë nisur për në Shtimje. Asnjërin, nuk na kanë rrahur, por kemi pasur shumë kërcënime. Na kanë zbritur nga pizgaueri në hyrje të Shqimjes dhe na kanë vendosur në një shtëpi dykatëshe. Mua më kanë dërguar në një bodrum, dy të tjerat, në katin përldhes. Fillimisht na kanë thënë se, do të na pyetnin për guerilën shqiptare dhe pastaj do të na lironin, duke na dërguar deri në kufirin shqiptar.

Pse nuk je e virgjër?!

Në bodrum, kam qëndruar deri në mbrëmje, pastaj kanë ardhur tre paramilitarë, njëri prej të cilëve mbante maskë në fytyrë. E kisha shumë të qartë se çfarë do të ndodhte. Njëri m'i ka prerë të gjitha pullat e këmbës me një bajonetë të gjatë. Më janë kërcënuar se nëse bërtas do të më vënin në damarë shpric droge. Nuk kam mundur të mos bërtas dhe njëri prej tyre m'i ka vendosur gjunjët në të dy duart, ndërsa tjetri m'i ka zhveshur egërsisht pantollonat dhe veshjet e brendshme. Njëri prej tyre ka dalë jashtë. Më kanë dhunuar të dytë me rend, duke më fyer kombëtarisht. Madje, ankoheshin se nuk më kishin gjetur të virgjër dhe për këtë shkak deshën të më vrisnin. Kah mesnata, kur unë isha strukur në një kënd të bodrumit, ku kishte disa batanije ushtarake, ata filluan të pinin alkool. E mbaja në prehër një batanije dhe atëherë më britën se nëse nuk e heq batanijen nga gjunjët, vërtet do të më vrisnin. Unë qaja, ndërsa ata pinin dhe këndonin dhe thoshin se ne jemi këtu për t'ju detyruar të lotoni, pasi nuk e pra-

noni Serbinë. Para mëngjesit, derisa ata flinin, kanë hyrë edhe dy paramilitarë të tjerë, njëri prej të cilëve i maskuar. Më kanë dhunuar deri në mëngjes, ndërsa ai me maskë në fytyrë edhe më ka rrahur. Kur është hapur dera e bodrumit, i kam dëgjuar britmat e femrave të tjera, që po i rrahnin, e me siguri edhe po i dhunonin. Unë kam mbetur në bodrum edhe dy net të tjera dhe në çdo natë më kanë dhunuar nga katër paramilitarë. Ditën më jepnin bukë dhe ndonjë pashtetë dhe më detyronin ta merrja ushqimin me dhunë. I kuptoja kur bisedoja se thoshin që duhet të më dërgonin në një kamp ushtarak, ku kishte qindra femra shqiptare, që po mbaheshin pengje, dhe kryesisht për shkaqe të tilla. Më kanë dhunuar pamëshirshëm disa net rresht. Megjithatë, fare pak njerëz dinë se mua më kanë dhunuar. Kam edhe oferta nga djemtë, por nuk kam guxim të vendos për fatin e jetës sime, meqë, unë kam trauma dhe herët a vonë një gjë e tillë do të dihet. Po përpiqem ta mbaj dhunshëm freskinë trupore, por shpesh më mbulojnë djersët dhe tretim në mendime. Ndryshe nga shumë femra të tjera të dhunuara, unë kam menduar për vetëvrasje dhe kam bindjen se meshkujt duhet të më ofrohen mua, sikur edhe femrave të tjera të dhunuara, të cilat pa dashjen e tyre janë gjetur në kthetrat e armikut, që ka ardhur për të na shkatëruar kombëtarisht. Ne, megjithatë, nuk do të jemi nëna të liga e të pandjenja. Do të jemi nënat më të mira që do të dimë çfarë t'u lëmë amanet fëmijëve tanë. Besoj se do të kenë mëshirë ndaj nesh që mezi u kemi shpëtuar ekzekutimit, pasi jemi dhunuar, dhe në të vërtetë, për ne edhe jeta nuk ka kuptim. Morali është shtylla e jetës, por neve nuk mund të na quajnë femra pa moral.

Nëna dhunohej në prani të fëmijëve

N.D 19 jeton në Prishtinë

Por, nuk jam nga këtu. Shtëpinë na e kanë djegur tërësisht, tash e kemi zënë një banesë serbe dhe nuk do ta lëshoj, pa u takuar me pronarin e saj edhe po të vijë një mijë KFOR-a. Më kanë ndarë nga grupi i bashkëvendësve të mi, shumica nga të cilët kanë qenë femra. Burrat ishin në front dhe ne ishim krejtësisht pa mbrojtje. Na kanë zgjedhur nga grupi katërmbdhjetë femra dhe na kanë ndarë e na kanë dërguar në një përrockë. Na kanë komanduar të ulemi dhe na kanë pyetur, mos kemi ndihmuar ndonjëra prej nesh UÇK-në. Ne u thamë se vetëm ikim nga granatimet dhe shkojmë në vend më të sigurt. Pastaj, rend na kanë ngritur në këmbë, dhe çdonjërit paramilitar, udhëheqësi i tyre, i ka dhënë nga një femër. Na kanë largura vetëm nga pesë a gjashtë metra larg njëra tjetrës dhe na kanë

zhveshur të gjithave. Më vjen turp të shprehem tërësisht se çfarë ka ndodhur me ne gjatë dhunimit. Dy nga grupi edhe i kanë vrrarë, pasi kanë kundërshtuar të zhvishen sipas urdhrave. Ne kemi britur të madhe kur i kanë pushkatuar dhe kemi menduar se asnjëra nuk do të shpëtojmë nga plumbi i automatikut. Kemi shpëtuar nga predhat, por nuk kemi shpëtuar nga rrahjet dhe dhunimet. E dimë se ka qenë luftë, por lufta nuk bëhet për dhunime. Kam parë për të parën herë në jetë si qajnë fëmijët, që britnin pranë kërcënimeve që bënin paramilitarët e tjerë që vëzhgonin vendin e krimit moral në përrockës ku e ekzekutuan dy femra, pasi refuzuan të dhunoheshin nga serbët. Problemin e dhunimit tim e di familja ime dhe shumë të tjerë. Unë kam vendosur të mos shkoj më në fshat dhe dua të lirohem nga rrethi im, vetëm e vetëm të mos traumatizohem. Do të preferoja të bisedoja me aktivistet e Forumit të Gruas, të cilat do të kuptojnë me dhimbje problemin e femrave të dhunuara dhe të dalin në lëkurën tonë. Çfarë të them për perspektivën? Nuk më jetohet aq, mendoj se jam e nënçmuar pse nuk kam kërkuar të më vrasin, por sërish nuk jam fajtore.

Nëna është çmendur pse më kanë dhunuar!...

N.L 34 nga rrethi i Prizrenit

Nuk mundem tërësisht të tregoi se çfarë ka ndodhur atë ditë kur na kanë dëbuar për në Shqipëri. Burrat, vërtet i kishim në front, dhe vetëm ne femrat, ishim në fshat. Kur kanë filluar të na granatojnë, i kemi marrë vetëm fëmijët dhe kemi qenë të detyruara ta shfrytëzojmë vetëm korridorin që na drejtonte për kufirin e Shqipërisë. Na kanë detyruar të ecim këmbë në drejtim të Zhurit dhe kemi ecur derisa ka filluar të errësohet. Një grup policësh serbë na kanë pritur në hyrje të Zhurit dhe fillimisht na kanë ulur në baltë. Për të na i marrë shënimet e para për gjendjen tonë dhe për rrugën ku ishim nisur. Ata e dinin se ne vinim nga një fshat i Prizrenit, sepse komunikonin me paramilitarët e atjeshëm përmes radio-lidhjeve lokale. Na kanë thënë pastaj se duhej të ktheheshim patjetër në një fshat të afërt nga vendi ku ishim, sepse, nata nuk ishte e sigurt për udhëtim. Ishim qindra femra, në mesin tonë kishet edhe plaka, gra, nuse, vajza, por, edhe të mitura. Një plakë, e cila nuk mundi të ecte më tej, e vranë aty për aty, dhe të tjerave, na e bënë të ditur se kushdo që mund të ndihet e lodhur dhe mbetet në rrugë, do të vritet. Kemi udhëtuar edhe disa orë të tëra, nën përcjelljen e policisë dhe paramilitarëve bashkë, derisa na kanë dërguar diku shumë më larg nga ajo që na prematuan. Na kanë vendosur nëpër shtëpi të zbrazëta dhe na kanë renditur

si kanë dashur vetë. Në dhomën time kanë futur tri vajza dhe dy gra të reja, të cilat kishin në duar fëmijë, të cilët qanin pa rreshtur. Pastaj, nuk kanë lejuar që ne të gjitha të flenim në atë dhomë, me pretekst se do ta kishim ngushtë. Ishim shumë të lodhura, por nuk flnim, sepse paramilitarët dhe policët pinin alkool dhe këndonin këngë çetnike. Nuk ka vonuar shumë dhe janë futur në dhomat tona. I kanë marrë dy vajza dhe i kanë futur në një dhomë, ndërsa njëren nga gratë e reja në banjë. Të gjitha kemi dëgjuar britmat e femrave. Kundërshtimet janë përshkruar me brutalitetin paramilitar mbi viktimat. E kemi ditur se çfarë po ndodh dhe të gjitha kemi qenë dakord që të vriteshim menjëherë për ta ruajtur nderin. I kanë dhunuar për disa orë resht, pastaj, janë ndërruar me të tjerët, dhe më vjen rëndë ta shpjegoj tërë gjendjen dhe ta përkujtoj rastin. E gjitha më duket një ëdnërr. Ne kemi heshtur, ndërsa fëmijët s'ndaleshin duke qarë. Një tjetër fëmijë, që e kemi patur aty me vete, ishte strukur, sepse dinte të frikësohej. Më dhimbsen fëmijët, që kanë patur rast të kalojnë nëpër gjendje të tilla, duke dëgjuar britmat e nënave apo të motrave. Pastaj, na kanë marrë edhe neve, fillon të qajë gruaja e dhunuar, dhe për shumë momente ndërpret rrëfimin. “Po e shihni vjehrrin tim, është i sëmure rëndë prej kur ka dëgjuar krimin mbi mua, ndërsa, një plakë, të cilës i është dhunuar shumë brutalisht, vajza, është çmendur dhe ja ku është në tendën pranë nesh. Nuk besoj se mund të flitni me të. Mua, më kanë detyruar të futem në një dhomë, ku një polic i uniformuar po e dhunonte një vajzë. Tmerr më dukej skena. Serbi, as që më ka urdhëruar të zhvishem. Ai përnjëherë ka nxjerrë bajonetën dhe mi ka prerë të gjitha rrobat e veshura. E kam kundërshtuar me tërë forcën dhe i kam britur të më vriste. Ata nuk më vranë, sepse, qëllimi i tyre ishte që ne të traumatizoheshim. Njëri prej tyre fliste të madhe dhe thoshte, po më kujtohet Bosnja, por këtu duket edhe më mirë. Na kanë mbajtur deri në mëngjes dhe të pakta janë ato femra, të cilat nuk janë dhunuar. Nuk kemi patur çfarë të fshehim e as çfarë të shpjegojmë. Disi, çdonjëra, shumë spontanisht, e di se po përpiqet ta minimizojë rastin, duke e paraqitur sikur ka shpëtuar e paprekur. E di se nuk është ashtu, sepse, kam qenë pjesëmarrëse okulare e dhunimeve, por edhe e dhunuar. Nuk besoj se jemi turpëruar, kjo ka ndodhur jashtë dëshirës sonë, kjo ka ndodhur në momentin kur plumbin e kemi kërkuar më shumë se shpëtimin. Nuk flasim me askënd. Na kanë ardhur italianët dhe na kanë pyetur se çfarë kemi përjetuar, asnjëra nuk tregon asgjë, sepse mendojnë, që do të pasojë shkurorëzimi, ndërsa, asnjëra prej nesh, nuk dimë ku i kemi burrat dhe a kanë shpëtuar, apo kanë vekur në luftë. Kemi ardhur në këmbë në Shqipëri pas katër ditësh udhëtimi, duke na transferuar fshat më fshat, me nga një grimë bukë që na e jepnin çdo mëngjes. Jetojmë shumë të brengosura dhe nuk mund të takohem me bashkëshortin”.

Kam gjurmë dhëmbësh nëpër trup!

M. 29 nga i njëjti grup femrash

“Dita kritike e pesëmbëdhjetë majit, kurrë nuk do të harrohet. Krejt afër nesh, derisa nuk jemi larguar, ka goditur NATO-ja në Korish, por nuk kemi vdekur. Më mirë të kishim vdekur atje, me nder e me fytyrë. Kam dëgjuar gjithçka dhe nuk mund t’i përkujtoj të gjitha skenat e trishtuara. Plumbi është i pastërt, dhunimi është plumb mbi plumba që të shpon gjithë jetën. Posaçërisht kur e dhunuara e di se për rastin dinë shumë të tjerë. Më kanë rrahur derisa humba vetëdijën, më kanë përgjakur, sepse, kam kërkuar të më vrisnin, nuk kisha armë ta vrisja veten. Unë kam qenë në katin e dytë të një shtëpie të rregulluar bukur. Në parket kishte gjak dhe kutërbonte erë e rëndë. Më kanë lidhur për shtrati. Njëri prej tyre, ka dashur të më shpojë me një injeksion, për të cilin thoshte se posedonte drogë, dhe nëse do të ma jepte, më pas, do të më dërgonin në një kamp ku kishte vetëm femra. Më thoshin se, atje, femrat shqiptare, janë të destinuara vetëm për qëllime seksuale, dhe do të përdoreshin, në fund të fundit, si mburoja kundër trupave të kombësorisë së NATO-s, nëse ata, do të futeshin përmes invazionit në Kosovë. Tash, na vjen turp të shihemi me njëra-tjetrën, por, mundohemi ta humbim secila tragjedinë e vet. Ndoshta kështu mbijetojmë më lehtë tragjedinë e dhunimit. Sidoqoftë, nuk jemi fajtorë, besoj se bashkëshortët tanë, do të jenë shumë të mirë, vetëm duke na kuptuar se, çka kemi përjetuar e çka kemi parë, derisa kemi arritur në Kukës”.

Gjyshja ka kërcyer nga dritarja

L.Xh. 18 nga një fshat afër Prishtinës

“Pasi i kanë dëbuar të gjithë të afërmit tanë, babi, nuk deshi ta braktiste shtëpinë. Por, paramilitarët, kanë ardhur menjëherë dhe na kanë largura nga shtëpia, sepse, plani i tyre ishte që të vendoseshin pikërisht në shtëpinë tonë. Pas gjashtë ditësh, kanë urdhëruar që ne të ktheheshim në shtëpitë tona, por me kusht që të kishim lëvizje të kufizuara. Vinin ata çdo ditë dhe na vizitonin, kërkonin alkool, dhe mbi të gjitha, kërkonin nga ne, që të fotografoheshim me paramilitarët. Na preknin çdo ditë ngapak, por ne, tërhiqeshim me shpresë se kjo do të kalonte. Ishte aty babai dhe gjyshja, por kishte edhe fqinjë të tjerë që përgatiteshin të

dilnin në Maqedoni, sepse ndryshe nuk do të kalonim mir. Kanë ardhur një mesditë disa paramilitarë të dehur dhe pa më pyetur, më kanë marrë mua dhe motrën time, dhe na kanë ngujuar në një dhomë të shtëpisë. Është ditur se çfarë do të kërkonin nga ne, sepse dy-tri ditë më parë, e njëjta kishte ndodhur në afërsi tonën, por askush, nuk kishte pohuar e as pranuar rastin, sepse ne do të iknim. Na kanë detyruar dhunshëm të zhvishemi, dhe kur ne kemi bërë titur, gjyshja, nga pamundësia t'i dëgjojë britmat tona, ka kërcyer nga dritarja dhe ka rënë në tokë. E kishte thyer kurrizin dhe paramilitarët e kanë tërhequr zvarrë, derisa, ajo ka hyrë në dhomën prej nga kishte kërcyer. Duket se e kishin sjellë, të ndjerën, vetëm e vetëm të dëgjonte britmat tona. E kanë mbajtur në atë gjendje derisa e kanë kryer dhunimin, kurse gjyshës, nuk i kanë ofruar kurrfarë ndihme mjekësore. Ajo, ka vdekur pas dy ditësh, nga lëndimet në boshtin e kurrizit, pasi kishte mbetur e paralizuar në vend. Më vjen turp të pranoj se njëra prej nesh ka patur një shtatzëni rasti, të cilën e kemi pastruar posa kemi kuptuar. Babi është shumë i traumatizuar, gjyshja ka vdekur, ndërja ne jetojmë disi të heshtura dhe mundohemi që me babin të sillemi krejt normalisht, sikur nuk ka ndodhur asgjë. Babi ka propozuar ta ndërrojmë shtëpinë, sepse, nuk i hiqet nga mendja, skena e ditës kobëtare, ndërkaq, ne ngulim këmbë se ajo ditë harrohet sa më shpejtë të jetë e mundur. Na kanë dhunuar dhe na kanë rrahur pa mëshirë. Nuk jemi të vetmet, pajtohemi se ka qenë luftë, pajtohemi se do të kishim pranuar të vriteshim, sepse, nuk kemi pranuar ta braktisim shtëpinë, as me kusht të vrasjes dhe të likuidimit të tërë familjes. Jemi të lënduara shpirtërisht dhe kemi nevojë për t'u rehabilituar, nëse diçka e tillë do të organizohet në Kosovë.

Si është gjetur viktimat dhe e prerë me thikë?

Xh.G. 32 farkatar në Prishtinë

“Derisa po trupoja rrugën e asfaltit, për të kaluar në pjesën e Gallapit, kali, nuk donte të ecte më tej. Vinte erë kufomash, por unë, nuk i kisha muhatur, meqë nxitoja t'i shmangësja sa më shpejt trevës së rrezikshme. Jam ndalur dhe i kam kërkuar viktimat. Ishin pesë trupa të pajetë të shqiptarëve, pak më tej dy femra. Njëra ishte e veshur, tjetra ishte krejtësisht lakuriq dhe me gjoksa të prerë. Ishte prerë me thikë edhe në organin gjenital dhe kishte një kryq të prerë në abdomen. Ishte shumë e qartë se ishte e masakruar. E kam zhveshur pallton dhe ia kam vënë përmbi dhe kam vazhduar rrugën, pa patur mundësi të bëja më tepër, meqë isha i vetëm në rrugë. Shqiptarët e kësaj ane të Gallapit, rrëfejnë se të dy femrat, kufomat e të cilave janë gjetur aty, janë dhunuar më 22 prill, kur ishin kapur nga

forcat serbe, në përpjekje të kalonin për në Prishtinë. Meshkujt, kanë qenë të ekzekutuar me nga një predhë automatiku pas koke”.

Dhunimet e femrave në Kosovë (5)

L.G (23) nga rrethi i Pejës.

“Fqiu im serb, para se të përfshihej në luftë edhe ana jonë, një mëngjes, hapi derën e oborrit dhe duke thirrur vëllanë tha: Ne nuk do ta ngatërrojmë fqinjësinë, pavarësisht se si do të zhvillohet situata. Vëllai e lutte të hynte brenda, si zakonisht, se ishim fqinjë të parë, por ai e refuzoi me arsyetim se ishte i zënë. Kjo ka ndodhur një javë para intervenimit të NATO-s në Kosovë, por kjo nuk do të thotë se ne i besonim atij. Ashtu jemi marrë vesh me fqinun serb, që cilado ushtri që të hynte në fshat, ne ta mbronim njëri-tjetrin. Dikush thoshte se ai, pra, fqiu ynë, rreth të dyzetave, ishte në formacionet paramilitare serbe, por ne, nuk e kishim parë të ngatërrohej në ato radhë. Më 3 prill 1999, rreth orës 23.00, ai ka trokitur në dyert tona, së bashku me tetë paramilitarë të tjerë. Tre kanë qenë të maskuar, gjasthtë të tjerë pa maska. Vëllai është larguar shpejt nga shtëpia, përmes murit të thyer të fqit tonë shqiptar, prapa shtëpisë, që çonte në zabelin e afërt, ndëras, unë dhe dy motrat e tjera më të reja, së bashku me hallën, mbetëm në shtëpi. Njëra nga motrat, ka vrapuar të kërkonte ndihmë te fqiu serb, sipas premtimeve të tij për të na mbrojtur, por nga shtëpia e tij, nuk u përgjigj askush. Paramilitarët, hynë brenda dhe kërkuar armë, dhe pasi u bindën se në shtëpi nuk kishte diçka të tillë, u ulën në dhomë dhe kërkuar kafe. Duke kërkuar kafe, njëri doli në korridor dhe thirri me sa zë që kishte, sepse ai, gjoja kishte gjetur diçka të dyshimtë. I thashë: unë duhet të dalë? E ai ka bërë titur, ti pikërisht ti! Kam dalë në korridor, e prej aty, më ka kapur për dore e më ka tërhequr në dhomën tjetër të fjetjes. E kam kuptuar menjëherë se është fqiu ynë që kishte premtuar siguri, por ai menjëherë tha: nëse kundërshton do të të vras dhe e ka përgatitur menjëherë pistoletën, që i thoshte “skorpion”. Ka insistuar që të zhvishem vetë, por kam refuzuar! Më ka thënë se kjo do të jetë kalimtare dhe askush nuk do ta kuptojë se çka ka ndodhur! Pastaj më ka thënë se ne nuk njihemi dhe se ai ishte gjoja nga Nishi. Zërin ia njihja qind për qind, por, frikësohesha t’ia thosha se ti je ky, pranë shtëpisë sonë, ngaqë do të më vriste. Unë nuk kam dashur t’i nënshtrohem dhe kam filluar ta kundërshtoj. Ai ka bërë titur të madhe dhe m’i ka lidhur duart me pranga pas shpine dhe ka filluar të më zhvesh shumë gjakftohtë. Më thoshte se juve shqiptarëve, u bjen në vete vetëm forca dhe frika. Më ka

zhveshur. Dridhesha dhe fillova të qaj me zë. Në gjendje të tillë më ka dhunuar në dhomë për 40 minuta. Kanë dalë, gjatë asaj kohe, shumë paramilitarë në korridor, për të vëzhguar gjendjen, dhe jam e bindur, se e kanë ditur çfarë po ndodhte në shtëpinë tonë! I vinte era alkool. U ngrit dhe pasi është veshur, m'i ka zgjidhur duart. Ka dalë në dhomën e paramilitarëve dhe ka kërkuar të dilnin nga shtëpia. Që të gjithë janë ngritur duke thënë, nëse këtu do të gjendet një burrë do t'u vrasim sikur qenve dhe se këtu tash e tutje, thanë, do të kthehemi për t'u çlodhur, sa herë të kishin nevojë. Nëse ikni, do t'ju vrasim, na thanë. Posa janë larguar nga shtëpia, ne jemi veshur dhe kemi braktisur shtëpinë, duke qëndruar në zabel tërë natën e ftohtë të atij prilli. Motrat dhe halla thanë se sa nuk i kishin dhunuar, gjatë asaj kohe, sa më kishin dhunuar mua, por kishin thënë se do të ktheheshin pas dy orësh që të na dhunonin neve të tjerat. Unë u tregova se çfarë kishte ndodhur me mua në dhomën tjetër. Edhe motrat, por edhe halla e kishin kuptuar se dhunuesi ishte fqiu ynë, i cili e ka braktisur fshatin, pikërisht në ditët e hyrjes së trupave të NATO-s. E kanë parë duke ikur pa marrë asgjë nga shtëpia e vet. Ia kanë kallur tërësisht shtëpinë dhe nuk besoj se do të kthehet në Kosovë. Nëse e takoj përsëri vetë do të hakmerrem në të, jam betuar se nuk e fali", thotë L.G (23) nga rrethi i Pejës, njëra nga femrat e dhunuara gjatë luftës në Kosovë.

Plaku është çmendur për vajzat dhe nusen e djalit!

Dy pleq, burrë e grua, qëndrojnë tejet të mërzhitur nën një tendë të kampit italian numër dy në Kukës. Na drejtojnë refugjatët të takohemi me ta, sepse janë në afërsi të tendave të sa poliruarve nga burgu i Smrekovnicës, më datën 22 maj 1999. Bëjnë të ditur se aty qenkan bashkëshortët, të cilëve, në afërsi të kufirit shqiptaro-shqiptar, të Qafës së Morinës, forcat serbe ua kanë ndalur dy vajza dhe nusen e djalit. "Plaku ka luajtur", thonë „e plaka ende po mbahet“. Plaka N.Q. rrëfen se ditën kritike të muajit prill, janë nisur për në Kukës nga rrethi i Prizrenit. Nuk kemi ngrënë e as nuk kemi pirë dy ditë. Nuk na kanë lënë të shpëtojmë së bashku me vajza dhe me nusen që ka një fëmijë në Shqipëri. I kanë ndarë veçantë vajzat e veç nusen me fëmijë. Në njërin kamion kishte vetëm vajza të reja e në tjetrin kishte gra të reja. Unë nuk di se çfarë ka ndodhur me to, sepse, neve nuk na penguan të kalojmë kufirin deri në Shqipëri. Një nuse, që ka ardhur në Shqipëri të nesërmen, sepse ne kemi pritur te kufiri, ka treguar se çfarë kanë bërë shkiet me vajzat dhe nusët tona. Të gjitha i kanë dhunuar dhe i kanë rrahur, thoshte ajo. Disa prej tyre edhe i kanë vrrarë, pasi nuk kanë pranuar

të çnjerëzoheshin. Më mirë t'i gjej të vdekura, por, më dhimbset djali i vogël, që ka mbetur me ato në këtë zjarr. Nuk po qetësohemi dot! Burri im ka luajtur nga mendja! Gjithkujt i thotë, unë kam ardhur në Shqipëri, por vajzat dhe fëmijët kanë mbetur të luftojnë në Kosovë. Po përpiqem ta kuptoj, por e di se si më kurrë nuk do të vijë në vete. Nusja që ka ardhur këtu në Kukës ka thënë se i kanë keqtrajtuar shumë rëndë dhe i kanë vendosur në një çerdhe paramilitarësh, ku i dhunojnë sipas tekeve të tyre. Kush e di, ndoshta nuk është ashtu, dhashtë zoti të hyjë Amerika në Kosovë, e ndoshta kthehem në shtëpitë tona, në Kosovë“

E mitura e dhunuar!

A.R. nga rrethi iLipjanit, e mitur, në kampin e Stankovecit numër një.

“Kanë hyrë çetnikët në fshat dhe kanë vrarë kë e kanë vënë në shënjestër. E di se atë mëngjues prilli kanë kryer dhe dhunime mbi femrat shqiptare. I kanë dhunuar edhe në ara, derisa kanë ikur nga tmerri i luftës. Unë kam qenë me kunatën e madhe. Në të dalë nga oborri, na e kanë ngjitur për dore katër serbë me mjekra të gjata. Kemi menduar se po na vrasin. Ka kanë detyruar të futemi në stallën e ushqimit të kafshëve dhe së pari e kanë zhveshur kunatën. Atë, duke e rrahur, njëkohësisht, e kanë dhunuar. Më kanë marrë edhe mua dhe më kanë futur në anën tjetër të stallës, më kanë rrahur dhe më janë kërcënuar se do të më vrasin. Nuk di çfarë ka ndodhur më tej, por di se kunata, pas një kohe, ishte mbi kokën time dhe po më freskonte me ujin e shiut që ishte në oborr. Më tha menjëherë, se çetnikët kanë shkuar dhe se më nuk kishte rrezik. Ajo e kishte fytyrën të përgjakur dhe ishte krejt e hutuar. Më ka veshur dhe më ka pyetur se a më kishin lënduar shumë. Më tha se atë vetëm e kanë rrahur dhe se asgjë tjetër nuk i ka ndodhur. Këtë më tha, nuk duhet të dijë askush dhe kjo duhet të mbetet këtu në mes nesh, për shkak vendit. Ashtu jemi kuptuar, por di se në fshat ka pasur më tepër se 20 dhunime. Atë ditë shumë gra i kanë dhunuar. Thonë se fajtor kryesor për këtë janë dy serbë në fshatin tonë, një femër, e cila e ka koordinuar tërë aksionin serb të dhunës në fshat, dhe djali i saj, i cili tashmë është në shënjestër të ushtrisë shqiptare, pasi ka herë është futur në grupet paramilitare serbe. Po presim të na çojnë dikah në Evropë, jemi shënuar të udhëtojmë për shtetet skandinave, sepse nuk dëshiroj të kthehem më në fshat dhe në shtëpi”.

Rëfimi për argëtimin e mjekes shqiptare me paramilitarët!

S.H. (26) motër medicinale në Prishtinë.

“Kam mbetur në banesë pasi nuk kam dashur të braktis Prishtinën. Ne kemi menduar se shpejt do të normalizohet gjendja. Më pesë prill, kanë hyrë disa paramilitarë serbë në banesën tonë dhe kanë bastisur radhazi dhomat e shqiptarëve. Kam qenë me nënën dhe babain si dhe me fqinjën time, me të cilën deri ato ditë, kemi pasur vetëm një përshendetje. Paramilitarët, me të hyrë brenda, kanë kërkuar të garantonin se këtu nuk kishte ushtarë të UÇK-së. Ne u kemi thënë se në banesën tonë nuk ka ushri dhe pasi më kanë pyetur për profesionin, më kanë marrë me vete deri në një banesë tjetër, më pretekst se duhej t’ia pastroja plagën një serbi të plagosur. U kam thënë se nuk i kisha mjetet, por ata thanë se ata i kishin të gjitha. Më kanë detyruar të nisesha me ta dhe kur kam hyrë në atë banesë, kam takuar dy femra shqiptare, njëra prej të cilave me profesion ishte mjekë dhe tjetra, motër. Ato po qëndronin aty me vetëdëshirë dhe kishin raporte shumë normale me serbët që na terrorizonin. Dy paramilitarë më kanë thënë në prani të tyre se këto shqiptare janë ndër më të sjellshmet në Kosovë dhe se kishin përcaktim internacional për të trajtuar njerëzit. Më kanë mbajtur tërë natën, dhe kam dëgjuar se mjekja shqiptare, së bashku me motrën medicinale, vullnetarisht argëtoheshin me paramilitarët, kanë kaluar çaste të “mrekullueshme” me ta, duke pirë e duke ngrënë. Në mëngjes, kur jemi bashkuar në dhomë, u kam deklaruar hapur turpin që kanë bërë, por ato nuk pranuan turpësinë, duke thënë se këtu, më kurrë, nuk do të kthehen të dëbuarit. Duket se tërë bisedën tonë ua kanë përcjellur serbëve, dhe ata, po atë ditë, (pas dite) më kanë zdashur dhe më kanë dhunuar. Dy paramilitarë e kanë kryer procesin e dhunimit dhe po atë mbrëmje, më kanë liruar. Nuk i kam treguar nënës e as fqinjes për ngjarjen, por jam shumë e pikëlluar, dhe më duket sikur e kam tradhtuar djalin tim, me të cilin kam lidhje serioze. Ende po e mbaj fshehur edhe nga ai dhunimin e asaj date, por jam shumë e bindur se si, ka aq formim njerëzor e moral, për të mos më braktisur, edhe nëse kupton për procesin e dhunimit, i cili ishte i detyrueshëm. Jam në gjurmin e sipër të informohem saktë se ku punojnë tash mjekja dhe infermiera shqiptare, dhe sipas të gjitha informacioneve, ato, dikund punojnë në kuartin e “Kodrës së diellit”. Kam shumë trauma nga ajo ditë dhe pikëllim për aktin e çnjerëzimit. Më tepër jam mbyllur në vetvete, ngase për këtë problem, nuk mund të bisedoj me askënd, sepse, druaj se do të injorohem nga rrethi dhe shoqëria”.

Gjakova në netët e Shën Bartolomeut

(Dromca nga ditari i luftës)

Ajo çka ndodhi në këtë fundshekull në trevat e mbarë Kosovës, të përkujton rreshtat e Biblës së shenjtë, ku përshkruhen vuajtjet e tmerrshme të njerëzimit. Termi luftë, është i butë për të definuar gjithë atë çka ndodhi me popullatën shqiptare në Kosovë, gjatë viteve 1998/99. Mendjet e sëmura të elitës intelektuale serbe, treguan gjithë vlerin dhe urrejtjen patologjike ndaj kombit shqiptar gjatë holokaustit kosovar. Nuk është rastësi, kjo që ndodhi, pikërisht në fund të shekullit njëzet, ashtu si nuk ishte aspak rastësi, ajo çka ndodhi, në fillim të këtij shekulli, me trojet autoktone shqiptare në Nish, Leskoc, Prokuplje, Kurshumli ... Pra, është transparente vazhdimësia e ideologjisë së shfarosjes së popullatës etnike shqiptare në Kosovë nga serbomëdhenjtë. Ishte koha e realizimit të idesë dhe ëndrrës shekullore serbomadhe, për pastrim definitiv të llogarive me shqiptarët. Serbia, deshi të hyjë në shekullin 21, me Kosovë të pastër etnikisht. Këtë e arriti, mirëpo në kahje të kundërt. Ekuacioni me dy të panjohura, kishte marrë kahje të kundërt nga ajo që llogaritej ! Prezenca e popullatës etnike në trojet e veta, është kompleks i pashëruar i çdo okupatori që synon të mbajë tokat e huaja. Elaboratet qindëvjeqare të vjetra, të punuara në mënyrë minucioze , nga Sveti Sava, Garashanini, Andriçi, Qubrilloviçi ... Milosheviçi, dhe shumë tjerë, kësaj radhe, më në fund, fituan notën që merituan. U hudhën në shportën e turp të historisë. Nga të gjitha këto luftëra të ndyera, në dekadën e fundit, që u zhvilluan në ish Jugosllavi, ata u treguan faqezinjë dhe u turpëruan publikisht. Rrethanat politike aktuale ndërkombëtare, si dhe forca e argumentit, në raport me zgjidhjen e drejtë të çështjes kombëtare shqiptare, si dhe të Ballkanit në tërësi, kësaj radhe ngadhënjyen ndaj mashtrimeve dhe kurthave të vetë satanës. Gebelsi do të mbetej i stepur, për atë çka kishin përgaditur mafiozët millosheviqianë. Përgjegjësi morale historike mbanë shtresa intelektuale serbe , sidomos Akademia e Shkencave serbe dhe Kisha Ortodokse serbe, si kreative dhe ideologe e realizimit të këtij plani monstruoz. Heshtja do të thotë aprovim. Ekziston një misticizëm në shpjegimin e disa dukurive dhe rrjedhave që ndodhin në këtë botë. Vrasësi, zakonisht, paguan me kokë për krimin e bërë, në të njëjtën formë si viktimi. Gjaku i derdhur i shumë fëmijëve, grave dhe pleqve shqiptarë, pra, gjaku i atyre që plotësisht ishin të pafajshëm dhe u masakruan në format më barbare, duhet paguar, nga ana e atyre që dhanë urdhëra, apo ishin vetë autorë të këtyre veprave makabre. Në krahasim me viktimat e pafajshme kolektive shqiptare, serbët, si kolektivitet, do ta mbajnë ndër shekuj hipotekën si popull

etnocid. Vetëm nëse plotësohen kërkesat e Gjykatës Ndërkombëtare në Hagë dhe dorëzohen (dënohen) të gjithë që janë në listë të të akuzuarve për krime lufte, atëherë mund të zbehet imazhi që kanë fituar në dekadën e fundit. Qyteti i Gjakovës nuk mundi t’iu ikë veprimeve barbare të okupatorëve serbë. Afër 4 muaj, popullata duarthatë e Gjakovës, u ballafaqua me rrethim të hekurt, në mesin e së cilës hidhte vallën vetë djalli. Minoriteti serbo – malazias që ka jetuar në qytetin e Gjakovës, është i zhytur aq shumë në krime, sa që duhet kaluar dekada të tëra, që ndonjë nga nipërit e tyre, të mundën lirshëm të ecin rrugëve të këtij qyteti, si turist. Emri i kryetarit serb, të instaluar të Kuvendit të Komunës, Momqillo (Moma) Stanojeviq, do të mbetet një ndër emrat më të urreyer në historinë e qytetit. Vepra e tij kriminale, nuk do të shlyhet kurrë nga kujtesa e qytetarëve të Gjakovës. Gjakova, në historikun e saj të gjatë, nuk mban mend katrahura të tilla, si kjo e fundit. Pastrimi i egër etnik, i qytetit të Gjakovës me rrethinë, bëri që ky qytet, ato ditë, t’i ngjante një kasaphaneje të vërtetë. Gjako-varët vriteshin në forma nga më të ndryshmet. Kriminelët serb, në shumicën e rasteve iu afronin viktimave “ mënynë ” e llojeve të likuidimeve. Mënyra më e preferuar ishte likuidimi me armë të ftohta. Ishte i privilegjuar ai i cili vritej me armë zjarri. Karakteristikë e veçantë ishte mënyra e humbjes së gjurmëve të kimit, kjo bëhej zakonisht me djegien e shtëpive së bashku me viktimat. Këtë, e ilustron më së miri rasti i familjes Vejsa, ku u dogjën trupat e 22 fëmijëve, grave..., pastaj, familja Cana, ku u dogjën 4 familjar, e kështu me radhë. Zhvarrimi i viktimave të terrorit , ishte pjesë e skenarit të ndyrë të platformës gjenocidiale antishqiptare serbe. Nga varrezat e qytetit të Gjakovës, kah fundi i muajit maj, u bë zhvarrosja e 87 trupave të likuiduar nga kriminelët serbë. Mbi të gjithë ata u bë edhe një krim, ngase edhe sot nuk janë gjetur trupat e tyre. Në mesin e tyre ishte edhe trupi i doajenit të kirurgjisë gjakovare, Dr. Izet Hima, i cili u vra dhe u masakrua në natën e 24 marsit. Kjo vrasje shkaktoi efekt mjaft negativ psikologjik në masë, çka ishte padyshim edhe qëllimi i armikut. Vrasjet, djegiet, dhunimet, plaçkitjet, torturat çnjerëzore, ishin dekori i qytetit të lashtë buzë lumit Erenik, i cili ato ditë kishte ndërruar ngjyrën ! As plaku më i moqëm në qytet, nuk mbanë mend nga rrëfimet e gjyshërve të tyre, të ketë goditur kaq rëndë këtë qytet ndonjë nga okupatorët e mëparshëm. Shkatërrimi i Xhamisë së Hadumit, e vjetër më shumë se 500 vite, dëshmon për karakterin dhe intensitetin e shkatërrimeve. Edhe nata e 16 prillit, bënë pjesë në një ndër Netët e Bartolomeut në qytetin e Gjakovës. Ishte natë e ftohtë prilli dhe binte shi i rrallë. Bubullimë nuk dëgjohej, por dëgjohej vaji i foshnjëve nga traktorët e mbuluar me folie najloni të konvojeve pa fund, të cilët kishin marrur rrugën e shpëtimit drejtë kufirit të Shqipërisë. Vaji i atyre foshnjëve edhe sot nuk më lenë të qetë.

Këta ishin refugjatë nga vise të ndryshme të Kosovës, që udhëtonin nga Gjakova për në drejtim të Qafës së Morinit. Shikimi nga apartamenti im, nga kati i pestë, është në drejtim të rrugës Gjakovë – Prizren. Kjo rrugë, ishte arteria kryesore për deportim drejt Shqipërisë, për gjysmën e shqiptarëve të Kosovës. Kjo rrugë nuk pushonte nga udhëtarët e dhunshëm në asnjë moment, që nga fillimi i bombardimeve të NATO – s. Pamje të tilla, paralajmëronin të ardhmen tonë shumë të afërt. Me dhembje të madhe vështroja nga dritarja zbrazjen e Kosovës. Kjo natë kishte në vete diçka të veçantë. Për herë të parë, që nga fillimi i bombardimeve nuk u ndal rryma elektrike ! Ishte ora 20.15 min., kur një veturë e policisë serbe u ndal te pompa e benzinës, aty pranë Urës së Llukacit. Njëri nga policët serb zbriti nga vetura dhe me nxitim fiku poqin që ndriqonte oborrin e kësaj pompe. Ky ishte një paralajmërim i keq për ne që banonim fare pranë pompës. Kjo përvojë ishte fituar nga aksionet që ndërmerrnin kriminelët serbë në lagjet tjera të qytetit. Dëshira për jetë dhe shpresa se ndoshta do të shpëtojmë edhe këtë natë, më përshkoi thellë shpirtin. Vështronim me kujdes çdo lëvizje, mirëpo ishim të pafuqishëm për çfarëdo forme të vetëmbrojtjes. Çdo lëvizje në ato orë të vona të mbrëmjes ishte vetëvrasje. Ishim të rrethuar nga të katër anët. Pas nja 15 min., katër automjete civile kaluan Urën e Llukacit dhe u drejtuan në lagjën e parë, në të majtë të rrugës. Tani më ishte e ditur, ajo lagja sonte ishte në shënjestër të forcave serbe. Nuk shkuan shumë çaste, dhe nga pullazet e shtëpive filloi të duket flaka, e cila shoqërohej me shumë të shtëna armë zjarri. Flaka dhe tymi shumë shpejt përfshiu tërë lagjën. Refleksi nga drita e flakës së shtëpive që digjeshin në afërsi, ndriqonte tërë apartamentin tim. Kjo situatë, shkaktoi tendosje psikologjike edhe më të rëndë. Është e pamundur të përshkruash emocionet e atyre momenteve. Ndjenjë e çuditshme dhe e lahtarshme ...! Një trokitje në portë, nënkuptonte vdekjen. Atje, në lagjën fqinje bëhej masakër e madhe. Nuk dinim asgjë për fatin e atyre njerëzve! Sa janë të vranë, dhe cilët janë ata? Rafalët e armëve nuk pushonin. Fishkëllima e plumbave shpërthente errësirën. Konvoji i refugjatëve nuk ndalej. Në të majtë të rrugës, nga ata kalonin, zhvillohej një dramë e vërtetë. Kriminelët serbë kishin përgaditur një përcjellje “ të denjë ” për refugjatët e pafund. Për shumë nga ata, në atë turmë njerëzish, këto pamje tanimë ishin të njohura. Rreth orës 23.00, konvoji u ndal befás. Nga drejtimi i qytetit erdhi një veturë e policisë serbe, e cila vëzhgonte me kujdes çdo automjet. Fitohej përshtypja se ata kërkonin dikend. Njëri nga policët serb zbriti me shpejtësi nga vetura dhe u drejtua kah një makinë e refugjatëve, e cila ishte e ndalur përballë Tyrbës së Sheh Shefqetit. Me sharje vullgare dhe dhunë, detyroi vozitësin e automjetit, që të zbresë nga makina. Agresiviteti i policit dhe zëri i tij kërcënues, bëri, që ata brenda në makinë, të lëmëriten. Dëgjohej vaji i

dhembshëm i fëmijëve dhe gruas.

Pas pak, pasoi heshtja...! ? Vërejtëm një siluetë njeriu si rrëzohej për tokë....! Ky ishte vozitësi i automjetit, i cili, në ato çaste, u likuidua në prezencën e bashkudhëtarëve të tij, dhe refugjatëve tjerë në traktorë, që ishin pranë. Nuk u besojë syve të mi. Krimineli serb muar edhe një jetë shqiptari, kush e di për të satën herë? Pas kësaj, kolegu i tij që e priste, erdhi dhe muar makinën e viktimës së bashku me udhëtarët. Të dy veturat pastaj shkuan në drejtim të panjohur. Kush ishte viktimë ? Çka ndodhi me udhëtarët e veturës së viktimës ? Për ne të gjithë, mbeti, deri më sot, një mister i vërtetë, identiteti i viktimës dhe bashkudhëtarëve të tij ! Pak çaste pas kësaj, kolona e gjatë rinisi rrugën në drejtim të Prizrenit. Çdo automjet, i cili afrohej te vendi ku ishte e shtrirë viktimë, ndalonte për pak sekonda ! Rreth mesnatës, pasi më nuk shihej kolona e refugjatëve, në vendin e krimit, erdhën përsëri të njëjtët policë dhe e njëjta makinë. Ata ngrehën viktimën zvarrë dhe e futën në veturë. Këtë natë të errët prilli e ndriqonte flaka e shtëpive që digjeshin. Kjo ishte natë e tmerrit. Çdo moment prisnim të na vijne kasapët serbë. Kjo natë për ne ishte diçka me të vërtetë e veçantë, sepse pamë vdekjen me sy! Të nesërmën erdhi lajmi i tmerrshëm për viktimat e lagjes fqinjë. Këta ishin: Roland Gojani (23) dhe Kastriot Delija (21), që të dy të vrarë në një fushë këtej lumit Llukac, afër 300 metra nga lagja e djegur. Kishin tentuar që të shpëtojnë dhe ishin qëlluar në ikje. Sipas dëshmimeve, këta ishin të plagosur dhe të gjallë gjerë në ora 05.00 të mëngjesit. Atëherë kan ardhur kriminelet serbë dhe i kanë ekzekutuar në po atë vend.

Brenda në lagje, janë ekzekutuar: Myhedin Zeka (53), Mehmet Krasniqi (63), Gani Mehmetaj (49), Deli Hoti (63) dhe Rremë Delija (67). Ky avaz i bishave serbe, vazhdoi me të njëjtin intensitet, për më tepër se tre muaj, deri në ditën e hyrjes së forcave aleate. Vetëm mrekullia e shpëtoi pjesën e mbetur të qytetarëve në Gjakovë, numri i të cilëve nuk ishte i vogël. Më kujtohen shumë mirë fjalët e një miku të mirë dhe të urtë, i cili kishte kaluar një pjesë të jetës së tij në kazamatet serbe. Gjatë marrjes në pyetje në burgun e Nishit, inspektorët serbë para 20 vitesh, i kishin thënë: “ Ju shqiptarët duhet të hiqni dorë nga pavarësia e Kosovës. Më parë do ta merrni Beogradin se do të ua lëshojmë Kosovën të lirë. Kjo nuk do të ndodhë pa u derdhur gjaku gjerë në gjuhë “. Në kohën e qëndrimit tim profesional në Klinikën ORL në Prishtinë, në vitet kur “ Jogurt Revolucionari ” ishte në hovin e tij të madh, kolegja serbe Rada Trajković, idhtare e flakët e Millosheviqit , më pat thënë: “ Ju gjakovarët jeni zotërinjë, mirëpo me ju do të merremi vesh ndryshe ”. Në kohën, kur pothuaja, e tërë popullata, u dëbua me dhunë nga banditët serbë, dhe kur qyteti i Gjakovës, u shëndrrua në gërmadha , atëherë fjalët dhe mesazhi i Radës u qartësuan !?...

*Unë jam Luljeta Selimi, drejtoresha e shoqatës joqevitare “ Jeta në Kastriot”, e cila mban nën mbikqyerje 2019 femra, të cilat janë të dhunaura seksualisht nga policia serbe gjatë luftës së fundit, dhe tani ato kanë nevojë për trajtim mjekësor dhe ndihma të tjera. Ne, nga krijimi i OJQ „ Jeta në Kastriot „, gjatë viti 1999, por edhe para se të regjistrohej, e deri me sot, punojmë një ekip prej 15 vetash, që të ndihmojmë femrat, të cilat kanë qenë viktimat të dhunës seksuale, fizike dhe psikike, të cilat kanë nevojë dhe tash janë në mbështetjen tonë. Ne, gjatë punës në terren, kemi identifikur 2019 femra, të cilat janë dhunuar, të cilat tash për tash, përveç se 124 prej tyre, që kanë plagë të dukshme në trup (kanë gjinjë të prerë, gishtrinjtë të këputur, 9 me nga një sy të nxjerrur, dhe 16, në fytyrë, me plagë të hapura) janë në gjendje të rëndë shendetësore psikike. Ato detyrohen të kujdesën, përveç për vetën edhe për fëmijët, që në këtë rast, nga të gjitha të dhunuarat, 2019 femra të dhunuara, sa ne i mbajnë nën përkujdesje mjekësore, ato kanë 4327 fëmijë, që rriten jetimë dhe vetëm nën përkujdesin e nënës, e cila është nën presionin e dhunimit, frikës, skamjes dhe përbuzjes nga rrethi, institucionet. Ndërsa, të braktisura nga burrat, janë 116 gra, për shkak se kanë qenë të dhunuara. Ne përpiqemi, që përveç ndihmës profesionale të mjekëve, që janë të gjithë profesionistë, synojmë që së paku për disa kohë, t'i financojmë fëmijet e tyre. Ne duam që nëpërmes trajtimit mjekësor, t'i largojmë nga gjendja e vështirë, dhe që kohë më pas, ato të mund të gjenden në shoqëri, pasi t'i kenë kaluar problemet psikike dhe fizike, të mundën të gjenden në shoqëri pa ndihmën tonë. Ne, si organizatë, atyre, deri më tani u kemi siguruar çdo gjë, por buxheti ynë, tani më, nuk ka mundësi t'u sigurojmë edhe mbijetesën. Për këtë kemi menduar t'u drejtohem, juve, opinionit të gjerë, sepse nuk po shohim rrugëdale tjetër. Natyrisht, kjo do të nënkuptonte se, ju do të ndihmonit aq kohë, sa ju nuk do të do të mundeshit, dhe për aq sa ju keni mëshirë... Së paku, që ato të mos vuajnë për gjerrat më elementare dhe për barna . Nëse keni mundësi na kontaktoni, ju lutem, ose ndihmoni përmes xhirollogarisë sonë. Ju lutem në emër të zotit dhe humanizimit, ndihmoni, aq sa ju, nuk do të dëmtoheshit, dhe do t'i ndihmonit të viktimizuarit që ta kenë dhembjen më të lehtë. Me nderime nga drejtoresha Luljeta Selimi.

Dëshmitë e të huajve për luftën në Kosovë

*Tim Marshal, deshmitar i dramës kosovare
(Spiuni britanik nga Brukseli)*

Me 24 mars, në mëngjes, gjenerali Nebojsa Pavković, ishte nervoz. Spiuni jugosllav në Nato, i kishte lajmëruar Komaden Supreme se operacioni i Natos, do të fillojë më të rënë të territorit. Pavković po u bënte intervistë trupave të veta. Si komandant i Korporatës së Tretë jugosllave të stacionuar në Kosovë duhej të vërtetonte se a është gjithçka në vendin e duhur. Beogradi ishte përgatitur për atë moment gati njësoj gjatë sikur NATO-ja. Planet e alenacës për bombardimin e Jugosllavisë qenë bërë kryesisht nga fundi i pranverës së vitit 1998, por mbrotja jugosllave ishte pjesë e strategjisë së sajuar gjatë luftës së ftohtë.

Sa do të zgjasi lufta në Beograd?

Filloi fshehja e pajisjes më të mirë në rrjetin e bunkerëve të sigurt nëntokësorë. Aeroplanët, kompjuterët dhe sistemet e radarit, u fshehën thellë në sipërfaqe. Bunkerët ishin ndërtuar të durojnë goditjet nukleare të fuqisë mesatare. Sadam Hyseini ishte impresionuar me kualitetin e tyre, dhe i kishte porositur disa raketa për Irakun, duke folur për ta, si për: “jugo-bunkerët e mi”. Ndërmjet janarit e marsit, oficerë të lartë, vizituan Irakun, Ukrainën, Rusinë dhe Bjellorusinë, në përpjekjen, pjesërisht të suksesshme, që t’ua përmirësojnë atyre sistemin e mbrotjes kundërajrore, që të blejnë naftë të lirë, dhe që të marrin para të gatshme, të cilat do t’i ndihmonin për të mbuluar shpenzimet e ardhshme luftarake. I vendosën linjat alternative të komunikimit, ndërsa në janar, filloi lëvizja kuturu e njësive në Kosovë, e cila do të duhej t’i mashtronte satelitët vëzhgues amerikanë dhe fluturaket pa pilot. Në shkurt, ish-oficerët e disponuar miqësisht, jugosllavë, në Slloveni e në Maqedoni, u dhanë agentëve të NATO-s, informata të rrejshme lidhur me taktikën, ndërsa, Beogradi, filloi të prodhojë aeroplanë të drunjtë, dhe maketa plastike të tankeve. Pavković e dinte se Armata e Jugosllavisë e kishte kryer detyrën profesionalisht, por prapë se prapë ishte nervoz. Ricard Hollbruk, i kishte thënë Milosheviçit se sulmet ajrore “do të zgjasin”, por sipas informatave tjera, të cilat kishin rrjedhur nga Brukseli, drejt një agjenti në ambasadën parisienne, kjo do të thotë luftë e shkurtër. Saktësisht se sa

do të zgjaste lufta nuk e dinte askush në Beograd, por tek e fundit, Pavkoviqi, e bashkë me të edhe anëtarët e tjerë të Komandës Supreme, kishte në dorë listën e caqeve të NATO-s. Para disa muajsh, oficeri i armatës franceze Pjer-Anri-Binel, i cili punonte në shtabin e NATO-s në Bruksel, ia kishte dorëzuar listën agjentit të shërbimit sekret jugosllav, Jovan Milanoviqit. Binel tha më vonë se, ka vepruar sipas urdhërave të shërbimit francez të spiunimit. Nëse vërtet ishte kështu, atëherë kryetari i shtetit francez, Zhak Shirak, lejoi tradhëtinë e fshehtësive ushtarake aleate, ose nuk ishte i vetëdijshëm se me çfarë punësh merreshin shefat e shërbimeve të tij të spiunimit.

Radari i verbër

Cingëroi telefoni mobil i Pavkoviqit .Nga ana tjetër e telefonit ishte spiuni britanik, ndërsa thirrja vinte nga Brukseli. Gjenerali Pavkoviq? Unë jam. Kush është?

“Unë prezentoj njerëzit që do t’iu bombardojnë. Apeloj në ndërgjegjen tuaj, ju lutem edhe tani, mund ta ndaloni atë që do t’u ndodhë. Nëse sot filloni t’i tërhiqni trupat nga Kosova, ende mund ta pengojmë bombardimin!”. Ai njeri e dinte se nuk ka gjasa. Pavkoviqi ishte officer i karrierës, i cili kishte marrë për detyrë dhe mbronte vendin e vet. Refuzimi i urdhërave të Beogradit dhe tërheqja e trupave, do të ishte e barabartë me tradhëtinë. Gjenerali ndërpreu lidhjen , futi telefonin në xhep dhe vazhdoi intervistën e trupave. Kur ra nata e parë, eksploduan mbi pesëdhjetë projektilë, kazermat ishin boshe, aeroportet ushtarake, kryesisht të zbrazura, radarët e fshehur, automjetet e kamufluara, ndërsa objektet e rrejshe, ishin vendosur nëpër vendet e veta. Kjo u përsërit 78 ditë e net... Operacioni i kamuflimit ishte kryer në tërë vendin. Kodra Strazhevica, në afërsinë e Beogradit, fshehte kompleksin kryesor të radarëve, të cilin e kishte ndërtuar një ndërmarrje kroate në kohën e Titos. Ai ishte projektuar të duronte sulmin nuklear. Aeroplanët e NATO-s, disa herë gjuajtën atë vend dhe i bënë pluhur kazermat në sipërfaqe, por vetë kompleksit nuk i bënë asnjë gjë. Saherë rrëzohej antena e radarit, serbët shumë shpejtë ngrinin tjetrën. Mashtrimi, kryesisht ishte sekret publik. Në xhirot e saj të përditshme me nga tridhjetë kilometra, Maja Civiq-civile, biçikliste e pasionuar, mund të shihte atë që kërkonte NATO-ja.” Disa topa kundërajrorë ishin vendosur në kulmet e ndërtesave të banimit në Beogradin e ri. U çonim kafe djelmoshave, që punonin në livadhet përgjatë Saves, atje ishin të rënditur helikopterët dhe tanket e kamufluara, të rrethuara nga një sërë ndërtesash civile, dhe isha shumë e hidhëruar, pse pushteti na shikonte si spiun-

në, në gjithë këtë lojë”. Por, nuk fsheheshin të gjithë. Në orën 20 e 10 minuta, kur sistemi për lajmërim të hershëm të rrezikut, hetoi aeroplanët e parë të armikut, që hynë në hapësirën ajrore jugosllave, kapiteni Zoran Radosavleviq, u nis me aeroplanin e tij luftarak, Mig -29, nga aeroporti ushtarak i Batajnicës, i përcjellur edhe nga dy Migë të tjerë. U nis në drejtim të veriut në takim me aeroplanët e NATO-s. Ai e dinte se në aeroplanin e tij nuk funksionoi as radari as radiolidhja. Kjo do të thoshte se ai ishte i verbër, siç thuhet në gjuhën e luftës ajrore. Ditët e luftërave ajrore nga afërsia janë kohë e shkuar. Ai sigurisht as që e ka parë aeroplanin, i cili e goditi. Raketa, që e bëri shkrumb Mig-un e tij, ishte lancuar disa milje larg.

Ekspertë ushtarakë serbë

Pse fluturoi? Ishte në detyrë. Ai njëkohësisht ishte edhe topkë me përvojë që do të thotë se ishte i vetëdijshëm se atë detyrë nuk mund ta kryente me sukses. Atë natë në qiell kishte ndërmjet 20-26 aeroplanë të NATO-s. Ishin këta aeroplanë të aviacionit luftarak holandez dhe amerikan dhe të gjitha instrumentet funksiononin mrekullueshëm. Sateliti mund ta hetonte lëvizjen e tij qysh kur ishte në pistë, “Avaks”-et gjithsesi e kishin hetuar në radar sapo u shkëput nga toka ndërkaj aeroplanët holandezë dhe amerikanë e vërejtën sapo hyri në largësinë e tyre të arritshme. Një njeri për kontakte në avioacionin luftarak jugosllav tha: Mund ta quani hero, ne daçi edhe budalla, si të doni!” Ekspertët e dinin se nuk mund ta fitojnë luftën me NATO-n në rastin më të mirë kanë mundur të përpiqen të mos humbasin. Pas kalimit të javës së parë të bombardimeve, një gazetar, i cili asokohe punonte në radiostacionin e pavarur B92, takoi dy spiunë ushtarakë. Shkuam deri te “Rusi Car” afër punës sime. Ishin me rroba civile dhe miqësisht të disponuar ndonëse në kufij të fuqisë së tyre. Së pari folën për punën time ë radio dhe më bindën se nuk e trajtojnë jopatriotike, ndërsa më vonë më kërkuan se ç’mendoj për situatën. Në atë kohë nuk kishte diplomatë të huaj në qytet, kështu që ata kishin qasje të kufizuar në mendimet e kundërta. U thashë: “Do ta humbni luftën. E vetmja rrugë është që sa më parë të gjendet zgjidhje nëpërmjet negociatave”. M’u përgjigjen gati dëshpërueshëm “E dijmë, edhe ne kemi propozuar kështu, por njeriu në krye na refuzoi”. Dhe çka tash? – I pyeta”. Asgjë, do të përpiqemi të shpëtojmë sa më shumë njerëz dhe të mbrohemi”. Disa javë pas fillimit të luftës m’u afrua një ministër i qeverisë jugosllave dhe më pyeti se cili do të jetë i fundit. I thashë që nuk e di saktësisht se si do të zhvillohen ngjarjet, por se NATO-ja, ndodhi çka ndodhi, nuk do t’i lejojë vetes

të humbë... Një burim nga armata e Jugosllavisë thote se Millosheviçi ka dashur ta zgjerojë luftën në Bosnjë dhe në Maqedoni.”Ka kërkuar që të sulmohen trupat amerikane nga të dy këto vende.Por, për operacionin kundër kazermave amerikane në Bosnjë na duhej ndihma e kreut të serbëve të Bosnjës.Ndërkohë të disa nga liderët ishin krijuar disponimi proamerikan ndërsa të tjerët ende ishin të hidhëruar me Millosheviçin, sepse mendonin që i kishte tradhëtuar në Dejton. Prisin rastin t’i hakmerreshin dhe refuzuan t’i ndihmojnë.Kur kjo u bë e qartë, arritën të bisedojnë me kryetarin dhe t’i thonin, së pari, se, nuk rrezikojmë duke shkuar në Maqedoni, e pastaj i thanë se, nuk do të rrezikojmë duke i sulmuar me helikopterët “Apash” edhe trupat që arrinin në Shqipëri.Politikanët u pajtuan se bartja e luftës përtej kufijve, do t’i hasmërojë shtetet fqinjë, të cilat praktikisht na ndihmonin asaj kohe, sepse ishin të hapura me ne për tregti dhe i mbyllnin sytë para embargoeve dhe kontrabandës”...

Teknika luftarake në fabrika dhe spitale

Një pasditeje, ministri i informatave, Goran Matiq “, më ftoi”për çaj në shtëpinë e tij, në Dedinje, në këtë paralagje ekskluzive të Beogradit.Së pari më testoi. Më nxori në një shëtitje të shkurtër, e cila përfundoi para një shkolle fillore.Aty mbretëronte një qetësi, sepse të gjitha shkollat ishin të mbyllura, për shkak të bombardimit, “shikoni”- më tha, duke m’i treguar me dorë, dy maune ushtarake të komunikimit, të kamufluara, dhe të parkuara në një aneks të korridorit të shkollës. Njerëzishëm ia përkujtoja se Konventa e Gjenevës e ndalon një gjë të tillë Ai më përkujtoi më pak njerëzishëm se, Konventa e Gjenevës ndalon edhe bombardimin e fabrikave, të spitaleve, të ndërtesave të banimit dhe të trafostacioneve, ndërsa pastaj më tha se, NATO ka shkelur statutin e vet, kur ka sulmuar një shtet të pavarur, i cili nuk ka rrezikuar asnjë anëtare të saj.Ishte e pakuptimtë të tregohej se teknika luftarake po fshehej nëpër fabrika dhe spitale.Për çdo rast, ai m’i tregoi maunet, për të parë se, a do të raportoj publikisht për ekzistimin e tyre, ose a do t’ua përcjell informacionin “palëve të interesuara”.Nuk e bëra as njerën as tjetrën, sepse të dyja mund të kualifikoheshin si spiunazh.Tri ditë mbasi kalova testingun më ftoi për çaj.Këtë herë, Matiqi më dërgoi në verandë, nga e cila shihej Beogradi. –“Tim,- më tha , A e di që mund t’i dëgjojmë të gjitha ato që flasin pilotët?Kur e pyeta si papërcaktueshëm, ma bëri me dorë në drejtim të Beogradit.”Kemi shumë civilë që dëgjojnë radion në valë të shkurtëra.Kemi edhe teknikën tonë zyrtare.Të gjithë këta njerëz na lajmërojnë çdo ditë për të na treguar se çfarë kanë zënë... Më vonë u bë e qartë se në NATO, kumunikimi

bëhej me anglishte të pakoduar. Anglishtja ishte gjuhë zyrtare për operacionet bombarduese të NATO-s. Kjo gjuhë ishte edhe e shumë njerëzve të arsimuar në Beograd dhe në qytetet tjera të Serbisë. Amerikanët kanë sistem të sigurt të padëshfruar dixhital, por të gjitha avionët e tjerë, për një dekadë, janë prapa amerikanëve, në këtë drejtim. Meqë bombardimet ishin kryesisht operacione të përbashkëta, amerikanët u desh të përdorin sistem të hapur. Ajo që ishte edhe më e keqe për NATO-n, jugosllavët me gjasë, që më herët dinin vendet e bombardimit dhe shifrat e tyre.../Pas luftës, amerikanët dëshiruan të dijnë, para së gjithash se, pse u desh, që për listën e vendeve të bombardimit, të dijnë 600 veta.

Lufta moderne e Uesli Klark për të mposhtur diktatorin Millosheviç

*Laura Secor **

Në librin e tij të ri, “Të fitosh lufrat moderne”, i dalë kohët e fundit në qarkullim, ish-kreu i NATO-s dhe favorit aktual për kandidat i demokratëve në garën për president të SHBA-ve, Uesli K. Klark merr në shqyrtim performancën ushtarake amerikane në Irak të administratës së Presidentit Bush. Ka qenë mëse e lehtë të përqëndrohesh në luftime, duke vrarë armikun dhe shkatërruar forcat e tij. Por, çdo njohës serioz i luftës e di se në luftën që bëhet për të arritur objektiva politike – forca ushtarake që përdoret është vetëm njëra nga shumë mjetet e përdorura, përfshirë diplomacinë, dhe se ajo mund të përdoret në mënyrë reciproke në funksion të saj. “Klark ka mbledhur eksperiencën e tij si një shembull i një pune të bërë mirë. Pas gjithë kësaj, Klark ishte gjenerali që fitoi luftën e vetme të zhvilluar direkt nga NATO në vitin 1999, duke bashkëpunuar me aleatët për të penguar Kosovën të bëhej pre e mëtejshme e krimeve të Millosheviçit dhe t’ia dorëzonte atë kontrollit të OKB-së, trupave paqeruajtëse të NATO-s, dhe pjesërisht kosovarëve mirënjohës. Pikërisht muajin e shkuar, gjithsesi, H. Hugh Shelton, ish-shef i “Stafit të Bashkuar të Shefave Ushtarakë”, e goditi publikisht “integritetin dhe karakterin” e Klark. Këto vërejtje në drejtim të tij bënë që të habiteshin shumë reporterë dhe komentatorë: A tregojnë kujtimet e Klarkut, miksturën e idealizmit dhe forcës, të cilën preferojnë të ngrenë lart admiruesit e tij, apo mos ndoshta të kundërtën e tyre që pretendojnë kundërshtarët, pra qëndrime të pamatura e të nxituara?

Si “luftoi” për luftën e Kosovës

Megjithëse Kosova duket se i ngjan një perspektive mbresëlënëse në retrospektivë, ndërhyrja nuk ishte megjithatë shumë popullore asokohe. Klark lundroi në një aleancë jounike të NATO-s dhe midis një stafi ushtarak amerikan me shumë kundërshti. Megjithë fushatën ushtarake kundër objektivave ushtarakë në Serbi dhe Kosovë, ai shpesh hasi në kundërshtitë e Pentagonit për problemet e buri-meve, taktikave dhe kufizimeve për kompetencat në punën e tij. Këto konflikte do të bëheshin më pas arsytet e padeklaruara për vendimin e Pentagonit për të hequr Klarkun nga posti i tij direkt pas luftës. Ai fitoi luftën në Evropë, dhe fitoi respektin e kolegëve civilë të qeverisë, por nga na tjetër humbi pozicionin e tij ushtarak. Kur Klarku u bë komandanti i “Forcave Supreme Aleate në Evropë” në vitin 1997, NATO ishte ndërkohë prezente në ish-Jugosllavi. Në Bosnje, trupat aleate ishin vendosur aty në zbatim të akordit për paqe të Dejtonit në vitin 1995. Por e paqetësuar po mbestë situata në provincën serbe, të populluar nga shqiptarët, Kosovë. Një guerilje shqiptare, e njohur me emrin, “Ushtria Çlirimtare e Kosovës” (UÇK) po sulmonte aty me sa kishte mundësi, instalimet policore e ushtarake serbe në Kosovë. Raprezaljet kundër popullsisë civile shqiptare ishin shpesh mëse brutale. James O’Brian, një i dërguar special i Presidentit amerikan në Ballkan dhe ish-këshilltar për Sekretaren e Shtetit, Madeleine Albright, kujton: “Kishte një debat të vazhdueshëm, për rolin që duhet të luante Ballkani në politikën e Shteteve e Bashkuara të Amerikës. Kishte një grup të fortë, i cili argumentonte se qëllimi i NATO-s ishte të siguronte një Evropë të plotë e të lirë, dhe në këtë kontekst, ne pra nuk mund ta linim Ballkanin jashtë planeve tona”. Klark qëndronte përkrah kësaj ideje.

Kundërshtarët për sulmin e NATO-s mbi Kosovë

Të tjerët ndërkohë argumentonin se pas stabilizimit të Bosnjes, duhet ta linim me kaq këtë punë. Sipas O’Brien, “intervencionistët” kishin fituar debatin e vitit 1998. Por, nëse lidhshipi civil ishte i vendosur për ndërhyrje me forcë në luftrat e ish-Jugosllavisë, Pentagoni akoma s’e kishte bërë një gjë të tillë. “Ushtria është gjithmonë disi skeptike për ndërhyrjen për arsye humanitare, dhe për atë që quhet si “nation building” ose e thënë në shqip, “shtetformimi”, thotë Stephen Ualt, nga “Shkolla e Qeversijes Kennedy në Harvard” (Harvard’s Kennedy School of Government). “Klark ishte i ndërgjegjeshëm për prioritetet e lider-shipit civil dhe ishte më shumë për luftën sesa zyrtarët e tjerë.” Në fakt, Klark

kishte qenë qysh herët njëri nga avokatët e ndërhyrjes ushtarake në Kosovë. Në mars 1998, Klark i dërgoi një faks Shefit Shelton dhe Sekretarit të Mbrojtjes, Uilliam S.Kohen, duke i kujtuar e paralajmëruar ata për krizën gjithnjë e më shumë në rritje në Kosovë dhe duke i rekomanduar nga ana tjetër si hap diplomatik, kërcënimin e sulmeve të NATO-s. Sipas shkrimeve e kujtimeve të tij në vitin 2001, botuar me titull “Basti për lufrat moderne”, thuhet se përgjigjja ndaj tij për këto propozime, ishte një telefonatë irrituese e bërë vonë në mbrëmje nga Joseph Ralston, zëvendëskryetar i “Shtabit të Shefave të Bashkuar”. “Shiko, Ues i kish thënë Ralston Klarkut, kemi shumë probleme për të rregulluar këtu ku jemi... Ne s’mund të përballojmë më shumë probleme. Dhe Sekretari është i shqetësuar nëse Madeleine Albright do kishte marrë një kopje të saj. “Gjeneral Dennis Reimer, ish-shef i Personelit të Ushtrisë së SHBA-ve asokohe, kujton se shumë pjesëtarë të “Shefave të Bashkuar” ishin skeptikë në lidhje me përfshirjen në atë që ato e shihnin si “një problem evropian”. “Pikëpamja ime është se Kosova nuk përfshihej në interesin vital të SHBA-ve në mënyrë direkte”, tha Reimer në një intervistë telefonike javën e shkuar. “Kur ne vumë në diskutim kredibilitetin e NATO-s, atëherë u prek direkt interesi vital i SHBA-ve.

Kur u futën në “lojën Kosova”, Shtetet e Bashkuara të Amerikës

Preokupimi i Shteteve të Bashkuara, në fakt u rrit në shkurt të vitit 1999, Albright lajmëroi fillimin e bisedimeve midis UÇK-së dhe qeverisë jugosllave në Rambuje të Francës, duke i kujtuar palës refuzuese se, NATO-ja do të sulmonte në rast se bisedimet do të dështonin. Qeveria jugosllave, siç dihet, e refuzoi marrëveshjen. NATO-s i mbeti të vërtetonte kërcënimin që kish bërë. Dhe akoma, sipas Michael E. O’Hanlon, bashkautor me Ivo H. Daalder në “Të fitosh shëmtuar: Lufta e NATO-s për të shpëtuar Kosovën”, moskëmbëngulja e Pentagonit u përkthye në mungesë qëndrimesh realiste. “Unë mendoj se në subkoshiençë, Shelton dhe Cohen nuk ishin plotësisht të vendosur për të fituar luftën”, thotë O’Hanlon. “Ata e ndjenin se ne po humbisnim shumë kohë në misione sekondare dhe gatishmëria jonë për operacione më të mëdha kishte degraduar. “Në fakt, në pikun e fushatës së bombardimeve, kur Klark këmbëngulte për më shumë burime e mbështetje, ai kujton se Ralston iu përgjigj duke pyetur se “çfarë do të kishte ndodhur nëse lufta do të kishte plasur në Kore dhe në Gjirin Persik”. “Xho, kujton t’i ketë thënë Klark atij, “sigurisht që ju nuk mendoni se ne do të ishim dorëzuar në betejën tonë të parë, vetëm sepse duhet të ishim gati për dy luftërat e tjera, të cilat gjithsesi nuk përbëjnë ndonjë kërcënim imediat?”. -

NATO, i shpall luftë Jugosllavisë

Në fund, NATO iu vu luftës në Jugosllavi dhe për këtë Klark sigurisht që ka përgjegjësi e merita. Siç vëren edhe O'Hanlon, madje edhe vetë mbështetësit më të ashpër të luftës (përfshirë dhe vetë Klarkun), besonin ndërkohë se demonstrimi i forcës do ta detyronte Millosheviçin të nënshkruante marrëveshjen e Rambujesë. “Ne e cilësuaam këtë si një gabim absolut”, tregon ordinanca e Klarkut, admirali i Marinës, James Ellis, në një konferencë të shkurtër shtypi pas lufte. “Kjo nuk është e mirë. Kjo nuk është e mirë”, i pati thënë asokohe Sekretari i Përgjithshëm i NATO-s, Javier Solana, i shqetësuar natën e parë të sulmeve ajrore, kur serbët surprizuan NATO-n me përgjigjet e tyre ndaj sulmeve të NATO-s. Që NATO ishte e përgatitur vetëm për një demonstrim të shkurtër e të qartë të forcës ishte evidente në fillimin e luftës, shkruan O'Hanlon dhe Daalder. Nuk kishte aeroplanmbajtëse në Mesdhe. Përgatitjet ishin bërë për vetëm tre net bombardime. NATO, madje, nuk kishte ndonjë plan, që të parashikonte se ç'do të ndodhte nëse Millosheviç do të kishte rezistuar. “Klark ishte më shumë përgjegjës, nëse për këtë rast nuk kishte një plan përgjigje”, thotë O'Hanlon. “Ishte puna e tij për të pasur plane të gatshme përgjigjeje”. Por, nga ana tjetër, gjithsesi, Klark ishte i pari që e njohu gabimin dhe lëvizi në drejtim për ta korrigjuar atë. Situata po përshkallëzohej. Dhe Klark besonte se sa më fort që të luftohej, madje edhe në qoftë se kjo do të thoshte një rrezik më të madh për ushtarët amerikanë dhe civilët serbë, në një kohë të shkurtër, aq më efçente dhe më humane do të kishte qenë edhe paqja, që do të arrihej të fitohej prej saj. Por, në përputhje me shqetësimet evropiane rreth bombardimeve të rastësishme të objektivave civile dhe intolerancës amerikane në luftime, NATO, përkundrazi, këmbëngulte për një fushatë bombardimesh ajrore nga lartësia 15,000 këmbë, kundër një numri të kufizuar objektivash. Millosheviç jo vetëm që s'po dorëzohej apo largohej; ai përzuri me qindra e mijëra civilë shqiptarë të Kosovës nën hundën e bombardimeve të NATO-s.

Klark kundër Pentagonit për invazion nga toka

Edhe atëherë, kur Klark këmbëngulte, Pentagoni rezistoi të planifikonte një invazion nga toka. “Unë mendoj se ideja e një lufte tokësore nuk fitoi kurrë terren serioz”, thotë gjeneral Reimer. Në të njëjtën kohë, Klark kërkoi një ndërhyrje të teknologjisë më të lartë, vënien në dispozicion të helikopterëve kundërtanke “Apache”. Megjithëse helikopterët ishin dislokuar në Shqipëri, Klark nuk e dha

kurrë “OK” për t’i përdorur ato. Sipas Reimer, kur moti u përmirësua, komandanti i Forcave Ajrore tregoi se ai mund të arrinte të njëjtat objektiva, pa qenë nevoja të rrezikonin shumë. Kishte gjithashtu edhe një shqetësim tjetër, disi më pak publik: Disa në Pentagon kishin frikë se Klark do t’i përdorte “Apashët” për “të shtruar rrugën” e një ndërhyrjeje tokësore, gjë e cila nuk ishte e autorizuar. Ashtu siç e paraqet edhe një ish-zyrtar në Pentagon: “Ata mendonin se ky ishte kulmi i mosmarrëveshjeve”. Në fund, pas 78 ditë bombardimesh intensive, Millosheviç kapitulloi. NATO fitoi luftën pa pasur nevojë të ndërhynte me trupa nga toka apo të godiste me “Apashë”. Mos ndoshta kërcënimi se do të sulmohej edhe nga toka e detyroi “njeriun e fortë” të Beogradit të dorëzohej, apo mos ndoshta ndërkohë ishte humbja e mbështetjes diplomatike nga Rusia “mike” plus sigurisht shkatërrimit të përditshëm të infrastrukturës ushtarake e industriale? Çështja është akoma e debatueshme edhe sot e kësaj dite. Amplituda gjithnjë e më shumë në rritje e bombardimeve të NATO-s po rriste rrezikun ndaj civilëve serbë në tokë për të shpëtuar jetët e pilotëve në ajër. Në një prezantim të kohëve të fundit në “Qendrën Kennedy për Politikën e të Drejtave të Njeriut”, historiani ushtarak, Conrad Crane, ngriti një pyetje: “Cila shkallë rreziku për personelin e shërbimeve tona justifikon goditjen e objektivave rastësorë civilë të armikut?”. Sigurisht, shumë vetë në Pentagon mund të kenë llogaritur se një ndërhyrje tokësore do t’i kishte shndërruar ushtarët e NATO-s në vegla të çakorduara në një teatër joesencial.

2000 civilë e ushtarë serbë të goditur, asnjë ushtar amerikan i vdekur

Kur kjo ndodhi, objektivat civilë serbë të goditur në mënyrë të rastësishme llogariteshin rreth 500 deri 2000. Asnjë ushtar i vetëm i NATO-s nuk vdiq në luftime. Refugjatët shqiptarë u riatdhesuan. Nuk mund të quhej i gjith ky operacion një sukses? Por, Crane beson se llogaritjet janë më të vështira sesa duken. NATO u angazhua në Kosovë, për të mbrojtur civilët shqiptarë, por rreth 10.000 prej tyre mendohet të jenë vrarë a humbur gjatë ofensivës tokësore serbe, kundërvënies ndaj të cilës, planet e luftës së NATO-s, i dhanë pak prioritet. Dhe askush nuk e di se sa civilë jugosllavë vdiqën nga ndërprerja e dritave nëpër spitale apo nga pasoja të tjera të lidhura me bombardimet. Klark, në dukje kishte më shumë dëshirë, sesa kolegët e tij në Pentagon, për të rrezikuar trupat amerikane, në mënyrë që të ndalte forcat serbe në tokë, dhe t’i jepte kështu një fund më të shpejtë luftës. Për Klark, ky do të kishte qenë çmimi i fitimit të një lufte

dhe arritja e objektivave politikë – dy nga të cilat, sipas presidetit Klinton, po pengonin spastrimin etnik dhe po dëmtonin dukshëm kapacitetin ushtarak të Serbisë për t’i rezistuar luftës. Kujtimet e Klark-ut në vitin 2001 të ngrenë qimet përpyjet me raportet e vakta burokratike dhe mosbesimin e shprehur në mënyrë të shpeshtë. Ish-gjenerali i NATO-s pretendon se Shelton dhe Cohen e penguan atë të ndikonte te presidenti Klinton gjatë luftës. Michael O’Hanlon e cilëson këtë bllokim “të paarsyeshëm”. Ai thotë: “Ata po abuzonin me zinxhirin e prerogativave komanduese në një mënyrë që ishte kundërproduktive me interesat e kombit. Një ish-zyrtar i Departamentit të Shtetit, kujton se perceptimi në Pentagon ishte, se Klark po “e shtrëngonte” zinxhirin e drejtimit të komandës, vetëm në duart e Klintonit dhe të Samuel R. “Sandy”, Berger, këshilltarit për siguri të tij.

Përplasjet me sekretarin Cohen

Nëse Sekretari Cohen do të kishte qenë një lider i fortë, thotë ish-zyrtari, ai ose do ta kishte frenuar Klarkun, ose do ta kishte hequr atë për mosbindje. Ashtu si ndodhi, “Uesli luftoi me veten, duke u përballur me dështimin e mundshëm”. Ngaqë Cohen nuk ishte i përfshirë vetë në operacion, përgjegjësitë politike, që duhet të binin normalisht mbi të, ranë mbi gjeneralin Klark. Atributet e vërteta, që çuan disa zyrtarë me uniformë, të mos i besonin Klarkut, e bënë atë popullor në Shtëpinë e Bardhë dhe në Departamentin e Shtetit. “Ai kish vizione të forta”, kujton me admirim James Steinberg, ish-zëvendëskëshilltar për Sigurinë Kombëtare. “Ai kishte qenë në linjën e frontit, dhe ishte e rëndësishme për politikëbërësit të dëgjonin një mendim prej tij. Ai bëri një punë jashtëzakonisht të madhe”. James O’Brien, nga Departamenti i Shtetit, e vlerëson vizionin e Klarkut duke thënë: “Klark e dinte se zgjidhja ishte të promovonin demokraci në rajon. Ushtria kishte një rol, por ajo duhej të mbështetej nga operacione civile”. Në fakt, cilësitë që e bënë Klark-un një gjemb në Pentagon – refuzimi i tij për të ndarë çështjet ushtarake nga ato politike, dëshira e këmbëngulja e tij për pavarësi mendimi – mund t’i shërbente atij mirë në një karrierë politike. “Ai është disi më shumë i drojtur, sesa mund të pritet nga një shkollor nga Rhode”, thotë Michael O’Hanlon. Por, ai është, gjithashtu, i “aftë ta pranojë gabimin dhe të ndërmarrë hapa për ta korrigjuar atë”. Dhe kjo mund të jetë në fakt, ekzaktësisht frymëmarrja që sjell ajri i freskët i fushatës së demokratëve për vitin 2004.

Kush është gjenerali amerikan, Uesli Klark?

Gjeneral Uesli K. Klark është njëri nga ushtarakët më të famshëm të SHBA-ve. Gjatë 34 viteve të shërbimit të tij në ushtrinë e SHBA-ve, ai ka mbajtur pozicione të ndryshme drejtuese, duke u ngritur në rangun e gjeneralit me katër yje të komandantit suprem të Forcave Aleate të NATO-s. Lindur në Çikago më 23 dhjetor 1944, gjenerali Klark u rrit në Little Rock, Arkansas. Në vitin 1962, ai mbaroi studimet e mesme në “Hall High School”, ku ai udhëhoqi ekipin e tij të notit në kampionatin lokal. Gjithnjë i angazhuar në shërbimin publik, ai shkoi në “Uest Point” në vigjilje të moshës 17-vjeçare dhe u diplomua duke pasur rezultatet më të mira të klasës në vitin 1966. Ai gjithashtu ka mbrojtur një diplomë “Master” në Filozofi, Politikë dhe Ekonomi nga Universiteti i “Oxford”. Nga viti 1997 deri në maj të vitit 2000, gjeneral Klark ka qenë shefi suprem i Komandës Aleate të NATO-s për Evropën. Në këtë pozicion, gjenerali Klark udhëhoqi operacionin e Forcave Aleate, aksionin e parë të madh të NATO-s, me të cilin shpëtoi rreth 1.5 milionë shqiptarë nga masakrat dhe përndjekja serbe në Kosovë. Nga viti 1996 deri më 1997, gjenerali Klark shërbeu si komandant i përgjithshëm i Komandës Jugore të SHBA-ve në Panama, ku ai ishte përgjegjës për drejtimin e aktiviteteve ushtarake amerikane në Amerikën Latine dhe në zonën e Karaibeve. Nga viti 1994 deri më 1996, ai shërbeu si drejtor Planeve Strategjike dhe Politikave për Shefat e Bashkuar të Shtabit me përgjegjësinë e planifikimit strategjik ushtarak të SHBA-ve për të gjithë Botën. Gjeneral Klark gëzon shumë tituj e medalje nderi të ushtrisë së SHBA-ve e të huaja, duke përfshirë edhe “Yllin e Argjendtë”, “Yllin e Bronxtë” dhe “Zemrën e Purpurt”. Ai mban edhe tituj kalorësie nga Qeveria britanike e ajo holandeze dhe gjithashtu u bë edhe komandant nderi i “Legjionit të Nderit”. Në gusht 2000, Presidenti Klinton e nderoi atë me “Medaljen e Lirisë”, titulli i nderit më i madh kombëtar civil. Ai ndërkohë ka qenë një komentator i njohur publik dhe analist në kanalin prestigjioz televiziv CNN. Uesli Klark dhe gruaja e tij, Gert, janë të martuar që prej 36 vjetësh. Ata jetojnë në Little Rock, në Arkansas dhe kanë një djalë, të quajtur Uesli, një skenarist filmash që jeton në Los Angeles me gruan e tij, Astrid Clark. Së fundmi, ai është njëri prej pretendentëve kryesorë të Demokratëve për kandidat për President në SHBA.

Masakra e Qyshkut

nga Michael Montgomery dhe Stephen Smith

(versioni në gjuhën shqipe nën përkujdesjen e Adriatik Kelmendit)

<http://www.americanradioworks.org/fe...ian/index.html>

Mëngjesi i sulmit të planifikuar

ME NGRITJEN E DIELLIT mbi fshatin në perëndim të Kosovës, Qyshk, më 14 maj të vitit 1999, ishte një nga ato mëngjeset me lagështi dhe pa shumë erë, që paralajmëronin se përpara fshihej një ditë përcëlluese. Draganin, paramilitar serb, nuk mund ta zinte vendi vend. Ai ishte duke u sorollatur nëpër fushën me barë të dendur që nga dita e kaluar kur ai bashkë me disa luftëtarë të tjerë ishte urdhëruar të shkonin në afërsi të Qyshkut dhe u ishte thënë që të përgatisin një sulm mbi këtë fshat kryesisht të banuar nga shqiptarët.

Dragani është një ish-ushtar jugosllav, i cili kishte luftuar në Kosovë me njësitin militar të vetëquajtur "Brigada Cara Dusana" (Brigada e Car Dushanit), që kishte marrë pjesë në masakër. Ai tregon se kishte urrejtur këto çaste të pritjes që kishin ndërprerë kënaqësinë e adrenalinës që i punonte para se të rrëmbehej në ndonjë betejë. Gjatë kësaj kohë të ankthshme ai pinte pambarimisht shumë cigare, tregonte barcoleta të fëlliqura që kanë të bëjnë me shqiptarët dhe ndjellte vdekjen - sigurisht se jo të veten. "Pritëm tërë natën që të na jepej sinjali për të sulmuar", thotë ai, gjersa sytë pak të dalur nga fytyra e tij e thatë shikojnë në një pikë ta papërcaktuar në largësi. "Ishte një ngrënie nervash... Gjëja e vetme për ta harruar gjakun ose vdekjen është që t'i trajtosh ato sikurse një ndeshje futbollit. Dhe gjëja e vetme që duhet bërë është që të fitohet kjo ndeshje", shprehet ai.

"Më të zbardhur ne më në fund morëm urdhërin për të ecur para".

Plumbat e parë që kishin ushtuar në qiellin e kaltër të mesit të majit i kishin prishur gjumin Lules, një vajze 27 vjeçe, e cila ndodhej në shtëpinë e familjes që ndodhet në qendër të Qyshkut. "Dola jashtë, ashtu siç isha, me pizhame", kujtohet ajo. "Pashë një burrë nga fshati jonë duke rendur. Pashë tym dhe flakë, po ashtu. Komshinjtë më thanë se serbët po vranin dhe po digjin... kështu që unë shkova në shtëpi dhe zgjova prindërit, xhaxhain dhe fëmijët". Sulmi tashmë kishte filluar. Militarët e kombinuar ishin nisur drejt fshatit, që për dallim nga

vendbanimet e tjera përreth, ishte kursyer nga ndjekjet dhe vrasjet deri më atë ditë. "Ushtarët kishin fytyrat të ngjyrosura, kurse disa mbanin edhe shamia për t'u maskuar", flet duke kujtuar ditët e tmerrit Akifi, xhaxhai i Lules. "Ata kishin të veshura uniforma të përziera - disa ishin uniforma policie dhe të tjerat ishin të Ushtrisë Jugosllave". Disa meshkuj kishin bërë përpjekje për t'u fshehur nëpër fushat me drunj të dendur në afërsi të fshatit. Disa të tjerë ishin vrarë derisa ishin orvatur të arratiseshin. Mirëpo, shumica e familjeve ishin kapur. Militarët me shpejtësi kishin zënë edhe babain e Lules, xhaxhain e saj, Akifin dhe një kushëri. Fshati, që e përbënte 200 shtëpi dhe rreth 700 banorë - pa numëruar këtu shqiptarët që ishin detyruar të lëshonin fshatin më herët me fillimin e luftës - kishte paraqitur gjithmonë një pikëshenjim të lehtë për 100 e ca luftëtarët serbë që kishin marrë pjesë në sulmin e 14 majit. Banorët shqiptarë nuk kishin pasur mundësi të dinë se sulmi i mëngjesit të hershëm kishte qenë pjesë e një goditjeje të zgjeruar mbi Qyshkun dhe dy fshatrat e tjera fqinje, që ishte planifikuar disa ditë më parë nga policia serbe dhe komandantët e ushtrisë, dhe se ishte aplikuar nga disa nga njësitë më elite militare të Serbisë, së bashku me disa banda famëkeqe. Policia serbe dhe komandantët e ushtrisë u kishin dhënë secilit nga gjashtë ose shtatë njësiteve luftarake shënimet me koordinata, bashkë me nga një sektor të fshatit që duhej sulmuar dhe spastruar, bazuar nga dëshmitë e Draganit. "Kur ne ia behëm në fshat, popullata ishte e pambrojtur. Ne shkuam shtëpi më shtëpi, duke nxjerrë njerëzit jashtë", tregon ai. "Ishim të koncentruar për vrasjen e rebelëve nga Ushtria Çlirimtare e Kosovës (UÇK). Në qoftë se do të vendosnim se një mashkull do të mund të ishte pjesëtar i UÇK-së, e ekzekutonim në vend". Të njëjtat gjëra i kujton edhe Akifi, megjithëse jo nga këndi i njëjtë i vështrimit.

"Na dërguan pranë varrezave të fshatit", thekson Akifi, një bujk 57-vjeçar, thatim dhe i hequr keq. "Ndanë meshkujt nga femrat. Ndanë meshkujt për të cilët ata mendonin se ishin në moshë për të rrokur armën dhe të luftonin. Pas kësaj ata filluan të digjin shtëpitë dhe të shtinin buzë këmbëve tona me qëllim të frikësimit".

Vrasjet në ditën me diell

AKIFI DHE DISA NGA FQINJËT e tij kishin njohur ca nga militarët nga patrullimet që ata kishin bërë në fshat, më herët kur ata kishin bastisur shtëpitë duke gjurmuar pjesëtarët e UÇK-së dhe duke tmerruar fshatarët. "Ata kishin ardhur edhe herë të tjera duke kërkuar armë dhe para", tregon Aliu, 35 vjeç,

njëri nga meshkujt e fshatit që ia kishte dalë t'i bishtnonte sulmit të militarëve. "Dhe, ata tërë kohën na kishin përsëritur se nuk do të na bëjnë gjë, në qoftë se ne vazhdojmë të rrimë urtë dhe të mos përkrahim terroristët, siç thoshin ata". Gjatë patrullimeve të mëparshme, serbët edhe kishin mbajtur deri diku fjalën, gjë që kishte bërë që edhe fshatarët në masë më të madhe të mos përpiqen të lëshojnë fshatin, edhe pse kjo kishte qenë diçka e pamundur nga rrethimi i tepërt. Mirëpo... 14 maji ishte një tregim në vete. "Ishim të rreptë, bile edhe më fëmijët dhe gratë", thotë Dushani, një tjetër luftëtar serb që kishte marrë pjesë në sulmin mbi Qyshkun dhe dy fshatrat e tjerë. "Nga një shtëpi, një shqiptar doli jashtë për të na pritur me bukë dhe kripë, që është një traditë serbe për t'i uruar mirëseardhje mysafirëve. Ne u ofenduem. Prandaj, njëri nga njerëzit tanë goditi gruan e shqiptarit me pushkën e tij dhe pastaj qëlloi fëmijën e tij. Pas kësaj, atë shqiptar e morëm me vete". Akifi bashkë me disa komshinj të tij ishte ndodhur i rrethuar. "Na ndanë, ne, meshkujt, në tri grupe dhe na çuan tutje. Ishim 12 vetë në grupin tim. Na dërguan brenda shtëpisë së një komshiut tim dhe na vënë në vijë para murit të dhomës së ditës. Pasi që na shanë, kërkuan edhe më shumë para. Por, ne tashmë u kishim dhënë të gjitha paratë që kishim". Dragani ishte njëri nga luftëtarët serbë që kishte shoqëruar Akifin dhe të tjerët drejt shtëpisë. "Ne i morëm 11 ose 12 meshkuj. Konkludua se disa prej tyre i takonin UÇK-së... Ju e dini mënyrën se si ne i shtyjme ata të flasin - së pari i marrim në pyetje dhe pastaj u vendosim grykën e pushkës në kokë. I presim me thikë, në mënyrë që të pranojnë diçka". "Një ushtar ia behu në derë", flet Akifi me që të qetë, "dhe ai tha: 'Në emër të Serbisë të gjithë jeni të pushkatuar'. Pas kësaj, ai hapi zjarr". Një plumb e kishte kapur Akifin në kofshë, por ai kishte shpëtuar nga kufomat e vëllait të tij dhe një komshiu, të cilat kishin rënë mbi të. Para se vrasësit të nise-shin, ata kishin futur në dhomën e ekzekutimit - ku Akifi qëndronte i shtrirë dhe i plagosur, mbuluar nga kufomat e të afërmeve dhe komshinjve të tij - sfungjerë të zhytur me benzinë. Sipas Draganit, zjarri ishte menduar për të humbur gjurmët, posaçërisht kufomat. Çuditërisht, Akifi ia kishte dalur të shpëtonte. "Derën e dhomës e kishin kapluar flakët. Për fat, ishte një dritare aty afër", tregon Akifi. Në ato çaste ai kishte menduar se më mirë do të ishte sikur të dilte jashtë e të vritej nga plumbi, se sa të qëndronte e të ngulfatej nga tymi ose të digjej i gjallë. "Unë kërceva nga dritarja dhe ika fshahurazi deri te një fushë me barë të rritur". Akifi, kishte qëndruar aty për orë të tëra dhe kishte lidhur plagën me një leckë të shqyer nga këmisha. Asnjë mashkull tjetër nga shtëpia nuk kishte shpëtuar. 11 persona kishin gjetur vdekjen nga rrebeshet e plumbave dhe ishin djegur. Dy grupe të tjera të meshkujve nga fshati ishin shpënë në dy shtëpi të tjera, ishin pushkatuar dhe, njësoj, u ishte vënë zjarri. Për të qenë çudia edhe më e madhe,

edhe dy meshkuj të tjerë kishin shpëtuar. Secili në njërën nga shtëpitë. Edhe ata rrëfejnë se kishin dalë për t'u vrarë nga plumbi, duke i ikur flakës. Të premten, ditë e ngrohtë me diell, më 14 maj, të vitit 1999, në një kënd të Evropës dhe nën bombat e NATO-s, 41 meshkuj nga fshati Qyshk, ishin vrarë nga forcat e kombinuara militare serbe. Moshë: nga 19 deri në 69 vjeç. Në mëngjesin e së njëjtës ditë, forcat serbe të sigurimit kishin sulmuar edhe dy fshatra të tjerë fiqnj, Pavlan dhe Zahaq, ku kishin dëbuar nga shtëpitë gratë, fëmijët dhe pleqtë, dhe kishin vrarë në tërësi 72 njerëz. Një grua e re ishte ndarë nga kolona e të dëbuarve që ishin urdhëruar të mbanin rrugën drejt Shqipërisë dhe, që nga ajo ditë, ajo ka mbetur pa nam e nishan.

Nga një i mbijetuar në secilin grup

TASHMË KISHIN KALUAR DY MUAJ qëkur kishte ndodhur masakra. Nëntë luftëtarë shqiptarë, të urdhëruar nga komandanti i tyre, ngritën pushkët e tyre me bajoneta drejt qiellit të kaltër të verës dhe qëlluan tri herë në ajër. Teksa të shtënat gjëmuan në fshatin e dërmuar nga lufta në Kosovën Perëndimore, pjesëmarrësit në ceremonialin mortor, të mbledhur rreth varrit të madh, iu dorëzuan një ndenje dëshpëruese. Për gruan me shami të zezë rreth kokës dhe fëmijët e saj që dënesnin, të shtënat nga garda e nderit e Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës, risollën tmerrin e dy muajve më parë, kur shumica e meshkujve të fshatit ishin ekzekutuar nga skuadronet serbe të vdekjes. Një grua, burri dhe dy bijtë e së cilës ishin vrarë, donte të hidhej dhe të mbulonte me shtatin e saj varrin, duke përsëritur me zë që të ngjette mishtë: "Unë duhet të jem me ju". Atë me vështirësi e ndalnin prej qëllimit kushërinjtë e saj. Ceremonia e zbehtë mortore, njëra nga disa që janë mbajtur dhe mbahen në Kosovën e pasluftës, më në fund shënonte kohën kur familjet e tmerruara mund të mbledhen në mënyrë të pabezditshme për ta dhënë nderimin e fundit për të vvarët dhe të masakruarit gjakftohtësisht në shumë pjesë të Kosovës. Akifi, i veshur me një setër të thjeshtë të zezë, këmishë të vjetër të bardhë dhe këpucë të zeza, qëndronte në mesin e pjesëmarrësve në ceremonial. Sjelljet e tij mund të mashtrojnë, ngase ato nuk shprehin dhimbjen dhe vuajtjet që ai ka përjetuar si njëri nga vetëm një dorë meshkujsh që kanë mbijetuar sulmin e rrufeshëm mbi fshat.

"Ky është vendi ku na kanë mbledhur", tregon ai, si për një gjë me të cilën është mpleksur qysh se di për vete. "Këto na tubuan para se të na ndanin, ne, meshkujve nga gratë dhe fëmijët". I shtrirë në një rajon me ara të plleshme dhe buzë Lumit të Bardhë, Qyshku, është një fshat i vogël, i cili gjallon nën hijen e rëndë

të kreshpave të larta të Bjeshkëve të Nemuna. Disa fshatin e konsiderojnë edhe si një paralagje të Pejës, qytetit vetëm dy ose tri kilometra më tutje, i cili ishte boshatisur thuaja tërësisht nga popullata shqiptare dhe pastaj ishte djegur në një masë të madhe, po ashtu. Me ikjen e forcave serbe dhe me hyrjen në Kosovë të trupave të NATO-s, pas afro tre muaj bombardimesh nga qielli, ishin krijuar mundësitë që të hulumtohet për të vërtetën në vendin që kishte hequr të zitë e ullirit për shumë kohë. Së bashku me NATO-n ia kishin behur edhe hetuesit nga Tribunali i OKB-së për krimet e luftës bashkë me grupet e tjera për të drejtat e njeriut. Ata tash bëjnë përpjekje për të kuptuar se çfarë, në të vërtetë ka ndodhur në Kosovë dhe kush i ka kryer vrasjet. Sipas kësaj logjike, një vend ideal për këtë punë paraqiste padyshin Qyshku. Ndoshta edhe më parë keni dëgjuar për Fred Abrahamsin, hulumtuesin e "Human Rights Watch", një organizate jo-qeveritare me seli në SHBA, e cila merret me hulumtimin e krimeve të luftës, si dhe abuzimet e tjera të të drejtave të njeriut. Abrahamsi, një njohës i gjuhës shqipe, deri më tash ka kryer hulumtime të shumta në shumë pjesë të Kosovës, në Shqipëri dhe në Maqedoni, gjatë disa vjetëve të shkuar. Ai kishte parë shumë tmerre, shumë vende masakrash dhe shumë vrasje. Mirëpo, ajo që e kishte qitur Abrahamsin në rrugë të madhe gjatë ceremonisë mortore të viktimave në Qyshkut, ishte se ky fshat dallonte për një gjë nga vendet e tjera që kishte parë ai. Këtu disa njerëz që kishin parë zjarrin dhe breshërinë e plumbave që vinin në drejtim të tyre nga vrasësit serbë ia kishin dalur të mbijetonin. Rrëfimet e të mbijetuarve, si ato të Akifit dhe Lules, ishin të përqëndruara më shumë në detaje, gjë që i kishte shtyrë hulumtuesit të hyjnë më thellë në trungun e rrëfimit. Intervistat që hulumtuesit kanë bërë me të mbijetuarit e masakrave bërë që të ngritet aktakuza nga Tribunali i Hagës kundër Slobodan Milosheviqit dhe katër bashkëpunëtorëve të tij të ngushtë. Qeveritë perëndimore përllëgarisin se më se 10.000 shqiptarë janë vrarë ose zhdukur, edhe pse deri më tash janë zbuluar vetëm rreth 3.000 kufoma. Në anën tjetër kanë mbetur të pahulumtuara edhe më se 500 vende të dyshuara si varreza masive. Ndërkaq, akoma më shumë, ajo që kishte shtyrë Abrahamsin në Qyshk, ishte edhe një gjë tjetër. Militarët serbë nuk kishin qenë edhe gjithaq të kujdesshëm. "Një gjë shumë e rëndësishme për Qyshkun", thotë Abrahamsi, "është se në secilën nga tri shtëpitë ka nga një të mbijetuar. Njerëz që mund të tregojnë me saktësi se si kanë ndodhur ekzekutimet".

"Ky është personi që ka dhënë urdhërat"

NJË GABIM QË E KISHIN BËRË serbët kur kishin ikur dhe një gjë shumë e rëndësishme për shqiptarët dhe të tjerët të mishëruar në procesin e identifikimit të ndodhive të tmerrshme të muajve të vakuumit dhe mosdigjës për vendin e vogël në një cep të Evropës Juglindore, ishte ajo që vrasësit dhe urdhëruesit e vrasjeve kishin lënë pas vetes dëshmitë për ato që kishin bërë. Shqiptarët që po ktheheshin kanë gjetur dokumente ushtarake e madje edhe fotografi, në të cilat tregohen luftëtarët serbë gjatë aksioneve, në poza me armë para dhe me sfonde ku shihen shtëpitë e kapluara nga zjarri. Këto fotografi paraqiten si burime të pazakonshme për hetuesit e krimeve të luftës - siç është Abrahamsi, për shembull - dhe një mundësi që përfundimisht të demaskojnë njerëzit që kanë qëndruar prapa vrasjeve. Disa nga këto fotografi janë siguruar nga drejtoritë e Këshillit Komunal në qytetin e Pejës. Ato janë foto kolori, në të cilat tregohen luftëtarët serbë të armatosur gjer në dhëmbë. "Në këto fotografi qartë mund të përfundohet se tregojnë luftëtarë vikendi, tregojnë tipat që kanë dashur të duken si Rambo", vlerëson Fred Abrahams. "Janë shumë të rëndësishme. Në to shihen serbët lokalë në poza të ndryshme militare që qëndrojnë para shtëpive në flakë, me armë automatike dhe me uniformë të plotë. Sheshazi shihet se këta individë në një mënyrë kanë qenë krenarë ose të interesuar të shfaqin armët e tyre të gjata dhe thikat e mprehta". Këto fotografi janë përdorur nga "American Radio Ëorks" për t'iu treguar njerëzve të mbijetuar në masakër. Ato i kanë shkuar me kujdes edhe Akifi dhe mbesa e tij 27 vjeçe, Lulja. Me të parë fotografitë, Akifi dhe Lulja reagueshan me emocion, duke drejtuar gishtërinjtë e thatë nga fotot. "Është ai, ky është ai", Lulja filloi të dridhet dhe të zbehet taksa në çast iu kujtua se si, më 14 maj, personi i trashë dhe me flokë të zeza nga fotografia, e kishte ndarë atë nga grupi i fshatarëve të tjerë dhe e kishte kërcënuar me vrasje, në nuk do të ndiqte urdhërat që do t'ia jepte. "Ky është i njëjti person", thotë Lulja. "Ky dhe askush tjetër. Edhe po ta shihja pas dhjetë vjetësh, prapë do ta njihja si paren e kuqe. Qeni. Ky është ai që më ka ndarë nga grupi dhe më ka kërcënuar me dhunim. Ky ka qenë komandant". Shtatë fshatarë kanë dëshmuar se tipi me pak flokë të rëna që pozonte me aq krenari me ushkën e tij automatike të drejtuar nga fotografi, ka qenë njëri nga komandantët që kanë udhëhequr militarët gjatë ditës së sulmit mbi Qyshkun dhe dy fashtrat fqinjë. Ata dëshojnë se një luftëtarë tjetër serb e kishte thirrur atë me nofkën Burdush, që nënkupton një njeri të trashë. Fshatarët tregojnë se Burdushi kishte urdhëruar që meshkujt e paarmatosur shqiptarë të ndahen në tri grupe dhe të pushkatohen. Kush ka qenë pra ky njeri i quajtur Burdush, i cili del të ketë dhënë urdhërat për militarët e tjerë? Dhe

kush kanë qenë komandantët e tij? Çfare duhet të jetë një njeriu i cili kishte urdhëruar kryerjen e një masakre të tillë të përgjakshme dhe për çfarë qëllimi? A i mundon këta njerëz që kanë ngrehur këmbëzën vrasjet që kanë bërë mbi njerëzit e pafajshëm? A do të ketë mundësi që drejtësia t'ia del mbanë me një numër kaq të madh të masakrave, apo dhuna e llojit të këtillë ushqen veten në një rreth të pafund? Çështje të rëndësishme flejnë jo vetëm në ngjarjet e kobshme të 14 majit, por edhe në të kaluarën e largët. Për shumë serbë, Kosova mendohet të jetë një vend i shenjtë, i zhytur me gjakun e martirëve dhe e përjetësuar në këngët folklorike. Tokat e Kosovës kanë qenë nën Perandorinë Serbe të Mesjetës, për dy shekuj, dhe vendi legjendar ku serbët kishin humbur nga ushtria e Perandorisë Osmane, së bashku me popujt e tjerë të Ballkanit, në vendin e quajtur Fusha e Mëllenjave. Shumë luftëra, shumë dhunë dhe shumë ndryshime kanë ndodhur që nga ajo kohë. Nga fundi i shekullit XX, Kosova ende ka qenë nën administratën serbe, por e populluar në një shumicë të madhe nga shqiptarët. Lideri serb, Slobodan Milosheviq, ka ushtruar një fushatë dhjetëvjeçare për të vendosur një apart'heid të stilit ballkanik me qëllim të forcimit të kontrollit serb mbi shqiptarët, si dhe për të forcuar pozitën e tij politike në vend. Në të njëjtën kohë Milosheviqi kishte nxitur dhe udhëhequr luftërat në Kroaci dhe Bosnjë, në të cilat me qindra mija civilë janë vrarë dhe deportuar. Në vitin 1997, një grup i fshehtë, filloi të kryente sulme mbi zyrtarët qeveritarë serbë, policët dhe kolaboracionistët shqiptarë. Kjo ishte Ushtria Çlirimtare e Kosovës, luftëtarët e së cilës, pas disa vjet rezistence pasive, kishin vendosur që pavarësinë ta fitonin me anë të grykës së pushkës.

Kriminelët - ata e kanë vendin në Hagë

ME RRITJEN E TENSIONEVE, Milosheviqi kishte dërguar më shumë forca ushtarake dhe policore në Kosovë, duke sulmuar rajonet ku vepronte Ushtria Çlirimtare e Kosovës dhe vendet që ata konsideronin si të rrezikshme. Shumica e luftëtarëve të rekrutuar nga Milosheviqi në të kaluarën e tyre kishin betejat që kishin zhvilluar në dy luftërat e mëparshme, në Kroaci dhe Bosnjë. Kosova ishte ajo e treta dhe e vërteta, në nuk do të konsideronim luftë konfliktin e shkurtër me Slloveninë. Mirëpo, serbët nuk kishin luftuar vetëm kundër atyre që i quanin "terroristë të organizatës së vetëquajtur UÇK", por edhe kundër civilëve të paarmatosur dhe të pambrojtur. Për këtë janë vërtetuar dhe tashmë dëshmojnë edhe të gjithë hetuesit ndërkombëtarë që kanë punuar dhe punojnë në Kosovë. Ata janë të bindur se skuadronet serbe të vdekjes kanë vrarë dhe masakruar

civilë që nuk kanë pasur kurrëfarë lidhjesh dhe UÇK-në. Jon Cina, një analist që punon në kuadër të "Grupit Ndërkombëtar të Krizës" (ICG) - organizatë jo-qeveritare që mbledh shënime për krimet e luftës të kryera në Kosovë - pohon se sulmet serbe janë rritur pambarimisht shumë në krahasim me brutalitetin që kishin demonstruar në përlëshjet e mëhershme me UÇK-në, në vitin 1997. "Në qoftë se do ta krahasonit këtë me një pemë, fillimisht ata kishin dashur të krasitnin degët dhe pastaj kishin vendosur ta prenin edhe trungun", shprehet ai. "Dhe fare në fund, ata kishin vendosur që të gropojnë edhe në tokë, sheshazi me qëllimin e heqjes qafe të pemës, por që në të njëjtën kohë do të shkaktonte edhe një ferr të madh me dëmet kolaterale, siç dëshirojnë ata ta quajnë këtë". Gjer më këtë ditë, udhëheqësia serbe dhe shumica e qytetarëve të tyre mohojnë faktin se policia dhe armata ka kryer krime në Kosovë. Ata vazhdojnë të insistojnë se lufta ka qenë një përpjekje legjitime për të thyer guerilët kundërqeveritarë, duke marginalizuar storiet e krimeve si propagandë e NATO-s dhe UÇK-së, që bëhet me qëllimin e ekzagjerimit të "eksceseve që kanë kryer disa njësite keqbërëse". Dennis Milner, njëri nga hetuesit kryesor në Kosovë nga Tribunali i Hagës, hedh poshtë vështirimin zyrtar të Serbisë mbi luftën. "Pse i quajnë elemente keqbërëse?", shtron pyetjen ai. "Apo ndoshta flasin për gjithë trupat (armatën) si një element keqbërës? A është ndonjëri nga gjeneralët e tyre element keqbërës? Kjo kundërshton çdo logjikë". Hetuesit për të drejtat e njeriut theksojnë se masakrat e sojit të asaj çfarë ka ndodhur në Qyshk dhe dy fshatrat e afërta - në të cilat forcat serbe kanë vrarë civilë të paarmatosur që nuk kishin bërë asfarë rezistence - janë shembuj të qartë për krime të luftës. Po, është e ditur se Qyshku është vendlindja e ish-shefit të Shtabit të Përgjithshëm të Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës, Agim Çekut, dhe se babai i tij është vrarë në Qyshk, më 14 maj, por disa luftëtarë serbë spikasin se ky nuk kishte qenë qëllimi kryesor i sulmit. "Nuk ka ndonjë gjë që do të dëshmonte se Qyshku ka pasur ndonjë aktivitet të UÇK-së ose diçka të ngjashme", thotë Fred Abrahams. "Të gjithë fshatarët tregojnë se edhe pse ka pasur disa pjesëtarë nga fshati që iu kanë bashkangjitur UÇK-së për të luftuar në rajone të tjera, Qyshku gjatë gjithë luftës kishte qenë një vend i qetë".

Pse Qyshku?

Çelësi duket se fshihet prapa identitetit të kriminelëve dhe veçanërisht prapa komandantit me nofkën Burdush. Nëpërmjet tyre mund të jetë e mundshme të mësohet kush ka planifikuar këtë operacion, dhe ç'është më e rëndësishme, pse?

Asnjëri nga të mbijetuarit në Qyshk nuk dinte emrin e vërtetë të Burdushit. Por, Lulja, femra të cilën ai e kishte kërcënuar me përdhunim, thotë se askush në Qyshk nuk do të mund ta harrojë fytyrën e tij, siç nuk do të mund të harrojnë krimet që ai ka kryer. "A i shihni këto duar?", pyet Lulja duke u rrëqethur dhe treguar duart e saja. "Me këto dy duar unë kam mbledhur eshtrat e dajëve të mi, kushërinjve dhe babait tim. Atë që kishte mbetur nga babi im, e gjeta fare në fund, por jo tërë kufomën. Vetëm disa pjesë nga trupi i tij. Nuk kam gjetur këmbët e tij ose kokën. Vetëm brinjët kam gjetur. Dhe me këto duar e kam kallur në dhe. Kurse, këta-serbët, këta që e kanë vrarë, ata i kanë duart e zhytura me gjak. Ata e kanë vendin në Hagë".

Zbulimi i personave pjesëmarrës në masakër

NUK ËSHTË SHUMË E ZAKONSHME të zbulohen emrat dhe fytyrat e personave që kryejnë krime gjatë kohës së luftërave. Është akoma më e pazakonshme të dëgjosh ata që kanë kryer këto krime duke rrëfyer për bëmat e tyre, përveç në rast të kapjes dhe gjykimit në gjykatore. Përgjatë dhjetë vjetëve me luftëra në ish-Jugosllavi, ka pasur një tabu virtuale për ushtarët për të folur fshehurazi rreth vrasjeve, pa marrë parasysh në kanë qenë viktimat trupa të armikut ose vetëm civilë të thjeshtë. Kjo më tepër vlen për luftëtarët serbë, të cilët shpesh veten e vëjnë në rrafshin e viktimës, në këtë mënyrë duke justifikuar aksionet e tyre kriminale si një mbrojtje kolektive të popullit. "American Radio Ëorks" ia ka dalur të sigurojë disa fotografi të luftëtarëve serbë, të cilat ata i kishin lënë prapa, pasi që kishin ikur nga Kosova. Në disa prej tyre tregohen militarët, duke pozuar sikur të ndodheshin në ndonjë mbledhi gjahtarësh, duke buzëqeshur mistershëm dhe duke mbajtur në dorë flamuj shqiptarë. Kur ia treguam fshatarëve këto fotografi, një njeri tjetër doli të ketë qenë së bashku me Burdushin. Një grua shqiptare, e quajtur Albana, tregon me gisht njeriun që tregohet në fotografi, duke pohuar se ai kishte qenë në Qyshk, i veshur me uniformë të plotë ushtarake. Njeriu, për të cilin flitet, është shumë lehtë të njihet në fotografi, për shkak të njerit sy të tij gjysmë të mbyllur. Albana tregon se emri i tij është Zvonimir Cvetković - Zvonko. "E kam parë fytyrën e Zvonkos", thotë ajo duke kthyer kujtimet e 14 majit. "Kjo ka ndodhur vetëm për disa çaste. Pastaj, në sytë tanë ata morën meshkujt tanë dhe filluan të djegin shtëpitë". Albana rrëfen se si ajo ishte rritur së bashku me Cvetkovićin në një mëhallë në Pejë, ku ajo kishte kaluar fëmijërinë. Sipas saj, Zvonkoja kishte qenë në fshat edhe dy herë të tjera, bashkë me militarët e tjerë që kishin bastisur fshatin. "Ai më njohu mua dhe më

pyeti se çfarë po bëja unë aty. Unë iu përgjigja 'Unë jetoj këtu tash'. Ai më pyeti se sa fëmijë kam. Unë kisha frikë t'i tregoja se kam një djalë dhe e gënjeva - i tashë se kam pesë vajza. pastaj, ai më pyeti në ka pasur UÇK në fshat. Unë i tashë se jo". Dy fshatarë të tjerë kanë identifikuar Zvonko Cvetković, duke thënë se ai kishte qenë në Qyshk, i veshur me uniformë ushtrie. Ata e kishin njohur Cvetkovićin që më parë, ngase ai kishte punuar si inspektor i automjeteve, në ndërmarrjen "Pe-trans" në Pejë, ku shqiptarët thonë se ai e kishte keqpërdorur këtë vend të punës, duke marrë mito. Për të gjetur diçka më shumë, ne shkuam në objektin e "Pe-transit", i cili në muajt pas luftës ishte lënë shkretë, ku kishte punuar dikur Cvetković. Në kabinetin ku janë mbajtur dosjet, ende kishin mbetur shumë shënime. Këtu gjetëm dosjen personale të Zvonimir Cvetkovićit. Në këto dokumente shënohej se ai kishte lindur më 1953, kishte mbaruar të katër klasën e shkollës së mesme me notë përfundimtare 2.1 dhe se kishte një sy gjysmë të mbyllur, si pasojë e një aksidenti trafiku. Më tutje u gjetën edhe dokumentet që tregonin se ai kishte abuzuar me disa fonde të kompanisë. Por, me gjithë korrupsionin e qartë të Cvetkovićit, nuk ka ndonjë dëshmi që tregon se ai ka qenë ndonjë komandant ushtarak ose rezervist policie. Në këtë mënyrë ne kishim vendosur t'i binin në gjurmë Zvonko Cvetkovićit. Shumë serbë që kanë braktisur Kosovën, gjatë bombardimeve të NATO-s dhe pas hyrjes së trupave paqeruajtëse në vend, kanë gjetur strehim në Mal të Zi, republikën "jugosllave" që ndodhet vetëm rreth një orë nga vendlindja e Kosovës. Na ishte thënë se jetonte në një vend të zymtë dhe të varfër, në Andrijević, një vend i njohur për mbështetjen e fuqishme për diktatorin serb, Slobodan Miloshević. Ne shkuam të paparalajmëruar në një bllok të shtëpive, me rroba që thaheshin nëpër litarë dhe me dru të prerë të renditur pranë mureve të shtëpive. Iu kishim qasur me një çik pasiguri vendit ku do të duhej gjetur njeriun që kërkonim. Në vazhdim e përpjekjeve për të kapur serbët e armatosur që shikoheshin si kërcënim për udhëheqësinë e republikës që mëton ta paraqesë veten si e moderuar, pak ditë para se të shkonim atje, policia malazeze kishte bastisur disa shtëpi në Andrijević, ku kishte konfiskuar pushkë automatike dhe granata.

Ndër shtëpiat e bastisura kishte qenë edhe ajo e Zvonimir Cvetkovićit.

Kush është Zvonimir Cvetković – Zvonko?

PESË OSE GJASHTË SERBË ishin mbledhur rreth zjarrit në oborrin e shtëpisë ku jetonte tash i dyshuari për krime lufte, Zvonimir Cvetković - Zvonko, duke ngritur dollin me gotat e vogla të mbushura me raki kumbullash dhe duke mbre-

hur thikat e tyre vezulluese. Ata po përgatiteshin ta prenin një derr shumë të madh. Me një shtytje të përnjëhershme ata kthejnë bishën në krah, secili prej tyre duke mbajtur nga një këmbë të tij. I pesti, ndalet për një çast mbi kokën e madhe të derrit dhe, me një lëvizje të beftë dhe të shpejtë të thikës, e pren derrin në fyt. Një curril i kuq gjaku del nga gërmazi i prerë i bishës, teksa bën përpëlitjet e fundit në jetë. Brenda shtëpisë së vogël, përfundimisht del përpara Zvonimir Cvetkoviqi. Në dhomën ku rrinte së bashku me të shoqen, vajzat dhe balldëzat, Zvonkoja na ofron kafe dhe pranon që të flasë. Ai është një mezoburrë 46 vjeç, me flokë të dendura, që kanë filluar të thinjen, dhe me njërin sy gjysmë të mbyllur, i cili i kishte mbetur në kujtesë fshatarëve të llahtaritur. Cvetkoviqi ishte mësuar të refuzonte ato që kishte parë të botoheshin në gazetatat lokale në Mal të Zi - si dhe në Internet - sipas të cilave ai kishte qenë i lidhur me krimet që ishin kryer në Qyshk. "Gjithë ajo, për të cilën unë kam qenë i interesuar të bëj, ka qenë, që të shkoj në punë herët në mëngjes, dhe të kthehem në shtëpi pasdite", thotë ai. "Kurrë nuk kam qenë në Qyshk. Kurrë nuk kam kryer shërbimin ushtarak dhe kurrë nuk kam mbajtur revole në dorë". Me të shpjeguar se disa njerëz kishin dëshmuar se e kanë parë atë në Qyshk gjatë sulmit, ai me rrëmbim dhe nervozë qëllon me grusht tavolinën dhe thotë: "Më lejoni të ju them diçka. Në do të ishte përzier madje edhe vëllau im në diçka të tillë, unë do ta tregoja menjëherë. Ata kanë qenë qenë e jo njerëz, ata që kanë bërë këtë punë në Qyshk". Megjithatë Cvetkoviqi ngulte këmbë vazhdimisht se kishte qëndruar larg luftës, ai dëshmonte me saktësi detaje të shumta për njësitet militare dhe për komandantët e tyre.

Si mund të dijë ai kaq shumë?

Ai nuk e tregon. Por, kjo kishte bërë që të ktheheshim prapa në Pejë dhe të flasim me shqiptarët, të cilëve, sipas fjalëve të Cvetkoviqit, do të dëshmonin se ato çfarë thotë vetë janë të vërteta. Kështu, ne gjetëm në Pejë një familje shqiptare, të cilën, gjatë bombardimeve të NATO-s - me të filluar serbët vrasjet dhe dëbimin masiv të shqiptarëve nga shtëpitë e tyre - Cvetkoviqi e kishte përcjellur në rrugën drejt Malit të Zi. Por, në bisedën me këtë familje, ne ia dolëm të kuptojmë disa detaje të tjera shumë kruciale, për të cilat Cvetkoviqi nuk kishte folur. Për shembull, familja shqiptare e tregon fare qartë dhe ngul këmbë në faktin se Cvetkoviqi i ka përcjellur ata për në Mal të Zi, por se ai në atë kohë ka qenë i veshur me uniformë ushtarake dhe se mbante me vete një pushkë automatike. Kjo binte në kundërshtim të plotë me ato që Cvetkoviqi na kishte thënë në Mal të Zi, kinse nuk kishte veshur kurrë uniformë dhe se nuk kishte

mbajtur kurrë revole në dorë. Sipas kësaj del se Zvonkoja e ka ndihmuar këtë familje, ngase miku i tij i kishte pasur miq të ngushtë dhe se në të njëjtën kohë kishte larguar edhe familjen e tij në atë drejtim. Familja shqiptare tregon se ai tërë kohën e kishte qortuar mikun e tij për rrezikun në të cilin e kishte futur - rrezikun e përcjelljes së një familjeje shqiptare. Një shqiptar tjetër, të cilin e vizituam, për të cilin Cvetkoviqi na kishte porositur ta pyesnim, po ashtu, na tregoi se e kishte parë Zvonkon vetëm disa javë para se të ndodhte masakra e Qyshkut, dhe se ai kishte pasur të veshur uniformën ushtarake dhe se kishte mbajtur një automatik. Ndërsa, e treta e vërteta, njeriu i tretë i cili do të duhej të thoshte fjalë të mira për Cvetkoviqin, ish-punëtori në kompaninë "Pe-trans", Dardani, dyshonte se Cvetkoviqi ka qenë gjithnjë në bashkëpunim me bandat ushtarake në Pejë. "Ai gjithmonë do të vinte për të na folur", rrëfen Dardani. "Por, njëkohësisht, ai ishte më ekstremisti në mesin e punëtorëve serbë. Ndodhte që ai të thoshte: 'Duhet t'i vrasim të gjithë shqiptarët, të marrim pastaj buldozerët dhe t'i rrafshojmë fshatrat; duhet që t'i dëbojmë ata të gjithë'".

"Nuk di çfarë të them", rrudhë krahët Dardani, "ndoshta këto kanë qenë vetëm fjalë".

Pra, tashmë e kishim të qartë se Zvonimir Cvetkoviqi - Zvonko ishte bashkuar me militarët për të sulmuar fshatin Qyshk - dhe sigurisht edhe dy fshatrat e tjerë - dhe që ndoshta ka qenë vetëm një ushtar i parëndësishëm gjatë operacionit. Kështu që, filluam të gjerim edhe për komandantët ushtarakë, për të cilët kishin treguar Cvetkoviqi dhe shumë luftëtarë të tjerë serbë, që kishin qenë më aktivët në rajon.

Njësitet militare që kanë marrë pjesë në sulm

LUFTËTARËT SERBË QË KANË QENË në Qyshk, më 14 maj, ose ata të cilët dinin diçka për ndodhinë e tmerrshme të mesit të pranverës, dëshmojnë se sulmi ka qenë i organizuar nga grupet më elite të policisë së Serbisë, si dhe armatës dhe njësiteve paramilitare - trupa këto nën direktiva të drejtpërdrejta nga gjeneralët më të afërt të të akuzuarit për krime lufte, Slobodan Milosheviqit. Në sulm kishin marrë pjesë edhe bandat militare, po ashtu, të cilat janë quajtur "trupat e befasisë". Ndër njësitet serbe që kanë marrë pjesë në Qyshk, janë: Formacioni "Frenki", një njësit komando i emëruar sipas udhëheqësit të tij Franko Simatoviq, njërit nga agjentët më të rrezikshëm dhe njëkohësisht të mistershëm, për të cilin flitet se është një komandant veteran nga lufta e Bosnjës. "OPG", ose "Operativna Grupa" (grupi operativ), një njësit elit i policisë serbe, pjesëtarët e të cilit me krenari kanë quajtur veten "Magla" (mjegulla), sipas gjasës se pas

aksioneve të mdërmarra nuk kanë lënë ndonjë gjurmë. "OPG-ja" mësohet të ketë marrë urdhrat nga një gjeneral i lartë në Ministrinë e Punëve të Brendshme të Serbisë.

Luftëtarët nga ky grup kanë theksuar se "OPG" qëndron prapa masakrës që ka ndodhur në fillim të vitit 1999, natën ndërmjet 14 dhe 15 janarit, në Reçak, që kishte grishur pezmin e komunitetit ndërkombëtar dhe, sipas shumë analistëve, kishte qenë pika shtytëse për ndërrimin e politikës botërore kundër Serbisë, rrjedhimisht duke cytur fillimin e bombardimeve të aleancës së NATO-s. Njësi snajperist i Armatës së Tretë "Jugosllave", grup që theksohet të ketë qenë nën komandën e drejtpërdrejtë të kryegjeneralit të Armatës së Tretë. Pastaj, banda paramilitare "Munja" (vetëtima). "Munja" ka qenë një mishërim i çuditshëm i policëve, kriminelëve dhe të vetëquajturve patriotë, të cilin nga serbët ishin konsideruar si legjendarë, për përleshjet e tyre që kishin zhvilluar me Ushtrinë Çlirimtare të Kosovës dhe për sulmet e pamëshirshme mbi civilët shqiptarë. Në mesin e 17 luftëtarëve, me të cilët u takuam në Mal të Zi, kishte qenë edhe Branko, një veteran shpatullgjërë i grupit militar "Munja", në të katërdhjetat e hershme. Branko tregon se ai ishte rritur në Pejë dhe se i ishte bashkuar grupit vetëm tre muaj para fillimit të luftës ajrore të NATO-s. "Me t'iu bashkuar 'Munjës' më është thënë se detyra jonë do të jetë spastrimi etnik - dëbimi i njerëzve nga shtëpitë e tyre", rrëfen Branko. "Kishim edhe punë të tjera, po ashtu, jo vetëm spastrimin. Bënim arrestime, në të shumtën e rasteve, caku ynë ishin liderët e shqiptarëve dhe eliminimi i gjithë atyre që përkrahnin idenë e Kosovës së paruar. Jo vetëm liderët e UÇK-së, por edhe shqiptarët me ndikim, intelektualët". Autoritetet serbe një kohë të gjatë kanë refuzuar çfarëdo lidhje me paramilitarët, siç është, për shembull, grupi "Munja". Por, luftëtarët serbë ngulin këmbë se paramilitarët, përfshirë këtu edhe "Munjan", kanë qenë "njësite speciale" nën kontrollin e armatës dhe policisë. Pikërisht, njëri nga komandantët më famëkëqinj dhe më të frikshëm, Vidomir Shalipur - polici më i njohur në qytetin e Pejës për dhunën e ushtruar ndaj shqiptarëve - ka qenë mu një polic serb. Shalipuri është vrarë më 8 prill, 1999, nga një ushtar 17-vjeçar i UÇK-së, në pusinë e vënë në afërsi të fshatit Radac. Funerali i tij kishte qenë një ndër më të mëdhenjtë që kanë organizuar ndonjëherë serbët e Pejës, ndërkaq që kishte qenë një ndër lajmet më të gëzueshme që kishin marrë shqiptarët e qytetit perëndimor, të cilët ishin dëbuar nga shtëpitë dhe ishin strehuar në vendet fqinje. Madje, edhe përkujtimorja me rastin e vdekjes së tij, tregon për lidhjen e tij me grupin, duke shkruar si shtojcë të emrit - Vidomir Shalipur - "Munja".

Urdhërat kanë ardhur nga nivelet më të larta

VRASJA E POLICIT VIDOMIR SHALIPUR, bazuar në dëshmi të shumta, kishte bërë që grupi militar "Munja" të mbetej nën drejtimin e partnerit të tij në krime, kriminelit Nebojsa Miniq. Kjo kishte qenë edhe një ndër strategjitë e luftës së Milosheviqit në Kosovë - policët dhe kriminelët të luftojnë krah për krah me njëri-tjetrin.

Nebojsa Miniq është një 38-vjeçar, i cili veten e quan "Mrtvi" (i vdekuri), nofkë që e ka marrë nga tatuja që tregon një njeri të vdekur në krahëror. Branko, njëri nga pjesëtarët e "Munjas", rrëfen se Miniq ka vrarë disa shqiptarë në Pejë dhe rrethinë. "Ai ishte ekstremist që nga fillimi", thotë Branko. "Ai gjithnjë ka qenë një njeri që ka jetur në tehun e shpatës. Ai ishte i mbushur plot me urrejtje ndaj shqiptarëve. Kishte bërë aktivitete kriminale së bashku me ta dhe ata e kishin tradhëtuar. Kështu që, ai ka qenë i mbushur me ndjenjën për hakmarrje. Ishte në gjendje të vriste tërë një familje, nënën, babain, ose motrën, vetëm për këtë gjë." Isai nga Peja, ka treguar se si Nebojsa Miniq kishte dhënë urdhrin për të vrarë gjithë familjen e tij. Një natë para hyrjes së trupave të NATO-s në Pejë, pjesëtarët e grupit të Miniqit, kishin ekzekutuar shtatë pjesëtarë të familjes së Isait. Isai ia kishte dalur t'i shpëtojë vrasjes. Prej shtatë të pushkatuarve - pesë kishin qenë fëmijë. Disa dëshmitarë, si fshatarët shqiptarë ashtu edhe militarët serbë, identifikojnë Nebojsa Miniqin si njërin nga komandantët e sulmit mbi Qyshk, Pavlan dhe Zahaq, më 14 maj. Së bashku me Miniqin ishte edhe njeriu hijerëndë nga fotografitë, Burdushi, emri i vërtetë i të cilit është - Sreçko Popoviq. Një pjesëtar tjetër i grupit "Munja", Petar, thekson se Miniq dhe Popoviqi kanë qenë komandantë të këmbësorisë në Qyshk. Mirëpo, Petar ngul këmbë se planet për betejat dhe listat e ekzekutimit kanë ardhur nga zyrtarët e nivelit të lartë të armatës dhe policisë, të cilët edhe e kishin drejtuar operacionin. "Ne na jepeshin listat nga komandantët e policisë për shqiptarët që ishin lojal ndaj UÇK-së ose që kishin lidhje me ta", tregon Petar. "Qëllimi ishte që të spastrohet çdo fshat. Na ishte urdhëruar që të ndanin gratë dhe fëmijët prej burrave. Ne mernim çdo mashkull që kishte mbi 15 vjeç". Disa luftëtarë kanë bërë të ditur për "American Radio Eoraks" se sulmi mbi Qyshk ishte planifikuar në takimin e komandantëve të armatës dhe policisë në Pejë, më 11 maj. Një libër shënimesh, i nënshkruar nga komandanti rajonal ushtarak, koloneli ushtarak Dushan Antiq - i cili i është treguar "ARË"-së nga zyrtarët e Këshillit Komunal në Pejë - konfirmon se në Qyshk ishin dërguar trupa përforcuese, tri ditë para sulmit. Gjithashtu, disponojmë me një kopje të dokumentit, të nënshkruar nga i njëjti komandant "jugosllav" Antiq, që dëshmon për të ashtuquajturin "Shtab

të krizës", ku drejtuesit serbë të ndërmarrjeve të ndryshme në qarkun e Pejës, kishin marrë detyrat përgjegjëse të dala nga gjendja e krijuar me shpalljen e gjendjes së luftës në Jugosllavi. Ky dokument mbante datën e 25 marsit, ndërkaq drejtuesit ftoheshin për të marrë detyrat në mbledhjen që do të mbahej më 1 prill, 1999. Sipas dokumentit, armata merrte mbi vete autoritetin absolut në rajon, ku përfshihet edhe fshati Qyshk. Nga këto dokumente dhe deklarata nga luftëtarët përgënjeshtrojnë pohimet se njësitet e tyre nuk kanë qenë të involvuara në sulmet mbi civilë. Bazuar në burimet pranë policisë serbe, listat e ekzekutimit kanë ardhur nga armata lokale dhe komandantët e policisë, duke vazhduar të ngjiten lart e më lart në zingjirin komandues. Një oficer nga një njësit elit i policisë sekrete serbe ka deklaruar se ai ka përcjellur urdhëresat të detajizuara për arrestime dhe deportime drejtpërdrejt te komandantët e policisë dhe armatës në Kosovë, në mesin e të cilëve kanë qenë edhe ato për grupin "Munja". Ai dëshmon se këto urdhëresat dilnin nga kancelaritë e Ministrisë së Punëve të Brendshme në Beograd. "Urdhri për të dëbuar me forcë shqiptarët ka ardhur nga Beogradi, nga vetë kreu", tregon oficeri i lartë i Armatës Jugosllave, i cili parapëlqen të mbetet anonim. "Ne ishim fokusuar parësisht në rajonet ku UÇK-ja kishte përkrahje, siç është Peja". Por, ky oficer shton se ajo që kishte filluar, sipas tij, si një luftë legjitime kundër "terroristëve shqiptarë" UÇK-së, së shpejti ishte kthyer në një luftë të përgjithshme kundër civilëve shqiptarë. Ajo ishte një luftë ku secili mashkull shqiptar pak më i rritur ishte trajtuar si një terrorist potencial. "Me të filluar sulmet ajrore", tregon oficeri, "çdo gjë u keqësua. Ne u bëmë më të varur nga militarët dhe njësitet speciale, ngase rekrutët dhe rezervistët tanë nuk po e kryenin punën si duhet. Gjithçka u kthye përmbys. Në këtë gjendje, unë isha një polic që duhej të punoja me kriminelët, në vend se t'i arrestoja ata".

Nga burgu në luftë

SHUMË MILITARË SERBË janë dërguar në Kosovë drejt e nga qelitë e burgjeve në Serbi. Disa prej këtyre militarëve që kanë luftuar në Kosovë i pranuan "American Radio Eëorksit" se ata ishin liruar nga vuajtja e dënimit në burg me kushtin e ardhjes për të luftuar në Kosovë. Një nga ta është Marko, një ish i burgosur që tash jeton në Mal të Zi. Ai është një figurë tipike e njeriut nga nëntoka serbo-malaziasë, një djalosh meskuloz me zixhirë prej ari të varur në qafë, syze dielli të shtrenjta dhe shortse "Bermuda". Markoja tregon se në kohën kur ishte liruar nga burgu kishte qenë duke vuajtur dënimin prej pesë vjetësh në Serbi, për shkak të një përleshjeje të armatosur. Pas lirimit, ishte

stërvitur në një kamp serb policie, i ishte dhënë arma dh ishte dërguar në Pejë, për të kryer të ashtuquajturat - operacione speciale."Urdhërat që më jepeshin mua ishin që të arrestoja njerëzit dhe t'i fusja brenda", tregon Marko. "Pastaj, ka pasur urdhra speciale për të kapur individë të veçantë dhe për t'i sjellur ata gjallë ose vdekur. I kam likuiduar pesë a gjashtë njerëz në këtë mënyrë. Arrestonim njerëz të rëndësishëm, politikanë, funksionarë. Për çmimin e lirisë sonë ne ishim në gjendje të bënim, thjeshtë, gjithçka". Markoja dhe disa militarë të tjerë serbë të intervistuar kanë theksuar se disa njësite janë sponsoruar nga gangsterët serbë, që kanë lidhje të ngushta me policinë sekrete të Slobodan Milosheviqit. Këta sponsorë u kanë paguar luftëtarëve shuma parashë prej 5-6 mijë markash për një muaj dhe kanë bërë aranzhimet për armët dhe municionin nga armata si kundërshtpërbliim për ndaljen e një pjese të madhe të pronave shqiptare. Mrakoja tregon se punëdhënësi i tij ishte famëkeqi, Zheljko Razhnatoviq - Arkan. Arkani ishte njëkohësisht politikan - kryetar i Partisë së Bashkimit Serb (SSJ) - dhe mafioz, për të cilin në vitin 1997 ishte ngritur aktakuza nga Tribunali Ndërkombëtar për Krime Luftë në Ish-Jugosllavi, për krimet që kishte kryer gjatë luftërave në Kroaci dhe Bosnjë. Aktakuza ishte shpallur botërisht, nga atëbotë kryeprokurorja Louise Arbour, gjatë muajve të bombardimeve të NATO-s mbi "Jugosllavi", në vitin 1999, kur i ishte shtuar sipas burimeve edhe dosja e krimeve në Kosovë. Razhnatoviq është vrarë në janar të vitit 2000 në një atentat në hotelin "Interkontinental" në Beograd. Fred Abrahams nga organizata "Human Rights Watch" beson se kriminelët e manipuluar nga shteti ishin një komponent esencial i luftës së udhëhequr nga Serbia në Kosovë. "Ka pasur elemente të fuqishme kriminale të mishëruar në tërë zingjirin që vjen nga armata, nëpërmjet policisë e deri te paramilitarët", vlerëson Abrahams, "dhe ky është një refleksion i shtetit Serb dhe Jugosllav. Ky është një regjim gangsterësh. Po flasim për një vend që është i qeverisur nga njerëz që janë të mishëruar thellë në të gjitha sojet e aktiviteteve ilegale dhe të dyshimta. Pra, në kjo do të fillojë mu në krye, në nivelin ministror, është më se e qartë se do të arrijë edhe në nivelin e banditëve të rrugës dhe policëve lokalë".

Kriminelët nuk kënaqeshin vetëm me para...

KËTA BANDITË DHE POLICË janë dërguar me urdhrin e komandantëve nga nivelet e larta që të shpajnë Qyshkun dhe dy fshatra të tjerë. Të mbijetuarit dëshmojnë se kanë parë Nebojsa Miniqin dhe Srećko Popoviqin - komandantët e formacionit "Munja" - të torturojnë civilët e paarmatosur dhe të

terrorizojnë ata me të shtëna nga automatikët, madje edhe buzë këmbëve të fëmijëve. "American Radio Ëorks" ia ka treguar fotografitë e Miniqit dhe Popoviqit njërit nga të mbijetuarit në një nga dhomat e likuidimit në Qyshk, bujkut rreth katërdhjetë vjeç të quajtur Besim. Pa mëdyshjen më të vogël, ai rrëfen se i kujtohet fare qartë se Popoviqi ka dhënë urdhrin për të ndarë meshkujt shqiptarë që do të ekzekutoheshin. "Ai qëndronte në mes dhe jepte urdhrat", kthen kujtimet për Sreçko Popoviqin, Besimi. "Ushtarët e tjerë dolën në krye të grupeve dhe na dërguan nëpër shtëpi. Gjatë gjithë kohës, ky Popoviqi, na bërtiste: 'Keni kërkuar NATO-n, tash do t'ju tregojmë ne NATO-n! Ju shqiptarët kurrë nuk do të jeni të lirë, vetëm nëse do të vrisni tërë 11 milionë serbët'". Edhe Skënderi, një burrë tjetër i mbijetuar në masakër, identifikon Popoviqin nga fotografitë. "Kam pasë vërejtur se mbante një kryq rreth qafës", thotë ai. "Kishte të veshur një fanellë me ngjyrë të gjelbër ushtarake. Ai ka dhënë urdhrat që të na ndanin në dy grupe dhe të na dërgonin nëpër shtëpitë...". Në intervista të ndara, dëshmitarët theksojnë se Popoviqi nën kërcënimin e armëve ka vënë para grupin prej dhjetë meshkujsh dhe i ka dërguar në njërën shtëpi. Në këtë grup kishte qenë edhe Skënderi. Pas disa çastesh, disa rrebeshe armësh ishin dëgjuar dhe meshkujt e vënë në vijë me shpinë nga muri ishin shembur të vrarë nga plumbat e ekzekutorit serb. Skënderi, megjithëse me disa plagë në këmbë, ia kishte dalë të shpëtonte, duke dalë nga dritarja, pak para se shtëpinë, tashmë të mbushur me kufoma, ta kaplonte zjarri. Ndërkohë, Nebojsa Miniqi ishte duke gjuajtur ndonjë pre më të majmur. Miniqi e kishte rrëmbyer Çaush Lushin, 51 vjeç, burrin e njohur si më i pasuri në Qyshk. Njerëzit e Miniqit, po ashtu, e kishin kapur të birin e Çaushit, Arianin, 21 vjeç, për të shantazhuar atë me qëllim të marrjes së çelësave të veturës. Çaushi u kishte ofruar vetë të merrnin veturën dhe disa para, duke shpresuar se serbët do të tregoheshin të mëshirshëm dhe do t'ia kursenin jetën e të birit. Dëshmitarët tregojnë se Miniqi e kishte dërguar Çaush Lushin në shtëpinë e tij.

Gruaja e Çaushit, Ajshja, kishte mbetur në mesin e grupit të femrave, derisa gjithë këto skena rrëqethëse ishin luajtur para syve të saj të mbushur me lot. "Çaushi u solli atyre gjithë paratë që kishim", kthen kujtimet më të këqija të jetës së saj ajo. "Ai solli gjithçka vetëm për ta shpëtuar birin tonë të dëshirit. Kur ai u kthye te vendi ku na kishin grupuar, te varrezat e fshatit, pa se Arianin e tij e kishin marrë ushtarët. 'Ku e kam djalin?', ka pyetur. Dhe ata iu përgjigj gjakftohtë: 'Ti mund të kesh para, të jesh i pasur, por kjo nuk do të thotë se ne nuk do të ta vrasim djalin!'". I biri, Ariani, i vetmi djalë në familje, ishte pushkatuar së bashku me 10 meshkuj të tjerë, disa minuta para se Çaushi të kthehej me paratë. Çaush Lushi së fundi është parë i gjallë me Nebojsa Miniqin - "Mrtvin", komandantin e "Munjas". Një ditë më vonë, Ajshe Lushi e kishte gjetur kufomën

e burrit të saj të masakruar në një nevojtoare fshati."Ishte i shtrirë me fytyrë për tokë, derisa në të gjitha anët shihej gjaku", rrëfen ajo si e përhumbur. "Ishte shumë e vështirë të shikoje. Ishin mbledhur aq shumë miza. E kishin prerë në fyt dhe gati ia kishin prerë shuplakën fare. Ndoshta kur ia kishin vjedhur orën e shtrenjtë. Pas kësaj, kam bërëtitur dhe i kam thënë: 'Çaush, të vranë edhe ty, tash nuk na ka mbetur mashkull në shtëpi. Ku e kemi birin tonë? Tash pa ty, më nuk kemi shtëpi'".

"Ishim të pajisur me urrejtje kundër shqiptarëve"

TË SHSTATËMBËDHJETË LUFTËTARËT serbë të intervistuar, kanë pranuar të bënin një gjë të tillë, vetëm pasi që iu kishim premtuar se nuk do t'i publikonim emrat e tyre. Thuaia, që të gjithë kanë pranuar se kanë sulmuar edhe shqiptarët civilë. Disa luftëtarë serbë kanë pranuar, po ashtu, se kanë kryer ekzekutime masive, edhe pse asnjëri prej tyre nuk ka pranuar se ka qenë i përzier në vrasjen mizore të Çaush Lushit.

Shumica e luftëtarëve theksojnë se ata i kanë bërë këto vullnetarisht, duke konsideruar një gjë të këtillë si një fushatë legjitime kundër terroristëve. Mirëpo, motivacionet e tyre të vërteta variojnë. Vasoja është një burrë i imët, rreth 30 vjeç, i cili ka lindur dhe është rritur në Serbi. Ai ishte punësuar pasi që kishte hedhur firmën në letër për të shkuar në luftë në Kosovë. Teksa kishte parë luftëtarët e tjerë duke vrarë gra dhe fëmijë shqiptarë, ai për një kohë ishte turbulluar. Por, Vasoja thekson se kishte vazhduar me zbatimin e urdhrave. "Ne ishim si të pajisur me njëfarëlloj ndjenje patriotike të detyrës, posaçërisht me rritjen e intensitetit të luftës aktive", tregon Vasoja. "Ne ishim ushtarë, ne ishim sikur qenë të luftës të cilët vrasin pa u mëdyshur për këtë, pa menduar fare. Këta ishim ne. Ishim po ashtu të pajisur me urrejtje... Mendoj se gjeneralët kanë krijuar një projekt, njëfarëlloj plani, për të na mbushur me urrejtje për shqiptarët". Luftëtarët e tjerë, veçanërisht pjesëtarët e grupeve militare, ishin të kapluar nga pasione të ndryshme dhe nuk ndjenin ndonjë keqardhje për vrasjen e civilëve shqiptarë. Me Milanin u takuam në tarracën e një kafeterie të zhurmshme. Ai është një burrë i parruar, me sy të skuqur dhe të mëdhenj. Ai ka një të kaluar kriminale, po ashtu. Milani pohon se i ka takuar grupit militar "Munja", një bande ku të vetëquajturit patriotë serbë ishin njëkohësisht edhe kidnepues të paguar nga shteti. "Më herët, policia sekrete serbe transportonte shqiptarët në mënyrë të sigurt përtej kufirit, duke i bartur ata fshehurazi në bagazhet e veturave", tregon ai. Për këtë merrnin nga 5 mijë DEM. Me të marrë vesh për këtë djemtë nga

njësiti im, filluam edhe ne të bënim një gjë të tillë. Pastaj, me të ashpërsuar më tepër bombardimet e NATO-s, nuk përpiqesha që t'ia kaloja shqiptarëve kufirin. Vetëm u merrja paratë dhe i vrisja".Milani thotë se nuk ka marrë pjesë në sulmin mbi Qyshk. Kështu që shkojmë ta shohim një tjetër që ka marrë pjesë në masakrën e tmerrshme. Ky është Predragu. Ai ka të veshur një fanellë "Versace", xhinse të të zeza dhe gëzon një respekt të veçantë në kafeterinë që ri. Predragu ka insistuar që biseda të zhvillohet në bodrumin e një hoteli buzë detit. Gjatë gjithë bisedës rrinte i ulur në karrige, teksa, nën prapanicë mbante një revole "Magnum 44" të nikelizuar dhe të gatshme, për çfarëdo nevojë."Së pari, nuk jam duke biseduar me ju ngase dua ta bëj këtë", thotë ai. "Këtë e bëj vetëm se jam i mbushur. Jam i mbushur deri në fyt. Disa gjëra nuk mund t'i mbaj më brenda. Në do të dëshironit ju ose jo, duhej të punonim për policinë. Duhet të kesh para në qoftë se dëshiron të jetosh. Fabrikat nuk punonin, asgjë nuk funksiononte. Nuk kisha dëshirë të shihja njerëzit duke vdekur, nuk kisha dëshirë të shihja gjakun gjithkrah rreth meje, por u mësova edhe me këtë".Sytë e Predragut duken të lodhur dhe të shqetësuar. Nga qafa e tij rrjedh djersa. Gjëja tjetër e cila e shtyn të bisedojë është se dëshiron ta shfaqë mllefin kundër Milosheviqit, për arsyen se ai kishte braktisur Kosovën pas luftës. Kjo është një ndjenjë që ndajnë një pjesë e madhe e luftëtarëve. Predragu rrëfen edhe për mllefin e familjes së tij dhe shokëve në Serbi të cilët refuzojnë të besojnë storiet për ato që ka parë në Kosovë. Mbi të gjitha, duket sheshazi se Predragu dëshiron t'ia hapë dikujt zemrën, pa marrë parasysh se kush janë ata. Ai dëshiron të rrëfejë për tmerrin.

"Vetë i ekzekutova të gjithë... përse të harxhonim fishekët"

"VËLLA, ËSHTË E VËSHTIRË ta shikosh ndarjen e meshkujve nga familjet e tyre dhe pastaj t'i vrasësh ata", pohon Predragu, me një ndjenjë të çuditshme brenda vetes. Ai nuk e di se a është duke ndjerë keqardhje për ato që ka bërë së bashku me kolegët e tij të krimeve ose vetëm flet përqartë për të nxjerrë dufin që i është stisur brenda. Ndjenjat e tij janë të përziera."Nuk ka asgjë më të keqe sesa kur shikon fytyrat e nënave, motrave, fëmijëve... se si dënesin kur shohin duke iu marrë etërit ose vëllezërit".Predragu, me të thënë këto, ndalet për një çast, merr frymë thellë dhe vazhdon:"Një grua në Qyshk m'u qas pranë. Ishte 50 vjeçe dhe kishte gjashtë a shtatë fëmijë. Militarët ia kishin marrë burrin me vete. Ajo më ofroi 6 mijë marka në qoftë se do t'ia liroja burrin. Në sytë e saj unë pashë nënën time që lutej për jetën time. Dëshirova ta ndihmoj. Por, në do të provoja ndonjë gjë, vetëm se do ta vrisja edhe veten. Natën, tash kur bie për

të fjetur, fytyra e saj më torturon". Disa militarë serbë rrëfejnë storie të tilla. Kujtimet që i kanë marrë me vete nga Kosova, sytë e çjerrë dhe të përlotur të grave dhe fëmijëve nuk i lënë ata të qetë. Por, këtu shtrohet pyetja se si djelmoshat si këta kanë mundur të vrasin aq shumë njerëz dhe t'i vrasin ata aq metodikisht. A ishin ata vetëm duke i ndjekur urdhrat? Kjo pyetje iu shtrua një burri tjetër që kishte qenë në Qyshk, Draganit. Dragani është një djalë i ri që kishte kryer shërbimin ushtarak në armatën "jugosllave" dhe që iu kishte bashkëngjitur si vullnetar njësitit militar, të cilët veten e kishin quajtur "Brigada Cara Dushana", sipas carit serb të mesjetës. Dragani pa pushim ngrydh cigaren me gishtërinjtë e tij të zverdhur nga tymi, gjë që tregon nervozën e tij, teksa flet në një kafeteri për ato që kanë ndodhur në Qyshk. Dragani pohon se pjesëtarët e grupit "Munja" dhe "OPG" kanë udhëhequr sulmin dhe se kanë hyrë në Qyshk 200 metra par njësitit të tij. "Gjithfarë gjërash kanë ndodhur në atë fshat", thotë ai tek flet për Qyshkun. "E rrethon një djalë të rritur dhe e merr në pyetje. Pas kësaj ai fillon të qajë ose ulet në gjunjë. Zakonisht, ai do të të ofrojë para për ta liruar. Por, njësitit ynë nuk ka lejuar të bëhen kështu lloj pazarllëqesh. Dhe, motivimi ynë kryesor në Qyshk ishte hakmarrja". Dragani shpjegon se disa kolegë të tij nga njësitit militar ishin vrarë kohëve të fundit gjatë përleshjeve me UÇK-në. Kështu që, kur kishin sulmuar Qyshkun, pjesëtarët e mbijetuar kishin etje të madhe për t'u hakmarrë. Me rrjedhën e rrëfimit të Draganit për Qyshkun, detajet ngadalë shkojnë duke u përshtatur me ato që kishte dëshëmar Akifi, njëri nga të mbijetuarit në Qyshk. Dragani: "Ishin rreth 12 veta që ne vendosëm t'i marrim në pyetje. Tashmë kishim pastruar të gjithë shqiptarët nga sektori ynë, kështu që i dërguam këta meshkuj në një shtëpi të zbrazët". Akifi: "Ata na dërguan brenda shtëpisë së një komshiu dhe na vunë në dhomën e ditës në vijë me shpinë nga muri". Dragani: "U thamë se meshkujt nga ky fshat më herët kanë marrë pjesë në sulmet mbi ne. Për këtë arsye komandantët tanë kanë marrë vendimin për t'ju vrarë". Akifi: "Njëri prej tyre, një ushtar i ri, erdhi te ne dhe na tha se duhet të presim derisa të bisedojë me komandantët e tij". Dragani: "Ishte e qartë se disa prej tyre kishin qenë në UÇK. Zbuluam se disa prej tyre mbanin fanella të gjelbra në rrobat e tyre të zakonshme. Si dhe çorape të gjelbra - e gjelbër ushtarake. Ky ishte gabimi i tyre. Ne morëm hakun". Akifi: "Nuk e di se për çka kanë biseduar. E gjithë kjo zgjati vetëm një sekondë, pastaj ai u kthye dhe tha: 'Në emër të Serbisë, të gjithë jeni të dënuar me pushkatim'". Dragani: "U thashë se këtë po e bënim në emër të Serbisë. Vetë i ekzekutova të gjithë. Nuk më nevojitej askush tjetër. Përse të harxhonim fishekët?"

Ç'ka qenë njësiti militar "Munja"?

KUSH JANË PJESËTARËT e njësive serbe që kanë kryer krime në rajonin e Kosovës Perëndimore, posaçërisht në Qyshk, Pavlan dhe Zahaq? Kush i ka formuar ato? Kush i ka drejtuar ato? Cili ka qenë misioni i tyre? Këto janë pyetjet që kërkojnë përgjigje. Më poshtë do të lexoni dëshmitë që për këto formacione i kanë dhënë vetë pjesëtarët e tyre, si dhe detajet e tjera të dala nga analizat dhe burimet militare perëndimore. "Munja" (vëtetima) është formuar në fillim të vitit 1998, si një njësiti që do t'iu kundërpërgjigjej sulmeve të Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës, që sa vete e shtoheshin në rrethinën e Pejës. Njësiti ishte menduar për të qenë si një krah i "Posebne Jedinice Policije (PJP)" (njësiti speciale të policisë) të Ministrisë së Punëve të Brendshme, bazuar në dëshmitë e disa luftëtarëve serbë. Munja ka pasur prej 30 deri në 50 luftëtarë dhe një numër të madh të automjeteve të blinduara, të cilat, me fillimin e bombardimeve të NATO-s, ishin strehuar në barakat e "Armatës Jugosllave" në Pejë. Njësitet e "Munjas" kanë bartur uniforma të njëjta të kamufluara, të njëjta me uniformat e PJP-së, ndërsa nganjëherë kanë ngjitur në krahë nga një shirit. "Ata ishin djelmoshat të cilët shkonin në vendet ku askush tjetër nuk dëshironte", shpjegon një rezervist serb policie. "Kur këta ishin në vijën e parë, para nesh, dëmet që pësonim ishin të reduktuara në minimum. Dhe është e vërtetë, 'Munja' shkatërronte çdo gjë, dhe kur them çdo gjë, ajo edhe do të thotë mu çdo gjë". Sikurse edhe militarët e tjerë serbë, "Munja, po ashtu, financohej nga lidhjet joformale me komandantët e policisë dhe armatës, si dhe nga qarqet e ndryshme politike. Disa luftëtarë kanë dëshmuar se ky grup ka pasur lidhje të ngushta në Pejë me anëtarët e Partisë Radikale Serbe (SRS) të Vojislav Sheshelit dhe me zyrën e prefektit të Pejës, Jovo Popoviqit. Gjatë luftës, Jovo Popoviq ishte zëvendës i komandantit të "Shtabit të krizës" për qarkun e Pejës, i emëruar nga "Armata Jugosllave". Një lidhje tjetër e tyre ishte edhe me shefin e policisë ushtarake në Pejë, i cili është raportuar t'u ketë dhënë "Munjas" qasje në informatat dhe operacionet në këmbim me një pjesë të vlerave të plaçkitura nga shqiptarët. Komandant i grupit militar "Munja" ka qenë Nebojsa Miniq, një kriminel me dosje të trashë dhe me një stazh bukur të gjatë nëpër burgje. Ai veten e quante "Mrtvi" (i vdekuri). Por, sipas shumë përllogaritjeve, truri militar i këtij grupi famëkeq ishte polici i njohur serb, Vidomir Shalipuri. Shalipuri, kohë më parë, iu kishte bashkëngjitur, si polic, njësitet special të quajtur "Operativna grupa (OPG)" (grupi operativ). Sipas një burimi nga policia, ai e kishte lëshuar OPG-në për "Munjan" "për të pasur më tepër autonomi në operacione dhe për të qenë komandant". Raportohet se ndër pjesëtarët e tjerë të "Munjas" kanë qenë: Miqo

Martinoviq, Gjuro Kastratoviq, Milan Kaljeviq dhe Obrad Rajiqeviq. "Munja" kishte marrë pjesë në disa përleshje të mëdha me Ushtrinë Çlirimtare të Kosovës, në mesin e të cilave edhe një në Jabllanicë. Shalipuri, veçanërisht njihet në mesin e disa policëve të tjerë, si shumë represiv që ka rrahur dhe terrorizuar shqiptarët e qytetit të Pejës edhe para se të fillonin përleshjet e para në Kosovë dhe para se të shfaqej UÇK-ja. Sipas ditarit të një serbeje, të gjetur pasi që ajo kishte lënë shtëpinë e saj në Pejë dhe ishte strehuar në Mal të Zi, shkruan se kur nënat shqiptare kanë dashur t'i vënë në gjumë fëmijët e vet, në vend të ninullave kanë kënduar: "Flej, flej, se po vjen Shalipuri". Sipas gjitha gjasëve, pjesëtarët e grupit "Munja" kanë qenë të lidhur mes vete edhe familjarisht. Mësohet se motra e Shalipurit ka qenë e martuar me komandantin tjetër të "Munjas", Srećko Popoviqin. Disa luftëtarë serbë kanë dëshmuar se Popoviqi, i cili vinte nga Serbia e Jugut, ka aranzhuar transportimin e vlerave të vjedhura për në Serbi.

Burimet shqiptare kanë theksuar se Popoviqi, para luftës, ka kryer punën e mbikqyrësit të punëtorëve në birrarinë e Pejës. Ai tash, siç mësohet, ka hapur një kafeteri në Novi-Sad.

Me vrasjen e Shalipurit në një pusi në afërsi të fshatit Radac, në prill të viti 1999, kishin filluar edhe ditët e vështira për "Munjan". Me vdekjen edhe të disa pjesëtarëve të tjerë të grupit, mendohet se numri i luftëtarëve ishte zvogëluar dhe se pak prej tyre kanë mbijetuar. Por, jo të gjithë luftëtarët serbë thonë fjalë miradie për aftësitë luftarake të militarëve "Munja". "Ata gjithmonë i kanë fëlliqur punët", thotë një polic serb, detyra e të cilit kishte qenë të furnizojë me pajisje komunikimi dhe të përcjellë urdhrat nga komanda e policisë serbe në Prishtinë të njësitet militare. "Ata kanë qenë të pakujdesshëm. Nuk kanë qenë të disiplinuar... Por, ua kemi pasur nevojën".

OPG - njësit që ka kryer masakrat në Abri, Reçak dhe në Qyshk

"GRUPI OPERATIV" (OPG) është një njësit elit antiterrorist për të cilin deri tashti nuk është ditur ose është ditur shumë pak ndër hetuesit e krimeve në Kosovë, si edhe nga organet e mediave. Sipas shumë dëshmimeve që ia ka dalë të mbledhë "American Radio Eëorks", OPG-ja është formuar në Kosovë si një njësit elit antiterrorist. Bazuar në dëshmitë e disa luftëtarëve serbë, OPG-ja ka marrë pjesë në disa nga masakrat më famëkeqe në Kosovë, ndër të cilat është Abria e Ulët, Reçaku dhe Qyshku. OPG-ja është formuar nga policët më të mirë nga e gjithë Kosova, si edhe nga lokalitetet në Serbi. Sipas raportimeve, ky njësit është

themeluar gjatë muajve të vonshëm të vitit 1997, ndërsa pjesëtarët e tij janë stërvitur në Serbi. Një polic sekret i rangut të lartë ka bërë një përshkrim në detaje të këtij grupi militar: "Është paraqitur nevoja për një njësit të tillë, ngase në aksionet e fundit të njësiteve policore kundër UÇK-së, ato nuk ishin treguar edhe aq të efektshme dhe po pësonin dëme shumë të mëdha. 'Crvene beretke' (beretat e kuqe, forcat speciale të sigurimit shtetëror të Serbisë) ishin shumë të zëna për t'u inkuadruar në operacionet në pjesë të brendshme të Kosovës, ndërkaq që policia kishte nevojë për njësitë që do të kryenin operacione të shpejta, të cilat do të zbatoheshin me një sekret të plotë". "Këto njësite zakonisht kanë operuar me nga 12 ose 24 meshkuj në grup. Luftëtarët nga njësitet e tjera policore kanë pasur fare pak kontakte me OPG-në, posaçërisht në kohën para bombardimeve. Kjo ka qenë edhe arsyeja përse ata janë quajtur 'Magla' (mjegulla) - ata zhdukeshin pa lënë ndonjë gjurmë... OPG-së i ishin besuar detyra speciale, për të shkatërruar bërthamën e njësiteve armike, për të kryer sulme të befasishme dhe për të terrorizuar popullatën shqiptare. Kjo nënkupton edhe vrasjen e civilëve në rajonet e UÇK-së, me qëllim të shuarjes së çfarëdo dëshire ndër shqiptarë për të hyrë në radhët e tyre. Kështu ka ndodhur edhe në Reçak. OPG-ja ka qenë një grup shumë i fuqishëm dhe shumë efektiv, por ata kanë marrë pjesë në shumë krime, ku kanë mbetur të vrarë shumë civilë". Pjesëtarët e OPG-së kanë bartur uniforma të ndryshme për aksionet e ndryshme që kanë kryer, por ata ishin më së miri të njohur nga uniformat e tyre të zeza dhe për armët e tyre të prodhimit perëndimor. "Ata nuk kanë mbajtur armë ruse ose jugosllave, e dini, si ato AK-47. Ata kishin armët më bashkëkohore të NATO-s.

Ishte diçka impresive".

Pjesëtarët e OPG-së, të shumtën e rasteve kanë qenë të armatosur me pushkë automatike "Hekler-Koch". Burime nga policia serbe theksojnë se OPG-ja ka qenë nën kontrollin e drejtpërdrejtë të gjeneralit Obrad Stevanoviq, komandant i forcave të policisë speciale serbe dhe njëri nga komandantët më të rëndësishëm të Milosheviqit. Sipas të gjitha gjasave, OPG-ja ka qenë pjesë e "Specijalne Antiteroristicke Jedinice - SAJ" (Njësitet speciale antiterroriste) të Ministrisë së Punëve të Brendshme, të cilat janë komanduar nga gjenerali Stevanoviq. E themeluar, më 1995 nga gjenerali Radovan Stijiq - Baxha, SAJ-i, sipas të gjithë përlllogaritjeve, ka qenë njësi me elitë i Ministrisë së Punëve të Brendshme të Serbisë (me përjashtim të Departamentit të Sigurimit Shtetëror). Duke pasuar atentatin e kryer mbi themeluesin e këtij njësi, Baxhën, tek ndodhej me të bi-

rin në restorantin "Mamma Mia" në një lagje të Beogradit, SAJ-i ka rekrutuar pjesëtarë të rinj në Kosovë dhe ka shtuar numrin e vet në rreth 1.000 meshkuj. SAJ-i ka qenë posaçërisht i njohur për bartjen e uniformave të zeza, me të cilat janë dalluar nga njësitet e tjera militare që kanë vepruar në Kosovë, si edhe për armët e tyre nga Perëndimi, bazuar në dëshmi të shumta.

"Frenkit" - profesionistët e mistershëm

FORMACIONI MILITAR "FRENKI" (ose "Frenkijevci") është njëri nga njësitet më sekrete serbe që kanë luftuar në Kosovë dhe të cilët, sipas të gjitha gjasave, kanë marrë pjesë edhe në masakrën në Qyshk. "Frenki" ka qenë pjesë e forcave speciale të sigurimit shtetëror të Serbisë, të njohur edhe si "Crvene beretke" (Beretat e kuqe), po ashtu. Emri i këtij njësi militar rrjedh nga Franko Simatoviq, një komandant i mistershëm, i cili, siç raportohet, ka qenë koka e disa operacioneve të mëdha gjatë luftërave në Bosnjë dhe Kroaci. Simatoviqi ka qenë i lidhur ngushtë, gjatë kohës së këtyre dy luftërave, me njësitet militare të Zhelko Razhnatoviqit - Arkanit dhe të Vojislav Sheshelit. Gjatë luftës në Kosovë, "Frenki" ka qenë një njësit me disiplinë të lartë, që ka kryer operacionet e ashtuquajtura komando. Ata kanë qenë të njohur për armët e tyre të sofistikuara (prodhim perëndimor), radiolidhjet e veçanta dhe kapelat e gjelbra me strehë, të ngjashme me ato të kaubojëve. Zakonisht, kanë ngasur xhipa me ngjyrë të zezë ose të gjelbër, ndërsa preferonin modelin "Cherokee"). Sipas një komandanti të policisë serbe, "Frenkit" kanë përdorur emra të ndryshëm për operacione të ndryshme. "Kanë pasur një autoritet të përgjithshëm. Ata mund të bënin çdo gjë. Kanë pasur armët për të cilat ne vetëm do të mund të ëndërronim". Miloshi, një ish-pjesëtar i "Frenkit", thotë se ai kishte luftuar në Kroaci dhe se ishte rekrutuar nga ish-komandantët e tij. "Kjo ka qenë një polici sekrete për likuidim dhe për operacione të nduarnduarshme", thekson ai. "Ishte diçka plotësisht ilegale - nuk ishte e shkruar në ligje ose në kushtetutë. Mirëpo, çdo shtet ka diçka të këtillë, edhe ato që pohojnë se mbrojnë të drejtat e njeriut, siç është Amerika". "Ne shkuam në Kosovë në shkurt të vitit 1999. Ishim rreth 1.000 veta në grup. Ky numër sigurisht se është rritur me nismën e luftës, ndoshta në 1.500 njerëz. Ishin nga 20 ose 30 veta në secilin skuadron, në krye të të cilit qëndronte një komandant". "Qëllimi ynë në fillim ishte shumë i thjeshtë, që të shkatërrojmë UÇK-në, bazat e tyre dhe shtetin e tyre ilegal... Mund të pyesni në Interpol dhe ata do t'iu thonë se çfarë lloji i bandave kriminale kanë qenë ata". Miloshi përshkruan njësitin e tij si profesionist absolut, ndërkohë që përqesh

njësitet e tjera, siç është për shembull "Munja". "Ne ishim profesionistë. Ne nuk ishim të interesuar për të vrarë gra dhe fëmijë. Detyra jonë ishte që të vrisnim UÇK-në dhe kjo është ajo që bënim... Mendoj se një burrë që është i gatshëm të përdhunojë dhe të masakrojë civilët, dikush që mund të sulmojë një fshat vetëm për të masakruar civilë, prej cilitdo popull qoftë ai, ai person nuk i sjell lavd popullit të tij. Unë do t'i likuidoja të tillët në vend. Nuk do të kishte gjyq, vetëm ekzekutim". Me përjashtim të bonueseve për operacionet speciale, sipas Miloshit, pjesëtarët e "Frenkit" kanë marrë paga prej rreth 8 mijë dollarësh në muaj, gjatë luftës në Kosovë. "Kemi qenë të paguar mirë. Por, ne kemi qenë më të mirët dhe u kemi hyrë shumë rrezeqeve". Ai thotë se kurrë nuk e ka parë me sy Simatoviqin. "Nuk e ka parë askush prej nesh. Ai është i këtillë". Miloshi thotë se nuk ka qenë në Qyshk, por disa luftëtarë të tjerë pohojnë se "Frenkit" kanë qenë komandantët që kanë udhëhequr sulmin. "Nuk kishin mundur ta qetësonin veten teksa kishte edhe ndonjë fshat shqiptar të pa pastruar", spikat një polic. "Kanë dashur të heqin qafe edhe fshatin më të fundit në rajonin e Pejës".

A do të gjykohen kriminelët e luftës nga terreni?

PRANIMI I DRAGANIT - militarit nga vazhdimet e mëparshme - se ka kryer ekzekutime masive dhe se ka marrë pjesë në deportimet në fshatin Qyshk, automatikisht e rangojnë atë në radhën e kriminelëve potencialë të luftës. Megjithatë, ekspertët e drejtësisë ndërkombëtare spikasin se ai, si dhe personat që kanë bërë gjëra të ngjashme, ka gjasa të mëdha të kalojnë pa marrë dënimin e merituar. Për më tepër, Dragani dhe pjesëtarët e tjerë të grupeve militare të nivelit "tokësor", që kanë kryer masakrën në Qyshk dhe në shumë vende të tjera në Kosovë, mund edhe fare të mos çajnë kokën se do të ndiqen ndonjë ditë nga Tribunali Ndërkombëtar për Krime Lufte në Ish-Jugosllavi, në Hagë. Dennis Milner, hetues i OKB-së për krime të luftës, thekson se puna e ekipit të tij do të vazhdojë të fokusohet thuaja tërësisht në rangun e lartë të regjimit të kryeakuzuarit për krime lufte, kryetarit "jugosllav" Slobodan Milosheviq. "Mund të thuhet se Tribunali as që është themeluar ndonjëherë ose kurrë nuk ka pasur për qëllim të vihet pas gjykimit të akterëve të krimeve në nivelet e ulëta", thotë Milner. "Ne do të insistojmë në atë se ata në krye janë personat përgjegjës... dhe se ata, duke qenë të implikuar, kanë tërhequr këmbëzën". Disa avokatë që angazhohen për të drejtat e njeriut kritikojnë një strategji të këtillë, ngase shumë keqbërës dhe kriminelë nga terreni mund t'ia dalin mbanë me krimet e tyre. M. Cherif Bassiouni, ish-hetues i OKB-së për krime lufte, i cili tash ligjëron në

Universitetin De Paul në Chicago, pohon se edhe individët që kanë dhënë ndonjë mbështetje për vrasësit do të mund të gjykohen. "Ata janë njësoj përgjegjës si dhe ata që kanë qenë në terren dhe që kanë vrarë njerëzit", thekson Bassiouni. "Ky është një koncept për përgjegjësinë në grup. Nuk ka ndonjë ndryshim nëse në një bandë kriminelësh, dy vetë qëndrojnë jashtë duke bërë roje ndërkohë që dy të tjerë ndodhen brenda duke plaçkitur ose vrarë. Që të katërt janë njësoj përgjegjës për krimin".

Sido që të jetë, Bassiouni mbështet fokusimin e Tribunalit të Hagës mbi Slobodan Milosheviqin dhe bashkëpunëtorët e tij të lartë. Çështja themelore, thotë ai, nuk është në dënimin e krimeve të kaluara, por në parandalimin e krimeve të ardhshme. "Po, personat nga terreni kryejnë krimet", thotë Bassiouni. "Por, përderisa atyre të mos i jepen urdhrat për të bërë diçka të tillë, përderisa atyre nuk i garantohet imunitet, ata nuk do të dëshironin të bëjnë këtë krye në vete. Mënyra e vetme për të parandaluar këso lloj krimesh bëhet në do të kemi për cak liderët e tyre". Me gjithë fokusimin e Tribunalit në udhëheqësinë serbe, ekipet e hetuesve kanë bërë hetime nëpër Kosovë për të mbledhur dëshmi dhe materiale të tjera. Disa javë pas hyrjes së trupave të NATO-s në Kosovë, një ekip patologësh nga policia daneze që punojnë për Tribunalit, kanë vizituar Qyshkun. Ata kanë ekshumuar kufomat të djegura ose gjysmë të djegura, që janë varrosur në një varr masiv në qendër të fshatit, te varrezat, në vendin e njëjtë ku edhe ishin tubuar nga militarët serbë, më 14 maj. Patologët danezë, po ashtu, kanë nxjerrë plumbat nga dërrasat e nevojtores ku ishte vrarë dhe masakruar Çaush Lushi. Në qoftë se njeriu që e ka vrarë Çaush Lushin do të identifikohet, bazuar në planin e OKB-së, ai do të gjykohej në gjykatat lokale në Kosovë dhe jo në tribunalin ndërkombëtar në Holandë. Mirëpo, sistemi lokal i drejtësisë vuan nga disa pengesa. E para, të gjithë të dyshuarit për krime kanë ikur në Serbi ose në Mal të Zi. E dyta, është mungesa e policëve dhe punëtorëve të tjerë të sigurimit që do të kapnin këta të dyshuar. Në anën tjetër, zyrtarët e administratës së OKB-së në Kosovë, nuk mbyllin sytë edhe për dhunën që është ushtruar ndaj minoriteteve serbe dhe rome në vend, pas hyrjes së NATO-s. Administrata e përkohshme në Kosovë ka përllogaritur se rreth 300 njerëz janë vrarë në Kosovë, që kur lufta ka marrë fund. Por, përkundër kësaj, ekspertët e drejtësisë theksojnë se Tribunali nuk është i gatshëm të hetojë dhunën që është ushtruar gjatë kësaj periudhe kohore, ngase me juridiksionin e OKB-së mbulohen vetëm krimet e kryera gjatë luftës.

Kush duhet të sjellë drejtësinë në vend?

ËSHTË SHUMË E VËSHTIRË të besohet se të gjithë kriminelët që kanë kryer krime gjatë luftës në Kosovë do të gjenden prapa grilave. Ka kaluar një kohë relativisht e gjatë nga përfundimi i luftës në Kosovë dhe ka pasur vetëm disa raste të arrestimit të disa të dyshuarve që kanë kryer krime lufte në Kosovë. Kjo gjë ka filluar të brengosë shumë edhe të angazhaurit për mbrojtjen e të drejtave të njeriut. Kjo e brengos edhe Fred Abrahamsin nga "Human Rights Watch". "Gjykatat e kanë të vështirë të merren me hajnat e thjeshtë të xhepit e jo më me krime të luftës", thotë Abrahams. "Nuk mund të llogaritet shumë në këto gjykata. Ç'është e vërteta, kjo na vë në një pozitë të vështirë për kërkimin e drejtësisë. Unë dëshiroj të shoh kriminelët prapa grilave dhe është diçka frustruese ta dish se një gjë e tillë nuk do të ndodhë". Sa i përket drejtësisë, një qëllim tjetër i NATO-s mbetet në pajtimin ndërmjet shqiptarëve dhe serbëve. Në të njëjtën kohë që shqiptarët ishin mbledhur në ceremoninë e rivarrimit të viktimave të Qyshkut, në korrik të 1999-s, serbët nga fshati me të kaluar lumin, Gorazhdec, po varrosnin viktimat e tyre - një djalë të ri dhe një grua të moshuar, që ishin vrarë nga sulmues të panjohur. Gorazhdeci është i vetmi fshat në komunën e Pejës, ku ende jetojnë pjesëtarët e minoritetit serb. Fshati tash ngjan në një oazë të rrethuar nga të gjitha anët me shqiptarët dhe ka një mbrojtje shumë të madhe nga forcat e KFOR-it. KFOR-i ka organizuar çdo javë disa autobusë, të cilët marrin serbët nga fshati, të enjten, i dërgojnë ata në Mal të Zi dhe i kthejnë prapa të premten. Të mbijetuarit e Qyshkut shpesh kanë ngulur këmbë se disa nga militarët që i kanë sulmuar më 14 maj, kanë qenë nga fshati Gorazhdec. Ndërkaq që, me të përfunduar lufta, është aluduar se disa nga të dyshuarit për krime lufte kanë gjetur strehim në këtë fshat, gjë që nuk ka mundur të konfirmohet ndonjëherë. Forcat paqëruajtëse kanë kryer një bastisjenë këtë fshat, në fillim të vjeshtës, dhe kanë gjetur disa armë dhe municion, por nuk kanë arrestuar askë. Flamur Kelmendi, koordinator i prokurorisë për qarkun e Pejës, që përfshin pesë komuna e edhe Qyshkun, thotë se për momentin nuk kanë mundësi të kapin të dyshuarit për krime lufte në Kosovë dhe për t'i sjellur ata para drejtësisë. "Kjo është edhe vështirësia me të cilën përballemi", thotë Kelmendi. "Të dyshuarit për krime lufte nuk ndodhen në mesin tonë. Ata kanë ikur së bashku me forcat serbe që janë tërhequr në Mal të Zi ose në Serbi dhe dihet se ne nuk kemi ndonjë marrëveshje me organet e sigurisë nga këto vende, që do të mund të ndihmonte në kapjen dhe dorëzimin e këtyre personave". Deri më tash në Pejë nuk është kapur dhe rrjedhimisht nuk është gjykuar asnjë kriminel lufte, edhe pse dihet se vetëm në komunën e Pejës janë më se 500 të vrarë gjatë kohës së luftës. "Ne

jemi të gatshëm të veprojmë në këtë drejtim, por na nevojitet ndihma", thekson prokurori Kelmendi. Në anën tjetër, një punë të palodhur në mbledhjen e materialeve për krime - përfshirë këtu dëshmitë e të mbijetuarve, ekzaminimin e kufomave, identifikimin e tyre, identifikimin e kriminelëve dhe mbledhjen e të dhënave për ta e deri te fotografitë e këtyre keqbërësve - ka bërë edhe Këshilli për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive të Njeriut, dega në Pejë. "Besojmë të jetë një punë me shumë dobi kjo që kemi bërë dhe të gjithë ato që ia kemi dalë të mbledhim do t'ia dorëzojmë Tribunalit të Hagës", thotë Tahir Demaj, kryetar i këtij këshilli. "Materialet do t'ia dorëzojmë edhe prokurorit të qarkut. I mbetet pastaj Tribunalit dhe gjykatave lokale të merren me këto çështje". Të mbijeturit theksojnë se zvarritjet në kapjen e atyre që i kanë marrë më të dashurit dhe që u kanë shkaktuar dëme të tjera, vetëm sa iu shtojnë dhimbjen, por ata dëshirojnë të besojnë se diçka do të bëhet për të kthyer drejtësinë në vend. "Në mos nuk do të bëhet asgjë, nuk mbetet tjetër, vetëm që drejtësinë ta ndajë vetë", thotë Aliu, vëllai dhe babai i të cilit i janë vrarë në masakrën në Qyshk. "Njëherë do të më kërcet filmi dhe..."

"Na duhet drejtësia sikurse plagës ilaqi"

SHIRAT DHE I FTOHTI, që paralajmëronin një dimër të vështirë, e kishin zënë Akifin, bujkun që ka mbijetuar masakrën e tmerrshme, duke bartur materialin për t'i vënë kulmin shtëpisë së tij të djegur. Tash edhe ajo ka kaluar. Akifin, në vizitën tonë të fundit në Qyshk, e gjetëm të strehuar në shtallën, ku dikur kishte mbajtur lopët. Ajo tash ishte adoptuar si një shtëpi e vogël. "Jetohet...", thotë shkurt Akifi, i thjeshtë si gjithnjë, pa dashur të ankohej. Ne ia kemi dalur të zbulojmë se kush ka qëlluar mbi Akifin dhe 10 meshkujt e tjerë, të cilët kishin dhënë shpirt pranë tij. Ne kemi zbuluar se kush ka udhëhequr sulmin mbi Qyshk dhe zingjirin komandues që ka qenë prapa në organizim. Ne kemi zbuluar se luftëtarët serbë kanë qenë të motivuar nga hakmarrja, lakmia, detyra dhe frika. Mbetet vetëm çështja e kohës! Pse sulmi ka ndodhur mu më 14 maj dhe jo më herët gjatë luftës? Vetëm komandatët e policisë dhe armatës së Milosheviqit e dinë përgjigjen. Një mundësi: emri i Qyshkut më në fund kishte dalë në krye të listës së caqeve. Plagët nga plumbat në trupin e Akifit tashmë janë shëruar dhe ai bën përpjekje, bashkë me ndonjë organizatë humanitare, të rindërtojë shtëpinë. Akifi beson se Perëndimi edhe do të sjellë drejtësinë në vend. "Jam thellë i bindur se ata do të përgjigjen në Hagë", thotë ai për kriminelët që kanë kryer masakrën në Qyshk. "Ata që janë fajtorë, ata që kanë duart e zhytura me gjak,

ata do të dënohen". Të mbijetuarit e tjerë, përfshirë këtu edhe Aliun, mësuesin 35 vjeç nga Qyshku, ngulin këmbë në teorinë për pasojat që mund të sjellin moskapja dhe dënimi i ekzekutuesve dhe komandantëve. "Na duhet drejtësia si kurse plagës që i duhet ilaqi", thekson ai. "Në do ta leni plagën të hapur, në nuk do ta mbyllni atë, ajo kurrë nuk do të shërohet". Aliu frikësohet se urrejtja do të vazhdojë edhe për një gjeneratë. Lulja, 27-vjeçarja që ka mbijetuar masakrën dhe që ka varrosur eshtrat e babait dhe të shumë të tjerëve në varrezat e fshatit, rrëfen storien për vajzën 3 vjeçe, babai i së cilës është vrarë në masakër, po ashtu: Për çdo të lumen ditë, e bija kërkon t'et. Ajo pyet nënën e saj: "Ku është babi?". Nëna i përgjigjet: "Dil jashtë dhe vetëm thirre tri herë emrin e tij. Ai do të vjen shpejtë". Vajza e vogël i thotë secilit se babai i saj ka shkuar në Gjermani për t'ia blerë një biçikletë. Një ditë ajo kishte shkuar me nënën e saj te varrezat e fshatit për të kuptuar se ç'kishte ndodhur vërtetë. Vajza e vogël e kishte pyetur nënën: "A është ky vendi ku e kam babin?" Dhe nëna ishte dorëzuar: "Po, babain e ke të varrosur këtu". Vajza kishte filluar të qajë dhe kishte thënë: "Këtu e kam babin që ma kanë vrarë banditët dhe serbët". Pas kësaj ajo kishte filluar të gropojë me duar varrin, duke thirrur: "Ta nxjerrim babin prej këtu dhe ta çojmë në spital... ndoshta do të shërohet". Ditët kur këndonte dhe masakronte Nebojshta Miniqi në Pejë - Shkruan: Mattheë Mcallester. Kronika e krimeve serbe kundër shqiptarëve, sipas librit "Matanë maleve të të nëmurve", shkruar nga një gazetar anglez. Historia e masakrimit të një familjeje me shtatë anëtarë në Pejë dhe roli i Nebojshta Miniqit, autor i masakrave antishqiptare të Pejës

Ditët kur këndonte dhe masakronte Nebojshta Miniqi në Pejë

Shkruan: Mattheë Mcallester

Gjashtë vjet pas masakrimit të familjes Bala në Pejë (pesë fëmijë dhe dy të rritur) në Argjentinë është arrestuar Nebojshta Miniq, një kriminel serb. Në librin me titull "Matanë maleve të të nëmurve - Lufta brenda Kosovës", gazetari britanik Mattheë Mcallester përshkruan hollësisht krimin e llahtarshëm serb. Me pëlqimin e revistës "Pasqyra", ku është botuar fillimisht ky tekst, "Shekulli" në tri vazhdimë sjell ekskluzivisht për opinionin e gjerë kapitullin mbi vrasjen e familjes Bala dhe rolin e Miniqit dhe paramilitarëve të tjerë serbë në Pejë. Dukej sikur një betejë e armatosur kishte shpërthyer në të gjithë Pejën, ndonëse nuk mund të qe kështu. Në qytet nuk kishte më armiq ndaj të cilëve mund të

luftonin serbët. Halishja ishte e trembur. Serbët ishin çmendur krejt. "Duhet të ketë një marrëveshje", tha Isai që kishte dëgjuar lajmet në televizionin e fqinjit, derisa sateliti i tij nuk punonte më. "Mos u shqetëso. Ata janë marrosur krejt dhe do të festojnë edhe humbjet e tyre". Është e mërkurë, 9 qershor dhe serbët kanë humbur dhe një tjetër betejë në Kosovë. Por këtë radhë, ndryshe nga 1389-a, fundi është i qartë. Është një humbje e pastër. 610 vjet më parë beteja në Fushë-Kosovë kishte shënuar rrënimin e Serbisë si një vend i pavarur, çfarë bëri që beteja e famshme të shihej si humbje. Por këtë radhë është mundur. Nuk ka keqkuptime, se marrëveshja që Millosheviçi do të nënshkruajë me NATO-n është humbje dhe në dallim nga 1389-a, shumica e serbëve të Kosovës nuk po rrinë të kundrojnë si do të ecin gjërat pas konfliktit. Ndonëse pala e tij - NATO-ja dhe guerilët e UÇK-së, kanë fituar - Isai është i trembur. Ushtarët e mundur mund t'iu kthehen civilëve për t'u hakmarrë. Dhe serbët e thjeshtë, fqinjët, që tashmë duhet të largohen nga shtëpitë e tyre pa faj, ndoshta nuk do të jenë aq të sjellshëm sa kanë qenë në këto 11 javë të bombardimeve. Gjatë natës Isai ulet në dritare, i shqetësuar se dikush do të vijë në shtëpinë e tyre. Balajt janë ndër të paktat familje të mbetura në qytet dhe të gjithë e dinë këtë. Ata janë një cak i kollajshëm për dikë që do të hakmerret. Isai shikon rrugën dhe heton me kujdes hijet që lënë dritat e makinave të mbushura me veshje, gjëra të vlefshme dhe fëmijët. Fillimisht ishin fqinjët e tij shqiptarë që ikën kështu, ndërsa tani ata serbë kanë filluar të braktisin shtëpitë dhe qytetin. Ka nga ata që po ikin me traktorë, njësoj si shqiptarët, duke u larguar nga fshatrat afër, përmes Pejës, drejt maleve që të çojnë në Mal të Zi.

Krimineli këndon

Duke ndenjur i menduar pranë dritares, një ditë pasi NATO-ja kishte ndërprerë bombardimet, Isai pa një Lada Niva të forcave policore të kamufluar në ngjyrë blu dhe të purpurt. Ai e dinte se ajo i takonte Nebojsa Miniqit. E kishte parë të kalonte gjatë këtyre javëve nëpër rrugë dhe lutej të mos i vinte re se Balajt ishin ende në qytet. Kishte dëgjuar shumë për Miniqin gjatë këtyre javëve dhe nga të gjitha ato e dinte se që më mirë që Miniqi të mos e dinte se ata ishin ende në shtëpinë e tyre. Niva është në krye të një kolone prej 15 makinash që ecnin ngadalë, kur hynë në rrugën Dushan- Mugosha dhe kaluan para shtëpisë së Isait. Makinat e tjera janë të zeza, derisa banda e Miniqit thirret Munje apo Rrufeja. Isai i sheh dhe mendon: "Ata kanë armë të luftojnë me gjysmën e Evropës". Rada, e dashura e Miniqit, një refugjate serbe e Bosnjës, qëndron e ulur

në vendin e pasagjerit, pranë Miniqit, që mban një megafon në dorë derisa ecën ngadalë në rrugët e Pejës. "Vëllezër serbë, mos e lini Kosovën! Kosova është e jona! Mos e lëshoni Kosovën!"- thërriste Miniqi nëpër rrugë. Më pas ai fillon të këndojë këngë popullore serbe, nga ato që flasin për krenarinë serbe dhe fitoren. Më pas makinat e tjera kanë pankarta ku shkruhet "Serbia e Kosova janë tonat". Parada e makinave kalon shtëpinë e Isait dhe drejtohet në pjesët e tjera të qytetit, derisa zëri bëhet gjithmonë e më i largët, kurse autokolona i bie qytetit dy herë radhazi. "Ai ishte i dëshpëruar dhe donte të riorganizonte njerëzit e tij dhe të bashkohej me ata që kishin mbetur nga ushtria, policia dhe grupet e tjera paraushtarake që ishin të gatshëm të qëndronin dhe të prisnin ardhjen e italianëve në qytet", kujton një ushtar serb me pseudonimin "Gjorgje", që e kishte njohur Miniqin gjatë luftës dhe kishte bashkëpunuar ngushtë me Munje. "Ishte parashikuar që ata të qëndronin dhe të mbronin serbët e mbetur, të gatshëm për të qëndruar. Njëherësh të mbronin qytetin nga UÇK-ja, derisa nuk kishin ardhur italianët. Nuk e di sesa ishin, pasi vetë jam larguar dy ditë para fundit", - tregon Gjorgje. Të premten Isai shikonte civilët serbë, jo larg lagjes së tij, që kishin injoruar thirrjet e Miniqit dhe largoheshin këtë radhë me shumicë. Makinat e tyre kaluan para shtëpisë së Isait në drejtim të Malit të Zi. Vetëm pak njerëz kishin mbetur: pak ishin shqiptarët që qëndruan dhe mbijetuan, tashmë janë pak civilë serbë që janë të gatshëm të qëndrojnë, duke rrezikuar ardhjen e UÇK-së dhe NATO-s, për hir të shtëpive të tyre. Të shtunën në mbrëmje Peja ishte më e qetë, krahasuar me ditët e fundit. Rryma ishte ndërprerë që në drekë, kështu që Balajt u bënë gati për shtrat më herët se zakonisht. Musai e kaloi paraditen te Riza. Ai kishte marrë dy litra raki me vete dhe pas disa orësh, kur ishte larguar, kishte mbetur vetëm një litër. Tani ai është disi i pirë dhe qëndron i ulur duke pirë cigaret njëra pas tjetrës. Halishje po ngroh fasule në një ngrohëse të vogël gazi. Nuk ka më kuptim të qëndrohet më gjatë në errësirë derisa fëmijët po bëhen edhe më shume grindavecë. Ata po e ndiejnë se koha e çlirimit për ta është afër, pas tre muajsh që kanë qëndruar mbyllur. Dje Halishja kishte bërë petulla në oborr. Fëmijët, pasi i kishin ngrënë petullat me sheqer, i kishin puthur duart Halishes. Ishte një ndjesi feste. Edhe sonte fëmijët ndieheshin njësoj, por Isai kishte ankth. Halishja dhe Vjollca i veshën fëmijëve pizhamet që t'i çonin në shtrat menjëherë pas darkës me fasule. Isa po ndihmonte duke shtruar përdhe në dhomën e ndenjies për familjen e tij dhe në dhomën ngjitur për familjen e Musait. Nesër, kishte njoftuar televizioni, trupat e NATO-s do të arrinin dhe në Kosovën perëndimore.

Kërcënime me dhunim

Miku i vjetër i Isait, Ramë Gashi, po mbante cigaren në gishtat e hollë tashmë në ngjyrë kafe dhe tymoste në errësirën e natës. Ora sapo ka kaluar tetë dhe është shumë errësirë. Rama rri uluar në karrige në oborrin e shtëpisë së tij të mbyllur me dyer të larta hekuri, që gjendet në krye të rrugës Kozmonauti. Derisa thithte cigaren, mendonte se si ia kishte dalë familja e tij të mbijetonte në Pejë. Vetëm një grusht njerëzish kanë qëndruar dhe kanë mundur të mbeten gjallë në Pejë. Familja e tij ishte në mesin e 10 mijë njerëzve që u dërguan në stadiumin e basketbollit dhe që të nesërmen i thanë të kthehen në shtëpi. Përveç kësaj ata u përpoqën dhe dy herë të tjera, por çdo herë i kthyen mbrapsht. Policia ushtarake dhe paraushtarakët serbë e dinin që familja e tij ishte në qytet. Rama madje ishte me Isanë në gjykatë ditën e gjyqit të Musait. Ai i mbante mend fjalët e Bačkoviqit. Nga jashtë dëgjohet zhurma e një makine dhe më pas ndalet. Për fat të keq, dëgjohen të trokitura në derë. Rama qëndron i heshtur pa bërë as zhurmën më të vogël. "Hapeni", dëgjohet një zë burri që thërret në serbisht. "Hapeni!", Rama sërish nuk lëviz. Kushdo që të jetë ndoshta troket e shkon. Brenda në shtëpi janë gruaja dhe tetë fëmijët, mes të cilëve dhe tri vajza adoleshente, Shpresa, Shqipja dhe Valbona. I kujtohet dita kur filluan bombardimet dhe kërcënimet e atij që dihet se çfarë nami ka. Ishte një serb i madh i quajtur Nebojsa Miniq. Njerëzit e tij kishin ardhur në fillim të bombardimeve dhe kishin kërkuar para, duke kërcënuar se do të dhunonin tri bijat e tij, nëse plaku nuk jepte para në dorë menjëherë. Rama është 65 vjeç dhe punët me shëndetin nuk i ka fort mirë. Ka punuar si inxhinier dhe ka dalë në pension pak vite më parë. Paratë nuk i ka me shumicë, por atë ditë i dha aq sa mundi njerëzve të Miniqit. Rama shpreson se kushdoqoftë ai që po troket në derë, nuk është Miniqi, djalli që ai e njeh se si është. Sapo kishin dëgjuar të goditurat në derë, fëmijët ishin mbledhur te dritaret, shihnin oborrin dhe kishin ngulur sytë nga porta e hekurt e shtëpisë. Ai filloi të dëgjonte njerëzit që ngjiteshin në muret e shtëpisë dhe më pas ja ku janë dorezat e zeza pa gishta, derisa një xhip kaki rrafshoi muret e derës dhe hyri në oborr. Rama e dinte se tashmë nuk mund të bënte asgjë. Më pas një fytyrë e vizatuar me viza të zeza shfaqet. "Hapeni derën ju të q... nënën", thërriste fytyra e vizatuar.

Fytyra të vizatuara

"Oh, tungjatjeta, prit vetëm një minutë se po vij ta hap derën", - thirri Rama me zë mikpritës. Hapi derën ku po rrinin Miniqi dhe njerëzit e tij. Ishin gjithsej rreth 30 veta, të gjithë në tesha kamuflazhi, të gjithë me fytyra të vizatuara

me viza të zeza dhe pa shenja identifikuese. Kishin ardhur në gjashtë xhipa të mëdhenj. Një nga njerëzit e Miniqit i vuri armën në fyt Ramës dhe shkuan nga dhoma e ndenjies. Fëmijët filluan të bërtasin. Rreth nëntë prej njerëzve të Miniqit ishin brenda në shtëpi. "Mbylleni gojën", iu kërcënua një nga burrat, duke ia drejtuar armën fëmijëve. Miniqi u ul në kaluçin trengjyrësh, të trëndafiltë, të zi e blu në dhomën e ndenjies, që ishte përballë me derën e hyrjes dhe fuste gishtat në flokët e zinj të prerë shkurt. Dy nga njerëzit e tij erdhën në dhomën e ndenjies derisa ai nga aty ku ishte, mund të jepte urdhra edhe atyre që ishin ende në oborr të shtëpisë. Miniqi kishte radiolidhje nga ku dëgjohej një tjetër zë burri, nga i cili dukej se Miniqi merrte urdhra. Njëherësh ai bisedonte me familjen e Ramës. Ai dukej të ishte në një gjendje të paparashikueshme, ku sa kërcënonte me vrasje, në minutën tjetër përpiqej të fitonte simpatinë e njerëzve të shtëpisë. "Këto janë kohë të vështira", tha Miniqi, ndërsa djersiste nën uniformën e policisë. Në dhomën e ndenjies ishte ngrohtë, pasi aty që dhe nxehtësia e bardhë. "Janë kohë të vështira. E di që do të vritem, por sonte do të përpiqem të shpëtoj jetët tuaja".

(vijon në numrin e nesërm)

Mattheë McAllester, gazetari që mbuloi luftën e Kosovës, për të përditshmen amerikane "Neës day", dhe që pas përfundimit të luftës ka botuar një libër për luftën që preku në terren

Një dëshmi reale nga tmerret e Kosovës

Në mesin e shumë gazetarëve që mbuluan luftën në Kosovë ishte dhe britaniku Mattheë McAllester, që punonte për "Neës day", e përditshme amerikane. Por lufta në Kosovë nuk mbeti thjesht në raportet e përditshme të gazetarit. Dy vjet pas përfundimit të luftës ai botoi librin "Përtej maleve të të nëmunve – Lufta brenda Kosovës". Atëherë kur NATO-ja sulmonte caqet serbe, UÇK-ja luftonte në tokë, paraushtarakët dhe njësitet serbe masakronin civilë. Historia që ai sjell, është historia e zakonshme e një familjeje shqiptare në Pejë që është përpjekur të mbijetojë në kohën e aparteidit, që u përpoq të mbijetonte gjatë sulmeve ajrore të NATO-s dhe që në momentin e fundit kur sulmet ajrore përfunduan dhe NATO-ja vetëm kishte mbërritur në Prishtinë, paraushtarakët e Miniqit vrasin pesë nga shtatë fëmijët e familjes Bala, njëherësh dhe Vjollcë e Musa Balën, duke lënë pas vëllain tjetër, Isa Balën, bashkëshorten e tij, Halishen, dhe dy fëmijë që mbijetuan vetëm në saje të fatit. Libri i publicistit McAllister është historia e një jete, e një familjeje që pavarësisht kushteve të vështira dhe dhu-

nës, beson se fëmijët dhe puna i japin kuptim jetës. Natyrisht, kjo nuk mjafton për familjen Bala, historia e së cilës është historia e njeriut që kalon nga komunizmi në aparteid e më pas në luftë. McAllester nuk tregon luftën virtuale, por atë të vërtetën, ku çdo frymëmarrje më tepër është dhe shenjë fati që je gjallë apo e kundërta, shenjë se duhet ta mbash në shpinë një fat të tmerrshëm. Në vazhdim, nga ky libër sillet kapitulli "Vrasjet", një dëshmi më shumë se tmerret e ndodhura në Kosovë nuk janë treguar ende. Fytyra e zeshkët e Miniçit dukej e lodhur dhe frymëmarrja i vinte era alkol. Rama dhe fëmijët i kishin parë tatuazhet e Miniçit më parë dhe disa prej tyre mund t'i shihnin sërish. Ja ku ishte sëpata, shkurtesa JNA e veteranëve të ushtrisë, një kobër në shpatulla që niste poshtë në shpinë, katër S-të cirilike të slloganit serb dhe një thikë. Por është dhe një thikë tjetër, por prej vërteti që varej në brez së bashku me revolen në xhepin e bluzës së gjelbër. Ata e dinë pseudonimin e tij, Mrtvi. Sonte, vdekja kishte dhe dy kryqe rreth qafës, një prej ari dhe një prej druri. Njerëzit e Miniçit as qeshnin dhe as bënin shaka. Për një kohë të gjatë ata qëndruan në heshtje, e natyrisht prsinin urdhëra nga zëri në radio. Herë pas here Miniçi thoshte ndonjë fjalë si për të shpjeguar vetveten. "Ne jemi luftëtarë" i tha ai familjes që mërmëritën për të shtuar se se "askush prej nesh nuk do të ikë prej këtej derisa sa të vdesë dhe i fundit prej nesh. NATO-ja kurrë nuk do të vijë këtu sa të jemi ne gjallë". Më vonë ai shpjegon se "sonde më në fund po pastrojmë qendrën e qytetit." Kaloj një orë, ndoshta dhe një orë e gjysmë deris Miniçi dha një urdhër. "Joska merre atë dhe le të të tregojë shtëpinë" ai i tha njërit prej njerëzve të tij që Rama e dinte se quhej Dalibor Banjac, por që njihej ndryshe si Joska. Banjac ka flokë të shkurtra të verdha dhe është rreth tridhjetë vjeç. "Ti e di se ç'duhet të bësh." Rama ngrihet i tmerruar dhe drejtohet nga Joska dhe dy burra, një nga të cilët është i gjatë e me mjekër të zezë. Ata e vunë Ramën në ndenjësën e pasme të makinës së zezë që priste përjashta. Rama e ndjen se aty ku u ul pantallonat e tij u lagën. Vë dorën të shohë se çfarë është dhe kur e ngre para syve dora është e mbuluar në gjak. Ai i drejton ata drejt shtëpisë së mikut të tij Isa Bala, kasapit. Në shtëpinë e Isait, Joska dhe paramilitari me mjekër shkojnë në derën kryesore derisa i treti qëndroi jashtë me Ramën. Agoni duhet të lodhet pak para se ta zërë gjumi. Ai është në atë gjendje superaktive përpara se lodhja ta kaploi dhe ta kthejë si në filmat me kartona në gjumë të pandërprerë. Kështu që Isai e merr në qafë dhe ecin së bashku përreth shtëpisë. "Babë, dua të shkojë në shkollë", thërret ai derisa i grah shpatullave të gjera. "Patjetër do të shkosh", thotë Isai. "A mundem me pas çantë shkolle?" "Po kam me të ble një çantë shkolle prej ari" "Unë do kem çantë shkolle prej ari" thërriste Agoni në mes të të qeshurave. "Pse nuk do na blesh dhe ne çanta shkolle të arta", pyet një nga fëmijët e Isait, që shikonte

derisa i ati kalëronte në shpinë Agonin. "Unë do t'ju blejë çanta diamanti krejtëve", hidhet Halishja dhe gjithë familja është e lumtur. Goditjet vijnë nga poshtë prej portës kryesore. Është nëntë e gjysmë e mbrëmjes. Njerëzit nuk vijnë për vizitë në këtë kohë veçanërisht kur nuk ka rrymë. Dëgjohet një zë burri në serbisht. Isai ul Agonin përdhe. "Hapeni derën. Hapeni derën o shk.... Do t'ja u shkërdhej zotin tuaj. Hapeni këtë derë". Nuk kishte asnjë nevojë të liheshin jashtë, ndaj Isai nxitoi shkallëve me çelësa në dorë. Dhe derisa bëhej gati të fuste çelësin në portë i bie nga dora. Mungesa e rrymës ka krijuar errësirë të plotë. Me të futur çelësin nis ta rrotullojë. Dardania del në krye të shkallëve. "Çka do na bëjnë? Cfarë do bëjnë ata me ne Babë?" "Shko brenda loçka ime. Mos u shqetëso" Gishtat e mëdha të Isait ndiejnë çelësin dhe hapi derën. "Nuk do të na hapësh derën", dëgjon ai një zë hakërrues. Përballë Isait janë shtatë a tetë burra me kamuflazh të paisur me kallashnikovë, pistoleta, thika dhe granata. Një tjetër pret përjashta në derën e një makine. Të tjerët turren drejt shtëpisë dhe Isai nxiton të ngjisë shkallët me ngut, derisa burrat bërtasin pas tij. Ndonëse errësirë Isai mund të thoshte me siguri se nuk njihte asnjë prej tyre. Isai është në krye të shkallëve kur ndalet dhe i thotë të sapoardhurve. "Merreni orën time", tha Isai, thua se kjo do t'i kthente ata pas. "Mbaje orën dhe të gjithë të mblidhen në dhomën e ndenjes dhe qëndroni atje. Tani menjëherë". Familja Bala i bindet urdhërit dhe të gjithë në rresht ulen në kauçin e lakuar që shtrihet në murin qëndror dhe pjesa përfundimtare përfundon në dhomën e ndenjes. "Ju jeni Musa dhe Isa Bala?" pyet një nga burrat. "Po. Mos na vrisni kemi fëmijë të vegjël", ia ktheu Isai. "Ata nuk do na vrasin, hë", siguron Hajriu të atin. "Ata nuk do na vrasin se ne jemi vetëm fëmijë" Burrat kanë kapele të zeza dhe janë të armatosur rëndë. Një nga burrat në dhomën e ndenjes është Joska, por për momentin familja nuk e di se kush është ai. Tjetri është i gjatë dhe me mjekër të zezë. Ata i vënë flakën një jastëku me shkrepsë dhe e vënë në mes të dhomës për t'i parë fytyrat familjes, t'i hedhin një sy pengjeve të tyre dhe ndoshta të sigurohen se janë në familjen e duhur. "Ku i keni paratë?" pyesin ata Isain dhe Musanë. Isai ngrihet dhe shkon drejt një dhome të pasme të shtëpisë nga ku nxjerr tre mijë marka. "Ejani me mua" i thotë Joska Isait dhe Musait. "Të tjerët të rrinë ulur. Përjashta është një tjetër paraushtarak me Ramë Gashin. Një burrë qëndron të shohë shtëpinë, por të tjerët marrin makinën e zezë dhe i bien shkurt te rruga Dushan Mugosha, kalojnë përmes rrugës Ushtria Popullore Jugosllave dhe rrotullohen tek qoshja, nga ku shtëpia e Ramës është e para në të djathtë. Nebojsa Miniç po priste kur ata erdhën. Isai e njohu atë menjëherë. Miniç. Mrtvi. Vdekja. Është ai që ka blerë suxhuk në shitoren e tij, që banon jo larg prej aty, ishte po ai që ngiste një Lada Niva një ditë më parë duke i bërë thirrje nëpër rrugë bash-

këqytetarëve të tij serbë që të qëndronin. Duket qartë se ai është në krye të njerëzve që janë mbledhur tek shtëpia e Ramës. Dhe duket se ai di shumëçka për Isanë dhe familjen e tij. Joska i jep Miniçit paratë. "Tre mirë", thotë Miniçi. "Po". "Jo. Aty ka shumë më tepër. Nxirrini jashtë, thyejini nga një këmbë dhe do vijnë me shumë më tepër para se kaq. Do t'jua vrasim fëmijët nëse nuk ja jepni paratë". Ai i thotë këto fjalë i shkujdesur dhe njëjherësh nxjerr revolen duke ia vënë në kokë Isait. "Kam dhe 4'900 të tjera", thotë Isai. "Joska, merre atë dhe sill paratë", thotë Miniçi. Joska dhe Isa shkojnë sërish në shtëpinë e Isait. Rama dhe Musa rrinë me Miniçin në dhomën tjetër të ndenjjes të shtëpisë së Ramës, që është në të majtë të derës kryesore. "A doni kafe?" e pyet Rama Miniçin, ashti siç bëhet me mysafirët e respektuar. "Po plak e dua një kafe", thotë Miniçi. "Edhe unë" thotë Musa. Të tre qëndrojnë të ulur në heshtje derisa një nga bijat e Ramës përgatit kafën turke, që e sjell në filxhanë të vegjël dhe i vendos nga tabakaja në tryezën e kafes, prej druri. Rama i dobët e i zbehtë, por i mençur shpreson se e ka krijuar një lidhje me Miniçin gjatë kafes. Ai do që ta bëjë Miniçin të ndihet si mik, me gjithë mirësjelljen e Ballkanit që e kërkon ky rol. Nëse ju hyni në shtëpinë e një shqiptari padyshim ai ju mbron me jetën e vet. "Dëgjo, a do ma kursesh jetën pasi kam shumë fëmijë", pyet Rama. "Do jetë shumë e vështirë për ta shpëtuar jetën, por sonte do përpiqem, thotë Miniçi. "Por pas natës së sotme do të jetë shumë e vështirë të të shpëtojë jetën, pasi dhe unë kam urdhërat e mia". Rama nuk e kupton krejt se çfarë do të thotë kjo, por nuk e shtyn më tutje duke besuar se e ka një grimë vullneti të mirë nga Miniçi. Rama beson se Miniçi është paramilitari i dytë më i fuqishëm tani në Pejë dhe nëse ai thotë se dikush duhet të vdesë ai do vdesë. Duket sikur familja Gashi ka dhe një ditë më shumë jetë falë mëshirës së Miniçit. Në këtë kohë në shtëpinë tek rruga Dushan Mugosha, Isa merr 4'900 markat e fshehura dhe ia jep Joskës. "Sa para të tjera ke?", pyet Joska. Kjo është e gjitha, 4'900 marka", përgjigjet Isai. "A je i sigurt?" Isa mendon se Joska do të mbajë një pjesë për vete pa i treguar Miniçit. "Jam i sigurt". Joska e beson Isanë. "OK shkojmë", thotë ai. Në shtëpinë e Ramës Miniçi merr 4'900 markat dhe duket i bindur se nuk ka para të tjera në shtëpinë e Isait. "Ktheje ku e morre", thotë Miniçi duke drejtuar dorën nga Isai. "Po mua?", pyet Musa. Miniçi qesh. "Ty do të mbajmë", ia kthen. Joska dhe Isa kthehen në shtëpinë e Isait. Musa mbeti dhe duket se e ka mbërthyer paniku. "Merreni këtë" i thotë Miniçi dy nga njerëzve të tij për Musanë dhe Rama dëgjon zhurmën e makinës që morri Musanë. Në rrugën Dushan Mugosha, Isa dhe Joska ngjisin shkallët e shtëpisë dhe i bashkohen anëtarëve të tjerë të familjes dhe paramilitarëve me mjekra. Isa ulet bri të preferuarit të tij, Agonit dhe i përkëdhel qafën e hollë. "Po të kisha një pushkë i kisha vrarë ata" i

pëshpërit të atit në vesh Agoni. Isa e përqafton djalin e tij të vogël. Joska shikon nga Vjollca dhe me veprime i thotë asaj duke i drejtuar pushkën "Ngrihu". Dhe Vjollca ngrihet. Njeriu me mjekër në dhomën e ndenjjes mbikqyr me armë anëtarët e familjes, derisa Joska e çon Vjollcën në dhomën e pasme, përbri me dhomën ku gjendet e shtrirë Mahia. Plaka e paralizuar dëgjon ngashërimat e nuses së djalit, derisa gjithë shtëpia bie në heshtje. Pas pak minutash hapet dera e dhomës ku ishte Vjollca dhe ajo del prej andej me flokë të shprishur dhe e heshtur. "Çfarë të bëri", e pyet Isai. "Asgjë", thotë ajo derisa dhunuesi e kthen atë sërish në kauç. "Asgjë". Njeriu me mjekër rrotullohet tek Isai dhe i vë pushkën në kokë si ndëshkim për pyetjen. "Babë, Babë", thërret një nga fëmijët e Isait. "Mbylle gojën ose ju vramë", hakërrohet burri. Derisa ecin drejt kauçit Joska kërkon nga Vjollca t'i japë krejt bizhutë, përfshi unazat, qaforen, byrskylukun. Ajo heq gjithë arin dhe ia jep paramilitarit. Vjollca ndihet e turpëruar. Burri me mjekër sapo e kishte detyruar të bënte çkado me të, derisa pjesa tjetër e familjes gjendje në dhomën e ndenjjes e kërcënuar me pushkë, kurse vjehrra e dëgjonte. Çdo anëtar i familjes që ishte në një moshë që kuptonte e dinte se Vjollacën sapo e kishin dhunuar, derisa më të vegjëlit e kishin kuptuar se mamit, apo teta Vjollcës, burri me mjekër i kishte bërë diçka të keqe. Është fat që burri i saj, i cili tani mund të ishte i vdekur nuk ishte aty. Ndoshta ai kurrë nuk do ta merrte vesh. Vjollca po vuante turpin e saj dhe për pak minuta derisa po ulej në kauç, kurse dy burrat bënë gati kallashnikovat dhe pyetën "A janë të gjithë këtu?" "Po", tha Isai "Të gjithë këtu jemi". Pa asnjë fjalë shtesë ata ngrehën armët dhe i bënë gati për t'i shkrepur AK-47. Ata qëlluan së pari fëmijët. Halishja bëri atë që do bënte çdo nënë. U hodh mbi fëmijët duke u përpjekur që plumbat të binin mbi të. Derisa ajo gjendet përgjatë kauçit ata masakrojnë fëmijët, plumbat grijnë trupat e tyre, duke hedhur në të katër anët copa lëkure, apo organesh të brendshme derisa ata vazhdojnë me breshëritë e tyre. Plumbat kur dalin nga trupat lënë në kurriz vrima edhe më të mëdha se kur kanë hyrë në trup. Më pas plumbat përshkojnë kadifen e kauçit për t'u përplasur në mur. Disa rikthehen në dysheme, derisa të tjerë plumba shpërndahen andej-këtej. Kur filluan breshëritë e plumbave Vetoni vrapoi dhe brenda sekondit u gjet në dritaren tip francez që çon drejt ballkonit. Shtyn derën, kacavirret nga ballkoni dhe më në fund hidhet në oborrin e shtëpisë. Ndonëse i vogël dhe me eshtra ende të brishta duket se në ato momente asgjë nuk i bën përshtypje. Madje nuk e vuri re që e kishte vrarë këmbën derisa kacavirrej në hekurat e ballkonit. Pas tij vrapon Isai që e pa djalin të largohej nga kauçi në drejtim të ballkonit. Ai e morri menjëherë vendimin se duhet ta mbronte të birin, pasi të tjerët në dhomë nuk kishin më asnjë shans të mbeteshin gjallë. Vetëm Vetoni kishte shpresë të mbijetonte. Ndonëse peshë

e rëndë ai u hodh nga ballkoni kapi djalin për dore dhe vraponte rrugëve nëpër natë. Një nga burrat me kallashnikovë vazhdon të lëshojë breshëri plumbash, por ato nuk arrijnë të prekin as Isain e as Vetonin. Ata arrijnë së pari në shtëpinë e një fqinji serb, të cilët nga frika nuk i ndihmojnë. Isai vrapon dhe e lë Vetonin në shtëpinë e Rizës për t'u kthyer pas pak minutash në shtëpinë etij. Në kaosin e krijuar nga arratija e Vetonit dhe Isait edhe një fëmijë tjetër arrin të largohet. I pa vënë re nga burrat e armatosur, Roni i vogël hidhet nga kauçi dhe vrapon në korridorin e shtëpisë. Ai vrapon për atje ku beson se është i sigurt, tek gjyshja e paralizuar. Gjyshja Mahie qëndronte e shtrirë dhe dëgjonte tek vdisnin njerëzit e familjes. Dhe ja dëshpërimisht në krahët e saj gjendet i nipi. Ajo mendon se ndoshta tani është rradha e saj. Megjithatë mendja i shkon se mund ta mbrojë Ronin me trupin e saj. Kështu e merr djalin e vogël, fëmija i fundit nga shtatë fëmijët dhe e fsheh poshtë këmbëve të saj të pajeta. Është hera e parë që ato këmbë pas kaq vitesh po shërbejnë për diçka dhe këtë rradhë po shpëtojnë një jetë. Kur burrat e armatosur hyjnë në dhomën e saj thonë se nuk ia vlen të merresh me të, derisa nuk e panë fëmijën që rrinte i heshtur i fshehur nën mbulesa dhe i bërë njësh me trupin e gjyshes. Ndoshta edhe ata e kanë humbur aftësinë të numërojnë se sa fëmijë mungojnë. Ndoshta ia ka marrë mendja se ia ka marrë vrapit natën nëpër rrugë. Ndoshta kanë në plan të djegin shtëpinë e bashkë me të gjithëka është brenda. Dhe kur kanë mbaruar me gjithëka, kur mendojnë se kanë vrarë gjithë familjen, me përjashtim të plakës së paralizuar në dhomën e pasme, me të cilën as nuk ia vlente të merreshe, e derisa ati dhe biri ishin aratisur nga ballkoni, ata i vunë flakën disa jastëkëve dhe i lanë ata të digjen. "Shkërdhatat e kërkuan këtë", dëgjoi Halishja të thoshin derisa dy burrat largoheshin. Hapat e tyre dukeshin të rëndë derisa ecinin nëpër dyshtemenë që e kishte mbuluar gjaku që po përphapej me shpejtësi ngado. Vendet që nuk i kishte mbuluar gjaku dukeshin si ishuj të rrethuar nga det gjaku. "Këta qenë kërkuan NATO-n". "I kam dhier mu në shpirtin shqiptar", iu përgjigj tjetri. "Shiko, le të hedhim ca granata kështu që shtëpia të digjet. Më mirë të mos lëmë shenja që t'i gjejnë të tjerët" Burrat i heqin siguresën dy granatave të dorës dhe i lënë në shkallë, të cilat duke qenë prej druri do marrin flakë lehtësisht. Me shpejtësi ata u larguan. E shtrirë mbi trupat e fëmijëve Halishja dëgjoi dy shpërthime, që nuk shkaktuan dot zjarr. Ndoshta mjekëroshave nuk iu intereson shumë për të djegur shtëpinë pasi nuk kthehen pas të kontrollojnë a t'i torturojnë sërish. Ndoshta janë shumë të zënë. Trupat e NATO-s janë në Prishtinë dhe brenda një dite ato do jenë dhe në Pejë. Ndoshta atyre iu duhet të bëjnë bagazhet gati për t'u larguar para se të nisen nga malet drejt Rozhajës. Kanë kaluar 30 minuta që kur paraush-tarakët erdhën në shtëpinë e Isait. Tani ora shënon 10 e mbrëmjes. Pesë nga

shtatë fëmijët gjenden në kauç me trupat e copëtuara nga plumbat. Katër prej tyre janë të vdekur. Nita ka humbur vetëdijen, por është ende gjallë. Nëna e saj, Vjollca edhe ajo ka vdekur. Halishja është qëlluar tetë herë, në krah, në krahavor në gjoks. Burrat menduan se ishte e vdekur. Edhe Halishja beson se shpejt do të vdesë. Halishja tërhiqet dhe sheh mbi kauç trupat e fëmijëve njëri-mbi tjetrin si dhe Vjollcën. Zvarritet nëpër tërë shtëpinë duke kërkuar kush ka mbijetuar, por nuk gjen askënd. Mahia dhe Roni janë të heshtur në tmerrin e tyre. Kontrollon në banjë, në depo derisa gjaku është ngado dhe ajo duke u mbajtur në mure i lyen ato gjithë gjak. Kthehet sëish në dhomën e ndenjjes ku sheh se Nita është ende gjallë, por e plagosur rëndë. "Oh loçkë, tani duhet të shkojmë", thotë Halishja. "Duhet me shku në spital". "Nuk e lë mamin", thotë Nita. "Nuk e lë, jo, ajo do zgjohet shpejt." Halishja përpiket ta bindë Nitën, por ajo nuk do të largohet. 10 minuta pas breshërive Isai kthehet në shtëpi vetëm. Është i tmeruar nga ajo që beson se do gjejë në shtëpi, vrasësit dhe kufomat e fëmijëve. Berenda në shtëpi janë Halishja dhe Nita, dhe dëmet e shkaktuara nga granatat, gjaku dhe ajo pishinë e errët gjaku në dhomën e ndenjjes. Isai dhe Halishja flasin nxitimthi, pa kuptim derisa askush nuk e dëgjon njëri-tjetrin. Isai përpiket ta marrë Halishen me vete e të largohen nga shtëpia. Ai është i tmerruar se ata do kthehen sërish. Tani është rrada e Halishes të mos pranojë t'i lërë kufomat vetëm. Fëmijët e saj kanë vdekur dhe ajo është qëlluar aq shumë herë, po humb aq shumë gjak sa që padyshim do të vdesë së shpejti. Ajo do të qëndrojë me ta. Isai largohet të shohë sërish Vetonin dhe kur kthehet nuk e gjen Halishen aty. E frikësuar për vdekje se ata do ktheheshin prapë Halishja hidhet nga ballkoni dhe troket tek shtëpia e Rizës. Më vonë në ditarin e tij Riza shkruan: " Ia hapa derën. Mezi qëndronte në këmbë. E ndihmova të hynte brenda dhe pashë se ishte e mbuluar në gjak. E vendosëm në qilar si vendi më i sigurt, kurse ajo na tha se ishte plagosur në gjoks. Ajo nuk pushonte së qari e së rënkuari për fëmijët, duke thënë se nuk ka më kuptim të jetonte pa fëmijët, jeta e saj nuk vlen më asgjë. Ishte erërsirë e thellë, aq sa nuk mund të shikonim as se ku ishin plagët. Edhe fëmija i saj qante. Isai nuk po dukej. Më vonë e pamë se kishte hemorragji të madhe nga e cila dhe mund të vdiste, por si ta ndihmonim kur nuk kishim as dhe një shkrepse të vetme. Breshëritë e plumbave dëgjoheshin papushim dhe nga drejtime të ndryshme. Tani as mund ta mendonim të largoheshim nga shtëpia. Si mund ta linim të plagosurën vetëm. Ta merrnim me vete ishte e pamundur pasi ajo nuk mund të ecte. Nga ana tjetër nuk e mbanim dot, pasi ishte e rëndë, mbi 100 kile. kështu ia lëmë veten në dorë fatit." Ende në shtëpi Isai gjen Ronin në dhomën e pasme dhe vendos që të mos ta lërë tek shtëpia e Rizës në mënyrë që familja të kishte më shumë gjasa t'i mbijetonte sulmeve të tjera të paraushtarakëve. Isai e lë nënën në dhomën e saj dhe del në rrugë së bashku me Ronin. Nita nuk pranon

të largohet nga e ëma dhe mbetet aty e shtrirë në mesin e të vdekurve, derisa plagët i kullonin gjak në kauçin edhe ashtu të zhytur në gjak. Në cepin e një shtëpie të djegur, vetëm dy dyer larg shtëpisë së tij Isai hyn në rrënoja dhe e gjen një cep ku çatia ende mbahej. Aty ndihej era e djegjes së dy muajve më parë. Kjo ishte një nga shtëpitë e para të djegura në Brezhnik. Nuk dihet se si, por flakët kishin harruar një shtrat, në të cilin Isai e vë Ronin. Djalin e vogël e zë gjumi. Isanë nuk e zë gjumi. Roni zgjohet herë pas here natën dhe kapet pas Isait i trembur nga ëndërrat e këqija. "Mos ki frikë. Fli", ia kthente Isa. I ulur mbi mbulesat e shtratit, me kokën pas murit, Isai shtrin qafën. Është e dhimbshme, e padurueshme, e mbushur mëri. Kjo është hera e parë që i duhet të mendojë. Ka parë t'i vriten fëmijët, derisa nuk e di ku e ka vëllanë. I kujtohet hakërrimi i Baçkoviçit se do të vriste të vëllanë me thikë, duke e prerë në copa. Riza për atë natë shkruan në ditarin e tij: "Halishja rrinte pa bërë zhurmë vetëm nuk pushonte duke kërkuar ndjesë për shqetësimin që na kishte shkaktuar. Nuk ankohej për dhimbjet e veta, vetëm donte të kthehej në shtëpi që të mos na dëmtonte ne. Shihja në të një shpirt të madh e bujar. Breshëritë dëgjoreshin ende. Halishja më tha se kishte ftohtë pasi e pyeta si ndihej. E mbuluam sërish dhe e vendosëm në kauç dhe i kërkova të mbahej dhe e këshillova të mos lëvizte shumë që të kufizonte humbjen e gjakut. Isai ende nuk erdhi. Druheshim se e kishin vlarë dhe atë". Rreth orës 5 të mëngjesit Isa zgjon Ronin dhe ata ecin në rrugë drejt qendrës së policisë. Riza kryqëzohet me ta dhe ndihet i lumtur që janë gjallë. "Pas gjysmë ore vjen Isai me djalin e Musës", shkruan Riza. "Ai tha se kishte qenë në qendër dhe kishte kërkuar ndihmën spitalore për Halishen dhe Nitën. Ata i kishin premtur se urgjenca do të vinte" Isai gjeti një polic serb që e njihte me emrin Kaplan e që ra dakord t'i çonte Halishen dhe Nitën në spital. Isa trembej nga Kaplani. Ai e pyeti se kush e kishte bërë këtë. "Minic dhe njerëzit e tij", i tha Isa. "Më vjen keq. Kjo nuk është në rregull", tha Kaplan. Ai po i çon ata në spital që gjendet në pjesën perëndimore të qytetit në rrugën që të çon nga Patriakana dhe gryka e Rugovës. Halishja dhe Nita qëndrojnë afër njëra-tjetrës, e megjithëse kanë kaluar 12 orë ende u rrjedh gjak. Ato janë tepër të këputura. "Faleminderit Zotit ti ke shpëtuar", i pëshpërit Nita Halishes. "Ti do kujdesesh për mua njësoj si mami, apo jo?" "Po loçkë." Halishja e ndjen përqaftimin e butë të Nitës. Kur arrijnë në spital Halishja dhe Nita rrethohet nga një numër motrash medicinale shqiptare që kishin mbetur. Ato i çojnë menjëherë tek kirurgjia, ku në shërbim është një mjek serb. Ai quhet Jovica Marinkoviç. Në Pejë nuk kanë mbetur mjekë shqiptarë. Marinkoviç është mjek ushtarak, është me uniformë. Shikon gruan dhe vazhën e vogël dhe i drejtohet Isait "Duhet t'i japim gjak menjëherë". Mjeku pyet për grupin e gjakut të Halishes dhe Nitës. "Sa anëtarë të familjes të

kanë vrarë" pyet doktori Isën. "Pesë, kurse vëllai është zhdukur", thotë Isa. Marinkoviçi bë kryq dhe pyet "Si mund të bënin një gjë të tillë? Si? Shiko unë do përpiqem t'i shpëtojë. Mos ki frikë se jam serb. Do të bëjë gjithçka mundem". Isa largohet nga spitali pasi ka lënë atje gruan dhe mbesën. Ka një energji brenda tij. Ai nuk mund ta përballojë idenë se macet mund të lëpijnë gjakun dhe trupat e familjes së tij, apo se mund të marrin erë në të nxehtë të qershorit. Ai nxiton drejt shtëpisë dhe gjen qese plastike dhe i vë në katin nën tokë ku është freksët e ku fëmijët rrinin gjatë bombardimeve. Riza është me Isanë dhe e ndihmon. Një nga një ata i marrin trupat nga dhoma e ndenjjes nëpër shkallë dhe i sjellin poshtë duke i shtrirë në plastikë. Riza ndihet i pafuqishëm kur shikon se një pjesë e kokës së Dardanes nuk është shkëputur nga breshëritë. Derisa Isa e ngre në krah kufomën e Dardanes pjesë nga truri dhe kafka bien në dysHEME. Isait i duhet të mbledhë me dorë trurin e së bijës. Edhe një pjesë e kokës së Agonit të vogël nuk është në vend. Kur ata janë të gjithë në katin nën tokë ai i mbyll plastikat dhe sigurohet se tani asnjë kafshë nuk do ushqehet me trupat e fëmijëve të tij.... Në spital Marinkoviçi operon së pari Nitën, gjendja e së cilës është më e rëndë. Ajo vdes gjatë operacionit. Pesë nga shtatë fëmijët tani janë të vdekur. Më pas ai i shpëton jetën Halishes. Në dhomën e operacionit ai i tregon asaj se ishte qëlluar tetë herë, gjashtë herë në trup dhe dy herë në krah dhe se ishte me fat të mbijtonte pas kaq orësh duke humbur gjak. Ai i thotë se ajo duhte të qëndrojë në sital për dy muaj e të pushojë, derisa i shpreh keqardhjen për vdekjen e fëmijëve. Ai i tregon se Nita vdiq.

Spastrimi etnik dhe ndërgjegjësimi

Lufta e Bosnjës dhe ajo e Kosovës në fjalorin e politikës ndërkombëtare kanë futur një term të ri në trajtë togfjalëshi: spastrimi etnik. Çdo luftë në mënyrën vet e bënte fatkeqe popullatën në terrenin e së cilës zhvillohej, pavarësisht në merrte aktivisht pjesë në të apo pjesëtarët e saj ishin vetëm shirxhinj. 1. Lufta në tokën e tjetrit. Mirëqenia e një vendi jo rastësisht matet me vitet e kaluara në paqe. Zvicra nuk e mban epitelin e parajsës së kësaj bote vetëm për bukuritë e saj rrallë, të përsëritshme gjetiu, por edhe për faktin se atje paqja dhe refuzimi i luftës është bërë më shumë se traditë, përkatësisht, një mënyrë e të jetuarit, edhe pse si vend shpesh u ndodh pranë vorbullës së shumë luftërave të përgjakshme. Shtetet e Bashkuara të Amerikës, gjithashtu, janë një dëshmi e pakontestueshme në favor të kësaj teze. Në të dyja luftërat botërore, që i kushtuan njerëzimit shkatërime marramendëse, SHBA-ja shpëtoi në sajë të faktit se pak ose aspak

mori pjesë në to, njëkohësisht që e kurseu maksimalisht territorin e saj nga lufta, duke luftuar atëherë kur ishte e shtrënguar dhe kryesisht në tokën e huaj. Edhe pse gjatë Luftës së Dytë Botërore, vetëm në operacionin e zbarkimit të aleatëve në Normandi kishin mbetur të vrarë mijëra amerikanë, gjë që megjithatë dëshmon se SHBA-ja e kishte paguar çmimin e luftës në njëfarë mënyre, përparësia më e madhe qëndron në faktin se infrastruktura dhe popullsia e saj civile kishin mbetur pothuajse të paprekura. Lufta e Vietnamit është një argument tjetër që sforcon doktrinën moderne të luftës, sipas së cilës, edhe në rast se je në ndonjë mënyrë i detyruar të luftosh, luftën bëje në tokën e tjetrit. Me një fjalë, edhe kur popullata nuk e pësonte drejtpërdrejt nga përfshirja në luftime, pasojat që i shkaktonin ato në të shumtën e rasteve ishin të kobshme: uria dhe sëmundjet ishin dhuratat më të shpeshta që ia sillte lufta.

2. Spastrimi etnik - gjeneza e një ideologjie

Spastrimi etnik, kuptohet në përmasa më të vogla dhe në rend të parë si një ideologji, ka si origjinë vendin prej nga e kanë edhe zbatuesit e tij në Ballkan, pra Rusinë. Në njërën nga veprat më të rëndësishme të shkrimtarit të famshëm rus, Leon Tolstoi, të titulluar “Haxhi Murati”, shkruar më se njëqind vjet më parë, gjejmë një lloj definimi të asaj që sot diplomacia ndërkombëtare u detyrua ta quajë me emrin e vërtetë. Duke bërë fjalë për luftën e rusëve (edhe atëbotë për mbizotërim territorial) në njërën anë dhe për luftën për liri të popujve të Kaukazit, së pari të çeçenëve, nga ana tjetër, Tolstoi i vë në gojën e ministrit të ushtrisë, princit Çernishov, këto fjalë: “Mendoj se, sikur qëmoti ta kishin vënë në jetë planin e lartmadhërisë suaj (ministri po i drejtohej carit Nikolaj, vër. H.M.), në mënyrë që, qoftë edhe gradualisht e dalëngadalë, të përparonim, duke prerë malet dhe duke shkatërruar ushqimet, Kaukazi tashmë do të ishte i nënshtruar”. Lexuesi, më tej, në këtë roman do të gjejë shembuj të përshkrimeve që ofron Tolstoi, lidhur me mizoritë ruse mbi popullatën “armike” dhe pronat e saj, veprime të cilat shumë më vonë do të emërtohen me togfjalëshin “tokë e dje-gur” dhe që nuk ishte gjë tjetër përpos faza e parë dhe vendimtare e strategjisë së quajtur “spastrim etnik”. Pra, në qoftë se Rusia cariste plot 150 vjet më parë e kishte konceptuar teorikisht spastrimin etnik dhe kishte nisur me zbatimin e tij, pse u desh të kalonin hiç më pak se 150 vjet që dikush të merrte guxim ta denonconte atë? Një spastrim i shqiptarëve nga trojet e tyre etnike, i cili madje edhe i kalon përmasat tragjike të këtij të fundit, ka ndodhur pas Kongresit të Berlinit dhe, madje, edhe me dijeninë e fuqive të asokohshme. Mëse 600 vendbanime etnike shqiptare u zhbënë brenda pak muajsh.

3. Përvoja e re, një përvojë e hidhur

Luftërat në ish-Jugosllavi (Kroaci, Bosnjë - Hercegovinë dhe Kosovë) sollën mjaft ndryshime, përsa u përket qëllimeve dhe mjeteve të luftës. Është një gjë e ditur se raporti i viktimave ndërmjet ushtarëve dhe civilëve gjatë shekullit të kaluar e në vazhdimësi ka ndryshuar në dëm të të dytëve, mirëpo kjo luftë nuk ka shënuar një “përparim” të mëtejshëm vetëm lidhur me shifrat, ngase rrënjësisht ka ndryshuar konceptimi i qëllimit themelor të luftës. Ajo më nuk bëhet për ta mposhtuar kundërshtarin, përkatësisht forcën ushtarake rivale dhe për të marrë kontrollin mbi një territor dhe mbi një popullatë të caktuar, sikundër konceptohej pak a shumë qëllimi i luftës më parë. Serbia po i synonte territoret në të cilat bënte luftë, por tani me një kërkesë pothuajse të paparë në histori. I dëshironte territoret pa popullsinë që jetonte në to, ndërsa metoda që do të jepte rezultate në këtë drejtim, gjithsesi, ishte spastrim etnik. E bindur se lufta për liri ishte rrënjësuar thellë në shpirtin e shqiptarëve dhe se Ushtria Çlirimtare e Kosovës ishte rezultat i këtyre aspiratave, Serbia u përcaktua që, më parë se ta luftojë rezultatin (UÇK-në), ta zhbënte terrenin në të cilin kurrë nuk pushuan përpjekjet kundër saj. Këtu në rend të parë edhe duhet kërkuar përgjigjja se pse forcat pushtuese serbe në Kosovë bënë ofensiva kryesisht në territoret jashtë kontrollit të UÇK-së dhe pse raporti i të vrarëve civilë - ushtarë nga radhët e shqiptarëve është përafërsisht 10:1. Deportimi me dhunë i gati një milion shqiptarëve gjatë kohës së luftës dhe i më shumë se gjysmë milioni gjatë shtypjes dhjetëvjeçare, djegia e qindra vendbanimeve etnike e të mirave materiale dhe shpirtërore, vrasja e mijëra civilëve, dhunimet e mijëra femrave shqiptare etj., nuk mund të konsiderohen si shfrenim i grupeve paramilitare dhe hakmarrje të forcave serbe për humbjet që kishin realisht në Kosovë, sepse e tërë kjo ishte pjesë e strategjie, e cila synim përfundimtar kishte tokën e Kosovës, por pa popullatën e saj autoktone; pra, pa shqiptarët.

4. Ndërgjegjësimi i pjesshëm

Administrimi i Kosovës nga bashkësia ndërkombëtare, që pasoi luftën nga e cila Serbia u largua kokulur, ishte një rast i mirë që edhe bota ta mësonte jo vetëm atë që dinin shqiptarët, që ata po e përjetonin prej një shekulli me radhë: dëbimin nga vatrat e tyre stërgjyshore apo spastrimin etnik. Në këtë pikëpamje, mund të thuhet se një numër i madh vendesh demokratike tani e pranojnë faktin se në Kosovë dhe në Bosnjë - Hercegovinë është zbatuar një strategji e këtyre

ushtarake dhe se spastrimi etnik, tok me holokaustin, lirisht mund të konsiderohen si tmerret më të mëdha që përjetuan civilët gjatë shekullit të kaluar. Mirëpo, ky ndërgjegjësim nuk është shtrirë edhe në shumë pjesë të tjera të botës. Madje, mund të thuhet, se nuk shtrihet sidomos në ato vende në të cilat mund të hetohet elemente të veprimeve të ngjashme me ato që ndodhën në këto treva. Bie fjala, po ta dënonte Rusia spastrimin etnik në trevat e ish-Jugosllavisë, ajo përnjëherë, me logjikën e automatizmit, do t'i dënonte edhe veprimet e saj të sotme mbi popullatën civile çeçene. Ndërgjegjësimi lidhur me pasojat që ka shkaktuar spastrimi etnik nuk ka lëshuar rrënjë pothuajse fare te serbët, shteti i të cilëve, përmes politikës dhe ideologjisë, i bëri shumë prej tyre autorë në këto veprime makabre. Dikur, në Serbi, më parë mund të gjeje arinj polarë sesa mbrojtës të të drejtave të shqiptarëve dhe të boshnjakëve. Por edhe sot, fatkeqësisht, gjendja nuk ka ndërruar shumë. Pas gjithë atij spastrimi etnik të bërë në Bosnjë - Hercegovinë, shumica e serbëve flasin me krenari për rezultatin e gjenocidit, krenohen me Serbska Republikën e ngritur mbi shkrumbin e hirin e fshatrave dhe të qyteteve të djegura boshnjake, sikundër që, pas gjithë atyre tmerreve, pa menduar fare se ekziston integriteti moral i njeriut, krenohen se e kanë ruajtur integritetin territorial mbi Kosovën. Shumë luftëra dhe shumë tmerre, fatmirësisht, janë zëvendësuar me paqen dhe kjo u ka sjellë të mira edhe atyre që luftonin për të zaptuar më shumë territore, edhe atyre që mbronin vatrat e veta; shumë popuj janë pajtuar pas dekadave të përgjakshme dhe tani ato kujtohen vetëm si një ëndërr e keqe. Mirëpo kjo s'ka mundur të arrihej dhe as që mund të arrihet ndonjëherë pa një ndërgjegjësim të mirëfilltë lidhur me tërë atë që ka ndodhur.

http://flori-press.blogspot.com/2006/08/flori-bruqispastrimi-etnik-dhe_29.html

Pse vetëvrasje?

Kohëve të fundit është shtuar numri i vetëvrasjeve në Kosovë, sidomos nga përfundimi i luftës. Kosova ka qenë një regjion në të cilin numri i vetëvrasjeve ka qenë nder më të ultat në Bashkësinë Evropiane. Shtimi i suicidit (vetëvrasjeve nga 1.62 % sa ka qenë në vitet 1962-1977, në 4,20 % në qershor të vitit 2006, tregon një trend shqetësues për shëndetin publik të Republikës së Kosovës. Për herë të parë termi vetëvrasje është përdorë në shekullin 13. Më parë është quajtur vrasja e vetëvehteës. Paraprijs i vetëvrasjeve është depresioni por edhe kushtet ekonomik-sociale. Në botë sot nga vetëvrasja vdesin mbi 1 milion njerëz për çdo vit. Sipas statistikave thuhet se çdo 40 sekonda në botë dikush bënë suid. Shumica e religjioneve vetëvrasjen e konsiderojnë si mëkat, ndërsa për nga

pikpamja juridike në disa shtete ai është edhe krim. Fjala vjen në Japoni besojnë se vetëvrasja është "një zgjedhje krenare e problemeve të pazgjidhura".

Vetëvrasja në shumicën e shoqërive është e ndaluar. Hulumtimi i parë shkencor për vetëvrasjen është kryer nga Emil Durkheim (1858-1917). Sipas sociologut të njohur Emile Durkheim ekzistojnë katër llojë suidici: 1: Suidic egoistikë Ndodh kur lidhjet e individit me një grup shoqëror dobësohen ose këputen fare, ose kur një individ është i izoluar nga shoqëria për reth. 2: Suidic anomikë Ndodh kur ne jetën e një individi ndodhin ndryshime të papritura ose kur personi nuk arrin qëllimet që ka pasur. Psh kur një person është në krizë ekonomiko-sociale. 3: Suidic altruistikë Ndodh kur një person e vlerëson shoqërinë më shumë se veten. Në këto raste personi sakrifikon për "diçka të mirë". Psh kamikazët japonezë gjatë Luftës së II-të Botërore. 4: Suidic fatalistikë. Ndodh kur një person është i mbi-vlerësuar dhe mbi-rregulluar nga shoqëria. Në këtë rast personi ndihet i pafuqishëm përballë shoqërisë dhe i duket sikur nuk është i aftë të bëjë diç për veten. Faktorët e rrezikshmërisë që shpijnë në suidic :

- Abuzim mendor ose substancash (droge, alkool, etj.)
- Histori në familje për abuzim mendor ose substancash
- Përpjekje të mëhershme për suidic
- Histori në familje për abuzime fizike ose seksuale
- Të kesh shokë ose njerëz në familje që janë përpjekur të bëjnë suidic
- Të kesh një armë në shtëpi
- Etj.

Nëse ju ose dikush që ju e njihni ka treguar shënjat e mësipërme, mos i lini vetëm. Kërko ndihmën e një personi të kualifikuar për shendetin mendor.

- Njerëzit zakonisht flasin për suidicin përpara se ta bëjnë, kështu që dëgjoni me kujdes fjalët e tyre.

Disa shenja të vetëvrasjes janë:

- Kur flasin për vetëvrasje
- Gjithnjë mendojnë ose flasin për vdekjen
- Thonë për veten e tyre gjëra si për shembull, që janë të pashpresë, pa ndihmë ose të pavlershëm
- Thonë gjëra si për shembull, "Do ishte më mirë sikur të mos isha gjallë"
- Depresion (trishtim i thellë, humbje interesi, vështirësi të flejnë apo të hajnë) që keqesohet

- *Ndryshime të papritura prej trishtimit në gjakëftohtësi ose duken shumë të hareshëm(gëzuar)*
- *Bëjnë gjëra të rrezikshme që rrezikojnë jetën e tyre*
- *Humbasin interes tek gjerat që pëlqenin më herët*
- *Kur bëjnë vizita ose telefonon njerëzit e afërm*

Faktorët tjerë të vetëvrasjes

Vetëvrasja është forma ose mënyra më e rëndë e çrregullimit të instinktit të vetëruajtjes ose libidosë (jetës), sipas S.Freudit, energjia psikike ose libido, shtyn idin. Idi përmban dy instinkte kryesore: instinktin e jetës dhe instinktin e vdekjes. Instinkti i jetës, ose eros, i ndihmon individit dhe speciet llojit që të mbijetojnë. Ndërsa instinkti i vdekjes, ose thanatos, përfshin agresivitetin dhe shkatërrimin. Atëherë mund të themi dëshira e sëmure për vetëvrasje dhe gatishmëria e individit për ta realizuar këtë dëshirë ka shkaqe të thella psikike si dhe shumë shkaqe të karakterit të ngushtë individual. Zakonisht lidhen me gjendje të konflikteve të rënda të individit, kur individit as nuk është në gjendje t'i pranojë kërkesat e rrethit familjar e social dhe as nuk ka guxim e gatishmëri të reagojë ndaj tyre.

Nuk është lehtë të përgjigjemi në pyetjen banale, a është vetëvrasja qyqare, ikjes apo arrati nga vuajtje, problemin e pa zgjedhur apo trimëri ose guxim. Nuk bëjnë të tejkalohen në mënyrë të padrejtë në akuzime apo fajësime të tjetrit, të cilët kalojnë në një luftë të brendshme që përfundon me vetëvrasje apo me triumfin e jetës. Thjeshtë mund të themi individit që vendosë për t'a kryer vetëvrasjen ai nuk i frikohet vdekjes por i frikohet jetës.

Përse njerëzit kryejnë vetëvrasje?

Ndonëse ka arsye të ndryshme dhe të veçanta, shumica e tyre kanë të bëjnë me faktin se ata që përpiqen të kryejnë vetëvrasjen kanë një ndjenjë se jeta nuk ia vlen të jetohet.

Në qoftë se gjendja duket e pashpresë, kjo mund të shtyjë personin depresivë të bëjë vetëvrasje. Disa tjerë mendojnë se akti i vetëvrasjes është një kërkesë e dëshpëruar për ndihmë (80% sipas Leonard-it 1977). Me sa duket, personat që bëjnë vetëvrasje janë individë që nuk janë të zotë të merren siç duhet me stresin e tyre dhe nuk gjejnë rrugëdalje tjetër. Madje është humbja e kuptimit të jetës

– paqëllimsia , jeta e pakuptimtë, vakumi ekzistencial, rutina e ditës etj. Disa të tjerë mendojnë edhe disfata në martesë.

Parandalimi i vetëvrasjeve

Psikologët nuk kuptojnë plotësisht përse njerëzit kryejn vetëvrasje. Ata shprejnë se nëpërmjet vazhdimit të kërkimeve të kuptojnë më mirë dhe të jenë në gjendje të parandalojnë këtë humbje tragjike të jetës njerëzore. Poashtu të përqendrohen edhe në mënyrat më të mira më të cilat do të munde të parandalohej vetëvrasja, sepse vetëm vetë ideja për vetëvrasje është alarmuese andaj kushtoni vëmendje dikujt i cili mund të duket i depresionuar dhe i terhequr. Gjithashtu është e rëndësishme t'i mbani linjat e komunikimit të hapura dhe të shprehni brengën, përkrahjen dhe dashurinë tuaj. Nëse dikush ka besim tek ju është shumë e rëndësishme t'i tregoni se ju seriozisht preokopoheni për te. Është e rëndësishme që te mos minimizohet apo te mos mirret me rezervë ajo nëpër të cilën kalon ai/ajo (shoku, shoqja apo i afërmi i juaji)... Kjo mund të rris ndjenjen e tij ose të saj të dështimit. Mënyra më e mirë për t'ia dal në depresionin e tinxherëve është komunikimi më tinxherë për problemet e tyre ose që ti kërkohet që të flas më një këshilltar që duket se në të shumtën e rasteve janë të sukseshme, e nëse më të vërtetë personi nuk ndien se nuk ka arsye për të jetuar atëherë mënyra më e mirë do të ishte që atij/asaj ti jipet shpresë.

Pra, sikur edhe një i vetëm të shpëtohet është e rëndësishme sepse është jetë njeriu e pakompenzueshme nga asnjë lloj vlere...

Kujdes!

Suicidi është një temë e ndjeshme dhe duhet një guxim në qasje!

Paramendoni të jetë dikush në kufinj të aktit e të jetë duke lexuar Ueb faqet e Agjencionit Floart-Press, Çamëria , Stërkala, Shqip-dk !!!!

Kenmi ndihmuar apo kemi stimuluar vetëvrasjet ????

Qenësore është të mos flitët më cinizëm e injorancë. Gjykimi për aktin duhet evituar.

Suicidi është një moment kur dhimbja shpirtërore është e masës sa megjullon vetëdijen dhe akti si akt, vjen si pasoje e dëshperimit të madh, ndjenjës së pavarlerës e pashpresës për jetën. Mëni guximin e flisni për këtë fenomen edhe ju lexues të tjerë të Floart-Press-it, Shqip-dk, Çamerisë, Stërkalës... Ne momentet

kur teprohet dhimbja, kërkon ndihmë dhe do të jeni të befásuar se idetë dhe mendimet vetëvrasëse - mund të korrígjohen...Mund të korrígjohen edhe qindra shkrime të forumistëve që shajnë në internet...

Botuar: Sterkala:Çameria; FLOART-PRESS 12/15/08 1:43 AM

Psikologjia andragogjike dhe zbatimi i saj në ushtrinë shqiptare dhe TMK/FSK

Gjatë dy dekadave, midis viteve 60-të dhe 80-të, të shekullit që sapo lamë pas, u përfituan dhe u arrit në formimin e dijeve se si mësojnë të rriturit, proceset e tyre të të mësuarit dhe eksperiencia e grumbulluar në vite. Studimi i Houlit i vitit 1961, kishte nxitur një valë kërkimesh nga profesorët që kishin për objekt mësimdhënien me të rriturit (KnoËles 1998). Dijet po buronin edhe nga disiplina të tjera të shkencave shoqërore. Psikologët dhe psikiatërit në klinikat e tyre, bënë përpjekje të mësonin se si të ndihmonin njerëzit të ndryshonin sjelljen e tyre (Bandura 1969). Zbulimet e tyre ishin pothuajse të njëjta me filozofinë e mësimin të të rriturve, që nga momenti që arsimimi filloi të merrej me ndryshimin e të sjellurit. Psikologët që merreshin me zhvillimin, patën zbuluar se zhvillimi i të rriturve kalon në disa faza. Këto janë të parashikueshme edhe gjatë viteve të periudhës së adoleshencës. Periudha e tranzicionit nga njëra fazë në tjetrën është një ndër motivet nxitëse për të mësuar (Baltes 1978). Psikologët po zbulonin rolin që ushtronin në këtë drejtim faktorë të tillë si: mjedisi, ngjyra, shkalla e popullimit, stresi, normat shoqërore, kategoritë e ndryshme të popullsisë, ndikimi në procesin e të mësuarit, mësimi në grup dhe çfarë ndikimi mund të ketë ndryshimi që kryhet në kuadër të reformimit në këtë mjedis (Arends 1977). Sociologët i shtuan njohurive tona edhe ndikimin që kanë procedurat dhe politikat institucionale rreth procesit të të mësuarit (Barret 1970). Gjatë viteve 70-të dhe 80-të, ekzistonin njohuri mbi arsimimin e të rriturve dhe përpjekjeve për ta shndërruar atë në sistem me kuadër të përgjithshëm, me parime dhe strategji. Kjo është ajo çka andragogjia do të bëjë të njohur. Termi andragogji është relativisht një koncept i ri, është një ripërcaktim i procesit të arsimimit të të rriturve. Andragogjia është një neologjizëm që rrjedh nga fjala greke "Andros" (burrë) dhe "agein" (të drejtosh, të udhëheqësh). Ky term doli si një nevojë e përpjekjeve për të zëvendësuar fjalën pedagogji, e cila ka si mision të drejtpërdrejtë fëmijët. Koncepti i pedagogjisë dhe andragogjisë do të trajtohen në

këtë artikull, por duke e trajtuar secilin model në mënyrë të veçantë. Mësimi tradicional-modeli pedagogjik. Ky është modeli për të cilin kemi më shumë eksperiencë dhe të dhëna. Në fakt, është e vetmja mënyrë që arsimohemi, pasi ka dominuar mësimdhënien që nga formimi i shkollës së parë të organizuar sipas këtij modeli në shek VII. Karakteristikat e modelit pedagogjik jepen në vijim: Koncepti i të mësuarit. Nxënës, sipas përkufizimit, është një personalitet i varur nga mësuesi, i cili vendos për mënyrën dhe atë që duhet të mësojë nxënësi, dhe nëse është mësuar siç duhet. Roli i vetëm i nxënësit është të mbartë dhe të zbatojë direktivat e mësuesit. Eksperienca e nxënësit. Nxënësit, futen në një aktivitet mësimor me pak eksperiencë, që vlerësohet më së shumti si një burim i pakët për mësimin. Eksperienca e mësuesit, hartuesit të tekstit dhe ndihma e shembujve praktikë që jepen nëpërmjet teorisë, vlejné më tepër. Në bazë të termave të mësipërme, thelbi i metodologjisë pedagogjike, është teknika e komunikimit nëpërmjet leksioneve, detyrave të shtëpisë dhe prezantimit audioviziv. Vullneti për të mësuar. Studentët dhe nxënësit janë të gatshëm për të mësuar kur u thuhet se, duhet të mësojnë në mënyrë që të kalojnë klasën. Vullneti për të mësuar lidhet më së shumti me faktorë si mosha, rrethanat ekonomike e shoqërore etj. Orientimi për të mësuar. Studentët dhe nxënësit, futen në një aktivitet arsimor me një subjekt të paracaktuar për të mësuar. Lënda shikohet si një proces për të kuptuar përmbajtjen e saj. Si pasojë, kurrikulumit është i organizuar në bazë të përmbajtjes dhe është i radhitur sipas logjikës së lëndës. Motivimi për të mësuar. Studentët dhe nxënësit janë të motivuar nga presione të jashtme si prindërit e mësuesit, konkurrenca për notën, pasojat e dështimit etj. Kjo mund të duket si karikaturë, por le të kujtojmë mësuesit që kemi patur. A nuk vepronin në bazë të kësaj logjike? Modeli andragogjik. Në kontrast me të parën, karakteristikat e modelit andragogjik janë:

-Koncepti i të mësuarit. I rrituri e drejton vetveten. A nuk po ndodh kështu me ushtarakët e niveleve të ndryshme? Veçanërisht, pas vendosjes së sistemit të ri të menaxhimit të burimeve njerëzore, secili kërkon që të ndjekë kurse të ndryshme për të bërë progres në karrierë. Jo më pak të interesuar janë edhe për kurse e seminare jashtë vendit. Pra, dinë se ku ta drejtojnë veten. Në fakt, përkufizimi për të rriturin është "dikush që ka arritur në një vetëkonceptim, për të qenë i përgjegjshëm për jetën e vet dhe vetëdrejtues i saj". Kur jemi në këtë pikë, zhvillojmë një nevojë të thellë psikologjike për t'u perceptuar nga të tjerët, për t'u trajtuar si të aftë, për të marrë përgjegjësi për vetveten. Kur e ndiejmë se të tjerët na imponojnë dëshirat e tyre mbi ne, pa vullnetin tonë, secili prej nesh, shpesh në mënyrë të pandërgjegjshme, ndjen inat dhe kërkon të këmbëngulë në të tijën. Ky fakt rreth arsimimit të të rriturve, bënë që mësimdhënësit e tyre të përballen

me një problem të veçantë. Megjithëse të rriturit mund të vetëdrejtohen totalisht në çdo aspekt të jetës, si në familje e punë, në momentin që ata gjenden në një ambient për të mësuar ose trajnuar, do t'u spjegohet me metodat pedagogjike. Kjo mund të shtyjë në konflikte të brendshme në ndërgjegje. Duke e parë këtë problem, mësimehënësit hartojnë strategji për të ndihmuar të rriturit, të kalojnë nga gjendja e varësisë në të qenit student vetëdrejtues. Tashmë, në universitete prestigjioze është një praktikë e njohur dhënia e leksioneve vetëdrejtuese përpara një aktiviteti mësues.

-Eksperienca e të rriturit. Modeli andragogjik pranon se të rriturit hyjnë në një aktivitet mësues me një volum dhe cilësi dijeshe krejt ndryshe nga të rinjtë. Ky volum bëhet më i madh e i dukshëm sa më gjatë të jetojmë, pasi grumbullojmë më shumë eksperiencë, të paktën në jetën e përditshme. Ndryshimi në cilësi del për shkak të roleve të ndryshme që kanë të rriturit në profesionin e tyre në krahasim me të rinjtë. Ky ndryshim në eksperiencë ndikon edhe në arsimim. Si fillim, vetë të rriturit janë burim për njëri-tjetrin, kështu që teknikat që përdoren më tepër janë diskutimet në grup, ushtrimet stimuluese, eksperienca laboratorike, eksperienca e profesionit, projekte mbi zgjidhjen e problemeve etj. Janë të shumtë shembujt që mund të jepen. Kështu, nëse i referohemi paradës, më të vjetërit e kanë më të lehtë ecjen me bandën muzikore, pasi kanë marrë pjesë në disa të tilla. Nëse i referohemi një situatë operacionale, e kanë më të lehtë vendimmarrjen, pasi, eksperienca e grumbulluar i ndihmon në analizën e faktorëve të jashtëm e të brendshëm, dinë të analizojnë më shpejtë anët e forta e të dobëta, rreziqet e mundshme e kështu me radhë. Kjo eksperiencë ka nevojë të përvetësohet nga më të rinjtë. Për më tepër, eksperiencat e ndryshme sigurojnë përbërje heterogjene brenda klasës në rast të një aktiviteti të caktuar. Vitet e eksperiencës të një grupi të rriturish, janë më të shumta sesa ato të një grupi 20 vjeçarësh. Si pasojë, në arsimimin e të rriturve u kushtohet më shumë rëndësi planeve vetjake mësimore (Allman 1983). Këto planë kanë nevojë të rifreskohen e të bëhen udhërrëfytes për zhvillim të mëtejshëm. Megjithë pozitivitetin e saj, ekziston gjithashtu dhe negativiteti. Për shkak të eksperiencës së tyre, të rriturit kanë zhvilluar mendësi dhe veprime karakteristike. Për të kapërcyer këtë, mësimehënësit e të rriturve po këshillojnë strategji për të ndihmuar njerëzit që të jenë më të hapur (Reay 1994). Si shkak i eksperiencës, ekziston dhe një problem më konkret dhe më kompleks. Eksperienca bëhet burimi i identitetit të të rriturit. Le ta ilustrujmë me një shembull. Nëse pyesni një fëmijë 10 vjeç "Kush je?", ai do t'ju thotë emër, mbiemër, adresën, klasën dhe shkollën. Ndërsa një i rritur 40 vjeç mund të përgjigjet me emrin, vendin e punës dhe shkollat që ka kryer. Pra, nëse eksperienca e të rriturit injorohet e refuzohet nuk mohohet vetëm ajo

por personaliteti i të rriturit. Si rrjedhim, del mëse i nevojshëm vlerësimi i saj. Ky parim vlen më tepër për të rriturit, të cilët mund të mos jenë të arsimuar në nivelin e kolegëve, si dhe pa shumë eksperiencë.

-Vullneti për të mësuar. Modeli andragogjik, merr në konsideratë faktin se të rriturit janë të gatshëm të mësojnë kur shikojnë diçka më të mirë e që i lehtëson në punën e tyre. Vëmendja dhe vullneti për të mësuar, janë rrjedhojë e detyrave që kryhen dhe lëvizja që i shoqëron ato nga një fazë në tjetrën. Sigurisht, nuk mund të pritet që vullneti të vijë natyrshëm, por ka plot mënyra që mësimdhënësit mund ta injektojnë atë. P.sh: ekspozimi ndaj një modeli të efektshëm në planifikimin e karrierës, duke u siguruar një eksperiencë analitike ku secili të vlerësojë boshllëqet midis gjendjes aktuale, ku duhej të ishte dhe si duhej të ishte. A nuk është treguesi më i mirë mësimi i gjuhës angleze edhe për ata ushtarake që janë mbi 40 vjeç? Atë që nuk mundën ta bënin në vitet e shkollës së mesme, po e arrijnë tani në moshë madhore dhe me sukses.

-Orientimi për të mësuar. Për shkak të motivimit për të mësuar atë që nevojitet për jetën, të rriturit hyjnë në një aktivitet arsimor me orientimin për të mësuar se si të zgjidhin problemet konkrete të jetës. Ata mësojnë si të jenë të aftë të kryejnë një detyrë, ose të jetojnë në mënyrë sa më të kënaqshme. Qëllimi i këtij përfundimi është rëndësia e organizimit të të mësuarit rreth situatave jetësore, se sa rëndësia e lëndës që mësohet. P.sh. "si të shkruajmë një plan apo program për zhvillimin personal" apo çështje të tjera për të rriturit. Ajo që sot nuk mësojnë dot të rriturit me lehtësi është kompjuteri. Në shumë kurse nuk mësohet se si të përdoret sa më mirë kompjuteri dhe programet e tij por ndërtimi dhe komanda të panevojshme. Pra, ajo çka duhet të bëjnë mësimdhënësit është thjeshtimi i mësimi, të mësohet më e vlefshmja dhe e dobishmja. Thënia më e mirë është: "mësojuni atë që është më e nevojshme".

-Motivimi për të mësuar. Megjithëse dihet se të rriturit i përgjigjen mjaft mirë nxitësve të jashtëm si rritja e rrogës, vend pune i mirë etj, modeli andragogjik rekomandon nxitës shpirtëror si vetëvlerësimi, vetëbesimi, jetë më të mirë. (Mazlou 1954). Shembulli më i mirë janë përpjekjet e gjithanshme që bëhen për vazhdimin e kurseve të ndryshme, arritjen e rezultateve maksimale etj. Shpjegimi është i qartë, pasi, vlerësimi maksimal në kurs krijon kushte për të vazhduar më tej. Pse jo, të qenit ndër më të mirët krijon ndjenjën e të qenit i vlerësuar. Jo më kot thuhet se dija është pasuri dhe forcë.

Cilin model të përdorim? Siç u tha më sipër, të dy modelet shihen si bashkekzistuese dhe jo të kundërta. Për shekuj me radhë mësimdhënësit kanë mësuar vetëm me një model, atë pedagogjik. Tashmë janë dy alternativa. Në disa situata, p.sh. kur jemi përballë diçkaje të re e të panjohur, mund të varemi nga instruksionet

didaktike, përpara se të fillojmë të marrim iniciativën për të mësuar vetë. Në situata të tilla, alternativa dhe strategjia pedagogjike do të ishin më të vlefshme e realiste. Në rrethana të tjera (veçanërisht me të rriturit) alternativa andragogjike është më realiste, nëse njërëzit kanë pasur orientime për mësimet vetëdrejtuese. Treguesit e fundit në njësi dhe reparte, tregojnë se modelet andragogjike janë më realiste në shumë situata krahasuar me ato të mësuar në shkolla. Në vijim të kësaj ideje vërehet se fëmijët janë më tepër vetëdrejtues jashtë se sa brenda shkollës. Ata sjellin eksperiencat e jashtme në aktivitetet arsimore dhe kjo mund të përdoret si burim për disa lloj mësimesh. Fëmijët dhe të rinjtë janë gjithashtu më të gatshëm të mësojnë, kur u jepet ajo që atyre u nevojitet, se sa ajo që thuhet për të mësuar, të cilën do ta mësojnë në vitet e mëvonshme.

Përfshirjet në program. Modeli pedagogjik dhe andragogjik rezulton në dy përafrime të ndryshme, përsa i përket hartimit dhe zbatimit të programeve arsimore. Format i bazë i modelit pedagogjik është një plan përbërës, i cili i kërkon mësuesit t'u përgjigjet pyetjeve të mëposhtme: Cila pjesë e përmbajtjes së lëndës duhet të shpjegohet? Ajo që duhet bërë është përgjegjësi e mësuesit në klasë, pra, caktimi nga ana e mësuesit të asaj që është e nevojshme për të mësuar. Në këtë mënyrë, ndërtohet një listë e gjatë e mësimëve. Kjo kërkesë, duket se i ndrydh të dyja palët duke i lënë nxënësit vetëm me një burim të kufizuar, pra, mësuesin. Si mundet që kjo përmbajtje të organizohet në njësi të matshme si 50 min, 3 orë apo një herë në javë? Kështu që mësimeve duhet të organizojë mësimet në njësi të matshme. Cila do të ishte rrjedha logjike në prezantimin e mësimëve? Për këtë vendos logjika e lëndës dhe jo vullneti i nxënësve. Si rrjedhim, në lëndët ekzakte ose atyre me përmbajtje shkencore, rrjedha logjike vjen nga problemi më i thjeshtë tek ai më i vështirë, në histori ndjek rendin kronologjik etj. Cilat do të ishin mjetet më të dobishme të transmetimit të kësaj përmbajtje? Me lëndët, të cilat kanë informacion të shumtë, mjeti më i mirë do të ishte leksioni ose prezantimi audiovizual, si dhe pjesë nga libra në lidhje me lëndën. Nëse përmbajtja përfshin punën praktike, do të ishte më mirë demonstrimi nga mësimeve dhe zbatimi nga nxënësi. Në kontrast me të parin, modeli andragogjik është një hartim procesi. Modeli andragogjik jep një rol të dyfishtë të thjeshtuesit të mësimi (titull më i mirë se sa mësues). Mësimeve merr rolin e hartuesit dhe menaxherit të procesit, duke thjeshtuar kuptimin e përmbajtjes për atë që është duke mësuar. Mësimeve merr rolin e burimit të përmbajtjes. Andragogjia thekson se ka edhe burime të tjera për të mësuar përveç mësimeve. Këtu, përfshihen individë me dije të specializuara dhe që kanë aftësi për të punuar me njërëzit, materiale të ndryshme, burime mediatike si dhe eksperiencat e tyre. Një nga përgjegjësitë e andragogut, është të dijë burimet dhe t'i lidhë

ata që mësojnë me to. Procesi andragogjik përbëhet nga disa elementë: Vendosja e klimës. Çfarë procedurash do të vendosim për të patur klimë të favorshme për orën e mësimi? Ajo (klima) është një nga faktorët më prodhimtarë në mësim, sa që 10% e kohës në dispozicion të një aktiviteti mësimor i kushtohet këtij elementi. Klima ndahet në dy aspekte: mjedis fizik dhe atmosferë psikologjike. Në lidhje me të parin, ndërtimi i klasës së përshtatshme me karriget në radhë dhe mësimdhënësin në krye. Kjo është ideja më pak e dobishme që mund të kishte nxjerrë truri njerëzor. Klasa të jep idenë e komunikimit vetëm nëpërmjet një kanali, nga mësimdhënësi tek nxënësi dhe jo anasjelltas. Sugjerimi më i mirë, është vendosja e 5-6 vetëve në një tavolinë, të vendosur në mënyrë rrethore në klasë, ku hyn drita dhe ka ngjyra të ndezura. Njëlloj si e para, klima psikologjike është akoma më e rëndësishme. Në vijim janë karakteristikat se si mund të jetë klima psikologjike. Respekti reciprok. Njerëzit janë më të hapur ndaj mësimi kur ata ndihen të respektuar. Nëse ata injorohen, shikohen si të vështirë, eksperiencia e tyre shihet si e pavlerë etj, energjia e tyre do të harxhohet më tepër në debate të kota sesa në marrjen e mësimi. Klimë bashkëpunimi. Për shkak të kushteve në shkollat e mëparshme, të rriturit tentojnë të hyjnë në çdo aktivitet arsimor; me një qëndrim prej rivali kundrejt pjesëmarrësve të tjerë. Për këtë arsye, vendosja e pjesëmarrësve bëhet në mënyrë të tillë që të japin e marrin me njëri-tjetrin. Klimë mirëbesimi. Njerëzit mësojnë më shumë nga ata mësimdhënës që ata i besojnë, sesa nga ata që nuk u besojnë. Pikërisht, këtu qëndron vështirësia e mësimdhënësit me klasën e vet. Ai/ajo është autoritet mbi pjesëmarrësit pasi ka pushtetin dhe vendos se kush kalon, kush merr notën më të mirë, apo të japë dënime nëse është e nevojshme. Mirëpo, si në shumë shoqëri demokratike, figurat autoritare mund të mos jenë të besueshme, derisa të provohen se nuk janë të tillë. Ndaj dhe mësimdhënësit duhet t'u besojnë pjesëmarrësve në mësim në mënyrë që të besohen. Klimë mbështetëse. Njerëzit mësojnë më mirë kur ndihen të mbështetur sesa të paragjykuar apo të kërcënuar. Roli i mësimdhënësit në këtë rast nuk duhet të jetë i kritizimit, por i personit ndihmës, i cili ndjen shqetësimet dhe kërkon të ndihmojë. Një mënyrë e mirë është nëse mësimdhënësi i organizon në grupe dhe i trajnon në mënyrë që të kenë besim tek njëri-tjetri. Klimë e hapët. Kur njerëzit e ndiejnë veten të lirë dhe në mënyrë të natyrshme e thonë atë që mendojnë e ndiejnë, janë më të gatshëm të japin ide të reja dhe të provojnë ndjesi të reja. Në të kundërt, do të jenë të mbyllur. Në shkolla, për shkak të rivalitetit apo edhe faktorë të tjerë, pjesëmarrësit pretendojnë të dinë diçka që nuk e dinë, të ndiejnë diçka që nuk arrijnë ta ndiejnë dhe kjo bëhet motiv nxitës në procesin e të nxënës. Nëse mësimdhënësi ose trajnuesi qëndron i hapur dhe komunikon si i barabartë, ky do të jetë dhe modeli

që pjesëmarrësit do të perpiqen ta bëjnë të vetin e tua transmetojnë të tjerëve. Klimë kënaqësie. Mësimi duhet të jetë një nga eksperiencat më të kënaqshme në jetë. Në këtë mënyrë, njerëzit mund të bëhen të aftë të jenë ajo çka ata janë, me potencialet e tyre më të mira. Njerëzit janë kurdoherë në kërkim, e kanë vështirësitë e tyre të zhvillimit. Kurdoherë duhet pasion dhe vullnet. Sigurisht, është mëkat të mendosh se eksperiencat e mëparshme kanë qenë të mërzitshme nga disa trajnues. Klimë humaniste. Gjithçka që u tha më lart mund të përmblihet me fjalën "humanizëm". Mësimi është një aktivitet human. Sa më shumë të trajtohen njerëzit si të tillë, aq më shumë do të mësojnë. Ndërmjet të tjerash, vend të rëndësishëm zë ambjenti mësimor me të gjitha parametrat e kërkuar. Kjo ndihmon në sigurimin e kujdesit të domosdoshëm, të vëndit mikpritës, respektues e shoqëror.

Përfshirja e njerëzve në planifikimin e përbashkët. Çfarë veprimesh mund të përdoren për të bërë planifikimin për ata që trajnohen? Një ide do të ishte zgjedhja e përfaqësuesve nga radhët e atyre që trajnohen, me të cilët trainuesi mund të planifikojë hapat e ardhshmëm për leksionet. Trajnuesi, u shpërndan shpesh planin e aktiviteteve dhe përfaqësuesit paraqesin parapëlqimet e tyre. Ekziston një ligj mbi punën, njerëzit e ndiejnë veten të përfshirë në vendimmarrje në raport me sasinë e punës që ata ndiejnë se janë përfshirë për kryerjen e saj. E kundërta ndodh kur u imponohesh. Përfshirja e pjesëmarrësve në analizën e nevojave të tyre për të mësuar. Çfarë mund të bëhet për të ndihmuar ata që trainohen në mënyrë të përgjegjshme, në njohjen e nevojave të tyre reale për të mësuar? Një drejtim do të ishte shkalla e mospërputhjes së nevojave të tyre me ato të njësisë/repartit. Një zgjidhje strategjike mund të ndihmojë duke filluar nga interesimet e thjeshta, në përpunimin sistematik të vlerësimeve të punës, me një ekuilibër mes asaj që kërkohet dhe asaj që disponohet midis trainuesit dhe atij që trainohet.

Përdorimi i kontratave mësimore. Kontratat mësimore janë një mënyrë efektive për të ndihmuar atë që trainohet. Për disa mund të jetë i pakuptueshëm termi "kontratë", por do të ishte njësoj sikur të thonim "plan mësimor". Hapi i parë i ndihmon ata që trajnohen të hartojnë dhe zbatojnë kontratat si më poshtë. Çdo njeri që trajnohet trajton një çështje mësimore, të cilën e ka të nevojshme dhe që e ka kthyer në një objektiv mësimor, përshkruan se si mund ta arrij ose si i përdor aftësitë e tij. Ai që trajnohet më pas identifikon, me ndihmën e trajnuesit, burimet më të efektshme dhe strategjitë për përmbushjen e çdo objektivi. Specifikon se çfarë duhet për të treguar se si u arrit çdo objektiv. Në fund, ai që trajnohet, specifikon se si ky përfundim do të gjykohe apo vlerësohet. Pasi plotëson draftin e parë të kontratës, ajo rishikohet në grupe të vogla dhe merr reagimet

dhe sugjerimet e tyre. Kjo kontratë me sugjerime rishikohet me trajnuesin, në mënyrë që të jetë në vijimësi të programit mësimor apo për të sugjeruar burime të tjera. Me aprovimin e kontratës, ai që trajnohet vazhdon ta përmbushë atë duke përfshirë aktivitete grupi, informacione të dhëna nga trajnuesi ose specialistë të tjerë. Trajnuesi gjithmonë e ndjek punën si "dhënës" i informacionit dhe konsulent. Kur përmbushet kontrata, ai që trajnohet paraqet punimet e tij në "Dosje", e cila përmban shkrime, kaseta, vlerësime nga vëzhgues e gjykues të ndryshëm dhe prezantime. Trajnuesi e pranon atë kur është i bindur se mund ta pranojë si "dosje". Përdorimi i këtyre kontratave ndihmon jo vetëm trajnuesin por edhe atë që trajnohet që të zhvillojë punime individuale. Modeli andragogjik është pranuar gjerësisht në programe të ndryshme, duke filluar nga kurset individuale në programe të mëdha në universitete, trajnime profesionale, në zhvillimin e burimeve njerëzore e deri në arsimimin fetar. Megjithë përdorimin e saj, ende nuk ka marrë shtrirjen e duhur në njësi dhe reparte. Kjo për shkaqe të ndryshme. E rëndësishme është që ajo të kuptohet, vlerësohet e zbatohet në praktikën e përditshme. Megjithatë, sikundër theksojnë shumë studiues "Ende nuk dihet nëse andragogjia shërben si një teori unike dhe vetëm për të rriturit. Si teori ka provuar që të ketë sukses në disa aspekte të arsimimit. (Carmmen, 2000). Megjithatë, kemi nevojë t'u përgjigjemi pyetjeve: A është e nevojshme të dallojmë nevojat për arsimimin e të rriturve nga ato të fëmijëve? A do të përparojë arsimimi i të rriturve në bazë të kësaj teorie? Shumë kërkime bëhen për të matur suksesin e kësaj teorie, ku deri tani ndikimi i saj më i madh ka qënë në praktikë se sa në teori. Sikundër u përpoqëm të spjegojmë më lartë, edhe në Forcat e Armatosura, aplikimi i saj do të ndihmojë në zhvillimin e mëtejshëm të përgatitjes së ushtarakëve.

Literatura

- Allman, P. and Mackie, K. "Toëards a Development Theory of Andragogy", The Nottingham Andragogy Group. 1983.*
- Arends, R.I., and Arends, J.H. Systems Changes Strategies in Educational Settings, Neë York: Human Science Press. 1997.*
- Bandura, A. Principles of Behaviour Modification. Neë York; Holt, Rinehard and Eïnston, 1969.*
- Baltes, P.H. (Ed). Life-Span Development and Behaviour, Vol. I. Neë York: Academic Press, 1978.*
- Barret, J.H. Individual Goals and Organisational Behaviour. Amm. Arbor: Institute for Social Research, University of Mishigan, 1970.*

Carmmen, R. (2000). Adult Education and Learning, Manchester University.
Malcolm S.Knožles, Elžood F. Holton III, Richard A. Šėanson, The Adult Learner; 1998, Gulf Publishing Company, Houston, Texas.
Masloė, A.(1954), Motivation and Personality, Harper and Roė, Neė York.
Reay,D.G. (1994), Undersanding Hoė People Learn, Kogan Page, London.
Carmmen, R. (2000). Adult Education and Learning, Manchester University.

<http://flori-press.blogspot.com/2006/03/psikologjia-andragogjike-dhe-zbatimi-i.html>

PJESA E PESTË: TEMA HISTORIKE

Kosova, të pathënat për luftën

Dritëhijet e përgatitjes së sulmit në Jugosllavi. Interesat e vërteta amerikane dhe mediatizimi i konfliktit. Dyshimet për masakrën e Reçakut dhe roli i CIA-s në UÇK. Të rrëfyera nga një gazetar amerikan që rishkruan historinë e një shekulli.

Ndërsa, lajmet për nisjen e negociatave, për përcaktimin e statusit final të Kosovës, kanë zënë vendin kryesor, në faqet e shtypit apo kronikat televizive, pak kush kujtohet të përmendë apo të shkruajë për gjithë ato ngjarje, që çuan deri në çeljen e këtyre bisedimeve. Dhe shumë më të paktë janë ata që shtyhen edhe më në kohë, në ditët

e bombardimeve të Jugosllavisë nga forcat e NATO-s, apo tek periudha që i parapriu ndërhyrjes ushtarake. E megjithatë, një përkim i thjeshtë ka bërë që një libër, që analizon pikërisht këtë periudhë, të dalë në shqip në të njëjtën kohë, me lajmin për nisjen e bisedimeve diplomatike. “CIA dhe ushtria amerikane” me nëntitull “Ndërhyrjet në vende të ndryshme të botës që prej luftës II botërore”, i gazetarit të njohur amerikan, Uilliam Blum, botuar nga “Toena”, duke bërë më shumë se gjysmë shekulli histori botërore, i kushton një kapitull të veçantë edhe luftës së Kosovës. Jo një histori e thjeshtë si ajo që mund të shërbejë për tekstet e shkollës. Por, një histori e rrëfyer nga këndi i atij, që çdo ngjarje historike, e lidh me interesat e fshehta, me zbulime e me kundërzbulime. A mund të shihen dhe ngjarjet e Kosovës kështu? Studiuesi Blum, thotë që po, dhe sjell një pamje krejt të ndryshme nga ajo që jemi mësuar të shohim deri më sot. Sepse, për të, nëse Shtetet e Bashkuara nuk do të kishin interesat e tyre të veçanta në rajon, lufta nuk do të kishte gjasa të ndodhte. Por, për të arritur deri tek sulmi, Blum rrëfen një mori detajesh, përgatitjesh, planesh sekrete, që kishin një qëllim të vetëm: ndezjen e konfliktit që do të shpinte në shkatërrimin e Jugosllavisë. Siç e kërkonin Shtetet e Bashkuara.

Kush-kënd e ka shtypur?

Pjesa më e madhe e analistëve, të krijojnë përshtypjen se shtypja etnike në Kosovë, përbëhej vetëm nga shtypja sistematike e kosovarëve-shqiptarë, nga ana e serbëve. Ky imazh çorientues, shërben për të justifikuar demonizimin e madh të serbëve, dhe ndërhyrjen e NATO-s në Kosovë, - e vlerësuar si shembull i një idealizmi të ri ndërmjet fuqive perëndimore, me mungesë prirjeje për të toleruar

tiraninë, e me një shqetësim të patundshëm për parimet humanitare, – por e shpjegon shumë pak të vërtetën e krizës në Kosovë dhe rrënjët e saj në konfliktin etno-komunitar. Për Uilliam Blumin, është një fakt i dokumentuar se, përpara vitit '90, përgjegjësjë kryesore për shtypjen etnike në Kosovë, nuk ka qenë udhëheqja serbe, por ajo e bashkësisë shqiptare. Blumi shkruan se, për shumë vite, nacionalistët shqiptarë, kanë qenë përgjegjës, për shtypjen sistematike të serbëve në këtë zonë. Në vitin 1982 për shembull, “Nee York Times” fliste kështu për konfliktin: “Nacionalistët (shqiptarë) kanë një platformë prej dy pikash”, sipas Beqir Hotit, sekretari ekzekutiv i partisë Komuniste të Kosovës “,e para është krijimi i asaj që ata e quajnë, krijimi i një republike shqiptare etnikisht kompakte, dhe tjetra është bashkimi me Shqipërinë, për të formuar Shqipërinë e Madhe”. Pesë vjet më vonë, sipas Blum-it, gjendja e pakicës serbe në provincë ishte përkeqësuar dramatikisht, duke arritur në kushte thuajse kritike. Në vitin 1989, si përgjigje të pjesshme ndaj represionit kundër serbëve nga ana e shqiptarëve, Slllobodan Millosheviçi ua hoqi autonominë. Pozicionet u këmbyen dhe ata që ishin viktimë u kthyen në xhelatë. Qeveria qendrore e Serbisë vendosi një regjim apartheidi ndaj bashkësisë shqiptare. Si kundërpërgjigje, shqiptarët e Kosovës nisën një luftë intensive për autonomi, duke përdorur mjete paqësore si bojkotime, manifestime, greva. Por lëvizja e tyre vepronte nën mospërfilljen e bashkësisë ndërkombëtare, duke bërë kështu pak përparime. Uilliam Blum, në librin e tij, citon profesorin Shtefen Cunes, i cili vë në dukje se, për shkak të këtij dështimi, në vitin 1997, Ushtria Çlirimtare e Kosovës-UÇK, mori një rol të dorës së parë në lëvizje. Megjithatë, sipas Blumit, ky grup i armatosur, i përbërë nga ultranacionalistë, ishte në mënyrë të konsiderueshme, më pak i prirur, për të bërë kompromise, ose për të garantuar të drejtat e pakicës serbe, në një Kosovë të pavarur ose autonome. UÇK-ja filloi në vazhdim të sulmonte ushtarë e civilë serbë.

Kërkime pretekstesh

Në fakt, do të ishin pikërisht këto sulme, ato që në vitin 1998, do të nxitnin reagimet gjithmonë e më të ashpra të ushtrisë serbe, derisa situata të përkeqësohej deri në atë pikë, sa të kërkohej ndërhyrja e NATO-s. Në librin e tij, Uilliam Blum, është i bindur se sulmet e ushtrisë kosovare kishin pikërisht këtë qëllim. Për ta vërtetuar këtë, ai zbardh rrëfimin e historianit anglez Mark Almond, i cili tregon se, “përpara se të shpërthente kriza aktuale, njëri nga udhëheqësit e UÇK-së, pranoi se strategjia e tyre ishte ajo e të provokuarit të hakmarrjes nga

ana e serbëve, për të fituar më pas mbështetjen e shqiptarëve të perëndimit. Këto janë strategjitë klasike partizane”. Por nga ana e saj, qeveria e Shteteve të Bashkuara të Amerikës ,e kishte projektuar ndërhyrjen ushtarake në Kosovë shumë më përpara se sa konflikti të arrinte përmasat dramatike. Që prej 12 gushtit të vitit 1998, komiteti politik republikan i Senatit të Shteteve të Bashkuara thekson se: “projekti për një ndërhyrje në Kosovë nga ana e NATO-s, drejtuar nga Shtetet e Bashkuara, është në pjesën më të madhe i përfunduar. I vetmi element që mungon, duket të jetë një rrethanë – bashkë me një mundësi mbulimi nga ana e medias – që ta bëjë politikisht të shitshme, ndërhyrjen... Është gjithmonë më e qartë që Klintoni po pret në Kosovë një faktor shpërthyes, ”Blum rrëfen se në një raport të shpërfaqur në Parlamentin federal gjerman, sipas mendimit të një personi të brendshëm të qeverisë, që zotëronte informacione të rezervuara, del se që prej fillimit të presidencës së Klintonit, ishte marrë parasysh një operacion i fshehtë dhe i përbashkët, ndërmjet SHBA-së dhe Gjermanisë, i emërtuar me kod “Operacioni Rrënja”. Operacioni kishte projektuar shkrirjen e tensioneve etnike, për të arritur shpërbërjen e Jugosllavisë, duke i shkëputur, Kosovën, Malin e Zi e Vojvodinën. Raporti i Parlamentit gjerman, tregon se metodika e operacionit, nënkuptonte izolimin e Kosovës – burimi kryesor për lëndë të parë për Jugosllavinë – nëpërmjet autonomisë së përgjithshme, pavarësisë së plotë ose me anë të aneksimit me Shqipërinë, favorizimin e shkëputjes së plotë të Malit të Zi, - dalja e vetme në Adriatik që i kishte mbetur Serbisë, dhe shkëputjen e Vojvodinës, hambari i vendit dhe burimi i lëndëve të para. Bashkimi i këtyre tre faktorëve, do të kishte çuar në rënien e plotë të Jugosllavisë, qoftë si shtet i pavarur, qoftë si forcë industriale, që sillte të ardhura.

CIA në ndihmë të UÇK-së

Kur në shkurt 1998 UÇK-ja filloi të kryente sulme të organizuara, i dërguari special i SHBA-së në Ballkan, Robert Gelbard, gjatë një vizite në Beograd lavdëroi Slobodan Milosheviçin dhe e damkosi Ushtrinë Çlirimtare të Kosovës si një grup terroristësh. Për Uilliam Blumin është e qartë se në një njëjtën kohë, Gelbardi nuk kishte arritur të dallonte qartë shtypjen e ushtruar nga ushtria serbe dhe vrasjet e shpërnguljet e shqiptarëve të Kosovës. Pasoja e kësaj nisme diplomatike e amerikanëve ishte e parashikueshme. Xhim Huper, i Institutit të Ballkanit, arrin në këtë përfundim: “Hollbruku bënte lojën e Millosheviçit, duke ia sjellë atij kulaçin dhe duke u dhënë shqiptarëve kërbaçin. Millosheviçi i kuptoi këto lëshime si hapje rrugë për të realizuar shtypjen dhe përdori grushtin e

hekurt si në Kosovë, ashtu dhe në vetë Serbinë, duke ua hequr autonominë universiteteve e duke u lëshuar kundër mediave të pavarura”. Vetëm pak muaj më vonë, Shtetet e Bashkuara, filluan ta mbështetnin hapur UÇK-në. Në të njëjtin vit, kur guerilasit irredentistë shqiptarë, ishin etiketuar publikisht nga SHBA-ja, si një grup terroristësh – por mbase, që nga viti 1996 – CIA kishte krijuar tashmë lidhje të fshehta me terroristët. Sipas “Sunday Times”-it të Londrës: “Disa agjentë të zbulimit amerikan, kanë pranuar se kanë dhënë njëfarë ndihme, duke stërvitur Ushtrinë Çlirimtare të Kosovës, përpara bombardimeve të Jugosllavisë nga ana e NATO-s, si dhe që UÇK-ja, ka pranuar, të ketë pasur për një kohë të gjatë lidhje, me zbulimin amerikan e europian. Shaban Shala, një komandant i guerillasve kosovarë, ka deklaruar se në vitin 1996 ka takuar agjentë anglezë, amerikane e zvicerianë në Shqipërinë e veriut. Agim Çeku, komandant i UÇK-së në fazat më të vona të konfliktit, kishte krijuar kontakte me amerikanët, falë veprimtarisë së tij në ushtrinë kroate, e cila në atë kohë ishte modernizuar me ndihmën e “Military Professional Resources Inc.”. Ndërkohë, për të vërtetuar përfshirjen e CIA-s, në drejtimin aktiv të operacioneve ushtarake të UÇK-së, Blumi citon një tjetër burim të Agjencisë: “Unë u thosha guerillasve të UÇK-së se cilën kodër duhej të shmangnin apo se cilit pyll duhej t’i binin përqark...”.

Masakra apo skenare?

Si përgjigje ndaj shtimit të gjakderdhjes, në shtator të vitit 1998, Këshilli i Sigurimit të Kombeve të Bashkuara, paralajmëroi një armëpushim, dhe i dërguari i Shteteve të Bashkuara, Ricard Hollbruk, ndërmjetësoi një marrëveshje mes Serbisë e UÇK-së. Për Uilliam Blumin, një tjetër skenar: marrëveshja e ndërmjetësuar nga SHBA u mundësonte guerillasve një ndërprerje të operacioneve ushtarake, duke u dhënë kohën e duhur për t’u riorganizuar e riarmatosur, por edhe atyre që e deshën kohën e duhur për të përgatitur mësymjen e pranverës 1999. Blum shkruan se pas armëpushimit të tetorit, UÇK-ja, sipas parashikimeve, shkeli afatet e marrëveshjes, duke filluar një valë të re sulmesh, të cilat çuan në deklarimin e autoriteteve serbe se nëse vëzhguesit perëndimorë nuk ishin në gjendje ta kontrollonin këtë njësi, këtë do ta bënte qeveria. Për Blumin, masakra e Reçakut, ishte padyshim një nga ngjarjet kyçe, që justifikuan ndërhyrjen e Aleancës Atlantike. Gjetja e trupave në fshatin kosovar të Reçakut, luajti një rol tepër të rëndësishëm për futjen e NATO –s në luftë. Blumi mbështet idenë se, vërtetësia e masakrës, së kryer nga forcat serbe mbi civilët shqiptarë, ka dritëhijet e veta. Ai sjell në kujtesë faktin se pas masakrës, Bashkimi Europian,

rekrutoi një skuadër mjekësh ligjorë finlandezë, për të hetuar rreth shkaqeve të vdekjes. Blum thotë se raporti i tyre u mbajt i fshehtë për dy vjet. E përditsh-mja gjermane “Berliner Cajtung”, tregonte se hetuesit nuk ishin në gjendje të përcaktonin nëse viktimat ishin civilë apo jo, apo nëse ishin nga Reçaku. Sido-qoftë, është menduar se masakra e ndodhur në Reçak, përfaqësonte shembullin më të urryer të politikës sistematike të gjenocidit kundër bashkësisë shqiptare të Kosovës. Për Blumin, raportet e brendshme zyrtare të qeverisë gjermane, tregojnë qartë se Berlioni, - i cili publikisht mbështeste me forcë ndërhyrjen e NATO –s, privatisht e mohonte ekzistencën, si të spastrimeve etnike, ashtu dhe të gjenocidit. Për të, dokumentet e hartuara nga Ministria e Jashtme gjermane, si përgjigje ndaj kërkesave të gjykatës, në raport me statusin e emigrantëve kosovarë në Gjermani, tregojnë që shmangia e vëmendjes, nga genocidi dhe spastrimet etnike, nuk ishin thelbi i ndërhyrjes së NATO-s. Përkundrazi, për Uilliam Blumin, këto dokumente pohojnë për konfliktin kosovar në mënyrë të drejtpërdrejtë, që asnjë krim i këtij lloji, nuk është kryer, as nga njëra e as nga tjetra palë. Në mars të vitit 1999, vetëm dy javë përpara fillimit të bombardi-meve nga NATO-ja, Gjykata e Lartë Administrative e Mynihut, nxirrte këtë përfundim: “Në republikën Federale të Jugosllavisë, etnia shqiptare e Kosovës, nuk ka qenë dhe as është ekspozuar ndaj persekutimit në grup, në shkallë ven-dore apo kombëtare”.

Përse Kosova?

Për Uilliam Blumin është gjë e rrallë, që drejtuesit perëndimorë të ndërhyjnë në konfliktet vendore me kaq vendosmëri e ashpërsi, të paktën, nëse nuk kanë ndonjë interes të veçantë për ta bërë këtë. Blumi shkruan se thelbi i përparësive perëndimore në Kosovë është zbuluar pafajësisht nga vetë presidenti Klinton: “Nëse do të kemi një marrëdhënie të fortë ekonomike, të aftë për të kuptuar kapacitetet tona, për të shitur nëpër botë, Europa sigurisht që do të ketë një pozicion kyç”. Për Blumin, kjo është arsyeja e Kosovës. Për historianin është e rëndësishme të theksojë se deri në ç’ pikë ishte e motivuar ndërhyrja në Kos-ovë nga objektivi amerikan. Për këtë, ai sjell argumentat e Xhim Xhantrasit, të Institutit “Kato”: “Ndërhyrja në Kosovë synonte ta shndërronte NATO-n, nga një aleancë mbrojtëse, në një organizatë paqeruajtëse në nivel rajonal, një mini OKB, me përgjegjësi që nuk kanë lidhje me zonën, një rrugë e sigurt për Bosn-jat dhe Kosovat e tjera gjatë rrugës. Nëse administrata e Klintonit dhe Aleanca Atlantike do të kenë sukses në Kosovë, mund të presim kudo, dhe mbi të gjitha

në Kaspik, aventura të reja të këtij tipi, por shumë më të rrezikshme”. Uilliam Blum shkruan se, Shtetet e Bashkuara sundojnë Evropën Qendrore e Lindore, jo vetëm ushtarakisht, por edhe falë Nismës së Bashkëpunimit Ekonomik të Europës Juglindore (SECI), e cila planifikon ristrukturimin e mundshëm të të gjithë rajonit, sipas nevojave të ekonomisë globale dhe ku janë përfshirë sektorët e rinj, të privatizuar, kohët e fundit, të energjisë, të naftës, telekomunikacionit, kërkimeve shkencore e të veprimtarive bankare. Në këtë pikë, Jugosllavia mbetet i vemi vend i rajonit, që nuk donte të merrte pjesë në SECI e në projektet e tij, të drejtuara nga Shtetet e Bashkuara, projekte të vëna në zbatim për të shtrirë hegjemoninë amerikane në Evropë. “Një mësim pra, -shkruan Uilliam Blum, që sapo ishte dhënë: kush nuk pranon të nënshtrohet, duhet të shtypet. Dhe, duke shtypur rebelin, jep një shembull të gjithësishtëm”. Një shembull që shqiptarëve në fakt pak u intereson. Sepse megjithë skenarët e mundshëm të shërbimeve të fshehta, megjithë interesat amerikane, sulmi i NATO-s në Jugosllavi, ishte hapi i parë drejt negociatave për pavarësi, që tashmë janë në rendin e ditës.

Botuar: Floart-Press, Sterkala, Çamera: 7/08/08 12:26 AM

Nacionalizmi dhe ndikimet e huaja

Kush ka mundur i ka pushtuar shqiptarët; Roma, Bizanti, Turku, etj. Që të gjithë gjatë pushtimeve të tyre kanë përdorur si maskë fenë-religjionin. Dhe atë jo pa qëllim, por për të justifikuar krimet ndaj kulturës së shqiptarëve. Për të shkatërruar objektet kulturologjike të një populli duhet të gjejsh se ç' duhet të ndërtosh mbi ta. Deri dje serbët shkatërronin biblioteka me arsyen se aty duhet të ketë një Kishë. Ka disa emra publikë që në shkollë nuk e kanë mësuar këtë histori dhe na shesin nacionalizëm në emër të ndikimeve të huaja. Në fazën postkomuniste, protransicionale të popullit shqiptar (duke mos llogaritur në këtë kontekst ndarjen e tyre të dhunshme administrative) është shtuar tendenca e debatimit publik mbi përkatësinë fetare apo mbi besimin më të përshtatshëm që do t'i konvenonte këtij populli. Ligjeratat e shtuara publike në këtë drejtim më shumë kanë karakterin e kokëfortësisë së bindjeve individuale si dhe mbijetimit egoist në një periudhë kohore për interesa të caktuara se sa studimin për përcaktimin e saktë të gjendjes së ndikimit të religjioneve në masë. Ekzistojnë teza të ndryshme që vazhdimisht potencohen si më të drejtat nga autorët që kanë marrë përsipër "mundin" e sqarimit të kësaj çështje mjaftë të ndërlikuar, dhe atë: 1. shqiptarët, si paraardhës të ilirivë, janë paganë dhe të tillë duhet të mbeten; 2. Katolicizmi është feja e parë e shqiptarëve dhe u ka sjellë atyre më së shumti personalitete

të kulturës, historisë dhe zhvillimit qytetërues, 3. Ortodoksizmi shqiptar duhet të mbrohet për shkak të vlerave që ka sjellë kultura bizantine si dhe figurave të mëdha dhe vendimtare të historisë kulturologjike dhe; 4. Myslimanizmi është feja më e madhe që është përqaftuar nga shqiptarët dhe ajo duhet të mbizotërojë, vetëm për shkak faktit se besues të atij religjoni janë puthuaj 90 % e popullit shqiptar, etj. Këto janë tezat e stërpërmendura publike kohëve të fundit. Kështu së paku ata duken sipërfaqësisht, nëse nuk përpigemi që të zbulojmë prapaskenën e tyre. Nëse nuk përpigemi që të demaskojmë qartas mesazhin e tyre, si dhe apelin në lidhje me lidhjet e reja dhe bindshmërinë politike, që duhet ta ketë populli shqiptar në të ardhmen, atëherë ata mbeten në kornizat e një ligjërimi publik pro-fetar. Për t'i ikur rrezikut së rrëshqitjes në lumin e paragjyqimeve dhe shpifjeve, para se të mbërrijmë në konkluzionet e dëshiruara, më së miri do të ishte të pasqyrojmë gjendjen e popullit shqiptar, para ndarjes së botës në aspektin religjioz, si dhe mënyrës se si erdhën në botën e këtij populli, besimet dhe religjonet e lartëpërmendura. Pa anime, ashtu siç na i servon faktografia kronologjike e historisë.

1. Koha parashqiptare

Për ta mjegulluar sa më shumë identitetin dhe prejardhjen e shqiptarëve, historianët e perandorive që sundonin mbi ta, kanë sjellur teza të ndryshme. Në disa kronika të kohëve të ndryshme gjejmë tezën se ata kanë ardhur nga Kaukazi (për shkak se dikur atje ka pasur një rajon që ka mbajtur emrin Albania), në disa të tjera thuhet se janë pasardhës të Pellazgëve, Etruskëve, Trakëve, Dakëve, etj. I pari që vulosi të vërtetën mbi prejardhjen e shqiptarëve, nëpërmjet të medotës së provave, mbi përkatësinë dhe origjinën ilirike të gjuhës shqipe, ishte Gotfried Vilhelm von Leibnic (1646- 1716). Një hap më tej do të bëjë gjeneral-majori nga Bajerni, Xhozef Riter von Ksylanderi, me veprën e tij "Gjuha e albenzëve ose shkipetarëve" (1835), i cili konfirmon se gjuha shqipe nuk është bërë gjuhë evropiane në kohën më të re, por se është një nga bazat e gjuhëve më të vjetra evropiane. Argumentimit të ekzistencës së lashtë dhe prejardhjes ilirike të shqiptarëve do t'i prijnë më pastaj edhe; Franc Bopp (1791-1867) me veprën e tij "Mbi albanezen dhe lidhjet e saja fisnore " (1855), suedezi Johan Thunman në veprën e tij "Hulumtime mbi historinë e europianëve lindorë" (1774), Johan Georg von Hahn me kryeveprën e tij "Studime albaneze- mbi autoktoninë" (1854), Georg Shtadmyller (1985) etj. Në të gjitha studimet e shkenctarëve të lartpërmendur flaken hipotezat në lidhje me atë se shqiptarët nuk janë ilirë. Gjatë përshkrimeve, kronikave dhe dokumenteve të vjetra (të huaja) ata

mundën gjithashtu të sjellin edhe një pasqyrë mbi jetën shpirtërore të ilirëve. Si shumë popuj të tjerë të asaj kohe, bazuar në nivlejn e atëhershëm të qytetërimit, edhe ilirët kanë qenë paganë, që do të thotë kanë besuar në shumë kulte, nuk i kanë takuar ndonjë turme apo fisi monoteist. Këtë mënyrë besimi atëbotë e kanë praktikuar të gjithë popujt, para se të lindin tre religjionet e mëdha që do të ndajnë botën në blloqe, pakte e qytetërime. Invazionet dhe pushtimet indoktrinuese që kanë pasur si parim qëndror përmbysjen dhe hudhjen në zjarr të kulturave për të ndërtuar një të vetme (të madhe) perandorake do të fillojnë më vonë me ardhjen e perandorive të ndërtuara mbi shtyllat e ideologjisë fetare, për të cilat feja ka qenë maska e arsytimit të pushtimit të tyre mbi të huajt si komb dhe popull, fakt që nxjerr në pah prapë pasionin ekspansionist të fiseve ose popujve që kanë dashrur të sundojnë mbi të tjerët. Pra, në esencë promotor ka qenë nacionalshovenizmi (edhe pse etimologjikisht ky term është fare i vonshëm) primitiv i sundimtarëve të atëhershëm.

2. Pushtimi romak dhe katolicizmi

A ka pushtim që mund të justifikohet, arsyetohet?...Jo! Iliria ka qenë një ndër tokat më pjellore dhe pa pretendime ndaj territoreve të fiseve përreth. Përveç pasurive natyrore ka pasur një strukturë tejet produktive ekonomike. Sidomos, shtrirja e tyre në brigjet e Jonit dhe Adriatikut, u ka mundësuar atyre, që më mirë se të tjerët, të zhvillojnë artizanatet dhe tregtinë me botën tjetër. Fatkeqësisia qëndron në faktin se të tjerët nuk kanë qenë të një niveli edukimi shpirtëror. Planet për pushtimin dhe nënshtrimin e Ilirisë kanë pasur qysh atëherë vlerën e pergamenëve. Për të mos pasur trazira pash pushtimit, romakët kanë realizuar strategjinë e zhdukjes sistematike të vlerave të trashëguara kulturore të popujve që kanë vënë nën sundimin e tyre. Kjo bile është një ligj për çdo program pushtues prej atëherë e deri në ditët e sotme. Deri në vitin 100 (p.k) tokat e kësaj pjese të Ballkanit hyjnë sa më shumë nën kthetirat e romanizimit. Me romanizimin e tokave dhe popullatës ilire sundimtarët synonin edhe nënshtrimin politik absolut mbi ilirët. Që në vitin 58 (pas Krishtit) romakët kishin marrë nën sundimin e vetë tokat bregdetare dhe prej Durrësit (të cilin e kishin bërë Bistum) përhapnin katolicizmin si të vetmen rrugë për zhvillim sa më të efektshëm të të nënshtruarve të tyre. Gjë që në fjalorin konkret do të thotë; pushtim sa më kualitativ i politikës romake mbi të tjerë. Pas Durrësit romakët në bistume katolike shëndrruan edhe qendrat si, Shkodrën, Lezhën, Sarandën, Amantinë, Apoloninë, Aulonën (Vlorën) etj. Gjatë këtij pushtimi, nga dokumentet mësojmë se gjatë kësaj periudhe, hordhitë romake vodhën dhe shkatërruan objekte të shumta të

tradiës artistike të ilirëve, duke u përpjekur për të zhdukur çdo gjurmë që çonte në shkallën e qytetërimit parakatolik të ilirëve. Kështu, Roma krijoi organizimin kishtar në tokat e ilirëve, dhe këtë sistem e ruajti deri me ardhjen e fazës më të zezë të pushtimit të tokave të Ilirisë, në vitin 395.

3. Ardhja e sllavëve- ortodoksizmi

Shqiptarët, për nga aspekti politik, hyjnë në nënstrimin bizantin qysh në vitin 395, mirëpo, edhe më tej, deri në vitin 732, ata mbeten në juridiksionin e kishës së Romës. Pas këtij viti ata u futën nën diktatin e Konstantinopojës. E thamë edhe më lartë, ardhja e sllavëve, jo vetëm në tokat e Ilirisë, por në tërë Ballkanin, është faza më e zezë e historisë (dhe aktualitetit) të këtij gadishulli. Me ardhjen e Thema-s (kështu është quajtur administrata bizantine) në Durrës nisi faza e ortodoksizmit të shqiptarëve. Si rezistencë ndaj asimilimit edhe më brutal të pararendësve të tyre. Në këtë perudhë të historisë, shqiptarët ishin elementi më i dëmtuar, në llogari të të cilëve tregtonte Kisha e Perëndimit dhe ajo e Lindjes. Me një fjalë ata ishin eksperimenti që paguante tagër nëpër laboratorët e ndarjes së pushtetit në mes këtyre dy blloqeve. As atëherë, përkundër maskës së pushtimit të bënin në emër të "Zotit" të tyre, fjala ishte (po t'i analizojmë dokumentet e atëhershme historike) për pushtim të Romës apo Bizantit, dy perandori politike. Si pasojë e shkëljes bizantine në tokat e shqiptarëve, mëpastaj do të mundësohet edhe pushtimi serb gjatë shekullit dymbëdhjetë me dinastinë e Njemanëve (të cilët kishin fituar pavarësinë nga vëllezërit e tyre) në krye dhe në shekullin trembëdhjetë nga Grekët. Sundimi i popujve sllavë mbi një pjesë të shqiptarëve në ditët e sotme mund të merret si vazhdimësi e asaj lufte politike të zhvilluar shekuj më parë nga pakti ortodoks. Askush nuk ka të drejtë t'i përzihet dikujt në lirinë e tij shpirtërore se çka do të besojë. Ajo është një e drejtë supreme individuale që s' duhet cënuar në asnjë mënyrë. Atë që duhet dënuar është ai që nëpërmjet besimit të vetë individual, në emër të njëfarë "diplomacie preventive", mbron qendra politike të njëres botë apo tjetrës, duke dëmtuar kështu tolerancën fetare të kultivuar me shekuj tek shqiptarët.

4. Pushtimi turk- islamizimi

Me ngritjen e mureve të para të perandorisë osmane dhe me bërjen e Adrianopolit si kryeqendër të kësaj perandorie ishte fare e qartë se turqit kanë për synim pushtimin sa më të shpejtë të kontinentit të Evropës. Natyrisht ky rrezik nuk i

kanosej vetëm kontinentit por edhe vetë shqiptarëve të dërmuar nga pushtuesit e shumtë dhe të njëpasnjëshëm. Pas Betejës së Kosovës (1389) turqit menjëherë pushtuan Shkupin (1391). Këtë qendër turqit e bënë si pikë për pushtimin e mëtejshëm të tokave shqiptare. Ngelja në këtë pikë deri në vitin 1403 erdhi si pasojë e humbjes së madhe të turqve në Ankara (1402) kundër mongolëve. Katër vjet më vonë me një zajrr të tmerrshëm dhe dhunë të paparë turqit arritën të shkattrojnë principatat shqiptare dhe të pushtojnë edhe, Vlorën, Beratin (1430), Janinën dhe Artën (1449). Edhe turqit si gjithë pushtuesit tjerë për të pasur sukses në pushtimin e tyre kanë përdorur metodat më brutale të zhdukjes e shfareosjes së vlerave të shqiptarëve dhe ngritjen e institucioneve të tyre asimiluese. Përderisa romakët si maskë për lehtësimin e pushtimit kanë pasur katolicizmin, bizantët, grekët e sllavët ortodoksizmin, turqit kanë ardhur me myslimanizmin, respektivisht islamizmin. Kjo gjë vërtetohet edhe gjatë sundimit të Skënderbeut. Përderisa kryeluftëtari i pavarësisë shqiptare që doli si qëllim i Lidhjes Shqiptare në krye me të luftonte për të thyer sulmet turke të gjithë bashkëpunonin fshehurazi për të ndihmuar njëri-tjetrin me qëllim që dështimit të kryengritjes shqiptare. Një shembull interesant: Venediku nëpërmjet Lekës Zaharisë (të vrarë pabesisht në Drin-1445) kishte një marrëveshje aleance me Skënderbeun sa i përket luftës kundër turqve, mirëpo gjatë dështimit të ushtrisë turke përreth Krujës më 1450 ata i ndihmon ushtarët e tyre me ushqim dhe veshmbathje për t'i qëndruar luftës. Venedikasit kishin marrëveshje me shqiptarët, po, mirëpo njëkohësisht ata të njëjtat marrëveshje i kishin edhe me Portën turke dhe me Theman ortodokse. Ky fakt nxjerr në pah edhe një përbetim të feshur të të gjitha blloqeve "fetare" kundër ekzistencës së popullit "rebele dhe të pafe". Nga shumë shkenctarë neutral thuhet se shqiptarët pranuan islamizimin vonë, edhe atë, pasi që porta turke u dha pushtetin administrativ mbi vilajetet e populluara me shqiptarë, si dhe u mundësoi atyre shkollimin në Qendrën e Perandorisë, gjë që është edhe e vërtetë. Mirëpo, as kjo nuk e justifikon dhunën e përdorur me shekuj të tërë të perandorisë osmane, karshi popullit dhe kulturës shqiptare.

5. Rrënjët e vetëdijes kombëtare

Epoka e Skënderbeut, veçanarisht, Lidhja Shqiptare e krijuar prej tij, është gurrthemeli i parë i vetëdijes kombëtare tek shqiptarët. Ndjenja dhe koncepti konkret i sovranitetit nacional shqiptar do të vuloiset e konfirmohet veç me lindjen e Lidhjes së Prizrenit (1878-1881) dhe dokumentet e saj mbi pavarësinë shqiptare, e cila mbiu si rezultat i pazarllëqëve të Kongresit të Berlinit në kurriz të shqiptarëve. Këtu për së pari herë u elaboruan mendimet e para për interesat e një Shqipërie të Bashkuar, ku do të hynin të gjitha vilajetet shqiptare, që ne në

gjuhën e sotme e quajmë Shqipëri Entike. Aty nuk pati rëndësi asnjë fije, ndarje religjioze shqiptare, ashtu siç nuk kishin as luftërat e pushtuesve, si qëllim të parë, asimilimin fetar, por atë politik, edhe kjo Lidhje, kishte për qëllim realizimin e aspiratave nacionale politike të kombit shqiptar. Me këtë akt, kreatorët e mendimit politik të asaj kohe, dëshmuuan edhe njëherë se besimet apo fetë nuk janë pengesë për shqiptarët në luftën e tyre për pavarësi. Nga kjo rrjedh edhe tradita e popullit shqiptar që ka në tolerancën fetare.

6. Dy fjalë me pseudonacionalistët

Sot-të kthehemi përsëri tek fillimi dhe qëllimi i këtij artikulli- dalin ca ideologë që na shesin teza të ndryshme në lidhje me përkatësinë e "natyrshme" të shqiptarëve në një bllok të caktuar fetar. Absurd! Jo sepse ata pretendojnë të thonë se, shqiptarët janë të kësaj feje apo asaj feje, por sepse ata në emër të fesë, direkt apo indirekt, thirren në qendra të caktuara politike si, Vatikani, Riadi arab, Stambolli, Teherani, Patriarkana ruso-athinase etj. Ata sikur nuk kanë mësuar asgjë nga historia për të dalluar Religjionin- Politikën dhe Besimin e një populli. Ndoshta kanë nevojë për leksione të historisë për t'iu bindur fakteve më lartë. Sepse po t'i mohosh ata e mohon edhe historinë e shqiptarëve. Ne kemi qenë të pushtuar nga ata që i përmendëm lartë. A ka ndonjë që mban emrin e shqiptarit dhe e mohon kronologjinë e fakteve më lartë? Dyshojmë! Pushtimet e përmendura më lartë dokumentojnë sistemin e pushtuesve duke përdorur fetë si maskë. Prandaj edhe maskat e tyre kanë rënë në çdo kohë. Fakti se ata fe kanë ardhur në tokat ilire e më vonë shqiptare, nëpërmjet luftërave dhe asimilimit nuk mund të mohohet, por as fakti se shqiptarët nuk kanë pranuar ligjet politiko-religjioze por vetëm besimin është një fakt tjetër. Prandaj do të ishte mirë që autorët e shkrimeve të tilla të mësojnë historinë e etikës për të dalluar më mirë besimin nga religjionet dhe çka fshihet në prapaskenën e prijësve të tyre të "shenjtë" aktualisht. Populli shqiptar u takon besimeve të ndryshme dhe kjo është e drejtë e tij e pamohueshme. Askush nuk ka të drejtë t'i përzihet dikujt në lirinë e tij shpirtërore se çka do të besojë. Ajo është një e drejtë supreme individuale që s'duhet cënuar në asnjë mënyrë. Atë që duhet dënuar është ai që nëpërmjet besimit të vetë individual, në emër të njëfarë "diplomacie preventive" mbron qendra politike të njëres botë apo tjetrës duke dëmtuar kështu tolerancën fetare të kultivuar me shekuj tek shqiptarët. Për ata që shiten nacionalistë, vetëm ca fjalë: Nacionalizmi shqiptar është human, që do të thotë; të duash atdheun tënd; të kultivosh kulturën dhe traditën e tij me gjitha "koloritet" që ka, ta mbrosh atë nga pushtimet dhe ndikimet e huaja, t'i shërbesh atij në çdo moment ku ka nevojë etj. Kështu duken disa nga parimet e nacionalizmit. "Ta mbrosh atë nga ndikimet e huaja"! A nuk është ndikim i huaj kur në emër të njëres nga fetë

kërkon ngushtimin e lidhjeve të popullit tënd vetëm me një shtet (pavarësisht nga qëllimet e tij) që njihet si pushtues i të së kaluarës së popullit tënd. Mos vallë dikush do që të thotë se truqit e rinj e kanë harruar historinë e tyre "krenare" të epokës së osmanlinjve apo italianët Venedikun e tyre të famshëm (kjo u tregua edhe me ngjarjet më të fundit në Shqipëri). Diplomaci po, por jo për interesa personale në dëm të kombit. Se, atëherë nuk mund të jesh më në ansjë mënyrë nacionalist, por nostalgjik i një epoke të zymtë të pushtimeve të njëpasnjëshme të të huajve. Populli shqiptar di që të falë por jo edhe të harrojë. Ndikimet e huaja na kanë sjellë pushtime (që deri sot i kemi), prandaj, mbështetja në një politikë të pastër, mbi platformën e interesit nacional-shqiptar, është e vetmja alaternativë për çdo strategji konsolidimi kombëtar. Dhe mjaftë më!

<http://flori-press.blogspot.com/2006/09/nacionalizmi-dhe-ndikimet-e-huaja.html>

Milan Von Sufflay dhe shqiptarët

Ish presidenti i republikës, Alfred Moisiu, gjatë një sesionit shkencor që ishte i organizuar nga Arkivi i Shtetit dhe Muzeu Hitorik Kombëtar "Shuflaj dhe shqiptarët", dekoroi shkenctarin dhe albanologun e njohur kroat, Milan Shuflai, me urdhërin "Naim Frashëri", me motivacionin: "Për kontribut të shquar në studimet albanologjike, për karakterin shkencor dhe objektiv të mbrojtjes së çështjes shqiptare në veprën e tij."

Duke përshëndetur këtë aktivitet, studiesit dhe akademikët shqiptarë e të vendeve fqinjë, albanologët nga Kroacia, Maqedonia, Kosova, etj, ish presidenti Moisiu vlerësoi figurën e studiuesit të mirënjohur kroat, duke theksuar se, "Shuflaj qe një pararendës i mendimit europian dhe një model i shkencës së të vërtetës". Tek Shuflai fitoi kulti i dijes mbi etnocentrizmin e ngushtë tipik për mentalitetin ballkanik. Këtë vlerë të brendshme të tij ia inkurajoi edhe shkolla austro-gjermane e albanologjisë, pranë të cilës kanë qëndruar edhe dy shkollat e tjera me ndikim për të, shkolla kroate e sllovene. Tek ai mund të ketë ndikuar edhe origjina e tij fisnike, që e lidhte atë fort me periudhën e ndritur të fisnikërisë arbërore", shtoi z.Moisiu. Ish presidenti Moisiu nënvizoi edhe njëherë qëndrimin e tij për nxitjen e bashkëpunimit rajonal, duke u shprehur se, "nëpërmjet vënies në dukje të lidhjeve të Shuflajt me Shqipërinë, ju të nderuar akademikë, historianë, arkivistë e dijetarë nga Shqipëria, Kroacia, Kosova e Maqedonia, do të ndihmoni për të vënë në dukje edhe lidhjet e shëndosha të shqiptarëve me kroatët. Ky është një kontribut kulturor e shkencor, por edhe një kontribut për të kërkuar bashkërisht mendësinë europiane të pasurimit të njëri-tjetrit me vlerat e botës shpirtërore". Në përfundim të fjalës së tij, ish presidenti i republikës solli

para pjesëmarrësve të sesionit shkencor shembullin e Shuflajit në politikën ballkanike, tashmë të personifikuar tek presidenti kroat Stipe Mesiç. "Në takimet që pata me presidentin kroat Mesiç, kohët e fundit, vura re jo vetëm njohje të mirë të shqiptarëve, por edhe një ndjesi të pastër për forcimin e bashkëpunimit të shumanshëm midis dy popujve dhe vendeve tona", theksoi ish presidenti shqiptar, gjenerali, Alfred Moisiu.

Shuflai, kroati që vdiq për Shqipërinë

Milan Shuflaj është burimologu më autoritativ i historisë së shqiptarëve. Në vitin 1931, ai është vrarë nga njerëzit e milicisë serbe në Zagreb . Ishte ballkanolog dhe njohës shumë i mirë i historisë shqiptare të mesjetës. I lindur në Lepogllavë, në një familje me origjinë gjermane, ai ishte një njohës i mirë i gjuhëve ballkanike dhe profesionalisht një nga historianët më të mirë të gadishullit. Pas përfundimit të studimeve, ai iu kushtua kryesisht burimeve, që lidheshin krysisht me historinë e shqiptarëve. Dhe, ndër studimet e tij më të mëdha, është botimi me bashkautor i "Acta et Diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia", dy studime në gjermanisht: "Rrethanat kishtare të Shqipërisë paraturke" dhe "Politische Schicksale des Themas Durrachin"-(Fatet Politike të Themes së Durrësit), "Biologjinë e fiseve të popullit shqiptar". Në vitin 1920, këtyre iu shton edhe "Qytetet e kështjellat e Shqipërisë në Mesjetë", ndërsa më vonë edhe studimin "Historia e shqiptarëve të veriut" dhe monografinë "Serbët dhe shqiptarët". Kishte përmasa të tilla intelektuale, sa që në vrasjen e tij kanë protestuar, edhe Albert Ajshtajni, Hajnrih Man etj. Mbetet sipas specialistëve të historisë, burimologu më i madh i historisë së shqiptarëve. Zbulohet në Shqipëri lënda e volumit të tretë të "Acta Albaniae" e Milan Shuflait, për të cilën, ka 70 vjet, që diskutohet pro e kundër. Pas dëshmimeve dhe dokumenteve që ilustrojnë ngjarjet e Shqipërisë në kohën e mesjetës, nga viti 334 - 1406, tani historiografia shqiptare ka edhe lëndën e volumit të tretë, që përfshin kohën e motit të madh të Skenderbeut. Milan Shuflai lindi në Lepogllavë të Kroacisë me 9 nëntor 1879. Pasi mbaroi shkëlqyeshëm gjimnazin vazhdoi studimet për shkencat historike në Universitetin e Zagrebit. Qysh në universitet lexonte në origjinal veprat historike të shkruara në greqishtën e vjetër, në latinisht, italisht, spanjisht, gjermanisht, anglisht, frëngjisht apo hungarisht. Ai njihte në themel të gjitha gjuhët sllave, e më vonë mësoi hebraisht, shqip e sankrisht. 24 vjeç afirmohet si studiues i përmasave evropiane. Pas studimeve universitare bashkëpunon me Shmiciklasin për hartimin e korpusit "Codex diplomaticus". Gjatë vitit 1902-1903 punon pranë Institutit të Studimeve Historike në Vjenë, ku boton "Doku-

mente private të Dalmacisë". Nga viti 1904-1908 punon në muzeun popullor të Budapestit. Vepra monumentale e Milan Shuflait mbetet "Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia", që do të thotë dëshmi dhe dokumenta, që ilustrojnë ngjarjet e Shqipërisë në kohën mesjetare. Shkurt, kjo vepër me dy vëllime për historinë e Shqipërisë, njihet me emrin "Acta Albaniae". Volumi i parë u botua në Vjenë me 1913, kurse volumi i dytë me 1918 po ashtu në Vjenë. Ato flasin për Shqipërinë e viteve 334-1406, dhe janë shkruar në bashkëpunim me studiuesit K.Jirecek e L.Talocin. Në vitin 1916, e më pas, boton: "Gjendja kishtarë në Shqipëri", "Kufijtë e Shqipërisë në mesjetë", "Shqipëria mesjetare", "Lidhja hungaro-shqiptare në mesjetë", "Fatet politike të Temes së Durrësit", "Biologjia e fiseve të popullit shqiptar", etj. Pas Luftës së Dytë Botërore, me krijimin e shtetit sllav, ku veç Serbisë përfshihet edhe Sllovenia e Kroacia, për historianin Milan Shuflai fillojnë ndjekjet dhe persekutimet. Arrestohet, burgoset dhe dënohet me 3 vjet e gjysmë burg, si anëtar i komitetit kroat të formuar në Grac të Austrisë. Serbët nuk mund të harronin aq kollaj argumentet dhe analizat që kishte bërë ai për lashtësinë e shqiptarëve. Pasi del nga burgu i Mitrovicës, boton "Mjegullat kombëtare", "Kadastrat e Shkodrës", "Ciklonët etnikë në Ballkan", "Kështjellat dhe qytetet mesjetare të Shqipërisë", "Serbët dhe shqiptarët", "Mozaiku nacional në Maqedoni", "Qytetet dhe fshatrat në mesjetë" etj. Janë shumë tituj librash e artikujsh studimorë mbi Shqipërinë, Serbinë, Kroacinë, Bullgarinë, Rumaninë, Hungarinë, Malin e Zi, Italinë, Slloveninë, Austrinë etj. Milan Shuflai ka botuar edhe me pseudonimin "Alba Limi". Me këtë emër ai ka botuar romanin historik "Konstandin Balshaj". Siç shihet dhe nga kjo bibliografi e shkurtër, Shuflai është një nga personalitetet më të mëdhenj të shkencës dhe albanologjisë. Ai është përfaqësuesi me dinjitoz. Nuk ka albanolog tjetër që mund të konkurojë Shuflain për periudhën e mesjetës. Me dokumente dhe fakte ai argumenton fillimet e para të jetës qytetare të Shqipërisë, shumë kohë para sesa të vinin sllavët. Ai argumentoi prejardhjen tonë. Davariti mjegullat e kohës e saktësoi kohën ilire, helene, romake e bizantine të Shqipërisë. Ai dhe vetëm ai prezantoi themelet e ndërlikuara, mbi të cilat është ndërtuar jeta jonë kombëtare e shtetërore. Për të kryer studime të tilla nuk është e lehtë. Burimet e informacionit janë shumë të largëta, gati të paarrtshme. Por edhe kur i gjen, është e pamundur t'i dëshifrosh, ngase njerëzit në atë botë nuk flisnin e nuk shkruanin siç flasim e shkruajmë ne sot. Mendoni, ç'dituri e madhe, ç'punë kolosale, ç'kohë e gjatë e sa mund i është dashur Shuflajit, për të rindërtuar pa asnjë të metë, mozaikun e shqiptarëve të sotëm, që me parë quheshin arbër e akoma më herët, ilirë. Nëse historiografisë sonë ia heqim Shuflajin, atëherë ç'mbetet? Prejardhja jonë do të ishte e dyshimtë, e mangët, e cunguar. Të dhëna për këtë

periudhë kanë paraqitur dhe studiues të tjerë, si Farlati, Valentini, Dyselje etj, por roli dhe saktësia e Shuflait, nuk mund të krahasohet me asnjë. Ai është i padiskutueshëm. Të gjithë ata që duan të flasin për historinë e Shqipërisë patjetër duhet të kalojnë nga burimi i Shuflajit. Vritet pabesisht në Zagreb, me 18 shkurt 1931, një muaj pasi kishte vizituar Shqipërinë.

Si u vra Milan Shuflai !?

Jo vetëm jeta, por edhe vdekja e Shuflajit ka lidhje të drejtërdrejtë me Shqipërinë. Ai që, ia kish kushtuar gjithë jetën historisë së Shqipërisë, s'kish se si të ndahej nga kjo botë veçse për shkak të saj. Në dhjetor të vitit 1930, mbreti Zog, e fton Milan Shuflain, që ta vizitojë Shqipërinë. Mbreti e njihte mirë kontributin e Shuflait në hartimin e historisë së Ballkanit, prandaj ai donte që Shuflai të shkruante edhe historinë e Shqipërisë. Dhe, Shuflai që e admironte kaq shumë këtë popull të vogël me histori të lashtë, erdhi në Tiranë. Bujti në hotel "Kontinental" dhe qëndroi 8 ditë. Në një nga këto ditë, ai mbajti një fjalim para parlamentarëve shqiptarë. Aty përmendi biologjinë e fisit shqiptar, si pjesë e një projekti për historinë tërësorë të Shqipërisë. Në parlament ai foli shqip dhe për këtë u duartrokit dyfish. Një javë pasi u largua nga Shqipëria për në Zagreb i erdhi kërcënimi i parë. Një pusullë prej letre, i kërkohet të hiqte dorë nga studimet dhe shkrimet e mëtejshme. Në fund shënim: "Organizata Nacionale për Mbretin dhe Atdehun". Natyrisht, tani ai kish më shumë punë se asnjëherë tjetër. Sapo që kthyer nga Shqipëria ku kish marrë obligim për të përfunduar vëllimin e tretë të "Acta Albaniae". Katedra e historisë për Evropën Juglindore në Universitetin e Budapestit i kish afruar një vend pune. Mirëpo mbreti Aleksandër nuk e la të dilte jashtë kufijve të Serbisë. Ndërkohe dhe Akademia e Shkencave të Vjenës i kish propozuar të mbaronte punën për vëllimet e lëna përgjysmë. 52-vjeçari, Milan Shuflai, nuk mund të trembej nga një kërcënim prej letre. Të tërhiqej? As që bëhej fjalë! Kështu deri në mbrëmjen e 18 shkurtit. Ndërsa po kthehej në shtëpi, hyri në një rrugicë dhe... (sipas pohimeve të mëvonshme) tre vetë e ndalojnë në errësirë, e qëllojnë me levë në kokë dhe largohen me shpejtësi. Rrëzohet pa ndjenja në tokë dhe ashtu të mbytur në gjak e gjejnë kalimtarët e rastit, të cilët e çojnë menjëherë në spital. Mirëpo është vonë. Vdes po atë natë, pa thënë asnjë fjalë e pa lënë asnjë amanet. Autoritetet ndaluan botimin e çfarëdo lajmi që kish lidhje me vdekjen e tij. Mirëpo Shuflai nuk ishte individ i zakonshëm. Ai ishte kthyer tashmë në institucion. Gazetarët e huaj dhanë menjëherë lajmin e bujshëm: "Milan Shuflai, ndërsa po kalonte rrugës për të shkuar

në shtëpi, u godit në errësirë nga persona të panjohur e me pas vdiq në spital". Ata e quajtën "krim të madh", pa nguruar të thonë: "i organizuar nga policia serbe, e cila rrëmbeu nga shtëpia të gjitha dokumentet e dorëshkrimet e tij". Pas këtij njoftimi intelektualët evropianë, midis të cilëve edhe Ajnshtajni e Hajnrih, e dënuan vrasjen makabre. Akademia e Shkencave të Kroacisë lëshoi një komunikatë ku dënonte vrasjen dhe shtronte pyetjet: Si u vra dijetari, studiuesi dhe profesori ynë? A ishte ky një sulm për ta grabitur, apo një vrasje politike e paramenduar? A u godit Shuflai, thjesht për ta trembur, e vetëm kaq, apo duhej asgjësuar përfundimisht? Nëse po, atëherë pse duhej likuiduar fizikisht një burrë 52-vjeçar siç ishte Milan Shuflai? Ç'ekuilibër prishi ai? Po! Milan Shuflai kishte gabuar rëndë. Ai ishte larguar nga shkolla sllave. Rilindja serbe e quante popullin serb popull misionar, një popull, i cili qëndron mbi të tjerët. Sllavët e jugut kishin ardhur në këtë rajon të Evropës për të emancipuar barinjtë e egër të Ballkanit. Kjo filozofi, që ekziston dhe sot e kësaj dite, binte ndesh me frymën evropiane të Shuflait. Ja, pse vdekja e Shuflait, në atë natë të ftohtë dimri mbeti misterioze deri në dimrin e vitit 1940!... Ajo u ndriçua vetëm pas këtij viti kur para Gjykatës së Zagrebit u nxorrën si të pandehur Branko Zverker, Lubomir Bellosheviç dhe Stevo Vecernica. Ata deklaruan se vendimi për likuidimin e Milan Shuflait u mor pasi ai u kthye nga Shqipëria. Pas kërcënimeve për të hequr dorë nga studimet e tij me 15 shkurt, në zyrën e shefit të policisë së Zagrebit u vendos likuidimi i tij". Kështu shkruan Josip Horvart (f.228) në veprën e tij kushtuar Milan Shuflait.

Si u gjet lënda e vëllimit të tretë të "Acta Albaniae"

Për lexuesin e gjerë duhet theksuar se qysh pas vdekjes së Milan Shuflait, ka ekzistuar një debat i gjatë nëse e kish shkruar apo jo Shuflai, vëllimin e tretë, të "Acta et Diplomata Albaniae mediae aetatis illustrantia". Kur Jirecek e Taloci qenë gjallë, të tre autorët kishin deklaruar se do të botonin të paktën 4 vëllime. Mirëpo ata kishin vdekur. Vetë Shuflai kish deklaruar se, do të ketë një vëllim të tretë, që do të fillojë nga viti i 1406-s e do të mbarojë në vitin 1536. Po t'i referohemi letërkëmbimit që ka pasur Mit'hat Frashëri me Milan Shuflain, në gjuhën frënge, në një nga letrat e tij, Mit'hat Frashëri e pyet: A po vazhdon të punosh me korpusin "Acta Albaniae"? Shuflai përgjigjet: "Po i dashur mik, jam duke përgatitur vëllimin e tretë". Gjithsesi, ky pohim është një e dhënë e tërthortë që tregon se Shuflai kish ndërmend të botonte edhe vëllimin e tretë. Mirëpo nuk është vetë vepra. Një studiues mund të nisë një punë, apo të pohojë

për një vepër e më pas ta lërë përgjysmë ose të mos e shkruajë kurrë. Debat, nëse ka apo jo një vëllim të tretë, u aktivizua në vitet e Luftës së Dytë Botërore, kur studiuesi serb Radoniç botoi një vepër me titull: "Acta Skandërbega" dhe me linjë të ngjashme me atë të "Acta Diplomata". Shumë studiues mendonin se lënda i përkiste Shuflait, por jo fryma. Ato nuk ishin marrë nga dy vëllimet e para, por nga një vëllim tjetër që nënkuptonte vazhdimin e dy të parave. Radoniç, ose linte mënjane frymën evropiane të Shuflait, ose e cungonte atë. Ka shumë mundësi që një botim i tillë të jetë bërë pikërisht për të ndrequr "gabimet e Shuflait" ose, më e pakta, për të riparuar diçka nga tërmeti që shkaktoi Shuflai në lidhje me lashtësinë dhe historinë e shqiptarëve. Radoniç nuk e bëri këtë për të vjedhur punën e tjetrit, por me të njëjtën lëndë të krijojë një imazh tjetër të kundërt me atë që kish dhënë Milan Shuflai. Sa më shumë ka kaluar koha, aq më shumë është forcuar bindja se vëllimi i tretë i "Acta Albaniae" është shkruar dhe dikud ekziston. Para tre muajve, gjatë një kërkimi të zakonshëm në fondin e Ministrisë së Arsimit, që ruhet në Arkivin Qëndror të Shtetit në Tiranë, u gjet një dosje e veçantë me nr.295, viti 1931 i quajtur fondi 85. Kjo dosje s'kishte të bënte fare me Ministrinë e Arsimit. Ajo ishte një dosje e çuditshme me 50 faqe dhe me një pasqyrë lënde me tituj për Historinë e Shqipërisë nga viti 1400-1536. Ministria e Arsimit ka në fondin e vet dokumente administrative që lidhen me arsimin e jo dokumente historike.

Atëherë ç'ishte kjo dosje?

Hapi i parë që u bë nga AQSH ishte të verifikonte lëndën e ta krahasonte atë me një tjetër të ngjashme. Pas verifikimit u pa se e ngjashme me të ishte vetëm "Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustratia". U vu re homogeniteti i lëndës, vazhdimësia e saj, burimet e njëjta. Pikërisht atje ku mbyllej volumi i dytë i "Acta et diplomata" fillonte dosja 295 e vitit 1931. Megjithatë ishte vështirë të thuhej nëse dosja 295, ishte vërtet dorëshkrimi i Milan Shuflait, apo jo? - "E fotokopjuam këtë dorëshkrim,- thotë Shaban Sinani, drejtori i Përgjithshëm i Arkivave të Shqipërisë,- dhe gjatë vizitës sime në Arkivin Qëndror në Zagreb e mora me vete. Në takim me një grup specialistësh të Arkivave të Kroacisë ua shtrova këto pyetje: A mund të verifikohet nëse germet e këtij dorëshkrimi i përkasin makinës me të cilën ka punuar Shuflai? A mund të verifikohet gjithashtu nëse shkrimi i bërë me dorë në faqen 19 është shkrimi origjinal i Milan Shuflait? A gjendet kjo lëndë në Arkivin e Kroacisë? Dhe, më në fund, a është kjo lëndë një vazhdim logjik i vëllimit të dytë të "Acta Albaniae"? Drej-

tori i Arkivave të Kroacisë z. Josip Kalanović mbledhi një grup ekspertësh, të cilët pasi u morën me verifikimet e dorëshkrimit dhanë këto përgjigje: Po, gërmat e përdorura në këtë fletë i përkasin makinës së shkrimit të përdorur nga Milan Shufflai. Gjithashtu, shkrimi i bërë me dorë në faqen 19 i përket Shufflajt. Për pyetjen e tretë, nëse kjo lëndë ndodhej edhe në arkivat e Kroacisë, ata u përgjigjën: Jo! Kurse për pyetjen e katërt, arkivistët kroatë u përgjigjën se, e gjithë lënda që përfshinte periudhën 1400-1536, ishte vazhdim logjik i "Acta et diplomata". Nga të dyja palët u konfirmua përfundimisht se Shufflai e kish pasur të gatshëm për botim gjithë lëndën e vëllimit të tretë. E kur pasqyra është 50 faqe, mendoni sesa do të ishte vëllimi i tretë? Të paktën 700 faqe."Për fatin tonë të mirë një pjesë e kësaj lënde ndodhet në arkivin tonë, një pjesë në arkivin kroat, kurse pjesa tjetër në Venedik, Vatikan, Napoli, Raguzë, Vjenë etj. Pas këtij konfirmimi, të gjitha hamendjet, nëse ka patur apo jo një vëllim të tretë, bien poshtë. Çudia, si çdo çudi shqiptare qëndron tek fakti, që askush për 70 vjet në Shqipëri, nuk ka bërë fjalë për të. Si shpjegohet që ndërsa vazhdonin diskutimet për vite e vite me radhë, ne shqiptarët të heshtnim kur lëndën e kësaj veprë e kishim në sirtar?! Tani mjaft njerëz pyesin. Si u ndodh në Ministrinë e Arsimit? Pse aty e pse këtu? Në vitet 30 Shqipëria nuk kishte as Akademi, as Institut Historie e as universitet. I vetmi vend ku mund të arkivohej një vepër e tillë ishte Ministria e Arsimit. Milan Shufflai mund t'ia ketë dhuruar këtë kopje bie fjala Mit'hat Frashërit, Lef Nosit apo ndonjë të njohuri tjetër, ose e ka lënë për siguri pas kërcënimeve të bëra nga serbët. Ndofta kjo ka qenë një masë paraprake për të patur dy kopje, që lënda e vëllimit të tretë të ndodhej krahas Zagrebit edhe në Tiranë. Tani problemi shtrohet: Si mund të disiplinohet kjo lëndë? Si mund të rikompozohet volumni i tretë i "Acta Diplomata" sa më afër përfytyrimit dhe stilit të Shufflajt? Natyrisht vëllimi i tretë nuk mund të bëhet menjëherë. Ndoshta një redaksi e përbashkët me historianë, arkeologë, arkivistë e studiues nga Shqipëria e Kroacia, mund t'ia dalin mbanë si shenjë admirimi për Milan Shufflain, që punoi dhe vdiq për Shqipërinë. Vepra "Acta et diplomata res Mediae aetate illustrantia" e autorëve Sufflay, Jireček dhe Thalloczy, ndodhet në Bibliotekën Kombëtare

Këshilli shkencor i bibliotekës përgënjeshtrohet alarmin

(Biblioteka: S'janë zhdukur librat e Milan Sufflay)

Sa i përket një dezinformimi të përhapur në mënyrë mediatike nga gazeta "Tema" e datës 23 tetor 2002, në shkrimin me titull "Zhduket Milan Sufflay nga Biblioteka Kombëtare" të gazetares Dh. Hamzai, mbasi u mbledhëm dhe verifikuam

gjendjen faktike, ndiejmë detyrë të njoftojmë opinionin publik sa vijon: Vepra për të cilën aludohet "humbja", konkretisht "Acta et diplomata res Media aetate illustrantia", në dy vëllime, e autorëve Sufflay, Jirecek dhe Thalloczy, ndodhet në Bibliotekën Kombëtare, në fondet A1, nën shifrat pozicionale 80 A 41/1 dhe 80 A 41/2, dhe ruhet e shërbehet simbas Rregullores së kësaj Biblioteke, d.m.th. kundrejt kërkesave me shkrim dhe të nënshkruara, me regjistrime në kartelat personale të lexuesve, gjithashtu kundrejt nënshkrimeve përkatëse.

Me keqardhje konstatojmë se për verifikimin e këtij fakti gazetarja në fjalë nuk ka dashur të konsultohet as me drejtorinë e Bibliotekës, as me drejtuesit e sektorëve të Bibliorafisë, të Albano-Balkanologji së, të cilët do ta kishin informuar në mënyrën e duhur profesionale, madje i bëmë me dije se edhe pasi i është ofruar një ndihmë e tillë, gazetarja në fjalë e ka refuzuar. Sa u përket "humbjeve" të mundshme në Bibliotekën Kombëtare, ashtu si në gjithë bibliotekat e botës, ato regjistrohen nëpërmjet procedurash të caktuara me ligj dhe rregullore, me statistika të veçanta dhe të dokumentuara. Na rezulton po ashtu interesi i gazetares nuk ka qenë të konsultojë veprën në fjalë, e cila në fondet e Bibliotekës Kombëtare ekziston edhe në ekzemplare të dyta, deri edhe në dy riprodhime mikrofilmike (Mfa 4/2, Mfa 5/16) etj të cilat do t'ia kishin lehtësuar asaj "kërkimet".

Sa i përket drejtuesit aktual të Bibliotekës Kombëtare, dr. Aurel Plasarit, ndiejmë detyrë të shprehemi publikisht se ka qenë dhe është në të mirë të institucionit drejtimi i Bibliotekës Kombëtare prej një studiuesi dhe jo nënpunësi të rëndomë, i cili veç të tjerash ka bërë mjaft për pasurimin e saj, posaçërisht me fondet e Albanologjisë dhe Balkanologjisë ; njëkohësisht e kemi quajtur ogur të mirë për shkencën shqiptare që një drejtuesi i tillë ka pasur mundësi që, veç detyrave administrative, t'u kushtohet edhe kërkimeve shkencore. Lidhur me planet apo projektet e tij prej studiuesi apo mësimdhënësi për të punuar a dhënë mësim ku ta shohë të arsyeshme, nuk kemi kurrfarë paragjykimesh në një shoqëri tanimë të hapur dhe shtet të konkurrencës së lirë. Shpresojmë që ky njoftim i yni të ndihmojë në sqarimin e opinionit publik mbi disinformimet e shpërndara në mënyrë të papërgjegjshme, të cilat shkojnë në dëm të një institucioni të tillë të rëndësisë kombëtare, të cilit i jemi të gjithë mirënjohës për ndihmën që na jep.

Për këshillin shkencor të Bibliotekës Kombëtare

Prof. Dr. Koli Xoxi

Prof. Dr. Nasho Jorgaqi

Mësues i popullit

Sherif Delvina

Etleva Domi

Ramazan Vozga

Maksim Gjinaj

Gazetës që botoi shkrimin për "vjedhjen"

Duke pasur parasysh rëndësinë e informimeve/ dezinformimeve që kanë të bëjnë me çështje të ndjeshme të kulturës shqiptare dhe, më gjerë asaj ballkanike, ju bashkëngjis për botim reagimin e sotëm të Këshillit Shkencor të Bibliotekës Kombëtare, ndaj një artikulli të gazetës "Tema". Me shpresë se do të kini predispozitën pozitive t'ia bëni atë të njohur publikut, duke pritur që "Tema" në fjalë, t'ia japë të njëjtin vend në faqet 1 dhe 12. (Aurel Plasari)

Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia

Përmbledhja dokumentare e shkruar në latinisht(botuar në Vjenë 1913-1918) ka një rëndësi të madhe pasi ajo përfshin dokumenta nga arkivat e Venedikut,Raguzës, Romës etj,shumë prej të cilave deri në atë kohë ishin të pabotuara.Në parathënie jepet koncepti mbi" Shqipërinë në Mesjetë " nga M.Shuflai,të dhëna mbi besimet etj." Acta..... " është e ndarë në dy vëllime,ku vëllimi i parë përmban 834 dokumenta nga vitet 344-1344,kurse vëllimi i dytë përmban 812 dokumenta prej viti 1344-1406.Si vëllimi i parë ashtu edhe i dyti përmbajnë dokumenta interesante, pasi nga to dalin emra të vendeve të ndyshme,

emra personash,regjistra terminologjikë. Dokumentat na japin edhe të dhëna të tjera mjaft interesante për nga rëndësia,pasi në to shfaqen të dhëna mbi marrëdhëniet ekonomike,

shoqërore të shqiptarëve, kultura e popullit tonë,të dhëna mbi qytetet shqiptare. Gjithashtu dokumentat na furnizojnë me informacione mbi marrëdhëniet, lidhjet e familjeve të mëdha shqiptare me njëra-tjetrën, por edhe marrëdhëniet apo lidhjet e tyre me popujt fqinjë.Ka edhe të dhëna interesante mbi personalitetet shqiptare.

Letërkëmbimi i Milan Shuflait me Lumo Skëndon

Letrat janë shkruar latinisht, frëngjisht, italisht, gjermanisht, hungarisht dhe kroatish. Objekti i tyre është puna këmbëngulëse e Shuflait në hulumtimin, vjeljen dhe sistemimin e korpusit të madh të burimeve relevante për të rrumbullakësuar botimin e "Acte Albaniae" si dhe përballja me pengesat e mëdha të qëndrimit në Shqipëri dhe të hulumtimeve në Itali

Nga Zekeria Cana*

Fondi i Millan Shuflait në Arkivin e Kroacisë nuk del i plotë, ngaqë fill pas vrasjes makabre me shufër hekuri, në shtëpinë e tij policia bëri bastisjen e rrufeshme, përmbysi çdo gjë dhe sekuestroi pjesën më të vlefshme të materialeve. Me atë rast i humbi gjurma edhe vëllimit të tretë të veprës monumentale "Acta Albaniae" të përgatitur për shtyp.

Një pjesë relativisht të vogël të fondit e përbën letërkëmbimi me Jireçekun, Talocin, Jovan Radoniqin, drejtorin e Institutit të Evropës Lindore, Amadeo Xhanimi, ministrin e arsimit të Shqipërisë, Adburrahman Dibra, ministrinë e arsimit të Hungarisë e më së shumti me Lumo Skëndon. Lumo Skëndo si bibliofil i rrallë i botës shqiptare ndiqte me një interesim prej lakmie botimet e autorëve të huaj për historinë dhe kulturën shqiptare, ndaj në librarinë e tij të njohur mund të gjeje titujt e rinj në gjuhë të ndryshme, përfshirë edhe revistën e Henrik Bariqit "Arhiv za arbanasku starinu, jezik i etnografu". Së këtejmi letërkëmbimi i tij me Shuflain, që u kthye shpejt në miqësi, nuk ishte i rastësishëm. Në letrën e tij të parë të 30 qershorit 1929, ai donte të mësonte nga albanologu i njohur, se a do të vazhdonte nxjerrjen e "AA" dhe sa vëllime do të ngërthente ky botim. Shuflai iu përgjigj pa vonesë duke shkoqitur në pika të përgjithshme projektin e 4 vëllimeve vijuese të "AA", që do të përfshinin burimet e vjelura në arkivat e Venecias, Vatikanit dhe Dubrovnikut, dhe do të zinin fill me vitin 1451 të pushtimit aragono-napolitan të Krujës dhe do të shtriheshin deri në vitin 1571. Në vëllimin 3 do të botohej "in extenso" edhe Kadastru i njohur dhe shumë voluminoz i Shkodrës i vitit 1416, së bashku me kopjet e dokumenteve nga arkivi i Barcelonës dhe Milanos, që hedhin dritë mbi marrëdhëniet e Skenderbeut me sulltan Muhametin II, të cilat Shuflai ia kishte huazuar Radoniqit, mirëpo ato nuk i parë kurrë me sy...

I takonte merita Mit'hat Frashërit, pishtarit të diturisë kombëtare dhe universale, që qeveria e mbretërisë shqiptare e parapëlqeu dhe e mirëpriti projektin kapital

të albanologut dhe ballkanologut të njohur. Ministri i arsimit, Dibra, e përgëzonte atë për kontributin e madh shkencor, e falënderonte për punën shumë të vyeshme rreth hulumtimit të mëtejshëm të dokumenteve arkivore të historisë shqiptare mesjetare, dhe e bënte me dije se qeveria e tij mbretërore i kishte akorduar 75.000 franga ari, për vjeljen e dokumenteve arkivore dhe botimin e tyre me katër vëllime. Përballimi i shpenzimeve në një shumë kaq të madhe nuk ishte sakrificë e vogël financiare, kur dihet se në ç'shikallë të zhvillimit ekonomik ishte Shqipëria.

Rruga e hulumtimit të burimeve arkivore dhe e nxjerrjes së tyre në dritë ishte gjysmë e hapur. Shuflai, sado që ishte emër i njohur dhe i nderuar në botën shkencore, duke qenë nacionalist kroat i papërkulshëm, ishte në syrin e keq të diktaturës së Aleksandër Karagjorgjeviqit, prandaj ishte nxjerrë në pension para kohe, jetonte dhe punonte me ndalesën e daljes së lirë në botën e jashtme, paçka Universiteti i Budapestit e kishte për nder të emëronte profesor të historisë së Evropës Juglindore. U detyrua t'i shkruante Xhaninit dhe të kërkonte ndihmë në luftën e tij kundër kufizimit të të drejtave elementare të njeriut. Lumo Skendon, e bënte ndërkaq me dije se ishte thirrur në polici, ku e kishin sqaruar me cinizëm se Ministria e Brendshme, me 27 tetor 1929 kishte dhënë lejën për pasaportë për gjashtë muaj, por ky afat kishte skaduar. U desh të rropatej plot dy vjet që, pas perçapjeve këmbëngulëse të qeverisë shqiptare në Beograd dhe garacës së Gjorgje Jeliniq (arkivi i shtetit në Beograd) për sjelljen "korrekte" të mikut të tij në botën e jashtme. Në mbarim të dhjetorit 1930, Shuflai do t'i kumtonte Xhaninit lajmin e gëzueshëm për marrjen e pasaportit për Shqipëri, po jo edhe për Itali. Ai i lutej mikut të tij t'i përvishet punës dhe të zgjidhte kopjesit e dokumenteve në Romë, Venecia, Napoli dhe Ankonë, duke e siguruar atë se qeveria shqiptare do t'i hiqte të gjitha shpenzimet. Shuflai mbështetej në shkresën e ministrit Dibra më të cilën njoftohej për dërgimin e 3000 frangë ari në bankën zviceriane si paradhënie. Ai mori rrugën e Shqipërisë përkrye Dubrovnikut, në gjysmen e parë të janarit 1931. Me 16 të atij muaji ministri Dibra shtroi darkë për nder të tij në hotel "Tirana". Mysafiri i ardhur jetoi çastin e befasisë ngazëllyese që dollia për shëndetin e tij të ngrihet në gjuhën italiane. Gjatë qëndrimit të shkurtër në Shqipëri, ai mblodhi të dhëna për disa monumente të mesjetës, të patrajuara në studimet e mëparshme dhe mori zotimin që pas përfundimit të gjashtë blejve të "AA", të vazhdonte hulumtimin e burimeve të periudhës pas vitit 1571. Fazë përfundimtare e punës së tij do të ishte shtjellimi i historisë së re të Shqipërisë, veprë kjo jetike në fushën e studimeve albanologjike dhe dëshmi e admirimit ndaj popullit të vogël shqiptar.

Nga fondi i Shuflait nuk shihet nëse gjatë qëndrimit në Tiranë lidhi me qeverinë

shqiptare ndonjë kontratë për realizimin e projektit "AA". Ai u largua nga Shqipëria i impresionuar, i gjallëruar dhe i rinuar, i ushqyer me vullnetin e çeliktë për hulumtime të mëtejshme në përmbyllje të veprës së tij kapitale, që do të pasuronte dhe thellonte studimet albanologjike dhe ballkanologjike, flamuri shqiptar ishte për atë dhuntia më e çmueshme që mori me vete. Por kthimi në Kroaci ishte rrugëtimi i tij i fundit. Në Zagreb e priti vrasja mizore, me 18 shkurt 1931. Nëqoftëse autoritetet zyrtare ndaluan botimin e çfarëdolloj lajmi, lidhur me këtë vrasje, gazetatat evropiane, që të nesërmen e informuan opinionin publik mbi krimin e madh në Zagreb, që ndezi indinjatën e thellë të inteligjencës përparimtare, aq sa, me protestat e shumta u bashkua dhe Albert Ajnshtajni dhe shkrimtari gjerman Henrih Man (prof.dr.Zekeria Cana)

Prof.dr.Zekeria Cana, ish studiuesi-historiani (i vdekur) kosovar

Biologjia e fiseve të popullit shqiptar

Vepra "Biologie der albanischen Volksstämme" është një tjetër përpjekje e radhës për të dhënë mendimin e vet mbi çështjen e etnogjenezës shqiptare.

Pra, kush ishin shqiptarët ? Prej nga rridhnin ?

Shufflai përsërit mendimin e Tumanit-(Thumann) ,Hanit(Hahn) , Kreshmerit (Kretschmer) , Majerit(Meyer) se shqiptarët janë pasardhës të ilirëve. Ai ndërmerr një analizë mbi simbiozën iliro - trake apo shqiptaro - rumune. Për autorin mbetën në fuqi tezat e Gustav Majerit mbi shqipen, si faza më e re e të folurës së vjetër të Ilirishtës.Megjithëse kjo tezë është hedhur poshtë nga shumë studiues të tjerë si Hirt,Eeigand, Petersen, Georgiev,Bariç, Popoviç - në favor të teorisë së prejardhjes trake,ajo mbështetet nga studiuesit Budimir, Çabej, Pisani, etj, veçanërisht në pikën e prejardhjes së shqiptarëve nga ilirët. Shufflai është përpjekur që nëpërmjet analizës të sqarojë pikat e përputhjes midis shqipes dhe rumanishtes, gjuhë, kjo e fundit, me një substrat latin. Këtë analizë autori mundohet ta bëjë edhe me anë të sqarimit të simbiozës shqiptaro - rumune gjatë mesjetës. Shufflai pohon se kufijtë e ilirëve qenë fleksibël,në periferi të bërthamës ilire kishte përzierje me popujt fqinjë, kështu edhe me thrakët. Ai analizon emrat e vendeve,lumenjve dhe përpiqet të gjejë elementë të përbashkët shqiptaro-rumunë. Gjen gjurmë të ndikimit thrak edhe në mesjetë mbi elementët shqiptar në emra vendësh si p.sh Dibra-Debra.

Për të, shqiptarët janë pasardhës të ilirëve, mbi të cilët ka penetruar një shtresë thrakase, shqiptarët janë mbetjet e një përzierje iliro -thrakase.

“Städte und Burgën Albaniens hauptsächlich ährend des Mittelalters”

Ndër veprat më të rëndësishme të Shuflait, kushtuar historisë së Shqipërisë, është "Qytetet dhe kështjellat e Shqipërisë gjatë mesjetës" (Städte und Burgën Albaniens hauptsächlich ährend des Mittelalters), vepër kjo e krahasuar nga albanologu Bariç me veprën e Jireçut mbi qytetet dalmate: "Romanët në qytetet e Dalmacisë".

Në këtë vepër Shuflai na përshkruan qytetet shqiptare, që nga kohët e lashta deri në mesjetë, ku shumë prej tyre mundën të mbijetonin, na jep vendin që ato zinin në civilizimin mesdhetar të kohës. Por na paraqet edhe një tablo të marrëdhënieve etnike mbi ligjet që veprojnë në to, mbi marrëdhëniet financiare, llojet e kancelarive dhe dokumentave të dala prej tyre. Shuflai përmend se qytetet shqiptare në lashtësi qenë qendra ilire dhe greke. Të tilla qenë Meduni, Shkodra (Scodra), Ohri (Lychnidos), Epidamnos (Durrësi), Apollonia, Lezha (Lissos), Orikumi, Vlora (Aulona), Berati (Antipatrea), Gjirokastra (Antigonea). Të famshëm në lashtësi ishin qytetet - koloni greke Apollonia dhe Dyrahu, ku i fundit është cilësuar edhe si "Tavërna e detit Adriatik" (Dyrrachium Adriae taberna). Kurse Apollonia ishte qyteti i kulturës, filozofisë greke, qyteti me shkollat e shumta filozofike, ku studiuan pinjollët e aristokracisë romane, ndër ta edhe vetë perandori i ardhshëm i Romës, Oktaviani. Qytetet e Shqipërisë jugore ishin kryesisht nën ndikimin grek, ato në veri kryesisht nën ndikimin latin. Kurse, vijon Shuflai, midis Lissusit-Apollonisë, shtrihej një zonë e ekuilibruar nën ndikimin greko-latin. Me ardhjen e barbarëve, gjatë dyndjes së popujve të shekullit IV-V, këto bënë edhe një seleksionim të qyteteve, kështjellave antike, por pati edhe shkatërrime të tyre si dhe ndërtime të reja. Kështu u shkatërrua Apollonia, Bylisi, por u ngritën të reja si Tivari, Balza, Drishti, Danja, Spinarica, Parga, Kanina, Berati. Shumë kështjella dhe qytete pas pushtimit osman u rrënuan dhe osmanët ruajtën vetëm kështjellat e një rëndësie strategjike dhe u ndërtuan të reja si Elbasani. Kështjellat e Shkodrës, Beratit, Krujës, Ohrit, u ruajtën, u fortifikuan derisa edhe sot kemi rrënojat e tyre.

Përsa i përket marrëdhënieve etnike Shuflai, i përshkruan këto qytete gjatë mesjetës si të mbyllura në një kapsullë, në të cilat ndryshimet etnike zhvilloheshin ngadalë. Për autorin bërthamën e këtyre qyteteve e përbëjnë romanët që më pas u quajtën vllah. Por me kohë në qytete depërtoi edhe elementi shqiptar

dhe filloi kështu shqiptarizimi i këtyre qyteteve. Shuflai, si qytete të shqiptarizuara, përmend Krujën, Lissus, Ulqinin. Tivarin e paraqet si qytet me elemente shqiptaro-sllave. Si qytetin e fundit të shqiptarizuar përmend Drishtin. Shuflai është për një osmozë shqiptaro sllave në këto qytete dhe si zonë të saj ai përcakton trekëndëshin Kotorr-Tivar- Drisht. Mbi qytetin e Durrësit ai konkludon se në të ka një përzierje të madhe të popullsisë. Në të gjejmë romanë, shqiptarë, sllavë, grekë, judenj. Nga shekulli XIV fillon në Durrës të forcohet elementi shqiptar për shkak të depërtimit në qytet të familjeve princore shqiptare si Topiajt, Skurajt, Muzakët. Përsa u përket marrëdhënieve etnike në qytetet shqiptare gjatë mesjetës, autori ka arritur në konkluzione të gabuara duke u shprehur për një shqiptarizim të këtyre qyteteve nga elementë shqiptarë, kur historiografia shqiptare ka provuar etnicitetin shqiptar apo arbër të këtyre, në vazhdim të prejardhjes ilire. Kjo historiografi shprehet për një vazhdimësi iliro-arbër- shqiptarë të këtyre qyteteve.

Po në këtë vepër Shuflai jep edhe të dhëna mbi numrin e popullsisë të disa prej qyteteve shqiptare gjatë mesjetës, duke vazhduar më tej me përshkrimin e strukturave shoqërore të tyre. Kështu qytetarinë ai e ndan në "nobiles" dhe "populares", por me depërtimin në qytet edhe të elementit fshatar u zhvillua edhe klasa e tretë "lavoratori". "Populares" qenë kryesisht artizanët, zejtarët, tregtarët, pronarë anijesh.

Autori merret edhe me strukturat organizative të këtyre qyteteve. Ai jep një pasqyrë të administratës së qyteteve përgjatë periudhave të ndryshme kohore dhe gjatë sistemeve të ndryshme. Pushteti komunal ishte i ndarë nga ai civil dhe ushtarak. Ndër funksionet principiale ndjehej ndikimi romak, grek, bizantin, sllav apo italian.

Më tej autori merret edhe me çështjet që i përkasin sistemit juridik mesjetar, mbi statutet, notariatët, financat, kancelaritë, ku edhe në to ndihej ndikimi italian, bizantin, sllav (Mr.sci.Flori Bruqi, Stërkala, 24 janar 2009)

Shuflai i madh

Më vjen mirë që e ke kujtuar Shuflain e madh. Ndoshta duke botuar qoftë edhe vetëm një kujtim për të, do të nxitet interesimi i studiuesve për jetën dhe veprën e tij.

Në të vërtetë interesimi për jetën dhe veprën e tij do të thotë interesim për historinë dhe kulturën shqiptare.

1. Milan Shuflai ishte studiues me dhunti të jashtëzakonshme shkencore dhe

gjeni i letrave me njohje ndërkombëtare. Ai ishte përgatitur në shkollën austro-gjermane dhe është e kuptueshme që gjenia e tij të mos kurorëzohej me referencën e rastit, por me sintezën e madhe të saj.

2. Milan Shuflai merrej me njërën nga temat më të mëdha të historisë së Ballkanit, që njëkohësisht ishte edhe tema më e errët për shqiptarët dhe hapësira ku manipulohej më së shumti nga historiografia serbe. Duke u marrë me kërkimin e dokumenteve të kësaj periudhe ai njëkohësisht po e përmbyste mendësinë serbe për të përvetësuar bëmat e kësaj epoke si prodhim i përvojës së popullit serb dhe heronjve të tij. Për më tej, Shuflai po ia rikthente popullit shqiptar pasurinë materiale dhe shpirtërore të mesjetës shqiptare: hapësirën e banimit, qytetet, fshatrat, institucionet religjioze, organizimin e fiseve, betejat, heronjtë, eposin etj.

3. Duke u marrë me perudhën më komplekse të mesjetës Milan Shuflaiu arrinte të strukturonte gjithë historinë kombëtare të shqiptarëve: antikitetin, mesjetën e hershme, mesjetën e vonë, periudhën osmane dhe natyrisht Rilindjen kombëtare, prandaj është e kuptueshme që institucionet shtetërore dhe akademike do t'ia bësojnë shkrimin e historisë kombëtare, të cilën do të arrijë ta shkruajë vetëm pjesërisht.

4. E këtë nuk mund ta lejonin serbët, sidomos shteti, kisha dhe institucionet akademike. Ata nuk mund të duronin që shkolla austriake e Vjenës dhe Gracit të zhvendosej në Zagreb, brenda shtetit të sllavëve të jugut, ku albanologjia e nxitur nga një grup klerikësh shqiptarë (Gjergj Fishta, Shtjefën Gjeçovi etj), dhe e përkrahur nga disa studiues kroatë e sllovenë të shkollës austro-gjermane po ligjërohej dhe po bëhej shkencë e dijës së përmasave ballkanike e evropiane. Kjo është arsyeja që serbët të eliminojnë Shuflain dhe të kryejnë një mision të dyfishtë: të eliminojnë studiuesin, i cili iu printe kërkimeve shkencore në fushë të historisë shqiptare dhe të zhvendoste qendrën e studimeve albanologjike nga Zagrebi në Beograd.

5. Seminari i Albanologjisë në Beograd, pavarësisht misionit të rëndësishëm që ka pasur në disa arritje të albanologjisë, është fryt i politikës serbe për të mbajtur nën mbikëqyrje arritjet në fushë të kulturës shqiptare në Ballkan, ndërsa ato t'i përdorte për nevojat e saja diplomatike.

6. Në Zagreb, viteve të fundit ka pasur mjaft përpjekje për të botuar veprën e plotë të Shuflait (shih shkrimet dhe intervistat e Profesor Aleksandër Stipčevićit dhe të Musa Ahmetit), dhe madje të themelojnë një Institut me emrin e Shiflait. Ky natyrisht, nuk do të ishte nderë vetëm për Shuflain por edhe për perspektivën e albanologjisë.

(prof.dr.Begzad Baliu)

Jeta e Ali Pashë Tepelenës

Nuk asnjë dyshim se figura më e rëndësishme dhe më e famshme e historiografisë shqiptare nëpër kohëra është figura e Ali Pashë Tepelenës, pashait shqiptar, sundues të Shqipërisë së mesme dhe jugore, të fundshekullit të 18 deri me 1822. Ali Pashë Tepelena, që mendohet të ketë lindur diku mes intervalit të 1740 deri me 1750, ishte bir i një familje aristokrate shqiptare nga Tepelena. Gjyshi i Ali Pashës, i quajtur Mukhtar, ishte një komandant i zoti në ushtrinë osmanë, gjë të cilën ai e pati treguar në rrethimin e Korfuzit me 1716. I jati i Mukhtarit, Muçoja (apo Mustafai), ka qenë Be nga Gjirokastra dhe besohet të ketë qenë muteselim (nën-guvernator) i nahijes së Tepelenës, qytet që ishte pjesë e Sanxhakut (rrethit) të Vlorës. Mukhtari, gjyshi i Aliut si Be që ishte, kishte nën kontrollin e tij prona dhe ushtarë të shumtë. Me vdekjen e Mukhtarit, titulli i Beut dhe pronat e Mukhtarit i kaluan të jatit të Aliut, Veliut. Gjatë një sherri, që Veliu, i jati i Aliut, pati me kushëririn e tij të parë, Islam Beun, që ishte edhe mutessarrif i Delvinës, çoi në vrasjen e Islamit nga Veliu me 1759, gjë që çoi Portën e Lartë (në Stamboll), që pas 3 vitesh, ta caktojë Veliun si mutessarrif i Delvinës. Ali Pasha, i cili u lind në këtë rreth aristokratik shqiptar, që në një raport ndaj Hapsubrgëve të 1783, përmendet se familja e Aliut ishte “familja me nobel e Toskëve të të gjithë Epirit”, nuk pati fat që të gëzojë shumë. Në moshën 10 vjeçare, vdekja e babait të Aliut, e çoi familjen e tij që të gjendet e vetme në mes të katër rrugëve, të braktisur dhe të varfëruar. Familjes së mbetur pa burrë, të Aliut, armiqtë e të atit të tij filluan që t’i bënin lloj-lloj poshtërsishë. Për këtë arsye, e ëma e Aliut, Hankoja, që rridhte nga fshati i Konicës, tashmë u detyrua që të marrë rolin e burrëreshës në familje dhe u mundua që të mbronte nderin dhe pronat e saja nga armiqtë e të shoqit. Por në një konfrontimet që ajo pati me bandat e Kardhiqotëve dhe Harmovëve, ajo ra viktimë e pabësisë së Kardhiqotëve, që e turpëruan Hankon së bashku me të motrën e Aliut, Shanicën duke i marrë peng dhe ç’nderuar. Aliu i vogël, që në këtë kohë mendohet të ketë qenë në mes 10 deri në 15 vjeç, arriti që të shpëtojë nga kurthi i Kardhiqotëve, por pasi që ai ishte i pafuqishëm dhe i vogël, ai nuk mundi që të shpëtonte dot nënën dhe motrën e tij nga poshtërsitë e Kardhiqotëve. Motra dhe e ëma e Aliut u lirua nga Kardhiqotët vetëm pasi një tregtar grek nga Gjirokastra shkoi në Kardhiq dhe i pagoi Kardhiqotët për lirim të dy femrave të marra peng. Hidhërimi që Aliu i vogël mori në shpirt nga kjo poshtërsi, dhe kërkesa e Hankos, për të marrë hak për nënën e tij, ndoshta ishin edhe shkaqet kryesore, që çuan Aliun që të rritej si një djalë ambicioz dhe me inspirime në jetë. Duke qenë se ai rridhte nga një familje e varfër, por me traditë aristokratike, Aliu, rininë e tij,

sipas shumë tregimesh, e nisi si ‘bandit’ që shquhej për trimëri dhe zgjuarësi. Në kohën e rinisë së Aliut Shqipëria e Mesme policohej nga ‘armatolët’, që ishin mercenarë greko-ortodoks, që shquheshin për korrupsion dhe hajdutllëk të madh mes tyre. Ali Pasha, sipas disa tregimesh, mendohet që të ketë qenë kryetar i një bande cubash me ndikim në Thesali dhe anës së maleve të Pindit, gjatë rinisë. Përderisa, këto krahina, në atë kohë administroheshin nga Pashallëku i Beratit, me në krye, Ahmet Kurt Pashën, një ditë, Aliu u zu rob dhe u pru në Berat. Pashait të Beratit, Ahmetit, i bëri shumë përshtypje bukuria dhe mençuria e Aliut. Për këtë arsye Ahmeti, e punësoi Aliun si roje personale në shtëpinë e tij. Por pas disa kohësh pune në pashallëkun e Beratit, Aliu që transmetohet të jetë mërzitur me pashain, të cilit ai i kërkoi vajzën e tij, por që pashai ia refuzoi, u largua nga Berati dhe u bashkua me shokët e tij të mëhershëm. Më pas Aliu kaloi në Delvinë, ku aty u martua me të bijën e Kapllan Pashës, (pashait të Delvinës, që ishte në luftë me Ahmet Kurtin), Gjylsymën. Duke qenë i ri në moshë (24 vjeç) dhe një njeri me ambicje dhe zgjuarsë, Kapllani pa tek Aliu një njeri të aftë për bijën e tij. Disa kohë pas martesës së Aliut në Delvinë, i vjerri i Aliut, Kapllani, vdiq. Vendin e Kapllanit e zuri kunati i Aliut, që quhej Ali dhe ishte martuar me të motrën e Aliut, Shanicën. Por kunati i Aliut pas pak kohësh vdiq në një konflikt, kurse i vëllai i tij, Selimi, nuk u lejua që të bëhej pasha, nga padishahu i Stambollit, kështu që posti i shkoj Aliut nga Tepelena. Pak kohë pas marrjes së postit të pashait të Delvinës, me 1787, Ali Pashës iu caktua posti i Derbendler Bashbugut (shefi i policisë së rrugëve malore). Zotësia e Aliut dhe sinqeriteti i tij në punë, jo vetëm që shtoi besimin e Portës së Lartë në aftësitë e Aliut, por mbi të gjitha u solli zonave, që ai policonte, qetësi dhe siguri, që kishte munguar prej kohësh, kjo falë ndëshkimeve të rrepta, që Aliu iu dha hajdutëve e kaçakëve të kohës. Duke rekrutuar një forcë shqiptarësh, të përbërë nga 4.000 veta, Aliu vendosi rregull që nga Janina e deri në Thermofilat. Duke pasur këtë post, së bashku me postin e mutessarrifit të sanxhakut të Terhalles, të cilin Aliu e kishte marrë në vitin 1786, Aliu marshoi drejt Janinës me 1788, ku zotëronte anarkia. Me vendosjen e rregullit dhe qetësisë në Janinë, Aliu iu dha posti i pashait apo vezirit të Janinës, që përpara tij mbahej nga Izet Pasha. Ky post, që ishte edhe posti më i lartë, që Aliu do të gjente në karrierën e tij, çoi në themelin e shtetit autonom shqiptar, që Ali Pasha krijoi dhe udhëhoqi gjatë jetës së tij, prej moshës 44 vjeç e deri në vdekje.

Ali Pasha dhe Alexandër Dumas

Po të bësh një kërkim në Google, Yahoo apo dhe MSN mbi emrin e Ali Pashë Tepelenës, dalin shumë rezultate, që të shpien tek "Ali Pashë Tepelena", nga Tajar Zavalani. Tajar Zavalani, ka bërë një libër të titulluar "Historia e Shqipërisë", dhe pjesa e historisë, që flet për Ali Pashën, është përkthyer nga romani i shkrimtarit francez, Alexander Dumar (i vjetri), Ali Pacha. Është i çuditshëm fakti se një "historian" shqiptar t'i drejtohet një romani francez për fakte historike mbi figura shqiptare. Përkthimi i Zavalanit e përshkron Alinë si "monstër" me dy koka, ai shkruan për Alinë: "Aliu nuk kishte asnjë ndjenjë patriotike, as një ide kombëtare dhe ndoshta ky asht shkaku pse dështoi. Për faktin se jemi tepelenas dhe se historinë e kombit tonë e dimë ndryshe vendosëm të bëjmë ca kërkime mbi romanin e Alexandër Dumas, dhe kush ishte Alexandër Dumas. Alexandër Dumas, i njohur si Dumas Pere, u lind në Villes-Cotterêts, në vitin 1802. Gjyshja e tij qe një skllave nga ishujt e Karaibeve dhe babai i tij qe një gjeneral në ushtrinë e Napoleonit, i cili kishte rënë nga grada për arsye që nuk dihen. Gjatë jetës së tij familja qe shumë e varfër. Punon si notar në vendlindje dhe me vonë i lind një fëmijë i ligjshëm me një grua që nuk ishte i martuar, ky njihet si Alexandër Dumas- i riu. Për shkak të dorëshkrimit të tij elegant ai u punësua në obrrin e mbretit francez Filipi. Si pjesëtar i grupit të dramës, ngase ishte shumë i apasionuar mbas teatrit dhe fantazisë. Dumas zbuloi se kishte një pasion për të shkruar dramë, dhe për pak kohë u bë një nga dramatologët më të njohur të francez. Kreyveprat e tij mbeten sigurisht, "Tre Muskuterët" dhe "Konti i Monte Kristos". Roli i Alexandër Dumas në novelat historike ishte më tepër një koicidencë. Pasi censura mbi gazetarët u anulua, gazetat gjetën se lexuesi tërhiqej nga novelat historike aventureske të dhëna te tip serialesh. Çdo kush i lexonte këto novela, borgjezët, klasa e mesme, dhe të varfërit. Novela e parë e tij ishte "Kapiteni Paul", që provoi të kishte një sukses. Nga prodhimtaria e tij letrare, Dumas, u pasurua dhe jetonte një jetë aventureske dhe njihej si qefli. Thuhet se leketi harxhonte në femra dhe pije. Ai kishte rreth 12 fëmijë të jashtëligjshëm dhe ishte i martua shumë herë. Është vërejtur se një natë e gjeti gruan e vet, në shtrat me mikun e tij, Roger de Beauvoir, dhe iu tha, "Është natë e ftohët, bëni vend dhe për mua". Ndoshta, suktesi i tij në Francë si novelist bëri që morali i tij të zbente figurën e tij. Personalisht ai e urrente Bonapartin dhe ishte pjesëmarrës në revolucionin francez. Vdiq me 1870 nga një infrak zemre.

Mendimi ynë

Alexandër Dumas është padyshim një nga gjigandët e literaturës botërore. Emri i tij radhitet ndër më të shquarit novelistë. Megjithatë, ne mendojmë se Alexandër Dumas, nuk duhet marrë si burim informacioni për sutive historike, sepse peripecitë e tij e bëjnë jo të qëndrueshëm në syrin akademik. Së pari, jeta e tij qe e një morali standart të ulët, shumë herë e gjente veten në borxhe, sepse i shpenzonte në qejfe dhe prosituta. Armiqësia e tij me Napoleonin, dhe miqësia e Napoleonit me Alinë, bëjnë që burimi i informacionit i Dumës, mos të jetë i besueshëm, ngase një historian është i besueshëm kur interesat personale nuk i janë lidhur mbi subjektin mbi të cilin rekordon. Kur ka shkruar romanin Ali Pacha, Dumas ka qenë në Rusi. Në këto momente Aliu nuk gëzonte ndonjë marrëdhënie të mirë me rusët, ndaj dhe romani i Dumas mund të shikohet si një "lëpirje" ndaj Rusisë, për shkak se e morën Dumën si azilant politik. Fakti që Duma nuk e ka vizituar kurrë Shqipërinë, dhe nuk ka bërë ndonjë kërkim historik mbi Alinë, na bën të mendojmë se, romani i tij ishte mbështetur në hamendje, thashetheme dhe mendime personale. Dihet sigurisht se një historian nuk mund të mbështetet kurrë në hamendje, thashetheme apo, më keq, në mendime personale. Si e thamë më lart, mbetet i çuditshëm fakti që Zavalani ka marrë romanin e Dumas si burim kryesor për analogjinë e tij "historike", dhe ka anashkaluar burimet shqiptare të informacionit. Megjithatë kur lexon "Historinë e Shqipnis" nga Zavalani bie era amatorllëk. Së pari, nuk është përdorur gjuhë akademike dhe historike, së dyti, nuk janë dhënë burime se ku janë marrë këto fakte, së treti, gjuha që përdor Zavalani është e përshtatshme për mitologji. Është e çuditshme gjuha e përdorur nga Zavalani kur thotë "Aliu qe një bishë e egër me fytyrë njeriu", kjo tregon amatorllëk dhe dilentantizëm. Titulli "Histori e Shqipërisë" kërkon shkrime akademike jo fjalë rrugësh. Të shkruash për figura historike si Ali Pashë Tepelena, kërkon mund, studim, burime të sigërta informacioni, por duket se kualifikimi i vetëm i Zavalanit ka qenë zotërimi i gjuhës franceze, dhe duket se kualifikimi i vetëm i Dumas për të qenë "historian" ka qenë urrejtja ndaj Napoleonit dhe aleatëve të tij. Ali Pashë Tepelena jetonte në një kohë ku moraliteti i sotëm hynte pak në punë. Ai kishte një plan për gjithë Shqipërinë, por për shkak të pabesisë dhe paaftësisë tonë kombëtare për t'u bashkuar, dështoi. Kjo paaftësi jona për t'u bashkuar duket edhe sot, ku edhe figurave tona kombëtare nuk u japim dot meritën e merituar për interesa personale.

Shërbimi sekret i pashallëkut

Drejtuesi i pashallëkut të Janinës forcoi së tepërmi pozitën e tij duke, zgjeruar hapësirat e kjo ndërhyrje u bë në kushte luftime mes Ali Pashait dhe armiqëve që vinin nga jashtë e brenda pashallëkut. Në këto kushte fuqitë më të mëdha të kohës, Rusia, Franca e Anglia kishin organizuar agjenturat e tyre në Janinë nga ku informoheshin për çdo plan të Pashait. E nuk mungonin vetëm informatat por agjentura e tyre mundi të organizonte edhe kryengritje të mëdha me anë të feudaleve, të cilat kishin si qëllim të mos lejonin bashkimin e pashallëkut të Janinës me atë të Shkodrës, për ta kthyer vendin në një fushë nga ku Perandoria Osmane sulmohej më lehtë. Të njëjtin interes kishin edhe sulltanët që sunduan gjatë kohës së qeverisë së Ali Pashait. Këta të fundit synonin që pashallëku të mbetej i vogël e i copëtuar që ta pushtonin më lehtë. Agjentura e Pashait Drejtuesi i pashallëkut të Janinës duke parë situatën rreth tij mori të gjitha masat jo vetëm për të siguruar pushtetin, por edhe pushtetin e tij. Që kur ai mori postin e Derven Pashës që i siguronte atij ruajtjen e rrugëve, ai organizoi një polici sekrete e cila nuk ekzistonte në asnjë provincë tjetër të Perandorisë osmane. Kjo polici e informonte Ali Pashë Tepelenën mbi çdo gjë duke filluar qysh nga veprimtaritë deri te bisedat e planet e kujdo njeriu që i interesonte të Parit. Policia sekrete survejonte të gjithë të huajt, por duke mos harruar edhe grekët e shqiptarët. Në këtë mënyrë, pashai informohej për çdo kohë e lëvizje duke krijuar mundësinë për të parandaluar veprimtarinë kundra tij. Për personat që dyshoheshin edhe letrat që qarkullonin brenda pashallëkut lexoheshin nga njerëzit e Ali Pashë Tepelenës dhe shpesh herë edhe në prani të tij. Në krye të policisë sekrete qëndronin njerëzit më të besuar të Ali Pashës. Më i njohuri ka qenë Tahir Abazi. Në këtë post punoi edhe Thanasi Vaja, i cili e kishte fituar besimin e sovranit. Në këtë rrjet të agjunkturës Ali Pashai organizoi njerëz të profesioneve të ndryshme duke nisur që me emisarët e tij diplomatikë, tregtarë, udhëtarë, mjekë, persona të dërguar jashtë shtetit pikërisht për mbledhjen e informacioneve, ushtarakë e deri barinj. Pengi familja Agjentët jashtë shtetit kërkonte garanci nga personi siç ishte lënia peng e fëmijëve apo personave të tjerë të familjes, në mënyrë që ata jo vetëm të ktheheshin në kohën e duhur në Janinë por edhe të kryenin sa më mirë detyrën e caktuar. Vllahija, Moldavia, Thraka e Maqedonia ishin të mbushura me punonjës të shërbimit sekret të Ali Pashait. Sipas dokumenteve franceze vetëm në Korfuz pashai kishte 40 informatorë. Mes këtyre njerëzve ishte edhe selihari (mbajtësi i shpatës) dhe bostanxhibashi (kopështari) i Sulltanit. Në vitin 1810 në shërbim të Ali Pashait u fut edhe Veziri i Madh (kryeministri) i shtetit osman, i cili i mbronte hapur interesat e sovranit të Janinës në Portën e Lartë. Çdo gjë që

ndodhte brenda dhomës së Sulltanit i bëhej e ditur brenda 8 ditëve Ali Pashait, ndërsa nga ana e këtij të fundit nuk mungonin edhe shpërblimet e majme. Penetrimi te Fuqitë e Mëdha Në vitin 1809 Napoleon Bonaparti urdhëroi burgimin në Vjenë të tregtarit nga Janina Stavro Joanit, pasi ai dyshohej si agent i Ali Pashë Tepelenës. Botimet greke pranojnë se Stavro shpenzoi për daljen nga burgu 14 mijë grosh, të cilat më vonë ia ktheu Ali Pasha. Në vitin 1807 Rusia që kishte pushtuar ishujt e detit Jon, tentoi të shpërthente një kryengritje në pashallëkun e Janinës, në bashkëpunim me lidhjen e bejlerëve të shqipërisë jugore. Tentativa përfundoi me shumë agjentë rusë të arrestuar dhe me ndërprerjen e fijeve të këtij komploti, e kjo falë agjunkturës së Ali Pashës. Në pashallëkun e Janinës nuk munguan as agjunkturat e tjera, por të pasuksesëshme. Konsulli i Napoleonit në Janinë Pukëvili dhe vëllai i tij, që kryente detyrën e zëvendëskonsulit në Prevezë organizuan agjunkturën përkatëse për t'u kundërvënë Pashait të Janinës. Qëllimi i francezëve ishte diskretitimi i Alisë në Stamboll, të nxiste protesta dhe revolta nga pakënaqësitë... I vënë në dijeni për agjunkturën franceze, Ali pashë Tepelena filloi çensurimin e fshehtë të korespondencës diplomatike, kryesisht asaj me stambollin. Më 1808 kur Napoleoni po bëhej gati të pushtonte pashallëkun e Janinës, Pashai thirri një gdhendës nga Malta që përgatiti vulat e ministrit të jashtëm të Francës, të ambasadorit të tyre në Stamboll, komandit të ushtrisë franceze në Dalmaci, guvernatorit në ishujt jonianë, konsullit të Napoleonit në Janinë si dhe në shkodër. Këtë e përdori për të lexuar të gjithë korespondencën që më pas edhe mund ta vuloste duke zbuluar kështu planin e pushtimit. Materialet e Mbledhura Ali Pasha i dërgoi në stamboll dhe rezultat i zbulimit ishte acarimi i Portës së Lartë me Francën, ndërsa Shqipëria nuk u shkel nga forcat franceze. Pas kësaj francezët filluan të përdonin kodin shifror por edhe këtë Ali Pasha e deshifroi duke i kërkuar ndihmën anglezëve të cilët gjetën çelësin. Por edhe këta të fundit kishin krijuar në Janinë agjunkturën e tyre. Mes këtyre informacioneve të gjetura nga historiani Ilir Ushtelenca në arkivat e huaja, Ali Pashai krijoi të parën shërbim informativ, të cilën e shtriu shumë gjerë. Mes këtij shërbimi, Ali Pashë Tepelena mundi të shmangte të gjitha prapaskenat për copëzimin e pashallëkut të Janinës dhe sulmet për pushtimin nga fuqitë e mëdha. Ai organizoi një polici sekrete e cila nuk ekzistonte në asnjë provincë tjetër të Perandorisë osmane. Kjo polici e informonte Ali Pashë Tepelenën mbi çdo gjë duke filluar qysh nga veprimtaritë deri te bisedat e planet e kujdo njeriu që i interesonte të Parit thotë në mes tjerash publicisti Arber Bilbili.

Botuar: Floart-Press: 25.12.2008

Ahmet Zogu (1895-1961)

Jeta dhe puna e tij për Shqipërinë

Mbreti Ahmet Zogu, lindi më 8 tetor të vitit 1895, në Burgajet të Matit. Tetë vitet e para të fëmijërisë së tij i kaloi në vendlindje. Në vitin 1903, vit në të cilin vdes i helmuar edhe babai i tij, Xhemal Pasha, merret peng në Stamboll, nga Sulltani. Atje ai fillon studimet në Liceun Perandorak, të cilin e mbaron shkëlqyeshëm dhe më pas vazhdon studimet në Akademinë Ushatarake Perandorake, të cilat i ndërpret në vitin 1912, kur niset për në atdhe për të marrë pjesë në ngritjen e flamurit dhe shpalljen e pavarësisë në Vlorë. Gjatë gjithë kohës së studimeve në Stamboll, ai mbajti kontakte të ngushta me të gjithë rilindasit, shoqatat dhe rrethet patriotike, me të cilat babai i tij, Xhemal Pasha, kishte lidhje të fuqishme dhe kish mbështetur aktivitetet e tyre, që u bënë shkas edhe për vdekjen e dyshimtë dhe të parakohshme të tij. Pas largimit nga Stambolli, Ahmet Zogu, në krye të 20 mijë luftëtarëve, hyri triumfalisht në Shkup dhe, më pas, u kthye në vendlindje, pranë familjes. Por kur më 2 tetor 1912, Mali i Zi i shpalli luftë Turqisë dhe hyri në Shkodër, Ahmet Zogu, në krye të 2 mijë matjanëve dhe dibranëve, marshoi në drejtim të Shkodrës dhe, në kodrat e Rrënzit e Kakarriqit, luftoi heroikisht kundër malazezëve, duke i thyer ata. Por, pasi hyri në Shkodrën e çliruar, u detyrua të largohet me gjithë ushtrinë për në Mat, i cili ishte sulmuar nga serbët. Në luftë kundër tyre, ai udhëhoqi shqiptarët në betejat të përgjakshme por të lavdishme, duke i thyer serbët në Shkallë të Desheve të Macukullit, në Lurë dhe në Kalanë e Dodës. Ai luftoi heroikisht kundër të gjithë pushtuesve gjatë luftës ballkanike, deri në ardhjen e Princ Vedit, të cilit i ofroi shërbimet dhe armët e Tij, për të mundësuar stabilitetin e shtetit shqiptar, sovranin e të cilit, Vidi, kishte mbështetje ndërkombëtare. Pas shpërthimit të Luftës së Parë Botërore, Ahmet Zogu luftoi kundër gjithë pushtuesve, duke përfshirë edhe austriakët, të cilët pretendonin se ishin aleatë të shqiptarëve. Më 16 mars të vitit 1916, Zogu vendosi të mbledhë në Elbasan një kongres mbarëshqiptar dhe një asamble kushtetuese, për të cilën ftoi parinë e gjithë viseve të Shqipërisë dhe delegatë nga të gjitha kolonitë e shqiptarëve jashtë atdheut. Austriakët e sabotuan këtë tubim dhe, më këtë rast, i dëshpëruar, Ahmet Zogu i shkroi August Karlit, komisarit të lartë perandorak austro-hungarez në Shqipëri:” ... Ne vendosëm që një Kongres Kombëtar të mbledhet këtu në Elbasan, më 18 mars, me qëllim që të sigurojmë një njësim bashkëpunimi të të gjitha fiseve shqiptare dhe për të vendosur se ç’duhet të bëjmë që vendi ynë të mund të ecë në rrugën e përparimit dhe të gëzojë lirinë që iu dha nga Armata e Perandorisë Austro-Hungareze, prej nga ne presim shtyrjen dhe zgjerimin e kufijve tanë,

në bazë të parimit të kombësisë dhe popullatës . Austro-Hungarezët e shpërndanë me dhunë administratën shtetërore shqiptare dhe vendosën pushtetin ushtarak të pushtimit, në Elbasan dhe në të gjitha territoret shqiptare të okupuara prej tyre. Austro-Hungarezët e ftuan Zogun në Spalato, ku e pritën me nderime mbretërore, por nuk harruan ta ftonin në një paradë të madhe ushtarake për ta frikësuar dhe për ta bindur që të hiqte dorë nga lufta kundër tyre. Ata e mbajtën peng Zogun në Vienë, deri në mbarim të Luftës së Parë Botërore, të cilën Blloku Qëndror e humbi. Sapo u kthye në atdhe në fillim të vitit 1919, Zogu mori armët dhe luftoi kundër serbëve, malazezëve, italianëve dhe qeverisë së Durrësit, që kish pranuar një Protektorat Italian dhe një Komisar të Lartë të Italisë, sipas vendimeve të Konferencës së Paqës. Por, Zogu dhe patriotët shqiptarë mblodhën në Lushnjë Kongresin famëmadh, i cili vendosi bazat e shtetit shqiptar dhe përzënien e të gjitha ushtrive armike nga Shqipëria. Në Lushnjë, Zogu u zgjodh ministër i brendshëm i qeverisë së Tiranës. Në mars të vitit 1920, Zogu hyri me ushtri në Shkodër dhe nuk lejoi që trupat franceze t'ia lironin Shkodrën serbëve dhe malazezëve, sipas planit që kishin hartuar. Në prill 1920, Zogu, në krye të ushtrisë qeveritare, përzuri grekët dhe italianët nga Jugu i Shqipërisë. Tashmë vetëm Vlora kishte mbetur e paçliruar në duart e italianëve, të cilët ai i përzuri përfundimisht nga Shqipëria pas një operacioni të kombinuar nga ushtria qeveritare e drejtuar prej tij, e përbërë nga 2500 ushtarë dhe nga vullnetarët e ardhur nga të gjitha krahinat e Shqipërisë. Në vjeshtë të vitit 1921, shpërtheu kryengritja proserbe e Mirditës, e cila u ndihmua ushtarakisht edhe nga ushtria serbe. Pasi e shtypi këtë kryengritje, Zogu i dërgoi ultimatum Lidhjes së Kombeve, që të urdhëronte largimin e ushtrive serbe nga Shqipëria, çka edhe u arrit, por, fatkeqësisht, Tirana ishte pushtuar nga rebelët proserbë dhe parlamenti ishte shpërndarë. Zogu u kthye në Tiranë në krye të ushtrisë qeveritare dhe rebelët ikën të shpartalluar. Por, rebelët arritën të riorganizohen dhe në mars të vitit 1922 sulmuan Tiranën, ku u zhvillua një betejë e përgjakshme, midis tyre dhe trupave qeveritare, të drejtuara prej Zogut. Në këtë kasaphanë, ku rrugët e Tiranës u mbushën me qindra kufoma, trupat qeveritare arritën t'i përzënë rebelët dhe të rivendosin rendin brenda në Tiranë, por rebelët sulmuan përsëri në Kashar, ku u zhvillua një betejë që shënoi shpartallimin përfundimtar të tyre dhe arratisjen në Jugosllavi të krerëve të rebelimit. Pas zgjedhjeve të ligjshme të 27 dhjetorit të vitit 1923, Ahmet Zogu u emërua kryeministër. Më 23 shkurt 1924, Beqir Valteri i bëri atentat Zogut në Parlament dhe e plagosi rëndë. Zogu dha dorëheqjen dhe kryeministër u emërua Shefqet Vërlaci. Më 23 prill 1924 u vra Avni Rustemi, përfaqësues i opozitës dhe një nga organizatorët e atentatit të valterit kundër Zogut. Organizatat terroriste Dora e Kuqe , Dora e Zezë dhe

banda të tjera, të drejtuara prej agjentuarash të huaja, serbë, grekë e italianë, nën drejtimin e opozitës me prirje bolshevike, bënë Revolucionin Demokratik të 10 qershorit të vitit 1924, qeverinë e dalë prej të cilit e njohu vetëm Rusia bolshevike. Në dhjetor të vitit 1924, Zogu hyri triumfalisht në Tiranë, në krye të trupave të qeverisë së ligjshme të dalë nga zgjedhjet e dhjetorit të vitit 1923, çka u quajt edhe Triumfi i Legalitetit. Në janar të vitit 1925, Zogu u zgjodh president i Republikës, ndërsa në shtator të vitit 1928, Asambleja Kushtetuese e shpalli atë Mbret i Shqiptarëve. Në vitin 1926, Zogu shtypi kryengritjen proserbe të Dukagjinit. Në vitin 1931, atij iu bë atentat në Vienë. Në vitin 1932, Zogu shtypi kryengritjen e Vlorës, organizuar nga serbët. Në vitin 1935, Zogu shtypi kryengritjen e Fierit, të organizuar nga serbët dhe italianët, ndërsa në vitin 1937, Zogu shtypi kryengritjen e Delvinës, të organizuar nga italianët. Pas pushtimit fashist të 7 Prillit, Mbreti Zog u detyrua të largohet në mërgim, ku nuk e pushoi veprimtarinë politike dhe aksionin diplomatik në favor të zgjidhjes së Çështjes Shqiptare dhe restaurimit të Monarkisë, deri kur mbylli sytë më 9 Prill 1961.

Botuar: Çamëria, 9/08/08 7:45 PM

Adem Jashari, simbol i rezistencës sonë kombëtare

Ashtu si mosha e një rripi madhështor, që përcaktohet nga rrathët e trungut të tij, edhe dhimbja e një kombi, mund të përcaktohet nga të rënët e tij. Këta të rënë për idealin e lartë kombëtar, assesi nuk vdesin, nuk humbasin në muzgjet e harresës. Ashtu si rrathët që tregojnë moshën e rrapit, jetët e tyre potencojnë shkallën e dhimbjes krenare. Paqja e gjelbër nderet pafundësisht mbi ta. Shembulli i Adem Jasharit, përveç si simbol qëndrese dhe heroizmi, vlen të shikohet edhe si flijim në emër të një të ardhmeje fatsjellëse për kombin e vet.

Drenica lind veç trima...

Duke dëgjuar këtë varg lapidar, në këngën kushtuar Adem Jasharit, natyrisht që të pushtojnë emocione të thella. Historia, në këtë rast nuk shërben më vetëm si një burim informacioni, por të fal edhe ndjesi të tilla për çka mund ta çuash veten krenar, që ke lindur në truallin shqiptar dhe mban këtë emër gjithkund. Ngase je i prirur të dish për heroizmin e sotëm të Drenicës, të vijnë në kujtesë si

në celuloidin e një filmi, ngjarje dhe data të lavdishme, gjëmime luftërash, këngë djepi trimërie e këngë vaji, po kaq, trimërie dhe heroizmi. Hyn në bisedë intime me të kaluarën tënde. Në Drenicë, ende sot, midis majash të larta është fshati Kopiliq. Këtu, gjashtë shekuj më parë ka lindur dhe është rritur Milosh Kopiliqi, ai trim i rrallë, për të cilin ende sot legjendat janë të dyzuara, nëse ishte serb apo shqiptar. Flas për legjendat sepse në dokumenta të shumta të Perandorisë Osmane si edhe të Evropës, Milosh Kopiliqi dëftohet prej viseve të Drenicës. Dhe pikërisht ky trim, që në vitin 1389, në betejën e Fushë Kosovës, në atë zallamahi thirrjesh e gjaku, duke mos përfillur rrezikun, vrapon përmes turqve duke goditur për vdekje Sulltan Muratin e Parë. Drenica kësisoj hynte në analet e historisë për trimëritë e birit të saj. Dhe sipas zakonit të lashtë shqiptar, kur dikush bënte diçka të ndershme e të lavdishme për fshatin e krahinën e vet, ai thirej me emrin e fshatit. Ai nderohej kësisoj e përjetësohej në këngë e legjenda. Shumë vite më pas, në kullat e rënda të tij, një tjetër trim, i cili shumë shpejtë do të hynte në legjendë, quhej Isa Boletini, e prej kushtrimit të tij u trembën në dhjetra vjet, ushtritë turke dhe hordhitë serbe. Kullat e Isës u dogjën e u rrafshuan disa herë. Babai, vëllai, djem e nipër u vranë, duke luftuar me turq e shkije. Lumi Ibër rrodhi për ditë e net të tëra gjakun e boletinëve që donin të rronin si shqipe mali. Por, Isa s'u tremb, Isa s'u tund. Vetëm një tradhëti e serbo-malazezëve, do të bënte që gjokësi i tij të mbushej me plumba dhe zëri i tij të ndalej. Por ishin dhe Azem e Shotë Galica. Emrat e tyre i thërsin ende sot erërat e maleve të Drenicës, borërat e Sharrit ende nuk mund t'i mbulojnë gjurmët e gjakut të tyre, heshtja e viteve kurrsesi nuk mund të përballet me krismat e pushkëve të tyre. Këtu është Shqipëria, të ngjan se thonë ende ato krisma, kjo është tokë e gjy-shërve tanë, thonë bubullimat e Llapit, ne falim jetët tona, por jo nderin e vatrave. Azemi, duke rënë në luftë me shkjaun, lutej që beteja të vazhdonte. Shota në krye të çetës përcillte amanetin e prijësit dhe burrit. Më pas, kur edhe ajo binte në fushëbetejë, ishte një armatë e tërë e burrave prej Drenice, që vazhdonin udhën e nisur. Për të ardhur kësisoj deri në dimrin e egër të vitit 1944-1945. Një Isa, një Azem, e një Shotë, jepnin kushtrim, në hap e në zë, të një burri, që quhej Shaban Polluzha. Edhe ky ishte lindur pranë këngëve dhe trimërive të Polluzhës, edhe ky pat thithur ajër prej bjeshkëve të lira të Drenicës. Dhe, kur pa se po shkelej amaneti i të parëvet, dhe kur ndjeu se gjakun e pastër të trimave të tjerë të Drenicës, donin ta bënin fli të ideologjive, nuk mundi të duronte më. Komunizmi, kjo sëmundje e urryer, do ta ndjente veten shumë ngushtë në kullat e Drenicës. Ylli pesëcepesh, ardhur prej sllavëve, nuk mund të bënte dritë në ballët e bukur të djemve ku jetonte dashuria për shqiptonjën e lirë. Polluzha, duke organizuar revoltën e parë antisllavo-komuniste të Drenicës, u jepte mesazhin e qartë, të

një lufte të vazhdueshme midis nacionalizmit të ndershëm shqiptar dhe internacionalizmit proletar, ose e thënë ndryshe, ndaj proletarëve pa atdhe. Në një muzg në Tiranë, Ylli Mici, dikur oficer kariere në ushtrinë shqiptare, duke parë këmbënguljen time për të ardhurit nga Kosova më tregon : „Na thirrën në komandën e Akademisë Ushtarake „Skenderbej“ në Tiranë, dhe na treguan shkurt mbi atë se çfarë do të bënim. Duhej të stërvitnim një grup burrash të ardhur nga Kosova. Përgaditja e tyre, në strukturat tona ushtarake, do të konsistonte në atë taktike, të lëndëve të zjarrit dhe ato të përgaditjes fizike. Porosia e Shtabit të Përgjithshëm të Ushtrisë Shqiptare, ishte, që askush veç ne, kuadrove të akademisë ushtarake „Skenderbej“, nuk duhej të dinte mbi këtë mision. Që në ditët e para të stërvitjes të zjarrit, më ra në sy interesimi dhe serioziteti i Adem Jasharit. Truplartë, me mjekër e mustaqe, sytë gati zhbironin gjithçka që unë shpjegoja. Përgjithësisht, krejt grupi mësimor kishte njohuri për automatikun, ndërsa për armët e tjera të këmbësorisë, njohuritë i kishin të pakta. E vërteta është se ne kishim planifikuar gjashtë orë të plota mësimore, por unë asnjëherë nuk mbarova mësimin në orar, pasi edhe pas atij që patën caktuar, vëllezërit tanë, të ardhur nga Kosova, nuk shqepeshin prej kabinetit. Ata i merrnin armët, i zbërthenin, i preknin me kuriozitet, bile më dukej se edhe me shumë dashuri. Adem Jashari një ditë, ndërsa dilja prej kabinetit, më vjen mbrapa dhe më thotë: Pedagog Ylli, a mundem me të pyet diçka ? Fol, i thashë, mos u tut! Pasi heshti pak, me një vështrim të thellë më pyeti sërish : A i kena na krejt këto armë, në armatën tonë? Unë buzëqesha, sepse e kuptova shqetësimin e tij. Për arsye të sekretit ushtarak, unë s'mund t'i tregoja të gjithëve, por Ademin e çova një ditë në disa depo të reparteve. Ai shihte armët, municionet, aparaturat luftarake, dhe, kujtoj ende sot, se si duke më përqaftuar, më tha : „Bash këtej e tutje s'kam ma asnjë merak ! Dikur pata mësuar se i madhi, Sami Frashëri, pat shkruar, që shqiptari duhet të luftojë me dituri e penë, por edhe pushkën ta ketë plot. Tash e kuptoj më së miri këtë. Atëherë kur me fqiun tand s'ke gjuhë me u marrë vesh, atëherë edhe qytetërimi modern s'gjen gjuhë me u marr me të, le të flasi pushka. Nuk asht ndonji gja e bukur, por asht e domosdoshme, për mos t'u shuar historia jonë nga më të vjetrat në Ballkan“. Vite më pas e kuptova shqetësimin e heroit, Adem Jasharit“ .

Krahët e prerë të shqiptonjës

E vërteta është se marsi i vitit 1998, nuk mund të vinte me kaq krisma, pa patur më parë, të tjerë therrore e fushëbeteja të tjera. Kështu në ditët e fundit

të nëntorit 1997,në Drenicë, posaqërisht në fshatrat, Rakinicë,Rezallë,Vojnik e Llaushë,policia serbe ndërmori një sërë aksionesh befasuese kundrejt familjarëve të pambrojtur.Më së tepërmi,ata kërkonin të vendosnin një terror psikologjik, për të ndaluar sadopak erërat e pavarësisë e të vetëvendosjes, që kishin filluar të frynin në ato gryka.Mandej për të treguar hapur se kundër kujt drejtohej ky terror dhe kjo luftë,serbët qëlluan varrin (më saktë fotografinë) e studentit Selman Vojvoda, i cili ishte vrarë në demonstratat e mëdha të rinisë shqiptare,në Mitrovicë,në vitin 1990.Rivrasja e këtij studenti, që u ngrit për të kërkuar të drejtat e kombit të vet,natyrisht nuk mund të kalonte pa një ndjenjë urrejtjeje madhore tek familjarët,miqtë dhe krejt studentët, që patën përcjellë Selman Vojvodën për në varreza, të mbuluar me flamurin kuq e zi. Dhe pikërisht aherë,kur kjo revoltë kishte nisur të dallgëzojë,kur djem e burra të Drenicës mbushnin radhët e UÇK-s,nga sirtarët e komandave ushtarake serbe,u nxorën planet për goditjet e mëdha,vrasjet mizore dhe maltretimet ndaj popullsisë së pambrojtur shqiptare.E nëse kish një „radhë“ goditje, kjo padyshim do të niste me familjen e Jasharajve në Prekaz,pasi serbët nuk do të harronin ngjarjen e tetë viteve më parë.Kështu,bashkë me borën e madhe që binte në mesnatën e 22 janarit 1998, grupe speciale të ushtrisë fashiste serbo-çetnike rrethonin kullat e Jasharajve në heshtje të plotë.ata patën marrë gjitha masat që goditja të ishte e menjëhershme, e fuqishme, vdekjeprurëse duke paraparë se në përfundim të kësaj beteje do të luhatej revolta e Drenicës,ashtu si luhaten fortunat në gjoks të malit.Dhe pikërisht, ngase kështu llogari kanë bërë në të shumtën e herës, serbët, gjithmonë kanë dështuar.

Ka qenë ora 5 e mëngjesit e datës 22 janar 1998, kur brenda një çasti të vetëm,toka ku ishin kullat e Jasharajve,ka shungulluar prej një numri të pazakontë krismash. Në muret e kullave,janë derdhur njëherësh mijëra gjyle topash,granatash,fishekë mitrolozi e automatiku,sikur të luftohej në front të rregullt lufte.Për nga sasia e sidomos lloji i armatimeve, që u përdor aty,merret vesh se tashmë në ndihmë të policisë,ishin formacionet e ushtrisë gjakatare serbe.Në këtë rrëmje predhash,janë synuar sidomos ato ambiente të kullave, ku mendohej se ndodheshin gratë dhe fëmijët.Mandej, futja në luftim e minahedhësve,dëshmoi se ky aksion i push-tuesve serbë tek e mbramja kërkonte shfarosjen e plotë të kësaj familjeje të madhe trimash.Në fakt,sipas dëshmive të mëvonshme të fshatarëve të Prekazit, beteja ka zgjatur vetëm 35-40 minuta,ngase në krah e shpinë të bandave ushtarako-policore serbe, pas kësaj, ka filluar goditja po aq vendimtare me armë nga ana e UÇK-s.Kjo e ka detyruar tërheqjen e forcave serbe pa mundur të realizojnë qëllimin final të tyre.Të pajisur me mjete të çeliktë,ata janë larguar me ngut duke vazhduar terrorin e duke vrarë njerëz të pafajshëm në rrugë.Pas kësaj, çdokush e pat kuptuar se diplomacitë midis serbëve dhe shqiptarëve kishin dështuar fund e

krye.Lufta ishte shpallur.Kjo luftë, midis dy etnive të vjetra ballkanike, nuk ishte e para.Sidoqoftë,fati mjegullor dukej se e parashihte si të fundit. Dhjetë ditë më pas, me 1 mars 1998, herët në mëngjes, drejt fshatrave Likoshan dhe Qirez, ishin drejtuar njësi të mëdha paramilitare çetnike e policore.Duke përfutur prej zhurmës si dhe terrenit të pyllëzuar, mjaftë banorë të këtyre fshatrave, të bindur prej rrezikut të madh, u fshehën në pyje.Dy-tre helikopterë që kanë vëzhguar lëvizjet kanë bombarduar gati krejt zonat. Ata janë larguar në të errur pasi kanë shkatëruar shumë shtëpi dhe vrrarë e plagosur dhjetëra vetë prej këtyre vendeve. Madje, më 5 mars, do të niste epopeja e madhe.E vërteta është se një natë më parë,janë vënë re lëvizje të mëdha të forcave ushtarake policore serbe.Tashmë për banorët e Prekazit, Gradicës, Qiriezit, Açarevës, Llaush, Rrezallë e Re etj, ishte e qartë se dhuna serbe nuk do të kursente askënd. Megjithkëtë,përndryshe nga ç'mendonin serbët,burrat e gratë trime të Drenicës,ndiheshin të paepur në sytë e tyre të frymëzuar prej idealit të madh të lirisë e pavarësisë.Kështu, dëshmitarë okullarë të fshatit Polac,disa minuta larg lagjes së Jasharajve, kanë pohuar tashmë vendosmërinë e kësaj familjeje heroike. E vërteta është se ndërsa zona rreth Prekazit po rrethohej,disa fshatarë kanë shkuar në shtëpinë e Jasharajve dhe kanë mundur të bisedojnë me plakun Shaban mbi mundësinë e largimit të tyre të fshehtë,pasi dihej historia e dy sulmeve serbe të mëparshme ndaj këtij fisi.Shaban Jashari,ai plak i bëshëm e plot kurajë,ai ballist i vendosur që ngriti në shtizë flamurin në Plloçicë,ka heshtur disa çaste e mandej ka thirrur dy djemt e tij, Hamëz e Adem Jasharin, duke u propozuar që ata të largohen me gra e fëmijë, ndërsa ai t'i priste hordhitë e hasmit siç i kishte pritur në rininë e tij,me pushkë në dorë,ndërkaq këtë nuk e kanë përkrahur bijtë, me gjithë respektin e madh që patën treguar kurdoherë për të jatin.Me atë rast,mësohet, që Ademi t'i jetë përgjigjur të jatit se, „na nuk mund të largohemi me shpëtue kryet tonë. Serbët do vijnë të djegin kullat e të vrasin fqinjët,miqtë e dashamirët tonë.Ma mirë se me shpëtue jetën,asht me e dhanë për Kosovën e krejt Shqipërinë“.Baba Shaban,një pinjoll i nacionalistëve të dëgjuar në Prekaz e Drenicë,atëherë asht que e i ka puthur djemt në ballë,si zakon nacionalisti,ka puthur mbesat e nipat e vet, duke qenë i bindur se jeta e tyre,pranverat e tyre, aq të njoma e të shtrenjta, do të shërbejnë si një shteg, prej nga do të vijë lirija e Kosovës,ai e njihte mirë armikun që sulej në votër.Beteja ka filluar në orën 3 të mëngjesit.Drejt kullave të Jasharajve është derdhur si lukuni ujqish një mizeri policësh,çetnikësh e ushtria serbe, të vendosur që të shujnë aty çdo gjurmë jete.Tanke ,topa,utoblinda ,helikopterë,kanë derdhur gjatë gjithë ditës, aq sasi të madhe zjarri, sa flaka e rrënojave ka vazhduar deri më 8 mars. Nga kulla e Jasharajve qëndresa ka qenë e menjëhershme, e plotë.Por, rezistenca e këtyre burrave të mëdhenj, ka qenë

veç pushkë e zemra, ngase tanket, avionët e topat, i dispononin forcat disa mijëra të okupatorëve serbë. Madje, duke parashikuar ndonjë sulm të mundshëm të UÇK-s, rreth e përqark fshatit Prekaz, në largësinë 10-15 kilometra, forcat militare serbe, formuan një unazë tjetër rrethuese, duke hapur zjerr me çdo lloj arme. Vështirë të gjesësh në historinë e luftërave të këtij shekulli një paradoks kaq ekstrem të palëve ndërluftuese. Nga njëra anë, ushtria e rregullt, e pajisur me mjete luftarake më moderne, ndërsa nga ana tjetër, populli i pafajshëm e i pambrojtur. Kështu, midis flakëve e gjëmimeve, midis atij tmerri predhash e bombash, ranë një nga një trimat e Kullës së Jasharajve, burrat e Kalasë së pampushtur-Kosovës. Kështu, do të binte duke luftuar deri në çastin e mbramë edhe Ademi, ky lis me rrënjët në liri, ky mal, ku mbështeti gjoksin dhe kryet e saj, vetë rezistenca kosovare e këtij fundshekulli.

http://floart.blogspot.com/2006_09_01_floart_archive.html

PJESA E GJASHTË: NGA BOTA E DIJES SHQIPTARE

Gonxhe Bojaxhiu në letërsinë shqipe

Është me rëndësi të theksohet se personaliteti i Gonxhe Bojaxhiut, gjegjësisht i Nënë Terezës, humanistes shqiptare më të njohur në botë, u ka shërbyer shumë shkrimtarëve, poetëve dhe prozatorëve si një model për prototip të përsönazhit që përban tiparet ekskluzive të altruizmit dhe humanizmit. Zakonisht në letërsinë shqipe si tekst, si amëz tematike gjithnjë ka shërbyer monografia: NËNA JONË TEREZE e Dr. Lush Gjergjit si dhe veprat e tjera të po këtij autori, që i përkushtohen Nënë Terezës. Kjo shenjtëreshë, jo vetëm e kombit tonë, ka qenë dhe mbetet gurrë frymëzimi dhe trajtimi artistik edhe në letërsinë e sotme shqipe, veçanërisht në atë të Kosovës që nga vitet e 80-ta e këndeje, ndërsa pas viteve të 90-ta edhe në poezinë shqipe të autorëve nga Shqipëria. Për më tepër, kjo figurë engjëjlore, si përsëdytje e Krishtit mbi tokë (V. Zhiti), gjeti një trajtim të denjë artistik edhe në shkrimet shqipe, e sidomos të një pjesë e prozës të autorëve si Martin Camaj, Ramiz Kelmendi, Ibrahim Kadriu, Nebil Duraku, Zejnullah Halili, Flori Bruqi, Frrok Kristaj, Gani Xhafolli, Iljaz Prokshi, etj. Natyrisht, këtu, pa harruar edhe prozën antologjike: “Hyjneshë e rranjës sonë” të Pal Duka Gjinit, alias Daniel Gjeçajt, “Legjionet e të sëmureve” të Beqir Musliut, romanin: “Qerrja e dritës” të Ibrahim Kadriut, unë do t’i veçoja, megjithatë, monografitë: NËNA JONË TEREZE (1980) (e ribotuar disa herë) dhe atë: NËNA E DASHURISË (2000) të Dr. Dom Lush Gjergjit, që përndryshe është një personalitet i fuqishëm krijues, tashmë i njohur jo vetëm në hapësirën kulturore mbarëshqiptare, por edhe më gjërë. Përveç në prozën artistike dhe atë dokumentare (të letrarizuar), figura e Nënë Terezës ka gjetur trajtim të veçantë në poezinë e sotme shqipe.

Ç’është e vërteta, poezia e sotme shqipe e Kosovës kushtuar Nënë Terezës, edhe ajo që është prezantuar në librin antologjik: LULE PËR NËNËN (1985) të Dr. Dom Lush Gjergjit, përkthyer dhe botuar edhe në gjuhën italiane nga poetja arbëreshe Kate Cukaro, por edhe poezia e botuar në dhjetëvjetëshin e fundit, nëpër libra, gazeta dhe revista në gjuhën shqipe, të kujtojnë zemrën e madhe të nënës shqiptare, rënkimin e saj asket, zhuritjen e zjarrit që shuhet madhërisht, njëherit të përkujton besimin e madh të Nënë Terezës në Hyun, dashurinë për Të dhe nevojën që kjo dashuri të zbatohet e të mbretërojë midis njerëzve. Kjo poezi kështu na del edhe si shqiptim e dëshmi e besëlidhjes shpirtërore artistike e poetëve tanë dhe e Nënë Terezës veçmas, me dritën dhe dashurinë e hirit të Zotit, besëlidhje me frymëzimin hyjnor dhe me të vërtetën hyjnore, që kanë një kuptimësi dhe një rëndësi të pazëvendësueshme për jetën e njeriut. Së këndejmi, nëpërmjet trajtimit në poezi të figurës së NËNË TEREZES, të së vërtetës

e të dashurisë së Hyut dhe të vetë Nënë Terezës, në të vërtetë shprehet qenësia e jetës ungjillore, e besimit, gjakohet dhe njëherit përligjet në artin e fjalës shqipe e madhërishtja dhe bukuria shpirtërore-metafizike (e Nënë Terezës). NËNA TEREZE E SHQIPËRISË, e nominuar kështu në një botim të veçantë poetik të Kadri Manit (1998), do të këndohet me një frymëzim dhe përkushtim të madh nga poetët tanë të njohur si: Azem Shkreli, Ali Podrimja, Enver Gjergjeku, Mark Krasniqi, Din Mehmeti, Qerim Ujkani, Mirko Gashi, Abdy-laziz Islami, Naim Kelmendi, Flori Bruqi, Musa Ramadani, Jakup Ceraja, Basri Çapriqi, Hasan Hasani, Ramadan Musliu, Sarë Gjergji, etj. Për më tepër kjo NËNA E JONË DHE NËNA E BOTËS, në vargjet poetike shqipe me të drejtë do të nominohet: Lule e trollit tonë (Mark Krasniqi), Qerre e diellit (Din Mehmeti), Zemër Nositi (Qibrije Demiri), Shpirt i gjallë (Ramadan Musliu), Zemra më e madhe e këtij rruzullimi (Musa Ramadani), Fishekzare e mirësie (Agim Deva), Det mirësie (Resmije Kryeziu), Mirësi (Ibrahim Kadriu), Dritë e Zjarrit tonë (Isak Ahmeti), Nëna e moteve (Sarë Gjergji) etj. Ç'është e vërteta, këta poetë, me vargjet e tyre kushtuar NËNËS TONË DHE NËNËS TË BOTËS kanë vënë një gur të çmueshëm në themelet e kulturës shpirtërore të popullit shqiptar, që në këtë moment dhe në këtë mënyrë lidhet për emrin e Nënë Terezës, ashtu siç lidhet, për dhembull, një pjesë e mirë e poezisë dhe prozës sonë për emrin e Gjergj Kastriotit - Skënderbeut - dy figurat më të mëdha që populli i ynë i ka dhënë njerëzimit...

Botuar në Floart :19.09.2006.

JUSUF GËRVALLA (1945-1982)

Jusuf Gërvalla lindi më 1 tetor 1945 në Dubovik të Deçanit, vranë mizorisht më 17 janar 1982 në Untergruppenbach të Gjermanisë. Shembulli i tij mbeti i gjallë në gjithë ata intelektualë, shkrimtarë dhe qytetarë që nuk po i marrin rrugët e botës, por po rrinë e po qëndrojnë si burrat në vatrat e tyre. Jeta e Jusuf Gërvallës ka qenë e vështirë, vdekja e tij ka qenë tragjike. Për këtë është thënë e shkruar shumë dhe do të thuhet e do të shkruhet shumë. Por, edhe shkrimtari Jusuf Gërvalla pësoi vështirësira të mëdha. Për poetin, prozatorin dhe dramaturgun Jusuf Gërvalla është thënë e shkruar relativisht pak. Vepra e tij letrare nuk është tepër e njohur, me gjithë botimin shembullor që ia bëri Jusuf Gërvallës më 1992 Sabri Hamiti (Jusuf Gërvalla: Vepra letrare. "Ora", Prishtinë, 1992; Flori Bruqi "Vrasësit e liridonëve", roman, Prishtinë, 1996). Opinioni e respekton dhe adhuron dëshmorin e kombit, simbolin e luftës për liri, shembullin e kurajës prej

qytetari dhe intelektual, ndërsa duket se e harron shkrimtarin e rëndësishëm që ishte dhe mbetet.

Rolin i tij prej simboli të qëndresës e hijesuaka fakti se ishte poet i dorës së parë. Fat ky i zi që duket se e ndan me shokun e idealit, Adem Demaçi (megjithëse i shpëtoi fatit të atij të fundit, të cilin ca çapkënë qurranë e quajnë “shkrimtar të dështuar” ose çaprashisin çilimillëqe për “gabimet” e tij). Në letërsi, ai nuk i takonte qarkut të “lapidaristëve” të poezisë fjalëpakë që e shoshiste të tashmen me shkrimin plot simbole, plot alegori në petkun e arkaikes mbikohore e në frymën e visarit të traditave të lashta gojore. Zëri i tij poetik ishte zë më vete, mjaft origjinal, personal dhe individual. Poezia e tij na flet drejtpërsëdrejti, ngrohtë, butë, thellësisht njerëzor e me një ndjeshmëri të stërholluar.

Në dy përmbledhjet e tij të para - “Fluturojnë e bien” (1975) dhe “Kanjushë e verdhë” (1978) - poezia e tij merrej kryesisht me vatrën e poetit tek janë mjaft kuptimplotë titujt e cikleve “Shtëpia në kornizë” dhe “Skena nga jeta e fshatit”. Poezia e tij e përmallshme e këndon dashurinë, e kujton dhimbshëm (dhe pa idilë ruraliste) vendlindjen dhe na e rrëfen porosinë e saj qendrore, kërkimin e poetit për “pak frymë njeriu e pak dritë qiriri”. Me kohë, duke u bërë gjithnjë e më shumë refleksiv, poeti kaloi gjithnjë e më shumë te një qark më i gjerë tematik dhe te të folurit poetik me bukuri e begati të rrallë metaforike e figurative. Kështu, poezia e tij e përmallshme e vendlindjes gjithnjë e më shumë bëhet edhe universale. Në vëllimin e tretë poetik, “Shenjat e shenja” (1979), kemi të bëjmë dhe me fjalë e elemente si “hije”, “pluhur”, “frikë”, “terr”, “ftohtë”, “varr”. Shkallëzohen vetmia dhe shqetësimet e poetit që flet shpesh edhe për fundin dhe vdekjen.

Me një thellësi që nuk hetohet në lexim të cekët, na qet tablo tejet të qëlluara të groteskut që e quajmë “jeta”. Thelbi kryekëput human i vargjeve, ligjërimit lirik dhe substancial i poetit të mallit, të dashurisë, të dhembjes, të vetmisë e të vdekjes e bëjnë Jusuf Gërvallën një zë të patjetërsueshëm të poezisë së re shqipe. Kënga “Do të kthehem o nënë” e kantautorit dhe shkrimtarit Jusuf Gërvalla, është vetëm njëra nga perlat e tij muzikore që i ka mbijetuar zhdukjes dhe si e tillë pas vrasjes së tij më 1982, për vite me radhë, është dëgjuar fshehtas nga njerëzit në Kosovë (Shyqri Galica, Flori Bruqi, Skendër Tafaj, Fatime Llugiqi etj). E ruajtur me kujdes, së bashku me shumë këngë të tjera, ajo në këtë fillim vjeshte i ngjan një rikthimi të vonuar të kanjushës së verdhë poetike dhe muzikore të një artisti, krijimtariae të cilit u pre nga plumbat. Ky rikthim i vonuar, por i domosdoshëm i Jusufit tek njerëzit që aq shumë i deshi, thotë bashkëshortja e tij Suzanë Gërvalla, duke folur për dy cd-të me këngët e Jusuf Gërvallës. “Kam pasur dëshirë përherë që të rikthej Jusufin në skenën muzikore,

që të rinjtë ta dëgjojnë Jusufin, sepse nuk kanë pasur ku ta dëgjojnë zërin e tij. Gjithashtu, edhe gjeneratat tona, të cilat e kanë dëgjuar Jusufin, janë mallëngjyer shumë, e kanë pritur mirë, sepse dhe u ka pëlqyer kënga e tij. Aty do të jenë dy cd. Njëri do t'i ketë këngët origjinale të Jusufit, të cilat i këndon ai, ndërsa tjetri do të ketë 7 këngë të përpunuara nga kompozitorë të tjerë”, thotë zonja Gërvalla. “Krijimtaria muzikore e Jusuf Gërvallës është shumë e gjerë dhe si e tillë ajo përfshin dhjetra këngë, të cilat kur ishte gjallë Jusufi i ka kënduar nëpër koncerte të ndryshme apo i ka incizuar në radio dhe televizion”, thotë më tutje Suzanë Gërvalla, duke shtuar se për fat të keq, nga opusi i tij krijues muzikor, nuk kanë shpëtuar të gjitha.

Fatkeqësisht në Radio-Kosova nuk kishte asgjë Ishin shkatërruar krejt. Televizioni ka xhirime, por nuk kanë mundur ende t'i nxjerrin të gjitha, kanë nxjerrë pak. Ndërsa këto këngë që janë nxjerrë të pastra, janë nxjerrë nga Radio e Shkupit dhe nga aktorja e Teatri Popullor të Kosovës, z. Fatime Llugiqi, të ruajtura në një kasetë me kërshe. “Sa i përket këngëve që janë përpunuar, unë e kam pasur një kasetë, të cilën e kam incizuar dikur, kur ka qenë Jusufi gjallë, e kam ruajtur dhe nga ajo kasetë i kemi nxjerrë këto këngë që i kanë përpunuar”, më tha më 17 janar 1996 në promovimin e romanit tim “Vrasësit e lirimëve”, aktorja e mirënjohur, zonja Fatime Llugiqi. Krahas krijimtarisë muzikore të Jusuf Gërvallës, zonja e Jusufit, Suzanë Gërvalla, ka lënë pas vetes edhe veprën e tij letrare dhe publicistike, të cilën ajo është duke e mbledhur dhe përgatitur për botim.

“Kam shumë materiale të Jusufit. Më vjen keq që kurrkush nuk është interesuar deri sot për ato, t'i marrë, t'i përpunojë, t'i nxjerrë në dritë. Prandaj detyrohem unë që t'i bëj. Sivjet është 60-vjetori i tij i lindjes dhe unë kam marrë iniciativën, ka shumë muaj që unë punoj në bibliotekë dhe po i mbledh të gjitha shkrimet e Jusufit që janë të botuara në gazetë. Kam punuar në Shkup, i kam nxjerrë nga “Flaka”, nga “Jehona”. Këtu i kam nxjerrë nga “Rilindja”, “Zëri”, “Jeta e Re”, nga të gjitha gazetatat dhe kur të bëhet dua t'ia bashkëngjij edhe një libër me publicistikën e Jusufit,” përfundon e shoqja e tij Suzanë Gërvalla.

Vepra letrare - kujtim i paharruar i fytyrës poliedrike të shkrimtarit martir

Duke rilexuar vëllimin “Vepra Letrare” të Jusuf Gërvallës, botim i Shtëpisë Botuese “Ora” të Prishtinës. Botimet si ky i vëllimit të veprës letrare të Jusuf Gërvallës nga Shtëpia Botuese “Ora” e Prishtinës (më 1992, me rastin e dhjetëv-

jektorit të rënies së J.G.), janë shenjë nderimi e respekti ndaj figurës poliedrike të Jusuf Gërvallës, ngase para lexuesve nxori portretin letrar më komplet (deri më tash), duke botuar kështu në një vëllim të gjitha veprat e tij letrare. Botimi i kësaj krijimtarie për lexuesin shqiptar është një sihariq i rrallë dhe i çmuar, ngase për të, pra për krijuesin e artistin J. Gërvalla, gjithnjë mund të flitet e shkruhet në bazë të atyre veprave që na i la si të përfunduara, por edhe në bazë të veprave të nisura e të cilat s'arriti t'i përfundonte. Ky botim na jep të kulluar krijimtarinë letrare të Jusuf Gërvallës të mbarështuar duke pasur për bazë kriterin e vitit të botimit të veprave të tij. Në këtë vëllim janë përfshirë të gjitha veprat letrare të këtij autori të botuara si vëllime të veçanta, qoftë për të gjallë të tij (përmbledhjet e tij me poezi: "Fluturojnë e bien", 1975; "Kanjushë e verdhë", 1978 dhe "Shenjat e shenjta"), qoftë pas vdekjes së tij (romani "Rrotull", 1983 dhe drama "Procesi", 1984).

Kështu, duke marrë në dorë këtë botim ("Vepra letrare e Jusuf Gërvallës") lexuesi do të komunikojë më lehtë me Jusufin si poet i një shprehjeje të veçantë e spontane, të lidhur ngushtë me ambientin e vendlindjes (që e karakterizon një varg poezish të vëllimit "Fluturojnë e bien"). Këtu do të gjejmë poetin e vetmuar, të ngjyer me ndjenjat e mallit dhe të vetmisë e kryesisht në brumin poetik të vëllimit "Kanjushë e verdhë". Po ashtu, lexuesi këtu do të gjejë poetin e pikëlluar, i cili përmes idesë së vetmisë njerëzore e zbërthen faqen tragjikomike të jetës (kryesisht në poezitë e përmbledhjes "Shenjat e shenjta").

Në këtë botim lexuesi do të komunikojë edhe me romancierin, i cili me një gjuhë të pastër e të rindërtuar mbi shprehjen ambientale rrëfen dhe vetërrëfëhet. Kemi, pra, këtu atë rrëfimin rrotull ose, thënë ndryshe, rrëfimin figurativ. Romani "Rrotull" i Jusuf Gërvallës është një roman i personazhit, në këtë rast konkretisht, i personazhit Ketë Avdisë. Ky personazh ka të lidhura rreth vetes fijet e linjat ngjyrëshumta të të gjitha të ndodhurave në një tërësi fabulore. Ngjarja e romanit shtrihet, apo zë fill që nga lindja e Ketës dhe mbaron me aktin e martesës së tij. Përveç nga ky aspekt, romani "Rrotull" mund të konsiderohet dhe të studiohet edhe nga një aspekt tjetër - si roman i ambientit. Pikërisht ka-tundi Vijujë (emër i figuruar) është ai ambienti romansor, me të cilin ngushtë lidhen edhe artikulohen të gjitha veprimet, pasojat, dhembjet, ëndërrat, synimet, imagjinata e njerëzve të këtij ambienti e që janë ndërtues të fabulës së romanit "Rrotull", ku autori provon të hyjë thellë në botën e njeriut të një realiteti të caktuar, duke prekur kështu plagë të ndjeshme të tij, siç janë mentaliteti prapanik, varfëria, kurbeti etj., karakteristika këto të njohura për njeriun e këtij ambienti, apo plagë të njeriut të këtushëm që kullojnë vazhdimisht. Pra, siç do të shprehej edhe kritiku e studiuesi Sabri Hamiti: "Fuqia dhe vlera letrare e romanit 'Rrot-

ull' të Jusuf Gërvallës qëndron në fjalën, në domethënien dhe orkestrimin e saj në tërësinë e tekstit".Siç shihet, Jusuf Gërvalla individualitetin e tij krijues e bëri në lëmin e poezisë, por ai nisi t'i kushtojë edhe prozës dhe dramës. Por, hapat e parë drejt krijimit të individualitetit të tij në këto dy gjini letrare u ndërpre në tragjikisht. Ai na la një roman të përfunduar (që na jep të kuptojmë se kishim të bënim me një prozator shumë serioz) dhe një dramë që siç shihet është hap i parë i tij në këtë fushë.Pra, drama "Procesi", edhe pse e shkruar e fundit nga kjo penë estetikisht nuk është e nivelit të veprave të tjera. Drama "Procesi", që trajton një proces të shpifur gjyqësor në Prishtinë kundër vep- ritarëve kombëtarë, të cilët të parë nga ideali i lirisë, nuk dorëzohen në asnjë mënyrë para shtypësve.Drama, jo vetëm që shpreh qëndresën e të burgosurve,të cilët para gjyqit e zhveshin maskën e pushtuesit, por në anën tjetër është një dëshmi tronditëse e një kohe të vështirë e shqiptarëve të Kosovës dhe luftës së tyre për çlirim.Vëllimi "Vepra letrare e Jusuf Gërvallës", shoqërohet edhe nga një parathënie e thukët studimore e shkruar nga pena e kritikut tonë letrar, sot njëri nga më të mirët në fushën e kritikës në letërsinë shqipe, Sabri Hamiti, i cili lexuesit ia zbërthen vlerat ideo-artistike e estetike të veprës së J. Gërvallës në përgjithësi. Një studim i tillë gjithsesi është shumë i rëndësishëm për një botim si ky.Ky botim shoqërohet edhe me shënime autobiografike, me një shënim të shkurtër për këtë botim dhe me një fjalë përkujtuuese të Skënder Blakajt me rastin e dhjetëvjetorit të vdekjes së J. Gërvallës dhe me rastin e këtij botimi, për të cilin ai shprehet kështu: "Botimet si ky çojnë në takim të sërishëm me Jusufin tonë".Duke shfletuar e rilexuar këtë botim të çmuar, shpresojmë se në të ardhmen, në një të ardhme të afërt, në një botim të këtillë do t'i kemi edhe poezitë e Jusufit, që kanë mbetur jashtë veprave të tij të botuara, pastaj tekstet e këngëve, që ai i këndonte me kitarë, prozat e pabotuara të shkruara gjatë viteve shtatëdhjetë dhe artikujt e tij të shumtë për artin muzikor e atë letrar.apo plagë të njeriut të këtushëm që kullojnë vazhdimisht.Pra, siç do të shprehej edhe kritiku e studiuesi Sabri Hamiti: "Fuqia dhe vlera letrare e romanit 'Rrotull' të Jusuf Gërvallës qëndron në fjalën, në domethënien dhe orkestrimin e saj në tërësinë e tekstit".Siç shihet, Jusuf Gërvalla individualitetin e tij krijues e bëri në lëmin e poezisë, por ai nisi t'i kushtojë edhe prozës dhe dramës. Por, hapat e parë drejt krijimit të individualitetit të tij në këto dy gjini letrare u ndërpre në tragjikisht. Ai na la një roman të përfunduar (që na jep të kuptojmë se kishim të bënim me një prozator shumë serioz) dhe një dramë që siç shihet është hap i parë i tij në këtë fushë. Pra, drama "Procesi", edhe pse e shkruar e fundit nga kjo penë estetikisht nuk është e nivelit të veprave të tjera.Drama "Procesi", që trajton një proces të shpifur gjyqësor në Prishtinë kundër veprimtarëve kombëtarë, të

cilët të prirë nga ideali i lirisë, nuk dorëzohen në asnjë mënyrë para shtypësve. Drama, jo vetëm që shpreh qëndresën e të burgosurve, të cilët para gjyqit e zhveshin maskën e pushtuesit, por në anën tjetër është një dëshmi tronditëse e një kohe të vështirë e shqiptarëve të Kosovës dhe luftës së tyre për çlirim. Vëllimi “Vepra letrare e Jusuf Gërvallës”, shoqërohet edhe nga një parathënie e thukët studimore e shkruar nga pena e kritikut tonë letrar, sot njëri nga më të mirët në fushën e kritikës në letërsinë shqipe, Sabri Hamiti, i cili lexuesit ia zbërthen vlerat ideo-artistike e estetike të veprës së J. Gërvallës në përgjithësi. Një studim i tillë gjithsesi është shumë i rëndësishëm për një botim si ky. Ky botim shoqërohet edhe me shënime autobiografike, me një shënim të shkurtër për këtë botim dhe me një fjalë përkujtuese të Skënder Blakajt me rastin e dhjetëvjetorit të vdekjes së J. Gërvallës dhe me rastin e këtij botimi, për të cilin ai shprehet kështu: “Botimet si ky çojnë në takim të sërishëm me Jusufin tonë”. Duke shfletuar e rilexuar këtë botim të çmuar, shpresojmë se në të ardhmen, në një të ardhme të afërt, në një botim të këtillë do t’i kemi edhe poezitë e Jusufit, që kanë mbetur jashtë veprave të tij të botuara, pastaj tekstet e këngëve, që ai i këndonte me kitarë, prozat e pabotuara të shkruara gjatë viteve shtatëdhjetë dhe artikujt e tij të shumtë për artin muzikor e atë letrar...., për të cilin kam shkruar në librin tim të fundit publicistik “Guxim shqiptar” (2008).

Dritëzimi i botës shqiptare bëhet me dr. Mirela Bogdani

Dr. Mirela, shqiptarja e Oxfordit: Elita e dijes, duhet riangazhuar

Në 5 vitet e fundit është përfshirë në politikën britanike si anëtare aktive e Partisë Konservatore Britanike (se fundmi duke u përfshirë dhe në procesin e selektimit si kandidate për Eurodeputete – MEP, për zgjedhjet e ardhshme të Parlamentit Europian)

Gjatë vitit akademik të sivjetshëm Mirela Bogdani ishte e vetmja studente shqiptare në Universitetin e Oxfordit. Në dy vitet e fundit ajo ka qenë në universitetin më të mirë britanik duke bërë një MPhil në shkenca politike (më specifikisht në politikën Europiane, fokusuar në politikën e Bashkimit Europian) në Departamentin e Politikës dhe Marrëdhënieve Ndërkombëtare. Kolegji i saj është St Antony’s College, një nga 7 kolegjet pasuniversitare të Oxfordit, i njohur për fokusin e tij në politikën dhe marrëdhëniet ndërkombëtare. “Ndihem krenare

dhe e privilegjuar që pata fatin të studioj në universitetin më të mirë të Europës dhe një ndër dy më të mirët në botë dhe të jem në një ambient aq intelektual dhe stimulues, mes profesorëve dhe studentëve më të mirë të botës. Ka qenë një eksperiencë e shkëlqyer nga të gjithë drejtimet, jo vetëm atë akademike” – thotë ajo. “Vitin kur fillova në Oxford ishim 2 shqiptarë që bënim studime pasuniversitare – tregon Mirela – kurse sivjet isha e vetmja studente shqiptare këtu”.

Kjo është doktorata e dytë që ajo po bën, pas të parës të përfunduar 7 vjet më parë në profesionin e saj të mëparshëm në shkencat mjekësore. Gjashtë vjet më parë kur u vendos në Britaninë e Madhe, Mirela bëri një ndryshim karriere nga shkencat mjekësore (ajo është diplomuar nga Fakulteti i Mjekësisë në Universitetin e Tiranës si mjeke stomatologe) në shkencat politike, të cilin e nisi me një MSc në Universitetin e Kardifit (Cardiff University) për shkenca politike dhe politika publike europiane. Mirela ka ndjekur gjithashtu studime pasuniversitare në “Boston University”, USA (1995), UCL, “University of London”, UK (1997) dhe në “George Washington University”, USA (1999-2000). Fushat e saj të interesit përfshijnë Bashkimin Europian, politikën britanike, politikën në Shqipëri, dhe në veçanti politikat e zgjerimit të BE-së dhe çështjen e integritetit evropian të Shqipërisë, procesin e hyrjes së saj në BE dhe marrëdhëniet Shqipëri-BE. Dy nga tre librat, që ajo ka botuar, janë pikërisht në fushën e marrëdhënieve Shqipëri - BE: "Albania and European Union: European Integration and the Prospect of Accession" (Dajti 2000, Tiranë 2004), dhe i fundit botuar në Angli nga shtëpia botuese I.B.Tauris (London-Neë York, 2007): "Albania and the EU: The Tumultuous Journey towards Integration and Accession. Politika është jo vetëm fusha e saj e studimit akademik dhe kërkimit shkencor, por dhe e përfshirjes reale. Ajo ka qenë e angazhuar në politikën shqiptare për një periudhë disa vjeçare dhe në 5 vitet e fundit është përfshirë në politikën britanike si anëtare aktive e Partisë Konservatore Britanike (së fundmi duke u përfshirë dhe në procesin e selektimit si kandidate për Eurodeputete – MEP, për zgjedhjet e ardhshme të Parlamentit Europian). Megjithatë ajo ndjek me shumë interes situatën dhe ngjarjet politike në Shqipëri. Ajo mendon se në një vend të pastabilizuar në tranzicion si Shqipëria lidërshipi politik është i një rëndësie të madhe, por fatkeqësisht klasa politike shqiptare e cila ka dominuar këto 18 vjet, ka qenë më shumë një faktor frenues se sa pozitiv në proceset e demokratizimit dhe integritetit evropian. Ajo mendon që një faktor që do të ndikonte pozitivisht do ishte elita e dijes, e cila është atrofizuar si pasojë e “brain drain-it”. Prandaj Bogdani mendon se, “brain gain-i” apo thithja e trurit, e talenteve dhe kapaciteteve intelektuale të shpërndara në gjithë botën, do sillte një kontribut të jashtëzakonshëm në progresin e Shqipërisë në të gjitha fushat. Fatkeqësisht, pavarësisht

propagandës së madhe të bërë në dy vitet e fundit mbi “brain gain-in”, Bogdani shprehet se deri tani kjo ka qenë një retorikë boshe dhe asgjë konkrete nuk është bërë në këtë drejtim. Ajo shpreson që “brain gain-i” të bëhet prioritet i qeverive shqiptare dhe ato të punojnë seriozisht për kthimin e trurit në vend. Shqipëria ka nevojë për njerëz me përvojë dhe ekspertizë perëndimore dhe sot ekziston një shumicë e madhe shqiptarësh të diplomuar në universitete nga më të mirët në botë, apo që punojnë në institucione dhe kompani prestigjioze dhe kanë fituar një eksperiencë të tillë profesionale që do ishte një aset i jashtëzakonshëm për Shqipërinë...

Akademik Idriz Ajeti: Jeta dhe vepra

Idriz Ajeti lindi në Tupallë të Jabllanicës së Epërme më 26 qershor të vitit 1917, është shkrimtar dhe akademik shqiptar. Shkollën fillore e mbaroi në Banjën e Sijarinës më 1930, të mesmen e kreu në Shkup më 1938. Po atë vit u regjistrua në Fakultetin e Filozofisë të Universitetit të Zagrebit – në Degën e romanistikës. Studimet i mbaroi pas luftës, në vitin 1949 në Fakultetin e Filozofisë të Beogradit. Që atëherë e deri në vitin 1953, me cilësi profesor të gjuhës shqipe, punoi në Gjimnazin e Prishtinës. Nga viti 1953 deri në vitin 1960, me cilësi lektori, jepte mësim në Degën e Albanologjisë të Fakultetit të Filozofisë të Beogradit. Në vitin 1958 mbrojti disertacionin e doktoratës me temën: Zhvillimi historik i së folmes gege të shqiptarëve të Zarës së Dalmacisë. Që nga viti 1960, njëherë docent, pastaj profesor inordinar dhe nga viti 1968 profesor ordinar, jep mësim në Degën e Gjuhës dhe të Letërsisë Shqipe të Fakultetit të Filozofisë të Prishtinës. Iu dhanë disa shpërblime e dekorata, ndër të cilat edhe Shpërblimi i 7 Korrikut dhe ai i KAÇKJ. Presidenti Ibrahim Rugova e dekoroi me Medaljen e Artë të Lidhjes së Prizrenit, ndërsa me rastin e 90-vjetorit të lindjes, Presidenti Fatmir Sejdiu e dekoroi me çmimin presidencial për studiues. Hetimi i dialekteve nga pikëpamja diakronike, pastaj trajtimi i dokumenteve të moçme gjuhësore të shkruara me alfabetin arabo-turk dhe më në fund studimi i marrëdhënieve të shojshoqme shqiptare-serbe – janë troje të interesimit shkencor të Idriz Ajetit. Merret edhe me çështje të gjuhës së sotme shqipe. Qe iniciator i shumë konsultave dhe bashkëmarrëveshjeve gjuhësore ku u kërkuan shtigje të reja për njësimin e gjuhës shqipe dhe të drejtshkrimit të saj. Hartoi tekste shkollore për nxënës të shkollave të mesme dhe për studentë të Degës së Gjuhës dhe të Letërsisë Shqipe të Fakultetit Filozofik të Prishtinës. Me nismën e tij, pas

hapjes së Fakultetit të Prishtinës (1960), u nxor revista shkencore Gjurmime albanologjike (1962) e më 1974 u organizua Seminari i Kulturës Shqiptare për albanologë të huaj. Gjatë vitit 1969-1971 ishte drejtor i Institutit Albanologjik, më 1971-73 ishte dekan i Fakultetit Filozofik, në vitet 1973-75 rektor i Universitetit të Prishtinës. Në vitet 1979-1981 dhe 1996-1999 ishte kryetar i Akademisë së Shkencave dhe të Arteve të Kosovës. Pas zgjedhjeve paralele të vitit 1998 për Kuvendin e Republikës së Kosovës, zgjidhet kryetar i parë i tij nga radhët e Lidhjes Demokratike të Kosovës. Në vitin 1997, Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës i ka botuar veprën e plotë në pesë vëllime.

Tituj të veprave

*** VEPRA 1**

Përmban:

* *Zhvillimi historik i së folmes geqe të Arbëneshëve të Zarës, 1961*

* *Vaclav Cimohovski , Studim me vlerë*

*** VEPRA 2**

Përmban:

* *Pamje historike të ligjërit shqip të Gjakovës në fillim të shekullit XIX*

* *Gjuha e “Divanit” të sheh Maliqit*

* *Rreth disa tipareve gjuhësore të ligjërit shqiptar të Kosovës*

* *Rreth disa veçorive të të folmeve të shqiptarëve të rrethit të Preshevës dhe të Bujanovcit*

* *“Djali plëngprishës” në të folurit shqip të istrisë*

* *Tipat e l-së në dialektet shqiptare të Brisk-Shestanit të Krajës*

* *Mbi disa fjalë e frazeologjizma shqiptare në të folmen e popullsisë së Plavës e të Gusisë*

* *Dy fjalë për gjuhën e Bogdanit*

* *Çështje gjuhësore në veprën e Kristoforidhdit*

* *Ndihmesë e Naim Frashërit në punë të formimit të gjuhës letrare shqipe*

* *Sami Frashëri në vijim të krijimit të gjuhës letrare shqipe*

* *Gjuha letrare dhe bota shqiptare sot*

* *Gjuha letrare shqipe dhe fushata për ta rishikuar bazën themelore të saj*

* *A ka më punë në ortografinë e shqipes?*

* *Rruga e njësimit të shqipes letrare*

* *Rruga e formimit të gjuhës letrare shqipe*

* *Rruga e zhvillimit të gjuhës letrare shqipe në Kosovë*

* *Për ndriçimin e disa çështjeve të shqipes*

- * *Për përdorimin e drejtë të disa trajtave foljore*
- * *Probleme aktuale të kulturës së gjuhës*
- * *Për ngritjen e kulturës gjuhësore*
- * *Pa gjuhë të pasur e të pastër s'ka as ide e mendime të larta*
- * *Bisedë për gjuhën 1*
- * *Bisedë për gjuhën 2*
- * *Toskërishtja dhe baza dialektore e shqipes letrare*
- * *“Letërsia shqipe dhe gjuha letrare”*
- * *Roli i Konsultës gjuhësore të Prishtinës në proceset e vendosjes dhe të stabilizimit të shqipes unike letrare*

* **VEPRA 3**

Përmban:

- * *Historia e gjuhës shqipe*
- * *Shqiptarët dhe gjuha e tyre*
- * *Drama kombëtare e popullit shqiptar dhe e gjuhës së tij në rrjedhë të kohës*
- * *Dëshmime onomastike për autoktoninë e shqiptarëve në trojet e tyre etnike*
- * *Arritjet kryesore të studimeve etimologjike të shqipes*
- * *Emërtime populllore shqiptare të gjellëve e të ushqimit*
- * *Shënim për emrin Mirdita*
- * *Shkrime pa mbështetje për probleme të ndjeshme*
- * *Studimi i trashëgimisë kulturore – e drejtë e çdo populli*
- * *Një pasqyrë e shkurtër mbi zhvillimin e futurit në shqipe*
- * *Raportet e shqipes me gjuhët ballkanike*
- * *Kundër anarkisë në studimet etimologjike të gjuhës shqipe*
- * *Tekst i botuar në Enciklopedinë jugosllave*
- * *Rruga e formimit të fleksionit të sotëm nominal të shqipes*
- * *Çështje të studimeve etimologjike të shqipes*
- * *Mbi disa ndërrime fonetike*
- * *Prejardhja e disa emërtimeve të miteve dhe të demonëve në gjuhën shqipe*
- * *Disa mendime mbi arritjet kryesore të studimeve etimologjike në fushë të shqipes*
- * *Kontribute të vogla etimologjike*
- * *Kontribute etimologjike*
- * *Rreth disa emrave topikë me prejardhje shqiptare në Mal të Zi në vështrim gjuhësor*

*** VEPRA 4**

Përmban:

- * Formimi i popullit shqiptar dhe i gjuhës së tij*
- * Shqipja e vështruar nga aspekti i studimeve ballkanistike*
- * Marrëdhëniet gjuhësore shqiptaro-sllave*
- * Zhvillime paralele fonetike dhe ndikime të ndërsjella të dialekteve shqiptare dhe serbe të Kosovës*
- * Studime të ndërsjella etimologjike albano-sllave*
- * Fjala shqipe në Fjalorin e Gl. Elezovicit*
- * Vështrim i punës në studimet albanologjike të gjuhës shqipe*
- * Ndikimi i shqipes në të folmet shqipe të Kosovës*
- * Emërtime gjeografike në shqipen dhe serbokroatishten*
- * Kontribut për studimin e onomastikës mesjetare në territorin e Malit të Zi, Bosnjës dhe Hercegovinës dhe të Kosovës*
- * Për të vërtetën shkencore*
- * Patologjia e një simetrie*
- * Intervista*
- * Recensione*
- * Përkujtime*
- * Fjalë rasti*

*** VEPRA 5**

Përmban:

- * Kontributi i Holger Pedersenit në studimin e historisë së gjuhës shqipe*
- * Në njëqindvjetorin e vdekjes së Mikloshiçit*
- * Rreth disa albanizmave në Fjalorin e Vuk Karaxhiçit*
- * Kontributi i studiuesve sllovenë për historinë e gjuhës shqipe dhe krijimin e letrarishtes së saj*
- * Në gjashtëdhjetë vjetorin e themelimit të Akademisë Sllovene të Shkencave dhe të Arteve*
- * Zhvillimi i gjuhësisë shqiptare në Jugosllavi*
- * Albanistika Jugosllave dhe disa probleme të saj*
- * Kontributi i Carlo Tagliavinit në studimet e historisë së gjuhës shqipe*
- * Mark La Piana në studimet e gjuhësisë shqiptare*
- * Henrik Bariçi për gjuhën shqipe*
- * Gjuha shqipe në studimet krahasuese të profesor Radosav Boshkoviçit*
- * Një ndihmesë në fushën e leksikologjisë shqiptare*
- * Veprimtaria shkencore e profesor Eqrem Çabejt*

* *In memoriam (për Çabejn, Nolin)*

* *Kritika e recensione, shënime e komente*

Mirënjohje

* *Medalja e Artë e Lidhjes së Prizrenit*

* *Çmimi Presidencial për Studiues*

Botuar: FLOART-PRESS ,20.11.2008 10:54 PD

Ksh është Ledri Kurti - Kraja?- (1969-)

Ledri Kurti-Kraja është lindur në Shkodër, më 27 Gusht 1969. Kryen shkollën tetëvjeçare në Tiranë, kthehet në Shkodër, në moshën 14 vjeçare dhe vazhdon të mesmen në shkollën "Jordan Misja". Më 1989 fillon studimet në Universitetin e Shkodrës, të cilën e kryen në 1993, me rezultate maksimale, për këtë dhe mbahehet po atë vit si asistente pedagoge, ku vazhdon edhe sot.

Gëzon titullin Doktore e shkencave në Letërsi, pasi ka mbrojtur temën e doktoraturës, fusha: Estetikë " Skicë e mendimit estetik shqiptar në fillimin e shekullit të XX" (Faik KONICA, Ernest KOLIQI, Gjergj FISHTA, Anton HARAPI, Kolë ASHTA). Tashmë është titullare e lëndëve Teori Letrare Moderne dhe Estetike, në Universitetin e Shkodrës, pranë Departamentit të Letërsisë. Ka botuar dy vëllime me poezi dhe tregime dhe një roman.

Botime:

1. *"Bashkë" (Poezi dhe tregime) ShB "Camaj- Pipa, Shkodër 2000.*

2. *"Hapjani portën erës" (poezi dhe tregime) ShB "Camaj -Pipa" Shkodër, 2001*

3. *Nën harqe kacafytjesh" (roman), ShB "Camaj- Pipa", Shkodër, 2003.*

Dr.sc.LEDRI KURTI-KRAJA

Konica, Prozë dhe kritikë

Prozë dhe kritikë

“Në letërsinë moderne të shek. XX, në këtë letërsi të larmishme e të shumëllojtë nga pikëpamja e origjinalitetit kombëtar e individual, estetik e filozofik, me shkolla, drejtime dhe praktika krijuese nga më të ndryshmet ka qenë realizuar një princip estetik, që vetëm vitet e fundit u shpall nga moda e veshjes si

mbizotërues: gjithë llojet e mënyrat më të ndryshme të veshjes, që pëlqehen e i përshkatan individit, janë të përligjura. Një liri e këtillë është kërkuar e afirmuar edhe në letërsinë, artet dhe shijet estetike të shekullit të XX, e cila ka sjellë larmi shkollash e drejtimesh letrare”.1. Pikërisht kësaj periudhe i përket Faik Konica. Lindi në Konicë dhe vdiq në Uashington. Studimet e larta në Francë dhe ShBA. Themeloi dhe drejtoi revistën “Albania”(1897-1909) në Bruksel dhe në Londër. Për mendimin tim, këndvështrimin estetik të botëkuptimit të tij, m’u duk e arsyeshme ta hulumtoja në këtë prizëm, në një nga shkrimet e tij të pakta, por të rralla për nga fuqia e gjithanshme transmetuese “DOKTOR GJILPERA...”Shkroi dhe “Katër përralla nga Zullulandi”, vepra postume “Shqipëria –kopshti shkëmbor i Evropës juglindore” 1957 ...etj, por mbi të gjitha njihet si themelues i kritikës letrare shqipe. Ky ishte pak a shumë konteksi konician, që shkëlqeu në mendime konçize dhe të prera me përmasat e argumenteve të një kulture të thukët. “Faik Konica në prozën e tij shëmbullore..., ndër të tjera në pika të veçanta e koncepton botën shpirtërore të personazhit, të strukturuar përbrenda narracionit modern letrar”.2. Njeriun modern e karakterizon vizioni mbi “progressus ad infinitum, si parim i historisë”.3. Konica ishte kritik edhe kur objekti i tij i drejtpërdrejtë ishte kritika letrare, por edhe kur ky objekt që i ndryshëm, një prozë artistike (art letrar). Për Konicën sërish, një prozë – art do të ishte kritikë por dhe patjetër estetike. Shije e re, kjo do të thotë për të një art që dërrmon një mënyrë e re të shprehuri dhe mentaliteti. Konica shfaqet si individ që kërkon revolucion në rrënjë në mendim, në shpirt, në moral.Nga mendja dhe dora e tij dalin veç gjilpëra, që të ngulen në tru, sapo i lexon. Siç thamë më lart, nuk jemi në kritikë, por gjithashtu Konica edhe në prozën e tij art, si kudo dhe në gjithçka nuk njeh tërheqje, njeh vetëm revansh. Dikush shkroi : “ Faiku u shmang nga tradita ...u largua nga kuptimi i atyre rrënjëve të forta e të shëndosha që qenë gjallnija e shqiptarit gjatë shekujve”.4. Do të isha krejt në një mendje. Konica nuk kishte pse gërryente nostalgji brenda të qenit, shqiptar. Ai i përkiste modernes, së resë si concept, në mendim dhe shihe, bashkëkohores në kuptimin më korrekt të saj. Individualiteti i tij ishte Konica, si startues i një epoke të re në art dhe kritikë ose më saktë, jo një ndër të tjerë elemente të suazës së Rilindjes Kombëtare.Konica, me gjak të fisëm shqiptar, me krenari tipike shqiptare, të ligjshme e të themeltë. Kjo ligjërohej sepse ai vishte për kostum të qenies së tij si “i tillë”, kulturën më bashkëkohore, firmë evropiano-perëndimore, si rrallëkush i qenë shqiptar. Si autor i frymës moderne të fillimshekullit XX, thyen (e theksoj këtu!) frymën tradicionaliste të Rilindjes Kombëtare, “përkundër rilindësve të mëdhenj, që krijuan mitin e adhurimit dhe mitizimit...”5. Individualiteti i tij është përcaktuar si “i tillë” si

rezultante e hapësirë-shtrirjes social-historike, në të cilën jetoi. “Konica është një nyjë kundërthëniesh, që burojnë jo vetëm nga karakteri. Shumë merita të personalitetit të tij janë erudit, poliglot, atdhetar, publicist, stilist i rallë, diplomat, evropian i amerikanizuar, aristokrat progresist etj., virtyte që plekseshin në mënyrë të çuditshme me të meta e dobësi: grindavec, snob, inaçor, prepotent i papërmbajtur, elitar, përpuzës i ashpër i vulgut, pragmatist, inkoherent, etj.... Sigurisht të tilla kapërcime nuk janë vetëm koherenca të karakterit individual, por edhe të zhvillimeve kaotike, irracionale, kthesave e përmbysjeve të papritura dhe kundërthënieve të jetës, kombit, atdheut, që e përcollën tërë jetën e tij”⁶. Ndërkaq, do të kemi parasysh sikurse shprehet studiuesi “Elementet moderne të perceptimit ambiental, situatat dhe veprimet e personazheve, tipizimi i tyre, karakterologjia dhe biografia shpirtërore etj. dukshëm priren nga rezultatja e poetikës moderne. Duke përdorur një fjalor karakteristik gjatë prurjes së intrigës dhe pikturimit të karaktereve (sidomos dr. Gjilpëra), Konica arrin, që me origjinalitet stilistik dhe narrativ të mbitheksojë procedimin ironiko-satirik përbrenda tematikës specifike dhe të papërsëritshme në prozën satirike shqipe të viteve 20-30”⁷. Konica njihet si kritik . Në kritikën e tij kishte reagim, ironi, sarkazëm gjer në art dhe anasjelltas në art, kishte ironi gjer në sarkazëm, kishte reagim kritik socio-psikologjik, analist. Në secilin rast, para tij ndjehesh, si para një vullkani. Gjithçka e dalë nga mendja e dora e tij shpon. Jo rastësisht pra, kritikë ndaj gjithshkaje, ishte Konica dhe për kombin dhe artin shqiptar. Një mënyrë e tillë koniciane, kritikë ndaj gjithçkaje do të ishte nisma bazë e lindjes dhe lulëzimit të modernizmit, si dukuri sociale dhe fenomen artistik. Ky është ambienti i fenomeneve sociale dhe artistike, me të cilat jeton dhe u përket krejtësisht në kohë. “Neve na duket i pabesueshëm epiteti modern, d.m.th. bashkëkohor për shkrimet letrare të Konicës: edhe neve na pëlqen ta quajmë të tillë, por nga që e dallojmë para së gjithash nga shkrimtarët tanë të Rilindjes. Ku e shohim këtë dallim? Së pari duke afirmuar idealin pozitiv sikurse Naimi, Pashko Vasa, Çajupi, etj., Konica është modern ngaqë i dha letërsisë artistike “frymë kritike”. (Nënv. LK.). Zaten për këtë frymë pati keqkuptime nga lexues të gjysmës së parë të shekullit XX që ishin nanuritur vetëm ose kryesisht me përralla dhe iluzione të historisë sonë kombëtare të Shqipërisë dhe të Shqiptarëve..., por ajo që ishte e re, më origjinale, më e mprehtë tek ai qe mosndrojtja për t’i paraqitur e për t’i kritikuar dhe shumë vese, mëkata, kufizime e mangësi intelektuale, politike e social-kulturore, që lidhen me dramën e stërgjatur të historisë së kombit tonë. Në këtë mes Faik Konica ish i Pari që solli frymë kritike në letërsinë shqiptare, duke e afruar me modelet e letërsisë moderne me evropiane të shek. XX”.

Konica është dr. Gjilpëra

8.Konica në prozë kërkon art të një shije të re dhe në këtë lloj arti ai bën kritikë. Konica është dr.Gjilpëra. Konica është Plugu.Dr. Gjilpëra është i dërguari i fatit, për të injektuar, për t'i kaluar në gjak këtij populli, kohën konkrete. Ai është i dërguari i kohës për të injektuar kulturën. Është qesharake gjer në vaj të vdekjes, që bashkëkombasit e kuptojnë, por s'duan ta dëgjojnë gjuhën e tij. “Bartësi i një lufte të tillë kundër shoqërisë së korruptuar kundër shoqërisë të prampambetur dhe të korruptuar është mjeku i ri dr. Gjilpëra, i cili është shkolluar në Perëndim dhe i cili ka një kulturë të gjerë evropiane dhe zemër e ideal shqiptari”.9. “Heshtni, shtrohuni, bashkohuni, mos u bëni besim raporteve që thonë gjëra të mira për ne dhe mbase një ditë dalim të rritur në sytë e botës. Udhë që shpie në nder, në liti e në shpëtim nuk është e shtruar me lule po me ferra; ai që arrin në kulm arrin i grisur, i përgjakur, i dërsitur, i lodhur dhe trendafilat, dafinat, ujët e ftohtë, lëndinat ku është mirë dhe ëmbël të shtrihet, të gjitha këto i gjen në kulm vetëm, dhe atje shumë herë as që i gëzon dot se bie i vdekur nga të lodhurit, po me vetëdijen që i hapi një udhë të re popullit. Ne, vëllezër, jemi negër të varfër, pa ndonjë rëndësi fare... Jo mbledhje, po kazmën. Jo misione, po kazmën. Po mjaft me lëvdime”.10.Është ky, mesazhi gjithpërfshirës i Konicës, i prozës koniciane. Është ky, i gjithë potenciali i fuqisë së tij prej artisti, për të paralajmëruar të ardhmen e duhur dhe për të treguar drejtimin, në të cilin duhej ecur, për të qenë ato që duhet të jemi, jo prë e vesit, e fodullëkut, e vetëlëvdatës, por qenie të ndershme e të arsyeshme, fytyrë e virtytit të kombit, nëpërmjet punës e dijes së urtë. “Madje dihet përcaktimi fillimtar i tekstit si përrallë, që tregohet për kohën e ndodhur në retrospektivë. Tërë kjo dëshmon për mënyrën e rrëfimit nga distanca estetike e perceptimit të ngjarjeve”.11. Nisur nga kjo largësi estetike, ajo që vlen të vihet re është fakti, se ky lloj mesazhi i dyfishtë, që i përket të njëjtit realitet, atij shqiptar, është vjelur nga Konica, si një mësim i përvojës së pohuar e të pranuar që nga koha e Platonit dhe lënë si mësim i jetës nga Hesiodi. Konkretisht, Hesiodi do të na mësonte: “Vesi mund të ushtrohet me shumicë fare lehtë: Rruga që të çon tek ai është e shtruar dhe ai banon afër, por përpara virtytit, perënditë kanë vënë djersë, rruga që të çon atje është një rrugë e gjatë dhe e thepisur.”12. “Konica e vë Dr. Gjilpërën në prozë duke i sjellë pacientë nga shtresat me të ulta deri tek vetë Salembosa (fatkeqësisht, fytyra e shtresës së lartë, LK.) dhe në të gjitha rastet, doktori përfshihet në situata që të bëjnë të qeshësh e të qash për gjendjen e mjeruar e injorancën e njerëzve që kanë qenë mjekuar me metodat “magjike”, që përdoren në xhunglat e Afrikës. Dr. Gjilpëra e ndjen veten si një kalorës donkishotezk me një botë të çuditshme ku njerëzit

jetojnë në varfëri e pisllek”.¹³. “...bashkëkombësit e tij ...ishin shëmbëlltyra shumë të varfëra të racës së njeriut...njerëz të mërziur nga bota dhe vetja e tyre, që nuk shihnin”. “Shëmbëlltyra shumë të varfra të racës së njeriut”,¹⁴. çka do të thotë, pasqyrime mjerane të natyrës, as imitime të sakta jo. Më saktë, në gjuhën estetike kemi të përftuar, një imitim të mjerë të racës njerëzore, më saktë tek fytyra dhe truri i bashkëkombasve të Konicës. Më pas, veçojmë: “... që nuk shihnin”. Për të shijuar të bukurën, qoftë edhe si një imitim identik, me anë të shqisës së parë të kontaktit të qenies me realitetin, me të “të parit”. Mungesa kësaj shqise, nuk u lejon bashkëkombasve, as këtë imitim të arrijnë, duke bërë kështu absolut, imitimin negativ, duke shkuar ku injoranca e tërheq rrëshqanë, me sytë e vet. Shëmbëlltyra e mjerë e bashkëkombasve, krahasuar me racat e tjera njerëzore, nxit mllëf dhe revoltë tek Konica. Fatkeqësisht ata, të bindur verbërisht, nuk duan të shohin veten nuk kanë dëshirë të dëgjojnë, e jo më të të kuptojnë, se ishin jashtë kohës reale. Në kokat e tyre, ato nuk pranojnë sytë e mendimit, si çdo qenie e arsyeshme. Ato ishin thjesht, ashtu siç ata vetë donin të ishin, vetëm qenie biologjike, brenda tërësisë njerëzore. E pjesa tjetër e bashkëkombasve “elita”, me nofkën e ndyrë “kamorra”, e cila “...s’ mund të japë leje të bëhet ndonjë ndryshim me themel në Shqipëri”

“....Ndryshim me themel!..”

15. Pikërisht, ky ndryshim me themel, që e drejta dhe kërkesa numër një, e filimshekullit XX. Ndryshimi në themel është tipar agresiv, agresivitet tipik bashkëkohor, për të ecur përpara, pa imituar.. Në kohën përkatëse, ky tipar shfaqet në të gjitha fushat ashtu si edhe në art, por jo në Shqipëri, as në mendjen e shqiptarit. Tek Konica, po. Konica e njëjtte dhe e pohonte kohën. Ai gjendej në të njëjtën linjë mendimi, bukurie e madhështie me ndryshimin rrënjësor nga mentaliteti i tejkalbur shqiptar. Fjala e fundme e një mendimi të koracuar në verbëri e që s’lejonte as ndryshimin më të vogël, jo më ndryshim me themel, ishte kundërshtia absolute ndaj së resë. Kjo kundërshti shprehet me një fjalë të vetme nga “elita” e asaj kohe në Shqipëri: “Meazallah!” Rrënjësore është e reja, që kërkon të futet, nga Konica, por po aq e paarsyeshme, është kundërshtia “e elitës”. Ky lloj paradoksi, pushton gjer konvencionin e të folurit thjesht shqip. Ndaj këtij fenomeni, Konica qesh dhe kafshon me art gjer në sarkazëm. Ai zbulon ironi, kundërshti, paradokse të njëpasnjëshme me realitetin në mendimin shqiptar të kohës. “Dr. Protagoras flet gjysëm greqisht, Dr. Emrullahu flet gjysëm turqisht, vetëm dr. Gjilpëra flet pastër shqip. Sipas studiuesit Sabri

Hamiti dhe domethënia e emrave është – Salep dhe Boza është bashkimi i emrave të dy pijeve orientale, Abd-el Katl, që shqip do të dilte diçka si Rob i Gjakpirësit, apo Ibn-el-Kelb, që do të thoshte bir i Fundrinës...”.¹⁶ Kështu, edhe në radhitjen e artit të fonemave të lidhura në emra –elite, Konica realizon një kuptimësi të tillë, plot ironi e realitet të mjerë. Vetëm art- mendimi i Konicës, i bën në maksimum funksionale, si kritikë, si art, si mendim. Të tillë, emra si: Salem boza, Abd-El –Katli, Dr.Habi-bullah, Dr. Emrullahu, Dr. Protagoras Dhalla, Denizullu Serpia, Zullu, Zgjebo etj, janë përzgjedhur qëllimisht prej tij, për të bërë efekt të menjëhershëm impresionues, së pari, estetik, për shijen auditive të lexuesit. Mjafton t’i shqiptosh t’ua dëgjosh tingullin dhe arrin të kuptosh gjithë arealin e mendimit të Konicës dhe të kritikës së tij depërtuese në palc. Komunikimi estetik që përcojnë këto emra, me anë të së shëmtuarës, që bartin në impresionin që realizojnë kur i dëgjon, Konica me qëllim i zgjedh, që të zbulojë, dhe zhveshë. Vetëm kështu, siç i përzgjedhi qëllimisht Konica, ato emra-domethënës elite, do të ngjallë efektin funksional meditativ, për kërkimin e pse – së së fshehur të mesazhit, brenda tyre. Realizohet ky funksion meditatues rreth tyre, falë efektit funksional estetik , të së shëmtuarës, që ato transmetojnë. E shëmtuara e zbuluar nga Konica, nëpërmjet gjuhës së tij therëse, kthehet në bukuri estetike arti., prej tij dhe kritikë njëkohësisht. Në mënyrë ironike, Konica radhit tinguj “të dashur” për veshët e bashkëkombasve dhe krijon reaksion të menjëhershëm. Në këtë mënyrë, Konica të detyron t’i hapësh vend qëllimit të tij, për të shkatërruar me sarkazmën tipike, atë traditë të dalë boje, ngulur gjer në emra., duke e kthyer konceptin e elitës, në një rrashtë. Konica ishte shkatërrues i tillë, sepse vuante shijen dhe ushqimin shpirtëror anadollak të bashkëkombasve, truri qeverisës i të cilëve, si drejtues të fatit, të së ardhmes, qëndronte në shina rrangalle për kohën. Zhvillimi i shkencës dhe i teknikës qe gjuhë e huaj dhe e panevojshme fatkeqësisht për ta. Gjithçka e tyre, ishte mbllaçitje e hershme nga Lindja. Por koha, në të cilën jetonte Konica, nuk pranonte kurrësi në moto të saj, as bashkëqëndrim me të shkuarën, jo më bashkëjetesë totale vetëm me të.Modernia, ose më saktë bashkëkohësia, për Konicën ishte koha ekzistuese, e gjitha e re, origjinale, identitet i vetvetes, bashkëjetesë me të renë. Për të, kjo e re duhej bërë identitet i kombësisë shqiptare dhe i botëkuptimit të tij. Në thelb, duhej nisur nga fillimi, që të ekzistonte. Kombi duhej të pohonte vetveten. Bashkëkombasit duhej të pranonin së pari, se çfarë dhe kush ishin.Por, korniza dhe rregullat e lojës, në kohën shqiptare, për të cilën Konica flet, ishin: “Korrupsion kamorrist!”. Fatkeqësisht ky ishte realiteti. Më i fëlliqti model, vetëm ky i përshtatshëm, i kapërdishëm, perfekt i të qenit shqiptar dhe Shqipëri. Konica, zbuloi pa frikë arketipin ose kryemodelin shqiptar të kohës. Ky model kish ngelur

jashtë kohës së vërtetë të normalitetit njerëzor dhe asaj, që ai do dëshironte për to. Konica vëzhgoi, evidentoi dhe pohoi krejt ndryshe nga ç’ ishte bërë më parë, në letërsi. Për të tilla përshtypje të përçudshme, që i falë dheu i vet dhe njerëzit e tij, ai u bë Gjilpëra. Ai ngulet pa turrje gjer në palcë, për të na dhënë efektin në tru. Bashkëkohorja pranonte vetëm, të renë në koncept, nga zero tek njëshi e me radhë... . Kështu dhe Konica, fillimin e kërkon në tru, nga duhet të fillojë gjithçka për së mbari, në një mendim krejt të ri, krejt tjetër, të ndryshëm në themel. Përsëri , këtë shenjë të së resë evidenton edhe studiuesi Sabri Hamiti: “Me dr. Gjilpërën, Faik Konica fut në prozën shqipe për herë të parë me sukses njeriun shqiptar perëndimor, i cili duke nxënë dijen nuk tjetërsohet kombëtarisht...” 17. Peshku ish qelbur nga koka për Konicën (dr. Gjilpërën) dhe Konica kokës i bie. Ai kërkon të mos humbë kohë. Zhvesh, për të parë gjithë ç’ është, lakuriq. Duke qenë ithtar i së resë, koherent me periudhën në të cilën jetonte ai ofron e këshillon “diell”, “ajr” natyrë”. Mendja e pseudointelektualit për vëzhguesin Konicë, ishte katror i mbyllur. Mendimi i tij ishte dogmatik, i thatë, pa jetë, si (Dr. Protagoras +Emrullahu) ose i frikshëm në mediokritet, si: (Denizullu Serpia, Zgjedhua). “I frymëzuar nga historia dhe jeta shqiptare nga njeriu shqiptar dhe bota e tij, Konica provoi të krijojë një letërsi me koncepte e shije bashkëkohore me vizion të ri të çliruar krejtësisht nga konvencionalizmi dhe rekuizita e vjetër e modeleve të letërsisë orientale”.18. “është afër mendsh që në Ballkan dhe vecan në Shqipërinë tonë, të mbetur në llom të kohës së Mesme, fuqia e diellit si shëronjëstë jetë e panjohur”.19. Ja, gjer ku arrin pohimi i tij shkatërrues! Shkatërrues me themel, i gjithçkaje të pathemeltë. Kështu individualiteti Konicë, merr guximin e vëzhguesit empirik, imtësisht të qëndisë tre fakte:1. “Shqipëria – mbetur në llom të Kohës së Mesme”- 500 vite prapa, largësi kohore me realitetin e duhur.2. “Shqipëria, pjesë e Ballkanit” kështu Ballkani parcelizohet më vite, në kuadrin e përgjithshëm. Pra, jo Evropë!3. “Shqipëria veçan” çka do të thotë, sektor origjinal prapambetjeje brenda këtij fenomeni, sikurse edhe brenda vetë Ballkanit. Ky është rrjedhimi i logjik, origjinal i emrit Konicë, që arrin për kombin e tij. Dielli, drita, e reja u duhet të depërtojnë në 500 vite larg, u duhet të ngrohin njëherësh, çka është e pamundur të realizohet, 500 vite breza, për të filluar të besohet, se jo larg saj, në Evropë, i njëjti diell s’ka kaq llom për të tharë, por vetëm ndriçim të vërtetë e të natyrshëm, brenda hapësirë –kohës aktuale. “E vërteta është se Faiku, në polemikat e nderza të veta, shprehte mëninë e vet të thellë sidomos kundra vogëlsirave shpirtërore, që shëmtojnë jetën, kundra mendjes së madhe të injorantëve, ngushtësisë mendore të gjysmakëve, verbnis së fanatikëve, guximit të shpërdoruesvet të patriotizmit.20. “Paradoksi tjetër vazhdon se veprën e shpëton arti i saj. E arti

i saj është përgjithësimi. Se dija e injoranca janë në kacafytje kudo për sot e mot, veçanërisht në botën shqiptare”.²¹ Mendja e tij është lëruar me dije sistematike bashkëkohore evropiane. Përfundimisht, në përzgjedhjen e vijë-jetës së tij, Konica (Dr. Gjilpëra) nuk mund të barazohet kurrë, me ligjet e jetës së të tjerëve, prë e një tradite mesjetare, traditë tashmë, që duhej kapërcyer me çdo kusht, për hir të mospërputhjes së saj me kohën. Konica (Dr. Gjilpëra) zotëron tashmë në mentalitet, si normale, konceptin e domosdoshmërisë të shtetit ligjor, në përputhje me mendimin dhe zhvillimin e kohës. Konica është Plugu, pse Plugu përfaqëson misionin e tij. Konica kërkon të plugojë mendjet, konceptet, mediokritetin, për të shpresuar më pas, në farën e hedhur. Kështu Konica nuk kërkon rikthim të askujt, as moderim, përpunim në asgjë çka sheh dhe dëgjon nga bashkëkombasit, por një plugim total të mentalitetit. “Bëhuni burra! Rrëmbeni kazmat! Të vihet re! E reja e modernes, fillon nga ndryshimi i mentalitetit. “Bëhuni burra”, çka do të thotë lini mënjane britmat, euforinë, parazitizmin. E reja, aq e dhimbshme për të lindur, për shqiptarin, fillon nga koncepti punë. Me këtë koncept do të fillojë ndryshimi total, fillimi i gjithçkaje për të arritur diku, për të qenë dikushi si komb, për Konicën. Në përzgjedhjen e vijë-jetës së tij, do të vëmë re, se Konica (Dr. Gjilpëra) për të ardhmen, nuk vendos të merret me letrat (letërsi-art), duke e arsyetuar si një vijë luksi, si diçka e tepërt ose më saktë të pamundur me auerolën e saj, për pikëqëllimin e tij. As për jetën e përditshme dhe as për nevoja të domosdoshme të shpejta të bashkëkombësive nuk e shihte të arsyeshme këtë përzgjedhje. Në koncept- simbol, gjithçka fillon nga mjekimi psikologjik dhe fizik i qenies së sëmurë, në rastin tonë, i një kombi, që është në komë. Për këtë arsye ai zgjedh mjekësinë. I bindur në vete, për të mos qenë dogmatiku “i recetave” të mykura, pa funksion në raport me kohën, në të cilën vazhdojnë të përdoren. Efektet e tyre janë vetëm hapa prapa, qoftë në shëndetin fizik dhe atë mendor. Konica, pranuesi i kulturuar i përparimit, i gjithçkaje të mirë e të re, nuk mohon traditën, origjinën e rrënjëve të shëndetshme që kemi trashëgim. Natyra, thënë ndryshe, gjithçka e mirë e pozitive, që trashëgojme nga kultura jonë, “mjekësia popullore”. Shërimi psikologjik, mendor dhe fizik i popullit, duhet t’i ruajë karakteristikat dhe epërsitë e veta më të mira, të trashëguara nga tradita e tij. Mjekësia popullore dhe natyra për të janë trashëgimia jonë më e mirë që duhet ruajtur, për të shëruar nga prapambetja e verbëria. Konica pranon e pohon, jo dogma, por hapësirë për çka është e mirë dhe pozitive në shërbim të së ardhmes, që duhej të vinte patjetër. Ku qëndron e reja? Së pari, në mohimin e varësisë idioteske në kanunin e dogmave. Dogmat dhe “recetat” nuk përputheshin me fillimin e së resë së një kombi, por çonin në ngurtësimin “e mjekësisë” shëruese, simbolikisht, e real-

isht në mospranimin e së resë. Kërkon brenda shërimit dhe indirekt brenda koncepteve për shërim, natyrën, origjinalitetin, traditën më të mirë, që kemi trashëgim dhe kulturë. Ai përdor dijen duke kërkuar një fillim ndërtues. Për hir të rifillimit të gjithçkaje të mbarë, ai nisët nga pranimi dhe pohimi i të mirave origjinale, tradicionale dhe specifike, që ka një komb. Ky rifillim i mbarë, nis me shëndetin fizik, por pashmangshmërisht, në simbolikën e vet me trurin, shëndetin mendor të kombit. “Gjithçka në masë” (Aristoteli), për të mos rënë në kthetrat e rregullave të ngurta e të pajetë, nga duhet të shkëputemi njëherë e mirë. Së dyti, me kërkimin kësaj mase, ndeshim në shijen e tij dashurore ndaj Ingridës suedeze dhe Verës misterioze ruse. Ai shpreh dhe pranon indirekt, me të njëjtën logjikë, një të mesme të arrirë mes Ingridës dhe Verës. Së treti, në dialogët me personazhet filoturk dhe filogrek në të vërtetë shqiptarë, por që mohojnë kombësinë e vet në thelb. Jo më kot, përzgjedhjet e veta, në jetë dhe për jetën, janë qëllimi i tij në përpjekjen e ideimit për fytyrimin e plotë të Shqipërisë së kohës dhe të projektimit të idesë të së ardhmes së saj. E mesmja e artë dhe masa e duhur është pikërisht fytyra e Dr. Gjilpërës, i cili sjell të renë, bashkëkohoren, kulturën perëndimore dhe pranon, çka është e mirë nga tradita e kombit në masën dhe sensin e duhur, të nevojshëm dhe të domosdoshëm. Andaj dhe dialogët me personazhe filoturkë dhe filogrekë janë shndërruar në dialogë filozofikë. Të duket se gjithçka, në gjermimin dhe idetë dr. Gjilpërës, kanë qëllim. Qëllim, i cili tenton drejt paditjes së të metave dhe krijimit nga e para, të një “Republike platoniane”, ku të sundojë e drejta, e mira e vërteta, ose më saktë një fytyrë kombëtare siç meriton të jetë. “Në këto pika teksti: merr trajtën e traktatëve filozofike, prandaj edhe kur teksti është i shkruar në trajtën e dialogëve dramatikë, ata i janë më tepër të përgjasuar dhe kanë për qëllim të fundit mësimin, sidomos kur zhvillohen ndrmjet Dr-ve”.²³. “...diskuton relativizmin e Protagorës, për të gjetur udhën e bindjes dhe të së vërtetës, bashkohet me përsëritjet e Platonit për të gjetur këtë udhë: “Mendimet e drejta, mendimet e vërteta; të menduarit gjëra të drejta; dituria e mendit të drejtë”.²⁴. Së katërti, ndeshim edhe në një koncept pastërtisht estetik – shija, . Shfaqet në hapat e parë të hyrjes në këtë prozë. Ndofta fare e thjeshtë në dukje, krejt praktike, por ama si e tillë, vjen nga reminishencat dhe dritëhijet e kujtimeve me të atin. Kjo lidhet me shijen e verës së Shqipërisë, shije e papërsëritshme, por në vetvete domethënëse në âmen e vet, përta i përket konceptit shije dhe thirrjen e gjakut tënd. I kthyer kështu, në të vërtetën, që kërkon të arrijë, në shijen e origjinalitetit të amës shqiptare. “Puna është më e lartë se trimëria, kazma më fisnike se palla!” Palla dhe trimëria janë mbetje të kapërcyera tashmë në epokën e trurit, shkencës dhe teknikës. Palla e trimëria janë donkishoteske, para projektit të një kohe të

re, themelet e së cilës, duan veç mendim dhe punë. Në fakt, modernizmi, kohë në të cilën veproi Konica, projektoi krejtësisht themele të reja për ndërtesën e saj ideale. Ndërkaq, për Konicën themelet e reja, fillonin pikërisht me ripërtëritjen e ndjenjës së kombësisë në tru. Ky është mesazhi i Plugut dhe mesazhi i vetë Konicës. Ky është kodi, që i duhej kohës, alfabeti i sigurt, për të mos mbetur jashtë saj. Kazma, puna, jo trimëria, jo palla! Ato i përkisnin tashmë, një alfabeti të vjetëruar. Turma jepet si simbol i primitivizmit shkatërrues dhe i kohës së kapërcyer në histori. Pseudointelektualëve u jepet një shuplakë. Ato jepen po aq të shpërlarë sa c'është një tru i frenuar, përtej murit të të cilëve, nuk duket askund kombi. "Një turmë e tillë nuk mund të kuptojë një lagpamës të iluminizmit dhe të ideale..."²⁵. Raca e ngelur në llom të Kohës së Mesme, mbijeton si kundërshti i kohëve të reja dhe përçudshëm, kërkon të drejtën e ekzistencës së vet, në një kohë, që s'i përket aspak. Këtë të drejtë e kërkon me kodin e vjetëruar të klithmave, armëve. Me këtë kod kërkon edhe të ardhmen, si borxh i të tjerëve, si borxh i trurit ndaj instiktit. Puna më e lartë se trimëria e kazma më fisnike se palla, dalë nga goja e Plugut, qenë herezia vetë për bashkombasit(!). Ato u lëshuan ndaj së resë, si ndaj largqoftit. E vërteta për ta është herezi, e drejta është herezi, liria totale nga skllopi i së kaluarës është herezi, pra rrjedhimisht, fillimi është herezi. Kështu, të jetosh me kohën për ta është herezi. Bashkëkombasit ishin zhytur kokë e këmbë në kalbësirën e së vjetrës dhe nuk e pranonin zë tjetër veç britmës së vet.. Duke gjetur tokë të papluguar dhe tru të palëruar, Konicës i duhej, që me hovin e kohës të plugonte thellë e dhimbshëm, aksiomat e së ardhmes së duhur për kombin dhe bashkëkombasit e vet. "Konica ndërton një kundërthënie (kundërthëniet janë tipar i pastër i modernizmit LK) midis intelektualit, plugut, krijuesit e prijësit të lëvizjes kombëtare të zulluve dhe turmës së marrë të pushtuar nga gëzimi e krenaria për "Fitoren", turmës së dalldisur e të kredhurnë euforinë irracionale, në shfrimet instiktive festive".²⁶. "... Dhe përmbi të gjitha , heshtni!", " jo fjalët, por kazmën dhe parmenden dhe draprin, dhe shoshën , dhe furrën. Po mjaft me lëvdime!"²⁷. Duhej arritur shkëputja nga tradita negative, anadollake e dembelllëkut, euforisë ndaj së kaluarës. Jo më rikthim të mallshëm ndaj së kaluarës së kalbur, jo më krenari boshe për çka ka kaluar, jo më gjumë të përjetshëm mbi to. Të shkëputemi nga ç'qemë dhe jemi, për të filluar ecjen me kohën që është, ofron Konica me këtë lloj proze, art, mendim dhe kritikë. Bashkëkombasit për Plugun, për vetë Konicën, ishin të dështuar. Brohorisnin veten, të shkuarën e vet, vajtje – ardhjet rreth vetes, pa ecur aspak më tej, pa ditur përse, pa ditur për çfarë, pa arsye, pa ditur çfarë janë, ku janë e pa dashur ta dëgjojnë këtë, prej askujt. Bashkëkombësit gjendeshin brenda një drame pa fund, të përçarë gjer në teatralitet të vet-vetes si absurd, vendosnin gjithashtu po në mënyrë absurde, fatin e përgjithshëm

të një kombi. Ndaj Konica thërret, madje klith: “Hiqni dorë, ju them, se u bëmë palaçot e dheut!” 28. Kjo është e vërteta, që i dhëmbi Konicës në sy të kombeve të tjera. Ky ishte referimi ynë në hartën e qytetërimit, fatkeqësisht. Tashmë, sërish e vërteta reale brenda së vërtetës artistike. Në tërësinë e emrave të zgjedhur qëllimisht nga Konica, përballemi edhe me emra krejt të shqipërueshëm, aspak të huaj për publikun pritës. Mesazhi i marrë nga domethënia ka ngjizur me emrin përkatës me trurin. Vetë domethënia e emrit të përzgjedhur, është gjithashtu zhgënjim i plotë i shpresës për ndryshim, tek bashkëkombasit e tij. Kjo ndodh, pse Konica e vuri re saktë, logjikën e vetos pas së cilës zvarritej kombi. Veto-ja që udhëheq kombin - “Zgjobë”, as më pak e as më shumë. Konica evodenton. Konica nxori në sipërfaqe, kunderthënie dhe paradokse, koncepte morale të përmbysura. Koncepti i së mirës, si normë etike ishte logjikisht i gabuar. Kjo duhej ta trembte Konicën, por jo. Ai guxon përsëri të fshikullojë drejtpërdrejtë. Konica arrin të pohojë: “në çdo punë që bëni, në çdo masë që merrni, në çdo lëvizje e në çdo fjalë që ju del nga goja, shoh shenjën e një barbarie të thellë...” “Profecia fatale: “Më tepër plakem dhe më tepër më hyjnë dyshime nëse do të qytetërohem ndonjë ditë!” 29. Konica plugon të vërteta, fakte, arrin në zhgënjime të njëpasnjëshme e në kriza të pariparueshme besimi, për të ardhmen e kombit të vet, “nëse do të qytetërohem ndonjë ditë!”. I pamëshirshëm gjer në shkatërrim të gjithçkaje ekzistuese mesjetare, arrin në parashikimin fatal, që ende sot, ka fuqi të na frikësojë në këndvështrimin e vet. Kjo është e reja - koniciane. Kjo është sarkazma, gollë përpirëse e pamëshirshme e gjithçkaje në emër të domosdoshmërisë së lindjes së të resë në gjithçka, por mbi të gjitha, duke filluar që në tru. Konica shkatërron me të vërtetën. Nëpërmjet artit dhe kartëcipërisht nga të dhënat e një teoreme të tillë, e vërtetë dhe art, ai arrin në: “Perënditë ishin vlarë...vetëm në kokë, vend, që për një zullu, s’ka ndonjë rëndësi, a sa për vithet e barkun, ato janë pjesët më fisnike të trupit” 30. Ky është rezultati sarkastik i një plugimi të gjatë, në trurin dhe psikologjinë e këtij populli të verdhë, meit, mbetur e ardhur në kohët e reja, si atavizëm i Kohës së Mesme. S’kish si të pritej ndryshe nga letargjia e tij. Por, Faik Konica gjithashtu, nisej nga bindja, se nga pikëpamja kulturore, Shqipëria i takonte Evropës perëndimore. Në këtë rrugë, ajo kish ecur gjer në shek. XV, por me pushtimin osman, ishte detyruar me forcë të ndryshonte drejtimin e të merrte rrugën e Lindjes. “Është detyra e jonë, theksonte ai, ta shkëpusim Shqipërinë nga shekujt e sundimit osman dhe ta rikthejmë ku e gjeti pushtimi turk, për të vazhduar rrugën drejt Evropës Perëndimore” 31. Vendi i Konicës, Shqipëria, kultura shqiptare, dhe truri flasin nëpërmjet tij me artin e tij. Kështu hyri Konica, me një shkëlqim verbues, tronditës, shokues brenda në një shpellë – labirinth të atdheut të vet.

Edhe pse ishte atdheu i vet, ai ia përplasi të vërtetat, i hapi udhë lirisë në gjykim dhe në art, për hir të së resë, që duhej të lindte patjetër. Atdheut të vet, të pesë shekuj pa dritë, të pesë shekuj pa ecje, të padritë në tru dhe të padiell në kohë, ai iu dha, me dëshirën e ethshme iluministe të ndriçimit të mendjes dhe shpirtit, por përfundimisht, mbeti një protagonist i dëshpëruar në art dhe i tëhuajtur në atdheun e vet. Koha e paqëruar dhe mentaliteti i nxirë thukët, nuk e kapërdinë frymë-kritikën e tij, qoftë edhe nëpërmjet mënyrës së tij të paditjes së këtij lloj realiteti, me art, nëpërmjet prozës. “Plugu (Konica) protagonist i një tragjedie të fshehtë dhe të errët vajton”.³² “Por, jeta ime psherëti Plugu (Konica), është një faliment. Dhe doli nga shpella si hije e vetvetes”, “të iki, të iki nga ky kontinent, të iki për jetë, dhe jo nesër, por që sonte, që tani. Të shkund këmbët mirë, që të mos më mbetet as pluhur nga dheu i Afrikës, dhe i sëmundjeve, dhe i vrasjeve, dhe vjershave mirlitone...! ”³³. Ky është fati i intelektualit të vërtetë, fati i Konicës, që u ndje i tepërt në boshësinë e kombit të vet. Konica, qe mendimtari, artisti, esteti i parë modern. Si i tillë, pati për udhërrëfyes, moton, kritikë ndaj gjithçkaje, rindërtim total, përplasje të së vërtetës. Kjo është fytyra e tij, dora e tij, jeta e tij. Në prozën e tij gjen një realitet, ku kufizimet e trurit nuk mund të kapërceheshin vetëm nga Konica. I gjendur vetëm, përballë një çorientimi kohor të ngritur në themelet e orgjive të korrupsionit, shumëfishon shijen e përvojës së disfatës, zhgënjimit, pamundësisë për të kryer kapërcimin, që kishte për qëllim të kryente. Populli, qe i paracaktuar të dështonte në përzgjedhjen e vet. Megjithatë, Konica zbuloi shkaqet e lajmëroi pasojat. E reja, moderniteti i tij kritik-shkatërrues qe i domosdoshëm. “Krijuesi i parë i prozës moderne shqipe” dhe “Mjeshtri më i skalitur i prozës” e quan Fan Noli. Me këtë përcaktim ka parasysh hopin cilësor që solli vepra e tij në rrugën e mundimshme të prozës sonë”.³⁴ Për Bergsonin, “themeli i të gjithave është shpirti krijues, liria”.³⁵. Kush më shumë se individualiteti i Konicës, përmban në vete, qenien shpirt krijues dhe i lirë. Ndofta kjo edhe për vetë faktin se ai: “... nuk ishte shkrimtar profesionist, ulur mbas tryezet, por një krijues. Estet, Aristokrat deri në art.”³⁶. Vullneti i tij për të vërtetën, njëlloj si tek Niçja “është pasion që përpin gjithçka të shëmtuar”.³⁷. Përfundimisht, gjilpëra e mendimit, artit dhe estetikës koniciane ishte individualiteti i tij tipik, origjinaliteti, moderniteti. E reja, që duhej të vinte patjetër, qe kritika dhe kjo erdhi me Konicën. Ai i përkiste kritikizmit impresionist, një version i modernizmit ky, i lindur në fund të shekullit të XIX e në fillim të shek. të XX. “Mbrojtja...” e Ëolter Peter i përkiste të tillë kritikizmi, në “Hyrjen e Studimit të tij për Historinë e Rilindjes” (1873) e formuluar kështu, se në kritikizëm estetik, hapi i parë ishte të shikuarit e një objekti, si ai ishte në të vërtetë, ishte të njihje veten në impresionim si ajo vërtetë ishte, ta

diskriminoje atë, ta realizojë të qartë. Më i zakonshmi lloj i kritikizmit impresionist ishte themeluar në teatër dhe në rradhë të tërë librash: “Unë qesha gjithë natën; Unë nuk munda ta mposht atë!”.³⁸ “... Mësimet që nxirrnin shkrimtarët shqiptarë prej tij qenë orientuese, kishin të bënin me progresin estetik të letërsisë sonë. Dukuria novatore që bart Konica shprehet në artikujt teorikë dhe kritikë, siç shfaqet dhe në publicistikën dhe eseistikën e tij, por ajo mishërohet qartë në veprën letrare që ai shkroi”.³⁹

-
- 1 Uçi, Alfred, *Estetika e Groteskut, Libri IV, “Nobël”, Tiranë, 2001, f. 3.*
 - 2 Bashota, Sali, *Simpoziumi Ndërkombëtar..., 21/1, Prishtinë, 2003, f. 328.*
 - 3 Salihu, Astrit, *Revista “Thema”, nr. 11, Organ i Shoqatës së Filozofëve, Kosovë, 1993, f. 115.*
 - 4 Pipa, Arshi, *Fletore për Konicën (Faik Konica 1876 - 1942) Revista “Jeta e Re”, nr. 3, Prishtinë Maj-Qershor, 1995, f. 4/kol.3/2.*
 - 5 Hamiti, Sabri, *Faik Konica jam unë, Tiranë, 1994, f. 171/3.*
 - 6 Uçi, Alfred, *Estetika e Groteskut, Libri IV “Nobël”, Tiranë, 2001, f. 9.*
 - 7 Bashota, Sali, *Simpozium Ndërkombëtar... 21/1, Prishtinë, 2003, f. 327.*
 - 8 Uçi, Alfred, *Estetika e Groteskut, Libri IV “Nobël”, Tiranë, 2001, f. 13.*
 - 9 Kiseri, Vedat, *Simpoziumi Ndërkombëtar..., 21/1, Prishtinë, 2003, f. 330.*
 - 10 Konica, Faik, *Prozë “Doktor Gjilpëra...”*, në *Vepra, përgatitur nga N. Jorgaqi dhe Xh. Lloshi, “Naim Frashëri”, Tiranë, 1993, f. 263.*
 - 11 Bashota, Sali, *Simpozium Ndërkombëtar..., 21/1, Prishtinë, 2003, f. 327.*
 - 12 Platoni, Republika, *Libri II, Tiranë, 1999, f. 62.*
 - 13 Uçi, Alfred, *Estetika e Groteskut, Libri IV “Nobël”, Tiranë, 2001, f. 33.*
 - 14 Konica, Faik, *Prozë “Doktor Gjilpëra...”*, në *Vepra, përgatitur nga N. Jorgaqi, Xh. Lloshi, “Naim Frashëri”, Tiranë, 1993, f. 263.*
 - 15 Konica, Faik, *Prozë “Doktor Gjilpëra...”*, në *Vepra, përgatitur nga N. Jorgaqi, Xh. Lloshi, “Naim Frashëri”, Tiranë, 1993, f. 263.*
 - 16 Hamiti, Sabri, *Vepër letrare 8, “Faik Konica”, Prishtinë, 2003, f. 243.*
 - 17 Hamiti, Sabri, *Vepër letrare 8, “Faik Konica”, Prishtinë, 2003, f. 239.*
 - 18 Jorgaqi, Nasho, *Estetika e fjalës shqipe, “Onufri”, Tiranë, 1996, f. 13.*
 - 19 Konica, Faik, *Prozë, “Doktor Gjilpëra...”*, në *Vepra, përgatitur nga N. Jorgaqi, Xh. Lloshi, “Naim Frashëri”, Tiranë, 1993, f. 263.*
 - 20 Koliqi, Ernest, *Fletore për Konicën, Maj-Qershor 1995 (Faik Konica 1876-1942), f. 3, kol.1.*
 - 21 Hamiti, Sabri, *Vepër letrare 8, “Faik Konica”, Prishtinë, 2003, f. 246.*
 - 23 Konica, Faik, *Prozë, “Doktor Gjilpëra...”*, në *Vepra, përgatitur nga N. Jorgaqi, Xh. Lloshi, “Naim Frashëri”, Tiranë, 1993, f. 263.*

- 24 Hamiti, Sabri, *Vepra letrare* 8, "Faik Konica", Prishtinë, 2003, f. 241.
- 25 Kiseri, Vedat, *Simposium Ndërkombëtar....*, 21/1, Prishtinë, 2003, f. 332.
- 26 Uçi, Alfred, *Estetika e Groteskut, Libri IV "Nobël"*, Tiranë, 2001, f. 20.
- 27 Konica, Faik, Prozë "Katër përralla nga Zullulandi...", në *Vepra, Përgatitur nga N. Jorgaqi, Xh. Lloshi, "Naim Frashëri"*, Tiranë, 1993, f. 203.
- 28 Konica, Faik, Prozë "Katër përralla nga Zullulandi...", në *Vepra, Përgatitur nga N. Jorgaqi, Xh. Lloshi, "Naim Frashëri"*, Tiranë, 1993, f. 203.
- 29 Konica, Faik, Prozë "Katër përralla nga Zullulandi..." në *Vepra, Përgatitur nga N. Jorgaqi, Xh. Lloshi, "Naim Frashëri"*, Tiranë, 1993, f. 203.
- 30 Konica, Faik, Prozë, "Katër përralla nga Zullulandi...", në *Vepra, përgatitur nga N. Jorgaqi, Xh. Lloshi, "Naim Frashëri"*, Tiranë, 1993, f. 203.
- 31 Frashëri, Kristo, *Vendi i Konicës në kulturën shqiptare*, Revista "Jeta e Re", nr. 3, Prishtinë, Fletore për Konicën, Maj-Qershor 1995, f. 8, kol. 2.
- 32 Konica, Faik, Prozë, "Katër përralla nga Zullulandi...", në *Vepra, përgatitur nga N. Jorgaqi, Xh. Lloshi, "Naim Frashëri"*, Tiranë, 1993, f. 203.
- 33 Konica, Faik, Prozë, "Doktor Gjilpëra...", "Katër përralla nga Zullulandi...", në *Vepra, përgatitur nga N. Jorgaqi, Xh. Lloshi, "Naim Frashëri"*, Tiranë, 1993, f. 203.
- 34 Jorgaqi, Nasho, *Estetika e fjalës shqipe, "Onufri"*, Tiranë, 1996, f. 15.
- 35 Hersh, Zhan, *Habia filozofike, "Dituria"*, Tiranë, 1995, f. 315.
- 36 Konica, Faik, Prozë "Doktor Gjilpëra...", në *Vepra, përgatitur nga N. Jorgaqi, Xh. Lloshi, "Naim Frashëri"*, Tiranë, 1993, f. 203.
- 37 Konica, Faik, Prozë "Doktor Gjilpëra...", në *Vepra, përgatitur nga N. Jorgaqi, Xh. Lloshi, "Naim Frashëri"*, Tiranë, 1993, f. 203.
- 38 Baldick, Chris, *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*, Oxford University Press, 1991, f. 108.
- 39 Jorgaqi, Nasho, *Estetika e fjalës shqipe, "Onufri"*, Tiranë, 1996, f. 15.

Ledri Kurti, ose "martesa" estetike me natyrën

Nga Fatmir Terziu

Në më të shumtën e rasteve, shumë prej nesh parapëlqen natyrën si spektator. Madje në shumë raste, disa racione të skenave natyrale janë parë sikur ato janë një pikturë ose një fotografi. Ne në fakt, edhe kur ndodh kështu, edhe kur tentohet një anë tjetër, shikojmë piktoresken për të eksperiencuar gjërat reale, sepse estetika na lejon depërtimin drejt natyrës që është filtruar në pikturë, një hapësirë mesazhiere, një ujëvarë në rrëniën natyrale, një buzëbuckël luleje që

tringëllon nën petal, një ngrirje a shkrirje kohore në pafundësi emocionesh. Një jetë kjo, që skicohet “Nën Harqe Kacafytjesh”. Një jetë që siglon nën firmën e shkrimtares Ledri Kurti. Dhe këtu në këtë jetë piktoreske, natyrshëm s’ka asgjë ndryshe nga ajo që Kurti pikturon pa u sforcuar, të na japë një natyrë të zhurmshe, një natyrë grishëse dhe sfiduese. Menduar për një natyrë të tillë me fenomene natyrale si materialisht të atashuara në përditësinë karakter-jetë, një skenë estetike parapregatit homonimen që mburret me një pasuri figurative dhe një brum popullor të përzgjedhur, që në fakt mbetet jo vetëm një pasuri për bibliotekën “Shkodra”, por edhe për një rrafsh kombëtar. Në çfarë vazhdon, nënshkrimi i estetikës aktive për të parë detajin elementformues të natyrës që rrethon, deri në strukjen e zbërthimin e ëndërrës si tipar Frojdian, kacafytja e Nikos në atë grimcërim transparent mes çarçafëve rozë shpërngulet qetësisht mes një gjuhe joshëse drejt qendrës dhe pastaj në mënyrë postmoderne anashkalon linjat vazhdueshmëri, duke parë e riparë kohët dhe kthimet në hapësirë e në kohë. Një përsëritje e tillë në kohë e në hapësirë na afron një Niko në ecje tronditëse, një Niko ndryshe, në të përditshmen e jetës së tij dhe na prezanton natyrën jetike dhe atë njërëzore në të cilën fenomeni Niko nuk është ai i karakterit Niko.

Departura e parë nga pozicioni i rolit të observuesit, e vë Nikon në simbolikën e tipit ballë-për-ballë, me të keqen e të mirën, me të bukurën dhe të shëmtuarën, me bjonden 18-19 vjeçare, me birbon që ‘zgërdhehet me bjonden’ dhe me motin gri. Një pikturë kjo që bën të kryesh aktin real me natyrën dhe me natyralen, ku fenomeni natyral është një e mesme e lëvizjes. Një perceptim i tillë, i ndihmuar nga figuracioni i pasur i Kurtit, zbulon vazhdimësinë e natyrës jo të përshtatshme për karakterin apo ndjekësin e tij, ku fjalja e Kurtit zbulon: “Moti në fakt, qe gri prej kohësh, për t’mos thënë se s’dihej në i përkiste ndonjë rreze dielli këtij viti. Megjithatë sikur të mos qe qyteti, ku qe bërë kaq drejt vitesh, poi dukej vetja i panjohur në të, ose s’qenë njërëzit, që i përkisnin këtij qyteti. Ata kishin një buzëqeshje gati-gati të papranueshme, por sa shpejt u formohej ajo dhe një mirësjedhje të pakuptueshme, sikur u ngatërrohej nëpër gishta, sy dhe trup, pa ditur as ata vetë sa kot u rrëshqiste, ose të paktën kështu i dukej atij. Nikoja nuk ndjehej fare në terezi...” (faqe:8). Një pasazh i qartë, një akt që nën piktoreskën e natyrës dhe prezantimi figurativ të grisë si detaj dhe jo si ngjyrë, figurojnë dy oportunitete absente dhe estetike nga pikëpamja lexues-karakter-situatë dhe nga këndndodhja tipar-përshkrim-figurë. Natyra si një environment jetik këtu luan dyfish-asistencën e saj, teksa sensi i logjikës kompletton gjuhën dhe mentalitetin në të cilin karakteri konfiguron me natyrën që e rrethon. Dhe para se karakteri i Kurtit të “drejtojë këmbët për nga shtëpia e mikut të tij”, kjo ngjiz dhe parapregatit ardhjen në skenë të vajzës që dashuronte ai prej vitesh. Këtu përsëri natyra

luan rolin themeltar, madje ajo ndihmon të sipërfaqësohen detaje më joshëse të sekseve njërëzore në një labyrinth kohor dhjetë vjeçar dashurie. Elementi i shkëputur nga teoria e Frojdit në këtë rast largon fajin Edipial dhe libidinal të Nikos, për atë puthje flokësh e buzësh, derisa ëndërrimi ndryshe nga ëndrra kthehet në një dëshirë të kahershme: “Madje ai në fund të studimeve të saj do të shkonte atje e të ktheheshin të dy bashkë, në të vërtetë të tre, të kurorëzonin dashurinë e tyre. Atje ëndërronin të kishin dhe fillesën e krijesës së tyre. Do të kalonin atë që zakonisht çiftet e respektojnë tradicionalisht, si ‘muaj mjalti’”. Kur ne depërtojmë në këtë pasazh fjalësh që sjellin një pasojë turbulente, natyrshëm shohim edhe natyrën estetike, të cilën proza e Ledri Kurtit ‘kacafyt’ nën harqe jetike të jetës që zbulon elemente fëminore, fëmijësh si brazdë gjenerate dhe tipiken Livia si një protagonist në trion, bije-e dashur-nënë. Më tej është tabani ku kjo natyrë sundon. Është tabani ku peshohet fjala dhe ushqehet fjalia e tillë domethënëse: “Ja ashtu, si të rrinjtë ende beqar dhe të punësuarit e pakënaqur!” Kjo ndoshta edhe një parapërgatitje për ‘duelin e heshtur’ që zbulohet në arsyen e linjës Livia-Elma, për të cilën autorja gjen një arsye më shumë të katapultojë paksa edhe ndjenjën, edhe realen e lidhjes dhe zgjidhjes në këtë rast. Dhe përsëri ndeshim ngjyrën që Kurti nis si peshqesh për sytë e Livias duke e huazuar nga natyra, nga moti gri. Ledri thotë se sytë e Livias qenë bërë gri, nga lotët që kërkonin të shpërthenin. A nuk bëhet natyra gri kur shpërthejnë lotët e saj nga qielli? “Kjo ka qenë mbase diçka që zgjidh një pikëpyetje, në shpirtin tim për marrëdhëniet mes tyre, por kjo po më lodh sa jeta që më ka mbetur”, - tejkalon situatën ndërhyrja e autores. Ndoshta për të rifokusuar në një insinuatë karakteri që shtriqet midis realitetit dhe gënjeshtres së Livias, madje deri në caqe të autokritikës: “Gënjeve derr!” – i tha vetes dhe vazhdoi rrugën kuturu”.

Kundërnatyra e prozës

Më dramatike është bërë tashmë eksperiencia e aktit kundër natyrës, duke tentuar të jashtëshkruash ndodhitë e natyrës, ose të ndërvaresh në fytyrën e kundërshtive të kundërshtares me natyrën. Natyra ndoshta merret në këtë rast si një provë, sic ndodh shpeshherë në ngjitjet alpinistike drejt majave të larta, apo kacafytjeve në brigje lumenjsh dhe grykëderdhjesh gojëmuftura. Ne i shohim forcat e natyrës si një kompeticion kundër nesh, sikur malet, lumenjtë grykat dhe rrethrrrotullama jonë problematike me natyrën dhe egoizmin tonë të ket një cifël cmire që rrëshqet mbi kapricion tonë, njeri. Në këtë kontestim proza e Ledri Kurtit, natyrshëm ndërhyr në natyra të ngjashme dhe krijon kundërnatyrën si një element

sprovues. E gjitha preferohet të shfaqet në kohë e hapësirë të padetajuar me një kundërvlerë në tërsinë e pasazhit, ku “nëpër qytet dëgjohej një lubi” dhe kur “këlyshët”, ose ‘pjellat e saj’ shokohen nën potencial fjalësh “c’lloj race, mishi, truri, gjuhësh, duhej të preferonin”. Në këtë ‘qytet hipish, memecësh, psikopatësh’ kundërnatyra e prozës së Kurtit manaxhon një situatë të cilën diafragma ndarëse e përcjell në grahma tipike dhe tepër të kundërshtuara nga natyralja, nga jetikja, por ja që sillen ashtu sic dhe ndodhën në cmendinë e asaj kohe pa kohë, në rrëmujën e atij viti pa vit në historinë kalendarike të prozës së Kurtit. Dhe kundërnatyrorja na sjell pastaj një fakt si ky: “Fillimisht, iu grumbulluan varrezave. Ishin varreza të larta, me kryqe të mëdhenj e të lartë, që të mbartnin për bukuri. Aty e ndjenin veten më të sigurtë. Shurosnin aty majë kryqeve e as u bëhej vonë fare e as që u duhej të dinin se gjithë ajo urinë, binte sipër një varri, i kujtdo qoftë ky dhe i nënës apo i babait të tij...” (Faqe:19). Në një protektorat të tillë ku “njërezit që s’e patën menduar një rrugë të tillë shpëtimi, silleshin nëpër qytet ashtu sic qenë.”, ndryshohet edhe këndi i vështimit kundërnatyrë për të skenuar Angjelinin, djalin e parë që po bënte për vete, pothuaj të gjithë ata, që gdhinin mëngjeset me pasqyrë nën jastëk, duke mos i besuar fatit, që i kish falur gjer ate cast”. E ndërsa autorja e rikthen vështimin në tematikën më prekëse, në atë që proverbi francez “në do të të them se c’komb je më trego varret”, natyrshëm kuptojmë kritikën dhe autokrikën ndjenja-shkrumbuese që nënshkruhet në një antagonizëm me natyralen: “kështu, varrezat u përmorën e u qelbën aq shumë sa dhe duke ndejtur majë kryqeve nuk zgjidhje asgjë nga ajo që prisje...” Kjo eksperiencë e aktit kundër natyrës përputhet edhe me teorinë e John Deëy që përshkruan një balancë midis bërjes dhe shpërbërjes. Ai thotë: “ajo nuk është thjesht një bërje dhe një shpërbërje në alteracion, por një miksje e tyre në marrëdhënie... Aksioni dhe konsekuenca e tij ndoshta janë bashkuar me perceptimin.” (Deëy, *Art and Experience*: 1934:44). Më tutje mund të marrim si argument edhe nocionin e Emanuel Kantit për sublimen, për atë që lidhet me rëndësinë e modifikimit, që aplikohet direct me intimacionin konfrontues me natyrën.

Identiteti dhe metafizika e prezencës

Analiza ime në këtë roman të autores Ledri Kurti (Kraja) është më shumë në anën somatike të eksperiencës, ‘një modë e ndëraktrimit’ me një natyrë të interpretuar mbidominuesisht në terma letrare të të gjithë anëve të saj fizike. Ky referim tek ‘metafizika e prezencës’ referon teorinë poststruktualiste të Derridës

që prioritizohet në kritikën e Niçes për metafizikën e substancës. Në vizionin e Deridës, metafizika e prezencës është një gjatësi vazhdimësie dhe fundamentale e mendimit Perëndimor, po aq edhe të një niveli ku synon krijimtaria bashkëkohore dhe kultura. Sipas Deridës ajo është një pjesë e folozofisë moderne dhe traditës së kësaj filozofie. Në romanin e Kurtit ne gjejmë një ambigacion lidhës me këtë, që në detaj krijon ‘mitin e prezencës’. Në fjali të shumta ku përsëritja e shumëhershme e fjalës ‘gjoks’ tempted në frymëmarje të ndryshme shpjeguese, kritika e Deridës për prezencën synon të demonstrojë këtë anë paradoksale të identitetit në lidhje me ekskluzionin që autorja në këtë rast gjen në aprioritetin e vet fjalës që shpjegon artistikisht një botëkuptim të lidhur me simbolikën e gjoksit të nënës, gjoksit fëmëror, gjoksit burrëror, gjoksit si ushqim dhe gjoksit si kundërshti apo kapriçio, apo edhe në gjoksin e njëri-tjetrit. Në këtë mpleksje logjike idea e filozofes së mirënjohur Judith Butler atribuon identitetin në një teori që lidhet me kuptimet e reja që fjala ndërmer dhe realizon në hegemoninë e saj. Në këtë teori gjendet edhe pasuria tjetër që shihet në figuracione të njohura si ‘më shumë dihashte bosh se flinte’, apo ‘kënde të jetës së tij’ dhe ‘ora vazhdonte të ecte pa kokëçarje’. Një lidhje me këtë është edhe sekuenca që insiston një riskim të karakterizmit, ku Meri dhe foshnja janë një simbolikë më vete: “foshnjën sapo e kish zënë gjumi. Brenda asaj dhome era s’hynte dot veç klithte duke u kacavarë me gishtërinj të thatë në xhamat e dritareve dhe qindra herë ringrihej duke u përdredhur e lidhur nyjë me veten, si e sit ë ngelej aty gjer sat ë zgjohej foshnja. Në trurin e errët të Merit përsëriteshin fjalët e Martit: “Meri, jepi të pijë! Meri ajo është jeta jonë! Ne tani sapo e filluam! Por Meri s’arinte të haptë sytë. Qe diçka e rëndë, zezë” (faqe:31).

Aktrimi me natyrën

Ledri Kurti ndërton një lëvizje të ndjeshme karakteresh në romanin e saj. Një lëvizje që zhytet e zhytet në tendosjen pafre të natyrales. Çdo element pastaj bëhet detaj. Çdo detaj bëhet një symbol. Dhe tek çdo symbol shohim një parathënie dhe një ndërthënie të pasuar me pasthënie e heshtur. Duhani është një lloj preteksti midis Kleos dhe Nikos për tu zhytur ‘në palat e rënda të tymnajës’. Po aq sa edhe gjeografia e pushimeve krijon diçka më tepër në prezantimin e botës që na rrethon, botës që shoqëron prezencën dhe kthimin e Elmës. Faktori argumentues ose shkaku janë pushimet. Pushimet janë eksplorues të ‘një grupi miqsh nga Franca, Italia, Kuvajti, Japonia’ për të realizuar aktrimin e nevojshëm me natyrën në këtë pikë. Elementët natyralë janë bashkëudhëtarë të portretimit Kurti. I gjen në thjeshtësinë e jetës, po aq edhe në aktrimin medium të lëvizjeve në roman. Në këtë bashkëudhëtim plotësimi i aktrimit me natyrën kryhet me

një mori epitetesh, krahasimesh, metaforash hiperbolash dhe e gjitha është një fabulë që shumëzon tërësinë. “Krisi dera e veturës”; “si thes i qullur”; “ndiqte arsyen e qëllimit”; “ia ngulte shpatullat në vend”; “i rëndonte në hije”; “dikush i padukshëm”; “gjishshka u err”; “dielli kishte filluar të qeshte”; “mundohej kryeneç”; “dy trupa ndenjur dhe shtrirë me fytyrë mbi tapet, gërhisin, çfrynin, gromësinin” dhe “dukeshin sikur s’do ngriheshin për një javë të tërë” nuk janë pak për të thënë se janë elementët figurativë që ndërtojnë vetëm një gjysëmfaqe, pikërisht gjysëmfaqen tridhjetë e katër të romanit të Kurtit. Në këtë aktrim me natyrën, natyrshëm shfaqet edhe lidhja e vazhdueshme që krijohet me modelin e njohur të quajtur ‘juxtaposition’ që në shqip përkon me hyrje-daljen në një proporcion jo të njëjtë kohor dhe dimensional. Kur Toni hyn në skenën e romanit, aktrimi i tij me natyrën ndërtohet si një vazhdimësi, sikur ai nuk shkrepet për së pari, por si një element që krijon vazhdimësinë. Qartësohet më shumë kjo në prezencën Toni-Meri-Elma, ku natyra e gëzimit penelon trigma të ndryshme nocioni. Toni i gëzuar dhe Meri “ndryshe krejt, çuditërisht krejt ndryshe nga ç’priti Toni, u duk me një buzëqeshje në buzë, si të copëtuar me gërshtë dhe sy të humbur, pa fare pikëqëndrim” (faqe:35). Gjithashtu improvizimi është i nevojshëm kur aktrohet me elementët e natyrës. Diferenca është një modë impartiiale e interaktrimit me një ton ndryshe të ndërvarur nga eksperiencia respektive. Kur autorja kompletton këtë aktrim me natyrën, përpjekja për të larguar kthimin prapa anashkalon një debat që lind nga faktorë rrethanorë, kohorë, vendorë dhe madje edhe kritik. Rigrupimi dhe konfigurimi ‘atletik’ i detajeve presupozon një aktrim të lehtë dhe jo të shpërndarë në tematikë që përthihen. Por jo gjithmonë poststrukturalizmi përkon me këtë. Në detajin e Martin dhe në letrën e “Pushtetit të Lubisë” shihet një tendencë mënjanimi e këtij elementi dhe më tej kapet shumë shpejt duke e kthyer romanin në trakun e vet të mëparshëm. Peripecitë e thurura artistikisht kanë konvergjencën historike dhe elementin e kamufluar politik që shpeshherë ndrydhin aktrimin e bukur me natyrën, një mënyrë e shkëlqyer e autores për të larguar të tërën dhe për të afruar pikanten, interesanten.

Aktiviteti perceptues i karaktereve

Ndryshe nga loja rutinë një aktivitet perceptues i karakterëve në roman shihet si një gjallëri. Perceptimi lëvizës, nëse do të përshtasim më qartë këtë nocion, krijon njohje të lehtë, dhe aktivizon situatat. Pa këtë aktivitet perceptues Livia në lëvizjen e saj do të dukej e tepërt, ose si një ngjitje pa arsye. Livia lëviz në natyrën e saj dhe në gjeografinë e karakterit, për të argumentuar lidhjen femërshtëpi, por edhe për të bërë lidhjen njohëse më të detajuar me Elmën, ku në

mes ngjizet në një realacion me nënën. Këtu fjalia “dikush lind për të vuajtur” konfuzon paksa realitetin dhe duket si e shpejtuar në një pasqyrim mjeshtëror që romani ka ndjekur në këtë pikë. Por më tej kemi sërish elementin e cigares në duart e femrave, kafënë që u pi dhe detajin që krijon preceptimin e qartë “askush s’e dinte si rridhte jeta e këtyre qënieve, që i besonin aq shumë së mirës”. Pastaj hyjnë njërëzit, mentaliteti dhe aktiviteti i hershëm, ai prezent dhe ai që mbetet tek perceptimi në botën e njërëzve, për atë c’ka shqetësimi duket analitik në roman. Frika si një element, dhe këshilla e vendosur prej nëne ngjyros situatën dhe kërkon zgjidhjen tek faktori i vetëm Elma. Situata përcillet e lehtë dhe e kuptueshme, por jo e zbuluar deri në fund. Ky lloj perceptimi nga Kurti të mban ngjeshur mbi faqet e romanit të saj. Kur përsëri cigarja si simbolikë më vete, kërkon ndalimin e trishtimit, në gojën e bijës për nënën, që tejkalon normativën e pirjes, shkaku natyrshëm mbetet tek shqetësimi në njërën anë dhe në anën tjetër tek perceptimi i ambientit rrethues. Serrish elementi Frojdian i autores kategorizon situatën femerore që gjendet e kastruar nga një ambient që lejon vazhdimësinë. Por e gjitha është një flirt, e gjitha është një histori dashurie, ‘një djall e një ëngjëll’, që natyrshëm krijohet mbi baza të shëndosha të fabulës që stiset nën një gjumë, debat, argument dhe bitis diku në kukullat e gotave të verës së kuqe që Elma aktivizon për të sjellë një ‘mbrëmje aq të shijshme’, pas atij mëgjësi të ngathët, por tani me një relaksje, dush të mirë dhe ushqim të shijshëm, deri në pritjen e karakterit tjetër, Litit që kthehej vonë nga puna.

Në vend të konkluzionit

Çdo model i suksesit dhe josuksesit në këtë roman inkorporon, bashkëvepron si një e tërë, që e bën atë një pjesë të letërsisë kombëtare. Një tentativë jo pak e vogël e Kurtit, që më parë ka synuar poezinë dhe tregimin e saj të shkurtër të ushqyer nga poezia, nga poetikja. Për ta lënë të hapur përfundimin në roman, me qëllim që ai të lexohet nga më shumë lexues, ne po mbajmë të mbyllur elementin themelor, çelësin e situatave të tij. Dhe natyrshëm që ai do të lexohet, se është një arsye më shumë për të zbuluar ‘këlyshë të bukur’, ‘një femër esmere’, ‘i zbardhën kofshët’, ‘i zbardhën të mbathurat’, ‘rrobat e grisura’, ‘kuçkë’, apo edhe ‘prifti bëri një kryq të madh në hapësirë’ ... të gjitha janë elementë të romanit “Nën Harqe Kacafytjesh”. Le t’i urojmë Kurtit suksese në këtë rrugë krijuese...

Botuar: Floart-Press: 25.12.2008

Ismail Kadare, pak më ndryshe!

Ismail Kadare lindi në qytetin e Gjirokastrës. Atje ai kaloi fëmijërinë dhe kjo la gjurmë të thella në gjithë jetën dhe krijimtarinë e tij. Shkollën e mesme e kreu në gjimnazin "Asim Zeneli". Më pas kreu studimet e larta në Fakultetin e Historisë e të Filologjisë në Universitetin e Tiranës, pastaj në Institutin "Gorki" të Letërsisë Botërore në Moskë. Këto studime iu ndërpre për shkak të krizës politike ndërmjet Shqipërisë dhe ish Bashkimit Sovjetik. Kadareja ka punuar në gazetën "Drita", pastaj drejtoi revistën "Les lettres albanaises". Së fundi punonte në profesion të lirë. I. Kadare ka qenë dhe është protagonist i jetës politike dhe i mendimit të vendit qysh prej viteve '60. Në fund të vitit 1990, dy muaj pas rënies së shtetit diktatorial, Kadare u largua së bashku me familjen në Paris, por mbajti lidhje mjaft të shpeshta me Shqipërinë. Ismail Kadare është një nga personalitetet më të shquara të kulturës shqiptare, ambasador i saj në botë. Kadare është shkrimtari që i ktheu mitet legjendare në realitet, shkrimtari që bëri histori prej prehistorisë, pa rënë në kundërthënie me vetveten dhe gjykimin modern, ai arsyetoi estetikisht në mënyrë të përkryer dhe për kohën absolute. Në Shqipërinë e ndodhur në udhëkryq vepra e Kadaresë ka qenë dhe mbetet një shpresë apo një ogur i bardhë për të. Ismail Kadare është autor i shumë veprave në poezi e prozë, laureat i shumë çmimeve kombëtare, kandidat i çmimit Nobel për shumë vite me radhë, anëtar i Akademisë së Shkencave të Shqipërisë dhe Anëtar i Akademisë Franceze të Shkencave Morale. Vepra e Ismail Kadaresë është përkthyer në 32 gjuhë të huaja duke arritur kështu një rekord të përhapjes në tërë botën e qytetëruar.

Poezia e Kadaresë

Poezia e Ismail Kadaresë është një prej zhvillimeve më novatore në vjershërimin shqip gjatë një gjysmë shekulli. Ajo shprehu vendosmërinë e shkrimtarëve të brezit të viteve '60 për të realizuar qëllime estetike të ndryshme prej paraardhësve. Frymëzime djalogshme (1954), Ëndërrimet (1957), Ëndërr industriale (1960), Shekulli im (1961), Poemë e blinduar (1962), Përse mendohen këto male (1964), Shqiponjat fluturojnë lart (1966), Motive me diell (1968), Koha (1976), Shqipëria dhe tri Romat, përbëjnë titujt kryesorë të veprës poetike të Kadaresë. Ismail Kadare, ndryshe nga Agolli, në periudhën e parë të krijimtarisë së tij, u tërhoq pas poemës epiko-lirike. Në prirjen e përgjithshme ai nuk u shkëput prej frymës monumentalizuese të poezisë së mëparshme, por e kush-

tëzoi këtë me tipin e njeriut shqiptar, të historisë së tij kombëtare, të fatit të tij nëpër shekuj. Thua se në të gjitha poemat e shkruara në vitet '60 -'70 ka një gërshetim të mjeteve të reja të të shprehurit me mënyrën tradicionale të të vështruarit të jetës dhe të historisë:

*Po s'ndërron ai kurrë
Art i skulpturës
Gënjeshtërën mbi mua ka ngrirë përgjithnjë.
I mbërthyer në dëshminë e saj të rremë
Të vërtetën kujtoj dhe qaj për të.
(Laokonti)*

Poezia e Kadaresë, ndryshe prej prozës së tij, është përgjithësisht e qartë, pa ekuivoke, shpesh marciale, thua se përherë optimiste. Ajo, në kritikën zyrtare, është pritur si pasurim problematik i poezisë shqipe, veçanërisht me temën e qëndresës shumëshekullore të popullit shqiptar në rrugën e tij të gjatë të historisë. Poezia e Kadaresë është poezi e sfidave të mëdha shqiptare. Ajo është e përshkuar nga qëndrimi hyjnizues ndaj historisë kombëtare, ndaj lavdisë së tyre, ndaj tokës së të parëve, ndaj gjuhës shqipe. Qëndresa hyn në poezinë e Kadaresë qysh prej kohërave antike, deri në periudhat më të afërta të historisë. Veçmas ajo lidhet me "motin e madh", të epokës së Gjergj Kastriotit; por Kadare hyjnizoi një periudhë më të hershme se kjo, që ishte mitizuar më herët prej Rilindjes Kombëtare: periudhën e humanizmit evropian (siç mendon shkenca e historisë, kjo periudhë e gjeti Shqipërinë në të njëjtën shkallë zhvillimi me anën tjetër të Adriatikut), e cila pati shprehjen e saj dhe në njeriun dhe qytetërimin shqiptar:

*Njëzet e katër lufta bëri,
Njëzet e katër vdekje theu.
Çka mangut linte ditën Gjergji,
Plotësonte natën Skënderbeu.
(Portreti i Skënderbeut)*

Përgjithësisht poezia e Kadaresë është e sunduar prej mitit të së shkuarës, evokimit të lavdisë së dikurshme. Kadare synon, përmes poezisë së tij, ta çlirojë njeriun shqiptar prej akuzash që e kanë ndjekur ndër shekuj, duke përfshirë akuzën si popull i lindur me instinktin e luftës dhe të mercenarizmit, binjak me

armën dhe peng i saj:

*Dhe kur binin në prille a në vjesht
Nëpër brinja të shtrirë, nëpër lugje,
Si me zjarre të vegjël të pëtjetshëm
Era loste me xhufkat e kuqe.
(Nisja e shqiptarëve për në luftë)*

Poema epiko-lirike shqipe arriti një nivel të lartë afirmimi me vepra të tilla të I. Kadaresë, si "Përse mendohen këto male" dhe "Shqiponjat fluturojnë lart", pastaj me "Shekulli i 20-të", "Poemë e blinduar", "Shqipëria dhe tri Romat" e vepra të tjera. Poezia e Kadaresë është e prirur drejt sintetizmit dhe abstraksionit. Në këtë cilësi poezia e Kadaresë të sjell ndërmend vjershërimin e Migjenit. Sintetizmi shfaqet në mungesën e çfarëdo subjekti apo elementi të subjektit. Poemat e Kadaresë, përgjithësisht poezia e tij, janë art mendimi, pa elemente të rrëfimit (narracionit). Si të tilla, si poema mendimi, ato ofrojnë shumësi leximesh, në kohë dhe në miedise të ndryshme. Kadare në problematikën e poezisë shqipe, krijoi emërtesën e "temës së madhe". dhe jo vetëm kaq, ai e ktheu në mit atë, duke e bërë mbizotëruese në jetën letrare të vendit për më shumë se dy dekada. Para së gjithash poezinë e Ismail Kadaresë e intereson ajo që shpesh quhet gojëdhënë kombëtare ose mit i origjinës. Sfidat më të rëndësishme të historisë së popullit shqiptar janë stacione të poezisë së tij. Kadare i shkroi disa prej veprave të tij më të rëndësishme në vargje të lira, duke përvetësuar vlera të rëndësishme të vjershërimit tradicional, prej De Radës deri tek Migjeni. Në fillimet e veta ishte i ndikuar prej poezisë ruse, veçmas prej Majakovskit. Poezia intime e Kadaresë është mjaft e ngrohtë, e drejtpërdrejt, një bashkëbisedim me të dashurën që përgjithësisht është larg si vend apo si kohë:

*Do shkoj të ulem përmbi pellgjet,
Të pi në gjunjë duke rënë,
Në grykë e di që do më ngelet
I ftohti medaljon i hënës.*

Gjithashtu poezia intime e Kadaresë përshkruhet nga malli për qytetin e lindjes, për njerëzit që lanë gjurmë në fëmijërinë e tij, për atdheun kur ndodhet larg tij, për kohën studentore, vajzat dhe rrugët e Moskës kur është në atdhe, e mbi të

gjitha, për vajzën që le gjurmë në shpirtin e tij, por që përgjithësisht ndodhet larg.

Raporti ndërmjet jetës dhe vdekjes

Raporti midis jetës dhe vdekjes, midis të gjallëve dhe varreve, midis brezit që shkoi dhe atij që vjen, një nga raportet më thelbësore të qenies njerëzore, përbën një rregullator të mbifuqishëm të gjithë yllësisë së veprave të Kadaresë. Synimi parësor i çdo letërsie serioze që të qëndrojë mbi kohën dhe hapësirën zuri vend kryesor që tek romani "Gjenerali i ushtrisë së vdekur". Ky roman i kushtohet misionit të një shtabi ushtarak të gjallë, i cili duhet t'i bëjë nderet e fundit një armate të tërë ushtarësh të mbuluar me dhë. Vlera e jetës, çmimi i vdekjes, taksa e gjakut, varrimi dhe zhvarrimi, muranat anonime dhe piramidat hijerënda, ringjallja dhe rivdekja (rivrasja), arka e hirit dhe dosja e zezë, kamarja e turpit dhe përmendorja e nderit, harrimi dhe përjetësia, vetëflijimi dhe kurhani, trupi dhe hija (fantazma, sozia, spiritus), janë nocione themelore artistike të shkrimtarit. Në mënyrë të veçantë vdekja përbën një zgjedhje të dëndur të autorit për të dhënë qëndrimin e tij ndaj jetës njerëzore. Ajo paraqitet në formë individuale dhe kolektive, natyrore dhe heroike, të mirëqenë dhe të sajuar. Ajo vjen nga fati, nga hakmarrja, nga lufta, nga gjyqi, nga sëmundja nga mplakja; në të gjitha pamjet e saj, si ndërprerje e zakonshme e jetës, si shpagim për vdekjen e tjetrit, si prurje e lëngatës, si varje apo pushkatim nga shteti, si zvarrisje apo linçim nga hakmarrja. "Gjenerali i ushtrisë së vdekur", vepra që i dha njohjen ndërkombëtare Kadaresë, nuk është e para që trajton raportin midis jetës dhe vdekjes. Qysh tek "Balada e zhvarrimit", kushtuar fatit pas-vdekjes të prijësit arbër Gjergj Kastrioti, duket qartë prireja për të zbuluar, nëpërmjet qëndrimit ndaj varrit, kulturën nga barbaria, dhunimin nga shenjtërimi, sundimin e të vdekurve mbi të gjallët. Në tregimin "E krehura", vdekja dhe varret, në heshtjen e tyre, marrin vlerë fisnikëruese. Njeriu që edhe me vdekjen dëshiron të tregojë dinjitet dhe fuqi shpirtërore ka një varr të thjeshtë, pa shenjë, në një kënd të padukshëm të varrezave verilindore të kryeqytetit, ndryshe nga shumë të tjerë, që, në përputhje me hierarkinë zyrtare mbitokësore, mbajnë mbi krye statuja, ornamente, lule dhe figura. Por ata nuk kanë bërë më shumë se Egla e vogël për Shqipërinë dhe s'kanë asnjë meritë për të qenë të diferencuar edhe përpara vdekjes e varrit. Nëpërmjet varreve Kadareja ka stratifikuar gjithë shoqërinë shqiptare, në kuadrin e së cilës veprojnë personazhet e tij.

Shtresëzimi i shoqërisë në veprën e Kadaresë fillon me varret pa emër, me muranat e thjeshta në gryka malesh e pusish, me varrezat e zakonshme shqiptare,

pranë kishës, rrethuar me selvi; për të vazhduar më tej me përmendoret dhe lapidarët, me varret e shenjtëruar për motive patriotike, siç janë varret e dëshmorëve (le të kujtojmë, për shembull, varrin e veçantë të Alush Tabutgjatit; varrin e Skënderbeut ose edhe të pashait turk në Orikum) dhe për të përfunduar me piramidën e faraonit Keops ose arkën e hirit të trupit të djegur të Çu En Lait, që, sipas testamentit të tij, u derdh mbi hapësirën ndërkontinentale të Kinës, për ta pushtuar me frymën e vet. Ismail Kadare është nga personalitetet më të shquara të letërsisë shqiptare. Me veprën e tij, që ka shënuar një numër rekord të përkthimeve (në rreth 32 gjuhë të huaja) ai e bëri të pranishme Shqipërinë në botë, me historinë dhe me kulturën e saj shekullore. Kadareja që në vitet '60 shënoi kthesë në letërsinë shqiptare me poezinë dhe prozën e tij. Brenda potencialit të tij krijues janë mitet dhe legjendat, e shkuara dhe e ardhmja, raportet e përkohshmërisë dhe të përjetësisë, dramat e kaluara dhe ato të tashmet, veset dhe virtytet shqiptare, kullat dhe pallatet moderne, qëndresa dhe humbja, zhdukja dhe ringjallja, të gjitha labirintet e jetës dhe të vdekjes. Duket sikur asgjë çka është shqiptare, nuk mund t'i shpëtojë syrit të shkrimtarit të madh. E gjithë vepra e Ismail Kadesë që nga botimi i parë deri te i fundit ndrit nga mesazhi dhe shpresa për një Shqipëri të barazuar me shtetet më të qytetëruara të botës, sepse asktu e meriton, ndihet të pohojë autori.

Botimet e veprës letrare

- 1- *Frymëzime djaloshare, Lirika; Ndërmarrja Shtetërore e Botimeve, Tiranë, 1954*
- 2- *Ëndërrimet, lirika dhe poema; Ndërmarrja Shtetërore e Botimeve, Tiranë, 1957*
- 3- *Princesha Argjiro, poemë; Ndërmarrja Shtetërore e Botimeve, Tiranë, 1958*
- 4- *Princesha Argjiro, poemë; Naim Frashëri, Tiranë, 1967*
- 5- *Princesha Argjiro, poemë; Rilindja, Prishtinë, 1970*
- 6- *Princesha Argjiro, poemë; Rilindja, Prishtinë, 1972*
- 7- *Princesha Argjiro, poemë; Rilindja, Prishtinë, 197(?)*
- 8- *Princesha Argjiro, poemë; Shtëpia Botuese e Librit Shkollor, Tiranë, 1977*
- 9- *Princesha Argjiro, poemë; Rilindja, Prishtinë, 1983*
- 10- *Shekulli im, vjersha dhe poema; Naim Frashëri, Tiranë, 1961*
- 11- *Gjenerali i ushtrisë së vdekur, roman; Naim Frashëri, Tiranë, 1963*
- 12- *Gjenerali i ushtrisë së vdekur, roman; Naim Frashëri, Tiranë, 1967*
- 13- *Gjenerali i ushtrisë së vdekur, roman; Naim Frashëri, Tiranë, 1971*
- 14- *Gjenerali i ushtrisë së vdekur, roman; Rilindja, Prishtinë, 1973*
- 15- *Gjenerali i ushtrisë së vdekur, roman, botim i dytë; Rilindja, Prishtinë, 1976*
- 16- *Gjenerali i ushtrisë së vdekur, roman; Shtëpia Botuese e Librit Shkollor,*

Tiranë, 1978

- 17- *Gjenerali i ushtrisë së vdekur, roman, botim i tretë; Rilindja, Prishtinë, 197(?)*
- 18- *Gjenerali i ushtrisë së vdekur, roman, botim i katërt; Rilindja, Prishtinë, 1980*
- 19- *Gjenerali i ushtrisë së vdekur, roman; Naim Frashëri, Tiranë, 1980*
- 20- *Gjenerali i ushtrisë së vdekur, roman; Rilindja, Prishtinë, 1990*
- 21- *Gjenerali i ushtrisë së vdekur, roman; Fayard, Paris, 1998*
- 22- *Përse mendohen këto male; Naim Frashëri, Tiranë, 1964*
- 23- *Vjersha dhe poema të zgjedhura; Naim Frashëri, Tiranë, 1966*
- 24- *Gurëgdhendësit, poemë; Naim Frashëri, Tiranë, 1967*
- 25- *Motive me diell, vjersha dhe poema; Naim Frashëri, Tiranë, 1968*
- 26- *Motive me diell; Rilindja, Prishtinë, 1978*
- 27- *Qyteti i Jugut, tregime dhe reportazhe; Naim Frashëri, Tiranë, 1967*
- 28- *Qyteti i Jugut, tregime; Rilindja, Prishtinë, 1971*
- 29- *Dasma, roman; Rilindja, Prishtinë, 1967*
- 30- *Dasma, roman; Naim Frashëri, Tiranë, 1968*
- 31- *Kështjella, roman; Naim Frashëri, Tiranë, 1970*
- 32- *Kështjella, roman; Naim Frashëri, Tiranë, 1973*
- 33- *Kështjella, roman; Naim Frashëri, Tiranë, 1976*
- 34- *Kështjella, roman; Rilindja, Prishtinë, 1976*
- 35- *Kështjella, roman; Shtëpia Botuese e Librit Shkollor, Tiranë, 1977*
- 36- *Kështjella dhe helmi, pjesë teatrore; Naim Frashëri, Tiranë, 1977*
- 37- *Kështjella, roman; Naim Frashëri, Tiranë, 1978*
- 38- *Kështjella, përshtatur për fëmijë; Naim Frashëri, Tiranë, 1979*
- 39- *Kështjella, roman; Naim Frashëri, Tiranë, 1980*
- 40- *Kështjella, roman; Rilindja, Prishtinë, 1980*
- 41- *Kasnecët e shiut, roman motërzim përfundimtar; Fayard, Paris, 1994*
- 42- *Kasnecët e shiut, roman motërzim përfundimtar; Dukagjini Pejë 1997*
- 43- *Kronikë në gur, roman; Naim Frashëri, Tiranë, 1971*
- 44- *Kronikë në gur, roman; Rilindja, Prishtinë, 1972*
- 45- *Kronikë në gur, roman; Rilindja, Prishtinë, 1976*
- 46- *Kronikë në gur, roman; Naim Frashëri, Tiranë, 1978*
- 47- *Kronikë në gur, roman; Rilindja, Prishtinë, 1980*
- 48- *Kronikë në gur, roman; Fayard, Paris, 1997*
- 49- *Kronikë në gur, roman; Onufri, Tiranë, 2000*
- 50- *Linja të Largëta, shënime udhëtimi; Naim Frashëri, Tiranë, 1971*
- 51- *Autobiografia e popullit në vargje, studim, shënime kritike; Naim Frashëri, Tiranë, 1971*
- 52- *Dimri i vetmisë së madhe, roman; Naim Frashëri, Tiranë, 1973*

- 53- *Dimri i madh, roman; Naim Frashëri, Tiranë, 1977*
- 54- *Dimri i vetmisë së madhe, roman; Fayard, Paris, 1999*
- 55- *Nëntori i një kryeqyteti, roman; Naim Frashëri, Tiranë, 1975*
- 56- *Nëntori i një kryeqyteti, roman; Rilindja, Prishtinë, 1980*
- 57- *Nëntori i një kryeqyteti, roman; Fayard, Paris, 1997*
- 58- *Përse mendohen këto male; Shqiponjat fluturojnë lart; Ëndërr industriale, poema; Shtëpia Botuese e Librit Shkollor, Tiranë, 1975*
- 59- *Poema të zgjedhura për fëmijë; Naim Frashëri, Tiranë, 1975*
- 60- *Koha, vjersha dhe poema; Naim Frashëri, Tiranë, 1976*
- 61- *Poezi; Naim Frashëri, Tiranë, 1976*
- 62- *Emblema e dikurshme, tregime dhe novela; Naim Frashëri, Tiranë, 1977*
- 63- *Emblema e dikurshme, tregime dhe novela; Naim Frashëri, Tiranë, 1981*
- 64- *Kështjella dhe helmi, pjesë teatrore; Naim Frashëri, Tiranë, 1977*
- 65- *Ura me tri harqe, novela; Naim Frashëri, Tiranë, 1978*
- 66- *Ura me tri harqe, novela; Rilindja, Prishtinë, 1980*
- 67- *Në muzeun e armëve, poemë; Naim Frashëri, Tiranë, 1978*
- 68- *Në muzeun e armëve, poemë; Naim Frashëri, Tiranë, 1989*
- 69- *Poezi; Naim Frashëri, Tiranë, 1979*
- 70- *Komisioni i festës; Rilindja, Prishtinë, Rilindja, Prishtinë, 1980*
- 71- *Gjakftohtësia, novela; Naim Frashëri, Tiranë, 1980*
- 72- *Gjakftohtësia, novela; Rilindja, Prishtinë, 1980*
- 73- *Autobiografia e popullit në vargje, studim; Naim Frashëri, Tiranë, 1980*
- 74- *Buzëqeshje mbi botë, poezi e zgjedhur; Rilindja, Prishtinë, 1980*
- 75- *Prilli i thyer; Rilindja, Prishtinë, 1980*
- 76- *Vepra letrare 1, poezi; Naim Frashëri, Tiranë, 1981*
- 77- *Vepra letrare 2, poema; Naim Frashëri, Tiranë, 1982*
- 78- *Vepra letrare 3, Gjenerali i ushtrisë së vdekur; Naim Frashëri, Tiranë, 1981*
- 79- *Vepra letrare 4, Kështjella, roman; Naim Frashëri, Tiranë, 1981*
- 80- *Vepra letrare 5, Kronikë në gur, roman; Naim Frashëri, Tiranë, 1981*
- 81- *Vepra letrare 6, Nëntori i një kryeqyteti; Naim Frashëri, Tiranë, 1983*
- 82- *Vepra letrare 7, Dimri i madh; Naim Frashëri, Tiranë, 1983*
- 83- *Vepra letrare 8, Kush e solli Doruntinën; Ura me tri harqe; Lëkura e daulles; 1981*
- 84- *Vepra letrare 9, Pashallëqet e mëdha; Naim Frashëri, Tiranë, 1981*
- 85- *Vepra letrare 10, Prilli i thyer; Muzgu i perëndive të stepës; Naim Frashëri, Tiranë, 1981*
- 86- *Vepra letrare 11, Tregime dhe novela; Naim Frashëri, Tiranë, 1981*
- 87- *Vepra letrare 12, Publiçistikë, Autobiografi e popullit në vargje, reportazhe, shënime udhëtimi, intervista; Naim Frashëri, Tiranë, 1981*

- 88- *Poezi; Shtëpia Botuese e Librit Shkollor, Tiranë, 1985*
- 89- *Koha e shkrimeve, tregime, novela, përshkrime; Naim Frashëri, Tiranë, 1986*
- 90- *Koncert në fund të dimrit, roman; Naim Frashëri, Tiranë, 1989*
- 91- *Koncert në fund të dimrit, roman; Naim Frashëri, Tiranë, 1990*
- 92- *Koncert në fund të stinës, roman; Fayard, Paris, 1999*
- 93- *Dosja H, roman; Naim Frashëri, Tiranë, 1990*
- 94- *Dosja H, roman; Fayard, Paris, 1996*
- 95- *Ftesë në studio; Naim Frashëri, Tiranë, 1990*
- 96- *Ftesë në studio; Rilindja, Prishtinë, 1990*
- 97- *Eskili, ky humbës i madh, studim; 8 Nëntori Tiranë, 1990*
- 98- *Viti i mbrapshtë; Rilindja, Prishtinë, 1990*
- 99- *Përbindëshi, roman; Vreber, Prizren, 1990*
- 100- *Përbindëshi, roman; Shtëpia Botuese e Lidhjes së Shkrimtarëve, Tiranë 1991*
- 101- *Përbindëshi, roman; Fayard, Paris, 1998*
- 102- *Ëndërra mashtruese, tregime, novela; Naim Frashëri, Tiranë, 1991*
- 103- *Ardhja e Migjenit në letërsinë shqipe, studime; 8 Nëntori, Tiranë, 1991*
- 104- *Nga një dhjetor në tjetrin, kronikë, këmbim letrash, përsiatje; Fayard, Paris, 1991*
- 105- *Pesha e Kryqit; Fayard, Paris, 1991*
- 106- *Vepra, vëllimi i parë: Tregimet e tejkohshme: Prometheu, Ëndërra mashtruese, Përpara banjës, Nata e Sfinksit, Piramida, Kush e solli Doruntinën, Ura me tri harqe, Muri i madh; Fayard, Paris, 1993*
- 107- *Vepra vëllimi i dytë: Tregimet e ditës që po thyhej, Kisha e Shën Sofisë, Shënime nga Kapiteneria e Portit, Sjellësi i fatkeqësisë, Kamarja e turpit; Fayard, Paris, 1994*
- 108- *Vepra vëllimi i tretë: Komisioni i festës, Qorrfermani, Pallati i Ëndërrave, Vjedhja e gjumit mbretëror, Breznitë e Hankonatëve, Heqja e mjeshtërisë së munxadhënësve, Lamtumira e së keqes; Fayard, Paris, 1995*
- 109- *Vëllimi i katërt: Viti i mbrapshtë, Prilli i thyer, Dosja H, Kënga, Kalimet e nëndheshme, Konkurs bukurie për burrat në Bjeshkët e Nëmuna; 1996*
- 110- *Vëllimi i pestë, Kronikë në gur, Nëntori i një kryeqyteti, Rrëfim trikohësh, Triptik: Koha e shkrimeve, Koha e parasë, Koha e dashurisë; 1997*
- 111- *Vepra vëllimi i gjashtë: Qyteti pa reklama, Gjenerali i ushtrisë së vdekur, Muzgu i perëndive të stepës, Përbindëshi; Fayard, Paris, 1998*
- 112- *Vepra vëllimi i shtatë, Dimri i vetmisë së madhe, roman; Fayard, Paris, 1999*
- 113- *Vepra vëllimi i tetë: Koncert në fund të stinës, roman; Fayard, Paris, 1999*

- 114- *Piramida, roman, Vepra, vëllimi i parë; Fayard, Paris, 1993*
- 115- *Piramida, roman, Çabej, Tiranë, 1995*
- 116- *Shkaba, roman; Çabej, Tiranë, 1995*
- 117- *Shkaba, roman; Dukagjini, Pejë, 1996*
- 118- *Spiritus, roman; Onufri, Tiranë, 1996*
- 119- *Spiritus, roman; Onufri, Tiranë, 2000*
- 120- *Dialog me Alain Bosquet; Onufri, Tiranë, 1996*
- 121- *Dialog me Alain Bosquet; Onufri, Tiranë, 1996*
- 122- *Legjenda e legjendave, ese; Dukagjini, Pejë, 1996*
- 123- *Pallati i Ëndërrave, roman; Dukagjini, Pejë, 1996*
- 124- *Pallati i ëndërrave, roman; Onufri, Tiranë, 1999*
- 125- *Kush e solli Doruntinën; Flaka e Vllazërimit, Shkup, 1997*
- 126- *Kush e solli Doruntinën; Album, Tetovë, 1997*
- 127- *Kushëriri i ëngjëjve, ese; Onufri, Tiranë, 1997*
- 128- *Tri këngë zie për kosovën, tregime; Onufri, Tiranë, 1998*
- 129- *Kombi shqiptar në prag të mijëvjeçarit të tretë, ese; Onufri, Tiranë, 1998*
- 130- *Ikja e shtërgut, tregim; 1999*
- 131- *Ra ky mort e u pamë; Onufri, Tiranë, 1999*
- 132- *Qorrfermani; Onufri, Tiranë, 1999*
- 133- *Vjedhja e gjumit mbretëror, tregime; Onufri, Tiranë, 1999*
- 134- *Ra ky mort e u pamë; Onufri, Tiranë, 2000*
- 135- *Kohë barbare, Nga Shqipëria në Kosovë, Biseda me Denis Fernandez Rè-catala; Onufri, Tiranë, 2000*
- 136- *Breznitë e Hankonatëve, roman; Onufri, Tiranë, 2000*
- 137- *Bisedë përmes hekurash me Ushkin Hotin; Onufri, Tiranë, 2000*
- 138- *Lulet e ftohta të marsit, roman; Onufri, Tiranë, 2000*

Romanin "Kështjella"-(1968), Kadare e shkroi në 500-vjetorin e vdekjes së Skënderbeut dhe me të fitoi çmimin e parë të konkursit. Por ngasja për kështjellën, në një kuptim më të gjerë, në veprën e tij duket më herët dhe nuk mbaron me këtë libër. Figurativisht simboli i kështjellës është qysh tek "Poemë e blinduar". Njëfarë kështjelle ishte padyshim edhe kali i drunjtë i Gent Ruvinës dhe i miqve të tij të ngujuar të novelës "Përbindëshi". Një kështjellë gjigante është piramida në novelën "Ndërtimi i piramidës së Keopsit". Kulla e ngujimit e Gjorg Brezftoftit në "Prillin e thyer", bashkë me shumë kulla të tjera me një frëngji të vockël të vetë-mbrojtjes prej hakmarrjes, janë kështjella të vogla që sundonin malësitë shqiptare. Pallati i Ëndrrave, me seksionet e tij, është ndërtuar në formën e një kompleksi kullash të hekurta. Vetë laboratorit krijues i shkrimtarit, i përshkruar

me hollësi në librin "Ftesë në studio", ka pjesët e rezervuara të saj, që mbrohen prej daljes në dritë si në një burg të heshtur. Hauret dhe steretë e shtëpive gjirokastrite në "Kronikë në gur", shtëpia etnografike e princit të Mirditës (Gjemark) tek "Prilli i thyer", vila e frikshme dhe e harruar e ish-ministrit në prag të gjyqit tek "Koncert në fund të dimrit", kampi i rreptë i të internuarve tek "Përçmimi", baza ushtarake e Vlorës (Pasha-Liman) tek "Dimri i madh", shtëpia me portë (detyrimisht) të hapur e dijetarit Martin Shkreli në Prishtinë tek "Krushqit janë të ngrirë", janë vetëm disa nga variantet e shumtë të simbolit të kështjellës në veprën e Kadaresë. Prej botimit të parë (1968), deri tek botimi i fundit (1995); prej "Kështjellës" deri tek "Daullet e shiut", për të cilën shkrimtari është shprehur se nuk ka për të vënë dorë më, ekziston një ndryshim

i dukshëm jo vetëm artistik (si është shkruar), por edhe në përmbajtje (çfarë është shkruar). Nëse në botimin e parë romani është quajtur si një vepër e qëndresës historike shqiptare, si një përmendore e heroizmit kombëtar, me një aludim të qartë që mund ta quanim "anti-bllokadë", theksi i së cilës drejtohej kundër pushtuesve të huaj, që nuk lanë kërkim pa bërë për t'u ndërprerë zotërve të kështjellës "Al-Hisar" edhe ujësjellësin; në botimin e dytë, ndonëse nuk ndryshon asgjë në evokimin e trimërisë së arbërve të shekullit të 15-të, ndryshon pothuajse rrënjësisht ai që mund ta quanim "mbitekst" apo "lexim i super-pozuar": "Daullet e shiut" nuk është romani i anti-bllokadës së imponuar, por denoncim i vetëveçimit (izolimit) të zgjedhur vullnetarisht. Sido që të jetë vetë simboli i kështjellës, në traditën letrare shqiptare, i ka bartur historikisht të dyja mbishtresat kuptimore: ajo është figurë qëndrese, rrethimi ose ngujimi (izolimi, në kuptimin modern). Bashkë me një varg veprash të tjera, "Ura me tri harqe" bën pjesë në një cikël romanesh e novelash, që Kadare i ka shkruar me një qëllim të qartë për të krijuar imazhin e një "Shqipërie tjetër", e cila ndryshon shumë nga ajo që shihet me sy, një Shqipëri me princa, kontë, dukë, ipeshkvinj, udhëtarë të ditur, prelatë të shkolluar, që gati ishin të përjashtuar nga letërsia si figura me misione pozitive. Autori, në pamundësi për të shprehur hapur mendimin e tij mbi zhvillimin e avancuar të qytetërimit perëndimor, përpiket t'ua tregojë këtë lexuesve duke gjetur në traditën e "Shqipërisë tjetër" atë fazë të historisë kur vendi, edhe sipas dijetarëve, ecte në një hap me fqinjët e tij përtej Adriatikut.

Shkrimtarin nuk mund të mos e shqetësojë fakti i njohur se balada shqiptare është e vetmja në Ballkan që bën fjalë për një murim kryesisht në kështjellë. Ai është i vetëdijshëm se kjo është kushtëzuar nga rrethanat kritike historike që kanë shoqëruar fatin e popullit të tij. Është e vështirë që një popull vazhdimisht në rrudhje të vendosë pëlqimin e urës para kështjellës. Kjo, ndoshta, është një

nga dilemat më tronditëse që kanë përjetuar shqiptarët. Ura është për ta edhe e dëshiruar, por njëkohësisht edhe e frikshme, sepse "në urë kalon i miri dhe i keqi, miku dhe anmiku". Rreziku i ekspansionit, që mund ta kthejë urën e Ujanës së Keqe në një kuçedër, ndihet në gjithë romanin, si një kontekst historik i domosdoshëm për të treguar se edhe në "Shqipërinë tjetër" marrja e vendimit ka qenë e vështirë. Sikurse në rrjedhat e historisë, edhe në këngë, populli i ka ngritur urat, duke u kushtuar edhe fljimin njerëzor, sa herë që kanë fryrë erëra paqeje dhe miqësie. Por shumë shpesh është mbyllur në kështjella, madje me tri-katër rrethime, pikërisht për shkak të erërave të frikshme që i kanë zënë vendin paqes. Këto ndërrime lidhen jo me gjurmë vitesh, por me prurje kohërash historike. "Shtatqin vjet do t'i djeg kullat", i kërcënohet një prej heronjve kreshnikë të eposit shqiptar kundërshtarit të vet. Në veprën e Kadaresë dilema midis urës dhe kështjellës është po aq tronditëse sa në vetë historinë e popullit. Në formën më të pjekur artistike kjo dilemë shprehet në romanet "Kështjella" dhe "Ura me tri harqe". Në një farë mënyre ato janë vazhdim i njëri--tjetrit. Ai që krijoi kështjellën e qendresës në kushtet e darës së armiqësisë nuk mund t'i lejonte vetes të mbetej pa urë i ndarë dhe i vetmuar nga bota. Këtë ide Kadare e arriti duke krijuar "Urën me tri harqe", vështruar në shumicën e rasteve si një çmitizim i legjendës. Romani i Kadaresë "Kush e solli Doruntinën" ka në qendër një personazh që ringjallet. Ndoshta nuk është aq e rëndësishme se ç'mundim a mision e kthen atë në këtë botë. Më e rëndësishme është se si u ringjall ai, me ç'fuqi shpirtërore erdhi prej andej nga nuk ka kthim, duke u barazuar me një Krisht? Ringjallja e Kostandinit është kyçi i librit "Kush e solli Doruntinën". Ai dëshmon se fuqia e njeriut mund të jetë e barabartë me të hyjve. Pikërisht shpresa e një rilindjeje, besimi i një ringjalljeje të njeriut, të energjisë dhe shpirtit të tij, në një kohë kur rreziku i shuarjes së individit në bashkësi ishte evident, duket se ka qenë joshja e autorit. Kalimi prej ringjalljes biblike tek ringjallja laike ishte një hap epokal, ndoshta po aq sa rrëmbimi i zjarrit perëndive në hershmëri apo dalja e njeriut jashtë sistemit yjor sot. Ky akt, i cili në shumicën e rasteve ishte lënë në një sfond mistik, u trajtua në mënyrë mjeshtërore në veprën e Kadaresë. Doruntinën e solli fjala e dhënë, thotë kapiteni Stres që kryeson hetimet. Doruntinën e solli besa shqiptare, nxitojnë moralistët. Doruntinën e solli pengu i inçestit të pakryer, thonë psiko-kritikët. Doruntinën e solli një aventurier dashurie, një "dikush" i rastit, pohon njëri prej priftërinjve. Nëse në të gjitha këto pohime ka diçka prej së vërtetës, mbetet pa u thënë thelbi: Doruntinën e solli Rilindja, era e furishme e ndryshimeve të saj, tronditja e moralit të Mesjetës dhe kërkimi i një dhjate të re humaniste, rebelimi i mendjeve të fuqishme të kësaj epoqe për t'i dhënë njeriut kuptim sublim; përpjekja e tyre për t'u bërë zotër të vetes, për të

mbërritur tek shën Njeriu. Atributi i ringjalljes, kësaj radhe nuk ndodh në versionin biblik, Por sipas nje balade laike të vendit. Kostandini është, në mënyrën e vet, një Mesi për bashkatdhetarët. Ai mbërriti të parealizueshmen dhe u afroi njerëzve madhëstsinë: kthimin nga vdekja, mundjen e saj, qoftë edhe në formë të reduktuar. Fryma e rilindjes dhe shpresa e përtëritjes kanë krijuar historikisht energji shpirtërore të mëdha. Kadareja ekspozoi një nënshtrat krejt të mospërfilur të kulturës kombëtare. Legjenda e Doruntinës nuk ishte "punë legjendash", por konkluzion i një epoke historike. Ajo shpallte lidhjet e lashta të kulturës së popullit tonë me ato të vendeve të qytetëruara të kontinentit. Në më pak se 50 vargje të parët e shqiptarëve jepnin e merrnin me një botë të tërë, bënin krushqi gjer në Bohemi, lidhnin aleanca me baronë e fisnikë të afërt e të largët, lëviznin të sigurt në gjithë hapësirën kontinentale. Ata ishin pjesë integrale e kësaj bote. Miqësitë e tyre gjendeshin "nëntë male kaptuarë". Të shkoje në viset gjermane apo dhe më tej për ta ishte njësoj si të thoshje: "po shkoj në krushqi". Në Shqipërinë e mbyllur, pa një mik, pa një aleancë, pa një portë të hapur, të fundit të viteve '70, kjo ekspozë mund të ngjallte zemërimë e pakënaqësi, mund të shkaktonte inate e mëri. Novela predikonte hapjen, kur politikanët kërkonin mbylljen. Autori u paraqiste si shembull humanizmi bashkatdhetarëve të vet lashtësinë e tyre, kur në vend zotëronte një pikëpamje çuditërisht e ngulitur, sipas së cilës vlerat e vërteta ishin krijuar në gjysmëshekullin e fundit. Mesazhi i Kostandinit është thirrja për një rilindje morale. "Kronikë në gur" është një prej romaneve të hershëm të Ismail Kadaresë. Ndryshe nga letërsia e deriatëhershme për Luftën Antifashiste, e karakterizuar nga dy kampe personazhesh - partizanë e pushtues - ky roman solli një imazh më të ndërlikuar të saj, ku ndërthuren fate ushtrish të huaja të pakteve të ndryshme kundërshtare, fate shtresash të ndryshme brenda për brenda tyre, fate të njerëzve të lidhur vullnetarisht me rezistencën ose të mobilizuar prej komandës, fate të indiferentëve, të sehirxhinjve dhe të kundërshtarëve. Që lufta ishte një kohë mjaft më e ndërlikuar se ajo që shërbehej prej një tradite letrare skematike; kjo mund të shihet edhe në fatin e një familjeje qytetare në vendin e "kronikës në gur", ku konflikti hyn brenda saj, duke ia tronditur regjimin tradicional. Me këtë roman I. Kadare pasuroi temën e Luftës Antifashiste, duke sjellë një shikim prej fëmije për evokimin e ngjarjeve të saj. Rrëfimi në vetën e fëmijës, në vetën e personazhit që evokon fëmijërinë e autorit, me "pafajësinë" e vet, megjithëse i ka dhënë romanit njëfarë karakteri autobiografik, njëherësh e ka mbrojtur atë prej qëndrimit të kritikës. Duke qenë vështirësi prej fëmije një vështirësi thelbësor në roman, lexuesi e ka të vështirë të dallojë se ku fillon koncepti i arsyetuar i saj e ku mbaron të konceptuarit si lojë. Në studimin "Subversion kundër konformizmit" një studiues ka këmbëngulur se romani "Kronikë në gur" është një vepër hyjnizuese e Luftës Antifashiste,

një "roman komisarësh", dhe se përpjekja e autorit për të hyrë në lëkurën e fëmijërisë së vet nuk është gjë tjetër veçse një procedim letrar për të mbuluar konformizmin. Përkundër këtij mendimi, shumica e studiuesve bashkohen në vlerësimin se "Kronikë në gur" është një vepër atipike në pikëpamjen metodologjike, e shkruar me një liri që tejkalonte kufizimin ideologjik dhe vlerësimin e partishëm për luftën.

Sipas një pjese të studiuesve, "Kronikë në gur", duke pasur këtë vështrim, në fakt sjell tek lexuesi një përjasje psikanalitike frojdiste rreth luftës, ose jetës së qytetit në kohë lufte. "Kronikë në gur" është një prozë me subjekt të reduktuar, gjë jo fort e përshtatshme nga pikëpamja teorike për një letërsi të orientuar. Me këtë vepër Kadare bëri përpjekjen e parë për t'i dhënë vlerë letrare së zakonshmes, së rëndomtës, madje së shëmtuarës dhe absurdes. "Kronikë në gur" është një vepër e përshkruar nga grotesku. Vështrimi i luftës me sytë e fëmijës i ka dhënë mundësi autorit që t'i shohë ngjarjet dhe personazhet e saj pa ndonjë partishmëri të dukshme. "Kronikë në gur" përmban vlera të rëndësishme të një letërsie të mirëfilltë etnografike. Tradita e kësaj letërsie në qytetin e Gjirokastrës është më e hershme, ajo afirmohet mirë me botimet e Musine Kokalarit në vitet '40, sidomos me "Siç më thosh nënua plakë" dhe "Sa u tunt jeta". Etnografizmi në romanin e Kadaresë u jep edhe mjediseve një cilësi jotipike, ndryshe prej kërkesave të rrepta të metodës së realizmit socialist. Libri "Nëpunësi i Pallatit të ëndrrave" e jep realitetin e kohës dhe të njerëzve të saj prapa metaforave të tilla të gatshme si "pallati i ëndrrave", nëpunësit dhe interpretuesit e tyre, ëndrra kolektive dhe individuale, ëndrra fatsjellëse dhe rrezikndjellëse, ëndrra e rëndomtë dhe bash-ëndrra. Të gjitha këto Kadaresë ia ofroi mekanizmi i ndryshkur i shtetit të fuqishëm të perandorisë otomane në fundin e tij. Karakteri shumëkohësh i "Nëpunësit të Pallatit të Ëndrrave", përkundër karakterit shumëkuptimësh të një vargu veprash të tjera të Kadaresë, lidhet me raportin themelor që qëndron në boshtin e romanit: raporti i individit me shtetin, më saktë raporti i individit që ka ambicjen të integrohet në strukturat shtetërore dhe që e gënjen mendja se do të fuqizojë veten prej fuqisë së pushtetit, por në të vërtetë, duke e parë nga brenda këtë ngrehinë të përbindshme, ai njeh dobësinë dhe pafuqinë e tij, sheh peshën mbytëse të strukturave gjigande të makinës perandorake, e cila ndryshon vetëm nga përmasa fizike, por jo nga mënyra e të ushtruarit të artit të shuarjes së identitetit njerëzor. Kadareja i ka dhënë karakterin e një konflikti të përjetshëm marrëdhënies pushtet/individ. Çdo përpjekje e individit për t'u matur me shtetin, për të depërtuar në brendësi të tij dhe për ta marrë me të mirë, është e dështuar. Individu në çfarëdo raporti që ta vendosë veten me shtetin, mbetet i kërcënuar prej tij. Fati i Ebu Qerimit, që e përjeton si shtegtim nëpër ferr kal-

imin nga një pjesë e "pallatit të ëndrrave" në tjetrën, ndonëse është i përkrahur nga një klan i fuqishëm që kontrollon e administron pushtetin, siç ishin Qyprellinjtë, është gjithnjë i kërcënuar dhe pikërisht për këtë arsye shërben si një paralajmërim për fatin e shtetasve në përgjithësi. Rruga e mbërritjes tek thelbi i "Nëpunësit..." ka qenë e ngatërruar dhe plot keqkuptime, të shmangshme e të pashmangshme. Mungesa për një kohë mjaft të gjatë e shtetit kombëtar krijoi tek shqiptarët nderimin ndaj tij; kjo ishte krejt e nënkuptueshme: në përgjithësi gjërat e munguara lindin respekt, lakmi, adhurim, deri hyjnizim. Për Shqipërinë e Pasluftës, të gjendur përballë detyrës së ngutshme për të çrrënjësuar monarkinë e për të ndërtuar një shtet me bazë të gjerë popullore, siç u nis në krye, ky ishte një shans i madh. Por ky shans mbeti vetëm një ëndërr. Në marrëdhëniet midis individit dhe shtetit, që pasqyrojnë shkallën e qytetërimit të një shoqërie, në vend e në emër të nderimit hyri përulja, në vend e në emër të respektit hyri lakmia dhe arrivizmi -Ky ka qenë një nga deformimet më të thella dhe një shkallmimi i vërtetë i vlerave dhe i karaktereve njerëzore. Për fat të keq u desh plot një gjysmë shekulli për ta kuptuar këtë. Shkrimtari e pati parathënë një gjë të tillë shumë kohë më përpara. Por edhe këtij shansi iu kalua përmbri. "Nëpunësi i Pallatit të Endrrave" u dha goditjen e parë këtyre marrëdhënieve krejtësisht të shtrembëruara midis të drejtës së njeriut dhe të drejtës së shtetit. Ai e ktheu përrnby, kokëposhtë, piramidën shtetërore. Ishte hera e parë që nomenklatura e ndereve denoncohej si shkallëzim i fajit dhe i përgjegjësive; që hierarkia e lavdisë karakterizohej si hierarki e turp; që vlerat e vërteta njerëzore kërkoheshin jashtë korpusit kryesor të piramidës së shtetit, jo brenda saj. Ndoshta kjo ishte arsyeja që kritikët nxituan të shmangnin çdo paralelizëm me kohën, duke zbuluar, madje, për çudi të çudirave, se "Tabir Saraj" paskësh qenë një institucion i vërtetë i administratës perandorake, kështu që "Nëpunësi..." nuk mund të ishte tjetër, përveçse një vepër historike, një kronikë e funksionimit të tij. Me qëllim historia dhe jeta bashkëkohëse, dita dhe tradita, ndryshe nga herët e tjera, u vështruan pa ndonjë lidhje midis tyre. Përfundimi do të ishte i rrezikshëm. Kontestimi ishte hamletian. Duhej të ishte krenar për qenien në një nga zyrat e hierarkisë së lartë të shtetit apo, përkundrazi, duhej të ishte kokulur?

Një invers i tillë i përjetimit të statusit të nëpunësit s'ishte parë e dëgjuar ndonjëherë. Pyetja "karrierë apo kalvar", që paraqiti Kadare përmes fatit të Nëpunësit të Tabir Sarajit, qëndronte tashmë si një paralajmërim orakulli: "O ju që hyni në këtë shërbesë, a e dini fatin tuaj? Hiqni dorë nga iluzionet, ose, përndryshe, hiqni dorë nga vetja. Ajo që ju e quani rrugë e ngjitjes nuk është gjë tjetër veçse një mashtrim i madh. Nëse keni vendosur të mos ndaleni as pas këtij njoftimi, atëherë mos prisni famën, por çpersonalizimin, mos prisni lirinë por syrgjynin.

Ju nuk i takoni më vetes!"Me "Nëpunësin..." Kadareja nyjëtoi atë ide që ai vetë më pas do ta quante "faj kolektiv". Tabir Saraji funksionon pikërisht mbi bazën e shoqërizimit të përgjegjësive. Por, ndërkaq, ekziston edhe një shkallëzim krejt i qartë i tyre. Faji i shtetit të panënshtuar ndaj ligjit është kolektiv vetëm në kuptimin që bashkon në përgjegjësi të drejtpërdrejtë e të tërthortë njerëz në pushtet e jashtë tij, ideatorë e ekzekutorë, aktivistë e jallan- shahitë, konformistë e servilë. Por më tej faji ndahet sipas një rregulli krejt të përcaktuar. Për të zezën e vet, administrata shtetërore krijoi e ligjëroi emërtesën e mburrjes e të karshillëkut, që do të shërbente më pas për një kallëzim të pagabueshëm të pjesëmarrjes në faj. Gjyqësia e Kadaresë u vërtetua nga koha si një gjyqësi e mençur. Rreptësia ndaj atyre që shpërdoruan respektin e popullit ndaj pushtetit, mirëbesimin e tij, ishte më se e nevojshme dhe ndëshkimet krejt të merituar. Shkrimtari sulmoi bastionin më të rëndësishëm të shtetit, majën e piramidës së tij. Ai çmistifiloi enigmën e asaj që quhet "arsye shtetërore", në emër të së cilës mbulohen turpet dhe fëlliqësitë më të mëdha të kësaj bote. Ai shembi kultin e rangut, mitin e zyrës e të nëpunësit, idoltarinë e fryrë të "atyre që janë lart". Dhe aty ku fillon shembja e idhujve të rremë, aty ka nisur emancipimi. Në qoftëse "Dimri i madh " (në botimin e parë titullohej Dimri i vetmisë së madhe, 1973), i cilësuar nga kritika (pas përfundimit të fushatës sa cinike, aq dhe mediokre, të ndërmarrë kundër tij) si një roman-epope, kishte qenë dëshmi artistike e një tronditjeje dhe qëndrese heroike, "Koncert në fund të dimrit" (1988) do të jepte kryesisht dimensionin humoristik të një ngjarjeje krejt të ngjashme me të parën, veçse tashmë e njohur dhe e provuar nga protagonistët e saj, të mësuar në rrjedhat e historisë së tyre të lashtë, që rebelohen pa mundim ndaj supershteteve. Në këtë roman serioziteti është po aq i pranishëm sa dhe e qeshura; drama dhe parodia, epopeja dhe farsa, tragjizmi dhe komizmi, aty shkrihen dhe aty alternohen, gjendjet emocionale janë nga më të befasishmet. Me të drejtë vetë autori, në një interviste dhënë gazetës franceze "Le Monde", e ka karakterizuar atë si një "roman me shumë registra, si një "vepër polifonike", si një libër artistik sa dhe shkencor, politik sa dhe filozofik, histori e luftërave ideologjike në shkallë të brendshme e globale, kronikë e një bote të trazuar në këtë fund shekulli novator. Kjo shkrimje e shumë planeve, emocioneve dhe ideve, flet për një vepër që gjykon kohën dhe botën, njeriun dhe shoqërinë, të sotmen, të shkuarën dhe të ardhmen. Ky roman është ndoshta vepra më e kompletuar e Kadaresë nga pikëpamja e mendimit. Spektri ideologjik i saj i përmban të gjitha ngjyrat, bashkë me nuancat e tyre. Polifonia që përmend autori nuk është gjë tjetër veçse një eufemizëm për shumësinë e ideve ose pluralizmin, siç e themi sot me vend e pa vend. I prerë në dy boshte, diakronikisht dhe sinkronikisht, romani ka shtrirjen

dhe thellësinë e një vepre të fuqishme, ku hyjnë e dalin shqiptarë e të huaj, nëpunës të thjeshtë e zyrtarë të lartë, ministra të rrëzuar nga pushteti dhe autoritete të reja në ngjitje, djem e vajza shkollarë dhe plaka të sklerotizuara, gjithë bota jonë e vëzhguar nga brenda e nga jashtë, me një përfaqësim enciklopedik; gjithë koha që jetojmë, me një pasqyrim kaleidoskopik. Ai është një libër i menduar me tërë fuqinë intelektuale të shkrimtarit të madh dhe i shkruar fund e krye me gjithë spontaneitetin e poetit shpërthyes. Një libër që lind libra të rinj.

Gjuha Shqipe

*Kur në sulm hodhën turqit
Hordhitë e pambaruara,
Kështjellat e sintaksës
S'i muar, që s'i muar.*

*Në bedena poemash
Popullore mbetën
Kufoma divanesh e
Kufoma bejtesh.*

*Kur panë se gjuhës
S'i hodhën dot prangat,
Lëshuan drejt saj
Gjithfarë merimangash...*

*Në përçartje ta kthenin
Në delir në jerm,
Ishin vite të rënda,
Ishin shekuj plot helm.*

*Të të bënë ty, donin
Shqipëri memece,
Po ja erdhi Naimi,
Si yll mbi ty ecte.*

*Dorën e zbehtë
Mbi ballë të vuri,*

*Të të hiqte zjarrllëkun
Prej të sëmuri.*

*Dhe vdisnin pjesëzat,
Thaheshin merimangat,
Ndriste si perlat
Poezia e madhe.*

*Kjo gjuhë, që provoi
Akrepët e shkretëtirës,
Ç'do të thotë përçartje
E di, oh, e di mirë.
E di ç'do të thotë*

*Kllapi hermetizëm,
Qoftë e ardhur nga Roma,
Qoftë e ardhur nga Parisi.*

*Kjo gjuhë martire,
Lehonë e përjetshme
Që lindi mes dhimbjesh
Art të pavdekshëm.*

Në fillim qe fjala! Zor se mund të ketë poet me të vërtetë të shquar që të mos i ketë kushtuar një shkrim gjuhës së tij. Ismail Kadareja ka pasur rastin të shprehë disa herë vlerësinun e tij për gjuhën shqipe, duke veçuar sidomos karakterin e saj të dyfishtë, të përzier, si gjuhë me elemente analitike e sintetike njëherësh, gjë që i jep asaj mundësi të pakufizuara shprehjeje, pasurimi. Në një rast, madje, e ka parë atë edhe në raport me shumë gjuhë të tjera të mundshme komunikimi duke pranuar për një çast hipotezën e ekzistencës së qytetërimeve jashtëtokësore në galaktikat e tjera të universit. Poezia "Gjuha shqipe", e bashkërenditur me shumë vjersha të tjera në vëllimin "Koha", është kushtimi më i rëndësishëm i Kadaresë për shqipen. Është për t'u vënë re se këtë vjershë ai e krijoi në kulmin e njohjes e të lavdisë në rrethet letrare ndërkombëtare, atëherë kur kritikët tanë i kishte zënë merak se mos fama e jashtme do ta jositte së tepërmi autorin për t'i marrë mendtë. "Gjuha shqipe" e prishi traditën e vjetër. Ajo nuk është poezi himn, si kushtimet e poetëve të mëparshëm Kadareja e sheh gjuhën si

qytetërim. Ai e vlerëson forcën shprehëse të saj si potencial për art të madh. Njohjen botërore, siç dihet, ai ia dedikon më së pari frëngjishtes, por për të, si poet, ajo është thjesht një teknikë marrëveshjeje. Kurse shqipja është frymë dhe ndërgjegje kombëtare, është informacioni më i rëndësishëm shpirtëror i kompletuar i mbërritur prej të parëve, është shenja e parë e të dhënave bazë të të qenit shqiptar.

Mall

*Ca pika shiu ranë mbi qelq.
Për ty unë befas ndjeva mall.
Jetojmë të dy në një qytet,
Dhe rrallë shihemi sa rrallë.*

*Edhe m'u duk pak e çuditshme
Si erdh kjo vjeshtë, ky mëngjes.
Qiejt e ngrysur pa lejlekë
Dhe shirat pa ylber në mes.*

*Dhe thënia e vjetër e Heraklitit
Seç m'u kujtua sot për dreq:
"Të zgjuarit janë bashkë në botë,
Kurse të fjeturit janë veç".*

*Në ç'ënderr kemi rënë kaq keq,
Që dot s'po zgjohemi vallë?...
Ca pika shiu ranë mbi qelq
Dhe unë për ty seç ndjeva mall*

Poezia "Mall" është, pas shumë gjasash, i vetmi rast në krijimtarinë e Kadaresë ku shiu nuk është përdorur si simbol i grisë, por është përfutur në ndërgjegjen kritike të kohës thjesht si shi, i padyshimtë, produkt i natyrës së madhe, fenomen i zakonshëm në botën tonë që quhet tokë, madje, në të kundërtën, jo si shenjë errësire, por si simbol bardhësie, gjë e habitshme kjo për faktin e thjeshtë që tashmë ai përbënte një figurë të paragjykuar.

Malli, kjo dhunti përjashtimore e njeriut qysh prej kohëve më të lashta, është

i pranishëm në tërë veprën e Kadaresë. Kadare zbuloi mungesën dhe mungesa vetvetiu lind mallin. Ai përjetoi mungesën e atdheut, të qytetit të lindjes, të bisedës së plakave katënxhika në oda me dylbi në duar, të miqve dhe njerëzve të dashur. Ishte malli për gjërat e munguara që e ktheu shkrimtarin e madh nga rruga e kotësisë në atë të krijimit. Fenomeni i mungesës e ka tërhequr Kadarenë që në fillimet e krijimit të tij. Këtë ai e pohoi edhe shprehimisht me largimin nga atdheu. Poezia "Mall" është, si duket, shprehja më e përkryer e këtij fenomeni. Ndoshta pse malli i saj vinte nga një mungesë jo e largët, përkundrazi, nga një mungesë që të bën të çuditësh. "Jetojmë të dy në një qytet dhe rrallë shihemi, sa rrallë!"

E prandaj ai mall kryeneç lind këtë poezi të bukur, intime.

Kronikë në gur-(fragment)

Ndërsa Japonia përgatitet t'i bjerë Indisë dhe Australisë. Gjyq. Përmbarim. Pronë. Thirrjet në gjyq për mosshlyerje borxhesh Gole Balloma nga lagjja Varosh. Ankandi i plaçkave të shtëpisë së L.Xuanos bëhet të dielën. U lëshuan fletar-restimi për plak H.Z. dhe C.V të cilat akuzohen se kanë bërë magji. Lajmëroj lexuesit se shkaku që numri i kaluar i gazetës doli i dobët dhe me gabime ishte se kam qenë sëmurë nga stomaku. Kryeredaktori. Përfjashtohen nga gjimnazi elementë të tjerë turbullues. Na kanë ardhur një numër ankesash nga prindërit për mësuesin Qani Kekezi. Sistemi pedagogjik i zotit Kekezi është me të vërtetë i babitshëm. Gjatë mësimit të anatomisë ky njeri ther mace në sytë e nxënësve, duke tmerruar kalamajtë e shkretë. Herën e fundit majia e masakruar i shpëtoi nga duart dhe u hodh sipër bankave të nxënësve me zorrët përjashta. Zojiusha Lejla Karllashi, vajza e pronarit të nderuar të fabrikës së lëkurëve Mak Karllasbit, u nis dje për në Itali. Përfitojmë nga ky rast për të dhënë orarin e nisjes së vaporëve të linjës Durrës-Bari. Adresat e mamive të qytetit. Çmimi i bukës. Lajmërimi lindjesh, martesash, vdekjesh.

- Je dobësuar, - tha gjyshja, - Duhet të shkosh ca ditë te babazoti.

Më pëlqente shumë të shkoja mysafir te babazoti (kështu e thërrisnim gjyshin nga ana e nënës). Më pëlqente, se atje vendi ishte më i qeshur dhe më i butë dhe kryesorja se atje nuk kishte uri si në shtëpinë tonë. Në shtëpinë tonë të madhe, ndoshta nga shkaku i korridoreve, hajateve, musëndrave e kuberave, uria ndihej edhe më shumë. Veç kësaj lagja jonë ishte bojë hiri, me shtëpi të dendura, pothuaj të ngjitura me njëra-tjetrën. Këtu çdo gjë ishte e përcaktuar, e ngulur njëherë e përgjithmonë, qindra vjet më parë. Rrugët, kthesat, qoshet, pragjet e shtëpive,

shtyllat e telefonit dhe gjithçka tjetër ishin si të derdhura në gur, në largësi të përcaktuara me centimetra nga njëra-tjetra. Kurse te babazoti çdo gjë ishte e butë dhe e ndryshme. Atje rrugët dhe rrugicat bënë sikur harronin vendin nga kalonin një javë më parë dhe qetë-qetë e pa bujë zhvendoseshin nga e majta apo nga e djathta. Kjo ndodhte, sepse atje asgjë nuk ishte shtruar me kalldrëm, por me tokë të shkrifët. Veç kësaj, toka këtu ishte e rrëshqitshme. Këtu vendi ishte si njeriu: shëndoshej, dobësohej, zbukurohej, vrenjtej, shëmtohej, sipas ndërrimit të stinëve. Kurse lagjja jonë ishte pothuaj indiferente ndaj këtij ndërrimi.

Në pjesën veriore të lagjes kalonte rruga e kalasë, që lidhte lagjet e sipërme të qytetit me qendrën. Rruga ishte shumë lart në krahasim me nivelin e çatisë së dy shtëpive të vetme të lagjes dhe njëherë një kamion që u rrëzua, dëmtoi rëndë hajatin e shtëpisë së babazotit. Nganjëherë qëllonte që rrëzohej ndonjë i pirë dhe çatia pikonte një javë rresht. Po këto ishin gjëra të rralla. Rruga kishte kalimtarë të paktë dhe herë pas here një i vetmuar, i panjohur këndonte me sa zë që kishte në pisk të vapës, tek kthehej nga pazari:

Shtatë sahati i natës

Të shkova te porta.

Zërin ta dëgjova, Meri

Thoshe "më dhemb koka".

Një Merjemeje i dhembte koka vazhdimisht në orën shtatë të mbrëmjes dhe ajo ankohej për këtë gjë. Ishte e thjeshtë, megjithatë më pëlqente shumë kjo këngë. Një këngë të tillë s'do të guxonte ta këndonte askush në lagjen tonë. Po të ndodhte kjo gjë, do të hapeshin përnjëherësh me dhjetëra dritare, gratë dhe plakat do të shkullnin faqet e do të mallkonin dhe më në fund dikush do t'i hidhte ujë guximtarit. Kurse këtu hapësira ishte e gjerë dhe e shkretë dhe mund ta ngrije zërin gjer në kupë të qiellit dhe prapë hapësira, nuk mbushej prej tij. S'ishte gjë e rastit që i panjohuri, porsa dilte në krye të rrugës, ia merrte kësaj kënge. Ai me siguri e bluante atë në kokë gjithë ditën, në pazar, në kafene, në qendër të qytetit dhe me siguri mezi ç'priste sa të dilte te kjo humbëtirë për ta lëshuar zërin sa kishte në kokë. Në këtë lagje ishin të bukura dhe të pangjashme me asgjë sidomos mbrëmjet. Kur dëgjoja njerëzit që thoshin "mirëmbrëma!", menjëherë më shkonte mendja tek oborri i shtëpisë së babazotit, ku jevgjit, që banonin në odajashtën e shtëpisë, i binin violinës, ndërsa babazoti rrinte në shezlong dhe thithte çibukun e tij të madh e të zi. jevgjit, prej kohësh, nuk kishin me se ta paguanin qiranë e odajashtës dhe, me sa duket, këto koncerte në netët e

verës plotësonin deri--diku detyrimin që ata kishin ndaj babazotit.

- Babazot, më dridh edhe mua një cigare, - i thosha me zë lutës dhe ai, pa më folur fare, dridhte një cigare të hollë, ma ndizte dhe ma jepte. Unë ulesha pranë tij dhe thithja me qejf të madh duhanin, pa u trubulluar nga shenjat kërcënuese që më bënin tezet dhe dajat nga gjysmerrësira.

Mendoja se nuk ka lumturi më të madhe në botë sesa, pasi të kesh ngrënë shumë, shumë, të pish duhan dhe të dëgjosh jevgjit, që i bien violinës, duke i mbyllur sytë përgjysmë, ashtu si babazoti. Ah, sa të rritem, mendoja, të blej një çibuk të madh e të zi që të lëshojë tymin duman, të lë mjekër si të babazotit, dhe të lexoj gjithë ditën qitape të trasha, shtrirë në shezlong.

- Babazot, - i thosha me zë të zvargur, sikur të isha në ëndërr, a do të më mësosh edhe mua turqisht?

- Do të të mësoj, - më përgjigjej ai. - Sa të rritesh dhe ca dhe do të të mësoj. Zëri i tij ishte i trashë dhe nanuritës dhe unë, i mbështetur pas shezlongut të tij, ëndërroja magjinë e duhanit dhe mundohesha të llogarisja me mendjen time se sa duhan do të më duhej për të pirë gjatë shumë vjetëve dhe sa qitape do të më duheshin për të lexuar, gjersa të më vinte koha për të vdekur. Të gjitha këto po më vinin ndër mend në një mënyrë krejt të parregullt, ndërsa po lija prapa shtëpinë e artileristit plak Avdo Babaramo, e vetmja shtëpi që ngrihej rrëzë kalasë, dhe po zbrisja tatëpjetë bokërimave, nëpër rrugën e ngushtë, që përsëri kishte lëvizur. Copëra kujtimesh, gjysma frazash apo fjalësh, bishta ngjarjesh të parëndësishme, ndërprisnin njëra-tjetrën, shtyheshin, kapeshin për veshi apo për hunde me një gjallëri që shtohej bashkë me shpejtësinë e hapave të mi. Ja dhe shtëpia e Suzanës. Porsa të merrte vesh që kisha ardhur, ajo do të dilte me vrap dhe do të vërtitej rreth shtëpisë së babazotit gjersa të më takonte. Në vërtitjen e saj kishte diçka prej fluturë dhe prej lejleku njëkohësisht. Ajo ishte më e madhe se unë, e hollë, me flokë të gjatë, që i krihte vazhdimisht në mënyra të ndryshme dhe të gjithë thoshin se qe e bukur. Përveç asaj në lagjen e babazotit nuk kishte asnjë vajzë apo djalë tjetër të vogël. Prandaj Suzana gjithmonë priste me padurim ardhjen time. Ajo thoshte se mërzitej shumë midis të mëdhenjve. Ajo mërzitej në shtëpi duke qëndisur, mërzitej te çezma dhe mërzitej kur hante bukë. Ajo mërzitej në mesditë, mërzitej në mbrëmje, bile dhe në mëngjes. Me një fjalë mërzitej jashtëzakonisht. Këtë fjalë ajo e pëlqente shumë dhe e nxirrte nga goja me një kujdes të veçantë, sikur kishte frikë se mos e lëndonte padashur me dhëmbë apo me gjuhë...

Përbindëshi (fragment)

"Ti ke frikë?", i tha ai.

"S'di si të them", tha ajo. "Kur e pashë për herë të parë këtë kalë, një zë i brendshëm më tha: "Ky është kali yt i dasmës, Helenë. Ky kalë ka ardhur për ty".

"Po ti e di që s'është ashtu. Ti e di që ky kalë erdhi këtu për të gjithë ne".

"Në fatkeqësinë e përgjithshme unë kam pjesën time", tha ajo. "Nganjëherë trembem", vazhdoi me zë të ulët. "Trembem sidomos natën. Më duket sikur, atje larg në fushë, ai fillon papritur të lëvizë dhe të avitet ngadalë nën dritën e hënës me ato gjymtyrët e tij të ngathta vigane. Stuk-Stuk-Stuk, dëgjohen patkonjtë e tij prej druri".

"Sa budallaqe bëhesh", i tha ai duke qeshur. "S'bën mirë që e ushqen fantazinë me gjepura të tilla".

Helena psherëtiu.

"Ata duan të më marrin mua mbrapsht", tha ajo. "Të më heqin këndeje, duke më zvaritur për flokësh".

"Mjaft, Helenë".

"Ti vetë the se në atë Kalë të Drunjte është fshehur, midis të tjerëve, edhe ish-i fejuari im".

"Atje është gjithë vjetërsia e botës".

"E pra. Pandaj, nganjëherë, më duket se ai është kali im, që kërkon të më marrë".

"Mjaft, Helenë. Ky kalë nuk do të lëvizë kurrë asnjë hap. Do të kalbet e do të rrënohet në atë vend ku u ngrit. Sepse ai është një kalë prej druri dhe një kalë prej druri nuk mund të lëvizë kurrë vetë".

"Mund ta tërheqin", tha ajo.

"Ky rrezik ishte në fillim, atëherë kur njerëzit mund të gënjejeshin, të tërhiqeshin nga pamja e tij. Por kjo tashmë kaloi."

"Por ndoshta do të vijnë të tjerë njerëz, një tjetër brez që do t'i pëlqejë ta tërheqin kalin në qytet. Ç'do të ndodhë atëherë?". "Çdo brez përgjigjet kryesisht për fatin e tij dhe pastaj të pasardhësve të tij.

"Kurse ne... Oh, një pjesë e jetës sonë do të kalojë me të, për të mos thënë e gjitha. Sa keq që ai u shfaq tamam tani, në kohën e njohjes sonë".

"Helenë, unë ta kam thënë... Kali do të kalbet aty në fushë".

"Po në qoftë se kjo vazhdon gjatë? Në qoftë se ai, me kalimin e viteve, bëhet pjesë e pandarë e horizontit, aq sa të vijë një ditë e ne të mos e kuptojmë dot horizontin pa të? Ai do t'i shtypte e do t'i bënte petë shpirtrat tanë".

"Ai do të rrënohet pa arritur ajo ditë".

"Do të rrënohet... Por kur do të ndodhë kjo?

Mos do të thuash pas tri-katër dekadash, atëherë kur ne do të jemi plakur dhe kohën më të bukur të jetës ta kemi kaluar nën terrorizimin e këtij përbindëshi? Sa keq që ai u shfaq pikërisht tani"

"Ndoshta po të mos qe shfaqur ai, ne të dy nuk do të ishim njohur".

Ajo ktheu kokën, duke kërkuar sytë e tij

"A s'kam të drejtë?", tha ai.

Ajo i vuri kokën në sup. Frymëmarrja e saj ishte e qetë. Herë-herë atij i dukej se brenda saj mezi ndihej një frymëmarrje tjetër, më e largët.

Befas ajo ktheu fytyrën nga ai. Sytë e saj duhej të ishin fare pranë, pothuajse ngjitur me sytë e tij si për ta kaluar pa humbje gjithçka.

"E sikur e gjithë kjo të mos jetë e vërtetë?" tha me zë të akullt.

"Çfarë? ç'gjë të mos jetë e vërtetë?", pyeti Genti.

"Gjithçka që na rrethon: Kali i Drunjtë, acarimi, rreziku. Sikur të gjitha këto të jenë të shpikura?"

"Të shpikura nga kush?", pyeti ai me zë të butë.

"Nuk e di", u përgjigj ajo nervoze. "Nuk e di as vetë. Ndoshta po flas marrëzira".

Ai ia lëmoi flokët qetësisht, duke u përpjekur t'ia mbështesë kokën te supi i tij.

"Ti më ke thënë se të vjetrit dyshonin shpesh për pamjet që kishin përpara. Madje, e mbaj mend, më ke treguar se qe dyshuar pikërisht edhe për Helenën".

"Ah, po. Ka një motiv të tillë të poetit të vjetër: që në Trojë s'kishte mbërritur Helena, por shëmbëlltyra e saj".

"Pikërisht".

"Por kjo mund të shpjegohet njëfarësoj", vazhdoi ai. "Grekët e kishin kërkuar të ikurën disa herë, përpara se Paridi të mbërrinte bashkë me të në Trojë. Ngaqë kishte frikë nga i ati mbret, për proçkën që kishte bërë, Paridi qe vërtitur një kohë të gjatë andej-këndeje me Helenën". - Ndërsa fliste, atij iu kujtuan dy ditët e tyre në hotelin e trishtë provincial, në kohën që babai i Gentit kishte marrë ndërkaq telegramin e parë kërcënues. - "Ishte e kuptueshme që të dërguarve grekë, të cilët kërkonin kthimin e mbretëreshës së ikur, trojanët t'u përgjigjeshin madje, tepër sinqerisht: A jeni në vete, apo shikoni ëndrra me sy hapur?! Nuk ka mbërritur asnjë Helenë këtu, veç në ka ardhur hija e saj."

Ajo qeshi.

"Nuk m'i ke thënë ndonjëherë këto hollësi. E pastaj?"

"Pastai Helena mbërriti vërtet. Por thashethemet për të, që në përhapur ndërkaq kaq shumë (në mejhane trojanët e thjeshtë shumë herë do të kenë folur me njëri-tjetrin. More, flitet se princi ynë ka rrëmbyer një mbretëreshë greke, të jetë e

vërtetë thua? Profka, do të jetë përgjigjur tjetri, shpifje dashakeqëse nga ata që duan të hedhin baltë kundër shtetit!), pra kjo bisedë ishte bërë kaq shumë, sa që edhe kur Helena erdhi vërtet, diçka nga shija e mëparshme mbeti".

"Zbavitëse", tha ajo. Pastaj psherëtiu. "Në gjithë ngjarjet e vjetra ka gjithmonë një anë të këndshme. Veç kur dëgjoj për Kalin prej Druri, unë ngrij e gjitha. Atje mbaron çdo dritë dhe nis tmerri. Ndërsa ti flisje pak më parë, unë mendoja: nga ç'zona të pashpresa kishte dalë vallë ai kali i zi?"

Ai vazhdonte t'i përkëdhelte flokët, kurse në sy rrekej të gjente njollën e errët në horizont.

Përse i le gërtnadhat e Lionit, ç'kërkon që midis kohërave të tjera endesh si somnambul? S'të mjaftuan zjarret, tempujt, klithmat e Trojës?

Përbindësh! Me mish qytetesh u mësove.

I kishte lexuar gjëkund këto vargje apo ato ishin krijuar vetvetiu në ndërgjegjen e tij, si shtresa e myshkut në faqen e një muri?

"Jo, Helenë, tha ai. Nga asnjë mit dhe nga asnjë gropë kohërash nuk doli ky kalë. Ai u poll në kohën tonë, vetëm formën e huajti andej, sepse format janë zakonisht ato që merren hua".

"U bë shumë vonë", tha ajo.

- U bë vonë, - tha Lena. - Rojtari i konviktit përsëri do të bëjë fjalë. Eja të ikim.

U ngritën nga stoli, dolën gjer te xhadeja dhe ecën të përqaftuar. Tani i kishin kthyer shpinën fushës dhe hijet e tyre të sajuara nga hëna zgjateshin e lodronin tutje në asfaltin e zi, sikur të mos kishin asnjë lidhje me ta.

Kur hynë në qytet, rrugët ishin fare të boshatisura. Një polic, mbështjellë me mushama të zezë, pinte cigare përpara portës së një arnbasade. Diku thellë, nga ca rrugë anësore, dëgjoheshin zëra.

- Po dalin fshesaxhlnjtë, - tha ai. - Me siguri është mesnatë.

Më tutje, një grup i vogël njerëzish, që ndoshta ktheheshin nga ndonjë darkë, po ndaheshin me njëri-tjetrin gëzueshëm. Qysh tani Gent Ruvina po mendonte frazat e para të kapitullit të ri të librit, dhe të gjitha ato, kushedi pse, ndoshta për arsye të zërave të fshesaxhjnive apo darkëtarëve që po ndaheshin, kishin brenda tyre fjalë të tilla si "Natën e mirë" ose "Mirëmbërëma", apo formula përsëritëse të ngjashme.

Fjalori i figurave të grave në veprën e Kadaresë mund të përmblihet me dy fjalë: midis Helenës dhe Penelopës. Në kuptimin përtej-simbolik kjo do të thotë: midis kultit të bukurisë dhe të aventurës, të shprehur në mitin e Helenës,

dhe kultit të devotshmërisë, të besnikërisë dhe të pritjes së rikthimit, që shprehet në mitin e Penelopës. Këto dy mite e kulte qysh në antikitet qëndrojnë përkrah njëri-tjetrit, sikurse kulti i Akilit dhe ai i Odiseut, gjegjësisht si kulte të fuqisë së shpatës dhe të mendjes. Midis kultit të Helenës dhe atij të Penelopës në veprën e Kadaresë gjendet një galeri e tërë personazhesh gra, që plotësojnë gjithë spektër, ndonëse ky spektër mbetet po aq fluid sa në harkun e një ylberi.

Nëpunësi i pallatit të ëndërrave (fragment)

Nëpunësit e të gjithë sektorëve pa përjashtim, por sidomos ata të Seleksionimit, dridheshin nga fjala "verifikim". I kishin treguar se qëllonte shpesh që ëndërrparësi, me të dëgjuar ndonjë ngjarje reale, dërgonte letër në Tabir Saraj, duke pretenduar profetizimin e ngjarjes me anë të ëndrrës së tij. Atëherë kërkohej ëndrra, gjendej me anë të numrit të regjistrimit të saj në Receptions, nxirrej nga Arkivi dhe, në qoftë se ajo ishte vërtet ashtu, kërkohejshin fajtorët që ajo s'qe marrë parasysh. Fajtorë mund të ishin interpretuesit, që nuk e kishin zbërthyer drejt kuptimin e sinjalit, po mund të ishin seleksionuesit, që e kishin nxjerrë ëndrrën të pavlefshme dhe në këtë rast faji i tyre quhej edhe më i rëndë, sepse gabimi i interpretuesit, që nuk arriti ta shpjegonte drejt sinjalin, ishte më i falshëm në krahasim me gabimin e seleksionuesit, që nuk gjeti në ëndërr asnjë sinjal. Punë e mallkuar, tha me vete Ebu Qerimi, i habitur edhe vetë nga ky gast rebelimi i ndërgjegjes së tij. Megjithatë, në drekë të vinte. Ai shkroi fjalën "e pavlefshme" mbi njërin nga fletët, por te tjetra përsëri u step. Padashur, ngaqë s'dinte ç'të bënte me atë fletë që i mbeti në dorë, nisi të rilexonte tekstin e shkruar në të: "Një shesh i braktisur, pranë këmbës së një ure; një lloi djerrine nga ato ku hedhin mbeturinat. Midis hedhurinave, pluhurit, copërave të thyera të lavamanëve një vegël e vjetër muzikore, e paparë ndonjëherë, që binte vetvetiu midis asaj shkretie, dhe një dem, i egërsuar, siç duket, prej tingullit të asaj vegle, shkroftëinte te këmba e urës." Punë artistësh, tha me vete Ebu Qerimi, ndonjë muzikant i pakënaqur, i mbetur pa punë. Ai nisi të shënonte fjalën "e pavlefshme" sipër fletës. Kishte shkruar vetëm "e pa", kur sytë i shkuan te rreshtat e parë që i kishte kapërcyer dhe ku shënohej emri i njeriut që kishte parë ëndrrën, data dhe profesioni i tij. Për çudi, i zoti i ëndrrës nuk ishte muzikant, po shitës lulëlakrash, nga kryeqyteti. Ç'më polli, tha me vete Ebu Qerimi, pa i hequr sytë nga fleta. Të dilte një bakall i mallkuar dhe të ngatërronte mendjen! Ishte dhe nga kryeqyteti dhe e kishte lehtë të ankohej. Ebu Qerimi i shoi me kujdes shkronjat e shkruara sipër fletës dhe e kaloi ëndrrën në të vlefshme. Idiot, murmuriti edhe një herë

me vere, duke e vështuar për herë të fundit me bisht të syrit fletën e ëndrrës, sia vështrohet njeriu që i bëhet një favor pa e merituar. Ngieu penën në bojë dhe, pa i lexuar për së dyti, shkroi fjalën "e pavlefshme" mbi disa fletë të tjera. Kur vrulli i zemërimit i ra, e frenoi prapë veten. I kishin mbetur akoma edhe tetë ëndrra, nga ato që në shikimin e parë i kishin nxjerrë si të pavlefshme. I pa me qetësi, një nga një, dhe, me përjashtim të njërës që e kaloi në të vlefshme, të tjerat i la aty ku ishin. Duhej të ishte tepër i trashë që të mos kuptoje në to sherret në familje, kapsllëkun apo mungesën e grave. Orari zyrtar s'po mbaronte që s'po mbaronte. Megjithëse i dhimbnin sytë, Ebu Qerimi tërhoqi disa fletë nga dosja e ëndrrave të papërpunuara dhe i vuri përpara. Kishte përshtypjen se lodhej më shumë duke bërë sikur lexonte, sesa po të lexonte vërtet. Zgjodhi ato fletë që i kishin tekste më të shkurtra dhe, pa e parë fare adresuesin lexoi njërën prej tyre: "Një mace e zezë kishte kapur në gojë hënën dhe po vraponte e ndjekur nga turma. Gjithë udhës nga ikte, dukeshin gjurmët e hënës së plagosur" Ja kjo ishte vërtet një ëndërr që ia vlente barra qiranë të merreshe me të. Para se ta kalonte te të vlefshmet Ebu Qerimi e lexoi edhe një herë. Ishte vërtet një ëndërr serioze, me të cilën kishte qejf të merreshe. Ebu Qerimi mendoi se, sidoqoftë, puna e interpretuesve, pavarësisht se ishte tepër e vështirë dhe delikate, ishte e këndshme, sidomos kur kishe të bëje me ëndrra të tilla. Atij vetë, megjithëse i lodhur, i lindi dëshira të interpretonte ëndrrën. Madje kjo gjë s'iu duk aspak e zorshme. Përderisa hëna ishte simbol i shtetit e i fesë, kuptohei që macja e zezë ishte një forcë armiqësore që vepronte kundër tyre. Një ëndërr e tillë i ka të gjitha shanset për t'u shpallur kryeëndërr, mendoi Ebu Qerimi. Ai shikoi adresuesin. Ishte nga një qytet i largët i krahut evropian të shtetit. Andej edhe ëndrrat vijnë më të bukura, mendoi Ebu Qerimi. Ai e lexoi atë për të tretën herë dhe iu duk akoma më e bukur dhe me kuptim. Një gjë e mirë ishte se ëndrra, veç të tjerash, kishte edhe turmën, e cila me siguri do ta arrinte macen e zezë për t'ia shkëputur hënën prej dhëmbëve. Me siguri ajo ka për të përfunduar ndonjë ditë si bashëndërr, tha ai me vete dhe e vërejti gati me buzëqeshje fletën e zakonshme ku që shkruar ëndrra, si njeriu që sheh një vajzë tani për tani të zakonshme, por që ai e di se e pret fati i një princeshe. Ebu Qerimi ndjeu për çudi një lehtësim. Ai mendoi të lexonte edhe dy-tri fletë të tjera, por i la përgjysmë, sepse nuk dëshoi të prishte përshtypjen e mirë të ëndrrës me hënë. Ai ktheu kokën nga xhamat e mëdhenj, pas të cilëve po binte muzgu. Tani nuk donte të merrej më me asgjë. Dontë vetëm që të mbaronte orari zyrtar. Megjithëse drita sa vinte po dobësohej, kokat e nierëzve vazhdonin të rrinin të përkulura mbi dosje. Ai ishte gati i sigurt se, edhe sikur të binte nata dhe terri i përjetshëm, ato koka nuk do të ngriheshin që andej, pa rënë zilja e mbarimit të punës...

Në librin "Ftesë në studio" vetë autori e ka shpjeguar shumë qartë synimin e nëpunësit. Përmes tij ai shtresoi (stratifikoi) fajet dhe shkallët e sundimit të së keqes. Katet e Tabir Saraiit dhe nivelet e nëpunësisë së tij janë njësoj si rrathët e ferrit dantesk. Të tentosh ngritjen në këto nivele do të thotë të lakmosh ndëshkimin. Seleksionimi i ëndrrave apo i shpirtrave është nga simbolikat më të goditura që janë përdorur në traditën e prozës shqiptare.

Gjenerali i ushtrisë së vdekur-(fragment)

Në hotel "Dajti" gjenerali e ndjeu veten mirë. Ai shkoi në dhomën e tij dhe ndërroi uniformën. Pastaj zbriti në holl dhe porosi një bisedim telefonik me shtëpinë.

Gjenerali, prifti dhe tre shqipëtarët u ulën në një tavolinë. Ata biseduan për gjëra të ndryshme dhe të parëndësishme. U shmangeshin bisedave politike dhe shoqërore. Gjenerali ishte shumë serioz dhe i sjellshëm. Prifti fliste pak. Gjenerali dha të kuptonte se ai ishte kryesori, megjithëse prifti fliste më pak. Ai foli për traditat e bukura që ka krijuar njerëzimi në lidhje me varrimin e ushtarëve. Përmendi grekët e trojanët, që varrosnin njerëzit me aq madhësi në pushimet midis luftërave. Ai ishte shumë entuziast për misionin e tij. Do ta kryente shumë mirë këtë mision të rëndë dhe të shenjtë. Mijëra nëna prisnin bijtë e tyre. Ato kishin njëzet e ca vjet që prisnin. është e vërtetë se kjo pritje ndryshonte pak nga ajo pritja tjetër, kur ato shpresonin, t'u ktheheshin të gjallë bijtë e tyre, por, sidoqoftë, edhe të vdekurit priten. Ai do t'u çonte nënave eshtrat e bijve të tyre, që gjeneralët budallenj nuk ditën të udhëhiqnin në luftë. Ai ishte krenar për këtë. Ai do të bënte çmos.

- Zoti gjeneral, telefoni... Gjenerali u ngrit plot gjallëri. - Më falni, zotërinj. - Me hapa të gjatë dhe madhështorë shkoi në portinerinë e hotelit.

Po aq madhështor u kthye. Shkëlqente i tëri. Në tryezë pinin konjak dhe kafe. Biseda ishte më e ngrohtë. Gjenerali përsëri dha të kuptohej se ai ishte kryesori në këtë mision, sepse prifti, megjithëse kishte gradën kolonel, në këtë rast ishte vetëm një përfaqësues shpirtëror. Ai ishte kryesori dhe mund të hapte çfarë bisede që të donte: për konjakët, kryeqytetet, cigaret. E ndiente veten shumë mirë në këtë sallon hoteli, me këto perde të rënda, me këtë muzikë të huaj, bile, më tepër se të huaj. Ai u habit dhe vetë nga i erdhi kështu papritur kjo dashuri për konfortin, për të gjitha objektet që shikonte rreth e rrotull në sallonin e hotelit, duke filluar nga kolltukët e rehatshëm e gjer te zhurma e këndshme që

bënte makina e ekspresit të kafes. Më tepër se dashuri, ndoshta ishte një ndjenjë malli e parakohshme për diçka që e ndiente se do ta braktiste për një kohë të gjatë.

Gjenerali ishte i gëzuar. Shumë i gëzuar. As vetë nuk e dinte përse i erdhi kjo valë gëzimi e papritur. Ky ishte gëzimi i udhëtarit që gjen një strehë pas një udhe të rrezikshme në mot të keq. Ajo gota e vogël e verdhë e konjakut nisi t'i dëbonte përherë e më shumë pamjen e irnosur e kërcënuese të maleve, që edhe tani në tavolinë e shqetësonte herë pas here. "Si një shpend krenar i vetmuar..." Befas e ndjeu veten tepër të fuqishëm. Trupat e dhjetëra mijëra ushtarëve, të futur në tokë, pritën kaq vjet ardhjen e tij dhe ja, ai erdhi që t'i ngrinte ara nga balta dhe t'ua kthente prindërve dhe të afërmeve. Ai erdhi si një Krisht i ri, i pajisur me harta, lista dhe shënime të pagabueshme. Gjeneralët e tjerë i udhëhoqën këto kolona të pafundme ushtarësh drejt disfatave dhe asgjësimit, kurse ai erdhi që t'ua shkëpuste harrimit dhe vdekjes atë diçka që kishte mbetur prej tyre. Ai do të endej varrezë më varrezë, kudo, mbi ish-fushat e luftëtarëve, me qëllim që t'i gjente të gjithë të zhdukurit dhe të humburit. Në luftën e tij me baltën nuk do të njihte disfatë, sepse ai ishte pajisur me forcën magjike të statistikave të përpikta.

Ai përfaqësonte një vend të madh e të qytetëruar dhe prandaj puna e tij do të ishte madhështore. Në punën e tij kishte diçka nga madhështia e grekëve dhe e trojanëve, diçka nga funeralet homerike. O, si do të mbeteshin me gojë hapur shqiptarët, që mbanin kaq shumë ombrella në duar.

Gjenerali ktheu edhe një gotë. Dhe që atë natë e tutje, çdo ditë, çdo mbrëmje, atje larg në vendin e tij, të gjitha ata që prisnin, do të thoshin për të: Ai tani kërkon. Ne shkojmë nëpër kinema, në restorante, në kafe, ndërsa ai i bie kryq e tërthor tokës së huaj dhe kërkon. Kërkon, hap varre. Oh, punë të rënda ka, por ai do të dijë t'ia dalë mbanë. Jo më kot dërguan atë. Zoti e ndihmoftë!

Qyteti pa reklama-(kreu XIV)

-Kanë dy ditë që rrinë gjer natën vonë, seç kanë, zihen, hahen, djem të rinj, - tha nëna e Stelës, duke trazuar prushin e mangallit.

Dy motrat shikuan njëra-tjetrën pa folur. Kur nëna doli jashtë, Diana pyeti:

-Si duket ky mësuesi i ri?

Stela uli sytë.

-Ku di unë?

-Ai është simpatik.

-Mua s'më duket dhe aq. Megjithëse Shpresa e klasës sonë s'e heq nga goja. Si

s'ka turp edhe ajo.

-E pse të ketë turp?

-Ua, po për profesorin a mund të...

Diana qeshi me të madhe.

-Sa budallaqe bëhesh moj Stelë, eh... - ajo psherëtiu lehtë, duke ia ngulur sytë motrës. Sa e bukur ishte Stela! Tre vjet më parë, kur Diana iku jashtë shtetit, e la motrën akoma vajzë pesëmbëdhjetëvjeçare, të hollë, sikur do thyhej. Kurse tani, duke vështruar sytë e saj butësisht të errët, gjinjtë e rrumbullakët, format e belit dhe të këmbëve, qafën e bardhë, të lëmuar, ajo thoshte me vete: Jo s'mund të jetë engjëll Stela. Si i mban gjunjët dhe si vështron. Këto tre vjet ndarjeje e kishin larguar Dianën nga e motra. Pastaj, të dyja kishin ndryshuar shumë. Ja, edhe ajo kur u nis jashtë shtetit ishte sa Stela, veç jo kaq e bukur, megjithatë, simpatike, bile shumë. Ajo atëherë ishte vajzë e paputhur, kurse Stelës i dukej motra e mbështjellur me një vello misterioze, me atë avullin e përshkuar nga reflekset e reklamave të qyteteve të mëdha jashtë shtetit. Sa kishte treguar Diana atë ditë për bulevardet e mëdha, dritat, restorantet, dancingjet. Diana kishte qenë në ato lokale kishte vallëzuar, kishta dalë për krahu me djem. Po sepse i vinte rëndë Stelës që ta pyeste me hollësi.

-Po ti? - ja preu mendimet e motra, - a ke ndonjë djalë?

-Jo, - u përgjigj Stela.

Ato prapë vështruan njëra-tjetrën në sy. Sytë e Dianës shkëlqenin si një dritare kujtimesh, kurse ato të Stelës qenë të menduar, të përshkuar nga kureshtja e jetës që s'e njihte. Sa ishte rritur Stela! Jo, jo, ajo s'ishte aspak engjëll dhe, si për të pohuar këtë mendim të fundit të së motrës, papritur Stela pyeti:

-Po ti Diana ke shëtitur me djem atje?

-Posi.

-Po ke dashuruar?

-Eh, si të them. Ndoshta më është dukur. Po atje s'është si këtu. Çdo vajzë ka shumë djem dhe çdo djalë, gjithashtu. Një herë me njërin, një herë me tjetrin... Prit pak, tani do të të tregoj. - Diana u ngrit tërë gjallëri që, më në fund, gjeti një njeri që mund t'i tregonte jetën jashtë shtetit. Ajo hapi një nga valixhet e saj dhe nxori një çantë të zezë.

-E shikon këtë? Këtu janë telefonat e të njohurve që kam, sipas emrave. Këtu janë shënuar takimet, ja lexo.

Stela u afrua. Ishte një ditar në shkruar në gjuhë të huaj.

-Po ta përkthej. E enjte 14, Roberti në Metro "Orion". E shtunë 16, Viktori përpara kafe "Mjellmës" etj.

Stela nguli sytë mbi ato emra të shkruara pa kujdes dhe seç ndjeu në zemër.

Një fletë e vogël dhe sa jetë e madhe. Si ishte vallë ajo metro "Orion" apo kafe "Mjellma"? Sigurisht, atje në metro "Orion" digjeshin drita të çuditshme dhe njerëzit vraponin, vraponin. Dhe atje prisnin djem duke pirë cigare. Ata prisnin vajzat e tyre. Ato pastaj vinin dhe ata hidhnin cigaren poshtë. Përdhe grumbulloheshin shumë cigare. Djemtë gjithmonë pinë cigare kur presin. Për çdo vajzë kishte aq bishta cigaresh për tokë. Pastaj të gjithë iknin dhe përdhe zbardhnin bishtat e cigareve.

-Më trego dhe fotografi.

-Tani.

Diana hapi një çantë tjetër. Një grusht zarfesh e fletësh shkruar në gjuhë të huaja. Pastaj fotografitë. Stela i shikoi me rradhë, duke ndjerë në shpirt një dhembje të fshehtë.

-Sa i bukur ky djali!

-Ah, ky më telefononte gjithmonë në mesnatë. Më zgjonte nga gjumi. Sa bu-dalla!

-Po këtu, ku jeni?

-Në pyll jashtë qytetit. Na la treni elektrik. Atje kaluam natën

Stela vështronte vjedhurazi të motrën. Ajo nuk guxonte të pyeste, por, më në fund, vendosi:

-Diana, po ti... me ndonjërin prej tyre ke pasur marrëdhënie të ngushta?

Të dyja motrat u vështruan prapë sy ndër sy. Sytë e Dianës kishin një zjarrmi të çuditshme.

-Ti më pyet jam vajzë apo jo?

Stelës sëç iu drodh në zemër. Sa e guximshme ishte Diana. Ajo deshi të pyeste pikërisht këtë, por s'mundi as ta mendonte, bile, kaq zhveshur.

-Po, - pohoi me drojtje Stela.

Diana uli pak sytë, duke trazuar mekanikisht fotografitë. Stela u pendua që pyeti. Por tani ishte vonë. E shkreta Dianë, si i uli sytë.

Diana psherëtiu e lumtur me një buzëqeshje turpërisht ironike.

-Jo, unë s'jam vajzë.

Stelës në çast iu duk sikur një aparat magjik ia largoi dhe ia veshi me mjegull motrën e saj. Ajo s'ishte vajzë. Diana, motra e dashur, sa e huaj u bë befas për të. Stela deshi të ndalte diçka, por kjo diçka ishte bërë dhe ajo s'mund të ndalte asgjë.

-Stela, ç'më shikon kështu? - Diana i përkëdheli flokët e valëzuar e të rëndë. - Ti nuk më do më? Fol, ti s'më do më?

Stela e shikonte me sy të hutuar, të zbrazur. Kishte keqardhje, trishtim apo zili në sytë e së motrës? Diana nuk kuptonte dot.

-Jo, Diana, asgjë, - u përgjigj si e humbur vajza.

Nga kati i tretë u dëgjuan tingujt e magnetofonit. Një ritëm rok-en-rolli dhe një grua që këndonte me një zë si jehonë.

-Shkojmë të dëgjojmë muzikë, tha Diana, - se më ka marrë malli për një danc. E njeh, Dorian Gej këndon.

-Jo, - tha Stela, - Mamaja s'më lë.

-Ama dhe ti, ç'hyn mamaja këtu?

Sa kishte ndryshuar Diana, sa e guximshme ishte bërë Diana. Kjo Diana, motra e saj.

Të dy motrat po bëheshin gati të trokisnin në derën e qiraxhiut, kur magnetofoni befas heshti.

-Ptu, t'i ... nënën, shiriti u këput, - u dëgjua zëri i Gjoni. Ato të dyja nuk deshën të hynin në këtë qetësi. Dy të tjerë seç bisedonin.

-Sidoqoftë, kurrë s'pranoj që respekti ndaj letërsisë dhe popullit tim është një paragjykim.

-Ore, të mbushet koka ty, ne jemi njerëz të shekullit njëzet, shekullit atomik, pushtojmë hënën, rrëzojmë yjet, ne duhet ta shtypim moralin e vjetër. Si ka thënë Migjeni:

Ne të birtë e shekullit të ri,

që plakun e lamë në "shejtnin" e tij.

Magnetofoni buçiti duke mbytur zërat. Motrat hynë. U prezantuan. U ulën. Djemtë e rinj përnjëherë u gjallëruan. Gjoni dukej i lumtur. Ai vuri tangon për të vallëzuar dhe mori Dianën, duke mos guxuar të merrte Stelën. Sa ia kishte turbulluar përfytyrimin këto net kjo studente e ardhur nga vise të largëta, për të cilat digjej zemra e tij. Ata menjëherë zbuluan te njëri-tjetri patosin që i bashkonte : etja për botën e madhe dhe përçmimi për provincën. Por, ndërsa Diana do të ishte pas dy javësh përsëri jashtë shtetit, ai i mjери do të mbetej atje.

Ndërsa vallëzonte e bisedonte me Dianën, Gjoni dy herë i poqi sytë me Stelën. Ajo se si i dukej sonte, e rritur, serioze dhe e menduar.

Tangon tjetër Gjoni mori Stelën. Hera e parë që vallëzonte me të. Eugjeni mori Dianën. Mentori buzëqeshte filozifikisht. Diana vallëzonte shumë ngjitur. Gjoni e afroi pak Stelën, sa i ndjeu aromën e flokëve. Ajo nuk kundërshtoi, përkundrazi e hapi pak krahun që ai të kishte mundësi ta kapte më mirë nga beli. Gjoni mendohej ta vështronte në sy, por fytyrat e tyre qenë shumë pranë. Vetëm afër fundit Stela i ngriti pak sytë. Gjoni ndjeu në zemër një furi të ngrohtë, sikur dikush i hapi një rubinet avulli të nxehtë.

Pastaj Gjoni me Dianën kërcyen një mambo. Stela shikonte me admirim lëvizjet e tyre. Sa shkojnë me njëri-tjetrin, mendoj dhe një pikëllim i mbushi zem-

rën. Diana ishte nxehur nga muzika. Ajo kishte pothuaj një muaj që nuk kishte takuar asnjë mashkull. Ulërима e saksofonit i zgjonte të gjitha dëshirat në trupin e saj të ri dhe të bukur. Sa e rrezikshme është Diana, mendoi Stela me një frikë të pakuptuar në zemër. Si vështronte ajo, si lëvizte. Edhe Gjoni ishte nxehur. Ai nuk e vështronte më Stelën. Frika në zemrën e Stelës u kthye në xhelozin ndaj së motrës. Po pse Gjoni që e vështronte gjithmonë në sy, i kthente tani kryet? Edhe ta vështronte, tani ajo nuk do t'i hiqte më sytë, veç ta shikonte. Më mirë të mos kishin ardhur fare dhe Diana nuk do të ishte njohur me të. Megjithatë, asaj nuk i interesonte kjo punë. Pse ç'ishte Gjoni për të? Profesor dhe asgjë tjetër. Po, po kështu ishte. Le të buzëqeshte Diana sa të donte. Ç'punë kishte Stela? Diana vajzë e tillë u bë, e shthurur, oh, si s'ka turp kjo motra e saj.

Muzika e xhazit sikur i rrihte me kopan mendimet e Stelës, duke i përplasur nga një mur në tjetrin, duke i kapur prej flokësh, prapë duke i ngritur në tavan dhe prapë duke i përplasur në dysHEME.

Diana e dridhte trupin si gjarpër. Eugjeni thërriste "Jepi!" herë pas here. Mentori prapë buzëqeshi. Sa kërcisnin takat e Dianës! Një sorrë qëndroi te pezuli i dritares. Xhamat qenë veshur avull dhe sorra nuk dukej qartë. Në librin e këndimit të klasës IV fillore kishte një vizatim, ku një harabel çukiste jashtë dritares. Se si iu kujtua kjo Stelës papritur. Sa larg ju duk ajo kohë. Tani sorra s'dukej më pas xhamit. Diana që mbytur në djersë. Çudi si nuk i thyheshin takat. Ajo po qullej. Dhe vështrimin sikur e kishte të djersitur. Sa gjë e shëmtuar është djersa, mendoi Stela. Ajo e urrente djersën. Asaj iu kujtuar një frazë nga libri i historisë: "normandët e fitonin me gjak atë që mund ta fitonin me djersë". Sorra u ul prapë te dritarja. Jashtë që ftohtë dhe asgjë s'të kujtonte djersën. Sikur takat e Dianës të mos ishin çeke, ato tani do të thyheshin. Më mirë që takat mos të ishin çeke. Vetëm mos të përdridhte këmbën, kur të thyheshin. Jo, jo, këmbën s'duhet ta përdridhte.

Befas hyri nëna. Ajo shkuli faqet kur pa Dianën që kërcente në atë mënyrë. Atë mbrëmje kjo u bë shkak për grindje familjare. Diana nuk deshi t'u lëshonte udhë prindërve në asnjë mënyrë. Ajo fliste me ca idera që i thernin si thika të ftohta pleqtë e shkretë.

-Pu-pu, na u prish vajza, - murmuriste nëna pas çdo pauze. - Të thashë, burrë ziu, atëherë që të mos ta dërgojmë në atë Evropë të nëmur. Pu-pu, na iku vajza! Po ai goxha djalë si s'kish turp që hidhej sikur i kishte hyrë një krimb në b.... Ua, ua, ua, është edhe dhaskal, ç'mësues, dhaskal përmbysuri është ai.

Atë natë dhe më vonë, kur Diana hapte bisedë për Gjonin, Stela dëgjonte me nervozizëm dhe ishte e paqetë gjersa biseda mbyllej përsëri.

Vonë fjetën atë natë të zotët e shtëpisë. Të dy motrat ranë të flinin bashkë, si

zakonisht, në krevatin dopio.

-Stela!

-Ti më more tërë kuvertën.

-Tërhiqe vetë.

-Ti ç'ke kështu? Mos je e sëmure?

-Jo.

Fëshfërinë çarçafët dhe një palë flokë u fërkuan mbi jastëk.

-Diana!

-Hë.

-Ç'ndjen kur puthesh?

-Uh ti, fëmijë!

-Më thuaj.

-Ç'të të them. Po ja ndjen diçka të çmbël si bonbone.

-Ti tallesh. Mua më duket se kur puthesh nuk ke qejf të hash.

-E vërtetë.

-Po pse psherëtime?

-Unë, jo... kot.

-Diana!

-Hë, ç'ke. Fli tani.

-Po kur... ç'ndjen?

-Dëgjo Stela. Kurrë s'duhet ta bësh atë. More vesh? Kurrë. Do të pendohesh tërë jetën pastaj. Dëgjon?

-...

-Dhe tani fli. Mua po më mbyllen sytë. Natën e mirë.

-Natën e mirë!

Pas pak Diana fjeti. Në dhomë ishte errësirë dhe qetësi e plotë. Dëgjohej vetëm gërhitja e lehtë e gjyshes dhe tiktaku i orës së vjetër. Stela kishte të nxehtë, i dhimbte koka. Mundohej të flinte, por s'mundte. I dukej sikur në tru i shtypej një turmë mendimesh, që përpiqeshin të dilnin si nga një portë e ngushtë, por nuk mundnin. O Zot, sa shumë mendime, dhe sa të palidhura dhe ç'budallallëqe! Po a nuk mundte të mos mendonte asgjë? Jo. Ca fiksime pa kuptim i nguleshin si gozhdë dhe s'i shqiteshin. Ndonjë gjysmë vargu dy nota të një melodie, fraza pa lidhje. Tamam sikur ia ngulte njeri me çekan. Sa shumë gozhdë. Dhe sa shponin. Gozhdë të rënda.

Duke u kthyer sa nga një krah në tjetrin, kofshët e saj prekën ato të së motrës, që flinte në shpinë. Ah, ja kush e bezdiste, trupi gjysmëlakuriq i së motrës, që shtrihej i ngrohtë dhe i zbuluar pranë saj. Ah, ky trup ishte për Stelën misterioz. Në këtë trup të bardhë e të lëmuar s'kishte vend që të mos qe përkëdhelur nga

duar mashkulli. Kushedi sa herë ishte shtrirë kështu Diana, lakuriq, me djem të huaj në krevat. Fantazia e çmendur e Stelës me një shpejtësi të rrufeshme krijoi përnjëherësh dhjetëra përfytyrime meshkujsh, që i përkëdhelnin të motrën e zhveshur.

Stela vetvetiu u tërhoq pak sikur të trembej se mos ato hije, që përfytyrimi i saj vizatonte, e preknin dhe atë me duart e tyre të ashpra prej djemsh... Ta preknin, ta përkëdhelnin, ta shtrëngonin fort... Ajo ndjeu një valë të ngrohtë t'i ngjitej në trup dhe u kthye përmbys për t'u qetësuar ca. Ajo kishte dëgjuar se vajzat ktheheshin përmbys kur i trembeshin vetes.

Tang, tang, tang.

Ora ra tre pas mesnate.

Botuar: FLOART-PRESS ; 16.11.2008 8:27 MD

Jup Kastrati (1924-2002)

Jup Kastrati ka lindur në Shkodër, me 15 prill 1924. U shkollua në këtë qytet, djep kulturologjik i Shqipërisë. Më 1942 studioi pak kohë në liceun shkencor "Galileo Ferraris" në Torino. U kthye shpejt në Shqipëri. Gjatë pushtimit italian, si antifashist, ka qenë i persekutuar, i burgosur, i internuar në "Campo Concentramento", në kodrat e Tepes në Shkodër, pastaj është mbajtur si peng në Kosovë, në burgun famëkeq të Prizrenit gjatë muajve korrik-shtator 1943. Pas çlirimit ka kryer studimet e larta në fakultetin e filologjisë në universitetin shtetëror të Tiranës. Tema e tij e diplomës titullohet: "Kontribute për studiumin e Ndre Mjedës" me 1958. U bë doktor i shkencave filologjike më 1982 me disertacionin "Historia e gramatologjisë shqiptare" (1935-1944) me 1500 faqe daktilografike. Me 1987 i është akorduar titulli profesor. Ka shërbyer në arsim 47 vjet. (1946-1993) nga të cilat 37 vjet në shkollën e lartë. Është një nga themeluesit e Institutit të Lartë Pedagogjik të Shkodrës, me 2 shtator 1957, dhe ka punuar shumë për krijimin e universitetit të Shkodrës. Është dekoruar me urdhrat "Mësues i Popullit" si dhe "Mjeshtër i Madh i Punës". Ka qenë shef i Katedrës së Gjuhës Shqipe në Institutin e Lartë Pedagogjik të Shkodrës me 1973-1990. Jup Kastrati ka mbajtur ligjërata shkencore në universitetet e Tiranës, Prishtinës, Shkupit, Tetovës, Kalabrisë, Napolit, Salernos, Peruxhias, Nju Jorkut, etj. Është autor i shumë librave. Brenda viteve 1956-1999 ka botuar 35 libra. Të dhënat e mësipërme janë gurët e kilometrazhit të rrugëtimit jetësor dhe krijues të Jup Kastratit. Librat e tij janë të botuara, pra, të hapur për syrin e lexuesit dhe

janë të tjerët ata që lexojnë sot dhe ata që do të lexojnë nesër, që do të bëjnë vlerësimin e patjetërsueshëm të Jup Kastratit. Në këtë shkrim lakonik unë dua të skalis më shumë intimitetin dhe njohjen vetiake. Ka më shumë se 20 vjet që e njoh Jup Kastratin nga afër. Kam vajtur shpesh tek shtëpia e tij karakteristike shkodrane, me një oborr të vogël dhe me një shkallare, me mjedisin e brendshëm plot libra, ku është e gjallë dhe e pranishme një mikpritje e lashtë dhe e re, një dashamirësi e hollë dhe një ngrohtësi njerëzore e përhershme. Kam një korrespondencë në vite me Jup Kastratin, kam ndjerë në personalitetin e tij njeriun e vërtetë të letrave, i mirëinformuar deri në fund, si pakkush në Shqipëri. Kam qenë në shtëpinë e Jup Kastratit kur u sëmur gruaja e tij, madje, dhe në raste vdekjesh e fatkeqësish familjare. Kemi diskutuar parreshtur për problemet kulturore të kombit dhe këto biseda janë të skalitura thellë në mbamendjen time. Dua të përmend një rast interesant. Sapo isha njohur me priftin dijetar nga Tuzi i Malit të Zi, Dr. Vinçens Malaj. Ai me kish dhuruar librat e botuar, madje, krijimtarinë e tij në tri vëllime. E njihja Malajn, sepse kisha shkuar edhe te kisha katolike e Tuzit, para së cilës qe ngritur statuja prej bronzi e Nënë Terezës. Kabineti i Malajt në kishë ishte me mijëra libra, disa dhe me pergamenë, madje, edhe me një libër të shekullit XII. Plot piktura dhe skulptura të bëra dhe nga vetë Malaj si dhe piktura të artistit shqiptar Lin Delia. Malaj mbante edhe shumë objekte arkeologjike të trashëgimisë ilire. Pikërisht në Tuz, unë bisedova me Malajn për Jup Kastratin. I fola për librin mbi Faik Konicën, që Jupi e kish botuar në Amerikë dhe u shpreha se Jup Kastrati është një nga dijetarët më të mëdhenj shqiptar në ditët tona. Malaj më tha se nuk kish pasur rastin ta takonte dhe se madje kish shkruar një polemikë kundër tij. Para tre vjetësh e takova Vinçens Malajn në Shkodër dhe së bashku me miqtë e mi nga Shkodra, Ahmet Osja dhe Gëzim Uruçi e bindëm që të shkonim për një vizitë në shtëpinë e Jup Kastratit. Prifti plak u dorëzua. Shkuam tek Jupi, i cili na priti sipas traditës proverbiale shqiptare. Tepër i kujdesshëm dhe delikat në këtë takim nderonte mikun e ardhur nga Tuzi pavarësisht dhimbjes, që i kish shkaktuar polemika e tij. Unë më i lirë në qëndrimet e mia bëja polemikë në disa raste me Vinçens Malajn. Ish fjala për një dorëshkrim kronikor, që njihet me emrin "Kronika e priftit të Dioklesë" e shek. XIII. Pastaj ra fjala për veprën që kish në duar Malaj për katalogun e martirëve iliro-shqiptarë të krishtërimit. Malaj e falënderoi të zotin e shtëpisë dhe lavdëroi veprën e Jupit "Historia e Gramatologjisë". Të dy dijetarët ishin të lehtësuar me njëri-tjetrin. Por unë dua të artikuloj mendimin tim për Jup Kastratin, ta ravizoj portretin e tij. Jup Kastrati u diturua si specialist i bibliografisë. Ai është nga ata njerëz që na kujton se nuk mund të ketë shkencë pa bibliografi dhe se bibliografia është shkencë e njohurisë autentike. Jup Kas-

trati është një nga bibliografët më të mëdhenj shqiptarë. Dua të kujtoj një nga bisedat e përbashkëta ku del në pah kujtesa e Jup Kastratit. Prej shumë vitesh unë kisha studiuar krijimtarinë e Faik Konicës. Ende nuk kisha marrë në dorë dhe nuk kisha studiuar monografinë e pasur dhe substanciale të Jup Kastratit për Faik Konicën, botuar me një paraqitje luksoze në SHBA. Dija që Konica kish shkruar një komedi të shkurtër dhe e kish botuar në një nga organet e shtypit të kohës. E kërkoja këtë vepër të Konicës dhe e kisha të vështirë të përcaktoja organin konkret ku ajo ish botuar. Ende dhe sot ky tekst i Konicës s'është përfshirë dhe s'është ribotuar në asnjë nga librat e shumtë që këto vitet e fundit janë botuar papushim me emrin e Faik Konicës. E pyeta Prof. Jupin për këtë subjekt. Përgjigjja që e menjëhershme si për diçka tepër normale dhe jo të mundimshme. "Kjo komedi është botuar në gazetën "Trumpeta e Krujës me 1913, Moikom", më tha Jup. Të rrallë janë njerëzit kaq të familjarizuar me informacionet e pafundme të librave. Jup iu jep rëndësi hollësirave dhe shënimeve në fundin e faqeve të shkruara, sepse ato shpesh mbartin substancë lajmesh dhe kumtimesh të papritura, por të panumërueshme janë dhe shkrimet dhe shënimet e vetë Jup Kastratit. Në dialogët tanë të përbashkët për bibliografinë Jup ka theksuar me vetëdije se mungesa e njohjes së bibliografisë krijon një zbrazësi dhe është një defekt i rëndë për cilindo studiues të shquar. Padyshim, unë i kam argumentuar Jupit se bibliografia nuk është qëllim në vetvete dhe se shpesh ka një rracë studiuesish, të quajtur si studiues konceptuale, që bëjnë zbulime më të mëdha dhe më të patjetrësueshme në historinë e dijës dhe të kulturës. Një studiues i tillë është p.sh. albanologu kroat Milan Shuflai, një dijetar konceptual i klasit të parë. Por bazamenti i studimeve të tij është padyshim bibliografia e korpusit të dokumenteve, që lidhen me historinë e mesjetës shqiptare. Bibliografia nuk është luks as qëllim në vetvete. Besoj se e njoh nga afër karakterin dhe tipin e Jup Kastratit. Ai del rrallë nga shtëpia, por miqtë e shumtë që e vizitojnë shprehin ndikimin e tij të madh tek të tjerët. Ai është njeri me karakter të vendosur, nuk e njuh lajkatimin dhe përfitimet e vogla të ditës. Mbron idetë e tij sepse është i bindur në rrënjët e këtyre ideve. Në momente të caktuara ka patur edhe raste të ndonjë sulmi pezhorativ ndaj figurës së tij, por kjo gjë s'ka pasur peshë. Balta i është rikthyer hedhësit. E dua pambarimisht Shkodrën e motshme, këtë kryevatër të kulturës shqiptare në të gjithë kohërat. I kam njohur nga afër dijetarët e Shkodrës. I mrekullueshmi dhe modesti, dijetari i shkëlqyer filolog Kol Ashta, ka vdekur. Në të gjitha rastet kur vija në Shkodër unë do ta takoja Kol Ashtën. Studimi i tij për Gjon Buzukun ka qenë një mrekulli. Nuk mund ta harroj dot dhe të nderuarin Fadil Podgorica apo dhe një mik tjetër timin Pjetër Topallin. Ata tani s'janë më. Në këtë mjedis diturak Jup Kastrati është një përfaqësues i

denjë i forcës krijuese dhe i karakterit që nuk jepet. Unë i uroj me gjithë shpirt shëndet dhe jetë sa më të gjatë. Ai është i fortë dhe duhet të jetë gjithnjë i tillë. Dimension tjetër i dijës së Jup Kastratit janë figurat e mëdha të kulturës si: Ndre Mjeda, Zef Jubani, De Rada, Faik Konica etj. Në këtë hulli u shqua si monografist. Dimension tjetër shumë i rëndësishëm lidhet me filologjinë, me studimet për sintaksën shqipe, me historinë e gjuhësisë shqiptare dhe sidomos me historinë e gramatologjisë shqiptare. Këto dimensione përcaktojnë koordinatat diturake të Jup Kastratit. Jup Kastrati jeton në Shkodër dhe punon sipas ritit të shenjtë të një oshënari të punës. Për të është e paimagjinueshme humbja kot e kohës. Ai është punëtor i pashembullt i letrave shqipe. Ritmi i tij i studimit është i pandërprerë dhe rezultativ. Sa herë në shtëpinë e tij, ai më ka treguar dorëshkrimet e pabotuara por të përfunduara dhe të konceptuara si libra më vete. Nëse ka një pasion delikat për Jup Kastratin janë arbëreshët. E shoqja i rri pranë, e bija e adhuron të atin, madje, ka botuar një bibliografi të shkrimeve dhe librave të tij. Duke lexuar me kujdes "Autobiografinë e De Radës", shqipëruar dhe pajisur me shënime nga Jup Kastrati, mundohesha të kuptoja kuptimin e thellë të altruizmit njerëzor. Sot në epokën e monetarizmit gati askush nuk beson tek altruizmi. Por jo pa përjashtim të gjithë. Një nga altruistët është Jup Kastrati. Ai jep një shembull që duhet nderuar. Ai duhet nderuar se e meriton plotësisht. Librat e studimet e tij kanë diçka testamentale. Ndoshta ky shkrim modest do ta gëzojë Jup Kastratin. Më tepër se sa këtë gëzim unë vetë kam menduar të shqetësoj indiferentët dhe të pakujdesshmit, vetëkuptohet nëse kanë vetëdije dhe ndjenja njerëzore. Jam i bindur, që nuk është faji i shtypit dhe mediave elektronike për gjithçka. Ka një errësim të vetëdijes kombëtare, që ngjan me një lloj analfabetizmi të ri. Por vetëdija kombëtare nuk mund të zhduket, përderisa një njeri si Jup Kastrati nuk pranon të përkulet dhe ta lërë penën t'i bjerë nga dora. Amen! Jup Kastrati, i cili u nda nga jeta në moshën 79-vjeçare, lindi në Shkodër më 15 prill 1924. Shkollën fillore, gjimnazin klasik dhe liceun ruajal i kreu në qytetin e lindjes. Për pak kohë studion në liceun shkencor të Torinos. Gjatë pushtimit italian burgoset në Kosovë si antifashist. Mbaron studimet në Universitetin Shtetëror të Tiranës, në Fakultetin e Filologjisë. Për 47 vjet ka shërbyer në arsim, nga të cilat 37 në Universitet. Është një ndër themeluesit e Institutit të Lartë Pedagogjik, në Shkodër dhe ka luftuar për ta kthyer atë në universitet. Është ai që ideoi dhe propozoi "Luigj Gurakuqin", sot. Mbron doktoraturën në shkencat filologjike në vitin 1982 me "Historinë e gramatologjisë shqiptare, periudha 1635-1944". Në vitin 1991 merr titullin shkencor "profesor". Megjithatë 79-vjeçari Kastrati punonte në studion e banesës së tij, që ishte në të njëjtën kohë dhomë gjumi, për përfundimin e veprave që kishte në dorë. Biblioteka e Prof.

Kastratit, që është një pasuri më vete në fushat e gjuhësisë dhe albanologjisë, kryesisht në gjuhët frënge, latine e italiane, tregon se si ky njeri i dha albanologjisë, gjuhës që i kushtoi jetën. Në fondin e kësaj biblioteke numërohen 5 mijë epistolarë, me shkrimtarë e dijetarë vendas e të huaj. Puna shkencore dhe studimore e Prof. Jup Kastratit, është vlerësuar prej fillimeve, deri më dje, në vitin 2002 kur Instituti Amerikan i Biografive i akordon titullin “Mendje të ndritura të shekullit 21”. Janë fusha kaq të gjëra dhe të thella albanologjike, sa tani kur duhet të përmendim vlerën e këtyre kërkimeve në kuadrin e një nekrologjie, duhet të rendisim titujt e pafund honorifikë dhe sidomos stimujt moralë paradoksalë, me të cilat strukturat shtetërore dhe akademike para dhe pas ‘90-ës e nderuan profesor Jupin. Ndoqi rrugën e botimeve qysh në moshën 17-vjeçare. Nga veprimtaria e tij shkencore gjatë një periudhe 62-vjeçare, njihen rreth një mijë punime shkencore me 20 mijë faqe shtypi shkencor. Ka botuar 30 titujt me karakter shkencor, shumë prej të cilëve përdoren sot si tekste mësimore. Ka themeluar dhe botuar tre organe shkencore. Punimet e Prof. Kastratit janë përfshirë në përmbledhës, vëllime studimesh të botuara nga Universitetet e Tiranës, Prishtinës, Akademia e Shkencave, Universiteti i Napolit, Kalabrisë. Ka bërë gjurmime bibliotekare për tekstet e vjetra të shqipes në Tiranë, Prishtinë, Shkup, Romë, Athinë, Beograd, Moskë, Uashington, Nju Jork. Kontributi i tij është shumë i çmuar në fushat e historisë të gjuhësisë shqiptare dhe albanologjisë, të historisë së letërsisë. Një nga veprat e tij më të dashura dhe më e mundimshmja mbetet “Historia e Albanologjisë”, për të cilën ai është shprehur sa qe gjallë se “është një punim organik, shterues dhe i ngjeshur, një analizë dhe sintezë e studimeve të përpiluara për gjuhën shqipe, për një periudhë 500-vjeçare. Ndërsa puna shumëvjeçare, për ardhjen e plotë të figurave të de Radës dhe Faik Konicës, u kurorëzua vitet e fundit në monografitë “Jeronim de Rada, jeta dhe vepra”, botim i vitit 2002 dhe “Faik Konica”, botuar më 1995. Ky studim pati shumë jehonë në botë, në rrethet e studiuesve gjithashtu, ndoshta për një arsye të thjeshtë dhe themelore, karakteristike e kërkimit “alla Kastrati”: shterimi dhe dyshimi i paekuivok. Ndër titujt më të rëndësishëm, që vlerësojnë punën e një jete të tërë, kuptohet vlerë morale, janë titujt e marrë prej vitit 1954, Urdhri Naim Frashëri i Klasit të Dytë, Mësues i Popullit, Drejtues kërkimesh, Mjeshtër i madh i Punës. Është përfshirë në edicionin e 13-të të Enciklopedisë Ndërkombëtare të Biografive të Intelektualëve Botërorë të Kembrixhit, në dhjetor të vitit 1997. Një vit më pas propozohet akademik nga senati i Universitetit të Shkodrës nga Prof. Mahir Domi e Prof. Dhimitër Shuteriqi. Në vitin 2001 i jepet titulli “Intelektual ndërkombëtar” në Kembrixh. Në vitin 2002, Instituti Ndërkombëtar i Biografive i akordon titullin “Mendje të ndritura të shekullit 21”. Në dhjetor 2002, këshilli bashkiak i Shkodrës e shpall “Qytetar Nderi”.

<http://flori-press.blogspot.com/2005/10/flori-bruqikush-eshte-jup-kastrati.html>

Ibrahim Rugova (1944-2006)

Dr. Ibrahim Rugova lindi më 2 dhjetor të vitit 1944 në fshatin Cercë, komuna e Burimit. Më 10 janar 1945 komunistët jugosllavë ia pushkatuan të atin, Ukën dhe gjyshin Rustë Rugova, që kishte qenë luftëtar i njohur kundër çetave çetnike që po depërtonin në Kosovë gjatë Luftës së Dytë Botërore. Ibrahim Rugova shkollën fillore e kreu në Burim(ish Istog), të mesmen e kreu në Pejë, më 1967. Fakultetin Filozofik – Dega Gjuhë e Letërsi Shqipe e kreu në Prishtinë. Gjatë vitit akademik 1976-77 qëndroi në Paris, në Ecole Pratique des Hautes Etudes, nën mbikëqyrjen e Prof. Roland Barthes-it, ku ndoqi interesimet e veta shkencore në studimin e letërsisë, me përqendrim në teorinë letrare. Doktoroi në fushën e letërsisë në Universitetin e Prishtinës, më 1984. Në vitin 1996 Dr. Ibrahim Rugova u zgjodh anëtar korrespondent i Akademisë së Arteve dhe Shkencave të Kosovës. Në fillim ishte redaktor në gazetën e studentëve Bota e re dhe në revistën shkencore Dituria (1971-72), që botoheshin në Prishtinë. Një kohë punoi edhe në revistën Fjala. Mandej, për afro dy dekada, Dr. Ibrahim Rugova veprimtarinë e vet shkencore e zhvilloi në Institutin Albanologjik si hulumtues i letërsisë. Një kohë ka qenë kryeredaktor i revistës Gjurmime albanologjike të këtij Instituti. Me krijimtari letrare u mor që nga fillimi i viteve gjashtëdhjetë. Dr. Ibrahim Rugova më 1988 u zgjodh kryetar i Shoqatës së Shkrimtarëve të Kosovës, që u bë bërthamë e fuqishme e lëvizjes shqiptare, e cila kundërshtoi sundimin komunist serb dhe jugosllav në Kosovë. Si intelektual me nam që i jepte zë kësaj lëvizjeje intelektuale e politike Dr. Ibrahim Rugova u zgjodh, më 23 dhjetor 1989, nga themelimi kryetar i Lidhjes Demokratike të Kosovës, partisë së parë politike në Kosovë që sfidoi drejtpërdrejt regjimin komunist në fuqi. LDK, nën udhëheqjen e Dr. Ibrahim Rugovës, u bë shpejt forca politike prijëse në Kosovë, duke mbledhur shumicën e popullit rreth vetes. Në bashkëpunim me forcat e tjera politike shqiptare në Kosovë si dhe me Kuvendin e atëhershëm të Kosovës, Dr. Ibrahim Rugova dhe LDK-ja përmbyllën kornizën ligjore për institucionalizimin e pavarësisë së Kosovës. Deklarata e pavarësisë (2 korrik 1990), shpallja e Kosovës Republikë dhe miratimi i kushtetutës së saj (7 shtator 1990), referendumi popullor për pavarësinë dhe sovranitetin e Kosovës, mbajturi në fund të shtatorit 1991, qenë prelud për zgjedhjet e para shumëpartiake për Kuvendin e Kosovës, mbajtur më 24 maj 1992. Dr. Ibrahim Rugova u zgjodh President i Republikës së Kosovës. Dr. Ibrahim Rugova u rizgjodh President i Republikës së Kosovës në zgjedhjet e mbajtura në mars të vitit 1998. Nën udhëheqjen e Dr. Ibrahim Rugovës LDK-ja fitoi shumicën e votave në zgjedhjet e para lokale të sponsorizuara ndërkombëtarisht në Kosovën e pasluftës në tetor

të vitit 2000 si dhe në zgjedhjet e para nacionale në vitin 2001 dhe në zgjedhjet e dyta lokale të vitit 2002. LDK fitoi edhe zgjedhjet e fundit nacionale më 2004. Dr. Ibrahim Rugova u zgjodh President i Kosovës në mars të vitit 2002 dhe u rizgjodh edhe më 2004. Dr. Ibrahim Rugova vdiq më 21 kallnor 2006 në Prishtinë dhe u varros në Bregun e Diellit me nderimet më të mëdha të popullit të Kosovës. Në përvjetorin e vdekjes së Ibrahim Rugovës, më 21 janar 2007, Presidenti i Kosovës, Dr. Fatmir Sejdiu, dekoroi Presidentin historik të Kosovës me Urdhrin “Hero i Kosovës”, titulli më i lartë në vendin tonë që u jepet figurave historike shqiptare dhe të Kosovës që kanë bërë “vepra trimërie për lirinë dhe pavarësinë e Kosovës”.

Veprat

Prekje lirike, Rilindja, Prishtinë, 1971,
Kah teoria, Rilindja, Prishtinë, 1978,
Bibliografia e kritikës letrare shqiptare 1944-1974, Instituti Albanologjik, Prishtinë, 1976 (së bashku me Isak Shemën),
Kritika letrare (nga De Rada te Migjeni), Rilindja, Prishtinë, 1979 (së bashku me Sabri Hamitin),
Strategjia e kuptimit, Rilindja, Prishtinë, 1980
Vepra e Bogdanit 1675-1685, Rilindja, Prishtinë, 1982,
Kahe dhe premisa të kritikës letrare shqiptare 1504-1983, Instituti Albanologjik, Prishtinë, 1986
Refuzimi estetik, Rilindja, Prishtinë, 1987,
Pavarësia dhe demokracia, Fjala, Prishtinë, 1991,
Çështja e Kosovës, Dukagjini, Pejë, 1994,
Kompleti i veprave të Ibrahim Rugovës në tetë vëllime, Sh.B. Faik Konica, Prishtinë, 2005

Çmimet dhe titujt ndërkombëtarë

Më 1995, Dr. Ibrahim Rugovës iu dha Çmimi për paqe i Fondacionit Paul Litzer në Danimarkë.
Më 1996, Dr. Ibrahim Rugova u shpall Doktor Nderi (Honoris Causa) i Universitetit të Parisit VIII, Sorbonë, Francë.
Më 1998, Dr. Ibrahim Rugovës iu nda Çmimi Saharov i Parlamentit Evropian.

Në vitin 1999, Dr. Rugova mori Çmimin për paqe i qytetit Mynster, Gjermani, ndërsa u shpall qytetar nderi i qyteteve italiane: Venedik, Milano dhe Breshia.

Në vitin 2000, Dr. Ibrahim Rugova mori çmimin për paqe të Unionit Demokratik të Katalonisë “Manuel Carrasco i Formiguerra” në Barcelonë, Spanjë.

Në vitin 2004 Dr. Ibrahim Rugova u nderua me Çmimin e Evropës, Senator Nderi nga Fondacioni panevropian Coudenhove-Kalergi.

U nderua gjithashtu nga Komonuelthi i Pensilvanisë (SHBA), “Mik i Shteteve të Bashkuara të Amerikës”.

Më 2004, Dr. Ibrahim Rugova u shpall Doktor Nderi (Honoris Causa) i Universitetit të Tiranës.

Në vitin 2006 Persidenti i Shqipëris, Alfred Moisiu dekoroi Presidentin Dr. Ibrahim Rugova (post mortum) me çmimin “Urdhërin e Flamurit Kombëtar”

Kultivues i modernitetit

Shkrimet e para në letërsi Ibrahim Rugova i filloi me poezi, ashtu siç veprojnë të thuash të gjitha ata, që fillojnë të merren me letërsi. Ai botoi nja njëzetë poezi, të cilat ishin në nivelin e poezive që botoheshin në atë kohë. Por shumë shpejt e braktisi këtë gjini për t’iu kushtuar studimit të letërsisë, veçmas kritikës letrare. Madje qysh në përmbledhjen e tij të parë të shkrimeve në këtë lëmi, në atë “Prekje lirike” 1971 dëshmoi për një prirej drejt letërsisë se avancuar perëndimore duke e ia shmangur asaj të realizmit socialist që kishte përfshi një pjesë të letërsisë se kampit të ashtuquajtur socialist, trevë kjo se cilës i takonte edhe Shqipëria por edhe Kosova si pjesë përbërëse e Jugosllavisë së atëhershme. Të shtojmë se punimet e këtij libri se parit u botuan në të përkohshmen “Fjala” me mbititull “Zenite letrare”, ku shihej orientimi i tij që të merrej me kulmet e letërsisë, kryesisht asaj botërore. Në këtë kontekst duhet shikuar edhe përpjekjet e këtij krijuesi që të lirohet nga dogmat e realizmit socialist, që e kishin kapluar letërsinë që krijohet në atë kohë, veçmas, atë që krijohen në Shqipëri e që në njëfarë mënyrë ndikonte edhe në krijimtarinë letrare që krijohet në trojet e ish Jugosllavisë, ku jetonin dhe vepronin shqiptarët. Është thënë dhe shkruar se Ibrahim Rugova ishte ndër të parët që e kundërshtoi këtë drejtim letrar me shkrimet e tij të botuara në shtypin e kohës. Në të vërtetë që në shkrimet e botuara në librin e tij të paralajmëronte orientimin e tij që synonte nga kulmet e letërsisë botërore, të asaj pjesë më progresive të kësaj letërsie. Këtë orientim të tij ai do ta përsosi pas qëndrimit disa muajsh në Paris të Francës. Madje mund

të thuhet lirisht se krijimtaria e tij lidhet me modernitetin në kulturën shqiptare, me modernitetin e kritikës letrare dhe shkencore, jo vetëm të asaj që krijohet në trojet e ish Jugosllavisë, ku jetonin shqiptarët, por në mbarë regjionin ku flitet e shkruhet shqipja. Në këtë mënyrë veprat e tij bëhen fanar që ndriçojnë aspekte të ndryshme të letërsisë, shikuar nga aspekte që deri më atëherë nuk ishin kultivuar në letrat shqipe.

Në ndërkohë Ibrahim Rugova botoi edhe veprat tjera "Kah teoria" (1971), "Strategjia e kuptimit" (1980), "Vepra e Bogdanit 1675-1685" (1982), "Kahe dhe premisa të kritikës letrare shqiptare 1504-1983" (1983), "Refuzimi estetik" (1987) dhe është koautor i dy veprave të tjera "Kritika letrare" (bashkë me Sabri Hamitin) (1979) dhe "Bibliografika e kritikës letrare shqiptare 44-74" (bashkë me Isak Shemen) (1976). Shtëpia botuese "Faik Konica" e Prishtinës e botoi kompletin e veprave të tij për të dëshmuar kështu vlerat e pakontestueshme me të cilat disponon kjo krijimtari e që nuk e kanë humbur aktualitetin as sot e kësaj dite. Në të gjitha këto vepra hetohet mprehtësia e tij për t'i kap gjerat, për të shqyrtuar me mjeshtri dhe aftësi të rrallë çështje që i shtron në këto punime. Në të gjitha këto vepra duket qartë prirja e tij për të ndriçuar sa më mirë çështjet për të cilat shkruan, duke i qëndruar besnik orientimit të tij primar, që veprën ta analizojë nga aspekte e artit dhe të rolit të saj në zhvillimin e dijes. Ibrahim Rugova ka bërë zgjedhjen dhe përgatitjen për shtyp të vjershave të zgjedhura të poetëve bashkëkohorë si Din Mehmeti, Ali Podrimja, Beqir Musliu etj, të cilat i shoqëronte me parathënie, që në realitet janë analiza të thukhtë të vlerave të këtyre veprave. Dy janë veprat më të çmuara të këtij krijuesi, e që me duket se janë kryeveprat e Ibrahim Rugovës dhe ato "Vepra e Bogdanit 1675-1685" dhe "Kahe dhe premisa të kritikës letrare shqiptare 1504-1983". Derisa në të parën ai do merret me studimin e gjithanshëm të veprës së këtij humanisti dhe shkrimtari në të dytën Rugova do të merret me rrugët e zhvillimit të kritikës letrare në letërsinë shqipe. Sipas tij mendimi kritik për veprat e artit të fjalës së shkruar në letrar shqipe është shumë e hershëm, madje ai zë fill me paraqitjen e shkrimeve të para të shkrimtarëve shqiptarë. Kështu, për shembull, ai ka shkruar edhe këta rreshta: "Po ashtu në vijën e humanizmit kemi edhe poetin dhe filozofin Mikel Maruli (1453-1500), i cili shkruante poezi në frymën e elegjive të Katulit dhe bënte interpretimin poetik të botës sipas Lukrecit. Më 1497 botonte dy vepra të njohura "Epigrame" dhe "Himnet e natyrës", si dhe la në dorëshkrim veprën "Mbi edukimin princëror". Duke vepruar kështu ai dëshmonte për përkushtimin e tij që të gjurmojë dhe gjejë elemente të mendimit kritik për vepra letrare, të botuara më herët. Në vazhdim të këtij studimi Ibrahim Rugova do të përqendrohet në

vlerësimet që janë dhënë për letërsinë dhe për veprat letrare në kohë dhe hapësirë të ndryshme. Një vend të rëndësishëm në veprën e tij zë mendimit kritikë i shkrimtarëve të Rilindjes kombëtare dhe kontributi i çmuar i shkrimtarëve të kësaj periudhë, të cilët kishin botuar vepra të shumta në poezi, prozë apo edhe gjini të tjera të krijimtarisë artistike, por që kishin dhënë dhe vlerësime për veprat e botuara, në mesin e të cilëve ai do të përmendi edhe Jeronim De Raden, mandej Faik Konicën, të cilin e radhiste në mesin e kritikët më të çmuar të mendimit estetik në letrar shqipe, i cili që në shkrimin e tij në "Kohëtoren e letrave shqipe" dëshmonte për një vetëdije të lartë për nevojën e kritikës letrare shqipe, si pjesë e letërsisë, se cilën edhe i ndihmon në zhvillimin e saj. Mund të themi lirisht se Faik Konica çmohet si njeri ndër kritikët më të mprehte dhe një ndër ata që i ndihmoi zhvillimit të mendimit kritikë në letërsinë shqipe. Në këtë vazhdë duhet përmendur edhe shumë bashkëkohorë të Konicës mesin e të cilëve po përmendim Fan S. Nolin, i cili veprat e përkthyer nga gjuhët e ndryshme në shqipe i shoqëroi me introdukte andaj edhe kritikë të tij ai i quan kritika introduktore. Pa dyshim se këto interpretime të Nolit janë një thesar i çmuar në zhvillimi dhe rritjen mendimit kritik e estetik në letrar shqipe.

Si do që të jetë konsolidimi i kritikës letrare shqiptare fillon më mjaft vonesë. Aini të zhvillohet dhe të kultivohet pas fillimit të botimit të shumë revistave letrare në gjuhën shqipe, qoftë në Shqipëri apo edhe në diasporë. Në këto gazeta e revista fillojnë të botojmë shkrimet e tyre shumë penda që më vonë do të bëhen të njohura, duke i ndihmuar kështu kultivimit të kritikës letrare si pjesë përbërëse e letërsisë. Kjo ndodh në vitet '20 dhe të '30 të shekullit të kaluar kur edhe fillojnë të botohen revistat "Djalëria", "Shqipëria e re", "Minerva", "Illyria", "Hylli i Dritës" etj. Në faqet e tyre do të gjejmë shkrimet e Eqrem Çabejt, Justin Rrotës, Mitrush Kutelit, Krist Malokit, por edhe ato të Dhimitër Shuteriqit, Gjergje Fishtës e shumë e shumë emrave të njohur të letërsisë shqipe. Një pjesë të mirë të studimit të Ibrahim Rugovës i kushtohet kritikës bashkëkohore, veç asaj që u krijua në Shqipëri e veç asaj që u krijua në Kosovë, gjegjësisht në ish Jugosllavinë. Autori i veprës në shqyrtim ka sjellë analizë të hollësishme për orientimet dhe vlerat e kritikëve bashkëkohorë, qofshin ata që punimet e veta i botuan në shtypin e Shqipërisë apo edhe të Kosovës, bashkë me orientimet e tyre në këtë lëmi të krijimtarisë. Vepra e veta Ibrahim Rugova i ka përcjellë me aparaturë shkencore duke cituar fusnotat për burimet e shfrytëzuara ashtu siç ka vepruar edhe numërimin e literaturës së shfrytëzuar, treguesin historik të termave, treguesin e emrave e të ngjashme me këto. Në dy veprat tjera, në njërin ai e ka botuar edhe listën e përmbledhjeve të poezive bashkë me vlerësimin e shkurtër për secilën veç e veç, kurse në tjetrën, në atë të fundit

“Refuzimi estetik” i ka numëruar romanet e botuara nga viti 1949 gjer në vitin 1986, pra vetëm një vit para botimit të veprës në fjalë. Të gjitha këto e bëjnë veprën e tij me vlera të larta jo vetëm estetike, por edhe shkencore.

Mesjeta shqiptare dhe mesjeta evropiane

Studimi i Ibrahim Rugovës, “Vepra e Bogdanit”, ku është studiuar në mënyrë integrale vepra e njërit ndër krijuesit më të mëdhenj të mesjetës shqiptare, Pjetër Bogdani, bën pjesë në ato arritje kulturore përgjithësisht, e shkencore veçanërisht, që, pos të tjerash, ngjallin respekt edhe për objektin e studimit. Njeriut të kohës sonë, të kësaj ngutie e hutie sikur nuk i mbetet kohë të merret edhe me trashëgiminë kulturore, shkencore, filozofike dhe letrare të stërgjyshërve. Kjo mund të jetë edhe pasojë e mentalitetit tonë se gjoja çdo gjë fillon me ne ose së paku ka arritur zhvillimin e lakmushëm me ne. Andaj, vështruar nga ky kënd, studimi i Ibrahim Rugovës hap dritare të reja të dijes, duke shpaluar në këtë mënyrë errësirën shekullore, sidomos të Mesjetës, ku edhe si faktografi, ende nuk dihet për gjithë thesarin e trashëgimisë sonë shpirtërore. Më tutje, “Vepra e Bogdanit” heq, pos të tjerash, edhe napën e mosnjohjes së trashëgimisë, e që është burim dialektik i njohjes së drejtë dhe të së tashmes, që bën të mundshëm të gjenden rrugë për perspektivat e ardhmërisë. Studimi i Ibrahim Rugovës insiston me ngulm në këtë çështje. Çështjet që ka bërë përpjekje t’i ngrisë në nivel interesimi e interpretimi, t’i analizojë e t’i zgjidhë janë çështje të mëdha, që dalin para studiuesit, e në të njejtë kohë janë edhe pjesë e trashëgimisë sonë shpirtërore, por edhe të mira shpirtërore në fondin e arritjeve kulturore evropiane. Duke u marrë me veprën e Pjetër Bogdanit, autori i studimit ka hetuar vlerat madhore të saj në fusha të ndryshme të dijes, në plane të ndryshme të dijes dhe në plane të ndryshme të arritjeve të mendjes njerëzore. Vepra e Bogdanit “Cuneus Prophetarum”, e botuar për herë të parë në vitin 1685, në Padovë, në shtypshkronjën e Kardinal Barbarigos, është dëshmia më e mirë e zhvillimit të artit, të shkencës e të filozofisë mesjetare shqiptare. Duke e vështruar këtë çështje, autori ka hetuar pararendësit shqiptar dhe pararendësit evropian, për të krijuar hallkat e kontinuitetit të këtij zhvillimi. Në planin evropian ky zhvillim është moshatar i mendjeve të ngritura të Dekartit, Mellbranshit, Spinozës, Paskalit. Në planin e zhvillimit nacional, është pjellë e arritjeve dhe përpjekjeve të Barlettit, Buzukut, Budit e Bardhit. Në studimin “Vepra e Bogdanit” është ndjekur një metodologji e ngultë shkencore, që e ka kushtëzuar edhe objekti i studimit. Të dhënat e shumta historiografike, që i ofrohen lexuesit të sotëm, mund të duket

se e rëndojnë studimin, por kjo është e domosdoshme për veprat e lartësisë, sepse vetëm në këtë mënyrë arrihet ai kontinuitet i mundshëm ndërmjet nivelit që i ofron objektit i cili shqyrtohet në nivelin e arritjeve të mendimit shkencor në kohën e sotme.

Studimi “Vepra e Bogdanit”, hiq “shtojcat”, ndahet në dy pjesë. Në pjesën e parë autori është marrë me gjenezën e veprës, kurse në pjesën e dytë me analitikën e veprës së Pjetër Bogdanit. Këto ndarje kryesori i shqërojnë pastaj nëndarjet e shumta që theksojnë çështje të shumta të planeve të veprës. Në pjesën e parë janë trajtuar çështje që janë kushtëzuar nga rruga e mundimshme e deri te krijimi i veprës së parë origjinale kombëtare “Cuneus Prophetarum”. Autorit të studimi i është dashur të merret edhe me çështjet e përkufizimit të letërsisë së vjetër shqipe, do të thotë me probleme të sistematizimit të letërsisë. Më tutje, me klasifikimin e zhanreve dhe të formave që janë zhvilluar brenda letërsisë së vjetër, edhe me biografinë e autorit, vepra e të cilit është bërë objekt studimi. Për të hetuar kohën e tij, rrethanat shoqërore dhe kulturore të asaj kohe, është marrë edhe me anë të tjera jashtë natyrës së veprës, për të kompletuar kësisoji jo vetëm kërshërinë shkencore, por edhe kërkesën e opinionit kulturor të kohës sonë. Sepse, siç ka thënë Shekspiri, e që e ka cituar edhe autori, “t’i kthehem i vjetër (antikës) se do të jetë një progres”. Më poshtë autori ka dhënë të gjashtë botimet që ka pasur vepra e Bogdanit duke filluar nga viti 1685 deri më 1977. Deri sot dihet se me veprën e Bogdanit nuk janë marrë shumë njerëz, mendojnë në mënyrë studimore, edhe pse vepra nuk ka pushuar të jetë objekt i interesimeve të ndryshme që nga botimi, 1685, e deri në ditët tona. Vepër e veçantë që dihet deri sot mbi Bogdanin dhe veprën e tij është ajo e Matteto Sciambra me titull “Bogdanica” II, botuar në Bolonjë më 1965, ku janë dhënë shumë dokumente të reja për Bogdanin, kurse analizon aspektin gjuhësor dhe aspektin filozofik të veprës së Bogdanit. Mirëpo, si objekt i interesimeve të ndryshme, vepra e Bogdanit ishte përherë në qendër të vëmendjes. Sipas autorit të studimit “Vepra e Bogdanit”, ndër studiuesit e shumtë mund të veçohen disa prej tyre: Mark Harapi, i cili transkripton dhe e pajisë me shënime pjesën e parë të Cunesit, të cilën e boton në Shkodër më 1940-43. duhet përmendur pastaj kontributi i Prof. Alberto Sratigonit, Anton Santorit, Zef Jubanit, Sami Frashërit, Faik Konicës, Gaetano Potrotta, Eqrem Çabejt, Justin Rrotës, Injac Zamkutit, i studiuesit serb Radoniqit, ku janë me interes fotografia e pasur rreth Bogdanit dhe familjës së tij. Studimi i Jovan Radoniqit, me sa duket, është rezultat i polemikës që pati me Çedomir Mijatoviqin rreth origjinës së Bogdanit dhe familjës së toj, të cilën Mijatoviqi bënte përpjekje ta nxirrte me origjinë serbe. Në pjesën e e dytë janë trajtuar çështje të shumta që dalin nga struktura e veprës. Kjo strukturë, siç del

nga studimi i Ibrahim Rugovës, nis që me organizimin e jashtëm e formal të veprës “Cuneus Prophetarum” (Çeta e Profetëve) e që i shëmbëllen organizimit të Bibiliotekës, duke shkuar deri te ndarja në shkallë e rathë të veprës, për ta interpretuar, analizuar e vlerësuar pastaj veprën e Bogdanit. Për të hetuar të gjitha këto aspekte të vlerave të veprës së Pjetër Bogdanit, autori ka përcaktuar drejt edhe shtrirjen brenda kontekstit kohor, kur është krijuar ajo. Ky kontekst ka dy kahe: Mesjetën evropiane dhe traditën nacionale. Siç shihet, plani krahasues ka qenë i pashmangshëm, sepse ai ka bërë të mundshme që të kuptohet drejt, dhe jo vetëm çështja e krijiit të veprës, po edhe niveli shkencor, filozofik e artistik i saj. Këto dhe çështje të tjera, të analizuar e të interpretuara me njohuri nga Ibrahim Rugova, e bëjnë studimin e tij ndër ato vepra që vëjnë bazat e studimit të trashëgimisë sonë shpirtërore. Duke hulumtuar shtresimet e vlerave të veprës, autori ka trajtuar çështje të estetikës e të poetikës, të retorikës e të semiotikës, të semantikës e të poetikës, të retorikës e të semiotikës, të semantikës e të etikës. Të gjitha këto janë të shoqëruara me argumente të mbështetura, në radhë të parë në vlerat burimore që i ka ofruar Vepra e Bogdanit. Në traditën e shkrimit dhe të botimit të Mesjetës, dihet se brenda botimeve të natyrave të ndryshme janë futur edhe shkrimet në poezi. Autori i studimit poezinë që është botuar në Cuneus e quan praktikë poetike. Në këtë rrafsh autori ka folur edhe për stilin, për figurat, kurse në tërësinë e veprës edhe për tipa të ligjeratës e që, sipas tij, janë dy: ligjerimi shkencorë dhe ligjerimi artistik. Këto dhe plane të tjera të vështruara në veprën e Pjetër Bogdanit kanë bërë të mundshme shpallimin e këndeve të ndryshme të vlerave, që kanë kushtëzura gjallërimin e saj nga Mesjeta deri në ditët tona. Autorit të studimit, duke mos i mbushur mendja se ka prekur të gjitha rrafshet e Cuneus-it, në fund sjellë një ese. Me të autori ka bërë përpjekje ta shqyrtojë praninë kreative të veprës së Bogdanit në krijimtarinë e mëvonshme të krijuesve tanë . këtë interesim e nis me De Radën, Naimin dhe vazhdon me Nolin dhe Lasgushin, e vjen deri në ditët e vona me Sabri Hamitin e ndonjë tjetër. Edhe pse këtë prani e quan si një punë që duhet të hulumtohet, del fakti se madhështia e Veprës së Botimit, me praninë e saj nuk ishte fiktive, po kreative ,shkruan për Agjencionin "Floart-Press"(ëëë.bruqi.com) dhe Gazetën "Ballkan" të Tiranës ,studiusi shqiptar Mr.sci.Xhafer Sylaj:

http://floart-press.blogspot.com/2007/09/mesjeta-shqiptare-dhe-mesjeta-evropiane_22.html

Rexhep Qosja (1936-jeton)

Rexhep Qosja ka lindur më 1936 në Vuthajt e Kelmendit, Malit i Zi. Shkollën fillore e përfundoi në fshatin e lindjes, tetëvjeçaren e mbaroi në Guci. Shkollën normale e mbaroi në Prishtinë. Më 1964 diplomoi në degën Gjuhë-letërsi të Universitetit të Prishtinës. Studimet pasuniversitare i kreu në Universitetin e Beogradit, Beograd ku në vitin 1971 mori titullin "Doktor i shkencave filologjike" me temën "Asdreni-jeta dhe veprat". Ishte punonjës shkencor në Institutin Albanologjik të Universitetit të Prishtinës dhe drejtor i këtij Instituti prej vitit 1972 deri më 1981. Që në fillimet e veta, duke folur për rolin e kritikës dhe modernitetit, Rexhep Qosja pohoi se "realizmi socialist nuk është as realizëm, sepse është romantizëm". Duke mbrojtur dhe ushtruar një kritikë të tillë dhe duke hequr dorë nga glorifikimi i një orientimi të vetëm u siguroi studimeve të veta dimensione të reja që i përkasin të gjitha kohërave.

Tituj të veprave

Episode letrare - (1967)
Dialog me shkrimtarë - (1968)
Antologjia e lirikës shqipe - (1970)
Kontinuitete - (1972)
Asdreni - jeta dhe vepra - (1972)
Panteoni i rralluar - (1973)
Vdekja më vjen prej syve të tillë - (1974)
Shkrimtarë dhe periudha - (1975)
Anatomia e kulturës - (1976)
Mite të zhveshura - (1978)
Prej tipologjisë deri te periodizimi - (1979)
Morfologjia e një fushate - (1980)
Nocione të reja albanologjike - (1983)
Historia e letërsisë shqipe I - (1984)
Historia e letërsisë shqipe II - (1984)
Antologjia historike e letërsisë shqipe - (1985)
Historia e letërsisë shqipe III - (1986)
Porosia e madhe - (1986)
Populli i ndaluar - (1990)
Strategjia e bashkimit kombëtar - (1992)

Çështja shqiptare: Historia dhe politika - (1994)

Ligjërime paravajtëse - (1996)

Fjalor demokratik - (1997)

Paqja e përgjakshme: Konferenca ndërkombëtare për Kosovën- (1999)

Një dashuri dhe shtatë faje, roman, bot. Toena, Tiranë, (2001)

I ringjalluri i penduar, tregim satirik. Toena, Tiranë, (2002)

Realiteti i shpërfillur (Vështrim kritik mbi pikëpamjet e Ismail Kadaresë për identitetin shqiptar) - (2006)

Rilindja e dytë

Prej letërsisë romantike deri te letërsia moderne - 2007

Nata është dita jonë, - 2007

Debati:Kadare - Qosja

Debati Kadare - Qose, është një epitaf për shkëmbimin e gjatë disamujor të akuzave dhe kundërakuzave në planin moral, intelektual dhe politik mes shkrimtarit Ismail Kadare dhe akademikut Rexhep Qosja mbi "identitetin kombëtar të Shqiptarëve". Debati nisi nga një "sprovë", një libërth i Kadaresë që arsyetonte rreth identitetit kombëtar të Shqiptarëve. Ndonëse nuk pati ndonjë arsye konkrete dhe se gjuha e përdorur nga Kadare ishte shumë e butë, Qosja iu përgjigj me një seri shkrimesh në gazetën Shqip të Tiranës, duke e akuzuar shkrimtarin për racizëm ndaj muslimanëve shqiptarë dhe muslimanëve në tërësi. Pas kësaj vijuan akuzat për pandershmëri, për konformitet përballë rregjimeve, etj. Debati Kadare-Qose u shoqërua në të njëjtën kohë nga rigjallërimi i diskutimit publik mbi rolin e Kadaresë në persekutimin e ish-të dashurit të vajzës së tij gjatë kohës së rregjimit komunist, ku kryesisht për arsye tregtare, media e Tiranës u nda në mbështetëse të Kadaresë dhe sulmuese të tij. Për rrjedhim, TV Klan, gazetat Shekulli e Korrieri, mbështetën shkrimtarin. Pozicioni i TV Klan-it u kondicionua nga pragmatizmi komercial, pra Kadare dha intervistën ekskluzive të sqarimit në këtë televizion. Për rrjedhojë, gazeta Shqip, Gazeta Shqiptare dhe Top Channel-i, zunë pjesën anti-Kadare të tregut të medias. Gjatë intervistave të mëvona, Kadare kërkoi falje në një farë mënyre për deklaratat e tij për "identitetin evropiano-kristian të shqiptarëve", duke thënë se kur i pati propozuar Ramiz Alisë rihapjen e kishave, nuk e kishte menduar se Islami do të vazhdonte të ekzistonte në Shqipëri, pas rënies së komunizmit.

Disa nga librat: Porosia e madhe është libër, monografi mbi krijimtarinë e Naim Frashërit nga shkrimtari Rexhep Qosja. Libri për herë të parë u botua në vitin 1986 nga shtëpia botuese Rilindja, Prishtinë dhe ka 600 faqe. I ringjalluri i penduar është libër, tregim i shkruar në formë të satirës i përmbledhur në 109 faqe nga shkrimtari Rexhep Qosja. Libri u botua në janar të vitit 2002 nga

shtëpia botuese Toena. Botimi i librit nga Ismail Kadare "Identiteti evropian i shqiptarëve - sprovë" 1 ishte një ringjallje e një polemike në mes të Qosjes dhe Kadares. Kështu ndërsa Kadare e vlerëson identitetin shqiptar si perendimor, Qosja në librin e tij të quajtur "Realiteti i shpërfillur" 2, e vlerëson atë si një përzierje të identitetit perendimor dhe lindor, të krishterë dhe mysliman. Libri u botua nga shtëpia botuese Toena në vitin 2006 dhe ka 86 faqe. Prej letërsisë romantike deri te letërsia moderne libër i akademikut Rexhep Qosja. Ky libër është në shërbim të studentëve të Fakultetit Filologjik, të Programit studimor Gjuhë dhe Letërsi Shqipe. Recensues të këtij libri janë prof. dr. Jorgo Bullo dhe dr. Rustem Berisha, këshilltarë shkencorë. Libri ka 410 faqe. Viti i botimit 2007. (nga Flori Bruqi)

Kontributi i akademik Qosjes në ngritjen e kuadrove shkencore në fushën e folkloristikës

Kontributi i akademik Rexhep Qosjes edhe në ngritjen e kuadrove shkencore në folkloristikë është temë me interes për shqyrtim në këtë sesion shkencor, në kuadër të shënimit të 70-vjetorit të lindjes së këtij studiuesi të madh, sepse ai ka dhënë ndihmesë të çmuar edhe për ngritjen e kuadrove shkencore edhe në këtë fushë të dijes albanologjike. Ndihmesa e akad. Rexhep Qosjes në aftësimin e kuadrove shkencore në fushën e folkloristikës ka të bëjë kryesisht me punën e tij të mentorit në projekte në shkallë magjistrature e doktorate në Fakultetin e Filozofik, përkatësisht të Filologjisë të Universitetit të Prishtinës, në cilësinë e profesorit ordinar në Degën e Letërsisë Shqipe, si dhe në Institutin Albanologjik të Prishtinës, në cilësinë e këshilltarit shkencor në Degën e

Letërsisë. Kjo veprimtari e tij shtrihet në periudhën rreth 30-vjeçare, që nga fillimi i viteve '70 e këndej.

Fushat studimore në folkloristikë

Janë tri fusha të mëdha të studimeve në folkloristikë, të cilat janë trajtuar në kuadër të projekteve të kandidatëve të profesor Rexhep Qosjes, për magjistraturë ose doktoratë, siç janë: poezia epike legjendare, studimet teorike për figuracionin e stilin në poezinë popullore shqiptare, si dhe studimet krahasimtare, në rrafshin krahasues letërsi gojore-letërsi e shkruar. 1. Poezia epike legjendare.

-Studimet për poezinë legjendare shqiptare në dy dekadat e fundit të shekullit të kaluar, me përkujdesjen e profesor Qosjes, shënuan rezultate të çmuara në shkencën e fol-k-lo-ri-s-tikës. Brenda projekteve hulumtuese shkencore të kandidatëve të prof. Qosjes, për poezinë epike legjendare është realizuar një projekt për baladën shqiptare dhe një tjetër për Eposin e Kreshnikëve: Poetika e baladës shqiptare (1987) dhe Poezia legjendare e Rugovës (1994). Realizues i projektit të parë është Sadri Feti, kurse i të dytit është Zymer Neziri, që të dy studiues të poezisë epike legjendare në Institutin Albanologjik të Prishtinës. Këto projekte qenë disertacione doktoratash, të mbrojtura në Universitetin e Prishtinës, Fakulteti Filozofik përkatësisht i Filologjisë. Rezultatet e mbërritura të kandidatit S. Feti në fushën e studimit të baladës popullore e sidomos të poetikës së saj, janë vlerësuar si studim monografik me interes të veçantë jo vetëm për ndriçimin e vlerave artistike e këtij lloji të poezisë sonë gojore legjendare dhe të folklorit tonë shumë të pasur, por edhe përgjithësisht të studimeve albanologjike. Në këtë vepër janë shtruar dhe janë shqyrtuar probleme me peshë të veçantë për baladën popullore shqiptare, për historikun e studimit të saj, për rrafshin krahasues me llojet e tjera të krijimtarisë popullore, për tipologjinë e saj, për funksionin e shtresave në strukturën e saj, për personazhin, konfliktin dhe strukturën kompozicionale.

Për projektin e kandidatit Z. Neziri, mentori R. Qosja ka theksuar se «ky disertacion i doktoratës sjell risi, sepse për herë të parë është shënuar në mënyrë të tërësishme poezia legjendare e një krahine siç është Rugova; për herë të parë është incizuar në bobina magnetofoni fondi i tërësishëm i poezisë legjendare në Rugovë....për herë të parë është bërë vjelja sistematike e të gjithë brezave të lahutarëve të gjallë që dinin këngë të eposit të lashtë; gjithashtu për herë të parë janë grumbulluar të dhënat biografike për të gjithë lahutarët e Rugovës prej vitit 1791-1946». Kjo është monografia e parë krahinore në studimet tona për Eposin e Kreshnikëve, ku konstatohet se Rugova është ndër rajonet më të pasura shqiptare me këngë të këtij lloji të epikës legjendare.

2. Studime teorike për figuracionin dhe stilin

-Puna e prof. Qosjes në specializimin e kuadrove shkencore në fushë të studimeve në poezinë lirike gojore dhe në figuracionin e saj poetik, në poezinë gojore epike hi-sto-ri-ke, në poezinë epike legjendare të këngëve të kre-shni-këve dhe të baladave, është gjithashtu një ndihmesë për t'i çuar përpara studimet tona, ndonëse të vonuara në krahasim me kulturat e tjera në juglindje të Ev-

ropës. Projektet e realizuara janë: Personifikimi në poezinë popullore (gojore) shqipe (1975), Figura e krahasimit në këngët tona lirike të dashurisë (1978), Stili dhe figuracioni i letërsisë popullore shqiptare (1984). Dy projektet e para janë tema magjistrature, kurse i treti është disertacion doktorate. Realizues i projektit të parë, për personifikimin, është Rustem Berisha, kurse për të dytin, për krahasimin, është Zymer Neziri. Që të dyja këto projekte ishin njëkohësisht edhe projekte pune në Degën e Folklorit të Institutit Albanologjik të Prishtinës. Realizues edhe i projektit të tretë, për stilin dhe figuracionin, është Rustem Berisha. Projekti i magjistraturës, i kandidatit Rr. Berisha, Personifikimi në poezinë popullore (gojore) shqipe, me mentor profesor Qosjen, është vlerësuar si kontribut i rëndësishëm në studimin e personifikimit dhe të figuracionit në poezinë tonë popullore dhe është ndihmesë për shndritjen e njërës prej çështjeve më të rëndësishme teorike të krijimtarisë sonë gojore për personifikimet kozmike, personifikimet e objekteve dhe të bimëve, personifikimin e qenieve, personifikimet e abstraksioneve dhe personifikimet gjeografike.

Projekti Figura e krahasimit në këngët tona lirike të dashurisë, i kandidatit Z. Neziri, është vlerësuar nga mentori Qosja kështu: «Nuk ka dyshim se punimi i magjistraturës, Figura e krahasimit në këngët tona lirike të dashurisë, është një prej studimeve të rëndësishme të folkloristikës shqiptare mbi ndërtimin figurativ të vargut popullor, në këtë mes të vargut të lirikës popullore... Punimi i tij bëhet studim në të cilin ngriten probleme kapitale të folkloristikës sonë, madje të shkencës sonë të letërsisë në përgjithësi».

Profesor Qosja ka qenë mentor i kandidatit Rr. Berisha edhe për disertacionin e doktoratës, Stili dhe figuracioni i letërsisë popullore shqiptare, një projekt po ashtu i rëndësishëm për studimet tona në folkloristikë, për stilin e poezisë sonë popullore dhe për veçoritë e tij, për figuracionin e pasur të kësaj poezie, ku janë analizuar në veçanti krahasimi, epiteti, metafora, simboli, personifikimi, hiperbola, alegoria, ironia, antiteza, gradacioni etj.

3.Studime krahasimtare

-Në fushën e studimeve krahasimtare, në rrafshin krahasues letërsi gojore-letërsi e shkruar, prof. Qosja ka drejtuar projektin -Roli i letërsisë popullore në krijimtarinë e Fishtës (2002). Realizues i këtij hulumtimi shkencor është Jakup Sahiti. Kjo punë kërkimore-shkencore ishte disertacion i doktoratës, i mbrojtur në Institutin Albanologjik të Prishtinës. Për kandidatin J. Sahiti, në referat thuhet se ai: «Shtron çështje të gojorësisë ose të oralitetit, si veçori karakteristike dhe

thelbësore të letërsisë popullore ...dhe përfundon me konstatimin tashmë të njohur se gjatë historisë letërsia e kultivuar ka pasur lidhje të përhershme me krijimtarinë popullore, kurse analogjitë e tyre në subjekte, në heronj e në figura janë të padiskutueshme dhe janë të shkallës botërore.» Në vijim të referatit për këtë kandidat thuhet po ashtu: «Kandidati shtron edhe çështjen e komunikimit me qeniet mitike, nga lëvizin e veprojnë personazhet e Fishtës në kohën e luftës, fillimisht Ali pashë Gucia e pastaj të tjerët, të cilët u gjasojnë personazheve të eposit tonë heroik kur mbronin nderin, kullat dhe krahinën e sulmuar nga kralat e këndejetit dhe të andejdetit.»Edhe kandidatët që kanë kryer hulumtime dhe kërkime shkencore nga fusha e folkloristikës, me një mentor tjetër: Fazli Syla, Demush Shala, Nuhi Vinca, Enver Mehmeti, Faik Shkodra, Rahmi Tuda, Adem Zejnullahu, Bahri Brisku, Sabahajdin Cena, Mehmet Rukiqi, Myzafere Mustafa, Ali Ahmeti, Jahir Ahmeti, Leontina Gega, Arbnora Dushi etj. patën model mbërritjet intelektuale kulmore dhe punën hulumtuese-shkencore të akad. Rexhep Qosjes për përgatitjen e temave të tyre të magjistraturës ose të doktoratës në Universitetin e Prishtinës, pikërisht në Degën e Letërsisë, ku ai ishte edhe themelues dhe drejtues i studimeve pasdiplomike.

Përfundim

Në vitet '70, në kuadër të studimeve të letërsisë në Universitetin e Prishtinës, profesor Rexhep Qosja krijoi bazat shkencore edhe për thellimin e studimeve në folkloristikë. Në këtë periudhë miratohen dhe realizohen për herë të parë projekte për studime në fusha të ndryshme për poezinë e për prozën gojore. Ndonëse me vonesë të konsiderueshme, aty fillojnë studimet monografike në poezinë gojore lirike, që janë të parat e këtij lloji në studimet shqiptare, dhe krijohen modele për studimet e para monografike krahinore në fushë të epikës gojore, sidomos të Eposit të Kreshnikëve. Po ashtu krijohen modele edhe për studime të mëtutjeshme në fushë të baladës popullore shqiptare dhe të poetikës së saj

Gjatë kësaj kohe zgjerohen bazat për studime teorike-letrare dhe teorike-estetike, që ishin pikë mbështetëse edhe në studimet në folkloristikë. Kjo shkollë e Prishtinës, po e quaj kështu kushtimisht, krah i asaj të Tiranës, është e lidhur ngushtë me akad. Rexhep Qosjen e me emrin e tij. Prandaj, duhet të konstatohet se nuk mund të shkruhet historia e folkloristikës pa e pasur parasysh edhe ndihmesën e akad. Rexhep Qosjes. Nuk mund të shkruhet as historia e studimeve stilistike në poezinë tonë popullore pa e përmendur edhe ndihmesën e prof.

Qosjes. As historia e studimeve të figuracionit në poezinë tonë popullore nuk mund të shkruhet pa e theksuar ndihmesën e prof. Qosjes. Kur të shkruhet historia e studimeve të epikës heroike të Eposit të Kreshnikëve, duhet mbështetur edhe në ndihmesën e prof. Qosjes. Edhe kur të shkruhet historia e studimeve të baladës popullore shqiptare dhe të poetikës së saj duhet vlerësuar ndihmesën e prof. Qosjes. Gjithashtu, edhe kur të shkruhet as historia e studimeve krahasuese letërsi e shkruar-letërsi gojore, duhet shndritur ndihmesën e prof. Qosjes. Dhe, në fund të kësaj kumtese, dua të them se po ashtu nuk mund të shkruhet as historia e studimeve pasdiplomike në Prishtinë për përgatitjen e kuadrove shkencore-arsimore në letërsi, po edhe në folkloristikë, pa e përmendur afërsinë pedagogjike të prof. Qosjes me studentët, që është afërsi e rrallë në Universitetin e Prishtinës, kurse gatishmëria e tij për t'i ndihmuar kandidatët është veçori po ashtu shumë e rrallë e arsimtarëve në këtë universiteti në të gjithë brezat e tij, që nga themelimi e deri më sot(Prof. dr. Zymer Ujkan Neziri)

Botuar: FLOART-PRESS ,26.11.2008 11:51 PD

Ku është Ukshin Hoti, ai nuk përket harresës?!...

Në përkujtim të kolosit të mendimit politik shqiptar Mr. Ukshin Hoti

• Ukshin Hoti nuk i përket harresës. Ai është në vetë thelbin e kujtesës së kombit. Ukshin Hoti nuk mund të vdesë dhe në të vërtetë nuk ka për të vdekur kurrë. Qenia e tij intelektuale është e pashlyeshme dhe është prezent kudo. Kosova dhe kombi shqiptar kanë nevojë urgjente për mendimin e Ukshin Hotit... Ukshin Hoti sakrifikoi gjithçka dhe askush nuk ka të drejtë të jetë mosmirënjohës, të mos ketë respekt apo të mos përkulet me nderim përpara figurës së tij.”

Shkruan: Sheradin Berisha

Më 16 maj 2008 u mbushën plot nëntë vjet që kur nuk dihet asgjë për fatin e Mr. Ukshin Hotit, të këtij burri të madh të mendimit politik shqiptar. Në këtë datë të vitit 1999, Mr. Ukshin Hoti, sipas vendimit nr. 24 – 2241– 05 të nënshkruar nga drejtori i burgut të Dubravës, Aleksandar Rakočević, lëshohet me kusht, në origjinal theksohet me shkronja qirilicë “Uslovni Otpust“, pas mbajtjes së dënimit prej pesë vjetësh, që ia kishte shqiptuar gjykata serbe në Prizren. Pas përfundimit të luftës, disa të burgosur që ishin ndarë për herë të fundit me Mr.

Ukshin Hotin, kanë thënë se ishte ditë e diele (një ditë e pazakonshme për lirim nga burgu), kur baca Ukë (kështu e thërrisnin ata) ndërmjet orës 10 – 11 të paradites, i shoqëruar nga tre punëtorë të sigurimit serb, është nxjerrë nga ambientet e brendshme të burgut të Dubravës. Dhe pas këtij momenti, sot e atë ditë, nuk dihet asgjë për vendndodhjen e këtij intelektual, politologu e atdhetari të shquar.

“Ku është Ukshin Hoti?” - është thirrur qindra herë nëpër protesta të organizuara pas përfundimit të luftës. “A është gjallë apo i vrarë Ukshin Hoti?” - ishte njëra nga pyetjet më të shpeshta që është bërë në këto nëntë vite të pasluftës në Kosovë. Mirëpo, për fat të keq, deri më tani, askush s’ka dhënë përgjigje të plotë në këto pyetje.

Dihet mirëfilli se gjatë luftës në Kosovë (1998-1999), forcat militare dhe paramilitare serbe kanë vrarë, ekzekutuar apo masakruar në forma më mizore mbi 15 mijë shqiptarë, ku 90% prej tyre qenë civilë të paarmatosur. Në këtë periudhë kohore mësohet se janë rrëmbyer me dhunë mbi 3 mijë shqiptarë, ndërsa janë përdhunuar afër 20 mijë femra shqiptare. Për nëntë vjet rresht, mijëra familje shqiptare kanë pritur dhe po presin ende në ankth një lajm të mirë për bijtë e tyre të zhdukur - të pagjetur, e të marrë pengë nga forcat militare e paramilitare serbe. Dhe për fat të keq, sot e kësaj dite shumica e të zhdukurve gjatë luftës, janë gjetur nëpër varrezat masive në Batajnicë e në vende tjera të Serbisë, ndërsa ende nuk dihet për fatin e rreth 2000 shqiptarëve të tjerë.

Në qershor të vitit 1999 intelektual dhe studiuesi i njohur Moikom Zeqo, nëpërmjet një apeli për opinionin publik shqiptarë, si dhe atë ndërkombëtar “për kancelaritë diplomatike të botës”, kërkoi zbardhjen e fatit të Mr. Ukshin Hotit, që - siç thotë ai: “të mos e pësojë dhe të mos zhduket pa nam e nishan.” Zeqo në këtë apel, ndër të tjera ka shkruar (po citoj): “Politikisht shqiptarët e Kosovës merren shpesh në mënyrë të paprincipitë me njëri-tjetrin, grinden, shahen dhe përçahen, në një kohë që duhet vetëm të bashkohen. Këta politikanë shëtisin nëpër botë, japin intervista dhe i japin shumë rëndësi kultit të vetvetes dhe protagonizmit vetjak. Çuditërisht, këta politikanë nuk flasin, ose harrojnë të flasin, për Ukshin Hotin. Po Ukshin Hoti nuk i përket harresës. Ai është në vetë thelbin e kujtesës së kombit. Ukshin Hoti nuk mund të vdesë dhe në të vërtetë nuk ka për të vdekur kurrë. Qenia e tij intelektuale është e pashlyeshme dhe është prezent kudo. Kosova dhe kombi shqiptar kanë nevojë urgjente për mendimin e Ukshin Hotit... Ukshin Hoti sakrifikoi gjithçka dhe askush nuk ka të drejtë të jetë mosmirënjohës, të mos ketë respekt apo të mos përkulet me nderim përpara

figurës së tij.”Që nga qershori 1999, kur z. Zeqo e bëri këtë apel, politikanët e Kosovës nuk kanë ndryshuar asgjë në mendësinë e tyre politike. Çuditërisht, edhe pas nëntë vjetëve, kjo kastë politikanësh skajshmërisht të papërgjegjshëm nuk folën (jo se harruan të flasin) për Ukshin Hotin. Kjo heshtje e tarafit politik e institucional të Kosovës është më shumë se indiferentizëm. Moikom Zeqo në apelin e tij për Ukshin Hotin, zëshëm thotë:”indiferenca është kriminale. Indiferenca nuk është gjë tjetër veçse pajtim me torturuesit dhe ndoshta me vrasësit e tij”.

Në këtë përvjetor (16 Maj 1999), ju kujtua kryeministrit Hashim Thaçi, se kombi Shqiptar ka një politolog të shquar, dhe mbajti një Akademi Politike. Por, asesi nuk duhet harruar se Mr. Ukshin Hoti është institucion në vete i mendimit politik-filozofik shqiptar dhe e meriton më shumë se kaq! Prandaj me të drejt mund të thuhet, se pa Mr. Ukshin Hotin, Adem Demaçin dhe komandantin legjendar të Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës Adem Jashari, nuk mund të shkruhet historia jonë e gjysmës së dytë të shekullit XX-të.

Pas përfundimit të luftës, familja e Mr. Ukshin Hotit, veçanërisht motra e tij Myrvetja - ka trokitur në të gjitha dyert e institucioneve ndërkombëtare dhe ato të Kosovës, dhe ka kërkuar zëshëm ndriçimin e fatit të Mr. Ukshin Hotit. Nga të gjitha bisedat që ka pasur znj. Myrvelte ka marrë zotime dhe premtime se kjo çështje do të zgjidhet së shpejti, mirëpo, fatkeqësisht deri më sot përveç fjalëve të ëmbla, zotimeve dhe premtimeve pa mbulesë nga unmikasit dhe institucionet e Kosovës, asgjë nuk është bërë në këtë drejtim. Sot, edhe në këtë përvjetor të nëntë, ende nuk dihet asgjë për vendndodhjen e Mr. Ukshin Hotit, ndonëse spekulohet shumë në opinion për fatin e tij!

Botuar:Floart-Press:26.11.2008

Jeta dhe vepra:Mr.Ukshin Hoti

Ukshin Hoti ka lindur më 1943 në Krushë të Madhe të Rahovecit. Shkollën fillore dhe atë të mesme i kreu në Prizren dhe Prishtinë. Shkencat politike i kreu në Zagreb, kurse 2 vite pasuniversitare i kreu në Beograd në seksionin për marrëdhënie ndërkombëtare politike dhe ekonomike. Pastaj specializoi një vit edhe në Universitetet amerikane: në Chicago, në Universitetin e Harvardit në Boston si dhe në Ëashington D.C..Në vitet e '70-ta ushtroi detyra të ndryshme në pozita

të ndryshme të jetës politike dhe arsimore të Kosovës.

Pas një diskutimi në një mbledhje në Fakultetin Filozofik në Prishtinë më 19 Nëntor 1981, ku ai haptas i mbrojti kërkesat e studentëve shqiptar për Republikë të Kosovës në kuadër të Jugosllavisë, ai u dënua me 9 vjet burg, të cilat nga gjyqi suprem u reduktuan në 3,5 vjet. Pas lirimit nga burgu u kthye në vendlindje ku u izolua. Më 1990 punoi në Lubjanë (Slloveni) në revistat shqiptare "Alternativa", "Republika" dhe "Demokracia Autentike - DEA" si redaktor deri më 1991, kur u mbyllën ato. Pastaj u kthye në Prishtinë ku punoi për një kohë në Universitetin e Prishtinës. Në mars të 1993 u burgos për herë të dytë pasi që një vit më parë kishte organizuar homazh për martirët e demokracisë në Brestovc. Në të njëjtin vit u rrah keq nga forcat speciale serbe pasi që kishte vizituar pjesëmarrësit e grevës së urisë në pallatin e shtypit në Prishtinë. Po ashtu më 1993 pasi e lëshoi Lidhjen demokratike (LDK) Hoti mori pjesë në tubimin mbarëkombëtar të organizuar nga përfaqësuesit politik në Tetovë (Maqedoni) ku u theksua nevoja e bashkimit kombëtar të shqiptarëve në një shtet të vetëm. Më 17 maj 1994 e dënuan me 5 vjet burg për arsyen se ishte pjesëmarrës i lëvizjes për Republikën e Kosovës.

Fati i Ukshin Hotit

Më 16 maj 1999 kishte mbaruar afati i vuajtjes së dënimit politik prej 5 vjetësh. Të burgosurit shqiptarë dëshmojnë se në përcjellje të tre zyrtarëve të sigurimit serb atë ditë ai është nxjerrë nga burgu i Dubravës (Istog, Kosovë), ku ishin sjellë më parë të burgosurit shqiptarë nga burgu i Nishit (Serbi). Pas bombardimeve të NATO-së më 19 maj 1999, në burgun e Dubravës ka ndodhur masakra më e përgjakshme: janë ekzekutuar e masakruar 173 të burgosur shqiptarë nga forcat serbe. Babanë e vëllanë e Ukshin Hotit i kanë vrarë kriminelët serbë, bashkë me 30 kushërinj të tij e 174 bashkëfshatarë të Krushës së Madhe të Rahovecit. Mbi fatin e prof. Ukshin Hotit (prej 1999) nuk dihet më asgjë!

Veprat

"Lufta e ftohtë dhe detanti", 1975

"Filozofia politike e çështjes shqiptare", 1995

Të tjerët për Ukshin Hotin:

Rexhep Qosja

"Ukshin Hoti - ky sot është simbol i vetëdijes historike, i ndërgjegjes dhe i qëndresës së pamposhtur shqiptare. Nuk është e çuditshme pse ky është emri më i kuptimshëm, më domethënës, më frymëzues në jetën tonë politike sot. Dhe, kjo tregon se populli ynë e çmon, ashtu siç duhet, njeriun e gatshëm për sakrificë. Dua të besoj se Ukshin Hoti do të dijë ta mbajë si duhet domethënien gjithëkombëtare, që rrezaton sot emri i tij."

Ismail Kadare

"Kam frikë se pikërisht ky nivel i lartë ka qenë edhe burim i fatkeqësisë, që e ka ndjekur hap pas hapi këtë martir... Është e papranueshme që një personalitet i një populli, pavarësisht se ç'partie i përket, ose nuk i përket, të mbahet në zinxhirë. Është fyerje për krejt atë popull. Më fort se kurrë, kombi shqiptar ka nevojë për njerëz të aftë e me nivel të lartë. Njerëzit e zotë janë princat e vërtetë të një kombi. Për fat të keq, princat goditen shpesh në mënyrë të vdekshme."

Botuar: FLOART-PRESS, 26.11.2008. 12:15 MD

Jo nuk çarten kullat tona

Dr. Izet S. Çulli, mjeku tepelenas që ka "prodhuar" 43 libra

Jeta dhe veprimtaria e mjekut tepelenas Dr. Izet S. Çulli, prej shumë vitesh, ka si element "komunikimi" me njerëzit edhe krijimtarinë letrare-artistike. Poeti, fabulisti, shkrimtari Izet Çulli, ka qenë dhe ka mbetur jo vetëm për tepelenasit, por për të gjithë ata që e kanë njohur dhe e kanë lexuar, një mjek, bashkëqytetar dhe krijues i vlerësuar, krejt i pa bujshëm, por prezent tek të gjithë. Unë kam pasur fatin ta njoh këtë njeri të nderuar sivjet në Mitingun e poezisë në Gjakovë, që përveç aftësisë si mjek neuropsikiatër, ka pasur dhe ka si "profesionalizëm" konstant, ndjenjën njerëzore, qytetarinë për të cilën sot kemi shumë nevojë. Izet S. Çulli lindi në Progonat të Tepelenës më 26.12.1942 ku kreu shkollën fillore, ndërsa tetëvjeçaren, në Tepelenë dhe shkollën mesme mjekësore, në Tiranë (1962). Studimet larta i përfundoi në Fakultetin e Mjekësisë, Tiranë (1962-1967) për mjek të përgjithshëm, kurse nga viti 1972-1974 u specializua për neuropsikiatër. Ai ka punuar në spitalin e Lushnjës, Divjakës, Memaliajtit dhe

të Tepelenës (ku ushtron ende profesionin e tij) prej 37 vjetësh. Krahës punës së mjekut është marrë edhe me punë studimore dhe krijimtari letrare-artistike për disa dekada me radhë. Gjatë viteve të jetës dhe punës së tij, mjeku Dr. Izet S. Çulli, ka ditur të "mjekojë" edhe me librat e tij.

Nëse botimet profesionale janë një begraund cilësor si mjek, krijimtaria e tij letrare për të gjithë moshat, ka si tregues shpirtin e pastër, larg lakmive, larg cinizmit, duke mbetur përjetësisht "skllav" i ndjenjës së pastër. I mirënjohur edhe në letërsi e pedagogji, Izet S. Çulli, pati mirësinë të na kënaqë me një tufë librash poetike-edukative të hartuar për fëmijë dhe për të rritur.

Veprat e botuara fare bukur me fotografi të ngjyra në Tiranë titullohen:

1. *"Diç më thotë një zog..."* (1995),
2. *"Loti i pulëbardhës"*, (1997),
3. *"Stina e çudirave"* (1998),
4. *"Bijtë e zonjës mëmë"* (1999),
5. *"Ç'i ndodhi Klodit në plazh?"* (2000),
6. *"Mjalti i gjyshërve"* (2001),
7. *"Dielli i atdheut"* (2001)
- 8 *"Fëmijët lindin engjëj", në Kosovë* (2002).

Siç kuptohet dhe nga titujt dhe shënimet e sipërshënuara, veprat e Izet. S. Çullit janë hartuar me qëllim psikopedagogjik dhe moral për fëmijët e të rinjtë që po rriten dhe kaliten për një jetë të lumtur. Mirëpo, vjersha është vjershë, pëlqehet nga çdo njeri. Kujt nuk i pëlqejnë poemat, këngët, ritmet muzikore, pikturat, solisjet e motiveve folklorike?!

Këto krijesa s'kërkojnë moshë, por mosha i kërkon ato! Vjersha, kënga, piktura..etj, nuk janë vetëm në patentë të poetit, muzikantit, piktorit! Çdo njeri me profesion të ndryshëm, mund të okupohej me krijimtari artistike. Prandaj dhe mjeku ynë, z. Izet merret edhe me krijimtari letrare. Mesa kuptohet ai veprimet letrare i krijon për dy arsye dhe qëllime:

- a) Për të ushqyer instinktët psiko-morale dhe shoqërore, etike, estetike personale,
- b) Për të kryer më të mirë detyrën e tij mjekësore me anë të vjershave, përrallave, legjendave lirike, epike, didaktike, morale, humanitare, kombëtare. Mjeku poet dhe edukator me këtë sistem ka për qëllim të krijohet një jetë engjëjllore; njeriu të rritet e të piqet si një profet...(Jo "Homo homini lupus", por "Homom homini Deus!"). Vjershat, prozat dhe shkrimet e dr. Izet Çullit janë hartuar me një gjuhë të thjeshtë popullore, këndon me lezet nga çdo individ, i lexon me ëndje edhe bariu i Progonatit, po i kërkon edhe intelektualit universitar i Tiranës. "Dielli i

Atdheut”, p.sh që përfshin 80 vjersha me tema dhe lëndë nga jeta popullore, humanitare dhe sidomos nga jeta e kombit shqiptar është thurur për rininë e ardhur në prag të shkallës dhe pjekurisë, nuk i drejtohet vetëm zemrës, por i flet me qëllim pedagogjik e didaktik edhe kokës. Ky është libri i 15 artistik dhe i pesti gjatë këtij viti duke përfshirë dhe një ribotim. Izet S. Çulli ka fituar çmimin “Tasim Gjokutaj” për librin “Në krahët e jetës” (“Toena” 2002) dhe çmimin e parë për “Fajin nuk e ka pasqyra” (“Pegasi” 2003).

Shqiptaria mburret me të

Personazhet e librit të Izet Çullit janë të shumtë tek "Dashuri dhe mall" si edhe në gjerësi gjeografike. Le të kujtojmë disa siç janë ato kur ai analizon librin "Enigma" të të madhit Rober D. Angely (bijën e të cilit, Solanzhën, ai e ka takuar dhe mban korrespondencë me të, atje ku ajo banon në Paris). Habitemi se kur do t'i ngrihet shtatorja në Shqipëri këtij shkencëtari. Ai polemizon dhe përimiton një libër, i cili flet për 100 personalitete në botë (ku ai fut dhe Hitlerin, Vasko De Gamën etj) dhe nuk gjen qoftë dhe një rresht për prijësin e madh legjendar Skënderbeun apo Mustafa Qemal Atatürkun. Autorit amerikan të mësipërm ai i kundërvihet, po me studimtarë amerikanë, të cilët i çmojnë vlerat ndërkombëtare të Skënderbeut, atij që sot po i ngrihen monumente gati në të gjithë kontinentet. Po ashtu një vend me rëndësi I. Çulli i kushton edhe librit tronditës "Tronditja e Shekullit" një dy vëllimësh që e ka marrë me autograf nga vetë Akademiku Rexhep Qosja, në Tepelenë (në 18 Maj 2004). Aty Izeti i ka falur librin "Lulet e verës" një relike e bibliotekës së tij (botim i parë 1890-ës në Bukuresht). E kujt më shumë se këtij naimologu të lartë i përkiste ky libër i rrallë!? Heroi tjetër i librit të I. Çullit është Ali Pashë Tepelena, që drodhi dhenë siç e thotë kënga; kur u përurua në qytetin tonë monumenti i tij, një vepër e Skulptorit të shquar Mumtaz Dhrami... Hapësira e analizave të tij është më e gjerë, siç përmend përkthyesin e madh kinez Çen En Bo, që ka sjellë në gjuhën tonë mbi 100 autorë shqiptarë dhe vetëkuptohet në tirazh të madh (të cilin autori e ka takuar në një panair librin Tiranë në 2004). Prof Çeni ka studiuar në Shqipëri në vitet 1960 dhe ka dy vajza me emra shqiptarë... Autori bën fjalë dhe për një libër (Iliana, jeta jonë mbaron te tanket) e ardhur në shqip e shkruar nga arvanitasi Dino Kubatis, që është pritur dhe në Tepelenë e Gjirokastrë... Ne e urojmë autorin e librit "Dashuri dhe mall" Izet S. Çullin me fjalët e Xhek Londonit, që ai i ka aq për zemër "O Perëndi, veç punën mos më mërzit". Lexuesit e Floart-Press-it, Çamerisë dhe Sterkalës kanë rastin të lexojnë shkrimin e Izet

S.Çulit për vizitë e tij dhe mjekëve tjerë shqiptarë që i bënë Prekazit heroik të Adem Jasharit...me titull "Në çdo metër, në çdo prag"...

Në çdo metër, në çdo prag...

Nga Izet Çulli

Një grup mjekësh nga Shqipëria ndodhemi në Prekaz, pikërisht më 26 prill 2008. Homazhin tek Jasharajt . Na pritën të afërm dhe fëmijë, të cilët kishin shumë fisin mbas tragjedisë tejet shekspiriane...

Mësuam më shumë për kryeherin Adem Jashari, që kur luftonte aty, njëherësh edhe këndonte për tu dhënë zemër të pranishëve . Kur ajo u ndërpre , kjo do të thoshte që ai kishte rënë në fushbetejë, si në ato legjendat e kahershme.

Dikush, dikur nga fisi i tij ishte shprehur: duhet të luftojë një njeri , për të fituar familja; duhet të sakrifkohet një familje për një fis dhe një fis për një komb të tërë . Ç'gjetje, ç'filozofi e madhe e popullit!

Atje në shtëpitë e Jasharajve , na priti i biri i Hamzës, Murat Jashari, i cili na tregoi episode nga jeta dhe veprimtaria luftarake e xhaxhait të tij. Folën edhe disa nga anëtarët e shoqatës së mjekëve. U ngrita dhe unë e u shpreha :

Vij nga Tepelena , ku Adem Jashari është shpallur "Nderi i Tepelenës" (vlerësim të cilin e dorëzuam në Malidhevë, kur u përrua shtatorja e tij, (mars 2005), ku asohere u përqaftuam me vëllain e Ademit- Rifatin dhe djalin - Lulëzimin. Vij këtu me krenari të ligjshme dhe nderim të veçantë, si për çdo shqiptar , për jetën dhe veprën e pavdekshme të Jasharajve dhe të vetë kryeheroit. Parafrazova vjershën kushtuar atij, botuar në një nga librat e mi... Atë e pashë në buzëqeshjen e çiltër të fëmijëve , udhëve të bardha të jetës, në ardhjen e përhershme të pranveravë dhe tani, do të shtoja , në palët e Flamurit të lirë të Kosovës, për të cilën ëndërruan dhe u sakrifkuan aq shumë breza!Duhet të binin të tillë Ademë që të bëhej Kosova!Akti i tij është i pashembullt në botë, e cila realisht këtyre u përket. Miku im, vazhdova më tej, shkrimtari Kadrush Radogoshi, nga Gjakova , ka botuar një dramë " Adem Jashari dhe vdekja" (2001). Nuk e di a është vënë në skenë , por e di se jeta dhe vepra e tij nuk mund të përmblihen dhe nuk mund t'i zërë një apo shumë vepra letrare dhe gjini të ndryshme artistike të marra së bashku.Ne përsëri do vijmë këtu me po ato emocione dhe krenari të ligjshme, u shpreha në fund të takimit të ngrohtë me familjarët.Kur dolëm në hyrje të shtëpive të Jasharajve , bisedova dhe me një vajzë , po nga ky fis, së cilës i fala librin tim publicistik me emër naimian "Zemrën ti ma gatove..." (2002), ku në një kapitull më vete shkruhet gjatë për Kosovën tonë. Ajo rrinte në një dhomë të vogël, të thjeshtë , ku përmblihej jeta e Ademit dhe fisit të tij të lavdishëm . me

relike, botime dhe përshtypje (në disa vëllime) të botuara për të...

Në fund lashë një shënim të përzemërt për këtë takim kaq mbresëlënës. Tek ai-muri i dhembjes me përmasa Homerike...Më 8 maj, katër shkrimtarë nga SHQ-IPËRIA dhe pikërisht Kristaq F. Shabani , Agron Shele, Vasil Zëra dhe unë, ndodhemi në Gjakovë, ku të nesërmen do të zhvillohej mitingu i dyzetekatërt i poezisë mbarëshqiptare.

Gjakova është një qytet me shumë tradita atdhetare e kulturore.Mësojmë nga afër se dhe Lidhja shqiptare e Prizrenit , nisi pikërisht këtu, në Gjakovë , ku kishin lindur dhe dy heronj aq madhështorë Sulejman Vokshi dhe Ahmet Koronica. Ky i fundit nuk e dimë pse ishte lënë në hije. Ai ka një veprimtari të madhe patriotike dhe sot ka filluar të shkruhet më shumë për të.Së bashku me Sulejman Vokshin , pos të tjerave , udhëhoqën luftën nga 3-6 shtatori në vitin 1878. Shënojmë se në dokumentat e huaja flitet më tepër për bëmat e tij: ku ai paraqitet i bravlefshëm nga madhështoria me S.Vokshin dhe si një nga bashkëpunëtorët më të ngushtë të tij.Lidhja Shqiptare e Prizrenit u " transferua" në këtë qytet të njohur për t'u ndërkombëtarizuar më shumë , ngase atje mundësitë ishin më të mëdha . Në ditët e para të shtatorit , Ahmet Koronica dallohet në aksionin e organizuar për vrasjen e marshallit Abdulla Pashë Drenit.Atë natë u nisëm për tek një mur me toponimi të veçantë - Muri i Dhimbjes- i pagëzuar nga gjakovarët, për homazh me qirinj në duar. U vllazëruam shpejt me shumë familje , të cilat aty kishin shkruar emrat e njerëzve të tyre më të dashur.Mes nesh u ndodh edhe familja Sharani. Luljeta, kishte aty shumë nga ky fis dhe veçanërisht emrat e të shoqit , Skiferit dhe të dy bijëve yje- Visarit e Vilsonit. Dhe mbas dy ditësh , kur shkuam në kodrën përballë , në Çabrat , u tronditëm pa masë , ku pamë aq shumë varre të rinjsh, që tek e fundit , ishin civilë të pafajshëm. Armiku zakonisht lufton dhe godet armikun , me atë që është veshur dhe inkuadruar me forcat mbrojtëse të vendit; por këtu në Kosovë , bisha gjakatare nuk kishte kursyer dhe nuk, ishte ngopur me gjak fëmijësh, të pafajshëm, të rinjsh. Grupit tonë të shkrimtarëve , aty te muri i madhrishëm , i lindi ideja për të shkruar një libër - akuzë të anëtarëve të kësaj famileje , i cili me siguri do marrë vlera përgjithësuese . U mblodh shumë material për këtë qëllim... Pranë murit folëm nga pak të gjithë ne. Ne këtu vinim të nderonim ata që nuk janë më fizikisht, të dashurit e zemrave tuaja dhe tonave gjithashtu, t'i kurajonim sadopak, por sigurisht lotët dhe emocionet , që rrezëllonin në errësirën e natës , nuk mund të përmbaheshim dot.

-Ju jeni të fortë si ky mur,- u thamë atyre, dhe ju përgëzojmë së tepërmi për këtë dhe për mësimet që na përcillni... -Shkrimtari Kadrush Radogoshi , i cili nuk na u nda një çast , në ditqëndruimet tona në Kosovë, aty kishte shumë miq e shokë nga bashkëqytetarët e vet, të cilët e pyesnin dhe interesoheshin për të afërmit

e tyre të vrarë apo të pagjetur ende , ngase ai kishte shkruar disa libra për këta njerëz të qytetit të Gjakovës.

Ishin këto ditë, kur unë pos të tjerave shkrova, një vjershë , ku janë këto vargje:

" Këtu madhështohet historia jonë,
Këtu toka të spërkatet me flori;
Këtu vendi të matet me muikronë,
Këtu, ky mur, gdhendur përjetësi..."

Letërsia dhe arti mund të bëjnë shumë

Në pallatin e kulturës " Asim Vokshi" të Gjakovës na pritën dy nga drejtuesit e tij: Bardhyl Oseku, i sektorit të kulturës dhe Ago Sokoli, që rridhte nga një familje me tradita të larta atdhetare. U përshëndetëm me ta të emocionuar , me katër shkrimtarët nga shqipëria , për vëllapritjen e këtushme.Në bisedë e sipër theksova se ne ende i kalojmë tre pikat e horizontit të kufirit shqiptaro- shqiptar me pengesa të mëdha . mbrëmë vonë, e ilustrua në Qafë Morinë , nuk u lejua personaliteti i kulturës , regjisori i mirënjohur i karrierës , z. Osman Buzo- Libohova. Ai kishte një dëshirë të papërmbajtur të takonte vëllezërit kosovarë dhe të shkëmbente disa nga librat e tij në Mitingun e Poezisë . Po nuk ishte e thënë. U ndalua për mungesën e një " dokumenti" . U kthye më shumë dhembje mbrapa, ndonëse kishte prerë biletë vajtje-ardhje. Kishte udhëtuar nga Gjirokastra për rreth 400 km.Ne duhet të njohim letërsinë e njëri- tjetrit dhe ta botojmë andej dhe këndej kufirit, theksuam më tej.Qysh ditën e parë të qëndrimit në Gjakovë u takuam me dhjetra poetë të Kosovës, të Maqedonisë e të Malit të Zi, të panjohur nga afër më parë prej nesh. Kryetari i "Pegasit" z. Kristaq F.Shabani dhe shkrimtari Agron Shele, morën mjaft të dhëna për të bashkëpunuar në të ardhmen me ata, si Kalosh Çelikun, Nehas Sopaj, Rexhep Bajrami, Anton Goçaj etj. U volën krijime prej tyre për vëllimin e dytë të botimit të "Pegasit" të titulluar "KORSI E HAPUR" (Antologji poetike), 2008, një vëllim i veçantë në llojin e vet, ku paraqiten me dhjetra autorë nga e gjithë bota. Duhet thënë se atë që bën letërsia dhe arti, nuk mund ta bëjë tjetër. Kryetari i Lidhjes së Shkrimtarëve të Kosovës, Kadrush Radogoshi, i cili organizoi takimin e mësipërm, u shpreh se të tilla bisedime janë me vlerë dhe duhet të shumëfishohen në të ardhmen, pavarësisht nga burimet e pakta financiare që u ofrohen shkrimtarëve. Po arti e çan vet rrugën për tek njerëzit, tek lexuesit. "Popuj! Dëgjojeni poetin, dëgjojeni ëndërrimtarin e shenjtë! - shkruante Viktor Hygoi, ndërsa U.Folkneri shprehej:"

Ia vlen të shkruash, ia vlen të vuash, ia vlen të sfilitesh!" Ne ngado që shkojmë e baresim, mendimet na çojnë sërish e sërish tek ata, të përjetshmit, familjet e të cilëve i ndesh në çdo hap, në çdo prag. Z.Vasil dhe Agia na dhanë ftesat për të ndjekur premierën e filmit me metrash të shkurtër "GJAKOVË 726", ku morën pjesë me qindra vetë. Numri 726, është numri i viktimave të pafajshme. Në darkë vonë, ku shkuam sërish të MURI I DHIMBJES, u takuam me disa nga aktorët e trupës së filmit të mësipërm, me të cilët dolëm dhe në fotografi.... Gjithandej flitej për Pavarësinë e shumë-ëndërruar të Kosovës, 17 Shkurtin e këtij viti, datë që do të gdhendet në histori me shkronja ari, si 28 Nëntori i 1912-ës. Të tilla përmasa ka ky 17 shkurti i sivjetëm. Flitej për Flamurin e saj, për ardhmërinë (e cila sigurisht, nuk do të jetë ashtu "fushë me lule" do të thoshnim) në sytë e tyre lexohej shpresa, gjallëria dhe optimizmi. Paqja ka vlerën dhe koston e saj gjithashtu....

Faleminderit Bujar!

Hera e parë që hyja në Tropojë nëpërmjet Gjakovës, kur po ktheheshim nga Mitingu i Poezisë. Na çoi me makinën e tij vetë kryetari actual i Lidhjes së shkrimtarëve të Kosovës, z.Radogoshi. Po të mos e kisha prekur nga afër vetë Tropojën dhe veçanërisht qytetin "BAJRAM CURRI", nuk do ta kasha besuar se ky ishte vërtet qytet malor, po i ngritur dhe i vendosur rreth e qark në një fushë të madhe e kodrina. Ndoshta nuk ishte më tepër se 400m mbi nivelin e detit.....Shkuam pas pak mbi një urë lart qytetit, ku poshtë saj, aty ku herë shkumonte, diku mezi merrte frymë dhe gjarpëronte kaltër, më tej shtrihej më gjerë, si lumë i tejkrystalit me emrin e bukur Valbonë. Shyqyr që arritëm së paku njëherë në jetë të shohim dhe të kundrojmë Valbonën! - i thashë mikut tim, poetit popullor Gjirokastrit Vasil Zëra, të cilin e kisha më pranë. Kjo është një bukuri e papërsëritshme, që të lë pa mend, trallisëse, - iu shpreha mbas pak shkrimtarit poliedrik Kristaq Shabani, i cili i ka aq për zemër të folurit e figurshëm dhe fjalët e rralla. Ai në rininë e hershme ka jetuar për 15 vjet në këto treva, oficer si Lermontovi. Kthehej aty mbas gati një çerek shekulli. E njihnin ende shumë njerëz, nga ata vendasit e dikurshëm dhe aty -këtu prisnin e "zinin radhën" për ta takuar. Po tani mendjen na i kishte rrëmbyer bukuria e Valbonës, e cila mund të krahasohet vetëm me Valbonën. Në fillim bujtëm në shtëpinë e Avdulla Gjyrecit, i cili është një mik i hershëm i Kristaqit. Ai na priti vëllazërisht. Dulla, siç i flisnin me ngrohtësi, ka gjetur veten dhe ka ngritur disa lokale. Aty pranë i rrinte gati në prehër një nga mbesat e tij dhe pikërisht Laura e bukur, por gjithaq

e turpshme nga miqtë e rinj të familjes që i shihte për herë të parëVrapin paskësaj e lamë në fshatin Bujan, ku shkua me taksi. Një vend historik, ku ka lëvrirë dhe gjëmuar historia jonë. U përkula disa çaste me respekt të thellë para një kulle madhështore, ku kishte lindur vetë MIC SOKOLI, njeri symbol i qëndresës shqiptare. Në ballinën e kësaj ndërtese trekatëshe, mes një gjelbërimit për t'u patur zili, ishin gdhendur dhe këto dy vargje: " Pa u faure Malsia krejt, ketu nuk hyn, as Kral as Mbret".Pranë kullës legjendare, ishte shtëpia e Rustem Mulosmanit, një plak tipik malësori, 82 vjeçar, babai i gjashtë fëmijve. Familja e tij e mirënjohur e mirëmbante këtë monument të gjallë, pa ndonjë interes a shpërblim, këtë kullë të madhe nga historia e saj. Këtë po ta kishte ndonjë shtet tjetër, do ta lanin me flori. Asnjë shënim nuk gjetëm në rrugën që të çonte tek ajo, për të treguar se po hynim në një vend të shenjtë.Brenda saj prekëm edhe një djep të vogël prej druri, ku me siguri ishte përkundur edhe vetë Mic Sokoli. E zonja e shtëpisë aty pranë, Aishja, kishte endur dhe thurur bukurisht sixhade ngjyra të ndryshme, rreth 50m2 dhe ia kishte falur dhomës krakteristike, e cila shërbente në katin e tretë edhe si muze mjaft modest." Jo nuk çarten kullat tona,Plot me gjak pa u mbushë Valbona...!"- lexon zëllartë në një stendë shkrimtari i talentuar përmetar, Agron Shele. Ai si gjithnjë i kujdesshëm, në emër të ne të katërve, lë një shënim në librin e përshtypjeve... Unë, diç më vonë shtova i ekzaltuar, nga një dëshirë e zjarrtë që më ziente përbrenda, këto rreshta:

"O kullë e lavdishme!Një popull që lind burra të këtillë kaq të mëdhenj, si Mic Sokoli, nuk vdes kurrë.Mirënjohje e përjetshme luftës dhe qëndresës heroike të bijve të popullit shqiptar!"Unë jam stërnip i Mic Sokolit, - na tha krenarshëm një mesoburrë, Hamdiu, i cili gjithashtu kujdesej për kullën stoike.- Se jemi brezi i katërt i tij,- u shpreh ai pas pak mendueshëm. Nuk di ç'të lexosh më parë!Marshuan 2 000 malësorë tropojanë duke luftuar për mbrojtjen e Plavës dhe të Gucisë dhe pikërisht nga dhjetori 1879 janar 1880. Ishte ai dhjetor i madh i 1979-ës kur kishin shpërthyer edhe këto vargje:

"Sa s'i lëshojmë Plavë e Guci,
Pa shkue gjaku deri në zingji!"

Jo rrallë aty bënin vizita të ardhur nga Italia, Franca , Anglia , Amerika, po duhet thënë me keqardhje se nuk kishte asnjë meremetim, asnjë rinovim të stendave, të cilat kuptoheshin lehtas se ishin vendosur 25 vjet më parë!Faleminderit Bujar që ke patur një Mic Sokol!Mirupafshim përsëri e përsëri!

Posted by FLOART-PRESS at 4:36 MD

Njeriu i prirë për perfeksion

Pikëpamje per poetin Izet S. Culli

I tillë, në një stad të tillë ka arritur shkrimtari e poeti tepelenas Izet ÇULLI. Disa krijues tepelenas janë kapluar nga fabulistika e hershme dhe janë të dashuruar me idhujt më të zëshëm nëpër shekuj... (Ezop, Nastradin, La Fonten, Samuel Marshak etj...)

E veçanta e këtyre fabulistëve që vijnë si të tubuar, si një buqetë e sajuar prej ndonjë dore princeshe, sikur t'i ketë vënë përpara me vrushkull era e Tepelenës përmes bulçive të grykës së Vjosës, është se dalin para lexuesit të tyre me larmi poezish (fabulash, humoreskash etj.) që vibrojnë sipas frymës e ritmit bashkëkohor të tejpfërshirë nga shumëçkaja që ndodh përreth nesh... Autori tashmë i mirënjohur në gjithë vendin Izet Çulli themi bindshëm se në orkestrinën zëplotë të trevave të jugut përbën violinën e parë i meritueshëm në krejt sasinë dhe në nivelin artistik të krijesave të veta... Izet Çulli e ka plotuar tashmë fizionominë e vet në mjaft gjini letrare dhe përherë vjen më i zëshëm me prurje të reja gjithmonë e më cilësore, më mesazhore, më tingëlluese... Duke synuar majat në gjirin e armatës së madhë të përfaqësuesve të letrave shqip, Izeti, ngjan i papërm-bajtshëm si në rrafshin sasiar dhe në atë cilësor, me mëtime të tejskajshme në aspektin e një gjuhe të pastër, e një drejtshkrimi korrekt, duke u bërë në këtë aspekt shembull për shumë krijues që shfaqen të nxituar... E në këtë suazë edhe unë, i prirë për korrektësinë gjuhësore, kur u ballafaqova me Izetin dhe këmbënguljen e tij për të qenë besnik i gjuhës më të pranueshme, mësova shumë prej tij, duke mos iu ndarë “Fjalorit drejtshkrimor të shqipes” e duke iu referuar përherë atij për çdo mëdyshje... Izeti di të na flasë “labçe-vendçe” edhe “nastradinçe” përmes shkrimeve të veta gjithmonë në rrojtje të pandërprerë... Duke lexuar e rilexuar edhe këto poezi- kokteil... duket qartë se lapsi i mprehtë visional i Izetit rri përherë në gatishmëri, për të rrokur episode, detaje sa më jetësore e të freskëta. Kësisoj zoti Izet shfryen vrulltaz dhe dufet e arsyes të shpirtit të vet të papajtuësme me mjegullnajat e kohës, duke u bërë sa më i këndshëm nga vëllimi në vëllim nga titulli në titull për lexuesin. Me bindje e plot gojën shprehem çiltër se edhe këto poezi me sens fabulimi e humorsatire e kanë një motiv, kanë strumbullar figurën e bëmat gati-gati mitiko-legjendare të Nastradin Hoxhës, figurë tashmë e ndërkombëtarizuar për trashëgiminë gojore që la në dobi të shakatimit të antivlerave në shoqërinë njerëzore... S’ka mbetur gjë pa u përfshirë nga shpotia e Nastradinit. E këtë fakt e ka kapur me marifet Izeti, duke i servirur lexuesve poezi satirohumoristike e fabula me tingëllim mjaft tërheqës, ku shumë syresh janë me të vërtetë për t’iu ndërfutur edhe teksteve shkollore. Se

na mbetën vetëm disa emra nëpër tekste e nuk lëshojnë vend për të tjerë. Shpesh poeti në fjalë ngjan sikur jo vetëm në fabulat por në krejt poezinë satirohumoristike të tij nuk resht së foluri “nastradinçe”. Ndoshta edhe buzëqeshja e tij rrezaton diçka nga tipikja e Nastradinit, nga shpotia e çallmës së bardhë, që i mungon vetëm gomari – simbiozë e efendiut... Shumë herë Izeti na flet me vargje seriozë (As te vargjet me humor nuk i mungon serioziteti i mesazhit që përcjell), herë del me vargje fluturake mjaft befasuese e fshikulluese. Këtë herë vjen zëplotë me këto tufa fabulash e humoreskash që rrokin një gamë shumëdimensionale temash, motivesh, idesh e mesazhesh edukative për tërë moshat.

Posted by FLOART-PRESS 9/19/08 3:32 PM

Adem Demaçi-ndryshe

Adem Demaçi lindi, zyrtarisht, më 26 shkurt 1936, kurse, si mësojmë nga romani “Libër për Vet Mohimin”, që ka pjesërisht edhe karakter autobiografik, u lind, në të vërtetë, në kosimet e dyta, dikund në korrik 1935. Që nga lindja, me sa shihet, si çdo njeri të madh, do ta ndjekin vazhdimisht skajet e tipit shkurt-korrik. Se, derisa për njërën palë (shqiptarët) do të jetë engjëlli mbrojtës i çështjes shqiptare, për palën tjetër (serbët) do të jetë satanai. Nëse lufta për liri shënon shkallën më të lartë të emancipimit kulturor të individit dhe të popullit, atëherë mund të thuhet me gojën plot se Adem Demaçi është artikulimi më i kulluar dhe më i fuqishëm i aspiratave liridashëse të popullit tonë.

Adem Demaçi u rrit në një familje të varfër të Prishtinës. Babai, Zeqiri, i vdiq shumë herët nga tuberkulozi. Demaçi nuk i kishte mbushur as plot tetë vjet. Gjithë barra e familjes ra mbi të vëllanë e tij të madh, Maliqin, i cili, si gazetashitës, ia doli me shumë vështirësi të siguronte kafshatën e gojës për familjen (tregimi “Një Natë Bajrami”). Por, pas pesë-gjashtë vjetësh i vdiq edhe i vëllai Maliqi po nga tuberkulozi. Atëherë, për t’i mbajtur në jetë dy fëmijët e mbetur, Ajshen dhe Ademin, nënë Nazifja iu qep vekut dhe duke endur pëlhura të ndryshme, arriti t’i ushqente disi fëmijët, madje edhe ta shkollonte Demaçin (tregimet “Vegjëtarja”, “Vegjëtarja në treg”). Demaçi do ta mbarojë shkollën fillore në Prishtinë më 1946, ku do ta kryejë edhe gjimnazin real. Studimet në Degën e Letërsisë Botërore do t’i ndjekë plot pesë semestra në Universitetin e Beogradit, të cilat do të shtrëngohet t’i ndërprejë për shkak të sëmundjes së nënës. Ndaj, u kthye në Prishtinë dhe gjeti punë në veprimtarinë botuese të ndërmarrjes “Rilindja”. Burgosjes së tij të parë, më 19 nëntor 1958, do t’i paraprijë shpërngulja me dhunë e shqiptarëve në Turqi (“Kthimi”, “Mestani”), aksioni i

armëve dhe Procesi i Prizrenit. Do ta goditë sidomos burgosja e gazetarit të devotshëm Sedat Dida, e cila do të ngjallë frikë e panik në mesin e punëtorëve dhe gazetarëve të “Rilindjes”. Në procesin gjyqësor të marsit të vitit 1959 të Gjyqit të Qarkut të Prishtinës, Demaçi do të dalë hapur me kërkesën që pa bashkimin e Kosovës me Shqipëri, nuk do të ketë paqe në Ballkan. Për këto qëndrime të tij u dënua me 5 (pesë) vjet burg të rëndë. Gjyqi Suprem i Serbisë ia vërtetoi dënimin në 3 (tre vjet), të cilat i vuajti në kazamatin e Sremska Mitrovicës. Pas lirimit nga burgu, nuk e linin të zinte punë, me qëllim që t’u kallnin edhe më shumë datën të tjerëve për pasojat që mund të kishin. Për më tepër, me ardhjen e Hrushçovit në Shkup, pas tërmetit, më 1963, e izoluan dhe e mbajtën në burg gjatë gjithë qëndrimit të tij në ish-Jugosllavi.

Megjithatë, në fillim të viteve ‘60 ishin krijuar në disa qytete të Kosovës, si në Pejë, Gjakovë e gjetiu, organizata të ndryshme, që luftonin në mbrojtje të kauzës kombëtare. Duke parë disponimin e masës për t’iu kundërvënë terrorit dhe dhunës së shtetit totalitar, veçmas politikës së egër antishqiptare, Demaçi bëri çmos të formohej Lëvizja Revolucionare për Bashkimin e Shqiptarëve, si dhe hartoi (bashkë me Ramadan Shalën, tash të ndjerë) Statutin dhe Programin e Lëvizjes. Lëvizja formoi komitetet e saj në Prishtinë, Gjakovë, Pejë, Mitrovicë, Gjiilan, ndërmori një varg aksionesh për ngritjen e flamujve kombëtarë, u përpoq të vinte kontakte me lëvizjet e ndryshme revolucionare dhe ta propagandonte sa më shumë çështjen e pazgjidhur kombëtare të shqiptarëve në Ballkan. Megjithatë, kjo LRBSH u zbulua mjaft herët dhe Demaçi si kryetari i saj u dënua me 15 (pesëmbëdhjetë) vjet burg të rëndë, të cilat në fillim i vuajti në Nish, e pastaj, për ta larguar sa më shumë nga familja, e dërguan në Pozharevc, ku në kohën e ish-Jugosllavisë kishin vuajtuar dënimet shumë atdhetarë shqiptarë, midis të cilëve edhe Azem Bejta. Po e theksojmë këtë fakt, sepse kjo mbase do të jetë arsyeja që Demaçi të shkruajë në shtator të vitit 1969 dramën e parë me titull “Popu” (shkurtim i fjalëve po-litika dhe pu-shka), dorëshkrimin e së cilës e nxori nga burgu Xhafer Mamuxhiku, kryerat i Komitetit të Prishtinës, në një arkë me dy kapakë. Pas ndryshimeve dekorative politike në ish-Jugosllavi më 1966, dënimin ia zvogëluan në 10 (dhjetë) vjet, të cilat i vuajti ditë më ditë deri më 8 qershor 1974. Për herë të tretë ra në burg më 6 tetor 1975 dhe në procesin e montuar politik u dënua përsëri me 15 (pesëmbëdhjetë) vjet burg të rëndë, vite këto të cilat do t’i vuajë në burgun famëkeq të Stara Gradishkës. Më 21 prill 1990, me urdhrin e Kryesisë shtetërore të ish-Jugosllavisë, lirohet pesë muaj e gjysmë para se ta kryente dënimin e plotë. Janë proverbiale fjalët e tij pas daljes nga burgu: Që nga 21 prilli i këtij viti ndodhem në burgun më të madh në botë, që e njeh historia e njerëzimit - në burgun e Kosovës, ku më se dy milionë Shq-

iptarë nga regjimi hegjemonist-shovinist-terrorist janë zhveshur nga të gjitha liritë dhe të drejtat më elementare njerëzore e kombëtare. Si luftëtarit më të paepur për lirinë e mendimit, si mbrojtësit më këmbëngulës të lirive dhe të drejtave të njeriut, Paramenti Evropian, më 10 dhjetor 1991, i dha çmimin Saharov. Të theksojmë se këtë çmim deri më tash e kishin marrë: Saharovi, emrin e të cilit e mban, Dubçeku, Nelson Mandela, Marçenko, Aung Sun, disa nga të cilët (Mandela, Aung Su) u bënë më vonë edhe fitues të çmimit Nobel. Me këtë rast, në Parlamentin Evropian, Demaçi tha se duke më nderuar mua, keni nderuar popullin tim të shumëvujtur, por gjithmonë liridashës, paqedashës e krenar. Më 1993, Klubi i Rektorëve Universitarë në Madrid i dha çmimin special për paqe, kundër racizmit, ksenofobisë, për qëndrim paqësor e tolerant dhe për përpjekje për të ndërtuar një të ardhme të mbështetur në të drejtat e njeriut dhe në shumësi kulturore, që do t'u bënin të mundshme grupeve etnike të ish-Jugosllavisë të jetonin së bashku në paqe e harmoni... Dhe kjo ndodhi pikërisht në kohën, kur qarqet shoviniste serbe e akuzonin për luftënxitje?! Në shkurt të vitit 1994, pesë anëtarë të parlamentit të Norvegjisë e kandiduan shkrimtarin Adem Demaçi për çmimin Nobel. Edhe në shtator u kandidua sërish për çmimin Nobel për Paqe, me ç'rast theksoi se ky është një nder për mua dhe një mirënjohje për popullin shqiptar. Ndërkaq, më 14 dhjetor 1995 Adem Demaçi i dorëzua çmimi për të Drejtat e Njeriut i universitetit të Oslos. Demaçi, duke shprehur falënderimin për këtë çmim, tha: Këtë mirënjohje nuk e kuptoj vetëm si mirënjohje të punës dhe të luftës sime për të drejtat e popullit tim, por edhe si dëshirë të qeverisë e të intelgjencisë paqedashëse norvegjeze që t'i tërheqë vëmendjen opinionit të gjerë ndërkombëtar për problemin e Kosovës.

Krijimtaria

Veprat letrare të Adem Demaçit

1. "Gjarpinjtë e gjakut" (roman), Jeta e Re, 1958.
2. "Gjarpinjtë e gjakut dhe novela të tjera" (zgjedhje), Nju-Jork, 1983.
1. "Gjarpinjtë e gjakut" (ribotim), "Zëri i Kosovës", Zvicër, 1984.
2. "Gjarpinjtë e gjakut" (ribotim), "Lumi", Lubjanë, 1984.
3. "Gjarpinjtë e gjakut" (ribotim i kthyer në gjuhën letrare), "Buzuku", Prishtinë, 1990.
3. "Kur Zoti harron" (vëllim me tregime), Zëri i Rinisë, Prishtinë, 1990.
4. "Libër për Vet Mohimin" (roman), botoi autori, Prishtinë, 1994.
1. "Libër për Vet Mohimin" (ribotim), Rotanor Boksproduksjon AS, Skien Norëay, 1994.

5. *“La metamorfosi di Vet Mohim”* (përkthyer nga Nermin Vlora Falaski), Romë, 1995.
6. *“Tung, vargu im”, “Rilindaj”, Prishtinë, 2002.*
7. *“Heli dhe Mimoza”, botoi autori, Prishtinë, 2006.*
8. *“Dashuria kuantike e Filanit”, “Infopress” & “Buzuku”, Prishtinë, 2007.*

Librat me intervista

1. *“Kosova flet vetë”* (intervistoi M. Emërllahu), *“Zëri i Rinisë”*, Prishtinë, 1990.
2. *“Njëzet e tetë vjet - as i gjallë, as i vdekur”* (intevistoi M. Hanzhek), *“Lumi”, Lubjanë, 1990.*
3. *“Republika e Kosovës është shpallur në zemrën e popullit tim”* (vëllim me intervista), *“Zëri i Kosovës”, Zvicër, 1990.*
4. *“Dhjetë mijë ditë robëri”* (intervistoi F. Radonçiq), *Danas, Zagreb, 1990.*
5. *“Kosova në udhëkryq”, “Albanian Esperanto-Institut”, Tiranë, 2005*

Shënim: Libri i tregimeve “Kur Zoti harron” ishte gati që më 1958, por botohet pas plot 32 vjetësh. Në atë kohë botohen edhe dy fragmente: “Maliqi” dhe “S’ka paqe ndër kasolle” të romanit “S’ka paqe ndër kasolle”, të cilin ia konfiksoi dhe nuk ia ktheu kurrë më policia. Më 1969 autori shkruan dramën, si e përmendëm edhe më lart, “Popu”, e cila edhe sot e kësaj dite ngeli në dorëshkrim.[2]

Për veprën letrare të Demaçit kanë shkruar: Hasan Mekuli, Nermin Vlora Falaski, Rexhep Qosja, Sadri Feti, Sefedin Feti, Arben Hoxha, Teki Dërvishi, Rexhep M. Shala, Ramadan Musliu, Shaip Beqiri, Shkëlzen Maliqi, Kadrush Radogoshi, Abdullah Konushevci etj.

Libra për Demaçin dhe Lëvizjen e Bashkimit Kombëtar

1. Sabri Hamiti, *“Leja e njohtimit 1985”* (poema dramatike “Kutia e zezë), 1985.
2. Xhafer Shatri, *“Pse dergjet në burg Adem Demaçi”, Bern, 1990.*
3. *“Alternativa”, nr. 1-2, Lubjanë, 1990.*
4. *“Alternativa”, nr. 5 Lubjanë, 1990.*
5. Agim Vinca, *“Popull i pandaluar”, Prishtinë, 1992.*
6. Selatin Novosella, *“Kosova ‘68”, Prishtinë, 1993.*
7. Hajdin Abazi, *“Të paepurit”, Tiranë, 1993.*
8. Teki Dërvishi, *“Palimpsest për Dush Kusarin”, 1993*

9. Adil Pireva, *"Gjashtëdhjeteteta shqiptare"*, Prishtinë, 1994.
10. Selatinë Novosella, *"Kosova '64"*, Prishtinë, 1994.
11. Sefedin Fetiu, *"Alternativa e kuptimit"*, Prishtinë, 1994.
12. Selatin Novosella, *"Kosova '75"*, Prishtinë, 1995.
13. Fazli Greiçevci, *"Gjethet e përgjakuna"*, Prishtinë, 1995.
14. Bajram Kosumi, *"Koncepti për subpolitikë"*, Ferizaj, 1995.
15. Ukshin Hoti, *"Historia politike e çështjes shqiptare"*, Prishtinë, 1996.
16. Tafil Morina, *"Mustafë Venhari – mësues qëndrese"*, Prishtinë, 1998.
17. Lëvizja Demokratike Shqiptar, *"Materiale"*, Prishtinë, 1998.
18. Muhamet Pirraku, *"Lëvizja popullore për faljen e gjaqeve, 1990-1992"*, Prishtinë, 1998.
19. Faton Abdullahu, *"Dimensionet e identitetit qytetërues"*, Prishtinë, 1999.
20. Bardh Hamzaj, *"Rrëfime për luftën dhe lirinë"*, Prishtinë, 1999.
21. Rexhep Qosja, *"Paqja e përgjakshme"*, Tiranë, 1999.
22. Shyqri Galica, *"Mesazhi kritik"*, Prishtinë, 1999.
23. Zymer Neziri, *"Isa Demaj – jeta dhe veprimtaria atdhetare"*, Prishtinë, 2000.
24. Agim Zogaj, *"Naim Maloku - dëshmi për për rrugën e lirisë"*, Prishtinë, 2000.
25. Muhamet Pirraku, *"Për kauzën kombëtare 1997-1999"*, Prishtinë, 2000.
26. Safet Zejnullahu, *"Lufta për Kosovën – flet komandant Remi"*, Prishtinë, 2000.
27. *"Misioni i Çlirimit I dhe II"* (përmbledhje artikujsh)
28. Ibish Neziri, *"Ahmet Haxhiu – një jetë të tërë në Lëvizjen ilegale"*, Prishtinë, 2001.
29. Bedri Islami, *"E fshehta e hapur e Kosovës"*, Prishtinë, 2001.
30. Arif Imaj, *"Feniksi i lirisë"*, Tiranë, 2001.
31. Xhemil Zeqiri, *"Në mbrojtje (diplomatike) të çështjes shqiptare"*, 2001.
32. Skënder Zhitia, *"Dëshmorët e UÇK-së të Zonës Operative të Llapit"*, Prishtinë, 2001.
33. Bardh Hamzaj, *"Paqja e gjeneralit"*, Prishtinë, 2001.
34. Zymer Neziri dhe Ismail Gashi, *"Avdi Kelmendi – jeta dhe veprimtaria atdhetare"*, Prishtinë, 2002.
35. Shefqet Jashari – Strofci, *"Pse jemi kështu siç jemi?"*, Prishtinë, 2002.
36. Halit Katana, *"Tri dimensionet e luftës çlirimtare të Kosovës"*, Tiranë, 2002.
37. Ismail Sylja, *"Prania e mungesës"*, Prishtinë, 2002.
38. Sabile Keçmezi – Basha, *"Organizatrat dhe Grupet ilegale në Kosovë 1991-1989"*, Prishtinë, 2003.
39. Et'hem Çeku, *"Mendimi politik i Lëvizjes ilegale në Kosovë, 1945-1981"*, Prishtinë, 2003.
40. Fehmi Baftiu, *"Kosova – krizë ndërkombëtare"*, Prishtinë, 2004.
41. Mehmet Hajrizi, *"Sprova të çlirimit"*, Prishtinë, 2004.
42. Remzi Baloku, Ruzhdi Baloku, *"Organizata për Bashkimin e Trojeve Shqiptare"*,

Pejë, 2004.

43. Hakif Bajrami, *“Dosja Demaçi”*, Prishtinë, 2004.

44. Adil Pireva, *“Vite shprese e qëndrese”*, Prishtinë, 2004.

45. Et'hem Çeku, *“Shekulli i ilegales”*, Prishtinë, 2004.

46. Mehmet Bislmi, *“Këtu i thonë Drenicë”*, Prishtinë, 2004.

47. Shkëlzen Gashi, *“Marrëveshja për paqe të përkohshme”*, Prishtinë, 2004.

48. Agim Vinca, *“Fije të pakëputura”*, Shkup, 2005..

49. Grup autorësh, *“Masakra në burgun e Dubravës”*, Prishtinë, 2005.

50. Frrok Kristaj, *“Imzot Nikë Prela”*, Ferizaj, 2005.

51. Azem Beqiri, *“Dhimbje krenare”*, Prishtinë, 2006.

52. Selatin Novosella, *“Demaçi – metaforë lirike”*, Prishtinë, 2006.

Kush është Zymer Neziri ? - (1946-jeton)

Është mbledhës e studiues i letërsisë popullore dhe profesor universitar. Lindi më 6.11.1946 në Siparant (ose Zahaq) të Pejës, në një familje të katundit Shtupeq i Vogël, krahina e Rugovës. Në vendlindje e kreu shkollën fillore (1960), gjimnazin në Pejë (1964) dhe normalen në Prishtinë (1966). Kreu Shkollën e Lartë Pedagogjike në Prizren (1969) dhe u diplomua në Degën e Gjuhës dhe të Letërsisë Shqipe në Fakultetin Filozofik të Prishtinës (1971). Në atë fakultet, gjatë viteve 1972-1974, ndoqi edhe mësimet e studimeve të shkallës së tretë për letërsi dhe mbrojti magjistraturën me temën «Figura e krahasimit në këngët tona lirike të dashurisë» (1979). Pas shumë vite pengesash politike, po aty mbrojti doktoratën me temën «Poezia legjendare e Rugovës» (1995). Për të dy temat pati mentor akademikun prof. dr. Rexhep Qosja. Gjatë studimeve, 1967-1971, punoi përkohësisht në dy shkolla fillore (Zllakuqan dhe Klinë) dhe në katër të mesme (Lipjan, Pejë, Prizren dhe Prishtinë). Më 1971 u pranua asistent në Degën e Folklorit të Institutit Albanologjik të Prishtinës, nga e cila e përjashtuan më 1973, me vendim të organeve politike të Kosovës, për shkak të veprimtarisë së tij në Lëvizjen studentore të vitit 1968. Ka qenë tri herë i arrestuar (1967, 1968, 1981) dhe pesë herë i përjashtuar nga puna (1968, 1969, 1970, 1973, 1990). Për rreth tridhjetë vjet nuk ka pasur pasaportë udhëtimi jashtë shtetit (1968-1978 dhe 1981-1999). Shumë vite punoi jashtë profesionit, pa dëshirën e tij, përkthyes dhe lektor në Bankën e Kosovës (1977-1990). Nga viti 1992, organet drejtuese të Institutit e lejuan që të kthehet sërish në Institut. Ka qenë

udhëheqës i Degës së Folklorit (1996-2003). Nga fundi i viteve '60 merret me vjeljen e folklorit. Në krahinën e Rugovës mblodhi poezinë epike legjendare (1979-1989), me vetëfinacim, material që përmban 15 vëllime të veçanta dhe që vlerësohet ndër koleksionet më të mëdha arkivore me këngë të Eposit të Kreshnikëve. Studime dhe artikuj për letërsinë gojore botoi në revistat «Gjurmime albanologjike», «Kultura popullore», «Çështje të folklorit shqiptar», «Seminari Ndërkombëtar...», dhe në organe të tjera shkencore dhe informative. Nga viti 1969 publikoi mbi 330 zëra bibliografikë për folklorin, letërsinë, etnologjinë, historinë etj., ndonëse për shumë vite iu censuruan punimet e tij. Ndër veprat e tij të botuara janë: «Epika legjendare e Rugovës», V (1997); «Këngë të kreshnikëve», (1999, 2001, 2003); «Poetika e krahasimit. Figura e krahasimit në këngët tona lirike të dashurisë» (2004); «Studime për folklorin. Eposi i Kreshnikëve dhe epika historike», I (2006); «Studime për folklorin, II (2008, në shtyp). Është bashkëpërgatitës për shtyp i veprave të Institutit Albanologjik të Prishtinës: «Rëndësia e veprës së Gustav Majerit për studimet albanologjike» (1998), «Rëndësia e veprës së prof. Eqrem Çabejt për studimet albanologjike» (2003) etj. Nga publicistika historike, për brezin 1968, ka botuar veprat «Isa Demaj-jeta dhe veprimtaria atdhetare» (2000); «Avdi Kelmendi-jeta dhe veprimtaria atdhetare» (bashkautor, 2002). Është bashkëpërgatitës i veprës «Pajtimi i gjakeve 1990-1991» (1999, 2001). Ka marrë pjesë me kumtesa, kryesisht nga fusha e studimit të epikës sonë gojore, në shumë tubime shkencore kombëtare dhe ndërkombëtare, brenda e jashtë vendit (Shqipëri, Maqedoni, Poloni, Bosnjë e Hercegovinë-SHBA). Ka realizuar dy qëndrime studimore në SHBA, në Universitetin e Harvardit (2002, 2007) dhe një në Austri, në Vjenë (2005). Është bashkërealizues i projektit ndërkombëtar në Harvard (2003-2007) për përgatitjen e këngëve epike shqipe, të mbledhura nga profesori i Harvardit Allbert Llord (Albert Lord). Më 2004 ka qenë profesor mysafir në tri universitete të Polonisë (Varshavë, Torunj, Poznanj) dhe në Universitetin e Kozencës, Itali, dhe ka mbajtur ligjërata nga fusha e epikës gojore. Nga fusha e Eposit të Kreshnikëve, më 2005, ka mbajtur një ligjëratë në Paris, në Qendrën Saint Denis. Po nga kjo fushë, më 2008, ka mbajtur një ligjëratë në Vjenë, në Qendrë Lalish dhe në Universitetin e Vjenës. Në Shkollën e Lartë Pedagogjike të Prizrenit (1998-1999) dhe në Universitetin e Tetovës ka ligjëruar lëndën Letërsia gojore (2002-2004), kurse në Universitetin e Prishtinës ligjëroi lëndën Eposi i Kreshnikëve (2004-2006). Ka qenë mentor ose anëtar komisioni për katër tema për magjistraturë ose për doktoratë, në Prishtinë (IAP) e Tetovë (UT), si dhe anëtar komisioni për disa thirrje të reja shkencore (SHLP Prizren dhe IAP). Në Institutin Albanologjik ka thirrjen këshilltar shkencor/ profesor i rregullt, nga viti 2003. Begzad BALIU

Recension i antalogjisë "Këngë të kreshnikëve"

Ndonëse poezia epike gojore është njëra prej gjinive më të moçme dhe më të pasura të letërsisë gojore shqiptare në përgjithësi, lloji epik i këngëve të kreshnikëve nuk mund të thuhet se ka pasur pasqyrim të dendur në studimet shqiptare. Kjo mund të thuhet për shumë arsye. Në kulturën shqiptare kënga kreshnike paraqet njërën prej shtresave të rëndësishme etnokulturore të popullit shqiptar. Këtij fondi të pasur, i cili vazhdon të pasurohet edhe më tej, falë gjallërisë së tij të mëtejshme në shumë zona, të Shqipërisë dhe Kosovës veriperëndimore, ende nuk i është dhënë vendi i merituar në studimet tona, ndryshe nga përkushtimi që kanë për epikën e tyre gjermanët, francezët, finlandezët dhe më në fund sllavët, pavarësisht prej dyshimit që kanë këta të fundit për shtratin e epikës së tyre. Njëri prej fondeve tona, i njohur si «Visaret e kombit» të këngëve kreshnike ndërmjet dy luftimeve botërore, i cili bashkëjeton edhe më tej brenda një fondi të madh, sikur thuhet, të epikës sllave në Universitetin e Harvardit, vetëm vitin e fundit është vlerësuar me një hulumtim fillestar të autorit të këtij libri që po e paraqesim, i cili kohë më parë ka bërë edhe pasqyrën e plotë të epikës shqiptare brenda të këtij fondi, shpesh të përfolur deri në shkallë të letërsisë artistike. Fondi tjetër i gjysmës së parë të shekullit XX, i njohur si “Visaret e Kombit” ende nuk ka përjetuar një ribotim të plotë, ndërsa fondet e mëdha të mbledhura në gjysmën e dytë të shekullit XX (Fondi i epikës, i mbledhur nga brezi i Zihni Sakos; Fondi i epikës, i mbledhur dhe i studiuar nga Qemal Haxhihasanit; si dhe Fondi i epikës, i mbledhur dhe i studiuar nga Zymer Neziri) ende nuk e kanë parë dritën as për së afërmi. Ndonëse e sulmuar, e vënë në dyshim dhe madje e përvetësuar nga shkenca sllave, epika shqiptare ende nuk është bërë objekt shterues i një monografie të plotë vendëse, pavarësisht se një numër studimesh të botuara sidomos në serinë Çështje të folklorit shqiptar (në shtatë vëllime) kanë bërë shumë sprova për të dhënë përgjigje për fenomene dhe dukuri të rëndësishme të kësaj gjinie, si në plan të brendshëm ashtu edhe në aspektin krahasimtar etj.

Përtej gjithë kësaj, për epikën legjendare të ciklit të kreshnikëve, më shumë se 100 vjet pas fillimit të botimit(fragment) të saj nga themeluesi i albanologjisë shkencore Gustav Majeri(1897) dhe pak më pak se njëqind vjet pas botimit të saj nga një shqiptar –Gaspër Jakova –Merturi (1904), ende nuk kishim një antologji, e cila në përmasa më të gjera apo më të rrudhura do të jepte një pasqyrë të plotë të zhvillimit historik të saj, të shtrirjes së saj gjeografike në trojet etnike shqiptare, të gjurmimit, të vjeljes dhe të studimit të saj, të pasurisë gjuhësore (leksikore, onomastike, gramatikore etj.) të pasurisë letrare artistike, të trashëgi-

misë etnografike e historike etj.

Në Shqipëri, pavarësisht prej disa blejve të botuar pjesërisht edhe me lëndë epike, kjo nuk bëhej, sigurisht për shkak se ende nuk ishte arritur të kryhej projekti i madh i botimit të letërsisë popullore shqiptare (prej epikës e deri tek lojrat për fëmijë). Në Kosovë, ndërkaq, ndonëse e pandaluar me vendime të veçanta shtetërore, kjo gjini letrare nga institucionet shtetërore shikohej me dyshim dhe vlerësohej si lëndë e rrezikshme për shumë shkaqe kulturore, historike dhe sidomos politike, prandaj këngëtarët, hulumtuesit, mbledhësit dhe sidomos studiuesit e saj, mund të kishin pasoja nga administrata shtetërore. Më në fund, këto pasoja i ka bartur edhe autori i këtij vëllimi, i një vëllimi nga Epika legjendare e Rugovës (V) dhe i një numri të konsiderueshëm studimesh për epikën legjendare e historike dhe për etnografinë e zonave që ishin dhe janë bartëse të kësaj gjinie letrare, me përkushtim të veçantë krahinën e Rugovës.

Vetëm në vitin 1999, njërit prej epikologëve më të përkushtuar në studimet shqiptare, dr. Zymer Nezirit (bashkëpunëtor i lartë shkencor në Institutin Albanologjik të Prishtinës), i shkoi për dorë të përgatisë një antologji të këngës kreshnike, e cila e plotësuar u ribotua edhe njëherë më 2001. Zgjedhja e autorit për përgatitjen e kësaj antologjie do të mund të lavdërohej jo vetëm për përgatitjen profesionale të tij, por edhe për përkushtimin material e shpirtëror të tij ndaj lëndës. Nuk ka dyshim se autori i saj është ndër njohësit e mirë të botës materiale dhe shpirtërore të bartësve të epikës shqiptare, prej gjirit të së cilës rrjedh edhe vet.

Ndonëse është një antologji e përgatitur për nevoja të gjimnazistëve, ajo në një masë të mirë sjell dhe ndriçon disa nga elementet historike, gjeografike, letrare artistike dhe gjuhësore të këngëve kreshnike.

Antologjinë e përbëjnë tri tërësi: parathënia e autorit, një hyrje, e shkruar nga Zihni Sako dhe Qemal Haxhihasani, pjesa qëndrore e antologjisë, ku janë botuar tridhjetë këngë dhe një antologji e zgjedhur mendimesh të studiuesve dhe njohësve të shquar të kësaj fushe. Ajo hapet me një parathënie të autorit, në të cilën shënon jo vetëm konceptet, parimet dhe modelin, që i ka shërbyer për përgatitjen e kësaj antologjie, por sikur ka sjellë edhe një sintezë të përgjithshme të dijes së sotme për përbërësit e epikës legjendare në përgjithësi.

Prej parathënies së kësaj antologjie të parë të këngës kreshnike kuptojmë jo vetëm parimet themelore mbi të cilat është ndërtuar ajo, por edhe për ndikimin e përbërësve historikë, gjeografikë e artistikë të këngës kreshnike në modelin e ndërtimit të saj. Ndryshe, nuk ka se si të shpjegohet fakti se antologjia është ndërtuar nga tridhjetë këngët më të bukura nga rreth gjysmë milioni vargësh sa besohet se janë mbledhur nga ky lloj i epikës. Ndonëse është bërë një përpjekje serioze dhe e përkushtuar, e dhëna se nga epika shqiptare janë të vjela

rreth gjysmë milioni vargjeshe, na jep të kuptojmë se para autorit të saj shtrohet kërkesa e përgatitjes së një antologjie më të gjerë, e kjo dmth. më të plotë, për përfshirjen e vlerave më të veçanta të kësaj gjinie në letërsinë tonë. Sikur thekson edhe autori, në përgatitjen e antologjisë është nisur nga parimi i vazhdimësisë historike dhe asaj të shtrirjes gjeografike. Është e kuptueshme prandaj pse në këtë antologji gjenden tridhjetë këngë, të mbledhura apo të botuara nga viti 1897 e deri në vitin 1997 nga: Donat Kurti, Barnardin Palaj, Rrustem Berisha, Qemal Haxhihasani, Anton Çetta, Zymer Neziri, Nimon Alimusaj, Ismail Doda, Adem Boroci, Jahir Ahmeti, Halil Mujaj, Tefik Buzoku, Shazim Adili e Fazli Hajrizi; dhe nga albanologë të huajë, si: Gustav Majeri e Maksimilian Lamberci; dhe është po kaq e kuptueshme pse brenda kësaj antologjie kanë gjetur vend tridhjetë këngë të tridhjetë krahinave e krahinëzave të ndryshme, ku historikisht është kënduar dhe këndohet kënga kreshnike: Nikaj, Shalë, Rugovë, Mërtur, Llapushë, Grudë, Llap, Krajë, Pukë, Tropojë, Shosh, Kelmend, Kastrat, Dibër, Gallap, Kërçovë, Drenicë, Bregu i Matës etj., ndërsa në këngë këndohen tridhjetë kreshnikë: Muja, Sokole Halili, Gjergj Elez Alia, Musa Qesexhi, Mehmet Bajraktari, Ali Bajraktari, Arapi i Zi, Arnaut Osmani, Bardhja e Bardhë, Bani Zadrilia, Tale Budalina, Çika e Kreshte Kapidanit, Dezdar Osman Aga, Dylberja e Bardhë, Fatimja, Gjyrek Kapedani, Krallëviku Marku, Milloshi i Grebenit, Motra e Gjergj Elez Alisë, Pasha i Vidimit, Zana Zullumçare etj., dhe një varg heronjësh legjendarë, si të krahinave ku këndohen ato këngë ashtu edhe të krahinave fqinje apo edhe të vendeve e të etnive të largëta, nga tridhjetë këngëtarë, përkatësisht lahutarë të dy shekujve të fundit XIX-XX: Mhill Prëka, Shaban Groshi, Haxhi Meta-Nilaj, Sefë Gashi, Zef Tisha, Hysen Alimusaj, Riza Bllaca, Mirash Gjoni, Sokol Avdiaj-Bruçaj, Sadik Mehmeti, Lan Nure Bardhi, Gjon Pali, Osman Arifi, Rexhep Ukshini, Mirash Ndou, Tomë Sokoli, Dedë Nikollë Loshi, Palok Ujka, Cenë Jahë Latifi, Ejup Gërbeshi, Merteza Bajrami, Halim Dauti, Ndue Lulashi, Nezir Keqa dhe katër anonimë.

Sikur mund të shihet, nga fjala hyrëse e autorit dhe nga këngët e zgjedhura për antologji, në zgjedhjen e tyre autori është nisur edhe nga përbërësit më antologjikë të këtyre këngëve. Fjala është për motivet kryesore të tyre, sikur janë: “fuqia fizike e kreshnikut dhe zanave, martesat dhe pengesat, mbrojtja e nderit të familjes, mbrojtja e nderit të krahinës etj.”(5) Përtej një modeli thjesht historiko-letrar, që gjatë gjysmës së dytë të shekullit XX, ka qenë i zakonshëm në përpilimin e antologjive letrare, autori ka shtuar edhe elemente të strukturës së brendshme të vetë këngëve, prandaj edhe antologjia si e tillë del mjaft origjinale.

Ndonëse i shkruar shumë vjet më parë dhe për nevoja të tjera, studimi i Zihni

Sakos dhe Qemal Haxhihasanit, i botuar këtu si hyrje del me shumë interes dhe plotëson në shumë aspekte parathënien e autorit të antologjisë. Ky tekst, i dy prej epikologëve tanë të mëdhenj të të gjitha kohëve, është botuar mbase jo vetëm për shkak të respektit ndaj bardëve të letërsisë popullore, por edhe për shkak se ky tekst, sikur të ishte porosituar pikërisht për këtë antologji, paraqet sintezën më të plotë të vlerave historike, letrare dhe artistike të epikës legjendare.

Autorët kanë trajtuar këtu zhvillimin historik të këngëve kreshnike dhe vendin e tyre në ndërtimin e botës materiale e shpirtërore të malësorit shqiptar; lahutarët si bartës të përkushtuar të këtyre epeve nga njëri brez tek tjetri; veçoritë muzikore të këtyre këngëve; botën e madhe të personazheve të ndërtuar sipas një rendi shumë të veçantë historik, gjeografik dhe mitik, për t'u ndalur në dy nga figurat qendrore dhe më karakteristike të këngëve kreshnike jo vetëm tek lahutarët shqiptarë; në një nga vlerat më të rëndësishme të kulturës kanunore shqiptare –besën; ambientet e banimit të kreshnikëve, në këtë rast kullën, të njohur edhe sot si banesë tipike të zonave veriore shqiptare; mjetet stilistike-artistike dhe vlerat themelore letrare që i përbëjnë këngët kreshnike; mënyrën e përpunimit të këngëve kreshnike gjatë shekujve dhe mbajtjen gjallë të saj nëpër shekuj.

Pjesën qendrore të antologjisë e përbëjnë tridhjetë këngë. Autori i kësaj antologjie, me të drejtë, brenda këtyre tridhjetë këngëve ka botuar një fragment, sigurisht për të dhënë një pasqyrë të gjendjes së saj një shekull më parë dhe dy motërzime, për të parë një pasqyrë të vlerave shpesh të papërseritshme letrare, artistike dhe gjuhësore. Brenda një teme, të këtyre këngëve ndërtohen dhe ndër-lidhen motive të shumta, dialogje e monologje të fuqishme dramatike, figura, vende e vendbanime historike e mitike, luftëra heroike e beteja morale, dy-luftime heronjsh madje edhe të gjinive të ndryshme, betime në vlera universale dhe autoktone, në objekte materiale e shpirtërore, në vlera tokësore e qiellore, por më së shumti betime në besë –vlerën më të pakontestueshme të kulturës shpirtërore e materiale shqiptare.

Në vazhdim botohen tridhjetë këngë, të emërtuara kryesisht në mbështetje të personazheve që kanë, në veprimet e tyre apo sipas vargut të parë, që në të vërtetë është veçori edhe e emërtimit të këngëve lirike: Fuqia e Mujit, Fuqia e Halilit, Gjergj Elez Alia, Të lumtë na për të lumin zot (që më shumë se një titull kënge është një varg antologjik i këngës kreshnike), Martesa e Halilit, Muji e Zana Zullumçare, Kur e ka nxan Muja nusen, Muji dhe Halili, Halili prët Filipe Maxharrin, Muja vret Milloshin e Grebenit, Muja e pret bajlozin e Detit të Zi, Muja lidhet me kusht, Grebeni djeg kullat e Mujit e i grabit gruen, Çetobashe Muji dhe Krajlevice Marki, Krajli i Miskovit rrëmben gjogun e Mujit, Musa Qesexhia, Gjergj Elez Alia (tash një këngë tjetër nga më shumë se pesëd-

hjetë këngë sa njeh folklori shqiptar, por jo motërzim) Bani Zadrili, Halili merr gjakun e Mujit, Ager Isvano, Gjogu i Mujit, Tha, dritë ka dal e dielli nuk ka ra, (fragment i parë i një kënge kreshnike, botuar nga themeluesi i albanologjisë shkencore Gustav Majer, më 1897, i cili veç tjerash kujtoj se dëshmon edhe për një strukturë gjuhësore (morfologjike e sintaksore të këngës kreshnike, në gjysmën e dytë të shekullit XIX), Vdekja e Mehmet Bajraktarit (motërzim), Ali Bajraktari merr Fatimen e Pashës së Vidimit, Beno Bajraktari i shpëton motrat, Çika e Hermi Mustafë Agës i del në mejdan kralit të Sejës, Zymeri dhe Ganiqe Galani, Mujën e thrret mbreti në Stamboll (motërzim) dhe përsëri një këngë për Gergj Elez Alinë etj.

Brenda tridhjetë këngëve të botuara në këtë antologji, autori ia ka arritur që të sjellë vlerat më të larta letrare-artistike të epikës shqiptare. Më shumë se një këngë ato së bashku paraqesin universin historik, gjeografik dhe artistik të këngës kreshnike. Letërsia gojore shqipe më shumë se cilën do prej gjinive letrare, epikën, ndonëse gjallon edhe më tej, e ka gjininë letrare më të konsoliduar brenda një universi të mbyllur stilistik, prandaj edhe zgjedhja e këngëve, me të drejtë është bërë në atë mënyrë që të mbulohen të gjitha veçoritë e saj veç e veç: kreshnikët, zanat, nderi, mejdanet etj.

Antologjia e këngës kreshnike e dr. Zymer Nezirit, është një vëllim dhe model i veçantë edhe për një arsye, të cilën nuk e gjejmë ndër antologji tonat letrare. Në fund të saj autori ka zgjedhur dhe botuar disa fragmente mendimesh po kaq antologjike për këngën kreshnike, të cilat i kanë shkrua autorë shqiptarë dhe të huaj.

Ato janë mendime të shkruara nga studiuesit dhe njohësit më të mirë të epikës shqiptare, prandaj mendimet e tyre, ndonëse të nxjerra nga sinteza të mëdha shkencore, studime të veçanta, vepra të cilat jo krejtësisht janë shkruar për probleme të epikës, dhe më në fund të nxjerra nga vepra persiatjesh letrare dhe shkencore, përbëjnë tërësi mendimesh që e pasurojnë mendimin e sotëm dhe hapin rrugë të reja për hulumtimin, vjeljen dhe studimin e këngës kreshnike mbi baza shkencore dhe intelektuale.

Ato janë fragmente mendimesh që flasin për aspekte të jashtme dhe të brendshme të këngës kreshnike, për vlerat universale të saj, por me theks të veçantë në veçoritë kombëtare të tyre: për figurat e simbolet mitologjike-përrallore, vetëdijen etnike, bërthamën e lindjes së saj, “konfliktin etnik iliro-arbëror me krahjetë shqipe”, kohën e konfliktit në Ballkan dhe vendin e tij në arealin e epikës botërore etj. (Alfred Uçi); për himnizimet fizike e shpirtërore të heronjve dhe himnizimin e tyre, konfliktet etnike dhe mitizimin e tyre etj. (Anromaqi Gjergji); për moshën antike iliro-thrakase të këngëve kreshnike dhe bartjen e tyre në mesjetë, për pasqyrimin e luftrave të tyre, himnizimin e heronjve etj.

(Demush Shala); për bashkëjetesën e heronjve të ciklit të kreshnikëve me figurat e besimeve popullore: zanën, shtojzovallët, orët, djajtë etj., për mitizimin e tyre, dhe vendosjen e veprimit të tyre në kohën e matriarkatit, prejardhjen historiko-shoqërore të heronjve dhe ndjenjën njerëzore të tyre (Enver Mehmeti); për vargun e këngëve kreshnike, i cili “na paraqitet kështu, në thelb, si një varg tonik, që ndodhet në një fazë kalimtare drejt formave më të reja të sistemit silabotantik”, për lidhjet e tij me eposet popullore të Evropës dhe mvetësinë e tij origjinale, për bashkëjetesën e tij me tiparet e lashta gjuhësore dhe ngurtësimin e tij në një fazë të caktuar kalimtare etj.(Gjergj Zheji); për përdorimin e kohës dhe të hapësirës, për lashtësinë e saj dhe ruajtjen e vazhdimësisë së veprimit dramatik etj.(Ismail Kadare); për këngën kreshnike si lloj më të lashtë dhe më konservativ të folklorit tonë; për veçantinë e sintaksës së saj, për interesin e krahasimit të saj me gjuhën e shkrimtarëve të vjetër, me pasurinë e veçantë të gjuhës së tyre etj.(Mahir Domi); për ngjashmëritë dhe dallimet midis epikës homerike dhe asaj shqiptare, për përbërësit historikë, dhe artistikë midis këtyre dy epeve, për përbërësit mitik e fetar të tyre etj.(Mina Skafte Jensen); për trembëdhjetë premiset e pakontestueshme për trajtimin e çështjeve themelore të Ciklit të këngëve të kreshnikëve: dyndjen e sllavëve, dobësimin e organizimit politik të ilirëve; vendosjen e sllavëve në trojet ilire për një kohë të gjatë dhe lindjen e këngëve kreshnike, asimilimin e një pjese të etnisë ilire, vendosjen e një pjese të tyre në zona malore, asimilimin e iliro-shqiptarëve me supremaci të faktorit sllav, krijimin e një komuniteti të përbashkët në kufijtë veriorë, krijimi i zonës malore me emrin Berda (pjesë e sotme plotësuese e Malit të Zi), luftat politike, e jo klasore, sikur synohet të paraqiten betejat e heronjve të këngës kreshnike, përmbajtjen qendrore që është ndërtuar në zonën veriore ilire dhe jo shtresëzimet anësore të tyre që janë të ndikimit sllav të mesjetës së vonë etj. (Injac Zamputi).

Libri mbyllet me shënimet për literaturën, burimet e lëndës, lahutarët, fjalorthin dhe indeksin, të cilat e lehtësojnë përdorimin e saj nga lexues moshash dhe dijesh të ndryshme. Duke qenë një antologji e parë e këtij lloji, kujtojmë se një rezyme në fund të librit apo përkthimi në gjuhën angleze i tekstit hyrës, këtë antologji do ta bënte më të përdorshme për një rreth më të zgjeruar lexuesish, shkruan në mes tjerash B.Balio.

Kush është Adnan Abrashi?

Lexuesi i "Floart-Press"-it pothuaja çdo ditë sjellë shkrime autoriale nga Adnan Abrashi ,publicist i mirënjohur nga Prizreni.Kësaj radhe sa për kuriozitet po sjellim biografinë e tij në ëeb faqën tonë.Adnan Abrashi u lind më 21.12.1957 në Prizren. Shkollën fillore dhe atë të mesmen e kreu në vendlindje, ndërsa më 1982 diplomon në Fakultetin Juridik të Universitetit të Prishtinës. Me të diplomuar(1982)punon si sekretar i ndërmarrjes grafike-botuese “RAMIZ SADIKU” në Prizren.Për shkak të bindjeve të veta atdhetare, në vitin 1992 përjashtohet nga puna si i papërshtatshëm politikisht.Që nga vitet e shkollës së mesme, por edhe sot e kësaj dite, është marrë dhe vazhdon të merret me studimin dhe trajtimin e fenomeneve të ndryshme metafizike, parapsikologjike, mistike dhe dukurive tjera të natyrës paranormale.Që nga kjo kohë, në lidhje me trajtimin teorik të këtyre temave, ka bashkëpunuar me shumë revista.Ishte njëri prej themeluesve të parë të revistës mujore “ASTRA”, që botohej në Prizren, e vlerësuar si revistë e parë gjithëshqiptare e specializuar për trajtimin e temave psikologjike, filozofike, parapsikologjike, metafizike...Një kohë të gjatë, me mjaft sukses ka bashkëpunuar edhe me revistën HOROSKOPI, që botohej në Prizren . Me temat nga kjo fushë, aktualisht ende bashkëpunon me revistën dy-javore “KOSOVARJA” që editohet në Prishtinë.Deri më tash ka të botuar këto vepra: “PARATHENIET E NOASTRADAMUSIT” dhe romanin “NE VORBULLËN E JETES (Pjesa I dhe II) .Shkrimet e ndryshme në formë të analizave dhe komenteve të aktualitetit politik kosovar dhe shqiptar me të cilat paraqitet shpesh nëpër disa media të ndryshme shqiptare si fjala vjenë Express,Shqipëria sot,Agjencioni FLOART - PRESS(floart-press.blogspot.com ;ëëë.bruqi.com) ,ëëë.dervina.com,ëëë.albanur.net ,ëëë.zemrashqiptare.net ,ëëë.albemigrant.com,ëëë.vendlindja.com,ëëë.ukonline.co.uk,syri3.com.p4.hostingprod.com ëëë.mekulipress.com,ëëë.neneshqiperi.info,ëëë.sa-kra.ch/parapsikologji.htm,ëëë.zeriyt.com,etj. janë vetëm pasion i tij amatoresk dhe asgjë tjetër.Në këto shkrime dominon një stil origjinal i rebeluesit përherë opozitar.Aktualisht punon si producent në TV “OPINION” në Prizren, dhe është sekretar në ndërmarrjen shoqërore “KOSOVAVERA” me seli në Krushë të Vogël ,Komuna e Prizrenit.Adnan Abrashi është born on 21.12.1957 in Prizren, Kosova. He finished primary school and high school in Prizreni ëith excellent success. In the year of 1982 he has graduated from faculty of Loë in University of Prishtina. Since then he është devoted to astrology and horoscop..."

Adnan Abrashi is one of our staff member at AlbaNur and is devoted to help Albanians to know more about Horoscope and Zodiac signs and their meaning...

Botuar: FLOART-PRESS,23.9.2008 ;3:48

Kush është Nimon Muçaj?

Nimon Muçaj u lind më 1952 në Llukë të Epërme të Deçanit. Shkollën fillore dhe të mesmen i kreu në Deçan. Studioi Gjuhën dhe Letërsinë Angleze në Prishtinë. Kreu shkollën e lartë për aktorë, pranë SHLP, grupi i dramës, në Prishtinë, në vitin 1973. Punoi si arsimtar i Gjuhës Angleze në Dranoc dhe Isniq. Prej vitit 1977 punon në Teatrin Popullor të Gjakovës si aktor. Merret me regji teatrore dhe filmike. Deri më tash ka realizuar mbi pesëdhjetë role në teatër. Ka interpretuar në shumë drama televizive dhe në disa filma artistik. Me filmin e tij "Nr. 56296 ka marrë pjesë në festivalin e filmit "Eurofilm" Çeki 1999. Realizimet e tij më të njohura janë "Nëna shkon në parajsë" Y. Shkreli. "Lahuta e Malëcis" e At Gjergj Fishtës, shfaqje e xhiruar në TVSH-Tiranë 1991, me Teatrin Alternativ "Dukagjini" Deçan Me teatrin amator të Gjakovës ka punuar shfaqjen "Zogu i diellit" të Din Mehmeti dhe "Onufri i Neokastrës" Mehmet Kraja. Me teatrin e qytetit në Prizren ka realizuar satira të At Gjergj Fishtës me titull "Dredha e Djallit", si dhe dramën "Rekuem për Gjeçovin, autor i së cilës është vetë. Ka realizuar filmat dokumentar si. "Nanë Ajsha", TVSH -Tiranë, 1997, "Eiton Zherka", TV Shijak, Tiranë -1999 etj. Deri më tash ka botuar: "Prova e tridhjetë" roman Rilindja, 1989. "Ditët që thyen shpatën e Perandorisë" dramë Jeta e re 1991. "Vdekja e kalit" roman Rilindja 1993, " Baladë për borën e kuqe" roman Eurorilindja 1999. Nimon Muçaj jeton dhe punon në Gjakovë.

Përpjekje për t'i shëruar fjalët

E kam nisur këtë bashkëbisedim me Himë Lybeniqin, një të shtunë në janar të vitit 1979. Ka qenë kohë dimri atëherë dhe forma e rrëfimeve ishte e veçantë. Edhe përkundër moshës së shtyer, Hima ishte i kthjellët. Mbante në mend sa e sa ngjarje dhe dinte shumë emra bashkëluftëtarësh. Ato ditë kemi shpaluar kujtime dhe ngjarje të kohës. Kemi shprushë për gjithë ato plagë tonat. Kemi biseduar për doke e zakone dhe për shumëçka që kishte të bente me të mirën dhe të keqen e popullin tonë... Vitet kanë ecur me një shpejtësi të jashtëzakonshme. Këtu e sa vjet i kam mbetur borxh luftëtarit, kaçakut d11(, thjeshtë njeriut, i cili kishte kapërcyer mbi një shekull jetë. Ai ishte Himë Lybeniqi. Ato ditë të Verrat e Llukës kemi biseduar për jetën e tij dhe për çdo gjë që kishte të bënte me Shqipëri e Kosovë, sepse ai, jo vetëm një herë u kishte dalë zot tokave shqiptare që nga Dukagjini e deri në Llap e Gollap. Prej Shkupit e deri në Sarandë e Delvinë. Në Shkodër dhe Vlorë. Ku nuk kishte qenë Himë Lybe-

niqi?! "Historiografët" e dikurshëm PPSH në Tiranë e gjetiu, lë ta mohojnë si të duan, mosprezencën e Isa Boletinit ditën e flamurit më 26 nëntor 1912. Për çfarë e kanë "fabrikuar" apo falsifikuar këtë detal, e dijnë ata vetë. Se Himë Lybeniqi nuk pretendonte për kurrfarë posti që të thoshte, se unë isha aty dhe e mora flamurin dhe thirra: "Rroftë Shqipëria!" Jo. Ai tregonte fare thjeshtë, se e kishte parë me sytë e tij, kur Isa Boletini dhe 400 burra kosovarë kishin qenë aty, kur Ismail Qemali kishte hypur në ballkon për të shpaluar flamurin tonë kombëtar. Disa "shkrimtarë" thonë se Isa nuk shihet në fotografi bashkë me Ismail Qemalin, apo?! Në ballkon nuk kanë mujtë me u ngjitë të gjithë, pyet dhe përgjigjet Hima. Në shënimet e Luigj Gurakuqit thuhet, "se dy burra kosovarë e shpaluan një flamur të madh dhe e vendosën te porta e shtëpisë së Begut në Vlorë..." Himë Lybeniqi ua dinte emrat atyre trimave. Isuf Bardhoshi nga Isniqu dhe Hazir Laha nga Belleja e Deqanit. Shënimet e Luigj Gurakuqit përputhen me fjalët e Himë Lybeniqit. "Atë ditë binte shi. I gjithë populli priste me padurim vendimet e mbledhjes historike dhe Ismail Qemali ma në fund doli në ballkon me një flamur të vogël..." Himë (Ibish) Lybeniqi u lind, pak më shumë, se para një shekulli. Viti i saktë i lindjes nuk dihet. Ai thoshte për vete, se kishte lindur, para Lidhjes së Prizrenit dhe ndërroi jetë në pranverën e vitit 1988, në vendlindjen e tij në Lybeniq, buzë bjeshkëve të larta, katund ky në mes Deçanit dhe Pejës. Pak kohë përpara se të vdiste, thoshte për vete se kishte mbi 117-të vjet. Pleqët thoshin se ishte edhe më i vjetër. Ai ishte ndër trimat më të njohur të këtyre anëve. Nuk njihej, vetëm pse jetoi aqë. Por edhe për sjelljen e tij prej njeriu, trimi dhe kaçaku që asnjëherë nuk e koriti emrin e vet dhe varrin e të parëve. Edukatë kjo e trashiguar brez pas brezi, jo vetëm nga familja, por edhe nga bashkëluftëtarët e tij që ishin mendje të ndritura dhe të njohura të popullit tonë. Himë Lybeniqi ishte bashkëluftëtar i Isa Boletinit, Bajram Currit, Idriz Seferit, Hysen Budakovës, Hasan Prishtinës, Bajram Daklanit, Azem dhe Shotë Galicës. Njihej edhe me Ismail Qemalin, Luigj Gurakuqin, gjeneralin Thomson, Princ Vidin, Fan Nolin, Avni Rustemin dhe shumë personalitete të huaja dhe shqiptare të asaj kohe. Më shumë se gjysmën e jetës e kaloi nëpër shokë e miqë dhe siç ishte adet nëpër fis, në ditët e vështira të luftës dhe të rrëfjes kundër komitëve, kaçakëve dhe trimave që luftonin për atdhe. Arma e tij vrau vetëm armiq të këtij trolli. Mori pjesë në shumë beteja dhe luftëra. Me 1910 ishte në luftë kundër Xhavit Pashës në Carralevë. Me 1912 bashkë me dhjetëra e mijëra luftëtarë e çliruan Ferizajin dhe Shkupin. Ishte ndër rojet e para të flamurit kombëtar në Vlorën heroike me 1912. Arma e tij dhe e bashkëluftëtarëve të tij kërkonte vetëm bashkim dhe liri. Luftë në Qafë të Morinës. Ku nuk kishte luftuar? Luftë kundër shkijeve e turqëve në Kodër të Qenit. Në Qafë të Diellit. Luftë kundër Cernagorës. Ai për vete, nuk thoshte se kam bërë këtë e atë trimëri

për vatan. Disa herë u plagos ndër beteja për çlirimin e Kosovës dhe Shqipërisë, por shpëtoi gjallë, në saje të fatit dhe kujdesit të shokëve. Për shumë vjet ishte pranë Isa Boletinit. Prej vitit 1902 e deri kur u nda me të në Shkodër me 1916. Pas vrasjes së Isa Boletinit në Podgoricë me 1916, Hima u bë krah i luftëtarit të shquar Azem Galica. Vrasjen e Beqir Vokshit e konsideronte humbje të madhe për popullin shqiptar. Pas vdekjes së Azem Galicës për shumë kohë të jugosllavisë së vjetër, mbeti duke u rropatur me jetën dhe peripecitë e saj... Këto shënime mund t'iu prishin imazhin që mund keni për disa personalitete të historisë sonë kombëtare, por ju duhet të keni mirëkuptim për Himë Lybeniqin. Ai domosdo, diçka duhet të ketë ditur, se ndryshe nuk do të rrëfente gjëra kaq të hidhura dhe interesante njëkohësisht. Për njëzet vjet me radhë, herë pas herë i kam rishikuar këto fjalë të plakut. Diçka kam ndrequr dhe diçka kam prishur, natyrisht. Përsëri ia kam nisë nga fillimi. Jam marr me incizimet duke u munduar që fjalët t'i rishkruaj ashtu siç ishin, sadoqë një pjesë e incizimeve dhe shënimeve të mia humbën, u vodhën me gjithë kompjuter dhe u dogjën nga makineria e shkijeve në vitin e tmerrshëm 1999... Shkijet në trollin tonë na kanë djegur, na kanë vrarë dhe na kanë prerë me dhjetra herë nëpër shekuj dhe ne fatkeqësisht kemi "harruar". Pas tragjedisë ne kemi kënduar apo kemi rrëfyr për gjithë ato ngjarje rrëqethëse. Na kanë çrrënjësuar prej trojeve tona që nga Molla e Kuqe dhe ne pasi kemi shëruar plagët e muhaxhirllëkut përsëri kemi "harruar". Na kanë prerë tokën dhe hartën me thikë e me hekur dhe coprat e letrës dhe të mishit na kanë kulluar gjak në dhe. Edhe para Lidhjes së Prizrenit na kanë dëbuar nga trojet tona. Përsëri ne kemi kënduar për heroizma dhe trimëri. Edhe pas Lidhjes së Prizrenit na kanë sakatosur. Ne përsëri kemi "harruar" dhe kemi kënduar. Na kanë vrarë këtu në Kosovë me 1913 dhe ne përsëri kemi "harruar". Kalvari dhe masakra e Tivarit është një nga epizodet më të dhimbshme dhe më të përgjakshme. Aty edhe shqiptarët u kanë ndihmuar shkijeve që të bëjnë plojë mbi vëllezërit e vetë. Ne përsëri kemi "harruar". Na kanë dëbuar për në Turqi dhe ne fatkeqësisht përsëri kemi "harruar". Gjatë Autonomisë '71 '81 jemi mashtruar me lëpirje kockash dhe përsëri kemi "harruar" atë më të rëndësishmen. Pleqtë sa e sa herë na kanë këshilluar se, nuk ka besë me shka, por "na" nuk kemi dashur t'i besojmë kësaj maksime. Me 1998 e 1999 na i kanë djegur eshtrat dhe gjurmët e varreve. Na i kanë vrarë fëmijët, nënat, shtatzënat, motrat, vëllezërit, pleqët dhe na kanë dëbuar prej trojeve tona. Me sytë tanë kemi pa tmerre e tmerre. A po harrojmë sot? Fatkeqësisht, po. A duhet të harrojmë sot? Sot e gjithë ditën duhet të ushtrojmë "Mjeshturinë e kujtesës" te brezat tanë. Pse? Se ndryshe do të dalim përsëri humbës. E di se lufta e ushatëve të UÇK-së dhe gjithë popullit të Kosovës, ka ngjarje më të rëndësishme e heroike dhe rrëqethëse, njëkohësisht.

Sidomos në vendlindjen e Himës, në Lybeniq, ku u masakruan mbi 80 burra e të rinjë me 1 prill të vitit 1999, përkatësisht me 25 maj' 1998, por unë një ditë patjetër do t'u referohem edhe këtyre ngjarjeve kaq të rënda dhe të dhimbshme të popullit tonë. Mirëpo, tani, po kthehem në fillim të bashkëbisedimit, me Himë Lybeniqin, duke e vazhduar këtë prozë në mënyrë kronologjike. Këto shënime kanë pritur një kohë të gjatë dritën e botimit. Disa fragmente të kësaj proze u botuan në gazetën e atëhershme "Bujku", që dilte në Prishtinë (korrik'98), si dhe në gazetën "Rilindja", që dilte në Tiranë (tetor'98).

Sa e sa herë kam menduar se këto rrëfime nuk e kanë pasur kohën as ditë as mot. Mbase kam dro, se edhe sot nuk e kanë kohën. Jo për ndonjë shkak tjetër, por e ndjej një përgjegjësi të veçantë ndaj fjalëve të plakut. Përherë kam pritur, ditë më të mira që t'i sistemoj këto radhë. Rrëfimi i Himës ka qenë i thjeshtë dhe i saktë. Pa stilizime dhe zmadhime. Jo, se ç'bëjnë shpesh herë ata që duan t'i sh-trembërojnë faktet në lidhje me ngjarjet. Qëllimi im është që të përcjellë sado kudo kronologjinë e detajeve historike, aq sa e ka ruajtur këtë vetë rrëfimtari... Hima ndonjëherë i shante edhe të mirët që i njeh historia, kështu që unë, me gjithë kujdesin që kam për këto rrëfime, i kam lënë ashtu siç janë. Koha do ta vërtetojë, se si ishin "më të mirët e historisë"(!). Kohërat përherë kanë qenë të turbullta në këto troje. Ato janë edhe sot! Po, Hima?! Ai ishte një luftëtar i thjeshtë i denjë për kauzën kombëtare. Dhe unë tash do t'i referohem rrëfimeve të tij. "Jam konë me pushkë në dorë", tregonte. "Përherë në mbrojtje të këtyne trojeve. Kur asht vendosë nëpër zyra apo diku tjetër nuk jam konë. Aty janë konë ata që kanë pasë sadopak shkollë..." Himë Lybeniqi, kaçak mali, qysh prej moshës shtatëmbëdhjetë vjeçare e deri në ditët e të ashtuquajturës LNÇ, që na solli "robninë" e re. Kështu thoshte Hima, për atë farë "lirie". I shënova mu në fillim ëë këtij shkrimi këto fjalë, për të pasur të qartë se me cilin kemi të bëjmë. Kjo vlen për të gjithë ata që nuk e kanë njohur sa qe gjallë. Ai mbante perle të gjatë, por atë e hoqi me 1904, kur u kthye Isa Boletini nga Stambolli. Secilit prej kaçakëve, Isa ua dha nga një plis deve. Edhe nga një shami të kuqe për me e lidhë plisin, tregonte Hima. Në vend të ngjarjes Himë Lybeniqi me plis të bardhë e shami të zezë rreth koke, vuri dorën mbi ballë si strehë, për të vërtetuar se kush e ngjatëjetoj. Më njohu. Ndal, ma bëri dhe ma tha emrin. Iu përgjigja thirrjes, por ai pa një pa dy kapërceu rrugën me hapa të matur, pa u mbajtur fare në shkopin e pleqërisë që e mbante si rekuizitë. U përshëndetëm pranë rrugës kryesore Deqan- Gjakovë, mu pranë mullirit të vjetër të Shabanajve, afër qendrës së qytezës në Deçan. "Ta ndezim nga një duhan", dhe nga kutia nxori cigaret. "Merre", ma bëri dhe të veten e vuri në cingarllëkun e çelibarit. Përtej rrugës, ndërtesa e vjetër e Kuvendit Komunal gumëzhinte nga lëvizja e policëve dhe

komunarëve të tjerë... Kosova kërkonte Republikë. Parku i vogël i mbushur me policë. Atëherë shumica shqiptare, të cilët lëvizën drejt qendrës dhe Hotel Turistit të atëhershëm, se nxënësit e gjimnazit vërshuan rrugët si lum. Disa ikën e disa të tjerë ecën sypatrembur, pranë tytave të autometikëve. Pak më vonë, kur policia u tërhoq tutje, një grup tjetër pak më i vogël nxënësish të gjimnazit "Vëllezërit Frashëri" zbritën rrugës së vjetër me qëllim që të brohoritnin: Kosova Republikë, mirëpo "kujdestarët e zellshëm" i shpërndanë, përpara se të zbrazej ndonjë breshëri plumbash mbi ta. Por... Qielli ishte i mbytur në tym dhe me re. Por edhe me aeroplanë luftarakë dhe me helikopterë. Flitej gojë më gojë se Prishtina ziente dhe piquej me top dhe me hekur. Me 26 mars dhe 1 e 2 prill 1981 demonstratat e studentëve, punëtorëve dhe qytetarëve të Prishtinës dhe Kosovës, u shtypën nga makineria ushtarake dhe policore e Jugosllavisë së dikurshme. U vranë 9 apo 11...?! Shifra zyrtare nuk e kapërcente numrin 11... Ndal pak, ma bëri. Hë, a kemi diçka të re?, më pyeti. Prishtina po digjet Hakë!, iu përgjigja. A...a...a, mëmëriti me një tingull që vetëm mund të shqiptohet dhe kurrsesi nuk mund të shkruhet. Çka po thue ti?, e pyeta. Çka po thom unë? Diçka si fllad por edhe djegës po më vjen. "Mbaje në mend se dhambët e qenit të çartun janë ngulë në mish. Ose, do të mbesin dhambët në mish ose do ta shkoqin një copë bukur të madhe...." Mbeta për pak pa gojë. Ma priti "E ka dhambin e keq shkau". Nxora lapsin dhe me pak shenja shënova ashtu, siç munda, këto pak fjalë duke menduar që me to një ditë të bëja një tregim mbi demonstratat e vitit '81. Por tregimi nuk bëhet me fjalët e huaja, kisha konstatuar shumë vjet më vonë. Tregimi apo proza duhet të burojnë nga shpirti i krijuesit ashtu, siç buruan ato fjalë nga plaku që kishte kapërcyer mbi një shekull, duke e lidhur bashkë kujtesën e tre apo katër brezave. Kanë kaluar mbi njëzet vjet që nga dita kur i kam dëgjuar ato fjalë të plakut, Himë Lybeniqi. Dhe ato fjalë, asesi nuk më hiqen nga mendja. Gjithë ajo figurë e tmerrshme më shqetëson si diçka e preکشme, me një si fotografi filmike që ecën shumë ngadalë. Ajo fotografi më ndjekë kahdo që shkoj dhe nuk më le të qetë. Në atë fotografi, unë e shoh gjithë Kosovën të mbërthyer brenda një goje të pamëshirshme bishe të tërbuar, nofullat e të cilës kullojnë sall gjak. Dhambët e bishës se tërbuar, na kanë kafshuar e ndrydhur mishin dhe eshtrat, jo vetëm dje. Ata vazhdojnë të na ngulfasin me çdo mënyrë edhe sot... "Djelmënia shqiptare dijnë diçka, por...!", tha Hima. Mori frymë thellë dhe shfryu. Gadi sa nuk pështyu, se çakejt e UDB-së ishin matanë rrugës dhe përcillnin çdo lëvizje të gjithsecilit që ishte në qendër të qytezës... Në vend të biografisë... Hime (Ibish) Lybeniqi u lind në katundin Lybeniq. Viti i saktë nuk dihet, sepse libra autentik të kohës nuk ka. Librat që ekzistojnë pranë ofiqarisë së gjendjes civile të Strelcit apo të Deçanit ose të Pejës, nuk kanë shënime të sakta, sepse datëlindjet para vitit 1900, ata i kanë regjistruar sipas

dëshmitarëve. Emri, Himë. Emri i babait, Ibish. Llagapi: Alimehaj. Njerëzit e thërrisnin: Himë Lybeniqi... Mbiemri Lybeniqi i mbeti nga emri i katundit të tij, Lybeniq, prej nga i kishte marrë udhët e jetës. Ato ishin udhë kaçaku. Jo, pse ai deshti. Por koha ishte bollë dhe ai duhej t'i rezistonte barbarisë sllave e turke dhe të mbijetonte, se ndryshe e priste çrrënjësja nga trolli stërgjyshor atë dhe të gjithë pjesëtarët tjerë të popullit shqiptar... Kur ke lindur? "Moti..." "Ai treti dikund larg. "Kaherë. Komjeti i Kuçit, krejt janë konë katalikë. Atëherë ja kanë dhanë Malit të Zi ato tokat ku jemi konë na. Fuqitë e mëdha. Ato pjesë janë konë të shtetit turk. Turkia e ka pasë lehtë të bajë tregti me tokat shqiptare. Edhe atëherë i kanë shti fëmijët nëpër shkolla. Mahmut Begolli ka ardhë në Pejë. Të parët e mi nuk e kanë dashtë fenë ortodokse dhe kanë ikë. Kanë ardhë në Plavë dhe janë ba muslimanë. Në Skiq të Plavës. Po flas për familjen tonë. Musliman janë ba Dema. Ma vonë Ahmeti dhe Dërvishi. I dyti vëlla Zenel Obria. Të parët tanë ishin tre vëllazën. Edhe ata si në legjendat e lashta. Tre?! Gjashtë vëllazën, janë konë gjithsejt. Te një barku janë konë, Zeneli me ëe vëllanë tjetër Sadik Obrinë, babën e Zenunit, kanë shkue në Drenicë. Ganiqi ka shkue në Beranë (Ivangrad) ose në Rozhajë. Nji vëlla ish konë si i marrun. Kur e ka kyce Limin në Plavë, ish konë mbytyë. Këta të Kuçit ishin konë ikë prej Cernagore. Kush nuk ka ikë në atë kohë?! Edhe kanë luftue. Ju thashë se janë konë katolikë dhe kanë ikë prej fesë ortodokse. Merrni vesh se nuk ashtë as '12 ta, as e '13 ta. Dyndje të popullsisë nëpër trojet shqiptare janë konë të shpeshta. Terror për ndërrimin e fesë ka pasë edhe ma përpara se ju ka ra ju me ndie. Stefani, vëllau i gjashtë e ka pasë kishën në Junik. Në Junik ka shkue si shka dhe shka ka mbetë deri në vdekje. Shka për shkak të fesë ortodokse. Por nuk ka lanë pasardhës... Drenica dhe na jemi Berishë... Kuç jemi... Ali Salihu, poashtu ka shkue në Junik dhe aty ka mbetë. Kuçin e Deçanit dhe të Leshanit i kemi te nji vëllaznie. Na i kemi ma së afërmi, si të mëhallës këta të Deçanit. Edhe në Obri ka kuç dhe janë tanët. Nji vëlla ka shkue në Drenicë. Galica, Mikushnica, Dubofci, Prekazi, Tërnavci janë të gjithë të nji vëllaznie (Kuç). Këta tanët i kemi edhe në Këpuz. Jo vëllazën të nanës e të babës. Por vëllazni të një gjaku. Si kanë jetue ata? Ndonjiherë kanë jetue mirë. Pak ma shumë keq se mirë. Kur jam ba unë me dijtë diçka kemi jetue mirë. Kemi pas lopë, dhenë dhe dhi.... Masandej kanë ardhë kohë të tjera. E kapi hyqymeti me shtërngesë këtë vend. Shtatëmbëdhjetë vjet e kam marrë pushkën në krah. Me shoqinë time jemi marrë vesh dhe nuk e kemi lëshue deri vonë. Gjithmonë, sa a kanë koha kemi luftue për vatan...

Dojke shkau me na sundue edhe në kohë të Turqisë...

Si ka ardhë koha që ke dalë në mal? Hyrrjeti apo? Dymbëdhjetë vjet para Hyrrjetit, a konë Shqipni në këto anë. Katër a pesë vjet të mira nuk i kemi pas. Mirëpo, pasanikët nuk kanë dashtë me e prishe terezinë e vet dhe me na ndihmue. Kanë thanë pleqtë, se edhe kajmak edhe vatan nuk ka. Katër pesë vjet, para Hyrrjetit ka ra si një rrëfije e keqe. Pesë shkije me i shkruie zapti ndër dhetë a pesëmbëdhjetë shqiptarë. Edhe Haxhi Zeka a konë për këtë. "Mos, Himë mos!", ndërhyri dikush. "Nuk dini ju gja!", tha shkurt dhe vazhdoi. "A konë kohë e vështirë. Rrëfije. Dojke shkau me na sundue edhe në kohë të Turkisë. Zaptisë ia kemi këputë dorën te Qurshijat e Raushiqit. I ka ra dora në tokë. Atëherë asht ardhë një Pashë çel, në Pejë. Për pesë ditë e kemi ndjekë Pashën. Kemi luftue. Hyqymeti vike e i merrke burrat në të cilët dyshonte. Me iu shkimë vullnetin gjithë atyne që punojshin për vatan. Ka ardhë koha dhe kanë que studenta në Stamboll. Hasan Prishtina, Zenel Begu i Pejës, Gani Beg Toptani. Mbas disa vjetëve prej Stambolli, studentat kanë kërkue kushte ma të mira për vete dhe për popullin shqiptar, por askush nuk u ka vue veshin. Atëherë studentat kanë kërkue ndihmë nga disa fuqi të mëdha të asaj kohe. Si nga Austro Hungaria e Franca. Studentat gjithmonë kanë punue për vatan. Atëherë kanë hypë në deti në një vapor dhe kanë shkue në Austri. E kanë zotnue gjuhën frënge dhe turqishten. Janë ankue, sidomos te qeveritarët e Austro-Hungarisë. Ata i kanë këshillue që të kthehen dhe të vazhdojnë punën që e kanë nis. Të mësojnë, por edhe të protestojnë për të padrejtat që baheshin në kurriz të popullit shqiptar. Studentat tanë gjithmonë janë konë të përcjellun nga organet e pushtetit. Atëherë dhe tash. Por zani i tyne asht ndëgjue fortë. Këtë të drejtë e kanë studentat kudo në botë. E kanë edhe sot, apo jo? (Ishin vitet '80 ta kur po bisedonim). Ismail Qemali, Hasan Prishtina e ndonji tjetër, janë kthye në Stamboll. Me short e kanë ba. Dhe shorti i ka ra Haxhë Mustafës me ba atentat në Sadriazemin. A ju kujtohet ajo kanga që e këndojshin Dërvish Shaqa dhe Demush Neziri. E këndojshin edhe Lan Dobra e Hysen Uka. Tashë vonë edhe Shaqë Avdia: Ndal pajtonin o ti djal'ë, a je shurdhan a je budall'ë!

Trazirat e Stambollit

Në Stamboll aso kohe kur qenë vetëm 37 studenta shqiptarë. Studentat përherë e kanë pasë mandatin me i dalë zot këtij vendi. Këtu edhe përjashta. Hasan Prishtina ka hy në Parlamentin turk si deputet... Ju thashë se e kanë ba me short.

Studentave u ka ra shorti me e vra Sadriazemin. Mbas tre muejve e kanë nxjerrë prej burgu Haxhë Mustafën. Lirat e kuqe nxjerrën. Një ndodhi n'parlamentin turk. Talat Pasha tue i ngue toskë e gelte. Ismail Belt Vlora flet, po duem shkolla shqipe dy orë, ose para dite, ose mbas dite. Prej komjetit të Zyl Karnenit e kam të drejtën time të gjuhës dhe të shkollës shqipe. I kanë ra shuplakë Ismailit. Hasan Prishtina e ka nxjerrë revolën. Bohet tollovi. Kanë ndërhye parlamentarët tjerë. Hasan Prishtina thotë, kësaj shuplake kanë me ja ndi zanin krej Evropa. Isa Boletini a kanë me familje të vet dhe me të birin e mixfies në Stamboll. Aty asht njohtë me Ismail Qemailin. Kanë ardhë deri në përfundim se duhet me u takue e me shkue në Gjermani për me kërkue mjete ushtarake e me i futë në Shqipni. Ata njerëz që i ngon populli me i zgjedhë në krye të kryengritësve. Isa Boletini thotë se duhet me e dhanë të katërtën e mademit të Trepçës dhe të xeherorëve tjera, që sadokudo t'i tërheqim fuqitë e mëdha që të na ndihmojnë. Me ju dhanë edhe Banjën e Pejës. Me u premtue edhe pasuni të tjera. Hasan Prishtina ka thanë, se mbas një kohe edhe ai do të kthehet në Kosovë dhe do të bisedojë me njerëzit ma me ndikim për pregaditjen e kryengritjes...

Ali Pashë Gucia

U ba një e përzime në Pejë. Çaushin e vranë. Erdhi një i Rugovës te Kurtula. Tha: thuej Ali Pashës se jam ardhë me u shkruë çaush se e kanë vra çaushin. Ulu djali i mirë. Çka kemi të re? jam ardhë me u shkruë çaush. Hajt, se të thërras ma të parin. Mue Pasha me tha me ardhë e me u shkruë çaush. Kur të vjen koh a kam me të thirrë, mos ke gajle. Janë konë çue do fjalë të këqija. Ju, Kurtula po thon e...Jo, po i vret cubat. Edhe do fjalë të tjera. jo, po i man cubat. Hajt i ki pa thanë Kurtula djalit që erdhe me u shkruë çaush dhe e kish përcjellë. Ali Pashë Gucia e pat ba Kurtulën, Kryeçaush e disa dreqen në Kapeshtnicë ishin kundra Kurtulës... Ai djali nuk pret por shkon menjihërë te Ali Pashë Gucia. Kështu a konë. Na tanëve nuk iu kemi friksue asnjihërë. Vetëm të huejve dijmë me iu nënshtrure. Atëherë u banë edhe tonët nëpër poste. Ali Pasha yni. Kurtula yni. Hallku ynë thonë: Ta di shtëpinë! Eh, çka jemi na?!"Veç me më shkruë çaush", i thotë ai djali Ali Pashës së Gucisë. "Prit pak se i thërras edhe të parët e shehrit dhe ti ke me konë ma i pari në teftër!". "Mirëpo, unë due që të më merrni qysh tash, se përndryshe..." "Ndal pak djali i mirë!" "S'ka ndal" dhe disa fjalë të tjera... Adem Gocka dhe ai djali që dojke me u shkruë çaush janë konë të Rugovës. Djalë ma të pasëm se Adem Gocka nuk ka pasë në krejt Pejën. Atij i erdhi randë që Pasha ia ktheu atë djalin. Qysh me ardhë Ali Pasha prej Gucije

këtu e me sundue në Pejë? Si me komandue ai me qytetin? Por këtu a kanë edhe një gverrë tjetër. Për gra janë ba gjaqet shpesh herë në këto troje. A kanë një grue e bukur,çikë. E lypj Haxhi Zeka. Nuk ia dhanë. Nuk ja dhanë as Adem Gockës. Këta të dytë e kanë muzhevonën dhe ia kanë gropën Pashës së Gucisë. Ai djali shkon përsëri te Ali Pashë Gucia. Veç ke me më marrë çau. Hajt se në këto dy ditë e ndreqim këtë punë, i thotë Pasha i Gucisë. Kësaj pune ke me ia pa sherrin, i pret djali dhe del. Adem Gocka e ruan Pashën kur don me shkue te sejmenët. Te Dulia a kanë një furrë buke. Aty asht vra Ali Pashë Gucia. Gocka e vrau. Atë ditë dhe sot iu ka dhanë e mbrapshta tokës sonë. Qysh se u vra, Pasha i Gucisë... Thonë se katërqind qese të asaj kohe i muer Mahmut Begolli për këtë vrasje. Kush i dha këto pare? Paj shkjenia se kush tjetër. Atëherë u bajke luftë. Hypke Haxhi Zeka. Mullitë e Haxhi Zekës janë kanë të njohtun dhe ai ka mujtë me i dhanë bukë krejt këtij mileti. Ai i ka fikë këto troje. Ai a kanë gjakpirës i madh. Ai nuk e ka çue as edhe një kali për komb të vet. Beglerëve me iu nxjerrë eshtnat prej vorrit dhe me u shtyp asht pak. Me ju nxjerrë eshtnat prej vorrit dhe ma ju blue si kafja nuk u dalim hakut. Po, po beglerët kanë pasun dukat e pasuni, sa me i nxjerrë tokat shqiptare prej robnisë... Pasi një heshtje e gjatë... Ne të pranishmit shikohemi mes vete. Ai sikur kotet duke pirë çaj malë. Mendohem gjatë për këto fjalë. Po ne për tjetër e dijmë Haxhi Zekën. Sa kënga është për të. A ka pasur njerëz që nuk e kanë ndihmuar çështjen kombëtare? Ata njerëz populli i ka shpallë tradhtarë. Po me popullin çka është bërë? Nga tradhtia e disa njerëzve ne kemi mbetë në robëri. Po Haxhi Zeka nuk ka qenë i tillë. Në disa këngë, por edhe në shumë shkrime të ndryshme historike ai përmendet për përpjekjet e tij të jashtëzakonshme për krijimin e një shteti shqiptar edhe duke pasur, qoftë edhe njëfarë vazaliteti në Anglinë. Vetëm e vetëm për të themeluar diçka të qëndrueshme dhe të sigurtë për të ardhmen e Shqipërisë... Hima sikur përmendet..."Më keni ba nder! ", thotë. Tash e sa ditë që jemi bashkë...Nuk deshta t' ju tregoj, mirëpo, mbramë kam ndejë, me Isa Boletinin. Kemi bisedue bukur shumë për situatën e sotme. Edhe të djeshmën, poashtu. Mos mendoni se jam plakë e matufë. Po, po kam ndejtë, ashtu si po rri sonte me ju. Këto pyetjet tueja më kanë detyrue të rrijë me të. Isa kishte një dhimbje në dorë. Pastaj Hima na tregoi se si ia kishte prerë gishtin i vëllai rastësisht me sopatë.Vëllau i tij Ahmeti ia ka pasë pre. Shumë vetë më kanë pyet për atë fotografi, në të cilën shihet me Ismail Qemalin dhe delegacionin e tij, kur kanë udhëtuar për në Londër, ku mbahej Konferenca e Ambasadorëve. Aty i shihet gishtin i këputur i Isës. Të gjithë mendojnë se plumbi ia ka këputë gishtin. Por jo. Isa dhe Ahmeti janë kanë tue punue diçka. Isa a kanë tue ia mbajtë një hastën muri dhe Ahmeti ia ka pre... A është plagosun Isa nëpër betejë? I plagosun nga plumbi?Po, po a kanë i plagosun disa ...

<http://flori-press.blogspot.com/2005/10/flori-bruqikush-eshte-nimon-muaj.html>

Intelektual Namik Sehu, Shqipëria-mjekësia e tij nëpër vite...

Intervistë

Le të mbetet doktori shëruesi i njerëzve, nderi i të gjithë shqiptarëve kudo që janë...!

Historia, kjo portë e madhe e Jetës, gjithmonë është e hapur për cilindo që kërkon të zërë vend në të. Të hysh në Histori dhe të bëhesh pjesëtar i saj mjafton të jesh njeri me kulturë, të kesh humanizëm, shpirt të gjërë, t'u japësh shpresë, dashuri dhe, keto i kane mjekët. Këtë më mirë se kushdo tjetër e dinë pacientë të ndryshëm, ata, që i mbajnë sytë nga sytë e mjekut. Zemra e mjekut, sikur të kishte mundësi të ndahej në aq copa të shumta sa është edhe numri i pacientëve nuk do kishte mundësi t'i shkonte çdo patienti, e megjithatë, ata, pacientët e shëruar mbajnë me vete një pjesë zemër mjeku, sepse mjeku, për vetë profesionin e tij human që ka, bashkë me zbulimin dhe shërimin e sëmundjes të jep edhe një pjesë zemre nga zemra e tij. Një zemër të ngrohtë mjeku e mbante me vete për vite me radhë edhe një ish pacient i ardhur kohët e fundit në Nju Jork. Një burrë i moshuar nga Shqipëria kishte ardhur për vizitë tek vajza e tij këtu në Nju Jork. Quhet Yzeir Neziri. Pasi njihemi rastesisht, ku ishim ftuar ne një gezim familjar që na kishte ftuar një bashkeatdhetari yne dhe, kur mëson qytetin tim ku unë jam lindur dhe rritur, çohet e më përqafon, sikur të ishim miq të vjetër, ose sikur ai të ishte borxhli ndaj meje.

- "Po ti qenke nga qyteti i doktor Namikut more trim"! - më thotë.

E kuptova se për cilin doktor e kishte fjalën, duke e pohuar.

- Si e kam doktorin? - ishte pyetja e tij e parë.

- Doktor i është mirë, e ke këtu, jeton në Nju Jork, - i them.

Unë, sikur t'i kisha dhënë një sihariq të shumëpritur. Që nga ai çast u bëmë "miq" dhe, pothuajse tërë kohën e kaluam me bisedën për doktorin, duke u harruar për çfarë ishim mbledhur.

- "Ah, male, male, që nuk takoheni me njëri tjetrin, ndërsa ne njerëzit ..., njeriu patjetër do takohet me njeriun një ditë, more mik"! - tha zotëria i moshuar....

Në fund lamë një ditë me zotin Yzeir Neziri ditën dhe orën t'i shkonim në shtëpi doktor Namikut për ta takuar, duke thyer edhe rregullat e jetës, pa e njoftuar. Kjo ishte dëshira e zotërisë, t'ia bënte surprizë vajtjen në shtëpi dhe takimin me doktorin.

Gjatë vizitës në shtëpinë e doktor Namikut dhe në bisedën që patëm, unë mësova shumë më shumë se ç'dija për atë njeri.

Doktor Namik Shehu!

Doktor i nderuar kardiolog, shkencëtar, profesor, bir i qytetit të Beratit që u lind dhe u rrit në atë qytet. Një jetë të tërë në shërbim të njerëzve jo vetëm të qytetit të tij, por edhe të qytetarëve të tjerë nga e gjithë Shqipëria. Doktor i aftë në profesionin e tij dhe i palodhur në punë, që gjithë jetën e tij ia kushtoi jo vetëm shërbimit shëndetësor, por edhe leximit, literaturës, kërkimit, studimit në fushën e mjekësisë, shkencës. Doktor Namiku gjatë gjithë karrierës së tij si mjek, nuk mund të rrinte i qetë duke i gëzuar mbajtjes së diplomës: "Shkëlqyer". Puna studimore e shkencore ishte etja e tij për t'u ulur me orë të tërë mbi libra, për të gjetur atë, bërthamën e re të frutit që mjekësia shqiptare duhet të jepte. Në vitin 1980 mbron disertacionin për gradë shkencore, "Kandidat i Shkencave Mjekësore" me temë: "Presioni arterial dhe hipertensioni arterial thelbësor", 150 faqe. Në vitin 1984 merr titullin: "Bashkëpunëtor i Vjetër Shkencor, ndërsa në vitin 1994 laureohet me gradën shkencore: "Doktor i Shkencave Mjekësore". Portreti i doktor Namik Shehut është i gjërë dhe i larmishëm, sa të shkruhet në një faqe gazete nuk mjafton para gjithë aktivitetit të tij shumëvjeçar si doktor. Doktor Namiku ka qenë anëtar i këshillit shkencor të Ministrisë në vitin 1971, kryetar i shoqatëve të mjekëve në Berat gjatë viteve 1971-1994, ndihmës gjyqtar për shumë vite, kryetar i shoqatës Shqipëri - Turqi për Beratin dhe nën kryetar i kësaj shoqate si republikë në vitet 1991 - 1997, Ka qenë edhe anëtar i Shoqatës Evropiane të Kardiologëve dhe të Dhembjes së Kokës nga viti 1992. Doktor Namik Shehu është dekoruar disa herë nga Presidiumi i Kuvendit Popullor me "Urdhërin në Shërbim të Mirë të Popullit", ndërsa nga Instituti Amerikan i Biografive me titullin: "American Medal of Honour". Dr. Namiku gjatë gjithë jetës së tij nuk i është ndarë asnjëherë punës kërkimore shkencore nëpërmjet kurseve të kualifikimit pasuniversitar, disertacioneve për gradë shkencore e deri në referencat e studimet shkencore që kapin mijëra faqe të daktilografuara. Ka botuar disa monografi në fushën e shëndetësisë: Veprimet anesore në antibiotiko terapi dhe presioni arterial, hipertensioni patologjik dhe mjekimi. Në vitin 1983 ka botuar monografinë me bashkautor: "Reumatizmi artikular akut dhe pasojat e tij" me një volum prej 208 faqe.

Ka bërë përkthime dhe përshtatje.

Ka botuar artikuj në revistat "Shëndetësia Popullore", "Buletini i UT-së", "Seria e Shkencave Mjekësore", "Punime Neuro-Psikiatrike", "Punime Neurologjike" e shumë të tjera. Për probleme të shëndetit ka mbajtur disa referate dhe është folur edhe në RTSH.

Ka mbajtur referate brenda dhe jashtë Shqipërisë, në 30 sesione dhe konferenca shkencore. Në vitin 1993 në Pavia të Italisë: "In Congresso Nazionale di Cardio-Neurologia", si dhe në Liezh të Belgjikës në vitin 1994. Qyteti i Beratit si dhe qytetet e tjerë fqinj kanë patur fatin të kenë mjekë të aftë si Doktor Namik Shehu, i cili ka punuar përkrah mjekëve të tjerë të aftë, që kanë një emër nderi në Mjekësinë Shqiptare si: Maksut Dërrasa, Pandeli Çina, Lluka Muço, Ymer Dishnica e shumë të tjerë. Dr. Namik Shehu jeton prej tetë vjetësh me familjen e tij në SH.B.A. në Nju Jork, i cili gëzon të dyja nenshtetësitë, shqiptare dhe amerikane. Edhe këtu Dr. Namiku ka ushtruar veprimtarinë e tij si mjek, duke punuar vullnetarisht në spitalin "Lenox Hill Hospital" në Manhattan.

Është Sekretar Shkencor i Akademisë së Shkencave Shqiptaro - Amerikane në Nju Jork. Ka marrë pjesë në takime të shpeshta me ambasadorin e misionit të Shqipërisë pranë OKB -së, ka patur takim me mjaft interes me ambasadorin e Shqipërisë në Uashington për probleme të akademisë dhe në interes të Kombit Shqiptar. z. Fatos Tarifa.

Kryetari i Akademisë së Shkencave Shqiptaro - Amerikane Prof. Dr. Skënder Kodra është shprehur: "...Dr. Namik Shehu është një personalitet shkencor dhe një person i devotshëm dhe i aftë në kryerjen e detyrës..., ndërsa Kryetari i Akademisë së Shkencave në Shqipëri, Prof. Dr. Ylli Popa është shprehur: ...Nëpërmjet Doktor Namik Shehut i uroj suksese Akademisë së shkencave Shqiptaro - Amerikane. Vitin e kaluar në muajin Maj Dr. Namiku festoi në qytetin e tij, Berat, 70 vjetorin e lindjes, bashkë me shumë shok, miq, të afërm të doktorit, të cilët, dhurata më e bukur për Dr. Namikun ishte respekti dhe mikpritja, që qyteti dhe qytetarët e tij i rezervuan këtij njeriu të nderuar, ndërsa vetë doktori nga ana e tij mallin dhe mungesën disavjecare do ta shuante duke iu bere nje dhurate teper te cmueshme per qytetin dhe qytetaret e tij librin :atë mungesë disavjecare do t'ua shuante mallin, duke i dhuruar edhe ai vetë një dhuratë tepër të çmueshme për qytetin dhe qytetarët e tij librin: "Berati, mjekësia nëpër shekuj". Për kontributin e lartë që Dr. Namik Shehu ka dhënë për popullin dhe shëndetësinë, Bashkia e qytetit të Beratit e ka nderuar me titullin: "Intelektual i shquar i qytetit të Beratit". Dr. Namik Shehu është i martuar me mësuesen e nderuar, zonjën Engjellushe Shehu (Dyrmishi) ku kanë lindur edhe tre fëmijë. S'ka si të

ndodhë ndryshe, kur nga një peme e shëndoshë detyrimisht që do dalin edhe fryte të shëndoshë. Teuta, vajza e tyre e madhe është inxhinieri e rymave të ulta, Eriani, djali i tyre është mjek, po aq i apasionuar sa edhe i ati si dhe vajza tjetër Loanda farmacistë, ku ka fituar edhe titullin "Doktorate ne Farmaci". Duke u njohur me udhën e bukur, të gjatë e të vështirë, në të cilën ka ecur gjatë gjithë jetës së tij si njeri, mjek, drejtues, doktor, shkencetar dhe për kontributin e tij të madh që ka dhënë, doktor Namik Shehu mbetet shembull i një njeriu, nga i cili kemi c'te mesojmë e të mburemi me të. Le të mbetet Doktor Namik Shehu njeriu i thjeshtë, nderi i Beratit, i beratasve, i gjithë shqiptarëve kudo që janë dhe të gjithë ne të bashkohemi njëzëri duke i uruar: "Jetë të gjatë, lumturi familjare, dhe shembull për brezat e rinj"

Interviste me Doktor Namik Shehu

- Dr. Namiku! unë dëshiroj ta filloj intervistën me ju me pyetjen e parë:

Mund të na thoni ju lutem, kush është Dr. Namik Shehu?

- Jam një intelektual i kushtuar humanizmit, i lindur në qytetin e bardhë e të ndritur, në qytetin e lashtë 2400 vjeçar, në qytetin e legjendave të Dodonës dhe Tomorrit, në Berat. Kam udhëtuar në tre kontinente. Në Europë, Azi dhe Amerikë, ku më është dhënë mundësia të shfaq aftësitë e mia, nëpërmjet disa gjuhëve të huaja si, pedagog, mjek, kardiolog, drejtues, kryetar shoqate dhe Sekretar Shkencor në Akademinë e Shkencave Shqiptaro-Amerikane në Nju Jork. Mbetem i përbetuar i mjekësisë, duke i kushtuar një jetë të tërë mbi 40 vjeçare.

- Si ju lindi dëshira për të vazhduar për mjekësi?

- Pyetja juaj zoti Simsia më zgjon impresione emocionuese. Mos të na duket si çudi se dëshirat e jetës njerëzve u lindkan shpesh në fëmijëri, siç ka ndodhur edhe me mua.

Isha 12 vjeç kur u sëmura në Kampin e pushimit të pionierëve në Vlorë dhe u shtrova urgjent në spital. Më mjekonte një mjek italian, i cili u thotë prindërve të mi, se sëmundjen e përballoi fiziku i tij i fortë. Që atëherë më lindi dëshira për t'u bërë mjek, zot i vetvetes si dhe kënaqësia ime për t'i shërbyer popullit tim.

- Pasi mbaruat studimet për mjekësi, ju jeni nga ata studentë që mbani diplomën "Shkëlqyer". Dëshironi të thoni, ndonjë mbresë p.sh. nga vitet studentore?

- Për t'u formuar si mjek më kanë ndihmuar një kompleks prirjesh. Pasioni, durimi, dëshira për të studiuar, aftësia vetiake, memoria... Në bankat e shkollës. kujtoj me emocion anatominë, ku Dr. J.Koliqi vinte vetëm notën 2, por kur unë mora notën 5 në provim u befasua gjithë klasa. Në fletorën e matematikës Prof. A.Bazhdari theksonte: "Nxënës që meriton të lavdërohet...", në praktikë mjeku bullgar më mësoi funksionin lumbar... Në institut akoma i kam të freskëta mbresat nga provimet e shtetit të kirurgjisë, ku Prof. Dvinjanjenoi thoshte: "Po më duket se jam me studentët e Moskës..." sepse ne i përgjigjeshim rusisht. Më ka emocionuar gjithashtu surpriza kur nga caktimi në Roskovec me emëruan pedagog në Tiranë. Eh, mbresat janë aq të shumta sa më duhet t'i përmbledh në një libër të tërë...më vete, zoti Simsia. Si mjek pedagog kujtimet më rrjedhin si lumi Osum, midis 360 nxënësve të mi dhe shfletimit të fletoreve të notave të tyre. Edhe sot ndjehem i privilegjuar dhe krenar me ata, si nga rezultatet, arritjet dhe për respektin që kanë pasur ndaj meje. Ata u bënë ministra, dekanë, profesorë, doktorë dhe specialistë të shquar.

- Ju keni shërbyer për vite me radhë, pa u lodhur, jo vetëm në qytetin tuaj, Berat, por edhe në qytete të tjera, si në Kuçovë apo edhe në Skrapar, ku keni qenë edhe drejtor i spitalit të Corovodës. Si ndjehet doktor Namiku sot, kur kujton ato vite shërbimi mes qytetarëve të ndryshëm?

- Zoti Simsia! Po me fisnikëron me këtë pyetje, duke më bërë të lumtur, krenar dhe të rinuar...(Sytë i mbushen me lotë, e ka të vështirë të vazhdojë të flasë). Nuk e mendoja që me pyetjet e tua të më çojë në vitet e hershme të rinisë sime, në ato vitet e hovit të madh dhe të vrullshëm të veprimtarive të mia, ku sakrifikojnë kishte sukseset dhe kënaqësinë profesionale, të shoqëruara me përshendetjet e të sëmurëve të mi...Skrapari shquhet për mikpritje dhe bujari siç më priti edhe mua në ato vite, ku unë i fala rininë time. Isha i vetëm që duhet të përballoja gjithçka. Atje kam kryer trakeotominë, e para në rang republike. Kam ushtruar mikrokirurgjinë duke aplikuar raush narkozën. Kam bërë funksion lumbar në një fëmijë gjashtë muajsh me konvulsione, që sot punon si infermier në Berat. Kam kryer autopsi në maje të kodrës.Në Kuçovë punoja pa orar dhe vonë në mbrëmje kthehesha në shtëpi në Berat. Në atë kohë më zgjodhën edhe anëtar të Këshillit Popullor të Qytetit, ndërsa emërimin në Berat e konsideroj fat shkolle dhe përvojë të madhe. Atje u specializova si kardiolog. Atje gjeta lumturinë e shpirtit e të familjes sime, bashkëshorten time Engjëllushe Dymishi, mësuese e histori-geografisë, me të cilën krijova dhe familjen time. Sigurisht, po aty mora respektin, lavdinë, përshendetjet e bashkëqytetarëve dhe pacientëve të mi, që i kujtoj me mall dhe i nderoj.

- Doktor, mund të na thoni në mënyrë të përmbledhur për punën tuaj kërkimore e shkencore, si dhe referatet dhe konferencat shkencore, që ju keni mbajtur brenda dhe jashtë Shqipërisë?

- Puna studimore e shkencore për mua mbetet pjesa më kryesore e veprimtarisë. Është filluar heret, qysh në vitet studentore me një punim E.K.G.u vazhdua pa ndërpreje për vite me radhë me studime, sidomos në fushën e kardiologjisë. Kam bërë punime mbi infarktin e miokardit. Kam studiuar vlerat normale të P.A. në rrethin e Beratit, duke përcaktuar normat e saj, të ngjashme me studimet në Pavia të Italisë. Aktivitetin tim shkencor e kam konkretizuar nëpërmjet artikujve shkencorë. Referate e kumtesa, përkthime me botime dhe me kater monografi. Kam mbajtur 30 referate e kumtesa në 30 sesione, konferenca e kongrese brenda dhe jashtë Shqipërisë... Veprimtaria ime shkencore është përgjithësuar me marrje titujsh e grada shkencore.

- Doktor! Para pak ditësh ju provuat një ndjenjë emocionante të shoqëruar me një surprizë. Takimi me një ish pacientin tuaj, që, sigurisht edhe ndosh-ta e kishit harruar, sepse numri i tyre është i shumtë. Mund të na flisni pak për mbresat dhe emocionet që patët gjatë atij takimi?

- Shembulli që përmendni ju zoti Simsia, përbën një nga rastet e shumtë e serioze që ka kërkuar dhënien e ndihmës mjekësore dhe ndërhyrjen kirurgjikale në zemër në një kohë sa më të shpejtë. Një i sëmurë i tillë, si zoti Yzeir Neziri, di të vlerësojë mjekësinë dhe mjekun edhe pse ka kaluar shumë kohë. Ai i ka bërë vend mjekut në mendje dhe në zemrën e tij tashmë të shëruar. Takimi im me të, pas një kohe të gjatë ishte një surprizë e kthyer në përmallim, kënaqësi dhe respekt. U gëzova që pashë ish të sëmurin tim, tani të shëruar në vend të huaj, por dhe u kënaqa se mora një shpërblim moral e shpirtëror.

- Jeni dekoruar nga Presidiumi i Kuvendit Popullor, me titull: "Bashkëpunëtor i vjetër shkencor", si dhe gradën shkencore: "Doktor i Shkencave", gjithashtu dhe me një titull të lartë edhe këtu në SH.B.A.: "American Medal of Honor", Ky është një nder që ju bëhet jo vetëm juve, por edhe neve, gjithë shqiptarëve. Mund të na thoni diçka?

- Marjen e dekorimeve, titujve apo gradave shkencore i çmoj dhe i konsideroj si një shpërblim dhe nder që i është bërë punës sime, si edhe ndihmesës që i kam dhënë popullit dhe të sëmurëve, njëkohësisht i vlerësoj si nxitës dhe inkurajim për veprimtaritë e mia të mëtejshme. Këtij qëllimi i shërben edhe akordimi i titullit: "American Medal of Honor" dhënë nga një institucion prestigjioz me emër

në botë, siç është Instituti Amerikan i Biografive. Ai vlerësoi kontributin e punës sime si intelektual, përfaqësues i qytetit tim Beratit dhe kombit tim shqiptar, radhitur krahas intelektualëve të tjerë të kombësive të ndryshme. Si i tillë, mua më mbetet obligim dhe detyrë e vazhdueshme të punoj dhe të angazhohem më shumë për të kontribuar sadopak për popullin dhe kombin tim.

Jeni sekretar shkencor i Akademisë së Shkencave Shqiptaro-Amerikane në Nju Jork. Si po ecën aktiviteti juaj në këtë akademi?

- Akademia e Shkencave Shqiptaro-Amerikane, në Nju Jork, ka si qëllim që si një tempull i dijes dhe i kulturës të kontribuojë sa më shumë për t'i shërbyer popullit dhe interesave të kombit tonë. Veprimtaria e Akademisë sonë ka qenë e gjithanshme dhe me aktivitete të ndryshme. Janë bërë mbi 25 takime, mbledhje kryesishë dhe ansamble, ku janë shtruar probleme për zgjidhje.. Është shkëmbyer përvojë e Akademisë së Shqipërisë dhe asaj të Kosovës, nëpërmjet përfaqësuesve tanë... Pranë akademisë sonë ekziston organi i saj, revista "Dituria", ku unë jam anëtar i stafit dhe kam shkruar artikuj të ndryshëm shkencor e problematikë. Akademia jonë ka zhvilluar në vitin 2004 një konferencë shkencore mbi unitetin në diasporën tonë dhe ka në programin e saj të bëjë një aktivitet të gjerë me rastin e 600 vjetorit të lindjes së heroit tonë kombëtar, Gjergj Kastriotit- Skënderbeu.

Keni patur takime me dy ambasadorët tanë në Nju Jork dhe Ëashington. Çfarë keni biseduar konkretisht?

Në veprimtaritë e gjithanshme të akademisë sonë përfshihet edhe bashkëpunimi dhe takimet e mia me ambasadorët e vendit tonë, Shqipërisë, në SH.B.A. Me z. Fatos Tarifa kemi patur një takim zyrtar në selinë e ambasadës sonë në Ëashington. Takimi dhe diskutimet u përqëndruan rreth një bashkëpunimi më të ngushtë për të kontribuar në interes të kombit tonë dhe të diasporës shqiptare në Amerikë. Me ambasadorin e misionit të Shqipërisë në OKB, me seli në NY., z. Agim Nesho, bashkëpunimi ka qenë më i hershëm. Ai ka marrë pjesë në Konventën e parë të akademisë sonë. Kam bërë takime dhe biseda me rastin e përvjetorit të ditës së pavarësisë së vendit tonë, me 28 Nëntor. Dëshiroj që bashkëpunimet të jenë më të shpeshta dhe më frytdhënëse.

- Doktor, ju në fillim të bisedës, thoni se keni udhëtuar në tri kontinente. Mund të na thoni diçka, ju lutem, edhe për kontinentin aziatik? Si e keni manifestuar dhe çfarë përshtypjesh keni?

-Përshtypjet e mia për kontinentin aziatik mund t'i shpreh nëpërmjet njohjes dhe vizitës që kam bërë në republikën e Turqisë. Ato mbeten kujtime të paharruara,

mjaft mbresëlënëse, impresionuese dhe mjaftë prekëse. Në vitin 1991 u formua shoqata miqësore Shqipëri-Turqi, por edhe dega e qytetit të Beratit. Unë isha kryetar i saj. Aktivitetet e shoqatës sonë kanë qenë të shumta dhe të larmishme. Kemi bërë mbi 50 takime në ambasadën e republikës turke në Tiranë, duke e kthyer atë si shtëpi të dytë, siç është shprehur ambasadori, z. Medin Ornekol.. Qyteti i Beratit është binjakëzuar me qytetin turk Safran Belu dhe për këtë janë shkëmbyer delegacione. Kjo ka bërë, që në mars të vitit 1993, të vinte në Berat, një delegacion i bashkisë së Safran Belusë, i kryesuar nga kryetari Mustafa Eren. Po në këtë vit një grup artistësh të qytetit tonë morëm pjesë në festivalin e qarkut të Sofran Bolusë, ku u dha një koncert që u pëlqye shumë. Në vitin 1994, me anëtarët e shoqatës sonë shkuam në Safran Belu, duke bërë një turne nëpër Turqi, për 16 ditë me radhë, ku kemi vizituar qytete të shumta, si: Stambolli, Ankara, Bursa, Gemlik, Izmir, Çanakala, duke përshkuar kështu tre dete: Detin e Zi, Marmara dhe Egje. Për mua ishte në veçanti një kënaqësi e madhe, ngase pas 70 vjet ndarjesh me njerëzit e mi, u takova dhe u njoha me kusherinjtë e mi në Gemlik, si dhe me miq e shokë të tjerë, ku vazhdojmë të kemi lidhje dhe korrespondencë të rregullt.

- Doktor! Vitin e kaluar ju festuat, në qytetin tuaj, 70 vjetorin e lindjes, ku edhe i dhuruat qytetit dhe qytetareve tuaj librin: "Berati, mjekësia në shekuj" Çfarë mbresash ju la një përvjetor i tillë dhe si u prit ky libër atje?

- Në një përvjetor të tillë, në vendlindjen tënde, mbresat, kujtimet dhe përsh-tytpjet, mbeten të paharuara, shumë të ndjeshme dhe mjaftë të gëzueshme. Ai përvjetor, për mua dhe familjen time, do mbetet një nder, krenari dhe kënaqësi. Të gjitha këto m'i dhanë miqtë, shokët, kolegët, bashkatdhetarët... Vlerën e asaj ceremonie, ia rriti edhe dhurimi dhe promovimi i librit tim, kushtuar mjekësisë së Beratit nëpër shekuj, i cili u prit dhe u vlerësua shumë, duke e bërë pronë të bibliotekës së qytetit dhe të spitalit. E ndjej për detyrë të falënderoj gjithë pjesëmarrësit, përfaqësuesit e bashkisë, popullin tim të Beratit, të Skraparit, të Kuçovës etj. Iu mbetem përherë borxhli bashkëqytetarëve të mi, duke iu uruar atyre dritë dhe lumturi.

- Ju faleminderit doktor. Edhe unë, sigurisht edhe lexuesit, ju falënderojmë për këto çaste që rezervuat për të na dhënë këtë intervistë kaq interesante. Ju urojmë edhe ne gjithashtu, juve, duke ju dëshiruar jetë të gjatë, dritë dhe mbarësi.

Pierre-Pandeli Simsia/ New York, U.S.A.

marrë nga: <http://ëëë.albnet.gr/intervieë/namiku.htm>

6 Maj 2005/ www.albnet.gr/

Jetëshkrimi:

Namik Shehu është i biri i Myhedinit, ka lindur në Berat me 28 / 05 / 1934. Është i martuar me Znj. Engjëllushë Shehu (Dyrmishi) mësuese e historigjeografisë dhe ka tre fëmijë: Teutën (inxhinierë të rrymave të ulta), Erianin (mjek) dhe Loandën(farmacistë).Puna e tij mbi 40 vjeçare, në shërbim të shëndetësisë së vendit; është vlerësuar si e lavdërueshme dhe cilësore nga drejtuesit e institucioneve ku u ka punuar si intelektual i shquar, pedagog me përvojë, si mjek i apasionur, klinikist dhe kardiolog i aftë, si drejtues aktiv dhe rezultativ, si organizator i suksesshëm, si studiues dhe shkencëtar me veprimtari të kënaqshme.Ka mbaruar Institutin e Lartë Mjekësor me 08 /07/ 1957, me diplomë “shkëlqyeshëm”. Në gusht të vitit 1957, është emëruar si mjek-pedagog në Politeknikumin Mjekësor të Tiranës. Ka dhënë mësim 350 nxënësve në lëndën e sëmundjeve të brendshme, në fiziologjinë normale dhe ka drejtuar praktikat e tyre mësimore në spitalin N.1 Tiranë. Njëkohësisht ka punuar si mjek klinikist në pavionin Nr. 7 në spitalin N.1 Tiranë, së bashku me prof. Ylli Popën dhe në Poliklinikën Qendrore të Tiranës.Në janar-shkurt të vitit 1960, është transferuar për nevojat e shtetit, në Skrapar si drejtor i spitalit të Corovodës, ku ka punuar si drejtues, si administrator dhe si mjek klinikist, duke kryer të gjitha profilet e mjekësisë, si mjek i vetëm që ishte deri në gusht të vitit 1962. Ka bërë trakeotominë e parë në rafsh vendi. Ka aplikuar raush narkozën. Ka bërë punction lumbar në një fëmijë 7 muajsh me konvulsione me sukses. Nga dokumentet e kuadrit rezulton se puna e tij është vlerësuar. Është cilësuar si studiues, organizator i zoti, mjek i aftë dhe si intelektual me perspektivë.Nga viti 1962 dhe deri në vitin 1995 ka punuar në qytetin e vendlindjes së tij në Berat, ku u kualifikua , u aftëso, u bë drejtues, organizator i aftë, aktivist shoqëror, shkencëtar dhe doli në pension.Nga gushti i vitit 1962 dhe deri në 14 mars 1967 ka punuar si mjek klinikist patolog, në poliklinikën qendrore të qytetit të Beratit. Nga viti 1967 dhe deri në dhjetor 1968 është emëruar drejtor i spitalit të Kuçovës (Q. Stalin). Atje ka punuar edhe si mjek klinikist dhe u zgjedha anëtar i Këshillit Popullor të Qytetit. Në dokumentet e kuadrit, vlerësohet si mjek i aftë, si punonjës human dhe i pakursyer. Si intelektual i nderuar, si aktivist shoqëror, organizator dhe drejtues i zoti, si studiues dhe kuadër me të ardhme .Në 31 / 05 / 1970 u specializua në spitalin N.1 në Tiranë, pranë klinikës kardiologjike të Fakultetit të mjekësisë, si specialist kardiolog. Nga kjo kohë e deri në vitin 1974 ka punuar në spital dhe në poliklinikën e Beratit si mjek kardiolog , gjithashtu edhe për rrethin e Skraparit dhe të Kuçovës.Në vitin 1974 është emëruar përgjegjës i repartit të sëmundjeve të brendshme në spitalin e Beratit, shef i shërbimit të

sëmundjeve të brendshme, në rafsh rrethi, dhe ka punuar si kardiolog për rrethin e Beratit, të Skraparit dhe të Kuçovës, deri në vitin 1988. Nga viti 1989 dhe deri në vitin 1995, ka vazhduar të punojë si mjek kardiolog në spital dhe në poliklinikën e Beratit, si kryetar i shoqatës së mjekëve, si aktivist i dalluar në lagje për problemet e shëndetësisë dhe si punonjës shkencor. Nga 23 /12/ 1997, dhe në vazhdim, ndodhet në SH.B.A. dhe jeton familiarisht në Neë-York, ku bën një jetë aktive. Është zgjedhur Sekretar Shkencor i Akademisë Shqiptaro- Amerikane të Shkencave dhe ka kontribuar për organizimin e konferencës shkencore “Mbi unitetin e diasporës shqiptare në Amerikë”, për simpoziumin “Gjergj Kastrioti-Skënderbeu, për tubimin e veçantë të intelektualëve të diasporës në mbështetje të “ pavarësisë së Kosovës”, të formulimit të “Rezolutës kushtuar pavarësisë dhe sovranitetit të Kosovës”, në organizimin e “ ngritjes së flamurit tonë kombëtar në Nju-Jork”, në “takimin e medias shqiptare të diasporës sonë” etj.. Ka punuar si mjek vullnetar në Lenox Hill Hospital në Manhattan. Merret me aktivitete shoqërore dhe me studime. Është anëtar i bordit të revistës “ Dituria” organ i akademisë, ku ka botuar një sërë artikujsh shkencor dhe organizativë. Veprimtaria e aktiviteteve të dr.Namik Shehu, përfshihen edhe në këto drejtime kryesore:

I.- Si mjek klinikist dhe kardiolog. Nga viti 1957-60, ka punuar si klinikist në pavionin e 7, në spitalin klinik N.1 dhe në poliklinikën qendrore të Tiranës. Në vitin 1960-62 ka punuar si klinikist në spitalin e Corovodës. Nga viti 1962-67 ka punuar si klinikist në Poliklinikën Qendrore të Beratit. Nga viti 1967-1968 ka punuar si klinikist në spitalin dhe poliklinikën e Kuçovës (Q..Stalin). Nga viti 1969-1995 ka punuar si klinikist dhe si kardiolog në spitalin dhe në poliklinikën e Beratit. Ndërsa në vitin 1999 ka punuar si mjek vullnetar në Lenox Hill Hospital në Manhattan –Neë-York.

II.-Si drejtues dhe organizator. Nga viti 1960-62 ka qenë drejtor në Spitalin e Corovodës. Në vitin 1967-68 ka qenë drejtor në spitalin e Kuçovës. Nga viti 1974-1988. ka qenë shef i repartit të sëmundjeve të brendshme në spitalin e Beratit. Nga viti 1971 deri 1994 ka qenë kryetar i këshillit shkencor të mjekve të Beratit. Nga viti 1988-89 ka qenë kryetar i K.M.L. në Berat. Nga viti 1991-96 ka qenë kryetar i KMCAPit të sëmundjeve të brendshme në Berat. Nga viti 1991- 1997 ka qenë n/kryetar i shoqatës Shqipëri-Turqi për republikën dhe kryetar i shoqatës Shqipëri-Turqi për qytetin e Beratit. Nga viti 1999 e në vazhdim është sekretar shkencor i Akademisë së shkencave Shqiptaro- Amerikanë në Neë-York.

III. Ka kryer dhe realizuar veprimtari shkencore:

1.-Ka mbrojtur dhe i janë aprovuar këto grada shkencore:

A.-Kandidat i Shkencave Mjekësore. Me vendim N. 39 Dt. 17.6.1981.

B.-Doktor i Shkencave Mjekësore. Me vendim N.607 Dt. 14.9.1994.

Ka fituar titull shkencor.

C.-Bashkëpunëtor i vjetër shkencor. Me vendim N. 174. Dt.11.5.1988.

D.- Ka bërë kurse specializimi dhe kualifikimi, pranë klinikës së kardiologjisë në Tiranë:

a. Është specializuar në kardiologji me 31 / 5 / 1970..

b.Ka dhënë provimin post-universitar në kardiologji me 18 /6 /1977.

c.Ka përfunduar një kurs të plotë kualifikimi në kardiologji me 30/ 10 /1986.

d.Ka kryer kursin e plotë të ergociklometrisë me 17 / 10 /1992.

e.Ka bërë kurs intensiv të echokardiografisë me 17 / 10 /1992.

E.- Njeh shkëlqyshëm disa gjuhë të huaja:

A. Rusisht, të pajisur me dëshmi, që mban datën 16 / 2/1972.

B. Anglisht.

C. Lëxon frëngjisht dhe italisht.

IV. Është zgjedhur dhe aktivizuar në mjaft veprimtari organizative dhe shoqërore:

a. Anëtar i këshillit shkencor të Ministrisë së Shëndetësisë, nga viti 1974-79.

b. Anëtar i kryesisë së Shoqatës së Mjekëve në rrafsh republike, nga viti 1972-1975.

c. Kryetar i Shoqatës së Mjekëve të Beratit nga viti 1971-1994, ku ka zhvilluar një aktivitet të gjerë dhe një punë shumë serioze dhe me mjaftë dinjitet. Ka mbajtur 350 referate dhe kumtesa, në 20 sesione shkencore, në 7 simpoziume dhe në dy konferenca shkencore me 5 seksione të përmbledhura në një broçurë të botuar në 1987. Punimet janë publikuar dhe në revistën e shoqatës me titull“ Përmbledhje studimesh “ të botuar që nga viti 1973.

d. Kyetar i shoqatës “Shqipëri –Turqi “ nga viti 1991- 1997; ku janë zhvilluar një sërë veprimtarish të suksesshme në Berat dhe në republikën turke. Janë bërë çdo vit mbledhje përkujtimore në Berat me rastin e shpalljes së pavarsisë së republikës turke, dhe në përkujtim të Mustafa Qemal Atatürkut, ku kanë marrë pjesë ambasadorë të ambasadës së republikës turke në Shqipëri, Z. Teoman Syrenkok, Z.Metin Ornekol dhe Z. Ahmet Rifat Okçun, i cili për mirënjohje e dërgojnë në Neë-York, në vitin 1999, edhe një kartolinë përshendetjeje. Janë organizuar 4 ekskursione kolektive të shoqatës në republikën turke.

e. Ka qenë anëtar i redaksisë së gazetës “Kushtrimi” të Beratit, nga viti 1978-1988.

f. Ka qenë anëtar K.E.M.Pit. për 9 vjet dhe kryetar i KMCAPit, të sëmundjeve të brendshme, nga viti 1991-1996.

g. Ka qenë nd/gjyqtar nga viti 1971-74.

h. Ka ngritur dhe ka drejtuar kabinetin e kardiologjisë dhe të sëmundjes hipertoniqe nga viti 1971- 1994, ku është bërë një punë e lavdërueshme kurativo-profilaktike, rezultatet e së cilës i kam përgjithësuar në një artikull shkencor të botuar në “Revisten Mjekësore” në N.1 në 1991.

i. Ka dhënë kontribut profesional në rrafsh kombëtar si përfaqësues e drejtues i ekipit të Ministrisë së Shëndetësisë, në përmirësimin e shërbimit shëndetësor, nëpërmjet kontrolleve të bëra në klinikën e kardiologjisë të spitalit N.1 Tiranë, në spitalin e Fierit, të Peshkopisë, të Burrelit, të Bajram Currit e të Përmetit, për periudhën e viteve 1981-1983, ku janë bërë përgjithësime nga Ministria e Shëndetësisë.

j. Është aktivizuar në ekipe kontrolli në rang kombëtar, si përfaqësues i ekipit të Sigurimeve Shoqërore Shtetërore -Tiranë, në zbatim të kriterëve të invaliditetit të sëmundjeve të brendshme dhe të përmirësimit të tyre, gjatë kontrolleve të bëra në KMCAP-et Tiranë, Durrës, Korçë, Shkodër dhe Gjirokastrë, për periudhën janar-prill 1979, ku u dhanë konkluzione dhe orientime për korrigjimin e tyre, të cilat u botuan në një broshurë të veçantë nga Drejtoria e Sigurime Shtetërore-Tiranë me 1991.

V. Si pedagog dhe mësimdhënës:

a. Ka dhënë mësim në Politeknikumin Mjekësor në Tiranë në vitet 1957-1960.

b. Ka qenë pedagog i jashtëm i Fakultetit të Mjekësisë -Tiranë, nga viti 1986-1993.

c. Ka udhëhequr në spitalin e Beratit praktikant mësimor të studentëve të mjekësisë të viteve të treta, të katërta dhe të pesta nga viti 1978-1993.

d. Ka udhëhequr praktikant mësimor të 20 studentëve stazhier në spitalin civil të Beratit, nga viti 1980-1993.

e. Ka drejtuar kualifikimin e mjekëve të rrethit të Beratit nga viti 1978-1993.

f. Ka udhëhequr diplomën e një mjeku stazhier me temë " E.K.G. në klinikë".

VI. Aktivitete dhe veprimtari shkencore.

Ka një aktivitet të gjerë, të larmishëm, voluminoz dhe arkival, si përkthyes, konspektues, në mbajtje referatesh, në recensione dhe në botime.

1. Ka përkthyer dhe konspektuar mbi 15 mijë faqe fletorësh nga gjuhë të ndryshme: anglisht, rusisht, frëngjisht dhe italisht, si traktate, tekste, atllase, monografi, dhe artikuj shkencorë.

2. Ka mbajtur referate brenda dhe jashtë vendit:

A. Në Berat, ka referuar në 20 sesione shkencore, në 7 simpoziume dhe në dy konferenca shkencore , të zhvilluara në 5 seksione. Ka mbajtur referate në Tiranë, në klinikën e kardiologjisë, të neurologjisë e të sëmundjeve infektive, në Shkodër, në Vlorë, në Gjirokastrë, në Fier, në Lushnjë, në Corovodë. Ka referuar në seminarin kombëtar të Drejtorisë së Sigurimeve Shoqërore-Tiranë,

temën: "Mbi veçoritë e invaliditetit të H.T.A", në 1985. Ka mbajtur 2 referate në konferencën e parë shkencore të mjekëve shqiptarë të zhvilluar në Tiranë në 1986. Ka mbajtur referat në konferencën ndërkombëtare italo-shqiptare "Mbi dhembjet e kokës në të sëmuret me hipertension arterial sistemikë", në Tiranë, në prill të vitit 1994.

B. Jashtë vendit: Ka mbajtur referat në Pavia të Italisë, në Kongresin e III-të neurokardiologjisë, me 27/9/1993 me temë: "La frecuencia dell' ipertensione arteriose nel destritto di Berat". Në Liegë të Belgjikës është përfaqësuar me poster në konferencën e II të E.A.H, mbajtur me 16 / VI /1994, me temë: "Headache in E.A.H. in a study of 20 years.

3. Ka bërë adaptime, recensione dhe botime të ndryshme.

a. Adaptim. Ka përkthyer nga rusishtja tekstin "Normalnaja fiziologia", me autor A. A. Markosian., dhe e ka adaptuar si tekst për Politeknikumin Mjekësor, n 1958.

b. Ka botuar një "Përmbledhje të temave ", të 350 referateve të mbajtura në sesione shkencore në Berat, të referuar nga mjekët beratas. Botuar në 1987. f.21.

c. ka bërë disa recensione .

.- Monografinë: "Funksionalnie kardiopathia " ..Referuar në konferencën e kardiologëve në 1982, në klinikën e kardiologjisë-Tiranë dhe botuar në "Buletinin serial të shkencave mjekësore" N.2. 1972.

.- Monografinë " Kliniceskaja Fonokardiografia " e A.L.Mihnev b.p. me 1970.

.- Recension artikullit " H.T.A. ne gratë shtatzanë " të dr. Shezai Agallit.

.- Recension disertacionit të mjekut Xhorxhi Andonit, për gradën-kandidat i shkencave, me titull "Hipertensioni arterial në rrethin e Vlorës, në klinikën e kardiologjisë-Tiranë, në 14 tetor, 1984.

.- Recension, " Mbi alergologjinë", botuar në "Buletinin nga literatura e huaj", në 1974, Nr.2. F.26.

4. Ka botuar disa monografi :

a. Dukuritë anësore nga antibiotikoterapia,botuar në 1985. F.53. Tiranë.

b. Hipertensioni arterial esencial në rrethin e Beratit. Disertacion.1980. F.162.

c. Presioni arterial, patologjitë dhe mjekimi. .Berat. 1997. F.430.

d. Berati mjekësia nëpër shekuj.Tiranë. 2004. F.350.

e. Ka botuar përmbledhjen, në bashkëpunim," Proverba dhe fjalë të urta ". 2006.

f. Reumatizmi artikular akut.Tiranë 1983.. F.208. si bashkautor.

g. Gusha endemike. Tiranë .1976.F.191. si bashkautor.

5. Ka botuar mbi 50 artikuj shkencor, në 16 revista të ndryshme periodike , me mbi 240 faqe të botuara.

- a. Në revistën "Shëndetësia popullore", ka botuar 9 artikuj shkencor., me 60 faqe shtypi.(Në 1966,Nr.4. 1971, Nr.3. 1973, Nr.1. 1973, Nr.3. 1973, Nr.4. 1974, Nr.1. 1976, Nr.2. 1978, Nr.2. 1982, Nr.2.).
- b. Në "Buletinin U.T. seria e shkencave mjekësore", ka botuar 10 artikuj, me 80 faqe shtypi. (Në 1972, Nr.2. 1973, Nr. 1. 1976 ,Nr. I. 1978, Nr.3. 1980, Nr.1. 1983,Nr.1. 1984, Nr.3. 1986, Nr.1.1986, Nr.4. 1988, Nr.1 .).
- c. Në revistën "Punime mbi sëmundjet e brendshme", ka botuar 2 artikuj me 6 faqe shtypi. (Në 1976, Nr.1. 1976, Nr.1.)
- d. Në revistën "Punime neuro-psikiatrike", ka botuar 2 artikuj., me 19 faqe shtypi. (Në 1984,Nr.10, 1984, Nr.11..
- e. Në revistën "Punime neurologjike", ka botuar 1 artikull, me 5 faqe.(Në 1988, Nr.1.)
- f. Në "Revistën mjekësore",ka botuar 4 artikuj me 18 faqe.(Në 1978, Nr.1.1988, Nr.5.1991, Nr.1., në botim.
- g. Në revistën " Përmbledhje studimesh", ka botuar 2 artikuj me 12 faqe.(Në 1973 Nr.1, 1974, Nr.1).
- h. Në revistën "Buletini nga literatura e huaj", ka botuar 1 artikull me 26 faqe. (Në 1974, Nr.2.).
- g. Në revistën "Punime të konferencës kombëtare mjekësore shqiptare", ka botuar 2 artikuj me 32 faqe. (Në Volumn e IV pjesa e parë 1989.)
- j. Në revistën "Prevenzione Cardiovasculare", ka botuar 1 artikull me 5 faqe. (Në Numero speciale, Anno 7, April 1994, Nr.3, Parte Nr.2.)
- k. Ka paraqitur Poster në : E.H.F. 2 second Conference.Liege. (Belgium) June 1994. Botuar edhe në revistën " Dituria " Nr.5, 2005.
- l. Në revistën "Dituria", ka botuar 14 artikuj, me mbi 50 faqe.(Në Numrat 1, 1999. Nr.2 2003, Nr.4,2004.Nr.5,2005. Nr.6,2006.)
- m. Në revistën "Trojet tona", ka botuar 1 artikull, me 3 faqe, në Nr.16, prill 1999.
- n. Në revistën "Në ndihmë të kuadrove të mesme mjekësore", ka botuar 3 artikuj me 33 faqe shtypi.(Në 1975, Nr.2.1976, Nr.2. 1976, Nr.3.)
- o. Në revistën "Shëndeti ", ka botuar 6 artikuj me 8 faqe. (Në 1981, Nr.1. 1982, Nr.1. 1982 Nr.3. 1983, Nr.1. 1986, Nr.10. 1986, Nr. 12.
- p. Në gazetën "Kushtrimi" nga viti 1972-87 ka shkruar 26 artikuj mjekësor shkencor-popullor.
- q. Në gazetën "Zëri i Popullit" ka shkruar 2 artikuj mjekësor.
- r. Në gazetën "Illyria" ka shkruar 3 artikuj.(Në 2001, Nr.1095. 2004, Nr.1404. 2004,1406)
- s. Në gazetën "Tema" me datë 2 qershor 2005, ka botuar 2 artikuj mbi gazetari-në James Petifer dhe mbi programin e veprimtarisë së konferencës mbi unitetin

e diasporës.

sh. Ka mbajtur referat në sesionin e parë shkencor në 1967, në Berat me temë "Të dhëna kliniko-statistikore mbi pneumoninë krupoze". Studim 11 vjeçar- (1955 - 1966).

Ka folur në Radio-Tirana dhe ka bërë biseda në T.V.SH. shpeshherë, në kohë të ndryshme, deri në vitin 2004.

Në shkrimet e artikujve shkencor, të botuar, përfshihen :

22 artikuj mbi H.T.A.; 6 artikuj mbi infarktin e miokardit; 2 artikuj mbi korin pulmonar kronik; 2 artikuj mbi S.I.Z.; 4 artikuj mbi reumatizmin artikular akut dhe veset e zemrës; 2 artikuj mbi sëmundjen ulceroze; 1 artikull mbi disekancën e aortas; 5 recensione; 1 artikull mbi mjekimin me oksitocin; 1 artikull mbi alergologjinë; 9 artikuj me subjekte të ndryshme.

VII. Ka kryer studime të ndryshme në popullatën dhe në të sëmurët e rrethit të Beratit, si dhe në rrafsh kombëtar.

a. Ka bërë një studim epidemiologjik mbi strumën endemike në rrethin e Beratit, në zonën e Terpanit, në vitet 1974-1975., ku rezultojë se rrethi i ynë është zonë endemike strumogjene. Rezultatet u botuan në monografinë e Prof. F. Hoxhës në 1976 me titull " Struma endemike në Shqipëri ".

b. Ka bërë një studim epidemiologjik, mbi depistimin masiv për "veset reumatizmale të zemrës ", në nxënësit e shkollave të qytetit të Beratit dhe të Kuçovës, ku u konkludua se veset e zemrës, aktualisht nuk përbëjnë ndonjë problem. Artikulli u botua në monografinë e prof. J. Adhamit, në 1983, me titull "Reumatizmi artikular akut".

c. Ka bërë një studim profilaktiko-kurativ, në të sëmurët me ves reumatizmal të zemrës për një periudhë 6 vjeçare, prej vitit 1970-76; dhe u konkludua se mjekimi profilaktik më i mirë është ndjekja e këtyre të sëmurëve me dipeninë, në të katër stinët e vitit, për 5 vjet rrjesht, të shoqëruar me barna anti-inflamatore jo steroid. Artikulli u botua në revistën " Punime të sëmundjeve të brendshme", 1976, Nr. 1.

d. Ka bërë dy studime krahasuese masive depistive në popullatën e rritur të rrethit të Beratit; për përcaktimin dhe vlerësimin e normave të presionit arterial sistolik dhe diastolik , si dhe për përcaktimin e shpeshtësisë së H.T.A. në këtë rreth. Një studim u bë në vitin 1972 në 10,000 raste dhe tjetri në 1984 në 10,500 raste, që përfshinë 1/6 e popullatës së rritur. Nga këto studime krahasuese rezultuan se: Vlerat normale origjinale të moshës së rritur të popullsisë së Beratit për presionin arterial sistolik maksimal janë gjetur në shifrat 116 me sigma 17, në 1972 dhe në 115.6 me sig.18, në 1984. Kurse në literaturë është gjetur respektivisht në 120 dhe 131. Ndërsa vlerat e P.A minimal apo diastolik janë gjetur

respektivisht 74.5 me sig.10; dhe 70 me sig.11.6. Këto të dhëna konfirmojnë në mënyrë krahasuese, vërtetësinë e shifrave normale origjinale ekzistuese, të popullatës së rritur të Beratit; të cilat janë pasqyruar edhe nëpërmjet grafikëve. Kurse shpeshësia e H.T.A. në popullatën e rritur të rrethit të Beratit, rezultoi në 29%. Këto përfundime u përgjithësuan me artikuj shkencorë që u botuan në revistën "Shëndetësia popullore", në 1976, Nr.2 dhe në revistën italiane "Prevenzione Cardiovascolare", prill 1994.Nr.3.

e. Ka bërë një studim 20 vjeçar për përcaktimin e jetëgjatësisë së të sëmurëve me infarkt miokardi, botuar në "Punimet e konferencës kombëtare mjekësore", në volumn Nr.4, 1989....

f. Ka bërë një studim 25 vjeçar për invaliditetin e të sëmurëve me H.T.A. në rrethin e Beratit, ku rezultojë se H.T.A. paraqet invaliditetin më të lartë në të sëmurët me sëmundje të zemrës në 37.1% , dhe në 16.6% ndaj invaliditetit të sëmurëve në sëmundjet e brendshme. Përfundimet janë botuar në revistën "Shëndetësia popullore", në 1978, Nr. 2.

g. Ka bërë një studim krahasues 15 vjeçar mbi të sëmurët me infarkt miokardi dhe me insult trunor, të botuar në revistën "Shëndetësia popullore", në 1982, Nr.2.

h. Ka bërë një studim epidemiologjik 20 vjeçar mbi dhembjet e kokës në H.T.A., ku rezultojë se dhembja e kokës ka persistuar gjatë gjithë ecurisë së sëmundjes, në 98.3% të rasteve , në formë intensiteti të zakonshëm, më tepër në mëngjes dhe më shpesh i lokalizuar prapa kokës . Artikulli u botua në revistën "Dituria", në 2004, Nr.5 dhe u paraqit si poster në Liegë të Belgjikës.

i. Ka bërë një studim epidemiologjik 20 vjeçar mbi vdekshmërinë e të sëmurëve me H.T.A. esencial, ku jetëgjatësia mesatare e të sëmurëve me H.T.A..ka qenë 57 vjeç dhe shkaku kryesor i vdekjes kanë qenë ndërlikimet specifike të zemrës në 83.6% të rasteve. Rezultatet janë botuar në revistën "Dituria" Nr.,4, 2004.

j. Ka bërë me grup-pune një studim kombëtar, për përcaktimin e kriterëve të invaliditetit të sëmundjeve të brendshme, në KMCAP-in e Tiranës dhe të disa rrethëve të vendit, ku u përcaktuan orientime më të sakta për kriteret e invaliditetit, rezultatet e të cilit u botuan në një libër të veçantë nga Drejtoria e Sigurimeve Shtetërore-Tiranë ,në 1991.

i. Ka bërë një studim tjetër kombëtar, si përfaqësues i Ministrisë së Shëndetësisë, për përmirësimin e shërbimit shëndetësor në klinikën e kardiologjisë në Tiranë dhe në disa rrethe të vendit për një periudhë tri vjeçare 1981-83, rezultatet e të cilit u përgjithësuan nga Ministria e Shëndetësisë.

VIII. Ka aplikuar metoda të ndryshme, të kohës në ndekjen, diagnostikimin dhe kurimin e të sëmurëve, në repartin e sëmundjeve të brendëshme të spitalit klinik të rrethit Berat.

a.Në drejtim diagnostik, janë përdorur metoda të reja më të mundshme të kohës. Është bërë monitorizimi diagnostik. Është aplikuar Ergociklometria. Janë bërë ekzaminime laboratorike kliniko-biokimike më të reja në spitalin e Beratit. Janë shfrytëzuar Ekokardiografia dopler dhe ekzaminimet laboratorike të specializuara, të bëra në spitalin klinik N.1 Tiranë.

Është bërë diagnostikimi i shumë sëmundjeve të vështira për kohën dhe të rralla. Janë vënë diagnoza të tilla,si sëmundja Taka Jasa, sindrom i harkut të aortës, sindromi i sinusit të sëmurë, aneurizma disekante e aortës, Stenokadia variant, koarktacioni i aortës, perikarditi konstrikтив, prolapsi i valvulës mitrale etj.

b.Janë vënë në përdorim metoda të reja mjekimi. Është përdorur lenitrili intravenoz, Trinitrina trasdermale në gjoks.(TTS). Lidokaina në aritmitë ventrikulare. Izupreli në bllokun atrio/ventricular të plotë, etj.

c.Ka përdorur për herë të parë në vendin tonë: oksitocinën në mënyrë intravenoze, në hemorragjitë ezofagale, nga cirroza e heparit me efekte të kënaqshme, e publikuar në revistën "Shëndetësia popullore",N. 3 . 1973.

IX. Vlerësime të ndryshme mbi punën e bërë, gjatë veprimtarisë së akademik Namik Shehut:

a. Është dekoruar me dy dekorata pune, nga presidenti i presidiumit të Kuvendit Poppullor, të Republikës Popullore të Shqipërisë, Ramiz Alia, me motivacionin "Në Shërbim të Mirë të Popullit", me dekret N.5905, datë 28/05/ 1979 dhe N.7213 datë 13 / 04 / 1988.

b. Puna e akademik Namik Shehut është vlerësuar nga Ministria e Shëndetësisë, nga Zv/ministrja e shëndetësisë Vera Ngjela, me motivacion: si mjek i aftë, studiues, njeri human dhe intelektual me perspektivë.

c. Nga drejtuesit e spitalit të Beratit dr. Afrim Ceco dhe Dr. Përparim Ruzi, si kuadër drejtues i zoti, studiues i apasionuar, si organizator shembullor, si mjek klinikist dhe kardiolog i aftë dhe si një intelektual me perspektivë.

d. Me Dt. 11 / 12 /1997, bëhet promovimi i librit të kardiologut të Beratit, Dr.Namik M. Shehut, me titull: "Presioni arterial, patologjitë dhe mjekimi", nën drejtimin e prefekturës dhe të prefektit të qarkut të Beratit, Z.Ndue Gega , të presidentit të urdhërit, të mjekut të qarkut të Beratit dr. Miltiadh Vevecka, dhe në prezencë të kolektivit të mjekëve të qarkut të Beratit dhe të gazetarëve.

Dr. M. Vevecka në diskutimin e tij tha: Është promovim i parë i këtij lloji në rrethin tonë.. Unë përshëndes dr. N. Shehun në emrin Tuaj dhe të presidencës, për punën e palodhur mbi 30 vjeçare që ka bërë për të na dhënë këtë punim me shumë vlerë në mjekësinë tonë shqiptare. Ai është një profesionist shumë i aftë, drejtues i zoti dhe punonjës shkencor i dalluar. Diskutimin e pasuan drejtues, kardiologë, profesorë., mjekë, historianë, arsimtarë, shkrimtarë etj.. Ndërsa, në

mbyllje, prefekti i Beratit, Z. N. Gega, theksoi se, punimi i dr.N. Shehut, ka tri vlera kryesore: Prezantohet si personalitet shkencor, shton fondin e letërsisë shkencore mjekësore dhe është një fakt simbolik dhe mjaft frymëzues për kohën.

e Nga American Biographical Institute: 5126 BUR OAK CIRCLE, P.O. BOX 31226 RALEIGH, NORTH CAROLINA. AËRDED to: Prof . Dr. Namik M. Shehu "AMERICAN MEDAL OF HONOR " 2002.

Me rastin e 70 vjetorit të ditëlindjes, Këshilli Bashkiak i Beratit , i akordoi titullin " Intelektual i Shquar i Qytetit të Beratit " me Nr. 21 datë 14 / 05 /2004, me këtë motivacion:

"Për profesionalizëm të lartë dhe përkushtim human në fushën e shërbimit mjekësor, hulumtimeve të vlerësuara për rigorozitet shkencor dhe kontribut të spikatur organizativ, teknik dhe shkencor.

g. Për punën, aktivitetin dhe veprimtaritë e tij kanë shkruar shumë gazeta lokale, qëndrore dhe revista, si dhe është folur për të edhe në T.V.SH.

Gazeta "Kushtrimi" Date 16 / 11 /1988.

Gazeta "Illyria" Nr. 13/54, Dt. 25 / 06 / 2004. Nr.14/42, Dt..6 / V/ /2005, Nr. 14/99. Dt. 25 / IX / 2005 .Nr.15/30. Dt.21 / III / 2006

Gazeta "Tema" Dt. 2 /VI / 2005.

Gazeta "Albnet" 6 maj 2005. Internet: www.albnet.gr

Gazeta "Tomorri" Nr.304.datë 29 / 05 / 2004.

Gazeta " Lajmëtari" Nr. 48. datë 07 / VI / 2004.

Revista "Dituria" Nr. 5 datë korrik-dhjetor 2004.

h Me rastin e 70 vjetorit të lindjes së akademik Namik Shehut , u organizua një konferencë jubilarë në Berat, ku u përurua edhe libri i tij: "Berati- mjekësia nëpër shekuj", recensuar nga drejtori i spitalit rajonal të rrethit Berat, Dr. Vladimir Kumaraku. Në këtë përvjetor përshëndetën: kryetri i bashkisë Z. Fadil Nasufi, kryetari i këshillit bashkiak Z. Vladimir Kumaraku, prof.Dr. Mantho Nakuci, prof.Dr. Hazbi Shehu, ish drejtori i spitalit Berat dr.Afrim Ceco, drejtori i shëndetit publik të rrethit Skraparit,dr. Kastriot Spahiu, kolegë, shokë dhe miq: Dr.Pirro Shtino, dr. Josif Dena, ish dekan i z. Aqif Hoxha, z. Nazmi Starova, farmacisti Ali Demaj, z. Fatos Zdrava, historiani z. Asllan Sula, dhe z. Mehmet Zylyftari. Dërguan mesazhe: ministri i shëndetësisë dr. Leonard Solis. Kryetar i Akademisë së Shkencave të Republikës së Shqipërisë, prof.Dr. Ylli Popa., kryetar i Akademisë së Shkencave Shqiptaro- Amerikane, prof.Dr.Skender Kodra, prof. Dr. Pandeli Cina, dr. Gramos Ylli, dhe një mesazh nga punonjësit e shëndetësisë së Kuçovës.

i Kjo veprimtari është redaktuar nga z. A. Meqemeja dhe botuar në shtypshkro-

njën "Lirsan Ekspres", Berat, 2004.

k Akademik Namik Shehu ka paraqitur bashkisë së Beratit kërkesë për pension të posaçëm, me dt. 20 / 7 / 2006, si vlerësim dhe justifikim të veprimtarisë së tij gjatë një jete 72 vjeçare, plotë dinjitet, të frutshëm, të suksesshëm, plotë sakrificë në interes të të sëmurëve dhe të popullit shqiptar, në fushën e shërbimit shëndetësor dhe për kontributim e tij të vlefshëm shkencor, kushtuar përmirësimit të shëndetit në interes të kombit shqiptar.

Mr.sci.Flori Bruqi

<http://floart-press.blogspot.com/2007/03/intelektual-namik-shehushqiperia.html>

Begzad Baliu (1966 -): Jeta dhe vepra

Prof.ass.dr.Begzad Baliu u lind më 20 nëntor 1966 në fshatin Makresh i Poshtëm, komuna e Gjilanit,Kosovë. Pesë vjetët e para të shkollimit i kreu në shkollën fillore «Skënderbeu» në Makresh të Poshtëm, ndërsa tri të fundit në shkollën fillore «Liria» në Marec, komuna e Prishtinës.Shkollën e mesme, drejtimi: Bashkëpunëtor Teknik i Matematikës, e mbaroi në Gjimnazin «Zenel Hajdini» në Gjilan,Kosovë.

Fakultetin e Filologjisë -Dega e Gjuhës dhe e Letërsisë Shqipe e kreu në Universitetin e Prishtinës. Po këtu, në Degën e Gjuhës, mbaroi edhe studimet pa-universitare.

Nga viti 1996 punon në Institutin Albanologjik të Prishtinës, Dega e Gjuhësisë - Sektori i Onomastikës. Po në këtë institucion ka mbrojtur tezën e magistraturës (2000) dhe tezën e doktoratës (2003). Nga viti 2004 është ligjërues në Universitetin e Prishtinës, Fakulteti i Edukimit, dhe ka thirrjen: Prof. ass. dr.Ka qenë kryeredaktor i revistës për art, shkencë dhe kulturë «Shenjëzat»(1998-2000) dhe drejtues i po të njëjtës shtëpi botuese; gjithashtu, edhe redaktor i kulturës në të përjavshmen «Pasqyra» (Prishtinë).

Në vitin 1994 ka themeluar Qerthullin e të Rinjve të Onomastikës «Eqrem Çabej» në kuadër të Shoqatës së të rinjve «Pjetër Bogdani» të Prishtinës.Nga viti 2001 është drejtor i shtëpisë botuese «Era» dhe i OJQ-ës «Qendra e Ndërlidhjes Arsimore dhe Shkencore» në Prishtinë.Është nënkryetar i Institutit Alb-Shkenca (Prishtinë) dhe udhëheqës i Seksionit të Albanologjisë në nivel ndërkombëtar.Prej vitit 1992 ka qenë pjesëmarrës, bashkorganizator, organizator dhe drejtues i disa aktiviteteve kulturore, letrare dhe shkencore në Prishtinë, Tiranë, Tetovë, Shkodër, Turun etj.Deri më tash është paraqitur në shtypin ditor dhe shkencor më me shumë se 200 artikuj nga fusha e kulturës, e gjuhësisë, e

letërsisë, e folklorit dhe e historisë.
Jeton dhe vepron në Prishtinë.

Vepra të autorit

1. *Gustav Majer dhe albanologjia*, Prishtinë, 2000; Tiranë, 2001.
2. *Gjendja e toponimisë shqiptare në Ballkan*, Prishtinë, 2004.
3. *Vepra bibliografike e profesor Jup Kastratit (monografi)* Prishtinë, 2005.
4. *Demitizimi dhe standardizimi i onomastikës së Kosovës*, Tiranë, 2006.
5. *Regjistri i standardizuar i emërvendeve të Kosovës, (bashk.)*, Prishtinë, 2005.
6. *Çështje të studimit të onomastikës në veprën e Eqrem Çabejt (teza e magj.)*, 2000, Prishtinë.
7. *Onomastika e Gallapit (teza e diser.)*, 2004.
8. *Çabej 1: (Bibliografi e studimit të veprës së Çabejt në Kosovë)* Prishtinë, 2006.
9. *Mbi autorësinë e bibliografisë së Skënderbeut*, Prishtinë, 2005.
10. *Profesor Jup Kastrati për Kosovën, (bashk.)* Prishtinë, 2004.
11. *Gjaku i lirisë (1981-1995), I-IV, (bashk.)*, Prishtinë, 1996-2000.
12. *Kafeneja ballkanike, (dramë)*, Prishtinë, 1996; Shkodër, 2000; Prishtinë, 2005.
13. *Grua e dashuruar, (poezi)* Prishtinë, 1996.
14. *Flamuri vjen nga Kosova, (dramë)* Prishtinë, 1994.
15. *Koncepte gjuhësore*, Prishtinë, 2007. (në shtyp)
16. *Referenca albanologjike*, Prishtinë, 2007 (në shtyp)
17. *Toponimi dhe identitet*, Prishtinë, 2007 (në shtyp)

Çamëria

*Sa herë mendoj fatin tënd
Në pikë të natës Kosovën thërras
Sa herë këndoj fatin tënd
Në mes të këngës t'kaluarën mallkoj
Si u harrua Toplica
Zezëdita Ti
Nata jonë.
1993*

Shi në metropol

*Bie shi mbi kulm hekur beton
Ca gjethe të thata ikin para ujit me shushurimë
Ndërsa njerëzit tërhiqen me ngutim...
Bie shi mbi beton
Dhe betoni me ftohtësi qëndron
Kërkon takim me tokën me rrënjën në lum.
Dhe shiu vazhdon të bie me marrëzi
E qyteti shikon mbase pluhur nuk do të ketë më
Vetëm ca plumba më të qetë se kukullat
Bëjnë ca lëvizje dhe ikin më në fund.
Pastaj shiu ndalet
Përsëri pluhuri era me rradhë
Dhe dielli depërton me rreze ku mund
Ku ta gjej një ylber
Ku ta çel një lule
Mbi mur
Ku ???*

Thonë nënat në varrimin e dëshmorëve

*Qani, thonë, qani me zemër
Po loti mos t'u shihet
Dheu ka nevojë për gjak
Qani, thonë, qani me kujë
Po kujen le ta dëgjojë vetëm zemra juaj
Atdheu ka nevojë për trima
Qani, thonë, qani
Se nuk ka djalë që se lëndon zemrën e nënës
Po mos i lëndoni nënat
Janë në muajin e shtatzanisë
1998*

Tokë e huaj

*E kërkoj pas shpine
Nuk më duron e kaluara
E shikoj në sy
Bota bie në vërbëri
S'kuqjen nuk e duroj
T'i afrohem mundem
Ta dua deri në zemër fuqi s'kam
Rrugë e gjakut nuk më lë
Tokë e shitur mollë sherri
Krimbi i huaj në të ka hyrë
Farën kujdes
Të qëndrojë jashtë do të pësosh
Të hy brenda drejtëpeshimin humb
E tani
As të hy brenda
As të rri jashtë pa ty
E kemi humbur rrugën, tokë e huaj
Unë dhe ti
Ti ke humbur drejtëpeshimin
Unë kam humbur në ty.
1986*

Mbi komunikimin tonë

Botimet e autorëve nga Kosova në Shqipëri gjatë komunizmit

Nga Begzad Baliu

Rinjohja!

Viteve të fundit (2003, v.j.) po vazhdon të përsëritet diskutimi mbi mosbotimin e disa prej autorëve të Kosovës në Shqipëri. Fjala është për një diskutim të fil-luar menjëherë pas vitit 1989-90, kur gazetarë dhe krijues të caktuar nga Ko-

sova filluan ta vizitonin Shqipërinë dhe të kontaktojnë me bartës të kulturës e të shkencës në institucionet e mëparshme, me bartës të zhgënjyer dhe me disidentë të vjetër të tyre, me ata që vazhdonin të mbrojnë konceptet e mundësisë së botimit të letërsisë së Kosovës dhe me ata që bënë vërejtje për kriteret e botimit të saj. Vizitorët e asaj kohe patën zbuluar me bujë mosnjohjen tonë në shumë fusha të jetës, për të cilat mund të kishim mirëkuptim, por ishte vështirë të kuptojë se si, ne që lexonim çdo ditë letërsinë e shkruar dhe të botuar në Shqipëri, vetë nuk ishim të pranishëm atje, ose ishim të pranishëm vetëm për një periudhë të caktuar, vitet '70-'90, dhe për më keq, letërsia që krijohet në Kosovë, jo vetëm nuk perceptohej si tërësi e saj, por vazhdonte të mos vlerësohej as si pjesë e saj.

Përpyjekja për ndarje

Nga këto shkrime, kishim mësuar se në Shqipëri letërsia shqipe kishte filluar të botohej vetëm në vitin 1970, në kolanën Letërsi e autorëve nga Kosova (e kjo nënkuptonte letërsinë e autorëve që krijonin brenda kufijve të ish-Jugosllavisë, nga Struga (Agim Vinca) deri në Zarë (Josip Relja). Ky koncept ishte krijuar jo vetëm në botimet e shtëpisë botuese "Naim Frashëri", por edhe në ligjërimin e saj në Universitetin e Tiranës. Shtypi i atëhershëm që marrë shumë me problemin e këtij identifikimi të domosdoshëm "Letërsi e Kosovës". Në të vërtetë, përpyjekje për ndarjen e letërsisë së Kosovës nga ajo e Shqipërisë, në dekadën e shtatë, ka pasur edhe në qarqet jugosllave, por ajo ishte kundërshtuar nga studiues dhe institucione të Kosovës. Vështirësi për mbrojtjen e saj, pra të tërësisë sonë letrare, kishte sidomos gjatë orvatjes së përfaqësimit të saj në librat shkollorë, në emër të "Planeve unike! ", sipas të cilave letërsia e Kosovës duhej të fillonte me Pjetër Bogdanin dhe të mbaronte me krijuesit më të ri të letërsisë që krijohet brenda kufijve shtetërorë. Mbrojtja që iu bë atëherë trashëgimisë dhe tërësisë së letërsisë shqipe ka qenë e jashtëzakonshme dhe me pasoja për individë e institucione. Nëse ndarja e saj në librat shkollorë në Tiranë ishte përligjur në gjysmën e dytë të shekullit XX (koha e socrealizimit në letërsi), politika e Beogradit këtë ndarje përpiquej ta përligjte në vetë fillimet e saj (Buzukun). Nga shtypi i Prishtinës, gjithashtu patëm mësuar dy përgjigje të kundërta për ndarjen e letërsisë së Kosovës, nga botimet shqipe në shtëpitë botuese në Shqipëri dhe për ndarjen e ligjërimit të saj në Universitetin e Tiranës, dhe kjo përgjigje pati ardhur pothuajse nga i njëjti burim:

- e para, që kishte konotacion politik: letërsia e Kosovës ishte ndarë si lëndë në

Universitetin e Tiranës, me qëllim të përligjjes së ndarjes sonë jo vetëm kulturore por edhe politike, dhe

- e dyta, se kjo kishte ndodhur madje krejt rastësisht: me qëllimin më të mirë, që letërsia e Kosovës të njihej dhe të mësohej sa më gjerësisht.

Pa dashur që të merremi me komente të gjera, këtu po e sjellim bibliografinë, e botimeve të Letërsisë së autorëve kosovarë nga fillimi (viti 1970) deri në vitin 1990.

Antologjitë: Poezi, prozë, studime

- *Për ty, poezi nga Kosova, përmbledhi dhe redaktoi Pandeli Koçi, 1970, f. 124.*
- *Rrëfimi i njeriut me samar, tregime nga Kosova, 1970.*
- *E di një fjalë prej guri, poezi nga Kosova. Redaktuar nga Pandeli Koçi, 1972, f. 264.*
- *Toka e përgjakur, shkrimtar nga Kosova, tregime, 1972.*
- *Letrat dhe gjethet, tregime nga shkrimtarë të Kosovës, 1976.*
- *Heshitja e një kohe, poezi nga Kosova, 1976.*
- *Vendlindja ime, vjersha të poetëve nga Kosova, 1980, f. 135.*
- *Qëndresa e emrit, poezi nga Kosova, 1981, f. 190.*
- *Djepi i lashtë, tregime nga Kosova, 1981, f. 390.*
- *Reja e zezë mbi kullën e bardhë, tregime nga Kosova, 1981, f. 126.*
- *Me xhaketen kuq e zi, vjersha për fëmijë, 1982, f. 154.*
- *Djaloshi trim, vjersha e tregime nga Kosova, 1983, f. 166.*
- *Përmendore, tregime nga Kosova, 1984, f. 353.*
- *Kur buzëqesh nëna ime, poezi nga Kosova, 1984, f. 155.*
- *Studime dhe kritikë letrare, nga autorë shqiptarë të Kosovës, Maqedonisë e të Malit të Zi. Mbledhi dhe përgatiti për shtyp Ramadan Vozga, 1983, f. 500.*

Poezi

- *Ali Podrimja, Thirrje, 1972 dhe Poezi, 1986, f. 287.*
- *Din Mehmeti, Mallkimi i gjakut”, 1972; dhe Poezi, 1985, f. 222.*
- *Azem Shkreli, Poezi, 1972; Poezi, 1982, f. 215.*
- *Rrahman Dedaj, Nuk e kam thirrur shiun, 1975, f. 94; Poezi, 1989, f. 282.*
- *Agim Vinca, Në vend të biografisë, 1977, 95 f; Poezi, 1984, f. 71.*
- *Enver Gjerqeku, Gjurmëve të jetës, 1972, Poezi, 1986, f. 202.*
- *Fahredin Gunga, Flaka e fjalës, 1976; Poezi, 1986.*
- *Rexhep Hoxha, Lulet le të dalin, 1975; Mbi krahët e fluturës 1989, f. 119.*
- *Vehbi Kikaj, Gurrat, 1977, f. 57; Shtëpia ime ka sy, 1988, f. 117.*
- *Qerim Ujkani, Gjaku im, 1980.*
- *Edi Shukriu, Poezi, 1980.*

- Jusuf Gërvalla, *Bekimi i nënës*, 1983, f. 86.
- Sabri Hamiti, *Lind një fjalë*, 1986, f. 111.
- Abdulaziz Islami, *Yjet e vendlindjes*, 1987, f. 166.
- Flora Brovina, *Luleborë*, 1988, f. 97.
- Jakup Ceraja, *Kur dhemb zemra*, 1976, f. 126.
- Eqrem Basha, *Poezi*, 1990, f. 190.
- Agim Deva, *Ankohet çanta e vogël*, 1986, f. 75.
- Mehmedali Hoxha, *Një brez livadh*, 1990, f. 86 (e ilustruar)
- Ali Huruglica, *Dreri me yll në ballë*, 1988, f. 107.
- Gani Xhafolli, *Zogjtë fluturojnë mbi lule*, 1984, f. 82.
- Hasan Hasani, *Mici e topi*, 1981, f. 66.
- Mark Krasniqi, *Poezi*, 198?.

Proza: tregimi, novela, romani

- Nazmi Rrahmani, *Malsorja*, 1970, f. 256; *Toka e përgjakur*, 1975, f. 422; *Rrugja e shtëpisë sime*, 1980, f. 356.
- Daut Demaku, *Plisat e kuq*, 1971, f. 104.
- Hivzi Sulejmani, *Njerëzit*, 1973, f. 328; *Fëmijët e lumit tim*, 1972, f. 213.
- Ramiz Kelmendi, *Heshtja e armëve*, 1973, f. 183.
- Jusuf Buxhovi, *Shënimet e Gjon Nikollë Kazazit*, 1985, f. 165. *Libri i të mallkuarve*, 1991, f. 382;
- Murat Isaku, *Rreckajt, Plagët*.
- Arif Demolli, *Ballkonet e një qyteze*, 1980, f. 134; *Pëllumbat e kujtimeve*, 1984, f. 113.
- Rifat Kukaj, *Minaku i përhimët*, 1975, f. 108; *Shkrepi i diellit*, 1977, f. 108; *Droja*, 1981, f. 188; *Qafa e Ulkonjës*, 1987, f. 249; *Bardhi e Mirusha*, 1982, f. 184.
- Sefedin Fetiu, *Në humbëtitat e kohës*, 1985, f. 125.
- Zejnullah Rrahmani, *Sheshi i unazës*, 1985, f. 213.
- Rexhai Surroi, *Orteku*, 1986, f. 307.
- Rexhep Qosja, *Vdekja më vjen prej syve të tillë*, 1986, f. 270.
- Mehmet Kraja, *Udhëzime për kapërcimin e detit*, 1991.
- Nebil Duraki, *Shtrojera*.
- Jusuf Gërvalla, *Rrotull*, 1983, f. 125.
- Nerimane Kamberi, *Anejsi dhe shtatë pikturat*, 1990, f. 159.
- Rushit Ramabaja, *Gjergj Elez Alia*, 1983, f. 96.
- Qamil Batalli, *Zogu që bisedoi me Afërditën*, 1989, f. 282
- Ibrahim Kadriu, *Pas kthimit*, 1985, f. 110.
- Abdyl Bunjaku, *Kërriqi i pikëlluar*, 1983, f. 91.
- Hajro Ulqinaku, *Ligji i detit*, 1986, f. 72.

Drama

- *Josip Relja, Nita, 1973, f. 95.*
- *Kristë Berisha, Drama.*
- *Ekrem Kryeziu, Epoka para gjyqit, 1987, f. 71.*
- *Sabri Hamiti, Futa, 1991.*
- *Rexhep Qosja, Vdekja e mbretëreshës, 1991*
- *Jusuf Gërvalla, Procesi, dorëshkrim i planifikuar për teatër, por që nuk u shfaq, më 1991.*

Studime dhe kritika

- *Mark Krasniqi, Gjurmë e gjurmime, 1978.*
- *Rexhep Qosja, Panteoni i rralluar, 1988, f. 660; Porosia e madhe, 1990, f. 443.*
- *Ibrahim Rugova, Vepra e Bogdanit, 1990*

Në gjuhën greke

Dramatizimi

Prej informatave të ndërmjetme dhe vetjake të zhvillimeve kulturore në Tiranë, dimë se disa nga këto vepra ishin dramatizuar e ekranizuar. Pra, ishin botuar jo vetëm vepra letrare për një rreth lexuesish, por edhe për një rreth më të gjerë interesimesh. Le të shohim disa shembuj të dramatizimit të tyre nga Radio Tirana: romani i Nazmi Rrahmanit “Rruga e shtëpisë sime”, i dramatizuar me titull “Tokë e ndezur”, romani i Jusuf Buxhovit, “Shënimet e Gjon Nikollë Kazazit”, me titullin “Qyteti i dënuar me vdekje”, ndërsa romani tjetër i tij “Libri i të mallkuarve”, është lexuar në emisionin Radio revista letrare-artistike; novela e Rifat Kukajt “Qafa e Ulkonjës”, romani i Rushit Ramabajsës “Gjergj Elez Alia”, romani i Ibrahim Kadriut “Pas kthimit”, drama e Ekrem Kryeziut “Epoka para gjyqit” etj. Vepra që ishin planifikuar apo pritnin radhën në shtyp

Nga bashkëbisedues të afërt me institucionet kulturore, në mesin e të cilëve ishte më i merituari z. Pandeli Koçi, mësonim se në shtyp, apo në radhën e botimeve të planifikuara gjendeshin edhe nga një vepër e këtyre autorëve: Rexhep Qosjes, Ali Hadrit (zgjedhje), Mehmet Krajës (Net bizantine), Anton Pashkut (Tregime), Beqir Musliut (Poezi), Ymer Shkrelit (një roman), Ramiz Kelmendit (tregime), Abdullah Konushevcit (poezi) etj.

Letërsia e vonuar! Në këtë rrjedhë kërkimi është vështirë të përligjet koha, që u desh të pritej për botimin e letërsisë së Kosovës. Nëse Esat Mekuli, Hivzi Sulejmani etj., nuk mund të botoheshin, sepse në jetën kulturore, arsimore dhe

shkencore në ish-Jugosllavi, ishin edhe bartës të drejtpërdrejtë të politikës kulturore dhe shkencore në Kosovë, si të shpjegohet mosbotimi i veprës së Adem Demaçit, i cili si me veprën ashtu edhe me jetën identifikohet me Tiranën zyrtare. Vepra e tij nuk ka qenë e panjohur për drejtuesit politikë dhe kulturorë të Tiranës, pasi ajo ishte e botuar para rënies së tij të parë në burg. Gjithashtu dihet se vepra e tij, me të gjithë përbërësit letrarë e estetikë, ka qenë dhe ka mbetur një vepër që ka shënuar vlera të rëndësishme në letërsinë tonë. Përrjashtimin e palejuar, për të cilin sot nuk mund të diskutohet, e bënë vetë studiuesit shqiptarë.

Në kohën kur në Prishtinë botoheshin jo vetëm veprat e veçanta, por edhe veprat e plota të autorëve, të cilët këtë ende nuk e kishin bërë në Tiranë (Sterio Spasse, Petro Marko, Ismail Kadare) dhe i përcillnin ato me kritika në faqet e kulturës, me studime në revistat shkencore dhe madje me projekte të institucioneve shkencore, përjashtimi i letërsisë që krijohet në Kosovë nga Historia e letërsisë bashkëkohore, na duket i panatyrshëm dhe i paarsyeshëm. Në interes të krijimit të një pasqyre sa më të plotë, dhe të nivelit të njohjes së kësaj letërsie e të konceptimit të botimit të saj në Tiranë, këtu po sjellim edhe disa elemente të rëndësishme, me të cilat përshkohen këto botime: Për ty. Poezi nga Kosova, përmbledhi dhe redaktoi Pandeli Koçi, 1970, f. 124. Përmbledhja hapet me hyrjen "Dy fjalë", f. 3-5 dhe më pas përfshihen poetët sipas kësaj radhe: Ali Podrimja, Azem Shkreli, Din Mehmeti, Enver Gjergjeku, Esat Mekuli dhe Nebih Muriqi. (!) E di një fjalë prej guri, poezi nga Kosova. Redaktuar nga Pandeli Koçi, 1972, f. 264. Përmbajtja: Ali Podrimja, Azem Shkreli, Besim Bokshi, Din Mehmeti, Enver Gjerqeku, Fahredin Gunga, Ibrahim Kadriu, Jakup Ceraja, Latif Berisha, Muhamet Kërveshi, Milaim Berisha, Nexhat Pustina, Qerim Ujkani, Rrahman Dedaj, Rahmi Tuda, Rifat Kukaj dhe Shime Dëshpali.

Po të vazhdonim të sillnim përmbajtjen e plotë të antologjive me poezi dhe me prozë, do të kuptonim veç tjerash, se në këto vëllime gjenden edhe disa shkrimtarë, të cilët as kanë qenë dhe as nuk besojmë se do të jenë ndonjëherë në listën e botimeve antologjike të letërsisë së krijuesve nga Kosova.

"ÇABEJ, 1 (Bibliografi e studimit të veprës së Çabejt në Kosovë), Botoi Shb "Fokus", Prishtinë, 2006, f. 271. (autor B. Baliu)

Kanë thënë për autorin Prof. ass. dr. Begzad Baliu. Prof. dr. Petrit Kotrri: Kjo bibliografi e përgatitur nga Begzad Baliu është e para e këtij lloji e botuar ndër ne dhe duke mos pasur një version të tillë ndër ne, besoj se fjala është për një model të tij origjinal. (...) Ajo mund të bëhet një model me interes për studimet albanologjike. Dr. Králik: Libri i Prof. Baliut është një kontribut i rëndësishëm jo vetëm për njohjen e jehonës së veprës shkencore të Prof. Çabejt në Kosovë, por edhe për vetë historinë e albanologjisë; Botimin e veprës do ta mirëpresin

edhe albanologët, ballkanologët dhe indoevropianistët që jetojnë dhe veprojnë jashtë trojeve shqiptare. Bibliografia «Çabej 1» mund të cilësohet gjithashtu si një dokument i çmuar që dëshmon për jetën shkencore dhe kulturore në Kosovë në gjysmën e dytë të shekullit të kaluar, për forcat intelektuale të popullit shqiptar në Kosovë, përfaqësuesit e të cilit nuk e harruan këtë personalitet të shquar të shkencës kombëtare as në periudhat më të vështira në historinë e vendit të tyre.

Mentor Quku: Bëhet fjalë për Begzad Baliun, një prej studiuesve të rinj, nga më premtuesit në fushën e albanistikës. Ky studiues, dallohet për metodën e tij krijuese. Ai u jep përparësi gjurmimeve burimore për t'i vënë informacionet e dala që andej në bazë të studimeve të tij. Prandaj ai ka punuar me ngulm në fushën e bibliografisë, duke e parë këtë shkencë, ashtu si dhe mjeshtri i tij profesor Jup Kastrati, si një mjet dhe jo si një qëllim më vete. Mr. sci. Tahir Foniqi: Ka disa vjet që studiuesi Begzad Baliu paraqitet me studime dhe projekte të ndryshme edhe në fushë të bibliografisë, duke filluar nga botimet e veçanta deri te konferencat shkencore. Ato paraqesin studime serioze të thelluara, të hulumtuara, të sistemuara dhe të interpretuara me sukses të dalluar, shpesh me qëndrim kritik dhe aparaturë të stabilizuar shkencore. Si të tilla ato paraqesin kontribute të rëndësishme, të cilat ndihmojnë bibliografinë dhe albanologjinë njëkohësisht.

Prof. dr. Jup Kastrati: Studimet e Begzad Baliut karakterizohen për disa veçori dalluese. (...) Ato çelin shtigje të reja gjurmimesh. Prof. dr. David Luka: Analizat që pritet të na jap në të ardhmen dr. Begzad Baliu, do të kurorëzojnë nismën e tij premtuese e shpresëdhënëse në dobi të mendimit gjuhësor shqiptar. Prof. dr. Shaban Sinani: Autori i këtij libri Begzad Baliu, i bën një shërbim të vlefshëm dijes shqiptare, qoftë në rastin kur i shtron dhe i zgjidh problemet, qoftë në rastin kur i shtron dhe fton shkencëtarët të gjejnë një zgjidhje më të mirë. Dr. Rexhep Doçi: Begzad Baliu, veprën e profesor Çabejt e bëri synim të përgatitjes teorike të tij, ndërsa përvojën gjuhësore në fushë të albanologjisë model të kërkimeve të tij. Prof. doc. dr. Bahtiar Kryeziu: Studiuesi dr. Begzad Baliu, me entuziazëm të pashoq, me një përgatitje e njohje të thellë prej onomastici, me argumente, fakte të dhëna konkrete, si të rrallëkujt, shpjegon qëllimin e standardizimit të emërtimit të vendeve, jo nga teke amator e diletant, por mbështetur në të dhënat shkencore që ka në dorë. Prof. ass. dr. Zenun Gjocaj: Ka disa vjet që studiuesi dr. Begzad Baliu paraqitet me studime e vepra shkencore duke e dëshmuar formimin e tij kërkimor. Ai është studiues i formuar me profil të specializuar gjuhëtari, që e merr seriozisht metodologjinë bashkëkohore, qoftë kur trajton histori gjuhësie shqiptare, qoftë kur merret me probleme më të përgjithshme. Dr. Jusuf Osmani: Dr. Begzad Baliu studimeve të tij u është qasur me një metodë mjaft të re dhe në kushtet e sotme mjaft bashkëkohore.

Begzad Baliu, Mbiautorsia e veprës "Bibliografia e Skënderbeut", Prishtinë, Botuesi "Era", 2005. Në Arkivin e profesor Jup Kastratit, krahas materialeve të tjera nga fusha e bibliografisë, kam pasur nderin të mund të fotokopjoj edhe materiale të tjera që lidheshin me probleme të natyrës së komunikimit me individin dhe institucione shkencore gjatë kohës, që profesor Jup Kastrati merrej me projekte të ndërliqshme shkencore, siç ishte "Bibliografia e Skënderbeut". Për kohën që u përgatit, përtej karakterit shkencor, kjo vepër kishte dhe karakter politik dhe kombëtar. Mes dokumenteve të karakterit kërkimor dhe shkencor, me lejen e profesor Jup Kastratit, kam mundur të fotokopjoj dy materiale të së njëjtës kohë (të cilat fillimisht mendoja se janë versione të njëra-tjetrës, pavarësisht nga numri i madh i faqeve), ndërsa më vonë kam kuptuar se, në të vërtetë, ato tekste plotësojnë njëra-tjetrën. Dorëshkrimi i parë mban titullin "Informacion mbi punën që kam bërë për hartimin e "Bibliografisë së Skënderbeut" dhe ka 12 faqe, pa datë dhe vit, ndërsa dorëshkrimi tjetër mban titullin "Relacion mbi punën që kam bërë për hartimin e veprës "Bibliografia e Skënderbeut" dhe ka 32 faqe. Në fund të dorëshkrimit të dytë është shënimi Shkodër, 10 gusht 1974. Në të dy dorëshkrimet, faqet kanë nga 36-37 rreshta makine dhe duket qartë se teksti i parë është dërguar për individë dhe institucione të caktuara, ndërsa teksti i dytë, ndonëse shumë më i gjerë, nuk ka ndonjë ndryshim esencial të përmbajtjes. Ky tekst plotëson dhe përplotëson të parin, përveçse me të dhëna të reja brenda tekstit, dhe me anekse të shumta që shoqërojnë dorëshkrimin prej 32 faqesh, të cilat gjenden në fondin e personal të Arkivit të profesor Jup Kastratit dhe në Fondin e Albanologjisë në Bibliotekën Kombëtare në Tiranë. Rëndësia e këtyre dorëshkrimeve qëndron në faktin se ato hedhin dritë në disa fakte shumë të diskutueshme, siç është autorësia e veprës, autorësia e parathënies, gjendja e kërkimeve dhe e rezultateve të vëllimit të dytë dhe të tretë, historia e "botimit" të saj të parë etj. Pa dashur që të merrem me komentimin e një mendimi, shpesh më shumë të përfolur sesa të shkruar, me rastin e botimit të vëllimit të parë më 1997 dhe duke dashur që sado pak lexuesi të ketë një ide për historikun e plotë të fillimit dhe përgatitjes së veprës, këtu po sjellim (me lejen e profesorit të nderuar) dorëshkrimin e parë dhe të dytë, që më shumë se një dëshmi, është një shembull për jetën shkencore të një studiuesi dhe të institucioneve tona, se si duhet të sillemi dhe ta përcjellim zhvillimin shkencor ndër ne.

Versioni i parë

Profesor Jup Kastrati:

Informacion mbi punën që kam bërë për hartimin e “Bibliografisë së Skënderbeut”

Më 28 janar 1966, Ministri i Kulturës Fadil Paçrami ka komunikuar vendimin e dikasterit për hartimin e veprës “Bibliografia e Skënderbeut”, si një aksion me rëndësi kombëtare, politike dhe shke ncore. Po atë ditë, ka komunikuar Grupin e punës që do të përpilonte librin, të përbërë nga Zef Prela, Jup Kastrati, Kasem Biçoku, si dhe Komi si o nin drejtues, udhëzues, redaktues dhe kontrollues, të përbërë nga prof. Aleks Buda (kryetar), prof. Dhimitër S. Shuteriqi, prof. Mahir Domi dhe Marika Vogli. Vepra do të ishte botim i Bibliotekës Kombëtare. Më 19 prill 1966, zv. Ministri i Kulturës, Ali Abdihoxxha, në prani të shoqes Marika Vogli, më ka komunikuar në zyrën e vet vendimin e dikasterit për të punuar në Bibliotekën Kombëtare për hartimin e Bibliografisë së Skënderbeut, fillimisht për pesë muaj rresht, nga 18 prill 1966 deri më 1 shtator 1966, i shkëputur nga procesi mësimor. Mbasi kam kryer këtë punë, më 26 nëntor 1966, Ministria e Arsimit dhe e Kulturës, me shkresën nr. 34/13, dërguar drejtorisë së Institutit Pedagogjik të Shkodrës, shkruante: “Shoku Jup Kastrati do të punojë për tre muaj e gjysëm pranë Bibliotekës Kombëtare për përgatitjen e Bibliografisë së Skënderbeut, me rastin e 500-vjetorit të vdekjes së heroit. Prandaj të zëvendësohet nga një kuadër i jashtëm me tetë orë në javë. (Nënshkruar:) Ministri d.v. Megjithëse ka qenë hartuar një bibliografi speciale nga G. T. Petrovich (1881) për Skënderbeun, për të metat që kishte kjo, nuk mund të shërbente më si pikëmbështetje e veprës sonë dhe, prandaj, binte një punë e gjerë dhe e madhe për t’u bërë për hartimin e një bibliografie të Skënderbeut, e plotë, me kritere shkencore, që t’u përgjigjej kërkesave të shkencës sonë të re. Që në mbledhjet e para të Komisionit, u përcaktuan qartë detyrat që duheshin kryer, kriteret e punës që duheshin ndjekur e zbatuar si edhe çështjet tjera të përgjithshme dhe të veçanta, organizative, administrative, teknike, shkencore, tipografike etj. Kriteret e hartuara nga prof. Aleks Buda u bënë objekt diskutimesh të gjalla, debatesh dhe mendimesh, në mënyrë që vepra të dilte sa më mirë, sa më e plotë dhe sa më shkencore që të ishte e mundur. Këto kritere, pasi u analizuan dhe u miratuan njëzëri në gjyqin e komisionit, u vunë në bazën e punës sonë ditore për përpilimin e tekstit. Por kriteret, gjatë procesit të punës, pësuan edhe ndryshime, gjithmonë me vendim të komisionit. Për shkak të gjerësisë së librit, u vendos që, kontribute për hartimin e veprës në fjalë, do të ipnin, jo vetëm anëtarët e Grupit të punës, por edhe anëtarët e Komisionit drejtues si edhe persona të tjerë spe

cialistë, historianë dhe bibliografë të Bibliotekës Kombëtare. Megjithatë Grupi i punës përbëhej prej tre vetësh, ky, në fakt, u reduktue vetëm në Jup Kastratin. Zef Prela u tërhoq që në ditën e parë, sepse kërkoi të kryej vetë Bibliografinë, pa bashkë pu nim me të tjerët. Ai u largua pa dorëzuar absolutisht asgjë. Të gjitha indikacionet bibliografike, që kishte për Skënderbeun, ai o i mori me vete, o i zhduki. Grupi i punës nuk trashëgoi asgjë nga gjurmimet e tij disavjeçare si bibliograf dhe si përgjigje gjësi i sektorit të albano-balkanologjisë të Bibliotekës Kombëtare. Kasem Biçoku, për shkak të ngarkesave të ndryshme në Institutin e Historisë, me dy vëllime dokumentare të viteve 1407 - 1443 dhe 1479 - 1506, me kumtesa në Bari të Italisë dhe në Konferencën e Dytë të Studimeve Albanologjike, si edhe me angazhime e detyrime të tjera, nuk arriti të punojë, me gjithë kërke sat e mia të herëpashershme të Komisionit, veçse në periudhën 16-26 prill 1967, nja dhjetë ditë, në kohën kur unë isha në Shkodër për provime të studentëve në Institut.

Hartimi i Bibliografisë së Skënderbeut kërkonte punë të shumfishta dhe procese të ndryshme pune. Duheshin gjetur e përcaktuar veprat që flisnin për Skënderbeun, që kishin ndonjë gjë për të ose që duheshin parë se mund të kishin. Dhe kjo ishte një punë shumë e madhe. Për këtë, duhej kaluar nëpër duer gjithë fondi i Bibliotekës kombëtare, duheshin nxjerrë të dhënat nga botimet bibliografike, në radhë të parë nga Petrovich, Legrand, Pekmezi dhe nga një varg bibliografish të tjera shqiptare, në gjuhën shqipe ose në gjuhë të huaja; gjithashtu, nga studiimet me karakter historik duheshin qitë në pah tregues bibliografikë për heroin tonë. Nga fondi i Bibliotekës Kombëtare duheshin bërë lexime të librave që flisnin, pjesërisht, për Skënderbeun ose që kishte gjasë se mund të kishin ndonjë gjë për të. Duheshin nxjerrë nga bibliografia fitë shqiptare dhe nga burimet e tjera referimet bibliografike ose vetëm titujt e librave ose të punimeve që kishin lidhje me Skënderbeun dhe me epokën e tij. Duheshin mbledhur të dhënat nga bibliotekat kryesore evropiane për literaturën që mund të kishin, lidhur me heroin tonë kombëtar dhe epokën e tij. Veprat përkatëse duhej të siguroheshin, pastaj, me anë të huazimeve, mikro filmi ose të fotokopjimit bëhej përshkrimi i tyre nga aspekti bibliografik. Pas këtyre, vinte puna e përshkriimit të hollësishëm bibliografik të veprave që do të hynin në Bibliografi. Ishte për t'u bërë, pra, një proces pune i gjatë, i ndryshëm, i ndërlikuar, që, domosdo, kërkonte shprehitë e nevojshme praktike të një bibliografi me përvojë dhe me stazh, njohuritë teorike përkatëse si edhe horizontin kulturor. Përshkrimet e librave do të shoqëroheshin me shënimet me sqaruese për përmbajtjen, të cilat, në fillim, u menduan sa më të hollësishme; më vonë u reduktuan në minimum. Nga ana tjetër, titujt e librave të huaj, nga rreth njëzetë gjuhë të ndryshme, do të ipeshin edhe me përkthimin shqip. Bibliografia ishte menduar që, përveç veprave, të cilat do të mund

të shtiheshin në dorë, për të qenë sa më e plotë, të kishte edhe njësi të tjera, të nxjerra nga bibliografi të ndryshme. Çe vendosur që Bibliografia do të përfshinte jo vetëm veprat e veçanta kushtuar Skënderbeut ose epokës së tij, por edhe studimet e artikujt e botuar nëpër revistat dhe gazetatat. E gjithë kjo punë u krye në këtë mënyrë: Unë dorëzova, që në fillim, listen e gjithë bibliografive shqiptare, shqip dhe në gjuhë të huaja, të hartuar deri më atë ditë, brenda dhe jashtë Shqipërisë, në periudhën 1881 - 1966. Ajo përbënte 66 vepra bibliografike. Gjithashtu dorëzova listen e bibliografisë së shtypit shqiptar (1848 - 1966), që përmban 629 tituj organesh (revista, gazeta, buletine). Vjelja nga ana ime, e veprave bibliografike, ka dhënë burimet e para për hartimin e skedarit fillëstar të Bibliografisë së Skënderbeut. Megjithëse të mangëta dhe me krite re e destinacione të ndryshme heterogjene, këto bibliografi më kanë vënë në udhë për të gjurmuar burime të mëtejshme, në lidhje me figurën e heroit tonë kombëtar. Nga bibliografitë kryesore nxora 1.100 skeda (nga Legrand 105 skeda; H. Güys 20; Albanica 150; Manek-Pekmez-Stotz 30; Petrovich 215; Göllner 90; Lamouche 150; Noli 205; M. Petta, G. Petrotta, A. Gegaj, Stadtmüller 80; në Bibliotekën e shtetit – Shkodër 50; mikrofila 25. Puna filloi, së pari, me materialet paraprake. Burime bibliografike dorëzuan edhe prof. Aleks Buda, prof. Mahir Domi, prof. Dhimitër S. Shuteriqi. Lidhur me shtypin periodik, duke u mbështetur në listen time bibliografike, punuan Idajete Bejtja dhe Ervehe Dishnica, duke nxjerrë indikacione të ndryshme, por këto kishin të bënin me periudhën e mëvonshme të Bibliografisë së Skënderbeut, me vëllimin e dytë dhe të tretë. Të dhëna nga shtypi i huaj dorëzoi prof. Mahir Domi. Ndërkaq, u përgatit një letër “qarkore”, e cila iu dërgua bibliotekave kryesore të Europës, me lutje që të njoftonin se çfarë veprash posedo nin për Skënderbeun. Mbi tridhjetë biblioteka të huaja çuan lista librash me lëndë për heroin tonë kombëtar. Në bazë të literaturës së ofruar nga këto institucione dhe të materialeve të qëmtuara në vend, u bënë kërkesa, nga ana e Bibliotekës Kombëtare dhe Bibliotekës së Universitetit Shtetëror të Tiranës, për të siguruar, me rrugë të ndryshme, lëndën përkatëse për hartimin e Bibliografisë së Skënderbeut. Në këtë mënyrë, erdhën 450 njoftime librash. Të gjitha sinjalizimet, indikacionet dhe informatat që na kishin ardhur nga 28 biblioteka kryesore të Europës, i kam pasë sistemuar në një kuti të pasaçme. Në bashkëpunim me shoqen Marika Vogli, kam hartuar listen e porosive që do të bëheshin në botën e huaj, për vëllimin e parë dhe të dytë të Bibliografisë së Skënderbeut. Për këtë çështje, kam bashkëpunuar edhe me shokun Thanos Konini, i sektorit të jashtëm pranë Bibliotekës Kombëtare, si edhe me shoqen Mediha Frashëri për porositë e librave që do të bëheshin jashtë shtetit, qoftë nga Biblioteka Kombëtare, qoftë nga Biblioteka shkencore e Universitetit të Tiranës. Nga indikacionet që na kishin ardhë prej bibliotekave të

shteteve të huaja, kam nxjerrë 80 vepra që nuk i kishim në bibliotekat tona. Këto i kemi porositë për të na ardhë me huajtje, me mikrofolmim ose me fotokopje. Në fillim, m'u caktua që të spoljoja revistat shqipe dhe të shfrytëzoja fondet e antikuarit, albano-ballkanologjisë dhe të librit shqip të bibliotekave të Shkodrës; të përpunoja bibliografitë shqiptare ekzistuese, të vendit tonë dhe të viseve të huaja, si edhe botimet historike, kushtuar shekullit XV, për të nxjerrë skeda sinjalizuese dhe informuese; të merre sha me spoljimin e skedarit sistematik të Bibliotekës Kombtare, duke e plotësuar këtë vjelje me atë alfabetik të albanologjisë, ballkanologjisë, antikuarit si edhe me skedarin topografik të fondeve të vjetra. Kam spoljuar mbi 40.000 skeda në Bibliotekën Kombëtare të Tiranës, në ish-ndërtesën e vjetër, në vitin 1966. Si rrjedhim, kam nxjerrë 1550 skeda, nga të cilat 750 skeda direkt për figurën e Skënderbeut; kurse 800 të tjera, nga të cilat mund të dilnin gjëra me interes për te. Nga ana tjetër, në Shkodër kam shfrytëzuar fondet e Bibliotekës së shtetit dhe të Bibliotekës së Institutit Pedagogjik të këtij qyteti. Me riprodhimin e skedave të mia, është krijuar një skedar i vaçantë, i posaçëm, për figurën e Skënderbeut, pranë atij të albanologjisë të Bibliotekës Kombëtare, në sallën e punonjësve shkencorë. Për kryerjen e veprës, “Bibliografisë së Skënderbeut”, unë kam punuar edhe në Tiranë, edhe në Shkodër. Në Tiranë kam punuar gjithsej 348 (treqindedyzetetë) ditë; konkretisht ndër këto data: 27-28 janar 1966 (2 ditë); 11-13 shkurt 1966 (3 ditë); 18 prill – 6 maj 1966 (19 ditë); 20 qershor – 30 gusht 1966 (70 ditë); 16-18 tetor 1966 (3 ditë); 11-13 nëntor 1966 (3 ditë); 3-25 janar 1967 (23 ditë); 5 shkurt – 15 prill 1967 (69 ditë); 20 maj – 14 shtator 1967 (116 ditë); 10-15 nëntor 1967 (6 ditë); 10-13 dhjetor 1967 (20 ditë); 9-11 janar 1968 (3 ditë); 28-30 janar 1968 (3 ditë); 31 korrik – 4 gusht 1968 (5 ditë); 13-15 qershor 1969 (3 ditë). Jam shkëputur plotësisht ose pjesërisht nga puna mësimore në Institutin Pedagogjik të Shkodrës, sidomos gjatë viteve 1966 dhe 1967, për tre semestra. Kam sakrifikuar pushimet e mia vjetore verore për dy vjet me radhë, më 1966 dhe 1967, si edhe pushimet e aspiranturës, me të vetmin qëllim që “Bibliografia e Skënderbeut” të bëhej gati për botim për jubileun e heroit. Megjithëse kam pasë normë të reduktuar në Institut, si zv. kryeredaktor i “Buletinit shkencor”, si zv. përgjegjës i katedrës së gjuhës dhe letërsisë, si aspirantë dhe si kryeredaktor i vjetores “Shkodra”, prapëseprapë, në Tiranë, kam punuar padreke dhe pasdreke, duke mos shikuar edhe një anë tjetër të rëndësishme që unë vuaja nga sëmundja e zemrës dhe kisha porosi nga kardiologu për një punë të rregullt, normale, pa sforcime. Unë kam qenë më i ngarkuari në hartimin e kësaj vepre, por e kisha për zemër, punoja plotë entuziazëm dhe me shumë qejf, sepse e gjithë puna bibliografike, megjithëse disiplinë e ftohtë, më dukej një poezi e

vërtetë. E kam vlerësuar, me të drejtë, si një vepër me shumë rëndësi, si nga ana shkencore, ashtu edhe nga ajo kombëtare e politike. Më 25 janar 1967, më vdiq vajza pesë vjeç, në Shkodër. Me gjithë dhembjen e thellë shpirtërore, unë shko-va, përsëri, në Tiranë, pas dhjetë ditësh, për të vazhduar punën, duke lënë gruan të sëmurë nga trauma e fortë psikologjike dhe dy fëmijë të vegjël në shtëpi. Si rrjedhim i kësaj pune të madhe intensive, më 1 korrik 1967 kam bërë gati veprën maket, variantin e parë të “Bibliografisë së Skënderbeut”, e cila u është shpërn darë anëtarëve të Komisionit për ta studiuar dhe analizuar. Më 10 korrik 1967, në mbledhjen XI të komisionit, prof. Aleks Buda ka dhënë këtë vlerësim pozitiv për veprën time: “Puna është bërë e mirë dhe me kriter. Të vazhdohet kështu”. Më 14 shtator 1967, kam dorëzuar variantin e dytë të veprës në fjalë, me 470 tituj librash të përshkruar. Më 12 janar 1968, kam dorëzuar variantin e tretë me 735 faqe të daktilografuara, më 659 tituj veprash të përshkruara, nga të cilat 320 nga fondet e Bibliotekës Kombëtare (libra, mikrofilma, fotokopje), me këtë përmbajtje: shekulli XV (1473-1500) 15 vepra të përshkruara (f. 14-29); shekulli XVI (1501-1600) 333 vepra të përshkruara (f. 30-390); shekulli XVII (1601-1700) 160 vepra të përshkruara (f. 391-577); shekulli XVIII (1701-1800) 151 vepra të përshkruara (f. 578-735). Vërejtjet e holla e të imta të profesorëve të mi të nderuar Buda, Shuteriqi, Domi, unë jam munduar t’i vë në jetë me skrupulozitet shkencor. Megjithëse isha bibliograf prej një të katërt shekulli dhe, në mjaft vise, mund të mos isha dakord me disa çështje bibliografike që më sygjeronin kolegët e mi për t’i bërë, unë u jam nënshtruar vendimeve të komisionit dhe, si rrjedhim, kam zbatuar, pikë për pikë, çdo gjë që më është kërkuar nga redaksia dhe që është mira tuar, më përpara, nga kolektivi i punës. Komisioni e ka quajtur veprën time si një punë të mirë. Ajo ishte realizuar në nivel të duhur shkencor, kishte burime të shumta dhe të ndryshme, vepra të njohura më parë, të paregjistruara e të pashënuara në bibliografi të tjera. Më 3 dhjetor 1967, shoqja Marika Vogli më shkruante një letër nga Tirana, në të cilën, ndër të tjera, më thotë edhe këto: “Bibliografia është gati për t’u shqyrtuar në Komision. Të gjithë i kanë marrë kopjet e tyre. Nuk di kur mund të vini për të caktuar datën e mbledhjes. Çështja ka karakter tepër urgjent, pasi në komisionin qeveritar është raportuar që vëllimi i parë ka shkuar në shtyp dhe po punohet për vëllimin e dytë. Zgjatja e punës për dorëzim do të ketë pasoja serioze. Shokët e Ministrisë së Arsimit e të Kulturës më porositën ta dërgojmë urgjent në shtyp”. Në këto rrethana u vendos që të çohet në shtyp vëllimi i parë, që përfshin periudhën 1473 - 1700, d.m.th. shekujt XV, XVI, XVII, që ishin shqyrtuar nga Komisioni, duke hequr nga ky vëllim shekullin XVIII, për të fituar kohë për shtypshkrim. Unë kisha dorëzuar edhe veprat e viteve 1701 - 1800, të përshkruara, por Komi-

sioni, për arsye objektive, nuk kishte pasë mundësi t'i analizonte dhe t'i studionte. Më 12 janar 1968, ditën e hapjes së Konferecës së dytë të studimeve albanologjike, Agjensia Telegrafike Shqiptare botoi këtë njoftim: “u dha për botim volumni i parë i “Bibliografisë së botimeve rreth figurës së Skënderbeut”: “Në kuadrin e 500-vjetorit të vdekjes së heroit kombëtar Gjergj Kastriotit – Skënderbeut, Biblioteka Kombëtare po përgatitet për një bibliografi, ku do të pasqyrohen botimet e bëra në vende, kohë, gjini e gjuhë të ndryshme rreth figurës së Skënderbeut. Për këtë u shfrytëzuan, në radhë të parë, fondet e sektorit të albanologjisë të Biblioteka Kombëtare dhe të bibliotekave të tjera të vendit si dhe u siguruan njoftime të rendësishme dhe mikrofilma që ndodhen në bibliotekat e vendeve të tjera. Bibliografia do të botohet në disa vëllime. Deri tani është përfunduar dhe dhënë në shtyp vëllimi i parë që përfshin botimet e bëra gjatë periudhës 1473 - 1700. Në këtë vëllim janë përshkruar mbi 320 vepra në 12 gjuhë të ndryshme. Nga këto, rreth 180 ndodhen në fondet e Bibliotekës Kombëtare. Për përgatitjen e këtij vëllimi kanë punuar Jup Kastrati e Kasem Biçoku. Bibliografia ilustron me frontescipet e veprave”. Në mbledhjen e datës 17 dhjetor 1967, që ishte mbledhja e XIV, u shtrua në Komisionin çështja e autorësisë së Bibliografisë së Skënderbeut. Aty u diskutua nëse ka vend marrja pjesë e Kasem Biçokut si bashkautor teksti, përderisa ai, për arsye objektive dhe subjektive, nuk kishte pasë mundësi të jepte atë që i ishte caktuar nga Ministria e Kulturës. Më 25 qershor 1968, kam marrë në Shkodër një letër nga shoqja Marika Vogli, në të cilën, ndër të tjera, më shkruante edhe këto: “Më 14 qershor 1968 u mbledh komisioni i “Bibliografisë së Skënderbeut”. U diskutua rreth parathënies dhe u vendos që ajo të përpunohet sipas vërejtjeve të bëra, nga shoku Aleks Buda në bashkëpunim me ju. Lidhur me autorët, u mendua që të dali me dy autorë, duke marrë para sysh si kontributin e deritanishëm të Kasemit, ashtu edhe punën më të madhe që do ta kryej në të ardhmen, si për vëllimin e parë, ashtu edhe për vëllimet e tjera. U bënë edhe mjaft sugjerime e vërejtje lidhur me vetë tekstin, me përkthimet dhe u sinjalizuan disa burime të tjera për ta plotësuar. Të gjitha këto kërkojnë akoma punë mbi vetë tekstin. Unë e kam tërhequr tekstin nga shtypshkronja dhe po pres të vini në Tiranë për të organizuar diskutimin pjesë-pjesë në Komision dhe për përpunimin përfundimtar... Ju lutem, më njoftoni me një herë kur do të vini dhe afatin e qëndrimit tuaj në Tiranë”. Në mbledhjen XVII të datës 27 korrik 1968, Komisioni ka marrë këto vendime: “Ripunimi i parathënies dhe i hyrjes së veprës “Bibliografia e Skënderbeut” do të bëhet nga prof. Aleks Buda në bashkëpunim me Jup Kastratin. Shënimet përkatëse për veprat e përshkruara, plotësimet eventuale si edhe aparatshkencor do t'i bëjë Kasem Biçoku. Me këtë mënyrë Kasemi do të

kompensojë punën që u donte të bënte, por që, për arsye objektive dhe subjektive, nuk kishte pasë mundësi ta bënte gjatë viteve 1966 dhe 1967. Me atë rasë do të shfrytëzonte edhe shënimet shkoqitëse të librit “Albanica” për disa vepra që flasin për Skënderbeun dhe epokën e tij”. Këtë punë Komisioni vendosi që ta bëjë Kasem Biçoku, duke kompensuar, kështu, pjesëmarrja e pakët e tij në farët e punës dhe në hartimin e Biblio grafisë. Nuk ishte nevoja, pra, për rimarrje të punës ose për hartim të një vepre të re, rishtazi. Edhe vet Kasem Biçoku është shprehur në një mbledhje të Komisionit, se do të bëjë vetëm plotësime të rastit. Në mbledhjen XXI të Komisionit, të mbajtur më datën 14 qershor 1969, shoqja Marika Vogli, ndër të tjera, tha: “Kasemi ka bërë gjurmime në bazë të shënimeve të Jupit”. Në lidhje me vërejtjet e fundit të Komisionit, unë nuk isha në gjendje t’u përgjigjem këtyre kërkesave, sepse kisha vite që po punoja, kisha halle familjare; nga ana tjetër, edhe Instituti Pedagogjik i Shkodrës nuk ishte më i disponuar për të më lejuar më gjatë në vajtje-ardhjet e mia në Tiranë; prandaj kërkoja që të merrej Kasem Biçoku me vazhdimin e kësaj pune. Nuk ishte përmbysje teksti, por vetëm plotësim i ndonjë mungese evntuale, shënime përposhtë librave të përshkruar si edhe hartim i aparatit shkencor. Vepra u bë gati për shtyp, që në dhjetorin e vitit 1969. Mbeti për t’u përfunduar hyrja nga prof. Aleks Buda mbi bazën e variantit tim të parë dhe të sugjerimeve të shokëve. Në të vërtetë, hyrja që vendosur nga Komisioni që të bëhej nga prof. Aleks Buda, por, duke qenë i zënë ai me punë të ndryshme, m’u la që të bëja unë, të cilën e hartova në Shkodër më 10 mars 1968 (12 faqe të daktilografuara). Kjo hyrje e imja u diskutua në një mbledhje të posaçme të Komisionit më 14 qershor 1968 dhe më 27 korrik 1968. Në mbledhjen e XVII të Komisionit, mbajtur më 27 korrik 1968, prof. Mahir Domi, ndër të tjera, tha edhe këto: “Parathënia e paraqitur për diskutim nga Jup Kastrati është punuar mirë; problemet janë trajtuar me kompetencë, por autori duhet të kapet më tej se me problemet bibliografike, të ketë konsiderata për letërsinë e Skënderbeut”. Që në mbledhjen e parë të Komisionit, është përcaktuar dhe vendosur që vepra do të kishte të bënte, jo vetëm me Skënderbeun, por edhe me epokën e tij. Në bazë të këtij kriteri, në Bibliografi u futen edhe vepra, për të cilat nuk ishim të sigurt nëse flitej për heroin tonë. Këta libra u nxorën, kryesisht, nga “Turcica” e Göllnerit, me porosi dhe sipas udhëzimeve direkte të prof. Aleks Budës, i cili më ka shënuar me lapës në këtë tekst librat që do të nxirja për t’i futur në Bibliografinë tonë. Përveç se në Tiranë, unë kam punuar edhe në Shkodër për “Bibliografinë e Skënderbeut” mbi 360 ditë, dhe konkretisht: më 29-31 janar 1966; 15 shkurt – 15 prill 1966; 7 maj – 19 qershor 1966; 19 tetor – 2 janar 1967; 26 janar – 4 shkurt 1967; 16 prill – 19 maj 1967; 15 shtator – 10 nëntor 1967; 1 shkurt – 10 mars 1968; 22 mars – 10 shtator 1969;

Rezultatet e kësaj pune kanë qenë këto:

- hartimi i listës së 65 bibliografive shqiptare (1881-1966)
- lista e plotë bibliografike e shtypit shqiptar (1848-1966) me 629 tituj organesh së ndryshme;
- gjurmime në bibliotekat e qytetit të Shkodrës;
- vjelja e bibliografive shqiptare në gjuhë të huaja dhe përpilimi i 1110 skedave sinjalizuese;
- punimi i parathënies së “Bibliografinë e Skënderbeut”;
- përfundimi i variantit të tretë (1473-1800); rishikimi i tekstit definitive.

Punës për hartimin e veprës “Bibliografia e Skënderbeut” unë iu kushtova gjatë viteve 1966, 1967, 1968 (inkluziv); kurse në vitin 1969 jam marrë vetëm me shqyrtimin e tekstit, të përpunuar nga Kasem Biçoku.

Nuk kam pasë mundësi që të marr pjesë, përveç pengesave të punës ditore në Institutin Pedagogjik të Shkodrës dhe shkaqesh të tjera, në disa mbledhje të mëtjeshme të bëra nga Komisioni, në vitin 1969-1970. Përveç vëllimit të parë, që përmenda më sipër, kam dorëzuar edhe materiale të tjera. Veprimtaria ime kërkimore shkencore në fushën e Bibliografisë së Skënderbeut nuk është kufizuar vetëm me këtë punë, por ka vazhduar deri në ditët tona; por nga kjo lëndë u vendos në Komision që të përfshihen vetëm ato që i përkisnin (i takonin) vëllimit të parë, kurse të tjerat të mbeteshin në skedaret sinjali zuese në kasa fortën e Drejtorisë së Bibliotekës Kombëtare. Një pjesë e mirë e këtyre skedave i përkisnin vëllimit të dytë dhe të tretë të “Bibliografisë së Skënderbeut”. Përveç këtyre kam dorëzuar edhe një vëllim tjetër me 248 faqe të daktilografuara, që përfshin vepra të përshkruara, në mënyrë të plotë ose të pjesshme, sinjalizime ose indikaci one të ndryshme, të ndara në këtë mënyrë: për vitet 1800 - 1836: 50 vepra (f.1-50); b) për vitet 1836 - 1867: 190 vepra (f. 51-241).

Puna ime për hartimin e Bibliografisë së Skënderbeut dëshmohet nga një tok dokumentesh zyrtare:

- a) nga procesverbalet e mbajtura në gji të Komisionit, ndër 21 mbledhje të ndryshme, gjatë viteve 1966, 1967, 1968, 1969;
- b) nga korrespondenca ime me shoqen Marika Vogli, drejtoreshë e Bibliotekës Kombëtare (letra, telegrame, shkresa të ndryshme);
- c) nga vendimet e Komisionit dhe Grupit të punës;

d) nga kriteret e ndryshme të hartimit të veprës, punuar e miratuar disa herë nga Komisioni;

e) nga shënimet e mia personale;

f) nga kopjet e veprës “Bibliografia e Skënderbeut”, në tri variantet e ndryshme dhe, sidomos, nga ai definitive (1473 - 1800);

g) nga përshkrimet e librave me shkrimin tim;

h) nga materialet e daktilografuara të dorëzuara shoqes Marika Vogli në pesë vëllime të ndryshme:

I) 157 faqe të daktilografuara; përmban relacionin tim të hollësishëm, kronologjik dhe analitik;

II) 735 faqe të daktilografuara; përmban tekstin e plotë të “Bibliografisë” sime për periudhën 1473 - 1800;

III) 241 faqe të daktilografuara; përmban vepra të viteve 1800 - 1967;

IV–V) 391 faqe të daktilografuara; përmban procesin e punës sime për përshkrimin e veprave të shekullit XVIII. Gjithsej 1524 faqe të daktilogra fuara, të dorëzuara në drejtori të Bibliotekës Kombëtare. Të 348 (treqinde dyzetë etetë) ditët e mia të punës që kam qëndruar në Bibliotekën Kombëtare, duke punuar padrekthe e pasdreke për hartimin e “Bibliografisë së Skënderbeut”, dokumentohen me anë të zyrës së llogarisë të Pallatit të Kulturës, në fletët e udhëtimeve të dietave. Së fundi, desha të shënoj edhe këtë fakt me rëndësi: Në periudhën dyvjeçare (1966 - 1967), kur kam qenë i angazhuar plotësisht për këtë vepër, unë në të vërtetë, kisha edhe plane të tjera pune, si, b.fj., kontratën me NSHB “Naim Frashëri” për dorëzimin e poemës së De Radës “Skënderbeku i pafanë” (në kuadrin e 500-vjetorit të Skënderbeut, pesë libra, 12.000 vargje, me transliterim, transkribim, përshta tje në gjuhën e sotme dhe koment gjuhësor) si edhe mbrojtjen e disertacionit “E folmja e Thethit” për marrjen e gradës shkencore “Kandidat i shkencave filologjike” pranë Institutit të Historisë dhe të Gjuhësisë”. Por i sakrifikova këto dy vepra me qëllim që “Bibliografia e Skënderbeut” të bëhej gati për shtyp. Komisioni, gjatë tri viteve të para (1966 - 1969), ka punuar mirë dhe ka bërë mbledhje të herëpashershme, bashkë me Grupin e punës, ku janë diskutuar e miratuar kriteret, janë shqyrtuar çështjet e ndryshme që lindin gjatë punës korrente, janë biseduar masat e ndryshme që duheshin marrë, lidhur me organizmin dhe procesin e mëtejshëm të punës. Mbledhjet janë karakterizuar nga kritika e rrept shkencore, nga fryma e mirëkuptimit dhe e respektit reciprok. Në komision janë diskutuar pjesë të Bibliografisë. Në fund, gjatë vitit 1968, është analizuar krejt vepra ime. Në përgjithësi, mund të thuhet, se hartimi i kësaj Bibliografie, ka pasur një karakter kolektiv. Vepra iu pat besuar, nga ana e Ministrisë së Kulturës, Bibliotekës Kombëtare, duke i dhënë një rol të veçantë

edhe Komisionit drejtues, lidhur me hartimin e saj në një nivel të duhur shkencor. Në periudhën 1966 - 1969, Komisioni ka bërë 21 (njëzetnjë) mbledhje të rregullta së bashku me Grupin e punës, ndër këto data: I) Më 28 janar 1966; II) 12 shkurt 1966; III) 22 prill 1966; IV) 14 korrik 1966; V) 9 gusht 1966; VI) 17 tetor 1966; VII) 12 nëntor 1966; VIII) 24 janar 1967; IX) 11 shkurt 1967; X) 24 shkurt 1967; XI) 24 maj 1967; XII) 10 korrik 1967; XIII) 16 dhjetor 1967; XIV) 17 dhjetor 1967; XV) 29 janar 1968; XVI) 14 qershor 1968; XVII) 27 korrik 1968; XVIII) 1 gusht 1968; XIX) 2 gusht 1968; XX) 3 gusht 1968; XXI) 14 qershor 1969. Përveç Komisionit, në vepër kanë kontribuar edhe bibliograf të Bibliotekës Kombëtare: Qanije Haxhihasani është marrë me leximin dhe riprodhi min e mikrofilmave, duke bashkëpunuar me mua në interpretimin e saktë të frontescipeve, të parathë nieve dhe të shënimeve në kolofon. Lidhur me shtypin periodik, duke u mbështetur në listën time bibliografike kanë punuar Idajete Bejtja dhe Ervehe Dishnica, të cilat kanë nxjerrë indikacione të ndryshme, kryesisht për vëllimin e dytë dhe të tretë. Kanë kontribuar edhe bibliotekaret Fato Haxhiu dhe Katerina Goshi, me shërbimin e përpikët, punonjësit e Bibliotekës kombëtare Gani Dogani, Thanas Konini, Filip Prifti dhe xha Zyberi; daktilografistet Leo dhe Ismeti, duke e daktilografuar tekstin deri në pesë herë. Në mënyrë të vaçantë, gjithë këtë punë e ka ndjekur, drejtuar, udhëzuar, stimuluar dhe ndihmuar, pa u kursyer, shoqja Marika Vogli, drejtoreshë e Bibliotekës Kombëtare. Ka ndihmuar mjaft edhe Biblioteka shkencore e Universitetit Shtetëror të Tiranës, sidomos në lidhje me porositë e librave përkatës, me mikrofilmet si edhe me korre spondencën që ka mbajtur me disa nga bibliotekat e shteteve evropiane. Në këtë drejtim, ka ndihmuar Mihal Hanxhari dhe Mediha Frashëri. Kapakët e librave i kanë përkthyer: Veniamin Dashi e Daniel Rodiqi nga gjermanishtja; Skënder Luarasi e Refik Kadija nga anglishtja; Henrik Lacaj nga latinishtja; Aleks Thani nga greqishtja e re; Leo Prela nga spanjishtja; Qevqep Kambo nga polonishtja; Xha Zyberi nga turqishtja, etj. Verifikimin e shqipëri meve e ka bërë Komisioni me Grupin e punës. Për klisjetë e frontescipeve të veprave të ndryshme u pat caktuar fotografi Halit Gjiriti. Përveç Grupit të punës dhe Komisionit, indikacione bibliografike kanë dhënë edhe Injac Zamputi e Selami Pulaha.

Jup Kastrati

Pasthënie:**Pse ankohej profesor Jup Kastrati?**

Duke bërë kërkime në arkivin personal të profesor Jup Kastratit, na ka rënë në dorë një dorëshkrim i shkruar shumë vjet më parë, madje i shkruar në tri versione. Një i shkurtër (tetë faqe makine) dhe një tjetër më i gjerë (tridhjetë e tri faqe), sado që të dy pa ndonjë ndryshim të madh në aspektin përmbajtësor, gjendeshin në një dosje. Versioni i tretë gjendet në një dosje tjetër dhe ka 157 faqe. Diku në fund të viteve '60 profesor Jup Kastrati, me kërkesën e drejtoreshës së Bibliotekës Kombëtare në Tiranë, kishte shkruar një tekst me titull: Informacion mbi punën që kam bërë për hartimin e “Bibliografisë së Skënderbeut”. Ndonëse në pamje të parë profesori i nderuar ankohej për punën e jashtëzakonshme dhe të lodhshme gjatë përgatitjes së Bibliografisë së Skënderbeut, në të vërtetë teksti bëhet në kontekst të dëshmisë deri në imtësi për autorësinë personale të kësaj vepre. Megjithëse, duket sikur ai ankohet për situatat familjare, kolegiale dhe institucionale, nëpër të cilat ka kaluar gjatë kohës që po merrej me përgatitjen e veprës, në realitet ai ankohet njëkohësisht për vetminë e tij, për ndërkëmbjen dhe për nëpërkëmbjen e autorësisë së kësaj vepre. Shkruante profesori për të gjitha në dorëshkrimin e njërës prej dosjeve të tij: saktë - për kohën dhe për hapësirën, dendur – për numrin e madh të dëshmimeve, besueshëm – për racionalitetin e arsytimit, rrjedh shëm – për elekuencën e sintaksës së mendimit. Profesori nuk tha deri në fund vetëm një gjë, sado dëgjohet larg ankimi i tij: Bibliografia e Skënderbeut, duke u mbështetur në kërkimet afatgjata, sintezat, referimet, përgatitjet dhe madje Hyrjen, janë punë e tij prej titaniku, që ajo është vepër personale e tij, e cila iu mor në emër të disa kombinacioneve meskine nga drejtues politikë të institucioneve shkencore dhe kulturore të Tiranës.

Ja disa shembuj nga dorëshkrimi i tij:

Më 28 janar 1966, ministri i kulturës, Fadil Paçrami, ka komunikuar vendimin e dikasterit për hartimin e veprës “Bibliografia e Skënderbeut”, si një aksion me rëndësi kombëtare, politike dhe shkencore. Po atë ditë, ka komunikuar Grupin e punës që do të përpilonte librin, të përbërë nga Zef Prela, Jup Kastrati, Kasem Biçoku, si dhe Komi si o nin drejtues, udhëzues, redaktues dhe kontrollues, të përbërë nga prof. Aleks Buda (kryetar), prof. Dhimitër S. Shuteriqi, prof. Mahir Domi dhe Marika Vogli. Vepra do të ishte botim i Bibliotekës Kombëtare. (...). Megjithë që Grupi i punës përbëhej prej tre vetësh, ky, në fakt, u reduktue vetëm

në Jup Kastratin. Zef Prela u tërhoq që në ditën e parë, sepse kërkoi të kryej vetë Bibliografinë, pa bashkë pu nim me të tjerët. (...) Më 1 korrik 1967 kam bërë gati veprën maket, variantin e parë të “Bibliografisë së Skënderbeut”, (...). Më 14 shtator 1967, kam dorëzuar variantin e dytë të veprës në fjalë, me 470 tituj librash të përshkruar. Më 12 janar 1968, kam dorëzuar variantin e tretë me 735 faqe të daktilografuara, më 659 tituj veprash të përshkruara, nga të cilat 320 nga fondet e Bibliotekës Kombëtare (libra, mikrofilma, fotokopje). (...) Më 3 dhjetor 1967, shoqja Marika Vogli më shkruante një letër nga Tirana, në të cilën, ndër të tjera, më thotë edhe këto: “Bibliografia është gati për t’u shqyrtuar në Komision. Të gjithë i kanë marrë kopjet e tyre. Nuk di kur mund të vini për të caktuar datën e mbledhjes. Çështja ka karakter tepër urgjent, pasi në komisionin qeveritar është raportuar që vëllimi i parë ka shkuar në shtyp dhe po punohet për vëllimin e dytë. Zgjatja e punës për dorëzim do të ketë pasoja serioze. Shokët e Ministrisë së Arsimit e të Kulturës më porositën ta dërgojmë urgjent në shtyp”. Në këto rrethana u vendos që të çohet në shtyp vëllimi i parë, që përfshin periudhën 1473 - 1700, d.m.th. shekujt XV, XVI, XVII, që ishin shqyrtuar nga Komisioni, duke hequr nga ky vëllim shekullin XVIII, për të fituar kohë për shtypshkrim. (...) Në mbledhjen XVII, të datës 27 korrik 1968, Komisioni ka marrë këto vendime: “Ripunimi i parathënies dhe i hyrjes së veprës “Bibliografia e Skënderbeut” do të bëhet nga prof. Aleks Buda në bashkëpunim me Jup Kastratin. Shënimet përkatëse për veprat e përshkruara, plotësimet eventuale si edhe aparatin shkencor do t’i bëjë Kasem Biçoku. Me këtë mënyrë Kasemi do të kompensojë punën që duhet ta bënte, por që, për arsye objektive dhe subjektive, nuk kishte pasë mundësi ta bënte gjatë viteve 1966 dhe 1967. (...) Vepra u bë gati për shtyp, që në dhjetorin e vitit 1969. Mbeti për t’u përfunduar Hyrja nga prof. Aleks Buda mbi bazën e variantit tim të parë dhe të sugjerimeve të shokëve. Në të vërtetë, hyrja që vendosur nga Komisioni që të bëhet nga prof. Aleks Buda, por, duke qenë i zënë ai me punë të ndryshme, m’u la që të bëja unë, të cilën e hartova në Shkodër, më 10 mars 1968 (12 faqe të daktilografuara). (...) Puna ime për hartimin e Bibliografisë së Skënderbeut dëshmohet nga një tok dokumentesh zyrtare: nga procesverbalet e mbajtura në gjiri të Komisionit, ndër 21 mbledhje të ndryshme, gjatë viteve 1966, 1967, 1968, 1969; nga kopjet e veprës “Bibliografia e Skënderbeut”, në tri variantet e ndryshme dhe, sidomos, nga ai definitiv (1473 - 1800); 735 faqe të daktilografuara; përmban tekstin e plotë të “Bibliografisë” sime për periudhën 1473 - 1800; 241 faqe të daktilografuara; përmban vepra të viteve 1800 - 1967; 391 faqe të daktilografuara; përmban procesin e punës sime për përshkrimin e veprave të shekullit XVIII. Gjithsej 1524 faqe të daktilografuara, të dorëzuara në drejtori të Bibliotekës Kombëtare. (...) A është profesor Jup Kastrati studiuesi i vetëm, ankimet e të cilit kemi mundur

t'i lexojmë dhe t'i dëgjojmë edhe më parë, dhe a është kjo vepra e vetme e cila në një mënyrë apo një tjetër iu përvetësua? -Jo! 'Në prag të themelimit të Akademisë së shkencave, - kujtonte shpesh profesori ynë - një pasdite vere, në derë të shtëpisë me troket X. Y. Në mbledhjet bazë të partisë, ishte tërhequr vërejtja se disa drejtues shkencorë po tregonin dobësi në kërkimet shke ncore, prandaj nëse donin të vazhdonin drejtimin e institucioneve shkencore ata, së pari duhej të tregonin rezultatet e tyre. Për këtë arsye, shoku (X. Y.) kishte ardhur nga Tirana në Shkodër për të më marrë dorëshkrimin Vepra filologjike e Jeronim De Radës, që ta botonte në akademi si vepër të tij. Nxora nga sirtarët dorëshkrimin e përgatitur me mund e djersë, si ta nxirrja një krah nga trupi im dhe ia dhash. X-i mori dorëshkrimin dhe shkoi. Si njeri që më shumë e kam dashur librin se mundin tim, një kohë e kam pritur me ëndje botimin e saj. Pas tri vjetësh kam kuptuar se dorëshkrimi Vepra filologjike e De Radës ende po priste në sirtarët e një sekretarie. Kam gjetur një rast të volitshëm dhe e kam tërhequr pa zhurmë, pa guxuar ta përmend askund, deri në vitin 1990. Sot ka shënime dhe kujtime të pafundme, të cilat e dëshmojnë përvetësimin e pjesërishtëm apo të plotë të materialeve të terrenit, të dosjeve, të arkivave, të përkthimeve të veprave (dorëshkrime) dhe më në fund të pjesëve të veçanta të rezultateve shkencore nga studiues të caktuar. Kur një ditë të shkruhet një histori kritike e albanologjisë, do të shohim se ankimet e shumë studiuesve, të lëna në dorëshkrim, si ato të profesor Jup Kastratit, do të jenë të përligjura. Në institucionet shkencore edhe sot mund të gjenden dorëshkrime të autorëve të ndaluar a të pabotuar, pjesët e studimeve të të cilëve janë përvetësuar edhe nga ata studiues pa të cilët 'nuk mund' të shkruhet historia e albano logjisë; në veprat e shumë studiuesve sot mund të gjesh referenca shkencore (nga vepra apo materiale arkivore), të cilat autorët kurrë s'i kanë parë, e megjithatë i kanë komentuar në formë të ndërmje tme, pa marrë mundin më të vogël që të shënojnë autorin apo veprën e ndërmjetësuar; në studime, për të cilat besohet se janë shumë serioze, mund të gjesh citate të tëra të përkthyer nga autorë të ndaluar, kryesisht në Shqipëri, për të cilët studiuesit tanë nuk e ndiejnë aspak të moralshme që të shënojnë përkthyesin, veprën e përkthyer në dorëshkrim, arki vin e institucionit shkencor prej nga i kanë vjelë etj. (Kohë më parë, në një nga institucionet tona shkencore në Prishtinë, na ka rënë të shohim një artikull të Joklit të përkthyer në vitet '60 në gegnishten letrare, të cilin një studiues i mëvonshëm kishte provuar ta kthente në standard, në mos edhe ta botonte. Nuk e dimë arsyen e mosbotimit, por e dimë se fjalitë e nënvizuara autori i ka përfshirë në studimin e tij pa referencë). Nuk e kemi e kemi fjalën për numrin e madh të veprave, në të cilat shkruhen pasuse të tëra pa thonjëza me një fusnotë formale në fund të tekstit, po i lëmë mënjanë edhe

ato koncepte të kompiluara a të përmbysura, të nxjerra brenda studimeve shqi ptare, teori e koncepte të përvetësuara nga shkollat e huaja, e të cilat më pas nga fillimi deri në fund mbushen me shembuj të albanologjisë. Nuk e kemi fjalën për ndikimet shkollore dhe metodologjike.

Fjalën e kemi për përshkrime të tëra, të idesë dhe të projektit personal deri në plagjiaturë. Sa shumë ankime të heshtura do të ketë pasur, kur X autorit i merrej përkthimi i Joklit nga gjermani shtja e nuk i përmendej emri; kur Y autorit i merrej skedari i leksikut, i mbledhur me aq mund ndër krahinat e ftohta e të largta, dhe bëhej kumtesë për sesion shkencor, pa iu shqiptuar emri qoftë edhe në fusnotë; kur N autorit i merreshin rezultatet e përfunduara të një studimi krahasues me gjuhët e vjetra greke e romake dhe duhej të heshtte. Po profesor Jup Kastrati, pse nuk i publikoi relacionet... pas viteve '80, apo pas daljes së vëllimit të parë të bibliografisë së Skënderbeut? Sigurisht, se duhej të përmendte shumë emra të tjerë! Ndërsa, nomina sunt odiosa!

Deri kur do të kenë të drejtë latinët e mençur?! Begzad Baliu; “Bibliografi e Skënderbeut” Begzad Baliu, Mbi autorësinë e veprës “Bibliografi e Skënderbeut”, Era, Prishtinë, 2005 (Pjese nga libri) Në arkivin e profesor Jup Kastratit, krahas materialeve të tjera nga fusha e bibliografisë, kam pasur nderin të mund të fotokopjoj edhe materiale të tjera që lidheshin me probleme të natyrës së komunikimit me individin dhe institucione shkencore gjatë kohës, që profesor Jup Kastrati merrej me projekte të ndërliqshme shkencore, siç ishte “Bibliografia e Skënderbeut”. Për kohën që u përgatit, përtej karakterit shkencor, kjo vepër kishte dhe karakter politik dhe kombëtar. Mes dokumenteve të karakterit kërkimor dhe shkencor, me lejen e profesor Jup Kastratit, kam mundur të fotokopjoj dy materiale të së njëjtës kohë (të cilat fillimisht mendoja se janë versione të njëra-tjetres, pavarësisht nga numri i madh i faqeve), ndërsa më vonë kam kuptuar se, në të vërtetë, ato tekste plotësojnë njëra-tjetrën. Dorëshkrimi i parë mban titullin “Informacion mbi punën që kam bërë për hartimin e “Bibliografisë së Skënderbeut” dhe ka 12 faqe, pa datë dhe vit, ndërsa dorëshkrimi tjetër mban titullin “Relacion mbi punën që kam bërë për hartimin e veprës “Bibliografi e Skënderbeut” dhe ka 32 faqe. Në fund të dorëshkrimit të dytë është shënimi Shkodër, 10 gusht 1974. Në të dy dorëshkrimet, faqet kanë nga 36-37 rreshta makine dhe duket qartë se teksti i parë është dërguar për individë dhe institucione të caktuara, ndërsa teksti i dytë, ndonëse shumë më i gjerë, nuk ka ndonjë ndryshim esencial të përmbajtjes. Ky tekst plotëson dhe përplotëson të parin, përveçse me të dhëna të reja brenda tekstit, dhe me anekse të shumta që shoqërojnë dorëshkrimin prej 32 faqesh, të cilat gjenden në fondin e personal të arkivit të profesor Jup Kastratit dhe në Fondin e Albanologjisë në Bibliotekën

Kombëtare në Tiranë. Rëndësia e këtyre dorëshkrimeve qëndron në faktin se ato hedhin dritë në disa fakte shumë të diskutueshme, siç është autorësia e veprës, autorësia e parathënies, gjendja e kërkimeve dhe e rezultateve të vëllimit të dytë dhe të tretë, historia e “botimit” të saj të parë etj. Pa dashur që të merrem me komentimin e një mendimi, shpesh më shumë të përfolur sesa të shkruar, me rastin e botimit të vëllimit të parë më 1997 dhe duke dashur që sado pak lexuesi të ketë një ide për historikun e plotë të fillimit dhe përgatitjes së veprës, këtu po sjellim (me lejen e profesorit të nderuar) dorëshkrimin e parë dhe të dytë, që më shumë se një dëshmi, është një shembull për jetën shkencore të një studiuesi dhe të institucioneve tona, se si duhet të sillemi dhe ta përcjellim zhvillimin shkencor ndër ne.

Botuar:Floart-Press: 9/30/08 6:28 PM

**PJESA E SHTATË:
OPINIONE PËR LIBRIN
“GUXIM SHQIPTAR”**

Përgjigje krasistëve të historisë shqiptare

Nga Fatmir Terziu

Dhe aty ku kjo xhelozi ndeshet me modestinë dihet rezultati. Ai kurrë nuk është barazimi. Nuk është barazimi, se jo më kot e thotë populli: “Hapja, bre burrë rrugën pimësit!” e që t’ja hapësh rrugën të ‘dehurit’ historik apo më së shumti atij të kudondodhurit elektronik sot, atij që e ka atë në vend të shpatës, pra të nderuarit ‘mik’ duhet “Guximi Shqiptar”. Ai ka firmën e Flori Bruqit dhe është botuar në Prishtinë. Është ndarë në disa kapituj dhe flet për historinë, Ramushin, Antropologjinë, Politikën, spiunazhin, gjuhën dhe letërsinë, psikoanalizën, astrologjinë dhe erotikën, por ka edhe fjalën e redaktorit dhe fjalën reçensuese. Pra në më shumë se 400 faqe flet me gjuhën e thjeshtë e modeste shqipe, për modestinë e termit “Guximi Shqiptar”.

Që në titull duket kapërcimi i modestisë. Vetë modestia që “buron” nga cikloni letrar i shkrimtarit Flori Bruqi, kandidat i shkencave. Një modesti që shënon plot 25 libra. Një modesti që nuk tejkalohet, dhe as që nuk para-prezantohet. Mjë modesti që shtrydh fletushkat dhe ndrydh parcelizmat e digitalit dhe elektronikës në një sipërfaqe që as vet njeriu që e krijoi s’e kupton sa xhelozi prodhon. Ja se se shprehet vet Bruqi “Nacionalizmin neurotik serb e karakterizon resantimani, ose ndjenja e dinjitetit të nëpërkëmbur, bindja për humbje të padrejtë, mëria për tjetrin si pasojë e përbuzjes, apeli për hakmarrje, për qërim hesapesh, për riinterpretim të historisë, por edhe si xhelozi kundër të tjerëve që janë më të suksesshëm.” Dhe aty ku kjo xhelozi ndeshet me modestinë dihet rezultati. Ai kurrë nuk është barazimi. Nuk është barazimi, se jo më kot e thotë populli: “Hapja, bre burrë rrugën pimësit!” e që t’ja hapësh rrugën të ‘dehurit’ historik apo më së shumti atij të kudondodhurit elektronik sot, atij që e ka atë në vend të shpatës, pra të nderuarit ‘mik’ duhet “Guximi Shqiptar”. Ai ka firmën e Flori Bruqit dhe është botuar në Prishtinë. Është ndarë në disa kapituj dhe flet për historinë, Ramushin, Antropologjinë, Politikën, spiunazhin, gjuhën dhe letërsinë, psikoanalizën, astrologjinë dhe erotikën, por ka edhe fjalën e redaktorit dhe fjalën reçensuese. Pra në më shumë se 400 faqe flet me gjuhën e thjeshtë e modeste shqipe, për modestinë e termit “Guximi Shqiptar”. Libri më i ri i Flori Bruqit tenton të paraqesë një dritare në këtë valëzim mjegullor, që ndeshet edhe në ditët me diell. Ai në fakt nuk është në rolin e pastruesit të xhamave të kësaj mjegulle, edhe pse fjala e tij e kreh atë mjegullnajë në heshtje dhe pa shumë bujë, teksa kalibrat makrometrik të parametrave leksikorë e sfumojnë paralizën kohore dhe detajojnë të sotmen, të shkuarën me të sotmen në alteracion dhe presupozojnë

të ardhmen. Prania shtjelluese e disa penave shqiptare tek “Guximi Shqiptar” e bën veprën e Bruqit t’i buzëqeshë të gjithë potencialit lexues. Aty gjendet përgjigja për “A është Rifat Kukaj një thesar shqiptar?”, “Në vend të përkujtimit: Mehmet Kajtazi”, “Kush është Kolec Traboini?”, “Keze (Kozeta) Zylo”, “Kush është Gani Xhafolli?”, “Kush është Nehat S. Hoxha”, “Muxhahedinët si «Golden Boys»”, “Persekutimi komunist mbi vajzat e Bajram Currit”, “Polemikë pa dorashka”, “Gërmime në llagëme të pista”, “Letër e hapur organizatorëve dhe spektatorëve të koncertit të Goran Bregoviqit” e mjaft të tjera shkrime të kësaj kategorie. Më tutje Bruqi thekson “Çuditërisht, askush nga deputetët nuk parashtrroi pyetjen sesi ata do ta arrinin të menaxhonin, të dilnin në krye me një Kosovë forcërisht të aneksuar, me dy milionë shqiptarë të mllëfosur dhe të armiqësuar me shtetin? Për t’i dhënë përgjigje kësaj pyetjeje, së pari duhet të analizojmë natyrën e nacionalizmit serb, e cila prodhon aberracione ciklike të politikës serbe nga rrjedhat normale historike.” Duke iu rikthyer xhelozisë ai shton: “Mëria zakonisht ka prodhuar konflikte serbe me fqinjët, ndërkaq xhelozia ka prodhuar antievropianizmin fanatik. Kur filloi e gjitha kjo? Kur dhe kush e zbuloi mitin e Kosovës?”. Duke lexuar “Guximi Shqiptar” natyrshëm sqaron edhe detaje të tilla: “Kur nisi ky ortek i iracionalizmit? Zakonisht mendohet se etnologu serb, Vuk Karaxhiq, është prodhuesi i këtij miti, por misionin hulumtues atij ia besoi etnologu dhe linguisti i njohur slloven J. Kopitar, i cili bashkëpunonte ngushtë me Gëten. Shkrimtari gjerman kishte obsesion periudhën antike greke, kohën që sipas tij, në qenien e njeriut ka ekzistuar harmonia mes elementit apolonik (racional) dhe atij dioniziak (irracional, emotiv). Gëte mendonte se qytetërimi perëndimor lëngon nga ngadhënjimi i plotë i racionalizmit, që e vlerësonte si një shkarje të rrezikshme. Ai kishte shpresë të madhe se harmonia e dikurshme antike mund të gjendej ende në baladat e popujve të Ballkanit”. Po a mundet të shkruhet ndryshe historia? A mund të ndriçohet realiteti i saj? Përgjigja e Bruqit ndodhet në “Guximi Shqiptar...”

Zbardhje e çështjes kombëtare

Libri a përmbledhja e studimeve “Guxim shqiptar” e intelektualit, studiuesit dhe shkencëtarit Flori Bruqi konceptohet si një punim kompleks historiko-letrar-shkencor me vlera, përmasa dhe hapësira shumëdimensionale, të përfshira në tetë kapituj, me 45 tematika, dhe me 382 faqe; me materiale mjaft të zgjedhura dhe me interes, të studiara dhe të përpunuara me kujdes të veçantë dhe të shkruara me vërtetësi reale, historike dhe kombëtare; në të cilën përmbledhet një

game e gjerë dhe mjaft e larmishme e shumë fushave të jetës të së kaluarës dhe të së përditshmes, që kërkohen dhe janë të nevojshme të njihen, të mësohen dhe të përvetësohen nga gjithsecili, për t'u bërë pjesë e aktiviteteve të tyre në punë dhe në veprimtari. Titulli i librit “Guxim shqiptar” përbën në vetvete një vlerësim special dhe një gjetje shumë të goditur të autorit, shprehur në mënyrë simbolike, që i lejon çdo patrioti shqiptar, me ndjenjë atdhedashurie, të zgjojë dhe të ringjallë tek ai: kombin (etnik) shqiptar, popullin e lashtë pellazgjiko-Illiro-shqiptar, legjendat e kahershme martire edhe të Mujës dhe Halilit, traditat zakonore, besën shqiptare, trimëritë heroike, të koduara në kanune dhe të trashëguara brez pas brezi si të shenjta dhe të paprekshme, duke u bërë simbol i vëllazërimit ballkanik, si është treguar gjatë historisë shekullore dhe të propaganduar nga të huajt. Konsiderata më e veçantë e librit duhet të jetë përfundimi që do të nxjerrë lexuesi nga leximi i librit, i cili mendoj dhe konkludoj se do të përmbledhet në qëllimin që i ka përkushtuar vetes autori: në kontributin, mbështetjen dhe dashurinë që manifeston ai për Mëmëdheun, duke ju përkushtuar në gjithçka dhe për çdo gjë, që qartazi shprehet dhe duket gati në çdo artikull që lexohet në libër, ku ndihet dhe konceptohet patriotizmi, ndjenja atdhetare, emri ilir, epirotas, arbëresh, shqiptar, që kudo e ndesh. Shkurt, nënkuptohet boshti ideor atdhetar, i pushtuar me brezin e kuq shqiptar mbarëkombëtar. Ndërsa, vlera e vetë autorit Flori Bruqi duhet çmuar dhe admiruar me korrektësi dhe me modesti, përpara këtij punimi vëllimor, me tematikë të shumëllojshme, të profileve të ndryshme dhe me materiale të bollshme dhe me vështirësi interpretuese; të cilat janë paraqitur me mjeshtëri, me një mori njohjesh teknike, profesionale dhe artistike, të cilat i kanë dashur autorit kohë, mund, sakrifica dhe mjaft durim për t'i përballuar dhe për të arritur suksesin e merituar. Ato duhet ta gjejnë shpjegimin e vet të vlerësimit në përgatitjen e tij të lart profesionale, në njohjen mjaft të mirë të gjuhës shqipe, të pastërtisë dhe rrjedhshmërisë së saj, si dhe të shumë gjuhëve të huaja, të profesionit të vet; të vullnetit dhe durimit të një intelektualit të aftë, mjaft aktive dhe konsekuente për t'ia arritur qëllimit. Bindje për këtë mund të formosh nëse u referohesh punimeve dhe veprimtarisë letrare, artistike dhe shkencore që ka realizuar dhe kryer autori, në një kohë të shkurtër, ku brenda 11 vjetëve ka shkruar 24 vepra madhore të gjinive të ndryshme si dhe mjaft shkrime shkencore, që e kanë detyruar të bëjë “haram” edhe gjumin. Zbërthimi analitik që mund dhe duhet t'i bëhet librit “Guxim shqiptar” është shpërblimi më adekuat, më i pranueshëm dhe më i zakonshëm që kërkon dhe që duhet t'i jepet me të drejtë autorit, siç e meriton, me gjithë vështirësitë objektive dhe subjektive që hasen. Në kapitullin e parë mbi “Lashtësinë e historisë” autori ka meritë se ka ditur të zgjedhë dhe të na

përfaqësojë historinë tone në periudha kohe të ndryshme, duke përfshirë tërë territorin iliro-arbëror me tema të denja, historikisht dinjitoze, me mburrje kombëtare dhe me të kaluar heroike. Shkrimi “Pirrui i Epirit”, kontribut i z. Sitky Jahaj, i qëmtuar me vërtetësi nga autori Bruqi, është mjaft i qëlluar në këtë libër; se na njeh me sundimtarin më të shquar të Epirit, pasardhës i Akilit, i biri i Aiakidit dhe përfaqësues i denjë iliro-epirot dhe strateg i zoti, që diti të fitonte mbretërinë e humbur më 296 p.e.s. dhe që epirotët për trimërinë e tij e thërritnin ‘shqiponjë’ dhe ushtarët ai i quante ‘bij të shqipës’, duke krijuar më pas traditën shqiptare. Pirrui e rriti autoritetin e tij dhe të epirotasve, pellazgjiko-ilir me aftësi, trimëri dhe zgjuars, sa maqedonasit e shëmbëllyen me Aleksandrin e Madh dhe e ftuan për ta udhëhequr. Pirrui ëndërronte perandori në perëndim. Ai i shkoi në ndihmë Tarantos kundër romakëve, që vërtet fitoi, por në histori ka hyrë me shprehjen “fitore si e Pirros”. Ai, në Sicili, më 278 p.e.s. mundi kartagjenasit; por karriera e tij aq e lavdishme u shemb në muret e Argosit nga goditja e një gruaje. Artikulli “Beteja e Kosovës 1389 dhe kontributi i shqiptarëve” është një meritë tjetër e autorit, sepse evidencon rëndësinë e betejës së Kosovës si bashkim-unitet i ballkanasve kundër Perandorisë Osmane, si vendi i betejës së Fushë-Kosovës, të pjesëmarrjes së popullsisë masive të krahinës së Kosovës dhe vlerëson Milosh Kopiliqin si trim kosovar, i quajtur edhe princ arbëror, që Car Llazari, mbreti i Serbisë dhe komandanti i betejës së Kosovës, pranoi të zhvillonte një bisedë “kokë më kokë” me të si një komandant ushtrie, me historinë e një trimi që vrau sulltan Muratin II dhe ra si dëshmor, kurse popullsia kosovare e përjetësoi në këngë dhe e ktheu në legjendë të vërtetën e tij. Në këtë betejë të koalicionit ballkanik, autori ka meritë se e përshtjellon ngjarjen me korrektësi. Faktin bashkëpunimin e dhëndurëve të Car Llazarit, Gjergj Ballshajt dhe Vuk Brankoviçit me takimin e tij në 1388 për koalicion, se përmend luftëtarët e shquar shqiptarë, si: Gjergj Ballshaj, Theodhor II Muzakaj i Beratit, i cili u vra në betejë, për të cilët flasin edhe kronikat turke; se Beteja e Kosovës u mbështet nga një koalicion i gjerë, ku morën pjesë serbët, Vuk Brankoviç që drejtonte popullatën e Kosovës, shqiptarët dhe boshnjakët, duke iu kundërvënë historiografisë falsifikuese serbe, që mohon forcat e koalicionit, injoron historinë, ul vlerën e pjesëmarrjes së shqiptarëve dhe të boshnjakëve dhe akoma më keq, Milosh Kopiliqin e bëjnë serb dhe i shtrembërojnë mbiemrin. Këto konfirmohen nga vetë serbët, që u “zgjuan” vonë për ta njohur, besuar dhe për ta propaganduar betejën e Kosovës si mit në favor të tyre, kur etnologu Vuk Karaxhiq u kujtua dhe mblodhi disa rapsodi nga një i verbër rreth betejës së Kosovës, që më pas i besuan dhe ata vetë. Çudia vazhdoi edhe në ditët tona, shpjegon autori, kur Slobodan Millosheviç, për interesat e veta, të forcimit të pushtetit politik dhe moral, mitin e betejës së Kosovës e ktheu në thirrje për unitet, ku gjente edhe

shkakun e humbjes së betejës dhe për jehonë organizoi 600-vjetorin e saj me pretekst për të rindërtuar apo dëbuar shqiptarët dhe për të luftuar kundër pavarësisë së Kosovës me terma të irredentizmit islamik, të terrorizmit, apo krimin të organizuar, të fabrikuar po nga ata vetë. Mbrojta e Plavës dhe e Gucisë e viteve 1879-1880 është një dukuri tjetër e autorit, që dëshmon për atdhetarizëm, duke dokumentuar heroizmin dhe patriotizmin e pashoq të krahinës së Plavës dhe të Gucisë, të heroit të krahinës, Ali Pash Gucisë me shokë, të Kosovës, të Lidhjes së Prizrenit, të gjithë Shqipërisë, në mbrojtje të së drejtës dhe të tokave shqiptare, me vendosmëri, me luftë të pandërprerë, me gjakderdhje të pashoqe dhe me diplomaci kundër malazezëve, që sulmuan dy here në mënyrë të organizuar dhe me egërsi për të pushtuar Plavën dhe Gucinë në dhjetor 1879 dhe në janar 1880, por u sprapsën me trimëri, me guxim nga forcat e organizuara shqiptare, edhe pse u përdor dredhia dhe përkrahja e Fuqive të Mëdha. Evropa e kuptoj më në fund se vendi atje ka zot shqiptarët. Dëshmitë dhe faktet angleze mbi konfliktin shqiptaro-malazez rreth Plavës dhe Gucisë të viteve 1879-1880 të përmbledhura në librin e studiuesit Idris Lamaj botuar në Nju-Jork në 1999; konfirmojnë pa ekuivokë shkrimin e autorit Bruqi. Në vazhdim përmendim artikullin "Skënderbeu dhe rëndësia e infrastrukturës logjistike për të udhëhequr luftën "që autori me të drejtë e paraqet si një aspekt të rëndësishëm dhe tepër të veçantë të epokës luftarake të Gjergj Kastriotit, që historiografia dhe Sesioni Shkencor i Akademisë tonë, kushtuar 600-vjetorit të lindjes së Skënderbeut e kishin mënjeluar atë, duke e kthyer në legjendë strategjinë dhe betejat e tij luftarake, të cilat mbeten si të fundit. Ky shkrim shfaq interes dhe ka vlerë se për herë të parë evidentohet një koncept i ri, një ekspozim i një faze përgatitore dhe një moment vendimtar që duhet t'i jepet rëndësi në arritjen e suksesit të fitores së betejave, të vlerësuara me të drejtë edhe nga vetë Skënderbeu, që del më se qartas në artikull. Sekreti i Gjergj Kastrioti –Skënderbeut, që i rezistoi Perandorisë Osman dhe fitoi, i dedikohet jo vetëm se ishte vërtet i zoti si strateg, por më tepër se ai iu kushtua dhe kuptoi rëndësinë e infrastrukturës logjistike për të udhëhequr luftën, duke u mbështetur nga suita e tij jofisnike, përbërë nga klerikë, e nga grupi i tij laik, që kryenin punën e diplomacisë, të legatave në qytetet e Italisë, të tregtisë, të lidhjes e bashkëpunimit me shtetet fqinje të Evropës Juglindore dhe Perëndimore nga ku siguronte paranë, armatimet, pagesën e mirë të ushtarëve, bazën financiare dhe organizimin. Në këtë shkrim del se si strategji të tij, Skënderbeu kishte Rodonin si kështjellën kryesore dhe se Lezha për të ishte udhë-lidhëse midis detit dhe malësisë. Shkrim tjetër kureshtar, origjinal dhe me interes mbetet "Napoleon Bonaparti dhe shqiptarët", ku autori jep informacione, njoftime historiko-premtuese mbi origjinën autentike edhe të mbiemrit të Napo-

leonit, perandorit të Francës .Studimet e autorit hapin fushë veprimi, sjellin burime të besueshme, mendime dhe citime optimiste të mjaft autorëve autoritarë të huaj, që na konfirmojnë bindjen dhe konsideratën që kanë të huajt të pranojnë se heronjtë tyre kanë origjinë shqiptare dhe që meritojnë përgëzime. Shkrimi sjell citimin e R. Anzhelit, që i kujtonte botës se Napoleoni është po aq shqiptar sa edhe Aleksandri i Madh dhe Skënderbeu, ku folklori popullor e ka rrënjësuar në këngë: Ti shqipe ishe e Aleksandrit , zaptove botën dhe vajte deri në Indi. Me Pirron vajte kundra romakëve me Skënderbeun përmbi osmanllinj. Na kujton dëshminë e Xhozefinës për prejardhjen nga Mali i Peloponezit të Napoleonit, thënien e vëllait të Napoleonit se kemi orgjinë arbëreshe, afrimi i Napoleonit me Ali pashë Tepelenën, dënimi nga ana e Napoleonit e gjeneralit të tij, që i theu në besë shqiptarët, si dhe supozimet se a dinte shqip Napoleoni, a i njihnte zakonet shqiptare, na mbushin me krenari të ligjshme se trualli iliro-shqiptar ka rritur brezni trimash dhe burra të mëdhenj shteti, duke sjellë plot shembuj edhe nga historia.

Kapitulli i dytë: Për Ramushin

I.“Dora e Zezë e serbëve vret çlirimtarët e Kosovës” (Intervistë me Z. Adem Demaçi).

Intervista me z. A. Demaçin duket mjaft serioze, e bërë në kohë të përshtatshme, me përmbajtje shumë dinjitoze dhe përbën një thirrje për drejtësi, për patriotizëm dhe dinjitet njerëzor. Përgjigjet janë parimore, mendimet janë të çiltra, realiste, burrërore, objektive dhe pa dorashka.II. “Hero në luftë, hero në paqe - Ramush Haradinaj”Titullin e shkrimit e konsideroj mjaft të përshtatshëm, emrin shumë të merituar, ndërsa përshkrimi mendoj se duhet të ishte më heroik, siç është, siç njihet dhe siç kërkohet të dihet për situatën dhe jo thjesht biografik. Akademia jonë në vitin 2005 ka reaguar me një letër ndaj Gjykatës Ndërkombëtare në Hagënë mbrojtje të Ramush Haradinajt me këtë tekst: Krimineli dhe viktimat nuk mund të ulen në një bankë gjykimi.III. Ramushi - viktim e situatës (neo) koloniale. Shkrimi mendoj se është një portretizim i denjë i figurës së Ramushit, ku përshkruhen kontributi dhe meritat e tij të padiskutueshme, puna dhe veprimtaria e tij prej një aktivisti, luftëtari dhe udhëheqësi trim dhe patriot. Atë e karakterizon burrëria e pashoq, guximi, zgjuarsia dhe drejtësia, për të përballuar padrejtësitë dhe akuzat e sajura. Sugjeroj që figurës së Ramush Haradinait t’i jepet një vend më i merituar, më patriotik dhe më dinjitoz siç e meriton dhe e do situata.

Kapitulli i tretë: Antropologjia

“Jakov Milaj dhe raca shqiptare”

Shkrimi është një kontribut i spikatur i autorit, që çmon librin “Raca Shqiptare” si një vepër dinjitoze, që nxjerr në pah për herë të parë dhe në mënyrë më të plotë, veçoritë antropologjike të shqiptarëve, duke i vlerësuar jo vetëm si një komb i kulturuar, por e përcakton me një prejardhje gjenetike sui generis, duke e veçuar si një racë që vërteton origjinën dhe identitetin shqiptar.

Ai na e kujton racën shqiptare, për ta besuar vetveten shqiptari, për ta njohur atë, se populli i Arbrit ka një origjinë të vetme, të përbashkët dhe autentike, në të gjithë vendin ku banon, pa pasur ndryshime esenciale ndaj përkatësisë fetare, krahinore, toskë apo gegë; por ka nevojë për një politikë shoqërore, që të mbrojë figurën fizike të racës shqiptare. Autori argumenton qartë dhe me fakte bindëse se vepra e Jakovit zë një vend të merituar në literaturën antropologjike shqiptare, se evidenton dukshëm cilësitë fizike, pasqyron filozofinë, shkencën dhe terminologjinë e kohës së vet dhe merr shumë informacione të vryera, ku njihet me tipat fizikë në evolucionin e tyre, që e përcaktojnë shqiptarinë si race të veçantë. Flori Bruqi u kundërvihet me të drejtë, me argumente dhe fakte bindëse disa “studuesve modernë”, që duan t’i errësojnë vlerat e punimit shkencor të Jakov Milajt.

Kapitulli i katërt: Politika

Arvanitasit, Çamëria, Epiri i Veriut dhe gjendja sot. Shkrimi evidenton me mjeshtëri, me hollësi, me dokumente dhe me fakte historike: 1. Djallëzitë e qarqeve greke ndaj popullit arvanitas, që i dha pavarësinë popullit grek, ku mbi 90 % e tyre me heronjtë legjendarë, si: Xhavellon, Boçarin, Bubulina etj.; u bënë therorë në luftë.

2. Gjenocidin e egër të shovinistëve grekë me Venizellon në krye ndaj popullit çam autokton, parahelenik në token e tyre, të cilët i shfarosën, i dëbuan mbi 30 mijë çamë dhe i persekutuan, duke a u marrë tokat dhe gjithë pasurinë në sy të Fuqive të Mëdha.

3. Agresivitetin dhe armiqësinë ndaj fqinjit të tyre Shqipërisë për pretendimet absurde dhe të padrejta për Vorio-Epirin, duke bërë vrasje, tortura, djegie dhe dëbime masive me dijeni të Evropës. 4. Padrejtësitë ndaj Shqipërisë, duke e copëtuar më dysh në 1913 si dhe pabesinë ndaj popujve fqinjë dhe dinakërinë që kanë treguar ndaj Fuqive të Mëdha.

Autori përmend me argumente qëndrimin agresiv të qarqeve greke, që mbajtën gjatë periudhës së demokracisë, ku dogjën shkolla, fshatra dhe bënë tortura dhe masakra që të kujtojnë periudhën e kaluar. Dëshmi e qartë e dinakërisë dhe djallëzisë së tyre, që nuk njeh kufi, është dhe ardhja e Janullatosit si kryefetar i ortodoksëve shqiptar, për të sjellë ngatërresa ndërfetare. Artikulli mbetet si një akt mbështetës, nxitës dhe si një dokument me rëndësi për popullin çam për të kërkuar të drejtat e tyre legjitime, nëpërmjet të gjitha formave deri në Strasburg, me anën e organizatës së tyre politike.

A ka intifadë shqiptare në Iliridë?

Artikulli është i parapëlqyer se nxjerr në dukje dhe merr më shumë në konsideratë përpjekjet e shqiptarëve të Iliridës, për të fituar dhe konfirmuar me ligje dhe me kushtetutë të drejtat e mbi 40 % të shqiptarëve në shtetin maqedon. Ai mbështet miratimin e të drejtave të njeriut, gjuhën amtare, flamurin kombëtar, njohjen e identitetit dhe të zakoneve të popullit shqiptar, të padiskutueshëm për një komb. Pushtetarët e kanë frikë heroin e demokracisë. Shkrimi nxjerr në dritë një të vërtetë aktuale, që duhet të bëhet shembull i një veprimtarie të guximshme vetëmohuese dhe burrërore në mbrojtje të të drejtave të popullit të tij të shumëvuajtur dhe nxit rininë për t'u bërë flamurtare në interes të atdheut. Nder, respekt dhe krenari është përcaktimi i Albin Kurtit, që mbetet një shembull frymëzimi për të gjithë rininë kosovare.

Mirupafshim në Kosovën e lirë

Përbën një përgjigje mjaft sfiduese, shumë kuptimplote dhe tepër korrekte për kërkesën absurde dhe të papërgjegjshme, që bën një pretendues që mban edhe petkun e zi të një kleriku, kur me dashje harron arkivat e Raguzës, të Gazullit, Buzikut etj.

A do të ketë një Nuremberg Shqiptar për komunistët dhe krimet e tyre? E vlerësuar si një deklaratë që bënë jehonë dhe formulon një thirrje për drejtësi, ajo duhet të konsiderohet si nxitëse për të gjetur zgjidhje sa më objektive dhe në një kohë sa më të përshtatshme.

Kapitulli i pestë: Spiunazhi

Agjencia greke dhe Sigurimi i fshehtë i Shtetit Shqiptar. Autori Flori Bruqi me të drejtë na njeh në libër me këtë material faktik, për të na vënë në dijeni më mirë edhe më tepër për ndërhyrjet, pabesitë, agresionin dhe spiunazhin grek ndaj Shqipërisë, popullit dhe kufijve të tij, të nisur prej kohësh qysh gjatë periudhës së Luftës Nacional-Çlirimtare. Aty evidentohen me fakte, dëshmi dhe me deklarata nga spiuni grek, të deponuar para seancave gjyqësore të gjykatës shqiptare, për grupet e spiunazhit, të rrjeteve organizuese dhe të çetave veri-epirote, që kryenin masakra, tortura dhe shkatërtime në dëm të popullit dhe të shtetit shqiptar. Kush janë agjentët me influence në Kosovë? Në shkrim njihemi me fakte dhe dokumente mjaft interesante të sigurimit të fshehtë, që kanë shërbyer si forcë lëvizëse në situata kritike, duke lozur rol vendimtar edhe më të fuqishëm se forca ushtarake apo diplomacia për të arritur fitoren. Për ta bërë më bindëse forcën e sigurimit, sillen fakte nga historia e sh. III p.e.s. të Sun Xus, që thoshte se spiuni është i domosdoshëm. Kujtohet mashtrimi i kalit të Trojës, apo aftësitë e spiunazhit rus të Zorkit në Japoni, ose lufta e spiunazhit midis KGB dhe CIA, që përmbysi pushtetin sovjetik si dhe së fundi terrorizmi i 11 shtatorit 2001, që kanë dëshmuar për forcën kolosale të sigurimit dhe të organizimit të fshehtë në arritjen e fitores. Në këtë aspekt, thuhet në shkrim, duhet parë agjencia e spiunazhit të fshehtë serb në Kosovë, që ka punuar dhe punon nga të gjithë krahët, duke rekrutuar kosovarë të gënjyer në bashkëpunim me mendjen e djallëzuar për të krijuar frontin e spiunazhit që e ka tronditur Kosovën. Agjentët më të rrezikshëm në Kosovë mbeten spiunazhi - sigurimi i fshehtë dhe organizmat klandestinë, që kanë vepruar në mënyra të fuqishme, të padukshme e mashtruese dhe të paraqitura si mjete më të fuqishme se çdo armë vepruese, që arrin të parashikojë dhe të paralajmërojë fitoren.

Kapitulli i gjashtë: Gjuhë, letërsi

Origjina e gjuhës shqipe.

Artikulli vlerësohet si një përshkrim, prezantim dhe studim i thellë dhe i përpunuar i historisë dhe shkencës së origjinës së gjuhës shqipe, e përcaktuar siç është e vetme në familjen paraindoevropiane, duke u përballuar me dy teza : të ilirishtes më të besueshme dhe të trakishtes; të denja dhe të dokumentuara nga albanologët e huaj dhe vendës. Gjuha shqipe autoktone në Ballkan, e pellazgëve me “figurë hënore“, që autori e nxjerr të shkruar nga viti 1462, por që doku-

mentet e fundit e sjellin edhe më herët rreth 1200, të zbuluar në Vatikan.; kurse logjika natyrisht të çon akoma më herët. Ndjen kënaqësi dhe krenari kombëtare, kur njihesh me fakte historike nga të huajt, nga klerikët shqiptar dhe nga albanologët tanë mbi gjuhën shqipe të shkruar, mbi alfabetet e krijuara, të përpunuar në kongreset gjuhësore, të ngritur në gjuhë standarde, të njohur me veçoritë e gjuhës sonë, të elaboruar nga korifentë: K. Kristoforidhi, E. Çabej, A. Buda, M. Domi, I. Ajeti dhe nga arbëreshët me në krye J. De Rada dhe që kjo gjuhë e Naimit po flitet sot nga 15 milionë shqiptarë në botë dhe nga 7 milionë vendës në Ballkan, si dhe nga albanologë në shumë shtete, dhe po mësohet në shumë universitete të botës dhe ku gjen libra shqip në vendet më të zhvilluara të rruzullit tokësor. Rëndësia e këtij artikulli qëndron në faktin se aty gjendet gjithçka që duhet, e shkruar me kujdes, me vërtetësi, me hollësi dhe në baza shkencore.

Censura dhe shterpësia letrare

E konsideroj një diskutim filozofik me objektivitet real, gjetjen dhe shqyrtimin e vërtetësisë letrare atje ku nuk ka krijimtari të lire, të vërtetë, por të censuruar. Atje ku shkrimtari bëhet i vetëdijshëm se ai sheh, ndjen dhe mendon, por nuk mund t'i thotë, se të tjera është i shtrënguar të shpreh, edhe pse vetë nuk i beson. Kështu, ca heshtin, të tjerë mundohen të bëhen përkthyes dhe ndokush i fut shkrimet në sirtar, se kështu i duket më drejt për t'i ruajtur; duke konkluduar se censura censuron ata që pranojnë të censurohen – servilët e regjimit. Materiali i autorit i shtjellon me hollësi dhe nxjerr si përfundim se censura të shpije në shterpësi letrare, që në regjimin totalitar, krijuesi dhe artisti arrijnë të kthehen në një zanatçi, të instrumentalizohen dhe të diktohen nga censuruesi, duke i dhënë tema të gatshme për të shkruar, për ta depersonalizuar; për të qenë pa personalitet, pa vullnet, pa dëshirë dhe pa dashuri. Kjo ka sjell si konkluzion edhe boshllëkun që ekziston edhe në ditët e sotme në letërsi, që po kthehet në imitim të perëndimorëve. Autori diskuton edhe si dëm në letërsinë shqipe përkthimet e veprave të I. Kadaresë nga Jusuf Vrioni, në aspektin se janë përkthyer vepra shqip në gjuhë të huaj, që nuk sjellin aq vlera letrare, se sa përkthimet e letërsisë nga gjuhët e huaja në shqip, se kontribuojnë më shumë dhe krijojnë horizont më të gjerë letrar, duke detyruar disa shkrimtarë të heqin dorë nga të shkruarit në kohën e diktaturës.

Lavdi De Radës

Kjo jehonë dhe thirrje evidenton personalitetin dhe autoritetin e figurës më të shquar letrare të letërsisë së re, që përfaqësoi me dinjitet iluminizmin e ndritur, që do të lindte dhe do të frymëzonte patriotizmin, idealizmin, traditat dhe heroizmin e popullit shqiptar. J. De Rada lëvroi me mjeshtëri, me zgjuarsi, me shumë kujdes dhe me aftësi profesionale rapsodinë shqiptare, duke sjellë një xhevahir të traditës gojore popullore, shpalljen e Milosaos në 1836 si kryevepër e parë shqiptare në botën shqiptare, duke i thurur lavdi trashëgimisë popullore dhe detyroi të zgjohej kureshtja e të huajve La Martin dhe Ygo, që ta admirojnë etj. Ai shkroi vargun e famshëm "Erdhi ditë e Arbrit", duke dhënë kushttrimin se dy shtetet e veriut të Bushatllijve dhe e jugut të Ali pashës, nuk u varrosën, por janë ripërtërirë me idenë e re të çlirimit kombëtar. Jetoj gjatë dhe prapë Arbërinë të lirë nuk e pa, por edhe kur u bë e përgjysmuar Shqipëria, atë nuk e njohu dot se ajo ishte analfabete.

Branko Merxhani. Ky emër i harruar i gazetarisë shqiptare

Përmendet me të drejtë si një nga penat më të spikatura dhe më të mprehta të viteve '30-të në Shqipëri, si gazetar, publicist dhe përkrahës i idesë së neoshqiptarizmit për një zhvillim kulturor jashtë politikës dhe u dallua si një aktivist i palodhur, për përhapjen e dijes dhe të atdhetarizmit, kudo ku punoi në Shqipëri, Athinë e në Turqi. Bashkëpunëtorët e tij, Nexhip Alpani dhe Petrua flasin me respekt për kontributin e vlefshëm dhënë në publicitet, ndërsa Flori Bruqi me konsideratë shprehet: figura e harruar e Branko Merxhanit duhet të nderohet, të respektohet dhe të vlerësohet me dinjitet në median e sotme. Ismail Kadare. Në librin kronik në gurë, thotë autori, dëshiron të ndryshojë rrjedhën e romaneve si nga ana e paraqitjes dhe të ngjarjeve, megjithëse shfaqen edhe shumë mendime dhe alternativa komplekse; por duket se ajo po ndjek vazhden e luftës, për të reflektuar dhe për t'i parë personazhet me syrin e një fëmije, të vetvetes, pa pasur ndonjë ndikim partishmërie, duke pasqyruar edhe vlerat e një rëndësie etnografike që Gjirokastra e ka pasur traditë.

Klasikët e romanit postmodernë

Është në nderin e autorit që në librin e tij diti të zgjedhë dhe të përfshijë tri personalitetet më të denja, më të kërkuara dhe më të zgjedhura, që kanë bërë

emër dhe e kanë përfaqësuar me autoritet dhe me dinjitet epokën postmoderne me veprat e tyre. Le t'i përmendim për respekt: Valero Massino Manfredin me trilogjinë e Aleksandrit të Madh, Umberto Econ me Flakët misterioze të mbretëreshës Loana dhe Aleksander Bariccon me Novoçenton apo Legjendën e pianistit, të tre autorë, me tri histori dhe vetëm me tri romane, sollën imazhin e tri epokave, duke pasur vetëm dy gjëra të përbashkëta: atdheun -Italinë dhe famën e tyre ndërkombëtare.

Homeri dhe Odisea nuk kthehen më në truallin grek

Artikulli evidenton me hollësi dhe me fakte krizën dhe vështirësitë që po has letërsia greke për të kapërcyer izolimin kombëtar të literaturës së vendit, e cila u vu në dukje më së qarti në panairin e Frankfurtit në gjermani. Grekërit po përpiqen të mbijetojnë, nga mbiprodhimi i botimeve, që i sjellin në jetë më lehtë se fëmijët e tyre. Po përkthejnë sa më shumë në gjuhë të huaj, hoqën dorë nga fjalori mitologjikë grek dhe nga Homeri, që ishte krenaria e tyre, siç bëri Elitys, edhe sepse ishte formuar boshllëk i madh mbi dymijëvjeçar, nga lulëzimi heleenik, që akuzohet se kishte vjedhur mite dhe legjenda nga lindja. Në 60-vjetorin e lindjes së shkrimtarit dhe atdhetarit Jusuf Bardhosh Gërvalla.

I njohur si intelektual me merita, autori thekson se nuk duhet të harrohet, por të çmohet si shkrimtar me vlera të larta si poet, prozator, dramaturg, atdhetar, si një figurë poliedrike dhe simbol i kombit, mbasi mbetet edhe nga më prodhimtarët në trashëgiminë e dorëshkrimeve.

A është Rifat Kukaj një thesar shqiptar?

Vlerësohet si një veprimtar mjaft inkurajues, që ka shkruar mbi 40 vepra letrare, libra dhe romane dhe mbi 30 punime të dramatizuara, duke arritur një sukses të merituar në lëmin e letërsisë, ku spikatin proza dhe poezia, të vlerësuara edhe me shumë çmime. Kontribut të veçantë ka dhënë në edukimin e brezit të ri dhe në letërsinë e fëmijëve.

Në vend të përkujtimit: Mehmet Kajtazi.

Njihet si gazetar me kontribute të veçanta, por ka shkruar edhe vepra letrare në poezi dhe në dramë. Përmendet si aktivist dhe atdhetar dhe kujtohet me respekt dhe me nderim për dramën e tij “Një natë e fundit në Goli Otok”, që i kushtohet

popullit të tij dhe përshkruan vuajtjet e torturat në këtë kamp internimi. Në kujtim të tij autori përmend shkrimin e tij "Kultura bashkon kombin".

Kush është Kolec Traboini?

Autori me dashamirësi përgjigjet se është një shkrimtar, gazetar, publicist, që ka shkruar vepra letrare, prozë, poezi, skenarë, me tematika të ndryshme, të karakterit shoqëror, patriotik, erotik dhe dallohet për një stil të tij origjinal dhe për një humor të hollë me karakter konstruktiv dhe dashamirës. Ai ka drejtuar gazetën Egnatia me përgjegjësi dhe ka dhënë një kontribut të ndjeshëm me shkrimet e tij në hapësirën virtuale me të cilat mund të njiheni edhe në libër.

Kozeta Zylo

Prezantohet si një aktiviste e dalluar e komunitetit shqiptaro-amerikan e Nju-Jorkut, si një intelektuale dhe pedagoge e respektuar në institutin amerikan Globus në Bruklin, si një publiciste, letrare dhe poete, që po bën karrierë. Intervistat e shumë intelektualëve e vlerësojnë Kozetën si një poete me perspektivë dhe e komentojnë librin e saj poetik, Monumentin si një vepër me perspektivë. Ajo ka shkruar edhe një libër tjetër poetik, ku jepen përshtypje të mira.

Kush është Gani Xhafolli?

Njihet si shkrimtar. që ka publikuar mbi 20 vepra letrare, si poezi, romane dhe është vlerësuar me çmime. Ka ende shumë materiale në dorëshkrime, që presin radhën për t'u botuar. Nga poezitë më tepër i është çmuar libri poetik "Gjeometria e syrit", për të cilën ka mjaft komentime interesante.

Kush është Nehat S. Hoxha?

Ka bërë emër si letrar, poet dhe përkthyes. Ka shkruar 5 libra artistikë dhe ka përkthyer mbi 18 vepra artistike nga anglishtja, me materiale të filmit artistik, arsimor dhe vizatimor. Ai ka bërë dhe mjaft adaptime për TV, radio, gazeta dhe për revista. Është një aktivist dhe organizator i palodhur dhe pjesëmarrës në delegacionet e huaja.

Muhaxhedinët si “Golden Boys”. Flitet për Bernald Henri Levyn, autor i librit “Kush e vrau Daniel Pearl”, që është një dokument, që bënë një analizë letraro-politike, me aspekte të shumta moralo- kulturore e filozofike; që më shumë se çdo burim i mundshëm, të lehtëson udhëtimin në zemrën e Al-Kaidës dhe është një homazh për një gazetar që mizorisht ekzekutohet pse donte të zbulonte një të fshehtë të vërtetë.

Rekuiem për...

Aty njihemi me përshëndetje, konsiderata dhe alternativa të “përzemërta”! Persekutimi komunist mbi vajzat e Bajram Currit. Dëshiroj që artikullin ta parafrazoj me një nënkuptim të lartë për nder të Bacë Bajramit, duke shprehur për familjen: Konsideratë të veçantë, respekt, nder, admirim për fisnikërinë, atd-hedashurinë, mirësjelljen, mikpritjen që kanë manifestuar pjesëtarët gjatë jetës së tyre me gjithë keqtrajtimet që kanë pësuar. Kjo bëhet edhe në përkushtim të kujtimit të të paharruarit Bajram Curri, heroit legjendar të Kosovës dhe të Shqipërisë.

Polemikë pa dorashka. Klajd Kapinova

Duke mos dashur të prononcohem ,të më falni; por për të mos qëndruar indiferent, do të dëshiroja të jepja disa mendime shoqërore: I konsideroj si replika të pakuptimta midis intelektualësh. Të pasinqerta midis shoqërisë. Me interpretime jomiqësore për jetën dhe pa baza morale për kohën. Letër e hapur organizatorëve dhe spektatorëve të koncertit të

Goran Bregoviçit. Argumenti: Analizë dhe koment

Konkluzioni që del nga artikulli është më se i qartë: një”akuzë”e drejtë, e ndershme dhe e sinqertë që u drejtohet organizatorëve, edhe pjesëmarrësve dhe një fyerje për popullin shqiptar e sidomos kosovar, që me dashje apo pa dashje ose të rënë në kurth, kanë lejuar një bashkëkombës serb të japë koncert në mes të Tiranës, duke u njohur si i padëshirueshëm, për të penguar pavarësinë e Kosovës me gjithë autoritetin e tij.

Kapitulli i shtatë. Psikanaliza, Astrologjia dhe Erotika

Ç’është psikologjia, psikanaliza dhe kush është Zigmund Frojd (Sigmund Freud)? Shkrimin e vlerësoj si një artikull shkencor, përshkruar me mjaft saktësi, me nocione shumë të qarta, korrekte, me karakter filozofik, që përbën një material mjaft të nevojshëm për çdo intelektual të çdo profile. Aty gjen të zbërthyer terminologjitë e nevojshme të psikologjisë, psikanalizës dhe të psikoterapisë. Nga leximi me kujdes i materialit del një kokluzion i madh: ne të gjithë kemi nevojë dhe duhet ta njohim më mirë vetveten, megjithëse është e vështirë. Figura e Zigmund Froidit jepet mjaft e qartë, me të gjitha atributet dhe veprimtaritë e tij prej një shkencëtari kolos, që krijoi psikanalizën duke filluar nga vetja e pastaj kaloi tek pacienti.

A duhet besuar Horoskopi?

Ai vlerësohet dhe konsiderohet si një art parashikues, me histori shumëshekullore, me ecuri trashëgimore, me njohje dhe besueshmëri të shumë brezave, të kthyer në “mjet-art-parashikim”, “i besueshëm”, por edhe sfidues. Pra, a duhet besuar?

Shkenca i bie shkurt – JO, se s’ ka baza shkencore. Po a i mbush mendjen “botës”?!

Kjo kushtëzohet me shansin- fatin-ndikimin dhe besimin. Shumëkush e beson astrologjinë qiellore, sepse thuhet se horoskopi gjen gjithçka. Ndoshta! Por, kjo vjen nga besimi i verbër dhe se mendja jonë gënjehet. Mirëpo, ato kanë marrë një përhapje kaq të madhe nëpërmjet shenjave të zodiakut, sa që profecia është kthyer si në një perëndi dhe megjithatë nuk duhet besuar.

Psikologjia erotike

Të dhënat e paraqitura, ndonëse me informacione të shkurta, dhe me materiale orientuese të sferës erotike, mendoj se nuk do ta justifikonin prezencën e tyre të qëndronin krahas materialit aq serioz historiko-letrar-shkencor që është parashtruar në libër me aq kompetencë dhe dinjitet.

Kapitulli i tetë. Çka janë sëmundjet ngjitëse seksuale?

Shkrimi është një literaturë shkencore – popullore mjaft e nevojshme , shumë e rekomandueshme dhe më se e domosdoshme për t’u njohur nga të gjithë, për të pasur dijeni për sëmundjet seksualisht ngjitëse, për t’u ruajtur, për t’u mbrojtur dhe më në fund edhe për t’u mjekuar. Materiali është mjaft orientues, i asimilueshëm, i kuptueshëm, por ka nevojë edhe për plotësime, thuhet në recensionin e Sekretarit shkencor të Akademisë Shqiptaro-Amerikane , të Nju-Jork-ut, Akademik Prof.Dr. NAMIK M. SHEHU,

Burimi: <http://rugovapress.blog.com/2696291/>

U promovua libri: Guxim shqiptar, i Flori Bruqi

Prishtinë, 17 maj 2008 (Kosovapress)

Recensuesi i librit “Guxim Shqiptar”, profesor akademik Namik Shehu, i cili kishte ardhur enkas nga Shtetet e Bashkuara për këtë promovim libri, tha me këtë rast se këtë libër do ta konsiderojë si një libër madhor historik, i cili me përmbajtjen e saj sjellë historinë dhe gjithë ngjarjen deri në ditët e sotme, duke dhënë një informacion të gjatë, që sjellë interes të veçantë për secilin lexues, e në veçanti për ata që nuk e njohin mirë Kosovën. “Unë e kam konsideruar Flori Bruqin intelektual të shquar, shkrimtar, shkencëtar dhe me këto epitete unë kam përshkruar gjithë recensionin e librit tim me dashuri. Libri është një libër madhor, është një meritë e veçantë e autorit, është nder i Kosovës dhe i gjithë Shqipërisë për këtë vepër që ka bërë Flori Bruqi,” tha Shehu. Ai e cilësoi librin si një vepër të ndritur, e cila sjellë në përmbajtjet e saj plot ngjarje që më të vërtetë të tronditin në disa aspekte. Ndërsa, recensuesi tjetër i librit Abdullah Konushevci, autorin e librit e cilësoi si njeri të devotshëm dhe i aftë për kryerjen e detyrës. Kurse, librin “Guxim Shqiptar”, ai e cilësoi si një libër me të cilin lexuesi mund të njihet me tema të ndryshme, me luftërat, artikulli për Ramushin, antropologjia e racës së shqiptarëve, kapituj politik, kapitujt që i kushtohen Gjuhës dhe Letërsisë, trajtimi i temave nga për trevat shqiptare si dhe një varg temash nga Letërsia botërore. Libri “Guxim Shqiptar”, i autorit Flori Bruqi është libri i 25 me radhë i veprimtarisë së tij botuese./Arbnore Ademi/

<http://www.kosovapress.com/ks/index.php?cid=1,4,45356>

<http://www.shqip.dk/modules.php?name=News&file=print&sid=7708>

Ese letrar për librin "Guxim shqiptar" të shkrimtarit Flori Bruqi

Lufta e opinioneve

(Nevoja për të fituar lirinë, na detyroi dorën ta bëjmë grusht,dhe trosha e bukës barot)

Libri "Guxim shqiptar" i shkrimtarit dhe studiusit Flori Bruqi është një libër i arrirë, një libër që lexuesin e tërheq ta lexoj. Temat, motivet, trajtimi, rrjedhshmëria, mesazhi e të tjera kudo janë brenda librit. Gjithë natën era mbrëmë theu qelqe, porta, pullaze,... e nata s'kishte të sosur. Në këtë art poetik të poetit Bruqi, libri shpalon shtresat e errësirës,

urrejtjen e "bujtësve" këtej, veprimet e tyre prej armiku. Nuk ishte dëshirë e këtij populli që Kosova të ngjy fjalën në qypin e gjakut. Asnjë betejë në Kosovë nuk ishte pa një pike gjaku, pa një të rënë në rrënjë të fjalës. Alfabeti i lirisë është ai i moçmi, me pushkë, me dije, me guxim. Pa pushkën majekrahu të trimave shprehet Bruqi, liria jonë do të ishte vetëm një dëshirë dhe asgjë më shumë. Libri "Guxim shqiptar" është një dëshmi esesh dhe polemikash se gjakderdhja e madhe, ikja e madhe, dhe kthimi i madh, detyruan bashkësinë ndërkombëtare ta njohin vullnetin e popullit të Kosovës. Në këtë libër të arrirë autori Bruqi, ka shtruar me kujdes rreth 73 ese dhe polemika e vështirime kritike nga gjuhësia, historia, antropologjia, politika, spiunazhi, psikoanaliza, astrologjia dhe letërsia.

Libri "Guxim shqiptar" ka një leksik të pasur, të rrjedhshëm e me figura të kohës sonë.

Temat në këtë libër janë nga "ish përditshmëria" jonë e luftës dhe e opinionëve.

Lufta e Kosovës në këtë libër është me plot guximtarë dhe kryengritës të devotshëm.

Asnjë fjalë e asaj kohe tregon Bruqi nuk ishte pa beteja, pa një guxim në vete. Nevoja për liri krijoka vullnetin për liri. Nuk ishte i lehtë rebelimi nën atë pushues. Çdo njeri që nku pajtohej me gjenocidistët serb, ai duhet të ishte trim dhe trim shkuar trimave. Mirëpo,

fuqia e popullit është fuqia e pareshtur e betejave të tij. Në atë kohë të "Guximit shqiptar" çdo njeri i etnikumit tonë ishte në luftë, në betejën e tij për të mbijetuar. Pak janë ata që janë fshehur hijeve. në këtë temë kujtoj se kam shkruar mjaft. Çlirimi i Kosovës nuk ishte i lehtë, për këtë dëshmojnë të rënë. Flori Bruqi deri më tash ka botuar 24 libra. Libri "Guxim shqiptar" është libri i 25 me radhë. Krijimtaria e Floriut është e gjerë dhe e thellë.

Veprat e Floriut janë të vlerësuara nga kritika. Bruqi është një figurë e madhe në letërsinë tonë, ai deri tani ka shkruar disa vepra...

Ka botuar 21 fejtone publicistiko-shkëncore në gazetën "Rilindja" të Prishtinës, në periudhën 1974-1982., si dhe mija punime në shumë ëeb faqe interneti (2003-2008).

Pra, kolana e veprave të Flori Bruqit është mrekullisht me ngjyra. Pejsazheve të këtyre veprave nuk i hyhet pa i lexuar të gjitha. Shqetësimet e shkrimtarit, poetit dhe studiutit Flori Bruqi, në gjitha veprat e tij ka një gjë të paemër të dhimbjes së pazgjidhur që ende vazhdon. Libri i Flori Bruqit, "Guxim shqiptar" ka 73 tituj, dhe 403 faqe. urime autorit për libër, dhe shëndet.

Rrustem Geci - Dortmund

Burimi: www.stubllanet.com/forumi/shoëthread.php?p=2305

Libër që spikat me tematikën dhe gjerësinë njohëse të shumë fakteve e të vërtetash

Shkruan: Naim Kelmendi, Prishtinë

Flori Bruqi me veprën "Guxim shqiptar" spikat të na ofrojë një vepër interesante me një gamë të gjerë interesimesh të tija, e cila e bën kureshtar secilin lexues që do ta ketë në duar, ta lexojë deri në fund me një frymë dhe "të pasurohet" me leximin e saj. Publicisti, shkrimtari, poeti Flori Bruqi na sjell në botën e librit shqip, për lexuesin tonë, veprën më të re nga pena e tij, "Guxim shqiptar", botim i 2008 në Prishtinë.

Autor i më shumë se 25 veprave letrare e publicistike, por edhe fushash tjera, që kanë zgjuar interesimin e lexuesit por që kanë ngritur në shumë raste edhe reagime, polemika, kritika nga më të ndryshmet e nga më të ashprat, nëpër faqet e shtypit të kohës, etj, Flori Bruqi vjen para lexuesit sërish me një vepër të re, sa të çmuar, sa të lexuar, por edhe mjaft interesante për lëndën që përmban ky libër. Siç veçon redaktori i librit, poeti ynë i mirënjohur Nehat S. Hoxha, se: "Poeti i frymëzimeve të "Zjarrit të diellit", 1995, me një guxim dhe përpjekje të ngulmët flak dashurinë për poezinë dhe i rreket zbardhjes së çështjes kombëtare në Kosovë nëpërmjet diturish të nduarduarshme, të spikatura për ndodhjet e situatat aq të ndërlikuara të shekullit të tretur dhe të këtij qindvjeçari.", Flori Bruqi me librin "Guxim shqiptar" spikat të na ofrojë një vepër interesante me një gamë të gjerë interesimesh të tija, e cila e bën kureshtar secilin lexues që

do ta ketë në duar, ta lexojë deri në fund me një frymë dhe "të pasurohet" me leximin e saj. Derisa recensenti, Akademik Prof. Dr. Namik Shehu, për librin "Guxim shqiptar" do të shprehet: "përbën në vetvete një vlerësim special dhe një gjetje shumë të goditur të autorit, shprehur në mënyrë simbolike, që i lejon çdo patrioti shqiptar, me ndjenjë atdhedashurie, të zgjojë dhe të ringjallë tek ai: kombin (etnik) shqiptar, popullin e lashtë pellazgjiko-iliriko-shqiptar.", autori i librit Flori Bruqi, ia ka arritur qëllimit në sajimin e një veprë me interes për publicistikën tonë, mbase edhe për shkencën shqiptare përgjithësisht. Do të përmendnim këtu, sidomos vështirimet si Beteja e Kosovës (1389) dhe kontributi i shqiptarëve; Napoleon Bonaparta dhe shqiptarët; Hero në luftë - hero në paqe, Ramush Haradinaj; Ramushi - viktimë e situatës (neo)koloniale; Jakov Milaj dhe raca shqiptare; Arvanitasit, Camëria, Epiri i Veriut dhe gjendja sot; Kush janë agjentët me influencë në Kosovë, dhe mjaft artikuj tjerë interesimesh e lëmenjsh të ndryshëm.

(Naim Kelmendi është shkrimtar dhe gazetar nga Prishtina)

16.05.2008

Burimi:

www.unitedalbania.org/index.php?option=com_content&task=view&id=710&Itemid...f-small.

Zbardhje e çështjes kombëtare

Nehat S.Hoxha

Pas një periudhe të gjatë kohore dhe pas luftës në Kosovë, si një sihariq i rrallë na vjen një vëllim i përmbledhur me shije të hollë dhe me një gamë të gjerë temash e disiplinash me larushi të begatë nga fushat e publicistikës, histories e historiografisë, diskursionit, shkencës, figurash krijuesish me rëndësi madhore nga letërsia shqiptare dhe ajo botërore; nga psikologjia, mjekësia, seksologjia; nga fusha e polemikave, artikuj të inteligjencës, të cilët do të frymëzojnë dhe pajisin lexuesin tonë me informacion të kamur, vështirë se do të mund të gjente lehtë një vëllim të vetëm, siç është ky. Poeti i frymëzimeve të "Zjarrit të Diellit" Flori Bruqi (1995), me një guxim dhe përpjekje të ngulmët flak dashurinë për poezinë dhe i rreket zbardhjes së çështjes kombëtare në Kosovë nëpërmjet diturish të nduarnduarshme, të spikatura për ndodhjet e situatat aq të ndërlikuara të shekullit të tretur dhe të këtij qindvjeçari, për të shfletuar një sasi njohurish

dhe për t'i ofruar njeriut një sofër ushqimesh të sojit të vet. Është fare vetjake kjo përpjekje. Dhe kaq e devotshme: lexuesi mund të endet nga rrafshi në rrafsh të parapëlqyer sipas shijes që ka, dhe sipas kërkesës. Temat që janë shtruar kanë aq shumë të dhëna, sa nuk ka ndodhur ndonjëherë gjëkund në një libër të mëparshëm. Urojmë shëndet e sukses për një disiplinë kaq të pëlqyeshme dhe dobiprurëse për lexuesit tanë.

Nga forma elektronike te forma e shtypur

Abdullah Konushevc

Libri "Guxim Shqiptar" i Flori Bruqit është një përzgjedhje, një seleksionim i punimeve më të mira elektronike, botuar në faqet e rrjetit (ëeb sites), bas i të cilave qe dhe është autori dhe që tash i afrohen publikut lexues të përmbledhura në një vëllim më vete. Me një fjalë, libri është bërë që edhe publiku lexues, i pamësuar me botimet elektronike, të njihet me tema të ndryshme, që kanë gjetur një trajtim të gjerë e të denjë pikërisht në këtë formë. Pra, kemi një kalim nga forma elektronike te forma e shtypur. Nga temat e ndryshme historike, për seriozitetin dhe thellësinë e trajtimit, tërheq vëmendjen artikullit "Mbrotja e Plavës dhe e Gucisë", sado që janë me interes edhe disa ide të hedhura për origjinën shqiptare të perandorit francez Napoleon Bonaparta. Një peshë jo të vogël ka kapitulli "Për Ramushin", në të cilin është përmbledhur intervista e z. Adem Demaçi me titull "'Dora e Zezë' e serbëve vret çlirimtarët e Kosovës", artikulli i autorit "Hero në luftë - hero në paqe: Ramush Haradinaj", si dhe artikulli "Ramushi, viktimë e situatës (neo)koloniale". Megjithatë, pjesa qendrore e librit i kushtohet antropologjisë, në të vërtetë veprës "Raca shqiptare" të Jakov Milajt, ku edhe autori, pos mospajtimeve të hapura me disa autorë, jep dhe ndihmesën e vet në ndriçimin e kësaj çështjeje shumë të ndjeshme. Në kapitullin "Politikë" kanë gjetur vend shumë tema aktuale, sikundër është çështja e pazgjidhur çame, çështja në ka 'intifadë' në Iliridë, frika që kanë udhëheqësit tanë nga kryetarii "Vetëvendosjes", Albin Kurti me titullin shumë domethënës

Pushtetarët e kanë frikë heroin e demokracisë", dy artikuj për mjekun e dëgjuar shqiptar, z. Namik Shehu etj. Një kapitull që do të zgjojë interesimin e lexuesve është pa dyshim "Spiunazhi", ku kanë gjetur vend artikujt "Agjenturat greke dhe Sigurimi i Fshehtë i Shtetit Shqiptar", " Kush janë agjentët me influencë në Kosovë" dhe "Aktivitetet kriminale të shtyra nga shërbimet sekrete armiqë-

sore në Kosovë". Por, kapitulli më i gjerë dhe më i larmishëm është "Gjuhë & letërsi", ku hetohet edhe karakteri i ndjeshëm hulumtues i autorit, sidomos në portretizimin e figurës së Jusuf Gërvallës dhe vlerave të veprës së tij letrare; pastaj disa anë të panjohur të shkrimtarit tashmë të ndjerë, Mehmet Kajtazi etj. Janë me interes edhe artikujt për Kolec Traboinin, Rifat Kukajn, Kozeta Zylon, Gani Xhafollin, Nehat S. Hoxhën, si dhe një varg temash nga letërsia botërore. Libri mbyllet me kapitullin "Psikanalizë, astronomi dhe erotikë", ku trajtohen tema nga këta lëmenj interesantë të jetës njerëzore.

Prishtinë, më 3 dhjetor 2007

Burimi:

www.ballikombit.org/index.php?option=com_content&task=view&id=299&Itemid=9

Gazeta Tirana Observer: Të dish të guxosh

Nga Dr. Izet Çuli

Isha me fat kur mora pjesë për herë të parë në Mitingun e përvitshëm mbarëshqiptar të Poezisë (i dyzetëekatërti) që zhvillohet në Gjakovë. Aty u njoha nga afër me shumë figura të letërsisë e të krijimtarisë nga Kosova, Maqedonia dhe Mali i Zi. Shkëmbyem me dhjetra libra me njëri-tjetrin. Kur i kalova të gjitha në "sitë", zgjodha për të filluar leximin e tyre me veprën frymëgjatë "GUXIM SHQIPTAR" (2008) të Flori Bruqit. U ngusha me autorin kryekreje tek MURI I DHEMBJES, ku ne homazhonim; si edhe në darkën përshëndetëse, kur grupit tonë nga Shqipëria, iu dha rasti të ishte në një tavolinë me Z. Kadrush Radogoshi, Abdullah Konushevski, Flori Bruqi, Kristaq Shabani, Agron Shele, Bora Balaj etj. 786 Mbasi e përpiva librin e Bruqit, iu ktheva përsëri dhe mendova nëse mund të arrija të hidhja në letër diçka për të, ngase jo të gjithëve mund t'ju bjerë në dorë libri i tij. Po kush është vetë autori i këtij botimi me 400 faqe, i cili studimet e larta i ka kryer në Prishtinë. Shoh biografinë artistike: me plot 25 vepra të volumshme si: romane, poezi, studime, hulumtime shkencore, historike etj. Një befasisë e madhe për mua, një zbulesë do të thosha dhe me mjaft punime të virgjërta. Ky libër për mua rangohet nga më të mirët në fushën e vet. Interesat e Flori Bruqit janë të gjera e të shumanshme dhe me një kohështirje të madhe nëpër shekuj dhe jo rrallë me këndvështrime origjinale duke na kthjellur më tej disa nga njohuritë tona.

* * *

Le t'i hedhim një vështrim lbrit të tij "GUXIM SHQIPTAR" ashtu sipërfaqësisht se për atë do të duheshin studime zanafillëse e të thella. E nis ai me lashtërinë e popullit tonë dhe pikërisht me Pirron e Epirit, i cili konsiderohet si strategu më i shquar i kohës së vet, që e thërrisnin "Shqiponjë". Betejës disaditëshe të zhvilluar në Fushë Kosovë (1389), autori i lë mjaft vend në librin e tij stu dimor, e cila ishte më tepër një bashkim rajonal dhe assesi vetëm serb, siç mundohen të thonë sot grafomanët dhe politikanët dështakë, që fabrikojnë frazime të pavërteta (për të serbizuar këtë betejë). Sot ndoshta ka mjaft historianë të tillë trumykur, të palogjiktë e trillanë dhe ndoshta të çmenduruar nga shkurtpamësia e tyre, të cilët janë gjithnjë gojëhapur, po se ç'thonë, pak rëndësi ka për ta! Në këtë përplasje u shqua Milosh Kopiliqi, mbasi përveç trimërive të tjera, ai vrau Sulltan Muratin I, varrharuar, ndërsa për Miloshin tonë, shqiptarët këndojnë këngë dhe me veprën e tij vendasit mburren edhe sot e kësaj dite. Serbët, të mbështetur nga ustallarët dhe ndihmestarët e tyre epsharakë, e shfrytëzojnë aktin e tij për qëllimet e veta të mbrapshta, kinse për terrorizëm dhe krim të organizuar islamik. Ata, nga ana tjetër, duan të pronarizojnë çka s'mund të pronarizohet, si praktikisht dhe me "studimet" e tyre xhelatore e ekstazore. Për perudhën skënderbejane dhe Gjergj Kastrioti-Skënderbeun, hero real dhe jo i legjendte, ky kryeluftëtar, ky "poet i madh i politikës shqiptare" -siç shkruan Idro Montanelli, përimitohet shkurtazi këtu dhe çmohet jo vetëm si strateg e prijës i talentuar dhe gjenial, i cili i bëri ballë një superfuqie të kohës (duke shpëtuar Evropën), por edhe si një diplomat, administrator e organizator i zoti, që dinte të përfitonte nga situatat, se ndryshe nuk mund të rezistonte aq trimërisht për 25 vjet dhe të mbijetonte midis ujqërisë. Ai mbetet gjithashtu një humanist dhe iluminist i shquar, një rilindës evropian i klasit të parë. Me mjaft interes na duhet shkrimi për Napoleon Bonapartin për të cilin sot, sipas shumë studimtarëve seriozë, flitet përherë dhe më shumë për prejardhjen arbëreshe të tij dhe pikërisht nga një fshat i këtillë i Korsikës. Për këtë ia vlen të lexohet edhe libri i shkëlqyer "Enigma" e të madhit Robert d'Angely-t, i sjellë në shqip 10 vjet më parë nga prof. Xhevat Lloshi ("Toena", 1998), ku shprehet për prejardhjen "sigurisht shqiptare, dhe për ta thënë më me përpikëri shqiptare toske) të Napoleonit të madh. Mbrojtja e Plavës dhe e Gucisë "(tetor 1879-janar 1880)", kthjellon këtu luftrat e mëdha të shqiptarëve, kur është fjala për tërësorinë dhe mbrojtjen e tokave të të parëve tanë në shekuj dhe ku spikatin Ali Pashe Gucia, Mic Sokoli, Sulejman Vokshi. Duhet vlerësuar si një shkrim mjaft i domosdoshëm në librin "Guxim shqiptar" i Flori Bruqit. Ishin kohë të arta, kur vepronte Lidhja Shqiptare e Prizrenit. Ishin kohë kur derdhej shumë gjak (i cili tanimë s'duhej të shkonte kot), kur kishte aq mlllefosje e urrejtje dhe baltosje në shpirt ndaj një vendi që gjithsesi ka ditur të fqinjërojë me të gjithë.

E si mund të strehosh kaq dashakeqësi për një popull kaq plagëshumë e dhembjemadh në histori! Me siguri disa studiuesve të huaj, gojëhelm e gjuhëgjatë, kritikanë të sëmurë, ju mungo-jnë frenat. Shileri shkruante: "Ndër gjërat më të shëmtuara në botë, më e shëmtuara është gjuha që shpif". Po lëri të notojnë në netërinë e tyre! Veç dicka është më se e sigurtë: "Kush nuk shkon përpara, shkon mbrapa"- thoshte Gëtja.

* * *

Në kapitullin pasardhës "Antropologji", në 12 fletë të mirëfillta shkencore, ndriçohet nga kjo fushë shkrimi për Jakov Milaj (ky mik i ngushtë i Migjenit) dhe librin e tij "Raca shqiptare", në dy botime: 1944, 1997. Studimi i Milajt, ndonëse ai nuk ishte antropolog në profesion, ka vlera të mëdha, është burimor dhe zë vendin e gurqoshesë. Aty del mirëfilli rrënjësia e popullit shqiptar, gjenetikisht i përafërt, pa dallesa thelbësore në rrafshin fetar, gjeografik, krahinor etj. Ai u kundërvihet me të drejtë disa kalemxhinjve letërnxirës e shpifjanësh, të cilët duan të vërtetojnë me teoriçkat e tyre vjetërake e pabukse, të kundërtën për racën tonë të pastër dhe me prejardhje të veçantë si askund të ndonjë populli tjetër të Evropës. Është ky komb që ka nxjerrë aq shumë njerëz të mëdhenj e me mendjendrituri në të gjitha fushat e veprimtarisë njerëzore; por ngandonjëherë jemi vetë ne shqiptarët që çuditërisht i minimizojmë vlerat e tyre e jo rrallë duke i zeruar fare ato!

Në kapitullin e gjatë "Politikë" (në mbi 50 faqe) Flor Bruqi trajton tema mjaft të mprehta e të rëndësishme, ku e hap siparin me Arvanitasit, Çamërinë, Epirin e Veriut dhe gjendjen e sotme, ku i mëshon faktit të tejhidhur "sesi erdhi dhe u tkurr Epiri shqiptar, i nisur nga interesat e Fuqive të Mëdha dhe në dëmin tonë"—sic shprehet ai. Padrejtësitë nuk kanë të mbaruar ndaj këtij kombi fattragjik, të shumëvuajtur e heqkeq nëpër shekuj. Ja si shkruan romantiku i përbotshëm, poeti Bajron: "Nuk ka komb që të jetë parë nga fqinjët e vet me aq urrejtje dhe tmerr sesa shqiptarët"! E kush nuk e di se në fitoren e Pavarësisë së Greqisë (1829), që i parapriu kryengritja e vitit 1821, 90 për qind e tyre ishin arvanitas me prijës heronjtë legjendarë: Miauli, Xhavella, Kolokotroni, Bubulina Laskarina, Bocari, Aleksandër e Dhimitër Ipsilanti, Andruçi, Karaiskaqi, Koleti, Vulgari, Kanari dhe sa të tjerë! Rreth 20 kryeministra në Greqi kanë qenë me prejardhje arvanitase dhe po kështu disa presidentë të saj. Djallëzia është pakufi dhe arrin deri aty sa të "argumentohet" ajo që s'mund të argumentohet, se kinse popullsia ortodokse në Shqipëri, ishte greke, kurse ajo myslimane-shqiptare, duke u grabitur nga grekët krahina të tëra mbas një hekatombe përbindshore, gjenocidi dhe eksodi masiv të egërsirtë dhe të paparë. "O Zot, ç'padrejtësi

!”-thërret me të drejtë gjer në kupë të qiellit z. Bruqi. Si është e mundur të sillësh kështu me një popull, i cili është thinjësuar me pushkë në dorë për vete e për të tjerët?! Si është e mundur të kesh hua për të shlyer dhe të kërkossh pjesë?! Po sa mirë që dinë të tellallisnin! Përsa u përket përplasjeve dhe të drejtave midis shqiptarëve në shtetin maqedon dhe a ka një Intifadë (një term arab, e ashtuquajtura kryengritje violente kundër izraelitëve) të tillë në Maqedoni, autori korrektësisht mbështet të drejtat e njeriut, njëjtësinë, ruajtjen e traditave të shqiptarëve. Për heroin e demokracisë, Albin Kurtin, shpreh këtu nder, respekt e krenari, qysh nga Nju-Jorku akademiku i Akademisë së shkencave shqiptare-amerikane, prof.Namik Shehu, pikërisht më 12 Maj 2007. Është ky mjek i talentuar dhe pasionant e patriot (një nga recensorët e vëllimit “Guxim shqiptar”, i botuar përfund librit, me mbi 15 faqe), ku këtu kemi rastin të lexojmë në 5-6 faqe edhe një intervistë të goditur, ku jepet një tablo e gjerë e veprimtarisë së tij të madhe shkencore, pedagogjike e shkrimore duke merituar kësisoj mjaft tituj e grada të tilla akademike. Ai tashmë është në plot kuptimin e fjalës një personalitet i spikatur, për të cilin ne duhet të krenarohemi. Ritheksoj se për interesat e gjera e të gjithanshme të Flori Bruqit flet dhe shkrimi “Kryqëzata e tetë”, ku ai jep të dhëna gjeopolitike dhe gjeostrategjike në Lindjen e Mesme mbas Luftës së tretë të Gjirit, ku ndesh lloj-lloj prapaskenash, që të vënë në mendime: lufta për interesa karburantesh dhe burimesh të mangëta ujore, probleme aq të ditës. Kapitulli “Spiunazh” është i ndarë në disa nëntituj: I pari bën fjalë për agjunkturën greke që kryente masakra në dëm të popullit shqiptar dhe tjetri shtjellon agjentët, sidomos ata serbë, me ndikesë në Kosovë, veprimet e pashembullta të të cilëve janë të mirënjohura, sigurisht edhe nëpërmjet përfshirjes të mijra kosovarëve të lëkundur e bashkëpunëtorë me të huajin. Flori Bruqi na njeh më tej me veprimtarinë letrare të Gani Xhafollit, autor i mbi 20 librave, sidomos me poezi dhe romane(veçan atyre me emra të shkurtër “Po” e “Të dua”), të cilët janë vlerësuar me disa çmime letrare. Gjithashtu ai është përkthyer në disa gjuhë të huaja; premton mjaft në letërsinë tonë dhe botimet e mëpasme do t’a vërtetojnë patjetër këtë. Ndërsa Nehat S. Hoxha me profesion ekonomist, ka publikuar poezi, tregime dhe përkthime (nga anglishtja sidomos dhe me një numër relativisht të madh, afro njëzet prej tyre). E shoqëron edhe këtë autor me një buqetë poezish, si ajo me titull “Nojma e shqipes” ku nën të shkruan: “I kushtohet shqipes aq të kamur nga bukuria dhe kaq të drobitur nga robëria” dhe dy të tjerat janë: “I mërguar në Atdhe” dhe “ Hëna në dritare” etj. Më tutje F. Bruqi në nëntitullin “Muxhahedinët si Goldon Boys” ftillëzon odisenë e udhëtimeve të vështirshme të Bernard-Henry-Levit, i cili në librat e tij, vërtet të veçantë në vlerat si në gjini dhe në atë përmbajtësore, homazhon

për gazetarin Daniel Pearl, i ekzekutuar nga strukturat gjakësore të Al-Kedës. Ky u vra për të vërtetën që deshi të zbulonte dhe të shpaloste para botës, por e deshën më mirë të ishte vetëm një gojëmbyllës i përjetshëm!

* * *

Kapitulli i fundit është ai mbi Psikanalizën (për të cilën kohët e fundit, kolegu im, neuropsikiatri i shquar Miltiadh Veveçka, nën një përkthim mjeshtëror na ka sjellë nga anglishtja librin “Themelet e Psikanalizës” të prof. dr. Çarls Bremerit. Vetë përkthyesi thekson se kjo disiplinë shkencore është si një kockë e fortë për t’u kapërdirë). Po ashtu z. Bruqi tërheq vëmendjen dhe për astrologjinë e erotikën. Pra Flori Bruqi e ka zgjeruar shumë diapazonin tematik duke na paraqitur me kompetencë edhe tema të tilla, të cilat jo të gjitha janë brenda sferës diturake e profesionale të tij. Dhe ja të bëjmë një vështrim të shkurtër: I lë vend figurës së mjekut neurolog me prejardhje çifute, kandidat të çmimit “Nobel” gjenit Zigmund Froid-it (Sigmund Freud-it), i nismësit, themeltarit të psikanalizës dhe të psikoterapisë së vërtetë. Le të përmendim p.sh. vetëm librin e tij “Shpjegimi i ëndrrës”, (1900) që mund të themi pa drojë se ka revolucionizuar shkencat psikonervore. “Një zbulesë e këtij lloji i jepet ndonjërit vetëm njëherë në jetë”-shkruan vetë Frojdi më 1931. Shih për këtë përkthimin “Themelet e Psikanalizës të dr Çarls Brenerit, (përkthyer nga dr. i shkencave Miltiadh Veveçka 2008, fq.189).” Po Horoskopi a duhet besuar? – pyet retorikisht F. Bruqi. Shkenca nuk ka si ta pranojë por as “argumenta” nuk gjen ta kundërshtojë. Në faqet e mëtejshme vazhdon me psikologjinë erotike, me disa terma e njohuri të nevojshme për çdo njeri të kulturuar e të qytetaruar, si dhe me 25 sëmundjet ngjitëse seksuale të njohura e të panjohura nga publiku i gjerë. Ai me këtë rast tërheq vëmendjen për rrezikshmërinë e tyre, por gjithsesi thekson se duhet konsultuar me mjekët përkatës specialistë:seksologë, dermatologë etj.

* * *

Guximi shqiptar është shprehje e trimërisë shqiptare, trashëguar brez pas brezi. Ta ruajmë e ta zhvillojmë këtë cilësi të rrallë të të parëve tanë, që akademi kishim jetën, luftën, kalitjen me vështirësitë, kulti i të cilëve ishte Atdheu, dëshira për ta parë vendin e shqiponjave të lirë e të pavaruar, fitore kjo që na i siguroi guximshëm Plaku i madh i Vlorës, simbloi i mëvetësisë së Shqipërisë, patrioti i shquar Ismail Qemali. “Guxim,-thotë një fjalë e urtë-është cilësia e parë njerëzore, sepse garanton gjithë të tjerat.” Nuk na mbetet gjë tjetër, veçse të përgëzoj guximtarin kokëplot Flori Bruqi dhe të shpresojmë se në të ardh-

men, pa e konfuzionuar lexuesin, si ndonjë tjetër do të na dhurojë libra të këtillë kuptimthellë si “GUXIMI SHQIPTAR” (2008), që pos të tjerave kur i mbaron ke dëshirë t’u rikthehesh ngase ke mësuar shume prej tyre. Një libër i vëllimshëm nuk të lodh kurrë, kur ka tematikë të pasur dhe gjen mënyrën e bukur sesi i shtjellon. Është kjo arsyeja që Florit t’i dërgoj këtë telegram-urim a SMS. të thjeshtë: “Të lumtë dhe mos e lësho penën nga dora! Ec gjithmonë përpara! Falënderit!” Le ta mbyll këtë parashtesë të këtij libri me një këshillë të Ismail Qemal Vlorës për të gjithë ne:”..... të punoni së bashku si vëllezër....!

Burimi :http://www.tiranaobserver.com.al/al/index.php?option=com_content&task=view&id=6785&Itemid=32

Poezi nga Flori BRUQI

Ç’rëndësi kishte e ka gjithçka?!

*Pensionistët flasin
Pensionistët flasin
për infarkt miokardi
e parashikon fundin
në stolat e parqeve publike
mes glasave të sorrave
mes gjilpërave të përgjakura...
Më ndalin në rrugë
përpara vitrinave të mbushura
xhepat e zbrazur të tyre më pyesin për orën
apo për racën e majmunit
Është tre pasdite
gjithçka kundërmon vdekje...
E di, është e kotë të kthehem në shtëpi
të shkruaj dhjetë apo tridhjetë e pesë rreshta
Ç’rëndësi ka?!*

Poeti në komisariat

Ata nuk e dinë
se poeti në komisarariat
është torturuar
për mëkatin e bërë:
„Fjalës i kishte dhënë shumë fuqi...”
Fjala vriste më shumë se shpata
fjala shëronte më shumë se mjalta...
Poetit i duhej dhënë kupa e helmit
të shpejtë apo të ngadalshëm
Ç'rëndësi ka?!

Një libër tjetër
Herët në mëngjes
një vashë rregullon flokët
përpara pasqyrës
në ndërtesën përballë...
Unë mbyll librin „Guximi shqiptar”
e lë mbi tavolinë
ulem dhe hap
një libër tjetër.

Intriganti dhe gazetatat
Sa të mërzitshëm janë
Intriganti „Ekspressi”, birra e Pejës
femrat, librat, pasqyrat!...
Sa e mërzitshme
është të ulesh e të presësh vdekjen
në ndërkohë
njerëzia kurvëron,
ha, punon apo bën plazh në det
nën diellin e pistë të kotësisë
dhe nuk e di
a do të ndodh gjë,
po nëse ndodh
ç'rëndësi ka?!

Ishte dhembja
Para dy vjetësh

*Poeti Iljaz Prokshi thoshte
në një poemë
se nuk do të ndalonte së ndjeri
dhimbjen e pritjes
së një gruaje
sepse e vetmja gjë
që do t'i mbetej prej saj
ishte dhimbja
Ishte kohë tjetër
Iljazi, është i vdekur
edhe dashuria e tij poashtu
edhe ne do të jemi një ditë...
Jeta qenka një përpëlitje
në mes të hapjes e mbylljes
së syve.
Iljazi gjithmonë donte të rrinte
po nuk e kishte mundësinë
se i frikësohej vetmisë
kur të varet me puthje në buzë...
Ç'rëndësi kishte e ka gjithçka
kur jetën e plagos çdo gjë?!*

Fillimi i një poeme

*Ujëvaret e milt
Derdheshim mbi shkëmbinj
Si mendimet tona
Mbi ngjarje mbi shtigje*

*Nga t'ia fillonim
Nga plagët e trupit
Të zemrës apo të atdheut
Si gjithmonë
Populli ndodhej pranë
Nëpër dej*

*Na ridhte qumështi i nënave
Dhe e denim
Pa nëna dëshmorësh,
Pa gra
Pa nuse të veja
S'do tëketë kurrë
Pae as liri*

Bardhësitë e saj

*Nënë
Këto katër shkronja Dashurie...
Jehojnë
Në agimet e jetës sime
Në bardhësitë e dritës
Më shtegun e së ardhmes
Në ecëm
Përpara*

*Figura jote
Në sfondin e ditëve
Që vijnë
Njomësia
E së ardhmes sonë
Hap
Dejtë e ngrohtë
Të tokës sate*

Rrjedhat e Kosovës

*Atdhe
T'u desh të afrohesh
Nga thellësitë e viteve
Deri te kjo kohë
Me dyfek e gjalmë
Që kurrë s'qenë të ftohta 'T'u desh*

*Të vishë
Në këto male pranë
Në këtë baltë
Në këtë Tokë
Dhe të dilje
Ti kështu si je
T'u desh
Flakë vullkani
Atdhe
Po zbardh sot mëngjesi
Flamur të kqu
Shkaba dykrenëshe lart
Frymëzim i ri
Në zemrat e sizifëve 'Në buzëqeshjet e triumfuesve
Në përparsat e shpirthirshmëve
Në çdo fabrikë
Uzinë
Faqe mali
Madhështore
Do të duhej të buçiste
Emrat Ibrahim, Adem, Luan, Shkelzen, Agim,
Salih, Rrustem, Ramush...
Kënga e vështrimeve të ndezura
Me fjalët
Zotim
Gdhendës mermeri
Sypatrembur
Duke u future
Me krahëroret masive
Në rreshtat e mëdhenj
Të detit tekanjor*

Agimet e mëdha

*Çerrekshekujt
Në kurriz të maleve
Lanë gjurmët e kanoneve*

*E Ti
Kosovë
U dole para
AGIMËVE TË MËDHA
Kur trolli me nofullat e veta
Kafshonte BIJTË E SAJ
Kosovë
U dole përpara relikteve'
Qindvjetëshe
Kur Trolli pinte gjak
Përtypte barot
Fashatonte plagën
Dhe pashë
Mes atij
Ingranazhi
Yje
Dhe nën Yje
Togun e pusirave
Amësinë Tënde
Sfidojmë
Të bartim
Si një Agim mbi mal
Duke t'i fshirë me Yje
Muzgjet e hijeve
Vezullim urojmë
Brezave që vijnë
Me tepëritë e zellit
Në cepat e Yjeve*

Reliktet tona

(Pa Kosovën unë nuk do të isha)

*Shfletojmë historinë
Rreshhta të shkruar
Me gjak
Nëpër faqe*

*Gjurmët tona shfaqen
Herë breshëritë nxijnë
Arat me miser kudo që ishin
Ngjanin në varreza të Mëdha
Kur rritej vdekja
Ku binin gjethe të rrëkëlljera
Më të freskëta
Se zambakët e majit
Mani i kombajnës
Thasët mbush
Misër e grurë
Në këtë Dhe
Tash e tutje
Gjumi do të oshëtijë
Nga përrenjtë e Ëndrrave
E paepur
Kjo ishte rruga jote
Ndërmjet njerëzve
Me njerëz
Dhe butonët
E dritës*

Gjak shekullor

*Mëmëdheu
Lëshoi një britmë
Një zjarr
Si lumi si era si gjaku
Mërsini shpërtheu te praku*

*Të dua o hyjneshë e Agimit
Me Heliosin e Apolonin
Me vajtje-ardhjet
Me duart
E forta
Të bashkëfshatarëve
Të bashkuara përgjithmonë*

Në shpresën ndjellamirë

Eliksirin

Unë-

Ndjej në shpirt

Se biri yt

Unë jam

Frymëzimin tënd

Borxh e kam

Ç'përqaje të sjell

Në qepalla

Gjysmë të mbyllura

Këngët shpesh t'i mbjell

Me besë e shpresë

Për të ardhmen tonë

Rekuem i përligjur*

Prej gjakut e zemrës s'mund të dal
Si të tjerët s'dua të iki për t'u djegë
Ç'donin ziliqarët në kopshtin e Edenit
Mollën e Eridës në dorë të ma lënë
Dhe ditë pas dite prej zemërimit të përligjur
Nga trishtimi Zeusi s'e fail Prometeun
Pa ia treguar fshehurisht intrigën
Dashuritë sa fort digjen e përvëlohen
Brnda çdo ëndrrë vuan zemra vetë
Sa udhë u desh që djajtë të risjellin
Poshtërimin e zbritur nga Olimpi a qielli
E të lënë shtrëngatën e të vrasë njerëzinë
Edhe lotët kur djegin Brenda shpirtit
Më ngjan se më hiqet mallëngjimi
një këngë ilirishte përfton nga Un i fshehtë
E vjen në kohë letargjie here ikën vetë

** (Poezia "Rekuem i përligjur" më shifren "Poeti jam" fitoi çmimin e dytë në konkursin letrar "Sofra poetike" Ymer Elshani -2006" në Drenas të Kosovës)*

Rreze drite

*Për Ty nga zemra
këtë poezi po e rris
asnjë hije muzgu
nuk i fus brenda
Ti kërkon dritë
se ishe dritë
siç janë dritë
të gjitha nënat
Vije Ti
çdo mbrëmje
duke më pëshpëritur:
-Natën e mirë bir
çelësin mos ia vë derës
do të vijë nëna
(Gjumin pa ta prishur)
me hapa të pranverës
Biro
të të shoh mos je shpluar
kur ike
Unë të putha
a thua më ke ndjerë
ndoshta vetëm koha
si rreze drite
në mua t'paska mbetur
Këtë poezi Nënë
nga zemra e shkrova
dhe hije azhuri
s'i futa Brenda
Ti kërkon dritë
se ishe Dritë
siç janë Drita
të gjitha Nënat*

Lajtmotiv i singertë

*U këndoj të thjeshtave
të urtave
fjalës së dashur
dritës së qartë
të gjitha ëndrrave
më ljtmotiv të singertë
të gjitha këngëve
përherë me krryerresht
Femrave*

*Ejani në këngë
Nëna dhe motra
të dashura gra
hyni në këngë
në lindëm nga këngët Tuaja
nga zëri Juaj
morëm këmbë*

Liri fjale

*Në ditën e takimit me fole
më zë tjetër
dhe unë çuditërisht prapë erdha
nga zemra të të shoh e të puthi
si Diellin kopshtin me lule
përse qe aq e ashpër
Mos vallë në qytetin tend ilirik të ndjekin
qentë e tërbuar
ndonjë hije nate
apo do të mbetesh
e mbyllur sal për vete*

*Arti nuk të do të vetmuar
as muzikë s'mund të ndjesh*

*një buzëqeshje do të kërkoj prore
dhe karafila do të dhuroj
e puthje të ngrohta
Mos hesht as mos ik lulebore
sigurisht ti do të qesh një ditë
dhe lufta mes unit tend e urrejtjes
do të çmend ty të tërën
vetëm jam dhe pres të vish...*

Qyteti ku të prita

*U ndala ballë Spitalit të Prishtinës
hipa si Orfeu në altar
dy vargje të ti them
më zërin e shterur nga shqetësimi
Dhe unë e pashë qytetin tend
më një dallendyshe fola me beso
dhe ikem të dytë e më tepër ike ti
Unë prapë jam aty ku më ke lenë
në Sallën e kuqe të Pallatit të Rinisë
vallëzoh më hijet
nuk e di cilën ta përkdhel
Ti nuk je
retë mbi qytet me nevrikosin
dhe shiu më lag bashkë me vargjet
Një ditë në një orë dilë e takohemi
kiamet nuk bëhet
nuk bëhet as qyteti det
I mërzhitur rri i fyer jam
pres dashurinë tënde
e të fle mbi gjinjtë e tu
Mbi buzët e tua të zë një ëndërr
të kërkoj t'i ha aat sy me vargje
Po vargjet nuk kanë faj
që ti nuk i ndjen asnjë grime
mos ik mos u fsheh e as zërin mos e ndërro!...*

Akuarel i diellit

*Iku Tetëmbëdhjetë vjeçare
E bukur S...
Si hëna pesëmbëdhjetë
Në fletore shkroi vjershën
Për Mëngjesin në Prishtinë
I pëlqyen soliterët e lartë
Dhe shtëpitë plot blozë
Tjegullat e çative të ulta
Me myshqe të venitura
Shtegu i fushës kujtonte nënën
Më këmbë t'amputuar
Dhe Agimin e madh pas shiut
Që lëkundin pemët në zgavra
Në Prishtinë..
Ajo me gishtin tregues vizatoi
Në xhamat e ateles
Profilin e babait plak-Metë
Pastaj e fshiu me dorë
Dhe dorën e puthi
Kur u kthye në vendlindje
Vuri pëlhurën pas një karroje me sanë
Në kalldrëm...
Dhe vizatoi dridhshëm
një rrugicë fshati në muzg
Në agimin e azhurtë
Hapi dritaren
Rrotulloi çuditshëm
Lindjen e Diellit
Hijet në vetminë e rrugës
Dallëndyshet
Një pikë vesë
Në mbremjën e majit
Ngriti penelin
Dhe e ngjeu në Akuarelin e Hënës
Pikturoi rrugën*

*Me baltë të Strellcit
Durakun plak
Kopshtet me dardhë
Fshatarët e vyer
Me drapërinj në duar
Shtëpi me dyer të rënda
Strehë me borë
Hapësira bojë gushëpëllumbi
Hga fshatrat malorë...*

Mendim i kredhur

*Shpirti i Saj
Një lëndinë Qershori
Selvitë ndanë rrugës
Trupin e saj imitojnë
E dua atë
Era viteve
Buzët do t'ia vyshkë
Reliefin e kuq të mollëzave
Vizat e rudhave do t'ia prishin
Por
Megjithatë e dua
Sot
Kur me të jam i dritëzuar
Në shpirtin e përjetshëm
Jam i rrethuar edhe më njomësi
Edhe me rrudha
Nga pranvera e syve
Margaritarë të Saj.*

Biografia e Flori Bruqit

Flori Bruqi lindi me 29 qershor të vitit 1952 në Isniq të Deçanit, Kosovë. Studimet e Defektologjisë i kreu në Beograd, ndërsa ato post-diplomike (Magjistraturë), në Universitetin e Prishtinës - në Fakultetin e Kulturës Fizike dhe Sportit (2004). Bashkëpunoi më shtypin e përditshëm e periodik të vendit dhe të jashtëm, që nga viti 1974 e deri me tash (“ Bota e re”-Prishtinë,”Rilindja”-Prishtinë, “Danas”-Zagreb, ”Dello”- Lubjanë,”Dnevnik”- Lubjanë, “Vequer”- Maribor,”Le Mond”,”Corriera della Sera” etj). Është anëtar i Lidhjes së Shkrimtarëve të Kosovës (2000).

Është menaxher i kompanisë “Flomed”, nga Prishtina, dhe menaxher gjeneral për Kosovë, në distribuim të preparateve farmaceutike të “Schulke-Mayr”-it të Gjermanisë dhe “Borer Chemie AG” të Zvicrës. Flori Bruqi, mbrojti punimin e magjistraturës, me titull ”Dallimet në disa ndryshore fiziologjike ndërmjet studentëve sportistë dhe jo sportistë , para dhe pas vrapimit 400 metra “, para komisionit shkencor - të Fakultetit të Kulturës Fizike dhe Sportit, në Prishtinë, në përbërje - Prof. Dr. sc . Hasim Rushiti, kryetar, Prof. Dr. Hysni Daka, mentor, Prof. Dr. sc. Mustafë Aliu, anëtarë .Magjistri i tashëm i shkencës së “Fiziologjisë kineziologjike”, Flori Bruqi ka zbatuar një metodologji të avancuar shkencore gjatë këtij hulumtimi të tij në 22 parametra morfologjikë-fiziologjikë, duke përdorur kriteret e avancuara të “Programit biologjik ndërkombëtar”, të Eëiner-it dhe Louri-esë, “Praktikumin e antropologjisë biologjike”, të Buzin-ës me bashkëpunëtorë, ”Parktikumin e fiziologjisë sportive”,të Heimer-it me bashkëpunëtorë, ”Udhëzuesit Kombëtar të Asociacionit Shëndetësor Amerikan” etj. Punimi i magjistraturës, të Flori Bruqit, është vlerësuar lartë nga komisioni shkencor, i cili ka shfrytëzuar burimet më të reja të literaturës (citon 49 referenca librash më të rinj nga kjo lëmi shkencore), si dhe ka përdorur 17 ëeb-adresa portale relevante, që merren më këto hulumtime të “Fiziologjisë kineziologjike” botërore.

Deri më tash ka botuar këta libra:

Zjarri i diellit, poezi, Prishtinë, 1995.

Ndërgjegjja, roman, Prishtinë, 1995.

Vrasësit e liridonëve, roman, Prishtinë, Tiranë, 1996.

- Ringjallja, roman, Tiranë, Prishtinë, 1996.*
Gjarpërinjtë e pallatit, roman, Tiranë, Prishtinë, 1996.
Dorëzeza, roman, Tiranë, Prishtinë, 1997.
Tokë e djegur, roman, Shkodër, Tiranë, Prishtinë, 1998.
Burri dhe gruaja, libër shkencor, Tiranë, Prishtinë, 2000.
Pallati i Akereonit, roman, Tiranë, Prishtinë, Neë York, 2000.
Vademecum DDD, libër shkencor, Prishtinë, 2002.
Struktura faktoriale e dimensioneve antropometrike dhe fiziologjike, Prishtinë, 2004.
Ndikimi i sportit në personalitetin e njeriut, libër shkencor, Prishtinë, 2004.
Delinkuenca e të miturve dhe ushtrimet fizike, Prishtinë, 2004.
Vademecum për preparate higjenike të "Schulke – Mayr" – it, libër shkencor, Prishtinë, 2004.
Dallimet në disa ndryshore fiziologjike ndërmjet studentëve sportistë dhe jo sportistë para dhe pas vrapimit 400 metra (punim magistrature, Prishtinë 2005).
Antropometri-Jakov Milaj "Raca shqiptare", recension i zgjeruar i botuar në Floart, 2005.
Si ta njohim internetin, Flomed, tetor-2005.
Sëmundjet infektive seksuale, Floart, tetor-2005.
Udhëzues i shkurtër i preparative dezinfektuese, Flomed, 2006.
Merruni me sport dhe ushtrime fizike për t'u relaksuar, Floart, janar 2006.
Kosova nuk është i berzë e zezë, Floart, dhjetor 2005.
Fshehtësitë dhe të vërtetat për virusin avian', Flomed, 2005.
THE ECONOMIC ASPECTS OF SPORTS RECREATION AND HEALTH, Sport ritmi-zemrës, janar 2006, etj., në periudhën 1974-1982., si dhe mijëra punime në shumë ëeb faqe interneti (2003-2008).
DETERMINANTAT SOCIO-PSIKOLOGJIKE TË USHTRIMIT FIZIK (hulumtim socio-psiko-kineziologjik me studentët e Universitetit të Prishtinës), Flomed, 2006.
Guxim shqiptar, Prishtinë, 2008.
Olimpi shqiptar, Prishtinë, 2009.
Ka botuar 21 fejtone publicistiko-shkencore në gazetën "Rilindja" të Prishtinës.

Përmbajtja

1. POETË SHQIPTARË

Fjala e redaktorit
Azem Shkreli
Agim Vinca
Fatos Arapi
Arshi Pipa
Abdullah Konushevc
Esad Mekuli
Agim Bacelli
Besnik Mustafaj
Arif Molliqi
Din Mehmeti
Naim Kelmendi
Sabri Hamiti
Fahredin Shehu
Fatmir Terziu
Engjëll Shehu
Rajmonda Moisiu
Mardena Kelmendi
Pal Sokoli
Albana M.Litschin
Raif Gashi
Iljaz Prokshi

2. SHKRIMTARË BOTËROR

Albert Kamy, klasiku modern
Borges, ky fenomen letrar
Heinrich Heines, I rilexuar
Gabriel G. Marquez, jeta dhe vepra
Anton P. Çehov

Heminguej,shkrimtari I dy luftërave
Fjodor Dostojevski,art dhe vuajtje
Vlladimir Majakovski
Victor Hygo
Jean Paul Sartre
Orhan Pamuk:Unë jam e kuqja
Robert Schfare

3. RECENSIONE

Motivi patriotik në vjershat e Ali Asllanit
Homazh veprës së Fan Nolit tonë të madh
Anton Pashku,(1937-1995)
Fatos Kongoli
Ben Blushi:Të jetosh në ishull
Kastriot Myftaraj:Gjyqi intelektual i Kadaresë

Martin Camaj,(1925-1992)
Vedat Kokona:"Lutja e fundit" e shkrimtarit
Romani "Ndanë",një risi në letrat shqipe
Një roman interesant:arkëmorti bosh
Të gjithë gafat e Kodit të Da Vinçit
Flutura Aça:"Kryqi i harresës"
Myrvete Dreshaj-Baliu:"Konteksti i shkrimit"
Zymer Elshani:"Xhitë,xhitë,xhita ime"
Azem Shkreli:"Muri përfundi shqipeve"
Ibrahim Skënderi:"Loku e carroku"
Zekë Murseli:"Buzëqeshja"
Sadik Përvetica:"Duell dhe ylber në zemra"
Mehmet Gjevorit:"Prindërit,edukatorë të parë të fëmijëve"
"Beteja e Koshares...",libër me të dhëna të reja për Kosharen

4.TEMA PSIKOLOGJIKE

Dhunimet gjatë luftës në Kosovë
Lufta moderne e Vesli Klark për ta mposhtur diktatorin Millosheviç

Spastrimi etnik dhe ndërgjegjësimi
Pse vetëvrasje
Psikologjia andragogjike dhe zbatimi I saj në ushtrinë shqiptare dhe
në TMK/FSK

5.TEMA HISTORIKE

Kosova,të pathënat për luftën
Nacionalizmi dhe ndikimet e huaja
Milan V.Sufflay dhe shqiptarët
Jeta e Ali Pashë Tepelenës
Ahmet Zogu
Adem Jashari,symbol I rezistencës sonë kombëtare

6. NGA BOTA E DIJES SHQIPTARE

Gonxhe Bojaxhiu në letërsinë shqipe
Jusuf Gërvalla
Dritësimi i botës shqiptare bëhet me dr.Mirela Bogdani
Akademik Idriz Ajeti,jeta dhe vepra
Kush është Ledri Kurti-Kraja?
Ledri Kurti ose "Martesa" estetike me natyrën
Ismail Kadare pak më ndryshe
Jup Kastrati
Ibrahim Rugova
Rexhep Qosja
Ku është Ukshin Hoti,ai nuk i përket harresës!
Jo nuk çarten kullat tona
Njeriu i prirë për perfeksion
Adem Demaçi ndryshe
Kush është Zymer Neziri?
Kush është Adnan Abrashi?
Kush është Nimon Muçaj?
Intelektuali Namik Shehu,Shqipëria-mjekësia e tij nëpër vite...
Begzad Baliu
Mbi komunikimin tonë

7.OPINIONE PËR LIBRIN "GUXIM SHQIPTAR"

Përgjigje krasistëve të historisë shqiptare

Lufta e opinioneve

Libër që spikat me tematikën dhe gjerësinë njohëse të shumë fakteve dhe të vërtetash

Zbardhja e çështjes kombëtare

Nga forma elektronike te forma e shtypur

Gazeta Tirana Observer:Të dish të guxosh

Poezi nga Flori Bruqi

Shënime për autorin.

Katalogimi në botim – **(CIP)**

Biblioteka Kombëtare dhe Universitare e Kosovës

821.18-4

821.18-92

Bruqi, Flori

Olimpi shqiptar : (pikëpamje, kritikë, vlerësime,
poetikë) / Flori Bruqi. - Prishtinë : Rugova Art, 2009.
- 655 ; 21 cm. - (Biblioteka Feniksi)

Biografia : f. 649-650

ISBN-978-9951-536-03-5